

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**KABÛLÎ İBRAHİM EFENDİ, HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE
DİVANI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN-DİZİN)**

CİLT 1

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Mustafa ERDOĞAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet MERMER**

Ankara-2008

ONAY

Mustafa ERDOĞAN tarafından hazırlanan *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* başlıklı bu çalışma, 28/07/2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU (Başkan)

.....

Prof. Dr. Ahmet MERMER (Danışman)

.....

Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Üye)

.....

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK (Üye)

.....

Doç. Dr. Yakup ÇELİK (Üye)

ÖN SÖZ

Eski Türk edebiyatı, asırlarca atalarımızın duygu ve düşüncelerine vasıta olduktan sonra ömrünü tamamlamış bir edebiyattır. Ancak arkasında büyük bir miras ve bugün için sayısını bile tam olarak bilemediğimiz kadar çok eser bırakmıştır. Aradan geçen zamana, dil, düşünce ve hayattaki değişimlere paralel olarak bizden gittikçe uzaklaşan eski Türk edebiyatı sahasında akademik çalışma yapmanın da bir o kadar azim, sabır ve hatta aşk gerektirdiği de malumdur.

Bu duygularla başladığımız doktora çalışmamızda tez konusu seçiminde epeyce zorlandığımızı belirtmek isteriz. Çünkü hem kapsamı ve sınırları doktora tezine uygun, hem bâkir ve özgün, hem de çalışılmaya değer bir konu tespit etmek oldukça güçtü. Uzun süren araştırmalar sonucunda, aradığımız özelliklere uygun bularak Kabûlî İbrahim Efendi ve Divanı'nı tez konusu olarak seçmeye karar verdik. Bu konu hemen hemen bâkir bir konuydu. Çünkü üzerinde Prof. Dr. İskender Pala'nın bir bildirisi dışında müstakil hiçbir yayın yoktu. O da sonuçta Kabûlî'nin bir mecmuada bulunan çok sınırlı sayıdaki şiirine dayanıyordu. Halbuki yaptığımız ön araştırmaya göre şairin hacimli sayılabilecek bir Divan'ı vardı ve bu eser üzerinde hiçbir çalışma yapılmamıştı. Diğer taraftan Kabûlî, her ne kadar klasik Türk şiirinin zirve dönemi olan XVI. yüzyılda yaşamış ve dolayısıyla Bâkî, Hayâlî, Fuzûlî gibi büyük şairlerin gölgesinde kalmışsa da görebildiğimiz kadarıyla, incelenmeye değer, özgün bir sanatçı idi. Bu konuyu çalışarak hem bilim dünyasında pek tanınmayan bir şairi tanıtmış olacak, hem de onun gizli kalmış eserini ortaya koyarak Türk edebiyatı araştırmalarına, ilgililere kaynak ve malzeme temin etmiş olacaktık. Değerli hocalarımızın da uygun görmesiyle aynı konuda çalışmaya başladık.

Tespit ettiğimiz Divan nüshalarının temini konusunda biraz sıkıntı yaşadık ve vakit kaybettiysek de sonuçta bu zorlukları aşarak nüshaları temin ettik. Daha sonra sırasıyla çevriyazı, nüsha karşılaştırması ve inceleme için Divan'ın ve diğer kaynaklardaki bilgilerin fişlenmesi işlemleri yapıldı. Ardından bu fişler tasnif edilip uygun biçimde yazıya aktarıldı.

Tezimiz, bir Giriş ve üç ana bölümden meydana gelmektedir. Giriş'te "Türk Edebiyatında Kabûlî Mahlaslı Şairler", ve "Bir Edebî Muhit Olarak Kütahya ve Kütahyalı Divan Şairleri" konuları ele alınmıştır. 1. Bölüm'de "Kütahyalı Kabûlî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği" ortaya konulmuştur. Bu konu, "Hayatı ve (İnsanî) Kişiliği" ile "Edebî Kişiliği" diye iki alt başlık, bunlar da daha alt başlıklar halinde ve ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Tezimizin 2. Bölüm'ü "Kabûlî Divanı'nda Şekil ve Muhteva" başlığını taşımaktadır. Burada "Nazım Şekilleri", "Âhenk Unsurları", "Muhtevâ", "Dil ve Üslup" konuları yine alt başlıklara ayrılarak ele alınmıştır. Çalışmamızın 3. Bölüm'ü kurallar gereği "Sonuç" ve "Kaynakça"nın ardından gelmektedir. Bu bölümde tarafımızdan hazırlanan "Kabûlî Divanı'nın Tenkitli Metni" sunulmuştur. Tezimizde daha sonra "Divan Nüshalarından Örnek Fotoğraflar", şahıs, eser ve yer isimlerinin gösterildiği "Dizin", "Özet" ve "Abstact" bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere çalışmamızın 1 ve 2. bölümleri "İnceleme", 3. Bölüm'ü ise "Metin"den oluşmaktadır. İncelemede, zaman zaman metin kısmından alıntılar yapılmıştır. Bunlarda mümkün olduğunca farklı metinler kullanılmaya çalışıldıysa da yer yer tekrarlardan kaçınılamamıştır. Kimi zaman bir ifadenin farklı konularda malzeme ihtiva etmesi ve konular arasında bağlantıların olması bunda etkili olmuştur. Örneğin şairin "Dînî ve Tasavvufî Kimliği" konusu ile şairlerin muhtevasının incelendiği bölümdeki "Din ve Tasavvuf" bahisleri arasında müşterek beyitlerin bulunması kaçınılmaz olmuştur. İnceleme kısmında, Kabûlî Divanı'ndan alınan örneklerin geçtiği yerler gösterilirken her defasında dipnot düşmek yerine; yay parantez içinde ilgili manzûme grubunun kısaltması, manzûme numarası ve beyit/bent numarası yazılmıştır. G 35/3 gibi. Bu, gazeller bölümündeki 35. manzûmenin 3. beyti demektir. Diğer taraftan metinler arasında tutarlılığı ve uyumu sağlamak için tezde geçen bütün divan edebiyatı metinleri çevriyazılı (transkripsiyonlu) olarak yazılmış, kaynak eserde çevriyazılı olmasa dahi metin bu hale getirilmiştir.

Merhum Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu, "Onaltıncı yüzyıl şairinin en önemli hususiyeti Türkçe kelime ve deyimlerin üzerinde oynayarak edebî sanatlar göstermektir. Herhalde, Türkçemizin ifade ve mana bakımından en

zengin örneklerini bu yüzyılın mahsullerinde buluruz." demektedir (bk. **Dîvanlar Arasında**, Ankara, Umran Yayınları, 1981, s. 31). Kabûlî Divanı da aynı yüzyıla ait edebî ürünlerden biridir. Kabûlî Divanı; içindeki sosyal ve tarihî unsurların bolluğu, halk dili ve kültüründen alınma ifadelerin çokluğu, arkaik şekillerin, Türkçe deyimlerin çok sık kullanılması, ayrıca edebî sanatlar içinde cinasa ayrı bir önem verilip bu sanatın çok sık ve başarılı şekilde kullanılmış olmasıyla dikkati çeken bir eserdir. Bu çalışmayla, bilim dünyasında pek fazla tanınmayan Kabûlî İbrahim Efendi adlı Türk divan şairi ve Divan'ı tanıtılmış, bunların Türk divan şiirindeki yerleri tespit edilmiş ve eserin tam metni ortaya konulmuş olmaktadır. Çalışmamızın ilgililere faydalı olmasını temenni ederiz.

Son olarak, bu tezi hazırlarken zaman zaman yardımlarını gördüğüm değerli insanlardan bazılarını burada anmak isterim. Öncelikle, Tez İzleme Komitesi'nde iken vefat eden Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu hocama Allah'tan rahmet dilerim. Ayrıca, Almanya nüshasını bize getiren Prof. Dr. Âdem Ceyhan'a, İzmir nüshasının temininde yardım ve diğer çalışmalarım sırasında beni devamlı teşvik eden ağabeyim Doç. Dr. Kenan Erdoğan'a, Arapça ve Farsça manzûmeler konusunda yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Musa Yıldız, Arş. Gör. Yusuf Karataş ve Arş. Gör. Dr. İsrail Babacan'a, Âlî'nin Kabûlî ile ilgili manzûmesinden bizi haberdar eden Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak'a, çalışmamızı takip eden Tez İzleme Komitesi üyesi hocalarım Prof. Dr. Filiz Kılıç ve Prof. Dr. İsmet Cemiloğlu'na çok teşekkür ederim.

Çalışmamın başından sonuna kadar bana her konuda yardımcı olan, uyarılarıyla beni yönlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Mermer'e ve çalışmalarım da bana destek olan eşim Neslihan'a da ne kadar teşekkür etsem azdır. Kızım Elif Nur'a daha fazla vakit ayırabilecek olmanın sevinciyle...

Mustafa ERDOĞAN
ANKARA-2008

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

1. Türk Edebiyatında Kabûlî Mahlaslı Şâirler	1
2. Bir Edebî Muhît Olarak Kütahya ve Kütahyalı Divan Şâirleri	8

1. BÖLÜM

KÜTAHYALI KABÛLÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. 1. HAYATI VE KİŞİLİĞİ.....	15
1.1.1. Adı ve Mahlası	15
1.1.2. Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi	16
1.1.3. Âilesi	23
1.1.4. Tahsil Hayatı ve Hocası	26
1.1.5. Mesleği ve Bulunduğu Yerler	27
1.1.6. Görüştüğü Devlet Büyükleri	43
1.1.7. Son Yılları ve Vefatı	63
1.1.8. Bazı Özellikleri, İnsanî Kişiliği	66
1.1.9. Dînî ve Tasavvufî Kimliği	77
1.2. KABÛLÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ	93
1.2.1. Eseri.....	93
1.2.2. Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Kaynaklardaki Bilgi ve Değerlendirmeler	97
1.2.3. Şiir Hakkındaki Görüşleri, Şiir Söyleme Sebepleri	100
1.2.4. Kendi Şiiri ve Şâirliğine Bakışı	108
1.2.5. Diğer Şâirlere Bakışı, Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler	114

2. BÖLÜM

KABÛLÎ DİVANI'NDA ŞEKİL VE MUHTEVÂ

2. 1. NAZİM ŞEKİLLERİ.....	160
2.1.1. Kasideler	174
2.1.2. Musammatlar	182
2.1.3. Gazeller	191
2.1.4. Mesnevîler	203

2.1.5. Kıt'alar.....	207
2.1.6. Rubailer	212
2.1.7. Tuyuğlar.....	213
2.1.8. Beyitler.....	213
2.2. ÂHENK UNSURLARI	216
2.2.1. Vezin.....	216
2.2.2. Kâfiye.....	228
2.2.3. Redif	235
2.2.4. Tekrarlar	238
2.2.4.1. Beyit/Mısra Tekrarları	239
2.2.4.2. Söz Tekrarları	241
2.2.4.3. Ses Tekrarları	248
2.3. KABÛLÎ DİVANI'NDA MUHTEVÂ.....	255
2.3.1. Aşk ve Aşkla İlgili Kişiler	257
2.3.1.1. Sevgili.....	262
2.3.1.2. Âşık.....	269
2.3.1.3. Rakîb	273
2.3.2. Din ve Tasavvuf	276
2.3.3. Fahriye-Ferdî Ahvâl	286
2.3.4. Hamâset	289
2.3.5. Hiciv	289
2.3.6. Hikmet.....	291
2.3.7. Medhiye, Arz-ı Hâl ve Yardım İsteği.....	293
2.3.8. Nasihat.....	297
2.3.9. Rintlik.....	302
2.3.10. Sosyal Hayat.....	307
2.3.11. Şikâyet-Tenkit	327
2.3.12.Tarih.....	333
2.3.13.Diğer Konular.....	334
2.4. DİL VE ÜSLUP	337
2.4.1. Dili.....	337
2.4.2. Arkaik Şekiller	350

2.4.3. Deyimler, Atasözleri ve Özlü Sözler.....	356
2.4.3.1. Deyimler	356
2.4.3.2. Atasözleri ve Özlü Sözler.....	366
2.4.4. Halk Dili, Kültürü ve Şiiriyle İlgili Bazı Unsurlar	373
2.4.4.1. Halk Dili ve Söyleyişi.....	373
2.4.4.2. Halk Kültürüyle İlgili Bazı Unsurlar.....	376
2.4.4.2. Halk Şiiriyle İlgili Bazı Unsurlar	377
2.4.5. Arapça ve Farsça Unsurlar	379
2.4.6. Edebî Sanatlar	380
2.4.6.1. Cinas	380
2.4.6.2. Diğer Edebî Sanatlar	393
SONUÇ	399
KAYNAKÇA	406

3. BÖLÜM

KABÛLÎ DİVANİ'NİN TENKİTLİ METNİ

3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ, DEĞERLENDİRİLMESİ VE NÜSHA ÂİLESİ	425
3.1.1. Nüshalar ve Tavsifleri	425
3.1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi.....	431
3.1.3. Nüsha Âilesi/Şecere.....	436
3.2. METNİN KURULUŞUNDA VE YAZIMINDA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR	437
3.3. DİVAN METNİ	440
DİBÂCE	440
KASİDELER.....	445
MUSAMMATLAR.....	486
GAZELLER.....	530
MESNEVÎLER.....	765
KIT'ALAR	806
RUBÂ'ÎLER.....	818
TUYUGLAR	819
BEYİTLER	821
TARİHLER.....	867

EKLER (DİVAN NÜSHALARINDAN ÖRNEK FOTOĞRAFLAR).....	883
DİZİN	887
ÖZET	900
ABSTRACT	901

KISALTMALAR

06 Mil : Ankara Milli Kütüphane

age : adı geçen eser

agm : adı geçen makale

agt : adı geçen tez

AKM : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi

B : Beyit

bk. : bakınız

BM : Divan-ı Kabûlî, British Muzeum Library nüshası, Yz. Or. 3291/1.

C. : Cilt

DTCF : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

G : Gazel

GÜSBE: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

H. : Hicrî

Haz. : Hazırlayan/lar

İM : Divan-ı Kabûlî, İzmir Milli Kütüphane nüshası, Yz. 1052.

İÜ : Divan-ı Kabûlî, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Yz. 391/6.

İÜEF : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

K : Kaside

KB : Kültür Bakanlığı

Kt : Kıt'a

KTB : Kültür ve Turizm Bakanlığı

ktp. : kütüphane/kütüphanesi

M : Musammat

M. : Miladî

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

Ms : Mesnevi

R : Rubai

s. : sayfa

S. : Sayı

SB : Divan-ı Kabûlî, Staatsbibliothek Berlin nüshası, Yz. Hs.Or.Oct. 950/2.

- SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
SK : Süleymaniye Kütüphanesi
T : Tarih
TDEA : Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları.
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
TTK : Türk Tarih Kurumu
Ty : Tuyug
vd. : ve diğerleri/ve devamı
vr. : varak (yaprak)
Yz. : Yazma

GİRİŞ

1. Türk Edebiyatında Kabûlî Mahlaslı Şâirler

Bilindiği üzere, divan şâirlerinin şiirde kullandıkları ada mahlas denilmektedir. Türk edebiyatında İran tesiriyle başlayan bu gelenek, divan şiiri yaşadığı sürece devam etmiş ve bu uzun süre zarfında kimi zaman aynı mahlasın birden fazla şâir tarafından kullanıldığı olmuştur. Doğal olarak bu durum yer yer şiirlerin karışmasına da sebep olmuştur¹. Nitekim Kabûlî mahlası da Türk edebiyatında birden fazla şâir tarafından kullanılmış ve zaman zaman bunların şiirleri karıştırılmıştır. Araştırmalarımıza göre Türk edebiyatında Kabûlî mahlasını kullanan şâirler şunlardır:

Mevlânâ Kabûlî (1437/38-1478) Asıl adı ve doğum yeri bilinmemektedir. Fatih devrinde İran'dan İstanbul'a gelen şâirlerdendir. Şirvan, Bakü ve Halep'te bulunmuş olan Kabûlî, Osmanlı ülkesinde önce Amasya'ya gelerek burada vali olan Şehzâde Bayezid'e bağlanmıştır. Daha sonra İstanbul'a geçerek Fatih Sultan Mehmed'in yakın çevresine girmeyi başaran şâir, bir süre sonra etraftaki çekemeyenler tarafından padişahant uzaklaştırılmıştır. Her ne kadar yazdığı şiirlerle padişaha yaklaşımaya çalışmışsa da buna muvaffak olamayan Kabûlî, son bir ümitte tertip ettiği Divan'ını Fatih'e arz etmiş ve fakat umduğunu bulamamış, yokluk ve sıkıntılar içinde İstanbul'da vefat etmiştir. Bu şâirin Farsça ve Türkçe şiirlerinden oluşan ve *Külliyât-ı Divan-ı Kabûlî* adını taşıyan bir Divan'ı vardır. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 3958 numaradadır. Tıpkıbasımı İsmail Hikmet Ertaylan tarafından bir tanıtma yazısıyla yayınlanmış olan bu Divan'da, 2 kaside ve 11 gazel olmak üzere 13

---

¹ Mahlas, mahlas kullanımı ve mahlasdaş şâirler ile ilgili bk. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", TDVİA, C. 9, İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 394-396; Mustafa İsen, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şâirler", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 195-208; Ahmet Mermer-Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005, s. 63. İsen'in yazısında divan edebiyatında Kabûlî mahlasını kullanan 3 şâir olduğu ifade edilmiştir (s. 200). Ayrıca Kabûlî mahlası, Fars edebiyatında da çok kullanılan mahlaslardandır. Konuyla ilgili bir kaynakta 7 adet Kabûlî/Kabûl mahlaslı şâir geçmektedir. A. Hayyampur, *Ferheng-i Suhanverân*, Tebriz, Çaphane-i Şirket-i Sihâmî, 1340, s. 468.

adet Türkçe manzûme bulunmaktadır². Bu manzûmeler önce Günay Kut, daha sonra da Hakan Taş tarafından incelemeyle çevriyazılı olarak yayımlanmıştır³. Ertaylan tanıtma yazısının sonuna, bu Kabûlî'nin Divan'ında bulunmamakla birlikte bazı cönk ve mecmualarda rastladığını söylediği Kabûlî mahlaslı ikisi Türkçe, biri Farsça üç şiir daha ilave etmiştir. İlk beyitleri

Dil alsa gördüğün demde dil-ârâda kemâl olsa
Murâduñ aņlasa 'âlemde dil-dâr ehl-i hâl olsa

O nezâket o leţâfet o ţarâvet o şafâ
O zararâfet o feşâhat o belâgat o edâ

şeklinde olan ve Ertaylan'ın haklı olarak "kayd-ı ihtiyat ile" yayınladığı bu iki Türkçe şiirin bizim çalışmamızın asıl konusu olan Gedizli Kabûlî'nin Divan'ında da bulunduğu görülmüştür. Bunlardan "bî-nukat" başlıklı olan birincisi, Gedizli Kabûlî Divanı'nın dört nüshasında da bulunmaktadır(G 368). "Murassa" denen diğer gazel ise aynı Divan'ın iki nüshasında geçmektedir (G 12). İkinci gazel daha sonra İskender Pala tarafından, bahsedilen kayd-ı ihtiyat dikkate alınmadan, doğrudan Fatih döneminde yaşamış Kabûlî'ye atfedilerek yayınlanmıştır⁴.

Son zamanlarda yapılan araştırmalar sonucunda, bahsedilen Divan'dan başka, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitapları Bölümü 884 numarada kayıtlı bulunan ve yine çoğunlukla Farsça şiirlerden oluşan ikinci bir Divan'ın da bu Kabûlî'ye âit olduğu anlaşılmıştır. Günay Kut tarafından tanıtılan ve içindeki Türkçe şiirler yayınlanan bu Divan'da Türkçe

² İ. H. Ertaylan, **Külliyât-i Dîvân-i Kabulî**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1948; İsa Kayaalp, "Kabûlî", **TDVİA**, C. 24, İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s. 43.

³ Günay Kut, "Kabûlî'nin İlk Divanındaki Türkçe Şiirler", **Yazmalara Adanmış Bir Ömür Nimet Bayraktar'a Armağan**, İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, 2006, s. 102-120; Hakan Taş, "Mevlânâ Kabûlî [1438-1478] ve Divan'ındaki Türkçe Şiirleri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 16, İstanbul, 2007, s. 135-160.

⁴ Ertaylan, age, s. 26-27; İskender Pala, "Kabûlî", **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, C 5, s. 66.

3 kaside ve 6 gazel bulunmaktadır⁵.

Türkçe'ye fazla hâkim olmadığı tahmin edilen, ancak divan edebiyatının hayâl dünyasını bilen ve ortak malzemeyi mahâretle kullanan, vezne hâkim bir şâir olduğu rivayet edilen Kabûlî'nin Türkçe şiirleri oldukça azdır⁶.

Gedizli Kabûlî İbrahim Efendi (ö. 1591). Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan bu şâir ve eseri hakkında ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

Sirozlu Kabûlî. İlim yolunu seçmiş XVI. yüzyıl şâirlerindedir. Tezkirelerde şiirlerinin beğenildiği söylenmektedir⁷. Kaynaklarda, Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-Şuara*'sından itibaren bu şâire âit olduğu söylenen dört beyit nakledilmektedir. Bu beyitler şunlardır:

Sâki-i bezm-i şafâ derd ehline sâgar şunar
Payumuz virmez bize gelse kadeh ayak tolar

Gerçi ki kâşâneye çok kâmet-i bâlâ gelür
Ol sehî-ğad başa ammâ cümleden a'lâ gelür

Var mı 'âşık derûnında gamuñla dâğı yok*
Döstum erbâb-ı 'ışkuñ içlerinde şağı yok

⁵ Günay Kut, "Kabûlî'nin İkinci Divanı'ndaki Türkçe Kaside ve Gazeller", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları*, İn Memoriam Şinasi Tekin II, Volume: 31/II, Harvard University, 2007, s. 107-122. Divan'la ilgili bilgi için bk. **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu**, Haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, 1961, s. 233-234.

⁶ Kut, agm, s. 108.

⁷ Filiz Kılıç, "Meşâirü's-Şuara İnceleme Tenkitli Metin", GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994, C. II, s. 726; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şuara**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, TTK Yayınları, 1981, C. II, s. 792; Beyânî Mustafa bin Carullah, **Tezkiretü's-Şuara**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, TTK Yayınları, 1997, s. 221; Kaf-zâde Fâizî, **Zübdetü'l-Eş'âr**, Millet Ktp., Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. 1325, vr. 86a; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, Yayına Haz. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1996, C. 3, s. 854; Mehmet Nail Tuman, **Tuhfe-i Nâilî Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001, C. II, s. 821; "Kabûlî Çelebi", **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, C 5, s. 66. Tuhfe-i Nâilî ve TDEA'nde bu şâirin Serezli olduğu yazılmıştır.

* Mısrada veznin doğru çıkması için "var" kelimesinin bir uzun bir kısa hece değerinde olacak şekilde uzun okunması gerekmektedir.

Şanma ki ayıra peykānuñı dilden tırūñ
Kimse hā'il olımaz iki gönül bir olıcağ

Ancak bu beyitlerden ilk ikisi hemen hemen aynen, dördüncüsü ise benzer şekilde Gedizli Kabûlî'nin Divan'ında da geçmektedir. İlk beyitte “derd: ‘ışk” (G 64/1), ikincisinde “ki: kim” “kāşāneye: kāşāneme” (G 59/1) farkı bulunmaktadır. Yukarıdaki dördüncü beyte benzer Gedizli Kabûlî Divanı'nda şu beyit bulunmaktadır:

Dilde peykānuña yir qalmaya mı tır olıcağ
Kimse hāyil mi olur iki gönül bir olıcağ (G 183/1)

Anlaşılan iki Kabûlî'nin şiirleri birbirine karıştırılmış ve Gedizli Kabûlî'ye ait beyitler Sirozlu Kabûlî'ye âitmiş gibi gösterilmiştir. Nitekim *Riyâzî Tezkiresi*'nde de bu durum fark edilerek Gedizli Kabûlî maddesinin yanına “‘a'lā gelür” beyti Kabûlî-i Gedûsî'nündür. Kendi tertibi ile olan Divanında maşûrdur. ‘Āşık Çelebi Sirozî Kabûlî nāmına yazmıştır. “ayağ tolar” beytinde daği hāl böyledür. Hasan Çelebi de ‘Āşıkā tābi‘ olup Sirozî'ye yazmıştır.” diye not düşülmüştür⁸. Bu konuda Kaf-zāde Fâizî'nin tezkiresinde de bir karışıklık söz konusudur. İlgili maddenin başında hem “Gedûsî İbrahim Çelebi” hem de “Kabûlî Sirozî” yazısı vardır. Biyografide verilen bilgiler Gedizli Kabûlî'ye aittir, ardından yukarıda yazılan son iki beyit nakledilmiştir⁹.

Şeyh Mustafa Kabûlî (ö. 1829). İranlı ve Gedizli Kabûlî'den sonra Kabûlî mahlasıyla Divan'ı olan üçüncü şâirdir. Edirneli olan Mustafa Efendi, tahsilini tamamladıktan sonra mahkeme kâtibi olmuş, bu görevdeyken mesleğini terk ederek Rifâiyye tarikatine girmiştir. Şeyh İbrahim Ecel'den manevî eğitimini alan Mustafa Kabûlî Efendi, daha sonra Selimiye civarındaki evini dergâh haline getirip ömrünün sonuna kadar burada irşat faaliyetinde bulunmuştur. İnsanlara, hatta hayvanlara bile yardım etmeyi seven, insanlar tarafından da çok sevilen biri olan Şeyh Mustafa Kabûlî, vefatından sonra

⁸ Riyâzî Mehmed Efendi, *Tezkire-i Riyâzî*, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih Bölümü, Yz. 765, vr.110a.

⁹ Kaf-zāde Fâizî, age, vr. 86a.

Edirne’de kendi ismiyle anılan dergâha defnedilmiştir. Hattatlığı da olan Mustafa Kabûlî Efendi’nin *Divan’ı*, tasavvufla ilgili *Kenzü’l-Esrâr* ve *Mûsiletü’l-Hidâye* adlı risaleleri ve *Müşkil-güşâ* adlı Farsça bir lügatı vardır¹⁰. Şâirin çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları olan *Divan’ı* Elif Bolat tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış, Selami Şimşek tarafından da kitap olarak yayımlanmıştır¹¹. Mustafa Kabûlî’nin *Divan’ında* da yer yer Gedizli Kabûlî’nin şiirleri bulunmaktadır. Örneğin Ankara Millî Kütüphane A 2450 numarada bulunan yazma *Divan-ı Şeyh Kabûlî Mustafa Edirnevî*’de Gedizli Kabûlî’ye ait ondan fazla şiir bulunmaktadır¹². Kâfiye bakımından *Divan’a* uymayan ve farklı bir müstensih tarafından diğer şiirlerden ayrı bir yazı ile yazılmış bu şiirler, sanki *Divan’ın* boş kalan kısımlarına sonradan eklenmiş gibidir.

Divan edebiyatında mahlas aynılığından dolayı şiirlerin karışması konusuna bu *Divan’dan* ilginç örnekler göstermek mümkündür. Mesela, yukarıda Mevlânâ Kabûlî konusu anlatılırken bahsedilen ve hem İran’dan gelen Kabûlî’ye atfedilen hem de Gedizli Kabûlî *Divanı’nda* bulunan

O nezâket o leţâfet o  arâvet o şafâ

diye başlayan şiir, Şeyh Mustafa Kabûlî *Divanı’nda* da bulunmaktadır (aynı nüsha, vr. 38a). Böylece bu şiir üç Kabûlî’ye birden mâledilmiş olmaktadır. Ancak, Mustafa Kabûlî’nin yaşadığı tarihten çok daha eski yazmalarda (mesela Gedizli Kabûlî *Divanı’nın* SB ve İM nüshası gibi) geçmesi bu şiirin Şeyh Mustafa Kabûlî’ye âit olamayacağını kesin delilleridir. Ayrıca mutasavvıf bir şâir olan Mustafa Kabûlî’nin üslubu ile bu şiirdeki üslup da

¹⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2000, C.I. s. 150; Tuman, age, C. II, s. 821; Rıdvan Canım, **Edirne Şâirleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, s. 423-424; aynı yazar, “Kabûlî/Mutasavvıf *Divan* Şâiri”, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Ankara, AKM Yayınları, 2004, C. 5, s. 276-277; Elif Bolat, “Kabûlî Mustafa *Divanı* (İnceleme-Metin)”, GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. XI-XIX.

¹¹ Bolat, agt.; Selami Şimşek, **Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri, Kenzü’l-Esrâr ve Divanı**, İstanbul, Buhara Yayınları, 2005.

¹² Bu şiirler için bk. **Divan-ı Şeyh Kabûlî Mustafa Edirnevî**, 06 Mil. Yz. A 2450, vr. 38a, 39a-39b, 40b, 49a-49b, 50a, 50b, 51a, 51b-52a, 53b, 54a, 62a, 66b-67a.

birbirinden çok farklıdır.

Bundan başka, hem Gedizli Kabûlî Divanı'nda hem de Kabûlî Mustafa Divanı'nın birden fazla nüshasında kayıtlı olan şiirler de vardır. Mesela bu konuda

Cûlar gibi dil geşt-i fezâ istemez oldı

şeklinde başlayan manzûme ilginç bir örnektir. Bu şiir bir taraftan Gedizli Kabûlî Divanı'nın bir nüshasında "Tahmis-i Hod" başlığıyla kayıtlı iken (M 29), diğer taraftan Mustafa Kabûlî Divanı'nın dört yazma nüshasında ve "Müseddes" başlığıyla bulunmaktadır. Gedizli Kabûlî'nin 1591'de vefat ettiği, Divan'ının ilgili nüshasının (İM) da kuvvetli bir ihtimalle şâir hayattayken istinsah edildiği, buna karşılık Mustafa Kabûlî'nin 1829'da vefat ettiği, divanının en eski nüshasının (Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yz. 118) 1792 tarihli olduğu göz önüne alınırsa problem önemli ölçüde ortadan kalkmış ve şiirin Gedizli Kabûlî'ye ait olduğu anlaşılmış olur. Zaten şiirin üslubu ve muhtevası da Mustafa Kabûlî'ye değil, Gedizli Kabûlî'ye daha uygundur. Ancak şiirin Gedizli Kabûlî Divanı'nda tahmis, Mustafa Kabûlî Divanı'nda müseddes olması, ayrıca Mustafa Kabûlî Divanı'nın dört yazma nüshasında birden geçmesi biraz insanı şüpheye sevk etmekte ve "acaba Mustafa Kabûlî Divanı'nda bir intihal mi var" sorusunu akla getirmektedir. Fakat Mustafa Kabûlî Divanı nüshalarının hiç birinin müellif hattı olmaması bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husustur. Anlaşılan bu Divan'ın en eski nüshası istinsah edilirken, muhtemelen müstensih tarafından Kabûlî mahlasını taşıdığı için ve bir mısra ilavesiyle bu şiir de Divan'a kaydedilmiş, aynı yanlış daha sonraki nüshalara da yansımıştır¹³.

Kabûlî Mehmed Efendi (1821-1877). Tahvil kalemi kâtiplerinden Emin Kabûlî Efendi'nin oğludur. İstanbul'da doğmuş, Kethüdâ-zâde Ârif Efendi'den ilim ve hüner tahsil etmiştir. Tercüme Odası'nda ve daha çok da

¹³ Mustafa Kabûlî Divanı'nın nüshaları ve özellikleri konusunda bk. Bolat, agt, s. LXXXV. İlgili şiir için bk. Bolat, agt, s. 106-107.

hariciyede kâtip olarak çalışmıştır. Bu şâirle ilgili ayrıntılı bilgi veren Fatin Tezkiresi'nde, Mehmed Efendi'nin nazım ve nesrinin çağdaşlarından üstün olduğu ve bir hayli şiir tanzim ettiği söylenmekte ve beş beyitlik bir gazeli nakledilmektedir¹⁴.

Âşık Kabûlî (?-?). XVII. yüzyıl halk şâiri Âşık Ömer'in ve XIX. yüzyıl halk şâiri Hızrî'nin *Şâir-nâme*'lerinde diğer şâirlerle birlikte Kabûlî mahlası da anılmaktadır. Kabûlî mahlası Âşık Ömer'in şiirinde

Hâfız-ı Şirâzî Rûmî Fuzûlî
Anları geçince yeğdir Usûlî
Okunur dillerde nazm-ı Kabûlî
Her demde şad ola ruh-ı revanı

diye anılırken, Hızrî'nin eserinde

Fehîmî Fuzûlî Kabûlî el-hak

şeklinde geçmektedir¹⁵. Bilindiği gibi Âşık Ömer gibi bazı halk edebiyatı şâirleri, klasik divan şâirlerini de okumuş ve zaman zaman onların etkisiyle divan şiiri tarzında şiirler söylemişlerdir. Bu bakımdan şiirlerde adı geçen Kabûlî'nin yukarıda bahsedilen Kabûlî'lerden biri, özellikle de pek çok mecmuada şiirlerine rastlanan Gedizli Kabûlî olması mümkündür. Ancak, incelediğimiz bazı şiir mecmualarında ve cönklerde Kabûlî, Kabûlî Baba mahlas ve başlıklarını taşıyan ve bir Bektaşî halk şairi tarafından söylendiği

¹⁴ Fatin Davud, **Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr**, [İstanbul], 1271, s. 341-342; Mehmed Süreyya, age, C. 3, s. 854-855.

¹⁵ Saim Sakaoğlu, "XVII. Yüzyıl Halk Şiiri", **Büyük Türk Klasikleri**, C. 6, İstanbul, Ötüken-Söğüt, 1987, s. 86; "Kabûlî Âşık", **TDEA**, C. 6, s. 66; Müjgan Cunbur, "Kabûlî/Divan Şâiri", **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Ankara, AKM Yayınları, 2004, C. 5, s. 277. TDEA'ne ve Cunbur'a göre Âşık Kabûlî XIX. yüzyılda yaşamıştır. Ayrıca Cunbur, Hızrî'nin şiirinde geçen Kabûlî'nin, Kabûlî Mehmed Efendi olduğunu söylemektedir ki biz buna katılmıyoruz. Çünkü Kabûlî Mehmed Efendi, şiirleri ortada ve yaygın olan, çok meşhur biri değildir. Bilinen tek şiiri yukarıda bahsedilen Fatin Tezkiresi'ndeki gazeldir.

kanaati veren şiirlere rastlamamızdan¹⁶ her ne kadar hayatı hakkında bilgimiz olmasa da bu mahlası kullanmış halk şâiri veya şâirlerinin de olduğu anlaşılmaktadır.

Bunlardan başka, Türk edebiyatında yazılmış ilk tezkire olan Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâyis*'inde de "Mevlânâ Kabûlî" başlığıyla üç ayrı Kabûlî anlatılmaktadır. Eserin ikinci, üçüncü ve sekizinci meclisinde bahsedilen bu şâirlerden üçüncüsünün Türkçe şiir söylediği belirtilmekte ve bir beyti örnek olarak verilmektedir¹⁷.

Ayrıca Azerbaycan sahasında yazılmış bir tezkire olan Seyyid Azîm Şirvanî'nin tezkiresinde de Kabûlî mahlaslı, Şirvanlı bir şâirden (1824/25-1853/54) söz edilmekte ve on bentten oluşan Türkçe bir müstezadı örnek olarak verilmektedir¹⁸.

Bazı kaynaklarda, mesela *TDEA*'nde, XVI. yüzyılda yaşamış Kabûlî mahlaslı bir mutasavvıf şâirden bahsediliyorsa da aslında bu şâirin mahlası Kabûlî değil, Kâbilî'dir¹⁹.

2. Bir Edebî Muhît Olarak Kütahya ve Kütahyalı Divan Şâirleri

Bir şehrin bilim, kültür ve sanat muhiti olması; birbirine doğrudan veya dolaylı olarak bağlı birden fazla sebeple açıklanabilir. Tarihinin eskiliği, dolayısıyla eski bir yerleşim merkezi olması ve burada bir kültürün oluşması, coğrafi ve stratejik konumu, yer altı ve yer üstü kaynakları gibi sebepler bu bağlamda akla ilk gelen sebeplerdir. Nitekim önemli bilim, kültür ve sanat

¹⁶ *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz. Ceb. 411, vr. 9b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz. A 2358, vr. 12b; Doğan Kaya, "Kul Himmet'in Bilinmeyen Deyişleri", *Kul Himmet: Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 2000, s. 421-432 (12 no'lu cönk).

¹⁷ Ali Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, Haz. Hüseyin Ayan-vd., Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 1995, s. 47, 85, 222-224. *Mecâlisü'n-Nefâyis*'in ikinci meclisinde söz edilen Kabûlî'den, Kefeli Hüseyin tarafından yazılan *Râznâme* adlı hikâyelerden oluşan eserde de "Fâl-i Monlâ Kabûlî-i Çağatayî" başlığıyla bahsedilmektedir. Kefeli Hüseyin, *Râznâme*, Çevriyazı ve Tıpkıbasımı Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard University, 2004, s. 278-279. *Mecâlisü'n-Nefâyis*'in ikinci meclisinde geçen Kabûlî-i Kunduzî ile ilgili bilgiler 06 Mil Yz. A 7078 numaralı *Mecmûa-i Eş'âr ve Fevâid*'de de tekrar edilmektedir (vr. 35a, 36b).

¹⁸ Ömer Bayram, "Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azîm Şirvanî'nin Tezkiresi", GÜSBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 124-125.

¹⁹ *TDEA*, C. 5, s. 66. Bu şâirle ilgili bilgi için bk. Kılıç, agt, C. II, s. 725-726; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 791.

merkezlerinde bu sayılan özelliklerin çoğunlukla bulunduğu görülebilir²⁰.

Ege Bölgesi'nin İçbatı Anadolu bölümünde bulunan Kütahya da genel olarak yukarıda sayılan özellikleri taşıyan bir yerleşim merkezidir. Kütahya; topraklarının verimli oluşu, İç Anadolu, Ege ve Marmara bölgeleri arasında bir geçiş ve çeşitli yolların buluşma noktası olması, bu bölgelere hâkim bir jeopolitik ve stratejik mevkide bulunması, eski kültür merkezlerine yakın oluşu gibi sebepler yüzünden Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olmuştur²¹.

Tarihi M.Ö. VI. yüzyıla kadar uzanan Kütahya; Frikler, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar gibi çeşitli krallık ve imparatorlukların hâkimiyetinde kalmıştır. Türkler'in Anadolu'ya girişini takip eden yıllarda (1075-1078) ilk önce Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın kardeşi Melik Mansur tarafından Bizanslılar'dan alınmış, bir süre sonra tekrar Bizanslılar'ın eline geçmişse de ikinci defa ve kesin olarak İmadüddin Hezar Dinarî tarafından fethedilmiştir. Bundan sonra yaklaşık iki asır bir Anadolu Selçuklu şehri olarak kalan Kütahya ve civarına, 1260'tan sonra Anadolu Selçukluları tarafından, Germiyan Türkmen aşireti mensupları yerleştirilmiştir. Batı Anadolu'da gittikçe güçlenen Germiyanlılar, Selçuklular'ın zayıflayıp yıkılması ile 1300 yılından itibaren Germiyanoğlu I. Yakup Bey başkanlığında Kütahya merkezli olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Daha sonra kısa sürede Kütahya çevresini de beyliklerine katan ve Osmanlılar hariç Batı Anadolu'daki beylikleri de kendine bağlayan Germiyanoğulları'nın en kuvvetli oldukları devir de **I. Yakup Bey** zamanıdır (1300-1340). Yakup Bey'den sonra beyliğin başına oğlu **Mehmet Bey**, onun ölümü üzerine oğlu **Süleyman Şah**, onun ölümü üzerine de oğlu **II. Yakup Bey** geçmiştir. Bu arada Süleyman Şah'ın kızı Yıldırım Bayezid'le evlendirilerek Germiyanlılar'la Osmanlılar arasında akrabalık bağı kurulmuştur (1381). Anadolu beylikleri arasında çeşitli mücadelelerin yaşandığı bu dönem sonunda Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid, II. Yakup Bey'i yakalattırıp hapsedirmiş ve diğer

²⁰ Mustafa Özçelik, "Bir Şiir Muhiti Olarak Kütahya", **Kütahyalı Şâirler Sempozyumu-I** (Bildiriler), Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2000, s. 434.

²¹ Özçelik, adı geçen bildiri, s. 434, 435; Yusuf Dönmez, "Kütahya ve Çevresinin Fizikî Coğrafyası", **Kütahya** (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan), İstanbul, 1981-1982, s. 1, 2.

beylikler gibi Germiyan Beyliği toprakları da Osmanlılar'a geçmiştir (1390). Ankara Savaşı (1402)'nda Bayezid'in Timur'a yenilmesi üzerine diğer beylikler gibi Germiyanogulları da yeniden bağımsızlığına kavuşmuş ve II. Yakup Bey tekrar beyliğin başına geçmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Germiyanogulları beyliği Osmanlılar'ın himayesine girmiş ve erkek çocuğu olmayan II. Yakup Bey'in beyliğini Osmanlılar'a bırakıp vefat etmesiyle de (1429) bu topraklar kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.

Kütahya, Osmanlılar zamanında da siyasî ve askerî önemini korumuş, önce bir sancak merkezi, daha sonra da Anadolu eyalet merkezi yapılmıştır. Ayrıca Kütahya'nın çok önemli bir özelliği de şehzadelerin sancak beyi ve yönetici olarak görev yaptığı birkaç Anadolu şehriden biri olmasıdır. Bu bağlamda Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzâde Bayezid ve Şehzâde Selim burada görev yapmışlardır²².

Kütahya'nın bir kültür ve sanat şehri olarak asıl gelişmesi Türkler'in eline geçmesiyle başlamakla birlikte, bir edebî muhit haline gelmesi Germiyanogulları zamanında gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere edebî topluluklar ve muhitler, "daima edebiyata ehemmiyet veren, cömertlikleriyle sanatkârları koruyan, kıymetli eserleri mükâfâtlandırın şahsiyetlerin tesiriyle olmuştur."²³ Germiyanogulları'na başkentlik yapmış olan Kütahya'daki edebî gelişme de bu tarzda olmuştur. "Eskiden beri hükümet merkezi olarak mamur bir şehir olan Kütahya, aynı zamanda bir kültür merkezi idi. Germiyanogullarının sarayı, pek çok şâir barındırmıştır. Ahmedî, Hamzavî, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed-i Dâî ve Şeyhî gibi tanınmış şâirler buradan yetişmişlerdir."²⁴ Ünlü seyyah Evliya Çelebi'nin rivayetine göre Kütahya'da Germiyanogulları'ndan kalma 360 odalı bir saray bulunmaktadır. Bu saray, bilhassa Süleyman Şah ve II. Yakup Bey zamanlarında aynı zamanda bir ilim ve kültür merkezi haline

²² Kütahya tarihiyle ilgili bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, **Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri**, İstanbul, Maarif Vekâleti, 1932, s. 1-16, 25-70, 88-95; Mustafa Çetin Varlık, **Germiyan-oğulları Tarihi**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974, s. 1-93; Hakkı Dursun Yıldız, "Kütahya'nın Tarihçesi", **Kütahya**, s. 35-48; Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 2002, C. 26, s. 580-584.

²³ Haluk İpekten, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul, MEB Yayınları, 1996, s. 11.

²⁴ Age, s. 210.

gelmiş, burada pek çok âlim ve şâir himaye görmüş ve eser vermiştir²⁵. Bu şâirler üzerinde kısa kısa durmak Kütahya'daki edebî muhiti anlamak açısından faydalı olacaktır.

XIV. asır Türk edebiyatının önemli isimlerinden **Şeyhoğlu Mustafa** (1340-?), Germiyanoğulları beyi Süleyman Şah'ın musahibi, defterdar ve nişancısı olarak görev yapmış, onun adına *Kâbus-nâme* ve *Marzuban-nâme* adlı eserleri Türkçeye çevirmiştir. *Hurşid-nâme* adlı mesnevîsini de Süleyman Şah adına yazmaya başlamışsa da onun ölümü üzerine Yıldırım Bayezid'e bağlanmış ve eserini ona sunmuştur. Şeyhoğlu ayrıca, önceleri Germiyan Beyliği'nin önde gelen adamlarından olan ve sonra Osmanlı devlet erkânı arasına katılan Paşa Ağa bin Hoca Paşa'nın himayesine ve ihsanlarına mahzar olmuş, *Kenzü'l-Küberâ* ve *Mehekkü'l-Ulemâ* adlı eserini onun adına yazmıştır²⁶.

Germiyanlı olduğu ve Germiyanoğulları'na intisap ettiği rivayet edilen diğer bir önemli şâir **Ahmedî** (1334-1413)'dir. Kesin olmamakla birlikte Ahmedî, Şeyhoğlu ile birlikte Süleyman Şah zamanında sarayda bulunmuş, şahın hocası ve müşaviri olup onun lütuflarına mazhar olmuştur. Ahmedî, *İskender-nâme*'sini Süleyman Şah adına yazmışsa da onun ölümü üzerine Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'ye arz etmiştir²⁷.

XIV. asrın sonu ile XV. asrın başında yaşamış **Ahmed-i Dâî** de Kütahyalı ve Germiyanoğulları'na mensup bir şâirdir. Germiyan'da kadılık yapmış olan Ahmed-i Dâî, Süleyman Şah ve II. Yakup Bey tarafından himaye edilmiştir. Başta *Divan* ve *Çeng-nâme* olmak üzere toplam on dört eser bırakmış olan Dâî, II. Yakup Bey adına da Farsça'dan Türkçeye bir *Tabir-nâme* çevirisi yapmıştır. Aynı muhitteki diğer şâirler gibi Germiyanoğulları'nın

²⁵ Varlık, **Germiyan-oğulları Tarihi**, s. 98, 99. Germiyanoğulları devrindeki edebî ve ilmî faaliyet hakkında geniş bilgi için bk. Varlık, age, s. 121-134.

²⁶ Varlık, age, s. 121-126; Kemâl Yavuz, **Şeyhoğlu Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ**, Ankara, AKM Yayınları, 1991, s. 1, 5-6.

²⁷ Varlık, age, s. 129; Yaşar Akdoğan, **İskendername'den Seçmeler**, Ankara, KTB Yayınları, 1988, s. 1-vd.; Günay Kut, "Ahmedî", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 165-167; Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005, s. 134-vd.

tarih sahnesinden çekilmesinden sonra Dâî de Osmanlılar'a sığınmıştır²⁸.

Germiyanoğulları'nın edebî muhîinde bulunmuş diğer bir önemli şâir **Şeyhî** (1371?-1433?)'dir. Divan edebiyatının ilk büyük üstadı olarak kabul edilen Şeyhî, Germiyan Bey'i II. Yakup'un musahip ve tabibi olarak uzun zaman himayesini görmüş, yanında bulunmuştur. *Divan*'ında Yakup Bey için yazılmış manzûmeler bulunan Şeyhî daha sonra II. Murad'ın hizmetine geçmiştir. Şâirin ayrıca *Har-nâme* ve *Hüsrev ü Şîrîn* adlı eserleri bulunmaktadır²⁹.

Kütahya, Germiyanoğulları döneminde kazandığı edebî canlılığı, belirli bir döneme kadar Osmanlılar zamanında da devam ettirmiştir. Bunda; Kütahya ve çevresinde edebî bir geleneğin, birikimin oluşması, ayrıca Kütahya'nın bir eyalet merkezi haline gelmesi ve böylece önemli devlet adamlarının özellikle de şehzadelerin buraya gelerek sanatçıları himaye etmesi etkili olmuştur³⁰. "Kanunî S. Süleyman'ın iki şehzâdesi, Şehzâde Bayezid ve Şehzâde Selim bu şehirde sancak beyliği yaptılar. Her iki şehzâde de saraylarında birçok şâir toplayarak edebî bir çevre yaratmışlardır. Bilhassa, daha önce Manisa ve Konya'da büyük bir şâir topluluğuna sahip olan Şehzâde Selim zamanında Kütahya ileri bir edebiyat ve kültür muhiti haline gelmiştir."³¹

Kanunî'nin oğlu Şehzâde Bayezid, 1555'te Kütahya'ya sancak beyi olarak geldikten sonra kısa zamanda Kütahya'yı bir kültür merkezi haline getirmiştir. Âlim ve şâirlerle görüşmekten hoşlanan, onları himaye edip gerektiğinde mükâfâtlandıran Bayezid, kendisi de Şâhî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Kütahya'daki sarayı etrafında bir şiir ve kültür muhiti oluşturan Şehzâde Bayezid'in bu dönemde yanında bulunan şâirlerden başlıcaları; **Gubârî Abdurrahman Çelebi, İşretî, Cafer-zâde Muhlis, Firâkî ve**

²⁸ Varlık, age, s. 130-131; Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 56-58; Şentürk-Kartal, age, s. 181-184.

²⁹ Varlık, age, 126-129; Faruk Timurtaş, "Şeyhî, Hayatı ve Eserleri", **Kütahya**, s. 711-715; Şentürk-Kartal, age, s. 184-188.

³⁰ Özçelik, adı geçen bildiri, s. 439, 440.

³¹ İpekten, age, s. 210.

Emre'dir³².

Kütahya'da sancak beyliği yapmış diğer şehzade, Kanunî'nin oğlu Selim'dir. 1561'de Kütahya'ya gelen ve padişah oluncaya kadar beş yıl burada kalan Şehzade Selim, daha önce görev yaptığı Manisa ve Konya'da iken beraberinde bulunan **Celâl Bey, Nihânî Durak Çelebi, Hâtemî, Kara Fazlî, Hubbî Hatun, Vüsûlî, Visâlî Çelebi, Derûnî** ve **Gelibolulu Âlî**'yi de yanında Kütahya'ya getirmiştir. Şehzade Selim'in çevresine daha sonra bunlara ilave olarak yeni şâirler katılmış, böylece Kütahya bu dönemde nereyse edebî yönden altın devrini yaşamıştır. Kütahya edebî muhitine katılan yeni şâirler arasında **Sarı Re'yi, Makalî Mustafa Bey, Seyyid Meşâmî, Nigârî, Zihnî Bali Çelebi, Merdümî Çelebi, Ahdî, Câmî Bey, Seyyid Hâşimî, Trabzonlu Sırrî** ve **Rahîmî Bey** sayılabilir. Böylece Kütahya'da çok kalabalık bir şâirler topluluğu meydana gelmiştir. Şehzade Selim, padişah olduktan sonra, yıllarca yanında bulundurduğu bu şâirlerin çoğunu İstanbul'a götürmüş, bir kısmını sarayında alıkoymuş, diğerlerini de yüksek görevler vermek suretiyle memnun etmiştir³³. Böylece Kütahya, Germiyanogulları devrinden sonra ikinci defa Osmanlı şiir muhitinin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur.

Fakat XVI. yüzyıl sonunda şehzadelerin sancağa çıkma işi sonlandırılınca, şehzade şehirleri denilebilecek Manisa, Konya, Amasya gibi şehirlerle birlikte Kütahya edebî muhiti da bu işten olumsuz olarak etkilenmiştir. Zira buralarda şiiri besleyen siyasî, ilmî, iktisadî ve kültürel zemin yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuştur. Kütahya, her ne kadar sonraki asırlarda da şâirler yetiştirmişse de bir şiir muhiti olma özelliğini eskisi gibi koruyamamıştır³⁴.

Kütahya'da yukarıda sayılan edebî muhitlere dâhil olmayan şâirler de yetişmiştir. Bunların başında Şeyhî'nin yeğenleri **İzârî, Cenâbî** ve **Cemâlî**, Ahmedî'nin kardeşi **Hamzavî**, Rahîmî'nin oğlu **Harîmî**, Gedizli iki kardeş şâir

³² İpekten, age, s. 210, 211; Şerafettin Turan, "Bayezid Şehzade", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, C. 5, s. 230-231; Filiz Kılıç, **Şehzade Bayezid Şâhî Hayatı ve Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 2000, s. 31.

³³ İpekten, age, s. 213; Ahmet Mermer, **Kütahyalı Rahîmî ve Divanı**, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2004, s. 13-14.

³⁴ Özçelik, adı geçen bildiri, s. 441.

Keşfi ve **Hasbî**³⁵, Gedizli **Kabûlî**, **Azmî**, **Azîzî**, **Dâverî**, **Kalenderî**, **Iydî**, **Hicrî**, **La'î**, **Yetîmî**, **Ünsî** Abdüllatîf Efendi, Visâlî-zâde **Ârif Çelebi**, **Mahvî** Ahmed Çelebi³⁶, **Fâriğ** Abdurrahîm Çelebi, **Sirâcî**, Ahmed **Vasfî** Efendi sayılabilir.

Kütahya'nın bir kültür ve sanat şehri olarak gelişmesinde bu tarihî ve sosyal birikiminin yanında, başta Mevlevîlik ve Halvetîlik olmak üzere Anadolu'da yayılan çeşitli tasavvufî cereyanların da büyük tesiri olmuştur. Bilindiği üzere bu tarîkatlar buldukları çevrede kültür, sanat ve edebiyatın gelişip yayılmasında etkili olmuşlardır. Nitekim daha Germiyanogulları döneminde, 1312'den evvel Mevlânâ'nın oğlu ve Mevlevîliğin kurucusu Sultan Veled Kütahya'ya gelmiş ve burayı öven bir gazel söylemiştir. Bu konuda, uzun süre Kütahya Mevlevîhânesi şeyhliğini yapan Divan sahibi şâir **Mustafa Sâkîb Dede** ile yine Divan'ı olan Halvetî şeyhi **Gaybî Sun'ullah Efendi** ilk hatıra gelen örnek isimlerdir. Ayrıca bu tasavvufî çevrede **Abdullah-ı İlâhî**, **Celâleddîn Ergun Çelebi**, **Burhâneddin İlyas Çelebi**, **Ahmed Hâlis Dede**, **Esîf Mehmed Dede**, Hacı **Fatîma Hanım**, **Muhyî Abdurrahman Efendi**, **Necîb Ahmed Efendi**, **Müftî Derviş**, Gülaboğlu **Askerî**, Mustafa **Azbî**, Evliya-zâde **İsmail Hakkı** gibi mutasavvîf şâirler de yetişmiştir. Bunlardan başka Kütahya tarih içinde **Pesendî**, **Kâmilî**, **Ârifî** gibi önemli halk şâirleri de yetiştirmiştir³⁷.

³⁵ Süreyya Beyzadeoğlu, "Gedizli İki Kardeş Şair Keşfi ve Hasbî", **Yedi İklim**, S. 68 (Kasım 1995), s. 84-85.

³⁶ İrfan Aypay, "Mahvî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divançesi", **Kütahyalı Şâirler Sempozyumu-I** (Bildiriler), s. 226-252.

³⁷ Kılıç, agt, C. I, 303-306, 365, C. II, s. 578, 627-630, 747, 818-820; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 1076-1077; Süleyman Solmaz, **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)**, Ankara, AKM Yayınları, 2005, s. 263-264, 314-316, 357, 447-448, 450-451, 468-469; Özçelik, adı geçen bildiri, s. 441, 442; Uzunçarşılıoğlu, age, s. 208-274.

1. BÖLÜM

KÜTAHYALI KABÛLÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. 1. HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1.1.1. Adı ve Mahlası

Kabûlî'nin asıl adı İbrahim'dir. Nitekim kuvvetli bir ihtimalle şâir hayattayken düzenlenmiş, belki de şâirin kontrolünden geçmiş olan Divan'ının İM nüshasının ilk yaprağında (vr. 1b), dîbâcenin üstünde bulunan "Dîvân-ı Kâbûlî İbrâhîm Efendi Sellemehu'llâh" başlığından bu açıkça anlaşılmaktadır. Ancak Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü'ş-Şuarâ*'sında ve onu takip eden bazı kaynaklarda şâirin adının Ahmed olduğu söylenmektedir³⁸. Bu yanlışlık muhtemelen daha sonraki bazı kaynakların ilgili bilgiyi Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin eserinden aynen almalarıyla yayılmıştır. Nitekim Kabûlî Divanı'nı gördüğü anlaşılan tezkire yazarı Riyâzî eserinde, "nâmı İbrâhîm'dür" demekle yetinmemiş, ayrıca ilgili maddenin yanına yazdığı "nâmı İbrâhîmdür Ahmed degül" diyerek bu yanlışlığa işaret etmiştir³⁹. Daha sonra yazılan birçok kaynakta da bu Ahmed-İbrahim ikilemine işaret edilmekte ve Kınalı-zâde ile Riyâzî'nin ifadelerine yer verilmektedir⁴⁰.

³⁸ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 792; Beyânî Mustafa bin Cârullah, age, s. 222; Hamza Güner, *Kütahyalı Divan Şâirleri, Halk Şâirleri, Tekke Şâirleri, Âşık ve Ozanlar*, Kütahya, 1967, s. 192.

³⁹ Riyâzî Mehmed Efendi, age, vr. 110a.

⁴⁰ Tuman, age, C. II, s. 821; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul, 1967, C. I, s. 176; TDEA, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, C. 5, s. 66; Haluk İpekten-vd., "XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul, Ötüken-Söğüt, 1986, C. 4, s. 52; Haluk İpekten-vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, KTB Yayınları, 1988, s. 237; İskender Pala, "Bir Cinas Ustası: Gedizli Kabûlî", *Kütahyalı Şâirler Sempozyumu-I* (Bildiriler), Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2000, s. 196. *Sicill-i Osmanî ve Hediyetü'l-Ârifin*'de ise sadece İbrahim ismi anılmaktadır: Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Yayına Haz. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1996, C. 3, s. 854; İsmail Paşa el-Bağdadî, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâ'ü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin min Keşfi'z-Zünûn*, Beyrut, 1992 (İstanbul, 1951'den tıpkıbasım, Haz. Rifat Bilge-M. Şerafettin Yaltkaya), C. 5, s. 29.

Kabûlî İbrahim Efendi, Divan'ının girişinde kendini okuyucuya şöyle takdim etmektedir: "... bu fakîr-i derdmend ü müstemend melâlet gûşesinüñ 'uzlet-güzîni ve melâlet kûçesinüñ mesned-nişîni zümre-i 'ulemânuñ hâk-i pâsı ve 'umde-i fuzalânuñ engüşt-nümâsı şikeste dil-rîş a'ni Kâbûlî dervîş... (Dîbâce)".

Bazı kaynaklarda "İbrahim Çelebi" olarak da anılan⁴¹ şâirin mahlası Kabûlî'dir. Kazanılmış bir meziyeti, itiyat hâline gelmiş bir davranışı bildiren mahlaslar arasında sayılan⁴² bu mahlası şâirin neden seçtiği ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Kabûlî, diğer divan şâirleri gibi manzûmelerinin uygun yerlerinde mahlasını kullanmaktan öte, bazı manzumelerde ilk beyitte, hatta ilk kelime olarak mahlasını söylemiştir (bk. G 302, Kt 3, Kt 21, T 1). Bu, divan şiirinde bu pek uygulanan bir usul değildir⁴³. Ayrıca 3 beyitlik bir kıt'anın her beytinde ayrı ayrı 3 defa mahlas kullanmıştır ki bu da pek rastlanan bir durum değildir (Kt 22). Buna karşılık Kabûlî'nin bazı manzûmelerinde ise mahlasın olmadığı görülmektedir. Bu mahlassız manzûmelerden 18'i tam gazel olduğu gibi (G 25, G 45, G 47, G 89, G 93, G 145, G 279, G 285, G 303, G 311, G 320, G 349, G 356, G 360, G 363, G 426, G 433, G 442), içlerinde 39, 41, 48 beyitli, yani epeyce uzun olanları da vardır (Ms 15, Ms 7, Ms 9).

Bunlardan başka, bazı divan şâirleri gibi Kabûlî de yer yer mahlasını cinas, iham ve tevriye oluşturacak şekilde kullanmıştır (Bazı örnekler için bk. K 2/47, K 7/40, M 10/V, M 12/V, M 19/V, M 29/V, M 31/VI, G 11/5, G 29/5, G 68/5, G 72/5, G 103/5...)

1.1.2. Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi

Kabûlî'nin doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Divan'ındaki en erken tarihli manzume olan Gediz kadısının azli tarihi H. 960/M. 1553 yılını göstermektedir (T 12). Kaba bir tahminle bu tarihten yirmi beş yıl önce doğduğu farz edilse, H. 935/M. 1528-1529 yılı, otuz yıl önce

⁴¹ Riyâzî, **Riyâzü's-Şu'arâ**, SK, Es'ad Efendi Bölümü, Yz. 3871, vr. 88b; İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29; Mehmed Süreyya, age, C. IV/1, s. 60; Tuman, age, C. II, s. 821; **TDEA**, C. 5, s. 66.

⁴² Akün, agm, C. 9, s. 395.

⁴³ Akün, agm, C. 9, s. 396.

doğduğu farz edilse H. 930/M. 1523-1524 yılı ortaya çıkar ki buradan umûmî bir tahminle şâirin 1520'li yıllarda doğmuş olduğunu çıkarmak mümkündür.

Diğer taraftan Kabûlî, Divan'ındaki bir beyitte kendisi uzun bir ömür yaşadığını söylemekte, bunun için çok yaşlı anlamında "sâl-hord" ifadesini kullanmakta, başka yerlerde de saçının ağardığını, belinin büküldüğünü, gözünün karardığını söylemektedir (bk. Son Yılları ve Vefatı Bölümü). Başka bir beyitte ise, eğer kendisinden bahsettiği kabul edilirse, bu uzun ömür ifadesini netleştirmekte, yetmiş yıl ömür sürmekten bahsetmektedir.

Müzde-sâlân gibi nādân degülin

Sâl-ḥordân-ı ḥiredmendânuz (B 118)

Reh-i Mevlâda yetmiş yıl 'ömür sürmek sa'âdetdür

Belî yetmiş ḳul âzâd eylemek Mevlâyî 'âdetdür (B 52)

Beyitte geçen yetmiş yıl ifadesini Kabûlî kendisi için kullanmışsa, H. 1000/M. 1591-1592 tarihinde vefat ettiğine göre, bu tarihten yetmiş çıkarıldığında H. 930/M. 1523-1524 yılları ortaya çıkar ki bu da yukarıdaki kabataslak tahminimizi doğrular niteliktedir. Sonuç itibariyle Kabûlî İbrahim Efendi, büyük bir ihtimalle 1523-1524 yılları civarında doğmuştur.

Kabûlî'nin doğum yeri Kütahya'nın Gediz ilçesidir. Şâir Divan'ının dibacesinde kendisi bunu açıkça ifade etmektedir: "...a'ni Ḳabûlî dervîş mevlid-i aşlı ve mevḳî'-i ḥatırî vâḳî' olan Gedûs-ı şafâ-me'nûs nâm ḳaşabada ki vilâyet-i Germiyân âb-ı rûyî ve gül-i gülzâr-ı cihânuḡ yüzi şuyıdur..." (BM 2b-3a).

Şairle ilgili bilgi veren kaynaklar da genel olarak bu konuda birleşmektedir. Kaynaklardan bazıları şâir için "Kütâhiyya'dandır", "Kütahyalı" gibi genel ifadeler kullanırken⁴⁴, bazıları "Gedusî", "Geduslı" demekte⁴⁵, bazı

⁴⁴ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 792; Beyânî Mustafa bin Cârullah, age, s. 222; Ş[emseddin] Samî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996, C. 5, s. 3599; Güner, age, s. 192.

⁴⁵ Riyâzî Mehmed Efendi, **Tezkire-i Riyâzî**, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih Bölümü, Yz. 765, vr.110a; Kâtip Çelebi, **Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn**, Beyrut, 1992 (İstanbul, 1942'den tıpkıbasım, Haz. Rifat Bilge-M. Şerafettin Yaltkaya), C. I, s. 806; İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29; Mehmed Süreyya, age, C. 3, s. 854; Tuman, age, C. II, s. 821 (Eserin 1. cildinin başında yeni yazıyla verilen şâirler dizisinde Kabûlî "Gördesli" olarak gösterilmiştir. Bk. Age, s. 49.).

yeni kaynaklar da Kütahya Gediz’de doğduğunu daha net olarak belirtmektedir⁴⁶.

Gediz; Kütahya’nın güneyinde, Kütahya-Uşak karayolu üzerinde, Kütahya’ya 91 km uzaklıkta bir ilçedir. Tarihte Kadoi, Kadi, Gedenos, Gedos, Gedus gibi isimlerle anılan ve Kütahya’ya benzer bir tarihî geçmişe sahip olan Gediz; Selçuklular zamanında ilk defa Türkler’in eline geçmiş, daha sonra Germiyanoğulları ve Osmanlılar devrine şahit olmuştur. Kabûlî’den yaklaşık bir asır sonra, 1671 yılında Gediz’e gelen Evliya Çelebi’ye göre burası, taşlık, kayalık dar bir boğaz içinde, dere kenarında kurulmuş bir kazadır. Kütahya eyaletinde serbest zeâmettir, vali el uzatamaz. Kethüdâsı, serdarı, şeyhülislamı, nakîbi ve ulemâsı bol bir yerdir. Burada özellikle Sultan III. Murad’ın kapıağası Gazanfer Ağa’nın hayır eserleri bulunduğunu nakleden Evliya Çelebi, Gediz’in üzümü, armudu, pamuk bezi ve üzüm köfterinin meşhur, nimetlerinin bol olduğunu belirtir⁴⁷.

Gediz’den yetişmiş şâirlerden biri olan Kabûlî İbrahim Efendi de Divan’ında yer yer “şafâ-me’nûs” yani safaya alışık dediği memleketi Gediz’i anmış, çeşitli yönleriyle övmüştür. Nitekim aşağıdaki beyitlerde Gediz’in Germiyan’ın ve her diyarın yüzü suyu olduğunu, onu görenlerin Kâbe’ye benzer dediğini, buranın güzel bir iklime sahip olduğunu söylemektedir.

Germiyānuş āb-ı rūsıdur Gedūs

Her diyāruş yüzi şusıdur Gedūs

Ka’beye beşzer diyü söyler gören

Küy-ı iklīm-i nigūsıdur Gedūs (Ty 2)

⁴⁶ İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, C. I, s. 176; TDEA, C. 5, s. 66; İpekten-vd., “XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri”, age, C. 4, s. 52; İpekten-vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s. 237; Pala, adı geçen bildiri, s. 196.

⁴⁷ **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, [Haz.] Yücel Dağlı-vd., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, 9. Kitap, s. 24-26. Ayrıca bk. Emel Yıldırım, “Toplumsal ve Politik Tarihimizde Gediz”, GÜSBE İslam Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, VIII+118 s.; (Erişim) <http://www.gediz.bel.tr/tarih.asp> (29.04.2007); (Erişim) <http://www.gedizliler.com/modules.php?name=tarihi> (29.04.2007).

Kabûlî aşağıya aldığımız Gediz medhiyesinde ise; buranın yakut gibi kırmızı ve değerli olan gül renkli şarabından bahsetmekte, taşının mermer gibi mücevher çıkardığını, kıymetli olduğunu, asılan üzüm hevenklerinden üzüm yiyenin binlerce safâ kazandığını söylemekte ve Gediz'i eteğine taş doldurup derenin iki tarafına durmuş bahar seliyle savaştan birine benzeterek hem Gediz'in taşlık bir derenin iki tarafına kurulmuş olmasına hem de sık sık sel baskınına uğramasına işaret etmiştir. Ayrıca Kabûlî, Gediz'in taze gençlerinin gül gibi utangaç olduklarını, onların gönüllerinin gonca gibi yavaş yavaş açıldığını söylemekte, buranın her tarafının bir yüce nazargâh, her köşesinin bir padişah tahtı olduğunu belirtmektedir.

Yâķüt-ı revândur mey-i gül-rengi Gedûsuñ
Hârâ gibi gevher bitürür sengi Gedûsuñ

Binlerce şafâ kesb ider öpdükce dehânüñ
Ber-dâr olacaķdur hele âvengi Gedûsuñ

Dâmânına seng alup iki cânibe tırmış
Seyl-âb-ı bahâr ile gibi cengi Gedûsuñ

Gül gibi hicâb üzre daķı tâze cüvânı
Yap yap açılır gonca-i dil-tengi Gedûsuñ

Her cânibi bir yüce nazargâh **Ķabûlî**
Her gûşesi bir pādşeh evrenği Gedûsuñ (G 210)

Kabûlî; "Arz-ı Hâl" başlıklı, padişaha yazdığı bir manzûmede de Gediz'den bahsetmektedir. Özetlemek gerekirse, tamamı 60 beyit olan bu mesnevîde şâir; Gediz merkez kazasının kendi vatani olduğunu, oraya alışık bulunduğunu, sürekli orayı özlediğini söylemektedir. Bu ifadelerden Kabûlî'nin Gediz'in merkezinde doğmasından başka, burada bir süre yaşadığı da anlaşılmaktadır. Şâir, padişaktan daha önceden müstakil bir

kaza iken, daha sonra başka bir yere bağlanmış olan Gediz'i yeniden müstakil bir kaza yapmasını ve kendisini oraya kadı olarak görevlendirmesini istemektedir. Her ne kadar kendisi 130 akçeden mazul olsa da eskiden beri 80 akçelik olan Gediz kazasına razı olacağını belirtmekte, bunun için Gediz'in kendi vatani olmasını, ayrıca seksen yaşında ihtiyar babasının ve annesinin hasretini gerekçe olarak sunmaktadır. Bu manzûmenin ilgili kısımları aşağıya yazılmıştır.

Gerçi halk içre adı ednâdur
Bağa nisbet velîkin a'lâdur

Ya'ni şâhâ kazâ-i nefsi Gedüs
Vaţanumdur ki olmuşam me'nûs

Çıkmadı sîneden şafâ-yı vaţan
Dilden ayrılmadı hevâ-yı vaţan

Ĥabl-ı ĥubbı dile mülâķîdür
Daĥı serde hevâsı bâķîdür

Nice çıksun maĥabbeti dilden
Cüz'-i îmân imiş çü ĥubb-ı vaţan

Bir kazâdur ki her gelen ĥâkim
Seksan akçeyle aĥz ider dâ'im

Seksan akçe dâ'im mâyesidür⁴⁸
Mâ-takaddümden elli pâyesidür

Müstakîl bir kazâ idi ezeli

---

⁴⁸ Bu mısradaki vezin bozuktur.

Ėayra ilhāk olındı Şimdi velī

Umaram ki o Őāh-ı pūr-iclāl

Yine ol hāke vireler iclāl

Luţf-ı Hağ ħalbine hidāyet ide

Anı ben ħulına ‘ināyet ide

İki yıldan ziyādedür Őāhā

Der-i devletde ben ħuluĖ hālā

Yüz otuz aĖĖeden olup ma‘zül

Buldı yüz elliye vüŐüle huŐül

Vaţanum olduğı cihetden ağa

Ŧālibem anı himmet eyle bağa

Az eger Ėok dūŐünce maĖŐülüm

Her ne hāŐıl olursa mağbülüm

Ėılmazuz varına yoğına nazār

İtmezüz azına ĖoĖına nazār

Vaţan ehlinden aĖĖe alınmaz

Vaţan ehline bunu vir dinmez

Serverā bu ħazāyı leyl ü nehār

Ŧalebe bir ħavī sebep dağı var

Pīr-i bisyār-sāledür pederüm

Şıladur ağa mağmağ-ı nazārüm

Dağı bir kesb ü gayrı kârum yoğ

Vaşlına aña iktidârum yoğ

Varmağa kudret ise yoğ elde

Āteş-i ĥasreti yanar dilde

Ĥasret-i mâder ü peder şâhum

Ādemi bî-ķarâr ider dâ'im

Bâ-ĥuşûş ol peder ki ola müsün

Sefer aĥvâli olmaya mümkün

Meblağ-ı 'ömri ola seksen-sâl

Sâl-ĥorduĥ ĥayır du'âsın al (Ms 2/18-40)

Kabûlî, Divan'ındaki diğer bir beyitte ise, Uşak Gediz'e katıldığı zaman ölünceye kadar dua edeceklerini söylemektedir.

Ölince du'â iderdük el-ĥaķ

'Uşşâķ olıcaķ Gedüsa mülĥaķ (B 159)

Şair, Divan'ındaki başka bir manzûmede ise Gediz kadısının görevden alınmasına tarih düşürmüştür. Manzûmeden anlaşıldığına göre o dönemdeki Gediz kadısı Aydınlı ve hiddetli biridir. Nitekim bu hiddeti bir süre sonra görevden alınıp sürülmesine sebep olmuştur. Şâir için erken sayılabilecek bir dönemde yazılmış olan bu manzume, şâirin belki de ilgili yıllarda Gediz'de veya Gediz'in yakınında olduğunu yahut uzakta olsa dahi memleketiyle irtibatını devam ettirdiğini göstermektedir.

Bir deli Aydın ĥımârına virilmişdi Gedüs

Ĥiddetinden hiç farķ itmezdi paşay[1] begi

Kendü gibi ħarları cem‘ itdügine yanına
Ol şanurdı bu diyârı ola merkeb egregi

Süre süre âhır aña devletin depdürdiler
Baĥt-ı nâ-hemvârı kuh şahrâya şaldı o segi

Buĥalup geh şunda vü geh bunda gitdi ‘âķıbet
‘Uzlete dinildi târiķ **üzdi o ħar kösdegi** (T 12)

Sene 960 [1553]

1.1.3. Âilesi

Kabûlî İbrahim Efendi'nin âilesiyle ilgili elimizde çok sınırlı bir bilgi bulunmaktadır. Nitekim Kabûlî'nin bir şiirinde, anne ve babasının Gediz'de bulunmalarını, yaşlı ve yardıma muhtaç olmalarını gerekçe göstererek Gediz kadılığına tayinini istediği yukarıda yazılmıştı. Bu beyitlerde şâir anne, babasını çok özlediğini ve özellikle babasının seksen yaşında olduğunu söylemektedir.

Pîr-i bisyâr-sâledür pederüm
Şıladur aña maţmaĥ-ı nazarum

Daĥı bir kesb ü ġayrı kârüm yoķ
Vaşlına aña iķtidârüm yoķ

Varmaġa ķudret ise yoķ elde
Āteş-i ĥasreti yanar dilde

Ĥasret-i mâder ü peder şâhum
Ādemi bî-ķarâr ider dâ'im

Bâ-ĥuşuş ol peder ki ola müsün

Sefer aḥvāli olmaya mümkün

Meblağ-ı ‘ömri ola seksen-sāl

Sāl-ḥorduḡ hayır du‘āsın al (Ms 2/35-40)

Şairin çok yaşlı dediği babasının ismi ve ne zaman öldüğü belli değildir. Mesleği konusunda da çok net bir bilgiye sahip değiliz. Yalnız Kabûlî'nin bir beytinde “kuloğlu” kelimesi geçmektedir. Bilindiği üzere kuloğlu; bir manada emekli olduktan sonra evlenen ve ölen yeniçerilerin çocuklarına denmektedir⁴⁹. Bu doğruysa şâirin babası eski bir yeniçeri olmalıdır.

Biz de Ḳabûlî ḳuloğlı ḳulıyuz

Şâh-ı ğamuḡ bende-i dergâhıyuz (G 137/5)

Kabûlî'nin annesinin 1581 yılında vefat ettiği şâirin söylediği tarih manzûmesinden anlaşılmaktadır. Bu Farsça tarih kıt'ası şu şekildedir:

Çün mâder [-i men] mürde şud

Cāyeş buved bâğ-ı İrem

Tārîḡ âmed behr-i vey

Raḡmet be-cân-ı mâderem* (Sene 989/1581) (T 6)

Şairin evlenip evlenmediği, çocuğu olup olmadığı konusunda ise elimizde hiçbir bilgi yoktur. Yalnız, "kıyma sultanım" redifli ve sanki padişahın af diler gibi bir edâda yazılmış olan bir gazelde şâir, padişahın akîme (kısır, çocuğu olmayan kişi) kıymamasını istemektedir. Eğer gerçekten şâir bu şiiri padişahın kendisi için af dilemek maksadıyla yazmışsa, ki biraz

⁴⁹ Harun Tolasa, **Sehî, Lafîfi, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Y.Y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, s. 110; Komisyon, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, İstanbul, MEB Yayınları, 2002, C. 2, s. 1781; Ahmet Talât Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Haz. Cemâl Kurnaz, Ankara, TDV Yayınları, 1992, s. 264.

* Madem ki annem öldü, onun yeri İrem bağı olsun; onun için “annemin canına rahmet” tarih (olarak) geldi.

öyle anlaşılmaktadır, burada bahsedilen akîmin Kabûlî olduğu ve buradan hareketle çocuğu olmadığı söylenebilir. Ancak eğer şâirin bahsettiği “akîm” kendisi değilse o zaman bu ihtimal ortadan kalkar. Halbuki bundan sonraki beyitte şâir doğrudan “ben” demektedir. İlgili beyitler aşağıdadır.

Mürüvvet dād-ı Hâkdur herkes andan müstefîz olmaz

Kerem gelmez keremsüzden ‘aķîme kıyma sulţānum

Cüdā idüp beni senden seri tenden cüdā kıılma

‘İnāyet eyle luţfuñla kaçıkıma kıyma sulţānum

Ķabûlî kaçuñā ‘arz-ı ‘ubûdiyyet ider dā’im

Nazar kııl rāfi‘-i raķm-ı raķîme kıyma sulţānum (G 230/3-5)

Diğer taraftan şâirin, oldukça hacimli ve sosyal konulara da pek uzak olmayan Divan’ında memleketinden, anne ve babasından bahsettiği halde eşinden, çocuğundan hiçbir şekilde bahsetmemesi de evlenmemiş yahut çocuksuz olması ihtimalini destekler gibi görünmektedir.

Bundan başka aşağıdaki beyitlerde şâir, kadına meyledecek kadar deli olmadığını söylemekte ve dişilerden sakınmayı tavsiye etmektedir. Gerçi bu tür söyleyişlere başka divan şairlerinde de rastlanmaktadır⁵⁰. Ancak yine de

⁵⁰ Divan şâirlerinin bu konudaki görüşü zen’e meyletmemek yönündedir. Muhtelif şâirlerin bu konudaki ifadelerinin birbirine muhteva olarak ne kadar benzedikleri şu beyitler okununca anlaşılacaktır:

Gider açma baña şoĶbetlerin Ferhād u Mecnūnuñ/Ki merd-i ‘iřķ-ı pāküz biz şafāmuz yok bizüm zenden

Yaşar Aydemir, **Behiştî Divanı**, Ankara, MEB Yayınları, 2000, s. 428.

Mürîd-i ‘iřķ oldum ben tecerrüd iĶtiyār itdüm/ Eger meyl eyler isem bir zen-i dünyāya nā-merdüm Sabahattin Küçük, **Bâkî Divanı Tenkitli Basım**, Ankara, TDK Yayınları, 1994, s. 312.

Uğramaz yanına zenlerden kaçır i‘rāz ider/ Bir mücerred sâde-dil gerçek Ķalenderdür kıılıç

Cevce gelmez merdüm-i dānyā dünyā-yı denî/ Almaz erzān diyü erzen dānesine er zeni

Hayretî, **Divan**, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1981, s. 33, 396.

Eri ol nefşünüñ ki virmeyesin/Naķd-i ‘ömrüñ zen-i zemāneye mehr

Yekta Saraç, **Emrî Divanı**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2002, s. 333.

Ķıyās eylemeñüz Yūsuf ile Ķaysa beni/Ne zen beni sever aslā ne ben cihānda zeni

Saadet Karaköse, “Nev’i-zade Atayı Divanı Kısmî Tahlil-Metin”, İnönü Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Malatya, 1994 (G 239/1).

bu beyitler yukarıda ifade edilen görüşlerle örtüşmektedir.

Zene meyl eylemezin hâşılı mecnûn degülin
Ben ne nâmûs u ne ‘ârî ne vaķârî severin (G 326/4)

Meyl eyleme dünyāya hāzer kıl dişilerden
Bunlarda vefā olmaz edeb de kişilerden (B 240)⁵¹

1.1.4. Tahsil Hayatı ve Hocası

Kabûlî'nin tahsil hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Onun erken yaşlarda doğum yeri ve âilesinin oturduğu yer olan Gediz'de öğrenimine başladığı tahmin edilebilir. Zaten *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde burada mekteb-i sıbyan ve medresenin olduğu nakledilmektedir⁵².

Şair tahsil hayatıyla ilgili Divan'ında, "... Gedûs-ı şafâ-me'nûs nâm kaşabada ki vilâyet-i Germiyân âb-ı rûyî ve gül-i gülzâr-ı cihānuş yüzi şuyıdur nice zamân taşsil-i 'ilm ü fazâ'ile tâlîb ve nice müddet tekml-i kemâl ü ma'rifete râğîb olup..." (bk. Dîbâce) demektedir ki buradan şâirin uzun bir süre doğum yeri olan Gediz'de eğitim gördüğü anlaşılabilir. Ancak daha sonra Kabûlî o dönemde her ilim heveslisinin yaptığı gibi Osmanlı'nın ilim ve câzibe merkezi İstanbul'a gitmiş ve medrese eğitimini burada yapmıştır.

Kabûlî'nin tahsil hayatıyla ilgili kaynaklardaki bilgiler de çok kısa ve hep birbirinin tekrarı niteliğindedir. Bu konuda ilk bilgi veren Kınalı-zâde Hasan Çelebi, "Tarîk-i 'ilme sâlik olup merhûm Nâzır-zâde Efendi'nüñ gülşen-i nezâret-i sımât-ı fazl u kemâlâtınüñ hâdimi olmağla merhûm-ı merkûmuş mülâzımı oldukdan sonra..." diyerek onun ilim yoluna girip Nâzır-zâde Efendi'den ders

⁵¹ Kabûlî'nin âilesiyle ilgili bir iddiayı da burada anmak gerekecektir. Namık Açıkğöz tarafından yazılan bir yazıda, Kabûlî'nin Gedizli şâirler Keşfi ve Hasbî ile akraba olduğu söyleniyorsa da biz ne tezkirelerde ne başka bir kaynakta böyle bir bilgiye rastlamadık. Namık Açıkğöz, "Tezkirelere Göre 16. Asrın Sonuna Kadar Türk Edebî Kültür Hayatı", **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, Haz. Mehmet Kalpaklı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 414. Aynı bilgiyi, Açıkğöz'ü kaynak göstererek Cihan Okuyucu da tekrarlamaktadır. **Divan Edebiyatı Estetiği**, İstanbul, L&M Yayınları, 2004, s. 154-155.

⁵² **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, 9. Kitap, s. 25.

aldığını ve mülazım olduğunu, yani medrese tahsilini bitirip icazet aldığını söylemektedir. Bu bilgi, çok az bir değişikliklerle diğer kaynaklarda da tekrarlanmaktadır⁵³.

Nâzır-zâde diye meşhur olan Kabûlî'nin hocası müderris ve kadı Ramazan Efendi; Sofya'da doğmuştur. Mirim Kösesi diye tanınan Kutbeddin-zâde Mehmed Efendi'den mülazım olarak Bursa'da Müfti Ahmed Paşa Medresesi'nde müderris olarak göreve başlamış, bilâhère yükselerek sonunda 1575'te İstanbul kadısı olmuş ve 1576'da vefat etmiştir. Nâzır-zâde 1559-1569 yılları arasında İstanbul'daki Semiz Ali Paşa, Sahn, Ayasofya ve Süleymaniye medreselerinde görev yapmıştır. Anlaşılan Kabûlî de bu yıllar arasında medresede okumuştur. Ancak onun tam olarak hangi medreseden ve hangi yılda icazet aldığı bilinmemektedir⁵⁴.

Kabûlî'nin medresede sarf, nahiv, Kur'ân, tefsir, kelâm, hadis, fıkıh, ilmihal, belagat gibi devrin gerekli ilimlerini tahsil ettiğini, Arapça ve Farsça okuduğunu tahmin etmek zor değildir⁵⁵. Şâirin Arapça ve Farsça öğrendiği ayrıca Divan'ındaki Arapça ve Farsça şiirlerinden de anlaşılmaktadır.

1.1.5. Mesleği ve Bulunduğu Yerler

Kabûlî İbrahim Efendi, eğitimini tamamladıktan sonra ilmiye sınıfı içinde kalarak kadılık mesleğini seçmiştir. Bu konuda bütün kaynaklar birleşmektedir. Kınalı-zâde bu hususu "Tarîk-i 'ilme sâlik olup merhûm Nâzır-zâde Efendi'nün gülşen-i nezâret-i sımât-ı fazl u kemâlâtınun hâdimi olmağla merhûm-ı merkûmunun mülâzımı olduktan sonra semt-i kazânun 'âzimi olmuş

⁵³ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 792; Beyânî Mustafa bin Cârullah, age, s. 222; Riyâzî Mehmed Efendi, age, vr.110a; TDEA, C. 5, s. 66; İpekten- vd., "XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri", age, C. 4, s. 52; İpekten- vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s. 237; Pala, adı geçen bildiri, s. 196.

⁵⁴ Nâzır-zâde hakkında bk. Nev'izâde Atâî, **Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmiletî's-Şakâik, Şakâik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri**, Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, C. 2, s. 240-241. Nâzır-zâde'nin bir özelliği de aynı zamanda ünlü mutasavvıf şâir Aziz Mahmud Hüdâyî'nin hocası olmasıdır. Konuyla ilgili bk. Hasan Kâmil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, C. 4, s. 338.

⁵⁵ Konuyla ilgili bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Derslere Dair", **Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilâtı**, Ankara, TTK Yayınları, 1988, s. 39-43; Hüseyin Güftâ, **Divan Şiirinde İlim**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 340-353.

idi” diye ifade ederken, Beyânî kısaca “Nâzır-zâde’den mülâzım ve tarîk-i kazâyâ ‘âzim olmuştur” demiştir. Bu noktada farklı bir bilgi, adı konusunda olduğu gibi, *Riyâzî Tezkiresi*’nde verilmektedir. Riyâzî, “...şehr-i zevk u safâyâ râh-ı râstdur diyü sâlik-i tarîk-i kazâ olmuş idi” cümlesiyle Kabûlî’nin neden kadılık mesleğini seçtiğini de açıklamaktadır. Buna göre Kabûlî, zevk ve safaya giden yol olduğu için kadılık yolunu seçmiştir. Diğer kaynaklarda da onun kısaca kadı olduğu belirtilmektedir⁵⁶.

Araştırmalara göre kadılık Osmanlı şâirlerinin en fazla tercih ettikleri meslektir. Yüksek öğrenimle ulaşılan ve genel olarak Osmanlı toplumundaki yaygın mesleklerden olan kadılık, yargı işlerinin haricinde belediyeye ait işlerin de sorumluluğunu gerektiriyordu⁵⁷. “Osmanlı kadısı mahkeme yargıca olduğu gibi, aynı zamanda bir noter, şehirdeki vakıfların müfettişi ve tabii ki belediye reisidir. Yani şehrin asayişini yürütmekle görevli zabıtları, subaşlıları, asesbaşlıları o denetler ve onların âmiridir. Çarşıda esnafı kontrol eden muhtesib dediğimiz memur ona bağlıdır...” Osmanlı ilmiye sınıfının üyesi olan kadılar, medreseden mezun olduktan sonra ilmî bir heyetin huzurunda girdikleri yazılı ve sözlü imtihanı geçerek göreve başlardı. Yerine göre Anadolu ve Rumeli kazaskerine bağlı olan kadıların tamamı İstanbul’dan atanırlardı. 25 akçe yevmiye ile işe başlayan kadılar mahkemeye gelen harçlardan kendi maaşlarını alırlardı. Ancak mahkemenin bütün gelirini kendisine alması mümkün değildi⁵⁸. Tezkirelerin kadılığa dair “kazâyâ râzı olmak, kazâyâ rızâ vermek, sevk-i kazâ ile kazâyâ rızâ vermek” şeklindeki ifadelerinden, kadılığın (özellikle küçük kadılıkların) pek arzu edilen, peşinden koşulan bir meslek olmadığı anlaşılmaktadır⁵⁹. Kabûlî’nin kadılıkla ilgili görüşü de farklı değildir. Padişaha hitaben söylediği bir kıt’ada

⁵⁶ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 792; Beyânî Mustafa bin Cârullah, age, s. 222; Riyâzî Mehmed Efendi, age, vr.110a; Mehmed Süreyya, age, C. 3, s. 854; İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29; Tuman, age, C. II, s. 821; Ş[emseddin] Samî, age, C. 5, s. 3599; İpekten-vd., “XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri”, age, C. 4, s. 52; İpekten-vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s. 237; Pala, adı geçen bildiri, s. 196.

⁵⁷ Tolasa, age, s. 102-104; İsen, “Divan Şâirlerinin Meslekî Konumları”, age, s. 222-223.

⁵⁸ İlber Ortaylı, “Osmanlı Kadısı”, **Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006, s. 127-vd.

⁵⁹ Tolasa, age, s. 104.

Şimdi bir hıdmetdeyem ğavġası çok maşşüli yoġ (Kt 25/2)

demektedir ki mahkeme salonlarında ne kadar çok kavganın ya da kavga sonuçlarının görüldüğü hatırlanırsa “gavġası çok” ifadesinin buraya ne kadar uygun düştüğü anlaşılır.

Kabûlî, Divan’ının çeşitli yerlerinde kadı olduğunu kendisi de ifade etmektedir. Nitekim bazı beyitlerini aşıya aldığımız, “Arz-ı Hâl” başlıklı ve tamamı 66 beyit olan manzûmede (Ms 4), hayatı ve mesleğiyle alakalı ilginç bilgiler vermektedir. İki üç yıl mülâzemetten (stajyerlikten) sonra bir kadılık aldığını ancak daha iki ay dolmadan oraya başka birinin görevlendirildiğini, aldığı gelirin yol parasına yetmediğini söyleyen Kabûlî, bu olaydan sonra bir buçuk yıldır mazul olduğunu ifade etmektedir. Hangi vazifeyi istese, hangi kadılığı umut etse, hemen bir yardımcının ortaya çıkıp, bir kapıcının görünüp o görevi diğer kişiye verdirdiğini söyleyen şâir, o dönemde bazı devlet kurumlarında yaygın olan iltimas konusuna gönderme yapmaktadır. İlme kimsenin değer vermediğini söyleyen ve böyle giderse bize yer kalmaz diyen Kabûlî, daha sonra İbrahim Paşa’dan şefaaf ve yardım talep etmektedir.

...

Dâ‘i-i devletüñ Ķabûli-i zâr
Ol za‘if ü zelîl ü zâr u nizâr

‘Arz-ı hâl ile geldi dergehüñe
Nola ger sürse yüzini rehüñe

Gerçi taşdı‘ ider hikâyâtı
Cân-fezâdur velî maķâlâtı

Ķışşa bu kim bir iki yıl evvel
Ne nizâ‘ u ferâġ ceng ü cedel

İki üç yıl mülâzemetle meger

Ber-każā itmiş idüm ey server

İki ay anda olmadum hâkim
Birine dağı virmiş ol zâlim

Varması gelmesiyle ve'l-hâşıl
Harcuma yitmedi gelen hâşıl

Ehl-i 'irfâna olmadı pāye
Pāyumuz aldı hep fūrū-māye

Eski derd üzre yeşisi geldi
Köhne vü nev bölünmeden kaldı

İnfişālüm zamānı sulţānum
Yok durur şorulursa noķşānum

Bir buçuķ yıl durur ki ma'zūlem
Pādşāha du'āya meşğūlem

Kaņķı maţlab ki ŧālib olsam aņa
Virilür ye's baņa şāhāne

Ne kadar kim każā murād itsem
Alurın diyü birin ad itsem

Nice yirden mu'ini hāzır olur⁶⁰
Üstüne bir kaşucı zāhir olur

Dir dimez itdürür ne ise murād

⁶⁰ Bu beytin karşılığında başka bir nüshada şu beyit vardır: Birisin istesek każānuş eger/Beriki üç ağa mu'ini çıkar (BM 2. yazım)

Anı mesrūr ider beni nā-şād

Böyle alursa bize yir almaz
‘İlmi od kimse manıra almaz

Bize olan cezā bi-a-ı Hudā
Kimseye olmamış durur ciddā

āliyā def-i zulme ākimsin
āl-i [ehl-i] kemāle ‘ālimsin

Her faire i‘ānetūn var imiř
Her aribe ‘ināyetūn var imiř

İşidüp lufun ehl-i ‘irfāna
Geldüm iřigūne aribāne

Bir fairem ‘ināyet eyleyesin
Umaram kim řefā‘at eyleyesin (Ms 4/40-60)

Kabûlî, Divan’ındaki 3. kasidede de yine görev yaptığı sırada başından geçen bir olayı anlatmaktadır. Özet olarak bu kasideden, Kabûlî’nin bir yerde kadı iken iki vergi tahsildarı ile arasında bir sürtüşme meydana geldiği, onların zulmüne karşı çıktığı, fakat reaya ile tahsildar arasında kaldığı ve bu yüzden devlet tarafından görevden çekildiği anlaşılmaktadır. Bu kasideyle şâir olanları anlatıp tahsildarları padişaha řikāyet etmekte, onların idamını ve kendisinin de ödüllendirilmesini istemektedir. Yukarıda yazılan manzumede olduğu gibi bunda da yer yer sosyal tenkit ifadeleri bulunmaktadır.

...

El-ışşa pādřāhum tafşil-i āle vāıf
Olmayan olmaz ařlā künh-i kelāma vāřıl

Bu dā‘i-i kemİne bu ‘abd-i kemterİne
Kemter ki nice kemter kemter ğulām-ı muğbil

Ya‘nİ ğuluğ Ğabūlİ bir yırde ğāzi iken
Fāriğ olup ğazādan oldu ğapuğa vāşıl

İĥtār-ı iltizāma *mā-lā yekādu yelzem**
Ammā ki nā-revādur taĥşīl-i ğayr-ı ĥāşıl

Ğavm-i piyādegānuğ mensūĥ olan ‘aĥārın
Gördüm yığup gezerler zūlm ile iki ‘āmil

Mülküğ ĥimāyetiyçün mālūğ şıyānetiyçün
Ĥalkuğ ri‘āyetiyçün bİ-‘illet ü delāyil

Yüz elli yükde ğalmış mensūĥa elli beş yük
Daĥı ziyāde idüp bİ-fazl u bİ-fezāyil

Cem‘ā bu değlü mālİ taĥşīle ‘āzim iken
Bİ-renciş-i ĥalāyık bİ-nāliş-i erāmil

Yok zİmmetümde bāĥİ illā ki ĥaĥĥ-ı ĥızmet
‘Uhdemde ğayrı ĥaĥ yok tālİb ola muĥaşşıl

Yine ol iki zālİm ol ğulzüm-i mezālİm
Bİrün iken şadedden olmaĥ revā mı dāĥil

Ĥāşā ki pādşāhuğ zūlme ola rızāsı
Ĥāşā ki ‘adl-i şāĥİ cevre ola mu‘ādil

---

* Lüzumunu ihtara neredeyse gerek yoktu.

Virāne oldı ‘ālem kapladı ‘ālemi ğam
Şanmaᅇ ki ᅇāl-i ādem ıslāᅇa ola ᅇābil

Ef’ıveş iki ‘āmil dünyāyı yaᅇdı yıᅇdı
Birisi semm-i mūhlik birisi zehr-i ᅇātil

...

Lākin günāhum ancaᅇ mīrīye sa’yüm oldı
Bilmezlik ile sehven olana tevbe ᅇābil

ᅇā‘at ki sā‘atinde olmaya cürm olurmış
Metrūk olur ᅇalurmış mā-beyn-i ᅇaᅇᅇ u bāᅇil

ᅇaldum tehī ‘amelden māl ise ᅇıᅇdı elden
Şarᅇ-ı kerem degüldür meşrūᅇum ola zāyil

Mīr-i livā olurmış beş altı yükle evvel
Ben altı yükle şimdi olmaᅇ revā mı ‘āᅇil

Bendeᅇ ᅇıyās iderdüm kim māla ᅇoᅇruluᅇla
Bir ᅇıdmet eyleyeydüm kim ᅇalᅇ olaydı ᅇāyil

Bir elde māl-i mīrī bir keffede re‘āyā
Olaydı bes berāber bī-ᅇabbe-i meşāᅇil

‘Adl ile vezn ideydüm mānend-i keff-i mīzān
Bir zerre olmayaydı bir cānibine māyil

Yaᅇlış ᅇayālmış o fikr-i muᅇāl imiş bu
Bilmem ben anı bunı ey şehriyār-ı kāmil

Mīrīye ᅇıdmet itdüm şāyeste-i ‘āᅇāyam

Emvāle sa'yüm oldı ihsān olursa kı̄abil

İhsāna bir bahāne lāzım durur ŧehāna

İl bu bahāneyile oldı murāda vāşıl

Ammā baġa Kı̄abūlî ħırmāna bā'ış oldı

Maġrūm olur olursa dānā bu semte dāġıl (K 3/14-26, 34-44)

Yine Kabūlî diġer bir manzūmesinde de mesleġiyle ilgili yaşıadıġı bir problemi dile getirmektedir. Bu ŧiirde Kabūlî, hākimliġi sırasında bir çavuşla arasında geçen bir problemi beylerbeyine anlatıp ondan ŧikāyet etmektedir. Paşaya hitap ederek söze başılayan Kabūlî, ona ayrıntılı bir olay anlatacaġını söyler ve hemen ardından olayı anlatmaya başlar. Manzūmeye göre ŧâir bir sabah mahkemede otururken asık yüzlü, çok konuşan, pis ve kaba bir çavuş adamlarıyla bir oġlanı mahkemeye getirir ve kadı olan ŧâirden onu teftiş edip sorgulamasını, suçunu itiraf ettirip tutanaġın bir suretini de paşaya ulaştırılmak üzere kendisine vermesini ister. Alelacele oġlan sorgulanıp tutanak yazılır ve ilgili makama gönderilir. Ancak bir süre sonra çavuş mahkemeye tekrar gelerek ilgili kaydın bir suretini daha ister. Buna karşılık Kabūlî, ücretini verdikten sonra bunun mümkün olacaġını söylerse de çavuş para vermek istemez. Bunun üzerine kadı Kabūlî ile çavuş arasında bir münakaşa başlar. Kabūlî haydi birincisi paşa içindi tamam, ama ikinci suret akçesiz olmaz der. Çavuşun gazaba gelerek, sen onu minnetle yazarsın, demesi üzerine ŧâir de kızıp onu azarlar ve kovar. Çavuş öfkeyle yerinden kalkıp söverek uzaklaşır. Manzūmenin bu noktasından sonra Kabūlî tekrar kim olduġu belirtilmeyen paşaya dönerek ona olan baġlılıġını, dürüstlüġünü filan anlatıp kendini övmeye, buna karşılık kötülüklerini anlatarak çavuşları da yermeye başlar. Dua ile son bulan bu ŧiir, ya ŧâir tarafından paşaya çavuşu ŧikāyet için yazılmıştır ya da o çavuş ŧâiri paşaya ŧikayet etmiştir ve bu manzūme de ŧâirin paşaya verdiġi bir çeşit savunma metnidir. Ama her hâl ü kârda ilginç ve kısmen modern hikāye tekniġine de uygun sayılabilecek bu manzūme, XVI. yüzyılda bir mahkeme salonunda yaşanan bir tartışmayı,

hatta kavgayı ve sonrasındaki şikâyeti günümüze yansıtması bakımından dikkate değer niteliktedir (Şiirin metni için bk. Ms 5)⁶¹.

Şairin mesleği ve rütbesi konusunda bilgi edindiğimiz bir başka şiir de 2 numaralı mesnevîdir. Doğum yeri maddesinde de üzerinde durulan bu manzûmede Kabûlî, padişahın daha önceden müstakil bir kaza iken, daha sonra başka bir yere bağlanmış olan Gediz'i yeniden müstakil bir kaza yapmasını ve kendisini oraya kadı olarak görevlendirmesini istemektedir. Ayrıca her ne kadar kendisi 130 akçeden mazul olsa da eskiden beri 80 akçelik bir kaza olan Gediz'e razı olacağını, geliri düşse de aza çoğa bakmayacağını belirtmektedir (bk. Ms 2/23-32).

Yukarıda bahsedildiği üzere, diğer kadılar gibi zaman zaman Kabûlî'nin de görevden alındığı, mazul duruma düştüğü olmuştur. Aslında bu durum o dönem için pek yadırganacak bir şey değil, yaygın bir işlemdir. Çünkü İlber Ortaylı'nın ifadesiyle Osmanlı kadısı, "Zamanla terfi ederek her yerde 1,5-2 seneden fazla kalmadan yer değiştirir. Yargıcın mahallî halkla yüz göz olacağı düşünülür ..." "Osmanlı kadısı terfi eder, bir yere gider, döner ve İstanbul'da tekrar bekler, daha üst bir yere terfi eder ve buna *mazuliyet* denir. Azledilmek bu anlamda usulsüzlük neticesi gelen bir fiil değildir. Bekledikçe nihayet yüksek bir sancağa *mevleviyyet* payesi ile tayin edilecektir. Böyle mevleviyyet rütbesi için İstanbul'da bekleyen eski kaza kadılarına *tahtabaşı* denir."⁶² Bunu bilen Kabûlî kendi gönlüne,

Sürür-ı naşba gırre olma 'azl-i câhdan kırkma (G 370/4)

atanmanın mutluluğuyla gururlanma, makamından azledilmekten de korkma, diye nasihat etmektedir⁶³.

⁶¹ Metin 70 beyit olduğundan buraya alınmamıştır.

⁶² Ortaylı, age, s. 129, 130, 131.

⁶³ Osmanlı tarihi, devlet görevlerine kısa süreli atanma ve azil örnekleriyle doludur. Meselâ sık sık defterdarlık görevine atanıp azledilen XVI. yüzyılın ünlü devlet adamı, tarihçisi ve şâiri Gelibolulu Âlî bu durumu III. Murad'a hitaben yazdığı bir manzûmede, *Nereye defterdar olduysam daha oradaki deftere kaydolmadan görevden alındım, öyle ki azil haberimi alan haberci görev mahalline benden önce varmıştı* diyerek traji-komik bir biçimde dile getirmiştir. Mehmet Arslan-İ. Hakkı Aksoyak, **Gelibolulu Âlî Riyâzü's-Sâlikîn**, Sivas, 1998, s. 71. Bu kısa süreli atanma ve azil sadrazamlık makamında bile olmuş, hatta III. Murad döneminde Siyavuş Paşa sadrazam olduğunun

Nitekim Kabûlî Divanı'nda bulunan bir manzûmeden (M 13) şâirin bir kış vakti görevinden azledildiği anlaşılmaktadır. Kabûlî bu azledilme vaktinin kötülüğünü, *kıyâmet gününden alâmet* diye anlatmaktadır. İsmi açıkça zikredilmeyen bir vezir-i azam için yazılmış olan bu şiirde, ilgili veziriazam övülmekte ve ondan yardım talep edilmektedir. Bu manzûmenin bir bendi aşağıya alınmıştır.

arâr u şabra şimdi yir bulunmaz kış kıyâmetdür
 Zamân-ı 'azl ise rûz-ı kıyâmetden 'alâmetdür
 Dem-i luf [u] zamân-ı 'âtıfet vaqt-i 'adâletdür
 Bulup bir nâ-murâdı ber-murâd itmek sa'âdetdür
 uluş üftâdedür ammâ sezâvâr-ı 'inâyetdür
 Maall-i merametdür ber-murâd it anı sulânun (M 13/III)

Yine Kabûlî padişaha hitap ettiği bir manzûmede

Penc sâl oldu ey şeh-i devrân
 âresiz odı pençe-i ırmân (Ms 3/6)

ey zamanın padişahı, mahrumiyet pençesi çaresiz koyalı beş yıl oldu, demektedir ve ardından padişahıtan yardım istemektedir ki burada bahsedilen beş yıl da muhtemelen şâirin mazul olduğu zamanlardır.

Kabûlî, bu mazul olduğu, yani bir çeşit merkezde bekletildiği zamanlarda doğal olarak mansıb almak (göreve atanma yahut görevde ise yükselme) istemiş, bunu zaman zaman şiirlerinde de dile getirmiştir. Örneğin aşağıdaki beyitte yedi iklimin hâkimi olan padişahıtan mansıb almak ümit ve arzusunda olduğunu belirtmektedir.

abûlî mansıb alma pādşāh-ı heft-kişverden
 'Aceb ümmîd ü yaşı ārzü özge temāşādur (G 94/5)

Kabûlî, Ferhad Paşa veya Osman Paşa'ya yazdığı bir methiyenin sonunda, bu mansıb isteğini daha da netleştirmekte, ondan kendisine defterdarlık ihsan etmesini istemektedir. Ancak hayatıyla ilgili kayıtlarda Kabûlî'nin bu göreve getirildiğine dair bir ibare bulunmamasından ilgili isteğinin kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

Lâyık-ı himmet gulâmuñdur Kabûlî-i haķır
Vaķtidür ihsân olursa aña defterdârlık (G 190/9)

Şairin mükerrer isteklerine rağmen mansıb alamadığı ve kendi tabiriyle inkisâra düştüğü zamanlar da olmuştur. Nitekim böyle bir zamanda söylendiği anlaşılan M 14'te gayet sert ifadeler kullanılmakla birlikte, Osmanlı devlet teşkilatındaki atamalarla ilgili ilginç ipuçları verilmektedir. Bu şiirde; âlimlere itibarın kalmadığı, cahillerin el üstünde tutulduğu, mansıb almak istenirse bir kapıya varılması, bağlanması gerektiği, kemâle değil mala, zenginliğe bakıldığı, eğer çokça mala sahip olunursa her işin görüleceği, malı olmayanın ise ilimle şanı hatta asrının feridi bile olsa fakirse orada yerinin olmadığı, eğer bir ağaya yakınlığı da yoksa işinin olmayacağı gibi kimisi alışılmış sosyal tenkit öğelerine de yer verilmektedir. Ayrıca

Virilmez akçesüz kişiye akçelü cihât

ifadesiyle akçesiz kişiye akçeli yani geliri bol olan görevin verilmeyeceği, hatta

Kim arturursa manşıb anuñdur ziyâd idün

denilerek bir nevi makamların açık arttırmaya çıkarıldığı ve kimin çok rüşvet verirse mansıbın onun olduğu söylenmektedir.

...

Baķmaz kemâle şimdi kişi mâludur nazar

Vāfirce mālā ḳādir iseñ her işüñ biter
 ...
 Manşıb gerekse bir ḳapuya sen de varıgör
 Var sen de bir ṫarık ile bir ḥaṫ ḫıḳarıgör
 ...
 Anılmaz ol ki ‘ilm ile nām u nişānı var
 Anuñ ki mālı olmaya anuñ ne şānı var
 Devlet anuñ ki bir ağaya iḳtirānı var
 ...
 Yir yoḳ faḳıre ‘ilm ile ‘aşruñ vaḥıdı ol
 ... (bk. M 14)

Şair, kadıların çok rüşvet yediği yolundaki yaygın kanaati de biliyor ya da duymuş olmalı ki kendi nefsine hitaben rüşvetin kötülüğünü ve ondan sakınılması gerektiğini ihtar eden müstakil bir gazel yazmıştır (G 27). Ayrıca şâirin zaman zaman meslektaşlarını tenkit ettiği de görülmektedir.

ṫalayup her kişiyi aḳçelerin ḫalmağ için
 Aşağı maḫkemedede iki kimesne ḫoduñuz (Kt 34/1)

ṫulm ile yaḳdı şehri bir baḫtı ḫara nāyib
 Nāyib nicesi nāyib nāyil be-her nevāyib (B 218)

Şairin mesleği, meslekî dünyası doğal olarak hayâllerine ve şiirlerine de yansımıştır. Bu manzûmelerin iyice anlaşılması için kadılık mesleğiyle ilgili terim ve kuralların bilinmesi gerekmektedir.

Da‘vi-i bî-vech idüp ḫılmam cedel ey müdde‘î
 Da‘viye ma‘nî gerek lecc itme gel ey müdde‘î (M 28/2)

Cihān hem şāhid ü hem müdde‘î hem ḫāzı hem meşhūd
 Ne şābit oldı bildüñ mi ḫabūlî bu da‘avādan (G 299/5)

Benzer beyitlerin yanında, diğer taraftan şâirin aşk, sevgilinin güzelliği gibi aslında mesleğiyle hiç ilgisi olmayan konuları bile günlük hayatında kullandığı hukuk terimleriyle dile getirmesi, divan şiirinin sosyal yönüne örnek olacak niteliktedir.

Devlet ol kâdîya kim bir dil-rübâ yanındadır
Hâk bu kim ey müdde'î devlet kâzâ yanındadır (G 62/1)

Âyîne dil-ber ile da'vî-i hüsn idermiş
Gelsün muķâbil olsun da'vîleri görülsün (G 279/5)

Yâr ile da'vi-i 'ışk eyleme sen yok ey dil
Kâdî-i 'aql anuñ faşl idemez da'vâsın (G 290/4)

Çenâr ile çemende da'vi-i hüsn eyler imiş serv
Kimesne da'visin faşl idemez zîrâ özi leddür (G 78/2)

Sâķî yürüt ayağı turma kadeh sürilsün
Şer' ile olmaz ise kânün ile görilsün (G 279/1)

Ayrıca Kabûlî, Sivas kadılığı sırasında gördüğü bir davayı anlatırken de yer yer *kabâle* (Kadı'nın verdiği hüccet), *hâzırân*, *şehâdet*, *meclis-i şer'*, *müdde'î*, *istişhâd*, *şâhid*, *hak* gibi mesleğiyle ilgili kelimeler kullanmaktadır (Ms 6).

Kabûlî'nin mesleği konusunu noktalamadan evvel son bir notu kaydetmek faydalı olacaktır. Araştırmalarımız sırasında yazma bir şiir mecmuasında, Kabûlî'nin divanında da bulunan bir şiirin üstünde "Işık-nâme-i Mevlânâ Kâdî Kâbülî Efendi Hâce-i Ca'fer Paşa" başlığının bulunduğunu gördük. Buradaki "Hâce-i Ca'fer Paşa" ifadesini destekleyen başka bir delil olmamakla birlikte, böyle olmadığını söylemek için de bir sebep yoktur. Eğer bu ifade doğru ise, Kabûlî'nin kadılık yanında Cafer Paşa'ya hocalık yaptığı

da söylenebilir⁶⁴.

Burada incelenecek diğer bir konu da Kabûlî'nin görev yaptığı yerler meselesidir. Kabûlî,

Niyyet-i 'azm-i sefer eyle Qabûlî tırma

Sağa bir güşede şimden girü yoğdur ārām (G 239/5)

diyerek çoğu zaman vazife icabı yollara düşmüştür. Ancak kaynaklarda, Mısır'daki kadılığı hariç, bu konuda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, şâirin yegâne eseri olan Divan'ına başvurulduğunda, yer yer bu meseleye dair de ipuçları yakalanabilmektedir. Örneğin şâirin 1582 yılında Sivas'ta kadı olduğu divanındaki 6 nolu mesnevîden kesin olarak anlaşılmaktadır. "Şüret-i Sicil ve'n-Naql" başlıklı Türkçe-Arapça-Farsça bu manzume, şâirin Sivas'ta kadıyken Amasya valisine verilmek üzere yazdığı bir hüccettir. Kabûlî bu manzûmede kendi mahkemesinde yaşanan olayı anlatmış ve sözünü

Müntehî İn kabāle-i şer'î

'Abd-i muhliş Qabûlî-i dā'î

Efkar-ı halk-ı Hakk u ahvec-i nās

Hâkimü'l-vaqt-i hıttâ-i Sivās

bu şer'î hüccet sona erdi, duacı Kabûlî halis kul, Hakk'ın yarattıklarının en

⁶⁴ **Mecmu'a-i Eş'ar**, 06 Mil Yz. A 4455, 139a. Şiirin metni için bk. K 10. Bu Cafer Paşa'nın kim olduğu konusunda çok net bir bilgi yoktur. Bununla birlikte, XVI. asırda yaşamış iki önemli Cafer Paşa vardır. Birincisi Vezir Cafer Paşa'dır ki 1579'dan evvel Anadolu Beylerbeyi olarak Kütahya'da bulunmuş (o dönemde Kütahya, Anadolu beylerbeyliğinin merkezi idi), 1582'de Rumeli beylerbeyi olmuştur. Sadrazam Mehmet Paşa'nın damadıdır. Kütahya'da mescid, darülkurra, çeşme ve şehir etrafındaki Saka köyünde camii vardır. İkincisi Vezir Hadım Cafer Paşa'dır ki çeşitli yerlerde sancak ve beylerbeyliğinden sonra, 1586-1594 arasında sekiz yıl Tebriz beylerbeyliği yapmış, ardından Bağdat ve Şirvan valiliğinde bulunmuştur. İranlılar ve Gürcülerle pek çok savaş yapmıştır. 1595'teki Eğri seferine katıldıktan sonra tekrar Tebriz tarafına dönmüş ve 1596-97 civarında vefat etmiştir. Konuyla ilgili bk. Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi II**, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara, KB Yayınları, 1992, s. 18, 22, 104-111; Uzunçarşılıoğlu, **Bizans ve Selçuklularla...**, s. 160. Kabûlî'nin uzun süre doğu vilayetlerinde görev yaptığı göz önünde tutulursa bahsi geçen Cafer Paşa'nın Hadım Cafer Paşa olması büyük bir ihtimal gibi görülebilir. Ancak Hadım Cafer Paşa'yla ilgili, Peçevi Tarihi'nde "... hiç okumak bilmez bir adamdı..." şeklinde bir ifade geçmektedir. Peçevi İbrahim Efendi, age, s. 111.

fakiri ve insanların en muhtacı, Sivas diyarında vaktin hâkimi, diye bitirmektedir.

Kaynaklarda şâirin görev yaptığı yer olarak sadece Mısır adı geçmektedir. Bu kaynakların ilki olan *Riyâzî Tezkiresi*'nde “mahalle kazâsından ma'zûl olup Mısır'dan gelürken gark olmuşdur” ifadesi geçmektedir⁶⁵ ki anlaşılan Mısır Kabûlî'nin son görev yeri olmuştur. Şâir Mısır'a gidişiyle ilgili şunları söylemektedir:

Ya'kûb-şifat milket-i Ken'âna yitişdük
İnşâf ide Yûsuf gibi sulţâna yitişdük (G 196/1)

Kabûlî, Mısır'da kadılık yapmakla birlikte anlaşılan oradan pek memnun kalmamıştır. Bunu “Mısra gelme” diye başlayan ve kendisine Mısır'da pek itibar edilip kıymet verilmediğini anlatan bir gazel söylemesinden kolayca anlamak mümkündür (G 222). Şâirin 1591-1592 yılı civarında Mısır'dan dönerken vefat ettiği, ayrıca Osmanlı'da kadıların birkaç yıldan fazla aynı yerde görev yapamadıkları⁶⁶ göz önünde tutulursa, şâirin 1590 civarında Mısır'a gittiği ortaya çıkar. Buradan dönüşünün de H. 1000/M. 1591-1592'de olduğu, vefatı dolayısıyla zaten aynı kaynaklarda nakledilmektedir⁶⁷.

Kabûlî Divanı'nda bu bağlamda geçen bir yer ismi de Kars'tır. Kabûlî bir beytinde

Revâ mı hâkim olmak 'adlûñ eyyâmında il Çarşa
Baña vir anı kim yine gideyin aña el çarşa (B 143)

diyerek Kars'ta kadı olmak istediğini söylemektedir. Bu isteğinin kuvvetli bir

⁶⁵ Riyâzî, **Riyâzî'ş-Su'arâ**, SK, Es'ad Efendi Bölümü, Yz. 3871, vr. 89a. Bu çalışmada adı geçen tezkirenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde ve Millet Kütüphanesi'nde olmak üzere iki farklı nüshası kullanılmıştır. Bunun sebebi, şâirin biyografisinde, öz itibarıyla aynı olmakla birlikte, bu iki nüsha arasında bazı eksiklik ve fazlalıkların olmasıdır.

⁶⁶ Ortaylı, age, s. 129.

⁶⁷ Riyâzî, age, vr. 89a; Kâtip Çelebi, age, C. I, s. 806; İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29; Mehmed Süreyya, age, C. 3, s. 854; Tuman, age, C. II, s. 821; *TDEA*, C. 5, s. 66; İpekten-vd., “XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri”, age, C. 4, s. 52; İpekten-vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s. 237.

ihtimalle kabul edildiği söylenebilir. Çünkü 3 numaralı musammatta Kars kalesini tamir ettiren bir paşa övülmektedir.

Қыла^с-ı Қаршы yapıдуғ аны чүн муһkem һишār itdūñ
Gelüp қalb-i Қabūlī gibi мүлкүнде қарār itdūñ (M 3/V)

Yine başka bir beyitte ise Kars'a pek de uzak olmayan Ağrı Dağı ismi geçmektedir.

Çü geldi 'asker-i Rūm ağırığıyla чүн Ağır dağı
Қırıldı бағраğıyla шāh-ı гүm-rāhuñ бағırdāğı (G 433/1)

Bunlardan başka, belki şâirin bulunduğu coğrafya hakkında bilgi verebilecek, divanda geçen diğer yer isimleri şunlardır: Gelibolu (G 393/5), Osmaneli ((Ms 7/1), Haymana (Ms 7/2), Şiraz-Şirvan (K 1/2, M 3/1), Şam-Revana (bazen iham yoluyla K 1/3, K 5/2, M 3/1, G 204/3, G 292/4, G 319/3, G 419/2, G 489/2), Elbürz Dağı (Kafkas sıradağlarının en yükseği, K 1/7, K 1/25), Tumanis (Tiflis yakınlarında bir kale adı, K 5/31, T 22/2), Lor (İran'da bir yer adı, K 5/32, T 18/4), Erdebil (K 8/6, K 8/12, G 433/7), Necef (K 10/22, Ms 9/8), Karaman (K 11/1), Tebriz (K 12/2, G 373/1), Kâşân (G 412/5), Acem/İran (K 2/19, K 5/2, K 5/9, K 8/12, K 16/1, M 3/1, M 7/2, G 94/4 ...), Irak (G 253/3), Bağdat-Şat (B 37), İsfahan (G 209/5), Bedahşan (G 235/1), Rum (K 2/19, K 5/2, M 3/3, M 7/5, G 433/1, G 436/5, Ms 2/4...) Rumili (G 85/3, G 138/9), Turan (K 5/9, M 3/1), Hayber (G 209/3, G 273/4), Herat ve Rey (G 258/4), Ceyhun (G 292/4, G 305/1), Aras (B 83), Yemen (K 1/25, K 2/19, G 107/3, G 141/2, G 321/1, G 366/4, Ms 5/50), Azerbaycan (G 373/1), Hind (G 388/4), Bursa (G 423/1), Medîne (Kt 88/1), Meriç (G 33/5, G 455/1), Maraş-Urfa (B 142), Uşak (B 159), Şam (T 13/8), Üsküp (T 17/9), Gediz (Dibace, G 210/1-5, Ms 2/19, TY 2/1-2, B 159, T 12/1), Kütahya (G 105/6).

Görüldüğü üzere burada Anadolu'nun doğusunda ve İran-Irak taraflarında bulunan yerlerin isimleri daha çok geçmektedir. Buradan hareketle Kabûlî'nin hayatının önemli bir kısmının bu coğrafî bölgelerde

geçtiği söylenebilir. Diğer taraftan şâirin tarih manzûmelerine bu açıdan bakıldığında, Kabûlî'nin diğer tarihler yanında Ferhad Paşa'nın 1545-46'da Lori Kalesi'ni tamirine ve defterdarın 1584'te Tumanis Kalesi'nde cami yaptırmasına tarih düşürdüğü görülür. Diğer manzûmelerde de Lor ve Tumanis isimlerinin geçtiği göz önüne alınırsa Kabûlî'nin kuvvetli bir ihtimalle buralarda yaşamış olduğu söylenebilir.

1.1.6. Görüştüğü Devlet Büyükleri

Kabûlî'nin hem bulunduğu çevreyi hem de bu çevredeki insanlarla ilişkilerini anlamak bakımından böyle bir alt başlık açılması uygun görülmüştür. Diğer bir deyişle Osmanlı'daki himaye (patronaj) sisteminde Kabûlî'nin durduğu yeri tespit etmek için böyle bir konu açılmıştır.

Birçok divan şâiri gibi Kabûlî İbrahim Efendi de devlet büyüklerinin himayesini görmek, yardımını almak niyetiyle zaman zaman manzûmeler söylemiştir. Bunda şâirin bir devlet memuru olmasının da etkisi büyüktür. Bir şâir olarak himayesinin ötesinde, bir memur olarak da görev alması için Kabûlî'nin devlet büyükleriyle arasını iyi tutması, zaman zaman onlara şiirler sunması gerekmiştir. Kabûlî'nin şiir sunduğu ve bu yolla yardım istediği devlet büyükleri arasında ilk sırada devrin padişahı **Sultan III. Murad**'ı saymak doğru olacaktır.

Sultan II. Selim'in büyük oğlu ve on ikinci Osmanlı padişahı olan Sultan III. Murad, 1546'da Manisa'da doğmuş, 1574'ta Osmanlı tahtına oturmuş, 21 yıl devleti yönettikten sonra 1595'te vefat etmiştir. Devrinde idarî, iktisadi ve siyasî çözümler hızlanmış, rüşvet ve iltimas iyice yayılmıştır. Kendisi de şâir, hattat ve mutasavvıf olan III. Murad, Murâdî mahlasıyla Türk edebiyatının en hacimli divanlarından birini oluşturmuştur⁶⁸. Bununla birlikte III. Murad'ın sanatkârlara pek ehemmiyet verdiği söylenemez. Himayesini ve iltifatını gören şâirler sayılıdır ve daha önceki padişahlar zamanında şöhreti

⁶⁸ H. Ahmet Kırkkılıç, **Sultan III. Murad**, İstanbul, KTB Yayınları, 1988, s. 4-24, 45-48; Mücteba İlgürel, "Üçüncü Murad", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, t.y., C. 10, s. 393-401. Muradî'nin divanında 1567 gazel, 1 muhammes, 49 mesnevî, 38 kıt'a, 47 müfret vardır. Kırkkılıç, age, s. 45.

yakalamış olan Bâkî, Gelibolulu Âlî, Nev'î ve Atâyî gibi şâirlerdir. Sultan II. Selim'in ölümünden sonra şâirler büsbütün sahipsiz kalmış, zarurete düşmüş, perişan olmuşlardır. Müverrih Âlî, Sultan Murad devrinde şâirlerin az maaşlarla iktifa edip ekâbir tarafından da himaye edilmediklerinden ve meyhane köşelerinde kaldıklarından şikâyet etmiştir⁶⁹.

Ömrünün son on sekiz yılını Sultan III. Murad'ın padişahlığı döneminde yaşayan Kabûlî de zaman zaman III. Murad'ın ihsanını almak, himayesini görmek maksadıyla uğraşmış, bunun için pek çok manzûme söylemiştir. Bunlarda doğrudan ya da dolaylı olarak şâirin padişahı çeşitli isteklerde bulunduğu görülmektedir.

Kabûlî öncelikle III. Murad'ın tahta çıkışına tarih düşürmüştür. Yeni padişahın övüldüğü bu manzume,

Selîmün geçdi eyyâmı zamân Sulţân Murâduñdur (T 19)

tarih mısraıyla son bulmaktadır. Kabûlî ayrıca, divanındaki ilk tarih manzûmesinde padişah III. Murad'ın "atâ-bahş" oluşuna tarih düşürmüştür ki her iki manzûmenin de 1574 tarihini göstermesi dikkati çekmektedir. Belki de şâir, tahta çıkışı vesilesiyle padişaha sunduğu tarih şiirinden dolayı caize almış ve bunu başka bir tarih şiiriyle de tespit etmiştir.

Kabûlî cem' olup erbâb-ı 'irfân
Didiler Hân Murâd-ı âsmân-rağş

'Aceb ceddî gibi şâhib-sehâ mı
Didüm târîhîdür anuñ 'atâ-bahş (T 1)

Kabûlî, III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in 1582 yılındaki ünlü ve görkemli sünnet düğününe de tarih düşürmüştür⁷⁰. 13 beyitlik bu tarih

⁶⁹ İpekten, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, s. 125-126, 135, 136.

⁷⁰ Bu düğünle ilgili bk. Gülsüm Ezgi Korkmaz, "Sûrnâmelerde 1582 Şenliği", Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

kıt'asında da yine padişahı övmekte ve ilgili düğünden bahsetmektedir. Manzûme şu tarih beytiyle sona ermektedir:

Ben de abûlî seyr idüp bu sünnetüj târîhîni
Didüm **Muhammed sünnetin bi'llâh icrâ eyledüj** (T 2/13)

Ayrıca Kabûlî, "Şeyh-i Yahûdî (?)" diye anılan sultanın şeyhinin 1582'deki vefatına da tarih düşürmüştür (T 25).

Bundan başka Kabûlî Divanı'nda III. Murad'ın övüldüğü "aşıde Berây-ı Sulţân Murâd" başlıklı toplam 57 beyitlik bir kaside bulunmaktadır (K 2). Bu kasidenin ilk 16 beyitlik kısmında sonbaharın tasvir edildiği bir nesîb yer almakta, 17. beyit ile konuya geçildikten sonra 18-37. beyitler arasında padişah Sultan III. Murad övülmektedir. Burada şâir genellikle bilinen teşbih unsurlarını kullanarak padişahı eski İran kahramanlarına benzetmekte; Acem, Arap ve Rum ülkesinin sahibi, Allah'ın nurunun gölgesi, Süleyman mülkünün sahibi olduğunu söyleyerek ve din büyüklerine benzeterek övmektedir. 38. beyitten itibaren şâir kendi halini, bahtsızlığını anlatmakta ve padişahı şöyle yardım istemektedir:

utdı luţfuş etegin kesme ümîdüm elini
El benüm ey şeh-i ferhunde senüñdür dâmân

Āstānuñda abûl eyle abûlî uluşu
Bende-i mubil iken tâ ola mabûl-i cihân (K 2/46-47)

Daha sonra kasidenin fahriye bölümüne geçen şâir kendini ise

Ālim-i faşl u hüner nâşım-ı dürr ü güher
Vâıf-ı remz-i asen Ārif-i sırr-ı Ĥassân (K 2/50)

diyerek övmektedir.

Kabûlî-Murâdî ilişkisini bize gösteren diğeri bir manzûme grubu da

musammatlardır. Kabûlî, Murâdî'nin bir gazelinden hareketle tercî-bent yazmış, altı gazelini de tahmis etmiştir. Şâir, tercî-bendini şu iki beyitle takdim etmektedir:

Ġazel-i pādşāh-ı ‘ālem ile
Sözlerüm imtizāc iderse nola

Şimdi mi oldı ıaşr-ı ‘ālemde
Pādşāh ile ittiḥād-ı gedā

4 bentten oluşan bu tercî-bentte (M 4) kısmen tasavvufî aşk işlenmektedir. Ancak Murâdî'nin bu şiiri, ilgili divan üzerine yapılan doktora tezinde ve bundan hareketle yayınlanan kitapta görülememiştir⁷¹. Kabûlî'nin Murâdî'nin gazellerine yazdığı tahmislerden ikisi “Ġazel-i Sulṭān Taḥmīs-i Ḥod”, dördü ise “Ġazel-i Sulṭān Murād Taḥmīs-i Ḥod” başlığını taşımaktadır. Yine bu manzûmelerin de dikkati çeken tarafları; biri hariç Murâdî'nin gazellerinin, kendi divanında bulunmaması, ayrıca musammatların bazılarında tasavvufî aşkın işlenmesidir. Çünkü Kabûlî'nin kendi şiirlerinde bu tema pek fazla işlenmemiştir (Tahmisler için bk. M 16-M 21).

Kabûlî'nin III. Murad'a doğrudan hitap ettiği manzûmeler arasında arz-ı haller de vardır. Bunlardan birinde şâir

Ey şeh-i kām-kār-ı rûy-ı zemīn
Pādşāh-ı sipāh-ı kişver-i dīn

Şehryār-ı diyār-ı ‘Oşmānī
Mālik-i mülket-i Süleymānī

⁷¹ Bk. Ahmet Kırkılıç, “Sultan Üçüncü Murād (Murâdî) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni”, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1985, 2 C; Kırkılıç, **Sultan III. Murad**. Nitekim adigeçen tezde de Muradi'nin divanına girmemiş başka manzumeleri olduğu belirtilmekte ve bunlara örnekler verilmektedir. Bk. Kırkılıç, agt, C. I, s. 356-358.

Sāye-i Zū'l-celāl-i 'ālemsin
Cā-nişın-i habīb-i ekremsin (Ms 2/1-2, 6)

diyerek söze başlayıp padişahı övdükten sonra, mazul durumda olduğunu söyleyerek kendini memleketi olan ve yaşlı anne babasının bulunduğu Gediz'e kadı olarak atamasını istemekte, hatta

İsterem senden ey şeh-i ma'sūm
Beni luḡfuḡdan eyleme maḡrūm

Demidür ben ḡuluḡı şād eyle
Nā-murād itme ber-murād eyle (Ms 2/51, 54)

gibi beyitlerle bu isteğini ısrarla dile getirmektedir. Bu manzûmenin tamamı 60 beyittir. Ancak kaynaklarda ya da şâirin kendi eserinde bu isteğinin kabul edildiğine dair herhangi bir ipucu yoktur. Kabûlî padişaha sunduğu 26 beyitlik diğer bir arz-ı halde ise onu

Şāni-i ḡaşr-i Āl-i 'Oşmānsın
Bāni-i şer'-i faḡr-ı insānsın

Pādşāh-ı kerīm-i 'ādilsin
Ḥāşılı her cihetde kāmilsin (Ms 3/4-5)

gibi beyitlerle övdükten sonra, beş yıldır mazul ve sıkıntı içinde olduğunu dile getirerek ondan yardım istemektedir.

Şâirin padişaha yazdığı diğer bir manzûme ise şikâyet-nâmedir (Ms 7). Bu manzumede şâir, Haymana kadısı olan Osman adlı birinden bahsederek onun kanuna, fermana ve dine uymadığını belirtip bu kişiyi sultana şikâyet etmektedir.

Kabûlî bu şiirlerden başka pek çok gazelinde de münasebet buldukça padişah III. Murad'a hitap ederek ondan yardım talebinde bulunmuştur.

Örneğin aşağıda yazılan gazelde “sultân” ve “murâd” kelimeleri de göz önünde bulundurularak, büyük ihtimalle III. Murad’ın övüldüğü ve ondan yardım istendiği söylenebilir:

Der-i devlet-me’âbuñ maṭla‘-ı nūr-ı hidāyetdür
Cemālün neyyir-i a‘zam yüzün görmek sa‘âdetdür

Çapıñda hıdmet itmek kadre irişmek kadar vardur
Ta‘ayyün bulmağ a‘yân içre maḥzâ ‘ayn-ı ‘izzetdür

Hızır itse yiridür ehl-i ḥacât âstānuñda
İşigün taşu başdan anlara bālın-i rāhatdur

Meded sulṭānum isti‘cāl idün fevt olmasun fırsat
Bir iş kim ḥayr ola te’ḥīri anuñ ‘ayn-ı āfetdür

Çabūlî ğayrı bir maḥşūdumuz yok şı‘r ü inşādan
Ġaraz ‘arz-ı ‘ubūdiyyet murād izḥār-ı hıd metdür (G 60)

Kabûlî diğere bir gazelinde ise padişahatın at ve yem talebinde bulunmaktadır.

Şalsun piyāde kullarına esb-i himmetin
Şāḥib-sa‘ādete idelüm at minnetin*

Atlandurur ayağda kıomaz hem-‘inān ider
Aşḥāb-ı devletün nazār eyleñ mürüvvetin

Bir orta yaşluca kühen aḥūruñ aşuğı
Olursa ḥaşre dek çekerüz bār-ı minnetin

* Mısrada veznin doğru çıkması için *at* kelimesindeki *a*’nın biraz uzatılarak kelimenin bir buçuk hece uzunluğunda okunması gerekir.

Yanında ekle şürbe mecāl olmasa şehā
İtdürmesün bize ‘alef ü āb minnetin

At u kaçır hikāyetini ço Kabūliyā
Dilden düşürme ed‘iye-i ‘ömr minnetin (G 271)

Şair muhtemelen III. Murad’a hitaben söylediği 88. gazelde de padişahı ve onun şiirini övmektedir. Gazel şu beyitle başlamaktadır:

Kelām-ı pādşāhī her kelāmuñ pādşāhıdur
Dil-i şāh-ı cihān ol pādşāhuñ tahtgāhıdur (G 89/1)

Kabûlî'nin muhtemelen III. Murad’a hitaben söylediği diğer bir gazelinden (G 90) malı ve makamının elinden çıktığı, belki de alındığı anlaşılmaktadır. Ancak şâir, yine de padişahı övmekte ve ona bağlı ve yakın olmakla övünmektedir. Şâir ilgili manzûmede mala pek ehemmiyet vermiyor gibi görünmekle birlikte, aşk şahına yakınlığım, bağlılığım var diyerek dolaylı olarak onun ihsanını aldığını yahut almak istediğini de ima etmektedir. Bu gazelin bazı beyitleri aşağıdadır.

Māl ü cāhuñ infişālinden ne ğam
Şāh-ı ‘ışka ittişālüm vardur

İnkıyādum bārgāh-ı ‘ışkadur
Emrine biñ imtişālüm vardur

‘Arz-ı hāl itmek şehā lāzım degül
‘Āşıkam ayruksı hālüm vardur

Ey Kabūlī medh-i şāh-ı ‘āleme
Cān u dilden iştiyākum vardur (G 90/3, 4, 6, 8)

Kabûlî, divanındaki 94 numaralı gazelde de kim olduğu açık olmamakla birlikte, bir padişahı övmekte ve son beyitte ondan mansıb istemektedir. Daha önce söylediğimiz gibi, Kabûlî ömrünün son on sekiz yılını III. Murad'ın saltanatında geçirmiştir. Bu bakımdan ilgili padişahın da III. Murad olması muhtemeldir. Bu gazelin ilk ve son beyitleri şu şekildedir:

Cemâl-i pādşāhī āftāb-ı ‘ālemārādur
Rızā-yı ‘adl ü dādı zāhir ü bāḫında peydādur

Ḳabûlî manşıb almaḳ pādşāh-ı heft-kişverden
‘Aceb ümmîd ü yaḫşî ārzü özge temāşādur (G 94/1, 5)

Kabûlî diğerk bir gazelinde ise sultanın sözüne itimadı ve emrine inkıyadı olduğunu, uzun zamandır padişahın divanına dayandığını ve böylece adının iyiye çıktığını söylemekte, murād kelimeleriyle de büyük ihtimalle III. Murad'a gönderme yapmaktadır.

Ḳavl-i sulṫāna i‘timādum var
Emr ü fermāna inḳıyādum var

Bārgāh-ı bülend-i sulṫāna
Ḥayli müddetdür istinādum var

Nola ger nā-murād-ı ‘ālem isem
İki ‘ālemde bir murādum var

Ey Ḳabûlî gedā-yı şāh olalı
Ḥalk arasında yaḫşî adum var (G 96/1, 2, 6, 7)

Şair diğerk bir beytinde ise, değerli bir mücevhere benzettiği kendi şiirinin padişahın kulağına giderse buna şaşılmaması gerektiğini ifade

etmektedir.

Vāşıl-ı sem‘-i şehenşāh-ı cihān olsa nola
Ey Qabûlî kıatı pākīze güherdür sözümüz (G 143/5)

Adı kulların arasına yazılanın murâdı olur diyen Kabûlî, padişahın kendisini bir kazaya kadı olarak göndermesini, böylece himmet etmesini istemektedir.

Kimün ki nāmı kıuluñ defterine dāhıl olur
Murâdı hāşıl olur maṭlabına vāşıl olur

Qazāya kıalkān idüp bendenç ok gibi gönder
Hādeng-i himmete ey kıaşı yā ne hāyil olur (G 103/1, 3)

Aşğıdaki beyitlerde de yine padişahın mansıb ve kaza isteğı söz konusu edilmiştir. Burada özellikle *iltimas* kelimesinin kullanılması dikkati çekmektedir.

Manşıb recāsı pādşeh-i kāmyābdan
Bir zerre istemek gibidür āftābdan

Şāh-ı kıader-tüvāna kıazā ‘arzı fi’l-meşel
Bir kıatre iltimāsına beñzer seḫābdan (G 467/1-2)

Kabûlî diğeri bir gazeline de padişahın kullara bayramlık hediye etmenin âdet olduğunu söyleyerek başlamakta ve iki hil‘at istemektedir.

Eğeri pādşehden kıullara ‘ıdiyye ‘âdetdür
İki hil‘atle teşrif itmek ammā ki sa‘âdetdür (G 109/1)

Yine Kabûlî Divanı’ndaki birçok beyitte padişahın yardım isteğı dile

getirilmiştir. Bu beyitlerden bazıları aşağıdadır.

Ḥusrevā ḥāl-i Ḳabūlî' den şu'uruḡ var ise
Ḥak-i pāye yüz süren eş'ār-ı pür-iş'ārı gör (G 50/8)

Bend-i miḡnetden Ḳabūlî bendesin āzād ider
Bende-i fermānumuzdur dirse ger sulṡānumuz (G 146/5)

Şair aşağıdaki beyitlerde riyâset (reislik, idarecilik) ve kaftan isteğini açıkça dile getirmektedir.

Ġulām-ı āstānidur Ḳabūlî 'izzet-i şāhî
Ḳapuḡ kullarını şāhib-riyâset eyle sulṡānum (G 247/7)

Key luṡf idi geysel bir Ḳaftānuḡı sulṡānum
Boyuḡca geypüḡ ṡurın iḡsānuḡı sulṡānum (B 148)

Kabûlî Divanı'nda "sultānum" redifli 10 adet gazel bulunmaktadır (G 223-228, 230-233). Bunlarda, üçü hariç (G 227-228, 231), doğrudan padişaha hitap edilmekte, padişah övülerek ondan yardım istenmektedir. Yalnız bu şiirler bile şâirin padişahla olan ilişkisini, ondan ne kadar çok istekte bulunduğunu göstermesi bakımından ilginç ve dikkate değer nitelikte metinlerdir. Bunlarda kimi zaman

'İnāyet idecek demlerdür iḡsān eyle sulṡānum
Çerāġ-ı bāġ-ı ümmîdüm fûrûzān eyle sulṡānum

Ḳabūlî bende-i fermān-berüḡdür āstānuḡda
Kerem kııl bende-i fermāna iḡsān eyle sulṡānum (G 223/1, 9)

beyitlerinde olduğu gibi doğrudan bir ihsan isteği söz konusu edilmekte hatta

Beni akrân arasında ser-efrâz eyle sulţânım
Zamânı geçmedin ma‘hûdı ifrâz eyle sulţânım (G 226/1)

beytinde olduğu gibi “ma‘hûd” (vaad edilen, söz verilen) kelimesi kullanılarak kendisine daha önce bir söz verildiği hatırlatılmakta ve zamanı geçmeden onun yerine getirilmesi istenmektedir. Bu şiirlerde kimi zaman

Gün gibi nazîrûn yok dirsem katı zâhirdür
Kim gördi kim işitdi akrânunuğı sulţânım (G 224/2)

beytinde olduğu gibi padişah övülmüş, kimi zaman da

Gedâ-yı dergehün olan muķîme kıyma sulţânım
Saķîme eyle cevri müstaķîme kıyma sulţânım

Cüdâ idüp beni senden seri tenden cüdâ kıılma
‘Înâyet eyle luţfuñla kaçıma kıyma sulţânım (G 230/1, 4)

Aķıtma rûy-ı ħân-âlûdum üzre eşk-i ħûnînum
Yumazlar kanı kan ile mürüvvet kanı sulţânım

Ķabûlî âstânun Ķullarındandır ‘inâyet [ķıl]
Düşürmezler nazardan bende-i fermâni sulţânım(G 232/4-5)

beyitlerinde olduğu gibi bir gözden düşme, af dileme, bağışlanma söz konusu edilmiştir. Şâir, son beytinden hasımlarının olduğu anlaşılan bir gazelinde ise, padişahı vefa ve adalet talep etmektedir.

Vefâ vü ma‘deletden yüz çevirmez merĥamet ehli
Benüm bir ‘adle mâyil pâdşâh-ı bî-‘adîlüm var (G 67/3)

Kabûlî'nin 234 numaralı gazelde eski İnan kahramanlarına benzeterek

övdüğü kişi de muhtemelen III. Murad'dır.

Diğer taraftan Kabûlî; hak etmeyen ihsanını alamaz, herkese hak ettiği mutluluk sebebi olur diyerek, padişahın insanlara yaptığı ihsanlara, belki de bu arada şâirlere verilen caizelere bakışını göstermektedir:

Müsteḥak olmayan iḥsānuña mazhar düşmez
Bā'ış-i devlet olur herkese istiḥkākı (G 407/2)

Bütün bu isteklerine rağmen Kabûlî padişahı bulamadığını bulamamış olmalı ki hayâl kırıklığı içinde şunları söylemektedir:

Devr-i 'adāletünde umardum ki şād olam
Sāyir ḳapuḡ ḡulāmı gibi ber-murād olam

Yanuḡda gerçi manşiba yoḡdur liyāḳatüm
Bāri 'adūya ḳarşu nola ben de yād olam

Manşib gibi 'azīz ol eyā şāh-ı nīk-baḫt
Lāyīḳ mı ben ḳapuḡda ḫazīnū'l-fu'ād olam

Sultānum işigünde ṭururken revā mıdur
Her kişi ber-murād ola ben nā-murād olam (G 259/1-4)

Buna karşılık

İḥsāna mazharuz naḫar-ı iltifāt ile
Manzūr-ı 'ayn-ı 'āḫıfetüz her cihāt ile

Bir manşib-ı şerīf idi kūyuḡ gedālığı
Tevcīḫ olındı ol bize ḳayd-ı ḫayāt ile (G 371/1-2)

beyitlerinden anlaşıldığı üzere zaman zaman iltifat ve ihsana mazhar olduğu da anlaşılmaktadır.

Netice itibariyle

Evşâf-ı hümâyûnuñ meddâhı geçer şî'rüm
Beklerse nola dâyim dîvânunuñ sultânım (G 233/5)

Oldı Kıbûlî bî-gümân vaşşâfuñ ey şâh-ı cihân
Yâd itse nâmuñ tâze cân kesb eyler eşnâf-ı ümem (G 234/5)

beyitlerinden anlaşılacağı üzere kendini padişahın *meddâhı*, *vassâfı* olarak gören Kabûlî ile devrin padişahı Sultan III. Murad arasında, her ne kadar kaynaklarda geçmese de bir ilişkinin bulunduğu kesindir. Kabûlî pek çok defa padişaha onu öven şiirler sunmuş ve ondan yardım istemiştir. Bunun karşılığında padişahтан çok ciddi ve uzun süreli bir himaye gördüğünü söylemek zordur. Ancak bazı manzûmelerden (T 1, G 96/2, G 371/1-2 gibi) şâirin az da olsa padişahın ihsanlarına mazhar olduğu anlaşılmaktadır.

Kabûlî İbrahim Efendi'nin himayesini gördüğü diğer bir devlet adamı **Özdemiroğlu Osman Paşa**'dır. Meş'aleler Savaşı'nın muzaffer kumandanı olan ve Kafkasya fâtihi olarak anılan Osman Paşa XVI. yüzyıl sadrâzamlarındandır. 1527 yılında Mısır'da doğmuştur. Babası Özdemir Paşa'dır. Genç yaşta devlet hizmetine giren Osman Paşa; cesâretiyle daha yirmi yaşına gelmeden sancak beyliğine yükselerek daha sonra sırasıyla Mısır Emirü'l-haclığı, Habeşistan Beylerbeyliği, Niğde Sancakbeyliği, Diyarbakır Beylerbeyliği'nde bulunmuştur. Daha sonra, İran seferine çıkan Serdâr Lala Mustafa Paşa'nın mâiyetine katılmış, bu sırada savaşlarda gösterdiği kahramanlık onun, 1578'de fethedilen Şirvan Beylerbeyliği'ne getirilmesine sebep olmuştur. Bundan sonra Kafkasya'da geçen beş yıllık idârî görevi sürekli olarak İranlılar'la mücâdele içerisinde geçen Osman Paşa; Çıldır, Koyungeçidi, Şamahı savaşlarında İran'a büyük darbeler vurarak Şirvan, Kuzey Âzerbaycan, Dağıstan ve Gürcistan'da Osmanlı hâkimiyetini pekiştirmiş, 8 Mayıs 1583'te yetmiş bin kişilik İran ordusunu üç gün üç gece devâm eden Meş'aleler Savaşı'nda büyük bir bozguna uğratmıştır. Bilahere İstanbul'a dönen Osman Paşa, bu hizmetlerinden dolayı Sultan III. Murâd'ın

iltifatına mazhar olmuş, önce ikinci vezirliğe, 1584'te de Doğu Serdarlığı ile veziriâzamlığa getirilmiştir. 1585'te Tebriz'i teslim alarak tamâmen Osmanlı Devleti'ne bağlayan fakat bu sırada hastalanan Osman Paşa, yaklaşık bir buçuk yıla yakın sadrazamlık yapmış olarak vefât etmiş ve vasiyeti üzerine Diyarbakır'a defnedilmiştir. Ömrünün kırk yılından fazlası serhatlarda geçen Özdemiroğlu Osman Paşa kaynaklarda iyi bir kumandan, eşi az bulunan bir idâreci olarak geçmektedir⁷².

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın askerliği ve idareciği yanında sanatçılara da ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Rûhî, Gelibolulu Âlî, Kelâmî gibi Bağdat civarında yaşamış ya da bulunmuş şâirlerin divanlarında Osman Paşa için söylenmiş çok sayıda manzûme bulunmaktadır⁷³. Kabûlî İbrahim Efendi, Osman Paşa'ya şiirler yazmakla kalmamış, divanını da Osman Paşa adına tertip etmiştir. Kabûlî, bu hususu eserinin dibacesinde şu şekilde dile getirmektedir: "... Tertîb ü tedvîni ve terkîb [ü] tezyîni mühim ve lâzım olmağın ol cevâhir-i girân-mâyemi ve zevâhir-i bisyâr-sermâyemi silk-i kelâma münselik ve rişte-i sufûra muntazam kılmak murâd olındıkda hâtır-ı kıtırâ ber-ıhtûr eyledi ki bu dîvân-ı kavîyyü'l-erkân u feşâhat-beyânun 'ünvânı kimün nâmı ve tevķî'i kimün nişânı olsun diyücek hemân sâ'at hâtıf-ı ğaybdan ve zebân-ı lâ-raybdan ğuş-ı hûşa bir âvâz-ı bülend ve şadâ-yı ercümend irişdi ki

Elâ ey nükte-pervâz-ı suhanver

Bu nâm olsa o nâme ile perver

İşigi kıble-i ehl-i dilândur

Çapusu secdegâh-ı çâkerândur

⁷² Peçevi İbrahim Efendi, age, s. 15; Çabuk, age, C. II, s. 334-346; İlgürel, agm, s. 393-396; (Erişim) <http://www.dallog.com/tdsa1/ozdemiroglu.htm> (16/06/2006); (Erişim) <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=676> (12/09/2006). Ayrıca Osman Paşa'nın Kafkasya fetihleri ve Tebriz'in fethi için bk. Yunus Zeyrek, **Târîh-i Osman Paşa**, Ankara, KB Yayınları, 2001.

⁷³ Coşkun Ak, **Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2001, C. I, s. 77-89, 210-211, 216-217, 239-241, 248-250, 277; Gelibolulu Mustafa Âlî, **Divan I**, Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard University, 2006, s. 255-258; Mustafa Karltepe, "Kelâmî Divanı", GÜSBE, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 32-34.

Ḳarīn-i ḥazret-i ḥākān-ı a‘zam
Vezīr-i a‘zam-ı şāh-ı mu‘azzam

‘Adāletde ‘Ömer ‘Osmān-ı şānī
‘Ali gibi cihānuḡ pehlevānı

Ki ya‘ni ḥazret-i ‘Osmān Paşa
Şadākatde olup Būbekre hem-tā

Nice fetḫe zafer bulup ol āsān
Ḥuşūşā şehr-i Tebrīz ile Şīrvān

Çünkü hātıf-ı ğayb ve lā-raybdan bu işāret vāḳı‘ oldı ol şevḳden zerrevār raḳşa girüp

Şevḳle destüme alup ḥāme
Medḫ-i paşada yazmaġa nāme

Devlet ile cihānda var olsun
Cāy-ı ‘izzetde ber-ḳarār olsun

Dest-gīri ola Ḥudā-yı cihān
Pāydār ola ṡurduġınca zamān

Bu du‘āya diyen kişi āmīn
Her belā vü ta‘abdan ola emīn” (bk. Dībāce)

Görüldüğü üzere Kabûlî, Osman Paşa’yı eşiği gönül ehlinin kiblesi ve kapısı kulların secdegâhı yani sığınağı olan biri olarak övmekte, Tebriz ve Şirvan fatihi olarak nitelemektedir. Kabûlî ile Osman Paşa’nın görüşmesi muhtemelen Osman Paşa’nın İran savaşlarına katıldığı 1578-1585 yılları arasında olmuştur. Ancak Osman Paşa ile Kabûlî arasındaki münasebetler konusunda kaynaklarda hiçbir bilgi olmadığı gibi şâirin divanında da bu

konuda fazla malumat bulunmamaktadır. Kabûlî'nin Divan'ını padişaha yahut Divan'da adı sıkça geçen Ferhad Paşa gibi başka birine değil de Özdemiroğlu Osman Paşa'ya ithaf etmiş olması, ona olan yakınlığı, belki de onun himayesiyle açıklanabilir. Kabûlî'nin bu ithafın karşılığında caize alıp almadığı, almışsa ne aldığı konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kabûlî'nin Osman Paşa'ya olan sevgisi ve bağlılığı bu ithafla sınırlı değildir. Nitekim divandaki ilk kaside bir Osman Paşa methiyesidir. "Kaşîde Berây-ı 'Osmân Paşa" başlıklı ve 45 beyit olan bu manzûme, içinde Osman Paşa'nın Şiraz, Şirvan ve Demirkapı'yı aldığı söylendiğine göre 1578'den sonra yazılmış olmalıdır. Kasidede şâir, doğrudan Osman Paşa'yı överek söze başlamakta ve sanki manzûm olarak Osman Paşa'nın fetihlerini, faaliyetlerini anlatmakta, ardından kısaca kendini methettikten sonra paşaya dua ederek sözünü bitirmektedir. Kasidede geçen

‘Aceb mi gevher-i nazm ile gelsem kapuğa şâhâ
Cevâhîrle varurlar ayağı tozına şâhânuş (K 1/42)

beytinden, sanki manzûmenin, paşaya oraya yeni geldiğinde sunulduğu gibi bir izlenim edinilmektedir.

Yukarıda arz edilen bilgilerden hareketle Kabûlî İbrahim Efendi'nin Özdemiroğlu Osman Paşa ile görüştüğü ve muhtemelen onun yardımlarını gördüğü söylenebilir.

Kabûlî Divanı'nda adı sıkça geçen ve muhtemelen şâiri en fazla himaye eden devlet büyüğü **Ferhad Paşa**'dır. XVI. yüzyılda iki defa sadrâzamlık yapan bu Osmanlı devlet adamı aslen Arnavut olup küçük yaşta devşirme olarak Enderun'a alınıp yetiştirilmiş, Kânûnî'nin teveccüh ve itimadını kazanmıştır. Ferhad Paşa, Zigetvar Seferi'ne katılmış ve bu seferde vefât eden Kânûnî'nin naaşı, onun nezâreti altında İstanbul'a nakl edilmiştir. Yeniçeri ağalığı, Rumeli beylerbeyliği yaptıktan sonra 1583'te İran'a serdar tâyin edilmiş olan Ferhad Paşa, Revan Kalesi'ni tahkim etmiş, Tiflis'e yardım ederek askerinin durumunu düzeltilmiş, Lori ve Gürî kalelerini zaptetmiş ve Gürcistan'a akınlarda bulunmuştur. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın

ölümünden sonra 1586'da ikinci defa İran serdarlığına getirilen Ferhad Paşa, bu seferinde Tebriz'i İran kuvvetlerinin kuşatmasından kurtardıktan sonra kendisine merkez yaparak Gence ve Karabağ mıntikasını zaptetmiş, Nihavend'i almış, İran Şahı Birinci Abbas ile barış yaparak birçok memleketin Osmanlı ülkesine katılmasına sebep olmuştur. Ferhad Paşa 1591'de Koca Sinan Paşa'nın azli üzerine sadrâzam olmuş, kendine hasım olan Sinan Paşaya karşı çok lütufkâr davranmış, hürmet göstermiş, ancak Sinan Paşa onun bu iyi niyetini takdir etmeyip dâimâ aleyhinde bulunmuştur. Ferhad Paşa sekiz ay sonra görevinden alındı ise de 1595'te ikinci kez sadârete getirilmiş, ancak Sinan Paşa ve taraftarlarının onun aleyhinde konuşmaları ve Eflak Voyvodası ile anlaştığı yolunda dedikodular çıkarmaları üzerine tekrar azledilmiş ve çok geçmeden de îdâm olunmuştur (1595). Naaşı Eyüp'teki türbesine defnolunan Ferhad Paşa, 16. yüzyıl sonlarında yetişen liyâkatli vezirlerden biri olup kendisine her verilen vazifede başarı göstermiştir. Osmanlı târihçileri onun doğru ve açık sözlü bir vezir olduğunda ittifak etmektedirler⁷⁴.

Yukarıda belirtildiği üzere 1583 ve 1586 yıllarında iki defa İran serdarlığına atanmış olan Ferhad Paşa, ikinci gelişinde 1592 yılına kadar doğu vilayetlerinde kalmıştır. Kabûlî İbrahim Efendi ile Ferhad Paşa'nın görüşmesi de bu yıllarda, büyük ihtimalle de 1586'dan sonra olmalıdır. Zaten şâirin bir önceki hâmîsi sayılabilecek Özdemiroğlu Osman Paşa 1585'de vefat etmiştir. Anlaşılan Kabûlî bunun üzerine yeni doğu serdarı Ferhad Paşa'yla münasebet kurmaya, onun himayesini kazanmaya çalışmıştır. Nitekim Kabûlî Divanı'nda adı açık yahut gizli olarak en fazla anılan, övülen kişi Ferhad Paşa'dır. Eserde, Ferhad Paşa'nın övüldüğü dört adet kaside (K 5, 8, 15, 16), 3 adet musammat (M 2, 6, 7) ve 2 adet tarih manzûmesi (T 5,

⁷⁴ Peçevi İbrahim Efendi, age, s. 16-17; Çabuk, age, C. II, s. 342, 348-354, 363-371; İlgürel, agm, s. 395-396. XVI. asır halk şâirlerinden Öksüz Dede, Ferhad Paşa için şöyle demektedir:

Ferhad Paşa da bir erdir

Onda Hak nazarı vardır

Acem'in erleri kördür

Gülbangın çekdin mi geldin

Saim Sakaoglu, "XVI. Yüzyıl Saz Şiiri", **Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul, Ötüken-Söğüt, 1986, C. 4, s. 403.

18) bulunmaktadır. Bu manzûmelerden bazılarında paşanın adı açıkça zikredilmemekle birlikte, şiiirin muhtevâsından adı geçen şahsın büyük ihtimalle Ferhad Paşa olduğu tahmin edilmektedir. Mesela bir methiye olan K 5'te doğrudan övülen kişinin adı geçmemekle birlikte Ferhad kelimesiyle paşaya gönderme yapılmakta, ayrıca paşanın fethettiği Lori Kalesi'nden ve Gürcistan'dan bahsedilmektedir. Yine K 8'de batıdan doğuya gelen bir serdardan bahsedilmekte ve "tîşe-i Ferhâd" tamlaması geçmektedir ki bu işaretler Ferhad Paşa'yı göstermektedir. Bahsedilen diğer kasidelerden biri "Der-Sitâyiş" başlıklıdır ve

Pādşāhum şarğa 'adl ü dāddur gönderdigün
Milket-i Keyhüsreve Ferhāddur gönderdigün (K 15/1)

beytiyle başlamaktadır. Diğeri ise "Der-Sitâyiş-i Ferhâd Paşa" başlıklıdır ve

Bi-ḥamdi'llah 'Acem mülkine 'adl ü dād gönderdün
Diyār-ı Hüsrev'i fetḥ itmege Ferhâd gönderdün (K 16/1)

beytiyle başlamaktadır. Görüldüğü üzere bunlarda açıkça paşanın adı geçmektedir.

Divan'daki ikinci musammatta adı açıklanmayan birinin gelişinden duyulan sevinç dile getirilmektedir. Şâir gam içindeyken eskiden tanıdığı bu kişinin gelişiyile gurbette bir tanıdık bulmanın mutluluğunu yaşamış, sıkıntılarını hafiflemiştir. Aşağıda yazılan ilk beyitte geçen "yine" kelimesinden şâirin bu kişiyle daha önceden tanıştığı, görüştüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca manzumeden anlaşıldığı kadarıyla bu kişi şâirin evine de gelmiştir. Manzumede; rahatlık, sevinç anlamında "ferhat" kelimesi geçmektedir. Ayrıca Ferhad Paşa'nın doğuya iki defa serdar olarak gittiği de hatırlanırsa bu manzûmede bahsedilen kişinin Ferhad Paşa olması ihtimali kuvvetlenmektedir.

Ḥamdü li'llah kudūmuñ ile yine

Şād olduğ müşerrefüz her bār

Tār iken ħānemüz de buldı ziyā

Mihr-i ruĖsāruĖ ile leyl ü nehār (M 2/V)

Divan'daki altıncı musammat da yukarıdaki gibi bir kudûmiyedir ve aynı mütekerrir beyti taşımaktadır. Anlaşılacağı üzere vezinleri ve konuları da aynıdır. Muhtemelen bu manzume de Ferhad Paşa için yazılmıştır. Kabûlî Divanı'ndaki yedinci musammat bir Ferhad Paşa methiyesidir.

Ėazret-i Ferhād Paşa kim cihānuĖ cānidur

diye başlayan bu müseddesin mütekerrir beyti Şu Şekildedir:

Ol ki 'OŐmānoĖlınuĖ serdār-ı 'ālî-Őānidur

Emr anuğ fermān anuğ devrān anuğ devrānidur

Manzûme, paşanın iki defa askere serdar olduğu belirtildiğine göre (M 7/IV) 1586'dan sonra yazılmış olmalıdır. Ayrıca

Luğfına yoğdur bahāne mişli gelmez 'āleme

Ė'ān-ı iĖsānına mazĖhar düŐdüĖ ey dil Ėam yeme

PādŐāh-ı Rūm gibi luĖfi çoĖdur ādeme

Çoğ Şükür olsun Ėudāya kim irişdük bu deme (M 7/V)

mısralarında Kabûlî, Ferhad Paşa'nın ihsanlarını aldığını, iyiliklerini gördüğünü açıkça söylemektedir.

Divan'daki beş numaralı tarih manzûmesinde bir paşanın gelişinden duyulan memnuniyet ifade edilmiş ve bu gelişe tarih düşürülmüştür. Tarih 1586 yılını göstermektedir. Bu yılda Ferhad Paşa'nın İnan serdarlığı vazifesiyle doğu vilayetlerine gittiği göz önüne alınırsa bu manzûmede bahsedilen paşanın da Ferhad Paşa olduğu söylenebilir.

Ḥazret-i serdār-ı pür-ḡudret vezîr-i kām-rân
 ‘Arşa-i ‘âlemde şimdi yine bir dād eyledi

beytiyle başlayan Divan’daki 18. tarih de yine Ferhad Paşa’yla ilgilidir. Manzûmede, paşanın Lori Kalesi’ni tamiri üzerinde durulmuş ve bu olaya tarih düşürülmüştür. Ferhad Paşa’nın doğuya ilk serdarlığı dönemine tekabül eden ve 1584 yılını gösteren bu manzûmenin tarih mısraı şu şekildedir:

Cümle Lori ḡal‘asın Ferhād ābād eyledi

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Kabûlî’nin en fazla görüşüp yardım gördüğü devlet büyüğünün Ferhad Paşa olduğu söylenebilir. Şâirin eskiden beri tanıştığı Ferhad Paşa’yla, evinde misafir edecek kadar yakın bir münasebet kurduğu, onun sohbetlerine katıldığı ve epeyce ihsanını gördüğü söylenebilir.

Divanındaki şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla Kabûlî’nin temas ettiği ve şiir sunduğu diğer devlet büyükleri arasında, Sultan III. Murad, Osman Paşa ve Ferhad Paşa kadar önemli bir yer tutmasa da Sadrazam Damat İbrahim Paşa (ö. 1601) da bulunmaktadır. Kabûlî, İbrahim Paşa’ya 66 beyitlik bir arz-ı hal (Ms 4) sunarak onu övmüş, kendi sıkıntılarını ve mazul olduğunu anlatarak kadı olarak göreve atanması konusunda ondan yardım istemiştir. Kabûlî ayrıca İbrahim Paşa’nın padişahın kızkardeşi Aişe Sultan ile evlenmesine de 5 beyitlik bir kıt’a ile tarih düşürmüştür (T 10)⁷⁵.

Yukarıda sayılanlardan başka Kabûlî’nin görüştüğü devlet büyükleri arasında Lala Mustafa Paşa (M 3), Siyavuş Paşa (T 4), Mehmet Paşa (Ms 8), Hüseyin Ağa (G 73/1), Gazanfer Ağa (G 296/6) ve Kazasker Molla Ahmed Efendi (T 11) de bulunmaktadır.

Ayrıca Divan’da, kim olduğu net olarak belli olmayan bazı devlet görevlilerine sunulmuş manzûmeler de bulunmaktadır (G 277, G 285, Kt 13...

⁷⁵ İbrahim Paşa’yla ilgili bilgi için bk. Peçevi İbrahim Efendi, age, s. 192-193, 208-217, 267; Çabuk, age, C. II, s. 344-345, 414-415.

gibi). Bütün bunlara rağmen Kabûlî yine de gerçek bir hâmî bulamadığından şikâyet etmiştir.

Bizi gözden düşüren ehl-i nazar yoklığıdır
Başduran hâkûmüz erbâb-ı başâr yoklığıdır (B 234)

Ẓuhûr itmek olurdu mişâl-i Fâryâbî
Velî Ẓabûlî cihânda zâhîrümüz yokdur (G 69/5)

1.1.7. Son Yılları ve Vefatı

Kabûlî'nin doğum tarihi tam olarak bilinmediğinden kaç yıl yaşadığını da söylemek mümkün değildir. Ancak şiirlerinden hareketle şâirin uzun bir hayat sürdürdüğü söylenebilir. Mesela, Kabûlî'nin Celâl-zâde Salih'in gazeline yazdığı mutarraf tahmiste geçen şu mısralardan şâirin hayatının sonlarında epeyce zayıfladığı, elinin tutmaz, ayağının titrer hale geldiği, işret meclislerine katılmadığı anlaşılmaktadır. Çok kesin olmamakla birlikte, bu mısralardan onun, uzun bir ömür sürdürdüğü sonucunu da çıkarmak mümkündür.

*Âhîr oldı 'ömr çün geçdi hevâ şimden girü
Zâ'fa yüz tıtdı beden gitdi kuvâ şimden girü
Tıtmaz el ditrer ayağ geldi fenâ şimden girü
Câm-ı işretten çekildüm ben dilâ şimden girü
Nideyin el virdügin dünyâ başa şimden girü* (M 28/1)

Aynı şiirde Kabûlî, ömrünün ikinci vaktinin geldiğini ve güneşin batma vaktinin yaklaştığını söyleyerek gönlünün su gibi çağladığı gençlik çağlarını özlemle anmaktadır.

*Pîrlik eyyâmı geldi gitdi eyyâm-ı şebâb
Vaqt-i aşır irdi qarîb oldı gurûb-ı âftâb
Nehr iken baħr oldı gönlüm gitdi vaqt-i ıztırâb*

Gitdi ol çağlar ki çağlardı gönül mänen-i āb
Şu gibi dil tıflı akmaz her yaña şimden girü (M 28/3)

Kabûlî bu manzûmede ayrıca, hayat macerasının sonunun nereye varacağını bilmeden ömrünü yok yere heba ettiğini, gafletle geçirdiğini dile getirmektedir.

Bir gün āgāh olmaduğ dün gibi geçdi mā-mezā
 Bilmedüñ āhir neye müncer olur bu mā-cerā
 ‘Ömrüñi kılduñ Kabûlî gibi yok yire hebā
 Geçdi ğafletle muqayyed olmaduñ ašlā aña
Şālihā hālün nolur bārī aña şimden girü (M 28/5)

Tabii ki Kabûlî bu ifadeleri Salih'in şiirine muhtevâ bakımından uymak için, şiir gereği söylemiş de olabilir. Ancak Kabûlî'nin benzer anlamları dile getiren başka şiirleri de vardır. Örneğin aşağıdaki beyitte belinin büküldüğünü söylemektedir.

Büküldüm hasret-i ebrūñ ile Zü'n-nün-ı vaqt oldum
 Dilümde anuñ için harf-i nün eglencem olmuşdur (G 76/2)

Aşağıdaki beyitte de kendisini ihtiyarlatan ve belini büken bir dilberden bahsetmektedir.

Ķāmetüm ‘ışk ile hamīde kılan
 Beni pīr eyleyen cüvān dil-ber (G 75/6)

Kabûlî şu beyitte ise saçlarının ağardığını belirtmektedir:

Zamān-ı seyr ü şafā geçdi başa kış konda
 Ķırardı dīde-i mūlar ağardı nite ki berf (G 181/4)

Şu beyitte de saçlarının ağardığını, gözlerinin karardığını

söylemektedir:

Mûlar aġarup göz kararup yaş ile tıldı
 aldum yalınuuz bir fele bārān arasında (G 344/4)

Yine ařaġıdaki beyitte řāir zayıfladıġından dem vurmaktadır.

a'fa yüz tutdı kuvvet-i bāzū
 Őimdi bāzū-yı za'fda kuvvet (B 130)

Şu beyitte yine aġaran saç imajını kullanan ve bunları ecelin boynuna taktıġı kefene benzeten řāir, kendi gönlüne çokluġu terk edip tekliġi yönelmesini, yani bir bakıma Allah'a sığınmasını tavsiye etmektedir.

Aġardı haıtıu ey dil keşreti terk eyle vaġdet kıll
 Gözüu aç boynuġa dest-i ecel geldi kefen tıkdı (G 428/3)

Şair ařaġıdaki beyitte ise "pīr iken" kendisini aşkıyla gençleştiren bir gençten söz etmektedir.

Pīr iken 'ıřkuu yine tāze cūvān itdi beni
 Nev-cūvānum göreyin Mevlā seni pīr eylesūn (G 275/6)

Kabūlī, Divan'ındaki diġer bir beyitte de kendisi uzun yařadıġını söylemekte, bunun için çok yaşlı anlamında "sāl-hord" ifadesini kullanmaktadır.

Müzde-sālān gibi nādān degūlin
 Sāl-ġordān-ı ġiredmendānuuz (B 118)

Divan'ındaki başka bir beyitte ise řāir bu uzun ömür ifadesini netleştirmekte, yetmiş yıl ömür sürmekten bahsetmektedir.

Reh-i Mevlâda yetmiş yıl ‘ömür sürmek sa‘âdetdür
Belî yetmiş kul âzâd eylemek Mevlâyî ‘âdetdür (B 52)

Bunlar, yukarıda belirttiğimiz gibi, belki şiir icabı söylenmiş ifadeler de olabilir. Ancak bütün bunlar ve benzer mısralar birlikte düşünülür ve bunların şâirle ilgili gerçek bir tarafının olduğu varsayılırsa, o zaman şâirin uzun bir ömür sürdüğü ve yaşlandığı ortaya çıkar.

Cânı cenâb-ı hâzrete ırgür Kabûliyâ
‘Aynıyla yine issine tapşur emâneti (G 399/8)

beytinden anlaşıldığı üzere ölümü, can emanetini sahibine ulaştırmak olarak düşünen Kabûlî; kaynakların rivayetine göre H. 1000/M. 1591-1592 tarihinde son görev yeri olan Mısır’dan dönerken denizde boğularak can vermiştir⁷⁶.

1.1.8. Bazı Özellikleri, İnsanî Kişiliği

Kabûlî’nin insanî kişiliğiyle ilgili kaynaklardaki bilgiler çok sınırlıdır. Şâirle ilgili en eski kaynak olan *Kınalı-zâde Tezkiresi*’nde “Hey’et ü sohbeti zarâfet ü letâfet şi’r ü inşâsı lutf u melâhât üzredür” denilerek⁷⁷ onun genel görünüşü, şekli, sureti ve sohbeti açısından zarif ve latîf, ince biri olduğu ifade edilmektedir. Bu eserin bir özeti mahiyetinde olan *Beyânî Tezkiresi*’nde Kabûlî için “...kendü kâbil-i şândur” denilerek⁷⁸ onun meşhur olmaya kabiliyetli biri olduğu belirtilmiştir. Şâirin kişiliğiyle ilgili en ilginç bilgi *Riyâzî Tezkiresi*’nde geçmektedir. Riyâzî, “şehr-i zevk u safâya râh-ı râstdur diyü sâlik-i tarîk-i kazâ olmuş idi” diyerek⁷⁹ onun zevk ve safâya düşkün biri

⁷⁶ Riyâzî, **Riyâzü’ş-Şu’arâ**, SK, Es’ad Efendi Bölümü, Yz. 3871, vr. 89a; Kâtip Çelebi, age, C. I, s. 806; İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29; Mehmed Süreyya, age, C. 3, s. 854; Tuman, age, C. II, s. 821; TDEA, C. 5, s. 66; İpekten-vd., “XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri”, **Büyük Türk Klasikleri**, C. 4, s. 52; İpekten-vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s. 237.

⁷⁷ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 793.

⁷⁸ Beyânî Mustafa bin Cârullah, age, s. 222.

⁷⁹ Riyâzî, **Tezkire-i Riyâzî**, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih Bölümü, Yz. 765, vr. 110a.

olduğunu söylemektedir.

Kabûlî'nin fizikî ve ruhî özellikleri ile ilgili kaynaklarda başka hiçbir bilgi yoktur. Bu konuda şâirin kendi eserinden çıkarılan bilgiler de çok sınırlı ve şüphelidir. Nitekim bunlardan bazıları bir önceki konuda örnek metinlerle işlenmiştir. Şâirin ihtiyarlık dönemiyle ilgili bu bilgiler arasında; bedeninin zayıfladığı, el ve ayaklarında titremelerin olduğu, belinin büküldüğü, saçlarının beyazlaştığı, gözlerinin karardığı gibi genel ve birçok yaşlıda görülebilecek özellikler bulunmaktadır.

Bunlardan başka şâirin maddî özellikleriyle ilgili üzerinde durulabilecek bazı hususlar aşağıda belirtilmiştir.

Kabûlî kendisi hareketli bir kişi miydi bilemiyoruz, ancak aşağıdaki beyitte gönlüne hareketli bir kişi olmayı tavsiye etmektedir:

Sâkin-i gūşe-i ğam olma dilâ kııl hârekât
Hârekât iledür elbette vüfûr-ı berekât (G 28/1)

Buna karşılık şu beyitlerde ise yine kendi gönlüne insanlardan uzaklaşıp uzlete çekilmeyi, her şeye karışmamayı tavsiye etmektedir.

Gel ey dil gūşe-i kūy-ı ferâgat ihtiyâr eyle
Muķīm-i künc-i 'uzlet ol ķanâ'at ihtiyâr eyle

Çekil bir cānibe şu gibi geşt-i deşt ü kuhsâr it
Karışma her ĥas u ĥāşāke şafvet ihtiyâr eyle (G 338/1-2)

Kabûlî aşağıdaki beyitte hem parasız hem de sevgilisiz olduğunu söylemektedir:

Ķabûli biz ikisinden de şimdi maķrūmuz
Kimisi sīm ü zere kimi dil-bere mālîk (G 204/5)

Kabûlî, diğer bir manzûmede fakir olan ve bir zengine mensup

olmayan kimselere mansıbların verilmediği, zenginlerin ise her işinin olduğunu belirterek fakirlikten ve hâmişizlikten yakınmaktadır (M 14). Yine aşağıya alınan beyitlerde de parasızlıktan yakınmaktadır.

Zerd iden rüyumuzu zer gibi zer yoğlığıdır
Bizi ayakda koyan elde güher yoğlığıdır (G 131/1)

Hayliden görmez oldu aqçe kese
Hiç düşer mi fağire aqçe kese (Ms 15/25)

Şair Divan'ının pek çok yerinde gam, dert, belâ, mihnet, elem, fakr gibi kelimeler kullanarak sıkıntı içinde olduğundan bahsetmektedir. Pekçok divan şâirinde benzer söyleyişler görülebilir ve bu bakımdan bunlar geleneksel söyleyişlerdir denilebilir. Ancak bunların divanda çok önemli bir yekûn oluşturması biraz gerçeklik payı olduğunu da düşündürmektedir.

Fağr u fenâ kişverinüñ şâhıyuz
Derd ü belâ askerinüñ râhıyuz

Burc-ı semâvât-ı gamuñ ağteri
Evc-i sipihr-i elemüñ mâhıyuz (G 137/1-2)

Beğzimüz sâza döner ney gibi nâlân olsağ
Bezm-i derd ü elemüñ var ise sâzendesiyüz (G 140/4)

Bekledi qaldı göñül hânesini miğnet ü gâm
Degme bir hâlet ile kişi vağandan çikmaz (G 141/4)

Şâh-ı iqlim-i belâyam hüsrev-i mülk-i anâ
Çâker-i sulğân-ı işğam bende-i dergâh-ı gam

Zevğ ü şâdiden Qabûli yoğ gibi nâm u nişân

Cân u dilden mâ-ḥaşal eksük degül her gâh ğam (G 229/4-5)

Ṭolıdur ḳalb-i Ḳabûlîde ğam u derd ü belâ
Ne şafâdur kişinüñ cem‘ ola ihvân evine (G 336/5)

Kîmyâ gibi ‘azîz olmağa sa‘y eyler iken
Yol mıdur ḥâk-i reh-i derd ile olmağ yeksân (K 2/44)

Çıkarsa her gice evc-i sipihre yiridür nâlem
Ḥalâş olmağ için ğamdan cihânda bulmadum bir dem
Düşer ḥâke şüreyyâ-yı sirişküm nitekim şebnem (M 24/III)

Kabûlî bir gazelinde de hayatta iken kendine zarar veren, zilletine sebep olana beddua etmektedir (G 264). Bu gazelden şâirin bir dönem zillet çekip, ilgi görmediği, sıkıntı çektiği anlaşılmaktadır.

Kabûlî'nin şiirlerine, maddî özelliklerinden daha ziyade ruhî yapısıyla ilgili hususlar yansımıştır. Örneğin Kabûlî aşağıdaki beyitte âşık ve diğer insanlardan farklı olduğunu söylemektedir:

‘Arz-ı ḥâl itmek şehâ lâzım degül
‘Âşıkam ayruksı ḥâlüm vardur (G 90/6)

Kabûlî; kalbinde aşk olmayanın gönül aynasının nurlu, aydınlık olmayacağına inanmakta, sevgisiz insanın nursuz, yanıp yakılmayan bir kalbin de eskimiş bir kalıp olacağını söylemektedir.

Ḳalbinde anuñ ki ‘ışk yoğdur
Mir‘ât-ı dili münevver olmaz (G 163/3)

Merd-i bî-mihr ü maḥabbet merdüm-i bî-nürdur
Ḳalb-i bî-süz u ḥarâret ḳâleb-ı fersüdedür (G 84/2)

Kendini “bende-i ışk” (G 144/5), “âşık-ı nālân” (G 95/5) gibi sıfatlarla takdim eden Kabûlî, başını da kesseler aşk yolundan dönmeyeceğini şöyle ifade etmektedir:

Ṭarîk-ı ‘ışkî terk itmeyen Ḳabûlî kesseler başum
Hevâ-yı ‘ışk serden gitmesün bu yolda ser gitsün (G 319/5)

Şair kendini aşk eserlerine mazhar saymakta, aşkla şöhret bulduğunu, sevgi ateşinin kendini altın gibi değerli hâle getirdiğini belirtmekte ve güzellerin de kendi gibi âşıklara meyilli olacaklarını iddia etmektedir:

Mazhar-ı âşâr-ı ‘ışk olduḡ Ḳabûlî aç gözün
Gün gibi İşâr idersin vaḡtidür âşâruḡı (G 401/5)

Şöhret bulalı ‘ışk ile nāmum Ḳabûliyâ
Sultân-ı ‘âşıkân-ı cüvânân olam gibi (G 398/7)

Zer gibi ḡâl eyleyen nâr-ı maḡabbetdür bizi
Ḳara topraḡı Ḳabûlî her ‘amel cevher m’ider (G 106/5)

Ey Ḳabûlî baḡa meyl eylemez ol yâr dime
Ḥüblar ḡâyet ile mâyil olur ‘uşşâḡa (G 372/5)

Kabûlî Divanı’nda Riyâzî’nin söylediḡi gibi, zevk ve safaya düşkün olması özelliḡini destekler mahiyette pek çok ifade bulunmaktadır. Örneḡin “kolonya” redifli gazeli, şâirin kolonyayı hususi şiir yazacak kadar çok sevdiḡini ve ne kadar ehl-i keyif birisi olduḡunu göstermektedir.

Dilde keder ḡomaz giderür gerdi sînedem
Mir’ât-ı ṭab‘-ı pâke şafâdur ḡolonya

Bîçâregân-ı keyfe ‘aceb çâre-sâzdur

Emrāz-ı cāna hayli şifādur kolonya (G 11/2-3)

Diğer taraftan

Men ān rind ü kallāş bī-rind pāyem

Ne dānā ne nādān çü dervīş-i meczūb⁸⁰ (T 17/11)

diyerek hem rind olduğunu hem olmadığını söyleyen Kabûlî'nin Divan'ındaki rindâne ifadelerden bazıları aşağıdadır.

Lā'ubālî-meşrebüz naqş-ı şuverden sādevüz

Ġuşşadan āzādeyüz zīrā esīr-i bādevüz (B 70)

Gūşe-i mey-kedeyi koma Ķabūlî elden

Ķoyacağ gūşe degül zevğ idecek yerdür yer (G 56/5)

Ey Ķabūlî saña mescidde bulunmaz ise cāy

Yürü var mey-kede şadrına geç otur orada (G 379/5)

Sāğar-ı bādenüñ Ķabūli gibi

Sürmemişdür kimesne devrānın (G 289/7)

Mevsim-i gülde şarābı şöyle iç

Tā ki farğ olmaya meyden taş u iç (G 33/1)

Severüz elde sāğarı sākī

Ele gelmiş şikārı kim sevmez (G 138/8)

Şarāb-ı nāb ile taldur kabāğı nūş idelüm

Zamāne hākile taldurmadın kabāğumuzı (G 414/4)

⁸⁰ Ben o rind olan ve olmayan kallāş ayağım. Cezbeli derviş gibi ne bilenim ne bilmeyen.

Meyün bir kaçresi ‘İş ehline biñ cāndan yegdür
Tehî peymāne qahveyle ʔolu fincāndan yegdür (G 119/1)

Gördi ki biz mülāzım-ı ‘İşuz Qabūliyā
Eyyām-ı ‘İş u ‘İşreti oldı şa‘İd ‘İd (G 43/5)

Sāğar u şahbā gibi ol lebleri mey-gün ile
‘İş u ‘İşret eylesek ʔudağ ʔudağa el ele (G 339/2)

Gice dil-dār ile tenhāca biraz bāde görüp
Ey Qabūlī seherī def‘-i humārı severin (G 326/5)

Ayrıca bk. G 72/1, G 72/4, G 76/3, G 85/1, G 93/2, G 123/2.

Kabûlî, dūnyanın geçiciliğini bilip malına fazla ehemmiyet vermemeyi tavsiye etmektedir.

Kemāl ehli olanlar mā’il-i māl ü menāl olmaz
Mişālın fikr ider anlar cihānuş māl bilmezler (G 93/3)

Buna karşılık Kabûlî, Divan’ında zaman zaman yukarıdakilerin tersini, yani kadınlardan, zevk ve safadan uzak durmayı da dile getirmektedir.

Zene meyl eylemezin hāşılı mecnūn degūlin
Ben ne nāmūs u ne ‘ārı ne vaqārı severin (G326/4)

Nev-‘arūs-ı felegūñ ‘İşvesine aldanmaz
Bağmaz ārāyiş-i nisvāna göñül erdür er (G 56/3)

Zevk u şafādan berfıyüz gerçi kim
Cām-ı mey-i şāf ile leb-bā-lebüz (G 160/3)

Cām-ı şarābı sākī elinden men‘itse vā‘iz ğam yir mi ‘ārif
Bezm-i beqāda gül gibi hāzır kevşer şarābı ğılmān elinden (G 325/2)

Esās-ı devlet-i dünyā degüldür üstüvār ey dil
Sarāy-ı ‘işreti her kim yapar evvel yıkar āhır (G 118/2)

Lebüñ cāmıyla bir kez hem-dem olan
Olar reşk eylemez nūş-ı unūşa (G 377/3)

Şu beytinde Kabûlî safanın içki meclisine dahil, münhasır olmadığını, ayrıca şarabın hak (helâl) olmadığını açıkça söylemekte, bir çeşit hüküm vermektedir.

Şafā bezm-i meye mülhâk degüldür
Sözüm hağdur velî mül hağ degüldür (G 463/1)

Kabûlî'nin yukarıdaki beyitlerde geçtiği üzere gerçekten zevk ve safa ehli, içki içen bir kişi olup olmadığını net olarak bilemiyoruz. Böyle olması mümkündür. Ancak kendisinin, bir beldenin insanlara örnek olması gereken dînî, hukukî, mülkî âmiri ve bir devlet görevlisi konumundaki kadılık mesleğini yapması bu ihtimali kısmen zora sokmaktadır. Bir başka deyişle, bir taraftan içkinin aleyhine, haramlığına hüküm verirken, diğer taraftan kendisinin bu hükme uymaması biraz zor görünmektedir. Diğer taraftan divan şairlerinin geleneğin etkisiyle daima kendilerini âşık ve rint göstermek istedikleri de bilinen bir husustur. Cihan Okuyucu bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Divan edebiyatının şairden olmasını istediği bir teşrifat vardır. Bu teşrifatın birinci maddesi aşktır. Şâir bu teşrifatın istediği gibi görünmek, duyup, ifade etmek zorundadır. Böylece o âdeti ikinci bir tabiat kazanır. Şövalyelik kurumuna giren nasıl o kurumun nizamına uyuyor, başkalarına benzemeyen bir aşk anlayışı benimsiyorsa, bir tarikate giren nasıl onun âdet ve adabına göre bir hayat üslubuna giriyorsa divan şâiri de benzer bir role intibak durumundadır. Böylece gerçek hayatta ağızına bir damla içki almamış kişi şiirde ayağı meyhaneden çıkmaz harabatî suretinde görünecektir -Hatta

şeyhülislam bile bu rolden müstağni değildir-..."⁸¹ Kabûlî'nin de gelenekçe divan şâirine biçilmiş olan bu rolü üstlenmiş olabileceği de düşünülmelidir.

Diğer taraftan, şâirin belki de gençliğinde rindâne bir hayat sürmüş, ancak bir süre sonra uslanarak Hak yoluna yönelmiş olması da mümkündür. Nitekim şâir kendisi bunu şöyle ifade etmektedir:

Şimden girü dil ehl-i şafâ semtine düşdi
 Toğruldu reh-i Hâkka Hüdâ semtine düşdi
 Terk itdi hevâyı şulehâ semtine düşdi
 El çekdi fenâdan 'uçalâ semtine düşdi
 Uşlandı göjül derd ü belâ istemez oldı (M 29/IV)

Divan'ında Kabûlî'nin kişiliğiyle ilgili başka ipuçları da bulunmaktadır. Meselâ, Kabûlî bilgiye ve bilgili insana değer veren biridir.

Dânâya şebîh olur mı nâ-dân
 Şâh ile gedâ berâber olmaz (G 163/5)

Nîst her süfle harîdâr-ı metâ'-ı ma'rifet
 Merd ân bâşed ki dâned kıymet-i kâlâ-yı merd (G 42/4)

Kabûlî aşağıdaki beyitte kendini "garîb-i lâ-ubâlî" olarak anlatmaktadır.

Çabûlî şunda bir merd-i garîb-i lâ-ubâlîdür
 Vefâ ummaz o senden kimseden hergiz recâ itmez (G 139/5)

Devlet büyüklerine birçok şiir sunmuş, onlardan yardım istemiş olmakla birlikte, Kabûlî'nin şiirlerinde sık sık dile getirdiği bir konu da istiğnadır.

---

⁸¹ Okuyucu, age, s. 197.

Ferāġat eyle dehrüñ manşıbından terk-i ‘izzet kıł
Ne a‘lādan ne ednādan recā kıł ne müsāvīden (G 329/2)

Niyāzum Hāķķadur müstaġniyin efrād-ı ‘ālemden
Ķabūlı ihtiyācum yoķ Hūdādan ġayrı bir ferde (G 345/7)

Göñül her ġāh Hāķdan ġayra ‘arz-ı ihtiyāc itmez
O bir dergāh-ı ‘ālīdür ki muhtācını ac itmez (G 142/1)

Biz ne emīrüz ne vezīrüz ne şāh
Bende-i dergāh-ı İlāhuz İlāh

Biz ne ħabā vü ne ‘abā isterüz
Tāc u külāh ehline tāc u külāh (G 359/1-2)

Bize ne cāme vü ne tāc gerek
Aña bir ehl-i ihtiyāc gerek (G 490/1)

Cihān ħalkına ‘arz-ı ihtiyāc itmek gedālıķdur
Ķarār itmek ħanā‘at ġüşesinde pādşālıķdur (G 65/1)

Ayrıca bk. M 22/III, G 152/2, G 152/4, G 203/5, G 221/1, G 317/1.

Ne kadar hayatına tatbik ettiġi bilinmemekle birlikte, şâirin G 134’te dünyaya, dünyanın malına, makam ve mevkilerine, geçici eğlencelerine hiç ehemmiyet vermediġini dile getirdiġi görülmektedir. Ayrıca aşıġıdaki beyitte olduġu gibi kimi zaman da kanaat köşesine çekildiġini söylemektedir.

Ayaġ altı degül mey-ġāne gibi uğramaz kimse
Ķanā‘at ġüşesidür adı bir ġālīce yer buldum (G 255/4)

Şair bir beytinde ise kıskançlıġın kendini öldürdüġünü ifade etmektedir.

Beni öldürdi ğayret ğayrı terk et bendeni gözet
Maḥall-i merḥamet vaqt-i ḥamiyyet cāy-ı ‘izzetdür (G 61/4)

Kabûlî Divanı’nda sık sık dillendirilen bir özellik de alçak gönüllü olmaktır. Şâir daha eserinin dibacesinde “Pes bu faķır-i derdmend ü müstemend melâlet gūşesinüñ ‘uzlet-güzîni ve melâlet kûçesinüñ mesned-nişîni zümre-i ‘ulemānuñ ḥāk-i pāsı ve ‘umde-i fużalānuñ engüşt-nümāsı şikeste dil-rîş a’ni Ḳabûlî dervîş” ve “Faķır daḥı şu‘ārā zümresinüñ ḥāk-i pāsı ve büleĝā vü fuşehā tekyesinüñ kemter gedāsıyın” diyerek alçak gönüllülüĝünü belirtmektedir. Bu özellik şiirlerde de sık sık ifade edilmektedir.

Ululuk isteyen iki ‘ālemde ey göñül
Elden ḳomaz tevāzu’ı her demde ey göñül
Kibr olmamaḳ gerek durur ādemde ey göñül
‘İzzet uman cihānda reh-i ğamda ey göñül
Cehd eylesün ki ḳalbi anuñçün türāb ola (M 18/III)

Kim ola baḡa ‘āşıḳ olan dirseḡ ey perî
Nāmı Ḳabûli kendüsi bir efḳar-ı ‘abîd (G 40/5)

Ey Ḳabûlî göñlümüz alçaḳ durur ğāyet bizüm
Bende-i ‘ışḳ olduḡ iller gibi aĝalanmazuz (G 144/5)

Gerden-firāz olma şürāḫî gibi dilā
Mey gibi düş ayaĝa tenezzül zamānidur (G 99/4)

Cāh ile maĝrūr olup nā-dāna dānālanmazuz
Cāhile ehl-i kemālüz diyü monlālanmazuz (G 144/1)

Şu gibi pākîzedür ḡab‘um diyü lāf eyleme
Ey Ḳabûlî şāf-meşreb ol men ü mādān çekil (G 221/5)

Gedâlaruz içimüzde emîrümüz yoḡdur
Ġanîlerüz aramızda faḡîrümüz yoḡdur (G 69/1)

Ayrıca bk. K 3/33, G 65/5, G 99/5, G 153/4.

Kabûlî Divanı'ndaki kimi ifadeler onun kadere inanıp teslim olan, mütevekkil biri olduğunu göstermektedir.

Mümkün olduḡca rızâ göster ḡazâya ey göñül
Ḡâdir iseñ her belâya şâbır ol Eyyübveş (G 168/2)

‘Ârif-i tîr-i ḡazâ ḡükm-i ḡaderden ağlamaz
Ey Ḡabûlî sen de ‘ârifler ḡadar tıyduñsa gel (G 214/5)

Ġam yir mi Ḡabûli rızḡ için er
Taḡdîr olınan muḡayyer olmaz (G 163/7)

Tedbîri bozar Ḡabûli taḡdîr
Me'mûl olunan müyesser olmaz (G 164/5)

Ḥaḡ bir cânibe şalınca
‘Âlemde murâd alınca
Naşîbüñ saña gelince
Küyegör göñül böyl'olur (M 30/III)

Ayrıca bk. M 30/I, G 116/6, B 184.

Bunlardan başka "ıḡk olsun" ve "dede" redifli kasideler (K 9, K 10) gibi bazı manzumelerde şâirin nüktedan ve alaycı kişiliğini görmek mümkündür.

1.1.9. Dînî ve Tasavvufî Kimliḡi

Kabûlî İbrahim Efendi, öncelikle tevhîd ehli, sünnî ve Hanefî

mezhebine bağı bir müslümandır⁸². O kâinâta olan her şeyin Allah'ın emri olduğuna inanmaktadır.

Zerrât-ı kâyinât u zuhûrât-ı mümkünât
Bir şey' mi var Kıabûli ki emr-i Hudâ degül (G 213/5)

Her şey' Hakkun mazharıdur (M 30/IV)

Kabûlî, Molla Câmî'nin meşhur kıt'asını ve Nev'î'nin çevirisini hatırlatan 9 beyitlik bir tevhid yazmıştır (G 318). Bu manzûme şâirin tevhide, hatta vahdet-i vücuda bakışını gösteren güzel bir örnektir.

Zâhirde vü bātında hevâ [hep] sen imişsin
Her güşede püşide vü peydâ sen imişsin (G 318/1)

Ayrıca Kabûlî Divanı'nda yine vahdet-i vücudu terennüm eden Farsça bir gazel bulunmaktadır (G 415). Kabûlî aşağıya alınan beyitte ise kendine, gönül evindeki dünyevî sevgileri bırakıp vahdet âleminde olmayı tavsiye etmektedir.

Ey Kıabûlî gayrıdan hâli koyup dil hânesin
'Âlem-i vahdetde ol sevdâ-yı hatt u hâli kıo (G 331/5)

Ancak vahdet köşesi diye kendi kabuğuna çekilmeyi de hoş görmez, ona göre olması gereken kesret âleminde, yani dünyevî çokluk içinde bir olan Allah'ı düşünüp kesrete düşmemektir.

Güşe-i vahdet diyü ey dil çekilme vahdete
'Âlem-i kesretde vahdet gözle düşme kesrete (G 346/1)

⁸² İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29.

Osmanlı'da muhtelif insanların kendi karakterlerini yansıtan mühür beyti ya da ifadesi yazdırıp kazdırdıkları bilinen bir husustur⁸³. Kabûlî, belki de mühür olarak kazdırıp kullandığı, birincisi *mühür* başlıklı iki beyitte Hz. Peygamber'e bağlılığını şöyle dile getirmektedir:

Mühür-bend-i mühür-i hatm-i enbiyâ
Bende-i âl-i Muhammed Muştafâ (B 9)

Şefâ'at-ı hâh-ı şâh-ı taht-ı sermed
Gülâm-ı dergeh-i Ahmed Muhammed (B 10)

Ayrıca

Şer'î ta'zîm eylemekdür âdet ü 'âyînümüz (G 156/1)

diyen Kabûlî'nin, diğer bir özelliği de şiî, hâricî, rafizî ve kızılbaşlara aşırı derecede düşman olmasıdır. Şâir kendisi bunu

Dâğ-ı sürh u eşk-i âlüm vardır
Sürh-serlerle cidâlüm vardır (G 90/1)

diye ifade etmektedir. Şâirin bu yönünü gösteren başka deliller de vardır. Mesela aşağıdaki beyitte Osman Paşa'yı kızılbaşlara zarar verdiği için övmektedir:

Kızıl başlar çıkar zaım-ı hadengün den derûnında
Kızılbaşlar çıkarsa rezme ceng itdikce merdânun (K 1/8)

Yine Ferhad Paşa'nın övüldüğü manzûmelerden alınan aşağıdaki ifadelerde de kızılbaş, râfizî ve hâricîlere yönelik olumsuz bir bakış açısı vardır:

⁸³ Konuyla ilgili bk. Erol Özbilgen, "Mühür Edebiyatı", **Osmanlı Ansiklopedisi**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, C. 3, s. 134-135.

Mücedded al'alarla yolların kesdün kızılbaşuñ
Kesildi bir birinden begleri Īrān u Turanuñ (K 5/3)

Gürüh-ı hāricīdendür hārācın almağa sa'y it
Sözine bakma Simon-ı la'īnūñ dīv-sīmānuñ (K 5/17)

Çār-yāruñ dōstı erbāb-ı rafzuñ düşmeni (M 7/6)

Ġāziyān-ı pūr-cihāduñ na'rasından obveş
Ehl-i rafzuñ sem'ine feryāddur gönderdigün (K 15/11)

Adı belirtilmeyen bir Osmanlı vezirine yazılmış bir gazelde geçen Şu beyitte de aynı kızılbaş düşmanlığı görölmektedir:

Ayağun başduğı yirlerde güller lāleler bitsün
Zemīnūñ sürh-ser anıyla reng-i rüyı āl olsun (G 323/3)

AŐağıdaki beyitte ise Kabūlī, bir dedenin Őia mezhebiyle meşgul olmasını tenkit etmektedir.

Mezhebine Őī'anuñ sen iŐtiğāl itmek neden
Ġayr için saña düşer mi āteşe yanmağ dede (K 10/27)

Kabūlī İbrahim Efendi, kimi zaman Őiirlerinde vahdet-i vücūdu dile getirmekle birlikte, onun tasavvufla alakası Őüpheli ve sınırlıdır. Örneğın

Ey gönöl vāıf iken hāline Őeyh-i Őehrūñ
YapıŐup dāmenine himmet umarsın ne 'aceb (G 17/3)

beytinde Şeyhe karşı pek de olumlu olmayan bir ifade kullanıldığı görölmektedir. Őāir, ey gönöl Şehrin Şeyhinin haline vakıf olduğın halde, yani bir anlamda faydası olmayacağını bildiğın halde, yine de onun eteğine

yapışıp ondan himmet umarsın, ne şaşılacak şey, demektedir. Burada şâirin öncelikle kendi gönlüne hitap ederken dolaylı olarak bu şekilde davranan diğer insanlara da göndermede bulunduğu görülmektedir. Ayrıca

Ḥaḳîḳat ehli degülsün tarîḳ el virmez
Senünḡle gel berü ey dil mecāza başlayalum (G 261/3)

beytinde “tarîḳ el virmez” derken acaba kendinin tarikat mensubu olmadığını mı ifade etmek istemektedir, bilemiyoruz. Kabûlî, bir taraftan

Biz ne mürîdüz ne meřâyıḡdanuz
Râst-revüz Mu‘taşımî-mezhebüz (G 160/2)

diyerek tarikatla ilgisi olmadığını açıkça söylerken diğer taraftan, daha divanının dîbâcesinde kendini “Kabûlî Dervîş” diye tanıtmaktadır: “... şikeste dil-rîş a‘ni Ḳabûlî dervîş” (bk. Divan, Dîbâce). Kabûlî aşağıdaki beyitlerde de şekl-i dervîşâna girmekten bahsederek kendine, padişah olmak istiyorsan makamları terk edip ferâgat şalına gir ve dervîşlik vaziyetinden çıḳma, diye seslenmektedir.

Ḳabûlî bu ne dirsın şekl-i dervîşâna girmişsin
Sözünḡe aldanan řaḡa inanan cāna ‘ıřḳ olsun (K 9/37)

Ḳabûlî pâdřāḡ olmaḳ dilerseḡ terk-i cāḡ eyle
Ferāḡat řalına gir vaż‘-ı dervîřāneden çıḳma (G 348/5)

Divan’ındaki başka bir beyitte ise, ey Kabûlî sana pîr nazar etmiş (olmalı ki) kelimelerin çok dervîşçe, demektedir.

Ey Ḳabûlî nazar itmiş řaḡa pîr
Kelimātuḡ ḳatı dervîřāne (G 382/9)

Kabûlî, Divan'daki bir beyitte marifet dergâhının piri, o ocağın uyanık ârifi olmakla övünmekte, diğeri bir beyitte de okuyanı aşk dergâhına davet etmektedir.

Hânkah-ı ma'rifetün pîriyüz
Ol ocâğın 'arif-i âgâhıyuz (G 137/3)

Abdâl-ı pāk ider kişiyi ihtiyârsız
Dergâh-ı 'ışka gel bir ulu âstânedür (G 87/4)

Ayrıca Divan'ın çeşitli yerlerinde geçen derviş kelimesine umûmiyetle olumlu bir bakış açısı görülmektedir.

Bunların her biri bir yirde nighbânlardur
Mîşe-i faqr u fenâ bekçisi arslanlardur
Yâr için başa kıyar cāna kıyar cānlardur
Şuretâ gerçi gedâ ma'nide sulţānlardur
H'âr baqmañ fuqarâ fırkasınıñ hırkasına
Aldılar her biri bir tağı delüp arkasına (M 10/II)

Zâhirâ kendülerin eylediler h'âr u haqır
Ma'nide her biridür mülk-i kanâ'atde emîr
Pertev-i mihr gibi her birisi 'âlemgîr
Tâc-ı hurşîd ü felek anlara evreng ü serîr
H'âr baqmañ fuqarâ fırkasınıñ hırkasına
Aldılar her biri bir tağı delüp arkasına (M 10/IV)

Bunlardan başka "ışık olsun" redifli 9. kasidede dervişlerin özellikleri sayılmakta, ışık dervişleri zaman zaman övülmektedir.

Işıklar özge 'aşıklardur anlar turfe cānlardur
Gürüh-ı 'aşıkāna bizden ol cānāna 'ışk olsun (K 9/12)

Yer yer şâirin bir derviş karakterine bürünerek dînî ve tasavvufî bazı hakikatleri dile getirdiği görülmektedir:

Şanma ‘âlem serserîdür
Aç gözün ‘ibret yeridür
Her şey’ Hakkun mazharıdur
Tuyagör gönül böyl’ olur (M 30/IV)

Farq eyle düşmānuñ dostuñ
Eyleme kendüñi üstün
Pîrler nazarına postuñ
Yayagör gönül böyl’ olur (M 30/VI)

Tecerrüd ihtiyār itmiş nice tecrîdlik çekmiş
Fenā fi’llāh olan abdāla abdālāna ‘ışk olsun (K 9/3)

Kabûlî ayrıca başka bir şiirinde “hizmet etmek”ten, “meydana girmek”ten, “himmet-i merdāna erişmek”ten ve “ledün ilmi”nden bahsetmektedir ki bunlar sanki şâirin bir tarikate girdiği gibi bir izlenim uyandırmaktadır.

Cūlar gibi gezdük yürüdük berr ile baħrı
Āħir giderek sâhil-i ‘ummāna yitişdük

Ĥidmet iderek meclis-i rindāna irişdük
Meydāna girüp himmet-i merdāna yitişdük (G 196/2-3)

Ey gönül ‘ilm-i ledünniden ħaber tıyduñsa gel
‘Ālem-i ħayb-ı hüviyyetden eşer tıyduñsa gel (G 214/1)

Yukarıda söylenenlerden hareketle Kabûlî’nin himmet-i merdāna

erişmek ve ledün ilmini öğrenmek için meydâna girmiş ve hizmet etmiş yani bir şeyhe bağlanıp tarikate girmiş olması mümkündür. Bu mevzûda Divan'da bulunan başka bir beyit ise şüpheleri neredeyse tamamen ortadan kaldırmaktadır. Beyit şudur:

Bizi bir server ʔarîḳ-ı ʔışḳa irşâd eyledi
Ḥâṭır-ı nâ-şâdumuz [bir] gerçek er şâd eyledi (B 259)

Konu açısından çok önemli olan bu beyitte, sanki şâir kendisi bir şeyhe bağlandığını itiraf eder gibidir. Ancak bu kişinin kim olduğu, hangi tarikate bağlı olduğu konusunda ne kaynaklarda ne de şâirin eserinde net bir bilgi yoktur. Divan'daki bazı ipuçları ise iki tarikatı işaret eder niteliktedir: Bektaşîlik ve Mevlevîlik. Zâten yukarıda geçen tabirler de öncelikle bu tarikatler tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca “erenler hakkı” (G 156/5), “ikrâr etmek” (G 157/3) gibi ifadeler de bunlara ilâve edilebilir.

Kabûlî, yukarıda bahsedildiği üzere şiî, kızılbaş ve râfızîlere düşman olmakla birlikte, şiirlerinde yer yer Â-i Âbâ yani Hz. Peygamber ve âile fertlerine olan sevgisini dile getirmekte, hatta kimi zaman tevellâdan, teberrâdan bahsetmektedir. Bilindiği üzere tevellâ, Hz. Peygamber'i ve ehl-i Beyt'i sevmek, onları sevenleri sevmek ve onların yolunda olmak; teberrâ da onları sevmeyenleri, onlara karşı çıkanları sevmemek demektir. Bu inanç, şianın etkisiyle özellikle Bektaşîler arasında yayılmıştır⁸⁴.

Muḥibb-i ḥânedân u bende-i Âl-i ʔabâ yaʔni
Tevellâdan tesellâdan olan insâna ʔışḳ olsun

Teberrâ ehlinüḡ tîḡ ü teberdür lâyıḳı ʔaşıḳ
Ḳılıcın şaḡına vü şolına şalana ʔışḳ olsun (K 9/4, 32)

⁸⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul, İnkılap ve Aka, 1977, s. 337; Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Marifet Yayınları, 1991, s. 489.

Teberrādan müberrā vü tevellā üzredür ‘ālem
Gürūh-ı rāfızīden ħarf atar yok sünniyān üzre (G 373/3)

Ancak Kabûlî kimi zaman bu tevellâ-teberrâ ayırımına da karşı çıkmakta, ehl-i beyt ile beraber diğer sahabelerin de sevilmesi gerektiğini söylemektedir.

Zü’l-feķār u lā-fetādan dem urursun rûz u şeb
Çār-yāruñ himmeti olmaķ gerek mülħaķ dede

Ey kişi gel yalnız ħubb-ı ‘Ali’den urma dem
Cümle aşħāb-ı Resūle sen berāber baķ dede

Dost diyüp kimisine kimine düşmen geķüp
Dost düşmen içre kendün eyleme alçaķ dede

Ol teberrā üzredür bunlar tevellā itmede
Bir bölük Mevlāsın unutmış biraz nā-ħaķ dede (K 10/24-26, 29)

Yine Divan’da Ferhad Paşa hem Hz. Ali’nin çocuklarını hem de dört halifeyi sevdiği için övülmektedir.

Āl-i ‘Oşmānuñ ħulı ħurbānı āl-i Ħayderün
İki başdan bende-i evlāddur gönderdigün (K 15/9)

Çār-yāruñ dōstı erbāb-ı rafzuñ düşmeni (M 7/VI)

Bununla birlikte Kabûlî şiirlerinde zaman zaman Kerbelâ şehitlerini, Hz. Ali’nin çocuklarını anarak, onlar için Fatıha okuduğunu söylemektedir (G 38/3, 8) .

Kabûlî Divanı’nda bulunan “Hüseyn” redifli bir manzume de bu noktada ilginç bir metindir. Bu gazelde Kabûlî; Hz. Ali, Hasan ve Hüseyn’in

adlarını anarak onları övmekte, Kerbelâ faciasına gönderme yapmaktadır. Bir mersiye havasında olan bu manzûme; Şîî, Caferî, Alevî ve Bektâşîler'in muharrem ayında "yâ Hüseyin" diye mersiye yakıp ağlamalarını hatırlatmaktadır.

Akıdup seyl-âb-ı eşküm eyledi deryâ Hüseyin
Dökilen her kaçre yire çağurup dir yâ Hüseyin

Çopmadı 'âlemde bir merd-i hüner illâ 'Alî
Gelmedi dünyâya bir hulqı hasen illâ Hüseyin

Sâki-i kevşer bihişt içre 'Alidür pes velî
İkiden hâlî degüldür yâ Hasandur yâ Hüseyin

Teşne-leb kerb-i belâ-yı Kerbelâda cân viren
Dimedi âvâze-i *kalû belâya* lâ Hüseyin

Ṭâs-ı çeşmin taldurup her dem **Ḳabûlî** âb ile
Câ-be-câ seyr eyleyüp dir tırmayup saççâ Hüseyin (G 286/1-5)

Kabûlî, aynı redifi taşıyan diğer bir gazelinde de Hüseyin sevgisini klasik şiir çerçevesinde dile getirirken yine Hz. Hüseyin'e ve Kerbelâ olayına değinmektedir (G 295). Aşağıdaki beyit de aynı çerçevededir.

Nâmı Hüseyin ü kendi hasen hüsni bir mezîd
Bir hûb gördüm olsun anı sevmeyen Yezîd (G 40/1)

Bu tarz söyleyişlerin Bektaşî olmayan şâirlerde de görülebileceği bilinmektedir. Kabûlî İbrahim Efendi'nin Bektaşîlik'le ilgisini gösteren en önemli beyitte şâir, Hacı Bektaş-ı Velî dergâhına yüz sürdüğünü kendisi ifade etmektedir.

Hâcî Bektâş-ı Velî dergehine yüz sürdük
Bir gedâ kı̇abil imiş varmağa sulţân evine (G 336/2)

Divan şiirinde kullanılan deyimlerden biri olan *yüz sürmek*; büyük sevgi, saygı gösterilen birinin katına çıkarken eşiğine, ayağına doğru –yüzü yere sürercesine– eğilmek demektir⁸⁵. Ancak bu beytin şâirin Bektaşîlik yoluna girmesinden çok, bir Bektâşî tekkesini ziyaret ettiğini anlatıyor olması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Kabûlî'nin şiirlerinde yer yer gönderme yapılan bir tarikat da Mevlevîlik'tir. Yukarıdaki Hacı Bektâş-ı Velî'den bahseden beyit gibi aşağıdaki beyitte de şâir, Mevlânâ'nın dergâhına girdiğinden bahsetmektedir.

Kuhl-ı erbâb-ı nazar ile Kı̇abûlî girdün
Dergeh-i hazret-i Monlâya yüzün sür hâk ol (G 217/5)

Kabûlî'nin şiirlerinde zaman zaman “pîr”, “pîr-i ‘ışk” kelimeleri geçmektedir.

Kemend-i guşşâ vü gamdan iki ‘âlemde âzâdem
Kı̇abûlî bende-i fermân-ı pîr-i ‘ışk-ı pâkem ben (G 327/5)

Ey **Kı̇abûlî** nazar itmiş saña pîr
Kelimâtuñ kı̇atı dervîşâne (G 382/9)

Abdâl-ı pîr-i ‘ışk olana câme bârdur
Dervîş-i pâk odur ki ola bârdan berî (G 394/4)

Bu pîr'in kim olduğuna dâir Divan'da açık bir ifade olmamakla beraber, beyitlerdeki ışk-ı pâk, dervîş, abdâl gibi kelimelerden bahsedilen pîr'in büyük bir mutasavvıf olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan divan şâirlerinin önemli

⁸⁵ M. Ali Tanyeri, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999, s. 264.

bir kısmının Mevlevî olduğu göz önünde bulundurulursa⁸⁶, bu kelimenin de çoğunlukla Mevlânâ için kullanıldığı söylenebilir.

Bundan başka ney, külâh, hâmûş gibi umumiyetle Mevlevî edebiyatında çok kullanılan kelimelerin Kabûlî Divanı'nda da çok kullanıldığı görölmektedir.

Bir bölük bağrı delük 'âşıkıların efgânıdır
Bezm-i 'işretde şadâ-yı nâyı bildüm nidügin (G 328/2)

Bezm-i mihnetde Kabûlî'nün şarardı çehresi
Ney gibi hicrûnle nâlân olmasun yâ neylesün (G 312/5)

Gözüm câma döndi sirişküm meye
Fırâkuyla nâlem ne beşzer neye (G 343/1)

Bezm-i belâda inler isem nola ney gibi
Devrân ayağa şaldı beni dürd-i mey gibi (G 403/1)

Hzâz-i hâke düşürmek revâ mıdır ki şehâ
Sipihre hem-ser iken gûşe-i külâhumuzı (G 405/2)

Ne kadar olsa kişi gulğule-endâz-ı cihân
Menzili âhir olur meştabe-i hâmûşân (B 260)

Tâc ile kabâyı küleh ü şâla değişdüm
Bu kisveti ben hil'at-i sultâna değişmem (G 235/5)

Aşğıdaki beyitte sanki Mesnevî'nin ilk beytine gönderme yapılıyor gibidir:

⁸⁶ Mustafa İsen, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar Divan şâirlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", **Ötelerden Bir Ses...**, s. 209-220.

Neye feryād ider gūş eyledün mi nāle-i nāyı
Kimün destinden iñler diñledün mi zîr ile yem hem (G 256/2)

Divan'daki diğeri bir beyit ise Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde geçen

Sîne hâhem şerha şerha ez-firâk
Tâ-be-güyem şerh-i derd-i iştiyâk

beytini hatırlatmaktadır. Beyit şudur:

Şerhe gelmez şerhalar açduğ derün-ı sinede
Fenn-i 'ışk içre bizüz güyâ ki şerrâhu'l-mütün (G 322/3)

Konuyu noktalamadan evvel burada son bir notu da aktarmakta fayda vardır: İ. Hikmet Ertaylan'ın Fatih dönemi şâiri Mevlânâ Kabûlî ile ilgili yayınında Farsça bir Mevlana medhiyesi bulunmaktadır. Ancak bu manzûme İranlı Mevlânâ Kabûlî'nin Divan'ında bulunmamaktadır. Ertaylan tarafından bir mecmuada bulunarak aynı biçimde tespit edilen iki Türkçe şiir ile birlikte, kayd-ı ihtiyatla ilgili yayına ilâve edilmiştir. Bu yayındaki iki Türkçe şiir de Mevlânâ Kabûlî'nin kendi tertip ettiği Divan'ında yoktur. Bu şiirlerin Gedizli Kabûlî'nin Divan'ında bulunmasından ilgili şiirlerin Gedizli Kabûlî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, her ne kadar Gedizli Kabûlî'nin Divan'ında bulunmasa da kuvvetli bir ihtimalle bu üçüncü şiir de Gedizli Kabûlî'nindir. Şiir eğer Fatih devrinde yaşamış Kabûlî'nin olsaydı, şâirin kendi tertip edip Fatih'e sunduğu ve külliyat diye isimlendirdiği Divan'ında bulunurdu herhalde. Ayrıca Divan'ı olan Kabûlî mahlaslı 3. şâir Şeyh Mustafa Kabûlî'nin Divan'ında da bu manzûme bulunmamaktadır⁸⁷. Diğer taraftan bu şiir bir kısmı yukarıda zikredilen Gedizli Kabûlî'nin Mevlevilikle ilgili şiirleriyle de örtüşmektedir. Ancak ilgili şiirin elimizdeki Divan nüshalarında bulunmaması yine de bizi ihtiyatlı davranmaya zorlamaktadır. Bahsedilen ve Ertaylan'ın

⁸⁷ Ertaylan, **Külliyât-i Dîvân-i Kabulî**; Bolat, agt.

kitapçı Raif Yelkenci'den aldığı söylediği eski bir mecmuada geçen şiir şudur:

[müstef'ilün müstef'ilün]

Bā-‘ışk-ı tu dīvāne-em
Yā Hāzret-i Monlā-yı Rum
Ez-ma‘rifet bī-gāne-em
Yā Hāzret-i Monlā-yı Rum

Her ki tu-rā mā'il şeved
Ber-ser-i Hāq vāşıl şeved
Bī-şübhe deryā-dil şeved
Yā Hāzret-i Monlā-yı Rum

Ben bende-i bāb-ı tu-em*
Efgende-i bāb-ı tu-em
Şermende-i bāb-ı tu-em
Yā Hāzret-i Monlā-yı Rum

Müstağrak-ı baħr-i güneħ
Geştem me-rā āmed veleħ
‘Aql u ħuzūrem şud tebeh
Yā Hāzret-i Monlā-yı Rum

‘İsyān [u] cürmem lā-yu‘ad
İhsān [u] ‘afvet nist ħad
Înem tesellî mî-kuned
Yā Hāzret-i Monlā-yı Rum

* Farsça'da *ben* yerinde *men* kullanılıyorsa da Ertaylan'ın yayınladığı metinde açıkça *ben* geçmektedir. Eğer bir baskı hatası değilse, belki bu yazım farklılığı da şâirin İran'dan gelen Mevlânâ Kabûlî değil de Türkçe şiir söyleyen Gedizli Kabûlî olduğuna delil olabilir.

Men haste-i hayrân-ı tu
 Nâlede-i giryân-ı tu
 Hâhem ‘ilâc-ı cân-ı tu
 Yâ Hazret-i Monlâ-yı Rum

Âmed be-dergâhet melul
 Bâ-hakq-ı evlâd-ı Resul
 Kun İn Qabûlî-râ kabul
 Yâ Hazret-i Monlâ-yı Rum⁸⁸

Sonuç olarak Kabûlî'nin, dinî-tasavvufî kimliği konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Şâirin kendi eserindeki bilgiler ise çok net değildir. Her ne kadar kendine derviş dese de Kabûlî'nin şiirleri büyük bir çoğunlukla klasik divan şiiri tarzındadır. Bu sebeplerden dolayı Kabûlî'nin öncelikle mutasavvıf bir şâir olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte Kabûlî, Divan'ında, içinde yetiştiği ve yaşadığı toplumsal kültür ve çevrenin de etkisiyle zaman zaman tasavvufî terim ve söyleyişlere yer vermiştir. Bu bağlamda şâirin yer yer Bektâşîlik ve Mevlevîlik'le ilgi kurulabilecek manzûmeleri bulunmaktadır. Ancak bu manzûmeler incelendiğinde Kabûlî'nin bu tarikatlere yönelik doğrudan bir bağlılığının değil, uzaktan bir sevgisinin, muhabbetinin olduğu fark edilmektedir. Ayrıca şiirleri incelendiğinde Kabûlî'nin İslâm'ın kurallarına saygı gösteren, kimi zaman vahdet-i vücûdu dile getiren sünnî bir şâir olduğu; kızılbaş, rafizî ve şiîlere ise düşman olduğu anlaşılmaktadır.

Kabûlî'nin şiirleri arasında kimi zaman birbirine zıt ya da uymayan

⁸⁸ Ertaylan, age, s. 27-28. Manzûmenin çevirisi kısaca şu şekilde yapılabilir:

Ey Hazret-i Mevlânâ, senin aşkınla ben divaneyim. Ey Hazret-i Mevlânâ, marifetten bîgâneyim (marifete yabancıyım).

Ey Hazret-i Mevlânâ, her kim (ki) sana meyl eder, Hakk'a ulaşır, şüphesiz deryâ gönüllü (cömert) olur.

Ey Hazret-i Mevlânâ, ben senin kapının kuluyum, düşkünü ve utanmışıyım.

Ey Hazret-i Mevlânâ, günah deryasının batmış (olarak) geçtim (ama) bana şaşkınlık geldi. Aklım ve huzurum bozuldu.

Ey Hazret-i Mevlânâ, benim isyanım ve suçum sayısız, senin (de) ihsanına ve afvına sınır yoktur. Beni bu teselli ediyor.

Ey Hazret-i Mevlânâ, ben senin hayran hastanım, ağlayan inleyicininim, can ilacını istiyorum.

Ey Hazret-i Mevlânâ, üzgün (olarak) senin dergâhına geldi, Hz. Peygamber'in evladının hakkıyla beraber/hakkı için bu Kabûlî'yi kabul et.

ifadeler olduğu gör÷lmektedir. Derviş olduğu-olmadığı, Bektaşî-Mevlevî konuları gibi. Mürettep ve hacimli bir divanın uzun bir ömrün meyvesi olduğu ve şâirin yaşadığı fizikî, sosyal, kültürel, rûhî pek çok değişme ve gelişmeyi yansıttığı göz önüne alınırsa bu durumun çok normal olduğu anlaşılacaktır.

1.2. KABÛLÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.2.1. Eseri

Kabûlî İbrahim Efendi'nin bilinen tek eseri Divan'ıdır. Bazı kaynaklar onun şiiri yanında inşası ile de tanındığını söylemektedir⁸⁹. Şâir kendisi de şu beyitte inşâsının olduğunu belirtmektedir:

Ğabûlî ğayrı bir mağşûdumuz yok şi'r ü inşâdan
Ğarağ 'arz-ı 'ubûdiyyet murâd izhâr-ı hıç metdür (G 60/5)

Hatta şâir, inşada da en önde olduğunu iddia etmektedir:

Şi'r ü inşâda Ğabûlî'nüň öñüne kim gelür
Vâdi-i nazm içre bir seyl-i firāvândur gelen (G 273/5)

Ancak Kabûlî'nin inşasıyla ilgili günümüze herhangi bir eser ya da belge ulaşmış değildir.

Şâirin bilinen tek eserinin Divan'ı olduğu söylenmişti. Kabûlî'den bahseden ilk kaynaklarda, bu eserden hiç söz edilmemektedir. Bu bağlamda 1586'da yazılan *Kınalı-zâde Tezkiresi*nde ve onun özeti mâhiyetinde olup 1597-98'de yazılmış olan *Beyânî Tezkiresi*nde Kabûlî'nin biyografisi olduğu halde, Divan'ından hiç bahsedilmemektedir. Kesin olmamakla birlikte, bu durum, ilgili yazarların Kabûlî Divanı'ndan haberdar olmamalarıyla açıklanabilir. Eserden bahseden ilk kaynak 1607-1609 arasında yazılan *Riyâzî Tezkiresi*'dir. Bu tezkirenin yazarı Riyâzî, "bu ebyât Dîvân'ından intihâb olunup sebt olundı" diyerek onun Divan'ını gördüğünü ifade etmektedir. Ayrıca daha sonraki kaynaklardan *Keşfü'z-Zünûn* ve *Hediyyetü'l-*

⁸⁹ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 793; İpekten-vd., "XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri", age, C. 4, s. 52; İpekten-vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 237.

Ârifin'de de şâirin Divan'ı olduğu belirtilmiştir⁹⁰.

Divan'ın şekil ve muhtevâ yönünden ayrıntılı incelemesi ve nüshalarının detaylı tavsifi ileride yapılacağından burada o konular üzerinde fazla durulmayacak, Divan genel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Kabûlî Divanı'nın İzmir, İstanbul, Berlin ve Londra'da olmak üzere dört yazma nüshasının bulunduğunu tespit ettik. Bunların tam künyeleri şu şekildedir:

1. İzmir Millî Kütüphane, Yz. 1052.
2. British Muzeum Library, Or. 3291/1.
3. Staatsbibliothek Berlin, Hs. Or. Oct. 950/2.
4. İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Y. 391/6.

Bunlardan ilk ikisi tam ve mürettep nüshalardır. 3 ve 4. sırada gösterilen nüshalar ise Divan'dan seçmeler hükmünde ve eksik olan nüshalardır. Bu nüshalar içinde İzmir nüshası tarihinin eskiliği, hacmi, düzeni, güvenilir olması gibi özellikleri sebebiyle en önemli nüshadır ve hazırlanan tenkitli metnin de omurgasını oluşturmuştur. Bununla birlikte, bahsedilen eksik nüshalarda bulunan bazı şiirlerin tam nüshalarda yer almaması bize kayıp nüsha/nüshalar olduğu ihtimalini düşündürmektedir.

Kabûlî Divanı'nın başında mensur-manzum karışık bir dîbâce bulunmaktadır. Burada Kabûlî; yer yer şiir görüşü, memleketi, tahsili, şiir macerası, Divan'ın tertip edilmesi, kişiliği ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu bilgiler ilgili kısımlarda değerlendirilmiştir/ değerlendirilecektir.

Kabûlî, Divan'ını, gençlik zamanında söylediği ve sonbahar yaprakları gibi dağınık bir şekilde olan şiirlerini düzenleyip bu dağınıklıktan kurtarmak için Özdemiroğlu Osman Paşa adına tertip ve tedvin etmiştir. Şâir, bu hususları dîbâcede şu şekilde dile getirmektedir: "...unfuvân-ı cüvânî ve eyyâm-ı şebâb-ı kâm-rânîde tab'-ı gevher-bârdan ebr-i nîsân-ı fikret ile zuhûra gelen dürer-i manzûmuğ ve ğurer-i mersûmuğ sicilli mânend-i evrâķ-ı hazân perîşân-ı

⁹⁰ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 793; Beyânî Mustafa bin Cârullah, age, s. 222; Riyâzî Mehmed Efendi, age, vr. 110a; Kâtip Çelebi, age, C. I, s. 806; İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29; Mustafa İsen-vd., **Şair Tezkireleri**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2002, s. 57, 65, 84.

rūzgār idi. Tertīb ü tedvîni ve terkîb [ü] tezyîni mühim ve lâzım olmağın ol cevâhir-i girân-mâyemi ve zevâhir-i bisyâr-sermâyemi silk-i kelâma münselik ve rişte-i suţûra muntazam kıılmağ murād olındıqda hâtır-ı kâtıra ber-ğuţûr eyledi ki bu Dîvân-ı kavıyyü'l-erkân u feşâhat-beyânun 'ünvânı kimünj nâmı ve tevķî'i kimünj nişânı olsun diyücek hemân sâ'at hâtıf-ı ğaybdan ve zebân-ı lâ-raybdan ğuş-ı hûşa bir âvâz-ı bülend ve şadâ-yı ercümend irişdi ki

Elâ ey nükte-pervâz-ı suhanver

Bu nâm olsa o nâme ile perver

İşigi kıble-i ehl-i dilândur

Çapusu secdegâh-ı çâkerândur

Çarîn-i hazret-i hâkân-ı a'zam

Vezîr-i a'zam-ı şâh-ı mu'azzam

'Adâletde 'Ömer 'Oşmân-ı şânî

'Alî gibi cihânun pehlevânı

Ki ya'nî hazret-i 'Oşmân Paşa

Şadâkatde olup Bübekre hem-tâ

Nice fethe zafer bulup ol âsân

Ħuşûşâ şehri-i Tebrîz ile Şîrvân” (bk. Dîbâce)

Dîbâcede daha sonra Kabûlî, *kaviyyü'l-erkân* ve *feşâhat-beyân* diye nitelediği Divan'ını inceleyenlerden, vâkî olan yanlışlık ve eksiklikleri lütuf kalemiyle düzeltip onun kusurlarını gidermelerini, ayıbını kaybedip hatasını atâya döndürmelerini rica eder. Ardından kendini hayırla ananların iki âlemde kederden uzak, mutlu olmaları; şiirlerini bozmadan doğru yazan kâtiplerin de Allah'ın rahmetine ulaşmaları için dua eder: “Ammâ bu nâmeye müţâla'a kıılan erbâb-ı kemâl ü aşhâb-ı mağâlden recâ-yı vâşık u ümîd-i şâdık oldur ki vâki' olan

ğalaṭ u zelevi ḳalem-i luṭfları ile iṣlāḥ idüp ve ‘aybın ğayb idüp ḥā’-i ḥaṭāyı ‘ayn-ı ‘aṭāya tebdīl buyuralar.

İdenler nāzımını ḥayr ile yād
İki ‘ālemde olsun ğuşşadan ṣād

Daḥı şol kātibe Ḥaḳ ide raḥmet
Yañılup ni‘meti yazmaya niḳmet

Virüp noḳṭayla imlāsına şānı
Ṭaġıtmaya mişāl-i erzen anı” (Dîbâce)

Münâcât ve naatla sona eren bu dîbâcede Farsça manzûmeler de bulunmaktadır.

Şairin Osman Paşa’yla görüşmesi büyük bir ihtimalle 1578-1585 yılları arasında olduğuna göre (bk. Görüştüğü Devlet Büyükleri-Özdemiroğu Osman Paşa), Divan’ın ilk tertip tarihi de bu yıllar arasında olmalıdır. 1586’da yazılan *Kınalı-zâde Tezkiresi’nde Kabûlî Divanı’nından* bahsedilmemesi, İstanbul ile İran sınırı arasındaki uzak mesafe ve iletişimin zorluğu da göz önünde bulundurulursa, Hasan Çelebi’nin Kabûlî’nin Divan tertip ettiğini henüz duymamış olmasıyla açıklanabilir.

Diğer taraftan Kabûlî’nin muhtemelen 1523-1524 yılları civarında doğduğu hatırlanırsa (bk. Doğum Tarihi bölümü) Divan’ını 50-60 yaşlarında iken tertip ettiği ortaya çıkar. Ancak Divan’da ömrünün sonunda görev yaptığı Mısır’la ilgili şiirler de bulunmasından şâirin ilk tertip ettiği Divan’a sonradan ilâveler yaptığı, hatta Divan’da 1590-91 ve 1591-92 yıllarına karşılık gelen tarih manzûmeleri bulunmasından (T 4, T 11), 1591-1592’de vefat etmiş olan Kabûlî’nin son zamanlarına kadar şiirle meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Tarafımızdan tenkitli metni hazırlanan Kabûlî Divanı’nda; 16 kaside, 1 terkîb-bend, 4 tercî-bend, 1 muaşşer, 2 müsemmen, 5 müseddes, 2 tesdîs, 1 muhammes, 13 tahmis, 3 murabba olmak üzere toplam 32 musammat, 516 gazel, 16 mesnevî, 60 kıt’a, 2 rubai, 5 tuyuğ, 286 beyit, böylece toplam 933

manzûme bulunmaktadır. Divan'daki manzûmelerin 25 tanesi tarih manzûmesidir. Beyit sayısı olarak değerlendirildiğinde Divan'da yaklaşık 4849 (tam olarak 4848,5) beyit olduğu ortaya çıkmaktadır.

Mürettep olan iki yazma Divan nüshasında manzûmelerin dizilişi kasideler, musammatlar, gazeller, mesnevîler, kıt'alar, rubailer, tuyuğlar, beyitler ve tarihler şeklindedir. Yalnız kıt'a, rubai, tuyuğ ve nâ-tamam gazeller bir arada ve karışık olarak yazılmıştır. Genel olarak iki tam nüsha manzûmelerin sırası konusunda uyduğuundan tarafımızdan hazırlanan Divan'da da istisnalar dışında, bu sıralamaya müdâhele edilmemiştir.

1.2.2. Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Kaynaklardaki Bilgi ve Değerlendirmeler

Kabûlî hakkında bilgi bulunan en eski kaynak Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ'sıdır*. Bu eserde Kabûlî; belâgat fenninde tabiatı makbul, şiir ve nesrin inceliklerine vâkıf biri olarak takdim edilmektedir. Şâirin genel görünüşünün ve sohbetinin zarif, güzel olduğu belirtildikten sonra, şiirinin ve nesrinin iyilik ve güzellik üzere olduğu söylenmektedir. Ardından şâirin iki beyti sunulurken Kabûlî'nin şiiri için, "eş'âr-ı belâgat-şi'âr" yani belâgat nişanlı şiirler; Kabûlî için de "şâ'ir-i pür-iştihâr" yani meşhur şâir denilmektedir: "... Fenn-i belâgatda tab'ınun kabûli ve deķâ'ik u reķâ'ik-i şi'r ü inşâya şümûli vardır. Hey'et ü şöḫbeti zarâfet ü leḫâfet şi'r ü inşâsı luḫf u melâḫat üzredür. Bu bir iki eş'âr-ı belâgat-şi'âr ol şâ'ir-i pür-iştihârın güftârındandır."⁹¹

Adı geçen eserin bir özeti mahiyetinde olan Beyânî'nin *Tezkiretü's-Şuarâ'sında*, Kabûlî'nin nazmı ve kendisi kısaca değerlendirilerek, "Nazmı maķbûl-i ehl-i 'irfân kendü ķâbil-i şândur", yani nazmı irfan ehlinin makbulü ve kendisi de meşhur olmaya kabiliyetli denilmektedir⁹².

Kabûlî'nin edebî kişiliği ve şiiri ile ilgili kısa ama önemli bilgiler veren bir kaynak da *Riyâzî Tezkiresi'dir*. Eserde; "Egerçi ekḫer eş'ârı tavır-ı ğayr-ı ma'hûd üzre vâķi' olmışdur lâkin ba'zısı daḫı derece-i ķabûle vüḫûl bulmışdur. Bu

⁹¹ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. II, s. 793.

⁹² Beyânî Mustafa bin Cârullah, age, s. 222.

ebyât Dîvânından intihâb olunup sebt olundu” denilerek şiiirlerinin çoğunun bilinen, alışılan tarzdan farklı bir tavırda olduğu, ancak sözlerinden bazılarının kabul derecesine ulaştığını ifade edilmektedir. Aynı eserde ayrıca, şâirin bir Divan’ının olduğu ve hatta görüldüğü de belirtilmektedir. Diğer taraftan Kabûlî’nin şiiirlerine örnek olmak üzere *Hasan Çelebi Tezkiresi*’nde 2, *Beyânî Tezkiresi*’nde 3 beyit nakledilirken Riyâzî Tezkiresi’nde 12 beyit yazılmıştır⁹³.

Çağdaşı sayılabilecek biyografi yazarlarının Kabûlî’nin edebî kişiliği ve şiiiri ile ilgili verdikleri bilgi bu kadarla sınırlıdır. Osmanlı’nın son döneminde yahut Cumhuriyet döneminde yazılan ilgili biyografik kaynaklarda da konuyla ilgili çok kısa ifadeler yer almaktadır. Nitekim bunlardan Mehmed Süreyya’nın *Sicill-i Osmânî*’sinde kısa birkaç cümleyle şâirin hayatı anlatıldıktan sonra, edebî kişiliğiyle ilgili sadece “şâirdir” denilmektedir⁹⁴.

Son dönemde yazılan kaynaklardan Şemseddin Sami’nin *Kâmûsu’l-A’lâm*’ında Kabûlî “Onuncı karn-ı hicrî Osmanlı şuarâsından iki zât”tan biri olarak tanıtılmakta ve bir beyti örnek verilmektedir⁹⁵.

Kâtip Çelebi’nin *Keşfü’z-Zünûn* adlı eserinde de durum bu tarzdadır. “Dîvânu K̄abûlî-Turkî” denilerek şâirin Türkçe bir Divan’ı olduğu teyit edilmekte ve Divan’ın dört bin beyitten oluştuğu belirtilmektedir⁹⁶. Bu kaynağın zeyli olan Bağdatlı İsmail Paşa’nın *Hediyyetü’l-Ârifîn* adlı eserinde de şâirin hayatıyla ilgili kısaca bilgi verilirken arada mahlasının Kabûlî olduğu ve Türkçe bir Divan’ının bulunduğu söylenmektedir⁹⁷.

Mehmet Nâil Tuman’ın *Tuhfe-i Nâilî*’sinde şâirin kısaca hayatı anlatıldıktan sonra, şiiiri ve şâirliğiyle ilgili hiçbir değerlendirme yapılmadan dört beyti zikredilmektedir⁹⁸.

Bunlardan başka son dönemde yazılan bazı kaynaklarda da edebî kişiliği ve şiiiriyle ilgili değerlendirme yapılmadan kısaca “Divanı vardır”⁹⁹, “Şiiiri

⁹³ Riyâzî Mehmed Efendi, **Tezkire-i Riyâzî**, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih Bölümü, Yz. 765, vr. 109b-110a. Tezkirenin SK, Es’ad Efendi Bölümü, Yz. 3871’da bulunan nüshasında ise sadece 4 beyit örnek olarak verilmiştir. Age, vr. 89a.

⁹⁴ Mehmed Süreyya, age, C. 3, s. 854.

⁹⁵ Ş[emseddin] Sami, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C. 5, s. 3599.

⁹⁶ Kâtip Çelebi, age, C. I, s. 806.

⁹⁷ İsmail Paşa el-Bağdadî, age, C. 5, s. 29.

⁹⁸ Tuman, age, C. II, s. 821.

⁹⁹ **TDEA**, C. 5, s. 66.

ve nesriyle tanınan Kabûlî'nin *Divan*'ı vardır"¹⁰⁰, "Şiir ve inşasıyla tanındı. Divanı vardır"¹⁰¹ gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ayrıca Agâh Sırrı Levend'in *Divan Edebiyatı* kitabında Kabûlî'nin

Yokdur günâh o ğamzesi hûnîde bendedür
Şâhum şuç öldürende degüldür ölendedür (G 8/1)

Vâ'izüh kavli Kabûlî bizi tağyîr itmez
Âb-ı pâke ne zarar lağlağa-i kurbâğadan (G 317/5)

beyitleri Türçe darbimesellere örnek olarak yazılmıştır¹⁰². Fahir İz'in *Eski Türk Edebiyatında Nazım* adlı eserinde de şâirin, ilk beyti

Belâ şıdğ ehline rûz-ı ezelden ola gelmişdür
Gül-i hândân imiş peymâne ammâ şola gelmişdür (G 116/1)

olan beş beyitlik bir gazeline yer verilmiştir¹⁰³. Aynı gazel *Büyük Türk Klasikleri* ve İskender Pala tarafından hazırlanan *Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi*'nde de bulunmaktadır¹⁰⁴. Yine *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*'da, "Kitaplar" maddesinde, Kabûlî'nin bir beyti zikredilmiş,¹⁰⁵ Cem Dilçin tarafından yazılan "Divan Şiirinde Gazel" yazısında, "XVI. yüzyılın gazelleriyle tanınmış ya da başka eserleri yanında gazelleri de olan en belli başlı şâirleri..." arasında Kabûlî de sayılmıştır¹⁰⁶.

Burada son olarak Kabûlî hakkında İskender Pala tarafından sunulan

¹⁰⁰ İpekten-vd., "XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri", age, C. 4, s. 52-53.

¹⁰¹ İpekten-vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 237.

¹⁰² Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1984, s. 434.

¹⁰³ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, C. 1, s. 294-295.

¹⁰⁴ İpekten-vd., "XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri", age, C. 4, s. 52-53; *Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi Divânü'd-Devâvîn*, Haz. İskender Pala, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, s. 254.

¹⁰⁵ Onay, age, s. 258.

¹⁰⁶ Cem Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-417 (Temmuz-Eylül 1986), s. 171.

bir bildiriden söz etmek istiyoruz¹⁰⁷. Bu bildiri, Kabûlî hakkında derli toplu ve müstakil bir çalışma olması, ayrıca bize göre isabetli değerlendirmeler içermesi sebebiyle önemlidir. Ancak şâirin tam ve mürettep Divan'ına değil de sadece 43 gazeline dayanması yönüyle de eksiktir. Bildiride kaynaklardan hareketle şâirin hayatı anlatıldıktan sonra Kabûlî'nin bilhassa cinas sanatındaki maharetinden bahsedilmekte ve onun çağının önde gelen şâirlerinden sayılması gerektiği ifade edilmektedir. Kabûlî'nin "gerçek bir söz sanatkârı" olduğu söylenen bildiride, "... Gerek şiirindeki sağlamlık ve ustalık; gerekse sözkonusu şiirlerin kayıtlı oldukları mecmuada gazellerin başında yer alan "Kabûlî-i üstâd" tamlamasından onun başka şiirlerinin de olduğu belki divan tertip ettiği düşünülebilir. Zira üstad Kabûlî'nin hassaten söz sanatlarında gösterdiği başarı kendisine bu lakabın beyhude verilmediğini göstermektedir. Şiirlerinde görülen halk deyim ve tabirleri, ifadesindeki mükemmellik, üslubunun akıcılığı ve yer yer reh-i nâ-refte kabul edilebilecek hayâl ve söyleyişleriyle çağının önde gelen şuarasından sayıldığı anlaşılmaktadır" ifadelerine yer verilmektedir¹⁰⁸.

1.2.3. Şiir Hakkındaki Görüşleri, Şiir Söyleme Sebepleri

Kabûlî daha Divan'ının girişinde bulunan dîbâcede sözden bahsetmekte ve sözü nisan yağmuruna benzetmektedir. Nasıl nisan yağmuru gökyüzünden iniyorsa, söz damlaları da can göğünden inmektedir. Şâir, nisan yağmurunun sadefin (inci kabuğu) ağzına (içine) düştüğünde inci, yılanın ağzına düştüğünde öldüren zehir olduğu yolundaki inancı dile getirir ve dolaylı olarak sözün de kıymetli insanların, şâirlerin ağzında inci gibi değerlendirildiğini, kötü kişilerin ağzında da öldüren bir zehir konumuna geldiğini ifade etmek ister.

Hemân söz kaçre-i nîsâna beşzer
Olur cân âsmânından çü nâzil

¹⁰⁷ Pala, adı geçen bildiri, s. 195-203.

¹⁰⁸ Pala, adı geçen bildiri, s. 198.

Şadef ağızına düşse dür olur pāk
Dehān-ı māra düşse zehr-i kātīl (Dībāce)

Kabûlî'ye göre, sevgilinin dudaklarının mücevher saçmasına yani güzel manaları ifade etmesine sebep söz olduğu gibi, dünya ve âhiretin yaratılmasına da sebep sözdür. Burada şâir sözün önemine değinmektedir ve Kur'ân'da geçen *kün fe yekün** âyetine gönderme yapıyor olmalıdır.

Suhandur ol iki lebler güherbār olmağa bā'is
Suhandur iki 'ālem yoğ iken var olmağa bā'is (G 29/1)

Aşağıdaki beyitte ise sözün mücevher, inci olduğunu söylemektedir.

Dişüñe dirler ise 'ıkd-ı dür-i ezherdür
Dil-i 'uşşākı şikest eyleme söz gevherdür (G 68/1)

Şu beyitte de söz dizisi ile inci arasında bir benzerlik kurulmaktadır:

Çabûlî gevher-i kân-ı ma'ārif bî-revāc ancak
Dür-i nazm-ı kelām-ı pāküñe kimse kulağ tutmaz (G 133/5)

Kabûlî, yerinde söylenmiş güzel bir iki sözün, kısa da olsa bazen bütün bir divandan daha yeg olabileceğini belirtmektedir. Burada sözün yerli yerinde söylenmesi ve maksadı açıkça ifade etmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Çabûlî iki sözle yāre maşşūdum edā itdüm
Mağallinde iki söz bir bütün dīvāndan yegdür (G 119/5)

Diğer bir beyitte de şâir sözün uzun olanının değil, kızasının faydalı

* O bir şeye hükmetti mi, ancak "ol" der ve o da oluverir. **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali**, Haz. Ali Özek-vd., Ankara, TDV Yayınları, 1993, 2/117.

olduğunu söylemektedir.

Vaşfuñ muṭavvel eylemedüm kıldum ihtisār
Bir söz ki muḥtasar ola lā-büd müfīd ola (G 8/7)

Kabûlî, Divan'ının girişinde kelâmın kısımları üzerinde de durarak, edebî metnin nesir ve nazım olmak üzere iki şekilde olabileceğini belirtir: "...Erbâb-ı şınâ'at-kelemañ ve aşhâb-ı belâgat-intizâmuñ kelâm-ı mu'ciz-nizâm ve maḳâl-i sihr-intizâmını iki vech üzre muḳarrer kılmışlardır. Biri neşr ki anuñ muḥarriri erbâb-ı sec' ü inşâ ve biri nazm ki anuñ muḳarriri aşhâb-ı şî'r ü nazm-ârâdur. Kıṭ'a

Ehl-i inşâ vü nazma rüşendür
İki vech üzredür kelâm-ı metîn

Biri menşür çün Benâtü'n-na'ş
Biri manzûm nite kim Pervîn" (Dîbâce)

"Lü'lü'-i nazm" tamlamasıyla, nazmı değerli bir inciye benzeten Kabûlî, kendisi de nazm incisine ulaşmakla övünür, temiz yaratılış dalgıcının deryaya dalıp bu inciyi bulup çıkardığını söyler.

Lü'lü'-i nazma irse Ḳabûlî 'aceb midür
Ġavvâş-ı ṭab'-ı pâkine deryâyı boyladur (G 121/5)

Nazm meyvesinin safalı ve lütuflu olduğunu söyleyerek dolayısıyla nasıl olması gerektiğini ifade eden şâir, kendinin de irfan bahçesi içinde (ona güzellik veren) bir çardak, eyvan gibi olduğunu belirtir.

Şafâdan luṭfdan ḥâlî degüldür mîve-i nazmum
Riyâz-ı bâğ-ı 'irfân içre tâ kim aña tâkem ben (G 327/4)

Kabûlî ayrıca, lafzın tatlılığının gazele güzellik verdiğini; açık, kolay, akıcı ve âhenkli ifadenin letâfetin aynısı olduğunu söyleyerek lafzın önemine değinir.

Virür gazelde letâfet halâvet-i elfâz

Degül mi ‘ayn-ı letâfet selâset-i elfâz (B 187)

Kabûlî, hayâllere düşüp mânâ dizisinden çıkmayı, yani çok fazla hayâle dalıp anlamı unutmayı da uygun görmez. Buna ilâve olarak şiirde nâzik edânın daha iyi olduğunu ifade eder.

Hayâlâta düşüp çıkma Kabûlî sımç-ı ma’niden

Bu bir tarz-ı hasendür hâşılı nâzük edâ yegdür (G 63/6)

Divan’daki bir beyitte “âlem-i bâlâdan mülhem olmak” yani yüce âlemden ilham edilmiş olmak ifadesi kullanılarak şiirin ilham boyutuna değinilmektedir.

Çad-i bâlâları vaşf eyle Kabûlî çurma

Sağa bu ‘âlem-i bâlâdan olupdur mülhem (G 246/5)

Kabûlî Divanı’nda bahsedilen önemli iki konu da nazm-şiir farkı ve şâirliğin doğuştan bir Allah vergisi olmasıdır. Fazilet kazanmakla kişinin şâir olamayacağını, olsa bile şiirinin ortaya çıkıp meşhur olamayacağını belirten Kabûlî; tabîî ölçünün Hakk’ın bir lutfu, nazm etme kabiliyetinin de Allah’ın bir feyzi olduğunu ifade eder. “... nice zamân taşşil-i ‘ilm ü fazâ’ile tâlîb ve nice müddet tekâmîl-i kemâl ü ma’rifete râğıb olup halkun ekşeri fünûn-ı şî’r ü inşâya heves itmek ile şâ’ir-i mâhir olup zeyl-i himmetlerine dest-res naşb olmağ ile bize dağı bir miqdâr kudret ve şî’r söylemege hâlet-i ruşsat virildi. Ammâ erbâb-ı kemâle ma’lûm ve aşhâb-ı mağâle mefhûmdur ki kesb-i fezâ’il ile kişi şâ’ir olmaz. Olursa dağı şî’ri zühûra gelüp şöhret bulmaz. Vezn-i tab’ âdeme luğf-ı Hâk ve kuvvet-i nazmiyye feyz-i muğlakdur.” (Dîbâce)

Buradaki “bize dağı bir miğdâr kudret ve Şi’r söylemege hâlet-i ruĥŐat virildi” ifadesi dikkat çekicidir. Kabûlî, szn ve Şâirliğin Allah vergisi olduğuna inanmaktadır. Nitekim kendi Şâirliği konusunu anlatırken; Allah’ın inâyetinin, lutfunun yaratılış zamanında tabiatında Őâirlik kâbiliyetinden bir zerre eser koyduğunu ve nazm kâbiliyeti ile sözün gelişi gidiŐinden, ifade tarzından haberdar eylediğini söyler. “Ammâ ‘inâyet-i Hâĥ ve feyyâz-ı muĥlaĥ âvân-ı fıtratda ve zamân-ı ĥilĥatde Őabî‘atumda kuvvet-i Şâ’iriyyeden bir zerre eser ĥomıŐ ve kâbiliyyet-i nazmiyye ile sebaĥ u siyâĥ-ı kelâmdan bâ-ĥaber eylemiş.” (Dîbâce) Divan’daki Şu beyitte de hikmet sahibi olan Allah’ın (verdiği kâbiliyetle) nokta kadar bir suyu konuŐturduđu ifade edilmektedir:

Noĥta değl nuĥfe[y]i nuĥĥa getürmiş ol Hâĥim
Hikmeti gr kim Ķabûlî-i suĥan-g koymış ad (G 44/7)

Şair, hünerin ırsî olmadığına, cibillî yani yaratılıştan ve Şahsî olduğuna inanmaktadır.

Cibillîdr hüner Cibrîleden Cibrîle el virmez
Degüldür istiĥâmet her kiŐinĥ kârı sultânım (G 225/3)

Bununla birlikte Kabûlî, sz ehlinin teemmül ile, yani iyice düşünüp tartarak sz söylemeyi dilsizden öğrendiğini belirtirken, dolayısıyla böyle yapılması, Şiirin iyice düŐünülüp ĥalıŐılarak söylenmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Te’emmül Őarzın erbâb-ı suĥan ebkemden grenmiŐ
Te’ennî yolın aŐĥâb-ı baŐret krdan görmiş (G 171/2)

Kabûlî, Divan’ının başında Şiirin muhtevası hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre Şiir, medh ve zem yani övgü ve yergi olmak üzere iki kısımdır. Eğer aşk ve muhabbetle dolan, hatıra gelen sözler ise o medihtir. Şehvet ve gazap sonucu ortaya ĥıkan sözler ise o zemdir: “... Ve Şi’ri dağı iki

kısm itmişlerdür. Birine medh ü birine zem dimişler. Eger kemâl-i ‘ışk u maḥabbetden fâyıẓ u lâyıḥ olmuş kelimât ise ol medhdür. Ve eger mâde-i şehvet ü ğazabdan şâdır u mütebâdir olan kelâm ise aña zem diyü tesmiye itmişlerdür.” (Dîbâce)

Kabûlî şiirin ya padişahlar ya da güzeller namına söylenmesi gerektiğine inananlardandır:

Ya şehler nāmına dimek gerek eş‘âr yâ dil-ber
 Ẓabûlî böyle iş‘âr eyledi Firdevsi-i Tūsî (G 435/5)

Bunun için birçok beyitte şiir ve inşâdan maksadının padişaha olan bağıllığını dile getirmek, ona dua etmek olduğunu söyler:

Ẓabûlî ğayrı bir maḫşûdumuz yok şi‘r ü inşâdan
 Ğarâz ‘arz-ı ‘ubûdiyyet murâd izhâr-ı ḥıdmetdür (G 60/5)

Ğarâz ‘arz-ı ‘ubûdiyyet murâd izhâr-ı ḥıdmetdür
 Şudûrından ğarâz yokdur vürûd-ı şi‘r ü inşânuḡ (K 1/40)

Ẓabûlî ğayrı ḥâlet yokdur irâd-ı ma‘ârifden
 Ğarâz arz-ı ‘ubûdiyyet murâd izhâr-ı ḥıdmetdür (G 109/5)

Ayrıca bk. K 7/38, K 7/44.

Kabûlî, diğeri bir beyitte ise şiirini padişahın özelliklerinin meddahı, övücüsü olarak niteler.

Evşâf-ı hümâyûnuḡ meddâḫı geçer şi‘rüm
 Beklerse nola dâyim dîvânunu sultânım (G 233/5)

Ayrıca Kabûlî şiiri, padişahla görüşmek, onun ihsanını almak için bir bahâne olarak gördüğünü açıkça söylemektedir:

Ey ŧeh-i kām-kār-ı Cem-mi-kdār
Luţfuņa bir bahānedür eŧ‘ār (Ms 2/57)

Bahāne oldu izüņ tozına yüz sürmege ŧi‘rüm
Bahāneyle olur dirler kula iħsānı sulţānuņ (K 5/34)

‘Aceb mi gevher-i nażm ile gelsem kapuņa ŧāhā
Cevāhirle varurlar ayağı tozına ŧāhānuņ (K 1/42)

ŧair bir kıt’ada ise gazeli, padiŧaha içinde bulunduęu kōtū durumu arz edecek bir vasıta, bir elçi olarak gōrmektedir.

Var ey ğazel girye it öp elin pāyine dūŧ
O ŧāh-ı muħteŧeme ‘arz kıl mezelletüņi

Açılma ğayr yanında niyāzı pinhān it
Ümİddür ki kabül ideler ŧefā‘atüņi (Kt 12)

Bununla birlikte, sevgilinin inci diŧlerini vafetmek için sōylenmiŧ sözler, yerine harcanmıŧ inciler gibidir

Dür-i kılbinde ŧu kim dürr-i ma‘ānİ derc ider
Dür diŧüņ vaŧfında sōylerse yirine ħarc ider (B 174)

diyen Kabūlf’ın ŧiir yazmaktaki ikinci maksadı sevgiliye yöneliktir. Nitekim Divan’ındaki ilk gazelin ilk beytinde sevgiliye seslenerek; sözlerinin hasbihali, maksadının da muhabbetini arz etmek olduğunu, ŧikāyet anlaŧılmaması gerektiğini belirtir.

Maķālüm ħasb-ı ħālümdür ħikāyet aņlama cānā
Ĝarāz ‘arz-ı maħabbetdür ŧikāyet aņlama cānā (G 1/1)

Kabûlî'ye göre şâir güzellerin olmadığı yerde gazeller söylemez, dolayısıyla güzellerin bulunduğu yerde, onlar için gazel söyler. Bu ifadenin gazel tarifiyle de uyduğu görülmektedir.

Güzeller olmayan yirde ğazeller söylemez şâ'ir
 abûlî ehl-i 'aql olan metâ'ın bî-revâc itmez (G 142/5)

Kabûlî, şiirinde sevgilinin bazen kaşını, bazen yan bakışını anlatmış, bu bahâneyle de sevgilisine hâlini arz etmiştir.

Geh ebrûsın aņup geh ğamzesin vaşf eyledüm yârün
 abûlî bu bahâneyle nigâra 'arz-ı hâl itdüm (G 238/5)

Aşğıdaki beyitte ise sevgilisinin hilâl kaşları, harâmî gözleri için şiir söylediğini ifade etmektedir.

Hilâl ebrûlaruņ yâdına bir ğarrâ ğazâl itdüm
 arâmî gözlerün yâdına ğod sihr-i helâl itdüm (G 238/4)

Kabûlî'nin şiir söylemekteki üçüncü maksadı meşhur olmak, eseri vasıtasıyla ölümsüzleşmek ve akranları arasında anılmaktır. Nitekim Kabûlî şu beyitte edîbin adıyla, şöhretiyle yaşadığını, ölümsüzleştiğini belirtmektedir.

Yolında baş ile cân vir kıazan hemân bir nam
 Cihânda zinde durur nâm ile hümâm edîb (G 18/4)

Bunun için şiiri, adını akran arasında andırmak, bir bakıma ölümsüzleştirmek maksadıyla söylemiştir.

Eş'âr u ğazel söyle hemân urma abûlî
 Tek aņdura gör nâmuņı aqrâņ arasında (G 344/5)

Eserlerini kendi çocuğu gibi gören Kabûlî, bunların unutulmayacağını, vakti gelip söyleneceğini beyân etmektedir.

Ğabûlî unudılmaz söylenür vağtiyle âşâruğ
Cihândur açılır bunda peder evvel püser âğir (G 118/7)

Bütün bunlarla birlikte Kabûlî; şiir ile hedeflediklerinin olmadığını, hiçbir makam, mevki elde edemediğini, şiirin hiç faydasını görmediğini söyleyerek kendine şiiri bırakmayı önerir.

Ğabûlî ma‘rifet bî-menfa‘atdür âdeme dirler
Hele biz hiç nef‘in görmedük ebyât u eş‘âruğ (G 205/5)

‘Amel-i zâyî‘ imiş ‘ilm ü ma‘ârif eyvâh
Şi‘r ü inşâyile alınmaz imiş manşıb u câh (G 363/1)

Müfid olmadı eş‘âr ile iş‘âr-ı murâdātuđ
Ğabûlî şi‘ri ço bir ğayrı hâlet ihtiyâr eyle (G 338/5)

1.2.4. Kendi Şiiri ve Şâirliğine Bakışı

Kabûlî, çoğunlukla mahlasının da geçtiği manzûme sonlarında şiirle, kendi şiiri ve şâirliğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu kısımlarda Kabûlî'nin zaman zaman şiiri ve şâirliği ile övündüğü görülmektedir. Bu bağlamda kendi şiirini; dür, güher/gevher, mevzûn, rengîn, pâkîze, müselleme, mamur, dervîşâne, musannâ, üstâdâne; kendini de lübb-i şuarâ, üstâd, bûlbûl ve papağan olarak nitelemektedir. Örneğin aşığıdaki beyitte, ey Kabûlî sözümüz cihan padişahının kulağına ulaşırsa ne olur (buna şaşılmaz, çünkü) çok saf, hâlis mücevherdir, demektedir:

Vâşıl-ı sem‘-i şehensâh-ı cihân olsa nola
Ey Ğabûlî çatı pâkîze güherdür sözümüz (G 143/5)

Ayrıca, üzümün şarapla arası iyi olduğu sürece şarabın verdiği hâl gibi sözünün de neş'esinin gitmeyeceğini iddia etmektedir.

Ḥālet-i bāde gibi neş'esi gitmez sözümün
 Āb-ı engür ile tā kim başı hoşdur üzümün (B 213)

Kabûlî kendi şiirinden bahsederken, daha önce üzerinde durulan nazm-dür (inci) benzetmesini kullanmakta ve ey Kabûlî, kusursuz deniz gibi yaratılışın dalgalandı ve nazm incilerin etrafa dağıldı, diye övünmektedir.

Ḳabūliyā dūr-i nazmuñ tağıldı eṭrāfa
 Temevvüc eyledi ṭab'ıñ mişāl-i baḥr-ı şigerf (G 181/5)

Nitekim aşağıdaki mahlas beytinde de yine inci-söz, deniz-yaratılış benzetmeleri kullanılmaktadır.

Dilden dūr ü gevher saçılır şimdi Ḳabūlî
 Ben kāna degül ṭab'ımı 'ummāna degişmem (G 235/7)

Kabûlî diğer bir beytinde ise şiirlerinin altın gibi ölçülü, tartılı ve renkli, parlak olduğunu söyleyerek övünmektedir. Çünkü şâir kalp nakdini mihnet potasında eritmiştir.

Niçe mezzūn u rengin olmasun zer gibi eş'arum
 Eritdüm pūte-i miḥnetde naḳd-i ḳalbi ḳāl itdüm (G 236/3)

Kabûlî kendi şiirine güvenmektedir. Bunun için nazmını överken *müsellem* kelimesini kullanmaktadır. Müsellem lügatta; teslim olunmuş, kimse tarafından inkâr veya itiraz olunamayan, doğruluğu şeksiz kabul edilen,

ayıplardan teberrî olunmuş gibi anlamlara gelmektedir¹⁰⁹. Ayrıca kendi şiiri gibi müsellemler bir nazm bulunamayacağını iddia etmektedir.

Nola işidenler diseler sellemehu'llah
Şi'rüm gibi bir nazm-ı müsellemler bulmazsın (G 315/4)

Yine övündüğü bir beyitte Kabûlî, kelâmını tavsif için *musanna* (sanatlı) ifadesini kullanmakta, ayrıca şiirinin üstâdâne, ustaca olduğunu söylemektedir.

Muşanna'dur kelâmuş şan'atı gıtdükce arturduş
Şabûlî beyt-i şi'rüh hayli üstâdânedür şimdi (G 436/6)

Şiiriyle ilgili bilgi verdiği bir beyitte Kabûlî; tarzının *tarz-ı Hasen* olduğunu, nazımla kemâl bulduğunu, mükemmelleştğini ve gül gibi *nâzik edâsı* olduğunu söylemektedir. Buradaki *hasen* kelimesiyle hem güzel anlamı verilmekte hem de Hz. Peygamber'in şâiri Hassan bin Sabit'e gönderme yapılmaktadır. Ayrıca, kemâl kelimesiyle de İranlı şâir Kemâl-i Isfahânî hatırlatılmaktadır.

Şarzumuz şarz-ı Hasendür nazm ile bulduş kemâl
Ey Şabûlî gül gibi nâzük-edâmuz var bizüm (G 249/5)

Kabûlî'nin şiirini anlatmak için kullandığı kelimelerden biri de *mamur*'dur.

Beyt-i şi'rüm gibi olmazdı Şabûlî ma'mür
Şolmasa beyt-i 'ömür gibi 'adâlet ol eve (G 381/5)

¹⁰⁹ Ş[emseddin] Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 1345; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat**, Haz. Abdullah Yeğin-vd., İstanbul, Türdav, 1985, s. 721; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 1988, s. 882.

Şair, şiirinin sesinin ufuklara gürültü, patırtı saldığını, yani şiirinin uzaklara ulaştığını ve güzelliğiyle ortalığı karıştırdığını; nazmının şöhretinin de gökyüzüne çıktığını iddia etmektedir.

Velvele şaldı şadā-yı suhanum āfāka
Çıkdı āvāze-i nazmum felek-i nüh-ṭāka (G 372/1)

Şâirin yukarıdakilerden farklı olarak şiirini nitelemek için kullandığı bir tabir *dervîşâne*'dir. Umûmî olarak düşünülduğünde şiirleri pek tasavvufî olmayan Kabûlî'nin niçin dervîşçe, dervîşe yakışır tarzda anlamındaki dervîşâne kelimesini kullandığı pek anlaşılammıştır.

Ey Ḳabûlî nazar itmîş saña pîr
Kelimâtuñ ḳatı dervîşâne (G 382/9)

Başka bir beytinde kendini *lubb-i şu'arâ*, şâirlerin özü olarak anlatan Kabûlî, aynı beyitte her kişinin kendinin (Kabûlî'nin) tatlı nazmına özün özü dediğini söyler.

Lubb-i şu'arâsın dir isem nola Ḳabûlî
Dir nazm-ı şekerrîzûne her kişi lüb-i lüb (G 14/5)

Kabûlî hayli iddialı bir beytinde ise nazm erbâbı içinde üstad olduğunu söylemektedir.

Medḥ idemez Ḳabûlî gibi kimse zātunu
Erbâb-ı nazm içinde bugün üstâd olam (G 259/5)

Bu beyitte ve biraz daha yukarıda geçen *üstâdâne* ifadesine özellikle dikkati çekmek istiyoruz. Çünkü bu kelimeyi kullanan yalnızca şâirin kendisi değildir. XVIII. yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilen ve aslında bir şiir mecmuası olan İÜ nüshasında da Kabûlî'nin bazı şiirlerinin üstünde "Kabûlî-i

üstâd" başlığı bulunmaktadır (bk. Metin bölümü G 50, G 52, G 67, G 83, G 84, G 243, G 255, G 282, G 287, G 330, G 357, G 389).

Kabûlî bir kasidesinin fahriye bölümünde kendini Acem meydanının at binicisi yani Farsça'da mâhir, insanlar arasında nüktedan şâir olarak anılan, fazilet ve hüner sahibi bir âlim, inci ve mücevher dizen yani güzel şiirler söyleyen, güzellik remzine vâkıf, Hassan'ın sırrını bilen biri olarak anlatmaktadır.

Bâ-ıuş ol ki ola fâris-i meydân-ı 'Acem
Şâ'ir-i nükte-şinâs açıla 'örf-i 'irfân

'Âlim-i fazl u hüner nâzım-ı dürr ü güher
Vâkıf-ı remz-i hasen 'ârif-i sırr-ı Hassân (K 2/49-50)

Bunlardan başka Kabûlî; kendini aşk, muhabbet ve nazm gülşenin bülbulü olarak tanıtmaktadır.

Kabûlî 'andelîb-i gülşen-i 'ışk u maḥabbetdür
O bâğuñ goncası gül yüzlü bir yârüñ dehânidur (G 53/7)

Kabûlî bülbulidür gülşen-i nazmuñ o gülzâruñ
Güli ruḥsâr-ı dil-berdür 'izârı erğavânîdür (G 53/7 (Dipnotu))

Kabûlî başka bir beyitte de kendini sevgilinin şeker gibi dudakları için konuşan, yanak aynasının papağanı olarak anlatmaktadır. Burada papağanlara ayna karşısında ve şeker verilerek konuşma öğretilmesi âdeti hatırlatılmaktadır.

Söyleden bizi Kabûlî o leb-i sükkerdür
Ruḥ-ı âyînesinüñ tûḫ-i güyendesiyüz (G 140/5)

Aşağıdaki beyitte Kabûlî, belagat bağının bülbulü ile aynı dili

konuştüğünü, bunun için gönül ehli olmayanın sözlerini anlayamayacağını belirtir.

Fehm eylemez kelāmumuz ehl-i dil olmayan
Biz hem-zebān-ı bülbül-i bāğ-ı belāgatüz (G 155/2)

Diğer bir beyitte ise, eğer koşu için geniş bir meydan olsaydı belagat ödülünü çoktan benim yaratılış atım alırdı, demektedir.

Rağş-ı tab‘um çokdan alırdı belāgat ögdülin
Terk-i tāza neyleyem bir füşhat-i meydān yok (G 189/4)

Kabûlî, Divan’ındaki başka bir beyitte kendini nazm vadisi içinde akan büyük bir sele benzetmekte, şiir ve inşâ konusunda önünde hiç kimsenin duramayacağını iddia etmektedir.

Şi‘r ü inşâda Kabûlînüñ öñüne kim gelür
Vâdi-i nazm içre bir seyl-i firāvāndur gelen (G 273/5)

Yine aşağıdaki beyitte de nazım sahasında diğer şâirlerle yarışa yarışa onları geride bıraktığını söylemektedir.

Kabûli ‘arşa-i nazm içre ehl-i diller ile
Semend-i tab‘umuzu қоша қоша biz қалдуқ (B 160)

Kabûlî tab’, yani yaratılıştan bahsettiği diğer bir beyitte; kendi yaratılışını Hz. Ali’nin atı olan Düldül’e, elindeki kalemini de Hz. Ali’nin kılıcı Zülfikar’a benzetmekte, bir manada böylece söz ülkesinde diyarlar fethettiğini îmâ etmektedir.

Kabûli Düldül-i tab‘a ‘aceb süvār olmuş
Elinde hāmesini Zü’l-feķāra beñzedeyin (G 316/5)

Başka bir beytinde de şâir, artık söz mülkünde nöbet sırasının kendisinde olduğunu, yani bu alanın padişahı olduğunu, bu yüzden kendi başına mehterlik yaptığını ifade etmektedir. Bilindiği gibi mehter, iktidarı ve saltanatı simgelemektedir.

Nevbet Kabûli mülk-i suhanda başa dönüp
Ben dağı başka başuma mihterlik eyledüm (G 242/5)

Kabûlî'nin kendi şiirine bakışı konusunda son olarak zikredilecek aşağıdaki beyitte de yine bir fahiye bulunmaktadır. Şâir kendi şiirine kimsenin nazire diyemeyeceğini, dostlarının sözünün üstüne söz söyleyemeyeceklerini ileri sürmektedir.

Bu nazma nazîre diyemez kimse Kabûlî
Yārān-ı şafā söz konduramazlar sözüm üzre (G 351/5)

1.2.5. Diğer Şâirlere Bakışı, Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler

Kabûlî, bir taraftan Divan'ının dîbâcesinde tevâzû ile "Fağır dağı şu'ārā zümresinüñ hāk-i pāsı ve büleğā vü fuşehā tekyesinüñ kemter gedāsıyın" diyerek diğer şâirlere bakışını belirtmekte; şâirler zümresinin ayağının toprağı, belîğ ve fasih insanların tekkesinin eksik, fakir bir dilencisiyim demektedir. Fakat diğer taraftan da zamanındaki şâirleri tenkit etmekten çekinmemektedir. Nitekim aşağıya aldığımız kıt'asında; ey Kabûlî, şimdi nazm erbâbı çok ama çoğunun (şiirlerinin) lafızlarıyla manaları arasında bağ yok; sözlerinde vahşî bir eda ve büyük yanlışlar var, beyitlerinde bâkir, ilk def'a söylenmiş manalar beslenir (diye iddia ederler) ama bunları zaptetmek, yakalayıp idare etmek mümkün değildir, demektedir.

Şimdi nazm erbâbı çok ammā Kabûlî çoğunun
Rište-i elfâzinun ma'nâlarına rabtı yok

Sözleri mühiş-edā fāhiş ğalaṭ her birinüñ
Bikr-i ma'nî beslenür beytinde ammā zabṭı yoḡ (Kt 3)

Kabûlî Divanı'nda, tahmis, tesdis tarzındaki manzûmeler de göz önünde tutulursa şu şâirlerin mahlası geçmektedir: Murâdî, Emrî, Adlî, Necâtî, Amrî, Makâlî, Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Nesîmî, Rahîmî ve Harîmî.

Bu şâirlerden Nesîmî aslında bir şâirden ziyade, derisi yüzüldüğü halde sözünden dönmeyen bir mutasavvıf olarak anılmaktadır.

Dönme kavluñden Nesîmîveş ten-i 'uryân ile (M 16/2).

Kütahyalı baba ve oğul şâirler Rahîmî ve Harîmî'den ise tevriye yoluyla ve dolaylı olarak söz edilmektedir¹¹⁰:

Ma'ârif bârgâhınun ğarîmi
'Adû-yı ehl-i 'irfânun ğarîmi

Ehibbânun kerîm ibnü'l-kerîmi
Eviddânun raḡîm ibnü'r-raḡîmi (G 448)

Kabûlî'nin asıl edebî muhitini oluşturan ve onu etkilediği söylenebilecek şâirler yukarıda bahsedilen Murâdî, Adlî, Necâtî, Emrî, Amrî, Makâlî, Celâl-zâde Sâlih'tir.

Kabûlî Divanı'nda adı en sık geçen şâir, dönemin padişahı III. Murad'ın şiirdeki mahlası olan Murâdî'dir. Kabûlî'nin, çevresindeki en önemli devlet büyüğü olan III. Murad'la arasındaki ilişkilerden daha önce bahsedilmişti (bk. Görüştüğü Devlet Büyükleri bölümü). Kabûlî, Murâdî'nin şiirinden hareketle bir tercî-bent yazmış, altı gazelini de tahmis etmiştir. Kabûlî'nin Murâdî'nin gazellerine yazdığı tahmislerden ikisi "Ġazel-i Sulṭân

¹¹⁰ Rahîmî için bk. Mermer, **Kütahyalı Rahîmî ve Divanı**. Harîmî için bk. Solmaz, age, s. 263-264.

Tahmîs-i Hod", dördü ise "Gazel-i Sultân Murâd Tahmîs-i Hod" başlığını taşımaktadır. Ancak işin ilginç tarafı Murâdî'nin bu gazellerinin, biri hariç, Murâdî Divanı'nda bulunmamasıdır. Nitekim ilgili Divan üzerine yapılan doktora tezinde ve bundan hareketle yayınlanan kitapta bu şiirler bulunmamaktadır¹¹¹ (Tercî-bent için bk. M 4, tahmisler için bk. M 16-M 21).

Kabûlî, Murâdî'nin şiirlerini; tarz, üslup, edâ, kelime hazinesi, hayâl, mânâ ve şiir tekniği açılarından özgün (orijinal) anlamı verilen *âb-dâr* sıfatıyla nitelemektedir¹¹².

Dürr-i kelâm-ı pâkini sem'î-i revâna al
Eş'âr-ı âbdârını dürc-i dehâna al
Nazm-ı şeh-i cihânı Kabûlî beyâna al (M 18/V)

Bunlardan başka Murâdî ile Kabûlî'nin bazı şiirleri arasında da yer yer benzerlikler bulunmaktadır. Nitekim Murâdî Divanı'nda geçen

Çü düşdüm derd-i 'ışka şanma kendümden eşer buldum
Düşelden 'ışkına anuñ neler buldum neler buldum

Kelâmın gûş idüp anuñ didüm dil saña meyl itmez
Didi kim âferin bi'llah seni şâhib-nazar buldum¹¹³

beyitleri ile Kabûlî'nin

Nazar kıldum vücûdumda gamuñdan bir eşer buldum
Nice şâd olmayam kim hâk içinde bir güher buldum

¹¹¹ Bk. Kırkılıç, agt; Kırkılıç, **Sultan III. Murad**. Nitekim adıgeçen tezde de Muradi'nin divanına girmemiş başka manzumeleri olduğu belirtilmekte ve bunlara örnekler verilmektedir. Bk. Kırkılıç, agt, C. I, s. 356-358. Bizim çalışmamız sayesinde Murâdî'nin bilinmeyen altı gazeli ilk defa tespit edilmiş ve Latin harfleriyle yazılmış olmaktadır.

¹¹² Namık Açığöz, "Klasik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve Âb-dâr Örneği", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 2, İstanbul, 2000, s. 160.

¹¹³ Kırkılıç, agt, C. I, s. 280.

Gözin ırmaz kevâkib âsmân-ı âstânuñdan

Bi-ḥamdî'llah felekde ben de bir şâhib-naẓar buldum (G 255/1, 3)

beyitleri birbirine benzemektedir. Vezin ve kâfiyenin de aynı olduğu göz önüne alınırsa, belki de bu şiirler birbirine nazire olarak yazılmıştır.

Bütün bunlar Kabûlî'nin Murâdî Divanı'nı okuduğunu, ondan kısmen de olsa etkilendiğini göstermektedir. Ancak Kabûlî'nin Murâdî'den çok etkilendiğini, ona benzemeye çalıştığını söylemek yanlış olur. Çünkü burada gözardı edilmemesi gereken bir husus Murâdî'nin dönemin padişahı olmasıdır. Aslında Murâdî, edebiyatımızda çok geniş tesirleri olan birinci sınıf bir şâir değildir. Fakat özellikle aynı dönemde yaşamış Bâkî, Rûhî gibi bazı şâirler Murâdî'nin şiirlerine tahmisler, tazminler söylemişlerdir. "Üçüncü Murad, çok güçlü bir şâir olmadığından ondan sonra kendi üslubunda bir mekteb teşkil edilmemiştir. Ancak kendi devrindeki bazı şâirler onun eserlerini tanzir veya şerh etmiş, daha sonraki bazı şâirlerde onun izleri görülmüştür."¹¹⁴ Bunda şâirlerin padişaha yaklaşma, ondan câize alma gibi niyetlerinin de etkisi olmalıdır. Kabûlî'nin şiirleri de kısmen bu bağlamda değerlendirilebilir. Konunun diğer bir yönü de manzûmelerin muhtevâsıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde Muradi'nin gazelleri dînî-tasavvufidir¹¹⁵. Kabûlî'ninkilerin ise daha çok âşıkâne ve rindâne olduğu söylenebilir. Bu bakımdan aralarında çok fazla bir benzerlik bulunmamaktadır.

Kabûlî İbrahim Efendi'nin Divan'ında adı geçen diğer bir şâir Adlî'dir. Kabûlî, Adlî'nin iki gazelini tahmis ederek onun şiirlerini okuduğunu, beğendiğini göstermiştir (M 24, 25). Ancak bu şâirin kim olduğu konusunda şimdilik elimizde kesin bir delil bulunmamaktadır. Kaynaklarda, Kabûlî'den önce veya onunla yakın zamanda yaşamış ve bu mahlası kullanmış üç şâirin adı geçmektedir¹¹⁶. Bunlar içinde tek Divan'ı olan ve ilk hatıra gelen Sultan II. Bayezid'dir. Ancak II. Bayezid'in Divan'ının iki farklı nüshasında yaptığımız

¹¹⁴ Kırkkılıç, agt, C. I, s. 362.

¹¹⁵ Kırkkılıç, agt, C. I, s. 387, 388.

¹¹⁶ Tuman, age, C. II, s. 651-653; İpekten-vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s. 10-11.

incelemede biz bu gazelleri göremedik¹¹⁷. Bazı kaynaklar III. Murad'ın oğlu III. Mehmed'in de Adlî mahlasıyla şiir söylediğini belirtmekteyse de¹¹⁸ yayınlanan gazellerinden III. Mehmed'in Adlî değil, Adnî mahlasını kullandığı anlaşılmaktadır¹¹⁹. Bahsedilen tahmislerden birincisinde talihten şikâyet, ikincisinde aşk konu edilmiştir.

Divan'da mahlası geçmemekle birlikte, Kabûlî'nin edebî kişiliği üzerinde etkili olduğu anlaşılan bir şâir de Necâtî'dir. Kabûlî deyim ve atasözlerini çok sık kullanma bakımından Necâtî'ye benzediği gibi, ayrıca onun Divan'ındaki bir beyti de eserine alarak ilgili beyitten hareketle bir tesdîs yazmıştır (M 8). Necâtî'nin üzerine tesdîs yazılan beyti şudur:

Ĥāk-i pāyüñ tūtyā-yı dīde-i ĥūnbār imiş
Ĥamdü li'llah kim görecek gözlerümüz var imiş¹²⁰

Kabûlî Divanı'nda anılan şâirlerden biri de Emrî'dir. Kabûlî, Emrî'nin bir gazelini tahmis etmiştir (M 26). İlgili manzûmenin sonunda Kabûlî, biraz da Emrî mahlasına zemin hazırlamak için Emrî'yi şöyle övmektedir:

Rāh-ı 'ışık içre dilsin ey Emrî
Rāz açmakda dilsin ey Emrî

Emrî'nin aslında beş beyitlik olan gazelinin Kabûlî Divanı'nda sadece dört beyti tahmis edilmiştir¹²¹. Bu manzûmeden başka, Kabûlî Divanı'nda Emrî'nin bahsedilen gazeliyle aynı vezin, kâfiye ve redifte bir gazel de bulunmaktadır (G 280). Kabûlî Divanı'nda herhangi bir işaret bulunmamakla birlikte, bu gazelin Emrî'nin gazeline nazire olması ihtimali vardır.

¹¹⁷ **Divan-ı Adlî**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. No. 277 (06 Mil MFA D 167); **Divan-ı Adlî**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. No. 274 (06 Mil MFA D168).

¹¹⁸ Tuman, age, C. II, s. 651; İpekten-vd., age, s. 11.

¹¹⁹ Rüştü Şardağ, **Şâir Sultanlar**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982, s. 202; Coşkun Ak, **Şâir Padişahlar**, Ankara, KB Yayınları, 2001, s. 64.

¹²⁰ Beyit için bk. **Necâtî Beg Divanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992, s. 262.

¹²¹ Emrî'nin gazeli için bk. Saraç, **Emrî Divanı**, s. 227.

Kabûlî'nin Divan'ına bir gazelinin alarak beğendiğini gösterdiği diğer bir şâir de Amrî'dir. Kabûlî, Amrî'nin bir gazelinin tahmis etmiştir (M 23)¹²².

Kabûlî ayrıca XVI. yüzyıl şâirlerinden Kôr Makâlî diye bilinen şâirin de bir gazelinin Divan'ına alarak tahmis etmiştir (M 22)¹²³.

Müderis Celâl-zâde Sâlih Çelebi de Kabûlî Divanı'nda anılan şâirlerden biridir. Kabûlî, Sâlih'in bir gazelinin tahmis ederek beğenisini göstermiştir (M 28)¹²⁴.

Divan'ında adı geçmemekle birlikte, Kabûlî'nin edebî kişiliği üzerinde, yukarıda bahsedilen şâirlerden başka kişilerin de etkisi olduğu muhakkaktır. Bunlardan tespit yahut tahmin edilebilenler aşağıda arz edilecektir.

Kabûlî Divanı'ndaki 44 numaralı gazel aynı zamanda 06 Mil Yz. A 4228'de bulunan Mecmu'a-i Eş'âr'da da geçmektedir (vr. 31a-31b). Mecmuada bu manzûmenin hemen öncesinde Niyâzî-i Acem'in gazeli bulunmaktadır. Kabûlî'nin şiiri ise "Nazîre-i Kabûlî" başlığıyla yazılmıştır. Bu başlıkla birlikte vezin, kâfiye, redif aynılığı ve söyleyiş benzerliği de göz önüne alınınca Kabûlî'nin gazelinin Niyâzî-i Acem'in gazeline nazîre olduğu ortaya çıkmaktadır. Mukayeseye imkân tanınması açısından Niyâzî ve Kabûlî'nin gazelleri aşağıya yazılmıştır.

Ol ki serve rûh virmiş kıdd-i dil-cû koymuş ad
 'Ârızuñnı yâsemindin yaşıyup rû koymuş ad

Berg-i nesrîn üzre dirmiş dâne-i fülülleri
 Her müdevver dâneye bir hâl-i Hindû koymuş ad

¹²² Amrî'nin gazeli için bk. Amri, **Divan Tenkidli Basım**, Haz. Mehmed Çavuşoğlu. İstanbul, İÜEF Yayınları, 1979, s. 131. Tamamı 9 beyit olan Amrî'nin gazelinin sadece 5 beyti Kabûlî tarafından tahnis edilmiştir.

¹²³ Makâlî'nin şiiri için bk. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, C. 2, s. 922; **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, AKM Yayınları, 1994, s. 328.

¹²⁴ Salih Çelebi'nin gazeli için bk. **Divan-ı Sâlih Çelebi (Celâl-zâde)**, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yz. 3846, vr. 49b. Şâir hakkında bk. Rıdvan Canım, **Latîfî Tezkiretü's-Şu'ara ve Tabsiratü'n-Nuzamâ**, Ankara, AKM Yayınları, 2000, s. 348; **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, s. 278. Salih'in bu gazeli ayrıca, XVI. yüzyılın değerli şâirlerinden Bursalı Rahmî tarafından da tahnis edilmiştir. bk. Mustafa Erdoğan, "Bursalı Rahmî'nin Divanı Üzerine", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Yıl 14, S. 34, Erzurum, 2007, s. 34.

Sükkeri mercāna kıatmış cān yaratmış leb dimiş
Riřte[y]i müřg-āba bandırmış ana mū kıoyımış ad

Ruşları devrinde yazmış bir yire iki hilāl
Nisbet idüp *kābe kavseyn* aņa ebrū kıoyımıř ad

Cān u dil bend itmek iĉün düzedüp zencirler
Tırra-i řarrār-ı ca‘d-ı dām-ı gīsū kıoyımış ad

Fitne bāğında bir iki nergisi bīnā kııluپ
Her birisine anuņ bir ĉeřm-i cādū kıoyımıř ad

Sen tegi nāz eyleye itgeĉ Niyāzī[y]i esİR
Pes saņa sultān aņa kemter du‘ā-gū kıoyımıř ad¹²⁵

***

Ol ki māha nūr u fer tevcīh idüp rū kıoyımıř ad
Nürdan bir nūn peydā kıılmıř ebrū kıoyımıř ad

Bir mücellā levħa taşvİR itmiş üstād-ı ezel
Riřteler taħrİR idüp etrāfına mū kıoyımış ad

Bir müdevver la‘lden bir ĥoķķa düzmiş fem dimiş
Jāleler dizmiş anuņ iĉinde lü‘lü’ kıoyımış ad

Gülşen-ārā-yı bahāristān-ı nüzhetgāh-ı üns

¹²⁵ Niyāzī’nin gazeli, Diyarbakırlı řāir Halife’nin tahmisi ile birlikte şevket Beysanoğlu tarafından daha önce yayınlanmışsa da pek ĉok okuma farkları vardır. Ayrıca řāirin adı Beysanoğlu tarafından Niyazī-i Kadīm diye yazılmıştır ki bu da yanlıştır. Bk. şevket Beysanoğlu, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, İstanbul, Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1957, C. 1, s. 112-113. Bu Niyāzī kaynaklarda Acem Molla Hāfız’ın oğlu olarak tanıtılmakta ve şiirlerinin ĉağatay lehçesiyle olduğu belirtilmektedir. Asıl adı Muhammed řāh ĉelebi olup Kanunī devri řāirlerindedir. Hakkında bilgi iĉin bk. Günay Kut, **Heşt Bihişt Sehī Beg Tezkiresi**, Harvard University, 1978, s. 298; Tuman, age, C. II, s. 1129.

Bir dıraht ârâyiş itmiş kıadd-i dil-cü kıoymuş ad

Çehre-perdâz-ı teşâvîr-i nigâristân-ı kıuds

Sâde bir peyker güşâyiş eylemiş rû kıoymuş ad

Şem‘-i kâfûrî fûrûzân eylemiş gerden dimiş

Halqa-i düd-ı siyâh-ı şem‘e gîsû kıoymuş ad

Noқта deñlü nuţfe[y]i nuţqa getürmiş ol Hâkîm

Hikmeti gör kim **Kabûlî**-i suhan-gü kıoymuş ad¹²⁶

Aynı mecmuanın müteakip yapraklarında, Kabûlî'nin gazelinin sonra, aynı vezin, kâfiye ve redifte Sâ'î Çelebi (2 adet), Bezmî, Derviş Halîfe, Refîî ve İlâhî'nin gazelleri bulunmaktadır (vr. 31b-33a). Ancak bu gazellerden hangisinin hangisine nazire olarak söylendikleri meçhuldür¹²⁷. Ayrıca Kabûlî'nin aynı vezin, kâfiye ve benzer redifte iki beyti daha vardır (G 492).

Yine Kabûlî Divanı'ndaki 3 numaralı gazel başka şâirlerde benzerlerine rastlanan bir gazeldir. Nitekim yaptığımız taramada bu gazelle aynı vezin, kâfiye ve redifte Kadı Burhâneddin, Ahmed Paşa, Necâtî Beg ve Mesîhî Divanı'nda birer gazel bulunduğunu gördük¹²⁸. Her ne kadar Kabûlî'nin gazelinin nazîre olduğuna dair açık bir işaret yoksa da diğer benzerliklerinin yanında, sayılan şâirlerin gazellerinden farklı olarak, Kabûlî ve Kadı Burhâneddin'in gazellerinin başlangıçlarının da aynı olduğu fark edilmektedir. Kadı Burhâneddin'in ve Kabûlî'nin şiirlerinin ilk beyitleri aşağıda yazılmıştır.

¹²⁶ Kabûlî'nin gazeli tarafımızdan hazırlanan tenkitli metinden alındığı için mecmuadaki şekli ile aralarında bazı farklar vardır.

¹²⁷ Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir*'inde yukarıdaki şâirlere ilâve olarak Derviş Paşa, Seyyid Feyzî, Hisâlî ve Sabûhî'nin de aynı vezin ve kâfiyede şiirleri olduğuna işaret edilmiştir. Bilge Kaya, "Hisâlî Hayatı Eserleri ve Metâliü'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)", GÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, C. 2, s. 287-288.

¹²⁸ Muharrem Ergin, **Kadı Burhâneddin Divanı**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1980, s. 291, 341-342 (İlgili gazel divanda iki defa yazılmıştır); **Ahmet Paşa Divanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992, s. 121-122; **Necâtî Beg Divanı**, s. 160; **Mesîhî Dîvânı**, Haz. Mine Mengi, Ankara, AKM Yayınları, 1995, s. 276.

Kadı Burhâneddin:

‘Āşık ki oynayımaya cânını hâm ola
Virmese ay varın güneşe nâ-temâm ola

Kabûlî:

‘Āşık ki eşki dâne vü tâ kıaddi dām ola
Ārām iderse murğ-ı vişâl aya rām ola

Kabûlî'nin tevhîd muhtevâlî manzûmelerinden birisi Divan'ındaki 318. gazeldir. Bu gazel bize İranlı ünlü şâir Molla Câmî'nin bir rubâîsini ve bu rubâînin Nev'î tarafından yapılmış tercümesini hatırlatmıştır. Câmî'nin rubaisinin Türkçesi şu şekildedir: “Göğsümde gizlenen senmişsin de bunu bilmemişim. Gözümde gizlenen senmişsin de bunu bilmezmişim. Bütün bir ömür, nişanını cihan içinde aramıştım; bütün cihan meğer senmişsin de bunu bilmezmişim.”¹²⁹ Nev'î'nin çevirisi de yaklaşık olarak bu cümlelerin şiirleştirilmiş şeklidir:

Ben gâfil idüm gizlü ‘iyân hep sen imişsin
Canlarda vü dillerde nihân hep sen imişsin

Senden bu cihân içre nişân ister idüm ben
Āhîr bunı bildüm ki cihân hep sen imişsin¹³⁰

Kabûlî'nin gazelinin başlangıcı ise şu şekildedir:

Zâhirde vü bātında hevâ sen imişsin*
Her gūşede pūşide vü peydâ sen imişsin (G 318/1)

¹²⁹ Asaf Hâlet Çelebi, **Molla Câmî**, Ankara, Hece Yayınları, 2002, s. 75-76.

¹³⁰ **Nev'î Dîvânı Tenkidli Basım**, Haz. Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1977, s. 583.

* Bu mısraın sonunda vezinde eksiklik vardır.

Kabûlî ile Nev'î'nin şiirlerinin vezni ve (*hep hâriç*) redifi aynı olduğu gibi, muhtevalarında da büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Kabûlî, Câmî ya da Nev'î'nin şiirini okumuş ve ondan aldığı ilhamla bu şiiri söylemiş olabilir. Ancak bunun bir tevârüd olması, yani Kabûlî'nin onlardan habersiz bu manzûmeyi söylemiş olması da mümkündür.

Kabûlî'nin cinas sanatı üzerine kurduğu bir gazeli (333) ile 15. yüzyıl şâiri Çâkerî ve 1580'de vefat etmiş olan Şemsî Paşa'nın bir gazeli arasında da yer yer benzerlikler bulunmaktadır¹³¹. Vezin ve kâfiyeleri aynı olan bu manzûmelerin ilk beyitleri aşağıda yazılmıştır.

Çâkerî:

Görmege 'aks-i cemâlün ister-iseñ âyİne
Âfitâbum âyine olmağa gökden ay ine

Şemsî:

Dôstum ağıyâra yüz gösterdüğüün âyİne
Varmaz anuñçün utanur heftesine ayına

Kabûlî:

Göñlüm aldı âl ile bir gözleri ala yine
Gözleri alalaruñ cânlar fedâ âlâyına

Kabûlî'nin bu gazelinin ilk beyti ile Nesîmî Divanı'ndaki bir beyit de birbirine çok benzemektedir. Nesîmî'nin beyti şu şekildedir:

Aldı âlı âl ile şol ala gözlü göñlümi
Gör bu âli ne düşmüş ol gözlerinüñ alasına¹³²

¹³¹ Hatice Aynur, **15. YY Şâiri Çâkerî ve Divanı**, İstanbul, 1999, s. 192; Mehmet Akkaya, **Şemsî Paşa Hayatı Sanatı ve Divanından Seçmeler**, Balıkesir, Alem Basım-Yayım, 1995, s. 147. Aynur, Çâkerî'nin gazelini her ne kadar vezni farklı da olsa, redif ve söyleyişi aynı olduğu gerekçesiyle Ahmedî'nin bir gazeline nazîre saymıştır. Aynur, *age*, s. 46.

¹³² **Nesîmî Divanı**, Yayına Haz. Hüseyin Ayan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990, s. 311.

Revânî Divanı'nda da vezni farklı olmakla birlikte, benzer iki gazel bulunmaktadır. Bunlardan birincisinin ilk beyti şöyledir:

Alduğça nâz ile eline dil-ber âyîne
‘Aks-i ruğundan oldu gül-i aħmer âyîne

Diğzerinin ikinci beytinde ise güzeller alayından bahsedilmektedir.

Keklik gibi hemân tagıdur kara gözlü yâr
Şâhin gibi ki gire güzeller alayına¹³³

Kabûlî Divanı'nda “elinden el-ğıyâş” redifli bir gazel bulunmaktadır (G 30). Aynı redifte Nesîmî'nin bir tuyuğ, Mürekkepçi Enverî'nin iki gazeli, Hayâlî'nin bir gazeli vardır. Kabûlî'nin gazeli ile Nesîmî'nin tuyuğ ve Enverî'nin gazelinin biri arasında vezin ve redif aynı ise de kâfiye farklıdır. Hayâlî'nin gazelinin ise vezni farklıdır. Rediften de anlaşılacağı üzere manzûmeler genel olarak şikâyet konuludur. Nesîmî'nin şiirinde kuru bilgiden, anlayışsız adamdan, hâlini bilmez ve insafsızdan; Enverî'ninkinde sevgiliden ve felekten şikâyet söz konusu iken Hayâlî'nin gazelinde acımasız sevgiliden, Kabûlî'ninkinde acımasız sevgiliden, câhil kâtipten ve faydasız dosttan şikâyet edilmektedir¹³⁴. Bahsedilen tuyuğ ile gazellerin ilk beyitleri aşağıdadır.

Nesîmî:

Düzme kırı ma‘rifetden el-ğıyâş
Merd-i bî-ma‘nî elinden el-ğıyâş
Hâlini bilmez elinden el-ğıyâş
Vâh bî-inşâf elinden el-ğıyâş

¹³³ Ziya Avşar, **Revânî Dîvânı**, Konya, 2007, s. 450, 492. Aynı eserde, ikinci gazelin Şevkî'nin bir gazeline nazîre olduğu belirtilmektedir. Age, s. 492.

¹³⁴ **Nesîmî Dîvanı**, s. 402; Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, **Ümmî Divan Şâirleri ve Enverî Dîvanı**, Ankara, MEB Yayınları, 2001, s. 56-57; **Hayâlî Dîvanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992, s. 101.

Enverî:

Vaşlına el virmeyen dildâr elinden el-ğiyâş
El-ğiyâş ol dil-ber-i sehhâr elinden el-ğiyâş

Enverî:

Kâkül-i dil-ber elinden el-ğiyâş
Bî-amân ejder elinden el-ğiyâş

Hayâlî:

Öpmege el virmedi cânân elinden el-ğiyâş
Zulm elin uzatdı ol fettân elinden el-ğiyâş

Kabûlî:

Rahmi yok cânân elinden el-ğiyâş
Zulmi çok sulţân elinden el-ğiyâş

Yine Kabûlî Divanı'nda bulunan “-den lezîz” redifi de şâirler tarafından çok kullanılan rediflerden biridir. Kabûlî'nin bu gazeli (46) ile aynı vezin, kâfiye ve redifte Mihrî Hatun, Mürekkepçi Enverî, Nev'î, İshak Çelebi, Fuzûlî ve Gelibolulu Âlî divanlarında birer gazel bulunmaktadır¹³⁵.

Mihrî:

Yok şanurdum 'âlem içre cân ile serden lezîz
Hey neler varmış cihânda dağı bunlardan lezîz

Enverî:

İy gönül kanı gülâc-ı la'l-i dil-berden lezîz

¹³⁵ Mehmet Arslan, **Mihrî Hâtun Divânı**, Ankara, Amasya Valiliği Yayınları, 2007, s. 223; Kurnaz-Tatçı, age, s. 62-63; **Nev'î Divânı**, s. 260-261; Üsküblü İshâk Çelebi, **Divan**, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990, s. 131; **Fuzûlî Divanı**, Haz. Kenan Akyüz-vd., Ankara, Akçağ Yayınları, 1990, s. 162; Gelibolulu Mustafa Âlî, **Divan II**, s. 36.

Lezzeti bir sükker-i pālūde-i terden lezīz

Nev'î:

Dôstum hâr-ı gamuñ ‘uşşāka hürmadan lezīz
Redd eliyle atduğuş taş sīb-i ra‘nādan lezīz

İshak Çelebi:

Cānuma fikr-i dehānuñ şehd ü şekkerden lezīz
Būsenüñ bir kerresi kand-i mükerrerden lezīz

Fuzûlî:

Ey mezāk-ı cāna cevruñ şehd ü şekker tek lezīz
Dem-be-dem zehr-i gamuñ kand-i mükerrer tek lezīz

Kabûlî:

Lezzet-i kand-i lebüñ pālūde-i terden lezīz
Şerbet-i şîrîn-i la‘lün şehd ü şekkerden lezīz

Âlî:

Oldı cānā çün zebānuñ şehd ü şekkerden lezīz
Leblerüñ olsa n’ola kand-i mükerrerden lezīz

Kabûlî Divanı’ndaki “-dan kaçır” redifli gazel (G 47) ile aynı vezin, kâfiye ve redifte iki Karamanlı şâir Nizâmî ve Aynî’nin Divan’larında birer gazel bulunmaktadır¹³⁶. Yer yer aralarında ifade benzerlikleri bulunan bu

¹³⁶ Halûk İpekten, **Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974, s. 145; Ahmet Mermer, **Karamanlı Aynî ve Dîvânı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 440. Hasan Ziyâî Divanı’nda da bu şiirlerle aynı vezinde ve “kaçır” redifli bir gazel bulunmaktadır. Ancak kâfiyesi farklıdır. Bk. Müberra Gürgendereli, **Hasan Ziyâî Hayatı-Eserleri-Sanâtı ve Divanı (İnceleme-Metin)**, Ankara, KB Yayınları, 2002, s. 170-171. Ayrıca aynı divanda “kaçır” redifli fakat vezni ve kafiyesi farklı bir gazel daha bulunmaktadır. age, s.177. Yine “kaçır” redifli, yukarıda bahsedilen şiirlerle aynı vezinde, fakat kafiyeleleri farklı Zâtî ve Hayretî Divanı’nda 1, İshak Çelebi Divanı’nda 2 gazel bulunmaktadır. Ali Nihad Tarlan, **Zâtî Divanı**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1967, C. I, s. 276; Hayretî, **Dîvan**, Haz.

gazellerin matlâları aşağıya yazılmıştır.

Nizâmî:

Ṭolaşup dil zülfünje çâh-ı zenehdândan kaçır
Rîsmân bulan kişi elbette zindândan kaçır

Aynî:

Güsfendüñ haşletidür görkidür andan kaçır
Nitekim her yirde dilki görse arslandan kaçır

Kabûlî:

Yanuma gelmez raķībünj âh-ı süzândan kaçır
Müdde'î meydâna girmez tîğ-i bürrândan kaçır

Kabûlî Divanı'nda "olmaķ muķarrerdür" redifli bir gazel bulunmaktadır (G 49). Sâbir Pârsâ Divanı'nda da vezni ve redifi aynı, kâfiyesi farklı bir gazel bulunmaktadır¹³⁷. Gazellerin ilk beyitleri şu şekildedir:

Kabûlî:

Ėam-ı zülfünjle dil zâr u nizâr olmaķ muķarrerdür
Hevâ-yı kâkülünjle bî-ķarâr olmaķ muķarrerdür

Sâbir Pârsâ:

İçüp bir cām dil bu bezme Cem olmaķ muķarrerdür
Gönjül mir'âtı bî-jeng-i elem olmaķ muķarrerdür

"gör" redifli Kabûlî Divanı'ndaki bir gazel (G 50) ile aynı vezin, kâfiye ve redifte Bâkî, Yahyâ Bey ve Usûlî Divan'larında birer gazel

---

Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1981, s. 172; Üsküblü İshâk Çelebi, age, s. 153, 172.

¹³⁷ **Sâbir Pârsâ Divanı**, Haz. Kâzım Yoldaş, İstanbul, Kitabevi, 2005, s. 99.

bulunmaktadır¹³⁸. İlgili gazellerin matlâları aşağıdadır.

Bâkî:

Künc-i ebrûsın hayâl it gûşe-i gül-zârı gör
Halka-i zülfin kıyâs it tabla-i ‘aţţarı gör

Yahyâ:

Gel vücûduñ perdesin kaldur cemâl-i yârı gör
Cân gözinden sil gubârı çihre-i dildârı gör

Usûlî:

Ey başİretsiz göz aç ağıyâra bakma yârı gör
Mâ-sivâdan gözünü yum tal‘at-ı dîdârı gör

Kabûlî:

Ka‘beye varmak dilersen kûy-ı yâre varıgör
Nür görmek ister isen anda rûy-ı yârı gör

Kabûlî Divanı’nda bulunan “olur” redifli gazel (55) ile aynı vezin, kâfiye ve redifte Revânî Divanı’nda da bir gazel bulunmaktadır¹³⁹. Şeyhî ve Hayâlî Divanı’nda da aynı kâfiye ve redifte birer gazel varsa da vezinleri farklıdır¹⁴⁰. Revânî ve Kabûlî’nin gazellerinin matlâ beyitleri aşağıdadır.

Revânî:

Leb-i cânâneyi emdükçe gönül hurrem olur
Kişi mey sohbetini eyleyicek bî-gam olur

¹³⁸ Küçük, age, s. 144; Yahyâ Bey, **Divân**, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1977, s. 360; **Usûlî Divanı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990, s. 124. Ayrıca Kadı Burhaneddin ve Ziyâî divanlarında da aynı kafiye ve redifte, fakat vezni farklı birer gazel yer almaktadır. Ergin, age, s. 222; Gürgendereli, age, s. 181.

¹³⁹ Avşar, age, s. 307.

¹⁴⁰ **Şeyhî Divanı**, Haz. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990, s. 167; **Hayâlî Divanı**, s. 130.

Kabûlî:

Dem olur âdeme kan ağladur ey dil ğam olur
Ĝam nedür ‘aynına gelmez dem olur âdem olur

Kabûlî Divanı’nda “ile oynar” redifli bir gazel bulunmaktadır (58). Bu gazel ile aynı vezin, kâfiye ve redifte Ahmed Paşa Divanı’nda da bir gazel yer almakta¹⁴¹ ve iki gazelin muhtevaları da yer yer birbirine benzemektedir. Kabûlî’nin şiirinin Ahmed Paşa’nın şiirine nazire olması kuvvetle muhtemeldir. Bahsedilen şiirler aşağıdadır.

Dil tıflı ser-i zülf-i siyeh-kâr ile oynar
Çaşd itdi meger cânına kim mâr ile oynar

Cân oynasın ol zülf ile oynamağ uman kim
Cân-bâzlık iden resen-i dâr ile oynar

Dil beydağını virür ü şeh-mât olur ol kim
Satrenc-i mağabbetde ruğ-ı yâr ile oynar

Tiryāk virüp zehrini şehd itmege mārın
Zülfün tutup ol hoşça-i dūr-bār ile oynar

Ol zülf-i resen-bâz ile oynar gören eydür
Bu kâfiri gör kim daği zünnâr ile oynar

Utuldu gönül k’oldı nazâr-bâz gözünle
Dīvānedür ol kimse ki ‘ayyār ile oynar

Ol serv-i hevā-bağşa heves m’oldı şabâ kim
Dīvāne gibi dem-be-dem eşcâr ile oynar

¹⁴¹ **Ahmet Paşa Divanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992, s. 144.

Cân u dilini Aḥmedüñ oynatmağa cānān
Fındıqları ‘unnâb-ı şeker-bâr ile oynar

***

Dil ḥalka-i zülf-i siyeh-i yâr ile oynar
Bilmez zararın tıfl durur mâr ile oynar

‘İşk ehlinüñ âlâm-ı cefâ ‘aynına gelmez
Şol üştür-i ser-mest gibi kim bâr ile oynar

Nâr-ı ruḥuḡa el uzadur zülf-i siyâhuḡ
Tersâ-beçe-i âteşidür nâr ile oynar

Yâr oynayıdur şu‘bede-i zevv-i maḥabbet
Sâbâş aḡa kim anı dil zâr ile oynar

Naḡd-i dili çaldurmayıgör ġamze-i yâre
Oḡar mı Ḳabûlî şu ki ‘ayyâr ile oynar

Kabûlî Divanı’nda bulunan “gelür” redifli gazelle (59) aynı vezin, kâfiye ve redifte Avnî’nin ve Şeyhülislam Yahyâ’nın birer gazeli bulunmaktadır. Ayrıca aynı redif ve kâfiyede ancak farklı vezinde Kadı Burhaneddin’in ve Yahyâ Bey’in birer gazeli vardır¹⁴². Avnî, Kabûlî ve Şeyhülislam Yahyâ’nın şiirleri arasında yapı ve muhtevadaki benzerlik hemen dikkati çekmektedir. Bunlardan Kabûlî ve Şeyhülislâm Yahyâ’nınkinin nazire olması muhtemelse de bu konuda kesin bir bilgi yoktur. Bu üç gazelin ilk beyitleri aşağıda yazılmıştır.

¹⁴² **Fatih Divanı ve Şerhi**, Haz. Muhammet Nur Doğan, İstanbul, Eminönü Belediyesi Yayınları, 2004, s. 65; Hasan Kavruk, **Şeyhülislâm Yahyâ Divanı**, Ankara, MEB Yayınları, 2001, s. 125; Ergin, age, s. 386; Yahyâ Bey, age, s. 361.

Avnî:

Her kaçan seyr ide bâğa ol gül-i ra'nâ gelür
Na'ra-i bülbülle bâğuñ başına ğavġâ gelür

Kabûlî:

Gerçi kim kâşâneme çok kâmet-i bālâ gelür
Ol sehî-ğad baña ammâ cümleden a'lâ gelür

Şeyhülişlâm Yahyâ:

Bîm-i reh bilmez şeb-i târîkde tenhâ gelür
Senden ey meh-rû hayâlün baña bî-pervâ gelür

Kabûlî Divanı'nda yer alan "yanındadır" redifli gazelle (62) aynı vezin, kâfiye ve redifte Revânî Divanı'nda bir gazel bulunmaktadır. Bahsedilen gazeller arasında yer yer muhtevâ benzerliği de bulunmaktadır¹⁴³.

Revânî:

Çangı 'âşık kim müdâm ol dil-rübâ yanındadır
Bir gedâ-yı hâşdur kim pâdişâ yanındadır

Kabûlî:

Devlet ol kâğ İya kim bir dil-rübâ yanındadır
Hâğ bu kim ey müdde'î devlet kâzâ yanındadır

Kabûlî Divanı'nda "yegdür" redifli bir gazel bulunmaktadır (63). Yahya Bey Divanı'nda bununla aynı vezinde bir müseddesin üçüncü bendi de aynı kâfiye ve redif üzerine kurulmuştur¹⁴⁴.

Kabûlî'nin aşağıya alınan bir gazeli (65) de Revânî Divanı'ndaki bir gazele sanki bir cevap niteliği taşımaktadır. Bu şiirler şunlardır:

Göñül sen kûy-ı dil-berde bunı şanma gedâlıkdur

¹⁴³ Avşar, age, s. 337.

¹⁴⁴ Yahyâ Bey, age, s. 187.

Haķıķat salţanat budur bu  zge p diŗalıķdur

‘Aceb mi hüsn   h lķ ile gönüller alsa c n ne
Bu r ŗend r ki ‘ lemede güzellik dil-r b lıķdur

G neŗ y zl leri sevmek hem n odlara yanmaķdur
Güzel kim ola herc y  iŗi hep b -vef lıķdur

Benüm bu oŗmaduk  v re gönülüm h c uŗlanmaz
ŗar b içmek güzel sevmekd r iŗi b -nev lıķdur

Nidersin manŗıb u c h  nöker olduŗ  n ol ŗ ha
Rev n  g fil olma kim bu bir baŗka aŗalıķdur¹⁴⁵

***

Cih n h lķına ‘arz-ı iŗtiy c itmek ged lıķdur
ŗar r itmek ķan ‘at g ŗesinde p dŗalıķdur

ŗab -y  ‘ riyetden cismi ‘ r  k lmaķ erlikdür
Lib s-ı aŗlas u d b ya aldanmaķ ķabalıķdur

Mek nında oturmaķ ‘ rife bir güne beglikd r
V c d  ķal‘asın h fz eylemek baŗka aŗalıķdur

Cem l n ‘arza k l gün gibi yüz döndürme ‘ ŗıķdan
ŗad m   ŗn dan yüz çevirmek b -vef lıķdur

Kem l ehli ma‘ rif ŗ hibiy m diyü l f urmaķ
ŗab l  ‘ lem- r lıķ degül ‘ lem aralıķdur

¹⁴⁵ Avŗar, age, s. 313.

Kabûlî Divanı'nda bulunan "yokdur" redifli gazel (69) ile aynı vezin ve redifte Nev'î, Emrî, Âlî, Yakînî ve Tokatlı Kânî Divanı'nda da birer gazel bulunmaktadır¹⁴⁶. Ancak gazellerin kâfiyeleri farklıdır.

Kabûlî Divanı'nda bulunan "ider" redifli gazel (71) ile aynı vezin, kâfiye ve redifte Kadı Burhâdeddin ve Yahyâ Bey divanlarında ikişer, Enverî Divanı'nda bir gazel bulunmaktadır¹⁴⁷.

Kadı Burhâneddin:

Cân ne cânîdür ki ol 'azm-i leb-i cânân ider
Bunça küstâh olur ki zîre bâ-kirmân ider

Kadı Burhâneddin:

Hâlûñi görelî cânüm 'azm-i Hindûstân ider
Göñlümi 'acebleme ger kaçd-ı Erzincan ider

Enverî:

Bir dil-âver sevmişem bir demde yüz bin kan ider
Niceler tîri ucından derd ile efgân ider

Yahyâ:

Hâk cemâlin 'âlem-i imkân ile pinhân ider
'Âşıkun 'aynı açukdur gün gibi seyrân ider

Yahyâ:

Şâdmânam aña kim dil-ber beni giryân ider

¹⁴⁶ Nev'î **Dîvânı**, s. 315; Saraç, age, s. 121; Gelibolulu Mustafa Âlî, **Divan II**, s. 60-61; Ömer Zülfe, "Yakînî [ö. 1568], Dîvân, Tenkitli Metin-Tetkik-Dizin", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2004, G 47; İlyas Yazar, "Tokatlı Kânî Divanı", Ege Üniversitesi, SBE, Eski Türk Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006, G 37. Nev'î, Âlî ve Yakînî'nin ayrıca aynı redifte, fakat farklı vezin ve kâfiyede birer gazelleri daha vardır. Bk. **Nev'î Dîvânı**, s. 305; Gelibolulu Mustafa Âlî, age, s. 60; Zülfe, age, s. 48. Nev'î'nin gazelinin ilk beyti şöyledir: "Belâ dildendür ol cânân elinden dâdumuz yokdur/Göñüldendür şikâyet kimseden feryâdumuz yokdur" Bu beyit, cânân-dildâr farkıyla Semâî mahlaslı Divane Mehmed Çelebi'ye de atfedilmektedir. Semâî ve şiiri için bk. Abdülbâki Gölpinarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul, İnkılap ve Aka, 1983, s. 101-122, 484-485.

¹⁴⁷ Ergin, age, s. 162; Yahyâ Bey, age, s. 329, 330; Kurnaz-Tatçı, age, s. 86.

Seng-i cevr ile yapar gönlüm evin vîrân ider

Kabûlî:

Bu felek kim âdemi Ya'qûbveş nâlân ider
Geh döner Yûsuf gibi Mısr ehline sulţân ider

“olacaktır” redifli Kabûlî Divanı'nda yer alan gazelle (86) aynı vezin, kâfiye ve redifte Cem Sultan, Çâkerî, Âlî ve Mezâkî Divan'larında birer gazelle bulunmaktadır¹⁴⁸. Bu manzûmelerin birbirine nazîre olup olmadığı, böyle bir durum varsa hangisinin hangisine nazîre olduğu belli değildir. Bu gazellerin ilk beyitleri aşağıda yazılmıştır.

Cem Sultan:

Şîrîn tudağuş çeşme-i hayvân olacaktır
Rengîn yañağuş gün gibi tâbân olacaktır

Çâkerî:

‘Âlem yüzi gülzâr ile hândân olacaktır
Ol demde kim içmezse peşîmân olacaktır

Kabûlî:

Ten besleme k'ol hâk ile yeksân olacaktır
Ol hâneyi terk eyle ki vîrân olacaktır

Âlî:

Çaddûş giderek serv-i hîrâmân olacaktır
Varduşca yaşum cüy-ı firāvân olacaktır

Mezâkî:

¹⁴⁸ Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı, Haz. İ. Halil Ersoylu, Ankara, TDK Yayınları, 1989, s. 65-66; Aynur, age, s. 120; Gelibolulu Mustafa Âlî, age, s. 60; Ahmet Mermer, **Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni**, Ankara, AKM Yayınları, 1991, s. 333. Mezâkî'nin ayrıca aynı vezin ve redifte, ancak farklı kafiyede bir gazelle daha vardır. Mermer, age, s. 334.

Ol ğonca-dehen bir gl-i ğandn olacağdur
 ‘şıkları bülbül gibi nln olacağdur

Kabl Divanı’nda, Hayl’nin ünlü “bilmezler” redifli gazeline vezin ve redif bakımından uygun bir gazel varsa da (93) iki gazelin kfiyeleri farklıdır¹⁴⁹.

Kabl’nin “gr” redifli diğer bir gazeli ile (98) aynı vezin, kfiye ve redifte Ahmed Paşa ve Nev’’nin Divan’larında birer gazel bulunmaktadır¹⁵⁰.

Ahmed Paşa:

Ne bel-engzdr ol serv-i ğoş-blyı gr
 Bğ-ı firdevs getirmiş seyr ider Tbyı gr

Nev’:

Kr-çeşm olma ver-yı perde-i eşyyı gr
 Nzır olma şrete ma’nyı gr ma’nyı gr

Kabl:

Vaşl umarsaņ yrdan ol ğurre-i ğarryı gr
 Kim dimişler ey gnjl bayrmuņ eyle ayı gr

Kabl Divanı’ndaki “zamnıdur” redifli gazel (99) ile Nev’’nin bir gazeli vezin, kfiye ve redif bakımından aynıdır¹⁵¹. Bu gazellerin ilk beyitleri aşağıdadır:

Nev’:

Mn-yı sebze döndi zemn gl zamnıdur
 Geldi bahr şişe ile ml zamnıdur

¹⁴⁹ Hayl Divanı, s. 107.

¹⁵⁰ Ahmet Paşa Divanı, s. 145; Nev’ Dvnı, s. 297. Aynı redif ve kafiyede Bk ve Nil’nin de birer gazeli vardır. Ancak vezinleri farklıdır. Küçük, s. 181; Nil-i Kadm Divanı, Haz. Halk İpekten, İstanbul, MEB Yayınları, 1970, s. 283.

¹⁵¹ Nev’ Dvnı, s. 261.

Kabûlî:

Ey dil ‘izâr-ı dil-bere bağ gül zamânıdır
Artar figân u nâle-i bülbül zamânıdır

Kabûlî'nin “yazmışlar” redifli gazeli (102) ile aynı vezin ve redifte Fuzûlî, Şeyhülislam Yahya, Nâilî ve Sâbir Pârsâ'nın bir, Mezâkî'nin biri farklı vezin ve kâfiyede olmak üzere iki, Nefî'nin iki gazeli vardır. Ayrıca Şeyh Gâlib'in de “üzre yazmışlar” redifli ve aynı vezinde bir gazeli bulunmaktadır¹⁵². Yapılan taramada, gazelinde “yazmışlar” redifini ilk kullanan şâirlerden birinin Kabûlî olduğu anlaşılmaktadır. Bu redifi taşıyan gazellerin ilk beyitleri, mümkün olduğunca kronolojik olarak aşağıda gösterilmiştir.

Fuzûlî:

Ezel kâtipleri ‘uşşâk bahtın çare yazmışlar
Bu mazmûn ile haţ ol şafha-i ruhsâre yazmışlar

Kabûlî:

Ġubâr-ı haţ-ı la‘lüh ğâyet ile ħurde yazmışlar
Şanasın şüre-i Kevşer durur bir dürde yazmışlar

Şeyhülislâm Yahya:

O haţ kim şafha-i ruhsâre-i cânâna yazmışlar
Tamâma irmemiş tefsîrdür Ķur’âna yazmışlar

Nâilî:

Mesîhâ-süz olan derdin eţibbâ rûh yazmışlar
Leb-i la‘lin nemek-pâş-ı dil-i mecrûh yazmışlar

¹⁵² **Fuzûlî Divanı**, s. 163-164; Kavruk, age, s. 153; **Nâilî-i Kadîm Divanı**, s. 270-271; **Sâbir Pârsâ Divanı**, s. 103; Mermer, age, s. 356, 367-368; **Nefî Divanı**, Haz. Metin Akkuş, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993, s. 294-295; Naci Okçu, **Şeyh Galib-II**, Ankara, KB Yayınları, 1993, s. 611.

Mezâkî:

O ھاٲ ki gird-i ruħ-ı lāle-gūna yazmıřlar
Anuđ miřālini levħ-ı derūna yazmıřlar

Mezâkî:

Yazanlar peykerūm yanumda bir maħbūb yazmıřlar
‘Aceb naqř-ı ğarīb itmiřler el-ھاٲ ħūb yazmıřlar

Sâbir Pârsâ:

O ‘aşıkılar ki hāk-pāy-ı yāre nāme yazmışlar
Hezārān ğüft ü ğū bī-kāğıd u bī-ħāme yazmışlar

Nef’î:

Yazanlar peykerūm destūmde bir peymāne yazmıřlar
Ġörüp mest-i mey-i ‘ışığ olduğum mestāne yazmışlar

Nef’î:

Ol ebrūlar ki levħ-i cebhe-i cānāne yazmıřlar
Cemāli maٲla‘ıdır kim ser-i dīvāne yazmışlar

şeyh Ġālib:

Ĥaٲ-ı rūyuđ ki diĳkatlerle ta‘zīm ūzre yazmıřlar
Meger āyāt-ı Nemli řafħa-i sīm ūzre yazmıřlar

Kabūlî Divanı’ndaki “kalmıřdur” redifli gazel (108) ile aynı vezin ve redifte Bākî’nin bir, Âlî’nin iki gazeli bulunmaktadır¹⁵³.

Bākî:

Ġöñül Yūsuf gibi çāħ-ı zenaħdānuđda ĳalmıřdur

¹⁵³ Küçük, s. 204; Gelibolulu Mustafa Âlî, age, s. 59.

Halâş eyle benüm şâhum ki zindânuñda qalmışdur

Kabûlî:

Ne ğam yir ol bugün kim qatli dil-dârına qalmışdur
Ne qorqar ol belâdan kişi kim yarına qalmışdur

Âlî:

şanurlar Bî-sütün-ı miñnetüñ Ferhâdı qalmışdur
Fiğânumdur gelen Ferhâduñ ancak adı qalmışdur

Âlî:

Ŧağılmıř řaçlaruñ rüyüñ niqâb altında qalmışdur
Anuñçün göñlüm açılmaz hicâb altında qalmışdur

Kabûlî'nin "benzer" redifli gazeli (111) ile aynı redif ve vezinde Hayâlî Divanı'nda bir gazel bulunmaktadır¹⁵⁴. Ayrıca Kabûlî, bahsedilen gazeline kendi de nazire yazmış ve "Nazîre be-Hod" ifadesiyle bunu belirtmiştir (112).

Kabûlî'nin "gelmişdür" redifli gazeli (116) ile aynı vezin ve redifte Süheylî, Üsküdarlı Fenâyî, Muvakkit-zâde Pertev ve Keçeci-zâde İzzet Molla Divan'larında birer gazel bulunmaktadır¹⁵⁵.

Kabûlî:

Belâ řıdķ ehline rüz-ı ezelden ola gelmişdür
Gül-i ģandân imiş peymâne ammâ şola gelmişdür

Süheylî:

¹⁵⁴ Hayâlî Divanı, s. 136.

¹⁵⁵ M. Esat Harmancı, Süheylî Divanı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, s. 266; Abdullah Aydın, Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmet Efendi ve Divanı, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004, s. 172; Mehmet Ulucan, "Muvakkit-zâde Mehmed Pertev Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili", Fırat Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2005, s. 565 ; Ebubekir Sıddık şahin, "Keçeci-zade İzzet Molla'nın Divanları: Bahar-ı Efkâr Hazan-ı Asar", Ankara Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 368.

Mürüvvet âdemîlik merdlik dildâra gelmişdür
Muħanneslik denîlik ħahpelik aġyâra gelmişdür

Fenâyî:

Firâķuñ nârı ‘uşşâķı hemîşe yaķa gelmişdür
Olara raħmetüñ âbı dem-â-dem aķa gelmişdür

Pertev:

Leb-i dâġ-ı firâķa cân-ı ħasret-dîde gelmişdür
Vişâlüñ ârzüsüyle der-i ümmîde gelmişdür

İzzet Molla:

Maħabbet şem‘ine gerçi göñüller yana gelmişdür
Benüm göñlümce bir ben bir de pervâne gelmişdür

Kabûlî Divanı’ndaki “yegdür” redifli gazel (119) ile aynı vezin ve redifte Nev’î, Behiştî ve Kütahyalı Rahîmî’nin birer gazeli vardır¹⁵⁶.

Nev’î:

Senüñ maħzûnuñ olmaķ baņa şādân olmadan yegdür
Ġamuñla aġlamaķ illerle ħandân olmadan yegdür

Behiştî:

Dehânuñ ġoncadan ħaddüñ gül-i sır-âbdan yegdür
Enâr-ı ġabġabuñ bîhden lebüñ ‘unnâbdan yegdür

Rahîmî:

Baņa hicründe ġam vaşlunla şādân olmadan yegdür
Dili bîmâr-ı ħoş-derdüñle dermân olmadan yegdür

¹⁵⁶ Nev’î *Dîvânı*, s.309-310; Aydemir, *Behiştî Dîvânı*, s. 303-304; Mermer, *Kütahyalı Rahîmî ve Divanı*, s. 156.

Kabûlî:

Meyüñ bir kaçresi ‘İş ehline biñ cāndan yegdür
Tehî peymāne çahveyle tolu fincāndan yegdür

Yine Kabûlî Divanı’ndaki “zamānıdur” redifli gazelin (124) vezin, kâfiye ve redif bakımından bir benzeri Hayretî Divanı’nda bulunmaktadır¹⁵⁷.

Hayretî:

Luğ it unutma bendeñi himmet zamānıdur
Kim fevt olur efendi bu fırsat zamānıdur

Kabûlî:

Bizden cenāb-ı hażrete minnet zamānıdur
Sizden kemāl-i luğ u mürüvvet zamānıdur

Kabûlî’nin “eyler” redifli gazeli (125) ile aynı vezin, kâfiye ve redifte Karamanlı Nizâmî ve Revânî’nin birer gazeli vardır¹⁵⁸.

Nizâmî:

Yine dil murğı kadīmî vağanın yād eyler
İRmege irmez eli nāle vü feryād eyler

Revânî:

Dil ü cānı ğam-ı cānāne gelüp şād eyler
Hāce mün‘im olıcağ kulların āzād eyler

Kabûlî:

Gāh ğamğın ider ol meh bizi geh şād eyler
Ne güzel mürşid olur gör nice irşād eyler

¹⁵⁷ Hayretî, age, s. 177-178.

¹⁵⁸ İpekten, **Karamanlı Nizâmî Divanı**, s. 154; Avşar, age, s. 293.

Kabûlî'nin "oda yanar" redifli gazeli (128) ile Cem Sultan'ın aynı redifteki gazeli arasında hem yapı hem de muhtevada büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Benzerlikleri görmek açısından bu gazelleri aşağıda yazmak faydalı olacaktır.

Cem Sultan:

Āteş-i 'ışk ile her dem dil ü cān oda yanar
Ger bir āh eyler isem iki cihān oda yanar

Sūziş-i 'ışk beni şöyle yaşıdır oda kim
Sözümü her kim işidürse hemān oda yanar

Nice şerh eyleyeyin ruḥlarıñuñ vaşfını kim
Şem' bigi dehenüm içre zebān oda yanar

'İşkümü anuñ için bilmedüñ iy dōst 'ayān
Dil ü cān ḥasret odıyıla nihān oda yanar

Dil-berā eyle ḥazer āhum odından ki benüm
Āteş-i āhum ile kevn ü mekān oda yanar

Atma ḡamzeñ oḡını bu dil-i pür-āteşe kim
Ben benüm'çün dimezem tırüñ i cān oda yanar

Müdde'ī nām u nişān isteme Cemden yūri var
Ki hevāya uyıcaḡ nām u nişān oda yanar¹⁵⁹

Kabûlî:

Sūzişümden tutuşur ḥāne-i cān oda yanar
Şerer-i āteş-i āhumla cihān oda yanar

¹⁵⁹ Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı, s. 84-85.

Yandı dil hānesi yanında bile şabr u qarār
Nār düşdükce metā‘ ile dükān oda yanar

Bir şerer düşse yire āteş-i āhumdan eger
Ol zemīn anuḡ ile niçe zamān oda yanar

Nideyin rüz-ı kıyāmet şerer-i āhumdan
Kūh u şahrā ʔutuşur kevn ü mekān oda yanar

Ey ʔabūlī nice taḡrīr ideyin sūz-ı dili
Başlasam söylemege anı hemān oda yanar

Kabūlī'nin “çeker” redifli gazeliyle (129) Hayâlī'nin bir gazeli vezin, kâfiye ve redif bakımından aynıdır¹⁶⁰.

Hayâlī:

Dil kaçan ol āftābın sīnede dāḡın çeker
Māh-ı nev taḡsīn idüp göklerde ʔulaḡın çeker

Kabūlī:

ʔadd-i dil-ber zūlf-i ‘anber-bārınuḡ baḡın çeker
Mülk-i ḡüsnüḡ bir dil-āverdür ki sancāḡın çeker

Kabūlī'nin bir gazelinde (138) geçen “kim sevmez” redifi, İshak Çelebi'nin bir, Erzurumlu Zihnî'nin de iki gazelinde kullanılmıştır¹⁶¹. İlgili şiirlerdeki vezin, kâfiye ve redif müşterekliğinden başka, yer yer muhtevada da benzerlikler görülmektedir.

¹⁶⁰ Hayâlî Divanı, s. 134.

¹⁶¹ Üsküblü İshâk Çelebi, age, s. 182; Muhsin Macit, *Erzurumlu Zihnî Divanı*, Ankara, KB Yayınları, 2001, s. 212. Zihnî'nin başka bir gazeli daha bu redifi taşımaktadır. Ancak kafiyesi bahsedilen gazellerden farklıdır. Age, s. 212-213. Ayrıca Zihnî'nin burada verilen ilk beytinde bir kafiye hatasının olduğu anlaşılmaktadır.

İshak Çelebi:

Ey dil ol gül-‘izârı kim sevmez
Delü misin bahârı kim sevmez

Kabûlî:

Dil-ber-i şîvekârı kim sevmez
Nağl-i pür-berg ü bârı kim sevmez

Zihnî:

Şafvet-i la‘l-i yârı kim sevmez
Bâde-i dil-güşâyı kim sevmez

Zihnî:

Şeh-per-i zülf-i yârı kim sevmez
Zâhid ebr-i bahârı kim sevmez

Kabûlî Divanı’nda bulunan “çıkılmaz” redifli gazel (141) ile aynı vezin, kâfiye ve redifte İbn-i Kemâl Divanı’nda bir gazel bulunmaktadır¹⁶². Kabûlî’nin gazelindeki bir mısra ile İbn-i Kemal’in bir mısraı birbirine çok benzemektedir:

İbn-i Kemâl:

Hayli gündür çekinür servi çemenden çıkılmaz
Degme bir zahmet ile kişi vatandaşan çıkılmaz

Kabûlî:

Bekledi kaldı gönül hânesini miñnet ü gâm
Degme bir hâlet ile kişi vatandaşan çıkılmaz

Kabûlî Divanı’ndaki “benzer benzemez” redifli gazelle (162) aynı vezin

¹⁶² İbn-i Kemâl, **Dîvan Tenkidli Metin**, Haz. Mustafa Demirel, İstanbul, 1996, s. 84.

ve redifte Hayâlî Divanı'nda da bir gazel bulunmaktadır¹⁶³.

Hayâlî:

Zülf-i yâra sünbül-i pür-tâb beşzer beşzemez
Leblerine gönca-i sîrâb beşzer beşzemez

Kabûlî:

Târ-ı ‘anberbâr-ı zülfüñ mâra beşzer beşzemez
Târumâr oldukça mâr ol târa beşzer beşzemez

Kabûlî'nin “olmamış” redifli gazeli (169), Ahmed Paşa'nın aynı vezin, kâfiye ve redifteki gazelini hatırlatmaktadır¹⁶⁴.

Ahmed Paşa:

Bir dil mi çalmışdır bu tîr-i çamzedden çan olmamış
Bir cân mı vardır ol kemân ebrûya çurbân olmamış

Kabûlî:

Bir göz mi var Ya‘çübveş hüzn ile giryân olmamış
Bir dil mi var Yûsuf gibi maħbûs-ı zindân olmamış

Kabûlî'nin “eylesün” redifli gazeli (275), Necâtî'nin aynı vezin, kâfiye ve redifteki gazeline çok benzemektedir. Ona nazire olması kuvvetle muhtemeldir. Bu şiirler aşağıdadır.

Necâtî:

Yâra diñ bî-çâreler haççında tedbîr eylesün
Baş açuğ abdâliyuz tedbîr-i zencir eylesün

Mey-kede def'i çapanmasun ölür maħmûrlar
Çayra girsün muħtesib şerr işi te'ħîr eylesün

¹⁶³ Hayâlî Divanı, s. 164.

¹⁶⁴ Ahmet Paşa Divanı, s. 180-181.

Cennet-i kūyuña qoymazsañ bu şüretle beni
Döstum gelsün ecel bu vaż'ı tağyır eylesün

Dün gice düşümde gördüm ağlar idüm derd ile
Yūsuf-ı Mışr-ı melāhat anı ta'bır eylesün

İrmek isterse qad-i dil-dāra şimşād-ı çemen
Berk başşun ayağın serv ile el bir eylesün

Zülfi sevdāsında ser-gerdān olan dīvāneler
Uyumasun şubh olınca āh-ı şeb-gır eylesün

Cām-ı ıışq ile beni sen pır iken itdün cüvān
Haq Te'ālā sen cüvānı göreyin pır eylesün

Kişi mescidde Necātī oturup durmaq kolay
Devleti olan gönülde kendüye yir eylesün¹⁶⁵

Kabûlî:

Ol dehen-beste dil olmağa ne tedbır eylesün
Varsun ol dīvāneye zülfini zencır eylesün

Dil-ber isti'cāl idüp ağyārı da'vet itmesün
Hayrdur eglenmesi şerr işi te'hır eylesün

Destine öykünmege qādir midür berg-i çenār
Pençe-i mercān ile biñ kerre el bir eylesün

Vaż' idüp dil-ber baña hıç iltifāt itmez geçer

¹⁶⁵ Necātī Beg Divanı, s. 339-340.

Aña söyleŋ luŋ idüp važ'ını tağyır eylesün

Rüz-ı vaşlından cüdā olup ŧeb-i hicre düşen
Şubh-ı devlet irişince āh-ı ŧebgır eylesün

Pır iken 'ışkuŋ yine tāze cüvān itdi beni
Nev-cüvānum göreyin Mevlā seni pır eylesün

Ey Őabülī evvelā tırini göndersün dile
Gelsün ol dil-dār için gönlünge bir yir eylesün

Kabûlî Divanı'ndaki "sen gideli" redifli gazele (430) kâfiye, redif ve vezin bakımından benzer Ahmed Paşa, Karamanlı Nizâmî ve Mihrî Divanı'nda birer, Karamanlı Aynî Divanı'nda dört gazel bulunmaktadır¹⁶⁶. Bu manzûmeler arasında yer yer muhtevâ benzerlikleri de bulunmaktadır. Kabûlî'nin yukarıda bahsedilen ŧairlerden hangisinin ŧiirine nazire yazdığı net olarak belli olmamakla birlikte, Ahmed Paşa'nın gazelinin ilk mısraı, Kabûlî'nin gazelinde aynen geçmektedir.

Ahmed Paşa:

Kārbān-ı dil ü cān oldı revān sen gideli
Ne ğarīb olmuşam ey mūnis-i cān sen gideli

Raħm it ol dillere kim aşluban maħmiline
Şıla yollarda ceres gibi fiğān sen gideli

Ey gözüm nūrı 'ināyet nažarın ħıl baņa kim
Őarañudur gözüme iki cihān sen gideli

Āh kim fūrkatūñün bir demi yüz biñ yıl imiş

¹⁶⁶ **Ahmet Paşa Divanı**, s. 268; İpekten, **Karamanlı Nizâmî Divanı**, s. 233; Arslan, **Mihrî Hâtun Divanı**, s. 318; Mermer, **Karamanlı Aynî ve Divanı**, s. 639-642.

Geçdi miñnetle günüm bunca zamān sen gideli

Dün ü gün ḥasret-i ruḥsār u ğam-ı zülfünden
Āhum odıyla çıkar göge duḥān sen gideli

Gel ‘azāb itme ki ğark oldu yaşum zenzemine
Kefeni cismümün ey rûḥ-ı revān sen gideli

Aḥmedün kanlı yaşı gül yañağın şevkı ile
Eyledi yollarını lāle-sitān sen gideli

Karamanlı Aynî:

Dil ü cān göz yaş ile oldu revān sen gideli
Ben garīb olmışam iy mūnis-i cān sen gideli

Geldi mihnet dinilen başuma her bir yanadan
Neler itdi bana bu devr-i zamān sen gideli

Mahmilünden üzülüp fūrkat elinde şeb u rüz
İderem bānk-i ceres bigi figān sen gideli

Demidür vakt-i zamān taze bahār ola yine
Berü gel fasl-ı cihān oldu hazān sen gideli

Gelmedi başuma ‘aklum saçunun sevgüsile
Gözlerüme karanı oldu cihān sen gideli

Her kişi fāyidesin istedi vü buldı velī
İşbu arada bana oldu ziyān sen gideli

İy elif-kadd-i sehī ‘Aynī kenāruñdan ırak
Bār-ı gam çekmek ile bükdi miyān sen gideli

Karamanlı Nizâmî:

Gitdi nūr-ı başar ey mūnis-i cān sen gideli
Terk idüp cismi revān oldu revān sen gideli

Mihrî:

Gitdi aqlum bilüm ey şāh-ı cihān sen gideli
Bir nefes tende qarār itmedi cān sen gideli

Kabûlî:

Dîdeden yaş ile kan oldu revān sen gideli
Beni ağlar beni hep cümle cihān sen gideli

Halqa derd-i dil-i mecrūhumı taqrîr idemez
Ġam-ı hicrūnle zebūn oldu zebān sen gideli

Çekilüp şām u seher cānib-i şehri ‘ademe
Qarbān-ı dil ü cān oldu revān sen gideli

Nāz ile sen gideli görmedük eylük yüzini
Ġālümüz gitdi yamān oldu hemān sen gideli

Bağrumuz başlu iken dîdemüz oldu yaşlu
‘Āleme rāz-ı nihān oldu ‘ayān sen gideli

Gūşe-i ğamda Qabûlî ten-i bî-rūh oldu
Gelmedi gitdi dağı cismine cān sen gideli

Son olarak Kabûlî'nin Râsih'in ünlü şiiri ile aynı vezin ve kâfiyede "üstine" redifli bir gazelinin (341) olduğunu söyleyerek bu konuyu noktalamak

istiyoruz¹⁶⁷.

Yukarıda bir kısmı verilen Kabûlî ile başka şâirlerin şiirleri arasındaki benzer söyleyişlerin örnekleri daha da arttırılabilir. Bunlardan bazılarının birbirine nazîre olması muhtemel ise de bu konuda elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır¹⁶⁸. Bu örneklerden, Kabûlî'nin kimi zaman Türk şiirinde daha önce kullanılmış rediflerden, söyleyiş biçimlerinden istifade ettiği, ortak hâle gelen gelenek ve kültüre yaslandığı anlaşılmaktadır. Bu divan şiiri için çok normal bir durumdur. Hatta kültür ve geleneğe dayanmayan bir divan şâirinin varlığından söz edilemez.

Diğer taraftan, yaptığımız taramalarda, gördüğümüz kadarıyla “turur”, “böyledür” “yoklığıdur”, “aldanmazuz”, “kâsebâz”, “çekerüz biz”... gibi bazı redifleri de ilk defa yahut sadece Kabûlî'nin kullandığı anlaşılmıştır. Buradan Kabûlî'nin yalnız daha önce bulunmuş ifade tarzlarını, redifleri kullanmakla kalmayıp yeni redifler, söyleyiş tarzları da geliştirdiği, divan şiirinin tabiriyle “nev-zemîn” manzûmeler söylediği ifade edilebilir.

Manzûme bazındaki bu benzerliklerden başka, Kabûlî ile başka şâirler arasında daha küçük çapta ifade benzerlikleri de bulunmaktadır. Örneğin Mesîhî'nin

Hayme-i ışkî kurup çalduğ maḥabbet ṭablını
Şimdilik nevbet bizümdür biz de başka mehterüz¹⁶⁹

beytine benzer Kabûlî Divanı'nda

¹⁶⁷ Râsih'in ünlü “üstine” redifli gazeli ile aynı vezin, kafiye ve redifte, Kabûlî gibi çoğu Râsih'ten daha önce yaşamış 40 şâire ait 48 manzûme tespit edilmiştir. Bu konuda zemin şiirin Cem Sultan yahut Sâfi'ye ait olduğu söylenmektedir. Konuyla ilgili bk. Hüseyin Akkaya, “Râsih Bey'in “Üstine” Redifli Meşhur Gazelinde İkillemelerin Kullanılışı”, **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri**, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 631, 632. Aynı yazı için ayrıca bk. **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları**, S. 2/3, Yaz 2007, s. 27, 28.

¹⁶⁸ Nitekim 1651-52'de vefat etmiş olan Peşteli Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir* adlı aynı vezin ve kâfiyedeki matlâları toplayan mecmuasının sadece birinci cildinde Kabûlî'nin 36 matlaı kayıtlıdır. Ancak maalesef bunların hangisinin zemin, hangisinin nazire şiir olduğu belli değildir. Kaya, agt, C. I, s. 7, 91, 134, C. II, s. 243, 287, 288, 305, 320, 375, 411, 418, 437, 467 (2), 492, 501, C. III, s. 527, 606, 638, 649, 660, 661, 665, 698 (2), 713, C. IV, s. 795, 822, 830, 846, 854, 873, 886, 976, 984, 1010.

¹⁶⁹ **Mesîhî Dîvânı**, s. 180.

Nevbet K̄abūli mülk-i suḥanda baḡa dönüp
Ben daḡı başka başuma mihterlik eyledüm (G 242/5)

beyti geçmektedir. Kabūlî'nin

Bağrumuz başlu iken dīdemüz oldu yaşlu
‘Āleme rāz-ı nihān oldu ‘ayān sen gideli (G 430/5)

beytinin ilk mısraı, kısmen Yûnus'un meşhur

‘Aceb şu yirde var m’ola
Şöyle ġarīb bencileyin
Bağrı başlu gözi yaşlu
Şöyle ġarīb bencileyin¹⁷⁰

dörtlüğündeki üçüncü mısraı hatırlatmaktadır. Yine Kabūlî'nin

‘Āşıklığ ile aḡılan ölmez zamānede
Mecnūmı gör ki zinde daḡı nāmı ḡay gibi (G 402/4)

beyti Yûnus'un

Ço ölmek endīşesin ‘āşık ölmez bākīdür

***

Ölümden ne ġorġarsın ġorġma ebedī varsın¹⁷¹

mısralarını hatırlatmaktadır. Kabūlî'nin “oda yanar” redifli gazeli ile anonim halk edebiyatının ürünlerinden sayılan aşağıdaki mani arasında da ses ve mana benzerlikleri bulunmaktadır.

Oda yanar

Od düşer oda yanar

¹⁷⁰ Mustafa Tatçı, **Yûnus Emre Divanı II**, Ankara, KB Yayınları, 1990, s. 284.

¹⁷¹ Age, s. 49.

Benim bu aşk oduna
Gün gelir o da yanar¹⁷²

Sūzişümden tutuşur hāne-i cān oda yanar
Şerer-i āteş-i āhumla cihān oda yanar (G 128/1)

Bunlardan başka Kabûlî ile Peşteli Hisâlî'nin matlâları arasında pek çok benzerlikler olduğu görülmektedir. Bunlara örnek olmak üzere şâirlerin ikişer beyitleri aşağıda yazılmıştır.

Kabûlî:

Senün ruhsāruña bakmağ bize her gāh lâzımdur
Bir aydur kim naşib olmadı dil dāhı mülāzımdur (G 128/1)

Hisâlî:

Ṭavāf-ı Ka'be-i kūy-ı nigāre sa'ý lâzımdur
Meh ü hursîd işiginde gice gündüz mülāzumdur¹⁷³

Kabûlî:

Ḳaldı çāh-ı zeḳanuñda dil-i nālānı çıkar
Gel 'azizüm var ol üftāde-i zindānı çıkar (G 130/1)

Hisâlî:

Çāh-ı ğamdan meded ol Yūsuf-ı Ken'ānı çıkar
Gel yetiş Hızır olup ol āfet-i devrānı çıkar¹⁷⁴

Burada dikkati çekmek istediğimiz diğer bir konu da Fuzûlî-Kabûlî benzerlikleridir. Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nın dîbâcesi ile Kabûlî Divanı

¹⁷² TDEA, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, C. 2, s. 73.

¹⁷³ Kaya, agt, C. III, s. 638. Bu mecmuada Kabûlî'nin yukarıdaki beyti değil de bunun diğer nüshada geçen şekli yazılmıştır. Ayrıca aynı eserde Kabûlî'nin beytinin altında Hisâlî'nin toplam 6, Seyyid Feyzî'nin 1 beyti bulunmaktadır. agt, C. III, s. 638-639.

¹⁷⁴ Kaya, agt, C. III, s. 660. Kabûlî'nin beytindeki "zindānı", bu tezde "rindānı" şeklinde geçmektedir.

dîbâcesindeki bazı ifadeler birebir örtüşmektedir. Nitekim aşağıda yazılan cümleler bunu kanıtlar niteliktedir.

Fuzûlî:

“Ve dūrūd-ı nā-ma‘dūd ol muḥāṭab-ı kelām-ı mu‘ciz-nizāma ki fūnūn-ı şî‘ri maẓmūn-ı *Vemā ‘allemnāhu’ş-şî‘re vemā yenbaġı leh* merdūd-ı ṭabāyi‘ kılmıř iken lisān-ı ḥikmet-beyānı *İnne mine’ş-şî‘ri le-hikme* taḫrîr-i dil-peẓîri ile maḫbūl-i ḳulūb-ı ehl-i ḥāl itmiř ...”¹⁷⁵

Kabûlî:

“Dūrūd-ı nā-ma‘dūd ol muḥāṭab-ı kelām-ı mu‘ciz-nizāma ki fūnūn-ı şî‘ri maẓmūn-ı ..... ile merdūd-ı ṭabāyi‘ kılmıř iken lisān-ı ḥikmet-beyān .....¹⁷⁶ taḫrîr-i dil-peẓîr ile maḫbūl-i ḳulūb-ı ehl-i ḥāl itdi...”

Bu ifadelerin yer yer kelimesi kelimesine aynı olması çok ilginçtir. Bunun bir tevârüd mü, yoksa bir intihal mi olduġu konusunda net bir söz söylemek zordur. Ancak şunu söyleyebiliriz: Fuzûlî ve Kabûlî arasında, birazdan arz edileceġi üzere başka benzerlikler de varsa da bu derece örtüşen başka ifade yoktur. Ayrıca geçen ve âyet ve hadîslerin bu konuda yaygın olarak bilinen ve kullanılan ifâdeler olduġu da unutulmamalıdır.

Diġer taraftan Fuzûlî ve Kabûlî her ikisi de řâirliġin yaratılıştan verilen bir kabiliyet olduġu görüşündedirler. Fuzûlî bunu “...ol güllere şarşu terennüm itmege isti‘dād-ı fiṭratdan ruḥşat buldum.”¹⁷⁷ diye ifade ederken Kabûlî “...bize daġı bir miḳdār ḳudret ve şî‘r söylemege ḥâlet-i ruḥşat virildi... Vezni-ı ṭab‘ âdeme luṭf-ı Ḥaḳ ve ḳuvvet-i nazmiyye feyz-i muṭlaḳdur... Ammā ‘inâyet-i Ḥaḳ ve feyyâz-ı muṭlaḳ âvān-ı fiṭratda ve zamān-ı ḥilḳatde ṭab‘atımda ḳuvvet-i şâ‘iriyyeden bir zerre eşer ḳomıř ve ḳâbiliyyet-i nazmiyye ile sebaḳ u siyâḳ-ı kelāmıdan bā-ḥaber eylemiş...” (Dîbâce) şeklinde belirtmektedir.

¹⁷⁵ **Fuzûlî Divanı**, s. 11-12.

¹⁷⁶ *Kabûlî Divanı*’nda boş olan ve sıralı noktalarla gösterilen bu yerler, *Fuzûlî Divanı*’nda metni verilen âyet ve hadîse mana olarak tamı tamına uymaktadır. Bunlardan birincisinde metnin gelişinden anlařıldıġı kadarıyla şiirin aleyhinde olan bir âyet bulunmalıdır. Bu âyetin, *Fuzûlî Divanı*’nda ilk sırada metni verilen “Biz ona şiir öğretilmedik, bu ona yaraşmaz da” anlamındaki âyet olması ihtimali kuvvetlidir. **Kur’ân-ı Kerîm**, 36/69. İkinci boş kısımda ise şiirin lehinde bir ifade olmalıdır ki bunun da yine *Fuzûlî Divanı*’nda metni verilen “Şüphesiz şiirin bazısında hikmet vardır” mealindeki hadîs-i şerîf olması ihtimali yüksektir. Aslında bu âyet ve hadîs başka divan dîbâcelerinde de geçmektedir. Benzer örnekler için bk. Tahir Üzgör, **Türkçe Dîvân Dîbâceleri**, Ankara, KB Yayınları, 1990, s. 24, 25.

¹⁷⁷ **Fuzûlî Divanı**, s. 14.

İki şâir arasındaki diğer bir benzerlik de divanlarının dîbâcelerinde yanlış yazan kâtipleri tenkit etmeleridir. Fuzûlî bu konuda şunları söyler:

“İlâhî, bu maḥbûb-ı cihân-peymâyı ve bu şâhid-i ra‘nâyı, ... ‘umûmen ehl-i fesâddan, ḥuşûşen üç t̄a’ife-i bed-nihâddan ḥışn-ı ḥimâyetinde maşûn u maḥrûş idesin:

Biri ol kâtib-i nâ-ḳâbil ve mümlî-i câhil ki ḥâme-i muḥâlif-taḥrîri tîşe-i bünyân-ı ma‘arîfdür ve kilik-i küdüret-te‘şîri mi‘mâr-ı binâ-yı zehârifdür gâh bir nokṭa ile maḥabbeti miḥnet gösterür ve gâh bir ḥârf ile ni‘meti niḳmet okudur.

...

Ḳalem olsun eli ol kâtib-i bed-taḥrîrûḡ

Ki fesâd-ı raḳamı sūrumuzu şūr eyler

Gâh bir ḥarf süḳûtıyla ḳılır nâdiri nâr

Gâh bir nokṭa ḳuşûrıyla gözi kör eyler”¹⁷⁸

Kabûlî de Fuzûlî’de geçen *ni‘met-niḳmet* benzerliğini kullanarak doğru yazan kâtibeye rahmet dileğinde bulunur.

Daḫı şol kâtibeye Ḥaḳ ide raḫmet

Yaḡılup ni‘meti yazmaya niḳmet

Virüp nokṭayla imlâsına şânı

Ṭaḡıtmaya mişâl-i erzen anı (Dîbâce)

Kabûlî bir gazelinde de yanlış yazan kâtipten şikâyet eder:

Bilmeyüp yanlış yazar eş’ârumuz

Kâtib-i nâdân elinden el-ḡıyâş (G 30/4)

Fuzûlî ayrıca şiiir okumaktan anlamayan, okuduḡu zaman şiiiri

¹⁷⁸ Age, s. 18.

nesrinden seçilmeyen kişileri de tenkit eder¹⁷⁹. Kabûlî ise şiirini doğru okutmayan dostlarından şikayet etmektedir.

Doğru okutmaz Kabûlî şi'rümüz

Tab'ı kec yârân elinden el-ğiyâş (G 30/5)

Fuzûlî ile Kabûlî arasındaki benzerlikler; İran bölgesinde uzun zaman kaldığı anlaşılan ve 1592'de vefat eden Kabûlî'nin, kısmen yakın bir coğrafi bölgede, Irak civarında yaşadığı ve 1556'da vefat ettiği bilinen Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nı görüp ondan istifade etmiş olması ile açıklanabileceği gibi; her iki şâirin de ortak edebî kaynakları yani Necâtî Bey, Zâtî, Hayâlî, Yahyâ Bey, Emrî gibi Anadolu şâirlerinin divanlarını okumuş olmalarıyla da izah etmek mümkündür. Bahsedilen şâirler ile Kabûlî arasındaki edebî ilişkilerden yukarıda bahsedilmişti. Fuzûlî'nin de aynı şâirlerin şiirlerini okuduğu, hatta yer yer onlardan yararlandığı bilinmektedir¹⁸⁰.

Kabûlî'nin kendinden sonra gelen şâirler üzerinde çok büyük bir tesirinin olduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte, bazı şâirler onun şiirlerini okuyup beğendiklerini, yine onun gazellerine yazdıkları tahmislerle göstermişlerdir. Bu şâirlerden biri, XVI. yüzyılda yaşamış ünlü tarihçi, devlet adamı ve şâir Gelibolulu Âlî'dir. Âlî, Kabûlî'nin bir na't gazelini tahmis ederek bunu göstermiştir. Her ne kadar tahmis edilen gazel bugün bilinen Gedizli Kabûlî Divanı nüshalarında yoksa da o dönemde yaşadığı bilinen ve divanı olan, mecmualarda şiirleri geçen tek Kabûlî, üzerinde durulan Gedizli Kabûlî'dir. Bu bakımdan ilgili gazelin çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Kabûlî İbrahim Efendi'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca manzûmenin niteliğiyle ilgili, acaba müşterek bir şiir midir diye akla bir şüphe gelebilirse de mahlasların bulunduğu yerlere göre bu manzûme bir tahmis olmalıdır. Bahsedilen şiirin metni aşağıdadır.

¹⁷⁹ Age, s. 18-19.

¹⁸⁰ Bu konuda geniş bilgi için bk. Mehmed Çavuşoğlu, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", **Osmanlı Araştırmaları**, XXV (M. Çavuşoğlu'na Armağan), İstanbul, 2005, s. 57-68.

NA‘T-I ŞERİF-İ KABŪLİ VE ‘ALİ DER-MEDH-GŪY-I HAZRET-İ NEBEVİ

[*mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün*]

Ḥudā şer‘üñ delil itdi hüdāya yā Resūla’llah
 Sen oldun pīşvā hep enbiyāya yā Resūla’llah
 Vücūduñdur sebep firdevs-i a‘lāya yā Resūla’llah¹⁸¹
 Cihāna nūr-ı zātuñ şaldı sāye yā Resūla’llah
 Vücūda geldi ḥalk[-]ı bī-nihāye yā Resūla’llah

Sen ol nūr-ı Ḥudā māh-ı münīr-i ḳurb-ı Mevlāsın
 Sen ol āyīne-i pāk[-]i cenāb-ı Rabbü’l-‘alāsın
 Sen ol şāhenşeh-i evreng-i zīb-i ‘arş-ı vālāsın
 Sen ol mesned-nişīn-i *ḳabe ḳavseyni ev ednāsın*
 Şeff‘-i ḥāşşın şāh [u] gedāya yā Resūla’llah

Eyā faḥr-ı rūsül ey taḥt-ı dāreynüñ şehenşāhı
 Sürüşān-ı ‘izāmuñ şeh-peri cārüb-ı dergāhı
 Ki fermān-ı nübüvvet ile sensin āmir ü nāhī
 Bir engüş-t-i işāretle iki şaḳḳ eyledün māhı
 İdüp ‘atf-ı naẓar bir kez semāya yā Resūla’llah

Beni ‘işḳuñla ey faḥr-ı dü ‘ālem dil-ḥarāb eyle
 Beni derdünle giryān u sirişküñ la‘l-i nāb eyle
 Beni sevdāñ ile rāh-ı maḥabbetde şarāb eyle
 Beni kenz-i ḳanā‘atden kerem ḳıl ḥisse-yāb eyle
 Temelluḳ itmesün dil mā-sivāya yā Resūla’llah

‘Aceb bīmār ḳaldum ey ḥabīb-i ḥazret-i Yezdān

¹⁸¹ Şiirin bulunduğu mecmua güzel sayılabilecek, düzgün bir yazıyla yazılmıştır. Bununla birlikte yer yer müstensihthen kaynaklanan yazım hataları olduğu fark edilmektedir. Örneğin bu mısradaki “vücūduñdur” mecmuada “vücūdındur” olarak yazılmıştır. Ayrıca bu mısradaki vezin fazla çıkmaktadır. “yâ” kelimesi çıkarılınca vezin düzelmekte ise de bu kelime redif olduğundan bunun yapılması da mümkün değildir.

İhâta eyledi mülk-i vücûdum leşker-i 'isyân
 Meded bir bende-i nâ-çîzezem sen kıl başa ihsân
 Revâ elţâfına miskîn [ü] gamgîn [ü] sirişk-efşân
 El açdum el-amân düşdüm recāya yâ Resûla'llah

Dirîgâ 'ömr-i 'Âli geçdi hep 'âlemde gafletle
 uşûrı bî-bahâne eyledüm 'ayn-ı hamâatle¹⁸²
 Amân dergâhua düşdüm ümîd-i ram [u] şefatle¹⁸³
 Yarın varduda rûz-ı haşre bu cürm [ü] abâatle
 Şefâ'at kıl **abûli** bî-nevāya yâ Resûla'llah¹⁸⁴

Kabûlî'nin tesiri görülen diğere iki şâir ise XVII. yüzyılın ünlü şâirleri Nev'î-zâde Atâyî ve Cevrî'dir. Yukarıda arz edildiğie üzere Kabûlî'nin etkilendiğie şâirlerden biri Nev'î'dir. Nev'î'nin oğlu Atâyî ise Kabûlî'nin şiiirini beğendiğini onun bir gazelini (325) tahmis ederek göstermiştir. Atâyî'nin Divan'ında bulunmayan¹⁸⁵ bu tahmise yazma bir şiiir mecmuasında rastladık. Belki de bu tahmis bilinmediğinden kaynaklarda Atâyî'nin etkilendiğie şâirler arasında Kabûlî sayılmamaktadır¹⁸⁶. Bahsedilen tahmisin tam metni aşıağıda yazılmıştır.

AZEL-İ ABÛLİ TAHMİS-İ NEV'İ-ZADE 'ÂTÂYİ

[müstef'îlâtün müstef'îlâtün müstef'îlâtün müstef'îlâtün]

Bâr-ı nihâli mühr-i vefâdur her taş ki geldi yârân elinden
 Hâr-ı belâdur maz-ı cefâdur gülle urılşan nâdân elinden
 İçmiş degüldür bir kimse gerçie câm-ı şafâyı hûbân elinden

¹⁸² "bî-bahâne" mecmuada "bî-bahāya" olarak yazılmıştır.

¹⁸³ "dergāhua" mecmuada "dergāhına" olarak yazılmıştır.

¹⁸⁴ **Mecmua-i Eş'âr**, DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib-I, Yz. 916, vr. 2a.

¹⁸⁵ Saadet Karaköse, "Nev'î-zade Atayı Divanı Kısmı Tahlil-Metin", İnönü Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya, 1994.

¹⁸⁶ Halûk İpekten, "Nev'î-zade Atâî", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, C. 4, s. 41; Karaköse, adı geçen tez, s. 14; Tunca Kortantamer, **Nev'î-zade Atâyî ve Hamse'si**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997, s. 361-363.

*Kāseyle zehri nūş itmek ey dil cāna şafādur cānān elinden
Minnetle içmem dil-teşne olsam āb-ı hayātı nādān elinden*

Bir şubh-dem ki kūy-ı muğāna vardum be-rağm-ı şūfî-i ‘ākif
Men’ itdi meyden gördüm ki nāşih hācibveş olmuş kapuda vākıf
Hüznüm görünce virüp tesellî okıdı nā-geh bu beyti hātıf
*Cām-ı şarābı sākî elinden men’ itse vā‘iz ğam yir mi ‘ārif
Bezm-i bekāda gül gibi hāzır kevşer şarābı ğilmān elinden*

Gönlüm sarāyı şāhān-ı mülk-i hüsn-i bahāya olalı menzil
Kanūn-ı cānda ‘ışk āteşini yaқardı her bir zībā-şemāyil
Gitdükce vīrān oldı ğamuñla yapmadı anı bir şāh-ı ‘ādil
*Evvel metā‘-ı ‘ışk alınurdı cān şatılurdı bir şehr idi dil
Şimdi harāba yüz tutdı yir yir bir zulme māyil sulţān elinden*

Hicrūñ şarābın biñ kerre içse maḥmūr-ı cām-ı ‘ışkuñ ayılmaz
Tiğ-i firāk-ı ḥasretle cānā bu rişte-i dil hergiz kesilmez
Ağyār ucından ey pādşāh-ı mülk-i melāmet senden geçilmez
*Cism-i nizārı kūyuñ kilābı şad-pāre kılsa dil nāle kılmaz
Şāhib-sa‘ādet erbāb-ı ḥācet itmez şikāyet derbān elinden*

Destān-ı Qays u Ferhādı gerçi yazmış ezelde nice suḥanver
Hicrān ğamıyla başdan geçenler mümkin degüldür olmaқ muḥarrer
Qaldum ‘**Atāy** gibi belāda bī-yār u hem-dem tenhā vü muḫtar
*‘Işk ile ḥālūñ nic’oldı āḫir diyü **Kabūl** yüz kez sorarlar
Derd-i derūnuñ taqrīr idince ‘aciz qalursın yārān elinden¹⁸⁷*

¹⁸⁷ **Gencîne-i Eş’âr** (Şiir Mecmuası), 06 Mil Yz. A 1641, vr. 314a. Kabûlî’nin şiiri için bk. Divan Metni, G 325. Kabûlî’nin beyitleri eğik olarak yazılmıştır. Geliboulu Âlî ve Nev’î-zâde Atâyî, gazelini tahmis etmekle birlikte her nedense ünlü biyografik eserleri *Künhü’l-Ahbâr* ve *Şakâyik Zeyli*’nde Kabûlî’ye yer vermemişlerdir. Bu konuda çeşitli tahminler ileri sürülebilirse de bunun mantıklı bir izahını yapmak zordur. Bk. **Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, AKM Yayınları, 1994; Nev’îzâde Atâî, **Hadâiku’l-Hakâik fî Tekmileti’ş-Şakâik, Şakâik-ı Nu’mâniye ve Zeyilleri**, Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, C. 2.

Kabûlî'den etkilendiği söylenebilecek diğer şâir olan Cevrî ise, Kabûlî'nin

Ğalb-i kâmilde meyl-i māl olmaz
Mâyil-i mālde hiç kemāl olmaz (G 151/1)

beytinden hareketle bir manzûme söylemiştir. Bu beyit dâhil altışar beyitten ve toplam beş bendden oluşan, “İn Terci‘ Der-Bidāyet-i Tağlîd Güfte-Şüd” başlıklı manzûmede, Kabûlî'nin beyti, her bend sonunda aynen tekrar edilmiştir. Fakat her nedense bu beytin Kabûlî'ye âit olduğuna dair Cevrî Divanı'nda bir işaret bulunmamaktadır. Kısmen atasözü ya da vecize gibi bir hüviyet kazanmış olan bu beytin, gerçekte Kabûlî'ye âit olduğunu Cevrî bilmiyor muydu, yoksa biliyordu da yazmaya gerek mi görmedi, bilemiyoruz. Bahsedilen manzûme, ilgili Divan'ın tenkitli metni hazırlanırken yararlanılan 9 yazma nüshadan yalnız 1 tanesinde bulunmaktadır. Tabii olarak Cevrî Divanı'nın tenkitli metninde ve incelemesinde de beyit Cevrî'nin olarak gösterilmiştir. Bundan başka, ilgili beytin Kabûlî'ye âidiyeti bilinmediğinden, Cevrî'nin etkilendiği şâirler arasında Kabûlî anılmamıştır¹⁸⁸.

Bunlardan başka Osmanlı'dan günümüze intikal eden birçok yazma şiir mecmuasında Kabûlî'nin azımsanamayacak miktarda şiirlerinin bulunması da onun şiirlerinin kendinden sonra gelen şâir ve şiir severler tarafından okunup beğenildiğini göstermektedir¹⁸⁹.

Konuyu toparlayacak olursak, Kabûlî'nin edebî kişiliği üzerinde öncelikle Murâdî, Adlî, Necâtî, Emrî, Amrî, Makâlî ve Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin etkili olduğu, Kabûlî Divanı'nda bunların şiirlerinden alıntılar yapılmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca Kabûlî, Niyâzî-i Acem'in bir gazeline nazire söylemiştir. Bunların dışında, yukarıdaki örnekler göz önünde tutulursa, umûmî olarak Kabûlî'nin şiirleri en fazla Nev'î, Revânî ve Hayâlî'nin

¹⁸⁸ Hüseyin Ayan, **Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981, s. 43, 45-47, 180-181.

¹⁸⁹ Kabûlî'nin şiirlerinin geçtiği ve tarafımızdan incelenen yazma şiir mecmualarının listesi ileride, divan nüshalarının tavsifinden sonra yazılacaktır.

şiiirlerine benzemektedir¹⁹⁰. Bunları takiben Yahyâ Bey, Kadı Burhâneddin, Ahmed Paşâ, Mûrekkepçi Enverî ve Gelibolulu Âlî gelmektedir. Ayrıca Kabûlî'nin şiiirleri ile Nesîmî, Çâkerî, Necâtî, Karamanlı Nizâmî, Cem Sultan, İshak Çelebi, Bâkî ve Fuzûlî'nin şiiirleri arasında yer yer benzerlikler bulunmaktadır. Her ne kadar doğrudan bir etkilenme ve nazîre ilişkisinden söz edilemese de Kabûlî'den sonra yaşamış Şeyhülislâm Yahyâ, Hisâlî, Mezâkî, Sâbir Pârsâ ve Nefî'nin şiiirleri arasında kimi zaman Kabûlî'nin şiiirlerine benzeyenler vardır. Gelibolulu Âlî, Nev'î-zâde Atâyî ve Cevrî ise Kabûlî'nin şiiirlerini okuyup beğendiklerini göstermişlerdir. Bu bağlamda Âlî ve Atâyî, Kabûlî'nin birer gazelinii tahmis etmiş, Cevrî de Kabûlî'nin bir beytini taklit ve tekrar yoluyla bir tercî-bent kaleme almıştır.

---

¹⁹⁰ Şâirlerin sıralanmasında kronoloji değil, daha önceden bahsedilen, Kabûlî'nin şiiirlerine benzer şiiir sayıları esas alınmıştır.

2. BÖLÜM

KABÛLÎ DİVANI'NDA ŞEKİL VE MUHTEVÂ

2. 1. NAZİM ŞEKİLLERİ

Kabûlî Divanı'na nazım şekilleri açısından bakıldığında bir çeşitliliğin olduğu görülmektedir. Eserde, klâsik şiirde kullanılan nazım şekillerinin pek çoğuna örnek bulmak mümkündür. Bunlar arasında kaside, gazel, terkîb-bent, tercî-bent, muaşşer, müsemmen, müseddes, tesdîs, muhammes, tahmis, murabba, gazel, mesnevî, kıt'a, rubai ve tuyuğ sayılabilir. Divandaki nazım şekilleri ve bunların sayıları ile bütün divandaki kullanım oranları aşağıda tablo halinde gösterilecektir. Ancak ondan önce; nazm, dübeyt, gazelin beyit sayısı gibi bazı müphem konuları burada tartışarak nazım şekilleri konusunu netleştirmekte fayda görüyoruz.

Bilindiği üzere divan şiirinde nazım şeklini belirleyen temel unsur kâfiye yapısıdır. Manzûmeler ilk planda kâfiye yapıları göz önünde tutularak tasnif edilir ve adlandırılırlar. Bununla birlikte kimi zaman mısra sayısı, vezin, muhteva gibi hususlar da nazım şeklinin belirlenmesinde etkin olabilmektedir. Diğer taraftan bir nazım şeklinin ortaya çıkması için, divan şiirinin temel nazım birimi olan beyitten (bentlerle kurulmuş ise bentten) en az iki tane olması gerektiği de unutulmamalıdır. Tek başına bir nazım birimi (beyit ya da bent) ile nazım şeklinin belirlenemediği malûmdur. Bu açıdan bakıldığında kaynaklarda, divan şiirinde temelde üç kâfiye tipinin bulunduğu işaret edilmektedir. Bunlar,

1. aa-xa
2. xa-xa
3. aa-bb

şeklinde gösterilebilir. Diğer nazım şekilleri bunlara mısra ilavesiyle oluşmaktadır. Birinci kâfiye yapısı ile gazel, kaside, rubai ve tuyuğ (bazılarına göre ayrıca nazm); ikincisi ile kıt'a ve tercî-bent, üçüncü kâfiye yapısıyla da

mesnevî ve terkîb-bent yazılabilmektedir¹⁹¹.

Bununla birlikte, hem yayınlanan manzûm divan edebiyatı ürünlerinde hem de konuyla ilgili bazı temel kaynaklarda nazım şekillerinin belirlenmesi ve isimlendirilmesinde yer yer sıkıntılar, karışıklıklar yaşandığı da malumdur. Bu sıkıntılardan çalışmamızı ilgilendiren birincisi, *nazm* diye müstakil bir nazım şeklinin olup olmadığıdır. Ayrıca eğer nazm diye bir şekil varsa bunlar benzer şekillerden nasıl ayrılacak, divanda nereye yerleştirilecektir? Eğer yok ise ilgili yapıdaki manzûmeler, özellikle de 2, 3 beyitler ne sayılacak, nereye konulacaktır? Yayınlanmış divanlara bu konuda bir fikir edinmek için bakıldığında, aa-xa şeklinde kâfiyelenen bu manzûmelerin ya mukattaat bölümlerinde ya kıt'alar ya da nazmlar başlığı altında kaydedildiği fark edilmektedir¹⁹². Kaynaklara bu açıdan bakıldığında yeni kaynakların bir kısmında nazımın ayrı bir nazım şekli sayıldığı¹⁹³, bir kısmında kıt'anın bir türevi gibi değerlendirildiği yahut bu konuda mütereddit davranıldığı¹⁹⁴, bazı

¹⁹¹ Cemâl Kurnaz-Halil Çeltik, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", **Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005, s. 499-vd. Hikmet İlaydın divan edebiyatı nazım şekillerini tasnif ederken gazel tipi ve mesnevî tipi olmak üzere temel iki tip saymaktadır. Hikmet İlaydın, **Türk Edebiyatında Nazım**, İstanbul, İnkılap ve Aka, 1964, s. 103-vd.

¹⁹² Yapılan tarama sonucunda bu tarz manzûmelerin Ahmet Paşa, Hayâlî, Yahya Bey, İshak Çelebi, Emrî divanlarında mukattaat başlığı altında; Necâtî, Bâkî, Mesîhî, Ziyâî, Âlî, Nâilî, Vecdî, Münîf, Nâbî, Fehîm, Esrar Dede, Neylî divanlarında kıt'alar arasında, Behîştî ve Şâhî divanlarında da nazmlar başlığı altında yazıldığı görülmüştür. Bahsedilen divanlardan bazılarının tam künyesi daha önce yazılmıştır. Ayrıca kaynaklar kısmına da bakılabilir. Diğerleri için bk. Ahmet Mermer, **XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divançesi**, Ankara, MEB Yayınları, 2002; Sabahattin Küçük, **Antakyalı Münîf Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 1999; Ali Fuat Bilkan, **Nâbî Divanı**, İstanbul, MEB Yayınları, 1997, 2 C; Tâhir Üzgör, **Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**, Ankara, AKM Yayınları, 1991; Osman Horata, **Esrâr Dede Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 1998; Sadık Erdem, **Neylî ve Divan'ı**, Ankara, AKM Yayınları, 2005.

¹⁹³ Muallim Naci, **İstilahat-ı Edebiyye Edebiyat Terimleri**, Haz. Alemdar Yalçın-Abdülkadir Hayber, y.y., Akabe, t.y., s. 96; E.J. Wilkinson Gibb, **Osmanlı Şiir Tarihi A History Of Ottoman Poetry**, Tercüme: Ali Çavuşoğlu, [Ankara], Akçağ Yayınları, [1999], C. I-II, s. 72; Tahîrî'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1973, s. 114; Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1994, s. 47-48; Mermer-Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, s. 83; Lütfi Alıcı, "Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri", **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, s. 104-105.

¹⁹⁴ Cem Dilçin, **Örneklemlerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, TDK Yayınları, 1983, s. 202-203; Hasan Aksoy, "Kıta", **TDVİA**, C. 25, Ankara, TDV Yayınları, 2002, s. 505. Bu çalışmalarda nazm, kıt'anın bir alt türevi gibi değerlendirilmiştir. Şu eserlerde ise nazm ayrı bir madde halinde değil de kıt'a anlatılırken tarif edilmiştir: İlaydın, age, s. 109; Halil Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-417 (Temmuz-Eylül 1986), s. 412-413; Faruk K. Timurtaş, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1993, s. 18; Filiz Kılıç, "Nazım Şekilleri", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker

yayınlarında ise bir nazım şekli sayılmadığı görülmektedir¹⁹⁵.

Eski Türk edebiyatının temel eserleri olan divanlarda nazm kelimesinin nazım şekli olarak değil; manzûme, şiir, bazen de gazel anlamında ve kimi zaman dîbâcelerde şiiri nesirden ayırmak için kullanıldığı bilinmektedir. Aşağıda örnek olarak birkaç beyit vermekle yetiniyoruz.

Bu mu‘ciz nazmı görüp ehl-i eş‘ār
Ġazel dimekden istiġfār iderler (Necâtî)

Ĥaĥ budur Bâķî nazîr olmaz bu mu‘ciz nazmuĥa
Şi‘re âġâz itseler şimden girü seĥĥârlar

Re‘îs-i baĥr-i nazm olduĥ bugün ‘âlemde ey Bâķî
Ġazel dimek senüĥ ĥab‘-ı dür-efşânuĥda ĥalmışdur

Bu nazm-ı nâdirenden ĥoġrı söyle ey Nâbî
Deĥâna lezzet-i âb-ı zülâl gelmedi mi¹⁹⁶

Kelime Kabûlî Divanı’nda da manzûm söz, şiir anlamında kullanılmıştır: “... Erbâb-ı şınâ‘at-keġamuĥ ve aşĥâb-ı belâġat-intizâmuĥ kelâm-ı mu‘ciz-nizâm ve maĥâl-i siĥr-intizâmını iki vech üzre muĥarrer ĥılmışlardır. Biri neşr ki anuĥ muĥarriri erbâb-ı sec‘ ü inşâ ve biri nazm ki anuĥ muĥarriri aşĥâb-ı şî‘r ü nazm-ârâdur. Ĥıt‘a

Ehl-i inşâ vü nazma rüşendür
İki vech üzredür kelâm-ı metîn

Yayınları, 2006, s. 224. Cengiz ve Kılıç’ın yazılarında bu konudaki karışıklığa ve belirsizliğe de vurgu yapılmıştır. Neclâ Pekolcay ve Selçuk Eraydın tarafından yazılan **İslâmî Türk Edebiyatı** (İstanbul, İrfan Yayınevi, 1975) adlı eserde ise nazım şekilleri anlatılırken nazmdan hiç söz edilmemektedir. Ancak kıt‘aya örnek olarak verilen metinde ilk beytin mukaffa olduğu görülmektedir. Age, s. 28-29, 41.

¹⁹⁵ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, İstanbul, MEB Yayınları, 1993, s. 666; Kurnaz-Çeltik, agm, s. 493.

¹⁹⁶ Nazm kelimesinin geçtiği örnek beyitler için bk. Dilçin, “Divan Şiirinde Gazel”, s. 125-126.

Biri menşür çün Benātü'n-na'ş
Biri manzûm nite kim Pervîn” (Dîbâce)

Yine divan edebiyatının en önemli kaynaklarından olan tezkirelerde de aynı şekilde nazm özel bir nazım şekli anlamında değil, manzûme anlamında genel bir terim olarak kullanılmıştır. Nitekim XVI ve XVII. yüzyıl tezkireleri üzerine yapılan çalışmalarda, tezkirelerde geçen diğer nazım şekil ve türleri üzerinde ayrı ayrı durulurken nazmdan bu anlamda hiç bahsedilmemektedir. Ayrıca tezkireciler kimi zaman yeri geldikçe nazım şekil ve türlerini zikrettikleri halde nazmdan hiç bahsetmemektedirler¹⁹⁷.

Burada son olarak bir anlamda eski edebiyatın yaşandığı devirde yazılmış olan edebiyat teorisi niteliğindeki eserlere bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda Türkçe yazılmış en eski belagat kitabı olarak bilinen Diyarbakırlı Şeyh Ahmed el-Bardahî'nin 1502'de tamamladığı *Kitabu Câmi'i'l-Envâ'il-Edebi'l-Fârsî* adlı eserinde mesnevî, rubai, kıt'a, kaside, tercî-bent, gazel, medhiye, hicviye, mersiye gibi nazım şekil ve türleri tarif edilirken nazma da değinilmekte ve “nazm diyü sözi vezne getürüp şi'r söylemege dirler, nesr diyü nazmın aksine dirler” denilmektedir¹⁹⁸.

Yine 1549'da telif edilmiş olan Sürûrî'nin *Bahrü'l-Ma'ârif*inde şiir terimleri ve nazım şekillerinin tek tek açıklaması yapılmakta, ancak nazmdan bahsedilmemektedir¹⁹⁹. Bu eserde bazı yerlerde, kimi zaman da nesir kısmından sonra gelen bir şiirden önce nazm kelimesi manzûme, şiir anlamında kullanılmıştır. Meselâ; “misâl-i nazm ki her kelimesinüñ evveli mîm ola” (vr. 134a), “misâl-i nazm ki okıması müşkil ola” (vr. 134b).

Bu konuda son olarak Müstakîm-zâde'nin *Istılâhâtü's-Şi'riyye*'sinden

¹⁹⁷ Harun Tolasa, *Sehî, Latîfi, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Y.Y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, s. 333-351; Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 339-345. “... Nitekim şuarâ tezkirelerinde çoğu yerde *şi'r* ve *nazm* sözüyle gazel anlatılmak istenmiştir...” Dilçin, “Divan Şiirinde Gazel”, s. 125.

¹⁹⁸ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, s. 51-52; [Şeyh Ahmed el-Bardahî], *Beyân-ı Istılâh-ı Şi'r*, 06 Mil. Yz. A 7077, vr. 25a.

¹⁹⁹ Sürûrî, *Bahrü'l-Ma'ârif*, DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib-I, Yz. 437, vr. 2b-7a.

söz etmek istiyoruz. Bilindiği üzere 1773'te yazılmış olan bu eser, alfabetik bir divan edebiyatı terimleri sözlüğü olup içinde altmıştan fazla edebî terimin tanımı yapılmaktadır. Müstakîm-zâde nazmın tanımını şöyle yapmaktadır: “Kelâm kangı lügat üzre olursa anı vezn ile şi'r kılmakdur ki, nizâm-ı haytu'l-le'âlî ma'nâsına silk mutlakâ haytdur.”²⁰⁰ Görüldüğü üzere burada da nazmdan özel bir nazım şekli olarak bahsedilmemektedir.

Sonuç olarak nazmın müstakil bir nazım şekli olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu durumda kimi zaman 4, 5 beyitli olduğu halde divanlarda gazeliyyat kısmından ayrı yazılan, aa-xa şeklinde kâfiyelenen, rubai ve tuyuğ olmayan bu manzûmeler ne sayılacak, tenkitli bir divanda nereye yerleştirilecektir? Kimi çalışmalarda bunların kıt'alar başlığı altında yazıldığı kaydedilmişti. Bu manzûmelerin, ilk beyitleri mukaffâ olduğu için, kıt'a olmadığı ortadadır. Öyleyse bunların kıt'alar bölümünde yazılmalarının doğru olmadığını düşünüyoruz. Diğer taraftan gelenekte bunların umûmiyetle divanların mukattaat bölümünde kıt'a, rubai ve tuyuğ hatta kimi zaman beyitlerle karışık olarak yazıldıkları malumdur. Bir görüşe göre, “bu kısımdaki şiirlerin çoğu aslında şiir eskizleri, karalamalarıdır; daha sonra tamamlanmak üzere yazılmış gazel beyitleridir. Hatta bunların bir kısmının geliştirilerek tamamlanmış olduğunu gazeller kısmı ile mukayeseler yapınca anlıyoruz.”²⁰¹ Nitekim Emrî Divanı'nın mukattalar kısmında 432. sırada yazılan bir beyit, gazeller kısmında 397/5'te hemen hemen aynen tekrarlanmaktadır. Başka örneklerin çıkması da kuvvetle muhtemeldir. Çalışma konumuz olan Kabûlî Divanı'nda ise benzer söyleyişlerden ötede bu konuya çok bariz örnekler bulunmaktadır. Meselâ, “oda yanar” redifli gazelin (G 128), İM'de sadece ilk iki beyti vardır. Ayrıca bu iki beyit; kıt'a, rubai gibi kısa manzûmeler arasında geçmektedir. Halbuki SB'de bu iki beyte üç beyit daha eklenmiş ve manzûme beş beyitlik tam bir gazel olarak yazılmıştır. İkinci bir örnek de benzer niteliktedir. İM nüshasında 2 beyitlik kıt'a biçiminde yazılmış olan “Gedûsun” redifli manzûme (G 210), SB'de 5 beyitlik bir gazel şeklindedir. Yine yazma

²⁰⁰ Harun Tolasa, “18. YY.'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü -Müstakimzâde'nin İstîlâhâtü'ş-Şi'riyye'si-II”, **İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XXIV-XXV, İstanbul, 1986, s. 378.

²⁰¹ Saraç, **Emrî Divanı**, s. 16.

divanda kıt'alar arasında geçen ve gazel tarzında kâfiyelenen iki beyitlik bir manzûmenin (G 460), küçük farklarla iki gazelde (G 163, G 164) tekrarlandığı görülmektedir. Anlaşılan şair 2 beyitlik bu manzûmeler üzerinde çalışarak onları 5 beyitlik gazeller haline getirmiştir. Meselâ divanın sonundaki beyitler arasında geçen

Nişâr eyler şenâ dürlerini bî-ḥadd ü bî-pâyân
 Ḳabûlî luṭfuṅa râci'dür ey sulṭân-ı 'âlî-şân (B 257)

beyti ayrıca çok küçük farklarla kasideler ve gazeller arasında da geçmektedir.

Şenâ gevherlerin dizmiş nişâr itmek murâd eyler
 Ḳabûlî luṭfuṅa râci'dür ey şâh-ı kerem anuṅ (K 2/41)

Nişâr eyler şenâ gevherlerin bî-ḥadd ü bî-pâyân
 Ḳabûlî luṭfuṅa râci' kılupdur anı sulṭānum (G 231/6)

Biraz cenâbuṅa mâ-fi'z-żamîrin eyledi 'arż
 Ḳabûlî luṭfuṅa râci'dür ey şeh-i 'âlem (G 254/13)

Yine benzer bir değişikliği aşağıda da görmek mümkündür. Bunlardan ilki beyitler arasında, ikincisi bir gazel içinde geçmektedir.

Gül ne hoş-bū yâr idi âzâr-ı ḥârı olmasa
 Mey ne rengîn keyf idi sâķī ḥumârı olmasa (B 274)

Gül ne nâzûk yâr idi yanında ḥârı olmasa
 Mey 'aceb şîrîn nigâr idi ḥumârı olmasa (G 352/1)

Örnekleri daha da arttırmak mümkündür. Muhtemelen Kabûlî önce ilk sırada gösterilen beyitleri söylemiş, daha sonra biraz değiştirip geliştirerek

aynı beyitleri kaside ve gazellerinde kullanmıştır. Burada biraz farklı, ama konumuzu iki manzûmeden de bahsetmek faydalı olacaktır. Kabûlî'nin 2 beyitli kıt'alarından birisi şu şekilde başlamaktadır:

Var ey gâzel girye it öp elin pâyine düş
O şâh-ı muhteşeme 'arz kııl mezelletüñi (Kt 12/1)

Yine 2 beyitlik bir kıt'asının 2. beyti

Birisi Kâradeñizdür birisi Bañr-ı Sefîd
Sefîne-i gâzelüm oldu mecmâ'u'l-bağreyn (Kt 9/2)

şeklindedir. Görüldüğü üzere şâir kıt'a şeklindeki iki manzûmesine "gazel" demektedir. Buradan belki de şairin gazel yazmayı/söylemeyi hedef aldığı sonucu çıkarılabilir.

Kısacası yukarıdaki görüşte belirtildiği gibi, mukattaat bölümündeki manzûmeler, rubai hariç, çoğunlukla daha sonra tamamlanmak üzere yazılmış gazel beyitleri ve gazellerin ilk, ibtidai şekilleridir denilebilir.

Bu konudaki kısmen konumuzu ilgilendiren farklı bir görüş de İran edebiyatının tesiriyle Türk edebiyatında 17. yüzyıldan itibaren 2 beyitten meydana geldiği ve aa-xa şeklinde kâfiyelendiği söylenen dübeyt diye rubaiden ayrı bir nazım şeklinin oluştuğu yolundadır²⁰². Bu manzûmelerin bize göre 2 beyitli gazel tipinde kâfiyelenen (bazılarının nazm dediği) bir manzûmeden hiçbir farkı yoktur. Bütün Türk edebiyatında yalnız iki divan (Tecellî ve Osman Nevres) ve bir mecmuada dübeyt başlığının geçmesi böyle bir nazım şeklinin varlığı için yeterli delil midir bilemiyoruz. Diğer taraftan İran edebiyatında dübeytlerin X. yüzyıldan itibaren oluştuğu söylenmektedir. Halbuki Türk edebiyatında bu şekli kullanan ilk şair olduğu söylenen Tecellî XVII. yüzyılın sonunda yaşamıştır(ö. 1688). Eğer dübeyt İran edebiyatının etkisiyle Türk edebiyatında da kullanılan bir nazım şekli ise,

²⁰² Konuyla ilgili bk. Sebahat Deniz, "Dübeyt (Dübeytî) Hakkında", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 14, İstanbul, 2006, s. 77-100.

Türk edebiyatında neden daha önceki yüzyıllarda değil de XVII. yüzyıl sonu gibi geç bir dönemde ortaya çıkmıştır? Yahut önceki yüzyıllarda varsa bu başlık neden kullanılmamıştır? Üstelik klasik Türk şiirinin kuruluş asırlarında İran-Türk edebî ilişkilerinin daha da yoğun olduğu bilinmektedir. Ayrıca daha önce bahsedilen ve edebî terimlerle ilgili bilgi veren Şeyh Bardahî, Sürûrî ve Müstakîm-zâde'nin eserlerinde de bu terime rastlanmamaktadır²⁰³.

Çalışma konumuz olan Kabûlî Divanı'nda, dübeyt tarifine uyan yani 2 beyitli, aa-xa kâfiyeli, rubai ve tuyuğ olmayan 56 tane manzûme bulunmaktadır. Bununla birlikte aynı tarzda kâfiyelenen 13 tane de 3 beyitli manzûme vardır. 2 beyitliler dübeyt sayılırsa 3 beyitliler ne sayılacaktır? Nazm mı, gazel mi, yahut sebeyt mi? Aslında mesele yine nazm konusunda düğümlenmektedir. Bu konudaki benzer bir örnek, Ahmet Paşa Divanı'nda geçmektedir. 3 beyitli olan bu manzûme bir gazel sayılmıştır²⁰⁴. Ayrıca Aşkî Divanı'nda 3 ve 1 beyitli birer gazel bulunmaktadır. Fakat bu eserde ilginç ve yukarıda üzerinde durulan şâirlerin beyitleri geliştirerek gazel haline getirdikleri konusuna da güzel bir örnek olan nokta şudur: Aşkî Divanı'nın incelenen üç nüshasında da 3 beyitlik gazelden sonra 2 beyitlik, 1 beyitlik gazelden(?) sonra 4 beyitlik boşluk bırakılmıştır²⁰⁵. Yine Râmî Paşa Divançesi'nde de mukattaat bölümünün haricinde, gazeller arasında, "nâ-tamam" başlıklı 3 manzûme bulunmaktadır. Bunlardan biri 2 beyitli, ikisi 3 beyitlidir²⁰⁶. Başka bazı akademik çalışmalarda da çeşitli gerekçeler gösterilerek 3, 2, hatta 1 beyitli bazı manzûmeler gazel sayılmıştır²⁰⁷.

Bütün bunlardan sonra şunları söylemek mümkündür: Divan şiirinde

²⁰³ Beysanoğlu, age, s. 52-53; [Şeyh Ahmed el-Bardahî], **Beyân-ı Istılâh-ı Şi'r**, vr. 25a; Sürûrî, age, vr. 2b-7a; Tolasa, agm, s. 371-379. Müstakîm-zâde, nazım şekli olarak mesnevîyi tarif ettikten sonra "Fârisîde dübeyt dinür" demektedir. Tolasa, agm, s. 376. Bu ifade, Deniz'in makalesinde naklettiği Molla Câmî'nin ve Neşâtî'nin Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin ilk iki beyti için dübeyt demeleriyle kısmen örtüşmektedir. Deniz, agm, s. 364.

²⁰⁴ **Ahmet Paşa Divanı**, s. 241.

²⁰⁵ Edith Gülçin Ambros, "Osmanlı Gazelinin Uzunluğunda Görülen Gelişmeler: 16. Yüzyılda Durum", **Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları**, Abdülbaki Gölpinarlı Hatıra Sayısı II, Volume: 20, Harvard University, 1996, s. 6'dan naklen "Aşkî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı", Haz. İskender Pala, İÜ Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1983.

²⁰⁶ Râmî Paşa, **Divânçe**, Haz. Ali Fuat Bilkan, İstanbul, Fatih Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 42, 60, 80.

²⁰⁷ Avşar, **Revânî Divanı**, s. 542-544; Selami Turan, "Erken Dönem Türk Şiirinde Gazel", GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2000, s. 42-43.

beyit birimiyle yazılan nazım şekillerinin en yaygın ve önemlisi gazeldir. Kasidesiz divanlar olmakla birlikte gazelsiz divan olmaz. Ayrıca divan şâirlerinin ve tezkirecilerin nazm, şi'r gibi terimleri çok defa gazel anlamında kullandıkları da bilinmektedir²⁰⁸. Bu bakımdan nazım şekilleri tespit ve tasnif edilirken gazel esaslı bir yöntem kullanılmalıdır. 1, 2 beyitle işe başlayan şairin öncelikli ve en önemli hedefi tam bir gazel oluşturmaktır. Kimi zaman bu sonuç elde edilememiş, manzûme 2, 3 beyit olarak kalmış olabilir. Eğer ilk beyti mukaffa ise bunları da gazel saymak bir çözüm yolu gibi görünmektedir. Diğer taraftan bir nazım şeklinin oluşumu için, nazım biriminin kendisini bir defa tekrarı yeterlidir. Bu şiirlerin ikişer beyitlik yazılmaları gazel olmalarına engel değildir²⁰⁹. Ayrıca bunlar gazel sayılmazsa iş karışmakta, nazm, dübeyt, kıt'a gibi farklı ve tartışmalı konular devreye girmektedir.

Bundan dolayı Kabûlî Divanı'nda bulunan ve aa-xa-xa-... şeklinde kâfiyelenen 2, 3 beyitli manzûmeler de (tabii ki rubai ve tuyuğlar hariç) gazel kabul edilmiştir. Ancak bunları şairin tam bir gazel kabul ederek divanının gazeller bölümüne almadığı göz önünde tutularak ilgili manzûmeler gazellerden sonra "Nâ-tamam Gazeller" başlığı altında yazılmıştır²¹⁰. Gazeliyyat bölümünde bulunmayan fakat gazel sayılan 4, 5 beyitli manzûmeler, iki tarih manzûmesi müstesnâ, gazeliyyat kısmında ilgili kâfiye harfinin sonuna ilave edilmiştir.

Kabûlî Divanı'ndaki varlığı tartışılabilir bir nazım şekli de *tuyuğ*dur. Arap ve İran edebiyatlarında görülmediği, Türk edebiyatına has bir nazım şekli olduğu söylenen tuyuğ; bilindiği üzere 4 mısradan oluşmakta, aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmakta ve çoğunlukla *aaxa* şeklinde kâfiyelenmektedir. Bunun yanında musarra tuyuğ denilen ve *aaaa* kafiye şemasına uygun tuyuğlar da bulunmaktadır. Tuyuğların diğer bir özelliği de mümkün olduğunca cinaslı kâfiyenin kullanılmasıdır. Kaynaklarda bunlardan

²⁰⁸ Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 125-126.

²⁰⁹ Kurnaz-Çeltik, agm, s. 513.

²¹⁰ Tartışmaya açık olan nâ-tamam/nâkıs gazel konusuna çalışmamızın sınırlarını aştığı için giremiyoruz. Ancak Kabûlî Divanı'nın yazma nüshalarında 4 beyitli gazeller, mahlas olsun olmasın, gazeliyyat bölümünde yazıldığından bu çalışmada sınır olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Kabûlî Divanı'ndaki 2, 3 beyitli gazellerin hiçbirinde mahlas bulunmazken, 4 beyitli 8 gazelden 5'inde mahlas kullanıldığını da belirtmek isteriz.

başka, Türk edebiyatında bu nazım şeklinin çok da yayılmadığı ve özellikle Ali Şir Nevâî, Kadı Burhaneddin ve Nesîmî'nin tuyuğlarıyla tanındıkları bilgisi de yer almaktadır. Anadolu Türk edebiyatında ise bu nazım şeklini kullanan tek şair olarak XV. yüzyılda yaşamış İvaz Paşa-zâde Atâî sayılmaktadır²¹¹. Tuyuğ nazım şeklinin bu bilinen ve kabul edilen özelliklerinden farklı olarak, çalışmamızı da ilgilendiren tartışmalı bir yönü vardır. O da tuyuğ özellikleri taşıyan fakat tuyuğ başlığı olmayan ve XV. asırdan sonra yazılmış manzûmelerin tuyuğ sayılıp sayılmayacağıdır. Halil Erdoğan Cengiz bu hususu şu şekilde gündeme getirmekte ve tartışmaktadır: “Edebiyatçılarımız bugün için tuyuğun çoğunlukla Çağatay ve Âzerî lehçeleri alanında kullanılmış bir nazım şekli olduğu, Anadolu’da fazlaca kullanılmadığı ve XVI. yüzyıldan sonra rağbetini tamamen yitirdiği görüşünde birleşmiş görünmektedirler. Öyle sanıyoruz ki Anadolu sahasında kimlerin tuyuğ yazdığını ortaya koyan çalışmalar henüz sonuçlanmış değildir. Güçlük her halde tuyuğ nazım şeklinin özelliklerini taşıdığı halde tuyuğ başlığını, adını taşımayan şiirlerin varlığından kaynaklanmaktadır... Bu durumda, bilinen özelliklere uygun biçimde tuyuğlar yazıldığı, fakat ad olarak tuyuğun benimsenmediği ya da fazlaca yayılmadığı için, diğer nazım şekillerinden ayrılarak vurgulanmasına ihtiyaç duyulmadığı düşüncesi üzerinde de durulabilecektir. Şu halde bu konuda en önemli mesele tuyuğ adını taşımayan fakat tuyuğ tanımına uyan şiirleri tuyuğ sayıp saymamak olmaktadır. Şayet tuyuğ sayılmazsa böyle bir nazım şeklini belirli bir tarihten sonra yürürlükten kaldırma durumu söz konusu edilebilecektir. Sayılırsa, bu kez de kimi şairlere, yazmadıkları bir nazım şekliyle şiirler yazdırmış olma durumu ortaya çıkacaktır. Şüphesiz edebiyatçılarımız konuya açıklık getireceklerdir...” Daha sonra Cengiz 1814’te ölen Müverrih Sürûrî’nin 4 mısralık bir manzûmesini örnek olarak vermekte, ancak tuyuğ tarifine uyan bu manzûmenin tuyuğ sayılıp sayılmayacağı konusunda maalesef net bir sonuç belirtmemektedir²¹².

²¹¹ Cengiz, “Divan Şiirinde Musammatlar”, s. 421; İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s. 70-72; Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, s. 210-211.

²¹² Cengiz, agm, s. 422.

Kabûlî Divanı'nda da yukarıda bahsedildiği gibi, özellikleri itibariyle tuyuğ tarifine uyan, ancak tuyuğ başlığı taşımayan manzûmeler bulunmaktadır. Üstelik bunlardan biri Farsçadır. Başta, bu manzûmelerde “tuyuğ” başlığının olmaması, ayrıca bazı kaynakların tuyuğun XVI. yüzyıl başlarında artık hiç kullanılmadığını, hatta küçümsendiğini söylemeleri²¹³ sebebiyle bunları tuyuğ saymamayı düşündük. Ancak XVI. asır sonlarında Misâlî ve XVII. asır başlarında Muhîfî gibi bazı hurûfî şâirlerinde örneklerine rastlanması²¹⁴, Kabûlî'nin yaşadığı XVI. yüzyılın ikinci yarısında tuyuğun hâlâ kullanılıyor olduğunu göstermektedir. Bundan başka Kabûlî'nin, tuyuğ şairleri Kadı Burhaneddin ve Nesîmî'ye nazire sayılabilecek şiirleri bulunması, dolayısıyla onları okumuş olduğunu göstermektedir (bk. Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler Bölümü). Ayrıca Kabûlî'nin tuyuğda önemli bir yeri olan cinas sanatına çok düşkün olduğu da bilinmektedir. Diğer taraftan, umûmiyetle müstensihler tarafından şiirlere konulan başlıkların nazım şeklini belirlemede her zaman etkin olmadıkları, hatta kimi zaman yanıltıcı olabildikleri de malumdur. Bütün bu hususlar göz önünde tutularak zaten özellikleri bakımından tuyuğa uygun olan bu manzûmelerin tuyuğ kabul edilmesi gerektiğine karar verilmiştir.

Kabûlî Divanı'ndaki tuyuğ tanımına uyan manzûmelerden birinin Farsça olması dikkat çekicidir. Kaynaklarda tuyuğun Türk edebiyatına has bir nazım şekli olduğu söylenmektedir. Ayrıca tuyuğ yazan Nevâî, Kadı Burhaneddin ve Nesîmî Divan'larında Farsça tuyuğ yoktur²¹⁵. Ancak bu, başka eserlerde çıkmayacağı anlamına gelmez. Dilin nazım şeklinin belirlenmesinde etkili olmadığı, her ne kadar manzûme Farsça olsa da şâirin Türk olduğu, manzûmenin de yukarıdaki tanıma uyduğu göz önünde tutularak bu manzûme de tuyuğlar arasına alınmıştır (Ty 1).

Bütün bu tartışma ve açıklamalardan sonra Kabûlî Divanı'ndaki nazım şekillerinin tasnifine geçebiliriz. Kabûlî Divanı'nda, divan şiirinin hemen

²¹³ İpekten, age, s. 72. İpekten bu iddiasına Sehî Bey'in şu beytini delil göstermektedir: Bülbül şadâsı gibi şi'r-i Sehî güzeldür/Eş'âr-ı gayrılar hep aña göre tuyuğdur

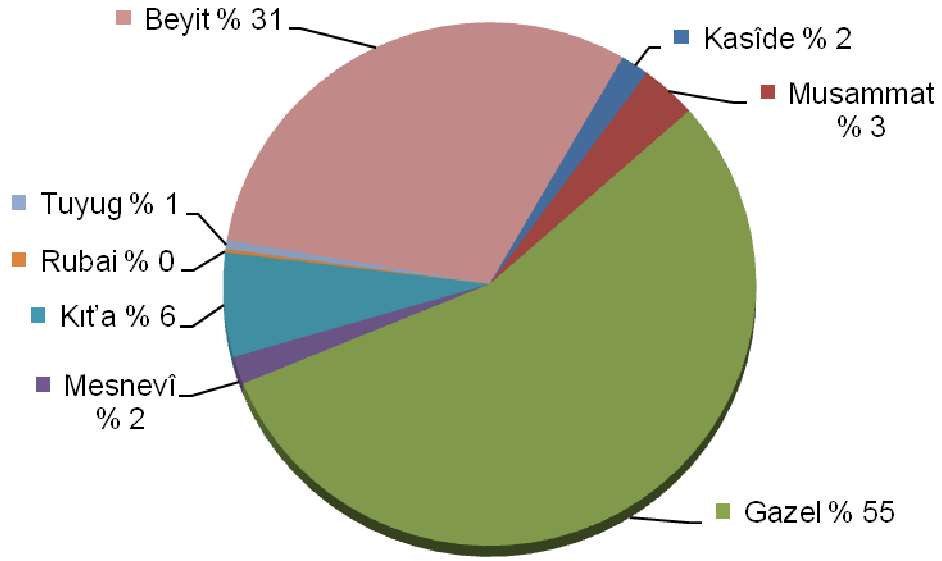
²¹⁴ Akün, “Divan Edebiyatı”, s. 405.

²¹⁵ Bk. Ağâh Sırrı Levend, **Ali Şir Nevâî, II. Cilt, Divanlar**, Ankara, TDK Yayınları, 1966, s. 151; Ergin, **Kadı Burhaneddin Divanı**, s. 522-543; **Nesîmî Divanı**, s. 385-437.

hemen bütün nazım şekillerine örnek bulmak mümkündür. Divanda 15 farklı nazım şekli kullanılmış, ayrıca müfret ve matlalara yer verilmiştir. Bu nazım şekilleri, bunların sayıları, dillere dağılımı ve divandaki kullanım oranları aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Sıra No	Nazım Şekli	Manzûme Sayısı			Toplam	Divandaki Oranı (%)
		Türkçe	Farsça	Arapça		
1	Kasîde	16	-	-	16	1,7
2	Terkîb-bent	1	-	-	1	0,1
3	Tercî-bent	4	-	-	4	0,4
4	Muaşşer	1	-	-	1	0,1
5	Müsemmen	2	-	-	2	0,2
6	Müseddes	5	-	-	5	0,5
7	Tesdîs	2	-	-	2	0,2
8	Muhammes	1	-	-	1	0,1
9	Tahmîs	13	-	-	13	1,3
10	Murabba	3	-	-	3	0,3
11	Gazel	499	17	-	516	55,3
12	Mesnevî	13	1	2	16	1,7
13	Kıt'a	51	8	1	60	6,4
14	Rubai	-	2	-	2	0,2
15	Tuyuğ	4	1	-	5	0,5
16	Beyit	242	34	10	286	30,6
Toplam		857	63	13	933	

Manzûmelerin sayısının Divan'a dağılımı aşağıdaki grafikte daha net görülebilir.

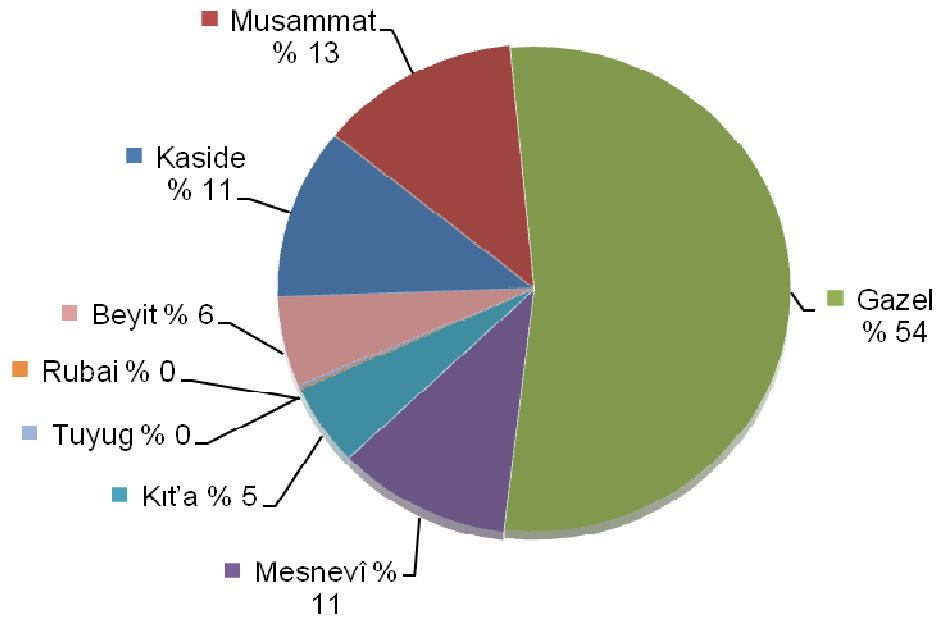
Grafik-1 Kabûlî Divanı'ndaki Manzûmelerin Nazım Şekillerine Dağılımı

Ancak manzûme sayıları esas alınarak yapılan yukarıdaki tablo ve grafik divanın muhtevası konusunda kısmen yanıltıcı olabilir. Örneğin divanda 16 kasidenin, buna karşılık 286 beytin olduğu düşünülürse kasidelerin beyitlerden daha az bir yer tuttuğu zannedilebilir. Nitekim yukarıdaki grafikte de beyitler kasidelerden daha fazla yer tutmuştur. Halbuki durum öyle değildir. Nitekim aşağıda mısra sayıları esas alınarak yapılan tablo ve grafik bu konuda daha ayrıntılı ve doğru bilgiler vermektedir²¹⁶.

Nazım Şekli	Mısra Sayısı	Divandaki Oranı (%)
Kaside	1100	11,3
Musammat	1231	12,6
Gazel	5176	53,3
Mesnevî	1064	10,9

²¹⁶ Bu tablo ve grafiklerde beyit sayısının değil de mısra sayısının baz alınmasının sebebi, divanda muhammes ve tahmis gibi beyit esasına dayanmayan, bentleri tek (5) mısradan meydana gelen manzûmelerin bulunmasıdır. Beyit sayıları esas alınsaydı o zaman musammatlar bölümü virgüllü ve küsuratlı rakamlarla gösterilecekti. Ayrıca konunun net olarak ortaya konulması açısından da mısra sayısını baz almanın daha kullanışlı olacağı düşünülmüştür. Bundan başka grafiklerdeki yüzdelerle tablo ve metindeki yüzdeler arasında bazı farklar bulunabilir. Bunun sebebi, hesaplamaların grafiklerde bilgisayar tarafından otomatik olarak, diğer yerlerde ise elle yapılmasıdır.

Kıt'a	522	5,3
Rubai	8	0,08
Tuyuğ	20	0,2
Beyit	572	5,9
Toplam	9693	

Grafik-2 Mısra Sayıları Baz Alındığında Nazım Şekillerinin Divan'daki Dağılımı

Yukarıdaki veri ve grafiklerden de anlaşıldığı üzere Kabûlî Divanı gazel ağırlıklı bir divandır (% 54). Divan'daki oran açısından gazelleri sırasıyla musammatlar (% 13), kasideler (% 11), mesnevîler (% 11) takip etmektedir. Bunların ardından beyitler (% 6), kıt'alar (% 5), en son da tuyuğ ve rubailer gelmektedir.

Divan'daki manzûmelerin mısra sayıları baz alındığında dillere göre dağılımı şu şekildedir:

Dil	Mısra Sayısı	Kullanım Oranı (%)
Türkçe	9175	94,6

Farsça	482	4,9
Arapça	36	0,3
Toplam	9693	

Bu tabloda da görüldüğü üzere, mısra sayıları baz alınarak yapılan incelemede, Divan'da yaklaşık % 95 oranında Türkçe, yaklaşık % 5 oranında da Farsça kullanıldığı görülmüştür.

Şimdi bahsedilen nazım şekillerini ayrı ayrı ele alalım.

2.1.1. Kasideler

2.1.1.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nda 16 adet kaside bulunmaktadır. Kasidelerin tamamının yer aldığı İM nüshasında bu kasidelerden 10'u divanın baş kısmında, 6'sı ise divanın sonunda kayıtlıdır. Mısra sayıları göz önüne alındığında divanda % 11,3'lük bir yer işgal eden bu kasidelerin hepsi de Türkçe'dir. Beyit sayıları şu şekildedir: K 1, 45; K 2, 57; K 3, 44; K 4, 113; K 5, 37; K 6, 45; K 7, 44; K 8, 20; K 9, 37; K 10, 30; K 11, 19; K 12, 8; K 13, 19; K 14, 7; K 15, 12; K 16, 13.

Görüldüğü üzere Kabûlî'nin kasideleri 7 ile 113 beyit arasında değişmektedir. Bilindiği gibi kasidenin beyit sayısı konusunda farklı görüşler vardır. Kasidelerin çoğunlukla 31-99 ya da 9-100 beyit arasında olduğu söylenmekle birlikte, daha uzun ve daha kısa kasideler de bulunmaktadır²¹⁷. Bu konudaki son araştırmalarla kasidenin 2 beyitten başlayarak istenildiği kadar uzatılabileceği anlaşılmıştır²¹⁸. Burada ölçü kafiyenin müsaadesi ve

²¹⁷ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 123; Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-417 (Temmuz-Eylül 1986), s. 20; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 28.

²¹⁸ Mustafa İsen-vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, 2006, Grafiker Yayınları, s. 210. Adıgeçen eserde, aynı yerde, kasidenin beyit sayısının 2-303 beyit arasında değiştiği söylenmektedir. Halbuki Mehmet Çavuşoğlu, "... beş yüz beyti aşan kasideler yazılmıştır" demektedir. Çavuşoğlu, agm, s. 20. Bu ifadelerden kaside için bir üst sınıram konulamayacağı da anlaşılabilir.

şâirin kafiye kullanma becerisidir.

Kasidelerin nesîb (yahut teşbîb), girizgâh, medhiye (yahut maksad, maksûd), tegazzül, fahriye ve dua bölümlerinden oluşması genel âdettendir. Ancak her kasidede bu bölümlerin hepsini bulmak mümkün değildir. Temel bölümler medhiye ve duadır²¹⁹. Bununla birlikte sadece medhiye yahut maksat denilen asıl bölümünün olduğu kasideler de bulunmaktadır²²⁰. Bu kasideler, “belli bir amaçla yazılmış manzûme” tanımına da uymaktadır²²¹. İşte Kabûlî Divanı’ndaki 7 ve 8 beyitli iki manzûme de bu tanıma uyduğu, ayrıca konu birliği olduğu ve müstakil başlıkları bulunduğu için kaside sayılmıştır. Bunlardan 8 beyitli olanı (K 12) hiciv, 7 beyitli olanı (K 14) ise övgü muhtevalıdır.

Diğer kasidelere bölümlenme açısından bakıldığında şunlar görülür:

K 1’de nesib yoktur, doğrudan medhiye bölümünden başlanmaktadır. Uzun bir övgüden sonra dört beyitlik bir fahriye kısmı gelmektedir. Ardından bir girizgâh ve iki beyitlik dua bulunmaktadır. Kabûlî bu kasidesinin 41. beytinde mahlasını söylemiştir.

K 2’de başta sonbaharın tasvir edildiği bir nesib vardır. 17. beyit girizgâh beytidir ve ardından övgü kısmı gelmektedir. Daha sonra kasidenin 38-52. beyitleri arasında kendisinden bahseden şair, burada hem talihinden ve felekten şikâyet edip memdûhundan yardım istemekte hem de kendini övmektedir. Bu bölümü dua kısmının takip ettiği kasidede mahlas 47. beyitte geçmektedir.

K 3, klâsik kasideden biraz farklı bir manzûmedir. Şairin bu kasideyi maksadını padişaha arz ve birilerini şikâyet etmek için söylediği anlaşılmaktadır. Manzûmede klâsik bölümlenmeler bulunmamakta, mahlas ise en son beyitte geçmektedir.

²¹⁹ Son yıllarda kasideyle ilgili dört yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bk. Ayşe Gülay Keskin, “Klâsik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XIII-XIV-XV. Asırlar)”, GÜSBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994; Yaşar Aydemir, “XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside”, GÜSBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994; Bilal Çakıcı, “Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. Yüzyıl)”, GÜSBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996; İsrail Babacan, “XIX. Asır Türk Edebiyatı’nda Kaside Nazım Şekli (Şekil ve İçerik)”, GÜSBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

²²⁰ Örnek olarak bk. Hayretî, *Dîvan*, s. 12-15.

²²¹ Dilçin, age, s. 122.

K 4 de benzer tarzda bir manzûmedir. Zâten “Kasîde-i Hikâye” başlığından da anlaşılacağı üzere şâir, bu kasideyi bir isyan olayını hikâye etmek için söylemiştir. İlgili bölümler bunda da yoktur. Yalnız son kısımda dua vardır. Mahlas da en sonda bulunmaktadır.

K 5'te nesib yoktur. Doğrudan medhiye ile söze başlanmaktadır. Kasidenin 33. beytinde şair mahlasını söyleyip övünmekte, ihsan istemekte ve dua ile kasidesini tamamlamaktadır.

K 6'nın girişinde kozmolojik unsurlarla yapılmış bir düğün tasviri bulunmaktadır. Bir sûriyye olan bu kasidenin nesibi 19. beyte kadar devam etmekte, ardından medhiye bölümü başlamaktadır. Kasidenin 30. beytinden itibaren bir tegazzül bölümü vardır. Kabûlî, gazel söyleyeceğini şu şekilde haber vermektedir:

Şikeste beste yatup âşyâne-i gamda

Oğur bu şi'r-i teri hasb-i hâl idüp ez-ber (K 6/29)

Ardından 37. beyitte mahlasını söyleyen ve bu bölümde övünen Kabûlî, şiirini dua ile bitirmektedir.

K 7'de giriş bölümü olmadan doğrudan medhiyeye başlanmıştır. 30 beyitlik bir övgüden sonra kasidenin fahriye bölümü gelmektedir. 41. beyitte şair hem mahlasını anmakta hem de dua bölümüne geçiş yapmaktadır. Manzûme dua bölümü ile sona ermektedir.

K 8 de doğrudan medhiye ile başlamaktadır. 14. beyitle fahriye bölümüne geçilmekte, 15. beyitte şairin mahlası geçmektedir. Son iki beyitte ise memdûha dua edilmektedir.

K 9'da klâsik kaside bölümleri yoktur. Kaside baştan sona medhiyedir ve en son beyitte mahlas bulunmaktadır.

Yine ilgili bölümlerin olmadığı K 10 ise bir öncekinin aksine baştan sona yergi, alay ve nasihattan ibarettir. En sonda şairin mahlası vardır.

K 11, 12 ve 13 birer hicviyedir. Bunlarda da sadece kasidenin maksad denilen asıl bölümü bulunmaktadır. Üçünde de mahlas yoktur.

Yukarıda da bahsedildiği gibi kısa bir manzûme olan K 14'te sadece

övgü vardır. Mahlas da bulunmamaktadır.

K 15 ve 16'da sadece medhiye bölümü vardır. Bunların en son beyitlerinde şair mahlasını kullanmıştır.

Konuyu toparlayacak olursak, Kabûlî'nin kasidelerinin yarısında genel kaside bölümlerinin olmadığını, bunlarda sadece asıl anlatılmak istenen konunun işlendiğini görürüz. Geriye kalan sekiz kasideden altısında nesib bölümü yoktur, sadece iki kasidede nesib vardır. Bu altı kasidede doğrudan medhiye ile söze başlanmaktadır. Kabûlî'nin yalnız bir kasidesinde tegazzül bölümü bulunmaktadır. Klâsik denilebilecek altı kasidesinde medhiye, fahriye ve dua bölümleri yer almaktadır. Kasidelerden 12'sinde şair mahlasını söylemiş, 4'ünde ise belirtmemiştir.

Kabûlî'nin kasidelerine vezin açısından bakıldığında; 6 tanesinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 3 tanesinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 3 tanesinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 1 tanesinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün*, 1 tanesinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, 1 tanesinin *mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*, 1 tanesinin de *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbına uygun olduğu görülür. Bunların bahirlere dağılımı; 7'si remel, 6'sı hezec, 1'er tanesi de müctes, muzari ve hafif şeklindedir.

Başlıkları açısından dikkat edildiğinde²²² Kabûlî'nin kasidelerinin 15 tanesinin başlıklı, 1'inin başlıksız olduğu ortaya çıkmıştır. Başlıklıların 3'ünde sadece "Kasîde" kelimesi vardır. 7'sinde "Kasîde" kelimesine bir ya da birkaç kelime ilâvesiyle oluşturulmuş başlık bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir: "Kâşîde Berây-ı 'Oşmân Paşa" (K 1), "Kâşîde Berây-ı Sulţân Murâd" (K 2), "Kâşîde-i Hikâye" (K 4), "Kâşîde-i Diğer" (K 6, K 8), "Kâşîde-i Ra'nâ" (K 9), "Kâşîde-i 'Acîbe" (K 10). Geriye kalanlardan ikisi "Hicv" (K 12, K 13), biri "Der-Medh-i Altun" (K 14), biri "Der-Sitâyiş" (K 15), biri de "Der-Sitâyiş-i Ferhâd Paşa" (K 16) şeklindedir.

Kabûlî'nin kasideleri kâfiye açısından değerlendirildiğinde, çoğunlukla bir uzun ünlü ile bir ünsüzden oluşan zengin kâfiyenin kullanıldığı

²²² Bilindiği gibi şiirlere başlıklar çoğunlukla müstensihler tarafından konmakta, müellif tarafından konya bile sonradan büyük değişikliklere maruz kalmaktadır. Bu konuda bk. Ahmet Ateş, "Metin Tenkidi Hakkında", **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul, 1942, C. VII-VIII, s. 263.

görülmektedir. 11 kasidede ân, âm, ât, îs, âr, âd seslerinden oluşan zengin kâfiye kullanılmıştır. Kasidelerden 10'u (% 62,5) rediflidir. Bu rediflerden 4'ü sadece ek (-uñ, -den), 2'si sadece kelime (dede, gönderdüñ), 4'ü de ek+kelime (-a 'ışk olsun, -lerin/ların gördüm, -dur altun, -dur gönderdigün) biçimindedir.

2.1.1.2. İçerik

Kabûlî'nin 16 kasidesinden 9'u medhiye, 3'ü hicviye, 1'i mizahî/nasihat, 1'i şikâyet/tenkit, 1'i tarihî/sosyal, 1'i tasavvufî içeriklidir.

Medhiye içerikli kasidelerden 8'inde bir şahıs övülürken, 1'inde (K 14) altın övülmektedir. Kabûlî'nin kasidelerinde Özdemiroğlu Osman Paşa (K 1), Sultan III. Murad (K 2), Ferhad Paşa (K 5, K 8, K 15, K 16), Mustafa Bey (K 6) ve adı belirtilmeyen bir ağa (K 7) övülmektedir.

Bahsedilen medhiyelerde memdûhlar umûmiyetle, divan şiirinde gelenek olduğu üzere, İran mitolojisindeki kahramanlara benzetilerek, kimi zaman onlardan daha büyük oldukları söylenerek övülmektedir. Bu manzûmelerde övülen kişinin cesareti, kahramanlığı, adâleti, cömertliği gibi özellikleri zikredilmektedir. Bu bakımdan övgülerin pek orijinallikleri olduğu söylenemez. Ancak Osman Paşa'nın özellikle de Ferhad Paşa'nın övüldüğü kasidelerde yer yer dönemin Osmanlı-İran, Osmanlı-Gürcü, sünnî-şîî mücadelesiyle ilgili bilgiler, anekdotlar bulunmaktadır. Ayrıca bunlarda yer yer canlı savaş tasvirlerine rastlamak mümkündür.

‘Acem iklîminüñ yollarını taht-ı revân itdüñ

Revân olsa revâdur kârvânı Rûma Şîrvânüñ

Mücedded al‘alarla yolların kesdüñ kızılbaşuñ

Kesildi bir birinden begleri Īrân u Turanuñ (K 5/2-3)

Dikilsün nîzeğe başlar dökilsün yirlere anlar

Dögülsün ceng-i harbîler görülsün cengi merdânüñ (K 5/11)

Oñat oldursalar başlarına tãcın kızılbaşuñ
Levendüñ ellerine girse başı tãcdãrãnuñ (K 5/15)

İşitdük yine bir merdãne beg merdãnelik itmiş
Tağıtmış düşmenüñ alayını ‘avnıyla Mevlãnuñ

Sekiz yüz atlunuñ ardından altmış merd ile yitmiş
Bozup alayını birin birine kıatmış a‘dãnuñ

‘Adũnuñ biñine besdür birimüz diyü at şalmış
‘Aceb Rüstemlik itmiş dirler oğlı Zãl Paşãnuñ (K 5/26-28)

Tabancañ qorqusundan vechi var kıaldırsa tabanı
Ezelden sillesi oğlãnidur A‘cãm Ervãmuñ (K 8/7)

Yıqalum başlarına taşların taht-ı Tahmãsuñ
Yaqalum gözlerine karşı görün Hãydar ü Sãmuñ (K 8/10)

Yukarıdaki beyitlerde olduğu gibi, bu medhiyelerde Osmanlı'nın doğusunda, İran, Âzerbaycan ve Gürcistan taraflarında bulunan pek çok yer ismi ile buralarda bulunan önemli bazı kişilerin adları geçmektedir. Bu yer isimlerinden bazıları şunlardır: Şiraz, Şam, Şirvan, Revan, Tebriz, Elbü rz/Alburuz Dağı, Tumanis Kalesi, Lori Kalesi²²³, Nefes, Erdebîl, İran, Turan, Kars. Bu kasidelerde adları geçen tarihî ve mitolojik kişiler şunlardır: Osman Paşa, İskender, Tatar Han, Dârâ, Şeyh San'an, Kahraman, Rüstem, Ferhad Paşa, Bihzad, Neriman, Kistrâ, Keykubad, Behmen, Kayser, Güstehem, Hâtem-i Tâî, Hüsrev/Keyhüsrev, Cemşid, Murâd (Sultan, III.), Selîm (Sultan, II.), Mustafa (Hz. Muhammed), Ebubekir (Hz.), Ömer (Hz.),

²²³ Elbü rz Dağı, Kafkas sıradağlarının en yükseğidir. Tumanis, Tiflis yakınlarında bir kalenin; Lor, İran'da bir yerin adıdır. Geniş bilgi için bk. Ş[emseddin] Sami, **Kamusu'l-A'lãm**, C. 2, s. 1021, C. 6, s. 4011.

Osman (Hz.), Ali (Hz.), Ca'fer-i Sâdık, Veysel Karanî, Sinan Paşa, Yusuf Paşa, Rıdvan Paşa, Simon, Zal Paşa, Rüstem Paşa, Mustafa Bey, Nûh (Hz.), Bayezid-i Bistamî, Tahmasb, Haydar (Mirza), Sâ'm (Mirza), Melikşah.

Kabûlî'nin kasidelerinden 3'ü hicviyedir. Bunlardan birincisi (K 11), Karaman erlerine yönelik bir hicviyedir. Kabûlî bunların; yalancı, ahlaksız, dinsiz, yaramaz, kavgacı, suratsız, haram yiyen, yabanî ve vahşî insanlar olduğunu söyleyerek bu insanları çok sert bir biçimde eleştirmektedir. Manzûmeden şairin bunların arasında kaldığı ve onlardan zarar gördüğü anlaşılmaktadır. İkinci hicviyede (K 12) Şîa mezhebine mensup birisi ya da Şîî tipi yerilmektedir. Bu kişi (yahut tip); hırsız, dinin kurallarına uymayan, câhil, şâhın yolundan dönmeyen birisi olarak anlatılmaktadır. Üçüncü hicviyede ise (K 13) isim belirtilmeden bir şahıs hicvedilmektedir. Afyon mübtelâsı olduğu anlaşılan bu kişi muhtemelen şair hakkında ileri geri konuşmuştur. Manzûmede bu kişinin vücut hatlarıyla dalga geçilmektedir. Ancak sözün yer yer küfür ve hakaret derecesine ulaştığı görülmektedir.

Kabûlî'nin kasidelerinden biri nasihat/mizah içeriklidir (K 10). Bu manzûmede başta bir Işık dervişinin özellikleri anlatılmakta, yer yer bu insanla dalga geçilmekte, hatta bazen bu derviş yerilmektedir. Manzûmenin ikinci yarısında ise, dervişe nasıl olması gerektiği konusunda nasihatta bulunmaktadır. XVI. asır sonunda yaşayan gezgin bir Kalender-Işık dervişini tasvir eden ve kısmen mizahî bir edâ ile söylenmiş bu manzûme; dînî, tarihî ve sosyal açıdan önemli bir şiirdir. Bu kasidede, Işık dervişlerinin çıplak dolaşmaları, her yerlerini traş etmeleri, vücutlarını yaralamaları, vücutlarının mahrem yerlerini yaprakla kapatmaları, birlikte dolaşmaları, bid'at ehli olmaları, tekke beklemeleri gibi özellikleri anlatılmıştır²²⁴.

Ālet-i hūsn ü bahā hāzır müheyyā mā-ḥazar
Māh-ı nev ḳaşlu ḳurıcaḳ ṣaḳlu bir ḳavlaḳ dede

Naḥl-i bālā-yı vücdı bir ḳabā dōkmiş nihāl

²²⁴ Bu konuda geniş bilgi için bk. Ahmet Yaşar Ocak, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)**, Ankara, TTK Yayınları, 1999.

Şâhsâr-ı cismine şarmış iki yaprak dede

Tekye-i 'ışk içre şoyunmuş birağmış câmesin

Bir şoyulmuş beyzaya beşzer bizüm şuplağ dede (K 10/4, 6, 9)

Kabûlî Divanı'ndaki kasidelerden biri de şikâyet-tenkit muhtevâlıdır (K 3). Kasidenin girişinde âlim ile âmil²²⁵ mukayesesi yapılmakta ve âmilden şikâyet edilmektedir. Fakat daha sonraki beyitlerden, Kabûlî'nin bir yerde kadı iken iki vergi tahsildarı ile arasında bir sürtüşme meydana geldiği, onların zulmüne karşı çıktığı, fakat reaya ile tahsildar arasında kaldığı ve bu yüzden görevden alındığı anlaşılmaktadır. Bu kasideyle şâir olanları anlatıp tahsildarları padişaha şikâyet etmekte, onların idamını ve kendisinin de ödüllendirilmesini istemektedir. Yer yer sosyal tenkit ifadelerinin bulunduğu bu manzûme, XVI. yüzyılda bir Osmanlı kadısının başından geçen sorunları ve devlet görevlileri arasındaki çatışmaları yansıtması bakımından dikkate değer niteliktedir.

Kabûlî Divanı'nda bulunan ilginç kasidelerden biri de "Kasîde-i Hikâye" başlıklı 4. kasidedir. Bu kasidede 1589 yılında Osmanlı'da çıkan bir isyan ayrıntılı olarak anlatılmakta, başlıktaki ifadesiyle hikâye edilmektedir. Kaside, büyük bir ihtimalle ilgili olaylara bizzat şâhit olunduktan sonra kaleme alınması ve tarihî gerçeklere ışık tutması bakımından önemlidir. Ayrıca, edebî metinlerin tarihi aktarmada ve anlamada bir araç olarak kullanılmasına güzel bir örnek olacak niteliktedir. Özetle kasidede anlatılan olay şu şudur: 3 Nisan 1589 günü yeniçeriler, birtakım iktisadî sıkıntılar ve Rumeli Beylerbeyi'nin zulümleri yüzünden isyan eder ve görüşmelerin yapıldığı divanı basarlar. Olay büyür ve bir türlü yatıştırılamaz. Uzun süren patırtılar ve görüşmeler sonunda âsîler istediklerini elde eder ve beylerbeyi ile onun adamı olduğu anlaşılan defterdarın öldürülmesini sağlarlar. Padişah ertesi günü başta veziriazam olmak üzere devlet ileri gelenlerini görevden alır ve yerlerine başkalarını tayin eder. Bu olay, günümüzdeki karşılığıyla, hükûmete yönelik,

²²⁵ âmil: Vergi tahsiline memur kimse; mütesellim; müteveli; (tarihte) vali. Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, s. 39.

başarılı olmuş bir askerî darbedir. Tamamı 113 beyit olan bu şiirde, olaylar en ince ayrıntılarına kadar ve canlı bir şekilde anlatılmakta, arada bazen de yorumlar yapılmaktadır. (Manzûmeyle ilgili geniş bilgi için “Sosyal Hayat” bölümüne bk.)

Kabûlî'nin kasidelerinden biri de tasavvuf içeriklidir (K 9). Bu manzûmede şair, dervişleri/Işık dervişlerini övmekte, gerçek dervişin nitelikleri hakkında bilgiler vermektedir. Kasidede; *safâ, fenâ, tecerrüd, tecrîd, fenâ fi'llah, abdâl, tevellâ, tesellâ, likâ, bekâ, fakr, ölmeden evvel ölme, kerâmet, ma'rifet, mâ arafnâk...* gibi tasavvufî kavram ve ifadeler yer verilmiştir. “ışık olsun” redifli bu kasidede, “dede” redifli kasidenin (K 10) tersine Işık dervişlerine olumlu bir bakış sözkonusudur.

Işıklar özge ‘âşıklardur anlar turfe cānlardur
Gürüh-ı ‘âşıkāna bizden ol cānāna ‘ışık olsun (K 9/12)

Düşüp bir ocağa teslîm olan aḥbāba yüz taḥsîn
Maḥabbetden ḥarâret kesb iden sūzāna ‘ışık olsun

Dil-i dānāsı dervîşānuḡ enbān-ı kerāmetdür
Kerāmet naḡdine mālîk olan enbāna ‘ışık olsun

Vücūdı zerrece yokdur göñül ‘ummān-ı ḥikmetdür
O ḡavvāş-ı cevāhir kim ṭolu ‘ummāna ‘ışık olsun

Kelāmum nuṭḡ-ı Ḥaḡdur diyü çıkma perdeden dervîş
Söz anlayan ma‘ānî gözleyen ‘irfāna ‘ışık olsun

Vücūdunḡ *mā ‘arefnāk* içre mahv it ma‘rifet kesb it
Ma‘arifden dem uran şāḥib-i ‘irfāna ‘ışık olsun (K 9/15-17, 20, 29)

2.1.2. Musammatlar

2.1.2.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nda toplam 32 musammat bulunmaktadır. Bunlar mısra sayıları baz alındığında, divanda % 12,6'lık bir yer işgal etmektedir. Tamamı Türkçe olan bu musammatlar kendi aralarında 9 farklı nazım şekliyle yazılmışlardır. Bu nazım şekilleri ve sayıları şu şekildedir: 1 terkîb-bent, 4 tercî-bent, 1 muaşşer, 2 müsemmen, 5 müseddes, 2 tesdîs, 1 muhammes, 13 tahmis ve 3 murabba.

Divandaki tek terkîb-bent 5 bentten oluşmaktadır. Bentlerdeki beyit sayıları ise değişmektedir. 1, 4, 5. bentler 8, 2. bent 9, 3. bent 7 beyitten meydana gelmiştir. "Mersiyye" başlıklı bu terkîb-bent, aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Hânelerdeki mısraların kendi içinde kâfiyelendiği bu manzûmenin kafiye şeması *aa aa aa...vv-bb bb bb... vv...* biçiminde gösterilebilir. Hânelerdeki kafiyelere bakıldığında, zengin (ân) ve tam (et, â) kâfiye çeşitlerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca hânelerden dördünde redif bulunmaktadır. Redifler; hem ek (-i), hem kelime (eyledün, aglasun) hem de ek+kelime (-sın neyledün) şeklindedir. Vasita beyitlerinde dört kelimedenden oluşan redif (imişsin böyle bilmezdüm seni) aynen tekrar edilirken kâfiyede bir yanlılık olduğu görülmektedir. Vasita beyitlerindeki kâfiye sesleri şu şekildedir: *âd-âr-în-âr-âr*.

Kabûlî Divanı'nda bulunan ilk tercî-bent (M 2) 5 bentten meydana gelmiştir. Her bir bent kendi içinde 8'er beyitten/16'şar mısradan oluşmaktadır. Manzûmeye yanlı olarak "Terkîb-bent" başlığı konulmuştur. Vasita beyti her bent sonunda aynen tekrar ettiğinden bu manzûme terkîb-bent değil, tercî-benttir. Aruzun hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış olan bu tercî-bentin kâfiye şeması *aa xa xa... AA-bb xb xb... AA...* olarak gösterilebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere hâneler kendi içinde gazel biçiminde kâfiyelenmiştir. Bu hânelerde; yarım (a), tam (em) ve zengin (în, âr, âkı) kâfiye çeşitleri kullanılmıştır. Hânelerden yalnız birincisinde redif vardır (geldün).

Kabûlî Divanı'ndaki ikinci tercî-bent (M 4), 4 bentten meydana

gelmiştir. Her bent 7'şer mısradan oluşmuştur. "Gazel-i Sultan Murâd Müsebba'-ı Hod" başlıklı (İM) bu manzûme, Murâdî'nin beyitlerinin arasına beşer mısra ilâve edilerek, bir başka deyişle taştir yoluyla oluşturulmuştur. Aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Kâfiye şeması şu şekildedir: *aaaaaab-cccccb-...* İlk anda bir tesbî gibi görünse de ilk bentteki bütün mısraların aynı kâfiyede olmaması bu manzûmenin bir tesbî değil, müzdevic bir tercî-bent olduğunu göstermektedir²²⁶. Manzûmede hem yarım (r) hem zengin (âb, ân, adı) kâfiye kullanılmış, ayrıca rediflerden (-ın keşf idüp, olmak kasdına, ışk ile) yararlanılmıştır.

Divandaki üçüncü ve dördüncü tercî-bentler (M 10, M 14) yapı itibariyle birbirine benzemektedir. Bunlardan birincisi, kendi içinde 6'şar mısradan oluşan 5 bentten; ikincisi ise yine 6'şar mısradan oluşan 9 bentten meydana gelmiştir. Manzûmeler İM nüshasında "Müseddes" başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, ilk bentlerinin mukaffâ olmaması sebebiyle tercî-bent olarak değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla, ikincisi muzari bahrinin *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbıyla söylenmiştir. Manzûmelerin kâfiye şemaları aynıdır: *aaaaBB-ccccBB-...*

Kabûlî Divanı'ndaki tek muaşşer 5 bentten oluşmaktadır. Manzûmeye yazma divanda (İM) "Terkîb-bend" başlığı konulmuşsa da ilk bendinin vasıta beyti dâhil kendi içinde kâfiyeli sebebiyle manzûme muaşşer olarak değerlendirilmiştir. Aruzun hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış olan bu muaşşerin kâfiye yapısı *aaaaaaaaa-bbbbbbbbaa-...* şeklinde gösterilebilir. Buna göre manzûme bir müzdevic muaşşerdir. Bazı kaynaklarda muaşşerin müzdevic şeklinin hiç olmadığı söylenmekte ise²²⁷ de bu konuda Neş'et'in bir muaşşeri bilinmektedir²²⁸. Anlaşılan Kabûlî'nin bu manzûmesi, şimdilik bilinen nâdir müzdevic muaşşer örneklerinden biridir. Şiirde tam (â, et) ve zengin (ân, âr) kâfiye çeşitleri

²²⁶ Bu konuda bk. Kurnaz-Çeltik, agm, s. 503, 504.

²²⁷ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 99; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları, t.y., s. 356.

²²⁸ Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", s. 391. Fakat nedense Cengiz tarafından muaşşerin kâfiye şemaları gösterilirken müzdevic muaşşerin şeması gösterilmemiştir.

kullanıldığı gibi, ek (-ı, -le) ve kelime (geldün, itdün) halinde redifler de bulunmaktadır.

Divanda 2 müsemmen (sekizli) yer almaktadır (M 5, M 6). Bunların her ikisi de 4'er bentten oluşmuştur. Yazmalarda birincisi (BM'de) "Müsemmen Be-Hod", ikincisi (İM'de) "Terkîb-bend" başlığıyla kaydedilmiş olmakla birlikte, manzûmelerin ikisi de ilk bentlerinin kendi içinde kâfiyeli olması sebebiyle müsemmen olarak kabul edilmiştir. Bu müsemmenlerden birincisi aruzun muzari bahrinin *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbı, ikincisi ise hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Her ikisi de mütekerrir tarzda olan manzûmelerin kâfiye şemaları şu şekildedir: *aaaaaaAA-bbbbbAA-...* Müsemmenlerde yarım (t), tam (â, -il) ve zengin (ân) kâfiye çeşitleri kullanıldığı gibi yer yer rediflerden de yararlanmıştı (-a elvedâ, -ün, -yile, geldün, -up/-üp).

Kabûlî Divanı'nda 5 müseddes bulunmaktadır. Bunlardan biri (M 7) 7, biri (M 13) 6 ve geriye kalan 3 tanesi (M 9, M 11, M 12) de 5 bentten oluşmuştur. Hepsi de divanda "Müseddes" başlığıyla yazılmış olan bu manzûmelerden 3'ü remel, 2'si hezec bahrindedir. Kalıpları şu şekildedir: M 7 ve M 9 *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, M 12 *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, M 11 *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*, M 13 *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*. Manzûmelerin kâfiye şemaları ise şu şekildedir: M 7, M 9, M 11 ve M 12 *aaaaAA-bbbbAA-...*; M 13, *aaaaA-bbbbA-...* Görüldüğü gibi bu müseddeslerin hepsi de mütekerrir şekildedir. Ancak bunların dördünde iki mısra, birinde (M 13) tek mısra tekrar edilmiştir. Diğer manzûmelerde olduğu bunlarda da yarım (z, m), tam (er, et, en, û, â, em, il) ve zengin (ân, âd, âr, eme, eni, ûr, âkî, âfî, end) kâfiye çeşitleri; ayrıca ek (-ıdur, -ı/i, -in, -dan, -sin, -üñdür), ek+kelime (-lar gibi, -süz olmaz, -ı sultânım), kelime (olmaz, ideyin, iken, itdüm), kelime+kelime (olmayınca bilmedüm) yapısında redifler kullanılmıştır.

Divandaki tesdislerin ikisi de (M 8, M 15) 5'er bentten oluşmaktadır. Birincisi sadece "Tedsîs", ikincisi "Tedsîs-i Kabûlî" başlığını taşıyan manzûmelerden ilkinde Necâtî Bey'in bir beyti tesdis edilmiştir. Bu beyit her bent sonunda aynen tekrar edilmektedir. İkincisinde ise sadece Kabûlî

mahlası geçmektedir. Bu manzûmenin müseddes olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Ancak yazmadaki başlık esas kabul edilerek tesdis sayılmıştır. Bunda da bent sonlarında aynı beyit tekrar edilmektedir. Tesdislerden birincisi remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla, ikincisi hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla söylenmiştir. Bu mütekerrir tesdislerin kâfiye şemaları da aynıdır: *aaaaAA-bbbbAA-...*

Kabûlî Divanı'ndaki tek muhammes (M 27) 5 bentten meydana gelmiştir. Remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla söylenmiş olan bu muhammesin tek mısraı mütekerrir niteliktedir. Kâfiye şeması *aaaaA-bbbbA-...* şeklindedir. Son bentte bir defa Kabûlî mahlası geçmektedir.

Kabûlî Divanı'nda 13 tahmis bulunmaktadır. Bunlardan 6 tanesi Murâdî (M 16-21), 2 tanesi Adlî (M 24-25), birer tanesi de Makâlî (M 22), Amrî (M 23), Emrî (M 26) ve Celâl-zâde Sâlih'in (M 28) gazeline söylenmiştir. Ayrıca Kabûlî bir de kendi şiirini tahmis etmiştir (M 29). Bunlardan sadece bir tanesi (M 26) 4 bent, diğerleri 5'er benttir. Tahmislerin 4 tanesi aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 3'ü hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, 2'si hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 1'i hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*, 1'i remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 1'i muzari bahrinin *mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*, 1'i de hezec bahrinin *mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün* kalıbıyla söylenmiştir. Tahmislerden 6 tanesi tahmis-i mutarraf/taştir tarzındadır. Ayrıca bu tahmislerin 12'si müzdevic tarzda olup kâfiye şemaları *aaaaa-bbbba-...* şeklindedir. Geriye kalan tek tahmis ise (M 29) bir mısraı mütekerrir şeklinde olup kâfiye şeması *aaaaA-bbbbA-...* şeklindedir. Bu son tahmis Kabûlî'nin kendi şiirine söylediği tahmis olup son bentte iki defa Kabûlî mahlası geçmektedir.

Divanda bulunan 3 murabbadan birincisi (M 30) 7, ikincisi (M 31) 6, üçüncüsü ise (M 32) 4 bentten oluşmaktadır. Her üçü de "Şarkı" başlığını taşıyan bu manzûmelerin ayrıca hece vezniyle söylenmiş olmaları da dikkat çekicidir. Murabbaların birincisi 8'li, ikinci ve üçüncüsü ise 11'li hece vezniyle söylenmiştir. Özellikleri itibariyle halk şiirindeki koşmaya da uyan bu manzûmelerin kafiye şemaları ise, ilk ikisinin *abab-cccb-...*, üçüncüsünün *xaxa-bbba-...* biçimindedir. Bunların üçünün de son bentlerinde mahlas

bulunmaktadır.

2.1.2.2. İçerik

Kabûlî Divanı'nda bulunan 32 musammattan 1'i mersiye, 2'si kudûmiye, 3'ü methiye, 17'si aşk, 3'ü nasihat, 2'si ayrılık, 2'si şikâyet, 1'i sosyal tenkit, 1'i de şahsî hayat konuludur. Ancak kimi zaman manzûmelerde tek bir konu işlenmemiş, yer yer başka konulara da değinilmiştir. Örneğin burada nasihat konulu dediğimiz manzûmelerde yeri gelmiş tasavvuftan bahsedilmiş, yeri gelmiş sosyal tenkitte bulunulmuştur.

Divandaki musammatlardan ilki (M 1) mersiye konuludur. Divandaki tek mersiye olan bu manzûme, ismi açıkça zikredilmeyen bir vezir/beylerbeyi için yazılmıştır. Onun ölümünden duyulan üzüntü dile getirilmektedir. Tamamı beş bentten oluşan Kabûlî'nin mersiyesi divan şiirindeki diğer mersiyelerden farklı değildir²²⁹. Bu mersiyeye ilgili ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

Divanda bulunan iki musammat (M 2, M 6) kudûmiye denilebilecek bir muhtevadadır. Bu manzumelerde adı açıklanmayan birinin gelişinden duyulan sevinç dile getirilmektedir. Şair gam içindeyken bu kişinin gelişiyse gurbette bir tanıdık bulmanın mutluluğunu yaşamış, sıkıntıları hafiflemiştir. Ayrıca ilk manzumeden anlaşıldığı kadarıyla bu kişi şairin evine de gelmiştir. Her iki manzûme de

Merhabâ merhabâ şafâ geldün

Devlet ile yüzüm başa geldün

mütekerrir beyti etrafında söylenmiştir. İlk manzumede geçen "yine" kelimesinden şairin bu kişiyle daha önceden tanıştığı, görüştüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca rahatlık, sevinç anlamında "ferhat" kelimesi geçmektedir. Ferhad Paşa'nın doğu serdarlığına iki defa atandığı da göz önüne alınırsa, bu manzumelerde bahsedilen kişinin Ferhad Paşa olabileceği

²²⁹ Mersiyelerle ilgili bk. Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993. Bu eserde Kabûlî'nin mersiyesinden söz edilmemektedir. Age, s. XX.

ortaya çıkar.

Kabûlî Divanı'ndaki musammatlardan üçü (M 3, M 7, M 13) övgü içeriklidir. Bunlardan birincisinde kimin övüldüğü, isim geçmediğinden çok net belli değildir. Ancak son bentte övülen kişinin Kars Kalesi'ni tamir ettirdiği belirtilmektedir. Ayrıca manzumede "ey hazret-i paşa" hitabı geçmektedir. Bu ifadeler göz önüne alınırsa; bu kişinin Osmanlı ordusunun başında İran üzerine sefere çıkan ve 1579'da Kars kalesini III. Murad'ın emriyle tamir ettiren Sokullu'nun kardeşi Lala Mustafa Paşa olduğu söylenebilir. İkinci övgü konulu musammatta Ferhad Paşa övülmektedir. Üçüncüsünde ise övgü ile birlikte yer yer yardım isteği, nasihat gibi konular da işlenmektedir. Bu manzûme ismi açıkça zikredilmeyen bir vezir-i azam için yazılmıştır. Şiirden anlaşıldığı kadarıyla şair bir kış vakti görevinden azledilmiştir ve bu şiirle hem ilgili veziriazamı övmekte hem de ondan yardım talep etmektedir.

Kabûlî'nin musammatlarından 17'sinde (M 4, M 5, M 11, M 12, M 15-22, M 25-27, M 31, M 32) aşkla ilgili konular işlenmiştir. Genel olarak düşünüldüğünde Kabûlî'nin şiirlerinde işlenen aşk çoklukla beşerî aşktır. Klasik divan şiirine anlayışına uygun tarzdaki bu şiirlerde; âşığının sevgilinin yolunda kendini fedâ ve sürekli âh u figân etmesi, buna karşılık sevgilinin aşığa karşı duyarsızlığı, âşığının bunca feryadını işittiği halde zulümden vazgeçmemesi vs. dile getirilmektedir. Ancak kimi zaman aynı şiirde, bu zulüm ne zamana kadar sürecek der gibi sevgiliye karşı bir isyan hâli de hissedilmektedir.

Ser-i kûyunda varup niçeye dek dâd ideyin
 Hâk-i râhuñ niçe bir âh ile ber-bâd ideyin
 Niçe bir eyledüğün zulmi añup yâd ideyin
 İşigünde niçe bir nâle vü feryâd ideyin
 Bunca feryâdum işitdün dimedün dâd ideyin
 Sen ki dâd itmeyesin ben kime feryâd ideyin (M 12/I)

Diğer taraftan Kabûlî'ye göre dünyevî aşklarda visâle ulaşan firâkın dertlerini de çekecektir. Çünkü her kavuşmanın bir ayrılığı olur.

Vişāl-i dil-bere olan mülākī
Çeker elbette derd-i iftirākı

Budur devr-i zamānuḡ ittifākı
Olur her bir vişālūḡ bir firākı (M 11/I)

Muhabbet mihnetsiz olmadığı gibi, vuslat zamanı da ayrılık gamları olmadan olmaz.

Maḡabbet ey göḡül miḡnetsüz olmaz
Dem-i vuşlat ġam-ı fürġatsüz olmaz (M 11/IV)

Ancak Kabûlî'nin Murâdî'nin gazellerine yaptığı tahmislerde, tahmis edilen gazelin de etkisiyle, yer yer İlâhî aşk konusunun işlendiği görülmektedir.

Mā 'arefnā** dan ḡabîr olmaz nebî vü ger velî
Herkes' 'arefnāk adın yād itmekdür efđali
Ma'rifet bābında olmaz her kişinūḡ medḡalı
Çalb-i zāhid pertev-i 'ışġ ile olmaz müncelî
Leyle-i zulmāda ger nūr-ı ġamer tıyduḡsa gel (M 17/IV)

Kabûlî Divanı'nda bulunan aşk konulu musammatlardan ikisi (M 31, M 32) özellikle halk şiiri tarzında ve sade bir Türkçe'yle yazılmış olmalarıyla dikkati çekmektedir. Zaten bu manzûmelerin hece vezniyle yazılmış oldukları daha önce belirtilmişti.

Nola bülbül gibi feryād eylesem

** *Mā-'arafnā/Mā-'arafnāk*: "Seni bilmedik" anlamında rivayet edilen ve sufilerce hadis kabul edilen bir sözden alınmadır. Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1992, s. 117.

Yeñile açılmış bir gülüm vardur
 Deli göñlüm anuñ ile eglesem
 Yine bir saçları sünbülüm vardur (M 31/I)

Kabûlî Divanı'ndaki musammatlardan üçü (M 10, M 23, M 30) nasihat konuludur. Bunlardan ilkinde şâir; fukara fırkası dediği dervişlere, abdallara hor bakmamayı öğütlemekte, onların değerini vurgulamaktadır. Manzûmede her bent sonunda şu beyit tekrar edilmektedir:

Ĥ^vâr baqmañ fuqarâ fırkasınuñ hırkasına
 Aldılar her biri bir tağı delüp arqasına

Nasihat konulu ikinci musammat, Kabûlî'nin Amrî'nin gazeline söylediği tahmistir. Bu tahmiste şâir/ler bir anlamda âşığının sembolü olan bülbüle nasihat eder, onun nasıl davranması gerektiğini söyler/ler.

Bu konudaki üçüncü musammatta ise Kabûlî kendi gönlüne hitap ederek nasihatta bulunmaktadır. Şarkı başlıklı ve hece veznine uygun bu manzûme de dilinin sadeliği ile dikkati çekmekte ve şair üzerinde halk kültürü ve edebiyatının tesirini göstermektedir.

Ur tâc u tahtuñ terkini
 Çıkar qalbünñün çirkini
 Günine göre kürkini
 Geyegör gönül böyl' olur (M 30/II)

Kabûlî'nin musammatlarından ikisi (M 8, M 9) ayrılık konuludur. Bunlarda ismi belirtilmeyen bir devlet büyüğünden (ve dolayısıyla lütuflarından) ayrılmanın üzüntüsü dile getirilmektedir. İlkinde ayrılıktan sonra kavuşmanın da olduğu anlaşılmaktadır.

Divandaki musammatlardan ikisi (M 24, M 28) şikâyet içeriklidir. Bunlardan Adlî'nin gazelinin tahmisi olan birincisinde talihten, Sâlih'in gazelinin tahmisi olan ikincisinde ise ihtiyarlıktan ve onun getirdiği

zorluklardan şikâyet edilmektedir.

Kabûlî Divanı'ndaki musammatlardan biri (M 14) sosyal tenkit denilebilecek bir konudur. Bu manzûme XVI. yüzyılın sonunda Osmanlı Devlet yönetiminde ve ilmiye sınıfında yaşanan bozukluklara işaret etmekte ve bu konuya dair ilginç sosyal tenkit unsurları içermektedir. Mesela; mansıpların kişinin kemaline, liyakatine göre değil de malına mülküne göre verildiği, çok malı olanın her işinin olduğu, eskiden kişinin zatıyla mansıb alırken artık bunun kalmadığı, ilim ehlinin içinde büyük bir kırıklık, güceniklik buna karşılık cahillere büyük bir itibar olduğu, mansıb almak için bir kapıya bağlanmak gerektiği... İleride divandaki sosyal tenkit konusuna ayrıca değinileceğinden burada konu üzerinde fazla durulmayacaktır.

Kabûlî musammatlarından birinde (M 29) ise şahsî ahvaline dair ip uçları vermekte ve gönlünün artık durulduğunu, uslandığını, eskisi gibi dert ve belâ istemediğini söylemektedir. Bunu ifade eden

Uşlandı gönül derd ü belâ istemez oldı

mısraı manzûmenin her bendinin sonunda tekrar edilmektedir. Bu manzûmede

Her zevk u şafânuş ötesi derd ü belâdur
 Sen renc ü 'anâ aıladuğuş zevk u şafâdur
 Âhır kişiye lâzım olan terk-i hevâdur
 Çıkmaz şonı dîvâneligüş gördi hebâdur (M 29/III)

gibi hikmetli ifadeler de geçmektedir.

2.1.3. Gazeller

2.1.3.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nda 499'u (% 96,7) Türkçe, 17'si (% 3,2) Farsça olmak

üzere toplam 516 gazel bulunmaktadır. Gazellerin tamamı 2588 beyit, 5176 mısradan oluşmaktadır. Gazeller bölümü, Divan'ın en hacimli kısmını (mısra sayılarına göre % 53,3) oluşturmaktadır. Gazellerden 4 beyit ve daha uzun olanlar tam kabul edilmiş, 2, 3 beyitli olanlar ise nâ-tamam gazel sayılmıştır²³⁰. Buna göre, Divan'daki 516 gazelden 444'ü tam, 72'si nâ-tamam gazeldir. Tam olanlar yazma Divan'ların gazeliyyât bölümünde, eliften başlayıp yeye kadar Arap alfabesine göre sıralanmış, nâ-tamam olanlar ise kıt'a, rubai ve tuyuğlarla karışık olarak, alfabetik sıra gözetilmeden yazılmıştır. Gazellerin harflere göre dağılımı şu şekildedir:

ا	15	د	13	ض	2	ك	29
ب	7	ذ	1	ط	1	ل	15
ت	10	ر	99	ظ	1	م	43
ث	3	ز	38	ع	1	ن	78
ج	4	س	1	غ	2	و	3
ح	2	ش	4	ف	1	ه	70
خ	1	ص	2	ق	11	ی	59

Tabloda da görüldüğü üzere en fazla gazel و , ن , ر ve ی harfleriyle yazılmıştır. Bazı harflerde sadece birer gazel bulunmakla birlikte, sonuçta eksik harfin bulunmaması bu bakımdan Kabûlî Divanı'nın tam ve mürettep bir divan olduğunu göstermektedir.

Kabûlî Divanı'ndaki gazeller beyit sayıları açısından değerlendirildiğinde, eserdeki gazellerin büyük bir kısmının 5 beyitten oluştuğu anlaşılmaktadır. Divandaki gazellerin beyit sayılarını, o sayıda kaç gazel olduğunu ve o beyit sayısı ile yazılmış gazellerin bütün gazeller içindeki kullanım oranını gösteren tablo aşağıdadır.

²³⁰ Konuyla ilgili "Nazım Şekilleri" kısmının girişinde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı	Gazel Sayısına Göre Kullanım Oranı (%)	Gazellerin Toplam Beyit Sayıları	Gazellerin Toplam Beyit Sayılarına Göre Kullanım Oranı (%)
2	56	10,8	112	4,3
3	16	3,1	48	1,8
4	8	1,5	32	1,2
5	329	63,7	1645	63,5
6	39	7,5	234	9
7	46	8,9	322	12,4
8	10	1,9	80	3
9	9	1,7	81	3,1
10	1	0,1	10	0,3
11	1	0,1	11	0,4
13	1	0,1	13	0,5
Toplam	516		2588	

Görüldüğü üzere Kabûlî'nin gazelleri 2 ile 13 beyit arası uzunluğundadır. Divan'da en fazla 5 beyitli gazeller tercih edilmiştir (% 63,7). Nitekim şâirin yaşadığı XVI. yüzyılda da 5 beyitli gazellerin kullanım oranı yüksektir (% 72,3)²³¹. Divan'da 5 beyitli gazellerden sonra en fazla 2 beyitli nâ-tamam gazeller bulunmaktadır (10,8). Bunları 7 beyitli (% 8,9) ve 6 beyitli (% 7,5) gazeller takip etmektedir. Toplam beyit sayıları üzerinden kullanım oranları hesaplandığında, divandaki gazeller içinde en fazla 5 (% 63,5), 7 (% 12,4) ve 6 (% 9) beyitli gazellerin yer işgal ettiği anlaşılmaktadır.

Kabûlî'nin gazellerinden üçü *mülemma gazel* tarzındadır. Bunlardan ikisi Farsça-Türkçe, biri de Türkçe-Farsça-Arapça karışıktır. Bunlardan birincisinde (G 43) 5 beyitlik gazelin 2 ve 3. beyitleri Farsça diğer beyitleri Türkçe'dir. İkincisinde (G 431) 7 beyitlik gazelin ilk 5 beyti Farsça, son 2 beyti Türkçe'dir. Bu gazelin sonunda şâir, manzûmesinin mülemmâ oluşuna şöyle

²³¹ Gazellerin XVI. yüzyıldaki uzunluğu ile ilgili bk. Ambros, agm, s. 5. Ancak bu makalede 4 ve daha fazla beyitten oluşan gazeller değerlendirilmiştir. Kabûlî'nin nâ-tamam gazelleri çıkarıldığında ve aynı tarzda hesap yapıldığında 5 beyitli gazellerin kullanım oranı daha da yükselmektedir (% 73,8).

işaret etmiştir:

Biz bu ebyât-ı mülemma'la Kâbüî umaruz
Olavuz herkese ol şâha du'âya dâ'î (G 431/7)

Üçüncü mülemmâ gazel (G 254) ise 13 beyitlidir. Bu gazelin 4. beytinin 2. mısraı Arapça, 7. beyti Farsça, geriye kalan kısımları Türkçe'dir.

Bilindiği üzere gazelerde şâirin mahlasını söylemesi genel âdettendir. Kâbüî de genel olarak bu kurala uymuştur. Ancak nâ-tamam dediğimiz 72 gazelin hiç birinde mahlas bulunmamaktadır. Ayrıca 444 tam gazelden 18'inde de mahlas geçmemektedir. Bu mahlassız 18 gazelden 3'ü 4, 11'i 5, 1'i 6, 1'i 7, 1'i de 9 beyitlidir. Diğer taraftan Kâbüî, 4 beyitli 8 gazelden 5'inde mahlasını söylemiştir. Şâirin 318 gazelinde mahlas 5. beyitte geçmektedir. Bunlardan sadece 1 tanesi 6 beyitli, diğerleri 5 beyitlidir. Kâbüî Divanı'nda mahlaslar konusundaki farklı bir uygulama da iki gazelde (G 51, 302) mahlasın iki defa söylenmesidir. 7 beyitlik olan bu gazelerde Kâbüî mahlası ilk gazelin 6 ve 7., ikinci gazelin 1. ve 7. beytinde geçmektedir.

Divan şiiirinde gazellere ayrıca bir ad verilmediği, yani gazelin bir adı ve başlığının olmadığı bilinmektedir. Gazeller gerekirse kâfiye veya redifleriyle, yahut ilk mısralarıyla anılırlar²³². Kâbüî'nin gazellerinde de durum genel olarak aynıdır. Yalnız istisna olarak 516 gazelden 25'inde (% 4,8) başlık bulunmaktadır. Bunlardan 8'i nâ-tamam gazeldir. Başlıklardan 7'si (ki bunların hepsi de nâ-tamam gazellerdir) "Kıt'a", 6'sı "Fârsî", 2'si "Târîh" şeklindedir. Birer gazelin üstünde bulunan diğer başlıklar şu şekildedir: "Hakikat-i Hâl" (G 27), "Nasihat" (G 45), "Nazîre Be-Hod" (G 112), "Gazel-i Kâbüî" (G 132, bu gazel sadece bir mecmuada geçmektedir), "Kâbüî Şitâiyye" (G 212, bu da sadece bir mecmuada geçmektedir), "Bî-Nukat" (G 368), "Na't-ı Resûl" (G 424), "Der-Na't" (G 425), "Mülemma" (G 431), "Musanna" (G 444).

Kâbüî'nin gazellerine vezinleri açısından bakıldığında, aruz vezninin

²³² İlaydın, age, s. 105; Dilçin, agm, s. 115.

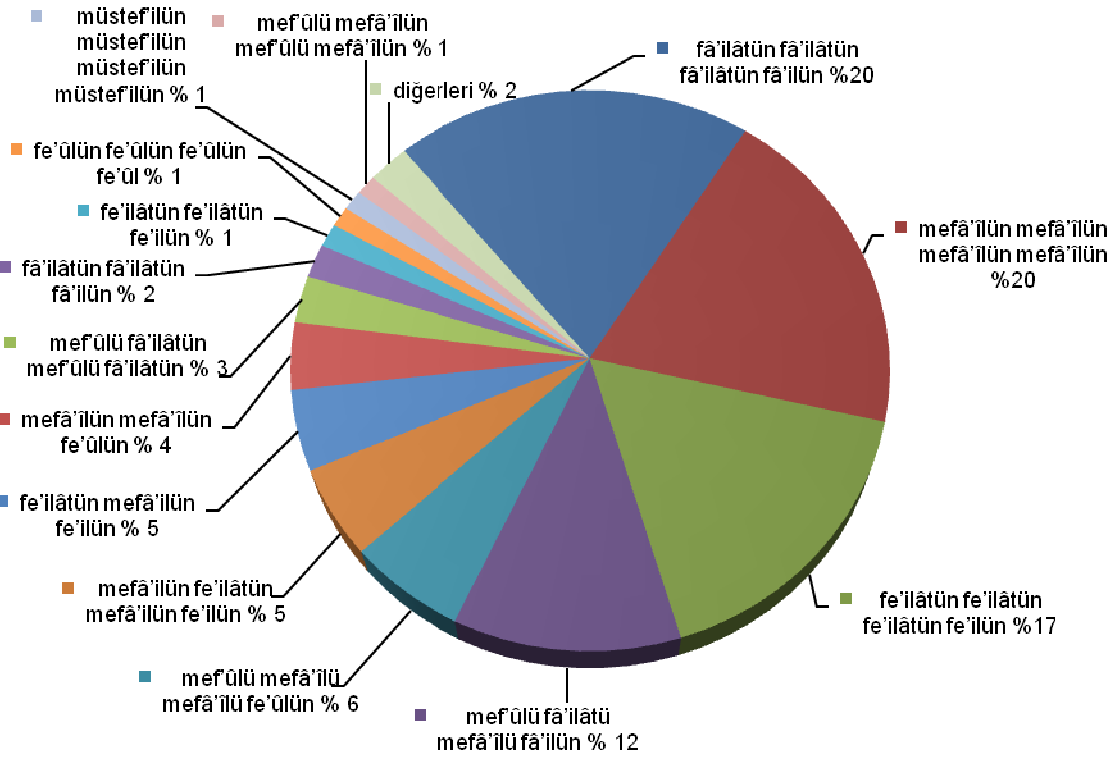
19 farklı kalıbının kullanıldığı görülmüştür. Bu kalıplar kullanım sıklıklarına göre aşağıda sıralanmıştır.

Bahir	Kalıp	Gazel Sayısı	Kullanım Oranı (%)
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	105	20,3
hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	101	19,5
remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	86	16,6
muzari	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	61	11,8
hezec	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	32	6,2
müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	27	5,2
hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	24	4,6
hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	20	3,8
muzari	mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün	14	2,7
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	10	1,9
remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	7	1,3
mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	6	1,1
recez	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	6	1,1
hezec	mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün	6	1,1
mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün	5	0,9
hezec	mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün	3	0,5
recez	müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün	2	0,3
recez	müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün	1	0,1
	TOPLAM GAZEL SAYISI	516	

Bu tabloya göre Kabûlî gazellerinde 18 farklı aruz kalıbı kullanmış, en fazla sırasıyla *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

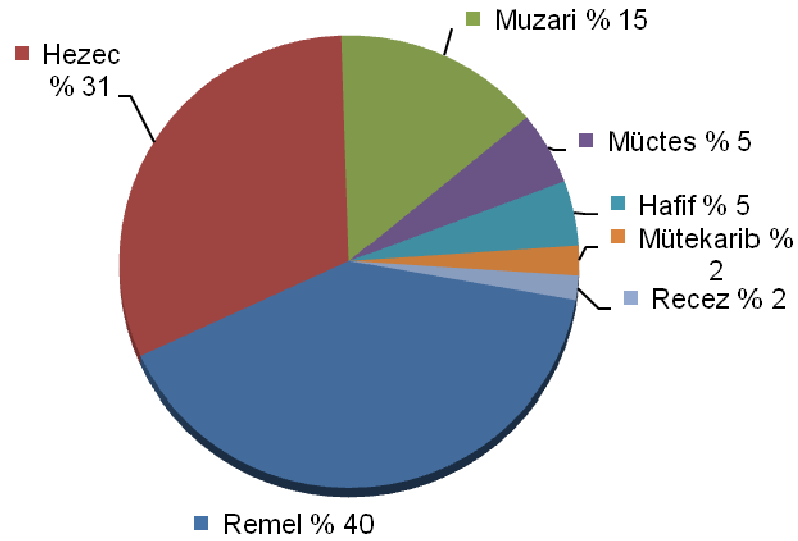
mefâ'ilün, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün ve mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıplarını tercih etmiştir.

Gazellerin aruz kalıplarına dağılımı aşağıdaki grafikte daha net görülebilir.

Grafik-3 Gazellerin Aruz Kalıplarına Dağılımı

Diğer taraftan Kabûlî'nin aruz bahirleri içinde en fazla remel bahrini kullandığı görülmektedir. Gazellerin bahirlere dağılımı; remel 208, hezec 162, muzari 75, müctes 27, hafif 24, mütekarib 11, recez 9 gazel biçimindedir. Gazellerin aruz bahirlerine dağılımı aşağıdaki grafikte daha net görülmektedir.

Grafik-4 Gazellerin Aruz Bahirlerine Dağılımı

Bunlardan başka Kabûlî'nin gazellerinin vezni konusunda ilgili dikkati çeken bazı hususları da arz etmek istiyoruz.

G 79, 5 beyitlik bir gazeldir ve divan metninde *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül* kalıbıyla gösterilmiştir. Ancak bu gazelin 3, 5, 7 ve 9. mısraları, bir başka deyişle matladan sonraki beyitlerin ilk mısraları *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün* kalıbına uymaktadır. Yani bir bakıma çift aruz kalıbı kullanılmıştır.

Kabûlî'nin iki gazelinde (G 81, G 325) kullanılmış olan *müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün* kalıbı Türk edebiyatında hemen hemen hiç kullanılmamış olmalı ki konuyla ilgili baktığımız eserlerde bu kalıba rastlayamadık. Türk şiirinde bu kalıbın iki tef'ileli (*müstef'ilâtün müstef'ilâtün*) ve tek tef'ileli (*müstef'ilâtün*) şekilleri, onlar da az sayıda kullanılmıştır²³³. Nev'î-zâde Atâyî, Kabûlî'nin bu kalıpla yazılmış gazelini tahmis etmekle, şimdiki bilgilerimize göre, bu kalıbı kullanan ikinci şâir olmuştur.

Kabûlî iki gazelinde (G 172, G 395) matlâdaki mısralardan birini maktâda tekrar ederek *redd-i matlâ* yapmıştır.

²³³ Nihad M. Çetin, "Arûz", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, C. 3, s. 424-437; İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s. 141-vd.

Kabûlî Divanı'ndaki gazellerden 5'i (G 38, G 135, G 234, G 292, G 415) *musammat gazel* tarzındadır. Bunlardan ilk ikisi *mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*, üçüncü ve dördüncüsü *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*, beşincisi de *müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla söylenmiştir. Görüldüğü üzere bu kalıplar ortadan iki eşit parçaya bölünebilen aruz kalıplarıdır.

Kabûlî'nin gazellerine kâfiye ve redifleri açısından dikkat edildiğinde şunlar görülmektedir: Genel olarak Türk şiirinde kullanılan her tür kâfiye kullanılmıştır. Gazellerin kâfiyelerinde pek çok yerde, özellikle de matlalarda cinaslı kâfiye kullanılmıştır. Bunların ötesinde bazı gazellerin kâfiyeleri baştan sona cinaslı olacak şekilde düzenlenmiştir. *Gazel-i tecnis* denilen bu tarzdaki gazellerin sayısı 16'dır (G 43, 57, 79, 107, 132, 230, 237, 248, 257, 258, 321, 333, 386, 388, 395, 486) ²³⁴. Bunlardan çoğu *cinas-ı mükerrer* denilen tarzdadır. Kabûlî'nin gazel-i tecnislerine örnek olmak üzere cinas-ı mükerrer tarzındaki bir gazeli aşağıda yazılmıştır.

Eyleyüp dil murgına zülfin o sîm-endâm dâm

Dâne-i hâliyle itdi virmeyüp ârâm râm

İtmedi bir kez beni ol kâmeti şimşâd şād

Anuñ içün itdi kıddüm miñnet ü âlâm lâm

İtlerinden 'add iderse ol gözi 'ayyâr yâr

İşiginde buluram ben 'aşık-ı bed-ıñâm nâm

Âh elün den dād senden ey şeh-i bî-dād dād

Ġam yimem ben muttaşıl sen idesin in'âm 'âm

Ey Kabûlî destüñe cām-ı şarâb-ı âl al

Bezm-i fânide çekersin âñir-i encâm cām (G 257)

²³⁴ Gazel-i tecnisler konusunda bk. Osman Horata, "Ses, Anlam Bütünlüğü ve Gazel-i Tecnisler", **Doğu Akdeniz**, S. 1 (1998), s. 65-75.

Görüldüğü üzere Kabûlî bu gazelde ses ve anlam bütünlüğünü kurmayı başarmış, bütün mısralarda cinas yaparak âdetâ bir sanat gösterisinde bulunmuştur.

Sözün etkisini artırmak amacıyla anlamın üzerinde toplandığı sözcüğü arka arkaya tekrarlama demek olan tekrar sanatıyla yazılan gazellere *mükerrer gazel* de denilmektedir²³⁵. Kabûlî'nin gazellerinden biri (G 56) de bu tarzdadır.

Kabûlî'nin 516 gazelinden 387'sinde (% 75) redif bulunmaktadır. Bu *müreddef gazeller*deki redifler ek, ek+kelime, ek+kelime+kelime, kelime, kelime+kelime şeklinde olabilmektedir. Kâfiye ve rediflerle ilgili ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

2.1.3.2. İçerik

Gazeller bölümünün, Kabûlî Divanı'ndaki en sanatkârâne şiirlerden oluşan bölüm olduğu söylenebilir. Buradaki manzûmeler edebî sanatlarla bezenmiş ve çoğunlukla özenilerek yazılmıştır.

Öncelikle gazelin beyitleri arasında konu birliği şartının olmadığı malumdur. Bu husus unutulmadan ve bir gazelde kimi zaman birkaç konuya birden değinildiği göz önünde tutularak Kabûlî Divanı'ndaki gazeller konularına göre kabaca tasnif edilirse, genel hatlarıyla şu konuların işlendiği görülmektedir: Aşk-sevgili-aşkın halleri-ayrılık... (333 gazel, % 64,5), dinî-tasavvufî (22 gazel, % 4,2), fahriye-ferdî ahval (14 gazel % 2,7), hamaset-tarih (6 gazel, % 1,1), hikmet (15 gazel, % 2,9), medhiye-yardım isteği (64 gazel, % 12,4), nasihat (19 gazel, % 3,6), rintlik (15 gazel, % 2,9), sosyal hayat (19 gazel, % 3,6), şikâyet-hiciv-beddua (9 gazel, % 1,7).

Görüldüğü üzere, genel âdete uygun olarak Kabûlî'nin gazellerinde en fazla işlenen konu aşk ile ilgili konulardır. Aşka oranla çok düşük olmakla birlikte, aşktan sonra gazelerde en fazla işlenen konu medhiye ve yardım

²³⁵ Dilçin, "Divan Şiirinde Gazel", s. 103.

isteğidir. Bununla birlikte, bu değerlendirmenin gazellerin geneli üzerinden yapılan çok kaba bir değerlendirme olduğunu hatırlatmak isteriz. Bütün beyitler göz önüne alınıp homojen bir değerlendirme yapıldığında bu oranların değişmesi, örneğin rintlilik konusunun büyük ihtimalle en fazla işlenen konulardan biri olması mümkün ve muhtemeldir.

Kabûlî'nin aşkla ilgili gazellerinde; aşkın ve âşığın türlü halleri, sevgilinin özellikleri, rakip/ağyâr gibi konular divan şiirinin genel kuralları çerçevesinde dile getirilmektedir. Bu gazellerde işlenen aşkın çoğunlukla beşerî aşk olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan Kabûlî, divan şiiri içinde özellikle XV ve XVI. yüzyıllarda revaçta olan erkek isimli redifler taşıyan gazel yazma geleneğine uyarak bu tarzda gazeller de yazmıştır²³⁶. Sayısı 11 olan bu gazellerde Mehemed, Abdi, Eyyûb, Ali (2 adet), İbrahim, Hüseyin (2 adet), Mehemed Şah, Yusuf Bali isimleri redif olarak kullanılmıştır. Bu gazellerde, umumiyetle bu isimlerle aynı isimdeki din büyükleri arasında sürekli ilgiler kurulması dikkati çekmektedir (Bu gazeller için bk. G. 37, 193, 201, 209, 236, 286, 295, 359, 418, 511).

Yukarıda sıralanan konuların her biri, ileride ayrı ayrı ele alınıp değerlendirileceğinden burada bunlar üzerinde ayrıca durulmayacak, gazellerin tespit edilen diğer özellikleri belirtilecektir.

Kabûlî'nin gazellerinden birisi (G 44) Niyâzî-i Acem'e nazîredir. Ayrıca Kabûlî'nin kendinin bir başka şiirine nazire yazdığı da "Nazîre Be-Hod" başlığından anlaşılmaktadır (G 112). Bunlardan başka, şâirin XV ve XVI. yüzyıl şairlerinin gazellerine benzer söyleyişleri varsa da bunların nazire olduğuna dair elimizde net bir delil yoktur (Konuyla ilgili "Diğer Şâirlere Bakışı, Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler" bölümüne bakılabilir).

Kabûlî Divanı'ndaki gazellerden bazılarının (meselâ G 27, 37, 38, 40, 44, 54, 71, 73, 88, 89, 95, 191, 212, 245...) *yek-âhenk* olduğu görülmektedir. Bu gazellerin her birinde, ayrı ayrı baştan sona tek bir konu işlenmiştir.

²³⁶ Bu tarz gazellerle ilgili değerlendirmeler için bk. Cihan Okuyucu, **Divan Edebiyatı Estetiği**, s. 218-222; Selim S. Kuru, "Gazelde Sevgilinin Cinsiyetlendirilmesi Açısından Erkek İsimli Redifler", **Kitap-lık**, S. 107 (Temmuz-Ağustos 2007), s. 83-89.

Ayrıca, özellikle bazı kelime şeklinde redif taşıyan gazelerde aynı konu etrafında beyitler bulunmaktadır. Ancak bu gazelerde arada farklı konudaki bir beytin olması, gazelin yek-âhenk sayılmasını engellemektedir.

Kabûlî'nin gazelleri arasında *musannâ* denilen tarzda iki gazel bulunmaktadır. Bunların ilk beyitleri şu şekildedir:

O nezâket o leţâfet o  arâvet o şafâ
O zârâfet o feşâhat o belâgat o edâ (G 12/1)

Nedür o  add ü o ru lar nedür o kâküller
Nedür o serv o güller nedür o sünbüller (G 74/1)

Gazeller arasında “Bî-Nukat” başlıklı, noktasız harflerle yazılmış bir gazel de bulunmaktadır. Birçok yazma şiir mecmuasında kayıtlı olmasından eski şiirseverlerce beğenildiği anlaşılan bu gazelin ilk beyti aşağıdadır²³⁷.

Dil alsa gördüğün demde dil-ârâda kemâl olsa
Murâduñ anlasa  âlemde dil-dâr ehl-i hâl olsa (G 368/1)

Kabûlî'nin baştan sona basit Türkçe ile yazılmış gazeli olmamakla birlikte, gazelleri arasında yer yer sade bir Türkçe'yle söylenmiş beyitleri bulunmaktadır. Bu beyitlerden bazıları aşağıda yazılmıştır.

Kimi gül dir yüzüne kimi lâle
Efendi muhtelif ancak rivâyet (G 23/2)

Beni sevmez dimiş dil-ber işitdüm hayli incindüm
Efendi şanma kim insân olan bühtâna [incinmez] (G 165/2)

İle lu f idersin bize cevri ü nâz

²³⁷ Bu mecmualardan bazıları Divan metninde, gazelin geçtiği yerde gösterilmiştir.

Behey zālīm ancaḡ baḡa mı ġaraż (G 174/2)

Ḳavl idersin de yine gelmezsın
Yürı hey ‘ahdi bütün ḡavlı yalan (G 307/7)

Zevḡ odur yārün senünle geh küse geh barıṣa
Nāz ide ol gelmeye sen varasın yalvarasın (G 330/2)

Ayrıca aṣağıdaki gazel için cinas sanatıyla örölmüş, Türkçe kelimeler üzerine kurulu başarılı bir gazel demek mümkündür.

Ḳasduḡ egerçi cān u dilün birisinedür
İkisi de fedā yoluḡa birisi nedür

Senden murādum ikidür iki gözüm iki
Birisi būs-ı la’l-i lebün biri sinedür

Dendān u leb degül görinen ol güherlerün
Birisi ne ‘aḡıḡ-i Yemen birisi ne dür

Ey kūy-ı vaşl-ı dil-bere yol ikidür diyen
Biz daḡı birisin bilürüz birisi nedür

Hicr ü vişāl dirler iki nesne var imiş
Gördük anuḡ birisini yā birisi nedür

Ḳaşdı **Ḳabūli** ol kıya baḡışlu āfetün
Cān ile dilden ikisinün birisinedür (G 107)

Bunlardan başka Kabūlî'nin gazellerinde birçok deyme, cinasa, arkaik kelimeye, sosyal hayat unsuruna yer verilmiştir ki bunlar da ileride ayrı başlıklar altında incelenecektir.

2.1.4. Mesnevîler

2.1.4.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nda mesnevî nazım şekliyle yazılmış toplam 16 manzûme bulunmaktadır. Bu kısa mesnevîler divanda toplam 1064 mısra ile % 10,9'luk bir yer işgal etmektedir. Bunlardan 12'si Türkçe, 2'si Arapça, 1'i Farsça ve 1'i de Türkçe-Arapça-Farsça mülemma tarzındadır. Bilindiği üzere *aa-bb-cc-...* şeklinde kâfiyelenen bu mesnevîlerin beyit sayıları 2 ile 84 beyit arasında değişmektedir. Divandaki mesnevîlerin beyit sayıları şu şekildedir: Ms 1, 84; Ms 2, 60; Ms 3, 26; Ms 4, 66; Ms 5, 70; Ms 6, 27; Ms 7, 41; Ms 8, 36; Ms 9, 48; Ms 10, 11; Ms 11, 9; Ms 12, 2; Ms 13, 2; Ms 14, 9; Ms 15, 39; Ms 16, 2.

Kabûlî, bu mesnevîlerden 7'sinde mahlasını söylemiş, 9'unda ise mahlasını kullanmamıştır. Kabûlî'nin mesnevîlerine vezinleri açısından bakıldığında, en fazla hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Divandaki 11 mesnevî bu kalıpla söylenmiştir. Ayrıca mesnevîlerden 2'si hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*, 1'i remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 1'i mütekarib bahrinin *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül*, 1'i de muzari bahrinin *mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün* kalıbına uymaktadır.

Kabûlî Divanı'ndaki kısa mesnevîler başlıkları açısından değerlendirildiğinde, 16 mesnevîden 11'inde başlık bulunduğu, 5'inde ise hiç başlık bulunmadığı görülmüştür. Mesnevîlerin başlıkları şu şekildedir: "Sâkî-nâme Fârsî" (Ms 1), "Arz-ı Hâl" (Ms 2, Ms 4, Ms 8), "Sûret-i Siccîl ve'n-Nakl" (Ms 6), "Şikâyet-nâme" (Ms 7), "Der-Medh-i Mahbûbe" (Ms 9), "Der-Medh-i Besmele" (Ms 10), "Na't-ı Resûl" (Ms 14), "Mesnevî Berây-ı Akçe" (Ms 15). Ayrıca bir mesnevîye ise yanlılıkla "kıt'a" başlığı konulmuştur (Ms 16).

2.1.4.2. İçerik

Kabûlî'nin 16 mesnevîsinden 1'i sâkî-nâme, 6'sı methiye ve yardım isteği içeren arz-ı hal, 5'i dînî, 2'si sosyal hayat, 1'i şikâyet-nâme, 1'i de aşk konuludur. Tabii ki aynı manzûme içinde yer yer konular arasında geçişler, kaymalar olabilmektedir.

Mesnevîler bölümünün başında Farsça bir sâkî-nâme bulunmaktadır. Bilindiği üzere sâkî-nâmeler; sâkîye hitap yoluyla sâkîden, içkiden, içki çeşitleri ve meclislerinden, bu meclislerin araç ve gereçlerinden vs. bahseden, içkiyle uzaktan yakından ilgili birçok duygu, düşünce ve kavramı bazen tasavvufî, bazen dünyevî olarak bir bütün halinde ele alıp işleyen eserlerdir²³⁸. Bu türün en gelişmiş ve güzel örneği olan Revânî'nin İşret-nâme'sinden başka aynı yüzyılda ve sonrasında muhtelif şâirler tarafından sâkî-nâmeler yazılmış olmakla birlikte bugüne kadar Kabûlî'nin sâkî-nâmesinden hiç bahsedilmemiştir.

Kabûlî'nin sâkî-nâmesinde ömrün süratle geçtiği, dünyanın geçici olduğu ve sürekli değiştiği, mutluluk zamanı olan baharın değerlendirilmesi, bu zamanda gönülde gam tutulmaması, çeng, ney ve rebap eşliğinde yenilip içilip eğlenilmesi, zaten kısa olan ömrün gamla telef edilmemesi gerektiği dile getirilmektedir. Manzûmede sık sık sâkîye hitap edilmekte ve şarap övülmektedir. Çoğunlukla dünyevî mahiyette olan bu sâkî-nâmede nâdiren bazı yerlerde tasavvufî yorumlara yer verilmiştir.

Her ne kadar 3'ü "Arz-ı Hâl" başlıklı olsa da Kabûlî'nin mesnevîlerinden 6'sı arz-ı hal türündedir. Bu manzûmeler şairin hayatı, memleketi ve âilesiyle ilgili bilgiler, ayrıca zaman zaman sosyal hayattan anekdotlar içermesi yönüyle önemlidir. Bunlardan birincisi (Ms 2) padişaha hitaben yazılmıştır. Şâir manzûmenin girişinde padişahı övdükten sonra, ondan memleketi olan Gediz kazasına kendisini kadı olarak tayin etmesini istemektedir.

Kabûlî, mesnevî biçiminde olan ikinci arz-ı halinde de (Ms 3) padişaha hitap etmektedir. Manzûmenin girişinde padişahı övdükten sonra, beş yıldır

²³⁸ Bu konuda geniş bilgi için bk. Tunca Kortantamer, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Yayına Haz. Şerife Yağcı-Fatih Ülken, Ankara, KTB Yayınları, 2004, s. 190; Rıdvan Canım, **Türk Edebiyatında Sâkî-nâmeler ve İşret-nâme**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

mazul ve sıkıntı içinde olduğunu dile getirerek ondan yardım istemekte ve sonda da padişaha dua etmektedir.

Kabûlî Divanı'ndaki üçüncü arz-ı hal (Ms 4) Sadrazam İbrahim Paşa'ya (ö. 1601) sunulmuştur. Girişinde uzun uzun paşa övülmektedir. Bu manzûmede Kabûlî, iki üç yıl mülâzemetten sonra bir kadılık aldığını, ancak daha iki ay dolmadan oraya başka birinin görevlendirildiğini, aldığı gelirin yol parasına yetmediğini söylemekte ve bu olaydan sonra bir buçuk yıldır mazul olduğunu ifade ederek İbrahim Paşa'dan şefaaf ve yardım talep etmektedir. Bu mesnevîde, o dönemde bazı devlet kurumlarında yaygın olan iltimas konusuna da gönderme yapılmakta, yer yer sosyal tenkitlerde bulunmaktadır.

Divandaki mesnevî nazım şekliyle yazılmış dördüncü arz-ı hal (Ms 5), adı belirtilmeyen bir beylerbeyine sunulmuştur. Bu şiirde Kabûlî, hâkimliği sırasında bir çavuşla arasında geçen bir problemi beylerbeyine ayrıntılı şekilde anlatıp çavuştan şikâyet etmektedir. Paşaya dua ile son bulan bu şiir, ya şâir tarafından paşaya çavuşu şikâyet için yazılmıştır ya da o çavuş şâiri paşaya şikâyet etmiştir ve bu manzûme de şâirin paşaya verdiği bir çeşit savunma niteliğindedir. Ama her hâl ü kârda ilginç ve modern hikâye tekniğine de uygun sayılabilecek bu manzûme, XVI. yüzyılda bir mahkeme salonunda yaşanan bir tartışmayı hatta kavgayı ve sonrasındaki şikâyeti günümüze yansıtması bakımından dikkate değer niteliktedir (Manzûmeyle ilgili geniş bir özet ve değerlendirme için *Mesleği ve Bulunduğu Yerler* bölümüne bk).

Divandaki beşinci arz-ı hal (Ms 8) beylerbeyi Mehmed Paşa'ya hitaben yazılmıştır. Şair, kadınların güya toplanarak kendisini Hama'ya layık gördüklerini, ancak Hama'nın mevcut kadısını Mehmed Paşa'nın himaye etmesi üzerine buradan mahrum kaldığı anlatmakta ve kendisinin uygun başka bir yere tayin edilmesi için Mehmed Paşa'dan kendisine şefaafçı olmasını talep etmektedir.

Kabûlî Divanı'ndaki arz-ı hal denilebilecek altıncı manzûme (Ms 16) ise 2 beyitlik bir mesnevîdir. Aslında bu beyitler bir arz-ı halin üst yazısı yahut giriş ifadeleri gibi görünmektedir.

Divan'daki mesnevîlerden 5 tanesi dinî içeriklidir. Bunlar uzunlukları 2 ile 9 beyit arasında değişen kısa mesnevîlerdir. Birinci ve ikincisinde (Ms 10, Ms 11) besmele övülmekte, Arapça olan üçüncü ve dördüncüde (Ms 12, Ms 13) ise Hz. Peygamber'in bir hadisi nakledilmekte, ayrıca Allah'a dua edilmektedir.

Aynı konudaki beşinci mesnevî (Ms 14) ise bir na'ttır. Bu manzûmede Hz. Peygamber övülmekte ve ona salavat getirmenin lüzumu anlatılmaktadır.

Kabûlî'nin mesnevîlerinden 2 tanesi doğrudan dönemin sosyal hayatıyla ilgilidir. Bunlardan birincisi (Ms 6) Türkçe, Arapça ve Farsça mısraların geçtiği mülemma bir manzûmedir. Şair 1582 yılında Sivas'ta kadı iken Amasya valisine hitaben yazdığı bu mesnevîde, kadılığı sırasında gördüğü bir davayı anlatmaktadır. İkincisi ise (Ms 15) "Mesnevî Berây-ı Akçe" başlığını taşımaktadır ve başlıktan da anlaşılacağı üzere manzûmede akçe anlatılıp övülmektedir.

Kabûlî'nin mesnevîlerinden biri (Ms 7) şikâyet konuludur. Bu manzumede şâir, Haymana kadısı olan Osman adlı birinden bahsederek onun kanuna, fermana ve dine uymadığını belirtip bu kişiyi sultana şikâyet etmektedir.

Kabûlî Divanı'ndaki mesnevîlerden biri de (Ms 9) aşk konuludur. "Der-Medh-i Mahbûbe" başlıklı mesnevîde, başlıktan da anlaşılacağı üzere sevgili övülmekte, sevgilinin çeşitli azaları muhtelif benzetmelerle anlatılmaktadır. Akıcı üslubu ve sade sayılabilecek dili ile başarılı bir manzûme olan bu mesnevîde, umûmiyetle klasik benzetmelerle konu işlenmektedir. Bununla birlikte manzûmede yer yer reel bir sevgili portresi de çizilmektedir.

Siyeh gîsûlaruñ şalkım şaçakdur

Gönüller aña ber-dâr olacakdur

Getür zülf-i kemendüñ boynuma tağ

Murâd ise eger 'uşşâkı boğmağ

Şu gibi taraf-ı bâğa ol revâne

Gümüş na'leyne bin gez nâzikâne

Gümüş barmağda ol kıymetlü hâtem

Hilâl üstünde kevkeb gibidür hem

Qınalu elde ol engüş-i aşfer

Şafağ içre hilâl-i mâha beşzer

Ayuş on dördine beşzer cemâlün

Yitişmiş gibi aña sinn ü sâlün

...

Dehâni gônça ağzı burnı hürde

Teni abbağ şoyulmuşca yumurda

Qalem barmaqlı vü burma yüreklü

Gümüş bileklü altun bileziclü (Ms 9/25-30, 43, 44)

2.1.5. Kıt'alar

2.1.5.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nda kıt'a biçiminde kâfiyelenen toplam 60 manzûme bulunmaktadır. Bu kıt'alar divanda 522 mısra (261 beyit) ile % 5,3 oranında bir yer işgal etmektedirler. Bunlardan 51 tanesi Türkçe, 8'i Farsça, 1'i de Arapça'dır. *xa-xa-...* şeklinde kâfiyelenen kıt'aların uzunlukları 2-19 beyit arasındadır. 60 kıt'adan 27'si 2, 7'si 3, 5'i 4, 10 tanesi 5, 2'si 6, 2'si 8, 1'i 9, 1'i 10, 2'si 11, 1'i 13, 1'i 15, 1'i de 19 beyit uzunluğundadır. Görüldüğü gibi Kabûlî'nin kıt'alarının yarıya yakını 2 beyitten oluşmaktadır (% 45). Geriye kalan 33 kıt'a ise kıt'a-i kebîre denilen daha uzun kıt'alardır (% 55). Bununla birlikte kıt'aların büyük bir çoğunluğunun 2-5 beyit arasında toplandığı da dikkati çekmektedir (% 81,6).

Kabûlî'nin kıt'alarından 22'sinde mahlas bulunurken, 38'inde ise

bulunmamaktadır. Ayrıca 3 beyitlik bir kıt'ada (Kt 22) her üç beyitte de mahlasın zikredildiği görülmüştür. Yine 2 beyitlik 3 kıt'ada mahlasın ilk beyitte kullanıldığı dikkati çekmektedir (Kt 3, Kt 21, T 1)²³⁹.

Kabûlî Divanı'ndaki kıt'alardan 1'inde (T 9) 12'li hece vezni kullanılmıştır. Geriye kalan 59 kıt'a ise, aruz vezninin 15 farklı kalıbına uymaktadır. Bu kalıplar kullanım sıklıklarına göre aşağıda sıralanmıştır.

Bahir	Kalıp	Kıt'a Sayısı
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	13
hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	10
müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	5
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	4
remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	4
hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	3
remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	3
muzari	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	3
muzari	mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün	3
hezec	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	3
mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	2
mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün	2
hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	2
recez	müstef'ilün müstef'ilün	1
recez	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	1
	TOPLAM	59

Buna göre kıt'alardan 24'ü remel, 10'u hezec, 10'u hafif, 6'sı muzari, 5'i müctes, 4'ü de mütekarib bahrinde söylenmiştir.

²³⁹ Divan şiirinde mahlasın ilk beyitte kullanımı pek yaygın bir usûl değildir. Kabûlî'den başka, Lâmiî bir ve Âlî altı manzûmesinde mahlasını ilk beyitte söylemiştir. bk. H. Bilen Burmaoğlu, **Bursalı Lâmi'î Çelebi Divanı'ndan Seçmeler**, Ankara, KB Yayınları, 1989, s. 132; Gelibolulu Mustafa Âlî, **Divan I**, s. 40, 41.

Kabûlî'nin kıt'alarından 37'si başlıklı, 23'ü başlıksızdır. Başlıklardan 13'ü "Kıt'a", 1'i "Kıt'a-i Musanna", 1'i "Kıt'a-i Fârsî", 1'i "Temeddüh", 1'i "Fârsî", 1'i "Arz-ı Hâl", 18'i "Târîh", 1'i de "Târîh-i Fârsî" şeklindedir.

2.1.5.2.İçerik

Kabûlî'nin 60 kıt'asından 23'ü tarih, 10'u yardım isteği, 7'si aşk, 4'ü rintlilik, 4'ü hiciv, 4'ü methiye, 2'si muamma, 2'si de sosyal hayat, 1'i nasihat, 1'i dua, 1'i fahriye, 1'i hamaset konuludur.

Kabûlî, kıt'a nazım şekli ile kendi hayatı ve çevresinde meydana gelen çeşitli olayları tespit etmiş, bunun için 23 adet kıt'a yazmıştır. Bunlar arasında, biri annesinin vefatı olmak üzere 3 vefat, 1'i sünnet düğünü olmak üzere 3 düğün, 6 atama, 1 azl, 1 doğum tarihi, 8 inşaat ve tamir, 1 ihsan tarihi bulunmaktadır. Bu tarih kıt'alarının hangi konuya oldukları ve işaret ettikleri tarihler aşağıda sırasıyla gösterilmiştir.

Manzûme no	Ne İçin Düşürüldüğü	İşaret Ettiği Tarih
T 1	Murad Han'ın hediyesine	1574
T 2	III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnetine	1582
T 3	Anadolu beylerbeyinin Rumeli beylerbeyi olmasına	1577
T 4	Siyavuş Paşa'nın veziriazam olmasına	1590-91
T 6	Annesinin vefatına	1581
T 7	Bir paşanın Anadolu kazaskeri iken Rumeli kazaskeri olmasına	1580
T 8	İbrahim Efendi diye birinin cami yaptırmasına	1587
T 9	Abdülbaki diye birinin iki çocuğunun doğmasına	1587
T 10	Sadrazam İbrahim Paşa'nın padişahın kızkardeşiyle evlenmesine	1586
T 11	Kazasker Monla Ahmed'in mescid yaptırmasına	1591-92
T 12	Gediz kadısının azline	1553
T 13	Birinin Şam valiliğine tayinine	1581

T 14	Kasır inşasına	1575-76
T 15	Bir paşanın hamam tamirine	
T 16	Bir hamam inşasına	1574-75
T 17	Birinin Üsküp kadılığına	1579
T 18	Ferhad Paşa'nın Lori Kalesi'ni tamirine	1584
T 20	Sultan II. Selim'in vefatına	1574
T 21	Birinin devlette bir makama gelmesine	1557-58
T 22	Defterdarın Tumanis Kalesi'nde cami yaptırmasına	1584
T 23	Beylerbeyinin düğününe	1572-73
T 24	Defterdarın kasır yaptırmasına	1574-75
T 25	Sultanın şeyhinin vefatına	1582

Bu tarihlerden ikisi (T 6, 17) Farsça, biri de (T 16) Arapçadır.

Kabûlî Divanı'ndaki kıt'alardan 10'unda yardım isteği söz konusu edilmiştir. Çoğu 2-3 beyitlik kısa manzûmeler olan bu kıt'alarda, padişah yahut başka bir devlet büyüğünden yardım istenmektedir. Bu istekler umûmî nitelikte olup husûsî bir istek belirtilmemektedir. Bunlarda kimi zaman aşağıdaki örnekte olduğu gibi iyilik yapmanın fazîletinden bahsedildiği de olmaktadır.

Eylük eyleñ nâmuñuz eylûkle añsun her kişi
Eylük âdemlûkdür âdemlûk de eylûkdür hemân

Devlet-i şad-sâle bir sâ'atce gelmez tiz geçer
İtdügi eylük durur her kişide bâķl alan (Kt 10)

Kabûlî'nin kıt'alarından 7'sinde aşk konusunun işlendiği görülmüştür. Bunlar, biri dışında, 2'şer beyitten oluşmuştur. Ayrıca, aşağıdaki örnekte olduğu gibi, hepsinde de beşerî aşk söz konusu edilmiştir.

Ben ne ğamlar yutduğum la'lûñ ğamıyla öliceķ
Şağ olanlar göreler cānā yüregüm yaralar

Ol mehüñ ğāyet hilāl olmış görünmez kaçları
Mevc-i deryā-yı melāhatdan görünmez qaralar (Kt 24)

Kabûlî'nin kıt'alarından 4'ü rindâne denilebilecek muhtevadadır. 4'ü de 2 beyitli olan bu manzûmelerde kısaca içkiden, çeşitlerinden vs. söz edilmektedir.

Gāh bāde gehī 'araç-nüş ol
Hâtırıruñ ğuşşadan ırâğ olsun

Ruḫuñuñ gülşen-i leṭāfetde
Kızılı kızıl ağı ağ olsun (Kt 5)

Kabûlî Divanı'ndaki kıt'alardan 4'ü hiciv konuludur. Bu manzûmelerde o devirdeki nazm erbabı, kâtipler, pinti insanlar ve iki mahkeme görevlisi tenkit ve hicvedilmektedir. Meselâ aşağıdaki kıt'ada pinti insanlar yerilmektedir.

Dünyāda ḥasīs aḳçe vü altun dimez irgür
Mālī vü ğanīyem diyü gerdūna baş egmez

Ḥarca gelicek şöyle şıkar pençe-i hırşı
Zāyi' iderin malı diyü bir pula degmez (Kt 32)

Divanda methiye içerikli 4 kıt'a bulunmaktadır (Kt 1, 13, 26, 37). Bunlarda padişah III. Murad ve adı belirtilmeyen bir vezir ve devlet büyükleri övülmektedir. Aslında yardım isteği konulu manzûmelerde de kimi zaman girişte methiye ifadeleri yer almaktadır.

Divanda muamma niteliğinde 2 kıt'a bulunmaktadır (Kt 35, 36) . Bunların ikisi de Farsça'dır.

Kıt'alardan 2'si sosyal hayatla ilgilidir (Kt 23, 31). Bunlardan ilkinde

insanların akıllarının farklılığından ve madenlerden bahsedilmekte, ikincisinde ise zengin-fakir meselesinden söz edip zenginleri yermekte, fakirleri övmektedir.

Kabûlî Divanı'ndaki kıt'alardan biri nasihat içeriklidir (Kt 21). Bunda şair kendi gönlüne hitap ve düşmanın reddi sebebiyle gam çekmemeyi nasihat etmektedir.

Divandaki tek dua içerikli kıt'ada (Kt 2) padişaha dua edilmektedir.

Diğer kıt'alarda, birer tane olmak üzere, fahriye (Kt 9), hamaset (Kt 17) konuları işlenmiştir.

2.1.6. Rubailer

2.1.6.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nda iki rubai bulunmaktadır. Toplam 8 mısra ile divanda % 0,08'lik bir yer işgal eden bu rubailerin ikisi de Farsça'dır ve divanda "Fârsî" başlığıyla yazılmıştır. *aaxa* biçiminde kâfiyelenen rubailerde mahlas geçmemektedir. Vezinleri ise şu şekildedir:

Birinci rubai

1. mısra: *mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlün fâ'*
2. mısra: *mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlün fâ'*
3. mısra: *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'*
4. mısra: *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'*

İkinci rubaide ise bütün mısralar *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'* kalıbına uymaktadır. Görüldüğü gibi iki rubainin bütün mısraları da ahreb denilen rubai kalıplarına uygun olarak yazılmıştır.

2.1.6.2. İçerik

Kabûlî Divanı'ndaki iki rubaiden birincisinde aşk, ikincisinde hikmet konusu işlenmiştir.

2.1.7. Tuyuğlar

2.1.7.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nda 4'ü Türkçe, 1'i Farsça toplam 5 tuyuğ bulunmaktadır²⁴⁰. Bunlar, 20 mısra ile bütün divanda % 0,2'lik bir yer tutmaktadır. Kabûlî'nin tuyuğlarından üçü (Ty 1, 2, 4) *aaxa*, ikisi ise musarra tarzda yani *aaaa* (Ty 3, 5) şeklinde kâfiyelenmiştir. Kıt'a, rubai ve nâ-tamam gazellerle karışık olarak yazılan tuyuğların hiç birinin de başlığı yoktur. Tuyuğlarda yarım (ı, Ty 2), tam (-li, Ty 4; â, Ty 5) ve zengin (ûd, Ty 1; ân, Ty 3) kâfiye türleri; ayrıca dördünde de redif kullanılmıştır. Bu redifler kelime (bâd, Ty 1) ve ek+kelime (-dur Gedûs, Ty 1; -dur besmele, Ty 2; -dür besmele, Ty 3; -dur hamdele, Ty 5) şeklindedir.

2.1.7.2. İçerik

Kabûlî Divanı'nda bulunan 5 tuyuğdan ikisi (Ty 1, 2) medhiye, üçü (Ty 3-5) dînî içeriklidir. Medhiyelerden birincisi olan Farsça tuyuğda adı belirtilmeyen bir şahıs, ikincisinde ise şairin memleketi olan Gediz övülmektedir. Dînî içerikli tuyuğlardan ilk ikisi besmele, üçüncüsü ise hamdele vasfındadır.

2.1.8. Beyitler

2.1.8.1. Biçim

Kabûlî Divanı'nın sonunda, tarih manzûmelerinden önce yer alan beyitlerin toplam sayısı 286'dır. Beyitler 572 mısra ile divanda % 5,9 oranında yer tutmaktadır. 286 beyitten 10'u Arapça, 34'ü Farsça, 237'si ise Türkçe'dir.

²⁴⁰ Tuyuğ konusuyla ilgili açıklama için çalışmamızın "Nazım Şekilleri" bölümünün girişine bakınız.

Geriye kalanlardan 1'i Farsça-Türkçe, 4'ü de Türkçe-Arapça mülemma tarzındadır.

Divandaki beyitlerin 236'sı matla şeklindedir ve *aa* şeklinde kâfiyelenmektedir. Geriye kalan 50 beyit ise müfret şeklindedir ve *ab* şeklinde kâfiyelenmektedir. Ayrıca, beyitlerin 6 tanesinde (B 1, 23, 151, 160, 250, 268) Kabûlî mahlası geçmektedir.

Divandaki beyitlerden 11 tanesinin üzerinde başlık bulunmaktadır. Bu başlıklardan 9'u "Müfred" şeklindedir. Ancak bu beyitlerden 6'sı aslında müfret değil, matla biçimindedir. Bu da ilgili başlıklar konulurken beytin matla ya da müfret olmasına pek bakılmadığını, "müfred" başlığının beyit anlamında kullanıldığını göstermektedir. Beyitlerden biri "Bî-Nukat", biri de "Mühr" başlığı altında yazılmıştır.

Kabûlî'nin beyitlerine vezinleri açısından bakıldığında şunlar söylenebilir: Divan'daki beyitlerden beşinde (B 12, 194, 220, 228, 255) vezin tespit edilememiştir. Geriye kalan 281 beyitten ikisi (% 0,6) hece vezniyle yazılmıştır (B 84, 246). Bunlardan birincisi 9'lu, ikincisi 16'lı hece veznine uygun gelmektedir. Geriye kalan 279 beyit ise (% 97,5) aruz vezniyle yazılmıştır. Beyitlerin yazıldıkları kalıplar, bahirler ve kalıpların aruzlu beyitler içindeki kullanım oranları aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Bahir	Kalıp	Beyit Sayısı	Kullanım Oranı (%)
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	56	20
hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	34	12,1
remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	33	11,8
hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	27	9,6
muzari	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	24	8,6
müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	24	8,6
hezec	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	19	6,8
hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	18	6,4
muzari	mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün	14	5

remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	8	2,8
remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	6	2,1
mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün	5	1,7
hezec	mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün	4	1,4
mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	2	0,7
recez	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	2	0,7
hezec	mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün	2	0,7
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün	1	0,3
	TOPLAM (ARUZLU) BEYİT SAYISI	279	

Tabloda da görüldüğü üzere Kabûlî Divanı'ndaki beyitlerde 16 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Ancak bunlar içinde en fazla kullanılanlar remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* ve yine remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıdır. Bu kalıplar genel olarak klasik Türk şiirinde de çok kullanılan kalıplardır²⁴¹. Aruz bahirleri içinde ise en fazla tercih edilenler; 104 beyitle remel, 77 beyitle hezec ve 38 beyitle muzari bahri olmuştur.

2.1.8.2.İçerik

Kabûlî Divanı'nın beyitler bölümünde en fazla işlenen konu aşktır. 286 beyitten 122'sinde bu konu işlenmiştir (% 42,6). Bunun ardından 28 beyitle hikmet, 26 beyitle hiciv-şikayet, 25 beyitle din-tasavvuf, 23 beyitle medhiye ve yardım isteği, 16 beyitle nasihat, 15 beyitle rintlik, 13 beyitle sosyal hayat, 10 beyitle fahriye ve ferdî ahval, 5 beyitle de hamaset konusu gelmektedir.

²⁴¹ İpekten, age, s. 338-340.

2.2. ÂHENK UNSURLARI

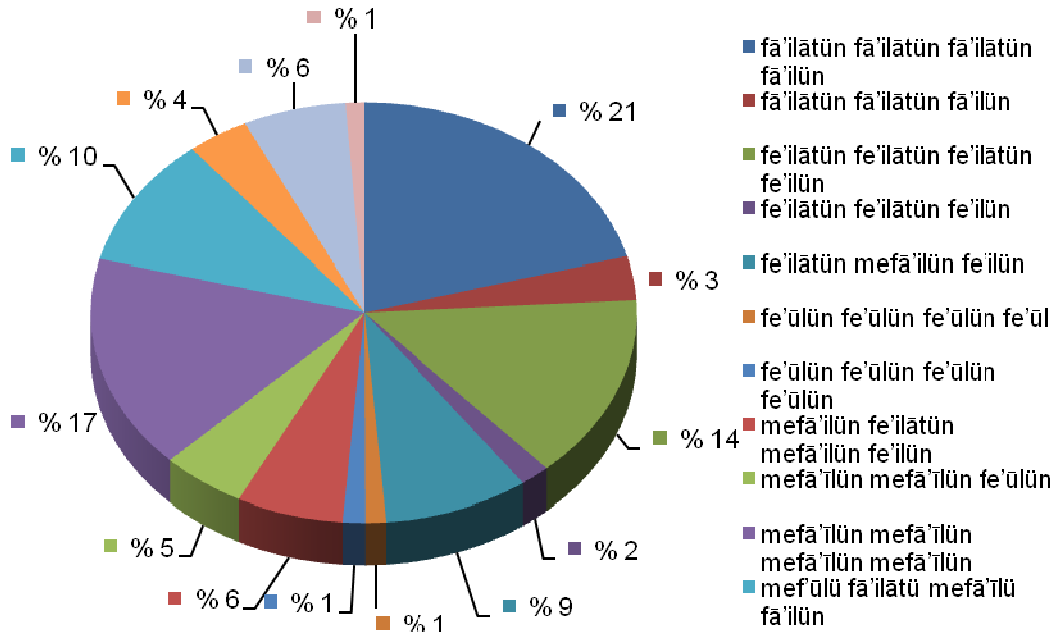
2.2.1. Vezin

Şiirde âhengi sağlayan unsurlar arasında veznin önemli bir yeri olduğu malumdur. Kabûlî'nin, vezin konusunda oldukça dikkatli davrandığı, vezni genel olarak başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir.

Kabûlî'nin beyitlerinden beşinde (B 12, 194, 220, 228, 255) vezin tespit edilememiştir. Ayrıca şiirlerden 6 tanesinde (M 30-32, B 84, B 246, T 9) hece vezni kullanılmıştır (% 0,6). Geriye kalan 922 manzûmede ise aruz vezni kullanılmıştır (% 99,3). Nazım şekillerinin aruz bahirlerine ve kalıplarına dağılımı aşağıda tablo halinde, ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Sıra no	Bahirler	Vezinler	Kaside	Terkib-bend	Terci-bend	Muaşşer	Müsemmen	Müseddes	Tesdis	Muhammes	Tahmis	Gazel	Mesnevi	Kit'a	Rubai	Tuyuğ	Beyit	Toplam	Kullanım Oranı (%)
1	remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	3	1	-	-	-	2	1	1	4	105	-	13	-	-	57	187	20,2
2	remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-	-	1	-	-	-	-	-	1	10	1	4	-	5	8	30	3,2
3	remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	4	-	1	-	-	1	-	-	-	86	-	4	-	-	33	129	13,9
4	remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-	3	-	-	6	16	1,7
5	hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	1	-	1	-	1	-	-	-	3	24	11	10	-	-	27	78	8,4
6	mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	1	2	-	-	2	11	1,1
7	mütekarib	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	2	-	-	5	12	1,3
8	müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	1	-	-	-	-	-	-	-	-	27	-	5	-	-	24	57	6,1
9	hezec	mefâ'tilün mefâ'tilün fe'ülün	-	-	-	-	-	1	-	-	1	20	2	2	-	-	19	45	4,8
10	hezec	mefâ'tilün mefâ'tilün mefâ'tilün mefâ'tilün	6	-	-	1	-	1	1	-	2	101	-	3	-	-	34	149	16,1
11	muzari	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'tilü fâ'ilün	-	-	1	-	1	-	-	-	1	61	-	3	-	-	24	91	9,8
12	muzari	mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün	1	-	-	-	-	-	-	-	-	14	1	3	-	-	14	33	3,5
13	hezec	mef'ülü mefâ'tilü mefâ'tilü fe'ülün	-	-	-	-	-	-	-	-	1	32	-	3	-	-	19	55	5,9
14	hezec	mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	4	0,4
15	hezec	mef'ülü mefâ'tilün mef'ülü mefâ'tilün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	4	10	1
16	recez	müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	0,1
17	recez	müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2	0,2
18	recez	müstef'ilün müstef'ilün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	0,1
19	recez	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	1	-	-	2	9	0,9
20	ahreb	rubai kalıpları	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	0,2
Toplam			16	1	4	1	2	5	2	1	13	516	16	59	2	5	279	922	

Kabûlî Divanı'nda % 1 ve üzeri kullanım oranına ulaşan manzûmelerin aruz kalıplarına dağılımı grafik halinde şu şekilde gösterilebilir:

Grafik-5 Manzûmelerin Aruz Kalıplarına Dağılımı

Bu tabloya göre Kabûlî, şiirlerinde aruz vezninin 20 farklı kalıbını kullanmıştır. Divan şairleri içinde bu kadar farklı kalıpla şiir yazan azdır. Nitekim 61 şair üzerinden yapılan bir taramada XVI. yüzyılda 4 şairin 20 ve üzerinde kalıpla şiir yazdığı tespit edilmiştir. Bunlar Zâtî (22), Yahyâ Bey (20), Muradî (20), Rûhî (21)'dir²⁴². Diğer taraftan bu kadar farklı kalıpla şiir söylemek bir farklılık arayışının da göstergesidir denilebilir.

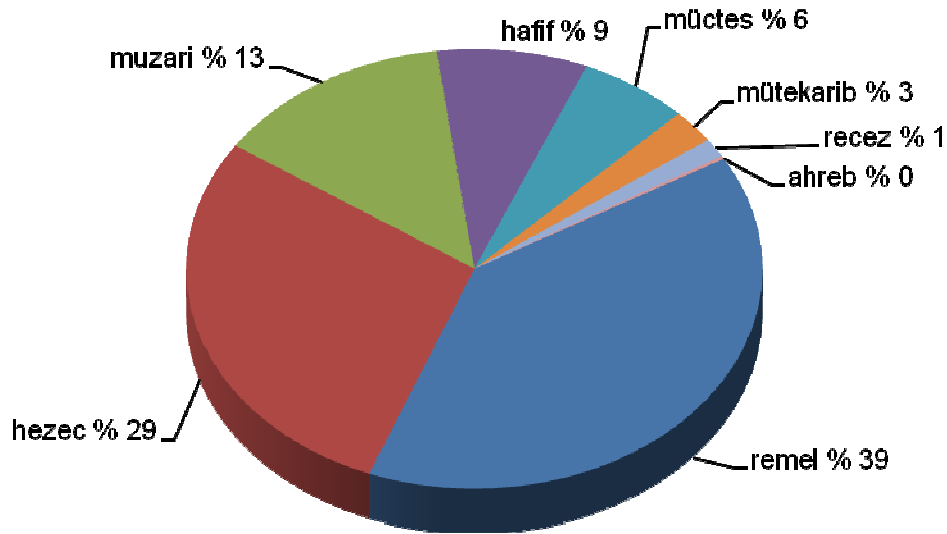
Ancak şiirlerin büyük bir kısmının özellikle üç aruz kalıbıyla yazıldığı görülmektedir. Bunlar; *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* ve *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*'dür. Bu üç kalıpla yazılan manzûme sayısı 465'tir ki bu rakam bütün Divan'ın % 49,8'ine karşılık gelmektedir. Bu kalıplar genel olarak divan şiirinde en fazla kullanılan kalıplardır. Nitekim bu üç kalıbın Kabûlî'deki ve genel divan şiirindeki

²⁴² İpekten, age, s. 281-vd.

kullanım oranları aşağıda tablo halinde gösterilmiştir²⁴³.

Aruz Kalıbı	Kabûlî'deki Kullanım Oranı	Divan Şiirindeki Kullanım Oranı
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	20,2	29,1
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	13,9	13,5
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	16,1	13,7

Diğer taraftan Kabûlî'nin aruz bahirleri içinde en fazla remel bahrini tercih ettiği görülmektedir. Manzûmelerin bahirlere sayısal dağılımı; remel 362 (% 39,2), hezec 263 (% 28,5), muzari 124 (% 13,4), hafif 78 (% 8,4), müctes 57 (% 6,1), mütekarib 23 (% 2,4), recez 13 (% 1,4), ahreb 2 (% 0,2) şeklindedir. Kabûlî Divanı'ndaki aruzlu manzûmelerin bahirlere dağılımı aşağıdaki grafikte daha net görülebilir.

Grafik-6 Manzûmelerin Aruz Bahirlerine Dağılımı

Üstteki tabloda gösterilen kalıplardan 17. sıradakini, bilgilerimize göre Türk edebiyatında ilk defa Kabûlî kullanmıştır. Bu kalıbı kullanan ikinci şair

²⁴³ Bu kalıpların divan şiirindeki kullanım oranları İpekten'in çalışmasından hareketle verilmiştir. Age, s. 338-339.

ise, Kabûlî'nin bu kalıpla yazdığı iki gazelden birini tahmis eden Nev'î-zâde Atâî olmuştur.

Divan şiirinde bir manzûmede iki farklı kalıbın birden kullanılması pek görülen bir durum değildir. Kabûlî'nin gazellerinden biri bu durumun nadir örneklerinden biri sayılabilir. 5 beyitlik bir gazelin (G 79) 1, 2, 4, 6, 8, 10. mısraları *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül* kalıbına; 3, 5, 7 ve 9. mısraları, bir başka deyişle matladan sonraki beyitlerin ilk mısraları *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün* kalıbına uymaktadır. Yani bir bakıma çift aruz kalıbı kullanılmıştır.

Bunlardan başka Kabûlî Divanı'nda vezin konusuyla ilgili dikkati çeken bazı hususlar aşağıda arz edilmiştir.

Bu bölümün girişinde Kabûlî Divanı'nda hece vezniyle yazılmış altı manzûmenin bulunduğu belirtilmişti. Bu yönüyle şair, divanında hece vezniyle yazılmış şiir bulunan az sayıdaki divan şairlerinden birisidir²⁴⁴. Kabûlî'nin hece vezniyle şiirler yazması şairin halk edebiyatına, kültürüne yakınlığını göstermektedir.

Kabûlî'nin şiirlerinde bulunan aruz kusurları, genellikle hemen her şairde görülebilecek, yaygın kusurlardır. Bunların başında *imâle* gelmektedir. Kısa okunması gereken hecenin vezin gereği uzun okunması demek olan imalenin²⁴⁵, çoğunlukla dilin sade ve Türkçe kelimelerin çoğunlukta olduğu yerlerde olduğu görülmektedir. Aşağıda bunlara bazı örnekler verilmiş, vezin kusuru olan yerler yatık olarak yazılmıştır.

Kimi gül dir *yüzüne kimi* lâle
Efendi muhtelif ancak rivâyet (G 23/2)

Çaşların 'aksini çeşm-i pür-neme şal tırma hiç
Şusuz olcağ neye varur bilürsin hâl-i hüt (G 25/3)

Ey dil il mālîdur *almalı* degüldür rüşvet

²⁴⁴ Konuyla ilgili bk. Mustafa İsen, "Divanlarda Heceyle Yazılmış Şiirler", **Ötelerden Bir Ses...**, s. 385-421.

²⁴⁵ İpekten, age, s. 130.

Virene vü alana bā'ış olana la'net (G 27/1)

Tütyā-yı hāk-i pāyin almağ istersen eger
Yolları üstinde bek/ey Qabūlī gözün aç (G 34/5)

Seher 'azm-i sefer kıldıkça şāhā tīb-i hātır/la
Nesīm-i şubh gibi her konağ u rāğ olsun (G 268/2)

Uzun okunması gereken hecenin vezin icabı kısa okunması demek olan *zihaf*²⁴⁶ ise şair daha çok î sesinde ve mahlasında yapmaktadır²⁴⁷.

Qabūlī gibi kanı bülbül-i şenā-h'ānuş
Hezārvar dili tūti-i şeker-perver (K 6/37)

Yār için başa kıyar cāna kıyar cānlardur
Şuretā gerçi gedā ma'nde sulţānlardur (M 10/II)

Tarīk-i 'ışka gel ey şūfī eyleme inkār
Mahabbet ehline uymağdur evvelā mezheb (G 16/2)

Efsürde-hātır eylemez ihyā ider seni
Ol kim Qabūlī Muhyi-i 'izam-remīmdür (G 51/6)

Meclisde şūfī cūşa gelüp dest-i şevk ile
Şad çāk-i hırka eylediği harq-ı 'ādedür (G 72/2)

Da'viye ma'ni 'aşka gerçi nişān gerek

²⁴⁶ İpekten, age, s. 139.

²⁴⁷ Divan metninde, vezin gereği zihaf yapılan yerlerde aslî uzunluklar gösterilmemiştir. Bu şekilde olması gerektiğini Tunca Kortantamer "Vezin kısa okunmalarını gerektiriyorsa, aslî uzunlukların uzunluk gösterilmeden bırakılması Türk edebiyatı metin neşirlerinde teâmül hâlini almıştır..." diyerek ifade etmektedir. Tunca Kortantamer, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları", **MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi**, S. 7 (Âmil Çelebioğlu Armağani), İstanbul, 1993, s. 350; Tunca Kortantamer, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, s. 42.

Da‘vî budur ki ‘âşık olan bî-nişân gerek (G 199/1)

Ğabû// t̄alib-i vaşl-ı niğâr olan ‘âşık
Niyâzmend gerekdür niyâzmend gerek (G 211/5)

Zerrât-ı kâyinât u zuhûrât-ı mümkünât
Bir şey’ mi var Ğabû// ki emr-i Ğudâ degül (G 213/5)

Sessiz harfle biten bir kelimededen sonra sesli harfle başlayan bir söz gelmesi ve sondaki sessizin ikinci kelimenin seslisine ulanarak okunması demek olan *vas/* (ulama)²⁴⁸, divan şiirinde olduğu gibi Kabûlî Divanı’nda da çok kullanılmış, kimi zaman söyleyişe de âhenk katmıştır.

Mest-i şarâb-ı ‘ışk olana vâ‘izüñ bugün
Az iş degüldür itdügi Ğadden ziyâdedür (G 72/3)

Nedür o Ğadd ü o ruğlar nedür o kâküller
Nedür o serv o güller nedür o sünbüller (G 74/1)

Ğoçmak için miyânuñı ‘uşşâğ
Varını Ėıldı der-miyân dil-ber (G 75/4)

Dir idi Ėâlini dil-dâra eger dil görse
Görse de söylemege ĖorĖar ol iğdâm [idemez] (G 166/4)

Kâkülün perr-i hümâ gibi perîşân eylemiş
Bâl açup perrân olur mânend-i murĖ-ı âsmân (G 267/3)

Rağş ider zülfin perîşân eyleyüp her cânibe
Nâz ile cevân ider mânend-i t̄ävüs-ı cinân (G 267/4)

²⁴⁸ İpekten, age, s. 126.

Divan şiirinde vasl genellikle vezin hatası sayılmamakla birlikte, Arap alfabesinde sessiz harf sayılan ayn'a ulama yapılması uygun görülmemiştir. Ancak pek çok şair bu yasağa uymamış ve bu tarzda vasl yapmaktan çekinmemiştir²⁴⁹. Kabûlî'nin de aynı şekilde vasl yaptığı söyleyişleri vardır.

V'ey 'Alî-sîret ü Ḥasan-şüret
Muşafâ-ḥulḫ u Murtaẓâ-ḥilḫat (Ms 8/3)

Divanda vezin gereği, bazen ünlü ile biten bir kelimeyle ünlü ile başlayan sonraki kelimenin aradaki bir hece düşürülmek suretiyle birleştirilerek okunması gerekmektedir. Bu tür tasarrufların, başka örnekleri de olmakla birlikte, çoğunlukla ki bağlacının olduğu yerlerde yapıldığı dikkati çekmektedir.

Gel du'ā eyle Ḳabûlî saña oldur ma'ḳûl
Umaruz *k'anı* ḳabûl ide ḳabûlü'd-derecât (K 7/40)

Diyegör gönül *böyl'olur* (M 30/I)

Şimdengirü bilmem *nic'olur* ḥâlüm (M 31/III)

Bir bezm-i ḥāşa maḥrem-i rāz olagör *k'anuş*
Sâḳİsi Cem terānegeri Şeyḫ-i Cām ola (G 3/2)

Ten besleme *k'ol* ḥāk ile yeksān olacaḳdur
Ol ḥāneyi terk eyle ki vīrān olacaḳdur (G 86/1)

Rükn-i a'zam bilüp itmezdi ḳapuḫ menzilgāh
Ḥüsn-i ādāb ile *gözetlemes'erkān* defter (G 104/3)

²⁴⁹ Age, s. 129.

Zer gibi k̄āl eyleyen nār-ı maḥabbetdür bizi
 ara oprağı abūlī her ‘amel cevher *m’ider* (G 106/5)

Saḅa dil bağlayalı almadı meylüm ġayra
 Bir zamīrūḅ *nic’olur* iki yire ircā‘ı (G 431/6)

oėrunuḅ reddine ola bā‘iḅ
K’ola bir bōyle ḥādiḅe ḥādiḅ (Ms 5/45)

V’ey ‘Alī-sīret ü Ḥasan-ḅūret
 Muḅtafā-ḅulḅ u Murtaẓā-ḅilat (Ms 8/3)

Zekāt-ı ḅūsnūḅ iḅsān it faire
 Kerem ehli odur *k’ehline* vire (Ms 9/33)

apunḅa raībūḅ *k’eli* bir iḅe iriḅe
 Arėac olur elbette ol irdūėi eriḅe (B 153)

Aḅaėıdaki mısrada ise veznin dūzgūn ıkması iin, biraz zorlamayla, “herkese” ve “arefnāk” kelimelerinin birleḅtirilmesi gerekmektedir.

Herkes’ *arefnāk* adın yād itmekdür ef ali (M 17/IV)

Sabr, emr, zūlf, asr, bahr, ōmr, hayr, bezm gibi bazı Arapa ve Farsa kelimelerin vezin gereėi bir ūnlū yardımıyla *sabır, emir, zūlūf, asır, bahir, ōmūr, hayır, bezim* Ņeklinde iki heceye ıkarılması, bōylece biri kapalı biri aık iki hecenin bir aık bir kapalı hale getirilmesi divanda ara sıra karḅılaḅılan bir durumdur.

Fikr-i sevdā-yı ḅaḅuḅla alem āḅūfte-derūn
ḅabır evrāını ılmazdı perīḅān defter (G 104/2)

Ĥâtemün mihr-i kabûl urmaz idi cebhesine
Olmasa *emîrûne* bende-i fermân defter (G 104/5)

Ȧolansa rişte-i târ-ı *zülûf*-i yâre nola
Biri biriyle iki riştedür ulanı yürür (G 115/4)

Vaqt-i *‘aşırda* gelmege kavlı itdi gitdi yâr
Aḥşâm irişdi geldi şanur daḥı öyledür (G 121/2)

Her gönülден merḥamet ümmîd iderse itmesün
Her *bahîrden* lü’lü’-i mercân umarsa ummasun (G 320/2)

Beyt-i şi’rüm gibi olmazdı Ḳabûlî ma‘mûr
Ȧolmasa beyt-i *‘ömür* gibi ‘adâlet ol eve (G 381/5)

Sen ol şâh-ı kerîm-i mâ’il-i ḥayrât u ‘uḳbâsın
Cihânda *ḥayır* idersin *ḥayır* öz kendü mâlûḡden (T 15/3)

Felek semâ‘ ile raḳşa girerdi şevḳinden
Bezimde sâza ser-âḡâz ideydi Zühre eger (K 6/4)

Divanda, belirtme hâl ekinin vezin gereḡi bazen sadece “-n” ile belirtildiḡi, yahut tamamen düşürüldüḡü de çok görölmektedir.

Ey küy-ı vaşl-ı dil-bere yol ikidür diyen
Biz daḥı *birisin* bilürüz birisi nedür (G 107/4)

Dil *ḥânesin* Ḳabûlî yıḡdı ḥarâba virdi
Seyl-âb-ı eşk-i çeşmüm cüy-ı Furâta beḡzer (G 111/5)

Gözün sâḥir degüldür yâ niçün baḡlar ilün *ḥ‘âbın*

Şaçun kâfir degüldür yâ başun haqqı niçün örter

Çadd-i dil-ber zülf-i ‘anber-bârınun *bağın* çeker
Mülk-i hüsnün bir dil-âverdür ki *sancâğın* çeker (G 129/1)

Cism-i nizâr-ı *zârum* ber-bâd kıldı âhum
Hiç nesne ey Çabülî bu rûzgâra döymez (G 135/5)

Eyleyüp dil murğına *zülfin* o sîm-endâm dâm
Dâne-i hâliyle itdi virmeyüp ârâm râm (G 257/1)

Kerem it sâki çahve *fincânın*
Âdemün tâzelendürür *cânın* (G 289/1)

Ellerin gördüm nigârün dügmelerken *câmesin*
Görünür el-çağ gümüş barmağlarından iligi (G 440/4)

Seg-i küyün gibi çapunda mekân it bize gel
Sözümüz geçse nola *kendümüz* evden bilürüz (G 159/4)

Mû gibi nola pîç pîç olsam
Kıldı *çaddüm* o zülf-i pür-çam çam (G 237/4)

Yaklaşma hâl ekinin -a, -e’sinin düşürülerek sadece “-n” ile gösterilmesi, ya da hiç belirtilmemesi de vezin icabı yapılan değişikliklerdendir.

Fenâ *bezmîn* gelüp her kim yazar evvel bozar âhir
Ecel peymânesin ol kim içer evvel göçer âhir (G 118/1)

Şubha dek çarşusunda şem‘ gibi
Otura iller ol yata *yanın* (G 289/3)

Geh *derdün* ağla ol şehe gāhī du‘ālar it
 Țurma Țabūli ūkr ü ūkāyet zamānidur (G 124/5)

Aşağıdaki beyitte "sıcak" kelimesi vezin icabı "ısıcak" haline getirilmiştir. Kelimenin halk ağzında kimi zaman "ısıcak" şeklinde telaffuz edildiği de bilinmektedir.

Zeri bir sīm-ten maḥbūba ūarf it yoḥsa ey ḥ‘āce
 Seni ol rūz u ūeb ḳoynuḡda yatsa *ısıcaḳ* ṫutmaz (G 133/3)

Başka bir beyitte ise "ısinasın" kelimesi hem vezne uydurulmak hem de cinas yapılmak için "sınasın" haline getirilmiştir.

İ‘timād eyleyeni sözine zāhid ūinasın
 Āteū-i ‘ıūḳa göre nār-ı caḥīme ūinasın (G 272/1)

ūu beyitte ise "İskender" vezin icabı "Sikender" şeklinde kullanılmıştır:

Kesdüm boḡazın Ehrimenūḡ tīḡ-i ḳahr ile
 Sedd eyleyüp ‘adūya Sikenderlik eyledüm (G 242/4)

Yine aşağıdaki beyitte ūairin vezin gereḡi "Aḡrı" kelimesini "Aḡır" yaptığı görülmektedir.

Çü geldi ‘asker-i Rūm aḡrıḡıyla çün Aḡır daḡı
 Țırıldı baḡraḡıyla ūāh-ı güm-rāhuḡ baḡırdāḡı (G 433/1)

Bir başka beyitte, vezne uydurmak için "miydün" kelimesi bozularak, "midün" yapılmıştır.

Olsam belā-yı ‘ıūḳun ile mübtelā Ḥüseyn

Eyler midüñ bu deñlü cefâ baña yâ Hüseyn (G 295/1)

Eski edebiyatımızda "onlar" kelimesinin vezni tutturmak için bazen "olar" şeklinde kullanıldığı görülür²⁵⁰. Kabûlî'nin şiirlerinde de bunun örneği bulunmaktadır:

Lebüñ cāmıyla bir kez hem-dem olan
Olar reşk eylemez nüş-ı unūşa (G 377/3)

Bütün bunlardan başka, Divan'ın bazı yerlerinde, sayısı çok fazla olmamakla birlikte, düzeltilmesi mümkün olmayan vezin bozuklukları bulunmaktadır. Örneğin

Dergāh-ı Hūdā himmetine yüz tıtdı Kabûlî (M 29/V)

mısraında "himmetine" kelimesi vezni bozmaktadır. Bunun yerinde "semtine" gibi bir kelime olsaydı vezin bozulmayacaktı. Yine

Bir hūba düşdi göñül ferīd-i zamānedür
Kaşr-ı vefāda devlet ile müstedām ola (G 3/5)

beytindeki ilk mısrada, "göñül" kelimesinde veznin bozulduğu görülmektedir. Bu tip vezin bozukluklarına metin kısmında, aparatta işaret edilmiştir.

2.2.2. Kâfiye

Nazım şekilleri ayrı ayrı ele alınırken, ilgili nazım şeklinin kâfiyesi ve redifi üzerinde de durulmuştu. Burada ise divanın genelinde kâfiye ve redif konusu işlenecektir.

Şiirdeki önemli âhenk unsurlarından biri olan kâfiye, en az iki mısra

²⁵⁰ Meselâ bk.Hayretî, **Dîvan**, s. 8, 393; Üsküblü İshâk Çelebi, **Dîvan**, s. 108; **Fuzûlî Divanı**, s. 62, 104, 115, 170, 190, 208, 253.

sonunda olan, anlamca ayrı ses benzerliğidir. Kâfiye her şeyden önce sesin yinelenmesi olayıdır. Ancak divan şiirinde kimi zaman kelimelerin ses değerleri üzerinde durulmaması, kâfiyenin bir çizgi ve resim sanatı gibi göze yönelmesi sonucunu doğurmuş, bu yüzden divan şiirindeki kâfiyeye *göz kâfiyesi* denilmiştir²⁵¹. Nitekim bazı kaynaklarda divan şiirinde kâfiye konusu anlatılırken “ses”in değil, “harf” ve “hareke”nin esas alındığı görülmektedir²⁵².

Kabûlî'nin kâfiye anlayışı da bu çerçevede ve eskilerin "göze göre kafiye" anlayışı tarzındadır. Nitekim Murâdî'nin gazelini tahmis ederken *şol-usûl-kabûl-vüsûl* kelimelerini kâfiye yapmıştır (M 19/5). Divan şiirinin kâfiye anlayışına göre buradaki vav ve lâm (و ل) harfleri kâfiyedir. Ancak bugünün anlayışına uygun olarak kâfiye için sesler esas alındığında şol kelimesindeki o ile usûl ve kabûl kelimelerindeki û seslerinin kâfiye yapılamayacağı açıktır. Yine bir başka manzûmede (G 113) *sular-cûlar-(hoş)gûlar-âhûlar-solar-güler* kelimeleri kâfiye yapılmıştır ki bu da Kabûlî'nin kâfiyeye şekil olarak baktığının göstergesidir. Ayrıca şâirin divan şiirinde kâfiyeli kelimelerin aynı dilde ve türde (isim, sıfat...) olması yolundaki kuralına²⁵³ da uymadığı ve kâfiye konusunda çok rahat davrandığı görülmektedir.

Kabûlî Divanı'ndaki manzûmeler kâfiyeleri açısından incelendiğinde, Kabûlî'nin her tür kâfiyeyi kullandığı ortaya çıkmaktadır. Bunlar aşağıda tasnif edilerek gösterilmiştir.

Ünlü ya da ünsüz tek bir sesin benzeşmesi yoluyla oluşan yarım kâfiye: a (7)²⁵⁴, b (2), ç (5), d, ğ, ı (2), i (2), k, k̇ (4), l (18), m (13), n (3), ŋ, r (35), s, ş (4), t (15), u (2), z (5).

Bir ünlü bir ünsüz/bir ünsüz bir ünlü yahut iki ünsüzden oluşan tam kâfiye: ağ (8), ağ (5), al (4), an (2), ar (2), aş (4), ay, br, de, dı, dr, eb (2), ed (2), ed (3), ek, el (4), em (15), en (9), er (17), eş, et (23), ey, ık, ık̇ (3), ic, il (8), in, la (3), lı (3), li (2), nd, ni (2), ol, oy, rd, rg, rt, si, şa, şa, um, un, ül (2), vğ, ya/ye.

²⁵¹ Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, s. 59; Doğan Aksan, **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Ankara, Engin Yayınevi, 1999, s. 188.

²⁵² Tahiri'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügati**, s. 76.

²⁵³ Dilçin, age, s. 67.

²⁵⁴ Parantez içindeki rakamlar o seslerin kaç defa kâfiye olarak kullanıldığını göstermektedir. Rakam yoksa 1 defa kullanıldığı anlamına gelmektedir.

Bir uzun ünlüden oluşan tam kâfiye: â (51), û (4), î (3).

İkiden fazla ünsüzden oluşan zengin kâfiye: abt, adı, ağa, ağı (2) aňş , alış, anı, anı, ara (3), atlu, ber, ehr, elik, eme, emen, enc, end (2), ende, eng (2), eni, erd, erde, eri (2), erm, est, este (2), eye, eyn, ina/ine (2), igi, med, nde, ıuz, ost, rde (2), rem, yına.

Bir uzun ünlü ile bir ünsüz/bir ünsüz ile bir uzun ünlüden oluşan zengin kâfiye: âb (12), âc (2), âd (19), âf, âğ (4), âh (14), âñ (2), âk (6), âk, âl (16), âm (4), ân (93), âr (40), âs, âş, ât (8), ât, âv, âz (10), dâ (2), îb (2), îd (5), îf (2), îñ, îñ, il, îm (3), în (3), îr (5), îş, ûb (3), ûc, ûd (2), ûh, ûl (3), ûr (6), ûş (3), ûy (2), vî.

Bir uzun ünlü ile birden fazla ünsüzden oluşan zengin kâfiye: acîd, âde/âda (4), âhi, âhib, âka, âkı, âle (4), âli (2), âlin, âna (2), âne (4), ânı (2), âra, âre (2), ârı gör, ârif, âza (2), erdâ, îde, îfe, kîme, ûde, ûli, ûsı, ûyı.

Birden fazla uzun ünlü ile bir ya da birden fazla ünsüzden oluşan zengin kâfiye: âfî, âhî, âkî, âlî, ânî, âvî.

Bunlardan başka Kabûlî Divanı'nda pek çok yerde, özellikle de matlâlarda cinaslı kâfiye kullanılmıştır. Hatta bazı gazellerin kâfiyeleri baştan sona cinaslı olacak şekilde düzenlenmiştir. *Gazel-i tecnis* denilen bu tarzdaki gazellerin sayısı 16'dır (G 43, 57, 79, 107, 132, 230, 237, 248, 257, 258, 321, 333, 386, 388, 395, 486). Cinaslı kâfiyeye birkaç örnek aşağıdadır.

Ĥâtır şafâ-yı cām-ı mey-i dil-güşâdadur

Nüş eyledikce anuñ içün dil güşâdedür (G 72/1)

Cihānda nice kār-ı düşvār var

Çanı ġam gibi kār-ı düşvārvār (G 79/1)

Çasduñ egerçi cān u dilüñ birisinedür

İkisi de fedā yoluña birisi nedür (G 107/1)

‘Ārız-ı dil-bere baġ eyleme mir’āta nazār

‘Ārızîdür anuñ ol gösterişi zāta nazār (G 110/1)

Senüñ ruhsāruña bakmaq bize her gāh lāzımdur
 Bir aydur kim naşīb olmadı dil dāhı mülāzımdur (G 123/1)

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere Kabûlî, şiirlerinde en fazla bir uzun ünlü ile bir ünsüzden (revî ve öncesindeki uzun ünlüden) oluşan zengin kâfiyeyi (*kâfiye-i müreddefe*) kullanmıştır.

Mağbûl olan zamānede şahş-ı sağİmdür
 Toğruya istikāmeti cürm-i ‘ağİmdür (G 51/1)

Sevdigüm bir mihri yoğ nā-mihrbāndur dostlar
 Dostına düşmen bağışlu nev-cüvāndur dostlar (G 54/1)

Mısra sonlarındaki bu kâfiyeden ayrıca Kabûlî, musammat gazellerinde iç kâfiye de yapmıştır. Bilindiği gibi bu tür gazeller iki eşit parçaya bölünebilen aruz kalıplarıyla yazılmaktadır. Baştan ya da ikinci beyitten başlayarak bu eşit parçalardan ilk üçü kendi aralarında kâfiyelenerek her beyit küçük bir dörtlük şeklini almaktadır²⁵⁵. Kabûlî Divanı'ndaki gazellerden 5'i (G 38, G 135, G 234, G 292, G 415) musammat gazel tarzındadır. Bunlardan biri aşağıdadır.

Pervāneveş bî-bāl ü per sūzān olayın bir zamān
 Bülbül gibi şām u seher nālān olayın bir zamān

Bağrumdaki başum gibi ‘aynumdaki yaşum gibi
 Çeşm-i güherpāşum gibi giryān olayın bir zamān

Şeb-tā-seher efkār ile fikr-i ğam-ı dil-dār ile
 Esrār-ı ‘ışğ-ı yār ile hayrān olayın bir zamān

²⁵⁵ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 120.

Çan ağlayup Ceyh $\bar{u}n$ gibi $\bar{a}h$ eyleyup Mecn $\bar{u}n$ gibi
 Ő $\bar{a}m$ u seher gerd $\bar{u}n$ gibi gerd $\bar{a}n$ olayın bir zam $\bar{a}n$

Ç $\bar{a}n$ i $\acute{c}$ olup b $\bar{i}Ő$ $\bar{u}$ keme başılmayup ce $\bar{y}Ő$ -i ğ $\bar{a}m$
 Ben de Çab $\bar{u}l\bar{i}$ $\acute{c}$ aleme sult $\bar{a}n$ olayın bir zam $\bar{a}n$ (G 292)

Kısmen musammat gazellere benzemekle birlikte musammat gazel olmayan aşağıdaki manz $\bar{u}men$ in kafiye yapısı hayli ilginçtir. $\bar{U}zerinde$ konuşmadan evvel, gazelin metnini g $\bar{u}rmek$ faydalı olacaktır.

C $\bar{a}n$ -ı ğaz $\bar{i}n$ $\bar{u}$ ğaste itmez $\bar{u}m\bar{i}d$ -i Őığğat
 Dil ğaste ser Şikeste ten p $\bar{a}y$ -m $\bar{a}l$ -i miğnet

Fikr-i $\acute{c}$ il $\bar{a}c$ u derm $\bar{a}n$ dil m $\bar{u}nkesird\bar{u}r$ itme $\bar{y}$
 C $\bar{a}m$ -ı Şikeste beste olmaz budur ç $\bar{u}$ $\acute{c}$ illet

Ħalk ile nola ervağ kesb-i $\acute{c}$ al $\bar{a}ka$ itse
 N $\bar{a}z\bar{i}r$ deg $\bar{u}l$ mi pe $\bar{ste}$ ğurŐ $\bar{i}d$ -i evc-i rif $\acute{c}$ at

Bes g $\bar{u}Şe$ -i fer $\bar{a}gat$ b $\bar{i}m $\bar{a}r$$ -ı ğaste-ğ $\bar{a}le$
 Rind $\bar{a}n$ -ı mey-pereste Şadr-ı Şaf $\bar{a}$ v $\bar{u}$ $\acute{c}$ işret

D $\bar{u}Öd\bar{u}kce$ destğ $\bar{i}r$ ol $\bar{u}ft $\bar{a}ded\bar{u}r$ Çab $\bar{u}l\bar{i}$
 Ey $\bar{t}ali$ $\acute{c}$ -i ğuceste ey kevke $\bar{b}$ -i sa $\acute{c}$ adet (G 21)$

Dikkat edilirse bu gazel; mısraların eşit olarak ikiye b $\bar{u}l\bar{u}nmes$ ine ve yer değiŐtirmesine ya da manzumenin d $\bar{u}rtl\bar{u}k$ ler h $\bar{a}l$ inde yazılmasına imkan veren bir yapıdadır. Nitekim divan n $\bar{u}sh$ alarının birinde (SB) mısraların 1. ve 2. kısımlarının yerleri değiŐtirilerek yazılmıştır. Yine fark edileceği gibi bu gazelde normal gazel kafiyesinden farklı olarak ayrıca ikinci bir kafiye $\bar{u}rg\bar{u}su$ daha vardır. Bu $\bar{u}rg\bar{u}$ kısmen musammat gazellerin $\bar{u}rg\bar{u}su$ ne benzemekle

birlikte onun aynısı değildir. Manzûmede ilk beytin mısralarının ortaları ile diğer beyitlerin ikinci mısralarının ortaları arasında ikinci bir kafiye örgüsü bulunmaktadır. Bu tarzda iki kâfiyeli şiirlere *zû-kâfiyeteyn* denilmektedir²⁵⁶. Bu gazelin kafiye yapısını şu şekilde göstermek mümkündür: a[bb]a-x[xb]a-x[xb]a-... Burada parantez dışındakiler normal gazel mısralarını, içindekiler ise mısraların ortalarını göstermektedir. Bu farklı kâfiye tarzını, Kabûlî'nin hüner gösterme arzusunun ve farklılık arayışının sonucu olarak yorumlamak mümkündür.

Kabûlî manzûmelerinde zaman zaman kâfiye hataları da yapmıştır. Bunların başında kâfiye icabı kelimenin aslının bozulması gelmektedir. Nitekim *İblîs-telbîs-Tersîs-kıssîs-...* şeklinde devam eden kâfiye kelimelerine şâir *Îsâ/Îsî* kelimesini uydurmak için sondaki sesi düşürmüş ve kelimeyi *İsden* şeklinde kâfiye yapmıştır.

Gelmemişdür böyle bir 'ifrît-sîret ħar-şîfat
Devr-i Deccâla gelince tâ zamân-ı 'Îsden (K 12/7)

Başka bir örnekte ise *dâğı-şağı-yağı-oynağı-alçağı* kâfiye kelimelerine ondaki kelimesi *ondağı* şekline getirilip kelimenin yapısı bozularak kâfiye yapılmıştır (G 421/1). Bu türden diğer bir kâfiye hatasında da Kabûlî, *ķoy-şoy-țoy-boy-oy* kelimelerine yumak (yıkamak) fiilini *yuy* şeklinde kullanarak ve zorlamayla kâfiye yapmıştır. Nitekim bu kelimenin geçtiği beyitte aynı kelimenin doğru şekli de geçmektedir.

Āb-ı istiġfâr ile çirk-i günâh-ı cismi yu
Naķş-ı ġayrı levġ-i dilden tġġ-i irfân ile yuy (G 427/1)

Revî'nin bir mısradaki harekeli, bir mısradaki sâkin olması da kâfiye kusurlarındandır. Kabûlî'nin gazellerinden birinde bu tarzda bir kusur bulunmaktadır. *derġâh-ı, câh-ı, kûtâh-ı, râh-ı, âġâh-ı* şeklinde harekeli olan

²⁵⁶ Dilçin, age, s. 66.

kâfiye kelimesi, son beyitte *bi'llâh* şeklinde harekesiz (sâkin) gelmektedir (G 37)²⁵⁷.

Kâfiye kusurlarından biri de *ikfâ*dır. Yazılışları ayrı, ses bakımından birbirine yakın revî harfleriyle yapılan kâfiyeler ikfâ olarak adlandırılmaktadır²⁵⁸. Nitekim Kabûlî'nin gazellerinin birinde (G 34) *ücâc-zücâc-harâc* kelimelerine *aç-kulaç* kelimeleri kâfiye yapılmıştır ki bu da bir ikfâ örneğidir. Yine bir başka gazelde (G 78) Kabûlî; *bî-had, ser-had, led, münsed, müşted* kelimeleriyle kâfiye yaptıktan sonra, gazelin 5. beytinde kâfiye kelimesi olarak *sûret* kelimesini kullanarak aynı hataya düşmüştür.

G 125'te ise önceki beyitlerde "ād" olan kâfiyenin (*şâd-irşâd-ad-âbâd-âzâd*) son beyitte "ân" (*bühtân*) olduğu ve böylece kâfiye uyumsuzluğu hatasına düşüldüğü görülmektedir.

Kabûlî'nin şiirlerinde yer yer kâfiye tekrarlarına da rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: 11. kasidede "er" kelimesiyle 1, 5 ve 17. beyitte kâfiye yapılmıştır. 1. musammatın II. bendinde ilk beyitte geçen "niyyet" kafiyesi, 3. beyitte de tekrarlanmaktadır. 9. musammatın ilk bendinde 1. mısraın kafiye kelimesi "dūr" 5. mısrada; 2. mısraın kafiye kelimesi "mağhūr" 6. mısrada tekrar edilmiştir. M 12/I'de "dād" kelimesiyle hem 1 hem 5. mısrada kafiye yapılmıştır. Yine aynı bentte "feryād" hem 4 hem 6. mısrada kafiye kelimesi olarak kullanılmıştır. M 12/II'de "kâbil" kelimesi hem 1 hem de 3. mısrada kafiye kelimesi olarak kullanılmıştır. Aynı manzûmenin V. bendinde "dād" hem 3 hem 5; "feryād" hem 4, hem 6. mısrada kafiye kelimesi olarak kullanılmıştır. M 16/I'de Kabûlî, Muradî'ye ait ilk mısrada geçen "yârünji" kelimesini ayrıca 4. mısrada tekrar etmiştir. "zîbāna" kelimesi 2. gazelde 2, 5 ve 6. beyitte 3 defa; G 3'te "ñarām" kelimesi, 6 ve 7. beyitte kafiye kelimesi olarak tekrar edilmiştir. "tābān" kelimesi G 4'te hem ilk hem de 2. beyitte kafiye kelimesi olarak kullanılmıştır. G 26/1'de kafiye kelimesi olarak kullanılan "memât" 2. beyitte de tekrar edilmiştir. Bu örnekleri daha da arttırmak mümkündür.

²⁵⁷ Bu kâfiye kusuru hakkında Tahirî'l-Mevlevî bilgi vermekte ve Enderunlu Vasıf'ın ve kendinin şiirlerinden örnekler getirmektedir. **Edebiyat Lügatı**, s. 81-82. Ayrıca benzer örnekler için bk. Ali Emre Özyıldırım, **Hamdullah Hamdî ve Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 1999, s. 117, 169-170.

²⁵⁸ Tahirî'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, s. 81; Dilçin, age, s. 64.

Diğer taraftan Kabûlî Divanı'nda hece vezniyle yazılmış manzumelerde kâfiye örgüsünün çok sağlam olmadığı, kâfiyelerin de çoğu zaman yarım kafiye türünde olduğu görülmektedir. Meselâ M 31/l'de şair *eyleşem-egleşem* kelimelerini kâfiye yapmıştır. Yine M 32/l'de *tolanur-dolanur*, II'de *görmedüm-irmedüm-sürmedüm* kelimelerinin kâfiye yapıldığı görülmektedir.

Burada son olarak divanda birkaç yerde Kabûlî'nin kâfiye kullanmadan sadece redif kullandığını, tabiri uygunsa vaziyeti idare ettiğini belirtmek istiyoruz. Örneğin M 6/l'de *pâdşâ-mîrzâ-devâ-şifâ-rûşenâ-âşnâ-safâ-basa* kelimeleriyle kâfiye yaptıktan sonra II. bentte sadece redife yer vermiştir.

Güşe-i kıy-ı gamda nâle kılup
 Dergeh-i bî-niyâza cebhe sürüp
 Yalvarurdum Hudâ-yı pâke turup
 Hâmdü li'llah ki hurrem itdi virüp
 Dil-i şeydâ ziyâde hurrem olup
 Didi dil-dârı şıhhat ile görüp
Merhabâ merhabâ şafâ geldün
Devlet ile yüzüm başa geldün

Yine şu beyitte de benzer bir durum görülmektedir:

Şeh-i sarây-ı sürûruz sarâyumuz yokdur
 Sarây-ı âlem-i fânide yirümüz yokdur (B 29)

2.2.3. Redif

Kâfiye kelimesinin *revî* harfinden sonra gelen ve şiir boyunca aynen tekrarlanan harf, ek ya da kelimelere *redif* denilmektedir. Redif esas itibariyle bir âhenk ve şekil unsuru olmakla birlikte, anlamı da çok etkileyen bir ögedir. Tanpınar'ın tabiriyle, redifin bir âhenk ögesi olması yanında şiirde temayı

belirleyici bir işlevi de vardır²⁵⁹. Redifin önemi konusunda Ömer Faruk Akün de şunları söylemektedir: “(Divan şiirinde) Kâfiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak ona çok yer verilmiştir. Redif, simetrik tekerrürü ile şiiri belirli bir kavram veya bir konu etrafında toplayan, bir atmosfer yaratan mihver olmuştur. Ustaca kullanıldığında şiiri bir atmosfer içine alır, onu bir dizi çağrışıma açar. Redifin matla’dan itibaren peşinden getirdikleri ve manzûmenin devamı boyunca üst üste hazırladığı sürprizler ile kendisine mahsus bir zevk yaratır. Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan redif ona “yek-âhenk” diye vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır...”²⁶⁰

Kabûlî’nin şiirlerine redif açısından bakıldığında ve manzûme bazında değerlendirme yapıldığında, şiirlerin yarısından fazlasının redifli olduğu görülmektedir²⁶¹. Kabûlî Divanı’ndaki manzûmelerden 468’i (% 51) redifli (müreddef), 449’u (% 49) redifsizdir. Bu değerlendirmede redifsizlerin oranının bu kadar yüksek çıkmasında beyitlerin çok önemli bir payı vardır. Çünkü 449 redifsiz manzûmeden 286’sı beyittir. Nazım şekillerinin incelendiği kısımda, her bir nazım şeklindeki redif oranı da ayrı ayrı değerlendirilmişti ve ilgili oranların buradakinden farklı olduğu görülmüştü. Örneğin redif kullanım oranı gazelerde % 75, kasidelerde % 62,5’tir.

Bu rediflerin Divan’da; harf, ek, ek ve kelime, yalnızca kelime gibi farklı yapılarda olduğu gözlenmiştir.

Harf veya ek(ler) hâlindeki redifler şöyledir: -a (3), -ağor, -da, -dan (6), -dedür, -den (7), -dı, -di, -dur (9), -dün, -dür (18), -e (5), -elüm, -en (2), -er, -ı (5), -ıdur, -ın (2), -ına, -ınca, -ından, -ınuş, -ıyuz (2), -i (6), -ilmez, -İM, -in (3), -ini, -iyem, -lanmaz, -lanmazuz, -lar, -lara, -lardur, -lasam, -le, -ler (3), -lesem, -lığa, -lığı, -lık, -lıkdur, -lik (3), -ma (2), -masun, -maz (2), -mazsam, -mazsaş, -me, -medür, -mez, -mezsem, -mezseş, -r, -sın (5), -sını, -sin, -siyüz, -umdan, -umuz, -umuzı (2), -uş (9), -uşa, -uşdan, -uşdur (4), -uşı (2), -up, -uz, -ülsün, -ümi, -ümüz (4), -ün (4), -

²⁵⁹ A. Hamdi Tanpınar, **19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1988, s. 20.

²⁶⁰ Akün, agm, s. 402.

²⁶¹ Mesnevîleri beyit beyit değerlendirmek gerektiğinden, bu kısımdaki sayısal verilerde 16 mesnevî değerlendirme dışı bırakılmıştır.

ünhdür, -ünj (2), -üz (2), -veş, -ye (2), -yile, -yüz.

Ek ve kelime(ler)den oluşun redifler: -a başlalyalum (2), -a beñzedeyin, -a beñzer (2), -a ‘ışk olsun, -a değışmem, -a döner, -a döymez, -a elvedā‘, -a geğer, -a kalmaz, -a nazır, -a sulṭānum, -a yitişdük, -da neylersin (2), -dan çekil, -dan çıkamaz, -dan görmiş, -dan kaçır, -dan kırkma, -dan yeg, -dan yegdür, -de ey gönül, -de kalmaz, -den çıkarır, -den çıkma, -den geğerüm, -den gelene, -den lezīz, -den su‘āl eyle, -dur altun, -dur besmele, -dur dostlar, -dur Gedūs, -dur gelen, -dur gönderdiğün, -dur hamdele, -dur kāsēbāz, -dur kolonya, -dur taşliye, -dür beni, -dür besmele, -dür şimdi, -e beñzer diyemem, -e mālīk, -em ben, -en ğam yimesün, -eyleyen ṭālī‘, -gör gönül böyl’olur, -ı ‘Alinün, -ı ‘ışk, -ı ‘ışk ile, -ı çıkar (2), -ı ğam, -ı getürme, -ı gör (2), -ı kim sevmez, -ı kodı (2), -ı Meħemmed, -ı severin, -ı sevmezın, -ı sulṭānum (3), -ı var, -ı yok, -ı Yūsuf Balinün, -ın çeker, -ın değışdürür, -ın keşf idüp (2), -ına kırban olayın, -i Gedūsün, -i ko, -i neylersin, -i vā‘iz, -i yok, -lar gibi, -lar görür, -le kırk, -ler açılrsa, -lerin/ların gördüm, -lik eyledüm, -maya dirdüm, -medüm diyü, -mı ğaraz, -mi şandun, -muz var bizüm, -nı yürür, -ñ ancak, -ña beñzeye, -ña fedā, -ña maħşüş, -ña mensüb, -ña rağmen, -sı Eyyüb’ün, -sın neyledün, -sin ey Emrī, -süz olmaz, -um ‘Ali, -um İbrāhīm, -um var, -um yok, -umuz geldi, -umuz gitdi, -un özler, -unı sulṭānum (2), -uz biz, -üm üzre, -üm var, -üm vardur (3), -ümüz var, -ümüz yokdur, -üz biz, -yı bildüm nidüğün, -yı devlet, -yı ‘ışk, -yı iste gönölünde, -yı kıds olsun, -yı nāzük, -yı mā (2).

Kelime(ler)den oluşun redifler: *ābād*, açır, ağlasun, aldanmazuz, altında, anlama *cānā*, anlarsın, arasında, *bād*, *bād ābād*, başlalyalum (2), *benefşe*, beñzer beñzemez, *bih*, bilmezler, bilürin (2), bilürüz, bir güzel sevdüm yine, böyle (2), böyledür, bul, buldum, bulmazsın, bulmasun, ‘Abdünün, ‘ışk ile, ‘id, *çehre*, çeker, çekerüz biz, dede, *defter*, degül, degül mi, degöldür, [47] *demidür* şimdi, didi, *dilber*, diyeler, diyen, düşmişsin, eglencem olmuşdur, elde (2), elinden, elinden *el-ğiyās*, evine, ey *müdde‘ī*, eyle *sulṭānum* (5), eyle, eyledi (3), eyledikce, eyledün (2), eylemek, eyleñ, eyler, eylesün, eyleyen (2), eyleyen *ṭālī‘* (2), [40] gel (2), geldi, geldün (4), gele, gelmişdür, gelür, gerek (4), *geşte*, gibi (6), gitsün, gönderdün, görür misin, *h‘ānīm sūre-i hamd*, hem, *Hüseyn* (2), için olsun, idelüm, idemez, ider (4), ideyin bilmem, ideyin (2), idi, *iħtiyār* eyle, iken, ile (5), [53] ile oynar, imiş, imişsin böyle bilmezdüm seni, incinmez, istemez oldu, it (3), itdüklerüm, itdüm (2), itdün,

itme, itmek neden, itmez (3), itsem gerek, itseñ olmaz mı, itsün (2), kalmışdur (2), *każā hāric nīst*, kendü *nefsini*, kılan (2), kılmasun ya neylesün, kıyma *sulṭānum*, komış ad, koymış ad, *Meḥemmed Şāh*, *Muḥammed* degül mi, [53] ne bilsün, oda yanar, ol (3), ol eve, ola (12), olacağdur, olam, olam gibi, olayın bir *zamān*, oldı (2), olduğum, oldum, olduñ, olıcağ, olmağa *bā'is*, olmağ, olmağ gerek (2), olmak *kaşđna* (2), olmağ *muḥarrerdür*, olmamış, olmasa, olmasun ya neylesün, olmayan, olmayınca bilmedüm, olmaz (8), olsa (2), [63] olsun (7), olur (3), olur sensüz, orada, *pāresi*, şaç, *semāne* düşdi, sen gideli, sen imişsin, sen-ben, *seyrin*, sizden, sizün, *sulṭānum* (3), şimden girü, *şud*, *şude'i*, takdı, тұrur, тұt, тұtmaz, тұyduñsa gel (2), umarsa ummasun, umarsın ne *'aceb*, üstine, üzre, var, vire, yanındadır, yaraşur, yatur (2), yazmışlar, yegdür, *yekī yār yekī suḥan yekī*, yir yir, yok (2), yoklığıdur, *zamāmdur* (2). [68]

Yukarıdaki verilere göre Kabûlî'nin şiirlerinde 550 farklı redif kullanılmıştır²⁶². Bunların 167 tanesi (% 30,3) harf veya ek(ler), 130 tanesi (% 23,6) ek+kelime(ler), 253 tanesi de (% 46) kelime(ler) hâlinedir. Anlaşılan Kabûlî kelime şeklindeki redifi daha çok tercih etmiş ve kullanmıştır.

Redif olarak seçilen kelimelerin diliyle ilgili bir fikir vermesi bakımından son grupta bulunan kelimeler tek tek incelenip âit oldukları dillere göre tasnif edildiğinde, bu gruptaki toplam 324 kelimedenden 23'ünün (% 7) Farsça, 26'sının (% 8) Arapça, geriye kalan 275'inin (% 85) ise Türkçe olduğu görülmektedir²⁶³. Burada özellikle Türkçe'nin büyük bir üstünlüğü fark edilmektedir. Ayrıca yukarıda sayılan kelimelere dikkat edildiğinde, bunların büyük bir kısmının fiil yahut fiillerin çekimli halleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu veriler, divan şiirinde çoğunlukla redif olarak fiil kökenli Türkçe kelimelerin kullanıldığı tespitini de destekler niteliktedir²⁶⁴.

2.2.4. Tekrarlar

Şiirde âhengi sağlamada vezin, kâfiye ve redifle birlikte tekrarların da

²⁶² Bu kısımda sayım yapılırken redif grubu esas alınmıştır. Yani bir redif grubu, birkaç unsurdan, meselâ birkaç kelimedenden de oluşsa tek redif olarak kabul edilmiştir.

²⁶³ Burada dil tasnifi yapılırken kelimenin köküne bakılmıştır. Örneğin *kasđna* kelimesi Arapça, *pāresi* kelimesi Farsça sayılmıştır.

²⁶⁴ Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996, s. 95.

büyük bir önemi vardır. Tekrarların yapı ve âhenkte önemli bir rolü olduğu gibi, anlamı pekiştirmede ve etkiyi artırmada da katkıları olmaktadır. Tekrarlar, “beytin sese dayanan iç uyumunu artırıp zenginleştirdiği gibi, anlamı da yönlendirmekte etkili olmaktadır.”²⁶⁵ “... söz ve ses gruplarının belirli aralıklarla tekrar edilmesi metne ritmik akışkanlık kazandırmaktadır.”²⁶⁶ “Özellikle, sözcük ve öbeklerinin, bütün bir dizenin yinelenmesi ses açısından bir etkileme sağlamakta, bir uyum, bir ritm oluşturmakta, tıpkı, müzik yapıtlarında zaman zaman ana melodinin yinelenmesi ya da çeşitlemelerle anımsatılmasında olduğu gibi, dinleyende uyanan ses imgesini pekiştirmektedir. Öte yandan bu yinelenmelerle belli bir kavram ya da önermenin dinleyen/okuyanın zihninde yer etmesi, pekiştirilmesi de sağlanmaktadır.”²⁶⁷

Bu tekrarlar bir beyit ya da mısra tekrarı, söz tekrarı ya da ses tekrarı şeklinde olabilmektedir.

2.2.4.1. Beyit/Mısra Tekrarları

Bu gruptaki tekrarlarda bir beyit ya da mısra aynen edilmektedir. Bu tekrarlar daha çok musammatlarda görülmektedir. Örneğin bir tecî-bent olan M 2, mükerrer beyitler hariç, yedişer beyitten oluşan beş bentten meydana gelmektedir. Her bir bent sonunda şu beyit tekrar edilmektedir:

Merhabā merhabā şafā geldün
Devlet ile yüzüm başa geldün

Böylelikle, hem müzikteki nakaratlar gibi ritmik bir ses tekrarlanmakta, bir âhenk sağlanmakta, hem de kısmen dağılan konu toparlanmaktadır. Ayrıca bir kudûmiyye olan bu manzûmede, mükerrer beyit vasıtasıyla şair

²⁶⁵ Cem Dilçin, “Fuzulî’nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, **Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi**, C. X, S. 1, Ankara, 1992, s. 78.

²⁶⁶ Macit, age, s. 21.

²⁶⁷ Aksan, age, s. 218.

muhababın gelişinden duyduğu memnuniyeti tekrar tekrar ifade etmekte, böylece memnuniyetinin büyüklüğünü hissettirmektedir. Aynı beyti şair başka bir manzûmesinde daha mükerrer beyit olarak tekrar etmiştir (M 6).

Yine bir müsemmen olan M 5'te de beyit tekrarı vardır. Bir ayrılık şiiri olan bu manzûmenin her bendinin sonunda şâir

Gidüm diyâr-ı ğurbete cânâna elvedâ'
Düşdüm firâk-ı miñnete yârâna elvedâ'

beytini yinelemektedir. Böylece hem aynı sesler ritmik olarak tekrar edilmiş olmakta, bir âhenk sağlanmakta hem de anlam pekiştirilmiş, sevgilinin ayrılığında duyulan üzüntü vurgulanmış olmaktadır. Bu ifade, tıpkı büyük ayrılıklarda görülen ağıta benzer sözlerin durup durup tekrar edilmesini hatırlatmaktadır.

Bir müseddes olan M 7'de ise her bent sonunda aşağıdaki beyit tekrar edilmektedir:

Ol ki 'Ořmānoęlınıñ serdâr-ı 'ālî-řānidur
Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānidur

Böylece bir medhiye olan ilgili manzûmede, bu beyit vasıtasıyla övülen kişinin (Ferhad Paşa'nın) büyüklüğü tekrar tekrar söylenerek vurgulanmaktadır.

Bir aşk şiiri olan M 12'de şu beytin tekrar edildiği görülmektedir:

Bunca feryādum işitdün dimedün dād ideyin
Sen ki dād itmeyesin ben kime feryād ideyin

Bu mükerrer beyitle şâir hem güzel bir âhenk oluşturmuş, hem de halini, duygularını sanki özetler nitelikteki bu beyti tekrar ederek sevgilisinin acımasızlığını, kendinin çaresizliğini vurgulamıştır. Bir konuda muhababı inandırmak ve ikna etmek için benzer sözlerin tekrar tekrar söylenmesi

âdettendir. Ayrıca tekrar, sözün ve anlamın kalıcılığını ve etkisini da artırır. Bu tekrarlar da aynı şeyi görmek mümkündür. Şair âdetâ sevgilisini kendisinin çaresizliğine inandırmak ve onu acımasızlıktan vazgeçirmek için aynı şeyi tekrar tekrar söylemektedir.

Bunlardan başka M 8, M 9, M 10, M 11, M 14, M 15'te de bent sonlarında beyit tekrar edilmektedir.

Kabûlî'nin mısra tekrarı yaptığı manzûmeler ise beyit tekrar edilenlere göre daha azdır. 3 musammatta mısra tekrarı yapmıştır. Bunlar M 13, M 27 ve M 29'dur.

2.2.4.2. Söz Tekrarları

Söz tekrarı kasıt, bir beyit içinde bir ya da birden fazla kelimenin tekrar edilmiş olmasıdır. Burada, redif kelimeler konunun dışında tutulmuş, ayrıca eldeki malzemeye göre örnekler verilmiştir.

Söz tekrarları; Türk şiir geleneğinde önemli bir yeri olan, eski Türk şiirinde de kullanılan, Türk dilinin ses ve anlam zenginliğini ortaya çıkaran bir anlatım tekniğidir. Meselâ Kutadgu Bilig'de bu teknikten yararlanıldığı gibi, klasik şiir döneminde de çeşitli şâirler kendi edebî anlayışlarına göre bu nazım tekniğini kullanmışlardır. Bu bağlamda Ali Şir Nevâî, Necâtî Bey ve Fuzûlî bu metodu başarıyla kullanan şâirlerdendir²⁶⁸. Nitekim Cem Dilçin tarafından Fuzûlî'nin şiirlerindeki söz tekrarları üzerine yapılan bir incelemede, söz tekrarlarıyla ilgili şunlar söylenmektedir:

“Fuzûlî, bu söz tekrarlarıyla, aşağıda açıklanacağı gibi, anlam çeşitlemeleriyle birlikte, şiirlerinde bir iç uyum ve musiki sağlamayı amaçlamıştır. Ölçü ve uyağın yarattığı dış uyumu bu yolla artırıp zenginleştirmiştir. Şiir her şeyden önce anlamlı sesler dizisidir. Birbirine eş nitelikteki ses dizileri ve ses tekrarları, beyte anlamdan önce şiir görünümü kazandıran öğelerdir. Bu öğeleri beyit içerisinde uyumlu, dengeli ve yerli yerinde kullanma, şiire anlamdan çok bir ses niteliği kazandırmakta, başka bir

²⁶⁸ Dilçin, agm, s. 111-112, 114.

deyişle şiir, önce bir ses olarak karşımıza çıkmaktadır. Okunduğu ilk anda insanın karşılaştığı anlatımın akıcılığı, söyleyiş yumuşaklığı, deyiş kolaylığı hep bu eş nitelikli söz tekrarlarıyla sağlanmıştır. Söz tekrarları Fuzûlî'nin şiirini ses bakımından sağlam bir iç bütünlüğe ulaştırmış, şiirlerinin dize yapısının temeli olmuştur... Söz tekrarlarının asıl önemli rolü anlam üzerinde olmaktadır. Anlamı vurgulanmak, üzerine dikkat çekilmek istenen sözcük tekrarlanmaktadır. Başka bir deyişle tekrarlanan sözcük anlamı pekiştirici bir görev üstlenmektedir...²⁶⁹

Fuzûlî kadar başarılı olmasa da bu tekniği şiirlerinde uygulayan şairlerden biri de Kabûlî'dir. Kabûlî şiirlerinde zaman zaman bir anlatım tekniği olarak söz tekrarlarından yararlanmış, beyitte düzenli ya da karışık olarak kullandığı bu tekrarlar vasıtasıyla hem bir âhenk oluşturmuş hem de sözünü daha etkili hale getirmiştir. Kabûlî'nin şiirlerindeki söz tekrarları aşağıda tasnif edilerek örneklendirilmiştir. Ancak daha önce, şairin bu tekniği başarıyla kullandığı iki beyti burada söz konusu etmek istiyoruz.

Ne bih müşâbih olur ğabġab-ı ħabîbe ne sîb
Zihî leţâfet-i ġabġab zihî ħabîb-i nesîb (G 18/1)

Bu beyitte *ne*, *ġabġab*, *ħabîb* ve *zihî* olmak üzere dört kelimenin ikişer defa söylendiği görülmektedir. Ancak bunun beyitte bir aksaklığa, bir monotonluğa sebep olmadığı; bilakis beyitte cinas sanatının da yardımıyla bu tekrarların artırılarak (*bih-müşâbih*, *ne sîb-nesîb*) güzel bir âhenk ve anlam oluşturulduğu görülmektedir.

‘Ālim ki nice ‘ālim vābeste-i ‘adālet
‘Āmil ki nice ‘āmil şāyeste-i selāsil (K 3/2)

Yine bu beyitte de tekrarlar ve paralel söyleyişler ile hem güzel bir ses, yapı ve âhenk oluşturulmuş hem de anlam pekiştirilmiş, düzenli bir hâle

²⁶⁹ Agm., s. 106-108.

getirilmiştir.

Birli Söz Tekrarları: Bu tür söyleyişlerde, beyitteki bir kelimenin beytin herhangi bir yerinde ikinci defa geçmesi söz konusudur.

Aynı mısrada, arka arkaya olanlar: Bu tekrarlar; ilk yahut ikinci mısraın başında, ortasında, sonunda olabilmektedir. Aşağıda bunlara sırasıyla örnekler verilmiştir.

Yana yana her gice şem‘-i şebistān ağlasun
Meclise gelsün şürāhī şubha dek k̄ān ağlasun (M 1/IV)

Taşlarla *döge döge* sīnesin k̄ān ağlasun
Çaralar geysün şebāsā āb-ı hayvān ağlasun (M 1/IV)

Ecsāda *rūh rūha* gıdādur çolonya
Bi‘llāh ehl-i derde devādur çolonya (G 11/1)

Çadd-i bülend-i dil-bere beñzer *diyü diyü*
Vāfir çolaşdı çurdı mü‘ezzin menāreye (G 380/2)

Bādeye olmuş diyü men‘ ü yasağ
Ağlayu ağlayu gözden çıkdı bāğ (G 179/1)

Güzeller esb-i nāza nāzūkāne
Süvār olup gelürler *çoşa çoşa*

Gelür seyl-āb-ı eşküm çasa çasa
Açar cūy-ı sirişküm *çoşa çoşa* (G 389/2, 4)

Aynı mısrada, arka arkaya olmayanlar: Bunlar; kelimelerin bir, iki, üç farklı kelime arayla yahut bir başta, bir sonda tekrarı şeklinde olabilmektedir.

Çışsa-i Yūsuf gibi aңdıķca ihvān ağlasun

Ağlasun kan *ağlasun* bu çeşm-i giryān ağlasun (M 1/IV)

Maḥabbet cāna kār itdi be-ğayet
‘Ināyet eyle sulṭānum *‘ināyet* (G 23/1)

Fikr-i zülfünle dil-i dīvāne künc-i ‘ışkda
Bend-i zencīr-i belādur *bend-i* ğām-gerdidedür (G 83/4)

Kimi gül dir yüzüne *kimi* lāle
 Efendi muhtelif ancak rivāyet (G 23/2)

Bize *ne* nuşh-ı mu‘allim gerek *ne* pend-i peder
 Gürūhumuzda naşīhat-peziṛümüz yokdur (G 69/4)

Ġam-ı zülf-i siyāh-ı yār ile öldüm şeb-i *ğamda*
 Çöz ey ebr-i siyeh ğisūlaruñ üstüme mātem tut (G 19/4)

Aynı mısradaki olmayan tekrarlar: Bunları simetrik ve simetrik olmayan tekrarlar şeklinde iki grupta toplamak mümkündür. Aşağıda bunlara sırasıyla örnekler verilmiştir.

‘Işkdur tolābe-i heft-āsmānı döndüren
‘Işkdur ‘ışk āsmān ehlin zemīne gönderen (G 274/1)

Kaṭre-i *āb-ı* lebünden düşse ey şīrīn-dehen
 Ser-te-ser *āb-ı* Furāt olurdu deryā-yı ücāc (G 34/2)

Sākin-i ğuşe-i ğam olma dilā kııl *harekāt*
Harekāt iledür elbette vüfūr-ı berekāt (G 28/1)

Her *şām u seher* Hākdan budur talebüm çokdan
Şām u seher artursuñ ‘unvānuñı sulṭānum (G 233/4)

Zamān-ı ‘āḫıfet hengām-ı nuşret vaqt-i *fürşat*dur
Meded ihsān idüñ fevt olmasun *fürşat* ganîmetdür (G 61/1)

Bunlardan başka aşağıdaki beyitlerde *zâr*, *kerem* ve *yiri* kelimelerinin üçer defa tekrarlandığı görülmektedir.

Haḫ-ı ḥadd [ü] rüyuñ ğamıyla çemende
Çemen *zâr* u gül *zâr* u gülzâr *zâr* (G 79/3)

Kerem it luḫ u *kerem* umma Ḳabûlî ilden
‘Ālemüñ ḥalkını sen ehl-i *kerem* mi şanduñ (G 203/5)

Yiridür mihr ü vefâ eyle Ḳabûlî kuluña
Yiri var pādşehüm cevır ü cefānuñ da *yiri* (G 408/5)

Aşağıdaki beyitte ise *iki* ve *mestâne* kelimeleri dört defa geçmektedir.

Çeşm-i pür-ḥışmuñ ile ol *iki* rā-yı ğarrā
İki mestüñ *iki* destinde *iki* ḥançerdür (G 68/3)

Ne deñlü cevır iderse ol gözi *mestāna* incinmez
Göñül *mestānedür* *mestāneye* *mestāne* incinmez (G 165/1)

İkili Tekrarlar: Bunlarda bir beyit içinde farklı iki sözün her hangi bir yerde tekrar edilmesi esastır. Bunlar aynı veya farklı mısralarda olabilir.

Aynı mısradaki ikili tekrarlar:

Senden murādum *ikidür* *iki* gözüm *iki*
Birisi būs-ı la‘l-i lebüñ *biri* sinedür (G 107/2)

Ḳabûlî ṭālib-i vaşl-ı nigār olan ‘āşık

Niyāzmend gerekdür niyāzmend gerek (G 211/5)

Nigāra ‘arz idelüm *eski eski* derdümüzi

Ṭarīḳ-ı ‘ışka yine *tāze tāze* başlayalum (G 253/5)

Sāğar u şahbā gibi ol lebleri mey-gün ile

‘İş u ‘ışret eylesek *ṭudaḳ ṭudağa el ele* (G 339/2)

Aduḡ elden o māh ile mihri

Beni mi gördün ey felek *beni mi* (G 409/3)

Farklı mısralardaki ikili tekrarlar: Bunlar paralel yahut çapraz şekilde olabildiği gibi, farklı yerlerde de olabilmektedir.

Ne bir māhuḡ fūrūğ-ı mihr-i rüyından ferāğum var

Ne bir şāhib-cemālün vaşlına sa‘y-i cemīlüm var (G 67/4)

Cāhilün ḫar gibi göḡlin büyüden *zerdür zer*

Zer ile faḫr idinüp ḡurre olan *ḫardur ḫar* (G 56/1)

Kimi rüyun *kimi* būyun *kimisi* mūyun öger

Cümleden biri degül *cümleden* a‘lān ancaḳ (G 185/4)

Uşul-i ‘ışkı *ıslāḫ* itmez *İzāḫ*

Bu da‘vi olmaz *İzāḫ* ile *ıslāḫ* (G 36/1)

Bī-mişāl oldı nevā-yı ‘ışk ile *nālēm* bülend

Nāleden geçmem neyāsā olsa cismüm *bend bend* (G 41/1)

Dehen-i dil-bere *var* dime dilā

Bu sözi söyleme *var* *yoḳ* bu *yoḳ* (G 186/3)

Kemāl ehli *kemāln* vaşf iderler ehl-i dil *zātun*
Şıfāt-ı *zātun* olmağ cümle maqbül-i ahālîdür (G 105/2)

Bādenün raṭl-ı girānın *sen* tehlī ḡann eyleme
Bize öğretme *bize sen* ağırumuz yeynümüz (G 158/2)

Farklı bir örnek olmak üzere, aşağıdaki beyitte iki farklı kelimenin üçer defa tekrar edildiği görülmektedir.

Bize bu mekrümetün evveli *sizden* oldu
Sizden olur yine *olur* ise *sizden* bilürüz (G 159/3)

Üçlü Tekrarlar: Bu tür tekrarlarda üç farklı sözcük beyit içinde birden fazla geçmektedir. Bunlar ilk yahut ikinci mısradaki, ayrıca yan yana, paralel yahut karışık olabilmektedir.

‘Adālet *devridür devrün* şecā‘at ‘aşındur ‘aşun
Sa‘ādet şadırdur şadrun şehi sensin bu devrānun (K 1/35)

Reh-i seyl-āb-ı ḡam pirāmen-i küh-ı belā mānend
Ġamuñla *yāre yāre pāre pāre çāk çākem* ben (G 327/3)

Gözünüdür *āfet-i cān āfet-i cān*
Ġamuñdan cism-i *bī-cān* oldu *bī-cān* (B 134)

Ne serde ‘aql u *ne dilde* mecāl-i nuṭk u beyān
Ne tende tāb u *ne dilde* qarār u şabr u şekīb (G 18/7)

Sedd-i sarāy-ı sāhat-ı zevkuñ *sedīd olup*
Sedd-i esās-ı hāne-i ‘ışkuñ *sedīd ola* (G 8/5)

Çapuñda raḡīb-i *har turmaz* depinür *der der*
Bār-ı ḡamuñ altında ha *turma* şolur *har har* (G 77/1)

Qoyacađ gūŝe degül zevk idecek yerdür yer
Gūŝe-i mey-kedeyi kıoma Qabŭlî elden (G 56/5)

Diğer Söz Tekrarları: Yukarıda sayılanların dışında, Kabŭlî Divanı'nda baştan sona tekrarlardan oluşan bir beyit ve mısra da bulunmaktadır:

Kimse kalbin yıkmamağdur kimse kalbin yıkmamağ
Hâtır âbâd eylemekdür hâtır âbâd eylemek (G 191/6)

Bend olan kimdür Qabŭlî gibi zencîr-i ğama
Ğamdan âzâd olmayandır ğamdan âzâd olmayan (G 306/4)

Ayrıca Kabŭlî Divanı'ndaki iki Farsça (G 9, 10) ve iki Türkçe gazel (G 12, 74,) baştan sona tekrarlar üzerine kurulmuştur. Murassa yahut musanna gazel denilen bu manzûmelerde, özellikle aynı sözcüklerin tekrarı ve mısralar arasındaki paralel ve simetrik söyleyiŝlerle güzel bir âhenk ve söyleyiş ortaya konulmuştur. Bahsedilen Türkçe gazellerin matlâları aşağıdadır.

O nezâket o leţâfet o tarâvet o şafâ
 O zarâfet o feşâhat o belâgat o edâ

Nedür o kıadd ü o ruĝlar nedür o kâküller
 Nedür o serv o güller nedür o sünbüller²⁷⁰

2.2.4.3. Ses Tekrarları

Kabŭlî'nin şiirlerinde görŭlen tekrarların bir türü de ses tekrarlarıdır.

²⁷⁰ Kabŭlî Divanı'ndaki söz tekrarlarıyla ilgili örnekler tabii ki bunlardan ibaret değildir. Ancak burada, konunun çok fazla dağılmaması için örnekler sınırlandırılmış, temsil kabiliyeti olan örnekler yazılmıştır.

Şeklî unsurlardan ve âhenk oluşturmada kullanılan yöntemlerden biri olan ses tekrarı; bir beyit yahut mısra içinde benzer seslerin tekrarı, düzenli ve bir âhenk oluşturacak şekilde kullanılması demektir. Bu benzerliklerin, tekrarların kimi zaman ses/harf seviyesini geçip hece düzeyine ulaştığı da görülebilmektedir. Bazı kaynaklarda *armoni* başlığı altında incelenen bu konu, *aliterasyon* ve *asonans* diye iki ayrı başlık altında incelenebilir. Aliterasyon, beyit yahut mısradaki ünsüzlerin tekrarı, uyumu; asonans ise yine beyit yahut mısradaki ünlülerin tekrarı demektir²⁷¹. Bunların yapılması sırasında da cinas, iştikak, kalb gibi edebî sanatlardan yararlanılmaktadır. Ancak kimi zaman metinlerde ünsüz ve ünlülerin birlikte tekrar edildiği görüldüğünden burada konu bölünmeden örnekler ışığında incelenecektir. Meselâ,

Çul kula düşdi diyü gulgule düşdi halka
Ehl-i dīvāna ‘aceb zelzele viridi evhām (K 4/22)

beytinde *kul kula*, *gulgule* ve *zelzele* kelimelerinde u ve özellikle l sesleri tekrar edilmiştir.

Yoğun yumrı çara kürtül Çaraman erlerin gördüm
Dürük yüzlü çürük sözlü dürüg-âverlerin gördüm (K 11/1)

Bu beyitte ise *dürük-çürük*, *yüzlü-sözlü* kelimelerindeki uyum dikkati çekmekte ve özellikle ü ve r seslerinin tekrar edildiği fark edilmektedir.

Şaçı kır yüzleri gördüm vaçâr u ‘ârdan ‘ârî
Gedik bekler keşik gözler nice nökerlerin gördüm (K 11/6)

Benzer şekilde bu beyitte de *vakâr-âr-ârî*, *gedik-keşik*, *bekler-gözler* kelimelerindeki ses uyumu ve a/â, e ve r seslerinin tekrarı görülmektedir.

²⁷¹ Macit, age, s. 68-74.

Katık aşlu yanık başlu çatık kaşlu çıtağlardur
 Hayır gelmez gidilerden hele ben şerlerin gördüm (K 11/7)

Aynı manzûmede geçen bu beyitte ise katık-yanık-çatık ve aşlu-başlu-kaşlu kelimelerindeki ses uyumu ve k, ş, ç ünsüzleri ile a ve u ünlülerinin diğer seslere oranla daha çok tekrar edildiği dikkati çekmektedir. Şairin, beyitte anlatılan kişilerin sertliğini hissettirmek ve anlamı sesle pekiştirmek için k, ş, ç ve t sert ünsüzlerini özellikle tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Ağlasam gezsem sürünsem yürüsem şular gibi (M 9/3)

Yukarıdaki mısrada ise özellikle s ve m ünsüzleri çok tekrar edilmiştir. Bunlar sızıcı ve süreklilik ifade eden seslerdir. Şairin, beyitte anlattığı manayı sesle desteklemek için özellikle bu sesleri tercih etmiş olması mümkündür. Aynı şekilde aşağıdaki mısrada da s'lerin ve r'lerin tekrar edildiği görülmektedir.

Ser virür sır şaқınursın sîne-i süzân ile (M 16/2)

Şu beyitte ise *niyâz-nâz-az-nüvâz* kelimelerindeki ses uyumu ve â ünlüsü ve n, z ünsüzlerinin tekrarıyla ortaya çıkan güzel bir âhenk oluşturulmuştur.

Ehl-i niyâza nâz ide ammâ ki az ide
 Ya'ni vefâsı çoğ ola 'âşık-nüvâz ola (G 6/3)

Yukarıda, söz tekrarları bölümünün sonunda matla beyti örnek olarak verilen murassa gazellerden birinin de burada mutlaka hatırlanması gerekir. Gazelle ilgili konuşmadan önce gazelin tam metnini yazmak faydalı olacaktır.

O nezâket o leţâfet o ţarâvet o şafâ

O zarâfet o feşâhat o belâgat o edâ

O riyâset o siyâdet o sa'âdet o kerem

O 'adâlet o 'inâyet o sehâvet o 'atâ

O mürüvvet o maḥabbet o meveddet o raḥm

O ri'âyet o ḥimâyet o şefâ'at o vefâ

O muraşşa' o muşanna' o mülemma' elfâz

O tebessüm o tekellüm o terennüm o nidâ

Nedür ol yâre Ḳabûlî bu kadar 'izzetler

O teşevvuk o ta'aşşuk o ta'alluk o hevâ (G 12)

Hemen fark edileceği üzere bu gazel; tekrarlar, paralel ve simetrik söyleyişler üzerine kurulu, sanatlı bir gazeldir. 5 beyitlik/10 mısralık gazelde, o kelimesi, sadece şâirin mahlasının bulunduğu ve kendine seslendiği bir mısradaki geçmemekte, geriye kalan 9 mısradaki da sürekli ve ritmik bir biçimde tekrar edilmektedir. Nitekim bu kelime, geçtiği her mısradaki, bir istisna (4/1) hariç, düzenli bir şekilde dörder defa tekrarlanmıştır. Bu söz tekrarından başka, gazelde, bazı seslerin de sık sık tekrarlandığı hemen fark edilmektedir. İlk üç beyitte, *nezâket-letâfet-tarâvet-zarâfet-fesâhat-belâgat-riyâset-siyâdet-sa'âdet-adâlet-inâyet-sehâvet-mürüvvet-maḥabbet-meveddet-ri'âyet-himâyet-şefâ'at* kelimelerinin sonunda *et/at* sesleri; 4. beyitte *tebessüm-tekellüm-terennüm* kelimelerinin sonundaki *üm* sesleri; 5. beyitte *teşevvuk-ta'aşşuk-ta'alluk* kelimelerindeki *uk* seslerinin tekrarı ile gazelde bir iç ses ve ritim oluşturulmuştur. Ayrıca gazelin tamamında â sesinin yoğun bir şekilde kullanıldığı da dikkati çekmektedir.

Bunlardan başka bazı istisnalar dışında, gazeldeki mısralar, kelimeler, heceler, hatta sesler arasında dahi bir simetri ve ölçü (mütevâzin) olduğu söylenebilir. Bunu anlamak için ilk beyti bir tablo haline getirmek ve ayrıntılı şekilde incelemek yeterli olacaktır.

O	nezāket	o	leṭāfet	o	ṭarāvet	o	ṣafā
O	zarāfet	o	feṣāḥat	o	belāḡat	o	edā

Beytin mısralarındaki kelimeler arasında çok bariz bir paralellik ve simetri olduğu hemen ilk bakışta anlaşılmaktadır. İlk mısradaki 8 kelimeye karşılık 2. mısradada da 8 kelime bulunmaktadır. Bu 16 kelimenin yarısı (o'lar) Türkçe, yarısı Arapça'dır. Türkçe kelimelerin karşısına Türkçe, Arapça kelimelerin karşısına Arapça kelime yerleştirilmiştir. İlk mısradaki hece sayısı 15 olduğu gibi, ikincisindeki hece sayısı da 15'tir. İlk mısradada toplam 29 ses vardır. İkinci mısradaki toplam ses sayısı ise bir eksikle 28'dir. İlk mısradada da ikinci mısradada da 15'er ünlü bulunmaktadır. Ünsüz sayısı ise ilk mısradada 14, ikinci mısradada 13'tür. Bunlardan başka iki mısradaki bazı seslerin sayıları da eşittir. Örneğin â sayısı her iki mısradada da 4'tür.

Diğer taraftan iki mısradada geçen kelimelerin tamamı da sevgiliye yönelik anlamlar taşımaktadır. O ile sevgilinin sıfatlarına işaret edilmekte, diğer kelimelerle de sevgilinin özellikleri sayılmakta, böylece yek-âhenk bir gazel ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu gazelde bir şiirde olması gereken ses-anlam dengesinin gözetildiği, ses unsurlarının başarıyla kullanıldığı, hatta tekrarlar vasıtasıyla sesin anlamın önüne geçtiği bile söylenebilir. Nitekim çeşitli şiir mecmualarında bulunması, bu manzûmenin eski şair-şiir severler tarafından da beğenildiğini göstermektedir.

Bu örneklerden başka Kabûlî Divanı'nda ses unsurunun başarıyla kullanıldığını gösteren daha pek çok örnek bulunmaktadır. Meselâ, başka yerlerde de bahsedilen şu beyitte *b*, *h* ünsüzleri ile *î* ünlüsünün mükerrer şekilde kullanıldığı görülmektedir:

Ne bih müṣābih olur ğabġab-ı ḡabībe ne sīb
Zihī leṭāfet-i ğabġab zihī ḡabīb-i nesīb (G 18/1)

Şu beyitte ise *gayret-et-gözet-merhamet-hamiyyet-izzet* kelimelerinin

sonunda geçen *e* ve *t* seslerinin tekrarıyla beyitte bir âhenk oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Beni öldürdi ğayret ğayrı terk et bendeni gözet
Maḥall-i merḥamet vaqt-i ḥamiyyet cāy-ı ‘izzetdür (G 61/4)

Yukarıda belirtilenlerden başka da Kabûlî Divanı’nda ses tekrarlarına pek çok örnek vardır. Bunlardan bir kısmı aşağıda, mükerrer sesler yatık yazılarak gösterilmiştir. Bu söz ve ses tekrarlarının çok fazla olmasından, Kabûlî’nin bunları bir iç âhenk oluşturmak maksadıyla özellikle seçip kullandığı sonucu çıkmaktadır.

Ḥattı çemen ‘izârı semen ḥaddi yâsemen (G 82/6/1)

Sensüz Ḳabûli mürde vü ḳalbi füsürdedür
‘İşkuñla zindedür nite kim cānı tendedür (G 82/7)

Ḳavî-güsi^{ste} vü dil-ḥaste ser-şikeste yatur (G 91/5/2)

Sūzişümden tutuşur ḥāne-i cān oda yanar
Şerer-i âteş-i āhumla cihān oda yanar (G 128/1)

Her şeb şerer-i âteş-i āh ile şehā biz
Yağmağa dil-i düşmen-i şeytānı şihābuz (G 145/1)

Düşmenüñ maḳhūr u sen mesrūr u ‘asker pür-sürūr (G 190/4/1)

Devletüñ dāyim hemişe ḳāyim olsun ‘izzetüñ (G 190/5/1)

‘Ömr ü devlet ber-ḳarār u ḳadr ü ‘izzet pāydār
Devlet el virdükce ḳılsun ‘avn-i Bārī yārlıḳ (G 190/8)

Nesīm-i bād-ı şubḥāsā sa‘ādetle şafā geldün
İzün tozına yüz sürsem nola yüzüm başa geldün (G 198/1)

Zerrāt-ı kāyināt u zuhūrāt-ı mümkināt (G 213/5/1)

Tār-ı ‘anberbār-ı yāre tolaşan ber-dār olur
El çek aradan dilā zülf-i dil-ārādan çekil (G 221/2)

‘Āşık-ı şādıkı Kabūli-i zār
Āh şālum u mālum İbrāhīm (G 236/5)

Mīm-i gül-fām-ı femün çalması ey meh mübhem
Söyle ol mīm-i dü nīm ile tağılsun şübhem (G 246/1)

Baḡa vuşlat saḡa rifat cismüne şıḡat vire (G 354/6/2)

Kār itdi cism-i zāra nār-ı maḡabbet-i yār
Cism-i nizār böyle yār öyle kār böyle (G 375/3)

Āşaf-ı şafder vezīr-i dil-pezir-i bī-nazir (T 10/1/1)

2.3. KABÛLÎ DİVANI'NDA MUHTEVÂ

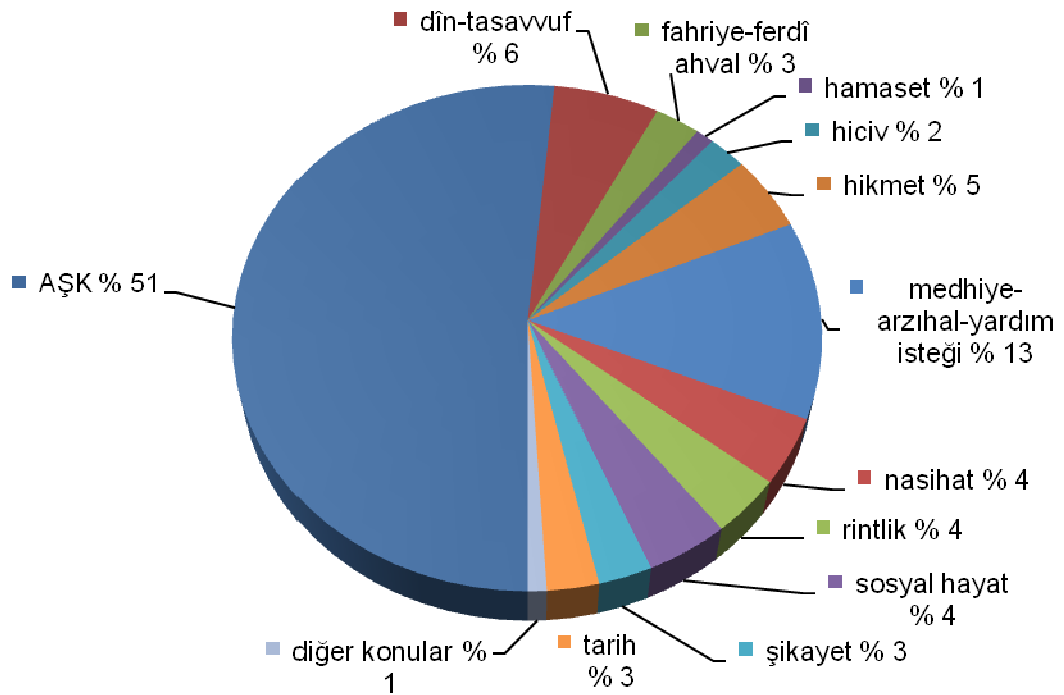
Daha önce, nazım şekillerinin incelendiği bölümde, mümkün olduğunca manzûmelerin muhtevaları konusunda da bilgi verilmişti. Burada ise divanın geneli muhteva açısından değerlendirilecektir.

Divan şiirinde, kaside gibi bazı nazım şekillerinde konu birliği varsa da manzûmelerde, örneğin divanların büyük bir kısmını oluşturan gazellerde konu birliği şartı yoktur. Bir manzûmede bazen birden fazla farklı konu işlenebilmektedir. Kabûlî Divanı'nda da durum bu şekildedir. Bu bakımdan bazı manzûmeler için tek bir konu tespiti yapmak zor olduğu gibi, genel olarak Divan'daki manzûmelerin konularıyla ilgili net rakamlar vermek de yüzde yüz doğru değildir. Çünkü, söylediğimiz gibi zaman zaman konular arasında iç içe geçmeler, kaymalar olabilmektedir. Meselâ, manzûmelerde ağırlıklı olarak işlenen konuların baz alındığı aşağıdaki tablo ve grafikte, sosyal hayat ile şikâyet iki ayrı madde hâlinde verilmiştir. Halbuki şikâyet içerikli manzûmelerin içinde sosyal hayatla ilgili söyleyişler de vardır. Yahut hikmetle nasihatın, din ve tasavvufla nasihatın yer yer iç içe geçtiği görülmüştür. Bu bakımdan manzûmeleri konularına göre tasnif etmek oldukça zordur. Ancak bununla birlikte, Divan'ın muhtevasıyla ilgili genel bir değerlendirme yapabilmek ve bir fikir edinebilmek için de böyle bir tasnife ve rakamlara ihtiyaç vardır. Bu sebeple aşağıda arz edilecek verilerin yüzde yüz doğru olduğunu söylemek zordur. Ufak tefek bazı kaymaların, değerlendirme değişikliklerinin olması mümkündür. Bunun için veriler biraz ihtiyatla değerlendirilmelidir. Ancak yine de bunların sonucu çok fazla etkileyeceğini, değiştireceğini söyleyemeyiz.

Kabûlî Divanı, manzûmelerde işlenen konular açısından değerlendirildiğinde, şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır:

Sıra no	Konu	Manzûme Sayısı	Kullanım Oranı (%)
1	aşk	481	51,5
2	din ve tasavvuf	58	6,2
3	fahriye-ferdî ahval	25	2,6
4	hamaset	10	1
5	hiciv	21	2,2
6	hikmet	45	4,8
7	medhiye-arzihal-yardım isteği	118	12,6
8	nasihat	40	4,2
9	rintlik	35	3,7
10	sosyal hayat	40	4,2
11	şikayet-tenkit	26	2,7
12	tarih	25	2,6
13	diğer konular	9	0,9
TOPLAM		933	

Bu tablodaki verilerin grafik hâlindeki görünümü şu şekildedir:

Grafik-7 Kabûlî Divanı'nda konu dağılımı

Bu bilgilere göre Kabûlî Divanı'nda birbirinden çok farklı konular işlenmişse de en fazla işlenen konu aşktır. Divandaki manzûmelerin yarısından fazlası aşk konuludur. Bunu, birbirinden ayrılması çok zor olduğu için birlikte değerlendirilen medhiye, arz-ı hâl ve yardım isteği konuları takip etmektedir. Üçüncü sırada en fazla işlenen konu ise din ve tasavvuftur.

Aşağıda bu konuların her biri üzerinde, örnekler ışığında ayrı ayrı durulacak; ancak bu inceleme sırasında sayısal ve istatistikî verilerden ziyade metin ve anlam esaslı değerlendirmeler yapılacaktır.

2.3.1. Aşk ve Aşkla İlgili Kişiler

Burada Kabûlî'nin aşk anlayışı ile aşkla ilgili olan sevgili, âşık ve rakip üçlüsüne bakış tarzı mümkün olduğunca örneklerle ele alınıp incelenecektir.

Divan'da en fazla dile getirilen konunun aşk olduğu yukarıda söylenmişti.

‘Āşıkam ayruksı hâlüm vardır (G 90/6)

diyerek kendini âşık ve diğer insanlardan farklı gören Kabûlî için bu durum çok da şaşılacak bir şey değildir.

Hatta Kabûlî; kalbinde aşk olmayanın gönül aynasının nurlu, aydınlık olamayacağına; sevgisiz insanın karanlık, aşkla yanıp yakılmayan bir kalbin de eskimiş bir kalıptan ibaret olacağına inanmaktadır.

Ḳalbinde anuḡ ki ‘ışk yokdur

Mir’ât-ı dili münevver olmaz (G 163/3)

Merd-i bî-mihr ü maḡabbet merdüm-i bî-nürdur

Ḳalb-i bî-süz u ḡarâret ḡâleb-ı fersüdedür (G 84/2)

Kabûlî çok farklı yerlerde aşk konusuna değinmekle birlikte, özellikle

iki gazelinde aşkın önemi üzerinde durmuştur. Mısra başları “ışkdur” diye başlayan bu gazellerden ilkinde Kabûlî meâlen şunları söylemektedir: Herkeste, her kılıkta gezen; beyi kul, karıncayı Süleyman eden; zerrelere döndürüp her şeyde eserini gösteren; âşığın harap kalbini tamir, bayındır dünya yüzünü ise viran eden aşktır. Ayrıca, âşığın gözyaşı selini deryalara çeviren; Nuh Peygamber devrinde köpürüp taşan; vefâ yolunda dostu, düşmanı kışkırtan; Yûsuf Peygamber’i köle, İsmail Peygamber’i kurban yaptıran; yeryüzü ineğini gökyüzü öküzüne çift yapıp felekleri çeviren; kendi (Kabûlî) yaşını akıtıp sonsuz bir deniz ve bir damlayı koca bir okyanus yapan da aşktır.

‘İşkdur herkesde her kisvetde cevân eyleyen

‘İşkdur mîri gedâ mûrı Süleymân eyleyen

‘İşkdur her zerrenüñ mihrin temâşâ itdüren

‘İşkdur her şey’de âşârın nümâyân eyleyen

‘İşkdur kalb-i harâb-ı ‘âşıkı ma‘mûr iden

‘İşkdur ma‘mûre-i dünyâyı vîrân eyleyen

‘İşkdur seyl-âb-ı eşk-i ‘âşıkı ‘ummân iden

‘İşkdur Nûh-ı nebî devrinde tuğyân eyleyen

‘İşkdur râh-ı vefâda dost düşmen reşkine

Yûsufî kul idüp İsmâ‘îli kurbân eyleyen

‘İşkdur gâv-ı zemîni sevr-i devre cüft iden

‘İşkdur gerdüne-i gerdünü gerdân eyleyen

‘İşkdur yaşuñ Kabûlî baħr-ı bî-pâyân iden

‘İşkdur bir katre[y]i deryâ-yı ‘ummân eyleyen (G 276)

Kabûlî, bu husustaki diğerk gazelinde ise Şunları söylemektedir: Feleğink çarkını döndüren, gökyüzü sâkinlerini yere gönderen aşk olduğu gibi, kahr rüzgârı ile güneş kandilinin ateşini söndüren, sevgilinin ayrılık ateşini ile görklü gönülleri yakan da aşktır. Yine hümâyı semanın yükseklerinden indirip daldan dala konduran, gökyüzünü durmadan bir değirmen gibi döndüren de aşktır.

‘İşkdur ıolab-ı çarhı döndüren
Āsmān ehlin zemīne gönderen

‘İşkdur şarşar-ı kahr ile āhır
Āteş-i kandīl-i mihri söndüren

‘İşkdur nār-ı firāķ-ı yār ile
Görklü gönülleri göyündüren

‘İşkdur evc-i semādan indürüp
Daldan dala hümâyı konduran

‘İşkdur dāyim Ķabūlī turmayup
Āsmānı āsyāba döndüren (G 304)

Kabûlî’ye göre aşk, bakırı altına çeviren bir iksirdir.

Zerd olsa derd-i yār ile çehrem ‘aceb degül
İksīr-i ‘ışķ-ı pāk ile altun olur nüḥās (G 167/3)

Şair aşağıdaki beyitte ise aşkı derin bir denize benzetmektedir.

Ķulzüm-ı ‘ışķa kendünji atma
Ey Ķabūlī sen anı anlama şığ (G 180/5)

Kabûlî aşağıdaki beyitlerinde ise aşk fenninden bahsederek, ondaki

anlamın ne hikmette, ne nahivde, ne de sarfta olmadığını ifade etmekte, ayrıca gönülde anlatılmaz yaralar açarak bu fende üstad olduğunu belirtmektedir.

Kelām-ı fenn-i maḥabbetdedür ma‘āni vü ‘ışk
Ne hikmet okuyan anlar anı ne nahv u ne şarf (G 181/3)

Şerḥe gelmez şerḥalar açduḡ derūn-ı sīnede
Fenn-i ‘ışk içre bizüz gūyā ki şerrāḥu’l-mütūn (G 322/3)

Aslında aşk hikâyesi hep kinâyedir. Ne kadar açıklansa da yine özet olur.

Hep kinâyet durur hikâyet-i ‘ışk
Mücmel eylersin eylesen taşrîḥ (G 35/4)

Aşk şehrinin dükkanında, muhabbet malını almak için karşılığında can peşinatını vermek gerekir.

Vir naḡd-i cān-ı pāki metā‘-ı maḥabbete
Dükkān-ı şehri-i ‘ışkda bāzār böyledür (G 117/4)

Yine de aşk kapısı her şahsa açılmaz, aşk mehtabı her evi aydınlatmaz.

Ḥāne-i ‘ālemde her şahşa açılmaz bāb-ı ‘ışk
Rüşen itmez mā-ḥaşal her ḥāne[y]i mehtāb-ı ‘ışk (G 184/1)

Çünkü aşk kısmeti kişiye Allah’ın bir vergisidir, hediyesidir. Nitekim zâhidin bu konuda nasibi yoktur. Aşk tacını herkesin giymesi mümkün değildir.

Dād-ı Hâkdur kişiye behre-i ‘ışk
Zāhidüñ yoğ naşibi neylersin (G 296/3)

Ğabā-yı keyānı durur tāk-ı ‘ışk
Şehā şanma anı ki ger kes geye (G 343/2)

Aşağıdaki beyitlerde ise Kabûlî, “aşk tekkesi”nden ve “aşk kafesin”nden bahsetmektedir.

Tekye-i ‘ışka varup cān ile ‘üryān olduğum
Hep senüñçündür benüm yolında ğurbān olduğum (M 27/I)

Ğafes-i ‘ışka ğoyup dāne virüp hālinden
Murğ-ı cānı niçe āzād eyler* (G 125/4)

Tabii ki aşk yolu zahmetsiz, kavuşma da ayrılıksız olmayacaktır.

Mağabbet ey göñül miñnetsüz olmaz
Sa‘ādet ādeme himmetsüz olmaz
Na‘ım-i ‘āğıbet zaħmetsüz olmaz
Dem-i vuşlat ğam-ı fürğatsüz olmaz
Budur devr-i zamānuñ ittifāğı
Olur her bir vişālüñ bir firāğı (M 11/IV)

Herşeye rağmen şâir, okuyucuya aşk yolunu bırakıp da başka bir yola gitme, yolların en doğrusu aşk yoludur, demeyi de ihmal etmez.

Ğoyup ‘ışkı āher yola olma zāhib
Mağabbet yolıdur eşaħğ-ı mezāhib (G 508/1)

---

* Mısrada vezin eksiktir.

Kabûlî'nin şiirlerinde dile getirilen aşk, umûmiyetle dünyevî ve beşerî aşktır. Bununla birlikte Divan'da az da olsa zaman zaman İlâhî aşktan bahsedildiği de olmaktadır.

Sâlik-i rāh-ı Hudā havf u haţardan beridür
Berü gel sen de dilâ 'aşık iseñ bî-bāk ol (G 217/3)

Hevā-yı 'ışk-ı mecāzî haķıķate yoldur
Haķıķate irişince mecāza başlāyalum

Cemāli kıblesine karşı idelüm secde
Şafāyile gice gündüz namāza başlāyalum (G 260/3-4)

Ey Kabûlî ğayrıdan hālî koyup dil hānesin
'Ālem-i vahdetde ol sevdā-yı haţ u hālî ço (G 331/5)

Şimdi aşk oyununun kahramanları olan sevgili, âşık ve rakip üçlüsünün özelliklerine bakalım.

2.3.1.1. Sevgili

Kabûlî Divanı'nda, umûmiyetle divan şiirinin estetik anlayışına uygun sevgiliyle ilgili pek çok söyleyiş bulunmaktadır. Bunlar arasında sevgilinin en fazla dile getirilen özelliği; genel olarak bütün divan şiirinde olduğu gibi, âşığına karşı ilgisizliği, acımasızlığı, ona eziyet etmesi, âşığın feryatlarını duymazdan gelmesidir (Mesela bk. M 11/V, M 12/I, M 20/II, G 23/1, G 41/3, B 204...). Sanki cefâ etmek sevgili için âdet olmuştur (G 5/3). Sık sık şâir/âşık bu acımasızlıktan şikâyet eder (G 30/1-2). Sevgili, âşığa karşı sevgisiz, hatta düşman bakışlıdır (G 54/1). Âşığın göz yaşları onu etkilemez, sanki yüreği mermer kesilmiştir (G 77/4). Her yükü götürür diye âşığa yüklendikçe yüklenir (G 117/2). Ancak bu eziyetlerden âşık hoşlanır, hatta haz alır. Sevgilinin eziyeti, âşığa diğer insanların ettiği ihsandan daha iyidir (G 119/3). Sevgilinin

âşığı unutmaması, onu hatırlamaması da normaldir (G 127/3). Sevgili, âşığa cevri eyledikçe âşık da buna karşılık âh eder. Bu noktada şâir sevgiliyi uyarır ve çok cevri eyleme, âh alırsın der (G 182/1). Halbuki sevgili, rakibe karşı böyle değildir, ona ilgi gösterir, iltifat eder, onun elinden içki içer (G 30/3). Sevgili; âfettir, fettândır, zâlimdir, fitnedir, kâtildir, güvenilmezdir, şuh ve şendir, bir iki gün yüze gülüp sonra inletir, yüzü gül çeşmi nergistir, söz verir ama sözünde durmaz, bütün sözleri yalandır, ancak aynı zamanda âşığın tabibidir (G 307).

Bütün bunlar divan şiirinde genel geçer, alışılmış ifadelerdir. Bunların ötesinde şâir zaman zaman sevgilinin nasıl olması gerektiği konusunda da fikirlerini söyler. Ona göre, güzellerin nazı çok ama cevri az olmalıdır. Kötü huylu olmamalı, nâzik, şuh, boylu poslu ve genç olmalıdır.

Nâzı çok cevri katı az gerek hūblaruñ
Biz de cānā bilürüz lâzım olanı az u çok (G 182/5)

Yār-ı bed-hū gerekmez ey ‘âşık
Nâzük ü şūh u şeh-levend gerek (G 192/2)

Nâzik olan sevgili, kaba olmamalı, açık yaratılışlı, zarif ve şen, ayrıca hoş olmalıdır. İşleri dengeli olmalı, cevri ve cefayı âşıklara ne çok ne de az etmelidir. Görüldüğünde gönül almalı, kemâl sahibi olmalı, hâl ehli olup âşığın muradını anlamalıdır.

Girān-tünd gerekmez nigār-ı nâzük olan
Güşāde-ṭab‘ u sebük-rūh u dil-pesend gerek (G 211/4)

Ḳabūlī i’tidāl üzre gerekdür kārı dil-dāruñ
Cefā vü cevri ‘uşşāka ne çoğ itsün ne az itsün (G 300/5)

Dil alsa gördüğün demde dil-ārāda kemāl olsa
Murāduñ anlasa ‘ālemde dil-dār ehl-i hāl olsa (G 368/1)

Kabûlî'ye göre sevgili servi başına buyruk, âsî olmamalı, su gibi mülâyim olmalıdır. Naz etmeli ama az etmeli, vefalı olmalı.

Dil-ber odur ki serv gibi ser-keş olmaya
Mânend-i âb mâyl-i her pāk-bāz ola

Ehl-i niyāza nāz ide ammā ki az ide
Ya'ni vefāsı çoğ ola 'āşık-nüvāz ola (G 6/2-3)

Ayrıca sevgili, âşıkla rakibi, bir başka deyişle hayırla şerri bir görmemelidir (ayırıp ona göre davranmalıdır).

Raķīb ü 'āşıkı bir görmeye ḥabīb oldur
Efendiyā bir olur mı cihānda ḥayrla şer (K 6/32)

Aşağıdaki beyitte ise Kabûlî, hem sevgilinin hem de âşığın nasıl olması gerektiğini anlatmaktadır. Beyte göre, güzelde nāz ve nezâket olması gerekir.

Güzelde nāz u nezâket gerek velī 'āşık
Ġarīb ü ğam-zede vü zār u müstemend gerek (G 211/3)

Bütün divan şâirlerinde olduğu gibi, Kabûlî'de de sevgili, "şeh-i hüsn" yani güzellik padişahıdır. İsterse âşığını öldürür, isterse diriltir. Âşık da sevgilinin yolunda ölmekten kaçmaz (G 102/5). Ayrıca bir melek olan (G 72/5) sevgiliye kavuşmanın yolu da can vermektir.

Cān fedā itmek gerek cānāna vāşıl olmağā (G 62/2/1)

Şâire/âşığa göre, bulunduğu yer Ka'be olan (G 203/2, G 218/2) sevgilinin benzersizliği de malumdur (G 40/2). Dünyada pek çok güzel

olmakla birlikte sevgili onlardan farklıdır. Tamam onlar da güzeldir, ama sevgilide başka bir güzellik, bir cazibe vardır.

Deyr-i 'âlemde yatan hûbân-şüret bî-'aded
 Tatalum anlar güzeldür sende ammâ ân var (G 95/2)

Bir başka beyitte ise şâir, sevgili görününce diğer güzellerin, tıpkı güneş doğunca yıldızların kaybolması gibi, göze görünmediklerini, değersizleştiklerini ifade eder.

Sen gün gibi bedîd olıcağ mäh-rûlaruñ
 Her birisi nücûm gibi ola nâ-bedîd (G 40/3)

Divanda; ağız, yüz, göz, kaş, saç gibi sevgilinin güzellik unsurları, klasik divan şiirinde olduğu gibi umûmiyetle benzetmelerle, mukayeselerle anlatılır. Bu unsurlarla ilgili divanda pek çok beyit bulunmakta ise de bunlar, her divanda rastlanabilecek, sıradan söyleyişlerden pek farklı değildir. Bu yüzden onlar üzerinde ayrıca durmaya gerek görülmemiştir.

Yalnız bu noktada dikkati çekmek istediğimiz "Der-Medh-i Mahbûbe" başlıklı bir manzume vardır. Burada Kabûlî, teker teker sevgilinin güzellik unsurlarını, uzuvlarını saymaktadır. Ancak bu manzumede, klasik edebiyatımızda genellikle hayâlî ve ideal olarak yapılan benzer tasvirlerden yer yer uzaklaşılarak reel, müşahhas, yaşayan bir sevgili portresi çizilmektedir. Bu sevgili; saçları salkım saçak, elleri kınalı, parmağında değerli yüzük olan, gümüş nalınlarıyla gezen, ağzı burnu küçük, teni soyulmuş yumurta gibi ap ak, kalem gibi parmakları ve altın bilezikleri olan, yeni gelmiş gelin sözlü, kız odlu bir sevgilidir. Kimi zaman gayet sade ve canlı olarak yapılan bu tasvirlerde şairin başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Mesnevî şeklinde ve tamamı 48 beyit olan bu şiirden bazı beyitler aşağıdadır.

Elâ ey nañl-i bâğ-ı nâz u şîve
 Leb-i la'li yitişmiş tâze mîve

Mükerrer sükkere beşzer tudağı
 Kızarmış gül ya elmadur yañağı

İki şāhin ol iki çeşm-i bî-bāk
 Oturur biri birine hışımñāk

Ham olmuş cism-i zerdüm eyle pāmāl
 Gerekmez mi saña altunlu halhāl

Siyeh gīsūlaruñ şalkım şaçaçdur
 Göñüller aña ber-dār olacaçdur

Şu gibi taraf-ı bāğa ol revāne
 Gümüş na'leyne bin gez nāzikāne

Gümüş barmaçda ol kıymetlü hātem
 Hilāl üstünde kevkeb gibidür hem

Kınalı elde ol engüşt-i aşfer
 Şafaç içre hilāl-i māha beşzer

Ayuñ on dördine beşzer cemālün
 Yitişmiş gibi aña sinn ü sālün

Dehānı gonça ağızı burnı hurde
 Teni abbaç şoyulmuşca yumurda

Çalem barmaçlı vü burma yüreklü
 Gümüş bileklü altun bileziklü

Tülek şāhin bağışlu kebk-reftār

Balıkcıl tellü iki dillü dil-dâr

Hümâ ƚal'atlu gügercin ƚopuƚlu
Şıĝın uyuluƚlu yaĝmurca ƚaşıƚlu

Tezerv-endâmlu dürrâc budlu
Yeņi gelmiş gelin sözlü ƚız odlu (Ms 9/Muhtelif beyitler)

Ayrıca 206 nolu gazelde de baştan sona klasik şiir anlayışına göre sevgilinin güzellik unsurları sıralanmıştır.

Kabûlî Divanı'nda sevgili konusunda son olarak kısmen sıra dışı sayılabilecek sevgili tasvirlerine dikkati çekmek istiyoruz. Örneĝin aşağıdaki beyitte şâir (âşık) kâşânesine çok güzelin geldiğini söylemektedir. Halbuki bilindiĝi üzere klasik anlayışta, güzeller âşığın ayağına gitmez, âşık güzellerin kûyuna yaklaşmaya çalışır.

Gerçi kim kâşâneme çok ƚâmet-i bâlâ gelür
Ol sehî-ƚad baņa ammâ cümleden a'lâ gelür (G 59/1)

Yine şu beyitlerde de sıradışı bir sevgili tipi vardır. Bu sevgili âşıktan kaçmayan, tam tersine âşıklara meyilli olan, hatta vaslına imkan tanıyan bir sevgilidir ki klasik anlayışta bu mümkün değildir.

Secde-i şükr itmek ey dil farz vâcibdür şaņa
İmtinâ' itmez nigâruņ vaslına imkân var (G 95/3)

Ey ƚabûlî baņa meyl eylemez ol yâr dime
Hûblar ĝâyet ile mâyil olur 'uşşâƚa (G 372/5)

Şu beyitte ise sevgilinin öpücük isteyen âşığına olumlu cevap verdiĝi görölmektedir.

Dil-bere bir bŭse haqqumdur dehānuḡdan didŭm
Didi ‘āşık haq didŭn maḡrŭm ḡalmaz Ḥaḡ diyen (G 464/2)

Klasik šiir anlayışında sevgilinin âşığa karşı yumuşaması mümkün değildir. Halbuki aşağıdaki beyitlerde Kabŭlî, sevgilinin ne kadar sert olsa da temennâ ile (nezaketle, tatlı dille) yumuşayacağını, ayrıca sevgilinin gamzesi âşıkla savaşısa da dudaklarının âşığa şefkat ettiğini söylemektedir.

Her ne deḡlŭ serd ise dil-ber temennâ nerm ider
İttiḡād-ı ma‘nevî bâzâr-ı ‘ışkı germ ider

Ḥavf ile ŭmmîd arasında nice cān virmeyem
Ġamzesi rezm eyledikce lebleri āzerm ider (G 106/1-2)

Aşağıdaki beyitte ise, âşıklarına eziyet eden güzellerin daha sonra bu yaptıklarına pişman oldukları söylenmektedir.

Kim var güzellerden ‘aceb cevri eyleyŭp ‘uşşâkına
İtdikleri işe dönŭp šonra peşîmān olmamış (G 169/4)

Diğer bir beyitte ise sevgili, güzellik sermayesini satan bir “hâce” (tŭccar) olarak, olumsuz manada değerlendirilmiştir ki bu da divan šiirinde pek yaygın bir kullanım değildir²⁷².

Metâ‘-ı ḡŭsnŭḡŭ şimdi revâcı var iken ḡurma
Şaḡın ey ḡ‘āce-i Mışr-ı bahâ šonra bahâ itmez (G 139/4)

Âşığını bazen ŭzen, bazen mutlu eden sevgili, aşağıdaki beyitte, bu yüzden bir mŭrşid olarak nitelenmiştir. Ayrıca beyitte normalde görŭlmeyen sevgilinin âşığını memnun etmesi ifadesi de geçmektedir.

²⁷² Hâce (hoca) kelimesiyle ilgili bilgi için bk. Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, s. 205-207.

Gāh gāmgīn ider ol meh bizi geh şād eyler
Ne güzel mürşid olur gör nice irşād eyler (G 125/1)

2.3.1.2. Âşık

Klasik Türk şiirinde şâirlerin aynı zamanda âşık rolünü de üstlendikleri malumdur. Kabûlî de kendini “bende-i ışk” (G 143/5), “âşık-ı nâlân” (G 94/5) gibi sıfatlarla takdim etmektedir. Hatta, başını bile kesseler aşk yolundan dönmeyeceğini şöyle söyler:

Ṭarîķ-ı ‘ışkı terk itmeme Kabûlî kesseler başum
Hevâ-yı ‘ışk serden gitmesün bu yolda ser gitsün (G 319/5)

Kabûlî Divanı’ndaki âşık tipinin özellikleri de genel olarak klasik anlayış çerçevesindedir. Meselâ, aşk yüzünden güçsüz, zayıf, mecalsiz bir haldedir (M 20/1). Yüzü sarı (G 70/4), kalbi sâfî ve meşrebi pâktir (G 15/1). Ne başında akıl, ne dilinde konuşup halini anlatmaya mecali vardır. Bedeninde güç, gönlünde karar ve sabır kalmamıştır (G 18/7). Sevgiliye kavuşmayı istemek haddi olmadığı gibi (G 123/7), ona halini arz etmekten de korkar (G 23/5). Sevgilinin kapıcısı olmayı emir ve şah olmaya tercih eder (G 20/1). Kendi gözyaşında boğulacak kadar çok ağlar (G 32/4), kanlı gözyaşları döker (G 49/3). Gözyaşları bazen bir sele, ırmağa benzetilir (G 49/4). Vücudu parçalansa dahi aşkı için inlemekten vazgeçmez (G 41/1), aşkın yolunda çektiği sıkıntılar gözüne görünmez (G 58/2). Aşkla zaten rüsva olduğu için düşmanların kınamasından dolayı da üzülmez (G 47/2). Sevgilisini görmese canı, dertle ağlamaktan gözü çıkar (G 48/1). Onun tane tane dökülen ve inciye benzeyen gözyaşları bir süre sonra kana, zayıflığından bir ip ve halkaya benzeyen teni de mercan bir tespihe döner (G 52/1). Hasta olan âşığın tabibi sevgilisi, derdinin dermanı da ona kavuşmadır (G 55/4). Vücudu dâğlar ve şerhalarla doludur (G 67/1). Dertle bir âh etse felek köşkü bile sarsılır (G 68/4). Ne akla danışır ne de bilgiye uyar. Görünüşte bir fakir bir

kul, ama gerçekte aşk ve gam mülkünün sultanıdır (G 69/1-2, G 204/3), ne öğretmen nasihatı dinler ne baba öğüdü (G 69/4). Bir deliye benzer, ona pend değil bend, zincir gerekir (G 192/3) ki o da sevgilinin saçlarıdır. Muhabbet metaini can semayesini vermesi lazımdır (G 117/4). Sevgilinin cefasından bile haz aldığı gibi, onun eziyetini dünyanın ihsanına yeğler (G 119/3). Başkaları sevgiliye mahrem olurken âşık ona uzaktan bakar (G 123/4). Âşık Kâbe'ye varmak dilerse sevgilinin bulunduğu yere gitmeli, nur görmek isterse sevgilinin yüzünü görmelidir (G 50/1). Göğsünden gam, gözünden nem eksik olmaz (G 184/5)...

Kaķısa sögse yār hāz iderüz
‘İzzet ü i‘tibārı kim sevmez (G 138/6)

Ėamuñla sīnede bir tāze dāğdan Ėayrı
Ėudā bilür degülem fül-s-i aħmere mālİK

Revān olursa öñümce nola sipāh-ı sirişk
Şeh-i diyār-ı Ėamem Ėaylı ‘askere mālİK (G 204/2-3)

Görüldüğü üzere bunlar divan şiirinde genel olarak kullanılan, alışılmış ifadelerdir. Bu sebeple özellikleri ve örnekleri fazla artırmaya gerek yoktur. Kabûlî âşığın nasıl olması gerektiğini ise şöyle ifade etmektedir:

Güzelde nāz u nezāket gerek velī ‘āşık
Ėarīb ü Ėam-zede vü zār u müstemend gerek

Ėabūli tālİb-i vaşl-ı nigār olan ‘āşık
Niyāzmend gerekdür niyāzmend gerek (G 211/3, 5)

Alışmaz ey gönül ‘āşıkda ‘ār ile hevā-yı yār
Ya bārī ‘ışk-ı yāri ihtiyār eyle ya nāmūsı (G 435/2)

Bunlara göre âşık; garip, gamlı, ağlayan, kederli, sevgiliye yalvarıcı olmalı, ar ve namusu terk etmelidir. Ayrıca “âşık kimdir” sorusuna Kabûlî, divanda geçen şu beyitlerle cevap vermektedir:

‘Âşık odur ki ‘āleme kıaddi dü-tā gele
Bāğa benefşe gibi ‘aşāsın tuta gele (G 353/1)

‘Âşık odur ki dīdeleri tōlu āb ola
Bāğ-ı belāda kıadd-i dü-tāsı tōlāb ola

‘İşk ehli ol durur ki ğam u derd ü miḥneti
Naḳd-i metā‘-ı ḥ‘āce gibi bī-ḥisāb ola

‘Âşık ki anda zerre kıadar sūz u tāb ola
Ḥāk-i vücūdı zerre ise āftāb ola (G 384/1-3)

‘Âşık odur ki ‘ışk odına yana yaşıla
Kıaddin ḥadeng-i nāle vü efgāna yā kııla (B 212)

Yukarıdaki beyitlere göre âşık; (aşk ve deritten) beli bükük, gözleri yaşlı, başı belâlı, hatta derdi ve sıkıntısı sayısız, (devamlı) yanıp yakılan ve figan eden kişidir. Diğer taraftan Kabûlî’ye göre, âşık için sevmek ihtiyarı haricinde, elinde olmayan bir durumdur.

Ne kıadar cevı ü cefā itse o yāarı severin
İhtiyārī degül ol lāle-‘izārı severin (326/1)

Ayrıca Kabûlî, Yûnus gibi, âşıkların ölmeyeceğine inanmakatadır.

‘Âşıklıĝ ile aşılan ölmez zamānede
Mecnūnı gör kı zinde daḥı nāmı ḥay gibi (G 403/4)

Bunlardan başka divanda müstakil olarak klasik şiir anlayışı çerçevesinde bir âşığın hâlini anlatan gazeller de vardır. Meselâ 229, 314, 401 nolu gazeller bu tarzdadır.

Burada son olarak, klasik divan şiiri anlayışına pek uymayan ve kısmen sıra dışı denilebilecek âşık tipine işaret eden bazı ifadelere yer verilecektir. Yukarıdaki sevgili maddesinde, sevgilinin âşığa karşı acımasız tavrından söz edilmişti. Âşık sevgilinin bütün cefalarına katlanmak zorundadır. Divan şiirinin genel anlayışı bu tarzdadır. Ancak aşağıdaki beyitlerde, kısmen sıra dışı ve reel bir âşık tipi çizilmektedir. Buna göre şâir/âşık, sevgili cefayı terketmediği için gönlüne başka bir dilberi sevmeyi öğütlemekte, ayrıca bir dilberin yetmediğini, birkaç güzeli sevmek gerektiğini ifade etmekte, ayrıca sevgiliden vefâ ummadığını söylemektedir.

Gönül bir gayrı dil-ber sev çün ol terk-i cefâ itmez

Perî-rûlar saña birkaç gerek biri vefâ itmez

Çabûlî şunda bir merd-i garîb-i lâ-ubâlîdür

Vefâ ummaz o senden kimseden hergiz recâ itmez (G 139/1, 5)

Diğer taraftan, divan şiirinin genel anlayışına göre âşığın sevgilinin vefasızlığından bıkmaması diye bir şey düşünülemez. Halbuki aşağıdaki beyitte dilberden bir bıkma durumu söz konusudur.

Zerrece mihr ü vefâ gelmez güzellerden görün

Giderek ‘uşşâkdan dil-berden istiğnâ gelür (G 59/5)

Hatta şâir/âşık daha ileri giderek kendine, sevgilinin nazı gittikçe artırdığını, bundan vaz geçmeyeceğini söylemekte ve “gel berü sen vaz gel” diyerek sevgiliden vaz geçmeyi tavsiye etmektedir.

Ey Çabûlî şîvesin günden güne arturdı yâr

Vaz gelmez çün ol andan gel berü sen vaz gel (G 220/5)

Bunlardan başka, divandaki bir gazel (G 282) “itmek neden” redifinin etrafında, kısmen sevgiliye hesap sorar tarzda söylenmiştir. Halbuki klasik divan şiiri anlayışına göre böyle bir şeyin olması mümkün değildir. Bahsedilen gazelin ilk beyti aşağıdadır.

Herkes mihr ü vefâ ‘uşşâka nâz itmek neden
Ġayra ihsân ehl-i dilden iġtirâz itmek neden (G 282/1)

2.3.1.3. Rakîb

Divan’daki aşk şiirlerinde üçüncü önemli tip rakîbdir. Bilindiği üzere rakîb, Türk edebiyatında yaklaşık XVI. asra kadar sevgilinin bekçi, gözcü ve muhafızı; âşığının da engeli anlamında kullanılmıştır²⁷³. Bu özelliklerinden dolayı rakîb, âşık (şâir) tarafından hiç sevilmez. Onun baş düşmanıdır, hep olumsuz sıfatlarla anılır. Rakîb, Kabûlî Divanı’nda da umûmiyetle yukarıda belirtilen anlamlarda kullanılmıştır. Nitekim aşağıdaki beyitlerde gözcü ve muhafız anlamlarının öne çıktığı anlaşılacaktır.

Sevgili, âşığa karşı ilgizsiz ve acımasız iken, rakîbe karşı tam tersine ilgi ve güler yüz gösterir. Bu da âşığı çok üzer.

Aġlatma ben ġarîbün şâd olmasun rakîbün
Aġlatma ‘andelîbün kim âh u zâra döymez (G 135/3)

Burada ve başka beyitlerde şâirin “rakîbüm” değil de “rakîbün” diyerek sevgiliye hitap etmesine özellikle dikkati çekmek isteriz. Çünkü rakîb, âşıkla aynı hedefe yönelmiş biri, bugünkü manada âşığı yenmeye çalışan bir rakip değil, sevgilinin muhafızı, bakıcısıdır. Nitekim aşağıdaki beyitte henüz işi bilmeyen ve âşıkların sevgiliyi avlamasını engelleyemeyen bir rakîbden bahsedilmektedir.

²⁷³ Ahmet Atillâ Şentürk, *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb’e Dair*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995, s. 11.

Ol tezerv-i hoş-ıırāmuñ Şimdi ey Şeh-bāz-ı dil
Őaydınuñ eyyāmıdur zīrā raķıbi dağı toy (G 427/2)

Rakı̇b sevgilinin yanından hiç ayrılmaz. Hatta sabaha kadar evinin etrafında dolaşır. Bu yönüyle rakı̇b, Şâir tarafından köpeğe benzetilir.

Ser-i kūyuñda raķı̇b-i seg-i ķallāş yatur
Meded ey gözleri āhū sesi kes taş yatur (G 445/1)

Raķı̇büñ Őubĥa dek ĥāneĥ tolanur hiç yataķ yatmaz
Kilāb-ı kūyuña [beñzer] soķaķdan soķaęa yortar (G 120/2)

Rakı̇b, sevgiliye yaklaşanı hiç sevmez. Sevgilinin yanında hiç kimse olmasa dahi o devamlı gözetlemededir.

Sevmezdi taķarrüb kılanı saña raķı̇büñ
Maķşūdına irdi niyedür dađı teraķķub (G 14/3)

Âşık ise, her an rakı̇bin çıkıp gelebileceği ihtimaline karşı, sevgiliye bakarken bile ihtiyatlı davranır.

Mir'āt-ı rüy-ı dil-bere çok baķma ey gönül
Bāşed ki göre gözi raķı̇büñ çıķa gele (G 353/2)

Kabûlî'ye göre rakı̇b siyah yüzlü bir kâfirdir, devamlı sevgili ile birlikte dolaşır, gölge gibi ondan hiç ayrılmaz.

Bir siyeh-rū kâfir ile şalınur ol serv-ķad
Ķande ise sāyeveş bir meh-likā yanındadır (G 61/3)

Kendisini sevgilinin yanına yaklaştırmayan rakı̇b için Şâir; köpek (seg, it), dinsiz, nâdân gibi olumsuz sıfatlar kullanır.

‘Avk ider kuyuņa varduķca abūliyi omaz
Seg-i bī-dīn o raībūņ geinūr nādān it (G 20/5)

Aağıdaki beyitte ise rakīb, sūrekli megul olduğu ii bırakıp aııkla sevgiliyi gōzetleyen biri olarak gōsterilmekte, ayrıca onun kōr olması temenni edilmektedir.

Muttaıl kārın oyup yār ile bizi gōzledūr
Gōreyin kim ola bir gūn dūmen-i bī-kār kūr (G 57/3)

Yine aağıdaki beyitte de kāfir olarak nitelenen rakībı sevgilinin öldürmesi istenmektedir.

Feth-i bāb olsun dilā öldūr raīb-i kāfiri
Lā-cerem feth ü zafer tıg ü gāzā yanındadır (G 624)

Divan’da kimi zaman ađyār, adū gibi kelimelerle de anılan rakībın eytana benzetildiđi de olmaktadır.

Ađyār var iken saņa rām olmaz ol melek
Olmaz abūli nite ki eytān aradadır (G 72/5)

Vailūk eylemi yine gōrūnmez ol gāzāl
Ađyār-ı seg-abī‘atı ardınca sōyledūr (G 121/4)

oma ađyārı maalleņde eyā hūr-likā
urmasun cennet-i kuyuņda o eytānı ıar (G 130/4)

Raībāsā hemie ādemi iç lāl idi kārı
Ser-i iblīse avk-ı la‘neti Bārı neden akdı (G 428/4)

Yine rakîbe hakaret maksadıyla kullanılan bir kelime de zâğ, yani kargadır. Aşağıdaki beyitlerde şâirin rakîbi kargaya benzettiği görülmektedir.

Ol raķīb-i zāğa nāzırdur mūkaḥḥal gözlerün
Var ise meşşāta anuñ kuḥl-ı *mā-zāğ** ın çeker (G 129/3)

Ne gezer Ka‘be-i kūyuñda raķīb-i zāğun
Şāh-bāzum anı sen murğ-ı ḥarem mi şanduñ (G 203/2)

Âşık rakîbin düşmanı olduğu gibi, rakîb de âşığın düşmanıdır. Fırsatını bulsa âşığın ayağını kaydırır, ona zarar verir.

Gelür gider ṭolanur bezmi bir ḳadeh mey için
Raķīb-i seg yir arar almağa ayağumuzı (G 414/2)

Kabûlî'ye göre rakîbin cezası eziyet değil, öldürölmek olmalıdır. Hatta ona ne (kötölük) edilse yetmez.

Ḳatl itmedür cezāsı raķībün ezā degöl
Ağyār-ı nā-sezāya ne itseñ sezā degöl (G 213/1)

Görüldüğü gibi Kabûlî Divanı'nda rakîb, divan şiirinin genel, alışılmış çerçevesi içinde değerlendirilmiştir.

2.3.2. Din ve Tasavvuf

Kabûlî Divanı'nda dînî-tasavvufî şiirler % 6'lık bir yer tutmaktadır. Bu, divanın geneli için azımsanacak bir oran değilse de aşk konusuna nispetle küçük bir orandır. Ayrıca, bu hesaplamada manzûme sayıları esas alınmıştır. Bunların içinde bir hayli müfred ve matla da vardır (toplam 58 manzûmenin

---

* Kur'ân-ı Kerîm, 53/17.

26'sı). Yani mısra/beyit sayıları baz alındığında dînî-tasavvufî şiirlerin oranı daha da aşağıya inecektir.

“Dînî ve Tasavvufî Kimliği” bahsinde söz edildiği üzere Kabûlî, tevhîd ehli, sünî ve Hanefî mezhebine bağlı bir müslümandır. Ayrıca kadı olması münasebetiyle bir bakıma din hukuku bilginidir. Bu bakımdan onun bu tarzda şiirler yazması gayet normal bir şeydir. Kendisinin, tasavvufla ve bunların kurumsallaşmış hali olan tarikatlarla kesin ve net bir bağı tespit edilememiştir. Bununla birlikte divanda yer yer bazı tasavvufî söyleyişler bulunmaktadır. Bunları dönemin sosyal ve kültürel anlayışı ile değerlendirmek mümkündür. Bir başka deyişle, toplumda yaygın hale gelmiş bazı tasavvufî değerler, anlayışlar normal olarak Kabûlî'nin divanına da yansımıştır.

Kabûlî'nin dînî şiirleri içinde tevhîd, münâcât, naat, besmele, hamdele, salvele gibi farklı konularda olanları görmek mümkündür. Her ne kadar dîbâcede bazı dînî beyitler bulunsa da, diğer kimi divanların başında geçen tevhid, münâcât... konulu kasideler gibi müstakil dînî manzûmelere Kabûlî Divanı'nda ratlanmaz. Onun bu türdeki manzûmelerinin çoğunu, kaside gibi uzun soluklu manzûmeler değil, gazeller ve beyitler oluşturmaktadır.

Bu muhtevadaki şiirlerin başında tevhidleri, bunların başında da Molla Câmî'nin meşhur kıt'asını ve Nev'î'nin çevirisini hatırlatan 9 beyitlik bir gazeli (G 317) saymak gerekecektir. Bu şiir Kabûlî'nin tevhide, hatta vahdet-i vücuda bakışını gösteren bir manzûmedir.

Zâhirde vü bâtında hevâ [hep] sen imişsin

Her gûşede pûşîde vü peydâ sen imişsin

Sağa çağırur derd ile heftâd u dü millet

Bir ism ile her dilde müsemma sen imişsin (G 318/1, 5)

Ayrıca Kabûlî Divanı'nda yine vahdet-i vücudu anlatan Farsça bir gazel bulunmaktadır (G 415).

Kabûlî'nin münacatları pek kayda değer manzûmeler değildir. Bunlar kimisi Farsça ve Arapça olan birkaç beyitten ibarettir (mesela B 39, 46, 47).

Divanda ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'i öven ve onu doğru okumanın gereğini dile getiren bir gazel bulunmaktadır (G 399).

Kabûlî Divanı'ndaki dînî şiirler içinde en fazla na'tların bulunduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'le ilgili bu şiirlerden 7'si gazel şeklindedir. Kabûlî bir şiirinde Hz. Peygamber'le ilgili şunları söylemektedir:

Ne Muḥammed Muḥammed-i 'Arabî
Ḥilḳat-i âdemüñ odur sebebi

Ne Nebî şem'-i bezm-i cem'-i rüsûl
Server-i enbiyâ vü seyyid-i kül

Mazḥar-ı luṭf-ı bî-kerâne-i Rab
Raḥmet-i Ḥazret-i Ḥudâya sebeb (Ms 8/2, 6-7)

Bunlardan başka Kabûlî Divanı'nda besmele konulu 2, hamdele konulu 1 tuyug bulunmaktadır (Ty 3-5). Eserde ayrıca, Hz. Peygamber'e salavat getirmenin önemini anlatan "tasliye" redifli 3 beyitlik (G 476) ve Receb ayının övüldüğü 6 beyitlik bir gazel (G 245) de yer almaktadır.

Ḥudâ ḥāk-i siyehden ḥalḳ idüpdür cümle insânı
Kemâl-i künh-i zâtıyla ne bilsün ins ü cin anı (B 112)

Kabûlî Divanı'nda, dînî şiirlerin yanında, kimi zaman onlarla karışık şekilde, tasavvufî manzûmeler de bulunmaktadır²⁷⁴. Bu tür şiirler içinde "ışık olsun" redifli kasidenin önemli bir yeri vardır. Işık dervişleri ve abdalların anlatıldığı, bunlara umûmiyetle olumlu bir bakış açısının olduğu manzûme, yer yer sosyal hayattan manzaraların bulunduğu başarılı sayılabilecek bir şiirdir. Tamamı 37 beyit olan bu manzûmeden (K 9) aşağıda muhtelif bazı beyitler bulunmaktadır.

²⁷⁴ XIV ve XV. yüzyıl metinlerine göre divan şiirinde tasavvuf konusunda bk. Kaplan Üstüner, **Divan Şiirinde Tasavvuf**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2007.

Cihānı pā-bürehne geşt iden rindāna ‘ışk olsun
Şafā-meşreb fenā-mezheb olan yārāna ‘ışk olsun

Işıklar özge ‘āşıklardur anlar tūrfе cānlardur
Gürūh-ı ‘āşıkāna bizden ol cānāna ‘ışk olsun

Düşüp bir ocağa teslīm olan aḥbāba yüz taḥsīn
Maḥabbetden ḥarāret kesb iden sūzāna ‘ışk olsun

Cihan bir tekyedür şām u seḥer gelmekde ḳurbānı
Çıḳup bir gūşeden her dem gelen ḳurbāna ‘ışk olsun

Vücūdın dāğ ile ser-tā-ḳadem zeyn eylemiş dervīş
Ser-ā-pā nūr-ı maḥz olan binā-yı cāna ‘ışk olsun

Devāsı yoḳ belāya derd-i bī-dermāna ‘ışk olsun
Fenā ehline derd-i bī-devā dermān-ı muṭlaḳdur

Vücūdun *mā ‘arefnāk* içre mahv it ma‘rifet kesb it
Ma‘ārifden dem uran şāhib-i ‘irfāna ‘ışk olsun

Eşik bekler keşik gözler kişi olmaḳ gerek dervīş
Erenler dergehin der-ḥ^vāst iden derbāna ‘ışk olsun

Yine divandaki “dede” redifli, “Kasîde-i Acîbe” başlıklı şiir de aynı bağlamda değerlendirilebilir. Ancak bu manzûmede şairin, yer yer abdallarla alay ettiği, hatta onları yerdığı, onlara nasihatta bulunduğu görülmektedir.

Ḥāşılı dervīş aḡa dirler ki ol bī-ḳayd ola
Yoḫsa dervīş-i şafā-keş olamaz muṭlaḳ dede

Zü'l-feķār u lā-fetādan dem urursun rūz u ŧeb
 Çār-yāruŧ himmeti olmaķ gerek mülħaķ dede

Ey kiŧi gel yalıŧuz ħubb-ı 'Ali'den urma dem
 Cümle aŧħāb-ı Resūle sen berāber baķ dede

Dost diyüp kimisine kimine düşmen geçüp
 Dost düşmen içre kendüŧ eyleme alçaķ dede

Mezhebine ŧı'anuŧ sen iŧtiġāl itmek neden
 Ğayr içün saŧa düşer mi āteŧe yanmaķ dede

Yā dede senden meded diyüp dönerler rūz u ŧeb
 Görmedüm ben bu ıŧıķlar gibi hıç aħmaķ dede

Ol teberrā üzredür bunlar tevellā itmede
 Bir bölük Mevlāsın unutmıŧ biraz nā-ħaķ dede (K 10/17, 24-29)

Divanda tasavvufla ilgili 7 adet gazel bulunmaktadır. Bunlara örnek olmak üzere aŧaġıda bir gazel yazılmıŧtır.

Ey göŧül 'ilm-i ledünniden ħaber tıyduŧsa gel
 'Ālem-i ġayb-ı hüviyyetden eŧer tıyduŧsa gel

'Ārife 'ayn-ı 'ināyetdür kuŧūrın anlamaķ
 Ger kuŧūr-ı *mā-'abednādan* keder tıyduŧsa gel

Sa'y-ı bī-nef' eyleme ey dil ħavātır def'ine
 Cem'-i evħām-ı ħavātırdan ħațar tıyduŧsa gel

Zerreveŧ raķķāŧ-ı bezm-i ŧevķ-ħāletsin yine
 Mihr-i 'ıŧķ-ı yārdan bir zerre ger tıyduŧsa gel

‘Ārif-i tîr-i kazâ hüküm-i kaderden ağlamaz
Ey Kabûlî sen de ‘arifler kadar tıyduñsa gel (G 214)

Bunlardan başka, müstakil manzûmelerin dışında, çeşitli şiirler içinde de yer yer dînî ve tasavvufî ifadeler, unsurlar geçmektedir. Bu bağlamda Kabûlî'nin Murâdî'nin gazellerine ilâve olarak yazdığı tahmis gibi manzûmeler anılabilir. Şâir biraz da hareket noktası olarak aldığı şiirin zorlamasıyla bu manzumelerde tasavvufî unsurlara, aşka yer vermiştir. Aşağıdaki bentte olduğu gibi:

İster iseñ bulmağā vaşl-ı habîbi cān ile
Ser virür sır şakınursın sîne-i sūzān ile
Dönme kıavlünden Nesîmîveş ten-i ‘uryān ile
Çünkü sırr-ı ‘ışkı fāş itdüñ dil-i nālān ile
Cānı terk eyle yūri Mañşūrveş dik dāruñı (M 16/2)

Tabî ki Kabûlî'nin kendi manzûmelerinde de aralarda çeşitli dînî hakikatler, tasavvufî inanışlar dile getirilmiştir. Aşağıda bunlara bazı örnekler bulunmaktadır. Meselâ şâir şu beyitte, bu dünya aynasında görünen sıfatların Allah'ın zatının yansıması olduğunu söyleyerek tevhid inancını dile getirmektedir:

Ƙamu zātuñ ‘aksi durur mün‘akis
Bu āyîne içre görinen şıfāt (G 26/3)

Kalp aynasında Allah'ın nurunun, cemâlinin yansıması için aynanın kir ve paslardan temiz, parlak olması gerektiği inancı Kabûlî'nin şiirinde şöyle dile getirilmektedir:

Şaykal ur āyine-i kıalbe Kıabûlî şāf ol
Ʀal‘at-ı dost nümāyān olamaz küll-i cihāt (G 28/7)

Kabûlî sevgilinin yaratılışını anlattığı bir beyitte ise Allah için “üstâd-ı ezel” ifadesini kullanmaktadır.

Bir mücellâ levha taşvîr itmiş üstâd-ı ezel
Rişteler taḥrîr idüp eṭrâfına mû koymış ad (G 44/2)

Aşağıdaki beyitte haşırde cesetlerin de yeniden yaratılacağına olan inancını yansıtmaktadır.

Ḥaşr-i ecsâda Ḳabûlî münkir olmaz ehl-i dîn
Uyuyanlar uyanur bî-hûde yatmaz ehl-i ḥ^vâb (G 15/8)

Şu beyitlerde ise özetle güzel amelin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Muḥalleş olmağa ḥâliş ‘amel gerek ḥ^vace
Ḥalâş iden seni ğamdan ne fiẓzadur ne zeheb (G 16/3)

Zer gibi beñzün şararsa her ne deñlü zâhidâ
Zerre deñlü nesne taḥşîl idemezsin bî-‘amel (G 220/4)

Yok mı fikr-i âḥiret ey ḥ^vace-i bî-‘âfiyet
Defter-i a‘mâle nâzır ol ḥisâb-ı mâli ḳo (G 331/4)

Ayrıca insanın daha sonra gideceği konağına hazırlık yapması, önceden azık göndermesi gerektiği söylenerek âhirete hazırlık yapılmasının lüzumu belirtilmiştir.

Sen evvel azığı gönder ḳonağına gitsün
Ḳabûli çekmeyesin azığı için anda ta‘ab (G 16/5)

Kabûlî, her yaptığı günah(ın hesabı) kıyamet günü sorulursa halin ne

olur, diyerek kendine tedbirli olmayı ihtar etmektedir.

Çabūlī kıyāmetde hālūñ nolur
Şorılursa her itdügün seyyi'āt (G 26/5)

Yine şiirlerde yer yer âyet ve hadislerden lafzen ve mânen iktibaslar yahut onlara göndermeler yapıldığı da olmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitlerde âyetlerden lafzen iktibaslar yapılmıştır:

Fāyide virmez kişiye sonra inkār eylemek
Zāhidā *ḳālū belāda* itdügün ikrārı gör (G 50/4)²⁷⁵

Efsürde-hâṭır eylemez ihyā ider seni
Ol kim Çabūlī Muḫyi-i *'izām-remîmdür* (G 51/6)²⁷⁶

Ol raḳīb-i zāğa nāzırdur mūkaḫḫal gözlerün
Var ise meşşāta anuñ kuḫl-ı *mā-zāğın* çeker (G 129/3)²⁷⁷

Aşağıdaki beyitte ise âyetten mânen iktibas yapılmıştır.

Dānāya şebîh olur mı nā-dān²⁷⁸
Şāh ile gedā berāber olmaz (G 163/5)

Benzer şekilde Hz. Peygamber'in hadis-i şerîflerinden de iktibaslar yapılmıştır.

²⁷⁵ Beyitteki *kālū belā*; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler." mealindeki âyetten bir parçadır. **Kur'ân-ı Kerîm**, 7/172.

²⁷⁶ Beyitteki *'izām-remîm*; "Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor" mealindeki âyetten iktibastır. **Kur'ân-ı Kerîm**, 36/78.

²⁷⁷ Şiirlerde daha çok *mā-zāga'l-basar* şeklinde kullanılan ve "(Muhammed'in) göz(ü) şaşmadı" anlamındaki iktibas. **Kur'ân-ı Kerîm**, 53/17.

²⁷⁸ "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" mealindeki âyetten mânen iktibas yapılmıştır. **Kur'ân-ı Kerîm**, 39/9.

Rûh-ı merhûma du‘â kılsun bu nazmı okuyan
Üzkürü emvâtükümden kışşa[y]ı alur alan (M 1/V)²⁷⁹

*Ekşirü zikra hādimi’l-lezzāt*²⁸⁰
 Cennibü ‘an meḥāṭiri’z-zellāt (B 155)

Meded sulṭānum isti‘cāl idüñ fevt olmasun fırsat
 Bir iş kim ḥayr ola te’ḥīri anuñ ‘ayn-ı āfetdür (G 60/4)²⁸¹

Bu türdeki şiirlerde zaman zaman din ve tasavvuf büyüklerine, onlarla ilgili çeşitli olaylara doğrudan yahut dolaylı şekilde telmihler, atıflar yapılmaktadır. Bunlar arasında divanda adı (Hz. Peygamber hariç tutulursa) en fazla geçen Hz. Muhammed’in damadı Hz. Ali’dir. Divanın pek çok yerinde Hz. Ali anıldığı gibi (meselâ K 2/23, M 7/VII, M 31/VI, G 209/1-6, G 323/10, G 418/1-6, G 432/1...), baştan sona Ali ismi çevresinde söylenmiş iki gazel de vardır. Doğrudan yahut dolaylı olarak Hz. Ali’ye işaret edilen bu gazellerin ilk beyitleri aşağıdadır.

Yolında fedā eyle dilā cānı ‘Alinüñ
 Olmaz mı fedāyilere iḥsānı ‘Alinüñ (G 209/1)

Düldül-i nāza süvār olduḡca sulṭānum ‘Ali
 Bu türāb olanları çigetme gel ḥānum ‘Ali (G 418/1)

Ayrıca divanda Hz. Peygamber’in torunu ve Hz. Ali’nin oğlu Hz. Hasan ve Hüseyin’den de zaman zaman bahsedilmiştir. Nitekim aşağıdaki gazel baştan sona Hz. Ali ve çocukları Hz. Hasan ve Hüseyin’le ilgili göndermelerle örülmüştür.

²⁷⁹ Buradakinin aynısı olmamakla birlikte, hadis olduğu söylenen “Üzkuru mevtāküm bi’l-hayr” şeklinde ve “Ölülerinizi hayırla anınız” anlamında bir söz vardır.

²⁸⁰ “Lezzetleri yok ediciyi (ölümü) çok anınız” anlamında hadîs-i şerîftir.

²⁸¹ “Hayırlı işlerde acil ediniz” anlamındaki hadîse işaret edilmiştir.

Akıdup seyl-âb-ı eşküm eyledi deryâ Hüseyn
Dökilen her kaçre yire çağurup dir yâ Hüseyn

Çopmadı ‘âlemde bir merd-i hüner illâ ‘Ali
Gelmedi dünyâya bir hulkı hasen illâ Hüseyn

Sâki-i kevşer bihişt içre ‘Alidür pes velî
İkiden hâlî degüldür yâ Hasandur yâ Hüseyn

Teşne-leb kerb-i belâ-yı Kerbelâda cân viren
Dimedi âvâze-i *kalû belâ** ya lâ Hüseyn

Ṭās-ı çeşmin tıldurup her dem Kabûlî âb ile
Câ-be-câ seyr eyleyüp dir tırmayup saççâ Hüseyn (G 286)

Kabûlî'nin Hz. Ali ve çocuklarını çok sevmekle birlikte, Hz. Ali sevgisinde ifrata giden Şiî ve Râfızîler'i hiç sevmeyeceğine daha önce, "Dînî ve Tasavvufî Kimliği" başlıklı bölümde işaret edilmişti. Divanda bunlardan başka anılan yahut işaret edilen din büyükleri şunlardır:

Peygamberler: Âdem(G 38/4), Yûsuf (M 1/I, IV, G 14/2, G 71/1, G 127/2, G 168/3, G 169/1, G 196/1, G 204/1, G 208/4, G 222/1, G 229/3, G 273/2, G 276/5, G 280/2, G 419/2, B 184, T 13/4), Yakup (G 71/1, G 168/3, G 169/1, G 196/1, G 229/3, G 273/2, T 13/4), Süleyman (G 47/5, G 276/1, G 341/2, B 11), İbrahim (G 169/2, G 191/2, G 228/1, G 236/3, G 278/1), İsmail (G 169/2, G 276/5) Musa (G 171/5), Nuh (G 276/1, G 345/1), Hızır (M 13/II, G 8/2, G 48/5, G 130/6, G 268/5, G 297/6, G 323/1), İsâ (G 59/6, G 288/1, G 297/6, G 311/4, G 313/5, G 367/3, 427/5), Eyyub (G 168/2, G 201/1).

Diğerleri: Lokman (B 53), Ebubekir-Ömer-Osman, (K 2/22), Cafer-i Sâdık (K 2/24), Veysel Karani (K 2/24), Cüneyd (M 14/V), Bayezîd (M 14/V) Zünnun (G 76/2), Nesîmî (M 16/II), Mansur (G 29/4, G 163/6, G 379/4).

* "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler." mealindeki âyetten bir parçadır. **Kur'ân-ı Kerîm**, 7/172.

2.3.3. Fahriye-Ferdî Ahvâl

Kabûlî Divanı'nda bu konularla ilgili 25 manzûme bulunmakta ve bunlar Divan'ın tamamında % 2,6'lık bir yer tutmaktadır. Bu manzûmelerin 14'ü gazel, 1'i kıt'a, 10'u da beyit şeklindedir. Ayrıca 25 manzûmenin 16'sında fahriye, 9'unda ferdî ahvâl daha yoğun olarak dile getirilmiştir.

Bilindiği üzere fahriye, şâirlerin kendi özelliklerinden övünerek söz ettikleri manzûme veya manzûmenin bir bölümüdür. Fahriyeler kaside yahut gazellerin içinde bir bölüm olabileceği gibi, kimi zaman müstakil manzûmelerin konusu da olabilmektedir²⁸². Kabûlî Divanı'nda 137, 155-157, 160, 242, 466 nolu gazellerde; Kt 9'da bazı beyitlerde fahriye konusu hâkimdir. Bunlardan başka kasidelerde ve bazı gazellerin son beyitlerinde de bu şâirin çeşitli özelliklerini sayarak övündüğü görülmektedir.

Fahriye içeren manzûmelerin bir kısmında şairin "biz" diyerek çoğul bir ifade kullandığı görülmektedir. Himmet atına binenlerle aynı dizginleri tutuyoruz, gönül ehliyiz, belâgat bağının bülbülleriyle aynı şeyleri söylüyoruz, temiz gönüllüleriz... gibi. Bunu şair övünmesine bir ciddiyet, resmiyet kazandırmak için yapmış olabileceği gibi, kendini içinde saydığı bir gruptan bahsederek övünmüş de olabilir.

Biz bir bölük şasâveti yok sâde-dillerüz

Erbâb-ı câha beñzemezüz başka milletüz (G 155/4)

beytinden ikinci ihtimalin daha güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Kabûlî'nin şiirlerinde özelliklerini saydığı ve içinde olmakla övündüğü grup ise âşıklar, yahut kalenderler veya melâmîler taifesi olmalıdır. Çünkü tarifler daha çok bunlara uymaktadır.

Şâirin övünerek saydığı özellikler arasında; fakirlik ülkesinin şâhi, dert ve belâ askerinin yolu olmak, gam semasının zirvesindeki yıldız, elem

²⁸² Metin Akkuş, **Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2006, s. 65.

göğünün en yüksek noktasındaki ayı olmak, marifet tekkesinin pîri ve (gönlü) uyanık ârifi olmak, maarif denizinde yüzen balık olmak, gam şahının bendesi olmak, rüzgârdan gam yememek, makbûl-i hazret olmak, şeriata saygı göstermek, kimseye kin tutmamak, insanlara kibirlenmemek, kibir ve kin ehline kibir ve kin beslemek, kendini beğenmiş câhilden nefret etmek, düşmandan dönmemek, savaş meydanının merdi olmak, nâmertlerden kaçmayan mert oğlu mert olmak, düşmana sert rüzgâr olmak, korkusuz olmak, toprak içinde toprak (alçakgönüllü) olmak, savaş meydanında düşmana karşı mertçe çıkmak, sûfî gibi kuru kalıp olmayıp kalbi marifet ile dolu olmak, doğru sözlü olmak, arslan gibi güçlü ve kahraman olmak, söz mülkünde padişah olmak, kimsenin bilmediği bilgiye ve dile sahip olmak, fani âlem sarayında yeri olmamak ama mutluluk sarayının padişahı olmak, sinesinde kin barındırmamak, sinisini üzüntü tozlarından temizlemek, sâf bir yaratılışa sahip olmak, ilim ve şeriatta söz sahibi olmak, yıllarını boşa harcamış cahillerden olmayıp akıllı ihtiyarlardan olmak, nazm arsasındaki yarışta birinci olmak, emellerine ulaşmanın gururuyla kâmilleri kınamamak, makamlarla sevinip câhillere karışmamak...

Faqr u fenâ kişverinüñ şâhıyuz
Derd ü belâ askerinüñ râhıyuz

Burc-ı semâvât-ı gamuñ ahteri
Evc-i sipihr-i elemüñ mâhıyuz

Hânkâh-ı ma'rifetüñ pîriyüz
Ol ocâğuñ 'ârif-i âgâhıyuz

Ġük-i tenüñ âb u bağ u şağ degül
Bağr-i ma'ârifde yüzer mâhiyüz

Biz de Kâbülî kuloğlı kuluşuz
Şâh-ı gamuñ bende-i dergâhıyuz (G 137)

Nevbet abūli mūlk-i suanda baa dōnūp
Ben daı baa bauma mihterlik eyledūm (G 242/5)

abūli ‘ara-i nazm ire ehl-i diller ile
Semend-i ab‘umuzu oa oa biz aldu (B 160)

Diğer taraftan bazı Őiirlerde Kabūlī Őahsī ahvālinden bahsetmektedir. Bu Őiirlerde Őāir kimi zaman gōnlū kırık, ũzgūn olduĐundan bahsetmekte (G 91, 335, 342), kimi zaman padiŐahla arasındaki mūnasebetten bahsetmekte, kimlerle savaŐ halinde olduĐunu sōylemekte (G 96), kimi zaman suunu itiraf edip sultandan ōzūr dilemekte (G 230, 294), kimi zaman ihsana mazhar olduĐunu ifade etmekte (G 371), kimi zaman dūŐmanı gōrūnce canını korkunun aldıĐını sōylemekte (B 129), kimi zaman da vūcudunda kuvvetin azaldıĐını sōylemektedir (B 130).

Bu manzūmeler, divan Őiirinde ok yaygın olmayan, Őairin Őahsī ve reel hayatına ıŐık tutan manzūmeler olması yōnūyle ilgin ve dikkate deĐer niteliktedir.

aa itdūm recā-yı ‘afv u isān eylerem sizden
Gel ey sulān-ı mūlk-i ‘ıŐ kem bizden kerem sizden

Ser-i dāmānuı dest-i ta‘allu Őōyle utmuŐdur
Ayırmaz degme bir nesne meger tīĐ-i ‘adem sizden

aa-nāme bir elde kelle-i bī-mağz bir elde
Seri teslīm bizden hāŐılı seyf ũ alem sizden

Gidersin bu ayālāt-ı muālātı ‘adū dilden
Ki geile beni sulānuma ben de geem sizden

Biri birini mūstelzim durur ‘ālemde ‘afv u sehv
abūliden gelen sehv ũ aa ‘afv u kerem sizden (G 294)

2.3.4. Hamâset

Kabûlî Divanı'nda hamâset (kahramanlık) konusu müstakil manzûmeler halinde fazla işlenmemiştir. Bu konuda 10 manzûme bulunmaktadır ki bunlar bütün divanda % 1'lik bir yer işgal etmektedir. Bu konudaki manzûmelerin 4'ü gazel, biri kıt'a, 5'i de beyit şeklindedir. Ayrıca, manzûmeler arasında da yer yer hamasî ifadeler geçmektedir.

Kabûlî'nin bu tür ifadelerinde çoğunlukla, doğu sınırında yaşadığı dönemde şahit olduğu Osmanlı-İran savaşlarının yansıması görülmektedir.

Başdum 'adūyı himmet ile pehlevān gibi
Hāşmı kınadum altına aldum toğan gibi

Furşat düşerse yire getir hāşmuñ arķasın
Virme amān aña felek-i bî-amān gibi

A'dāya bād-ı dey gibi toğın ki bir zamān
Karışuñda ditreye tura berg-i hāzān gibi

Heybet gerekdür erde ki her yerde göstere
Rübāh-ı hāşma kendüyi şîr-i jiyān gibi

'Ālem özin bilen kışıye üzün eylemez
Yağşıya yağşı dehr yamāna yamān gibi

Şāf ol Kābūli şāf-dile mālîk olanı
Kimse mükedder idemez āb-ı revān gibi (G 392)

2.3.5. Hiciv

Kabûlî Divanı'nda hiciv içerikli 21 manzûme bulunmaktadır. % 2 gibi

bir kullanım oranına karşılık gelen hicivlerden 3'ü kaside, 3'ü gazel, 4'ü kıt'a, 11'i de beyit şeklindedir. Bunlardan yalnız iki kasidede (K 12, 13) "Hicv" başlığı bulunmaktadır.

Hicivlerden birincisi (K 11) Karaman erlerine yöneliktir. Tamamı 19 beyit olan manzûmede baştan sona aynı konu işlenmektedir.

Yoğun yumrı çara kürtül Karaman erlerin gördüm
Dürük yüzlü çürük sözlü dürüg-âverlerin gördüm

diye başlayan hicviyede kim oldukları net olarak belirtilmeyen Karaman erleri yerilmektedir. Kabûlî bunların; yalancı, ahlaksız, dinsiz, yaramaz, kavgacı, suratsız, haram yiyen, yabanî ve vahşî insanlar olduğunu söyleyerek bu insanları çok sert bir biçimde eleştirmektedir. Şâire göre, bunların kızları bile erkek başlı, at gibi ürkek, adama yakışmaz ve vahşîdir.

Siyeh pürçeklü erkek başlu at gibi nice ürkek
Yakışmaz âdeme vahşet ider duhterlerin gördüm (K 11/14)

Manzûmede şair onlardan zarar gördüğünü söylemektedir.

İkinci hicviyede (K 12) Şia mezhebine mensup birisi ya da Şîî tipi yerilmektedir. 8 beyitlik manzûmede bu kişi (yahut tip); hırsız, dinin kurallarına uymayan, câhil, şâhin (İran şâhi olmalı) yolundan dönmeyen birisi olarak anlatılmakta ve yerilmektedir.

Üçüncü hicviyede ise (K 13) isim belirtilmeden bir şahıs hicvedilmektedir. Afyon mübtelâsı olduğu anlaşılan bu kişi muhtemelen şair hakkında ileri geri konuşmuştur. 19 beyitten oluşmuş manzûmede bu kişinin vücut hatlarıyla dalga geçilmektedir. Ancak sözün yer yer küfür ve hakaret derecesine ulaştığı görülmektedir. Nitekim manzûmenin bazı yerleri muhtemelen bu yüzden sonradan silinmiştir.

Hiciv konulu gazellerden ilkinde (G 265) şâir, kendisinin zilletine sebep olan birisinden bahsederek, onu yermekte ve ona beddua etmektedir. İkincisinde (G 475) "a'dâ" ve "adû-yı dîv-tab" (dev yaratılışlı, yapılı düşman)

dediğini birini yermektedir. Üçüncüsünde (G 496) ise sūfî Hak yolunda masraf yapmadığı gerekçesiyle hicvedilmektedir.

Aynı konudaki kıt'alardan ilkinde (Kt 3) dönemin nazm erbabı hicvedilmektedir. Kabûlî'ye göre bunların çoğunun sözleri ile sözlerinin anlamı arasında bağ yoktur. Sözleri ise vahşî edalıdır ve yanlışlarla doludur. İkinci kıt'ada (Kt 6) anlamsız sözler yazan kâtipler, üçüncüsünde (Kt 32) dünyada durmadan para biriktiren fakat harcamayan pinti insanlar ve dördüncüsünde de (Kt 34) insanları soyan iki mahkeme görevlisi hicvedilmektedir.

Kabûlî Divanı'nda hiciv konulu 11 beyit vardır. Bunlardan birincisinde (B 15) yine cimri ve tamahkâr insanlar, ikincisinde (B 50) riya ehli ve sūfî, üçüncüsünde (B 86) düşman, dördüncüsünde (B 87) bir muîdin (hoca yardımcısı) oğlu, beşincisinde (B 106) şarabı kötülediği için vâiz, altıncısında (B 126) çok ve boş konuşması yönüyle yine vâiz, yedincisinde (B 153) el attığı işi bozduğu için rakib, sekizincisinde (B 190) yine pinti insan, dokuzuncu ve onuncusunda (B 196, 197) sözü eğri, sözünün anlamı ise emel ve elem olduğu söylenerek bilinmeyen birisi, onbirincisinde (B 217) kınayıcılara ve lanetçilere pek aldırmayan birisi hicvedilmektedir.

Bunlardan başka zaman zaman manzûme aralarında da hicivler geçmektedir. Örneğin başka konulardan bahsedilen bir gazelde, arada, o dönemin Kütahya valisi şu şekilde hicvedilmektedir:

Çazâ-yı nefs-i Kütâhiyye bir câhildedür şimdi
 Hâmiyyetden vefâdan kendü hâlî kendü vâlidür (G 105/6)

Ayrıca Divan'ın muhtelif yerlerinde, genel olarak divan şiirinde olduğu gibi, vâiz, zâhid, sūfî tipleri de kötülenmiştir.

2.3.6. Hikmet

Kabûlî Divanı'ndaki manzûmelerden 45 tanesi hikmet teması etrafında söylenmiştir. Divanda % 5'lik bir kullanım oranına ulaşan bu hikemî tarzdaki

manzûmelerden 1'i tahmis, 15'i gazel, 1'i rubai, geriye kalan 28 tanesi de beyit şeklindedir.

Bu tür manzûmelerde feleğe, dünyaya, olaylara ve insanlara yönelik ibretli bir bakış, felsefî bir yaklaşım görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitlerde insanın yaratılışı ve yaratıcısıyla ilgili fikir ve tecrübeler dile getirilmektedir. Kabûlî'ye göre Allah bütün insanları kara topraktan yaratmıştır. (Yaratılan bu) İnsan ve cinlerin, Allah'ın zâtını mükemmel şekilde bilmeleri mümkün değildir. Bir avuç toprak, sanat ve yaratmanın mükemmelliği ile insan olur. Bir damla su, gayretle büyük bir okyanus olur.

Ĥudā ĥāk-i siyehden ĥalk idüpdür cümle insānı
Kemāl-i künh-i zātıyla ne bilsün ins ü cin anı (B 112)

Bir avuc toprak kemāl-i şun^c ile insān olur
Sa'y ile bir kaçre şu deryā-yı bî-pāyān olur (B 146)

Şu beyitte ise, kadın olsun erkek olsun insanların dünyada kendi ettiklerini buldukları ve kötülük yapanın yoluna bir gün mutlaka pişmanlık taşının çıkacağı ifade edilmektedir.

Gelür seng-i nedāmet her kişinüñ yolına āĥir
Gerek merd ü gerek zen itdüğini bula gelmişdür (G 116/5)

Şâire göre dünya devletinin esası sağlam ve güvenilir değildir. İşret sarayı da sonunda yıkılır. Mutluluk dünyanın ileri gelenlerine sabit ve berkarar olmaz, izzet atına binen de bir gün mutlaka ondan iner. Sevgilinin de güzelliğiyle gururlanmaması gerekir. Çünkü geçicidir. Fânîlik bahçesinin gülü önce açsa ve gülse de sonunda mutlaka solacaktır.

Esās-ı devlet-i dünyā degüldür üstüvār ey dil
Sarāy-ı işreti her kim yapar evvel yıkar āĥir

Sa'adet şeh-süvārān-ı cihāna pāydār olmaz
Semend-i 'izzete her kim biner evvel iner āhır

Zamān-ı hüsne mağrūr olma cānā bī-bekādur bu
Gül-i bāğ-ı fenā gerçi güler evvel şolar āhır (G 118/2-4)

Bu tür örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür.

2.3.7. Medhiye, Arz-ı Hâl ve Yardım İsteği

Bu konular Divan'da umûmiyetle birlikte işlendiği için burada da birlikte değerlendirilmiştir. Ancak konuların ayrı ayrı dile getirildiği manzûmeler de vardır. Kabûlî Divanı'nda bu içerikte 118 manzûme bulunmaktadır. Bu konu aşktan sonra en fazla işlenen konudur (%13). Kaside, musammat, gazel, mesnevî, kıt'a, tuyuğ ve beyit şeklinde olan bu manzûmeler 1 beyitten 57 beyte kadar uzayabilmektedir.

Kabûlî'nin medhiyeleri umûmiyetle divan şiirindeki alışılmış tarzdadır. Övgü sırasında övülen kişinin kahramanlığı, adaleti, cömertliği, büyüklüğü, doğruluğu, dindarlığı, devlete ve insanlara faydalı olması... gibi özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca bu övgülerde genellikle bilinen klasik teşbih unsurları kullanılmış, övülen kişi çoğunlukla Rüstem, Cem, İskender gibi mitolojik İran kahramanlarına benzetilmiş, onlarla karşılaştırılmış, kimi zaman da onlardan daha üstün gösterilmiştir. Örneğin aşağıdaki beyitte, Sultan III. Murad övülürken onun İran kahramanlarından daha üstün olduğu anlatılmak istenmiştir.

Rüstem ü Güstehemûn bir adı kalmış yohsa
Çullarun var ki niçe Rüsteme virmezler amān (K 2/35)

Yine Mustafa Beg övülürken de benzer ifadeler kullanılmıştır:

Bu şevkete ne Cem ü Keykubād kâdirdür

Ne ahramān u ne Behmen ne Hüsrev ü ayşer (K 6/23)

Memdûhun kimi zaman da İslam tarihinde bazı özellikleriyle meşhur olmuş büyük insanlara benzetildiği görülmektedir. Meselâ aşağıdaki beyitlerde III. Murad övülürken; huy ve iç güzelliği yönüyle Hz. Peygamber'e, doğruluğuyla Hz. Ebubekir'e, adaletiyle Hz. Ömer'e, edep ve hayasıyla Hz. Osman'a, kahramanlığı ve heybetiyle Hz. Ali'ye, yine huy güzelliğiyle Hz. Hasan'a, adaletiyle Mehdî'ye, doğruluğuyla Cafer-i Sadık'a ve Kur'ân sevgisi yönüyle de Veysel Karanî'ye benzetilmiştir.

Muştafâ-ulķ u Muammed-dil ü Amed-siret
Bübekir-şidķ u 'Ömer-'adl ü ayāda 'Oşmān

Şavlet ü heybet ü iclāl ile mānend-i 'Ali
ulķ ile hemçü asan 'adl ile Mehdî-i zamān

azret-i Ca'fer-i Şādık gibi şādık-ef'āl
azret-i Veys-i aren gibi muibb-i ur'ān (K 2/22-24)

Özdemiroğlu Osman Paşa övülürken de benzer sözler söylenmektedir:

İşigi ible-i ehl-i dilāndur
apusı secdegāh-ı çākerāndur

arīn-i azret-i ākān-ı a'zam
Vezīr-i a'zam-ı şāh-ı mu'azzam

'Adāletde 'Ömer 'Oşmān-ı şānī
'Ali gibi cihānuş pehlevānı

Ki ya'ni azret-i 'Oşmān Paşa
Şadāatde olup Bübekre hem-tā (Dibace)

Divan'da, bu muhtevadaki manzûmelerin muhatapları, kimi zaman vezîr yahut bir devlet büyüğü olduğu anlaşılrsa da her zaman açıkça belirtilmemiştir. Adı belirtilen kişilerin başında Sultan III. Murad (ö. 1595) gelmektedir. Kabûlî zaman zaman dönemin padişahı III. Murad'ın ihsanını almak, himayesini görmek maksadıyla onu öven manzûmeler söylemiştir. Bunlarda doğrudan ya da dolaylı olarak şâirin padişahı çeşitli isteklerde bulunduğu görülmektedir. Burada şâir genellikle bilinen teşbih unsurlarını kullanarak padişahı eski İran kahramanlarına benzetmekte; Acem, Arap ve Rum ülkesinin sahibi, Allah'ın nurunun gölgesi, Süleyman mülkünün sahibi, âdil, cömert.. olduğunu söyleyerek ve din büyüklerine benzeterek övmektedir. Kaside gibi müstakil övgü şiirlerinin yanında, ilgili tarih kıt'alarında da yer yer övgü kısımlarının olduğu görülmektedir.

III. Murad'dan başka Kabûlî'nin şiirlerinde Özdemiroğlu Osman Paşa, Ferhad Paşa, Sadrazam Damat İbrahim Paşa, Lala Mustafa Paşa, Siyavuş Paşa, Mehmet Paşa, Mustafa Bey ve Hüseyin Ağa övülmektedir.

Osman Paşa için Tebriz ve Şirvan fatihi diyen Kabûlî'nin Divanı'nda, adı açık yahut gizli olarak en fazla anılan, övülen kişi Ferhad Paşa'dır. Eserde, Ferhad Paşa'nın övüldüğü dört adet kaside (K 5, 8, 15, 16), 3 adet musammat (M 2, 6, 7) ve 2 adet tarih manzûmesi (T 5, 18) bulunmaktadır. Bu manzûmelerden bazılarında paşanın adı açıkça zikredilmemekle birlikte, şiirin muhtevâsından adı geçen şahsın büyük ihtimalle Ferhad Paşa olduğu tahmin edilmektedir.

Kabûlî'nin arz-ı hallerinde de yine övgü ve yardım isteği konusunun işlendiği görülmektedir. Bu arz-ı hallerden ikisi padişaha (III. Murad), biri Sadrazam İbrahim Paşa'ya, biri adı belirtilmeyen bir beylerbeyine, biri de beylerbeyi Mehmed Paşa'ya hitaben yazılmıştır. Bu manzûmelerin girişinde şâir, muhatapı, umûmiyetle bilinen tarzda övdükten sonra, ona halini arz etmiş ve kendisinden yardım isteğini ifade etmiştir. (Geniş bilgi için Nazım Şekilleri-Mesnevî-İçerik bölümüne bakılabilir.)

Kabûlî'nin şiirlerinde dile getirdiği yardım isteklerinde ise konu kimi zaman himmet, inâyet, ihsân gibi soyut kelimelerle ifade edilmekte, kimi

zaman da somut bir istek dile getirilmektedir. Net olarak belirtilen isteklerin konusu ise daha çok kadı olarak görev isteğidir (Ms 2, 3, G 94/5, G 103/3, G 223/1, 9, G 467/1-2...). Bundan başka Kabûlî; defterdarlık (G 190/9), at ve yem (G 271), bayramlık hil'at (G 109/1), riyâset (reislik, idarecilik) (G 247/7) ve kaftan (B 148) isteğinde bulunmuştur. Kabûlî'nin bu isteklerini kaside, arz-ı hal gibi şiirler yanında zaman zaman gazellerinde de dile getirdiği görülmektedir. Kabûlî'nin yardım isteklerine dair bazı örnekler aşağıdadır.

İsterem senden ey şeh-i ma'şûm
Beni luţfuñdan eyleme maħrûm

Demidür ben uluñı şād eyle
Nā-murād itme ber-murād eyle (Ms 2/51, 54)

abûlî manşıb alma pādşāh-ı heft-kişverden
‘Aceb ümmîd ü yaħşî ārzü özge temāşādur (G 94/5)

azāya alkān idüp bendeñ o gibi gönder
adeng-i himmete ey aşî yā ne ħāyil olur (G 103/3)

Bir orta yaşluca kühen aħūruñ aşuğı
Olursa ħaşre dek ekerüz bār-ı minnetin

Yanında ekle şürbe mecāl olmasa şehā
İtdürmesün bize ‘alef ü āb minnetin (G 271/3-4)

Şairin mükerrer isteklerine rağmen mansıb alamadığı ve kendi tabiriyle inkisāra düştüğü zamanlar da olmuştur. Nitekim böyle bir zamanda söylendiği anlaşılan M 14'te gayet sert ifadeler kullanılmakta, ayrıca Osmanlı devlet teşkilatındaki atamalarla ilgili ilginç ipuçları verilmektedir.

2.3.8. Nasihat

Toplam 40 adet olan nasihat konulu manzûmeler divanda % 4'lük bir yer tutmaktadır. Bu manzûmelerden 1'i kaside, 3'ü musammat, 19'u gazel, 1'i kıt'a, 16'sı da beyit şeklindedir. Ayrıca divanda bu türdeki şiiirlerden yalnız bir tanesi "Nasîhat" başlığını taşımaktadır (G 45).

Detaya inildiğinde bu nasihatların içeriklerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Meselâ "dede" redifli ve ışık dervişlerinden bahseden manzûmede (K 10) şâir nasihatta bulunacağını şu şekilde haber vermektedir:

Güşvâr it güşuņa dürr-i Necef gibi sözüm
Pendüm ışğa eyle benden yaņa tut kulağ dede

Gel naşîhat diñle benden öğüt al şâyed saņa
Bir gün ola lâzım ola bu kelâm-ı hağ dede (K 10/22-23)

Daha sonra şâir, Hz. Ali sevgisinden bahseden dervişe dört halifeyi birden sevmeyi, Hz. Peygamber'in bütün arkadaşlarına bir bakmayı, kimini dost kını düşman diye ayırmamayı, Şia mezhebiyle uğraşmamayı öğütlemektedir.

Zü'l-feğâr u lâ-fetâdan dem urursun rüz u şeb
Çâr-yâruñ himmeti olmağ gerek mülhağ dede

Ey kişi gel yalnız hubb-ı 'Aliden urma dem
Cümle aşhâb-ı Resûle sen berâber bağ dede

Dost diyüp kimisine kimine düşmen geçüp
Dost düşmen içre kendüñ eyleme alçağ dede

Mezhebine Şî'anuñ sen iştiğâl itmek neden
Ğayr için saņa düşer mi âteşe yanmağ dede (K 10/24-27)

Nasihat konusu divanda, yer yer tasavvuf ve aşk konusuyla iç içe geçmiştir. Nitekim tasavvufî unsurlar da içeren bir nasihat manzûmesinin (M 10) ilk bendi şu şekildedir:

Gelün ey ehl-i başîret sözüm idrâk eyleñ
 Hâk iken menzilünüz zirve-i eflâk eyleñ
 Qalmasun hâtırunuz ğamla ferahnâk eyleñ
 Nâzır-ı ehl-i dil oluñ nazarı pâk eyleñ
 H^vâr baqmañ fuqarâ fırkasınuñ hırkasına
 Aldılar her biri bir tağı delüp arqasına (M 10/I)

Fukara fırkası dediği dervişlere, abdallara hor bakmamayı öğütleyen, onların değerini vurguluyan son beyit manzûmenin mütekerrir beytidir ve her bent sonunda tekrar edilmektedir.

Kabûlî diğer bir musammatında (M 30) da kanaatkâr ve mütevekkil olmayı, kısmetine razı olmayı, dünya malına önem vermeyip kalbini temizlemeyi, gününe göre giyinmeyi, fânî olan dünyadan ibret almayı, düşmanını dostunu ayırmayı, kendini insanlardan üstün görmemeyi, büyük insanların gözüne görünmeyi ve dost yolunda can ve başa kıymayı öğütlemektedir.

Ur tâc u tahtuñ terkini
 Çıkar qalbünün çirkini
 Günine göre kürkini
 Geyegör gönül böyl' olur (M 30/II)

Nasihat aşağıdaki gazelde aşk konusuyla birlikte işlenmiştir. Şâir yer yer âşığa tavsiyelerde bulunmaktadır.

Ne şâh olmağ murâd eyle ne dilde zerrece ğam tüt
 Elünde sāğaruñ cām ittiḥâz it kendüñi Cem tüt

Seni dürr-i murāda irgürür ey ʔālib-i vuşlat
Hemān elden ʔoma ser-rişte-i maʔşūdı muħkem ʔut

ʔutulsun dāmuma dirseñ dilā murğ-ı vişāl-i yār
ʔad-i ħam-geşteñi dām u sirişküñ dānesin yem ʔut

Ġam-ı zülf-i siyāh-ı yār ile öldüm şeb-i ğamda
Çöz ey ebr-i siyeh ğisūlaruñ üstüme mātem ʔut

Cihān dār-ı belādur bunda kimse şāđ mān olmaz
ʔabūli ğam getürme ħāṭıra göñlüñi ħurrem ʔut (G 19)

Divan'daki nasihatların önemli bir kısmı dīnî mahiyettedir. Meselâ aşağıdaki beyitte çok ibadet edilmesi tavsiye edilmektedir.

ʔāmetüñ bār-ı 'ibādetle iki ʔat eyle
Zāhir ü bāṭına bağ eyleme bir ʔata nağar (G 110/4)

Şu beyitte de âhirete hazırlık yapılması öğütlenmektedir.

Sen evvel azığı gönder ʔonađuña gitsün
ʔabūli çekmeyesin azıđ için anda ta'ab (G 16/5)

Zengin kişinin de mal hesap etmeyi bırakıp âhireti düşünmesi, amel defterine bakması iyi olur.

Yok mı fikr-i âñiret ey ħāce-i bī-'āfiyet
Defter-i a'māle nāzır ol ħisāb-ı mālī ʔo

Şu beyitte ise Allah'a yönelme ve dua etme tavsiye edilmektedir.

Ser-firāz olmak dilerseñ bî-niyāza kıl niyāz
‘İzzet isterseñ yürü yüz tut cenāb-ı ‘izzete (G 346/4)

Kabûlî bir beytinde ise kendi gönlüne dünya sevdalarını koyup vahdet âleminde olmayı nasihat etmektedir.

Ey Kabûlî gayrıdan hālî koyup dil hānesin
‘Ālem-i vahdetde ol sevdā-yı haṭṭ u hālî ko (G 331/5)

Kabûlî dünyaya meyledip, onun süslerine aldanmamayı şöyle öğütler:

Merd-i ‘ālî-himmet ol aldanma zîb ü zînete
Mā’il olma sen ‘arūs-ı Zāl-i dehrüñ āline (G 346/3)

Bununla birlikte vahdet köşesi diye bir köşeye çekilmek de olmaz. Çokluk âleminde, çokluğa düşmeden vahdet gözlenmelidir.

Güşe-i vahdet diyü ey dil çekilme vahdete
‘Ālem-i keşretde vahdet gözle düşme keşrete (G 346/1)

Nasihatların bir bölümü ise dünyevî denilebilecek içeriktedir. Örneğin aşağıdaki beyitte, kişinin durumunun her zaman aynı olmayacağı belirtilmekte ve fırsat eldeyken yenilip içilmesi öğütlenmektedir.

‘İş it dem-i fırsat eldeyiken
Dirlik kişiye muḫarrer olmaz (G 164/4)

Şu beyitte ise şâir, zengin kişiye parayı güzel bir sevgili için sarf etmeyi tavsiye etmektedir. Yoksa parayı gece gündüz koynunda da tutsa paralar onu ısıtmaz.

Zeri bir sîm-ten maḫbūba şarf it yoḫsa ey ḫ’āce

Seni ol rüz u şeb koynuñda yatsa ısıcağ tutmaz (G 133/3)

Kabûlî ayrıca pir-i mugan gibi kadehi elden bırakmamayı, soğan gibi üst üste, kat kat giyinmemeyi de öğütler.

Elden düşürme sāğarı pîr-i muğān gibi
Şāhum şikāruñ elde gerekdür çoğān gibi

Bir post besdür ādem olana enārveş
Geyme libās-ı şıķleti ķat ķat şoğān gibi (G 391/1-2)

Şâire göre iki âlemde kıymetli olmak isteniyorsa, yüğrük ata binilmeli, çok utangaç olunmamalı ve yüz­süzden kaçılmalıdır.

İki ‘âlemde eger ister iseñ ķadr u revāc
Yüğüre bin yüzüñi al ele yüz­süzden kaç (B 150)

Aşağıdaki gazel de Kabûlî'nin baştan sona nasihat konulu başarılı gazellerinden biridir.

Gel ey dil gūşe-i kūy-ı ferāğat ihtiyār eyle
Muķîm-i künc-i ‘uzlet ol ķanā‘at ihtiyār eyle

Çekil bir cānibe şu gibi geşt-i deşt ü kuhsār it
Ķarışma her ĥas u ĥāşāke şafvet ihtiyār eyle

Muķîm-i kūy-ı yār olmak dilerseñ küşte-i ‘ışķ ol
Bihışt isterseñ ey ‘āşıķ şehādet ihtiyār eyle

Maķāmuñ ĥāk-i zillet eyle ey dil ‘izzet isterseñ
Selāmeth‘āh iseñ evvel melāmet ihtiyār eyle

Müfîd olmadı eş‘âr ile iş‘âr-ı murâdâtın
 abûlî şî‘ri o bir ayrı hâlet ihtiyâr eyle (G 338)

2.3.9. Rintlik

Rint; dünyaya ve dünya malına fazla ehemmiyet vermeyen, dünya işlerini hoş gören, aslında kâmil olduu halde dış görünüş itibariyle laubali olan, dünyadan zevk alarak fani hayatın bütün fırsat ve imkânlarını değerlendirip mutlulua kavuşmayı, yiyip içip eğlenmeyi seven kimse demektir. Bu tarza rintlik, bu yolda yazılan şiiirlere de rindâne denmektedir²⁸³.

Tezkireci Riyâzî'nin naklettiine göre Kabûlî zevk ve safâya düşkün biridir. Kabûlî'nin bu özelliini yansıtan pek çok şiiiri de vardır. Ancak dier taraftan tam tersini ifade eden söyleyişleri de bulunmaktadır. Nitekim aşıağıdaki beytinde şarabın helâl, safanın da içki meclisine has olmadığını açıkça belirtmektedir.

Şafâ bezm-i meye müla degüldür
 Sözüml adur velî mül a degüldür (G 463/1)

Kabûlî'nin bu konudaki durumunu kesin olarak bilemiyoruz. (Geniş bilgi için “Bazı Özellikleri, İnsanî Kişilii” bölümüne bk.) Ancak Divan'ında rintlik konulu 35 manzûme bulunmakta ve bunlar % 4 oranında bir yer tutmaktadır. 35 manzûmenin 15'i gazel, 1'i mesnevî, 4'ü kıt'a ve geriye kalan 15 tanesi de beyit şeklindedir. Bunlardan başka farklı manzûmeler içinde de pek çok rindâne ifade geçmektedir ki bunlar da dahil edildiğinde ilgili konunun Divan'daki oranının daha da artacağı kesindir.

1, 2, 5, 8 beyit hâlinde olan bu türdeki manzûmeler içinde ayrıca bir de sâkî-nâme bulunmaktadır ki bu Farsça manzûme 84 beyitten oluşmaktadır. Divan'da, bu türün mesnevî şeklindeki tek örneidir.

²⁸³ Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, s. 8832-8833; Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüü, s. 410; Dilçin, “Divan Şiirinde Gazel”, s. 141; Mermer-Keskin, Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüü, s. 87.

Kabûlî Divanı'nda rind ve daha çok bunun çoğulu olan rindân kelimesi, girişteki tanıma uygun olarak; dünyaya önem vermeyen, laubali, ârif, içkiyi ve eğlenceyi seven anlamlarında ve bir kısmı o dönemdeki dervişlerin sıfatı olarak geçmektedir (Bk. K 9/1, 34, 36, G 21/4, 52/3, 111/2, 129/2, 196/3, 342/4, 370/2, T 17/11). Ayrıca bu konuyla ilgili ifadelerde sâkî, bâde, mey, şarâb, mül, arak, câm, sâgar, peymâne, mey-kede, mey-hâne, bezm, meclis, safâ, işret, îş, nûş, rez duheri, tolu, ayak gibi ilgili kelimeler de sık sık tekrarlanmaktadır.

Kabûlî'nin rindâne denilebilecek söyleyişleri oldukça fazladır. Aşağıda bunlara, kısaca muhtevalarından da söz edilerek bazı örnekler verilmiştir.

Dünyaya ve dünya malına önem vermeme:

Bisât-ı hâne-i dehre 'alâka eylemezüz

Cihân yanarsa içinde haşırümüz yokdur (G 69/3)

Kemâl ehli olanlar mâ'il-i māl ü menâl olmaz

Mişâlin fikr ider anlar cihânuş māl bilmezler (G 93/3)

Esâs-ı devlet-i dünyâ degüldür üstüvâr ey dil

Sarây-ı 'işreti her kim yapar evvel yıkar âhîr (G 118/2)

Zâl-i dünyâyâ gönül bağlamadı üstür-i dil

Mâ'il-i mâye degüldür besirek nerdür ner (G 56/2)

Dünya makamlarına değer vermeme, hiçbir şeye fazla üzölmeme, elde olanla yetinip mutlu olma:

Ne şâh olmak murâd eyle ne dilde zerrece ğam tüt

Elüñde sâgaruñ câm ittiñâz it kendüñi Cem tüt (19/1)

Fırsat eldeyken içme (dünya nimetlerinden faydalanma):

‘İş it dem-i fırsat eldeyiken
Dirlik kişiye muḳarrer olmaz (G 164/4)

Üzüntüyü bırakıp eğlenme:

Keşti-i zevḳ u şafā çek ğuşşayı deryāya şal
Bir semen-būyı kenār it cāmı ṭoldur boşın al

İçkinin üzüntüyü gidermesi:

Ḳo bezm-i dil-ğüşāyı şun cām-ı ğam-zedāyı
Mir’āt-ı dil açılsun ğam defteri dürilsün (G 279/2)

Gāh bāde gehī ‘araḳ-nüş ol
Ḥātıruḡ ğuşşadan ırāğ olsun (Kt 5/1)

İnsanı kendinden geçirmesi:

Ḥüsrev-i ‘ālem ider ādemi keyfiyyet-i mey
Kim ki nüş eyler ise cür‘a-i cāmın Cem olur (G 55/2)

Sarhoş etmesi:

Yatur pīr-i muğān evgār olup desti ḳabaḳ ṭutmaz
Şu deḡlü bāde-nüş olmuş ki el ditrer ayak ṭutmaz (G 133/1)

Ḳalmadı bāde yatur evgār olup maḥmūrlar
Sāḳiyā mey-ḥānenüḡ tenhālığı var cān yoḳ (G 189/2)

Hararet verici olması ve coşturması:

Āb-ı āteş-mizācı nüş idelüm
Ābveş āteş ile cüş idelüm (G 250/1)

Tāb-ı mülden ḳızarup nola ‘araḳ-rīz olsaḡ
Derlemek bāde içerken ezeli ḥūyuḡdur (G 101/5)

Arkadaş olması:

Rindān-ı mey-pereste meydür enīs-i hātır
Cām ise bir bakımda bir hoşca zāta beñzer (G 111/2)

Kışın ve baharda daha çok içilmesi:

Mey bir āteşdür şitā eyyāmıdur anuñ günü
Gey münāsibdür emīrāna günine göre kürk (G 207/2)

Eyyām-ı bahār oldı ‘işret demidür şimdi
Gül yüzli güzellerle şöbet demidür şimdi (G 437/1)

Fiçılara konulması:

Rez duñterini cānı gibi hıfz ider fuçı
Meydānda ben anı tolu gördüm kuşağına (G 357/4)

Küplere konulup üzeri mühürlenmesi:

Bozalsa küpüñ mühri yine müller açılsa
Eyyām-ı bahār olsa karanfüller açılsa (G 362/1)

Kabakla içilmesi:

Ṭolu kabağ kucağda ayağ elde pür-‘arağ
Bir böyle mey-perest ola ayığ görür misin (G 391/3)

Şarāb-ı nāb ile toldur kabāğı nūş idelüm
Zamāne hākle toldurmadın kabāğumuzı (G 414/4)

İçki meclisinin âdâbı ve içmenin de inceliklerinin olması:

Göñül âdâb-ı bezmi kâse-i fağfurdan görmiş
Mey-i nābuñ şafāsın sāğar-ı billürdan görmiş (G 171/1)

Luṭf ile yāḳut-ı nābın görmek olur bādenüñ
Rind olan şan‘atla cāmuñ gözinüñ yağın çeker (G 129/2)

Kırmızı renkli şarap ve şaraba tevbe:

Cevher didükleri ki mey-i la'l-rengdür
Mağbül-i ehl-i şab' u pesend-i Firengdür (G 85/1)

Ey Kabûlî destüğe cām-ı şarāb-ı āl al
Bezm-i fānide çekersin āḫir-i encām cām (G 257/5)

Mey-i gül-fāma şūfî tevbenüḡ ālin bilür ammā
Şarāb-ı āl iḡerler ehl-i diller āl bilmezler (G 93/2)

Ertesi sabah baş ağrısına sebep olması:

Gice dil-dār ile tenhāca biraz bāde görüp
Ey Kabûlî seḡerî def'-i ḫumārı severin (G 326/5)

Kişinin iç yüzünü göstermesi:

Uydurur zāhirini bāḫınına
Bî-riyā gūşesidür mey-ḫāne (G 382/7)

Sevgili olmayınca âşık için içkinin de zevkli olmaması:

Yār olmayıcaḡ bezmde ey muḡrib ü sākî
Cām-ı 'arākı bāda virür nāy-ı 'Irākî

Mey bir leb-i şîrîn ile nūş olmadığıyçün
Zevḡ ehline ḫoş gelmedi telḡ itdi mezākı (G 397/1, 2)

Âşığın içkiyle cesaret kazanıp sevgiliden buse istemesi:

Būse-i la'lüḡ temennāsındadur cānā göḡül
Saḡa böyle bî-te'emmül söyleden müldür beni (G 479/3)

Şarabın kahveye tercihi:

Meyüḡ bir ḡaḡresi 'iş ehline biḡ cāndan yegdür

Tehî peymâne qahveyle tolu fincândan yegdür (G 119/1)

Şadr-ı mey-hâneye gel 'arzuñı tekmil eyle

Kahve fincânını cām-ı meye tebdil eyle (B 205)

Yukardaki örnekler daha da artırılabilir. Divan'daki rindâne ifadelerden bazıları tasavvufî şekilde yorumlanmaya da müsaittir. Burada son olarak açıkça tasavvufî manalar taşıyan iki rindâne beyti ilgili ifadelere örnek olarak yazıyoruz.

Meyüñ keyfiyyetin bir merd-i 'arifden su'âl eyle

Kemâl ehlini bulduqca ma'arifden su'âl eyle (G 496/1)

Āteş ü āb sākî-i ezeli

Ne ki şundıysa anı nüş idelüm (G 250/4)

2.3.10. Sosyal Hayat

Her ne kadar bazı çalışmalarda divan şiirinin sosyal hayattan kopuk bir şiir olduğu söylene de son yıllarda yapılan araştırmalarla bunun kesinlikle doğru olmadığı anlaşılmıştır²⁸⁴.

Kabûlî Divanı da bu bağlamda epeyce malzeme içeren bir eserdir. Hatta Kabûlî Divanı'nın en önemli özelliklerinden birinin ayrı bir çalışmaya konu olacak kadar sosyal unsurlar açısından zenginliği olduğu bile söylenebilir. Sadece sosyal hayatı konu alan müstakil manzûmelerin sayısı 40'tır. Bunlar bütün divanda % 4'lük bir yer kaplamaktadır. Bu manzûmelerden 2'si kaside, 1'i tercî-bent, 19'u gazel, 2'si mesnevî, 2'si kıt'a, geriye kalan 14 tanesi ise beyittir. Bunların uzunlukları 1 beyitten başlayıp

²⁸⁴ Burada divan şiirinin sosyal hayatla ilgisi konusundaki araştırmaların hepsini saymak mümkün değildir. Yalnız doktora tezi olarak hazırlanan ve kitap olarak basılan iki çalışmayı anmak faydalı olacaktır: Özge Öztekin, **XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler**, Ankara, Ürün Yayınları, 2006; Ömer Özkan, **Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı (XIV-XV. Yüzyıl)**, İstanbul, Kitabevi, 2007.

113 beyte kadar uzayabilmektedir. Ancak bunların haricinde, farklı konularda sayılan manzûmeler içinde de birçok sosyal hayat unsuru bulunmaktadır. Örneğin bir sonraki madde olan “Şikâyet-Tenkit” bahsinde sayılan manzûmelerde pek çok sosyal tenkit geçmektedir. Onlar da göz önünde tutulursa konunun divandaki kullanım oranı daha da yükselecektir.

Yukarıda sayılan manzûmeler içinde ise en dikkate değer olanları kasideler, musammat ve mesnevîlerdir. Bu kasidelerden ilki “Kaside-i Hikâye” başlıklı 4. kasidedir. Bu kasidede 1589 yılında Osmanlı’da çıkan bir isyan ayrıntılı olarak anlatılmakta, başlıktaki ifadesiyle hikâye edilmektedir. Kaside, büyük bir ihtimalle ilgili olaylara bizzat şâhit olunduktan sonra kaleme alınması ve tarihî gerçeklere ışık tutması bakımından önemlidir. Manzûmede bahsedilen olayın yılı, ayı, günü, hatta oluş vakti bile belirtilmektedir. Buna göre, 997 yılı, Cemâziye’l-evvel ayının 16. günü (3 Nisan 1589) ikindiden önce yeniçeriler epeyce patırtı kopardıktan sonra birleşerek divana hücum ederler. Bu arada yeniçerilerin kendi içlerinde de görüş farklılıkları olduğu anlaşılmaktadır. Bu sırada öyle bir kargaşa olur ki insanlar savaş var ya da kıyamet koptu sanırlar. Yapılan görüşmede kendilerince Rumeli beylerbeyinin yaptığı zulümleri ve sikke ıslâhı diye kendilerine bozuk akçe verildiğini anlatıp onun görevden alınıp idam edilmesini talep ederler. Diğer vezirler her ne kadar çabalasalar da bu belâyı def edemezler, kavga daha da büyür. Rumeli kazaskeri görüşmelerde âsîlere uygun cevapları verirse de bunlar yatışmazlar. O aradan gitmeden biz buradan gitmeyiz deyip daha da fazla kızarlar. Bu durumda beklemedeyken nihâyet birisi padişaha olayı haber verir ve yeniçeriler ne istiyorlarsa verilmesini, kardeşin kardeşe düşürülmemesini tavsiye eder. Olayı duyan padişah yapılan edepsizliğe öfkelenirse de önce âsîlerin para verilip dağıtılmasını emreder. Bunun üzerine parayı kabul etmeyen isyancılar padişaha gelerek edeple, bize ihsanda bulunmak istiyorsanız düşmanın başını kestirin, biz dirhem dinar istemiyoruz, derler. Sonunda padişah daha büyük zararlara yol açılmaması için onların isteklerini kabul eder. Bunun üzerine arslan gibi güçlü iki ağa Rumeli beylerbeyinin iki kolundan tutup kellesini alırlar. Tam olaylar yatıştı diye düşünülürken yeni bir belâ daha çıkar. Bu sefer isyancılar defterdarın kellesini de isterler ve

sonunda alırlar. Kellesi kesik cesetler ortada kalır. Bu sırada insanların kimisi mahzun kimisi sevinçli kimisi de şaşkın bir vaziyettedir. Halkı büyük bir korku ve evham kaplamıştır. Nihayet kalabalık dağılır ve ortalık sâkinleşir. Ancak bu olay padişahın çok canını sıkmıştır. Nasıl olur da kendi beslediği asker kendi sarayını basar, edepsizlik eder? Ertesi sabah öfkeyle vezirlerini toplar ve bir daha askere ve halka zulmedenin kendisinden zerrece iyilik göremeyeceğini söyler. (Veziriazam Siyavuş Paşa'yı ve diğer bazı vezirleri azledip divandan kovduktan sonra) Sinan Paşa'yı veziriazam, Yusuf Paşa'yı da beylerbeyi yapar. Kasidede anlatılan olay budur²⁸⁵. Tamamı 113 beyit olan bu şiirde Kabûlî, olayı okuyucunun zihninde canlandırmak için tasvirler ve yorumlar yapmaktadır. Bu kaside, edebî metinlerin tarihi nakletmede ve anlamada bir araç olarak kullanılmasına güzel bir örnek olacak niteliktedir.

Kabûlî'nin sosyal hayatla ilgili diğer kasidesinde (K 14) ise altın övülmektedir. "Der-Medh-i Altun" başlıklı ve 7 beyitlik bu manzûmede, altının zenginliği temsil etmesi, o dönemde az bulunması, iktidar sahibi ve iş bitirici olması gibi yönleri belirtilmektedir.

Haylice sikkedârdur altun

Çatı ehl-i vaqârdur altun

Şaruşın bir mücessem ağadur

Ya'ni kim veznedârdur altun

Yoğdur aşlâ özinde noğşanı

Çatı kâmil-ayârdur altun

Degme bir yirde şimdi bulunmaz

Hağ bu kim yâdgârdur altun

²⁸⁵ Halk ve asker arasındaki iktisadî sıkıntının da önemli bir sebep olduğu bu olay dönemin tarih kitaplarında da ayrıntılı ve benzer şekilde, fakat mensur olarak anlatılmaktadır. Olayda katledilen defterdarın adı Mahmud Efendi'dir. Ancak beylerbeyinin adı Solak-zâde Tarihi'nde Mahmud, Peçevî Tarihi'nde ise Mehmed Paşa olarak geçmektedir. Bk. Çabuk, **Solak-zâde Tarihi**, C. 2, s. 350-351; Peçevî İbrahim Efendi, **Peçevî Tarihi II**, s. 18-21.

‘Amel-i kīmyāya mālīkdür
Şāhib-i iktidārdur altun (K 14/1-5)

Divandaki sosyal hayatı konu alan manzûmelerden biri de 14 nolu musammattır. Bu manzûme XVI. yüzyılın sonunda Osmanlı Devlet yönetiminde ve ilmiye sınıfında yaşanan bozukluklara işaret etmekte ve bu konuya dair ilginç sosyal tenkit unsurları içermektedir. Mesela; mansıbların kişinin kemaline, liyakatine göre değil de malına mülküne göre verildiği, çok malı olanın her işinin olduğu, eskiden kişinin zatıyla mansıb alırken artık bunun kalmadığı, ilim ehlinin içinde büyük bir kırıklık, güceniklik buna karşılık cahillere büyük bir itibar olduğu, ilme değil mala değer verildiği, ırkı ve ahlakı ne olursa olsun zenginse değerli görüldüğü, buna karşılık ilimle asrının eşsizi hatta dünyanın Cüneyd’i veya Bayezid’i bile olsa fakirse ona (bu ortamda) yer bulunmadığı, zengin olmayan kişiye geliri bol yerlerde görev verilmediği, zamanın alçaklara minnet zamanı olduğu, rezillerin iyice ortaya çıktığı, kimsesizlerin sahipsiz kalıp tembellelere yardımın çoğaldığı, sessiz olana kimsenin bakmayıp cüretli olanın öne çıktığı, mansıb almak için mutlaka bir kapıya bağlanmak gerektiği, makamların sanki açık artırmaya çıkarıldığı gibi hususlar dile getirilmektedir. Altışar mısradan oluşan toplam dokuz bentlik bu manzûmenin bazı mısraları aşağıdadır.

Bakmaz kemāle şimdi kişi mālādur nazar
Vāfirce māla kādir iseñ her işüñ biter

‘İlm ehlinüñ içinde olan inkisārı gör
Erbāb-ı cehle şimdi olan i‘tibārı gör

Yir yoķ faķire ‘ilm ile ‘aşruñ vaħīdi ol
Dehrüñ gerek Cüneydi gerek Bāyezīdi ol

Virilmez aķçesüz kişiye aķçelü cihāt

Kim arturursa manşib anuñdur ziyād idüñ

Kabûlî'nin gazelleri arasında 19 tanesi baştan sona sosyal hayatla alakalıdır. Mesela “kolonya”, “yokluğudur”, “kâsebâz”, “olmak gerek”, “yeg”, “ol”... redifli gazeller bu bağlamda ilk dikkati çekenlerdir. Bunların hepsini ayrı ayrı incelemek mümkün olmadığından yalnız kolonya ve rüşvet konulu iki gazeli burada söz konusu etmek istiyoruz.

Hoş kokulu esansların alkolde çözünmesiyle elde edilen kolonya gümüzde bir temizlik maddesi, tıbbî malzeme ve keyif verici, rahatlatıcı bir madde olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır. Kolonyanın tarihine bakıldığında, icadının ve kullanımının Avrupa'ya bağlandığı görülmektedir. Kaynaklara göre kolonya ilk defa 1690'da Almanya'nın Köln şehrinde yapılmış, daha sonra Fransa'ya geçmiş ve oradan da dünyaya yayılmıştır. Ancak kolonyanın Osmanlı'daki kullanımı konusunda yeterli bilgi yoktur²⁸⁶. Eski toplumda güzel koku verici ve ilaç olarak kolonya yerine daha çok gülsuyu kullanılmış ve bu konu şiirlere de yansımıştır²⁸⁷. Kaynaklara göre kolonya Osmanlı topraklarına, II. Abdülhamid döneminin ilk yıllarında girmiştir. 1882'de ilk itriyat fabrikasını kuran Ahmet Faruki kolonyayı da ülkemizde ilk olarak üreten kişi olarak gösterilmektedir²⁸⁸.

Halbuki Divan'ında “kolonya” redifli şiir bulunan Kabûlî 1591-92'de vefat etmiştir²⁸⁹. Burada çok ilginç bir durum vardır. Eğer bu bilgiler doğruysa, Avrupa'dan çok daha önce, XVI. asırda Osmanlı'da kolonya biliniyor ve

²⁸⁶ Meselâ, Ahmet Talât Onay'ın **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar** adlı eserinde “Keyf Verici Maddeler” ayrı bir madde halinde anlatıldığı halde burada kolonyadan hiç bahsedilmemiştir. Age, s. 253-254.

²⁸⁷ Özkan, age, s. 325, 543-545.

²⁸⁸ Kolonya ve tarihçesi hakkında bk. “Kolonya”, **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1990, C. 7, s. 404-405; “Kolonya”, **Türk Ansiklopedisi**, Ankara, MEB Yayınları, 1975, C. XXII, s. 165; Aybala ve Nejat Yentürk, “Bir Damla Ferahlık Kolonya”, **Skylife**, Nisan-2001, (Erişim) http://www.thy.com/tr-TR/skylife/archive/tr/2001_4/konu5.htm#1; “Kolonyanın Tarihi”, (Erişim) <http://www.kolonya.info/tarihce.html> (04.04.2008).

²⁸⁹ Şiirin Divan'a sonradan eklenmiş olması ihtimali akla gelebilirse de yapılan dikkatli değerlendirme sonunda bunun mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Çünkü şiir, birisi muhtemelen XVI. yüzyılda istinsah edilmiş iki tam yazma nüshada birden, üstelik hiçbir fark bulunmadan aynen kayıtlıdır. Yazı tarzı da diğer şiirlerle aynıdır. Şiirin Divan'a sonradan eklendiğine dair herhangi bir emare görülmemiştir. Halbuki bahsedilen nüshaların birinde (BM) sonradan ilaveler ve düzeltmeler bulunmaktadır ve bunlar bariz olarak anlaşılmaktadır.

kullanılıyor demektir. Ancak bildiğimiz kadarıyla eski kaynaklarda ve divanlarda kolonya kelimesi geçmemektedir. Bu bakımdan Kabûlî Divanı, kolonyanın keyif verici bir madde olarak Osmanlı'daki kullanımı konusunda şimdilik eldeki en eski ve tek kaynak olarak görünmektedir. Diğer taraftan kolonyanın alkol içerdiğini ve alkolün ise, sarhoş edici olması sebebiyle Osmanlı'da tıbbî konular dışında kullanımının pek hoş karşılanmayacağı bilinmektedir. Bu durum, acaba Kabûlî'nin şiirinde övülen madde bugünkü bildiğimiz kolonyadan farklı bir şey midir, sorusunu akla getirmektedir. Halbuki okununca anlaşılacağı üzere şiirde anlatılan maddenin özellikleri bugün kullanılan kolonyaya uymaktadır. Şiire göre kolonya; cesetlere ruh, ruhlara gıda, dert ehline devâdır. Gönülde keder, üzüntü komayıp giderdiği gibi temiz yaratılış aynasına da safadır. Keyif çaresizlerine çare, can hastalıklarına hayli şifadır. Can kumrusuna kahve, kabarcık ve tane, ruha azıktır. Keyfi anında yaşlıyı gençleştirir, belki de bin (yıl?) yaşatır. Görüldüğü üzere şiirde kolonyanın bedeni ve ruhu ferahlatması, dinçleştirmesi, gençleştirmesi özellikle vurgulanmaktadır. Bahsedilen gazelin metni aşağıdadır.

Ecsâda rûh rûha ğidâdur  olonya²⁹⁰

Bi'llâh ehl-i derde devâdur  olonya

Dilde keder  omaz giderür gerdi s neden

Mir'ât-ı  ab' -ı p ke şafâdur  olonya

B - areg n-ı keyfe 'aceb çare-s zdu

Emr z-ı c na hayli şifâdur çolonya

 umr -i c na  ahve v  hab b u d ned r

Mur -ı rev na berg-i nev dur  olonya

²⁹⁰ Veznin doğru çıkması için, manz me boyunca tekrarlanan *kolonya* kelimesindeki ikinci heceyi uzatıp bir buçuk hece değerinde okumak gerekir.

Keyfi deminde pîri **Ķabûlî** cüvân ider
İnsânı yoĶsa biĶ mi yaşadur çolonya (G 11)

Kabûlî Divanı'nda yer alan, sosyal hayatla doğrudan ilgili bir şiir de rüşvet konulu gazeldir. Eskiden beri toplumların en önemli yaralarından biri olan rüşvetin Osmanlı Devleti'nde de XVI. asırdan sonra özellikle de kadılar arasında çok yaygınlaştığı bilinen bir konudur. İşte kendisi de bir kadı olan Kabûlî, kadıların çok rüşvet yediği yolundaki yaygın kanaati de biliyor ya da duymuş olmalı ki kendi nefsine hitaben rüşvetin kötülüğünü ve ondan sakınılması gerektiğini ihtar eden müstakil bir gazel yazmıştır. Bu gazelde şair; rüşvetin el malı olduğunu ve alınmaması gerektiğini söylemekte, verene, alana ve sebep olana lanet etmektedir. Kabûlî'ye göre rüşvet, yedi tasdan geçen bir zehirdir. (İnsanların) ilmiyle âmil olup akı karayı fark etmesi gerekir. Rüşvetin balı insana önce şeker gibi gelir, ama daha sonra yeme içmesinde lezzet kalmaz. Sen ne kadar gizlesen de onu veren bilir, iki kişinin bildiği saklanır mı? Başkalarından almakla onun toplanması mümkündür ama o topluluk sana ayrılığıa, nifaka sebep olur. (Bir şer olan rüşvetin) çın'ı cefa testeresi, râ'sı hañçer başıdır. Onun şerrinden kaçmayan sıhhat bulamaz. Son olarak, (bu) kabahatin her tanesi başa bir cefa taşıdır diyen şair kendine seslenerek onu almakla meşhur olma, diye öğüt verir. Bu şiirde Kabûlî, öncelikle kendi nefsine, dolaylı olarak diğer benzer konumdakilere hitap etmekte ve rüşvetin kötülüğünü anlatıp kendini ve insanları ondan vaz geçirmeye çalışmaktadır. Üzerinde durulan gazelin menî aşağıda yazılmıştır.

Ey dil il mâlıdur almalı degüldür rüşvet
Virene vü alana bâ'ış olana la'net

Yidi şasdan geçen ağıdur efendi yidüğün
'Âmil ol 'ilmün ile ağı şarayı fark et²⁹¹

²⁹¹ Buradaki *et* kelimesi, bilindiği üzere normalde Osmanlı alfabesinde *it* şeklinde yazılmaktadır. Ancak burada, muhtemelen *et-yemek* münasebeti, ayrıca kâfiyeye daha uygun olması sebebiyle, her iki nüshada da özellikle *ye'siz* biçimde yazılmıştır.

Rüşvetün şehdi saña şimdi şekerdür ammā
Telh ider sonra senün 'İşüñi qalmaz lezzet

Keşf ider anı viren sen ne kadar setr itseñ
Şaqlanur mı iki kes üstine düşen şan'at

Cem'î kâbildür anuñ aḫz ile ilden ammā
Bā'îş-i tefriqa olur saña ol cem'iyet

Şını minşār-ı cefā rāsı ser-i ḫançerdür
Ol ki şerrinden anuñ qaçmaya bulmaz şıḫḫat

Başa her dānesi bir seng-i cefādur şeynüñ
Ey Qabûlî anı almağ ile bulma şöhret (G 27)

Bunlardan başka Kabûlî'nin dönemin sosyal hayatıyla ilgili dikkate değer nitelikte iki de mesnevîsi bulunmaktadır. Bunlardan birincisini (Ms 6) şair 1582 yılında Sivas'ta kadı iken Amasya valisine hitaben yazmıştır ve kadılığı sırasında gördüğü bir davayı anlatmaktadır. İkincisi ise (Ms 15) "Mesnevî Berây-ı Akçe" başlığını taşımaktadır ve başlıktan da anlaşılacağı üzere manzûmede akçe anlatılıp övülmektedir.

Kabûlî Divanı'nda, yukarıda bazılarında bahsedilen müstakil manzûmelerin haricinde, çeşitli manzûmelerin satır aralarında da sosyal/günlük hayatla ilgili pek çok anekdot bulunmaktadır. Ancak bu notlar çoğunlukla asıl hedef değildir. Arka plandadır. Örneğin 3. musammat öncelikle bir methiyedir. Ancak bununla birlikte Osmanlı İnan savaşları gibi yer yer o dönemin sosyal ve siyasî hayatıyla ilgili ip uçlarını da içermektedir. Sosyal hayat unsurlarının bulunduğu manzûmelerin önemli bir kısmı da aşk şiirleridir. Daha önce üzerinde durulduğu gibi, klasik şiirin asıl konusu aşktır. Diğer konular aşk ve aşkla ilgili unsurlar vesilesiyle dile getirilmektedir. Bu bakımdan sosyal/günlük hayattan işaretler, sahneler de çoğu zaman

doğrudan doğruya işlenmez. Âşık-sevgili-rakîb üçlüsünün etrafında yer yer bu sahnelere de işaret edilir. Ayrıca bu sahneler umûmiyetle âşığın bakış açısından yansıtılır. Meselâ, “ile oynar” redifli gazeldeki (G 57) oyun sahneleri bu söylediklerimize güzel birer örnektir. Bir çocuğun yılanla oynaması, atalarımızın hayatında önemli bir yeri olan devenin sırtına konulan yükü yüksünmeden tabir yerindeyse onunla oynayarak taşıması, bir zerdüş ya da sihirbaz çocuğunun ateşle oynaması, tavla benzeri zar oyunları, hilebaz biriyle oynanan bir oyunda kazanılamayacağı gibi sosyal hayata dair çeşitli tablolar hep aşk ilişkilerinin etrafında şiire serpiştirilmiştir. Kabûlî Divanı’nda bu tarzda şiir aralarına yerleştirilmiş sosyal/günlük hayattan izler taşıyan söyleyişlerin hepsini burada saymak mümkün değildir. Sadece Divan’ın ilk yüz gazele kadar olan kısmında geçen sosyal hayat unsurlarından tespit edilebilenler aşağıda konu başlıklarıyla birlikte yazılmıştır.

Bazı Âdet, Alışkanlık ve Uygulamalar:

Akçe saçma/saçı âdeti:

Bu şeb ider diyü dâmâd-ı çarh ‘arz-ı cemâl
‘Arūs-ı zâl-i cihânun başına akçe saçar (K 6/18)

Akçe ‘arz eylerse ey gül saña ezhâr-ı bahâr
Dîde-i ‘âşık gibi al akçesin yabana saç (G 32/2)

Akın salma:

Leşker-i eşk ise akın şalmada
Mülk-i dilde ihtilâlüm vardır (G 90/2)

Av ve Avcılık:

Şikâr almağa çıkmış elde tırmaz şâhbâzâsâ
Ser-i a‘dâda perrân olmak ister tîğ-i bürrânun (K 1/6)

Țutulsun dâmuma dirseñ dilâ murğ-ı vişâl-i yâr
Țad-i ham-geşteñi dâm u sirişkün dânesin yem Țut (G 19/3)

Āşyânından uçurduñ murğ-ı rûh-ı düşmeni
Bâz-pervâzî degül şayyâddur gönderdigün (K 15/7)

Meded ardınca ol ey dil kaçırma fırsat eldeyken
Sağa ol gözleri âhû şikâr olmak muqarrerdür (G 49/5)

Bayram/Bayramlaşma:

Sen mâh-rûdan olmaz ise ger ba'îd 'îd
Bulur huceste-ţâli' ü baht-ı sa'îd 'îd (G 43/1)

Beñzerse rûz-ı maşşere ger rûz-ı 'îd olur
Ahbâba rûz-ı va'd u 'adûya va'îd 'îd (G 43/4)

Gördi ki biz mülâzım-ı 'îşuz Kabûliyâ
Eyyâm-ı 'îş u 'işreti oldı şa'îd 'îd (G 43/5)

Duvara, Tavana Yazı Yazma:

Şafha-i sakf-ı sipihre âh şâhum yazmağa
Tîr-i âhum hâme vü dūd-ı derūnum dūdedür (G 84/4)

Erteleme:

Bugün bir va'de itse sağa anı yarına şalmaz
Kabûlî va'de-i ferdâya şalmağ gerçi 'âdetdür (G 73/5)

Fala İnanma/Bakma:

Fâlün huceste kebkeb-i bahtuñ sa'îd ola
Giceñ şeb-i Berât günün rûz-ı 'îd ola (G 8/1)

Gece duası yapma:

Haste-dil başına devlet güneşi toğa diyü
Giceler şubha degin nâle-i şebgîr çeker (G 100/3)

Göze sürme çekilmesi:

Sürme-i hāk-i derūñ kuḥl-ı başardur ammā
İmtizāc itmediler dīde aña terdür ter (G 56/4)

Çekdiler ayağınun toprağını kuḥlāsā
Dīdeler anuñ içün biri birine terdür (G 68/2)

Haraç alma:

Mülk-i Rūm içinde başka başına sultāndur
Tañ degül alursa ḥālūñ ÇİN ü MāçİN'den ḥarāc (G 34/4)

Kâbe ziyareti-hac:

Kūyuña varanlara göster cemālūñ nūrını
Kim görürler Ka'be'de ey ruḥları gül-nār nūr (G 57/4)

Matem tutma göstergesi olarak saçlarını çözme:

Ġam-ı zūlf-i siyāh-ı yār ile öldüm şeb-i gamda
Çöz ey ebr-i siyeh gīsūlaruñ üstüme mātem tut (G 19/4)

Mehir verme:

Biz şimdi aña virmeyelüm naḫd-i dili mehr
Egirdigini başka ḳosun pīre-zen-i dehr (G 66/1)

Oyunlar:**Yüzük oyunu:**

Ḥātem-i la'1-i lebūñ zıkr eylesem durmaz 'adū
Dīv ḫuramaz ey perī mühr-i Süleymān'dan ḳaçar (G 47/5)

Hokkabazlık:

Zār oyındur şu'bede-i nerd-i maḥabbet
Sābāş aña kim anı dil zār ile oynar (G 58/4)

Satranç-tavla:

Saņa nerrād-ı felek hîle bisâtin kıraķor

Naᄁasın geķmedin ol beydağın evvel süreķor (G 80/1)

Papağan beslenmesi, şeker verilerek ona konuşma öğretilmesi:

ᄁüᄁi-i ᄁab‘um Kıabülî nice gūyā olmasun

Dil-berüñ la‘l ü lebi kıand-i mükerrerden lezîz (G 46/5)

Ten-i şad-ķāk içinde sükker-i medhünle murğ-ı dil

Kafes içinde gūyā ᄁüᄁi-i şîrîn-keleşmuñdur (G 88/4)

Şükür secdesi yapma:

Secde-i şükr itmek ey dil farz vâcibdür saņa

İmtinā‘ itmez nigāruñ vaşlına imkân var (G 95/3)

Yağma geleneği:

Sımāᄁ-ı hıvân-ı ihsân[1] ķekilmiş şarķa vü ğarba

Na‘ım-i sofra-i in‘āmı bir Tatari yağmadur (G 94/3)

Bazı Eşya, Âlet ve Malzemeler:**Ayna:**

Ölmeden ‘âlemde ey ᄁübâyı görmek isteyen

Kıl nazār āyİne-i āb içre naᄁl-i yâri ğör (G 50/6)

Ĝıll u ğışı pāk itdi mir‘ât-ı Kıabüliden

Bir dil-ber-i sımİn-ber bir sım-beden berber (G 77/6)

Çadır:

Fezâ-yı himmetünđe nüh felek Nİlî hıyāmuñdur

Serîr-i ‘izz ü rif‘at sen şeh-i ‘âlî-maķāmuñdur (G 88/1)

Hasır:

Serîr-i kaşr-ı zer-ţâka döşenmiş naţ‘-ı şâhîdür
Gedâ-yı kûyuş olan ‘âşîka bir bûriyâ yegdür (G 63/2)

Kalem-Mürekkep:

Şafha-i saķf-ı sipihre âh şâhum yazmağa
Tîr-i âhum hâme vü dūd-ı derûnum dūdedür (G 84/4)

Hâşiye yazdı haţuş metn-i kitâb-ı hüsne
Kıl kalemle saçuş etrâfına taħrîr çeker (G 100/4)

Câygîr olmasa dilde nola ĥarf-i tedbîr
Dest-i taķdîr aña hâme-i taġyîr çeker (G 100/6)

Tas:

Ĥâs-ı felegi toptolu tiryâk sanursın
Ef‘î gibi başdan ayağa içi tolu zehr (G 66/4)

Tesbih:

Dâne dâne dūr-i eşküm dökilür kana döner
Ĥalka-i rişte-i ten sübħa-i mercâna döner (G 52/1)

Su Deġirmeni:

Döner cūy-ı sirişküm üzre başum âsyâbâsâ
Aķar seyl-âb-ı eşküm âsyâb altında âbâsâ (G 13/1)

Bazı Tipler ve Meslekler:**Ayyâr-Hırsız:**

Naķd-i dili çaldurmayıgör ġamze-i yâre
Oñar mı Kâbûlî şü ki ‘ayyâr ile oynar (G 58/5)

Berber:

Ġıll u ġıŝı pāk itdi mir'āt-ı Ŗabŭlıden
Bir dil-ber-i sġmġn-ber bir sġm-beden berber (G 77/6)

Çocuk:

Gerçi ġāyet telġdŭr sākġ ŝarāb-ı ġoŝ-gŭvār
Oldı dil tıflına ammā ŝġr-i mādlerden lezġz (G 46/2)

Dil ġalkā-i zŭlf-i siyeh-i yār ile oynar
Bilmez zararın tıfl durur mār ile oynar (G 58/1)

Nār-ı ruġuġa el uzadur zŭlf-i siyāġuġ
Tersā-beçe-i āteŝidŭr nār ile oynar (G 58/3)

Deli:

Dġvāne-şıfat ŝġt u ŝadā istemez oldı (M 29/1)

Ŗaçuġ fikriyle zencġr-i cŭnŭn eglencem olmuşdur
Bu sevdāyile eŝnāf-ı fŭnŭn eglencem olmuşdur (G 76/1)

Sevdā-yı zŭlfŭġ taġıtdı 'aqlum taġa dŭŝerse ġŭġlŭm revādur
Dġvāne cāndur bġ-hānŭmāndur ehl-i cŭnŭndur ŝāġib-fŭnŭndur (G 81/4)

Fikr-i zŭlfŭġle dil-i dġvāne kŭnc-i 'ıŝġda
Bend-i zencġr-i belādur bend-i ġām-gerdġdedŭr (G 83/4)

Dil-i dġvāne esġrŭndŭr esirge ŝāhum
Niçe yıldur ġām-ı ġġsŭġ ile zencġr çeker (G 100/2)

Fakir:

Faġġr oldı şimdi ġuluġ Ŗabŭlġ
Gŭzellerden birer bŭse dilenŭr (M 32/4)

Kadı:

Devlet ol kâd İya kim bir dil-rübâ yanındadır
 Hâk bu kim ey müdde'î devlet kazâ yanındadır (G 62/1)

Kâtip:

Bilmeyüp yanlış yazar eş'arumuz
 Kâtib-i nādān elinden el-ğıyās (G 30/4)

Gelin:

Nev-'arūs-ı felegün işvesine aldanmaz
 Bakmaz arāyış-i nisvāna gönül erdür er (G 56/3)

Haberci/peyk

Varaq iltür götürür şāh-ı hazāndan bāga
 Muttaşıl peyk-i şabā olsa 'aceb mi pūyān (K 2/6)

Hokkabaz

Ol işve-sāz kande ki hengāme-sāz ola
 Nüh kāse ile anda felek kāse-bāz ola (G 6/1)

Kılıç ustası:

Ol 'araqnāk olmuş ebrūsın mücellā itdi yār
 Şanasın şemşirgerdür hañçer-i bürrān açar (G 92/4)

Kuyumcu/sarraf:

Eline hāk-i siyeh alsa Qabūlī zer olur
 Var ise mālīk-i iksīr-i gam-ı zergerdür (G 68/5)

Dil-i naqqādı şarrāf-ı nuqūd-ı cevher-i 'irfān
 Derūn-ı sīne-i veqqādı fihrist-i firāsetdür (G 73/2)

Söyledikce leblerin ol gönça-i handān açar

Benzer ol gevher-fürüşa hoşka-i mercân açar (G 92/1)

Sarhoş:

Bir nesne mi tutar el ayak sâkiyâ ‘aceb
Elde ayak ayakda mey-i la’l-fâm ola (G 3/4)

Husrev-i ‘âlem ider âdemi keyfiyyet-i mey
Kim ki nüş eyler ise cür‘a-i cāmın Cem olur (G 55/2)

Çeşm-i pür-hışmuñ ile ol iki rā-yı ğarrā
İki mestün iki destinde iki hañçerdür (G 68/3)

Mest-i şarāb-ı ‘ışk olana vā‘izün bugün
Az iş degüldür itdügi hâdden ziyâdedür (G 72/3)

Sûfi:

Şûfi peymân eylemiş peymâne döndürmem diyü
Korqum oldur ‘ahdine tırmaz yine bir gün döner (G 64/5)

Meclisde şûfi cūşa gelüp dest-i şevk ile
Şad çāk-i hırka eyledügi harq-ı ‘âdedür (G 72/2)

Terzi:

Qāmet-i ağıyāra bir yitmez kabā
Anı ey hayyāt-ı hicrān iki biç (G 33/2)

Vâiz:

Urma dem vā‘iz cehennemden dehānuñ hayra aç
Ağızuña bir gün gelüp urılmadın mühr-i süküt (G 25/2)

Kürsi-i va‘za çıkup halka naşihat eyleme
Tut sözüm vā‘iz benüm benden saña budur öğüt (G 25/5)

Mest-i şarāb-ı ‘ışk olana vā‘izüh bugün
Az iş degüldür itdügi hadden ziyādedür (G 72/3)

Ço vā‘iz kıl ü kālî ehl-i hāl ol yoḥsa hāl ehli
Zer-i hālîş gibi kāl oldılar hiç kāl bilmezler (G 93/4)

Yaşlı kadın:

Biz şimdi aña virmeyelüm naḳd-i dili mehr
Egirdigini başka ḳosun pīre-zen-i dehr (G 66/1)

Dār-ı cihānda kimseyile dirlik eylemez
Dünya ki bir ‘acūze-i bed-zindegānedür (G 87/3)

Eğlence, Meclis:

Gel bu şeb büseye ‘ahd eyledüğün döndürme
O daḫı dün gice meclisdeki peymāna döner (G 52/2)

Sāḳî-i bezm-i şafā ‘ışk ehline sāḡar şunar
Payumuz virmez bize gelse ḳadeḫ ayak ṭolar (G 64/1)

Meclisde şūfi cūşa gelüp dest-i şevḳ ile
Şad çāk-i hırḳa eyledügi ḫarḳ-ı ‘ādedür (G 72/2)

Sımāṭ-ı bezm-i ‘işretdür bisāṭ-ı çarḫ yanunḡa
Döner bezmünḡe mihr ü māh zerrīn iki cāmunḡdur (G 88/3)

Ulaşım-Haberleşme:

Gemi:

Zevraḳ-ı meyden yükünḡi şöyle ṭut
Tā belürsüz ola cānā baş u ḳıç (G 33/3)

Mektuplaşma:

Bülbül-i zāra Qabūlī cānib-i gülden gelür
 Ğonca-i pıçide-i gül nāme-i negşüdedür (G 84/5)

Giyim, Kuşam, Süslenme:

Şāhid-i bāğ gehi sebz ü gehi zerd geyer
 Ya'ni bu reng ile āşüfte ola hālk-ı cihān (K 2/13)

Nev-'arūs-ı felegünj 'işvesine aldanmaz
 Baqmaz ārāyiş-i nisvāna gönül erdür er (G 56/3)

Qabā-yı 'āriyetden cismi 'ārī kılmak erlikdür
 Libās-ı atlas u dībāya aldanmak qabalıkdur (G 65/2)

İnanışlar:

Bayram günlerinde riyazetin haram olması:

Ben anladum ki sāki-i gül-çehresüz şarāb
 'İşret deminde hem-çü riyāzet haram ola (G 3/6)

Ruhların insanlarla alakalı olması:

Hālk ile nola ervağ kesb-i 'alāka itse
 Nāzır degül mi peste hırşid-i evc-i rif'at (G 21/3)

Peri gören bazı insanların delirmesi ya da o periye aşık olması:

Göricek 'āşık-ı dīvāne ider insānı
 Ol perī-çehre Qabūlī ne güzel ādem olur (G 55/5)

Mimarî-Mekân:

Hāne-i ten dūd-ı āhum olmasa tutmaz qarār
 Üstüvār olmaz sütün olmayıcağ saqf-ı büyüt (G 25/4)

Muqarnes qubbesi başum muqavves tākası qaşum

Beden aşr-ı belâdur üstühvânlar nerdübânıdur (G 53/4)

Güşe-i mey-kedeyi oma abûlî elden
oyacak güşe degül zev idecek yerdür yer (G 56/5)

Sarây-ı adrünüñ bünyâdı mukem adri ‘âlidür
Meh-i nev güşe-i gerdünda güyâ arf-ı bāmuñdur (G 88/2)

Her arafdan gün yüzüñ seyr itmek içündür senüñ
SİNeme bir niçe revzenler ki ol peykān açar (G 92/3)

Mahkeme:

Da‘vî olur mı şāhid-i vāhidle ayrı yok (M 18/2)

Çenār ile çemende da‘vi-i hūsn eyler imiş serv
Kimesne da‘visin faşl idemez zîrā özi leddür (G 78/2)

Padişahlık alâmetleri:

Berat, Tuğra, Devlet Nişanı:

Ol ebrûlar berāt-ı hūsnüñüñ tuğrā-keşānıdur
Bu ‘ünvān ile añılmaq begüm devlet nişānıdur (G 53/1)

Mehter:

Biz mehterān-ı pīşrev-i ‘işa uyalum
Vā‘iz de ablını çala ursun şolağına (G 357/3)

Alem:

Sen ‘alem gibi çekil ‘āşk dirilsün yanua
Çünkü ‘asker dirliqi mīr-i livā yanındadır (G 62/5)

Bayrak:

Alay bayraqlarıdur her elif her sar-ı bālāda
Hürûf-ı nazmı ‘asker hāk midād-ı tūğ-ı şāhidür (G 89/4)

Rāyet:

Dikildi rāyet-i idāmı bām-ı aşr-ı Kisrāya

Ser-i mīrān-ı Īrān aña nisbet seng-i hārādūr (G 94/4)

Para:

Muhalles olmağa hālîş ‘amel gerek hıvace

Halāş iden seni ğamdan ne fızzadur ne zeheb (G 16/3)

Akçe ‘arz eylerse ey gül saña ezhār-ı bahār

Dīde-i ‘āşık gibi al akçesin yabana saç (G 32/2)

Rūy-ı zerdüm eşk-i sürhüm buldı yanuñda revāc

Hoş muqarrerdür cihānda dirhem ü dīnārı gör (G 50/5)

Cāhilūñ har gibi göñlin büyüden zerdür zer

Zer ile fahr idinüp ğurre olan hardur har (G 56/1)

Ben zer ü sīme Qabūlī iltifāt itmem fakır

Rağbet-i dīnār u dirhem ağniyā yanındadır (G 62/7)

Bakamaz hergiz anuñ yüzine ol sīm-beden

Rūyını zerd idüben ‘āşık olan eylese zer (G 70/4)

Hālî kıomaz ol yāri māni‘ olur ağyārı

Didüm ne umar ol har bizden didiler zer zer (G 77/2)

Qo vā‘iz kıl ü kıali ehl-i hāl ol yoħsa hāl ehli

Zer-i hālîş gibi kıāl oldılar hiç kıāl bilmezler (G 93/4)

Yiyecek-İçecekler:

Biryān (kebab), döner:

Nār-ı hasretle küle döndi ten-i pür-süzum

Yana yana dil-i şad-pāre de biryāna döner (G 52/4)

Macun, mey:

Ma‘cūn-ı lebūñ nūş-ı ğamuñ zevķini virmez
Virür mi meyūñ Őevķini keyfiyyet-i pür-Őa‘ş (G 31/2)

Ayva, elma:

Ne bih müŐābih olur ğabğab-ı ğabībe ne sīb
Zihī leŐāfet-i ğabğab zihī ğabīb-i nesīb (G 18/1)

Elma:

Görince ğabğabuñ ğālūñle cānā
Didüm bāğ-ı ruğuñda miski tuffāğ (G 36/3)

Őeftali:

Ol gül-i bāğ-ı vefā Őeftālu-yı la‘l-i lebūñ
Mīve-i Őīrīn ü nağl-i sāye-perverden lezīz (G 46/3)

Şeker:

Sükker-i la‘lüñe öykündüm dir ise dadı yoğ
Lezzeti Őīrīn dehānuñdan meğer ağz ide ğand (G 41/2)

Palude-pelte (tatlı):

Elmās-ı dūr-i eŐküm göñlüñe eŐer itmez
Pālūde-i tersin sen ammā yüregūñ mermer (G 77/4)

2.3.11. Őikāyet-Tenkit

Kabūlī Divanı’nda Őikāyet ve tenkit konulu 26 manzūme bulunmaktadır. Divan’da % 3’lük bir yer kaplayan bu manzūmelerden 1’i kaside, 2’si musammat (tahmis), 6’sı gazel, 1’i mesnevī, 16’sı beyittir. Bunlardan yalnız mesnevīde (Ms 7) “Őikāyet-nāme” başlığı bulunmaktadır.

Őikāyet ve tenkit edilen konular ise çeŐitlilik arz etmektedir. Ancak bunların içinde en fazla Őikāyetin talihten, felekten ve zamandan olduğu görülmektedir. Örneğin M 24, G 81, G 178 gibi manzūmelerde talihten

şikâyet edilmiştir. G 71, G 80 gibi manzûmelerde ise felekten şikâyet söz konusudur. Bunlardan başka ihtiyarlıktan (M 28), aşktan, sevgili ve rakîbden, düzenin bozulmasından, ayrıca muhtelif şahıslardan şikâyet edildiği de olmuştur. Şikâyet ve tenkit edilen şahıslar arasında o dönemdeki devlet görevlileri, vergi tahsildarları ve kadılar bulunmaktadır. Meselâ, Divan'daki 3. kasidenin girişinde âlim ile âmil²⁹² mukayesesi yapılmakta ve âmilden şikâyet edilmektedir. Fakat daha sonraki beyitlerden, Kabûlî'nin bir yerde kadı iken iki vergi tahsildarı ile arasında bir sürtüşme meydana geldiği, onların zulmüne karşı çıktığı, reaya ile tahsildar arasında kaldığı ve bu yüzden görevden alındığı anlaşılmaktadır. Bu kasideyle şâir olanları anlatıp tahsildarları padişaha şikâyet etmekte, onların idamını ve kendisinin de ödüllendirilmesini istemektedir. Yer yer sosyal tenkit ifadelerinin bulunduğu bu manzûme, XVI. yüzyılda bir Osmanlı kadısının başından geçen sorunları ve devlet görevlileri arasındaki çatışmaları yansıtmaları bakımından dikkate değer niteliktedir.

Devr-i zamâne şimdi 'aksine dâyir ancağ
A'lâda cāy-ı cāhil esfelde kıadr-i kāmil

Rif'âtde şimdi nādān zilletde ehl-i irfān
'Aksine döndi çarğ-ı dolāb kıadr-i fāzıl

Bİ-rağbet ehl-i ibret nāmerde kıadr ü rağbet
Esfelde kıadr-i 'ālī a'lâda cāy-ı sâfıl (K 3/8-10)

Yine burada anılması gereken diğer bir manzûme de Divan'daki 7. mesnevîdir. Bu manzûmede Kabûlî, Haymana kadısı olan Osman adlı birinden bahsederek onun kanuna, fermana ve dine uymadığını belirtip ona nasihat ve bu kişiyi de sultana şikâyet etmektedir.

Oğumağ yazmağ ol miskîne bühtān

²⁹² 'âmil: Vergi tahsiline memur kimse; mütesellim; mütevellî; (tarihte) vali. Devellioğlu, age, s. 39.

Siyâsetdür yanında hük-m-i sultân

Mağallin bilmeyüp eyler nizâ'ı

Şehenşâh emrine yoğ ittibâ'ı

Zebânına gelen nîk ü eger bed

Çabûl olmağ gerek bî-men' ü bî-red

Görinür bir şağl vü bir tebehkâr

Yanında toğrı yoğ herkes günehkâr (Ms 7/7-10)

Bahsedilen manzûmelerden başka, diğeri şiirlerin arasında da yer yer şikâyet ve tenkitler bulunmaktadır. Kabûlî'nin özellikle sosyal tenkit nitelikli ifadeleri epeyce fazladır. Meselâ aşağıdaki beyitlerde o döneme ve o dönemdeki anlayışa yönelik bir tenkit söz konusudur. Bu bağlamda şâir; zamanede dürüst olmayan şahısların makbul, doğruluğuna ise büyük bir suç sayıldığını, harama hürmet ve haramîye rağbet olduğunu, sabır ve kanaat ehliyle insanların ilgilenmediğini, kemâl sahibinin zillet içinde, câhillerin makam ve mevkîlerde olduğunu, istikâmetli olmanın günah olduğunu ifade etmektedir.

Mağbûl olan zamânede şahş-ı sağİmdür

Toğruya istikâmeti cürm-i 'azİmdür

Hürmet harâma rağbet ü 'izzet harâmiye

Şabr u çanâ'at ehline de Hağ Kerİmdür

Şâhib-kemâle zilleti 'izzet durur velî

Câh u celâli câhile çâh-ı cağİmdür

Her ne cefâ olursa revâdur Çabûliye

Yitmez mi bu günâh aña kim müstağİmdür (G 51/1, 3, 4, 7)

Divan'ın pek çok yerinde şâir felekten ve zamandan şikâyet etmektedir.

Şorma ey dil baña devr-i felek-i ğaddârı
Kendünün ğâyeti var cevrine yokdur ğâyât (G 28/4)

Āsmân-ı hünere mihr-i ziyâ-güster iken
Zerreveş yirlere çalmağ beni lâyıķ mı zamân (K 2/42)

Bezm-i belâda iñler isem nola ney gibi
Devrân ayağa şaldı beni dürd-i mey gibi (G 403/1)

Nitekim aşağıdaki gazelde de son beyit hariç felekten şikâyet edilmektedir.

Bu felek kim âdemi Ya'ķübveş nālân ider
Geh döner Yūsuf gibi Mışr ehline sulţân ider

Çekdürür geh cāna ebnā-yı zamānuñ cevriñi
Gāh olur iħvān içinde fāyıķ-ı aķrān ider

Ġalib iken bir zamān nā-merde maġlūb itdürür
Pādşāh iken esīr-i gūşe-i zindān ider

Ķa'r-ı çāh iken yirin geh ğarķ-ı cāh eyler velī
Gāh olur rāh-ı cefāda ħāk ile yeksān ider

Ey Ķabūlī ķahr-ı Ħaķ müstelzim-i elţāfdur
Ārif-i sırr-ı Ħudā bu nūkte[y]i iz'ān ider (G 71)

Konuyla ilgili metinlerin tamamını burada vermek mümkün değildir.

Nitekim 131, 134, 202, 216, 221, 363, 365, 399, 409 gibi gazeller hep şikâyet ve tenkit içeren gazellerdir. Yine Ms 5'te çavuşlar şöyle tenkit edilmektedir:

...

Āh elinden bu kavm-i bed-ḥ'āhuṅ
Dād elinden bu cem'-i güm-rāhuṅ

Bunlaruṅ nāmına dinür şavış
Bunlaruṅ kārı ḥīle vü teşvīş

Bunlar İmān u mü'mini bilmez
Ehl-i İmāna merḥamet kılmaz

Bunlaruṅ cell ü ḥürmeti yoḫdur
Ḥalḫ arasında ḥürmeti yoḫdur

Ḍaleme birbirine ḫarḫaşdur
Sözleri buṅa Yemenī ḫaşdur

Bunlar anlar durur 'ale'l-ıtlāk
İşleri ḫulm ü kizb ü buḫz u nifāk

El-firār el-firār anlardan
Ki firār ide 'ār anlardan

Ḍulmi gör 'ār neyler anlarda
Ki hüner bir olur erenlerde

Alur Etrāküṅ aḫçesin anlar
Geçer erbāb-ı ḫükme oyunlar

Geh ḫilāf aṅladurlar aḫkāmın
Yire çalarlar anlaruṅ nāmın

İşleri hayrı şerre döndürmek
Şer işi zulm ile begendirmek

Başıdur her biri felāsifenüñ
Böyledür ‘âdeti bu t̄âyifenüñ (Ms 5/46-57)

Kabûlî'nin özellikle o dönemdeki idarî bozulmalarla, rüşvetin yaygınlığıyla ilgili pek çok ifadesi, tenkidi vardır. Meselâ bir beyitte işlerin altınla ve torpille yürüdüğünü şöyle dile getirmektedir:

Kim virür başa kazâ il kadar altunum yok
Elde iller gibi bir hañ-ı hümâyūnum yok (G 491/1)

Diğer taraftan ömrünün son deminde Mısır'da kadılık yapmış olan şâir, anlaşılabilir buradan da pek memnun kalmamış ki bir şiirinde (G 221) bu konudaki şikâyetlerini dile getirmekte ve okuyucuya Mısır'a gelmemeyi, burada yaşamamayı tavsiye etmektedir. Yaşanan gerçek hayattan izler taşıyan bu şiirde ayrıca zamamında kâmil insana değer verilmediğini, istikamet yerine sakâmetin (noksanlık, bozukluk) revaç bulunduğunu da söylemektedir.

Burada son olarak Kabûlî'nin klasik divan şiiri anlayışında yaygın olan gül-bülbül hikâyelerine yönelik isyan ve tenkidini belirtmek istiyoruz. Kabûlî, aşağıda yazılan beyitlerinde, ey çalgıcı biraz sen söyleyen de görsek, ne zamana kadar bülbül lafını dinleyeceğiz ve ey yanakları gül (gibi sevgili) bülbül dediğin ezelden bildiğimiz kuştur, bize onu çok fazla uçurma, derken bir bakıma eski toplumun yerleşik hikâyelerine, anlayışlarına itiraz etmekte ve yenilik isteğini dile getirmektedir.

Muñribâ sen de biraz söylene virsen görelüm
Niçe bir diñleyelüm bülbül-i bâğuş lāfın (G 324/2)

Bülbül didüğün bildüğümüz kuşdur ezelden
Ey ruhları gül anı bize kıtacı uçurma (G 378/4)

2.3.12.Tarih

Bilindiği üzere divan şairleri kimi zaman çevrelerinde meydana gelen, duydukları, gördükleri çeşitli olayları ebced hesabından yararlanarak şiirle tespit etmişlerdir²⁹³. Divan şiirindeki bu yaygın geleneğe Kabûlî de uymuştur.

Kabûlî Divanı'nda tarih düşürmek maksadıyla yazılmış 25 manzûme bulunmaktadır. Divanda % 3'lük bir yer tutan tarih manzûmelerinden 23'ü kıt'a, 2'si gazel şeklindedir.

Bu tarih manzûmelerinde Kabûlî, kendi hayatı ve çevresinde meydana gelen çeşitli olayları tespit etmiştir. Bunlar arasında, biri annesinin vefatı olmak üzere 3 vefat, 1'i sünnet düğünü olmak üzere 3 düğün, 6 atama, 1 azl, 1 doğum tarihi, 8 inşaat ve tamir, 1 bir paşanın gelişi, 1 padişahın tahta çıkışı, 1 ihsan tarihi bulunmaktadır. Bu tarih kıt'alarının hangi konuya dair oldukları ve işaret ettikleri tarihler aşağıda sırasıyla gösterilmiştir.

Manzûme no	Ne İçin Düşürüldüğü	İşaret Ettiği Tarih
T 1	Murad Han'ın hediyesine	1574
T 2	III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnetine	1582
T 3	Anadolu beylerbeyinin Rumeli beylerbeyi olmasına	1577
T 4	Siyavuş Paşa'nın veziriazam olmasına	1590-91
T 5	Bir paşanın gelişine	1586
T 6	Annesinin vefatına	1581
T 7	Bir paşanın Anadolu kazaskeri iken Rumeli kazaskeri olmasına	1580
T 8	İbrahim Efendi diye birinin cami yaptırmasına	1587
T 9	Abdülbaki diye birinin iki çocuğunun doğmasına	1587

²⁹³ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. İsmail Yakıt, **Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1992.

T 10	Sadrazam İbrahim Paşa'nın padişahın kızkardeşiyle evlenmesine	1586
T 11	Kazasker Monla Ahmed'in mescid yaptırmasına	1591-92
T 12	Gediz kadısının azline	1553
T 13	Birinin Şam valiliğine tayinine	1581
T 14	Kasır inşasına	1575-76
T 15	Bir paşanın hamam tamirine	
T 16	Bir hamam inşasına	1574-75
T 17	Birinin Üsküp kadılığına	1579
T 18	Ferhad Paşa'nın Lori Kalesi'ni tamirine	1584
T 19	Sultan III. Murad'ın tahta çıkışına	1574
T 20	Sultan II. Selim'in vefatına	1574
T 21	Birinin devlette bir makama gelmesine	1557-58
T 22	Defterdarın Tumanis Kalesi'nde cami yaptırmasına	1584
T 23	Beylerbeyinin düğününe	1572-73
T 24	Defterdarın kasır yaptırmasına	1574-75
T 25	Sultanın şeyhinin vefatına	1582

2.3.13.Diğer Konular

Kabûlî Divanı'nda yukarıda sayılan konulardan başka; 4 kudûmiyye, 2 muamma, 2 ayrılık ve üzüntü, 1 mersiye konulu manzûme vardır. İncelemede topluca değerlendirilen bu manzûmelerin bütün şiirlere oranı ancak % 1'dir. Bu şiirlerin 1'i terkîb-bent, 1'i tercî-bent, 1'i müsemmen, 1'i müseddes, 1'i tesdis, 2'si gazel ve 2'si de kıt'a şeklindedir.

Padişahlarla öteki devlet büyüklerinin savaş ya da herhangi bir amaçla bir yere itmeleri yahut gittikleri yerlerden dönmeleri üzerine yazılan şiirlere *kudûmiyye* veya *istikbâliyye* denmektedir²⁹⁴. Bu tür şiirler daha çok kaside nazım şekliyle yazılmış olmakla birlikte Kabûlî'nin kudûmiyyelerinden 1'i tercî-bent, 1'i müsemmen, 2'si de gazel şeklindedir. Şair bu manzumeleri, kim olduğunu bilemediğimiz bir sevdiğinin gelişi vesilesiyle yazmıştır. Gurbet elde

²⁹⁴ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 136.

ve ayrılıkla üzgün iken, ilgili kişinin gelişyle sevinmiştir. Bu manzumelerden tercî-bent (M 2) ve müsemmen (M 6) aynı mütekerrir mısra etrafında ve aynı vezinle yazılmıştır. Bu iki manzûmenin Ferhad Paşa için yazılmış olması ihtimali varsa da bu kesin değildir. Ayrıca manzûmelerden üçü (M 2, M 6, G 198) “geldün”, diğeri de “-umuz geldi” redifini taşımaktadır.

Divan’da 2 muamma konulu manzûme vardır. İkisi de kıt’a şeklinde olan muammalardan biri Farsça (Kt 35), biri Türkçe’dir (Kt 36).

Kabûlî Divanı’ndaki iki manzûmede sevilen birinden ayrılmanın üzüntüsü dile getirilmektedir. Bu manzûmelerin birinde (M 8) Necâtî Bey’in bir beyti tesdis edilmiştir. Diğeri (M 9) ise müseddes nazım şekliyle yazılmıştır. Bu şiirlerde ayrılığın söz edilen ve kendisine hitap edilen şahıs ya da şahısların kim olduğu belli değildir. Ancak devlet adamı oldukları şiirlerden anlaşılmaktadır.

Kabûlî Divanı’nda mersiye konulu tek manzûme bulunmaktadır (M 1). Terkîb-bend nazım şeklinde olan bu manzûme, ismi açıkça zikredilmeyen bir vezir/beylerbeyi için yazılmıştır. Bilindiği üzere mersiyeler, ölenin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek ve onu hayırla anmak için yazılmış şiirlerdir. Bu anlamda Kabûlî’nin mersiyesi de divan şiirindeki diğer mersiyelerden farklı değildir²⁹⁵. Beş bentlik mersiyenin ilk bendinde şâir, bütün olayların sebebi olarak gördüğü feleğe seslenerek ona sitemde bulunmaktadır. Mersiyenin girişi şu şekildedir:

Neyledün ey çarḥ-ı zâlim neyledün ḳan eyledün
Bir vezîri yoḳ yire ḥâk ile yeksân eyledün

Buradaki ilk mısra, Hayâlî’nin İbrahim Paşa’nın öldürülmesi üzerine yazdığı murabbâ mersiyenin mütekerrir mısraına çok benzemektedir. Bahsedilen mısra şöyledir:

Neyledün ey çarḥ-ı ḥünî neyledün ḳan eyledün

²⁹⁵ Mersiyelerle ilgili bk. İsen, **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**. Bu eserde Kabûlî’nin mersiyesinden söz edilmemektedir. Age, s. XX.

Görüldüğü gibi iki mısra arasında sadece bir kelime farkı (hûnî: zâlim) bulunmaktadır. Ayrıca her iki mersiye'nin de ilk bendi "eyledün" redifi üzerine kurulmuştur²⁹⁶.

Kabûlî'nin mersiyesinin ilk bendinden anlaşıldığına göre, mersiye söylenen kişi önce yükselerek vezir beylerbeyi ve musahib olmuş, fakat daha sonra, şairin ifadesine göre, iftiraya uğrayarak padişahın gazabına uğrayıp idam edilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, bu kişinin kim olduğu net olarak bilinmemektedir. Kabûlî'nin münasebette bulunduğu devlet büyükleri arasında buradaki tarife kısmen Ferhad Paşa uymaktadır. Ferhad Paşa da önce başarılarıyla göz doldurmuş ve sadrazamlığa kadar yükselmiş, fakat daha sonra Sinan Paşa ve taraftarlarının aleyhinde konuşmaları ve Eflak Voyvodası ile anlaşığı yolunda dedikodular çıkarmaları üzerine görevinden azledilip îdâm olunmuştur. Ancak Ferhad Paşa'nın Ekim 1595'te idam edildiği, Kabûlî'nin ise ondan daha önce, 1591/92'de vefat ettiği düşünülürse bu kişinin Ferhad Paşa olmadığı ortaya çıkar²⁹⁷.

Manzûmenin ikinci bendinde ilgili kişi iyilikleri anlatılarak övülmektedir. Üçüncü bentte yine feleğe sitem, dördüncü bentte "ağlasun" redifi etrafında ölen kişinin kaybindan duyulan üzüntü dile getirilmektedir. Beşinci ve son bentte ise, kadere teslim olmak, ölen kişiye dua etmek, ayrıca dünyaya adlanıp gurulanmamak gerektiği ifade ve padişaha dua edilmektedir.

²⁹⁶ Hayâlî'nin mersiyesi için bk. **Hayâlî Divanı**, s. 69.

²⁹⁷ Ferhad Paşa'yla ilgili tezimizin "Hayatı/Görüştüğü Devlet Büyükleri" bölümüne bk.

2.4. DİL VE ÜSLUP

2.4.1. Dili

Kabûlî İbrahim Efendi bir XVI. yüzyıl şairidir. Eski Anadolu Türkçesi devresinden sonra gelen ve dil bakımından Osmanlıca denilen bu dönemde “Dilin iç yapısı bakımından eskinin izleri silinmiş ve yeni gramer şekillerinin hâkimiyeti tamamlanmıştır. Dış yapıda ise Arapça ve Farsça terkiplerin hem kesâfeti, hem de zincirlemesi âzamî haddine varmıştır.”²⁹⁸ Daha ayrıntılı bir söyleyişle, “XVI. yüzyılda Osmanlı Türkçesi de klasik biçimini almış, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinden sıyrılarak birçok Türkçe kelime yerine Arapça ve Farsça’dan deyimler, kelimeler ve uzun tamlamalar kullanılmağa başlanmış, Türkçe yeni bir biçime dönüşmüştü. Kısacası, bu yüzyılın dili önceki yüzyıllardan oldukça farklı, daha süslü ve ağdalı bir dildir. Bir yandan İran şiirinin süregelen te’siriyle, bir yandan da dili aruz kalıplarına daha kolay uygulayabilmek için alınan Arapça ve daha çok Farsça kelimelerin çoğalmasıyla, sonradan (Cumhuriyet döneminde) “Osmanlıca” denilen, zor anlaşılır bir dil meydana gelmiştir. Bu dilde Türkçe kelimeler azalmış, bunların yerini yabancı kelimeler doldurmuştur. Buna karşı Türkçe, cümle yapısında kendini hissettirmeğe başlamış, böylece kelimeleri yabancı, ama söylenişi Türkçe olan bir şiir dili gelişmiştir. Şiirde kullanılan dilin ölçüsü, kâfiye ve nazım şekillerinin belli kaideleri içinde yine nesir diline göre daha sade olduğu söylenebilir.”²⁹⁹

Kabûlî’nin dili de kısmen bu çerçevede sayılabilir. Kısmen diyoruz, çünkü aşağıda izah edileceği üzere, Kabûlî’nin şiirlerinde bu değerlendirmelere uymayan noktalar da vardır. Kabûlî bir taraftan geleneğe uyarak şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere yer vermiş, çok fazla olmamakla birlikte uzun zincirleme tamlamalar yapmıştır. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi:

²⁹⁸ Muharrem Ergin, “Osmanlıca”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, C. 2 (Dil-Kültür-San’at), s. 146.

²⁹⁹ Halûk İpekten-Mustafa İsen, “XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, C. 3 (Edebiyat), s. 144.

Żābıt-ı kâ'ide-i bārgēh-i pādşehī

Bāsiṭ-ı kâyime-i taḥt-geh-i heft cihān (K 7/28)

Miftāḥ-ı kufı-ı maḥzen-i sırr eyle her sözüñ (M 18/IV)

Kākül-i ḥam-der-ḥam-ı dil-ber gibi pıçıdeyüz (M 22/I)

Eyleyüp būs-ı dehān-ı teng-i yāri ārzū (M 22/IV)

Zencīr-i ser-i zülf-i dü-tā istemez oldı (M 29/I)

Zātuñ sezā-yı kaşr-ı ḥurrem-sarāy-ı devlet

Şānuñ şeref-fezā-yı şadr-ı şafā-yı devlet (G 22/1)

Gülşen-ārā-yı bahāristān-ı nüzhetgāh-ı üns

Bir dıraḥt ārāyiş itmiş kadd-i dil-cū koymış ad

Çehre-perdāz-ı teşāvīr-i nigāristān-ı kıuds

Sāde bir peyker güşāyiş eylemiş rü koymış ad

Şem'e-i kāfürī fūrüzān eylemiş gerden dimiş

Ḥalka-i düd-ı siyāh-ı şem'e gīsü koymış ad (G 44/4-6)

Çın-i zülfün kim siyeh-püşidedür pāşidedür

Sünbül-i pıçidedür kim şebnem ile çidedür

La'l-i nābuñ ḥāl-i müşğınün 'izār-ı nāzikün

Sükkerī-pālūde misk-ālūde gül-mālidedür (G 83/1-2)

Sünbülün gül-büy u gül-püş u gül-āb-ālūdedür

Verd-i ruşsarun gül-i sırāb-ı sünbül-südedür (G 84/1)

Ġarīb ü bî-meded ü bî-kes ü ħarābe-nişîn
Muqayyed-i resen-i ġam esîr-i derd ü elem (G 254/6)

Bu örnekleri daha da arttırmak mümkündür. Kabûlî'nin bu uzun tamlamaların bir kısmını özellikle mânâyı daha fazla vurgulamak, hissettirmek için yaptığı anlaşılmaktadır. Meselâ

Ġam-ı zülf-i siyâh-ı yâr ile öldüm ŧeb-i ġamda
Çöz ey ebr-i siyeh ġisûlaruŋ üstüme mâtem tüt (G 19/4)

Ŧolansa riŧte-i târ-ı zülûf-i yâre nola
Biri biriyle iki riŧtedür ulanı yürür (G 115/4)

Ĥalkâ-i zencîr-i zülf-i yâre kıomaz iĥtiyâc
‘Āŧıķı bend-i ġama çekmekdedür kıullâb-ı ‘ıŧķ (G 184/4)

Nola rûz-ı viŧâle irse ġöŋlüm niĥe bir her ŧeb
Ġam-ı sevdâ-yı zülf-i yâr ile fikr-i dırâz itsün (G 300/4)

Keŧ-â-keŧ-i ġam-ı zencîr-i zülf-i dil-ber ile
Selâsil-i ħalaķât-ı elem-keŧide misin (G 303/4)

beyitlerinde ortak olan birinci husus tamlamaların uzunluġu ise, ikincisi de sevgilinin saçlarından bahsedilmesidir. Kabûlî, sevgilinin saçının uzunluġunu anlatırken uzun bir tamlama yapmıŧ, böylece beyitte anlatılan mânâyı dil ve yapıyla da hissettirmeye ħalıŧmıŧtır.

Yine aŧaġıdaki beyitte ŧair, belki de vücudundaki yaraların ħokluġunu, uzunluġunu, baŧtan baŧa olmasını hissettirmek için özellikle uzun bir tamlama yapmıŧtır.

Zaĥm-ı tîġ-i hicr-i dil-berle ser-â-ser yâreyem

Gerçi yāre yāreyem bāşed ki yāre yarayam (G 258/1)

Anlamın dil ve şekille desteklenmesi işini, aşağıdaki beyitte de görmek mümkündür. Şair, minarenin ve sevgilinin boyunun uzunluğunu anlatmak için uzun bir tamlama yapmış, ayrıca müezzinin minareye döne döne ve tekrar tekrar çıktığını anlatırken de özellikle "diyü diyü" tekrarlamasını kullanmıştır.

Ğadd-i bülend-i dil-bere beşzer diyü diyü
Vāfir ıolaşdı ıurdu mü'ezzin menāreye (G 380/2)

Bununla birlikte dilin ağırlığı ya da sadeliğinin kimi zaman ifadeye göre değiştiği de olmaktadır. Meselâ

Dil ħalka-i zülf-i siyeh-i yār ile oynar
Bilmez zararın ııfl durur mār ile oynar (G 58/1)

beytinde Kabûlî, sevgilinin saçının uzunluğunu anlatırken uzun bir tamlama yapmış, çocuktan bahsettiği ikinci mısrada ise sade, basit bir anlatım yolunu seçmiştir. Böylece beyitte anlatılan manayı yapıyla da hissettirmeye çalışmıştır.

Yukarıda örneklendirilen Kabûlî Divanı'ndaki dili ağır söyleyişlere karşılık, pek çok yerde sâde ve basit sayılabilecek söyleyişler de bulunmaktadır.

Manşıb gerekse bir ıapuya istinād idün
Birisin ortaya ııkaruñ ya mezād idün
Kim arturursa manşıb anuñdur ziyād idün
ıurmanñ 'inādı ıoñ sözüme i'timād idün (M 14/VIII)

Maĥabbet cāna kār itdi be-ğayet
'İnāyet eyle sulţānum 'ināyet

Kimi gül dir yüzüne kimi lāle
Efendi muhtelif ancak rivāyet (G 23/1-2)

Gedālaruz içimüzde emİrümüz yokdur
Ġanİlerüz aramızda faķİrümüz yokdur (G 69/1)

Beni sevmez dimiş dil-ber işİtdüm hayli incindüm
Efendi şanma kim insān olan bühtāna [incinmez] (G 165/2)

Ķabūlİ ağlamak gülmek muhaşşal
Biri şaņa birisi baņa maşşūş (G 173/5)

İle luţf idersin bize cevır ü nāz
Behey zālīm ancak baņa mı ġaraż (G 174/2)

Zevķ odur yārūņ senūņle geh küse geh barışa
Nāz ide ol gelmeye sen varasın yalvarasın (G 330/2)

Yıllar durur ki ol peri bu yaņa gelmedi
Bir ġün ola mı yaņıla bizden yaņa gele (G 353/4)

Dehānı ġonça aġzı burnı ġurde
Teni abbaķ şoyulmuşca yumurda

Ķalem barmaķlı vü burma yüreklü
Ġümüş bileklü altun bilezİklü (Ms 9/43-44)

Yine “Şarki” başlığını taşıyan ve hece vezniyle söylenen üç musammatta (M 30, 31, 32) dilin özellikle sade olduğu, metin kısmında 107 numarayla yazılan gazelin de Türkçe kelimeler üzerine kurulu olduğu dikkati çekmektedir. Kabûlî'nin ayrıca,

Zeri bir sîm-ten maḥbûba şarf it yoḥsa ey ḥ'āce
 Seni ol rûz u şeb ḳoynuḡda yatsa ısıcaḳ ṫutmaz (G 133/3)

beytinde olduğu gibi halk söyleyişinden izler taşıyan, “yumuş”, “bıldır” gibi kelimelerin geçtiği ifadeleri de epeyce fazladır ki bunlar ileride ayrıca bir başlık altında incelenecektir. Yine Divan’da, ayrıca incelenecek kadar önemli bir yer tutan arkaik kelimelerle Türkçe deyimler ve atasözleri de bunlara ilâve edildiğinde Kabûlî’nin dilinin çok da ağır olmadığı, hatta devrine göre sade bile sayılabileceği anlaşılacaktır.

Kabûlî neticede bir Anadolu kasabasında, Kütahya’nın Gediz ilçesinde doğmuş ve büyümüşdür. Bu dönemlerde aldığı dili ve kültürü, medrese tahsili yaptıktan sonra edindiği dil ve kültürle harmanlayarak şiirinin altyapısını oluşturmuştur. Kabûlî’nin, şiirlerinde bir taraftan Arap, Fars dili ve kültüründen unsurlara, bir taraftan da Türk halk dilinden alınmış pek çok deyime, arkaik ve sâde Türkçe kelimeye yer vermesi, onun Osmanlı elit tabakası ile sıradan halk arasında, orta sınıf bir Osmanlı şâiri görünümünü kazanmasına sebep olmuştur.

Yukarıda belirtilen hususlardan başka Kabûlî Divanı’nda dikkati çeken diğer dil özellikleri de şunlardır:

Kabûlî Divanı’nın yazma nüshalarından yalnız birinde (İM), o da düzenli olmayacak şekilde harekeleme yapılmıştır. Ayrıca bu hareketlerde de zaman zaman kaymalar, tutarsızlıklar bulunmaktadır. Bu bakımdan divanda dil açısından tam bir netlik ve uyumdan söz etmek mümkün değildir.

Örneğin Divan’da yer yer *yoḥ-yoḳ* kelimelerinde olduğu gibi kelime sonu ve ortasında *ḥ-ḳ* ikili kullanımı (paralellik) görülmektedir.

Ḳo vā'iz ḳîl ü ḳâli ehl-i ḥâl ol *yoḥsa* ḥâl ehli
 Zer-i ḥâliş gibi ḳâl oldılar hiç ḳâl bilmezler (G 93/4)

Raḥmi *yoḳ* cānān elinden el-ğıyâş
 Zülmi çok sulṫān elinden el-ğıyâş (G 30/1)

Türkçedeki kelime başında *t-d* değişiminin ve ikileminin Kabûlî Divanı'nda da olduğu görülmektedir.

Bihişt olursa da *turmaz* güzâr ider âdem
 abûli andaki midâr-ı ubba minnet ola (G 5/5)

âtem-i la'1-i lebûn zıkr eylesem *durmaz* 'adû
 Dîv *turmaz* ey perî mühr-i Süleymândan açar (G 47/5)

Divan'da zaman zaman kelime sonunda *g-k* ikiliği ve sondaki **'nin *ğ* olduğu da görülmektedir.

ara *toprag* ile birdür yoluğda kelle-i a'dâ
 Reh-i minetde *toprak* başlarına avm-i tersânun (K 5/6)

Sulanlığ iken mertebesi Yûsuf-ı Mıruğ
 Cûbb-i ğama düşdigi atı cây-ı ta'accüb (G 14/2)

Yaşum içre *bulmag* istersen ücûdumdan nişân
 Yir yüzinden bir avuç *toprag* al 'ummâna saç (G 32/4)

Eski Anadolu Türkçesi döneminden kalma *anı*, *ande* kelimeleri Divan'da sık sık kullanılmıştır.

Aıtma rûy-ı ħân-âlûdum üzre eşk-i ħûnînum
 Yumazlar anı an ile mürüvvet *anı* sulânun (G 232/4)

Reh-i vefâda ücûdın ğubâr iden yoluğa
anı vefâ vü mürüvvet *anı* 'aâ uluğa (G 337/1)

Şâhbâzı *ande* uçurduğ yuvasın neyledüğ
 'Âlem-i kevn ü fesâduğ mutezâsın neyledüğ (M 1/III)

Ol ‘işve-sāz *ķande* ki hengāme-sāz ola
Nüh kāse ile anda felek kāse-bāz ola (G 6/1)

Bildirme eki olarak -dur, -dūr yanında *durur* yardımcı fiili de çokça kullanılmıştır:

Yolında baş ile cān vir kıazan hemān bir nam
Cihānda zinde *durur* nām ile hümām edīb (G 18/4)

Hep kināyet *durur* hikāyet-i ‘iŝķ
Mücmel eylersin eyleseñ taŝrīķ (G 35/4)

Yılan kelimesi bir yerde Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi *ılan* şeklinde geçmektedir.

Tiğini ħande ile yār kıınından çıkarur
Mā-ħaşal tatlu dil *ılanı* ininden çıkarur (G 478/1)

Divan’da bulunan bazı zaman kiplerinin günümüz Türkçesindeki şekillerinin yanı sıra aşağıdaki biçimlerine de yer verilmiştir:

Duyulan geçmiş zaman:

-*UpdUr*: -mıştır anlamında.

Ķılupdur đ arb-1 gürzün küh-1 Elbürzün vücūdın ħāk
‘Aceb mi zaħm-1 tığuş sīnesin çāk itse ŝaħrānuñ (K 1/7)

Yeridür ħāk-i der-i dil-bere sürsek yüzümüz
Bizüm ey dil o ħapuda *açılupdur* gözümüz (G 143/1)

Görülen geçmiş zaman:

-*Up*:

Çeşm-i ħıŝm ile *ķılup* bister ü bāline nazar

Eyleyüp heybet ile sağa vü şolına hırām (K 4/80)

Gereklilik:

-sA *gerek*:

Bizüm ile bile gitse *gerek* idi seyre

Uymadı zāhid-i ħar-ṭab‘ bize anı kōduķ (G 182/4)

-mAK *gerek*:

Ya ŧehler nāmına di*mek gerek* eŧ‘ār yā dil-ber

Ḳabūlī böyle iŧ‘ār eyledi Firdevsi-i Ṭūsī (G 435/5)

Teklik ikinci ŧahıs emir kipi -GII Divan’da bir yerde geçmektedir.

ŧularsam eŧkle yollaruğı bir iŧkil ağlarsın

Semend-i nāzuđı eŧ*gil* disem eŧmez *gil* ağlarsın (G 263/1)

Bunlardan baŧka, Divan’da teklik 1. ŧahıs eki umūmiyetle -n ŧeklinde olmakla birlikte, -m ŧekli de geçmektedir.

Ḳatı ħıŧm ile bağma korđarı*n* ādem helāk eyler

Efendi eŧm-i mađmūruđ ħatı mestānedūr ŧimdi (G 436/3)

Pīr iken ‘ıŧkuđ yine tāze cūvān itdi beni

Nev-cūvānum gōreyi*n* Mevlā seni pīr eylesün (G 275/6)

Āh elūđden dād senden ey ŧeh-i bī-dād dād

Ġam yime*m* ben muttaŧıl sen idesin in‘ām ‘ām (G 257/4)

Nitekim gūnūmūzde de ŧāirin memleketi olan Kūtahya ve civarında, ađızlarda bu iki ek birlikte kullanılmaktadır³⁰⁰.

³⁰⁰ Tuncer Gūlensoy, **Kūtahya ve Yōresi Ađızları**, Ankara, TDK Yayınları, 1988, s. 99.

Ayrıca çokluk ikinci şahıs eki *-sUz* şeklindedir.

Nâmeden nâmın *Ḳabûlî* demek olmaz dil-berûñ
Diye*süz* ibrâm iderlerse fülândur dostlar (G 54/7)

Ne тұrur*suz* yolına naḳd-i revân bezl eyleñ
Mâlik-i Mıŝr-ı vefâ Yūsuf-ı Ken‘ân geldi (G 419/2)

Kemâl icâb iderse ehline iḥsân[1] sulṭānum
Kemâl ile bilür*süz* bu dil-i nâlânı sulṭānum (G 232/1)

Kabûlî Divanı'nda üç yerde *-vUz* eki geçmektedir. Bunlardan ikisi -
alım, -elim anlamında çokluk 1. şahıs emir eki işlevindedir.

Tîr-i bārân-ı belâ bağrımuza kâr itdi
Yâ gibi çekile *vüz* görmeye kimse tozumuz (G 143/3)

Biz bu ebyât-ı mülemma‘la *Ḳabûlî* umaruz
Ola *vuz* herkese ol şâha du‘âya dâ‘î (G 431/7)

Diğeri ise, çokluk 1. şahıs eki işlevi görmektedir.

Göñül dîvânedür dîvâna şalma beste-i luṭf it
Ḳatı dermânde *vüz* nâ-çâre dermân eyle sulṭānum (G 223/6)

Divan'da *-UbAn* zarf-fiilinin de zaman zaman kullanıldığı olmuştur.

Lu‘b ile ruḥuñ al*uban* açmaz ḳodı ol şâh
Daḫı ne oyunlar geçe ey dil saña ḳatlan (G 308/3)

Ḥıŝm eyley*üben* ḳaŝı kemânını o ḳurdu
Tîr-i müjeden ḳalbümüze nice oḳ urdu (G 395/1)

Divan'da *-lCAK* eki sık kullanılan zarf-fiillerdendir.

Kaşların 'aksini çeşm-i pür-neme şal tırma hiç
Şusuz olıcağ neye varur bilürsin hâl-i hüt (G 25/3)

Göricek 'aşık-ı dīvāne ider insānı
Ol perī-çehre Qabūlī ne güzel ādem olur (G 55/5)

Ayrıca yer yer *-mAdAn* zarf-fiilinin *-mAdIn* şekli de kullanılmıştır.

Doğmadın mihr-i cihāntāb neler toğa dağı
Hayliden yüklü tırur māder-i pır-i eyyām (K 4/77)

Sağa nerrād-ı felek hīle bisātin kurağor
Nağ'asın geçmedin ol beydağın evvel süreğor (G 80/1)

Eserde *-AldAn* zarf-fiil eki de geçmektedir.

Dil virelden zülfüne Leylāyı bildüm nidügin
Qaysı Mecnūn eyleyen sevdāyı bildüm nidügin (G 328/1)

Olaldan zecr ü hicr [ü] qahr u zehr-i dil-bere hem-dem
Ciger pür-hūn [u] dil pür-derd ü göz pür-āb cān pür-ğam (G 443/1)

Divanda, belirtme hâl ekinin normal kullanımı yanında, vezin gereği bazen sadece *-n* ile belirtildiği, yahut tamamen düşürüldüğü de çok görülmektedir.

Qadd-i dil-ber zülf-i 'anber-bārınun bağın çeker
Mülk-i hūsnūğ bir dil-āverdür ki sancāğın çeker (G 129/1)

Seg-i kũyũn gibi řapũnda mekân it bize gel
Sözümüz geçse nola *kendümüz* evden bilürüz (G 159/4)

Yaklaşma hâl ekinin -a, -e'sinin düşürülerek sadece -n ile gösterilmesi, ya da hiç belirtilmemesi de vezin icabı yapılan değişikliklerdendir.

Fenâ bezmin gelüp her kim yazar evvel bozar âhır
Ecel peymânesin ol kim içere evvel göçere âhır (G 118/1)

Sabr, emr, zülf, asr, bahr, ömr, hayr, bezm gibi bazı Arapça ve Farsça kelimelerin vezin gereği bir ünlü yardımıyla *sabır, emir, zülûf, asır, bahir, ömür, hayır, bezim* şeklinde iki heceye çıkarılması, böylece biri kapalı biri açık iki hecenin bir açık bir kapalı hale getirilmesi divanda ara sıra karşılaşılan bir durumdur.

Her gönülden merhâmet ümmîd iderse itmesün
Her *bahirden* lü'lü'-i mercân umarsa ummasun (G 320/2)

Beyt-i şi'rüm gibi olmazdı Ķabûlî ma'mûr
Tolmasa beyt-i *ömür* gibi 'adâlet ol eve (G 381/5)

Kabûlî Divanı'nda çok fazla olmamakla birlikte, Farsçadan Türkçeye geçen ki'li cümle yapısına uygun söyleyişler de bulunmaktadır.

Ķazîz-i ħâke düşürmek revâ mıdur ki şehâ
Sipihre hem-ser iken güşe-i külâhumuzı (G 405/2)

Mecnûn ki aña tûğ u 'alem dūd-ı âh idi
Mülk-i cünhuna pādşeh-i ħam-sipâh idi (G 422/1)

Bu bölümde son olarak Kabûlî Divanı'nda ağız özelliği olması muhtemel söyleyişlere yer verilecektir. Bilindiği üzere divan şiirinde

umûmiyetle yerel ağız özelliklerine fazla rastlanmaz. Yaygın olan fasih şehirli, özellikle de İstanbul Türkçesidir. Divan şairlerinin büyük bir kısmının tahsilli, aydın kesimden oluşu da bunda etkili olmuştur. Bununla birlikte yer yer divanlar arasında mahallî söyleyişlere de rastlanabilir. Kabûlî Divanı'nda da durum bu şekildedir. Umûmiyetle fasih ve şehirli Türkçesi esas alınmış, mahallî söyleyişlere pek fazla yer verilmemiştir. Ancak az da olsa ağız özelliği olması muhtemel bazı söyleyiş farklılıkları bulunmaktadır. Bunların başında, günümüzde de özellikle Kabûlî'nin doğum yeri olan Gediz'de yaygın olan, belirtme (yükleme) ve yönelme hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılması gelmektedir³⁰¹. Örneğin aşağıdaki beyitlerde belirtme hâli (-ı, -i) yerinde yönelme hâli (-a, -e) kullanılmıştır.

Mecâzîdür diyü inkâr idersin *ışka* ey şüfî
Kelâm-ı hağdur ammâ sözüümüz sen bâtil ağlarsın (G 263/3)

Sağa çağırur derd ile heftâd u dü millet
Bir ism ile her dilde müsemmâ sen imişsin (G 318/5)

Aşağıdaki beyitlerde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Bunlarda yönelme hâli (-a, -e) yerinde belirtme hâli (-ı, -i) kullanılmıştır.

Ķabûli evvel-i faşl-ı bahârda okınur
Kitâb-ı ħarf-i ħam-ı *ışkı* tâze başlatalum (G 261/5)

Yırdeki *yüzi* kimesne başmaz diyü dil-ber
Başmaz ayağın yolına düşsem yüzüm üzre (G 351/3)

Ol şüħ muntehâ-ħad ü küçük-dehândur
Terk itdüren cihânda *beni* efser ü seri (G 394/3)

³⁰¹ Konuyla ilgili bilgi ve örnekler için bk. Gülensoy, age, s. 79-81.

Dİdeden yaş ile an oldu revān sen gideli

Beni aqlar *beni* hep cümle cihān sen gideli (G 430/1)³⁰²

Bunlardan başka, bir süre bulunduğumuz Kütahya ve yöresinde, ağızlarda *vermek* yardımcı fiilinin (*vîmek* şeklinde) çok yaygın olarak kullanıldığını gördük. Divan'da rastladığımız iki beyit bu kullanımla örtüşüyor gibidir.

Muṭribā sen de biraz söylene*virsen* görelüm

Niçe bir diñleyelüm bülbül-i bāğuş lāfın (G 324/2)

Ma‘rifet ehlinüñ murādātın

Göri *virmek*dür ehle yāverlik (Kt 33/2)

2.4.2. Arkaik Şekiller

Kabûlî Divanı'nın dikkati çeken özelliklerinden biri de içinde, arkaik denilen ve günümüze göre kullanımdan düşmüş birçok unsurun bulunmasıdır. -vUz gibi ek niteliğindeki arkaik unsurlara bir önceki maddede değinilmişti. Aşağıda ise diğer arkaik şekillere yer verilmiştir. Divan'da günümüzde artık hiç kullanılmayan eski Türkçe kelimeler olduğu gibi; *anca*, *eyü* gibi günümüzde ağızlarda kullanılan ancak yazı dilinde kullanılmayan şekiller de vardır. Bu bakımdan arkaik unsurların tespitinde bugünkü yazı dili esas alınmıştır. Divan'da tespit edilen toplam arkaik şekil sayısı 166'dır. Bunlar aşağıda alfabetik olarak sıralanmış, anlamları ve geçtikleri yerler gösterilmiştir³⁰³.

ağmak: Aşağı inmek, ağır gelip aşağı meyletmek (G 393/4).

anca: O kadar, öyle (Ms 4/61).

³⁰² Necâfî'nin "Beni ağlañ beni kim üstüme gelmez ölicek" mısrandan bu tarz kullanıma başka şairlerde de rastlanabileceği anlaşılmaktadır.

³⁰³ Bu kelimelerin tespiti ve anlamlandırılmasında **Yeni Tarama Sözlüğü**'nden yararlanılmıştır. Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara, TDK Yayınları, 1983.

- anda*: Orada (G 6/1).
- anr*: Onu (G 27/7, G 28/3, G 33/2...).
- aña*: Ona (G 44/7, G 51/7...)
- ara .... ara*: Bazen, vakit vakit, ara sıra (G 162/2).
- aşuğ*: Hızlı. aşılmak: acele etmek (G 271/3).
- ayru*: Ayrı, ayrıca (G 170/2).
- ayruksr*: Başka, başka türlü, farklı (G 90/6).
- bağa*: Kaplumbağa (G 317/3).
- bağırdak*: Beşik bağı (G 433/1).
- bağrak*: Oba (G 433/1).
- basmak*: Alt etmek (K 9/34).
- baş*: Yara (G 292/2, G 430/5).
- berü*: Bu yana, buraya, beriye (M 14/1, G 217/3, G 220/5).
- bıldır*: Geçen yıl (B 232).
- bile*: Birlikte, beraber (G 128/2, G 182/4, G 215/2...).
- bilü/bilî*: Bilgi, ilim, irfan, idrak, malumat (G 466/1).
- birle*: İle (M 11/III, M 27/5).
- bitmek*: Bitişmek, kaynaşmak (G 64/4, 70/3)
- buğ*: Zaruret, felaket, sıkıntı, gam, kasavet, şiddetli ihtiyaç (K 4/85).
- buğar*: Pınar, çeşme (G 112/5, G 311/1).
- buymak*: İnsan ve hayvan soğuktan donmak (K 11/2).
- cığa*: Horoz, ördek, turna gibi hayvanların kuyruklarındaki uzun tüy, süs (M 31/4).
- cida*: Süngü, kargı, mızrak, harbe (G 323/8).
- çağ*: Ta, tam, tamam; sırf, salt, sade, yalnız, saf, halis (G 74/5).
- çalmak*: Kesmek üzere sürmek, kesmek (G 240/2).
- çapmak*: Yağma etmek, saldırmak, atılmak, vurmak (G 193/4).
- çolpa*: Bön, beceriksiz, âciz, zavallı (K 12/6).
- değlü*: Kadar, denli (M 22/IV, G 133/1, G 220/4).
- deprenmek*: Hareket etmek, davranmak (K 1/5, K 4/79, G 373/9).
- depretmek*: Hareket ettirmek (G 170/5).
- dıy*: Ses, sada (G 195/1).
- dil*: Anahtar, açar (G 92/2).

- dilleşmek*: Konuşmak, söyleşmek (M 19/I).
- diş*: Haydi, haydin bakalım (G 195/1).
- dirilmek*: Toplanmak (G 300/3, G 361/5).
- diyü*: diye (M 32/II, G 64/2).
- dögmek*: Dövmek (M 9/III).
- döymek*: Dayanmak (M 2/V, M 5/IV).
- döymemek*: Dayanamamak, katlanamamak, tahammül edememek (G 135/1, G 412/4, G 485/1).
- durur*: -dur, -dür anlamında bildirme yardımcı fiili (M 7/VI, M 14/VI, G 18/4, G 26/3, G 28/6...).
- dün*: Gece (B 80).
- dürük*: [dürük yüzlü] Buruşuk yüzlü, ekşi yüzlü, abus (K 11/1).
- dürüşmek*: Çalışmak, çabalamak, sebat etmek (G 123/3).
- egir*: Sırt, arka (G 411/1, G 422/3).
- egrek*: Sürü hayvanlarının dinlendiği gölgelik yer (T 12/2).
- em*: İlaç, deva, çare (M 2/II, G 189/3).
- emsem*: İlaç, deva, çare (G 256/5).
- epsem*: Sessiz, ses çıkarmayan, susan (G 245/6).
- eşmek*: Atla hızlı gitmek, atı koşturmak (B 21, G 263/1).
- eylik*: İyilik (G 440/3, Ms 8/20).
- eyitmek*: [eytmek] Söylemek, demek, anlatmak (G 207/3).
- eyü*: İyi (M 12/IV, M 30/I, G 154/3, G 160/5...).
- geçmek*: Geçinmek, kendini ... saymak (G 116/3); kovlamak (G 294/4).
- gice*: Gece (M 12/IV).
- giş*: [geş] Geniş (G 207/4).
- girü*: Geri (G 182/1).
- gökcek*: Güzel, sevimli, hoş (K 10/8).
- görklü*: güzel, temiz, iyi, mübarek, çekici, gösterişli (G 304/3).
- göyünmek*: Yanmak (G 274/4, G 304/3, G 332/4, G 347/1).
- ılan*: Yılan (G 478/1).
- ırak*: Uzak (G 308/2).
- ırılmak*: Ayrılmak, uzaklaşmak, uzaklaşıp kaybolmak (K 13/14).

ırmak: Ayırmak (G 255/3, G 432/6).

ısrı: Sıcak (G 212/2).

ışlak: Işılak, parlak, ışıl原因 (K 10/5).

ıg: Verem, ince ağrı (G 440/1).

ıger: Çok, daha çok (G 70/6, G 115/3, G 378/4, G 390/5).

ıgülmüş: Hastalanmış (G 465/1).

ilmek: Dokunmak, geçmek, ilişmek, etkilemek, tutulmak, takılmak (M 29/V, G 382/8, B 244).

il: El, yabancı (G 27/1).

ırgürmek: Ulaştırmak, eriştirmek (M 1/I, M 1/III, G 222/3, G 379/3, G 399/8, Kt 32/1, T 2/9).

ıs: Sahip, malik (G 399/8).

ıssi: Sahip, malik (T 13/3).

ısüz: Boş, تنها, sahipsiz, ıssız (K 11/15).

ışik: Eşik (G 20/1, G 140/1).

kaçan: Ne zaman, ne zaman ki (G 172/3, G 309/4, G 132/2).

kaçımaç: Öfkelenmek, kızmak; azarlamak, tekdir etmek (G 138/6, G 230/4, Ms 5/27, B 55).

kaçımaç: Sıçramak, hoplamak (G 195/1).

kaçanda/kaçande: Nereye, nerede (G 6/1, G 61/3, G 204/4, G 258/3, G 374/4...).

kaçanr: Hani, nerede (K 6/37, G 79/1, G 245/4, G 337/1, G 404/4, G 434/1...).

kaçanımaç: Kana susamak, kan dökmeğe istekli olmak (M 17/V).

kaçanır: Hangi (G 28/2, Ms 4/51).

kaçarır: Karşı (M 1/II).

kaçatr: Çok, çok fazla, gayet (M 6/II, G 14/2, G 97/5, G 182/5, G 201/1...).

kaçavlaç: Tüyü, kılı dökülmüş (K 10/6).

kendözi: [kendüzi] Kendisi, zatı, şahsı, nefsi (M 18/IV).

kendü: Kendi, kendisi (M 1/II, G 1/3, G 40/5, G 105/6...).

kendüyi: Kendini, kendisini (M 27/V).

keş: Yoğurt kurusu, ekşimik (K 11/8).

keşik: Nöbet, sıra (K 11/8).

key: Çok, pek, gayet, pek çok (G 92/2).

kim: ki (G 18/6).

kimesne/kimsene: Kimse (M 14/VII, M 17/V).

koçuş: Kucaklayış (G 377/5).

kolak: Çolak (K 10/11).

koş: Koyun, bırakın (M 14/VIII).

kopmak: Yetişmek (G 286/2, G 320/4).

koşmak: Yanına arkadaş etmek (B 160).

kulağuz: Kılavuz, rehber (G 148/1).

kürtül: Kalın, kuvvetli (K 11/1).

küymek: Beklemek, sabretmek; çevreyi gözetlemek (M 30/III).

ne vaktin: Ne vakit (G 36/4).

nice/niçe: Nasıl (M 24/II, G 35/3, G 40/2, G 46/5, G 80/2, G 162/2,); çok, birçok, hayli (G 166/5); hangi (M 12/I).

nice bir/niçe bir: Ne vakte kadar, daha ne kadar (M 12/I, M 20/V, G 57/2, G 239/2, G 300/4, G 311/1, B 227).

niçeye dek: Ne vakte kadar (M 12/I).

nidügin: Ne olduğunu (G 328/1-5).

oğlağr: Oklava (G 439/4).

oğumak: Çağırarak, davet etmek (G 395/3, B 41). *oğunmak*: Davet edilmek (K 6/12).

ol: O, teklik üçüncü şahıs zamiri (M 14/III, G 3/8, G 6/1, G 28/3, G 51/6, G 58/1...); o, işaret zamiri (M 13/V, M 14/IV, G 20/4, G 26/2, G 101/1...).

olar: Onlar (G 377/3).

olıcağ: Olduğu zaman (G 25/3, G 40/3, G 57/1).

olmayıcağ: Olmadığı zaman, olmadığında (G 25/4).

oşılmağ: Şifa bulmak, iyileşmek, yara kapanmak (G 51/2).

oşat: Doğru, uygun, iyi (K 5/15).

öd almağ: Çok korkmak (G 149/5).

ögdül: Mükâfât, ödül, yarış ödülü (G 74/5, G 189/4, G 337/5).

ögürmek: Böğürmek, bağırarak, yüksek sesle haykırmak (B 211).

öykünmek: Taklit etmek, taklide çalışmak, benzemek, benzemeye çalışmak, özenmek (G 41/2, G 182/6, G 240/1, G 248/2, G 275/3, G 421/5, B 101).

pürçek: Alından ve şakaklardan sarkan saç, kâkül (K 11/14).

- şanmağ*: Düşünmek (M 29/II).
- şavul yort*: [yort şavul] Koş, çekil, uzaklaş; koşuşturma, telaş (B 227).
- şığın* (geyiği): Yabani geyik ve sığır (Ms 9/46).
- şıkılıcı*: İzdiham, basınç, sıkışıklık (G 15/4).
- şımağ*: Kırmak (K 9/34, B 200); yenmek, mağlup etmek (M 3/IV).
- şor şor*: zar zar(?) (G 360/6).
- sormağ*: Emmek (G 279/4).
- şorutmağ*: Somurtmak; kurularak başını yukarı kaldırmak (G 360/5, G 403/3).
- söyündürmek*: Söndürmek (G 274/3, G 347/1, G 414/5, G 433/7, Ms 4/64).
- şuplağ*: Uzun ve biçimli(?) (K 10/4).
- şavış*: Çavuş (Ms 5/47).
- şemişmek*: Çözmek (M 23/II).
- şimden girü*: Bundan sonra, bundan böyle (M 22/IV, M 28/I, G 118/6...).
- şol*: Şu, o (G 58/2).
- taşurmak*: Teslim etmek (G 399/8, G 403/4).
- taşur*: Huzur, nezd, makam, kat (Ms 4/38, Ms 2/10).
- taşur kılmak*: Yüceltmek, saygı göstermek, saymak (Kt 40/1).
- taşurğan*: Darmadağın, perişan (G 391/5).
- taş*: Dış (G 33/1, M 31/IV).
- taşra*: Dışarı (G 123/4).
- taşunmak*: Ay dolunay durumuna gelmek (K 8/19).
- taşurak*: Genç, acem, toy; Parlak, güzel, tüysüz oğlan (K 10/1).
- taşurmak*: İştirtmek, duyurmak, sezdirmek (G 80/5).
- tür*: Külhan (G 322/1).
- uca*: Oturak yeri, kış, sağrı (Ms 9/47).
- urmak*: Vurmak (M 31/2, G 28/7, G 65/5, G 217/1, G 394/1).
- üşmek*: Üşüşmek, musallat olmak (G 240/1).
- üzilmek*: Kopmak, koparılmak, kesilmek, sökülme, uzaklaşmak (K 13/16).
- üzmek*: Koparmak, kesmek, bozmak, ayırmak, uzaklaştırmak (T 12/4).
- üzün eylemek*: Üzüntü vermek (G 392/5).
- vaz gelmek*: Vaz geçmek (G 220/5, Kt 33/6,).
- yağmurca* (geyiği): Dağ geyiği, bir çeşit sığın geyiği (G 432/2).

yağır: İyi, güzel (K 1/5, G 61/5, G 94/5...).

yalıq: Alev (G 179/7, G 212/4).

yağşak: Çok sözlü, boşboğaz, geveze (K 10/19).

yap yap/yab yab: Yavaş yavaş, usul usul, sessizce (G 210/4, G 241/4, G 319/3, Kt 22/1, B 211).

yathır: Kötü, uğursuz, adi, fena (M 30/I, Ms 7/40, Ms 15/17).

yilmek yopurmak: Koşmak, acele etmek, esmek, telaşla koşmak, durmadan seğirtmek (G 170/3).

yildürmek: Koşturmak (G 296/4).

yeñile: Yeni, henüz, yeniden, pek yeni (M 31/I).

yarağ: [yarağ] Silah (G 179/7).

yortmak: Koşmak, sürekli yol yürümek, sefer etme (G 120/2).

yumuş: İş, hizmet, görev, ödev (G 377/4).

yügrişmek: Koşuşmak (G 377/4).

yügrük: Yürük, hızlı giden, çok koşan, işlek (G 170/6, B 150).

2.4.3. Deyimler, Atasözleri ve Özlü Sözler

2.4.3.1. Deyimler

Kabûlî'nin şiir üslûbunun en önemli unsurlarından biri de deyimlerdir. Bilindiği üzere deyimler, atasözleri ile birlikte Türk dilinin önemli söz varlıklarından ve divan şiiri ile halk şiirini birbirine yaklaştıran ifade biçimlerindedir. Şiirlerinde az veya çok atasözü ve deyimlere yer vermek divan şairleri için bir gelenek olmuştur. Ancak bu işi en güzel şekilde yaparak "irsâl-i mesel ustası" olarak tanınan ve kendinden sonra gelenlere örnek olan şâir şüphesiz Necâtî'dir³⁰⁴. "Gerçekten XVI. yy. klâsik edebiyatımızın kemâle erdiği, kudretli şâirlerin çoğaldığı bir devirdir. Yüzyılın başında vefat eden Necâtî Bey'in kemâl seviyesine ulaştırdığı şiirde atasözü, deyim ve halk söyleyişlerini kullanma uygulaması kendinden sonraki şâirler üzerinde çok

³⁰⁴ Mine Mengi, "Necâtî'nin Şiirlerinde Atasözlerinin Kullanımı", *Erdem*, C. 2, S. 4 (Ocak 1986), s. 47-48.

etkili olmuştur. Türkçenin imkânlarını çok iyi bilen şâirler, atasözü, deyim ve Türkçe söyleyişlerin çeşitli mânâlarıyla ustaca oynayarak ortaya koydukları edebî sanatlarla şiirlerini zenginleştirmişlerdir.”³⁰⁵ İşte şiirlerinde sık sık deyimlere yer veren ve bu yönüyle bir bakıma Necâtî Bey mektebinin bir üyesi olarak değerlendirilebilecek şairlerden biri de Kabûlî’dir³⁰⁶.

Kabûlî, şiirinde deyimleri sık sık kullanarak bunları şahsî üslubunun bir ögesi haline getirmiştir. Kabûlî’nin şiirlerinde tespit edilen deyimler ve bunların Divan’da geçtikleri yerler aşağıda sıralı olarak yazılmıştır.

Bilindiği üzere deyimler, tıpkı atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Normalde bir deyimden sözcükleri değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimden sözdizimi bozulamaz. Ayrıca deyimdeki bir yapım eki çıkarılmadığı gibi, deyimde yeni ekler de getirilemez³⁰⁷. Bununla birlikte kimi deyimlerde cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ile şahıs zamirleri değişebilmekte, ayrıca bir deyim farklı bölgelerde değişik sözcüklerle veya değişik şekillerle söylenebilmektedir³⁰⁸.

Divan şiirinde de deyimlerin, kimi zaman nazma çekilirken vezne ve ortama bağlı olarak bazı değişikliklere uğradığı görülmektedir. Bu, hemen hemen bütün divan şairlerinde karşılaşılan bir durumdur. Çok fazla olmamakla birlikte Kabûlî Divanı’nda da benzer değişiklikler vardır. Bunlarda bazen Türkçe kelimenin yerine Farsça yahut Arapçası kullanılmakta, bazen de deyim oluşturulan kelimeler arasına başka sözcükler girmektedir. Örneğin *ağzı var dili yok* deyiminin Kabûlî Divanı’ndaki iki farklı kullanımı şu şekildedir:

³⁰⁵ Cemâl Kurnaz, **Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 113.

³⁰⁶ Nitekim İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 3510’da bulunan bir yazma mecmuada, muhtelif şairlerden atasözü ve deyimlerin kullanıldığı beyitler seçilerek bir araya getirilmiştir. Mecmuada en çok örnek alınan Güvâhî, Sâbit, Necâtî gibi on beş şair içinde Kabûlî beşinci sırada sayılmaktadır. Bk. Süreyya Beyzadeoğlu, “Atasözlerinin Deyimlerin Divan Şiirine Yansıması ve Bilinmeyen Bir Osmanlı Yâdigârı “Armağan””, **Türk Edebiyatı**, Ağustos, 1999, s. 31.

³⁰⁷ Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1978, C. 1, s. 37; M. Ali Tanyeri, **Dîvânlar Üstüne -Eleştiriler-**, İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2005, 13-14.

³⁰⁸ Aksoy, age, s. 42.

Dil uzadır dehen-i dil-bere çok
Ağzı var gönça-i bâğuñ dili yok (G 186/1)

Dehen-i teng-i dil-âvîzüñe hiç öyküne mi
 Gönca-i gülşen ise bir *deheni var dili yok* (G 182/6)

Yukarıdaki ilk beyitte ayrıca *dil uzatmak* deyimini de bulunmaktadır. Yine Divan'da *dem vurmak* ve *ağzını hayra açmak* deyimleri şöyle geçmektedir:

Urma dem vâ'iz cehennemden dehânuñ hayra aç
 Ağzuña bir gün gelüp urılmadın mühr-i sükût (G 25/2)

Bu beyitlerde geçen *deheni var dili yok*, *dehânuñ hayra aç* gibi kullanımların deyim sayılıp sayılmayacağı konusunda çok kesin bir tavır yoktur³⁰⁹. Bize göre bunların yukarıda Ömer Asım Aksoy tarafından ifade edilen istisnalar sınıfına dahil edilerek deyim sayılması mümkündür. Çünkü sonuçta çoğunlukla cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemektedir. Ayrıca aynı deyim farklı bölgelerde değişik şekillerde ifadesi gibi, bunlar da aynı deyim kimi zaman farklı şekilde ifadesi olmakta ve aynı anlam yine değişmeden anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Kabûlî Divanı'nda bulunan ve zaten sayısı çok fazla olmayan bu tür ifadeler de deyim kabul edilerek aşağıdaki listeye eklenmiştir. Bunun dışında deyimlerin tespitinde mümkün olduğunca titiz davranılıp şüpheli olanlar listeye alınmamıştır³¹⁰.

Aşağıdaki listeye göre Kabûlî Divanı'nda 273 maddede toplam 510

³⁰⁹ Meselâ Yahyâ Bey Divanı'nda geçen; *nân u nemek hakkı, çeşmüm ısırdı, aynına kara su indi* gibi ifadeler Cemâl Kurnaz tarafından deyim kabul edilmiştir. Bk. **Türküden Gazele...**, s. 130, 131. Yine Âlî Divanı'ndaki; *aklın başa cem' eylemek, başı hurşide irmek, dehânın yoklamak, dehen açmak...* gibi ifadeler de İ. Hakkı Aksoyak tarafından deyim sayılmıştır. Gelibolulu Mustafa Âlî, **Divan I**, s. 89-vd. Halbuki M. Ali Tanyeri *bâda vermek, dil bağlamak* gibi ifadeleri deyim saymamış buna karşılık *aklın başına toplamak, cânına kâr etmek, kendini oda atmak* ifadelerini ise deyim kabul etmiştir. **Dîvânlar Üstüne -Eleştiriler-**, s. 13, 16; **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, s. 23, 68, 173.

³¹⁰ Deyimlerin tespitinde şu eserlerden yararlanılmıştır: Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1971-1977, 3 C.; E. Kemal Eyüboğlu, **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul, 1973-1975, 2 C.; Tanyeri, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**; Tanyeri, **Dîvânlar Üstüne -Eleştiriler-**.

deyim kullanılmıştır. Her ne kadar bu konudaki rakamlar izâfî olsa da bu sayının birçok divan şairine göre epeyce yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin XVI. yüzyılın değerli şairlerinden Yahya Bey'in Divanı'nda toplam 135 farklı deyim tespit edilmiştir. Hamdullah Hamdî Divanı'nda 100 farklı deyim bulunmaktadır. M. Ali Tanyeri'ye göre Behiştî Divanı'nda 105, Hasan Ziyâî Divanı'nda ise 99 deyim vardır³¹¹.

Kabûlî Divanı'ndaki deyimler içinde en fazla tekrar edileni ise *yüz sürmek* tir. Bu deyim divanda 25 defa geçmektedir. Diğer fazla tekrarlanan deyimler ise şunlardır: *cân vermek* (15), *gözünü açmak* (13), *var ise* (9), *dem vurmak (urmak)* (8), *el çekmek* (8), *kan ağlamak* (8).

Kabûlî Divanı'nda geçen deyimler ve geçtikleri yerler şu şekildedir:

---

³¹¹ Kurnaz, age, s. 126-138; Özyıldırım, age, s. 83-93; Tanyeri, *Dîvânlar Üstüne -Eleştiriler-*, s. 106, 123.

- ad itmek/eylemek: G 125/2, G 221/4,
Ms 4/52, G 228/6.
- adı çıkmak: M 4/IV.
- adını anmamak: M 14/9, G 366/3.
- adam olmak: G 55/5, G 391/2.
- ağı karayı fark itmek: G 27/2.
- ağız açmamak: K 4/27.
- ağzı/deheni var dili yok: G 182/6, G
186/1.
- ağzı şulanmak: M 32/III.
- âh almak: G 182/1.
- âhı yirde kılmamak: B 210.
- ‘aqlını (başından) almak: G 154/4, G
307/7, G 364/2,
- ‘aqlını başına cem’ itmek (toplamak):
G 169/5, Ms 7/27.
- ‘âlem başına zindan olmak: M 15/I.
- ‘âlem itmek: G 55/3, G 251/4.
- âlet onarmak: G 298/2.
- alnı açık (olmak): G 73/4.
- alnı açık, yüzü ak (olmak): G 297/1.
- amân virmemek: G 392/2.
- aradan çıkmak: K 4/14.
- araya girmek: G 402/4.
- at şalmak: K 4/90.
- ayağ altı: G 255/4.
- ayağa bitmek: Ms 4/25.
- ayağa düşmek: G 99/4.
- ayağa şalmak: G 403/1.
- ayağına akmak: B 8.
- ayağına dolaşmak: K 4/65.
- ayağına düşmek: G 132/6, G 238/1, G
357/1.
- ayağına gelmek: G 59/3.
- ayağ (pāy) almak: G 414/2, Ms 4/47,
B 168.
- ayağ başmak: G 433/6.
- ayağ götürmek: K 10/21.
- ayağ seyri: G 417/5.
- ayağ toplamak: G 64/1.
- ayağda kılmak: M 14/7, Ms 4/25.
- ayağda kımak: G 131/1, G 271/2.
- ayağlarına kıra şu inmek: G 357/2.
- az çok: G 186/2.
- bağra (cāna) kâr etmek: G 143/3.
- bağrı hūn (kan) olmak: G 132/4.
- bağrı pür-hūn olmak (kanla dolmak):
G 223/4, K 7/33.
- bağrı yanık: G 421/2.
- bahtı kıra: B 218.
- baş açmak: G 92/5.
- baş ağrıtmak: M 14/IX.
- baş egmek: G 59/3,
- baş egmemek: G 59/3, G 119/2, G
221/1, G 335/2, Kt 32/1.
- baş kıldırma: G 339/5.
- baş kımak: K 8/16.
- baş oynamak: G 267/1.
- baş oynatmak: G 147/7.
- baş kıkmaklamak: M 3/III.
- baş u cān terkin urmak: K 2/48.
- baş üzre: G 224/4.
- baş üzre degirmen yürütmek: G 347/3.
- baş baş: G 197/2.

- başa çıkmak: G 150/1.
 başa kaçmak: K 4/54.
 başda od (ateş) yakmak: G 367/1.
 başdan ayağa: G 66/4.
 başı aşağı: G 177/3.
 başı çarha (göğe) irmek: G 144/4.
 başı hoş olmak: G 287/1.
 başına belâ itmek: G 139/2.
 başına devlet güneşi doğmak (başına
 gün doğmak): G 100/3.
 başına topak: K 5/6.
 başında kıyâmet kıpmak/kıparmak: K
 8/1, G 39/5, G 177/1.
 başını kırkasına çekmek: G 317/3.
 başını taş urmak: B 136.
 başka başına: G 34/4.
 bayram eylemek: G 98/1.
 bil bağlamak: M 8/III, G 168/1.
 biñde bir: G 139/3.
 bir avuç: G 32/4, B 146, B 248.
 bir ayak biñ ayak üzre: G 179/2.
 bir bir: K 1/33, G 372/2, G 444/2, Ms
 5/16, B 162.
 bir selâma degmemek: G 227/2.
 bir sözi iki olmamak: M 7/III.
 bugün yarın: G 123/3.
 burnundan getirmek: G 439/5.
 cān almak: G 309/2.
 cān bulmak: G 284/2
 cān fedâ eylemek: G 277/4, G 280/3,
 G 285/5.
 cān virmek: (ölmek) M 31/V, G 13/3,
 G 18/4, G 29/3, G 46/4, G 106/2, G
 138/7, G 150/4, G 153/1, G 204/1,
 G 283/4, G 286/4, G 322/5, G
 386/6; (diriltmek) G 289/6.
 cāna cān kıtmak: G 396/2.
 cāna kār etmek: G 23/1, G 132/5, G
 135/4, G 161/3.
 cāna minnet bilmek: G 277/4, G
 285/6.
 cāndan geçmek: G 264/1.
 cānı ağzına gelmek: G 408/2.
 cānı çıkmak: G 48/1, G 130/2, G
 412/4.
 cānı kılcı kılmak: G 146/2.
 cānı yerine gelmek: G 413/2.
 cānı yerine oturmak: M 3/V.
 cānına geçmek: G 241/3.
 cānına minnet: K 1/21.
 ciğer delmek: G 317/2.
 cihān başına teng (dünyā başına dar)
 olmak: G 85/2.
 çerağ uyarmak: M 1/II, M 13/V.
 defteri dürilmek: G 279/2.
 dehānına mühr-i sükut urmak: K
 10/19.
 dehānını (ağzını) hayra açmak: G
 25/2.
 dem sürmek: G 315/1.
 dem urmak: K 9/29, K 10/24, K 10/25,
 G 25/2, G 32/5, G 106/3, G 237/7,
 G 379/4.
 derde düşmek: M 20/III, G 220/1.

- dert deşmek: M 23/II.
- devlet el vermek: G 190/8.
- devran sürmek: G 289/7.
- dil (gönül) almak: G 101/2, G 486/1, Ms 9/13.
- dil (gönül) bağlamak: G 101/3, G 120/7.
- dil (gönül) virmek: G 54/3, G 150/4, G 169/8, G 328/1, G 382/1.
- dil uzatmak: G 186/1.
- dili durmamak: G 53/5.
- dili tutulmak: K 5/4.
- el açmak: G 92/5, Ms 3/16.
- el bir eylemek: G 275/3.
- el çekmek: K 9/2, M 29/IV, G 34/1, G 99/2, G 122/2, G 221/2, G 231/2, Ms_15/30.
- el urmamak: G 389/3.
- el üzre tutmak: G 364/4.
- el virmek: G 225/3, G 261/3, G 417/5, G 457/1.
- el yumak: G 241/1.
- elden kıomamak: M 18/III, G 116/4, G 224/1, G 417/5,
- elden uğurmak: M 1/III.
- ele gelmek: G 138/8.
- ele girmek: G 374/6, G 386/6.
- eli yufęa: K 2/11.
- elini almak: G 48/5, G 130/6.
- etegin tutmak: K 2/46.
- ferdāya şalmak: G 185/3.
- ęam çekmek: G 273/2, G 319/ 4.
- ęam yimemek: K 11/10, M 7/V, M 28/IV, G 86/3, G 108/1, G 155/5, G 163/7, G 257/4, G 325/2, G 432/4, Kt 103, B 163.
- ęam yutmak: Kt 24/1.
- gice gündüz: G 260/4.
- gögüs geçirmek: M 1/IV.
- gögüs germek: G 432/7.
- göñli açılmak: M 22/V.
- göñli alęak: G 15/1, G 144/5, G 150/2.
- göñli düşmek: G 3/6.
- göñli şu gibi ağmak: G 372/4.
- göñlüni ele almak: G 193/5.
- göñül almak: G 154/4, G 330/5, G 333/1, G 333/5, G 394/1, G 511/1.
- göñül bağlamak: G 56/2.
- göñül eglemek: G 101/3.
- göñülde yir eylemek: G 275/7.
- göñülde çıkarmak: B 82.
- göz göz etmek: M 22/V.
- göz kıarartmak: G 386/2.
- göz kıulak (olmak): M 2/V.
- göz ucıyla nigāh eylemek (bakmak): G 111/4.
- gözden çıkmak (olmak): G 179/1.
- gözden düşmek: G 27/4, B 234.
- gözi açık: K 1/16, M 7/III.
- gözi açılmak: G 143/1.
- gözünü açmak: K 1/16, M 4/I, M 18/IV, M 30/IV, G 22/5, G 34/1, G 34/5, G 273/2, G 401/5, G 410/6, G 428/3, B 99, B 186.

- gözüne görünecek olmak: B 279.
gözüne şokmak: G 182/2.
gūşa (kulağa) almamak: G 377/1.
gūşına gūşvar (kulağına küpe) itmek:
K 10/22.
haber almak: M 14/I, T 5/4.
harām olmak: K 4/92, G 3/6, G 3/7, B
6.
haddini bilmek: K 13/19.
hāk ile yeksān itmek/eylemek: M 1/I,
M 3/III, G 71/4, G 223/8.
hāk ile yeksān olmak: K 2/44, G 4/5,
G 86/1, G 144/4, G 196/4, G 312/3.
harf atmak: G 101/4, G 373/3.
hātır ābād eylemek: G 4/4, G 125/3, G
191/6.
hātır yapmak: G 146/3.
hātır yıkmak: M 24/II, G 78/4, G
125/3
hātır gelmek: G 334/1.
hātırdan çıkmak: G 319/4.
hātırdan gitmek: M 21/IV
hayır gelmemek: K 11/7.
helāl olmak: G 3/7.
her ne kadar: G 199/4, G 350/4.
herze yimek: K 13/9, K 13/12, Ms
5/38.
hisāba gelmemek: K 1/39.
hoş geçmek: G 20/2, G 144/3, T 3/3.
hükümü yürüme: G 32/3.
iki başdan olmak: K 9/6, K 15/9.
iki dilli: Ms 9/45.
ipligi pazara çıkmak: G 440/1.
işi bitmek: G 118/5.
itdüğünü bulmak: G 116/5.
kahır çekmek: G 221/3.
kalb kırmak: G 34/3.
kan ağlamak: M 1/IV, M 20/IV, G
55/1, G 97/2, G 145/4, G 238/1, G
292/4, B 198.
kan akitmek: G 209/6, G 223/7.
kan dökmek: G 386/2, G 417/3.
kan etmek/eylemek: M 1/I, G 223/7, G
279/4.
kan olmak: G 86/4.
kan yutmak: G 256/3.
kanat bükmek: G 348/4.
kanına girmek: G 417/2.
kara cāhil: Ms 5/30.
karalar giymek: M 1/IV.
kef geçmek: Ms 15/38.
kıınalar yakmak: G 272/4.
kıran girmek: K 1/27.
kırap geçirmek: G 5/3.
kışşadan hisse almak: G 331/1.
kış kıyāmet: M 13/III.
kıya bak: G 75/7, G 107/6.
kıyām (boy) göstermek: K 4/107.
kulağa koymamak: G 177/5.
kulağı çin çin ötmek: G 195/2.
kulağını burmak: G 80/4.
kulağ tutmak: K 10/22, G 133/5, G
377/1.
kurbān olmak: M 27/I, G 209/6, G

- 283/1, G 312/1.
 urı bhtn (iftira): G 47/3.
 urı avga: G 340/2.
 uağına olu: G 357/4.
 kln göge avurmak: G 143/4.
 laf eylemek: G 221/5.
 laf urmak: G 65/5, B 82.
 mat olmak: G 308/1.
 mtem utmak: G 19/4.
 meydna ıkmak: G 64/5.
 murda irmek: G 5/4, G 8/8, G 19/2.
 nazardan (gözden) demek: G 120/5,
 G 131/3, G 232/5.
 nie bir: G 252/2, G 324/2.
 ocağına u koymak: G 433/7.
 ocağını syndrmek (söndürmek): G
 433/7.
 ortaya ıkmak: G 70/7.
 oyun gemek: G 308/3, Ms 5/54.
 pyına olanmak (ayağına dolamak):
 G 91/3, G 148/3.
 selma durmak: G 89/5.
 sitresi (yıldız) dmek: G 178/3.
 sözü gemek: G 159/4.
 abanı aldırmak: K 8/7.
 ağ sti bg olmak: G 296/3.
 ağ(lar)a dmek: G 81/4.
 alarla dgnmek: G 15/7, G 258/5.
 tze cn bulmak: G 234/5.
 tğ irmek: G 323/4.
 va'desi ytmek: G 185/3.
 var ise: K 12/2, G 15/3, G 68/5, G
 129/3, G 140/4, G 141/5, G 229/3,
 G 290/5, G 324/4.
 yd eylemek/itmek: G 113/3, G 122/2,
 G 297/4,
 yanıp yaılmak: M 27/V, G 313/1, G
 436/4, B 127, B 212.
 yile virmek: M 17/II.
 yirden göge (adar): G 61/2.
 (yirden) yire almak: K 2/42, Ms 5/55.
 yire (yüz) urmak: M 15/IV.
 yo yire: M 28/5, G 125/5, G 169/3.
 yolunu gözetmek: M 2/II.
 yol gözlemek: G 370/2.
 yol kesmek: K 5/3.
 yol virmek: G 370/5, G 402/4.
 yola gelmek: G 360/7.
 yola girmek: G 219/5.
 yoldan azmak: G 47/4.
 yoldan ıkmak: G 218/5, G 219/5.
 yoluna ba koymak: G 240/2.
 yolunda urbn olmak: G 169/2.
 ykni utmak: G 33/3, G 373/5, G
 490/2.
 ykni yukarı ygmak: G 180/4.
 yregi yanmak: G 70/5.
 yüz ağartmak: K 1/26, K 5/19, K 5/32,
 G 306/2, Ms 15/2, Ms 15/21, B
 230.
 yüz basa gelmek: M 2/I, M 6/I, M 3/II,
 G 198/1.
 yüz evirmek: G 65/4, G 67/3, G
 184/3.

yüz döndürmek: K 5/23, G 65/4.

yüz göstermek: G 212/2.

yüz sürmek: K 1/19, K 1/20, K 1/33, K 5/34, M 3/II, M 6/II, M 8/I, M 15/IV, M 24/II, M 32/II, G 4/5, G 50/7, G 143/1, G 197/3, G 198/1, G 217/5, G 266/5, G 270/5, G 277/3, G 314/4, G 327/1, G 336/2, G 347/4, Ms 4/41, T 13/6.

yüz tutmaç: M 28/I, M 29/V, G 92/5, G 325/3, G 346/4, G 381/1.

yüz yumamak: G 377/4.

yüze gelmek: G 287/2.

yüze gülmek: G 307/4, G 307/7, T 262.

yüzi aç: M 7/III.

yüzi çara: K 5/19, Ms 5/10, Ms 5/30.

yüzi şovuç: Ms 15/19.

yüzi yirde: G 15/2.

yüzine/ruhsârına bakmamak: K 5/17, G 110/2, G 113/4, G 119/4, B 275.

yüzüne kir getirmek: Ms 15/29.

yüzüne vurmaç: G 356/5, G 378/2.

yüzünü ele almak: B 150.

zehri yedi tasta geçirmek: G 27/2.

2.4.3.2. Atasözleri ve Özlü Sözler

Kabûlî Divanı'nda, deyimler kadar zengin olmamakla birlikte epeyce atasözü yahut atasözü gibi özlü söyleyişler bulunmaktadır. Bunlardan tespit edilebilenler aşağıda alfabetik olarak gösterilmiştir:

Akan su kir tutmaz:

Şâf ol Kabûli şâf-dile mâlik olanı

Kimse mükedder idemez âb-ı revân gibi (G 392/6)

Akçe bir el kiridir:

Akçe bir el kiridür ey meftûn

Yüzüne kir getürme akçe için (Ms 15/29)

Âlimin gönlüne câhilin kınamasından elem gelmez. Akıllı ve âlim olan câhilden incinmez:

Dil-i dānāya ta'n-ı merd-i cāhilden elem gelmez

Muḳarrer 'āḳil u dānā olan nā-dāna incinmez (G 165/4)

Ârif olana tarif gerekmez:

Feyz-i Ḥaḳdur 'ıṣṣ aḳa kesb eylemek lâzım degül

'Ârif olan fehmi der anı dimek lâzım degül (B 94)

Ârife, kusurunu anlamak büyük bir iyiliktir:

'Ârife 'ayn-ı 'ināyetdür ḳuşūrın anḳlamak

Ger ḳuşūr-ı mā-'abednādan keder tıyduḳsa gel (G 214/2)

Ayı gör, bayram eyle:

Vaşl umarsaḳ yārdan ol ḡurre-i ḡarrāyı gör

Kim dimişler ey göñül bayrāmuḳ eyle ayı gör (G 98/1)

Bülbül, dikenini yüzünden güle gücenmez:

Neden incinmek ey dil ta'ne-i ağıyār ile yāre
Cefā-yı hār ile bülbül gül-i hāndāna incinmez (G 165/3)

Davaya delil, âşığa nişan gerek:

Da'vīye ma'ni 'āşığa gerçi nişān gerek
Da'vī budur ki 'āşık olan bī-nişān gerek (G 199/1)

Deliye bend gerek:

Kemende çek dili pend ü naşihate çekme
Efendi pend gerekmez delüye bend gerek (G 211/2)

Dünya yansa içinde hasırı yok:

Bisāt-hāne-i dehre 'alāka eylemezüz
Cihān yanarsa içinde haşırumuz yoğdur (G 69/3)

Dünyada ağaç önce, meyve sonra gelir:

Haıuı geldi vefā kıılmağ gerek şimden girü cānā
İrür çün bāğ-ı 'ālemde şecer evvel şemer āhır (G 118/6)

Dünyada mutluluk daimî olmaz:

Sa'ādet şeh-süvārān-ı cihāna pāydār olmaz
Semend-i 'izzete her kim biner evvel iner āhır (G 118/3)

'İş it dem-i fırsat eldeyiken
Dirlik kişiye muğarrer olmaz (G 164/4)

El elden üstündür:

El elden üstdür çün üstün olsa nola ser-pençeı
'Adūyı imtiḫāna pençe-i pūlād gönderdüı (K 16/8)

Eski düşman dost olmaz:

Fehm ider bu kelāmı düşmen ü dost

Eski düşmen kişiye olmaz dost (B 139)

Eski tanıdıktan yüz çevirmek vefasızlıktır:

Cemālün ‘arza kııl gün gibi yüz döndürme ‘aşıkdan
 Qadīmī āšnādan yüz çevirmek bī-vefālıkdur (G 65/4)

Fırsat ganîmettir:

Zamān-ı ‘āṭıfet hengām-ı nuşret vaqt-i fırsatdur
 Meded ihsān idün fevt olmasun fırsat ganîmetdür (G 61/1)

Gün doğmadan neler doğar:

Ṭoğmadın mihr-i cihāntāb neler toğa dağı
 Ḥayliden yüklü turur māder-i pīr-i eyyām (K 4/77)

Harekette bereket vardır:

Sākin-i gūşe-i ğam olma dilā kııl harekāt
 Ḥarekāt iledür elbette vüfūr-ı berekāt (G 28/1)

Her bahçede gül/reyhan olmaz:

Her yürekde bir hüner her erde bir ser var diyen
 Her gülistāndan gül ü reyḥān umarsa ummasun (G 320/5)

Her başa aşk hümâsı konmaz:

Her başa hümā-yı ‘ışk kıonmaz
 Her murğ-ı hevā hümā-per olmaz (G 163/2)

Her başa devlet kuşu konmaz:

Perr-i hümā-yı devlet her başa sāye şalmaz
 Şeh-bāz-ı evc-i izzet her oğuyana gelmez (B 41)

Her başa padişahlık tacı kısmet olmaz:

Her kelle sezā-yı efser olmaz

Her efsere ser müyesser olmaz (G 163/1)

Her gördüğün buluttan yağmur yağmaz:

Bî-mürüvvetden kişi ihsân umarsa ummasun

Her bulutdan çatre-i nîsân umarsa ummasun (G 320/1)

Her kışın sonu yaza, her gecenin sonu bir sabaha çıkar:

Her şitânun şonı bir yaza çıkarmış giderek

Her şebün âhiri bir şubha irer nîk-encâm (K 4/95)

Her kimde kemâl olsa, gül gibi kendini gösterir; herkesin eseri, anında ortaya çıkar:

Kemâl izhâr ider her kimde olsa gül gibi kendin

Ẓuhûr eyler deminde herkesün âşârı sulţânum (G 225/4)

Her meşelikte aslan olmaz:

Her sînede bebr-i 'ışk neyler

Her bîşede hod gâzanfer olmaz (G 163/4)

Her siyah taşta mücevher olmaz:

Her serde hevâ-yı dil-ber olmaz

Her seng-i siyehde cevher olmaz (G 164/1)

Herkes ettiğini bulur:

Gelür seng-i nedâmet her kişinün yolına âhir

Gerek merd ü gerek zen itdüğünü bula gelmişdür (G 116/5)

İğneyle kuyu kazılmaz, ele yalvarmakla mansıp alınmaz:

Manşıb alınmaz ile yalvarmağ ile*

Mermere süzen ile kızmağa kışd eyleme çâh (G 363/3)

---

* Bu mısradaki vezin bozuktur.

İki gönül bir olunca kimse engel olamaz:

Dilde peykānuña yir qalmaya mı tır olıcaq
Kimse hāyil mi olur iki gönül bir olıcaq (G 183/1)

İyi azmaz, asil hata etmez; yaramaz iyi yoluna gitmez:

Eyü azmaz aşil haṭā itmez
Yaramaz eyü yolına gitmez (Ms 5/61)

Kâmilin kalbinde mâl meyli olmaz, mâla meyli olanda da kemâl olmaz:

Qalb-i kâmilde meyl-i mâl olmaz
Mâyil-i mâlde hiç kemâl olmaz (G 151/1)

Kanı kan ile yumazlar:

Efendi qanı qan ile yumazlar qanı ihsānuñ
Ciger hūn oldı hūn itmez sirişkin çeşm-i hūnbāruñ (G 205/4)

Aqıtma rüy-ı h'ân-âlūdum üzre eşk-i hūñnüm
Yumazlar qanı qan ile mürüvvet qanı sulṭānum (G 232/4)

Karıncaya zevâli, kendi kanadıdır:

Nazardan düşdi mülendikce hālün
Qarıncaya qanadıdur zevâli (G 442/4)

Kırılan cam yapılmaz:

Eyleme seng-i gamuñla şîşe-i qalbüm şikest
Çün dürüst olmaz bilürsin kim şikest ola zücâc (G 34/3)

Dil münkesirdür itmeñ aña 'ilâc u dermân
Olmaz budur çü 'illet cām-ı şikeste beste (G 342/2)

Kimse kimsenin hâlini bilmez:

Her kişi kendü kārına meşgûl
Ne bilür kimse kimsenüñ hâlin (Kt 4/2)

Kîni olanın dîni olmaz:

Çeşm-i hûnh'āra uyup eyleme 'āşıklara kîn
Ādemüñ olmaz imiş kîni olıcağ dîni (G 434/3)

Kişi kolay kolay vatanından çıkmaz:

Bekledi kaldı göñül hānesini miñnet ü ğām
Degme bir hālet ile kişi vaţandan çıkmaz (G 141/4)

Kişinin attığı taş yoluna gelir, kurduğu tuzak ayağına dolaşır:

Atduğuş taş gelür yoluña ey merd-i tarîk
Dolaşur ayağıña döşedüğüñ halka-i dām (K 4/65)

Korkan, aslan yatağına varmaz:

Bir dil ki anda 'ışk ola 'aql uğramaz aña
Varmaz Qabûli havf iden arslan yatağına (G 357/5)

Kul olan, sultana gücenmez:

Ne deñlü cevır ü zulm itseñ Qabûlî haş ider andan
Gedā-yı dergehüñdür ol gedā sultāna incinmez (G 165/5)

Kurbağanın ötüşünden temiz suya zarar gelmez:

Vā'izüñ kavli Qabûlî bizi tağyır itmez
Āb-ı pāke ne zarar laqlaqa-i qurbağadan (G 317/5)

Vā'izüñ laqlağası ehl-i dile güç gelmez
Şu mükedder mi olur laqlaqa-i qurbağadan (B 126)

Öleceğı kesinleşen hastaya doktor olan ilaç vermez:

Vefā vü merhamet kııl diyü ibrām itme dil-dāra

Ölümlü hasteye ey dil tabīb olan ‘ilāc itmez (G 142/3)

Sarhoş, sarhoşa gücenmez:

Ne deñlü cevri iderse ol gözi mestāna incinmez

Göñül mestānedür mestāneye mestāne incinmez (G 165/1)

Selde boğulan yağmurdan korkmaz:

‘İşk ile rüsvā olan ta‘n-ı ‘adūdan ağlamaz

Ġarķ-ı seyl-āb-ı belā şanma ki bārāndan kaçır (G 47/2)

Su aktığı yere yine akar:

Aķduğı vādiye bir dağı aķarmış yine şu

Ġonduğı dala ķonarmış yine şeh-bāz-ı merām (K 4/94)

Su bulanmayınca durulmaz:

Ġamuñla dide kanlar dolmayınca eşķ şāf olmaz

Benüm serv-i revānum şu bulanmayınca tırılmaz (G 154/1)

Suç öldürende değıl, ölendedir:

Yokdur günāh o ğamzesi hūnīde bendedür

Şāhum suç öldürende degüldür ölendedür (G 82/1)

Şeref, kişinin kendisindedir; taç ile büyüklük olmaz:

Çıkar tācı şeref isterseñ ey şūfī-i efsürde

Şeref ya serdedür ya erde ‘izzet yokdur efsürde (G 345/3)

Takdir olunan (kader) değışmez:

Ġam yir mi Ġabūli rızķ için er

Taķdīr olunan muğayyer olmaz (G 163/7)

Takdīr, tedbīri bozar, her umulan müyesser olmaz:

Tedbīri bozar Ġabūli taķdīr

Me'mûl olunan müyesser olmaz (G 164/5)

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır:

Tiğini hânde ile yâr kıınından çıkarur

Mâ-ğaşal tatlı dil ılanı ininden çıkarur (G 478/1)

Toprakla, kille, kumla deniz bulanmaz:

Gil ü türâb ile deryâ mükedder olmaz igen

Erâzilüh sözine gönlümüz bulanı yürür (G 115/3)

Ğuşşayla göñül melûl olur mı

Deryâ kum ile mükedder olmaz (G 164/2)

Yıkanmakla kara ak olmaz:

Çuluğam didüğine aldanma

Ğasl ile kâra ağ olur şanma (B 138)

2.4.4. Halk Dili, Kültürü ve Şiiriyle İlgili Bazı Unsurlar

Kabûlî İbrahim Efendi'nin Divan'ında bulunan halk diline, kültürüne ve şiirine ait bazı unsurlardan; daha önce incelenen "Sosyal Hayat", "Dili", "Arkaik Kelimeler", "Deyimler, Atasözleri ve Özlü Sözler" gibi konularda, dağınık olarak bahsedilmişti. Hem bunların derli toplu olarak ifadesi, hem de Divan'da bu konuyla ilgili başka malzemelerin de bulunması sebebiyle böyle bir başlığın açılmasına lüzum görülmüştür. Ayrıca şâirin üslûbunun daha iyi anlaşılması için de bu konu faydalı olacaktır. Konu, başlıkta olduğu gibi halk dili ve söyleyişi, kültür ve şiiri ile ilgili bazı unsurlar olmak üzere üç kategoride ele alınacaktır.

2.4.4.1. Halk Dili ve Söyleyişi

Kabûlî Divanı'nda halk dili ve söyleyişine uygun birçok ifade bulunmaktadır. Bunları, umûmiyetle halk arasında yaygın kelime ve ifadeler ile halkın söyleyiş biçimine uygun kelimeler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Birinci grupta bulunan unsurlardan bazılarında “Arkaik Kelimeler” ve “Deyimler” bölümünde bahsedilmiştir. Bunlar, kimisi bugün bile konuşma dilinde yaygın olarak kullanılan ancak divan şiirinde pek yaygın olmayan kelime ve ifadelerdir. Kavlak, buymak, sögmek, keşik, dingil dingil yürümek, deşmek, deli gönül, kanlı zâlim, şahin bakışlı, cıgalı burmalı, seyyah olup âlemi gezmek, seller gibi bulanmak, bir kulaç, bre, iki gözüm, salını bulanı yürümek, dünya kaç bucak, başına çomak sokmak, yeyni, yilip yopurmak, yüğrük, it kadar, işkillenmek, har-mühre (katır boncuğu, değersiz boncuk), toprağına taşına kurban olmak, iğneyle kuyu kazmak, der der depinmek, görklü, göyünmek, o değil gibi, bilmezlenmek, ayağı göl başı pınar olmak, yüz yumak, yumuş, it gibi, kelek, el kiri, bıldır...

Biz bunların arasında özellikle iki kelimeye dikkati çekmek istiyoruz; *yumuş* ve *bıldır*. Bunlar şairin halk diline ne kadar âşinâ olduğunun, ayrıca halk dilini yazı diline, edebî dile yansıtma isteğinin delili olan kelimelerdir. Günümüzün modern toplumunda unutulmaya yüz tutmuş, kısmen ağızlarda yaşayan bu iki kelime edebî dilde pek fazla kullanılmamıştır. Hele hele divan şiiri metinlerinde bu kelimelere rastlamak çok zordur³¹². “İş, hizmet, görev, ödev” anlamına gelen yumuş kelimesini³¹³ şiirinde kullanan ender sanatçılardan biri, Türkçenin ölümsüz sesi Yûnus Emre'dir. Yûnus şöyle demektedir:

Beni bunda viribiyen bilür ben ne işe geldüm
 ararum yok bu dünyada giderem yumua geldüm³¹⁴

Kabûlî ise bu kelimeyi şu şekilde kullanmaktadır:

³¹² “yumuş” kelimesi, nâdiren metinlerde “yumuş oğlanı” ifadesiyle geçmektedir. Bk. Onay, age, s. 440.

³¹³ **Yeni Tarama Sözlüğü**, s. 252.

³¹⁴ Tatçı, **Yûnus Emre Divanı II**, s. 237. Ayrıca “yumuş oğlanı” için bk. age, s. 129.

Egerçi yügrişür āb-ı sirişküm
Tıfıldur dağı yüz yumaz yumuşa (G 377/4).

Beyitte geçen *yumuş*, *yügrişür* ve *yüz yumaz* kelimeleriyle Kabûlî'nin eski Türk dilinin ve halkın sesini divan şiirine taşıdığını söylemek mümkündür. Ayrıca küçük bir çocuğun işten kaçması hayâli, belki de henüz ana dilinden başka dil bilmeyen çocuk için *yumuşa yüz yumamak* gibi saf Türkçe ile başarılı bir şekilde dile getirilmiştir.

“Bıldır” kelimesi de edebî metinlerde, özellikle de divan şiiri metinlerinde pek kullanılan bir kelime değildir. “Geçen yıl, önceki yıl” anlamına gelen³¹⁵ *bıldın* Kabûlî, *bildir* ile cinas oluşturacak şekilde şöyle kullanmıştır:

Tıfl idi bilmezdi ey dil ol püser bıldır beni
Ben ne çekdüm aña bıldırdan beri bildür beni (B 232)

Bu beyitte de öncekinde olduğu gibi, bir çocuk hayâlinin olması dikkati çekmektedir³¹⁶.

Kabûlî Divanı'nda halk dili ve söyleyişi konusunun ikinci yönü de divanda yer yer kelimelerin halkın söyleyiş biçimine uygun şekilde kullanılmasıdır. Bu bağlamda, biraz veznin ve kâfiyenin de etkisiyle, *sıcak* kelimesinin *ısıcak* (G 15/2, G 133/3), *ateş* kelimesinin *ataş* (M 30/VII) (kafiye bakımından *ataş* metne daha uygundur), *soğuk* kelimesinin *sovuk* şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Zeri bir sîm-ten maḥbûba şarf it yoḥsa ey ḥ'āce
Seni ol rüz u şeb ḳoynuḳda yatsa *ısıcak* ḳutmaz (G 133/3)

³¹⁵ **Yeni Tarama Sözlüğü**, s. 32.

³¹⁶ Çalışmamızın ilk kısmında ifade edildiği gibi Kabûlî, Kütahya-Gedizlidir. Halbuki 1988'de Tuncer Gülensoy tarafından yayınlanan *Kütahya ve Yöresi Ağzları* isimli eserin sözlüğünde bu iki kelime geçmemektedir. Eserin ayrıca indeksi yoktur. Buna karşılık yöreyle ilgili bir internet sitesinde, bölgede bu kelimenin kullanıldığı belirtilmektedir: Hakan Değirmenci, “Ağz Sözcüğü ve Gediz Ağzı Üzerine Bir Takım Tetkikler”, (Erişim) <http://www.gedizliler.com/modules.php?name=tarihi> (29.04.2007). Yine orta Anadolu'da bu kelimelerin ağzlarda kullanıldığını biliyoruz.

Yüzi *şovuk*dur aqçenüñ hayli
Añadur herkesün yine meyli (Ms 15/19)

Daha önce de söylendiği gibi, Kabûlî neticede bir Anadolu kasabasında, Kütahya'nın Gediz ilçesinde doğmuş ve büyümüştür. Bu dönemlerde aldığı dili ve kültürü, medrese tahsili yaptıktan sonra edindiği dil ve kültürle harmanlayarak şiirinin altyapısını oluşturmuştur. Kabûlî'nin, şiirlerinde bir taraftan Arap, Fars dili ve kültüründen unsurlara, bir taraftan da Türk halk dilinden alınmış pek çok deyim, arkaik ve sâde Türkçe kelimeye yer vermesi, onun Osmanlı elit tabakası ile sıradan halk arasında, orta sınıf bir Osmanlı şâiri görünümünü kazanmasına sebep olmuştur.

2.4.4.2. Halk Kültürüyle İlgili Bazı Unsurlar

Bu konuyla ilgili olabilecek bazı hususlar daha önce "Sosyal Hayat" bahsinde zikredilmişti. Burada mesele fazla uzatılmadan birkaç örnek ışığında sunulacaktır.

Bir Anadolu kasabasında dünyaya gelen Kabûlî, Anadolu'da en yaygın meslek denebilecek çiftçilikle ilgili unsurları da şiirine taşımıştır. Meselâ aşağıdaki beyitte ürün biçmekten bahsetmekte; feleği çiftçiye, yeni ayı da orağa benzetmektedir.

Biçerse hâşıl-ı 'ömri 'aceb mi
Felek dihkân u mâh-ı nev orağdur (G 126/3)

Diğer bir beyitte de Kabûlî, başkasına zararından çekinilen bir merkebin bağlanmasından söz etmektedir. Bu nefis merkebidir. Ancak bu merkep örklenirken yani bağlanırken dikkat edilmesi gereken husus, örkün çok kısa olmaması, biraz geniş olmasıdır. Çünkü örk çok kısa olduğu zaman hayvan hiç hareket edemez ve bunalır. İşte Kabûlî, sıradan bir köylünün gündelik hayatında yapageldiği merkep bağlamak, hayvanı örklemek gibi

fiilleri şiirinde şöyle dile getirir:

Bağla nefşün merkebin ğayrı ta‘addîden şağın
Kişinün ğayvânı kim var ğiğ ola lâzımdur örk (G 207/4)

Aşağıdaki beyitte ise şâir, felek gelininden bahsetmektedir. Bu geline sanki, gök altından cibinlik, şafak da al vâlâdan duvak olmuştur. Vâlâ, ipek başörtüsünün adıdır. Yüce anlamındaki “vâlâ” kelimesinden gelmektedir. Kırmızı vâlâlar yüzyıllar boyunca duvak olarak kullanılmıştır. Nitekim köylerde gelin duvakları hâlâ al vâlâdan oluşur³¹⁷.

‘Arūs-ı dehre gök zerrin cibinlik
Şafağ bir al vâlâdan tuvağdur (G 126/4)

Şu beyitte ise Anadolu’da yaygın âdetlerden yakı yakma söz konusu edilmiştir:

Sineğde yakı yağmağ ile ey dil-i mecrūğ
Pehlū-yı nigār ola mı dirsın sağa bâğî (G 397/3)

Kabûlî Divanı’nda, günümüzde de halk arasında yaygın şekilde kullanılan kolonya ile ilgili müstakil bir şiir bulunduğu daha önce “Sosyal Hayat” bahsinde belirtilmişti. Ayrıca aynı yerde; akçe saçma/saçı âdetinden, av ve avcılıktan, bayramlaşmadan, duvara ya da tavana yazı yazmadan, fala inanma/bakmadan, mehir vermeden, çeşitli oyunlardan ve yağma geleneğinden, ayna, çadır, hasır, tas, tesbih, su değirmeni gibi unsurlardan da söz edilmişti.

2.4.4.2. Halk Şiiriyle İlgili Bazı Unsurlar

³¹⁷ Reşad Ekrem Koçu, **Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Ankara, 1967, s. 237.

Kabûlî bir divan şairi olmakla birlikte, daha çok halk şiirinde yaygın olan hece vezniyle de şiirler söylemiş, hatta tarih düşürmüştür (T 9). Kabûlî Divanı'nda hece veznine uyan altı manzûme bulunmaktadır. Bu yönüyle şair, divanında hece veznine uygun şiir bulunan az sayıdaki divan şairlerinden birisidir³¹⁸. Kabûlî'nin hece vezniyle şiirler yazması onun halk edebiyatına, kültürüne yakınlığını göstermektedir. Özellikle bu tarzdaki murabbalarından üçünün (M 30-32), özellikleri itibariyle halk şiirindeki koşmaya da uygun nitelikte olduğu görülmektedir.

Nola bülbül gibi feryâd eylesem
Yeñile açılmış bir gülüm vardur
Deli gönlüm anuñ ile eglesem
Yine bir saçları sünbülüm vardur (M 31/I)

mısralarında olduğu gibi bu şiirlerde dilin de bir hayli sade olduğu dikkati çekmektedir.

Kabûlî'nin "oda yanar" redifli gazeli ile anonim halk edebiyatının ürünlerinden sayılan aşağıdaki mani arasında da ses ve mana benzerlikleri bulunmaktadır.

Oda yanar
Od düşer oda yanar
Benim bu aşk oduna
Gün gelir o da yanar³¹⁹

Sûzişümden tutuşur hâne-i cân oda yanar
Şerer-i âteş-i âhumla cihân oda yanar (G 128/1)

Divan ve halk şiirindeki ortak bir söyleyiş biçimi de müracaa/dedim-

³¹⁸ Konuyla ilgili bk. İsen, "Divanlarda Heceyle Yazılmış Şiirler", **Ötelerden Bir Ses...**, s. 385-421.

³¹⁹ "Cinas", **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, C. 2, s. 73.

dedi tarzındaki şiirlerdir³²⁰. Kabûlî Divanı'nda dedim-dedi kalıbıyla söylenmiş müstakil manzûme olmamakla birlikte, dağınık şekilde pek çok yerde bu ifade tarzı kullanılmıştır.

Didüm kuhl-ı cilâ-perdâz-ı çeşmün niçe gevherdür
Kim oldur tûtyâ-yı çeşm-i 'âlem-bîni insânun

Didi ol cevher-i pākîze bildün mi gözüm nûrı
Ġubâr-ı maḳdemidür Ḥâzret-i 'Osmân Paşanun (K 1/14-15)

Ḥâlî ḳomaz ol yâri mâni' olur aġyârı
Didüm ne umar ol ḥar bizden didiler zer zer (G 77/2)

Didüm ey meh bize bir bûse daḥı luḳf eyle
Didi 'âşık ne virürler bu ṭama'kârlıġa (G 374/5)

2.4.5. Arapça ve Farsça Unsurlar

Kabûlî Divanı'nda 63 Farsça, 13 Arapça manzûme vardır. Toplam 76 adet olan bu manzûmeler, Divan'da (hepsi birlikte) yaklaşık % 5'lik bir yer kaplamaktadırlar. Farsça manzûmelerin 17'si gazel, 1'i mesnevî (sâkî-nâme), 8'i kıt'a, 2'si rubai, 1'i tuyuġ, 34 tanesi de beyittir. Arapçaların ise 2'si mesnevi, 1'i kıt'a, 10 tanesi de beyittir.

Kabûlî'nin Arapça ve Farsça şiirleri olmakla birlikte, bunların çok fazla bir edebî kıymeti olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunlar çoġu zaman sırf Arapça yahut Farsça şiir söylenmiş olmak için söylenmiş kanaati veren basit, hatta kimi zaman anlamsız parçalardır.

Bunlardan başka Kabûlî, zaman zaman Türkçe manzûmeleri içinde de Farsça, Arapça beyitlere, mısralara veya söz öbeklerine yer vermiştir. Örneġin 5 beyitli 43. gazelin 2 ve 3. beyitleri Farsçadır. Benzer şekilde, 254.

³²⁰ Bu konuda bk. H. Dilek Batislam, "Divan Şiiriyle Halk Şiirinde Ortak Bir Söyleyiş Biçimi (Mürâca'a-Dedim-Dedi), **Folklor-Edebiyat**, Ankara, 2000, C. VI, S. 22, s. 201-211.

gazelin 4. beytinin 2. mısraı da Arapçadır. Aynı gazelin 7. beyti ve 10. beytinin ilk mısraı ise Farsçadır. Kimi zaman Türkçe mısralar içinde de Farsça, Arapça sözlerin iktibas edildiği görülmektedir. Aşağıdaki ifadelerde olduğu gibi:

Birdür libās-ı fāhır ile ‘ārife pelās
Fağr ile eyle fağr ki *lā-be’sse fī’l-libās*³²¹ (G 167/1)

Nola işidenler diseler *sellemehu’llah*³²²
Şi’rüm gibi bir nazm-ı müselleme bulmazsın (G 315/4)

Nağd-i vaqtün fağd u zāyi’ kılma hoş gör hālün
Hāle bağ *āmed şud*-ı māzī vü istiğbālī ko³²³ (G 331/2)

2.4.6. Edebî Sanatlar

Kabûlî’nin şiirlerinde en fazla kullandığı edebî sanatlar sırasıyla cinas, iştikak, tarsi’, teşbih, tezat, leff ü neşr ve hüsn-i ta’lildir. Kabûlî, şiirlerinde, divan şiirinde kullanılan birçok edebî sanatı kullanmakla birlikte, en fazla cinas sanatını kullanmış ve bu sahada başarılı olmuştur. Bu sebeple konu, cinas ve diğer sanatlar olmak üzere iki alt başlıkta ele alınacaktır.

2.4.6.1. Cinaz

Daha önce İskender Pala’nın da doğru olarak tespit ettiği gibi³²⁴, Kabûlî söz sanatlarını, özellikle cinas sanatını sık ve başarılı şekilde kullanmış, bunu kendine bir üslup haline getirmeyi başarmıştır.

Cinas kısaca, yazımı aynı veya benzer olmakla birlikte, anlamca farklı

³²¹ Beyitteki Arapça kısım, giyinmek önemli değildir, anlamındadır.

³²² *Sellemehu’llah*, Allah selâmet versin anlamında Arapça bir dua ifadesidir.

³²³ Mısrada geçen Farsça *āmed şud*, geliş gidiş demektir.

³²⁴ Pala, adı geçen bildiri, s. 198.

olan lafızların bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan bir söz sanatıdır³²⁵. Burada öncelikle cinasın Türk edebiyatındaki seyri ve kullanımı üzerine bazı tespitleri aktarmak konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. “Cinas, Divan şiirinin kuruluş döneminde Halk şiirindeki maninin de etkisiyle şâirlerin çok rağbet ettikleri bir sanat olmuştur. Bir taraftan Oğuz Türkçesini yazı dili haline getirmeye çalışan bir taraftan da dilimizi Farsçanın âhengine ulaştırmaya çalışan ilk dönem şâirlerinin cinas sanatından medet umdukları anlaşılmaktadır. Çünkü XIV ve XV. asırlarda kaleme alınan divanlarda ve mesnevilerde cinas yapma moda kelimesiyle ifade edilecek kadar yaygındır. Cinaslar, genellikle kâfiye olan kelimeler arasında yapılmıştır. Şâirlerin, bilhassa matla beyitlerinde cinaslı kâfiyeye yer verme konusunda özel bir çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bu dönem şâirlerinden Kadı Burhaneddin ve Nesimî'nin divanlarında, birçok gazelin matlaı cinaslı kâfiyelerle başlatılmıştır. Bunlarda, baştan sona cinaslarla örülü gazellere de rastlanmaktadır...”³²⁶

“Cinas, Çağatay ve Azerî Edebiyatlarında da çok fazla rağbet gören bir sanattır. Bilindiği gibi cinaslı kâfiyelerin aranılan bir özellik olduğu tuyuğ şekli daha çok Azerî ve Çağatay şâirlerince kullanılmıştır. Bu sanata, divanlarında çok fazla yer veren Kadı Burhaneddin ve Nesimî gibi şâirlerin de Azerî sahasına mensup olmaları Azerî Türkleri arasında cinas eğiliminin yaygınlığını göstermektedir... Maniye benzeyen ve mutlaka cinaslı olarak

³²⁵ Eski yeni pek çok kaynakta cinasla ilgili bilgi bulunmakta ve bu kaynaklarda kimi zaman uzun uzun cinasın çeşitleri anlatılmaktadır. Mesele, umûmiyetle açık ve anlaşılır hale geldiğinden burada cinas hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyecektir. Konuyla ilgili bk. Sürûrî, **Bahrü'l-Ma'ârif**, DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib-I, Yz. 437, vr. 2b-vd; Ahmet Cevdet Paşa, **Belâgat-ı Osmâniyye**, Haz. Turgut Karabey-Mehmet Atalay, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s. 113-115; **Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler**, Haz. Kâzım Yetiş, Ankara, AKM Yayınları, 1996, s. 306-310; Muallim Naci, **İstilahat-ı Edebiyye**, s. 124-129; Tahirü'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, s. 31-32; Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, s. 467-481; M. Kaya Bilgegil, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989, s. 308-326; M. Orhan Soysal, **Edebî San'atlar ve Tanınması**, İstanbul, MEB Yayınları, 1992, s. 30-38; Hulûsi Kılıç-Kâzım Yetiş, “Cinas”, **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1993, C. 8, s. 12-14; Numan Külekçi, **Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, s. 259-272; Nihat Öztoprak, “Halk ve Divan Şiirinde Cinas Sanatının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 1, İstanbul, 1999, s. 155-174; M.A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul, Gökkuşbe, 2004, s. 221-228; Cafer Mum, “Halepli Edîb Dîvânı”, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 40-52. Fars edebiyatında cinas konusunda bk. Celîl Tecfîl, **Cinâs der-Pehne-i Edeb-i Fârsî**, Tahran, Müessesesi-i Mütâla'ât u Tahkîkât-ı Ferhengî, 1367.

³²⁶ Osman Horata, “Ses, Anlam Bütünlüğü ve Gazel-i Tecnisler”, **Doğu Akdeniz**, S. 1 (1998), s. 67-68.

söylenen “hoyrat”lar da Irak Türkmenleri ve Doğu Anadolu’daki Türkler arasında oldukça yaygındır.”³²⁷

“Taklidin ağır bastığı kuruluş döneminden sonra, aruzda Türkçe’nin sesini bulan Divan şairleri, 16. yüzyıldan itibaren cinaslar gibi söz oyunları ile lüzumundan fazla uğraşmaktan büyük ölçüde vazgeçmişlerdir. Fuzûlî, Bâkî, Nefî gibi şairlerin divanlarında, matla beytinde cinasa yer verme, baştan sona cinaslı gazel söyleme gibi zorlamalara rastlanmaz.

Klasik Edebiyatımızın çözülmeye başladığı 18. asırdan itibaren ise cinas hevesinin yeniden yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Baştan sona cinaslar ve cinas-ı mükerrerlerle örülü gazeller 18. yüzyılda çok daha artar.”³²⁸

İşte Kabûlî, cinasın pek fazla rağbet görmediği XVI. yüzyılda şiiirlerinde cinasa yer vermesiyle dikkati çekmekte ve aynı yüzyılın diğer şairlerinden ayrılmaktadır. Anlaşılan Kabûlî, Nesîmî ve Kadı Burhaneddin gibi cinası yaygın olarak kullanan şairlerin yolundan gitmiştir. Zaten Kabûlî ile Nesîmî ve Kadı Burhaneddin’in şiiirleri arasında yer yer benzerlikler olduğu “Edebî Kişiliği” bahsinde gösterilmişti.

Kabûlî, manzûmelerinde özellikle de gazellerinde sık sık cinas sanatını yapmıştır. Gazellerin çoklukla matla beyitlerinde cinasa yer veren şairin Farsça gazellerinde bile cinaslara rastlamak mümkündür.

Biz burada öncelikle çok ayrıntıya girmeden cinasın çeşitlerinden bahsedecek, ardından bunların her birine *Kabûlî Divanı*’ndan örnekler vereceğiz. *Divan*’da her bir cinas çeşidine uygun birçok örnek bulunmakla birlikte, konu fazla uzatılmamak için örnekler sınırlandırılmış, ayrıca örneklerdeki cinaslı lafızlar yatık olarak yazılmıştır.

Cinas Çeşitleri³²⁹: Cinaslar özelliklerine göre farklı isimler almaktadır. Cinas çeşitleri ayrılırken cinası meydana getiren lafızlar Arap alfabesine göre

³²⁷ Agm, s. 68.

³²⁸ Agm, s. 69.

³²⁹ Bu konu incelenirken daha önce ilgili Türkçe ve Farsça kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmış olan Cafer Mum ve Nihat Öztoprak’ın çalışmalarından istifade edilmiştir. Bk. Mum, agt, s. 44-vd; Öztoprak, agm, s. 156-vd.

dört açıdan incelenmekte ve bu incelemeye göre çeşitlere ayrılmaktadır. Bu dört dikkat noktası şunlardır: a. Harflerin türü, b. Harflerin sayısı, c. Harflerin hey'eti (harekesi, okunuşu), d. Harflerin tertibi, sıralanışı. Buna göre cinasın çeşitleri şunlardır:

a. *Tam Cinās (Cinas-ı Tam)*: Cinası meydana getiren lafızlar arasında, yukarıda belirtilen dört yönde de uyum varsa tam cinas meydana gelir. Bir başka deyişle cinası oluşturan kelimelerin cinsi, sayısı, harekesi ve sıralanışı aynı, sadece anlamları farklıdır. Tam cinasta, cinası oluşturan kelimeler isim yahut fiil gibi aynı gramer grubunda ise *mūmasil cinas* adını almaktadır. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi:

Bir nesne mi tutar el *ayağ* sākiyā ‘aceb
Elde *ayağ* ayağda mey-i la‘l-fām ola (G 3/4)

Nār-ı ruhuña el uzadur zūlf-i siyāhuñ
Tersā-beçe-i āteşidür *nār* ile oynar (G 58/3)

Şimdi ey *dil* hem-çü süsen *dil* hamūş olmak gerek
Nergis ü gül gibi ancak çeşm ü gūş olmak gerek (G 202/1)

Yā İlāhī bi-ħağ-ı rūh-ı *Emîn*
Yaramazdan eyüyi eyle *emîn* (Ms 5/64)

İlk beyitteki *ayağ* kelimelerinden birincisi insan ayağı, ikincisi ise kadeh anlamındadır. İkinci beyitteki *nār*'lardan birincisi meyve, ikincisi ateş; üçüncü beyitteki *dil*'lerden ilki gönül, ikincisi lisan, zeban anlamındadır. Dördüncü beyitteki birinci *Emîn* Hz. Muhammed, ikincisi emniyetli demektir. Görüldüğü gibi cinas oluşturan kelimelerin hepsi de aynı türde, isim soyludur.

Tam cinası meydana getiren kelimeler farklı gramer grubunda ise *mūstevfâ* cinas adını almaktadır. Şu beyitlerde olduğu gibi:

Böyle bir devre kadem basmaya bu *devr* içre

Çok zamân *devr* ide bu devri bulınca devrân (K 2/16)

Mey-i gül-fâma şūfî tevbenüñ âlin bilür ammâ
Şarâb-ı â/içerler ehl-i diller â/bilmezler (G 93/2)

Âšnâdan el çeküp *yâd* ile yâr olmak neden
Bizi de *yâd* eyle gâhî çünki meylün yâdadur (G 122/1)

Ey gönül kâmet-i Tübâya *irem* mi şandun
Gülşen-i 'âlemi bostân-ı *İrem* mi şandun (G 203/1)

Hayliden görmez oldu aqçe *kese*
Hiç düşer mi faķire aqçe *kese* (Ms 15/25)

İlk beyitteki *devr* kelimelerinden ilki zaman anlamında isim türünde iken, ikincisi dönmek anlamında fiil türündedir. İkinci beytin ikinci mısraında geçen *â/* kelimelerinden ilki kırmızı anlamında sıfat, ikincisi hile anlamında isimdir. Üçüncü beyitteki *yâd*'lerden ilki yabancı, ikincisi hatırlamak, anmak demektir. Birincisi isim, ikincisi (eyle ile birlikte) fiil görevindedir. Dördüncü beyitteki *irem*'lerden ilki ereyim, ulaşayım anlamında fiil, ikincisi İrem bahçesi anlamında isimdir. Son beyitteki *kese*'lerden ilki para kesesi anlamındadır, ikincisi ise kesmek fiilinden gelmektedir. Bu tip cinasın *Kabûlî Divanı*'nda başka pek çok örneği vardır.

Tam cinas ayrıca cinası oluşturan lafızların yapısına göre de *basit* ve *mürekkep* olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Yukarıdaki örnekler aynı zamanda basit cinastır. Mürekkep cinas örneği aşağıdadır:

Çasduñ egerçi cân u dilün *birisinedür*
İkisi de fedâ yoluña *birisi nedür* (G 107/1)

Ayrıca Divan'da *âlâyına-ala yine, semen-şâña-semen saña, zîbâña-zîb aña, bâl aña-bâlâña, sîmâña-sîm aña, şekîbâña-şekîb aña, ne sinde-nesinde, o kırdı-oğ*

urdt, yār anı-yārānı, vīrānı-vir anı, nūr anı-nūrānı, hā kanı-Hākānı, ben de-bende, edebisizün-edeb sizün, mülhak-mül hak, derde-der de, āl işün-alışun, mesā' ile-mesā'ile, ālāyış-alay iş, yaqıla-yā kıla, giryān-gir yan, nā-murādān est-nā-murād ānest, bārigāhı-bāri gāhı... gibi kelimelerle çok sayıda mürekkep cinas yapılmıştır.

b. Tam Olmayan Cinaz (Cinas-ı Gayr-ı Tam): Cinası oluşturan lafızlar arasında yukarıda bahsedilen dört benzerlikten en az biri bozulursa o zaman tam olmayan cinaz meydana gelir. Bu cinazın da alt çeşitleri vardır:

1. Nâkıs cinaz: Cinazlı kelimelerden birinde fazla bir harf bulunması halinde nâkıs cinaz meydana gelir. Fazla harf kelimenin başında ise cinaz, *mutarraf*; ortasında ise *müşevveş*; sonunda ise *müzeyyel* adını almaktadır.

Mutarraf cinaz:

Emr-i ber-‘aks iken hâkikat-i *hāl*

‘Aksine döndü hâl oldu *muḥāl* (Ms 4/26)

Benzerse rüz-ı maḥşere ger rüz-ı *‘İd* olur

Aḥbāba rüz-ı va‘d u ‘adūya *va ‘İd ‘İd* (G 43/4)

Müşevveş cinaz:

Ne ḳabāḥat mişāl-i berd-i ‘*acūz*

‘*Acz* iderler zamāne ḥalkı henūz (Ms 5/8)

Ne şāh olmaḳ murād eyle ne dilde zerrece ḡam tūt

Elūḡde sāḡaruḡ *cām* ittiḥāz it kendūḡi *Cem* tūt (G 19/1)

Müzeyyel cinaz:

Kāmile ger ‘ayn-ı *māl* ise kemāl

*Māl*ik-i mālem kemālüm vardır (G 90/5)

Şūfi mey içmeḡe *peymān* itmiş

Ṭura mı dönmeye mi *peymāne* (G 382/6)

2. *Mütekârib cinas*: Cinaslı kelimelerdeki harflerden birinin farklı olması hâlinde oluşan cinasa mütekârib cinas denir. İki alt çeşidi vardır: Farklı olan harflerin mahrecleri birbirine yakın ise meydana gelen mütekârib cinasa *muzârî*, farklı harflerin mahrecleri birbirine uzak ise oluşan mütekârib cinasa *lâhik* cinas denilir. Farklı harfler başta, ortada, sonda olabilir.

Muzârî cinas:

Mey-i cām-ı maḥabbet olsa *şāfī*

Olurdu ḥaste-i hicrāna *şāfī* (M 11/II)

Ġurūr ile çıkarısın *cāha* ammā

Bırağursın velī kendüñi *cāha* (G 335/4)

Lâhik cinas, başta farklı harf:

Sen du‘āya *ķāyim* ol *dāyim* Ḳabūlī er gibi (M 7/VII)

Ḥ‘ār baḳmañ fuḳarā *fırķasınuñ* *ḥırķasına* (M 10/I)

Kār itdi cism-i zāra *nār-ı* maḥabbet-i *yār*

Cism-i nizār böyle *yār* öyle *kār* böyle (G 375/3)

Lâhik cinas, ortada farklı harf:

Mürġ-ı dil olmadı ey ġonca elünġden *āzād*

Ḥāne-i ḳalb-i Ḳabūlī nice olsun *ābād* (M 12/V)

Ben mūra *mār-ı* zülfün *nār* itdi *nūr-ı* ‘ıḣḳı

Mūr öyle *mār* böyle *nūr* öyle *nār* böyle (G 375/4)

Lâhik cinas, sonda farklı harf:

Baş üzre degül emrün *cān* üzre ḳılupdur *cāy*

Ulı ḥutarın andan fermānuñı sulṫānum (G 224/4)

Āşnādan el çeküp *yād* ile *yār* olmak neden

Bizi de *yād* eyle *gāhī* çünkü meylün *yād*dadur (G 122/2)

3. *Mükerrer (müzdevic, müredded) cinas*: Genelde kâfiyede bulunan bu cinas çeşidi, kelimenin son kısmının tekrar edilmesi şeklinde olmaktadır. Kimi divanlarda baştan sona *mükerrer cinas*larla örülmüş gazeller bulunmaktadır. Nitekim *Kabûlî Divanı*'ndaki gazellerden altı tanesi de baştan sona *mükerrer cinas*la söylenmiştir. Bu gazellerin numaraları şu şekildedir: 43, 79, 132, 230, 237, 257. *Kabûlî*'nin gazel-i tecnislerine örnek olmak üzere bir şiiri aşağıda yazılmıştır.

Sen meh-i nâ-mihrbâna olalı ağ *yār yār*

Oldı 'âlem gözüme ey serv-i hoş-reftâr târ

Her kaçan seyr-i gülistân eylesem sensüz başa

Ġonçalar peykân olur ey ruhları gül-*nâr nâr*

Yaşımı bir serv-i dil-cûya revân itdün diyü

Āhumuñ zulmiyle yıkdıñ üstüme ey *yār yar*

Nâfeveş hûn oldı bağrum luţf it ey vaşşī gâzâl

Bir yaña cevr itme sen de çarḥ-ı nâ-hem *vârvâr*

Yok mecâlüm âh idem bilmem ne tedbîr eyleyem

Tîr-i ğamzeñ câna itdi ey gözi mekkâr *kâr*

Vâşıl-ı bezm-i vişâl-i yâr olam dirseñ eger

Ey *Ġabûlî* düş ayağına yürü yal *var var* (G 132)

4. *Muharref cinas*: Cinası oluşturan lafızların Arap harflerine göre yazılışı aynı, ancak harekesi yani okunuşu farklı ise ortaya çıkan cinas,

muharref cinas olmaktadır.

Ĥudāsından Resūlinden ĥicāb u ĥavf u ĥaşyet yoĥ
Nice Ĥakdan *dönerler* dīni yoĥ *dūn erlerin* gördüm (K 11/17)

Ser virür *sır* şaĥınursın sīne-i sūzān ile (M 16/II)

Berg-i gül-reng ruĥ-ı yāre müşābih mi olur
Ĥaşek-i ĥuşkde ĥāşiyet umarsın ne ‘aceb (G 17/2)

Olalı alay-ı ‘ışkuĥ ĥalbe *ĥuvvet cāna ĥūt*
Geçinür olduĥ anuĥla şimdi ĥūt-ı lā-yemūt (G 25/1)

Her şeb şerer-i āteş-i āh ile *şehā biz*
Yaĥmaĥa dil-i düşmen-i şeytānı *şihābuz* (G 145/1)

*Keşfi*çün şūfi *keşef* gibi ĥicāb ile yürür
Başını ĥırĥasına çekmegi görmiş baĥadan (G 317/3)

Ya şehler nāmına dimek gerek *eş‘ār* yā dil-ber
Ĥabūlī böyle *iş‘ār* eyledi Firdevsi-i Tūsī (G 435/5)

Bu örneklerden başka, şu kelimelerle de *Divan*'da muharref cinas yapılmıştır: ‘ālem-‘ālim, sīrāb-seyr āb, nişanı-ne şanı, kerd-gerd, gird-gerd, ĥadr-ĥadar, ĥader-ĥadar, külüng-küleng, ĥink-ĥunük, irşād-er şād, müşrif-müşerref, genc-künc, sūĥ-sevĥ, nāzuĥ-nāzük, terk-Türk, müsāvī-mesāvī, efrāz-ifrāz, güster-göster, rūymāl-rūyum āl, giryem-ger yem, mecāz-mücāz, işkil-eşgil, deryā-dir yā, kerb-i belā-Kerbelā, aĥbār-iĥbār, güzīde-gezīde, inşāf-enşāf, tā kim-tākem, eşkāl-işkāl, efsürde-efserde, özin-üzün, ‘araĥ-‘İraĥ, İmānī-ey Mānī, ĥulĥ-ĥalĥ, ĥulı-ĥavli, cidāla-cüdāle, bir bir-berber, münhī-menhī, cüdā-ciddā, kül-gül, Ĥarş-ĥurs, derc-dürç, ĥadh-ĥadeĥ, bıldır-bildür, kişi-(pîş)keşi.

Her ne kadar harekeleri aynı olsa da şu kelimelerin okunuşları da

birbirinden farklıdır ve bu kelimelerle de *Divan*'da muharref cinas yapılmıştır: *kul-kol, el-al, hoş-a-hüşe, büzme-bozma, şurut-şüret, kül-gül, dāniş-danış, aramış-ārāmiş, zūr-zor, yort-yurt.*

5. *Kalb cinas*: Cinası oluşturan harflerin yer değiştirmesi sonucu oluşan cinasa *kalb cinas* yahut sadece *kalb* denmektedir.

Ķalb-i *kāmil*de meyl-i māl olmaz
Māyil-i mālde hiç *kemāl* olmaz (G 151/1)

Cür'eti gālib olan hařmına maęlūb olmaz
Merd-i *maębūl* olanuę devleti *maęlūb* olmaz (G 161/1)

Dār-ı zülfinden o māhuę dili yab yab *çekelüm*
Ĥalka-i kākül-i pür-müşg-i Ĥotenden *geçelüm* (G 241/4)

Lezzetlüdür bize elem-i 'ışık-ı dil-rübā
Bal anırlaruz belāsını *baluğ belā* degül (G 213/2)

Gider *gerd*-i haıuğ gird-i 'izāruędan *keder* gitsün
Keder virme dil-i aębāba ol *gerd* gider gitsün (G 319/1)

Kemāl-i 'ilm ile ma'lūm-ı 'ālem olsaę el-ĥāřil
Dilā ehl-i *kemāl* olsağ *kelām*uğda me'al olsa (G 368/4)

Dādgar-ı gürūh-ı mazlūmān
Māĥi-i zulm ü *ĥāmi*-i imān (Ms 4/14)

Devr-i 'adāletüęde ey pādşāh-ı 'ādil
Lāyık mı ĥākim olmağ *'ālim* yirine *'āmil* (K 3/1)

Divan'da ayrıca *keder-gerd, al-lāle, revâ-(mâ)verâ, senâ-nisâ(r), âgeh-*

gâh kelimeleriyle de kalb cinas yapılmıştır.

6. *Hattî (musahhaf, tashîf) cinas*: Cinaslı kelimelerin harfleri arasında, Arap alfabesine göre, sadece nokta farklılığı olması durumunda hattî cinas meydana gelir.

Maḳâlüm ḥasb-ı ḥâlümdür ḥikâyet anlama cānā
Ġaraz ‘arz-ı maḥabbetdür şikâyet anlama cānā (G 1/1)

Ḳa‘r-ı çāh iken yirin geh ġarḳ-ı cāh eyler velî
Gâh olur rāh-ı cefâda ḥāk ile yeksân ider (G 71/4)

Pîr-i ‘uşşâḳ-ı ḥired-mend ‘azîz-i pür-şevḳ
Şehr-i ‘ışḳ içre beni sūḳ-ı ġama eyledi sevḳ (G 187/1)

Bizi vā‘iz naşîḥate tutma
Pend tutmaz deliye bend gerek (G 192/3)

Ol şāh-ı ḥüsne diyemezüz ḥāl şöyledür
Ol dil-ber-i perî-şifat âdem mi söyledür (G 121/1)

7. *Darbî (mühmeliye) cinas*: Pekiştirmeli sıfatlar ya da ikileme niteliğindeki kelimelerle yapılan cinasa darbî cinas denmektedir.

Her dıraḥtuḡ eli üstinde bir altunlu ṭabaḳ
Ḳaṭre-i jāle degül toṭṭolu dürr-i ġaltān (K 2/8)

Ṭās-ı felegi toṭṭolu tiryāk sanursın
Ef‘î gibi başdan ayāġa içi ṭolu zehr (G 66/4)

Seferdür ehl-i riyānuḡ maḳām-ı ma‘rûfi
Ḥar-ı saḳar gibi besbellüsin sen ey şüfî (B 50)

Dehānı gōnça ağızı burnı hürde
 Teni *abbağ* şoyulmuşca yumurda (Ms 9/43)

Ayrıca bk. K 2/8, G 66/5, G 145/3.

Yukarıda bahsedilen cinasların dışında iştikak, şibh-i iştikak, reddü'l-acüz ale's-sadr, iham, akis gibi söz sanatlarını da cinas çeşitleri arasında sayanlar yahut cinastan doğduklarını iddia edenler vardır. Biz cinasın sınırlarını daha fazla genişletmemek ve tartışmalı hususlara girmemek için onları bu konuya dahil etmedik³³⁰.

Kabûlî'nin ara sıra

Hâlet mi virürdi bize mey-hânedede her *küb*
 Tiryāk mey-i nāb ile bulmasa terek*küb* (G 14/1)

Zülf-i dil-berden elün çek şağın ey dil gözün *aç*
 Toğrı söz istersen işte saña benden bir *ķulaç* (G 34/1)

Görünmez oldu egerçi vücūdumuz *yaradan*
 Muķayyed olmayalum ķaydumuz görür *Yaradan* (G 297/1)

beyitlerinde olduğu gibi, biraz zorlamayla cinas yaptığı söylenebilir. Bu beyitlerde cinasın beytin anlamına önemli bir katkısının olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte çoğu zaman

ķalbi şāfi pāk-meşreb 'āşık ise nola *āb*
 ķadri 'āli gönli alķaķ bir güzeldür *āftāb* (G 15/1)

Ne *bih* müşā*bih* olur ğabğab-ı ħabibe *ne sib*
 Zihi leķāfet-i ğabğab zihi ħabib-i *nesib* (G 18/1)

³³⁰ Öztoprak, agm, s. 159.

Ol ki māha nūr u fer tevcih idüp *rū* koymış ad
Nürdan bir nūn peydā kılmış *ebrū* koymış ad (G 44/1)

Meyūñ bir kaçresi ‘iş ehline biñ *cāndan* yegdür
Tehi peymāne qahveyle tolu fin*cāndan* yegdür (G 118/1)

Gāh ğamgin ider ol meh bizi geh *şād* eyler
Ne güzel mürşid olur gör nice ir*şād* eyler (G 124/1)

Ṭarāvet zülf-i sünbül*sāña* maşşüş
Leṭāfet ḥod ezelden *saña* maşşüş (G 172/1)

Kerem it sāki qahve fin*cāmn*
Ādemüñ tāzelendürür *cāmn* (G 288/1)

İrmek dilersenñ evvel ü āḥir *sa‘ādete*
Dāyim müdāvim ol yüri ṭurma *se ‘ādete* (G 348/1)

Çıkarma çarḥa cefāyile her *gün ālumuzu*
Hele nedür bilelüm biz de bir *günālumuzu* (G 404/1)

örneklerinde olduğu gibi cinası başarıyla kullandığı, anlamı ihmal etmeyip bilakis sesle desteklediği ve güzelleştirdiği, ses ve anlam ilişkisini çok iyi kurduğu görülmektedir. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Kabûlî, cinas yapma konusunda gayet usta bir şâirdir. Şâirin kıvrak zekâsının ve dili kullanma becerisinin delili olan bu cinaslar, çoğu zaman yapmacılığa ve tekrara düşülmeden, tabîî olarak söylenmiş hissi vermektedir. Tezkireci Riyâzî'nin “Egerçi ekser eşcârı ṭavr-ı ğayr-ı machūd üzre vâkıic olmışdur lâkin baćzısı dañı derece-i ḳabüle vüşül bulmışdur.” demesinin sebebi de bu cinaslı şiirleri olmalıdır.

2.4.6.2. Diğer Edebî Sanatlar

Söyleyiş ve anlamın güzelleştirilmesi maksadıyla divan edebiyatı eserlerinde edebî sanatlardan çok sık yararlanıldığı bilinen bir husustur. Bu bağlamda, meselâ her divanda pek çok sanat örneğine rastlamak mümkündür. Kabûlî Divanı'nda da durum bu tarzdadır. Lafzî ve manevî bir çok sanata Kabûlî Divanı'ndan pek çok örnek göstermek mümkündür. Ancak, cinas dışında, Kabûlî Divanı'nın edebî sanatları kullanma bakımından diğer divanlardan farklı bir tarafı, bir hususiyeti yoktur. Sanatlar genellikle bilinen, klasik tarzda ve diğer divan şairlerinde olduğu gibi kullanılmıştır. Bu bakımdan divandaki edebî sanatları ayrıntılı olarak inceleyip birçok örnek vermeyi, bilinen bir şeyin tekrarı olacağından gereksiz görüyoruz. Aşağıda sadece divandaki edebî sanatların alfabetik olarak isimleri belirtilip ikişer örnek verilmekle yetinilmiş, bunların izahına girilmemiştir³³¹.

Açık istiâre:

Ĥ'âbda bûsemi aldun diyü la'lümden o meh
Ey Ķabûlî saña ol yoķ yire bühtân eyler (G 125/5)

Ṭurmayup vaşf ider ey gonça Ķabûlî zülfün
Niçe yıllardur aña çalışur itmâm idemez (G 166/5)

Ayrıca bk. K 2/10, M 31/1, G 49/2, G 59/7, G 62/6, G 67/4...

Akis (tard u aks):

Ey dil ta'aķķul eyle ĝaflet yiri degüldür
'Âķil olur mı ĝâfil ĝâfil olur mı 'âķil (K 3/11)

Mecnûn ile Ferhâd ile biz ey Ķabûlî birligüz
Anlar bizüm aķrânumuz biz anlarun yârânyuz (G 152/5)

³³¹ Edebî sanatların tespitinde şu eserlerden yararlanılmıştır: Tahirü'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügati**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1973; Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, TDK Yayınları, 1983; A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul, Gökkuşbe, 2004.

Ayrıca bk. G 89/2, G 93/4, G 157/3, Kt 10/1, B 93.

Hüsn-i ta'lîl:

Sîm beşzetmiş özin cism-i semen-sîmâña
Şatdurur anuñ için kendüyi dirhem dirhem (G 246/3)

Çadd-i bülend-i dil-bere beşzer diyü diyü
Vâfir tolaşdı tırdı mü'ezzin menâreye (G 380/2)

Ayrıca bk. K 2/32, G 42/2, G 73/4, G 83/5, G 92/3, G 102/3...

İhâm-ı tenâsüp:

Çanlu yaşlar gibi döküp nûrı
Seni gözlerdi dîdeler her dem (M 2/II)

Sâki-i bezm-i şafâ 'ışk ehline sâğar şunar
Payumuz virmez bize gelse kadeh ayak tolar (G 64/1)

Ayrıca bk. K 4/87, M 28/I, G 14/4, G 41/3, G 80/4, G 87/2...

İhâm-ı tezat:

Yokdur günâh o ğamzesi hünîde bendedür
Şâhum şuç öldürende degüldür ölendedür (G 82/1)

Dâne-i hâl-i ruhuñla murğ-ı dil şayd itmege
Çara zülfün ağ imiş budur müsemma bi'n-naķız (G 175/2)

Ayrıca bk. G 41/5, G 82/2, G 99/1, G 106/1, G 160/5...

İktibas:

Ol raķib-i zâğa nâzırdur mûkaḥḥal gözlerün
Var ise meşşâta anuñ kuḥl-ı *mâ-zâğın* çeker (G 129/3)³³²

³³² (Muhammed'in) göz(ü) şaşmadı. **Kur'ân-ı Kerîm**, 53/17.

Teşne-leb kerb-i belā-yı Kerbelāda cān viren

Dimedi āvāze-i *ḳālū belāya* lā Hüseyn (G 286/4)³³³

Ayrıca bk. G 50/4, G 51/6, G 163/5, M 1/V, B 155, Ms 2/22.

İrsâl-i mesel:

Bir dil ki anda ‘ışk ola ‘aql uğramaz aña

Varmaz Ḳabūli ḫavf iden arslan yatağına (G 357/5)

Vaşl umarsañ yārdan ol ğurre-i ğarrāyı gör

Kim dimişler ey gönül bayrāmuñ eyle ayı gör (G 98/1)

Ayrıca bk. K 16/8, G 118/6, G 165/3, G 165/4, G 211/2, B 94...

İştikak:

Vezir-i a‘zam u şāh-ı mu‘azzam zāt-ı ekremsin (M 13/IV)

Merd-i ḫabir olan kişiye bir ḫaber yiter (M 14/I)

Ġālib iken bir zamān nā-merde maġlūb itdürür

Pādşāh iken esīr-i ğūşe-i zindān ider (G 71/3)

Ayrıca bk. K 5/12, M 3/III, M 8/II, G 1/5, G 8/3, G 8/4, G 8/7...

Kalb: bk. Kalb cinas.

Leff ü neşr:

Nice beñzer dehānuña gonça

Bir midür lāl ile lisān-ı faşlḫ (G 35/3)

Nedür o kūy u o dil-ber nedür bu ‘āşıklar

Nedür o ğülşen ü ol ğül nedür o bülbüller (G 74/2)

Ayrıca bk. G 47/2, G 47/4, G 48/4, G 53/6, G 74/1-4, G 83/2...

Mecâz-ı mürsel:

³³³ Evet (Rabb’imizsin) dediler. **Kur’ân-ı Kerîm**, 7/172.

Kimseye dünyā için baş egmeyen ‘arîflerün
Baş egerler pâyına ayağına dünyā gelür (G 59/3)

Cefā eylerse dil-ber başa gâyet hâz ider cânım
Anuñ cevri cihānuñ itdügi ihsāndan yegdür (G 119/3)

Ayrıca bk. G 61/5, G 94/3, G 102/2, G 251/4, G 266/2, G 289/5...

Mübâlağa:

Āhum yeline ey meh dirsem nola şarşardur
Derd ile bir āh itsem kaçır-ı felegi şarşar (G 77/3)

Cevr-i gerdūna taḥammül baḥşin itsem tağ ile
Çorqusından zannum oldur ki yirinden tığıla (B 28)

Ayrıca bk. K 2/33, K 7/11, G 64/3, G 101/2, G 128/1, G 128/3...

Sihri helâl:

Dendān u leb degül görinen ol güherlerün
Birisi ne ‘aķık-i Yemen birisi ne dūr (G 107/3)

Ey göñül t̄alibi çokdur o nihāl-i nāzuñ
Mīve-i vaşlını sen başka direm mi şanduñ (G 203/3)

Ayrıca bk. G 217/5.

Tarsi’:

O nezāket o leṭāfet o t̄arāvet o şafā
O zarāfet o feşāḥat o belāgat o edā (G 12/1)

Raḥmi yoğ cânān elinden el-ğiyāş
Zulmi çok sulṭān elinden el-ğiyāş (G 30/1)

Ayrıca bk. M 5/1, G 1/1, G 8/5, G 9/1, G 10/1, G 12, G 15/1...

Telmih:

Bu felek kim ādemi Ya‘kūbveş nālān ider
Geh döner Yūsuf gibi MıŖr ehline sulţān ider (G 71/1)

Ŗal‘a-i Ŗayber gibi Ŗal‘ itmege kĭn ehlini
Merd-i meydān Ŗāh-ı merdān Ŗĭr-i Yezdāndur gelen (G 273/4)

Ayrıca bk. G 5/5, G 47/5, G 50/4, G 53/3, G 54/3, G 59/6...

Teşbih:

Bıçerse hāşıl-ı ‘ömri ‘aceb mi
Felek dihķān u māh-ı nev oraķdur (G 126/3)

Ėiddet idüp ortaya atılma ey dil tūbveş
Ėıdmete bil baĖla tur bir gūşede cārūbveş (G 168/1)

Ayrıca bk. G 111, G 112, G 168, G 206, G 391, G 392, G 410...

Teşhis:

Ėaylice sikkedārdur altun
Ŗatı ehl-i vaķārdur altun (K 14/1)

Ŗu çenāra didi sāyeņde senūņ hoş geçeyin
Bize luţf it bir elūņ gölgeciĖin iĖsān it (G 20/2)

Ayrıca bk. K 14, M 1/IV, G 32/2, G 50/8, G 58/3, G 64/3...

Tevriye:

Tebessüm kıl didükce gülmenūņ de vaķtı var dirdūņ
Bahār irdi gülistān oldu ‘ālem gül zamānıdur (G 53/2)

Düşdi Ŗabūli bir ‘acemĭ dil-bere gönül
Söyleşmege o ŖūĖ ile bir tercemān gerek (G 199/5)

Ayrıca bk. G 53/5, G 55/4, G 72/3, G 88/4, G 108/1, G 220/1...

Tezat:

Ehl-i niyāza nāz ide ammā ki az ide

Ya‘ni vefāsı çoğ ola ‘āşık-nüvāz ola (G 6/3)

Ĥavf ile recā üzre gerekdür kişi ‘āşık

Yā mazhar-ı āyīne-i elĥāf ola yā ħahr (G 66/2)

Ayrıca bk. M 2/IV, M 5/I, M 7/I, G 3/7, G 11/5, G 13/3, G 18/5...

SONUÇ

“Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)” adlı tez tez çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Türk edebiyatında Kabûlî mahlasını kullanarak Türkçe şiir söyleyen sekiz şair tespit edilmiştir. Bunlardan altısı Osmanlı, biri Çağatay, biri de Azerbaycan sahasında yetişmiştir. Bu şâirler sırasıyla şunlardır: 1. Mevlânâ Kabûlî (1437/38-1478), 2. Gedizli Kabûlî (ö. 1591), 3. Sirozlu Kabûlî (XVI. YY), 4. Şeyh Mustafa Kabûlî (ö. 1829), 5. Kabûlî Mehmed Efendi (1821-1877), 6. Âşık Kabûlî (?-?), 7. Mevlânâ Kabûlî (Çağatay sahası, XV.? YY), 8. Kabûlî-i Şirvani (Azerî sahası, 1824-1854). Bunlardan ilk sırada gösterilen Mevlânâ Kabûlî, Gedizli Kabûlî ve Şeyh Mustafa Kabûlî'nin Divan'ları vardır.

Üzerinde durulan Kabûlî'nin memleketi olan Kütahya, eski devirlerden itibaren bir sanat ve kültür muhiti olmuş Anadolu şehirlerindedir. Özellikle Germiyanogulları ve Osmanlılar zamanında burada pek çok şair yetişmiş, bu şairlerden Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhî gibi şairler Türk divan şiirinin kurulmasında öncülük etmişlerdir. Osmanlılar zamanında bir eyalet merkezi haline getirilen Kütahya'da, bilhassa Kanuni'nin iki oğlu, Şehzâde Bayezid ve Şehzâde Selim'in sancak beyliği yaptıkları dönemde edebî canlılık daha da artmıştır.

Çalışmamızın asıl konusu olan Kabûlî'nin asıl adı İbrahim'dir. Şairin adı bazı kaynaklarda Ahmed olarak geçmekle birlikte, Kabûlî'nin Divanı'ndan ve Riyâzî Tezkiresi gibi kaynaklardan bunun yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Kabûlî'nin doğum tarihi konusunda kaynaklarda hiçbir bir bilgi yoktur. Divan'ındaki ilk tarih manzûmesi gibi bazı ip uçlarından hareketle şairin 1523 yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Kabûlî, Kütahya'nın Gediz ilçesinde doğmuş ve büyümüştür. Bu husus, biyografik kaynaklarda belirtildiği gibi, yer yer şairin eserinde de ifade edilmiştir.

Kabûlî'nin âilesiyle ilgili bilgiler de çok sınırlıdır. Babasının adı, ne işle meşgul olduğu ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Annesinin ise 1581 yılında vefat ettiği şâirin söylediği bir tarih manzûmesinden anlaşılmaktadır.

Kabûlî'nin evlenip evlenmediği, çocuğu olup olmadığı da net olarak belli değildir.

İlk tahsilini Gediz'de yaptığı tahmin edilen Kabûlî İbrahim Efendi, daha sonra İstanbul'a giderek burada medrese öğrenimi görmüş ve Nâzır-zâde diye meşhur olan müderris ve kadı Ramazan Efendi'den icazet alarak mezun olmuştur. Kabûlî, eğitimini tamamladıktan sonra ilmiye sınıfı içinde kalarak kadılık mesleğini seçmiştir. Kabûlî'nin görev yerleri ile ilgili kaynaklarda sadece Mısır adı geçmektedir. 1590 civarında gittiği anlaşılan Mısır, onun son görev bölgesidir. Buradan daha önce geniş Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerinde, daha çok da doğu bölgelerinde görev yaptığı tahmin edilmektedir. Nitekim bir manzûmesinin sonunda Sivas kadısı olduğunu kendisi söylediği gibi, şiirlerinde geçen ifadelerden Kars kadısı olarak görev yaptığı da anlaşılmaktadır. Diğer kadılar gibi zaman zaman Kabûlî'nin de görevden alındığı, mazul duruma düştüğü olmuştur. Böyle sıkıntılı zamanlarının, ayrıca kadılığı sırasında yaşadığı bazı olayların izlerini Kabûlî'nin Divan'ında görmek mümkündür. Yine şairin mesleği, meslekî dünyası da doğal olarak hayâllerine ve şiirlerine yansımıştır.

Kabûlî'nin görüştüğü ve himaye ilişkisi kurduğu devlet büyükleri arasında üç kişinin ismi öne çıkmaktadır. Bunlar; Sultan III. Murad, Özdemiroğlu Osman Paşa ve Ferhad Paşa'dır. Şair çeşitli vesilelerle bu kişilere şiirler sunmuş ve bunlardan yardım istemişse de uzun süreli ve ciddî bir himaye görmediği anlaşılmaktadır.

Kabûlî, uzun bir ömür sürdüğünü şiirlerinde kendisi söylemektedir. Bu konuda bazı ip uçları varsa da kaç yıl yaşadığı net olarak belli değildir. Kaynakların rivayetine göre şair, H. 1000/M. 1591-1592 tarihinde son görev mahalli olan Mısır'dan gemiyle dönerken denizde boğularak can vermiştir.

Kabûlî kaynaklarda genel görünüşü, şekli, sureti ve sohbeti açısından zarif ve latîf, ince biri olarak tarif edilmekte, onun zevk ve safâya düşkün biri olduğu özellikle ifade edilmektedir. Şiirlerinde sık sık parasızlıktan ve hâmîsizlikten şikâyet eden Kabûlî, kendini "bende-i ışk", "âşık-ı nâlân" gibi sıfatlarla tanıtmaktadır.

Tevhid ehli, sünnî ve Hanefi mezhebine bağlı bir müslüman olan

Kabûlî'nin dikkat çeken özelliklerinden biri de Hz. Ali ve yakınlarını sevmekle birlikte, Şii ve kızılbaşlara düşman olmasıdır. Kabûlî şiirlerinde zaman zaman bu hususu dile getirmiştir. Kimi zaman şiirlerinde vahdet-i vücûdu dile getirmekle birlikte, Kabûlî'nin tasavvufla alakası şüpheli ve sınırlıdır. Şair bir taraftan şeyhle dervişle ilgisi olmadığını söylerken, bazı yerlerde ise kendini derviş olarak tanıtmakta, bir gerçek erin irşad ettiğini söylemektedir. Bu birbirine zıt gibi görünen ifadeler şiir icabı söylenmiş olabileceği gibi, mürettep ve hacimli bir divanın uzun bir ömrün meyvesi olduğu göz önünde tutulursa, şâirin yaşadığı fizikî, sosyal, kültürel, rûhî pek çok değişme ve gelişmenin delili de olabilir. Kabûlî'nin Divan'ında iki tarikatle ilgili işaretler bulunmaktadır. Bunlar Bektaşîlik ve Mevlevîlik'tir. Divan'da Mevlevîlik izleri biraz daha fazladır. Bununla birlikte, Kabûlî'nin bu tarikatlara girdiğine dair net bilgi yoktur.

Kabûlî İbrahim Efendi'nin bilinen tek eseri Divan'ıdır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde, daha önceden nüshası bilinmeyen Kabûlî Divanı'nın İzmir, İstanbul, Berlin ve Londra'da olmak üzere dört yazma nüshasının bulunduğunu tespit ettik. Bunların tam künyeleri şu şekildedir:

1. İzmir Millî Kütüphanesi, Yz. 1052.
2. British Muzeum Library, Yz. Or. 3291/1.
3. Staatsbibliothek Berlin, Yz. Hs. Or. Oct. 950/2.
4. İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Yz. 391/6.

Bunlardan ilk ikisi tam ve mürettep nüshalardır. 3 ve 4. sırada gösterilen nüshalar ise Divan'dan seçmeler hükmünde ve eksik olan nüshalardır. Bu nüshalar içinde İzmir nüshası tarihinin eskiliği, hacmi, düzeni, güvenilir olması gibi özellikleri sebebiyle en önemli nüshadır ve hazırlanan tenkitli metnin de omurgasını oluşturmuştur. Bununla birlikte, bahsedilen eksik nüshalarda bulunan bazı şiirlerin tam nüshalarda yer almaması bize kayıp nüsha/nüşalar olduğu ihtimalini düşündürmektedir. Yukarıda belirtilen iki tam nüsha, manzûmelerin sırası konusunda genel olarak uyduğu için tarafımızdan hazırlanan Divan'da da istisnalar dışında, bu sıralamaya

müdâhele edilmemiştir.

Kabûlî Divanı'nın başında mensur-manzum karışık bir dîbâce bulunmaktadır. Burada Kabûlî; yer yer şiir görüşü, memleketi, tahsili, şiir macerası, Divan'ın tertip edilmesi, kişiliği ile ilgili bilgiler vermektedir. Kabûlî, Divan'ını Özdemiroğlu Osman Paşa adına tertip etmiştir. Tarafımızdan tenkitli metni hazırlanan Kabûlî Divanı'nda; 16 kaside, 1 terkîb-bend, 4 tercî-bend, 1 muaşşer, 2 müsemmen, 5 müseddes, 2 tesdîs, 1 muhammes, 13 tahmis, 3 murabba olmak üzere toplam 32 musammat, 516 gazel, 16 mesnevî, 60 kıt'a, 2 rubai, 5 tuyuğ, 286 beyit, böylece toplam 933 manzûme bulunmaktadır. Beyit sayısı olarak değerlendirildiğinde Divan'da yaklaşık 4849 (tam olarak 4848,5) beyit olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kabûlî Divanı gazel ağırlıklı bir divandır (% 54). Divan'daki oran açısından gazelleri sırasıyla musammatlar (% 13), kasideler (% 11), mesnevîler (% 11) takip etmektedir. Bunların ardından beyitler (% 6), kıt'alar (% 5), en son da tuyuğ ve rubailer gelmektedir.

Divan'da 857 Türkçe, 63 Farsça, 13 Arapça manzûme bulunmaktadır. Mısra sayıları baz alınarak yapılan incelemede, eserde; yaklaşık % 95 oranında Türkçe, % 5 oranında da Farsça-Arapça kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

Kaynaklarda Kabûlî, şiir ve nesrin inceliklerine vâkıf biri olarak takdim edilmekte, şiirlerinin çoğunun bilinen, alışılan tarzdan farklı bir tavırda olduğu, ancak sözlerinden bazılarının kabul derecesine ulaştığını ifade edilmektedir.

Kabûlî'nin söz ve şiir anlayışı, umûmî divan şiiri estetiği çerçevesindedir. Kabûlî'ye göre, sevgilinin dudaklarının mücevher saçmasına yani güzel manaları ifade etmesine sebep söz olduğu gibi, dünya ve âhiretin yaratılmasına da sebep sözdür. Şiirlerinde zaman zaman söz-mücevher, inci benzetmesini kullanan Kabûlî, yerinde söylenmiş güzel bir iki sözün, kısa da olsa bazen bütün bir divandan daha yeg olabileceğini belirterek sözün yerli yerinde söylenmesi ve maksadı açıkça ifade etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sözün uzun olanının değil, kısasının faydalı olduğunu söyleyen şair, hayâllere düşüp mânâ dizisinden çıkmayı, yani çok fazla hayâle dalıp anlamı unutmayı da uygun görmez. Fazilet kazanmakla kişinin

şâir olamayacağını, olsa bile şiirinin ortaya çıkıp meşhur olamayacağını belirten Kabûlî; tabîî ölçünün Hakk'ın bir lutfu, nazm etme kabiliyetinin de Allah'ın bir feyzi olduğunu ifade ile sözün ve şâirliğin Allah vergisi olduğuna dair inancını dile getirmektedir. Kabûlî ayrıca, Divan'ının başında şiirin muhtevası hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre şiir, medh ve zem yani övgü ve yergi olmak üzere iki kısımdır. Eğer aşk ve muhabbetle dolan, hatıra gelen sözler ise o medihdir. Şehvet ve gazap sonucu ortaya çıkan sözler ise o zemdir.

Kabûlî'ye göre şiir ya padişahlar ya da güzeller namına söylenmelidir. Bu bağlamda birçok beyitte şiir ve inşâdan maksadının padişaha olan bağlılığını dile getirmek, ona dua etmek, onu övmek, onun ihsanını almak için bir bahâne ve padişaha içinde bulunduğu kötü durumu arz edecek bir vasıta, bir elçi olarak gördüğünü açıkça söyler. Kabûlî'nin şiir yazmaktaki ikinci maksadı sevgiliye yöneliktir ve muhabbetini arz etmektir. Kabûlî'ye göre şâir güzellerin olmadığı yerde gazeller söylemez, dolayısıyla güzellerin bulunduğu yerde, onlar için gazel söyler. Kabûlî, şiirinde sevgilinin bazen kaşını, bazen yan bakışını anlatmış, bu bahâneyle de sevgilisine hâlini arz etmiştir. Kabûlî'nin şiir söylemekteki üçüncü maksadı meşhur olmak, eseri vasıtasıyla ölümsüzleşmek ve akranları arasında anılmaktır. Kabûlî edîbin adıyla, şöhretiyle yaşadığını, ölümsüzleştiğini ifade etmektedir.

Kabûlî çoğunlukla, mahlasının da geçtiği manzûme sonlarında şiirle, kendi şiiri ve şâirliğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu kısımlarda Kabûlî'nin zaman zaman şiiri ve şâirliği ile övündüğü görülmektedir. Bu bağlamda kendi şiirini; dür, güher/gevher, mevzûn, rengîn, pâkîze, müselleme, mamur, dervîşâne, musannâ, üstâdâne; kendini de lübb-i şuarâ, üstâd, bülbul ve papağan olarak nitelemektedir.

Kabûlî'nin edebî kişiliği üzerinde öncelikle Murâdî, Adlî, Necâtî, Emrî, Amrî, Makâlî ve Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin etkili olduğu, Kabûlî Divanı'nda bunların şiirlerinden alıntılar yapılmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca Kabûlî, Niyâzî-i Acem'in bir gazeline nazire söylemiştir. Bunların dışında, şiirleri karşılaştırıldığında, umûmî olarak Kabûlî'nin şiirleri en fazla Nev'î, Revânî ve Hayâlî'nin şiirlerine benzemektedir. Bunları takiben Yahyâ Bey, Kadı

Burhâneddin, Ahmed Paşa, Mürekkepçi Enverî ve Gelibolulu Âlî gelmektedir. Ayrıca Kabûlî'nin şiirleri ile Nesîmî, Çâkerî, Necâtî, Karamanlı Nizâmî, Cem Sultan, İshak Çelebi, Bâkî ve Fuzûlî'nin şiirleri arasında yer yer benzerlikler bulunmaktadır. Her ne kadar doğrudan bir etkilenme ve nazîre ilişkisinden söz edilemese de Kabûlî'den sonra yaşamış Şeyhülislâm Yahyâ, Hisâlî, Mezâkî, Sâbir Pârsâ ve Nef'î'nin şiirleri arasında kimi zaman Kabûlî'nin şiirlerine benzeyenler vardır. Gelibolulu Âlî, Nev'î-zâde Atâyî ve Cevrî ise Kabûlî'nin şiirlerini okuyup beğendiklerini göstermişlerdir. Bu bağlamda Âlî ve Atâyî, Kabûlî'nin birer gazeline tahmis etmiş, Cevrî de Kabûlî'nin bir beytini taklit ve tekrar yoluyla bir tercî-bent kaleme almıştır.

Kabûlî'nin kaside, kıt'a ve mesnevîleri daha çok tarihî ve sosyal unsurların bolluğuyla dikkati çekmekte iken, gazellerinde umûmiyetle âşıkâne ve rindâne bir edâ bulunmaktadır.

Kabûlî'nin, vezin konusunda oldukça dikkatli davrandığı, vezni genel olarak başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir. Kabûlî'nin 933 manzûmesi içinde yalnız beş beyitte vezin tespit edilememiştir. Divan'daki diğer manzûmelerden 6 tanesinde hece (% 0,6), 922 tanesinde ise aruz vezni kullanılmıştır (% 99,3). Şiirlerde aruz vezninin 20 farklı kalıbı kullanılmıştır. Ancak şiirlerin büyük bir kısmının özellikle üç aruz kalıbıyla yazıldığı görülmektedir. Bunlar; *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* ve *mefâ'lün mefâ'lün mefâ'lün mefâ'lün*'dür. Aruz bahirleri içinde ise en fazla remel bahri tercih edilmiştir. Bunlardan başka, şimdiki bilgilerimize göre, *müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün* kalıbını Türk edebiyatında ilk kullanan şairin de Kabûlî olduğu söylenebilir.

Kabûlî'nin şiirlerinde en fazla bir uzun ünlü ile bir ünsüzden (revî ve öncesindeki uzun ünlüden) oluşan zengin kâfiye (*kâfiye-i müreddefe*) kullanılmıştır. Ayrıca şiirlerin yarıdan fazlasının (% 51) redifli olduğu görülmektedir. Kelime şeklindeki redifi daha çok tercih eden Kabûlî'nin manzûmelerindeki redif kelimelerden büyük bir kısmının (% 85) ise Türkçe olması dikkati çekmektedir.

Kabûlî, şiirde âhengi sağlamada vezin, kâfiye ve redifle birlikte tekrarlardan da yararlanmışır. Beyit/mısradaki iç uyumu artırıp

zenginleştiren, ifadeye bir ritim veren ve anlamı pekiştirip yönlendiren bu tekrarlar; bir beyit ya da mısra tekrarı, söz tekrarı ya da ses tekrarı şeklinde olabilmektedir.

Kabûlî Divanı'nda birbirinden çok farklı konular işlenmişse de en fazla işlenen konu aşktır. Divan'daki manzûmelerin yarısından fazlası (% 51,5) aşk konuludur. Kabûlî'nin şiirlerinde dile getirilen aşk, umûmiyetle dünyevî ve beşerî aşktır. Bununla birlikte Divan'da az da olsa zaman zaman İlâhî aşktan bahsedildiği de olmaktadır. Aşk, birbirinden ayrılması çok zor olduğu için birlikte değerlendirilen medhiye, arz-ı hâl ve yardım isteği konuları takip etmektedir. Üçüncü sırada en fazla işlenen konu ise din ve tasavvufur. Bunların dışında, ayrıntılı olarak incelendiğinde Divan'da rintlilik ve sosyal hayat konularının da önemli bir yer tuttukları söylenebilir. 1589 yılında Osmanlı'da çıkan bir isyanın ayrıntılı olarak anlatıldığı "Kaside-i Hikâye", "Der-Medh-i Altun", kolonya ve rüşvet konulu gazeller sosyal hayat bağlamında burada anılabilecek, ilginç şiirlerdendir. Bu konulardan ayrıca, Kabûlî Divanı'nda tarih düşürmek maksadıyla yazılmış 25 manzûme bulunmaktadır.

Kabûlî Divanı'nda dil ve üslup noktasında üç husus dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi, Divan'da halk dili ve kültüründen alınma "yumuş", "bıldır" benzeri ifadelerin çokluğu; ikincisi, arkaik şekillerin, ayrıca deyimlerin çok sık kullanılması; üçüncüsü de edebî sanatlar içinde cinasa ayrı bir önem verilip bu sanatın çok sık ve başarılı şekilde kullanılmış olmasıdır.

Tezimizle, Kabûlî ve eseri hakkında ilk defa bu kadar geniş ve ayrıntılı bir çalışma yapılmış, ayrıca yine ilk defa Kabûlî Divanı'nın tam metni bilim dünyasının istifadesine sunulmuş olmaktadır.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Namık, “Klasik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve Âb-dâr Örneği”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 2, İstanbul, 2000, s. 149-160.
- AÇIKGÖZ, Namık, “Tezkirelere Göre 16. Asrın Sonuna Kadar Türk Edebî Kültür Hayatı”, **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, Haz. Mehmet Kalpaklı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 413-421.
- Ahmet Cevdet Paşa, **Belâgat-ı Osmâniyye**, Haz. Turgut Karabey-Mehmet Atalay, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.
- Ahmet Paşa Divanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992.
- AK, Coşkun, **Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2001, 2 C.
- AK, Coşkun, **Şâir Padişahlar**, Ankara, KB Yayınları, 2001.
- AKDOĞAN, Yaşar, **İskendername'den Seçmeler**, Ankara, KTB Yayınları, 1988.
- AKKAYA, Hüseyin, “Râsih Bey'in “Üstine” Redifli Meşhur Gazelinde İkillemelerin Kullanılışı”, **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri**, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 629-634.
- AKKAYA, Mehmet, **Şemsî Paşa Hayatı Sanatı ve Divanından Seçmeler**, Balıkesir, Alem Basım-Yayım, 1995.
- AKKUŞ, Metin, **Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar**, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2006.
- AKSAN, Doğan, **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Ankara, Engin Yayınevi, 1999.
- AKSOY, Hasan, “Kıta”, **TDVİA**, Ankara, TDV Yayınları, 2002, C. 25, s. 505.
- AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1971-1977, 3 C.
- AKÜN, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1994, C. 9, s. 389-427.
- ALICI, Lütfi, “Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri”, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, s. 73-148.

- Ali Şîr Nevâyî, **Mecâlisü'n-Nefâyis**, Haz. Hüseyin Ayan-vd., Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 1995.
- AMBROS, Edith Gülçin, "Osmanlı Gazelinin Uzunluğunda Görülen Gelişmeler: 16. Yüzyılda Durum", **Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları**, Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı II, Volume: 20, Harvard University, 1996, s. 1-8
- Amri, **Divan Tenkidli Basım**, Haz. Mehmet Çavuşoğlu. İstanbul, İÜEF Yayınları, 1979.
- ARSLAN, Mehmet-AKSOYAK, İ. Hakkı, **Gelibolulu Âlî Riyâzü's-Sâlikîn**, Sivas, 1998.
- ARSLAN, Mehmet, **Mihri Hâtun Divanı**, Ankara, Amasya Valiliği Yayınları, 2007.
- "Aşkî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı", Haz. İskender Pala, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1983.
- ATEŞ, Ahmet, "Metin Tenkidi Hakkında", **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul, 1942, C. VII-VIII, s. 253-267.
- AVŞAR, Ziya, **Revânî Dîvânı**, Konya, 2007.
- AYAN, Hüseyin, **Cevri Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.
- AYDEMİR, Yaşar, "XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside", GÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994.
- AYDEMİR, Yaşar, **Behiştî Divanı**, Ankara, MEB Yayınları, 2000.
- AYDIN, Abdullah, **Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmet Efendi ve Dîvânı**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004.
- AYNUR, Hatice, **15. YY Şâiri Çâkerî ve Divanı**, İstanbul, 1999.
- AYPAY, İrfan, "Mahvî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divançesi", **Kütahyalı Şâirler Sempozyumu-I** (Bildiriler), Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2000, s. 226-252.
- BABACAN, İsrail, "XIX. Asır Türk Edebiyatı'nda Kaside Nazım Şekli (Şekil ve İçerik)", GÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

- BATİSLAM, H. Dilek, "Divan Şiiriyle Halk Şiirinde Ortak Bir Söyleyiş Biçimi (Mürâca'a-Dedim-Dedi)", **Folklor-Edebiyat**, Ankara, 2000, C. VI, S. 22, s. 201-211.
- BAYRAM, Ömer, "Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azîm Şirvânî'nin Tezkiresi", GÜSBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- Beyânî Mustafa bin Carullah, **Tezkiretü'ş-Şuara**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, TTK Yayınları, 1997.
- BEYSANOĞLU, Şevket, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, İstanbul, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1957.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya, "Gedizli İki Kardeş Şair Keşfi ve Hasbî", **Yedi İklim**, S. 68 (Kasım 1995), s. 84-85.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya, "Atasözlerinin Deyimlerin Divan Şiirine Yansıması ve Bilinmeyen Bir Osmanlı Yâdigârı "Armağan"", **Türk Edebiyatı**, Ağustos, 1999, s. 30-33.
- BİLGEGİL, M. Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989.
- BİLKAN, Ali Fuat, **Nâbî Divanı**, İstanbul, MEB Yayınları, 1997, 2 C.
- BOLAT, Elif, "Kabûlî Mustafa Divanı (İnceleme-Metin)", GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.
- BURMAOĞLU, H. Bilen, **Bursalı Lâmi'î Çelebi Divanı'ndan Seçmeler**, Ankara, KB Yayınları, 1989.
- Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2000.
- CANIM, Rıdvan, "Kabûlî/Mutasavvîf Divan Şâiri", **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Ankara, AKM Yayınları, 2004, C. 5, s. 276-277.
- CANIM, Rıdvan, **Edirne Şâirleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995.
- CANIM, Rıdvan, **Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsiratü'n-Nuzamâ**, Ankara, AKM Yayınları, 2000.
- CANIM, Rıdvan, **Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

- Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, Haz. İ. Halil Ersoylu, Ankara, TDK Yayınları, 1989.
- CENGİZ, Halil Erdoğan, "Divan Şiirinde Musammatlar", **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-417 (Temmuz-Eylül 1986), s. 291-429.
- "Cinas", **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, C. 2, s. 73-74.
- CUNBUR, Müjgan, "Kabûlî/Divan Şâiri", **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Ankara, AKM Yayınları, 2004, C. 5, s. 277.
- ÇABUK, Vahid, **Solak-zâde Tarihi**, Ankara, KB Yayınları, 1989, 2 C.
- ÇAKICI, Bilal, "Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. Yüzyıl)", GÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, "Fuzûlî ve Anadolu Şâirleri", **Osmanlı Araştırmaları**, XXV (M. Çavuşoğlu'na Armağan), İstanbul, 2005, s. 57-68.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, "Kasîde", **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-417 (Temmuz-Eylül 1986), s. 17-77.
- ÇELEBİ, Asaf Hâlet, **Molla Câmi**, Ankara, Hece Yayınları, 2002.
- ÇETİN, Nihad M., "Arûz", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, C. 3, s. 424-437.
- DEĞİRMENCİ, Hakan, "Ağız Sözcüğü ve Gediz Ağızı Üzerine Bir Takım Tetkikler", (Erişim) <http://www.gedizliler.com/modules.php?name=tarihi> (29.04.2007).
- DENİZ, Sebahat, "Dübeyt (Dübeyfî) Hakkında", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 14, İstanbul, 2006, s. 77-100.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 1988.
- DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, TDK Yayınları, 1983.
- DİLÇİN, Cem, "Divan Şiirinde Gazel", **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-417 (Temmuz-Eylül 1986), s. 78-247.
- DİLÇİN, Cem, "Fuzulî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", **Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi**, C. X, S. 1, Ankara, 1992, s. 77-114.

- DİLÇİN, Cem, **Studies on Fuzulî's Divan (Fuzulî Divanı Üzerine Notlar)**, Harvard, Harvard University, 2001.
- Divan-ı Adlî**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. No. 277 (06 Mil MFA D 167).
- Divan-ı Adlî**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. No. 274 (06 Mil MFA D168).
- Divan-ı Maksadî ve Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 2745.
- Divan-ı Sâlih Çelebi (Celâl-zâde)**, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yz. 3846.
- Divan-ı Şeyh Kabûlî Mustafa Edirnevî**, 06 Mil. Yz. A 2450.
- DÖNMEZ, Yusuf, "Kütahya ve Çevresinin Fizikî Coğrafyası", **Kütahya** (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan), İstanbul, 1981-1982, s. 1-19.
- ERDEM, Sadık, **Neylî ve Divan'ı**, Ankara, AKM Yayınları, 2005.
- ERDOĞAN, Mustafa, "Bursalı Rahmî'nin Divanı Üzerine", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Yıl 14, S. 34, Erzurum, 2007, s. 21-45.
- ERGİN, Muharrem, **Kadı Burhaneddin Divanı**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1980.
- ERGİN, Muharrem, "Osmanlıca", **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, C. 2 (Dil-Kültür-San'at), s. 146-196.
- ERTAYLAN, İ. H., **Külliyât-i Dîvân-i Kabûlî**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1948.
- Evlîya Çelebi Seyahatnamesi**, [Haz.] Yücel DAĞLI-vd., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, 10 Kitap.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal, **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul, 1973-1975, 2 C.
- Fatih Divanı ve Şerhi**, Haz. Muhammet Nur Doğan, İstanbul, Eminönü Belediyesi Yayınları, 2004.
- Fatin Davud, **Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr**, [İstanbul], 1271.
- Fuzûlî Divanı**, Haz. Kenan Akyüz-vd., Ankara, Akçağ Yayınları, 1990.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, **Divan I-III**, Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard, Harvard University, 2006.

Gencîne-i Eş'âr (Şiir Mecmuası), 06 Mil Yz. A 1641.

GİBB, E.J. Wilkinson, **Osmanlı Şiir Tarihi A History Of Ottoman Poetry**,
Tercüme: Ali Çavuşoğlu, [Ankara], Akçağ Yayınları, [1999], 2 C.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul, İnkılap ve Aka, 1977.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul, İnkılap ve Aka, 1983.

GÜFTÂ, Hüseyin, **Divan Şiirinde İlim**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

GÜLENSOY, Tuncer , **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, Ankara, TDK Yayınları, 1988.

GÜNER, Hamza, **Kütahyalı Divan Şâirleri, Halk Şâirleri, Tekke Şâirleri, Âşık ve Ozanlar**, Kütahya, 1967.

GÜRGENDERELİ, Müberra, **Hasan Ziyâ'î Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)**, Ankara, KB Yayınları, 2002.

HARMANCI, M. Esat, **Süheylî Divanı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.

Hayâlî Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992.

Hayretî, **Divan**, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1981.

HAYYAMPUR, A., **Ferheng-i Suhanverân**, Tebriz, Çaphane-i Şirket-i Sihâmî, 1340.

HORATA, Osman, "Ses, Anlam Bütünlüğü ve Gazel-i Tecnisler", **Doğu Akdeniz**, S. 1 (1998), s. 65-75.

HORATA, Osman, **Esrâr Dede Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 1998.

<http://www.dallog.com/tdsa1/ozdemiroglu.htm> (16/06/2006).

<http://www.gediz.bel.tr/tarih.asp>(29.04.2007).

<http://www.gedizliler.com/modules.php?name=tarihi> (29.04.2007).

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=676> (12/09/2006).

<http://www.kolonya.info/tarihce.html> (04.04.2008).

İbn-i Kemâl, **Dîvan Tenkidli Metin**, Haz. Mustafa Demirel, İstanbul, 1996.

İLAYDIN, Hikmet, **Türk Edebiyatında Nazım**, İstanbul, İnkılap ve Aka, 1964.

- İLGÜREL, Mücteba, “Üçüncü Murad”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, t.y., C. 10, s. 393-401.
- İPEKTEN, Halûk, **Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974.
- İPEKTEN, Halûk-vd., “XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri” (Kabûlî), **Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul, Ötüken-Söğüt, 1986, C. 4, s. 52.
- İPEKTEN, Halûk-vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, KTB Yayınları, 1988.
- İPEKTEN, Halûk, “Nev’îzâde Atâ”, **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, C. 4, s. 41.
- İPEKTEN, Halûk-İsen, Mustafa, “XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, C. 3 (Edebiyat), s. 130-156.
- İPEKTEN, Halûk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1994.
- İPEKTEN, Halûk, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul, MEB Yayınları, 1996.
- İSEN, Mustafa, **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.
- İSEN, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.
- İSEN, Mustafa-vd., **Şair Tezkireleri**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2002
- İSEN, Mustafa-vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2006.
- İsmail Paşa el-Bağdadî, **Hediyetü'l-Ârifîn Esmâ'ü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn min Keşfi'z-Zünûn**, Beyrut, 1992 (İstanbul, 1951'den tıpkıbasım, Haz. Rifat Bilge-M. Şerafettin Yalıtıkaya), C. 5.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu**, İstanbul, MEB Yayınları, 1967-1976, 4 C.
- İZ, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, 2 C.

- İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu**, Haz. Ali Yardım, İzmir, İzmir Millî Kütüphane Vakfı, 1997, 4 C.
- “Kabûlî Âşık”, **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, C. 5, s. 66.
- “Kabûlî Çelebi”, **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, C 5, s. 66.
- “Kabûlî İbrahim Çelebi”, **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, C. 5, s. 66.
- Kabûlî, **Divan**, İzmir Millî Kütüphane, Yz. 1052.
- Kabûlî, **Divan**, British Muzeum Library, Yz. Or. 3291/1.
- Kabûlî, **Divan**, Staatsbibliothek Berlin, Yz. Hs. Or. Oct. 950/2.
- Kabûlî, **Divan**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Yz. 391/6.
- Kaf-zâde Fâizî, **Zübdetü'l-Eş'âr**, Millet Ktp., Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. 1325.
- KARAKÖSE, Saadet, “Nev'i-zade Atayı Divanı Kısmî Tahlil-Metin”, İnönü Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Malatya, 1994.
- KARLITEPE, Mustafa, “Kelâmî Divanı”, GÜSBE, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Kâtip Çelebi, **Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn**, Beyrut, 1992 (İstanbul, 1942'den tıpkıbasım, Haz. Rifat Bilge-M. Şerafettin Yaltkaya), C. I.
- KAVRUK, Hasan, **Şeyhülislâm Yahyâ Divânı**, Ankara, MEB Yayınları, 2001.
- KAYA, Bilge, “Hisâlî Hayatı Eserleri ve Metâliü'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)”, GÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, 4 C.
- KAYA, Doğan, “Kul Himmet'in Bilinmeyen Değişleri”, **Kul Himmet: Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, 2000, s. 421-432.
- KAYAALP, İsa, “Kabûlî”, **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 2001, C. 24, s. 43.
- Kefeli Hüseyin, **Râznâme**, Çevriyazı ve Tıpkıbasımı Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard, Harvard University, 2004.
- KESKİN, Ayşe Gülay, “Klâsik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XIII-XIV-XV. Asırlar)”, GÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994.

- KILIÇ, Filiz, "Meşâirü'ş-Şuara İnceleme Tenkitli Metin", GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994, 2 C.
- KILIÇ, Filiz, **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.
- KILIÇ, Filiz, **Şehzade Bayezid Şâhî Hayatı ve Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 2000.
- KILIÇ, Filiz, "Nazım Şekilleri", **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2006, s. 207-250
- KILIÇ, Hulûsi-YETİŞ, Kâzım, "Cinas", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1993, C. 8, s. 12-14.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-Şuara**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, TTK Yayınları, 1981, 2 C.
- KIRKILIÇ, Ahmet, "Sultan Üçüncü Murâd (Murâdî) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni", Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1985, 2 C.
- KIRKILIÇ, H. Ahmet, **Sultan III. Murad**, İstanbul, KTB Yayınları, 1988.
- KOÇU, Reşad Ekrem, **Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Ankara, 1967.
- "Kolonya", **Türk Ansiklopedisi**, Ankara, MEB Yayınları, 1975, C. XXII, s. 165.
- "Kolonya", **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1990, C. 7, s. 404-405.
- "Kolonyanın Tarihi", (Erişim) <http://www.kolonya.info/tarihce.html> (04.04.2008)
- Komisyon, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, İstanbul, MEB Yayınları, 2002, 4 C.
- KORKMAZ, Gülsüm Ezgi, "Sûrnâmelerde 1582 Şenliği", Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- KORTANTAMER, Tunca, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları", **MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi**, S. 7 (Âmil Çelebioğlu Armağanı), İstanbul, 1993, s. 337-365.

- KORTANTAMER, Tunca, **Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- KORTANTAMER, Tunca, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Yayına Haz. Şerife Yağcı-Fatih Ülken, Ankara, KTB Yayınları, 2004.
- Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi Dîvânü'd-Devâvîn**, Haz. İskender Pala, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali**, Haz. Ali Özek-vd., Ankara, TDV Yayınları, 1993.
- KURNAZ, Cemâl, **Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.
- KURNAZ, Cemâl-TATCI, Mustafa, **Ümmî Divan Şâirleri ve Enverî Divanı**, Ankara, MEB Yayınları, 2001.
- KURNAZ, Cemâl-ÇELTİK, Halil, "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", **Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005, s. 487-538.
- KURU, Selim S., "Gazelde Sevgilinin Cinsiyetlendirilmesi Açısından Erkek İsimli Redifler", **Kitap-lık**, S. 107 (Temmuz-Ağustos 2007), s. 83-89.
- KUT, Günay, **Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi**, Harvard, Harvard University, 1978.
- KUT, Günay, "Ahmed-i Dâî", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 56-58.
- KUT, Günay, "Ahmedî", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, C. 2, s. 165-167.
- KUT, Günay, "Kabûlî'nin İlk Divanındaki Türkçe Şiirler", **Yazmalara Adanmış Bir Ömür Nimet Bayraktar'a Armağan**, İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, 2006, s. 102-120.
- KUT, Günay, "Kabûlî'nin İkinci Divanındaki Türkçe Kaside ve Gazeller", **Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları**, İn Memoriam Şinasi Tekin II, Volume: 31/II, Harvard University, 2007, s. 107-122.
- KÜÇÜK, Sabahattin, **Bâkî Divanı Tenkitli Basım**, Ankara, TDK Yayınları, 1994
- KÜÇÜK, Sabahattin, **Antakyalı Münîf Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 1999.

- KÜLEKÇİ, Numan, **Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995.
- Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, AKM Yayınları, 1994.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, **Ali Şir Nevâî, II. Cilt, Divanlar**, Ankara, TDK Yayınları, 1966.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1984.
- MACİT, Muhsin, **Divân Şiirinde Âhenk Unsurları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996.
- MACİT, Muhsin, **Erzurumlu Zihnî Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 2001.
- Mecmu'a-i Eş'âr ve Fevâid**, 06 Mil Yz. A 2068.
- Mecmu'a-i Eş'âr ve Fevâid**, 06 Mil Yz. A 7078.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 1560.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 1826.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 1998.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 2358.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 2600.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 3128.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 3940.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 4228.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 4277.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 4453.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 4455.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 4468.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 4633.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 485.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 4861.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 508.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 54.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 6095.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 6145/3.

- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 6774.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 7077.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 730.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 7301.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 796.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 801.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 803.
- Mecmu'a-i Eş'ar**, 06 Mil Yz. A 805.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. A 875.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. Ceb 319.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. Ceb 411.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. Ceb 812.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. Ceb A 13.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. FB 481.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, 06 Mil Yz. FB 533.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib-I, Yz. 916.
- Mecmu'a-i Eş'âr**, TDK Kütüphanesi, Yz. A 503.
- Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, Yayına Haz. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1996, 6 C.
- MENĞİ, Mine, "Necâtî'nin Şiirlerinde Atasözlerinin Kullanımı", **Erdem**, C. 2, S. 4 (Ocak 1986), s. 47-58.
- MERMER, Ahmet, **Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni**, Ankara, AKM Yayınları, 1991.
- MERMER, Ahmet, "Âzerî İbrahim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl'i", **MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi**, Âmil Çelebioğlu Armağanı, S. 7 (1993), s. 479.
- MERMER, Ahmet, **Karamanlı Aynî ve Dîvânı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.
- MERMER, Ahmet, **XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divançesi**, Ankara, MEB Yayınları, 2002.
- MERMER, Ahmet, **Kütahyalı Rahîmî ve Divanı**, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2004.

- MERMER, Ahmet-KOÇ KESKİN, Neslihan, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.
- Mesîhî Dîvânı**, Haz. Mine Mengi, Ankara, AKM Yayınları, 1995.
- Muallim Naci, **Istılahat-ı Edebiyye Edebiyat Terimleri**, Haz. Alemdar Yalçın-Abdülkadir Hayber, y.y., Akabe, t.y.
- MUM, Cafer, "Halepli Edîb Dîvânı", Hacettepe Üniversitesi, SBE, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
- Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı**, Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Ankara, TDK Yayınları, 2000.
- Nâilî-i Kadîm Divanı**, Haz. Halûk İpekten, İstanbul, MEB Yayınları, 1970.
- Necatî Beg Divanı**, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992.
- Nef'i Divanı**, Haz. Metin Akkuş, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.
- Nesîmî Divanı**, Yayına Haz. Hüseyin Ayan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990.
- Nev'î Dîvânı Tenkidli Basım**, Haz. Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1977.
- Nev'îzâde Ataî, **Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti's-Şakâik, Şakâik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri**, Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, 5 C.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)**, Ankara, TTK Yayınları, 1999.
- OKÇU, Naci, **Şeyh Galib-II**, Ankara, KB Yayınları, 1993.
- OKUYUCU, Cihan, **Divan Edebiyatı Estetiği**, İstanbul, L&M Yayınları, 2004.
- ONAY, Ahmet Talât, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Haz. Cemâl Kurnaz, Ankara, TDV Yayınları, 1992.
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.
- Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat**, Haz. Abdullah Yeğîn-vd., İstanbul, Türdav, 1985.
- ÖZBİLGİN, Erol, "Mühür Edebiyatı", **Osmanlı Ansiklopedisi**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, C. 3, s. 134-135.

- ÖZÇELİK, Mustafa, "Bir Şiir Muhiti Olarak Kütahya", **Kütahyalı Şâirler Sempozyumu-I** (Bildiriler), Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2000, s. 434-444.
- ÖZKAN, Ömer, **Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı (XIV-XV. Yüzyıl)**, İstanbul, Kitabevi, 2007.
- ÖZTEKİN, Özge, **XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler**, Ankara, Ürün Yayınları, 2006.
- ÖZTOPRAK, Nihat, "Halk ve Divan Şiirinde Cinâs Sanatının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 1, İstanbul, 1999, s. 155-174.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre, **Hamdullah Hamdî ve Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 1999.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III**, İstanbul, MEB Yayınları, 1993.
- PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, t.y.
- PALA, İskender, "Kabûlî", **TDEA**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, C 5, s. 66.
- PALA, İskender, "Bir Cinâs Ustası: Gedizli Kabûlî", **Kütahyalı Şâirler Sempozyumu-I** (Bildiriler), Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2000, s. 19-203.
- Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi I-II**, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara, KB Yayınları, 1992.
- PEKOLCAY, Neclâ-ERAYDIN, Selçuk, **İslâmî Türk Edebiyatı**, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1975.
- Pervane Bey Nazîre Mecmuası**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz. 406.
- Râmî Paşa, **Divânçe**, Haz. Ali Fuat Bilkan, İstanbul, Fatih Üniversitesi Yayınları, 1998.
- REDHOUSE, Sir James W., **Turkish And English Lexicon**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

- RİEU, Charles, **Catalogue of The Turkish Manuscripts in The British Museum**, London, 1888.
- Riyâzî Mehmed Efendi, **Tezkire-i Riyâzî**, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih Bölümü, Yz. 765.
- Riyâzî, **Riyâzû'ş-Şu'arâ**, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü, Yz. 3871.
- Sâbir Pârsâ Divanı**, Haz. Kâzım Yoldaş, İstanbul, Kitabevi, 2005.
- SAKAOĞLU, Saim, "XVI. Yüzyıl Saz Şiiri" (Öksüz Dede), **Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul, Ötüken-Söğüt, 1986, C. 4, s. 403-404.
- SAKAOĞLU, Saim, "XVII. Yüzyıl Halk Şiiri" (Âşık Ömer), **Büyük Türk Klasikleri**, C. 6, İstanbul, Ötüken-Söğüt, 1987, s. 83-86.
- SARAÇ, M. A. Yekta, **Emrî Divanı**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2002.
- SARAÇ, M. A. Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul, Gökkuşbu, 2004.
- SERDAROĞLU, Ahmet, **Mevzûât-ı Aliyyü'l-Kârî Tercemesi**, Ankara, 1966.
- SOHRWEİDE, Hanna, **Türkische Handschriften und Einige in Den Handschriften Enthaltene Persische und Arabische Werke**, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GmbH, 1974.
- SOLMAZ, Süleyman, **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)**, Ankara, AKM Yayınları, 2005.
- SOYSAL, M. Orhan, **Edebî San'atlar ve Tanınması**, İstanbul, MEB Yayınları, 1992.
- SUNGUR, Necati, **Âhî Divanı**, Ankara, KB Yayınları, 1994.
- Sürûrî, **Bahrü'l-Ma'ârif**, DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib-I, Yz. 437.
- ŞAHİN, Ebubekir Sıddık, "Keçeci-zade İzzet Molla'nın Divanları: Bahar-ı Efkâr Hazan-ı Asar", Ankara Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- ŞARDAĞ, Rüştü, **Şâir Sultanlar**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982.
- Ş[emseddin] Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.
- Ş[emseddin] Sami, **Kâmûsu'l-A'lâm**, Ankara, Kaşgar Neşriyat, 1996, 6 C.

- Şemseddîn-i Sîvâsî (?), **Risâletü'l-Vücûd-ı Bostân-zâde Mehmed b. Şeyhü'l-İslâm Mehmed**, 06 Mil Yz. A 4455 (Sonunda Kabûlî'nin "Işık-nâme'si var).
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla-KARTAL, Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005.
- [Şeyh Ahmed el-Bardahî], **Beyân-ı Istilâh-ı Şi'r**, 06 Mil. Yz. A 7077.
- Şeyhî Divanı**, Haz. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990.
- ŞİMŞEK, Selami, **Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri, Kenzü'l-Esrâr ve Divanı**, İstanbul, Buhara Yayınları, 2005.
- Tahirü'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1973.
- Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler**, Haz. Kâzım Yetiş, Ankara, AKM Yayınları, 1996.
- TANPINAR, A. Hamdi, **19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1988.
- TANYERİ, M. Ali, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.
- TANYERİ, M. Ali, **Dîvânlar Üstüne -Eleştiriler-**, İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2005.
- TARLAN, Ali Nihad, **Zâtî Divanı**, İstanbul, İÜEF Yayınları, C. I, 1967.
- TAŞ, Hakan, "Mevlânâ Kabûlî [1438-1478] ve Divan'ındaki Türkçe Şiirleri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, İstanbul, 2007, S. 16, s. 135-160.
- TATÇI, Mustafa, **Yûnus Emre Divanı I-II**, Ankara, KB Yayınları, 1990.
- TECLÎL, Celîl, **Cinâs der-Pehne-i Edeb-i Fârsî**, Tahran, Müessese-i Mütâla'ât u Tahkîkât-ı Ferhengî, 1367.
- TİMURTAŞ, Faruk, "Şeyhî, Hayatı ve Eserleri", **Kütahya** (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan), İstanbul, 1981-1982, s. 711-715.
- TİMURTAŞ, Faruk K., **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1993.

- TOLASA, Harun, **Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Y.Y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- TOLASA, Harun, "18. YY.'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü –Müstakimzâde'nin Istilâhâtü'ş-Şi'riyye'si-II", **İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XXIV-XXV, İstanbul, 1986, s. 363-380.
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu**, Haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, 1961.
- TUMAN, Mehmet Nail, **Tuhfe-i Nâilî Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001, 2 C.
- TURAN, Selami, "Erken Dönem Türk Şiirinde Gazel", GÜSBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2000.
- TURAN, Şerafettin, "Bayezid Şehzade", **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, C. 5, s. 230-231.
- ULUCAN, Mehmet, "Muvakkit-zâde Mehmed Pertev Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili", Fırat Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2005.
- ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Marifet Yayınları, 1991.
- UNAT, Faik Reşit, **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu**, Ankara, TTK Yayınları, 1994.
- Usûlî Divanı**, Haz. Mustafa İsen, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990.
- UZUNÇARŞILIOĞLU, İsmail Hakkı, **Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri**, İstanbul, Maarif Vekâleti, 1932.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı**, Ankara, TTK Yayınları, 1988.
- Üsküblü İshâk Çelebi, **Divan**, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

- ÜNVER, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi**, C. XI, S. 1, Ankara, 1993, s. 51-90.
- ÜSTÜNER, Kaplan, **Divan Şiirinde Tasavvuf**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2007.
- ÜZGÖR, Tahir, **Türkçe Dîvân Dîbâceleri**, Ankara, KB Yayınları, 1990.
- ÜZGÖR, Tahir, **Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**, Ankara, AKM Yayınları, 1991.
- VARLIK, Mustafa Çetin, **Germiyan-oğulları Tarihi**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974.
- VARLIK, Mustafa Çetin, “Kütahya”, **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 2002, C. 26, s. 580-584.
- Yahyâ Bey, **Dîvân**, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1977.
- YAKIT, İsmail, **Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1992.
- YAVUZ, Kemâl, **Şeyhoğlu Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ**, Ankara, AKM Yayınları, 1991.
- YAZAR, İlyas, “Tokatlı Kânî Divanı”, Ege Üniversitesi, SBE, Eski Türk Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.
- Yeni Tarama Sözlüğü**, Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara, TDK Yayınları, 1983.
- YENTÜRK, Aybala-Nejat, “Bir Damla Ferahlık Kolonya”, **Skylife**, Nisan-2001, (Erişim) http://www.thy.com/tr-TR/skylife/archive/tr/2001_4/konu5.htm#1 (20.05.2008).
- YILDIZ, Hakkı Dursun, “Kütahya’nın Tarihçesi”, **Kütahya** (Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan), İstanbul, 1981-1982, s. 35-51.
- YILDIRIM, Emel, “Toplumsal ve Politik Tarihimizde Gediz”, GÜSBE İslam Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.
- YILMAZ, Hasan Kâmil, “Aziz Mahmud Hüdâyî”, **TDVİA**, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, C. 4, s. 338-340.
- YILMAZ, Mehmet, **Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1992.

ZEYREK, Yunus, **Târîh-i Osman Paşa**, Ankara, KB Yayınları, 2001.

ZÜLFE, Ömer, "Yakînî [ö. 1568], Dîvân, Tenkitli Metin-Tetkik-Dizin", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2004.

3. BÖLÜM

KABÛLÎ DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ

3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ, DEĞERLENDİRİLMESİ VE NÜSHA ÂİLESİ

3.1.1. Nüshalar ve Tavsifleri

Araştırmalar sonucunda Kabûlî Divanı'nın dört yazma nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshalar ve özellikleri şu şekildedir³³⁴:

1. İzmir Millî Kütüphane, Yz. 1052 (Kısaltması: İM).

Cilt Özellikleri	:	Kahverengi, sırt kısmı yıpranmış meşin cilt.
Ölçüler	:	210X140-165X100 mm.
Yaprak Sayısı	:	184.
Satır Sayısı	:	13-15.
Sütun Sayısı	:	1
Cetvel	:	—
Yazı	:	Rik'a, başlıklar sürh. Bazı beyitler yatay olarak yazılmış.
Kâğıt	:	Âharlı, kaba, kimi yapraklar renkli.
İstinsah Tarihi	:	XVI (?).
Müstensih	:	—
İstinsah Kaydı	:	—

³³⁴ Nüshaların özellikleri konusunda sırasıyla bk. **İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu**, Haz. Ali Yardım, İzmir, 1997, C. 3, s. 298; Charles Rieu, **Catalogue of The Turkish Manuscripts in The British Museum**, London, 1888, s. 184-185; Hanna Sohrweide, **Türkische Handschriften und Einige In Den Handschriften Enthaltene Persische und Arabische Werke**, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GmbH, 1974, s. 194, 224; **İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu**, İstanbul, MEB Yayınları, 1967, C. 1, s. 177. Ancak bu kataloğlardaki bilgiler aynen alınmamış, bilgilerde bazı gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır.

Baş	:	(Ham)d ü şükr ü sipās ol Hālîk-ı cinn ü nāsa ki efrād-ı âdemiyānı kemāl-i fazlla ārāste kıılup ... (1b)
Son	:	‘Arūs-ı milket-i a’dāyı kııldıı taht-ı zābııında Der-āgüş itmege ol duhteri dāmād gönderdüı (184b)

Yazmanın 1 ve 2. yapraklarının kenarları yırtılmıştır. Bazı yaprakların kenarlarında kurt yeniğı izleri vardır. Dîbâcedeki eksiklikten arada bir yaprağın eksik olduğı anlaşılmaktadır. Yine ilgili şiiirin yarım kalmasından yazmanın sondan da en az bir yaprak eksik olduğı ortaya çıkmaktadır. Yazmada; manzûm-mensur dîbâce ve 16 kaside, 31 musammat, 483 gazel, 16 mesnevî, 60 kıt’a, 2 rubai, 5 tuyuğ, 285 beyit olmak üzere toplam 898 manzûme bulunmaktadır.

2. British Muzeum Library, Yz. Or. 3291/1 (Kısaltması: BM).

Cilt Özellikleri	:	?
Ölçüler	:	228X127 mm.
Yaprak Sayısı	:	103 (2b-105a).
Satır Sayısı	:	14.
Sütun Sayısı	:	3
Cetvel	:	Sütunlar arasında çift, metnin dört kenarında tek sıra halinde, kırmızı renkli.
Yazı	:	Nesta’lik, Dibaceden sonrası yatay olarak yazılmış.
Kâğıt	:	?
İstinsah Tarihi	:	XVII. yüzyıl (?)
Müstensih	:	—
İstinsah Kaydı	:	—
Baş	:	Hāmd ü sipās ol Hālîk-ı cinn ü ünāsa ki efrād-ı âdemiyānı kemāl-i fazlla ārāste kıılup ... (2b)
Son	:	Çoğ dolaşdı kıatı dîvāne gönül kākülüne Kıorqarın boğazı bir gün urğāna geçer (105a)

Ser-levha müzehheb, ancak mihrabiye yazısızdır. Yazmanın devamında fal-nâme örnekleri (vr. 105a-105b) ve Ziyâî'nin *Kıssa-i Şeyh Abdurrezzak* adlı eseri (vr. 108b-143b) vardır. Yazmada; manzûm-mensur dîbâce ve 14 kaside, 24 musammat, 431 gazel, 12 mesnevî, 14 kıt'a, 28 beyit olmak üzere toplam 523 manzûme bulunmaktadır.

3. Staatsbibliothek Berlin, Yz. Hs. Or. Oct. 950/2 (Kısaltması: SB).

Cilt Özellikleri	:	?
Ölçüler	:	210X130-130/150X80 mm.
Yaprak Sayısı	:	22 (85a-107b).
Satır Sayısı	:	14-15.
Sütun Sayısı	:	1
Cetvel	:	—
Yazı	:	Nesih.
Kâğıt	:	Suyolu filigranlı, âharlı, orta kalınlıkta, açık kahverengi.
İstinsah Tarihi	:	—
Müstensih	:	—
İstinsah Kaydı	:	—
Baş	:	Yanında bir midür ehl-i dilûğ raķīb ü ĥabīb Berāber ola mı hergiz cihānda ĥayr ile şer (85a)
Son	:	Her cānibi bir yüce nazargāh Qabūlī Her gūşesi bir pādşeh evrenği Gedūsuğ (105a)

Yazmada, Kabûlî Divanı'ndan önce Bektaş Kulu Abdal Rûmî'nin *Bustân-ı Hayâl* adlı Farsça eseri vardır (vr. 17b-84b). Eksik bir nüsha olan bu yazmada; 2 kaside, 1 musammat, 98 gazel, 1 kıt'a olmak üzere toplam 102 manzûme bulunmaktadır. Yazmanın 97a gibi bazı yaprakları, mikrofilmdeki yahut daha kuvvetli bir ihtimalle yazmanın aslındaki aşırı koyuluktan dolayı ya hiç okunamamakta ya da çok zor okunmaktadır.

4. İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Yz. 391/6 (Kısaltması: İÜ).

Cilt Özellikleri	:	Etrafı meşin, üstü ebru kaplı.
Ölçüler	:	210X135 mm.
Yaprak Sayısı	:	9 (91b-100b).
Satır Sayısı	:	19.
Sütun Sayısı	:	1
Cetvel	:	–
Yazı	:	Ta'lik.
Kâğıt	:	Âharlı, kaba.
İstinsah Tarihi	:	–
Müstensih	:	–
İstinsah Kaydı	:	–
Baş	:	Tek bizümle başı rez duhterinüñ hoş olsun Hum-ı mey-hâne bugünden girü hep boş olsun (91b)
Son	:	Çabûlî cânib-i haşmı havâle eyledüm Hakkâ Ne pervâ müdde'iden çün Hudâ gibi veklüm var(100b)

Bu yazma aslında bir şiir mecmuasıdır. Eserde Kabûlî'den başka çok farklı şairlerin de şiirleri bulunmaktadır. Mecmuada 1130 (1718) tarihli ve Kâtib-zâde Mustafa imzalı bir temellük kaydı vardır. Kabûlî'nin şiirleri bazen metinde, bazen kenardadır. Bu yazmada Kabûlî'nin 37 gazeli bulunmaktadır. Bu yazma, hem diğer nüshalarda bulunmayan G 330, G 389 gibi bazı şiirleri içermesi, hem şiirlerde kimi zaman mevcut nüshalardan farklı varyantlar ihtiva etmesi, hem de bu çalışmaya kadar Kabûlî Divanı'nın bilinen tek nüshası diye kabul edilmesi sebebiyle metin tenkidinde değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Yukarıda sayılan dört nüshanın dışında birçok yazma şiir mecmuasında da Kabûlî'nin manzûmelerine rastlanmaktadır. Ankara kütüphanelerinde, özellikle de Milli Kütüphane'de yaptığımız taramalar sonucunda, inceleyebildiğimiz 37 mecmuada 152 tane Gedizli Kabûlî'nin

şiiirinin bulunduğunu tespit ettik. Bu mecmuaların tam künyeleri ve Kabûlî'nin şiiir(ler)inin bulunduğu varaklar aşağıda gösterilmiş, birden fazla şiiir bulunan mecmualardaki şiiir sayıları da sonda parantez içinde belirtilmiştir.

Divan-ı Maksadî ve Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 2745, 22a, 22a-22b, 24a-24b, 24b-25a (4).

Gencîne-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1641, 173b-174a, 174a-174b, 314a (3).

Mecmu'a-i Eş'âr ve Fevâid, 06 Mil Yz. A 2068, 21a, 157a, 167b (4).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1560, 45b.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1826, 180a, 183b, 190a, 190b, 192a, 248a, 250a (9).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1998, 30b.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 2600, 21a-21b (2).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 3128, 16a-16b (3).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 3940, 92b-93a, 167a (2 manzûme).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4228, 31a-31b, 49a (2 manzûme).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4277, 47b-48a, 103a (3).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4453, 29a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4455, 139a-139b.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4468, 134a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4633, 193b.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 485, 5b, 8a, 9b, 63b (4).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4861, 30b.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 508, 9a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 54, 11b, 17b, 33b, 65a, 70b (5).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6095, 16a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6145/3, 50a, 53a, 65b (3).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6774, 28b, 31b, 37a, 39b, 40b, 42a, 82b (8).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 7077, 15a-16a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 730, 149a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 7301, 25a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 796, 12a, 43a, 67a, 72b (5).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 38b, 50a, 50b, 51a, 103b, 85a, 86b, 87a, 94b, 108b, 110b, 111a, 111b, 112a, 112b, 113a, 113b, 114a, 114b, 115a, 115b, 116a, 116b, 117a, 117b, 118a, 118b, (47).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 803, 17a, 17b, 18a, 38b, 39b, 40a, 41a, 42b, 43a, 76b, 89a, 117b, 118a, (16).

Mecmu'a-i Eş'ar, 06 Mil Yz. A 805, 5a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 875, 45a, 83a, 83b (3).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. Ceb 319, 25a-25b, 134a-134b, (4).

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. Ceb 812, 15a.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. Ceb A 13, 31b.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. FB 481, 14b.

Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. FB 533, 52a, 85b, 87b, 138b (4).

Mecmu'a-i Eş'âr, TDK Kütüphanesi, Yz. A 503, 10b-11a, 53a-53b, 41a-41b, 71a-71b (4).

Pervane Bey Nazîre Mecmuası, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz. 406, 200b.

Kabûlî'nin bahsedilen mecmualarda geçen şiirlerinin büyük bir kısmı, eldeki Divan nüshalarında bulunmaktadır. Yalnız mecmualardan dördünde Kabûlî Divanı'nın yukarıda bahsedilen nüshalarında bulunmayan 1 tesdîs (M 15) ve 3 gazel (G 131, 132, 212) tespit edilmiş ve bunlar Divan'ın tenkitli metnine ilave edilmiştir. Yine Atâyî'nin ve Âlî'nin Kabûlî'nin gazellerine yazdıkları tahmislerin de şiir mecmualarından tespit edildiği hatırlanacak olursa bu mecmuaların önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bahsedilen şiirlerin Gedizli Kabûlî'ye aidiyeti konusunda; mecmuadaki diğer Kabûlî mahlaslı şiirlerin Gedizli Kabûlî Divanı'nda olup olmaması, ilgili şiirin diğer Kabûlî divanlarında bulunup bulunmaması, mecmuanın ait olduğu dönem ve içinde şiiri bulunan şairler, şiirin dili ve üslubu gibi noktalara dikkat edilmiştir. Diğer taraftan bu mecmualardaki şiirlerin metin bakımından değerlendirildiğinde, SB ve daha çok da İÜ ile uyuştukları söylenebilir.

Bu mecmualar arasında özellikle Millî Kütüphane'deki A 801 nolu yazma mecmua, içindeki Kabûlî şiirlerinin fazlalığıyla dikkati çekmektedir.

Üstelik bu mecmua H. 1019/M. 1610 yılında istinsah edilmiştir. Bu özellikleri göz önüne alındığında ilgili mecmuanın da tenkitli metinde kullanılması düşünülebilirdi. Ancak mevcut nüshalardan farklı bir şiir içermemesi, ayrıca içindeki şiirlerin de eldeki nüshalardan pek farklı olmaması sebebiyle bu mecmua tenkitli metne dahil edilmemiş ve nüsha farkları gösterilmemiştir.

3.1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi

İM nüshasının başında “Dîvân-ı Kabûlî İbrahim Efendi Sellemehu’llah” ifadesi bulunmaktadır. Buradaki “sellemehu’llah” ibaresi “Allah selâmet versin” anlamında Arapça bir duadır ve bilindiği üzere genellikle o anda hayatta olan kimseler için kullanılır. Eğer ilgili kişi vefat etmişse “rahimehu’llah”, “rahmetu’llahi aleyh”, “merhûm” gibi ifadeler kullanılması âdettendir. Buradan hareketle İM nüshasının 1591 yılından önce, şair hayatta iken yazılmış olabileceği ileri sürülebilir. Yine kimi şiirlerin üstünde olan “Müsemmen Be-Hod”, “Nazire Be-Hod” gibi ibareler, şiirler diğer nüshalarda olduğu halde onlarda geçmemekte, sadece İM nüshasında bulunmaktadır. Bu da İM nüshasının müellif nüshası olma ihtimalini akla getirmektedir. Ayrıca bu nüshada bir yahut iki beyit halinde olan bazı manzûmelerin diğer nüshalarda daha uzun şekilde yazılması da şairin bu nüsha yazılırken hayatta olduğunu ve bilahere bu beyitleri ikmal ettiğini gösterebilir. Sonuç itibarıyla İM eldeki en eski, hacimli ve doğru yazılmış nüshadır. Pek fazla yazım yanlışının olmaması dikkatli bir müstensih (belki de şair) tarafından özenle yazıldığını göstermektedir.

Bununla birlikte İM, kusursuz ve tam bir nüshadır demek doğru değildir. Özellikle bazı silik ve boşlukların olması, ayrıca bazı şiirlerin eksikliği bu nüshanın tam olarak esas alınmasına engel olmuştur. Ayrıca kimi zaman farklarda diğer nüshaların daha isabetli tercihler içerdikleri görüldüğü gibi, İM’de de yer yer tutarsızlık ve yanlışlıkların bulunduğu fark edilmiştir. Mesela, Ms 8/24’te “Ĥamā” olarak yazılan kelime, bir beyit sonra “Hamā” biçiminde yazılmıştır. Bu nüsha yer yer Eski Anadolu Türkçesi özellikleri de

göstermektedir. Mesela 57a'da (G 76/1) "kapu" yerine "kabu" yazılmıştır. Ayrıca t-d değişikliği konusunda İM'de daha çok t kullanıldığı görülmüştür. İM'nin burada bahsedilebilecek özelliklerinden biri de yer yer harekeli olmasıdır. Ancak bu hareketler düzenli ve doğru bir biçimde değildir. Sık sık kaymalar ve tutarsızlıklar olduğu fark edilmektedir. Örneğin vr. 3a'da geçen "Revāndur şarḡdan ġarba nefāz-ı emr ü fermānuḡ" (K 1/3/1) dizesinde "revāndur" kelimesindeki -dur eki ötreli şekilde yazılmışken, sondaki "fermānuḡ" kelimesinde geçen -uḡ eki esreli, "fermānuḡ" şeklinde harekelenmiştir. Aynı varakta geçen "Elinde mīldür gördüm seher ḡurşīd-i raḡşānuḡ" (K 1/13/2) dizesinde de aynı şekildedir. "mīldür" kelimesindeki -dür ötreli, "raḡşānuḡ"daki -uḡ esreli yazılmıştır. Ayrıca kimi zaman bu hareketlerde yanlışlık da yapılmıştır. Mesela B 142'deki "sūha", yanlış olarak "seha" şeklinde harekelenmiştir. Ayrıca ilgi hal ekinin de çoğu zaman düz olarak yazıldığı görülmektedir. Bu hareketlerin metne daha sonradan ilâve edilmiş olması da mümkündür. Bu bakımdan okuma sırasında bu hareketler pek dikkate alınmamıştır. İM'de Dibace'nin sonunda (vr. 2b) ve diğer bazı yerlerde (meselâ vr. 101a) "Sah" kaydı vardır. Bunlar İM'nin tashihten geçtiğini göstermektedir. Bu nüshada yer yer ha-i resmiyeden sonra gelen belirtme hâl eki y'siz sadece hemze ile yazılmıştır. nāle[y]i gibi. Yine bazen kelimelerin yazımında farklı şekiller görülebilmektedir. Meselâ "hizmet" kelimesi bazen "ḡıdmet" bazen de "ḡızmet" şeklinde kaydedilmiştir.

BM nüshası da İM gibi mürettep ve tam bir nüshadır. Kataloğu hazırlayanlar tarafından XVII. yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilmektedir. Bize göre de çok kuvvetli bir ihtimalle BM, İM'den daha sonra istinsah edilmiş bir nüshadır. İM'deki boşlukların BM'de kaldırılması yahut doldurulması, İM'de kenarda olan manzumenin BM'de normal metin içinde yazılmış olması, ayrıca Türkçe'deki t/d değişiminde çoğunlukla İM'nin t, BM'nin d'den yana tercihte bulunmuş ve aynı kelimenin İM'de t, BM'de d ile yazılmış olması, ayrıca BM'de G 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156 gibi İM'de olmayan manzumelerin bulunması bu ihtimali güçlendiren noktalardır. BM'de kimi yerlerde (mesela 72b'de) ilave ya da değişiklikler yapılmış, sonra da *sah* kaydı konulmuştur. Bütün bunlar BM'nin İM ile aynı koldan gelen başka bir

nüşhadan istinsah ve kontrol edildiğini göstermektedir. İM'de bu tür ilave ve kayıtlar pek yoktur. BM'nin İM ile aynı koldan geldiğini gösteren birçok müşterek eksiklik ve yanlış varyant bulunmaktadır. İM nüshasında mısralarda yer yer boşluklar olduğu belirtilmişti. Bu boşluklar, BM nüshasında bazen görmezden gelinerek mısra boşluk bırakılmadan, tam gibi yazılmış bazen de doldurulmuştur. Ancak bu doldurmaların bir çoğunun metne anlam ve yapı açısından uymadığı fark edilmektedir. Belki de BM'deki bu tasarruflar işi çok iyi bilmeyen bir müstensih tarafından yapılmıştır. Örneğin "Dilā her ne recā itseñ it ol merd-i kāmilden" (G 281/1) mısrasında it kelimesi sadece BM nüshasında bulunmakta ve fakat aynı kelime sebebiyle vezin bozulmaktadır. Yine "İşigün̄de uluam bendei yap(?) sulānum" (G 285/4) dizesindeki yap kelimesi de sadece BM'de bulunmaktadır. Fakat kelimenin metne anlam itibariyle çok da uygun olmadığı hemen fark edilmektedir. BM nüshasında, diğer tam nüsha olan İM'ye göre aruza, dile ve anlama daha az dikkat edildiğini söylemek mümkündür. BM'de sık sık bu noktalarda dikkatsizlikler, yanlışlıklar görülmektedir. Örneğin Ms 8/34'te vezin gereği "ziyād" olması gereken kelime, "ziyāde" biçiminde yazılarak vezin bozulmuştur. Yine Ms 9/5'te "yok durur" şeklinde olması gereken ifade BM'de "yokdur" olarak yazılmıştır. BM nüshası, ya biraz hızlı ya da cahil veya dikkatsiz bir müstensih tarafından yazılmış olmalıdır. Çünkü bu nüshada pek çok yazım yanlış, harf eksikliği, noktaların yanlış yerlere konulduğu görülmektedir. Örneğin G 342/1'deki "ten" kelimesi BM'de "ben" olarak yazılmıştır. Buna dair birçok örnek verilebilir, ancak konunun fazla uzamaması için bu örnekle yetinilmiştir. Bütün bunlar BM'nin İM'ye göre daha az güvenilir bir nüsha olması sonucunu doğurmaktadır. Bu nüshada ayrıca, muhtemelen eser ciltlenirken meydana gelen karışıklık sebebiyle bazı manzumeler bölünmüş ve farklı sayfalara dağılmıştır. K 5 ve K 6 bu tarzda dağılmış manzumelerdendir.

İM ve BM'nin aynı koldan geldikleri aralarındaki birçok ortak eksik ve yanlışlıktan, müşterek ifadelerden anlaşıldığı söylenmişti. Geriye kalan SB ve İÜ nüshalarının pekçok yerde bu nüshalardan ayrıldığı hemen fark edilmektedir. Mesela K 5'te bu durum açıkça görülmektedir. Bu manzumenin

11, 13 ve 24. beyitleri sadece SB'de bulunmaktadır. İM ve BM'de bu beyitler yoktur. Ayrıca bu iki nüsha arasında birçok ortak yanlışlıklar bulunmaktadır. Mesela 9. beyitte SB'de “destinde” olan kelime İM ve BM'de “devrinde” şeklindedir. Aynı beyitte SB'deki “İrān u Turānuḡ” ifadesinin karşılığında İM ve BM'de “iḡlim-i İrānuḡ” ifadesi vardır. Yine G 2'de de benzer ortaklıklar bulunmaktadır. Bahsedilen manzumenin (K 5) ve diğ er bazı manzumelerin aparatlarından hareketle İM ile BM'nin aynı koldan, SB ile İÜ'nün ise ayrı bir koldan geldiğini gösteren daha pek çok örnek gösterilebilir. Ancak biz sözü uzatmamak için örnekleri burada bitiriyoruz.

SB nüshası elimizdeki eksik nüshalardan biridir. Bununla birlikte, birçok yerde rastlanan doğru tercihlerden ve yazı tarzından eski (XVI-XVII. YY) bir nüsha olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca diğ er nüshalarda olmayan G 13, G 127, G 129, G 130 gibi bazı manzûmeleri içermesi yönüyle de önemli olan bu nüsha; hem bu farklı şiirler hem de varyantlardaki farklılık sebebiyle İM ve BM'den ayrılmakta ve bize göre onlardan farklı bir koldan gelmektedir. İM'de sadece iki beyti olan ve kıt'alar arasında geçen iki manzume, SB'de beşer beyitlik tam gazeller olarak yer almaktadır (G 128, 210). Çok kesin olmamakla birlikte bu durum İM'nin daha eski, SB'nin ekleme yapılmış ve dolayısıyla daha yeni bir nüsha olduğunu göstermektedir. Tabii ki burada SB'nin İM'den ayrı bir koldan gelme ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır.

İÜ nüshası aslında çok farklı şâirlerin de şiirlerini içeren bir şiir mecmuasının bir bölümüdür. Ancak hem diğ er nüshalarda bulunmayan G 330, G 389 gibi bazı şiirleri içermesi, hem şiirlerde kimi zaman diğ er nüshalardan farklı varyantlar ihtiva etmesi, hem de bu çalışmaya kadar Kabûlî Divanı'nın bilinen tek nüshası olarak kabul edilmesi sebebiyle metin tenkidinde değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Eldeki nüshalar içinde İM en hacimli ve genel olarak en güvenilir nüsha gibi görünmekle birlikte, yer yer diğ er nüshalardaki tercihlerin de isabetli olduğu fark edilmektedir. Mesela İM, BM ve SB'de bulunan bir manzûmede geçen “Adūnuḡ biḡine besdür birimüz diyü at şalmış” (K 5/28) mısraındaki “biḡine” kelimesi sadece SB nüshasında bulunmaktadır. Bunun

karşılığında İM ve BM'de "birine" bulunmaktadır ki bunun yanlış bir varyant olduğu ortadadır. Buna karşılık aynı manzûmedeki "Ağardıkca der ü divârı düşmen kararur ğamdan" (K 5/32) dizesinde BM'de olan "kararur" yerinde İM ve SB'de "hāk olur" ifadesi bulunmaktadır ki ağarmak-kararmak tezdâ dolayısıyla BM'deki tercihin daha isabetli olduğu düşünülmektedir. Bu örneklerin dışında musammatlarda kimi zaman BM'nin İM'den daha doğru tercihler içerdiği de söylenebilir.

Mevcut nüshalar arasındaki ilişkiler dikkate alındığında İM ile BM'nin bir koldan, SB ile İÜ'nün de başka bir koldan geldikleri kolayca anlaşılmaktadır. Bunu gösteren çok güzel bir örnek G 50'dir. Bahsedilen dört nüshada da bulunan bu gazelde, 5, 6 ve 7. beyitler SB ile İÜ'de yoktur. Buna karşılık İM ile BM'de de 4. beyit bulunmamaktadır. Bu gazelde ayrıca birçok yanlış kabul edilen varyantta SB ile İÜ'nün birleştikleri görülmektedir.

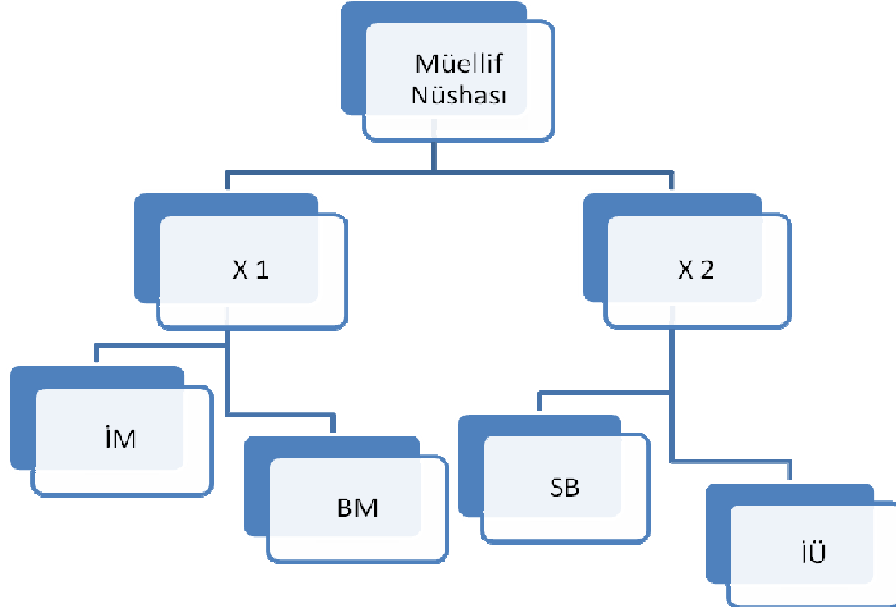
Nüshalar arasındaki ilişkiler, dört nüshada da geçen şiirler incelendiğinde daha açık fark edilmektedir. G 56, G 67, G 83 bu manzûmelerden bazılarıdır. Bu gazellerin dipnotlarına dikkat edildiğinde, umumiyetle İM ile BM'nin, SB ile de İÜ'nün farklarının örtüştüğü görülmektedir.

Kabuli Divanı çok nüshalı bir divan olmamakla birlikte, zaman zaman nüshalar arasındaki farkların arttığı görülmektedir. Örneğin "Tumanis-nām u kūh-endām gerdūn-saḫf āhendür" (K 5/31) dizesinin geçtiği kaside İM, BM ve SB nüshalarında bulunmaktadır. Mısradaki Tumanis kelimesi; SB'de Tumanis, İM'de Tumanis, BM'de ise Kumanis olarak yazılmıştır. Yine nüshalar arasındaki farklara ilginç bir örnek de "Semend-i hāṭırum 'ıṣṣa tūtıldı dime ey zāhid" (G 132/4) dizesindedir. Bu manzume karşılaştırmada kullanılan dört nüshada da bulunmaktadır. Ancak mısradaki zāhid kelimesi; İM ve BM'de zāhid, SB'de vā'iz, İÜ'de ise şūfî olarak geçmektedir. Bunlardan başka G 350, G 418 ve Ms 4 nüshalarda mükerrer şekilde yazılmış, bu arada birçok fark ve ilaveler ortaya çıkmıştır. Ancak hazırlanan Divan'da bu fark, ilave ve eksiklerin tamamı gösterilmemiş, bu konudaki genel uygulamaya tabi olarak sadece yapı ve anlamca metne uygun olan farklar dipnotta gösterilmiştir.

Nüshaların tespiti sırasındaki bütün gayretlerimize rağmen, bugün için ortada olmayan, kaybolmuş ya da zayıf bir ihtimal olmakla beraber tespit edilemeyen nüshaların bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İM nüshasında G 48/4'ün üstünde "nüsha" kaydıyla elimizdeki nüshalarda olmayan, farklı bir mısra yazılmıştır. Ayrıca diğerlerine göre daha geç yazılan ve bir mecmuada yer alan İÜ nüshasında da diğerlerinde olmayan farklar vardır. Yine Kabûlî'nin mecmualarda kayıtlı bazı şiirlerinin mevcut Divan nüshalarında olmaması, tezkire yazarı Riyazî'nin Kabûlî'nin kendi el yazısıyla olan Divan'ından istinsah ettiğini söylediği beyitlerden birinin eldeki nüshalarda bulunmaması da bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Bütün bunlar elimizdeki nüshalardan farklı bir/birkaç nüshanın daha olduğunu ve bu farkların onlardan kaynaklandığını göstermektedir.

3.1.3. Nüsha Âilesi/Şecere

Önceki maddelerde verilen bilgiler ve yapılan değerlendirmeler ışığında Kabûlî Divanı'nın nüsha âilesi şu şekilde gösterilebilir:

3.2. METNİN KURULUŞUNDA VE YAZIMINDA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

1. Kabûlî Divanı'nın metni kurulurken hiçbir nüsha tam olarak esas alınmamış, mevcut nüshalar karşılaştırılmak suretiyle metin oluşturulmuştur.
2. Manzûmelerin sırası konusunda genel olarak iki mürettep nüsha olan İM ve BM uyuştuklarından, umûmiyetle bu konuda onlara uyulmuş ve Divan'ın tasnifine çok fazla müdahale edilmemiştir. Ancak bu konuda bazı istisnalar vardır. Mesela, gazeller arasına girmiş birkaç murabba, gazeller kısmından musammatlar bölümüne alınmıştır. Yine kıt'alar arasında yazılan 3 mesnevi mesneviler kısmına, Divan'ın sonunda karışık olarak bulunan ve büyük bir ihtimalle esere sonradan eklenmiş olan mesnevi, kaside ve kıt'alar da ilgili bölümlerin sonuna aktarılmıştır. Ayrıca diğer nüshalarda yahut mecmualarda fazla olarak bulunan ve bahsedilen nüshalarda bulunmayan manzûmeler de ilgili kafiye harfinin en sonuna eklenmiştir.
3. Manzûmelerin hangi yazmanın hangi yaprağında geçtiği, şiirin sıra numarasıyla aynı olan dipnotta ve İM, BM, SB, İÜ sırasıyla gösterilmiştir.
4. Kabûlî'nin görebildiğimiz yazma mecmualarda geçen şiirlerinin buldukları yerler, ilgili şiirin sıra numarasında dipnotta ve diğer Divan nüshalarından sonra gösterilmiştir. Ancak bu şiirler metin tenkidinde umumiyetle dikkate alınmamış ve zaten çok az olan şiir farkları gösterilmemiştir. Fakat istisna olarak yapı ve anlamın zaruri bıraktığı yerlerde bunlardan da yararlanılmıştır. Mesela "incinmez" redifli gazel bunlardan biridir.
5. Nüshalar arasında fark bulunan yerlerde, yapı (vezin, kâfiye, redif) ve anlam göz önünde bulundurularak tercih yapılmış ve metne alınmayan şekil vezne uygun ve anlamlı ise dipnotta gösterilmiştir. Farklar gösterilirken önce beyit numarası, sonra metne alınan şekil yazılmış, ardından iki nokta üst üste (:) konularak karşısına tercih edilmeyen

şekil ve bu şeklin geçtiği nüshanın kısaltması yazılmıştır. Aynı mısradan birden fazla nüsha farkı varsa bu farklar eğik çizgiyle (/) birbirinden ayrılmış, bir beytin değişik mısralarına ait nüsha farkları ise aralarına çift eğik çizgi (//) konularak ayrılmıştır.

6. Divan'da veznin bozuk olduğu mısraların, mümkünse, tamiri yoluna gidilmiş, vezni düzeltilemeyen mısralara dipnotta işaret edilmiştir.
7. Metne tarafımızdan yapılan ilaveler köşeli ayraç ([ ]) içinde gösterilmiş, şüpheli olunan yerlerin sonuna yay ayraç içinde soru işareti (?) konulmuştur.
8. Metinde, her iki nüshada da tamamen boş olan yerler sıra noktalarla (...) gösterilmiştir.
9. Divan'da bir manzumenin alındığı nüsha(lar)da başlık yoksa, o manzumeye hiç başlık konmamış, başlık var ve doğru ise, aynen yazılmıştır. Yanlış olan başlıkların yerine tarafımızdan köşeli ayraç içinde olması gereken başlık yazılmış, yazma nüshadaki şekli ise notta belirtilmiştir. Msl. M 4, M 6. İÜ nüshasında şairlerin üstünde bulunan başlıklar, yazma bir mecmua olduğundan ve bu başlıklar umumiyetle şairleri ayırmak için konulduğundan hazırlanan Divan'ın asıl metnine alınmamış, dipnotta gösterilmiştir.
10. Tesdis, tahmis gibi manzumelerde Kabuli'ye ait olmayan mısralar, tespit edilebildiği ölçüde, yatık olarak yazılmıştır.
11. Metnin yazımında genel olarak Prof. Dr. İsmail Ünver tarafından "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı yazıda belirtilen kurallara uyulmuştur.
12. Yazımı konusunda çok net bir tavır olmayan yer/yir kelimesinin yazımında umumiyetle yir şekli tercih edilmiş, ancak kafiye gerektirdiği ya da şairin sanat/oyun yaptığı yerlerde yer şekli de kullanılmıştır.
13. Aslında uzunluk bulunup da vezin gereği kısa olması gereken â, î, û sesleri, Tunca Kortantamer tarafından "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları" yazısında belirtildiği gibi metinde kısa olarak gösterilmiştir.
14. Divan'da bulunan Arapça ve Farsça ifade ve manzûmeler de metinde

çevriyazılı olarak verilmiş, bunların nüsha farkları ve Türkçe anlamları dipnotta belirtilmiştir. Ayrıca kimi zaman aynen, motomot çeviri yapılmamış, biraz daha geniş ve mana esaslı bir çeviri yapılmıştır.

15. Metnin yazımında aşağıda gösterilen çevriyazı (transkripsiyon) işaretleri kullanılmıştır.

ا	a, e, ' ,		ص	ş
آ	a, ā		ض	ḍ, ž
ب	b		ط	ṭ
ت	t		ظ	ẓ
ث	s		ع	'
ج	c		غ	ġ
چ	ç		ف	f
ح	ḥ		ق	ḵ
خ	ḫ		ك	k
د	d		ل	l
ذ	z		م	m
ر	r		ن	n
ز	z		و	v, o, ō, ö, u, ū, ü,
ژ	j		ه	h
س	s		ی	y, ı, i, ĩ
ش	ş			

3.3. DİVAN METNİ

DİBÂCE

DİVÂN-I KABÜLİ İBRÂHİM EFENDİ SELLEMEHU'LLÂH*

Hamd ü şükr ü sipâs ol Hâlık-ı cinn ü nâsa³³⁵ ki efrâd-ı âdemiyanı kemâl-i fazlla ârâste kıilup zebân-ı faşihü'l-beyânlarından yenâbi'-i hikmeti revân ve aşdâf-ı dehânlarından le'âlî-i nazmı nümâyân u reyyân kıldı. Dürüd-ı nâ-ma'dûd ol muhâtab-ı kelâm-ı mu'ciz-nizâma ki fûnûn-ı şi'ri mażmûn-ı [*Ve mâ 'allemnâhu's-şi'ra ve mâ yenbağî leh*] ile merdûd-ı tabâyi' kılmış iken lisân-ı hikmet-beyân [*Inne mine's-şi'ri le-hikme*]³³⁶ taķrîr-i dil-pezîr ile maķbûl-i kulûb-ı ehl-i hâl itdi. Erbâb-ı şinâ'at-kelâmuñ ve aşhâb-ı belâgat-intizâmuñ kelâm-ı mu'ciz-nizâm ve maķâl-i sihr-intizâmını iki vech üzre muķarrer kılmışlardır. Biri neşr ki anuñ muķarriri erbâb-ı sec' ü inşâ ve biri nazm ki anuñ muķarriri aşhâb-ı şi'r ü nazm-ârâdur.

Κıı'â

[*fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*]
Ehl-i inşâ vü nazma rüşendür
İki vech üzredür kelâm-ı metîn

Biri menşür çün Benâtü'n-na'ş
Biri manzûm nite kim Pervîn

Ve şi'ri daħı iki kısım itmişlerdür. Birine medħ ü birine zem dimişler. Eger kemâl-i 'ışķ u maħabbetden³³⁷ fâyız u lâyiħ olmuş kelimât ise ol medħdür. Ve eger mâde-i şehvet ü ğazabdan şâdır u mütebâdir olan kelâm ise aña zem diyü tesmiye itmişlerdür.

[*mefâ'ilün mef'ilün fe'ülün*]
Hemân söz ķatre-i nîsâna beñzeri³³⁸
Olur cân âsmânından çü nâzil

(DİBÂCE) İM 1b-2b; BM 2b-4a.

* Başlık: - BM.

³³⁵ nâsa: ünâsa BM.

³³⁶ Köşeli araç içine aldığımız bu kısımlar Kabûli Divanı'nın iki nüshasında da boş bırakılmıştır. Bunlardan birincisinde metnin gelişinden anlaşıldığı kadarıyla şiirin aleyhinde olan bir âyet bulunmalıdır. Bu âyetin, "Biz ona şiir öğretmedik, bu ona yaraşmaz da" anlamındaki âyet olması ihtimali kuvvetlidir. **Kur'an-ı Kerim**, 36/69. İkinci boş kısımda ise şiirin lehinde bir ifade olmalıdır ki bunun da "Şüphesiz şiirin bazısında hikmet vardır" mealindeki hadîs-i şerif olması ihtimali yüksektir. Aslında bu âyet ve hadîs başka divan dîbâcelerinde de geçmektedir. Benzer örnekler için bk. Tahir Üzgör, **Türkçe Divân Dîbâceleri**, Ankara, KB Yayınları, 1990, s. 24, 25.

³³⁷ maħabbetden: meveddetden BM.

³³⁸ Hemân söz ķatre-i nîsâna beñzer... Devlet ile cihânda var olsun: - İM.

Şadef ağzına düşse dür olur pāk
Dehān-ı mārā düşse zehr-i kātīl

Pes bu faķīr-i derdmend ü müstemend melālet gūşesinūñ ‘uzlet-güzīni ve melālet kūçesinūñ mesned-nişīni zümre-i ‘ulemānuñ hāk-i pāsı ve ‘umde-i fużalānuñ engüşt-nümāsı şikeste dil-rīş a‘ni **Ķabūlī** dervīş mevlid-i [BM 3a] aşlı ve mevķi‘-i ĥaķrı vāķi‘ olan Gedūs-ı şafā-me’nūs nām ĥaşabada ki vilāyet-i Germiyān āb-ı rüyı ve gül-i gülzār-ı cihānuñ yüzi şuyıdur nice zamān taĥşil-i ‘ilm ü fażā’ile tālīb ve nice müddet tekml-i kemāl ü ma‘rifete rāğīb olup ĥalkun ekşeri fūnūn-ı şī‘r ü inşāya heves itmek ile şā‘ir-i māhir olup zeyl-i himmetlerine dest-res naşb olmağ ile bize daĥı bir miķdār ĥudret ve şī‘r söylemege ĥālet-i ruĥşat virildi. Ammā erbāb-ı kemāle ma‘lūm ve aşĥāb-ı maķāle mefhūmdur ki kesb-i feżā’il ile kişi şā‘ir olmaz. Olursa daĥı şī‘ri zuhūra gelüp şöhret bulmaz. Vezni-i taḅ‘ ādeme luḥf-ı Ħaķ ve ĥuvvet-i nażmiyye feyz-i muḥlaķdur. Faķīr daĥı şu‘ārā zümresinūñ hāk-i pāsı ve büleğā vü fuşehā tekyesinūñ kemter gedāsıyın. Ammā ‘ināyet-i Ħaķ ve feyyāz-ı muḥlaķ āvān-ı fiḫratda ve zamān-ı ĥilķatde taḅī‘atımda ĥuvvet-i şā‘iriyyeden bir zerre eşer ĥomış ve ĥābiliyyet-i nażmiyye ile sebaķ u siyāķ-ı kelāmdan bā-ĥaber eylemiş. *Bi-ĥamdi’llah ve’l-minneti*. Binā’en ‘alā-hāzā ĥuvvetüm olduķça ve taķatüm yitdükçe ol tā’ife-i ‘izāmūñ ve zümre-i kirāmūñ *raĥima’llahu emvātehüm ve lehina’llahu aĥyā’ehüm ilā-yevmi’l-ķiyāmūñ* ‘aķablarınca üftān u ĥizān püyān u devān olup ‘unfuvān-ı cüvānī ve eyyām-ı şebāb-ı kām-rānīde taḅ‘-ı gevher-bārdan ebr-i nīsān-ı fikret ile zuhūra gelen dūreri manzūmūñ ve ĥurer-i mersūmūñ sicilli mānend-i evrāķ-ı ĥazān perişān-ı rüzgār idi. Tertīb ü tedvīni ve terkīb [ü] tezyīni mühim ve lāzım olmağın ol cevāhir-i girān-māyemi ve zevāhir-i bisyār-sermāyemi silk-i kelāma münselik ve rişte-i suḫūra muntazam ĥılmaķ murād olındıķda ĥāķır-ı ĥātıra ber-ĥuḫūr eyledi ki bu dīvān-ı ĥaviyyü’l-erkān u feşāĥat-beyānuñ ‘ünvānı kimūñ nāmı ve tevķī’i kimūñ nişānı olsun diyücek hemān sā‘at hātīf-ı ĥaybdan ve zebān-ı lā-raybdan gūş-ı hūşa bir āvāz-ı bülend ve şadā-yı ercümend irişdi ki

[*mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün*]
Elā ey nūkte-pervāz-ı suĥanver
Bu nām olsa o nāme ile perver

İşigi ĥible-i ehl-i dilāndur
Ķapısı secdegāh-ı çākerāndur

Ķarīn-i ĥazret-i ĥākān-ı a‘zam
Vezīr-i a‘zam-ı şāh-ı mu‘azzam

‘Adāletde ‘Ömer ‘Oşmān-ı şānī
‘Ali gibi cihānuñ pehlevānı

[BM 3b] Ki ya‘ni ĥazret-i ‘Oşmān Paşa
Şadāķatde olup Būbekre hem-tā

Nice fetĥe zafer bulup ol āsān

Huşuşa şehr-i Tebrîz ile Şîrvân

Çünkü hâtîf-ı ğayb ve lâ-raybdan bu işâret vâkı‘ oldı ol şevkden zerrevâr rakşa girüp

[fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün]
Şevkle destüme alup hâme
Medh-i paşada yazmağa nâme

[İM 2a]

Devlet ile cihânda var olsun
Cây-ı ‘izzetde ber-ķarâr olsun

Dest-gîri ola Hudâ-yı cihân
Pâydâr ola tırduğınca zamân

Bu du‘âya diyen kişi âmîn
Her belâ vü ta‘abdan ola emîn

Ammâ bu nâmeye mü’tâla‘a kılan erbâb-ı kemâl ü aşhâb-ı maķâlden recâ-yı vâşık u ümîd-i şâdık oldur ki vâkı‘ olan ğalať u zelevî ķalem-i luťfları ile ıslâh idüp ve ‘aybın ğayb idüp hâ’-i hâťâyı ‘ayn-ı ‘aťâya tebdîl buyuralar.

Meşnevî

[mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün]
İdenler nâzımını hayr ile yâd
İki ‘âlemde olsun ğuşşadan şâd

Dağı şol kâtibe Hâķ ide rahmet
Yañılup ni‘meti yazmaya niķmet

Virüp noķtayla imlâsına şânı
Tağıtmaya mişâl-i erzen anı

Fârsî

[fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün]
Günehem bîş ü men kemem çi kunem
Rabbena’ğfir zünübenâ ve’rham³³⁹

Be-şenâ-yı tu ķaşirend zebân
Ente a‘lem ve şâneke a‘zam³⁴⁰

Be-zamîr-i kesân tuyî dâñâ
Be-rumüz-i nihân tuyî a‘lem³⁴¹

³³⁹ Günahım çok ve ben eksiğim ne yapayım, Rabbimiz bizim günahlarımızı bağışla ve bize acı.

³⁴⁰ zebân: devât BM // Seni övmeye dil(ler) yetersiz(dır), sen en iyi bilensin ve senin şanın en yücedir.

³⁴¹ İnsanların içini bilen sensin, gizli işâretleri en iyi bilen sensin.

Heme ‘âlem be-vaşf-ı tu ‘âciz
Heme âdem be-medh-i tu ebkem³⁴²

Cürmhâ-yı **Ķabûlî** bîş ez-bîş
Pîş-i luţf-ı tu lîk kem ez-kem³⁴³

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]
Der-reh-i ‘iştet dilem enbâz-ı ğam
Dîde der-gencî çü hemyân-ı direm³⁴⁴

Âşnâ kun bâ-yem-i ‘iştet me-râ
Hemçü ğavvâşân-ı ‘ummân-ı kıdem³⁴⁵

Evvel-i ‘âlem zi-tu âhîr zi-tu
Ez-tu şud encâm u hem ‘unvân hem³⁴⁶

Mâ **Ķabûlî** bende-i efgende’îm
Dest-i sulţân-ı şehân-ı muhteşem³⁴⁷

[BM 4a]

[fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün]
Ĥudâyâ senüñ fażluña yoĵ nihâyet³⁴⁸
Bulunmaz çü ihsânuna ĥadd ü ğâyet

[İM 2b]

Furādâ furādâ aņar cümle nâmuñ
Şayılsa zebânında her ĥâş u ‘âmuñ

Buña müntehîdür ‘uĵül ittifâķı
‘Aded müntehî ola bir ĵala bâķî

[fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül]
Neyâmed zi-men vaşf-ı zât-ı Ĥudâ³⁴⁹
Kiyem men ki âyed zi-destem şenâ

Ķanî zâteş ez-midĥat-ı yâve-râ³⁵⁰
Çe fażl âyed ez-midĥat-ı mâ-verâ

³⁴² Bütün âlem seni anlatmada âciz, bütün insan(lar) seni övmeye suskun(dur).

³⁴³ Kabûlî’nin günahları çoktan çok, fakat senin lütfunun önünde azdan az(dır).

³⁴⁴ Beyitten önce İM’de “Meşnevî” kelimesi var, ancak altında yazılan beyitler mesnevî tarzında olmadığından bu ifade metne alınmamıştır. / Senin aşkının yolunda gönlüm gamın eşi, göz(üm) bir hazinede(ki) dirhem kesesi gibi(dir).

³⁴⁵ Ezel okyanusunun dalgıçları gibi beni aşkının deniziyle yüzdür/tanıdık et.

³⁴⁶ Âlemin başlangıcı senden, sonu senden(dir); sonu ve önsözü de senden oldu.

³⁴⁷ Kabûlî, biz ihtişamlı padişahlar sultanının elinde zavallı kuluz.

³⁴⁸ İM’de bu mısradan önce “Ķıt’a” kelimesi bulunmaktadır. Ancak altındaki beyitler mesnevî tarzında olduğundan bu kelime metne alınmamıştır.

³⁴⁹ Allah’ın zatını anlatmak ben(im elim)den gelmez, ben kimim ki elimden övgü gelsin.

³⁵⁰ Onun zatı kuru övgülerden daha yücedir, dünyanın övgüsünden ne fazilet gelir?

Beyt

[*mef'ülü mefā'ilün fe'ülün*]
 Seyyāh-ı diyār-ı mülk-i lāhūt
 Sabbāh-ı bihār-ı fülk-i nāsūt

Nessāh-ı tarīk-ı bī-menāfi'
 Nessāc-ı şe'āyir-i şerāyi'

Mellāh-ı sefine-i nübüvvet
 Fettāh-ı define-i fütüvvet

Keşşāf-ı rumūz-ı *mā 'arefnāk*
 Şarrāf-ı künūz-ı *mā 'abednāk*

Dürr-i şadef-i muhīt-i *levlāk**
 Düriyy-i muḍıyy-i heft eflāk

Na't

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
 Nist kâ'im be-makām-ı Maḥmūd
 Cüz kesī k'āmede ḥayru'l-mevcūd³⁵¹

Ḥalka-i merdüm-i erbāb-ı nazar
 Merdüm-i halka-i çeşm-i bihbūd³⁵²

İllet-i gāye-i kevn ü mekân
 Zerre-i 'āliye-i baḥr-i vücūd

Zi-dil ü cān Ḳabūlī şeb ü rüz³⁵³
 Be-revāneş deverān vird-i derün

Tamām oldu dībāce yādgār.

* “levlāk” kelimesi, “Sen olmasaydın felekleri (kâinâtı) yaratmazdım” anlamına gelen ve hadîs-i kudsî olduğu söylenen “Levlâke levlāk le-mâ halaktu'l-eflāk” ifadesinden alınmıştır. Hz. Peygamber'i övgü amaçlı kullanılmaktadır. Ahmet Serdaroğlu, **Mevzûât-ı Aliyyü'l-Kârî Tercemesi**, Ankara, 1966, s. 99; Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlükler**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1992, s. 113.

³⁵¹ En yüksek şefaât makamına, varlığın hayırlısı olarak ondan (Hz. Muhammed'den) başka kimse gelmiş değildir.

³⁵² Bir halkaya benzeyen nazar erbabı topluluğunun iyi görüşlü gözünün halkaya benzer göz bebeği.

³⁵³ Kabûlî, gece gündüz, can ve gönülden içinin virdini onun ruhuna döndür (onun ruhuna içten dualar et).

KASİDELER

1

KAŞİDE BERÂY-I ‘OŞMÂN PAŞA*

- [*mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*]
1 Elâ ey hazret-i paşa-yı ekrem yokdur aqrânuḡ
Vezîr-i a‘zamısın pādşâh-ı Āl-i ‘Osmânuḡ
- 2 Diyâr-ı şarḡa rüşen yollar açduḡ âftâbāsâ
Revâdur kârbânı işlese Şîrâz u Şîrvânuḡ
- 3 Sikender gibi hükümüḡ Şâm u şarḡa ‘âm u şâmildür
Revândur şarḡdan ġarba nefâz-ı emr ü fermânuḡ
- 4 Demürḡapu ki anı sedd ile zabt itmiş İskender
Oturduḡ sedd-i İskender olup içinde sen anuḡ
- 5 Yamanlık görmesün şâhâ özüḡ pek yahşî deprendüḡ
Taḡıtduḡ hânümânın bâd-ı ḡahr ile Tatar Hânüḡ
- 6 Şikâr almaġa çıkmış elde tırmaz şâhbâzāsâ
Ser-i a‘dâda perrân olmaḡ ister tîġ-i bürrânüḡ
- 7 Kılıpdur ḡarb-ı ġürzün küh-ı Elbürzüḡ vüçüdün ḡâk
‘Aceb mi zaḡm-ı tîġuḡ sînesin çâk itse şahrânüḡ
- 8 Kızıl başlar çıkar zaḡm-ı ḡadengüḡden derûnında
Kızılbaşlar çıḡarsa rezme ceng itdikle merdânüḡ
- 9 ‘Ayândur ġün gibi şânüḡ beyâna anı ḡâcet yok
Ne lâzım heybet ü iḡdâmın aḡmaḡ şîr-i ġarrânüḡ
- 10 ‘Adâlet zât-ı pāküḡde sa‘âdet âb-ı ḡâküḡde
Cebîn-i tâbnâküḡde ‘ayândur şun‘ı Mevlânüḡ
- 11 Kḡatı şâhânedür tertîbüḡ ey İskender-i devrân
Yanuḡda zerre miḡdârı degül dârâtı Dârânüḡ
- 12 Şeb-i zulmetde ḡalmış gibi ḡalmışdı cihân ḡalkı

---

1 İM 3a-4b; BM 4b-5b.

* Başlık: - BM.

10 âb-ı ḡâküḡde: âb u ḡâküḡde İM.

- Nesīm-i şubḥ-ı ‘adlünle açıldı çeşmi dünyānuḡ
- 13 Uyanmış gibi ḥ^vābından cilā virmek diler çeşme
Elinde mīldür gördüm seher ḥurşīd-i raḥşānuḡ
- 14 Didüm kuḥl-ı cilā-perdāz-ı çeşmün niçe gevherdür
Kim oldur tūtyā-yı çeşm-i ‘ālem-bīni insānuḡ
- 15 Didi ol cevher-i pākīze bildün mi gözüm nūrı
Ġubār-ı maḡdemidür Ḥāzret-i ‘Osmān Paşanuḡ
- 16 Gözün aç gözi açıklardan ol ey baḡt-ı ḥ^vāb-ālūd
Yüzün sür ayağı toprağına ol zāt-ı dūr-şānuḡ
- 17 Her biri ḡamle-āver şīr-i ner bebr-i hünerversin
Neye ḡādir olur yanuḡda rubāhı beyābānuḡ
- 18 Ḳapusu bāb-ı devlet işigi bālīn-i rāḡatdur
Cüdā düşme ḡuzūrından ḡuzūr itsün biraz cānuḡ
- 19 Semādan ayağı toprağına yüz sürmek istermiş
Gelimez keşretinden yollar üzre berf ü bārānuḡ
- 20 Gelüp işigüne yüz sürmege müştākdur ‘ālem
Ṭavāf eylerler anuḡçün mişāl-i Ka‘be her yanuḡ
- 21 Yoluḡda herkesün ölmek dirilmek cānına minnet
Kimi bendeḡ kimi cān ile ḡuluḡ kimi ḡurbānuḡ
- 22 Su’āl itdüm yaturken ‘ālem-i bāḡında bir pīre
Didüm ey reh-nümāsı sālīkān-ı rāḡ-peymānuḡ
- 23 Çeken kimdür diyār-ı şarḡa berḡāsā zafer tīḡın
Kimün destindedür miftāḡı ḡufl-ı mülk-i İrānuḡ
- 24 Didi ey ‘ārif-i sırr-ı ḡafī pūşīde yir yoḡdur
Şeb-i muḡlim ziyāsın setr ider mi māḡ-ı tābānuḡ
- 25 Ser-i Elbürze kim dikdi livā-yı fetḡ-i İslāmı
Selāmın kim yitişdüirdi Yemenden Şeyḡ Şan‘ānuḡ
- 26 Çıḡup her yirde kimdür yüz ağardan bād-ı şubḡāsā
Şafaḡ gibi revān iden kim ola ḡanın a‘dānuḡ

---

12 açıldı çeşmi: gözi açıldı BM.

19 toprağına yüz: tozına yüzler BM.

- 27 Kim itdürdi kıla Tatarı yağma h^vân-ı Tatarı
Kıran girmiş gibi kimdür kıran kavmin Kıırım Hânı
- 28 Bu serhadlerde hiç şimden girü lâzım degül kimse
Alur ‘Osmân-ı şânî intikâmın Âl-i ‘Osmânı
- 29 ‘Aceb pākīze cevhersin ki el-ħağ miş ü mânendüñ
Bulunmaz tîşe-i fikret ararsa kânın imkânı
- 30 Be-ğāyet mu‘teberdür cevher-i pākīze-i zātı
Muraşsa‘ cevherî ħançer gibi yanında sulţânı
- 31 ‘Aceb mi kurk ile eyyâm-ı ‘adlünde yürürse miş
Yürür ‘adl ile aħkâmı gezer dād ile fermânı
- 32 Mu‘allādur der-i kaşr-ı bülend-i āsmân-ı kadrün
İrişmez kenger-i eyvânına eyvânı keyvânı
- 33 Şeh-i kişver-güşāsın vaqtidür şimden girü bir bir
Gelüp ayağuna yüz sürseler mîrânı İrânı
- 34 Sen ol merd-i hünerversin ki meydân-ı şecā‘atde
Öñünde ħāk būs eyler gelüp merdânı meydânı
- 35 ‘Adālet devridür devrün şecā‘at ‘aşrıdur ‘aşrıñ
Sa‘ādet şadırdur şadıñ şehi sensin bu devrânı
- 36 Ser-i engüşt-i kadründen nigîn-i ħātem-i satvet
Vücūd-ı kāmilündür māliki mülk-i Süleymânı
- 37 Kemāl-i luţfıñ bir zerresi dillerle şerħ olmaz
Nice ‘add olunur zerrâtı ħurşid-i dıraşşanı
- 38 Ele alsan nola şeh-bāz-ı dest-āmüzdür göñlüm
Anıñla hem-per olmaz murğ-ı pervāzisi yabanı
- 39 Beyân-ı vaşfa gelmez vaşf-ı zāt-ı mekremet-bağşanı
Belî gelmez ħisāba kaţresi bārân-ı nîsânı
- 40 Ğaraż ‘arz-ı ‘ubūdiyyet murād izħār-ı ħıdmetdür
Şudürından ĝaraż yoğdur vürūd-ı şî‘r ü inşanı
- 41 Şenā gevherlerin dizmiş nişār itmek murād eyler

Ḳabūlī luṭfuṅa rāci‘dür ey şāh-ı kerem anuṅ

- 42 ‘Aceb mi gevher-i nazm ile gelsem ḳapuṅa şāhā
Cevāhirle varurlar ayağı tozına şāhānuṅ
- 43 Du‘āyile şenāyile nola ḥatm-i kelām itsem
Du‘ādur ‘uhdesine lāzım olan ehl-i ‘irfānuṅ
- 44 Nitekim geh zemistān ola ‘ālem gāh tābistān
Hevā geh serd ü gāhī germ ola luṭfiyla Mevlānuṅ
- 45 Şadāḳatle ‘adāletle seḥāvetle şecā‘atle
Aṅılsun ḥaşre dek nāmuṅ nite kim çār-yārānuṅ

2

ḲAŞİDE BERĀY-I SULTĀN MURĀD*

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 ‘Azm-i gülgeşt-i çemen eyleyicek şāh-ı ḥazān
‘Asker-i berg-i dıraḥtān öṅüne düşdi hemān
- 2 Şaldılar her ṭarafa cūları çāvüş-şıfat
Vara tā şaḥn-ı çemen-zārı ḳıla pāk-revān
- 3 Döşeye bir yeşil altunlu ser-ā-ser bāğa
Çeke eṭrāfına zer mınṭıḳa-i sīm-efşān
- 4 Her nihālūṅ ki düşer sāyesi şaḥn-ı çemene
Bir yeşil sāye nihāli düşer ol meclise şan
- 5 Yā ki pervāz ile ferş-i zümüröd görünür
Cā-be-cā ṭarf-ı çemende görinen āb-ı revān
- 6 Varaḳ iltür götürür şāh-ı ḥazāndan bāğa
Muttaşıl peyk-i şabā olsa ‘aceb mi pūyān
- 7 Berg-i eşcārı dirüp yanına cem‘ eylemege
‘Alem-i sebzini almış eline serv-i revān
- 8 Her dıraḥtuṅ eli üstinde bir altunlu ṭabaḳ

2 İM 4b-6b; BM 5b-6b.

* Başlık: - BM.

1 şāh-ı: bād-ı BM.

2 İM’de 2b ile 3b yer deḡiştirmiştir.

- Çatıre-i jâle degül toptolu dürr-i gâltân
- 9 Kef-i erbâb-ı kerem gibi direm tutmazlar
Bezli iderler yolına her kim iderse güzzerân
- 10 Dür nisâr itmede şahın-ı çemene her eşcâr
Gülşene sîm ağıdur her yañadan âb-ı revân
- 11 Eli yufkaydı katı şâh-ı çenâruñ evvel
Şimdi gör elleri altun keser ey gonca-dehân
- 12 Görinür şahın-ı çemen gâh kıvıl gâh yeşil
Reng alur bāğ-ı cinândan buradan hayret alan
- 13 Şâhid-i bāğ gehi sebz ü gehi zerd geyer
Ya'ni bu reng ile aşüfte ola halk-ı cihân
- 14 Varaq-ı jâle degüldür görinen gülşende
Sîm ü zerdür ki 'ağâ kılmış anı bāğa hazân
- 15 Şahın-ı gülşende dökilür saçılursa yiridür
Düşdi bir derde ki düşde dağı görmez insân
- 16 Böyle bir devre kadem basmaya bu devr içre
Çok zamân devr ide bu devri bulınca devrân
- 17 Devr anuñdur ki cihân halkına müstağrakdur
Emr anuñdur ki aña cümle muñî'-i fermân
- 18 Çahramân-çahr u Sikender-der ü Dārâ-dārât
Güstem-heybet [ü] Hâtem-kef ü Hüsrev-erkân
- 19 Mâlik-i mülk-i 'Arab şâh-ı 'Acem Hüsrev-i Rûm
Server-i cinn-i Habeş hân-ı Yemen cân-ı cihân
- 20 Şâh-ı Cemşid-şifat mâh-ı sipih-azamet
Hazret-i Hân Murâd ibn-i Selîm Hân-ı zamân
- 21 Sâye-i nûr-ı Hudâ râyet-i hemrâh-ı Hudâ
Şâhib-i mülk-i Süleymân emîn-i ehl-i amân
- 22 Muşafâ-hulk u Muhammed-dil ü Aḥmed-sîret
Bübekir-şidk u 'Ömer-'adl ü hayâda 'Osmân

- 23 Şavlet ü heybet ü iclâl ile mânend-i ‘Ali
Hulûk ile hemçü Hasan ‘adl ile Mehdî-i zamân
- 24 Hâzret-i Ca‘fer-i Şâdık gibi şâdık-ef‘âl
Hâzret-i Veys-i Kâren gibi muhibb-i Kûr‘ân
- 25 Rüstem-i dehr ü Nerfîmân-ı zamân u Cem-i vaqt
Kisri-i ‘âlem ü Keyhüsrev-i iklîm-sitân
- 26 Gürzi meydân-ı şecâ‘atde çü küh-ı Elbürz
Âsmân-ı hünere hançer-i berç-i lem‘ân
- 27 Nâr-ı kahrından erir âb-şifat seng-i siyâh
Âb-ı luftından olur hâk-i siyeh bâğ-ı cinân
- 28 Gösterür rûy-ı vefâ zümre-i aşhâba velî
Görinür dîde-i a‘dâya çü şîr-i gurrân
- 29 İşigi taşı durur mesned-i erbâb-ı kemâl
Ayağı toprağıdur sürme-i ‘ayn-ı a‘yân
- 30 Bî-keremdür kefine nisbet ile Hâtem-i Tay
Devr-i ‘adlinde sitemger ağılur Nüşirevân
- 31 Tâcdârân-ı selef kadrine nisbet güyâ
Tâ cidârân-ı eķâlîm-i selâtîn-i zamân
- 32 Kerem-i keff-i güherbârın işitdi yatdı
Dem idi hayli köpürür çabarırdı ‘ummân
- 33 Dest-i cüdından umar şimdi şehâ vü keremi
Yirde kân-ı güherî gökde sehâb-ı bârân
- 34 Çanı zâtuñ gibi bir hüsrev-i ‘âlî-dil kim
Ola her teşne zülâl-i kereminden reyyân
- 35 Rüstem ü Güstehemüñ bir adı kalmış yoħsa
Çullaruñ var ki niçe Rüsteme virmezler amân
- 36 Hüsrevâ dâdgerâ baħr-dilâ ebr-kefâ
Ey kerem kânı şehâ ma‘deni baħr-ı ihsân
- 37 Sen ki ħurşid-i cihân gibi ziyâ-güstersin
Pertev-i luftuñ ile cümle-i ‘âlem tâbân
- 38 Ben ki pâ-mâl-i cefâ hâki gibi tîre-dilem

- Tiredür baht-ı siyāhumla şebāsā devrān
- 39 Āftāb-ı keremün üstüme pertev şalsa
Mihr ü hāver gibi her zerrem olurdu raḥşān
- 40 Çok çerāğun var işigünde yiter şem‘-şifat
Yağma nār-ı ğama yağ bendeñi de meş‘alesān
- 41 Gördüğüm zulmi beyān eyleyeyin hıdmetüğe
Felek-i zālīm elinden diyeyin girye-künān
- 42 Āsmān-ı hünere mihr-i ziyā-güster iken
Zerreveş yirlere çalmağ beni lāyık mı zamān
- 43 Şadef-i dürr-i ma‘ārif geçinürken göñlüm
Gözlerüm yaşı revā mı ola baḥr-i ‘ummān
- 44 Kīmyā gibi ‘azīz olmağa sa‘y eyler iken
Yol midur ḥāk-i reh-i derd ile olmağ yeksān
- 45 Mücib-i şükr ü sipās oldu şikāyet şāhā
Sürme-i ḥāk-i rehün buldı meger dīde-i cān
- 46 Tutdı luḥfuñ etegin kesme ümīdüm elini
El benüm ey şeh-i ferḥunde senüñdür dāmān
- 47 Āstānuñda kabül eyle **Ḳabūli** kuluñı
Bende-i muḳbil iken tā ola maḳbūl-i cihān
- 48 Bir kuluñdur ki bir ağız söz ile yoluñda
Baş u cān terkin urur aña nedür kevn ü mekān
- 49 Bā-ḥuşūş ol ki ola fāris-i meydān-ı ‘Acem
Şā‘ir-i nükte-şinās aña ‘örf-i ‘irfān
- 50 ‘Ālim-i faẓl u hüner nāzım-ı dürr ü güher
Vāḳıf-ı remz-i ḥasen ‘ārif-i sırr-ı Ḥassān
- 51 Ḳanı anuñ gibi bir merd-i şenā-güster kim
Midḥat ü maḥmidet-i zātuñ ide vird-i zebān
- 52 Dürr ü gevher gibi nazm eyleye vaşf-ı zātuñ
Güherāsā ola tā mürsele-i gūş-ı kesān

---

51 ide: - BM.

52 ü: - BM.

- 53 Ey gönül medh ü şenâyile sözi hatm eyle
Hatm ide hâtemüni hayr ile Hayy u Sübhân
- 54 Nitekim devr ide dolâb-ı riyâz-ı eflâk
Nitekim sebzeler ol âb ile ola reyyân
- 55 Kâmetüñ servi ola bād-ı hazāndan maḥfūz
Rūy-ı rengīnūñ ola gül gibi dā'im ḥandān
- 56 Gülbin-i bāğ-ı vücūduñ ola sebz ü ḥurrem
Gülşen-i baḥtuñ ola tāze çü rūy-ı ḥübān
- 57 Hāşıl it mezra'-ı 'ālemde murāduñ toḥmın
Ḥirmen-i 'ömrüñi tağıtmaya bād-ı ḥirmān

3

KAŞİDE*

- [*mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün*]
1 Devr-i 'adāletüñde ey pādşāh-ı 'ādil
Lāyık mı ḥākim olmaḥ 'ālim yirine 'āmil
- 2 'Ālim ki nice 'ālim vābeste-i 'adālet
'Āmil ki nice 'āmil şāyeste-i selāsil
- 3 'Ālim ki muḳtezā-yı āsūden-i re'āyā
'Āmil ki müdde'āsı āzürden-i ḳabāyil
- 4 'Ālim ki iddi'āsı şükrān-ı pādşāhī
'Āmil ki iḳtizāsı ḥoşnūdi-i erāzil
- 5 'Ālim ki cidd ü cehdi def'-i mezālim-i nās
'Āmil ki cevri ü zulmi ḥāḳ-ı cihāna şāmil
- 6 'Ālimde ḥavf u ḥaşyet 'āmilde şerr ü şirret
'Ālim devā-yı nāfi' 'āmil belā-yı nāzil
- 7 'Ālim ki Ḥāḳ ḳatında şābit bi-naşş-ı ḳātı'

3 İM 6b-8a; BM 6b-7b.

* Başlık: - BM.

4 Bu beyit BM'de 6. sıradadır.

5 Bu beyit BM'de 4. sıradadır.

6 Bu beyit BM'de 5. sıradadır.

- ‘Āmil ki Hâk katında zā’il çü-heybet-i zıl
- 8 Devr-i zamāne şimdi ‘aksine dāyir ancağ
A‘lāda cāy-ı cāhil esfelde kıadr-i kāmīl
- 9 Rif‘āte şimdi nādān zilletde ehl-i irfān
‘Aksine döndi çarh-ı dolāb kıadr-i fāzıl
- 10 Bī-rağbet ehl-i ibret nāmerde kıadr ü rağbet
Esfelde kıadr-i ‘ālī a‘lāda cāy-ı sāfīl
- 11 Ey dil ta‘ağğul eyle ğaflet yiri degüldür
‘Ākıl olur mı ğāfīl ğāfīl olur mı ‘ākıl
- 12 Ehl-i kemāle zillet müşkil degül mi ğāyet
Bu ‘uğde ğall olunmaz kıalursa ğaylı müşkil
- 13 Müşkil budur ki zālīm mazlūma ola ğākīm
Düşvār odur ki ğağğa ola ğavāle bātıl
- 14 El-kışşa pādşāhum tafşīl-i ğāle vākıf
Olmayan olmaz aşlā künh-i kelāma vāşıl
- 15 Bu dā‘i-i kemīne bu ‘abd-i kemterīne
Kemter ki nice kemter kemter ğulām-ı muğbil
- 16 Ya‘nī kıuluğ **Ķabūli** bir yirde kıāzi iken
Fāriğ olup kıazādan oldu kıapuna vāşıl
- 17 İhtār-ı iltizāma *mā-lā yekādu yelzem**
Ammā ki nā-revādur tağşīl-i ğayr-ı ğāşıl
- 18 Kıavm-i piyādegānuğ mensūğ olan ‘ağārın
Ķördüm yıkıup gezerler zūlm ile iki ‘āmīl
- 19 Mülküğ ğimāyetiyçün mālūğ şıyānetiyçün
Ķalkuğ ri‘āyetiyçün bī-‘illet ü delāyil
- 20 Yüz elli yükde kıalmış mensūğa elli beş yük
Dağı ziyāde idüp bī-fazıl u bī-fezāyil
- 21 Cem‘ā bu değlü mālı tağşīle ‘āzīm iken
Bī-renciğ-i ğalāyık bī-nāliğ-i erāmīl

* (Lüzumunu ihtara) neredeyse gerek yoktu.

- 22 Yok zimmetümde bâkî illâ ki haqq-ı hizmet
‘Uhdemde ğayrı haq yok t̄alib ola muhaşşıl
- 23 Yine ol iki zâlim ol kulzüm-i mezâlim
Bîrûn iken şadedden olmağ revâ mı dâhil
- 24 Hâşâ ki pâdşâhuñ zulme ola rızâsı
Hâşâ ki ‘adl-i şâhî cevre ola mu‘âdil
- 25 Vîrâne oldı ‘âlem kapladı ‘âlemi ğam
Şanmağ ki hâl-i âdem ıslâha ola kâbil
- 26 Ef’iveş iki ‘âmil dünyâyı yağdı yığdı
Birisi semm-i mühlük birisi zehr-i kâtil
- 27 Biri muzırr u biri müzî vü nice müzî
Mażmûn-ı külli müzî şânında emr-i nâzil
- 28 Ref’-i muzırr u def’-i zehr-i eziyyet için
Tiryâk-ı ‘adl-i sulţân olmayıcağ ne hâşıl
- 29 Kâtl eylemekdür anı tiryâk-i ‘adl-i şâhî
Kâtl olmayınca müzî def’ ola mı helâhil
- 30 Yirden biter cihâna düşdi iki maşıyyet
Birisi zulm-i mağz u birisi küfr-i hâyil
- 31 Biri vebâl-i âdem biri vebâ-yı ‘âlem
Biri ‘azâb-ı ‘âlim biri cefâ-yı kâmil
- 32 Şimdi hüner saqâmet ‘ayb ancağ istiğâmet
Çün sende bu hüner yok pek şağla ‘aybuğ ey dil
- 33 Ser-tâ-ğadem egerçi âlûde-i günâhuz
Ammâ bu yolda hâtır olmışdı hayra mâyil
- 34 Lâkin günâhum ancağ mîrîye sa’yüm oldı
Bilmezlik ile sehven olana tevbe kâbil
- 35 Tâ‘at ki sâ‘atinde olmaya cürm olurmış
Metruk olur çalurmış mâbeyn-i haqq u bâtil
- 36 Çaldum tehî ‘amelden mâl ise çığdı elden

---

30 - İM.

35 olur: olup BM.

- Şart-ı kerem degüldür meşrûtum ola zâyil
- 37 Mîr-i livâ olurmış beş altı yükle evvel
Ben altı yükle şimdi olmağ revâ mı ‘âtil
- 38 Bendeñ kıyâs iderdüm kim mâla toğruluğla
Bir hıdmet eyleyeydüm kim halk olaydı kıyil
- 39 Bir elde mâl-i mîrî bir keffede re‘âyâ
Olaydı bes berâber bî-ğabbe-i meşâkil
- 40 ‘Adl ile vezn ideydüm mânend-i keff-i mîzân
Bir zerre olmayaydı bir cânibine mâyil
- 41 Yañlış hayâlmış o fikr-i muğâl imiş bu
Bilmem ben anı bunı ey şehriyâr-ı kâmil
- 42 Mîriye hıdmet itdüm şâyeste-i ‘âţâyam
Emvâle sa‘yüm oldu ihsân olursa kıabil
- 43 İhsâna bir bahâne lâzım durur şehâna
İl bu bahâneyle oldu murâda vâşıl
- 44 Ammâ başa **Qabûli** hırmâna bâ‘iş oldu
Mağrûm olur olursa dâna bu semte dâğil

4

QAŞİDE-İ HİKÂYE*

- [fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün]
- 1 Diğle ey ‘ârif-i esrâr-ı mezâyâ-yı kelâm
İşit ey râfi‘-i astâr-ı habâyâ-yı merâm
- 2 Neye müncer oluyor hüküm-i kaçâ-yı mübrem
Nicedür baş-ı eyâdî-i nefâz-ı ibrâm
- 3 Sâl-i u‘cûbe-i heft ü neved ü nüşadda
Yine irişdi delâlât-ı rüsüm-ı aḥkâm
- 4 Sâdis-i ‘ışr u cemâz ay nuḥust ya‘ni eḥad
Evvel ikindiye dek ḥayli gulûv itdi gulâm

---

4 İM 8a-12a; BM 8a-10b.

* Başlık: - BM.

4 ya‘ni: a‘ni BM.

- 5 İttifāk ile hücūm eylediler dīvāna
Didiler Rūm ili begler begisi ol bed-nām
- 6 Mazhar-ı ‘āṭifet-i šāh-ı cihān olmağ ile
Cevr ü zūlm eylemege sa’y idiyor hālka müdām
- 7 Pādšāh aña nazār eyleyeli ve’l-hāşıl
Başladı zūlm-i şarīh eylemege ol bed-nām
- 8 Sikke ıslāh[1] diyü hālki düşürdi eleme
Niyyeti hayra degül işleri İzā-yı enām
- 9 Aķçe taşhīhi diyü eyledi bir bid‘at-ı hāş
Bid‘at-ı hāş velīkin zararı ‘āleme ‘ām
- 10 Bid‘at-ı fāsidesi kābil-i ıslāh degül
Niyyet-i kāsidesi nā-sezed u nā-fercām
- 11 Hāne-i hālki harāb eyledi ol hāne-harāb
‘Ālemi yıkdı kula kalmadı cāy-ı ārām
- 12 Karişup māle vü ‘ummāle karişdurdı kılı
Ortalık çok karişur böyle geçerse eyyām
- 13 Pādšāh itmez anuñ eyledügi evzā‘ı
Bu revişle kılamaz ol harem-i şehde hırām
- 14 Fitnedür istemezüz anı aradan çıksun
Müttefikdür bu kelām üzre cemī‘-i huddām
- 15 İştirāk üzre şanur anı gören yanuñda
Müstaķıl ol ki cihān hālki ola emrüne rām
- 16 Baħr u ber pādşehi iki degüldür birdür
Nice biñ ‘askeri bu sözde iden istiħdām
- 17 Bir gerek ehl-i taşarruf ki daħı nice zamān
Bozmaya kā’ideyi bu felek-i bī-ārām
- 18 Hāşılı şāhum anuñ ‘azline rāzī degülüz
İsterüz kim idesin hāk-i vücūdın i‘dām

---

12 geçerse: kalursa BM.

18 kim: ki BM.

- 19 Fitnedür pādşehüm fitne gerekdür nāyim
H^vābnāk eyleyemez anı meger tīġ-i niyām
- 20 Uyuşın sāye-i ‘adlünde uyandırma anı
Zīr-i sāyeñde cihān halkı dağı ola niyām
- 21 Şandılar ceng ü cidāl ile kıyāmet koptı
Her kişi fikrete vardı nitekim rüz-ı kıyām
- 22 Kıl kula düşdi diyü ġulġule düşdi halka
Ehl-i dīvāna ‘aceb zelzele virdi evhām
- 23 Men‘ ü iskāta mecāl olmadı ġavġā büyüdi
Vüzerā eylediler def‘ine hayli iġdām
- 24 Kāzı-ı ‘asker-i Rüm ili olan ‘ālī-ġadr
Kıavl-i ma‘kūl ile her birini kıldı ilzām
- 25 Līk ma‘kūle rızā virmedi erbāb-ı hücum
Didiler gitmezüz ol gitmez aradan mādām
- 26 Kethüdā beg kim odur zābiği bevvābānuġ
Ol dağı nāzır idi kim neye vara encām
- 27 Dinlenürdi sözi dāyim ser-i çavuşānuġ
Ol ammā ki ağız açmadı çün ehl-i şıyām
- 28 Her kişi yakmış idi odları yalıñlandı
Def‘ ü ref‘ idemedi anı vezīr-i ‘izām
- 29 İntizār üzre iken herkes ol eşnāda biri
Hıdmet-i pādşeh-i ‘āleme irgürdi peyām
- 30 Didi ol gitmek ile kıabil ise def‘-i zarar
Zarar-ı hāşa rızā vir ki şehā def‘ ola ‘ām
- 31 Ne dilerlerse dirīġ eylemeġ ihsān eyleġ
Celb-i nef‘ eylemedür anlara aġşā-yı merām
- 32 Bir ġapu kıullarıdur ġat‘-ı nizā‘ itsünler
Olmasunlar ile kıarşı biri birine huşām
- 33 Kıl benüm aġçe benüm huţbe benüm sikke benüm
Hāşe li’lleh ki edeb terk idene ola rızām
- 34 Kıl bunu işidicek pādşeh-i devrāndan

- Edeb ü re'fet ile eylediler fetḥ-i kelām
- 35 Didiler var ise şāhā bize iḥsāna cevāz
Düşmenüñ başı kesilsün kim odur baḥşiş-i tām
- 36 İntikām almağadur kaşdumuz andan maḥzā
Ġayrı bir nesne gerekmez bize ey şāh-ı benām
- 37 Bulınur dirhem ü dīnār bu fırsat düşmez
Şöyle kim fevt ola girmez ele bir daḥı bu kām
- 38 Leb ü dendānın idüp nīze-şifat her biri tīz
Yimege kım kım iderler anı hem çün ḳamḳām
- 39 Gördi cünbişleri baġy eyledi tuġyān-ı fesād
Diñlenilmez kelimāt-ı ümerā vü ḥükkām
- 40 Ḥayra varmaz şoñı gitdükce zuhūr itmeye şer
Ḥayr u şer her ne ki dirlerse iderler nā-kām
- 41 Didi tedbīr-i enām ile bu taġyīr olmaz
Ḥükm-i taḳdīr-i Ḥudā gibi bu naḳz-ı ibrām
- 42 'Akl u idrāk idicek mertebeden berterdür
Vāḳı'ā ḳābil-i ta'bīr degüldür bu menām
- 43 Emr-i Ḥaḳ böyle imiş ḥaḳḳını icrā eyleñ
Gitsün ol çünki o gitmekle gelür ḥalḳa niżām
- 44 Żarar-ı maḥz olıcaḳ def'-i zarar evlādur
Bā'ış-i fitne ise def'ine olsun bu ḥiṭām
- 45 Pādşehden ki bu fermāna icāzet oldı
Vüzerā sem'ine irişdi gelüp bu peygām
- 46 Tıtdılar ḳuvvet-i ḳahr ile iki yanından
İki aġa-yı ḳavī-heybet ü žırgām-iḳdām
- 47 Nice aġa iki ḳaplān-ı meyādīn-i veġā
Nice ḳaplān iki serdār-ı şeci'-i miḳdām
- 48 Gürg-i şahrā-yı selāmet geçinürken miskīn
İki şīr aġzına atıldı nice olmaya rām

---

39 ḥükkām: aḥkām BM.

45 pādşehden: pādşādan BM / icāzet: işāret BM.

- 49 Bāz-ı şayyād-ı şikārī geçinürken anı
İki şeh-bāz şikār eyledi mānend-i ḥamām
- 50 Aldılar kellesini kelle geçerken āḥir
‘Ākıbet buldı tesellāyı ḥavāş ile ‘āvām
- 51 Bu ‘acebdür ki daḥı dilde ṭururken bu ğumüm
Bir belā daḥı zuhūr eyledi mānend-i ğamām
- 52 Didiler gerçi ki bir ‘askere bir baş yiter
LİK bir başa daḥı eylerüz iḳdām-ı tamām
- 53 İsterüz anı ki oldur ser-i defterdārān
Aḳçe başına bir eyler bize cebr ü iḳdām
- 54 İsterüz başa ḳaḳa başını defterdāruḡ
Lāzım olmayanı eylerdi bizimçün ilzām
- 55 Rāyici kāsidi tebdīl idi her dem kārı
Biz de tebdīl idelüm anı ki kār ola tamām
- 56 Def idüḡ def’i anuḡ daḥı levāzımdandur
Zulmi def eyleyelüm tā ki ola def’-i zālām
- 57 Kesdiler başını anuḡ daḥı def’ oldı nizā‘
Aldılar kelleleri ortada ḳaldı ecsām
- 58 Kimi maḥzūn u kimi şād u kimi vālih ü deng
Ḳapladı rüz-ı ḳıyāmet gibi ḥalkı evhām
- 59 Ḥ^vār olur fāsıd olan ḥāyib olur ḥāyin olan
Böyledür ḥükm-i Ḥudāvend ü ‘Alīm ü ‘Allām
- 60 Vāḳı‘ā saḡa bu devlet ne sa‘ādetdür kim
Ḳıla Ḥaḳ dergehüḡi maḳsim-i erzāḳ-ı enām
- 61 İhtiyāc ehli saḡa ‘arz ide ḥāl-i bālın
Müstaḳıl sen ḳılasın ṭālibe tevzī‘-i siḥām
- 62 Yoḳlana maşraf-ı İrād u mevācib senden
Ḳılalar ḳısmet-i rüziyyesini ḥaḳḳı ḳasām
- 63 Ḥaḳḳı nā-ḥaḳ bilesin bātılı ḥaḳ aḡlayasın

- İdesün keff idicek yirlere irhâ-yı licâm
- 64 İstikâmet erisin saña sakâmet düşmez
Düşme bed-nâm olıcağ yire berây-ı irgâm
- 65 Atduğuş taş gelür yoluña ey merd-i tarîk
Dolaşur ayağuşa döşedüğüş halka-i dâm
- 66 Ol gün ikindiye dek fetḥ-i tılısm üzre idi
Tîğ-i cellâd-ı sipihr-i felek-i mînâ-fâm
- 67 Kâbız-ı mâl imiş üstinde anuñ defterdâr
Çıkdı mâl ortaya anuñ olıcağ kâmeti lâm
- 68 Bedre vü kîse ile çıkdı miyâna zer ü sîm
Kıldılar seng-i meder birine ferş-i aqdâm
- 69 Dem ki saçılmadı açılmadı kenz-i maḥfî
Çünkü kan olmaya fetḥ olmaz imiş kufl-ı merâm
- 70 Çok mıdur bunca fütühâta bu deñli te'sîr
Böyledür resm-i tılısmât-ı vücûd-ı ressâm
- 71 Nîk ü bed her ne ise oldu vü bitdi ammâ
Böyle zann itmez idi anı shehşâh-ı hümâm
- 72 Ki iki kimse için şâha hücum eyleyeler
İdeler cây-ı tazarru'da gulüvv ü ibrâm
- 73 İrdi iş gâyete hengâme tağıldı maḥzâ
Eyleyen buldı bulan aldı olan oldu tamâm
- 74 Lîk nâr-ı gâzab-ı düdgeh-i sulṭânî
Neye varur göresin bir nefes eyleñ arâm
- 75 Sebeb-i fitne nedür bilmedi dîvân ehli
Ol gün ol hâlet ile geçdi irişdi aḥşâm
- 76 Meger ol gice shehşâh-ı 'Uṭarid-fiṭnat
Buldurup kârgen-i fikrine minvâl-i nizâm
- 77 Toğmadın mihr-i cihântâb neler toğa dağı
Ḥayliden yüklü turur mâder-i pîr-i eyyâm

- 78 Şubh-dem hüsrev-i hâver ‘alem-i nîliden
 Kılmadın küngüre-i tãreme naşb-ı i‘lãm
- 79 Kadr ü iclâl ile şâhenşeh-i gerdün-ı cenâb
 Deprenüp hâbgehinden nitekim şîr-i künâm
- 80 Çeşm-i hışm ile kı lup bister ü bâline nazar
 Eyleyüp heybet ile şağa vü şolına hırâm
- 81 Didiler pādşeh-i ‘âleme eyler mi hücüm
 Kurk u rübeh nazar-ı şîre ider mi ikdâm
- 82 Dergehüm bâb-ı edebdür niçün utanmazlar
 Harem-i salţanatumda adım admaz hep kãm
- 83 Edeb ü şerm ü hayâ üzre kurulmuşdur taht
 Bî-hayâ bî-edeb anı idemez istihdâm
- 84 Kullarumdur diyüben ni‘met ile besledüğüm
 Ni‘meti nişmete tebdîl idiyor başa müdâm
- 85 Buñ deminde bulunurlar diyü zan eyledüğüm
 Virdiler başuma buñlar getirüp cãna melâm
- 86 Buña kim şabr ider ey h^vâce-i şâhib-idrâk
 Buña kim katlanur ey müfti-i pâkîze-keîâm
- 87 Belki Kânûna bakup buña şifâ yazmaya şeyh
 Nehy-i münker diyü bil münkir ola buña imâm
- 88 Sen ki dñnüş diregisin tayanurlarsa şağa
 Halka bu söz yiter ey şeyh-i şeyihü’l-İslâm
- 89 Vüzerâ çünki bu hâletde sükût eylediler
 Bir nice gün de huzür eylesün ol kavm-i kirâm
- 90 Ehl-i tedbîr ü tedârük geçinenler görsün
 At şalup ‘askere karşı nicedür ‘aţf-ı zimâm
- 91 Kim ki rencîde iderse beni etbâ‘umdan
 Şemme-i gönca-i luţfum idemez istişmâm
- 92 Beni görmez harem-i hâşuma nâ-maḥremdür
 Kim olur dîde-i nâ-maḥreme dîdâr ḥarâm
- 93 Emr anuñdur ki Hudâvend-i ulu’l-emr odur

- Hüküm anuñdur ki odur hâkim-i hükkâm-ı mehâm
 94 Aķduđı vâdiye bir dağı aķarmıř yine şu
 Őonduđı dala Őonarmıř yine şeh-bâz-ı merâm
 95 Her řitânuñ şonı bir yaza çıķarmıř giderek
 Her řebüñ âĥiri bir řubĥa irer nîk-encâm
 96 Bir Çarâr üzre Őomaz âdemi Őolâb-ı felek
 Őutar esfelde iken ‘âlem-i bâlâda maķâm
 97 Pâye-i ‘uzlete ‘izzetle Çadem kim başsa
 Nażar-ı Őuĥba Őekerler anı merdân-ı fiĥâm
 98 Birden üçler arasından yidiler gerĥi velî
 Geldi üçler yidiler yirine kâr oldu tamâm
 99 Vüzerâ ĥayline baş itdi Sinân Paşayı
 ĥayli tekrîm idüp ol pâdşeh-i zü’l-ikrâm
 100 Maķřad-ı řıdķ-ı vezâret ki anuñ ĥaķķı idi
 Geĥdi yirinde Çarâr eyledi ol şadr-ı ‘izâm
 101 Eskiden bildügi işitdügi ĥânün-ı ĥadîm
 Ezeli diñledügi söyledügi ĥavl ü kelâm
 102 Almada virmede itmekde vü ĥılmakda ĥavî
 Bilür aĥvâli ne lâzım aĥa ‘arz-ı i’lâm
 103 Eylemezdi anı sultân-ı cihân şadr-nişîn
 Cânib-i ĥaķdan eger olmasa aĥa ilĥâm
 104 řâĥib-i nâm-ı niĥü idi Nişâncı Paşa
 Oldı nâm ile nişân ehli gelüp buldı maķâm
 105 Olmayınca beri degmez birine dağı yeri
 Er baķar ĥâřılı az devleti ey merd-i tamâm
 106 Muĥyi-i ĥâ’ide-i bârgeh-i ‘Oşmânî
 Oldı Őuĥrâķeř-i aĥkâm-ı şeh-i niĥü-nâm

93 hükkâm-ı: aĥkâm-ı BM.

100 Nüshalarda “maķřad” yazılmış olmakla birlikte, ilgili kelimenin “maķ’ad” olması da mümkündür.

106 BM’de 107 ile yer değişirmiştir.

- 107 Mîr-i mîrân olup iclâl ile Yûsuf Paşa
Pāye-i şadra gelüp hıdmete gösterdi kıyām
- 108 Tāc-ı sebziyle şerîf eyledi şadrı teşrîf
Oldı ser-defter-i mecmû'a-i şāhib-aqlām
- 109 Kā'ide yirlü yirinde nitekim rûkn-i rekîn
Ber-çarâr esfel ü a'lâ ne nizâ' u ne hışâm
- 110 Her biri ehl-i rızâ yirlü yirinde şâkir
Biri birine şafâ üzre havâş ile 'avām
- 111 Umaruz kim nice dem tura bu hâl üzre felek
Bir çarâr üzre mürür ide şuhûr u a'vām
- 112 Bu binānuñ umaruz ola esâsı muhkem
Vire bünyādına mi'mâr-ı ezel istihkām
- 113 Çünkü kâr âhirine irdi **Qabûlî** sen de
İhtişâr eyle uzatma sözi kıl hatm-i kelām

5

KAŞİDE*

- [*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]
1 Elâ ey hazret-i serdâr-ı ekrem yoğdur aqrānuñ
Vezîr-i bî-naẓîrisin güzîn-i âl-i 'Oşmānuñ
- 2 'Acem iqlîminüñ yollarını taht-ı revân itdüñ
Revân olsa revâdur kârvâmı Rûma Şîrvānuñ
- 3 Mücedded qal'alarla yolların kesdüñ kızılbaşuñ
Kesildi bir birinden begleri İrân u Turānuñ
- 4 Ğazâlar eyleyüp kanlar saçar başlar keser begler
'Aceb mi devr-i 'adlünde dili tutulsa a'dānuñ
- 5 Yanuñda taş ile başı 'adūnuñ baş berâberdür
Elünde tîşe-i Ferhâda beñzer tîğ-i bürrānuñ

5 İM 12a-13a; BM 10b, 19a-19b; SB 85b-86b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 7077, 15a-16a.
Mecmu'aki kaside umûmiyetle SB ile uyuşmaktadır. Nitekim SB'de olmayan 11 ve 13. beyitler
mecmu'ada da yoktur.

* Başlık: - BM, SB.

3 Kesildi bir birinden begleri İrân u Turānuñ: Nola ayağuna yüz sürseler mîrâmı İrānuñ SB.

5 Bu beyit, SB'de 6. sıradadır. baş: pes İM, BM.

- 6   K̄ara oprağ ile birdür yoluŋda kelle-i a‘dā
Reh-i miħnetde oprağ başlarına avm-i tersānuđ
- 7   Alınmazsaŋ ‘aceb mi zerre değlü cünd-i a‘dādan
Gelür mi zerreler hı ‘aynına ħurřıd-i rařřānuđ
- 8   Miyān-ı ħāk ü ħūn içre o devr itsün ser-i dūřmān
Bu devr üzre urılmışdur bināsı çünki devrānuđ
- 9   Der-i Gürcī vü miftāħ-ı ‘Acem destünde bī-pervā
şeh-i kişver-güřāsısın bugün İrān u Turānuđ
- 10   Ne şey’dür leşker-i bed-kīři a‘dā-yı bed-endişün
Ne miđdār ola yā insān çatında adri ħayvānuđ
- 11   Dikilsün nīzeze başlar dökilsün yirlere anlar
Dögülsün ceng-i ħarbīler görülsün cengi merdānuđ
- 12   ‘Adū-yı dīne olmaz iltifātı ehl-i İslāmuđ
K̄adīmī ışşadur küffār ile cengi müselmānuđ
- 13   Yapılsun al‘a-i dīn [ü] yıķılsun ħāne-i bī-dīn
K̄ırılsun urmasun a‘dā urılsun urma dīvānuđ
- 14   Aķan olsa ‘adūya aķsa deryālar gibi leřker
Ĝarīķ-i ni‘met olsa her biri pūrān-ı pīrānuđ
- 15   Oŋat oldursalar başlarına tācın ızılbaşuğ
Levendüŋ ellerine girse başı tācdārānuđ
- 16   ıķup ħānuz diyen bī-ħānumāna bildürürlerdi
Ne şekl olmişdur İskender elinde tācı Dārānuđ
- 17   Gürūh-ı ħāricīdendür ħarācın almađa sa‘y it

---

6 yoluŋda: yanuğda İM, BM.

7 Bu beyit SB’de 5. sıradadır.

8 ħāk ü: ħāk-i İM, BM / içre o: içinde SB / dūřmān: a‘dā SB.

9 İrān u Turānuđ: iķlīm-i İrānuđ İM, BM.

10 miđdār: değlü İM, BM / insān çatında: ādem yanında SB.

11 - İM, BM.

12 olmaz: yoķdur SB.

13 - İM, BM.

14 pīrānuđ: İrānuđ BM.

15 oŋat oldursalar başlarına: biraz başlarına oldursalar SB.

17 SB’de bu beytin yerinde 19. beyit vardır. yüzine: sözine İM, BM.

- Yüzine bakma Simon-ı la‘inüñ dīv-sīmānuñ
- 18 Er olsa çursa çarı oğlı ‘avret gibi kaçmasa
Temāšā eylese iğdāmını merdān-ı meydānuñ
- 19 Yüz ağartdum şanurdı çaraya atdı çara günlü
Dağı bu çekdiği yüzi çarasıdur çara ħānuñ
- 20 Kilābāsā çıkup bir gūşeden düşmen görünürse
Gelürse bī-mūĥābā yollarına rāh-peymānuñ
- 21 Çıkup aralarından atılup şīrāna heybetle
Muçarrerdür ‘adūya ĥamlesi Rıd vān Paşanuñ
- 22 Ne anlarsın ola āyā muçābil olmaç olur mı
Hünerber kūhsār-ı himmete rübāh-ı yabanuñ
- 23 Kılıc gibi şalarsağ nola yüz döndürmez a‘dādan
Muçarrer keskin erdür mīr-i mīrānı Çaramanuñ
- 24 ‘Ayāndur gün gibi āşārını tafşīle ĥacet yoç
Neden lāzım gelür iğdāmın añaç şīr-i ĝarrānuñ
- 25 Ğazab vaçtinde çatında ser-i a‘dā-yı bī-ğudret
Degül çarınca miçdārınca yanında Süleymānuñ
- 26 İştüdük yine bir merdāne beg merdānelik itmiş
Tağıtmış düşmenüñ alayını ‘avnıyla Mevlānuñ
- 27 Sekiz yüz atlunuñ ardından altmış merd ile yitmiş
Bozup alayını birin birine çatmış a‘dānuñ
- 28 ‘Adūnuñ biñine besdür birimüz diyü at şalmış
‘Aceb Rüstemlik itmiş dirler oğlı Zāl Paşanuñ
- 29 Senüñ devründe olmuş olmamışdur devr-i evvelde
Nicesi dağı geldi gitdi serdār-ı şaf-ārānuñ
- 30 Çonılmazdı taşu taş üstine balçıklu çonağuş
İçinde mişli yoç bir çal‘a bünyād eyledüñ anuş

---

22 - SB.

24 - İM, BM.

25 - SB.

27 SB’de 27 ve 28. beyitler yer değiştirmiştir.

29 olmuş: olan SB / evvelde: āĥerde SB // dağı geldi gitdi: geldi gitdi dağı İM, BM.

- 31 Tumanis-nām u kūh-endām gerdūn-saḡf āhendür
Bulunmaz böyle bir ḡal‘a aransa rub‘ı dünyānuḡ
- 32 Ağardıkca der ü dīvār düşmen kararur ḡamdan
Sevād-ı ḡal‘a-i Lorī yüzün ağardur insānuḡ
- 33 Gerekdür bunca āşāruḡ beyāna bir du‘āḡūyuḡ
Ḳabūlī gibi lāzımdur ḡapuḡda bir şenāḡ^vānuḡ
- 34 Bahāne oldı izüḡ tozına yüz sürmege şı‘rüm
Bahāneyle olur dirler ḡula iḡsānı sulṡānuḡ
- 35 Du‘āyile olursa iḡtitāmı nola bu nazmuḡ
Çün oldur ‘uhdesine lāzım olan ehl-i ‘irfānuḡ
- 36 Yapıldıkca müşeyyed ḡal‘alar serḡadd-i İslāma
Yııldıkca esās-ı bī-beḡāsı düşmen-i cānuḡ
- 37 Özün devletle ma‘mūr u mu‘ammer eylesün zātunḡ
Ḳudā gündün güne artursun iclāl ile ‘ünvānuḡ

6

ḲAŞİDE-İ DİĞER*

- [*mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*]
1 Sepīde-dem ‘ālem-i āftāb-ı zerrīn-ser
Dikildi bām-ı sipihr üzre çün livā-yı zafer
- 2 Sarāy-ı ‘ālem-i tārīki itdi rüşen-dil
Ṣulū‘-ı çehre-i ḡurşīd ü maṡla‘-ı ḡāver
- 3 Nice zamān idi hengām-ı şubḡa dek her şeb
Çerāḡ-ı rüşen idi meclis-i sipihre ḡamer
- 4 Felek semā‘ ile raḡşa girerdi şevḡinden

---

34 dirler ḡula: ehl-i dile SB

35 Du‘āyile olursa iḡtitāmı nola bu nazmuḡ: Du‘ā-yı ber-devāma başlayalum bu bahāneyle İM, BM // çün oldur: du‘ādur SB.

36 müşeyyed: müşedded SB.

37 : Mu‘ammer eyleyüp Bārī vücūd-ı pāk-i pür-cūduḡ/Cihan ṡurduḡça ṡursun ḡadr ile ‘ünvān-ı dīvānuḡ SB.

6 İM 13a-14b; BM 19b, 11a-11b; SB 95a-95b, 85a.

* Başlık: - BM, SB.

1 zerrīn-ser: zerrīn-per SB.

- Bezimde sâza ser-âgâz ideydi Zühre eger
- 5 Nücûm-ı çarḥ-ı felek nuḳl-i bezm-i ‘işret idi
Hilâl idi o gice bezme sîmden sâgar
- 6 Zamânı geçdi anuḡ devri döndi ol devrûḡ
Cihân yine yeñilendi bahâr irişdi meger
- 7 Açıldı gül gibi ḥandân u ḥurrem oldu cihân
Degüldür eski zamânlar bu ‘âlem-i diğer
- 8 Çoğ aḡdurur bize ol ‘âlemi semîn-sittîn
Muḥaşşılı bu cihân oldu ‘âlem-i diğer
- 9 Sarây-ı cân u dile oldu gün gibi lâmi‘
Sürür-ı sür-ı şeh-i kâm-kâr u meh-manzar
- 10 Ne sür belki sürür-ı şafâ-yı ‘izzet idi
Belî sa‘âdete kim vâşıl ise ‘ömre sürer
- 11 Bu ne şeref bu ne devlet bu ne sa‘âdetdür
Şeh-i mükerrem olanlar қаpuḡda ḥâdimdür
- 12 Cemî‘-i ‘âlem oḡundu bu sür-ı şâhîye
Ne mîr ḳaldı ne bende ne şâh nî çâker
- 13 Emîr-i çarḥ toḡuz pâre atlas-ı zer-beft
Getürdi ‘âdet-i sûriyye ḥıdmetüḡe meger
- 14 Nice cevâhiri dürc-i felekde derc itmiş
Getürdi sûruḡa şâh-ı sipihr-i zer-efser
- 15 Seḡer şaḡife-i ‘âlem pür oldu jâle ile
Meger debîr-i felek itdi ḥâşılın defter
- 16 Ne jâle belki ‘arûs-ı sipihr sûruḡda
Sürür ile қаpuḡa ‘arz ider nice gevher

6 ol devrûḡ: devrânḡ SB // Cihân yine yeñilendi bahâr irişdi meger: Nişânı ḳalmadı gitdi bulunmaz oldu eşer SB.

7 - SB.

8 - İM, BM.

11 қаpuḡda: yanında SB.

14 şâh-ı: şâhâ SB.

16 SB’de 16 ve 17. beyitler birleştirilerek tek beyit halinde yazılmıştır. Bu beyit, 16. beytin ikinci mısraı ile 17. beytin ilk mısraının birleştirilmesi yoluyla oluşturulmuştur.

- 17 Yine bu arada dāmād-ı çarh şevke gelüp
‘Arūs-ı dehri felek kıldı pür-zer ü ziver
- 18 Bu şeb ider diyü dāmād-ı çarh ‘arz-ı cemāl
‘Arūs-ı zāl-i cihānuñ başına aqçe şaçar
- 19 Cihāzına felek anuñ sarāy-ı kadrinde
Yıgıldı birbiri üzre müzeyyen ü hoşter
- 20 Hıdīv-i baht u sa‘adet yegāne-i ‘ālem
Emīr-i mülk-i sehāvet şeh-i bülend-ahter
- 21 Şeh-i diyār-ı kerem ya‘ni Muştafı Beg kim
Odur serfir-i sarāy-ı sa‘adete server
- 22 Semendi hınk-i sipıhr ü rikābdārı felek
Rikābınuñ biri mihr ü biri meh-i enver
- 23 Bu şevkete ne Cem ü Keykubād kādirdür
Ne Qahramān u ne Behmen ne Hüsrev ü Qayşer
- 24 Pür itdi kūs u neqāre şadāsı āfākı
Ne şit-i nevbet-i şahı ne kūs-ı İskender
- 25 Müsāvıdür işigün āsmāna rif‘atde
Ġubār-ı hāk-i rehünj tāt-ı şahıye hem-ser
- 26 Bülend hem-çü felek bı-kušür-ı cümle kuşür
Güşāde manzaralar hem-çü rüy-ı meh-manzar
- 27 Fürüg-ı şem‘-i murāduñ hemışe tábende
Çerāğ-ı mihr ü kamer ferr ü nūrı senden umar
- 28 Hümā-yı tab‘um uçarken hevā-yı medhünjde
Tokındı seng-i havādiş ne bāl kıldı ne per
- 29 Şikeste beste yatup āşyāne-i ğamda
Oqur bu şi‘r-i teri hasb-i hāl idüp ez-ber
- 30 Kenār-ı zevk u şafāya belāyımış ma‘ber
Şafā murād idinen çok belālara uğrar

---

17 kıldı: itdi SB.

18 - SB.

25 rehünj: derünj SB.

- 31 ‘Adem diyârına ‘azm eyleyen baña uysun
Bugün bu yolda benem pîşvâ-yı ehl-i sefer
- 32 Raķīb ü ‘āşıkı bir görmeye ħabīb oldur
Efendiyâ bir olur mı cihānda ħayrla Şer
- 33 Pesend-i yâr ola mı ta‘ne-i ‘adūyla bir
Muĥâldür begüm olmaz müsâvi nef‘le Şar
- 34 Riyâz-ı medĥūĥ ile nazm-ı âbdâr mıdır
Me‘âl-i ravza-i firdevs ü çeşme-i kevşer
- 35 Çü tıfl-ı yek-Őebedür işbu zâde-i taḅ‘um
İçinde ba‘zı kelāmum bu ma‘ni[y]i oĥŐar
- 36 Dü ĥüne oķına dirdüm bu nazm-ı hem-vârum
Bir oķuyıcı bulunmadı ey suĥan-güster
- 37 **Ķabūli** gibi Őanı bülbül-i Őenâ-ĥ‘ānuĥ
Hezârvar dili tūti-i Őeker-perver
- 38 Cefâ-yı ĥâr yirüm ĥonca gibi teng itdi
Bu tengnâ-yı cihānda neler zuhūr eyler
- 39 Ħasūd iderse eger daĥl-i nâ-pesendide
Őuĥūr-ı nazmum üŐüp üstine çeker ĥançer
- 40 ‘Adū ki kirpiline aŐmaya bu ebyâtı
Suĥūr-ı Ői‘r-i terüm yer yer aña tîr çeker
- 41 Şu daĥli kim iden ehl-i dil ola güftârı
Ħadeng-i yâr gibi cān u dilde eyler yer
- 42 Ferâĥat it bu hevâdan dilâ Őaded ĥaldı
Du‘â-yı Şâha Őürü‘ eyle ĥayra itme nazâr
- 43 Niteki mihr ü Őamer rüz u Şeb bu ĥâletle

31 SB’de 30 ve 31 beyitler yer deĥiŐtirmiŐtir. / bugün bu yolda benem: benem bu yolda bugün İM, BM.

32 : Yanında bir midür ehl-i dilüĥ raķīb ü ĥabīb/Berâber ola mı herĥiz cihānda ĥayr ile Şer SB.

33 : Ya ta‘n-ı dūŐmen ola ya baña pesend-i ĥabīb/Müsâvi cümle mesâvî baña ne nef‘ ü Őarar SB.

36 İlk mısradaki *dü ĥüne*, *düĥüne* olarak da okunabilir.

38 : Hücüm-ı ĥâr-ı zamân teng ĥülde istiĥnâ/Bu tengnâ-yı zamānuĥ işi budur ekşer SB.

39 SB’de bu beyit 40. sıradadır.

40 - İM, BM.

42 ĥayra itme: itme ĥayra SB.

Müdfir-i çarh-ı felekler ma'ıyyet ile döner

- 44 Sürür ile geçe rüzun sa'adet ile şebün
Ziyāde olmada qadrün ola qarın-i kamer
- 45 Cihānda esb-i murāduñ hemişe sür ile sür
Hāsūd eyleye künc-i belāda mātemler

7

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Ey gāzanfer-fer ü ferruḥ-ruḥ u Dārā-dārāt
Şeref-i zāt-ı tu müşbet be-nuşuş-ı āyāt
- 2 Pāye-i qadrüne irmez huṭuvāt-ı efkār
Tāḳ-ı gerdūna irişmez qademāt-ı mirḳāt
- 3 Rütbet-i zātuñı ta'yın idemez vehm-i kıyās
Vezn ü taḳdīr ü 'ayār ile bulunmaz derecāt
- 4 Dāmen-i 'işmetüne irmez eyādiyy-i 'uḳūl
İremez zeyl-i ser-ā-perdeye her süfliyyāt
- 5 Qadrün a'lā vü mu'allā vü müreffa' şānuñ
Bu 'ulüvv-i derecāt ehli o şāhib-ṭabaḳāt
- 6 Ne bilür mertebe-i şānuñı 'aḳl-ı esfel
Süfelā aḳladuğundan ötedür 'ulviyyāt
- 7 Qadrün andan yücedür kim irişe dest-i ḫayāl
Zātuñ andan ötedür k'anı muḫīṭ ola şıfāt
- 8 Hāşılı 'aḳl iricek mertebeden ber-terdür
Zātuñ ey ḫazret-i aḡa-yı sa'adet-āyāt
- 9 Himmetün nola bülend olsa özün 'ālīdür
Bestedür rābıṭa-i himmete ḳullābe-i zat
- 10 Reşehāt-ı keremün nite ki ebr-i nīsān
Hāşma zehr-āb içürür dostlara āb-ı ḫayāt
- 11 Yem-i pür-dür nem-i iḫsānuña nisbet bī-nef'

43 - SB.

7 İM 15a-16b; BM 11b-12b.

1 Ey iri arslan/kahraman kuvvetli, kutlu yüzlü, Dârâ gösterişli! Senin zâtının şerefi âyetlerin deliliyle ispatlanmıştır (Dârâ, eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusu Keykubat'ın bir ismidir).

- Nem-i deryā yem-i haddün-den alınmış қағарāt
- 12 Bād-bān-ı keremün kime hevā-dār olsa
Keşti-i Nūh-ı necī gibi olur ehl-i necāt
- 13 ‘Add olunmaz keremün қағre-i deryā mānend
Hıç mümkün midür ihşā-yı vücūd-ı zerrāt
- 14 Baħr-ı luṭfuñ ne ‘aceb āb-ı muşaffādur kim
Anda tağyır idemez fā‘idesin māhiyyāt
- 15 Diğķat olan ‘aded-i luṭfuña vāşıl olamaz
Anlanılmaz beli ‘add ile remāl-i sāt
- 16 Hāşıl ey ħazret-i aĝa-yı der-i ‘adl-ārāy
Söylemem söylemem illā ki güneşden zerrāt
- 17 Sensin ol şāh-ı kerem ü zer ki ħurşid-mişāl
‘Ayn-ı zerrāta vücūdunđan irişür leme‘at
- 18 Sensin ol mihr-i felek-ķadr kim āşarından
‘Āleme feyz irişür kılsa tecellī ol zāt
- 19 Sensin ol gevher-i pākīze ki ħakkāk-i ķadīm
Getüre mişlini bir dağı vücūda heyhāt
- 20 Sensin ol dürr-i girān-māye ki aşdāf-ı ağızın
Bulmaya mişlini aça қаpaya bi‘d-defe‘āt
- 21 Sensin ol aķter-i neyyir ki ziyā şaldıkça
Hāne-i dilden iden gün gibi def‘-i zulumāt
- 22 Sensin ol kevkeb-i sa‘d-ı felek-i ‘izz u şeref
Nürıdur ehl-i kemāle sebep-i teşrīfāt
- 23 Sensin ey dürri-i burc-ı şeref ol necm-i hüdā
Ki anuñ şevķine hādīlik ider ħalka hüdāt
- 24 Sensin ey ħazret-i aĝa-yı meyādīn-i vegā
Ġarķ-ı iclāl ile mānend-i guyüş-ı ĝāyāt
- 25 Biñde bir bulmaya zātun gibi naķķād-ı felek
Eylemiş nāmuñ ihāta ‘aşrāt ile mi‘āt

- 26 Kār-ı fermā-yı mühimmāt umūr-ı hāşān
Dergeh-ārā-yı sarāy-ı şeh-i ferhunde-şifāt
- 27 Rāst-tedbīr ü nigū-kār u pesendīde-ḥişāl
Pāk-girdār u ḥasen-şūret-i şāḥib-ḥasenāt
- 28 Zābıt-ı kâ‘ide-i bārgēh-i pādşehī
Bāsıṭ-ı kâyime-i taḥt-geh-i heft cihān
- 29 Şādıku’l-ḳavl ḳavī-ḳalb ḳavīmü’l-idrāk
Kāmilü’l-va‘d vefī-‘ahd ü faşīḥü’l-kelīmāt
- 30 Saḡa dirler saḡa taḥşış iderler sensin
Bende-i muḳbil-i sulṭān-ı refī‘ü’-d-derecāt
- 31 Kāmkarā dem-i medḥünđe ḥarīr-i ḥāmēm
Pür-şafādur nitekim murğ-ı müsecca‘-naḡamāt
- 32 Nola ger kesb-i şafā kılsa sözümden aḥbāb
Naḡamāt ehli virür ādeme vecd ü ḥālāt
- 33 Şöyle ki medḥünđe āḡāz ide murğ-ı ḳalemüm
Düşmenünḡ baḡrı ṭolar ḳan ile mānend-i devāt
- 34 Ḳāşırız gerçi ki medḥünđe velī sulṭānum
Terk-i cān eyle diseḡ eylemezüz taḳşīrāt
- 35 Ḳadrünḡi ben bilürin cevheri şarrāf aḡlar
Ne bilür mertebe-i zātuḡı ḥükkām-ı ḳuzāt
- 36 Gerçi zātıyla zamānıyla irür kāma kişi
Yok zamānum meḡer iḥşanı müreccaḡ ola zāt
- 37 Ḳavl-i vā‘iz gibi medḥünḡ oḡusam diḡlerler
İstimā‘ oluna gelmiş durur aḳvāl-i şıḳāt
- 38 Yokdur āḡer ḡarażum ‘arż-ı du‘ādan ḡayrı
Ḥıdmetüm medḡ ü şenādur degül izḡhār-ı nikāt
- 39 Elde evrāk-ı du‘ā dilde du‘ā-yı devlet
Ḥayr odur kim ola a‘māle muḳārin niyyāt
- 40 Gel du‘ā eyle **Ḳabūli** saḡa oldur ma‘ḳül
Umaruz k’anı ḳabül ide ḳabülü’-d-derecāt

- 41 Devr-i gerdün ola ber-vefķ-ı murād-ı hātır
Harekāt-ı felek işār ide birr ü berekāt
- 42 Şevket-i zātuñı gördükce helāk ola ‘adū
Dā‘-i devlet olanlar kılalar kesb-i hayāt
- 43 Nitekim halk ricā üzre ola Bārīden
Nitekim d ayir ola halka hayāt ile memāt
- 44 Çün hulüş ile du‘āydı ğaraż hatm oldı
İrdi söz ğayete ber-h^vāce-i ‘ālem şalavāt

8

KAŞİDE-I DİĞER*

- [mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]*
- 1 Çıkup ğün gibi mağribden irişdi maşrıķa nāmuñ
Kıyāmetler kopard şimden ğirü başında A‘cāmuñ
- 2 Resül-i kibriyānuñ mu‘cizātına tevessül kıl
Livā-yı sebz ile düş öñlerine ehl-i İslāmuñ
- 3 Çekilsün rāyet-i feth ü zafer yanuçca mihrāsā
Dikilsün küngür-i saķf-ı firāz-ı çarħa a‘lāmuñ
- 4 Kaçırdı düşmen-i ğalb-i hirāsānı Ğorāsānuñ
İrişdi sem‘ine var ise nāmeñ şāh beg nāmuñ
- 5 Yüri şimden ğirü fırsat senüñ virmek Ğudānuñdur
Öñine karşı tırmaz ğavm-i a‘dā merd-i miķdāmuñ
- 6 Alınmaz ehl-i İslām Erdebīlün nır-i bedinden
‘Adūdan dönmek olmaz Bāyezīdi olsa Bisṫāmuñ
- 7 Tabancañ korķusundan vechi var ğaldırta tabanı
Ezelden sillesi oğlānıdır A‘cām Ervāmuñ
- 8 ‘Ömer-heybet o ser-‘asker ‘Ali sıretlü serversin
Muķarrer keskin ersin düşmene ğālibdür iķdāmuñ
- 9 Yine bir kez daħı ğaşr olalum neşr ile menşūruñ

---

8 İM 16b-17a; BM 12b-13a.

* Başlık: - BM.

- Dirilsün yanuğa ‘asker tağıt eṭrāfa aḥkāmıñ
- 10 Yıqalum başlarına taşların taḥt-ı Ṭahmāsıñ
Yaqalum gözlerine karşı görün Ḥaydar ü Sāmıñ
- 11 Geçer cem‘-i ‘adūnuñ cānlarına tığ-i dil-dūzuñ
Alur ‘Oşmāniyānuñ intiḳāmın tığ-i ḳamḳāmıñ
- 12 ‘Arūs-ı Erdebilin er de bilsün Erdebil oğlı
Ḳaçırdı düşmeni ‘avret gibi mülkinden İrānuñ
- 13 Gelür mi karşıña a‘dā ṭurur mı ṭırüñe karşı
Olur mı tışe-i Ferhāda ğālib tığı Behrāmıñ
- 14 Cihānda ‘uhdesinden kim gelürse ḥıdmet anıñdur
Kemāl-i luṭfuña mazhar egerçi cümle ḥuddāmıñ
- 15 Der-i devlet-me‘ābumda **Ḳabūli** kim durur dirsen
Ġarīḳ-i ni‘metüñ müstağraḳ-ı deryā-yı in‘āmıñ
- 16 Gelüp meydānuña baş ḳomayınca ḳomadıñ elden
‘Adūyı kendüñe rām itmeyince yoḳdur ārāmıñ
- 17 ‘Ali kim ḥıdmetüñde kātibüñdür lāmdur ḳaddı
Senüñ ‘ayn-ı ‘adālet olduğıña dāldür lāmıñ
- 18 Yanuñda şüreti yoḳdur ‘adū-yı nā-müselmānuñ
Zücāc-ı revnaḳın kesr itdi nāmıñ beyt-i eşnāmıñ
- 19 Felek devr eyledikce ḳuṭb-ı ‘ālem şābit olduḳca
Ṭulū‘ itdikce ṭolunduḳca mihr ü māhı a‘vāmıñ
- 20 Sürür ile ola seyrüñ şafāyıla geçe vaḳtıñ
Bahār u ‘ıd ola rūzuñ Berāt u Ḳadr ola şāmıñ

9

ḲAŞİDE-İ RA‘NĀ*

- [*mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün*]
1 Cihānı pā-bürehne geşt iden rindāna ‘ışḳ olsun
Şafā-meşreb fenā-mezheb olan yārāna ‘ışḳ olsun

---

14 ḥuddāmıñ: meddāḥıñ İM.

9 İM 17a-18b; BM 13a-14a.

* Başlık: - BM.

- 2   K̄abā dökmiş cefā görmiş vücūd eskitmiş el çekmiş
Libās-ı ‘āriyetden ‘ār iden ‘üryāna ‘ışk olsun
- 3   Tecerrüd ihtiyār itmiş nice tecrīdlik çekmiş
Fenā fi’llāh olan abdāla abdālāna ‘ışk olsun
- 4   Muhibb-i hānedān u bende-i Āl-i ‘Abā ya’ni
Tevellādan tesellādan olan insāna ‘ışk olsun
- 5   Likā görmiş beķā görmiş fenā çekmiş şafā sürmiş
Vücūd ifnā iden dervīşe dervīşāna ‘ışk olsun
- 6   Hudā şīrūñ siyeh gūşı vü ‘Abbāsuñ siyeh pūşı
İki başdan muhibb-i hānedān olana ‘ışk olsun
- 7   Bugün s̄abāş u aḥsen aḥa kim .....-i ‘ālemdür
Gedā şeklinde dehri seyr iden sulṭāna ‘ışk olsun
- 8   Ṭarīkuñ ihtiyārı āstānuñ eski dervīşi
Ezelden hıd met-i meydān iden merdāna ‘ışk olsun
- 9   Müberrādur erenler gıll u ğışdan zāhir ü bāṭın
Erenler zāhir ü bāṭın şafādārāna ‘ışk olsun
- 10   Muhibb-i merḥabādur sözleri aḥbāba eyva’llāh
Bu āyīni koyan abdāla bu erkāna ‘ışk olsun
- 11   Fenā erbābınuñ faqr u fenādur yine ‘ünvānı
Fenā aşḥābınuñ gösterdügi ‘ünvāna ‘ışk olsun
- 12   Işıklar özge ‘āşıkıldur anlar ṭurfe cānlardur
Gürūh-ı ‘āşıkāna bizden ol cānāna ‘ışk olsun
- 13   Nefis öldürmeyen dervīşe s̄abās ehl-i Ḥaḳdur ol
Ölüp ölmezden evvel nūr olan pīrāna ‘ışk olsun
- 14   Erenler atalu oğulludur bizümle abdālān
Nefes oğlı olup söz şaklayan oğlāna ‘ışk olsun
- 15   Düşüp bir ocağa teslīm olan aḥbāba yüz taḥsīn
Maḥabbetden ḥarāret kesb iden sūzāna ‘ışk olsun

7 s̄abāş: kelime iki nüshada da böyle geçmekle birlikte aslı *şabāş*tır. / Boş bırakılan yerde نخواستند şeklinde yazılan bir kelime varsa da müracaat edilen lügatlarda böyle bir kelimeye rastlanamamıştır.

- 16 Dil-i dānāsı dervīşānuḡ enbān-ı kerāmetdür
Kerāmet naḡdine mālīk olan enbāna ‘ıŝḡ olsun
- 17 Vücūdı zerrece yoḡdur göñül ‘ummān-ı ḡikmetdür
O ḡavvāŝ-ı cevāhir kim ḡalar ‘ummāna ‘ıŝḡ olsun
- 18 Cihan bir tekyedür ŝām u seḡer gelmekde ḡurbānı
Çıḡup bir ḡūŝeden her dem gelen ḡurbāna ‘ıŝḡ olsun
- 19 Giden bir daḡı gelmez her ḡonan göçmekdedür dāyīm
ḡonan tüccāra şey’u’llah gelen miḡmāna ‘ıŝḡ olsun
- 20 Kelāmum nuḡḡ-ı ḡaḡdur diyü çıḡma perdeden dervīŝ
Söz aḡlayan ma‘ānī gözleyen ‘irfāna ‘ıŝḡ olsun
- 21 Girüp bāzār-ı ‘ıŝḡa nāzūkāne bāz geŝt idüp
Niŝāb-ı māl-i dūnyādan naŝīb alana ‘ıŝḡ olsun
- 22 Bulup bir nev-cüvānı post-ber-düş idene ehlā
Gürūh-ı ḡuftegān u post-ı dervīŝāna ‘ıŝḡ olsun
- 23 Fenā bāzārınunḡ ḡvāhendesı dehrünḡ ḡalebkārı
Fenā alup vücūd āvāresin satana ‘ıŝḡ olsun
- 24 Eşik bekler keşik gözler kişi olmaḡ gerek dervīŝ
Erenler dergehin der-ḡvāst iden derbāna ‘ıŝḡ olsun
- 25 Çekil ḡaḡḡ-ı cihāndan ḡaḡḡ ile ḡarıŝma ḡaḡḡ olma
ḡudābīn ü ḡudādān ol ḡudābīnāna ‘ıŝḡ olsun
- 26 ḡıredmend ol ḡıredle işle ‘āḡil her ne işlersenḡ
Re’īs-i ḡūŝmendān ol ḡıredmendāna ‘ıŝḡ olsun
- 27 Vücūdın dāḡ ile ser-tā-ḡadem zeyn eylemiŝ dervīŝ
Ser-ā-pā nūr-ı maḡz olan binā-yı cāna ‘ıŝḡ olsun
- 28 Fenā ehline derd-i bī-devā dermān-ı muḡlaḡdur
Devāsı yoḡ belāya derd-i bī-dermāna ‘ıŝḡ olsun
- 29 Vücūdunḡ *mā ‘arefnāk* içre mahv it ma‘rifet kesb it
Ma‘ārifden dem uran ŝāḡīb-i ‘irfāna ‘ıŝḡ olsun

---

25 ü: ol BM.

29 *mā ‘arefnāk*: “(Ya Rab) Seni (zatına yakışır şekilde) bilmedik” anlamında, hadis olduḡu rivayet edilen bir sözden alınmadır. Yılmaz, age, s. 117.

- 30 ‘İbâdetde kuşuruñ var ise düş *mā ‘abednāke*
‘İbādın ‘afv iden sulţān-ı ‘ālī-şāna ‘ışk olsun
- 31 Nefis öldürme abdāl ol diril kesb-i şafā eyle
Hayātında merātib kaç’ iden akrāna ‘ışk olsun
- 32 Teberrā ehlinüñ tığ ü teberdür lāyıkı ‘aşığ
Kılıcın şağına vü şolına şalana ‘ışk olsun
- 33 Anuñ kim istivāsı egridür kāmīl degüldür ol
Sözi kāmīl özi toğru mükemmel cāna ‘ışk olsun
- 34 Çelipāsın şımış zünnāresin kesmiş bütin başmış
Hacın kesr eylemiş rindān-ı pāk-İmāna ‘ışk olsun
- 35 ‘Alāyıkdan geçüp dest-i ‘avāyıkdan hālāş olmuş
Hamālunñ terk idüp tācın bırağmış hāna ‘ışk olsun
- 36 Gedā şeklinde rindāne oturmuş tekye küncinde
Cihān hālğın temāşā eyleyen mīrāna ‘ışk olsun
- 37 **Qabūli** bu ne dirsın şekl-i dervīşāna girmişsin
Sözüne aldanan saña inanan cāna ‘ışk olsun

10

QAŞİDE-İ ‘ACİBE*

- [fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]
- 1 Bizi şey’u’llāha geldi bir güzel torlağ dede
Pā-bürehne bir ışık ammā ‘aceb parlağ dede
- 2 Penbelerle dāğ-ı cismin ser-be-ser zeyn eylemiş
Penbeye beñzer ten-i zībāsı bir ablağ dede
- 3 Gögsi açılmış gümüş āyīne gibi berğ urur
Cismi ağ bir sīnesi berrāk bir abbağ dede
- 4 Tekye-i ‘ışk içre şoyunmuş bırağmış cāmesin

30 *mā ‘abednāke*: “(Ya Rab) Sana (zatına yakışır şekilde) ibadet edemedik” anlamında, hadis olduğu rivayet edilen bir sözden alınmadır. Yılmaz, age, s. 117.

10 İM 18b-19b; BM 14a-14b. Bu manzûme ayrıca, 06 Mil Yz. A 4455’te bulunan Şemseddîn-i Sîvâsî adına kayıtlı **Risâletü’l-Vücûd-ı Bostân-zâde Mehmed b. Şeyhü’l-İslâm Mehmed** isimli eserin sonunda “İşık-Nâme-i Mevlânâ Kâdı Qabûli Efendi Hâce-i Ca’fer Paşa” başlığıyla yazılmıştır (vr. 139a-139b).

* Başlık: - BM.

- Bir şoyulmuş beyzaya benzer güzel şuplak dede
- 5 Tāb virmiş āftābāsā ten-i billūrına
Bir ھا̄rāret issi şāhib-sūz bir ı̄şlak dede
- 6 Ālet-i ھا̄sın ü bahā ھا̄zır müheyyā mā-ھا̄zar
Māh-ı nev ھا̄şlu ھا̄rıcağ ھا̄çlu bir ھا̄vlag dede
- 7 Bir erenlerden şafā himmet irişmiş sine-şāf
Şu gibi bir meşrebi şāfı yüzi yumşak dede
- 8 Ğonca-i bāğ-ı tarāvet bir güzel gökcek ışık
Bülbül-i gülzār-ı nāz u şıve bir şakrak dede
- 9 Nağl-i bālā-yı vücūdı bir ھا̄bā dökmiş nihāl
Şāhsār-ı cismine şarmış iki yaprak dede
- 10 Cism-i ‘üryānı libās-ı ‘āriyetden ‘āridür
Bir küdüretten mu‘arrā pāk bir muçlak dede
- 11 Kendüsi bir nev-niyāz ammā yanında sāyevār
Bir ھا̄ra abdālı var ammā ‘aceb ھا̄olak dede
- 12 Bir yoluk nā-sāz meşreb bir mücerred nā-tırāş
Bir yonılmadığ dıraht-āşār bir taşlak dede
- 13 Bir ser-ā-pā nā-münāsib ehl-i bid‘at bed-sirişt
Çuţb-ı ‘ālemdür aña nisbet bizim İşak Dede
- 14 Şağş-ı şāhib-‘arbede bir nā-sezā bārān-zede
Bir kilimi şuda ter-dāmān bir ı̄şlak dede
- 15 Bir yüzi nā-şuste bir bergeşte-ţāli‘ bir ‘abūs
Beriki yağası bayrak dāmeni şakşak dede
- 16 Tekye bekler kuş degül bir ھا̄z avazlu ala ğaz
Bir ھا̄kar ellü ھا̄kır bir pençesi çaylak dede
- 17 Hāşılı derviş aña dirler ki ol bī-ğayd ola
Yoğsa derviş-i şafā-keş olamaz muçlak dede
- 18 Vālih ü ھا̄yrān odur kim ‘ārif ü dānā ola
Lücce-i bağr-ı şuhūda ola müstağrak dede

- 19 Tınmayup tura dehānına urup mühr-i sükût
 Kışsa-h^vānāsā gerekmez kim ola yaşıaş dede
- 20 Ğonça mānend ağızı berk olmayan olmaz hoş-nefes
 ‘Andelībāsā dehānuş olmasun yapraş dede
- 21 Pā-bürehne üştür-i ner gibi seyr it ‘ālemi
 Tekye-i ‘ālemden irkenden götür ayak dede
- 22 Gūşvār it gūşuşa dürr-i Necef gibi sözüml
 Pendüml ışğa eyle benden yaşıa tüt kulaş dede
- 23 Gel naşihāt dişle benden öğüt al şāyed saşıa
 Bir gün ola lāzım ola bu kelām-ı haş dede
- 24 Zü’l-feķār u lā-fetādan dem urursun rüz u şeb
 Ğār-yāruş himmeti olmaş gerek müllhaş dede
- 25 Ey kişi gel yalnız hubb-ı ‘Aliden urma dem
 Cümle aşhāb-ı Resüle sen berāber baş dede
- 26 Dost diyüp kimisine kimine düşmen geçüp
 Dost düşmen içre kendüş eyleme alçaş dede
- 27 Mezhebine Şī’anuş sen iştiğāl itmek neden
 Ğayr için saşıa düşer mi āteşe yanmaş dede
- 28 Yā dede senden meded diyüp tırurlar rüz u şeb
 Görmedüml ben bu ışıklar gibi hıç aşımaş dede
- 29 Ol teberrā üzredür bunlar tevellā itmede
 Bir bölük Mevlāsın unutmış biraz nā-haş dede
- 30 Eyledüş inhā **Ğabüli** saşıa lāzım olanı
 Saşıa da lāzım degül mi haş sözi tütmaş dede

---

19 dehānına: zebānına BM.

28 tırurlar: dönerler İM.

11 İM 180a-181a; BM 103b-104a.

* Başlık: - BM.

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

- 1 Yoğun yumrı kara kürtül Karaman erlerin gördüm
Dürük yüzlü çürük sözlü dürüg-âverlerin gördüm
- 2 Şaçı kır şakalı kırmadur eşek aşlı katır nesli
Kırmış kırkın aşmış kırdı buymış harların gördüm
- 3 Hudâdan haşyet itmez merhamet kılmaz müselmâna
Bir alay dîni yok dîne söger kâferlerin gördüm
- 4 Mürüvvet yanlarında 'ayb u ihsân u kerem kemlik
Yaramazlık yararlıkdur diyen bedterlerin gördüm
- 5 Biri biriyle hırlar seg gibi hır hır çekişmekte
Sözi küfr ü hañâ birkaç küfür-güy erlerin gördüm
- 6 Şaçı kır yüzleri gördüm vağâr u 'ârdan 'ârî
Gedik bekler keşik gözler nice nökerlerin gördüm
- 7 Katık aşlu yanık başlu çatık kaşlu çıtaqlardur
Hayır gelmez gidilerden hele ben şerlerin gördüm
- 8 Keşiginde keş ağızlu kişi oğlı kişilerdür
Hağğa münkir gidilerdür nice münkerlerin gördüm
- 9 Harâm ile vücûdı file dönmiş cism-i nâ-pâki
Derûnı pür-habâşet nice ten-perverlerin gördüm
- 10 Yidürürler içürürler konuğı mālını yirler
Hudâdan gam yimezler böyle nâşis yirlerin gördüm
- 11 Görünmez kaçışurlar âdeme âdem göründükce
Yabânî cânavarlar gibi şâğî harların gördüm
- 12 Yanında gevherün har-mühre deñlü kadri yok birkaç
Har-ı murdâr-ı bed-girdâr u bed-gevherlerin gördüm
- 13 Kurılmış bir düzendür vü düzen hep birlik ü birdür
Biri birin düzen bir kaç uzun leşkerlerin gördüm
- 14 Siyeh pürçeklü erkek başlu at gibi nice ürkek
Yaşmaz âdeme vahşet ider duşterlerin gördüm
- 15 İsüz âdemsüz olan yirde âdem olmasa câyiz
Nice insân ile üns eylemez fâcirlerin gördüm

- 16 Yaramazlar yamanlar bî-amânlar pür-gümânlardur
Cihânda nef'i yok hırlar durur ben hârların gördüm
- 17 Hüdâsından Resûlinden hicâb u havf u haşyet yok
Nice Hâkdan dönerler dîni yok dûn erlerin gördüm
- 18 Gedükî-aşl olanuñ bellüdür yiri gedük kalmar
Beg oğlı beg olanlar yir bulur ben yirlerin gördüm
- 19 Yiri anuñ gedük kaldı ki dâyim bilmeyüp vaz'ın
Gedük da'vâsın idüp dünyenüñ çok dırların gördüm

12

HİCV

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Düzd ü şirret bilmede a'lem geçer iblîsden
Muttaşıl hâlî degül tezvîrden telbîsden
- 2 Şer'a vü kânûna uymaz mezheb-i şâhî geçer
Var ise söz gönderür Tebrîzden Tersîsden
- 3 Bilmezem mü'minligin ammâ benüm fehmi itdügüm
Yeg bilür kâfırlığı batırıkden kıssîsden
- 4 Dâ'imâ haqqı koyup bâtıl taşavvur itmeden
Nesne ta'lîm eylemez ta'lîmden tedrîsden
- 5 Başını kessen kesilmez âstân-ı şâhdan
Haqqı bilmez hazzı yok tesbîhden taqdîsden
- 6 Emr-i şâhîye kalem katmağ yanında emr-i sehl
Çolpadur havf eylemez teşhîrden tencîsden
- 7 Gelmemişdür böyle bir 'ifrît-sîret har-sıfat
Devr-i Deccâla gelince tâ zamân-ı 'İsden
- 8 Çünkü ey dil ol haruñ yanında birdür medh ü zem
Şi'rüñi hâlî koma taḥmîsden tesdîsden

13

---

19 dırların: dostların İM.

12 İM 181a.

HİCV

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Nedür ol şekl-i munağkaş nedür ol çehre-i çil
Nedür ol egri ..... keşgöl-i gil
- 2 Var ise köhne halâdur deheni murdâruş
Büy-ı bed zâhir ola ağzuş açılma bir mil
- 3 Kırayın ırkuşı evtâr-ı kemânçe mânend
Şıklıguş dikdireyin işledeyin işil işil
- 4 Yüzüş arduş 'araba çarhı gibi nâ-ma'lûm
Kehle bâzârı yirüñdür yürü dingil dingil
- 5 Şekl-i murdâruşa da nâmuş uyar mı bilsek
Şeklüğe göre ise nâm-ı kabîhüş müşkil
- 6 Nedür ol aşma burun ..... yüz düğme dudak
Balta dil ağac ağız yolma şakal işleme kıl
- 7 Elüşe âyine al çehre-i nâ-pâküğe bak
İşte bir b.ğdan adamsın özüñi şöylece bil
- 8 Seni bu şekle koyan kendü bed a'mâlüñdür
La'neti kendüğe kıl kimseden alma işkil
- 9 Sağa afyon yimeden herze yimek çok yegdür
Hele tizce durur idüş gözüş olmazdı kızıl
- 10 Seni afyonı dükendikce b.ğın yir dirler
Böyle nağl itmiş ehibbâ ki şorarsaş nâğil
- 11 Zehr aşar sem dökilür çehre-i murdâruşdan
Meger olur yidigüş içüşe zehr-i kâtil
- 12 Şüretüş yine bugün haylice .....-reng ancak
Yine ne herze yidüş rengi yüzüşde nâzil
- 13 Geri tur ehl-i dil arasına şokma kendüş
Şekl-i murdâr ulular bezmine olmaz dâğil

---

13 İM 181a-182a. Manzumenin bazı yerleri, muhtemelen hakaret gibi ya da kaba görüldüğünden sonradan birisi tarafından karalanmış/silinmiş, bu sebeple ilgili kısımlar çok net okunamamıştır. Bu kısımlar sıra noktalarla gösterilmiştir.

- 14 Gerçi it dirligidür dirligün ey kelb-i ‘aķūr
Bulduġuñ mühmeli ekl eyle hırılđařma ırıl
- 15 Yimege iĉmege aķĉeñ yoġ ise bir niĉe ġün
..... yi bu yalan dñnyede tek ölme diril
- 16 Kimse ĥaķķında nifāk itme řaķın zemmi unut
Ya hemān var yñri boynuġ gibi irkenden üzil
- 17 Ser-i pñr-nekbetññ āĥir bedenññden kesilñr
Bulđıġı boķı ger yirse kesilmezse o dil
- 18 Ĥāřılı ĉıķsa ġözññ ġörmeseñ ‘ālemde bizi
Ya geberseñ yüzññi ġörmesek ey kelb-i muđ il
- 19 Bu nařıĥat saņa ‘ālemde yiter bir daĥı
Kimse ĥaķķında řaķın b.ķ yime var ĥaddññi bil

14

DER-MEDĤ-İ ALTUN

[fe‘ilātñn mefā‘ilñn fe‘ilñn]

- 1 Ĥaylice sikkedārdur altun
Ĥatı ehl-i vaķārdur altun
- 2 şaruşın bir mücessem aġadur
Ya‘ni kim veznedārdur altun
- 3 Yoķdur ařlā özinde noķřānı
Ĥatı kāmīl-‘ayārdur altun
- 4 Degme bir yirde şimdi bulunmaz
Ĥaķ bu kim yādgārdur altun
- 5 ‘Amel-i kīmyāya mālikdñr
řāĥib-i iķtidārdur altun
- 6 Olmasa mařlaĥat-ġüzār altun
Böyle olmazdı sikkedār altun
- 7 Ĥarıřur gerĉi ehl-i İslāma
Ĥizlice řñrete şapar altun

15

DER-SİTÂYİŞ*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Pādşāhum şarka 'adl ü dāddur gönderdigün
Milket-i Keyhüsreve Ferhāddur gönderdigün
- 2 Kıtıb-ı 'ālemsin otur sen merkezünde şābit ol
Hıfz için her gūşeye evtāddur gönderdigün
- 3 Şāh-ı güm-rāha tarīk-i müstaķīme sevķ için
Mürşid-i pāk ü şahlı-irşāddur gönderdigün
- 4 Cān-ı a'dā dest-i ķahrından nice bulsun ħalāş
Pençe-i zūr-āver ü pūlāddur gönderdigün
- 5 Kāl'alar bünyād idüp bünyād-ı rafzı kāl' idüp
Pīşgerdür gördüğün üstāddur gönderdigün
- 6 Düşmen-i dīnün 'adūsı mülhidīnün düşmeni
Tābi'īne tābi' ü münķāddur gönderdigün
- 7 Āşyānından uçurduñ murğ-ı rūh-ı düşmeni
Bāz-pervāzī degül şayyāddur gönderdigün
- 8 Yir ķomaz tuğyān-ı a'dāya dem-i fāsīd gibi
Şeh şamārından alur faşşāddur gönderdigün
- 9 Āl-i 'Oşmānuñ ķulı ķurbānı āl-i Hāyderün
İki başdan bende-i evlāddur gönderdigün
- 10 Yir yüzinden def için ħāk-i vücūd-ı düşmeni
Serverā 'asker degüldür bāddur gönderdigün
- 11 Ġāziyān-ı pūr-cihāduñ na'rasından tōbveş
Ehl-i rafzuñ sem'ine feryāddur gönderdigün
- 12 Dergeh-i ser-'askere gönder **Ķabūll** bendeñi
Diyeler bir bende-i Bihzāddur gönderdigün

16

15 İM 183b-184a; BM 104a-104b.

* Başlık: - BM.

16 İM 184b; BM 104b-105a.

DER-SİTÄYİŞ-İ FERHÂD PAŞA*

[*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]

- 1 Bi-ḥamdi'llah 'Acem mülkine 'adl ü dād gönderdün
Diyār-ı Hüsrevi fetḥ itmege Ferhād gönderdün
- 2 Gürūh-ı mülḥidīnūḡ şermsārı şāh-ı güm-rāhı
Ṭarīḡ-i mü'minīne sevḡ için irşād gönderdün
- 3 Yıḡup bünyādını rafzūḡ yirine kāḡ-ı ilḡādūḡ
Esās-ı dīni peydā ḡılmaḡa üstād gönderdün
- 4 Hücūm-ı na'rasından ḡaziyān-ı ehl-i İslāmūḡ
Şimāḡ-ı mülḡidīne nāle vü feryād gönderdün
- 5 Semend-i bād-ı pāy altında ḡāk olsa nola a'dā
Ġubār-ı ḡāḡır-ı aḡbābı def'e bād gönderdün
- 6 'Adū-yı dīn-i pür-kīni cihāndan def' ü ref' için
Muḡıbb-i āl-i Ṭāḡā bende-i evlād gönderdün
- 7 Mühimmāt-ı fenāya şarf için efrād-ı a'dāyı
Vüfūr-ı 'āḡıfetden maşraf u İrād gönderdün
- 8 El elden üstdür çün üstün olsa nola ser-pençeḡ
'Adūyı imtiḡāna pençe-i pülād gönderdün
- 9 Elinden rāfızīnūḡ almaḡa mülk-i Melikşāhı
Şeh-i ferḡunde-fer bir merd-i Ferruḡ-zād gönderdün
- 10 'Arūs-ı milket-i a'dāyı ḡıldıḡ taḡt-ı zabtūnda
Der-āḡūş itmege ol duḡteri dāmād gönderdün
- 11 Ḥuzūr-ı rūḡın ol bümüḡ uḡurduḡ āşyānından
Şikār-ı şayd için ol cānibe şayyād gönderdün
- 12 Dem-i fāsıd gibi ḡuḡyān iderdi yılda bir ḡāḡı
Revān itdün aḡıtdūḡ ḡanların faşşād gönderdün
- 13 Dil-i maḡzūnı nola şādan olsa āstānūnda
Ḳatı nā-şād idi ḡalb-i **Ḳabūlī** şād gönderdün

* Başlık: - BM.

11 - İM.

MUSAMMATLAR

1

MERŞİYYE*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

I

- 1 Neyledün ey çarh-ı zālīm neyledün kan eyledün
Bir vezīri yoq yire hāk ile yeksān eyledün
- 2 Devlete irgürdün evvel mīr-i mīrān eyledün
Āl-i 'Oşmāna muşāhib kılduñ ihsān eyledün
- 3 Şoñradan bilmem ne fikr itdün ne iz'ān eyledün
Tırmaduñ gāh iftirā vü gāh bühtān eyledün
- 4 Düşmen-i bed-h^vāha uyduñ naqz-ı peymān eyledün
Defter ü dīvānını ālān u tālān eyledün
- 5 Bunca halkı ağladuñ nālān u giryān eyledün
Tağıduñ 'üvnānını cem'in perişān eyledün
- 6 Hāzret-i Yūsuf gibi mebgüz-ı ihvān eyledün
Bende-i maqbūl iken mağzūb-ı sulţān eyledün
- 7 Başın alınca 'aceb sa'y-i firāvān eyledün
Neyledünse eyledün bī-cism ü bī-cān eyledün
- 8 Zālīm-i bī-dād imişsin böyle bilmezdüm seni
Raħmi yoq cellād imişsin böyle bilmezdüm seni

II

- 1 Var idi erbāb-ı hācāta 'uluvv-i himmeti
Kendüden bir şahşı arzā itmek idi niyyeti
- 2 Çok kişiye devlet olmuşdı zamān-ı devleti
Gün gibi āfākı tutmuşdı şu'a-ı şöhreti
- 3 Şu'ledār olmuşdı halka kevkeb-i māhiyyeti

---

1 İM 19b-21b; BM 14b-15b.

* Başlık: - BM.

- Cümle ‘âlem halkınuñ ol cānib idi niyyeti
- 4 Cümleden a‘lā idi tūğ u livā vü şevketi
Pādşāh-ı dehr ile var idi ğāyet ülfeti
- 5 Yoğ idi sāyirde anuñ şevketi gör hikmeti
Çok çerāğ uyarmış idi āteş-i germiyyeti
- 6 Luţf idi ihsān idi bāy u gedāya ‘ādeti
Var imiş kalbinde a‘dānuñ meger kim ‘illeti
- 7 Zāhirā a‘dāya karşı çekdi gerçi şiddeti
Ma‘nide aña naşib oldı şehādet şerbeti
- 8 Öldi gitdi hāşılı komadı elden ğayreti
Görmedük işitmedük bu ana dek bu hāleti
- 9 Cevri çok ğaddār imişsin böyle bilmezdüm seni
Mihri yok ‘ayyār imişsin böyle bilmezdüm seni

III

- 1 Ey felek bu meclisüñ sāz u nevāsın neyledüñ
Şoĥbeti bozduñ şarāb-ı dil-ğuşāsın neyledüñ
- 2 Sāğarı niçün şikest itdüñ şafāsın neyledüñ
Āftābı şaĥladuñ nūr u ziyāsın neyledüñ
- 3 Tiğ gibi kında yaturduñ ol cilāsın neyledüñ
Elden uçurduñ mı ol devlet hümāsın neyledüñ
- 4 Meclisi çünkim tağıtduñ müzd-i āsın neyledüñ
Bunca halkuñ melce’-i bāy u gedāsın neyledüñ
- 5 Şāhbāzı kande uçurduñ yuvasın neyledüñ
‘Ālem-i kevn ü fesāduñ muĥtezāsın neyledüñ
- 6 Āl-i ‘Oşmānuñ vezīr-i bī-riyāsın neyledüñ
Başa irgürdüñ mi ol devlet hümāsın neyledüñ
- 7 Düşmen-i pür-kīn imişsin böyle bilmezdüm seni
Ĥaşm-ı bī-temkīn imişsin böyle bilmezdüm seni

IV

II-3 Bu beyit BM’de iki defa yazılmış, ikincisinde mısraların üzerlerine *sehv* kaydı konulmuştur. Fakat aslında metne uygun olan bu ikinci yazımdır. Çünkü ilk yazımda, 3 ve 4. beytin ilk mısraları bir araya getirilerek yeni bir beyit oluşturulmuştur.

- 1 Bir muşibetdür bu kim ins ağlasun cān ağlasun
Baħr-i ħulzüm acısun deryā-yı ‘ummān ağlasun
- 2 Tağlar gögsin geçürsin ebr-i bārān ağlasun
Cūylar feryād idüp seyl-i firāvān ağlasun
- 3 Taşlarla döge döge sīnesin kān ağlasun
Ķaralar geysün ŗebāsā āb-ı ħayvān ağlasun
- 4 Jāleler aĶsun yüzinden verd-i ħandān ağlasun
Ķaṭreler döksün gözinden bāğ [u] bostān ağlasun
- 5 Yana yana her gice ŗem‘-i ŗebistān ağlasun
Meclise gelsün ŗürāħī ŗubħa dek Ķān ağlasun
- 6 ŗemle ŗarsun başına mihr-i dıraħŗān ağlasun
Döne döne üstine gerdün-ı gerdān ağlasun
- 7 Ķıŗŗa-i Yūsuf gibi aṅdıĶca iħvān ağlasun
Ağlasun kan ağlasun bu Ķeŗm-i giryān ağlasun
- 8 Zulmi ĶoĶ mekkār imiŗsin böyle bilmezdüm seni
Raħmi yoĶ ħūnh^vār imiŗsin böyle bilmezdüm seni

V

- 1 Ey göñül ŗimden girü feryādı Ķo oldu olan
Her ne kim başa yazıldıysa gelen oldur hemān
- 2 Nā-gehānī bir belādur nā-gehān oldu ‘ayān
Ķāresi ŗükr eylemekdür ĶaĶĶa peydā vü nihān
- 3 Ol ŗehīd-i ĶaĶ durur olsun yiri bāğ-ı cinān
Cennet-i firdevs-i a‘lādan yaĶa olsun revān
- 4 Öldi a‘dā Ķamla ol buldı ħayāt-ı cāvidān
Devletiyle dāyim olsun pādŗāh-ı kām-rān
- 5 Rūħ-ı merħūma du‘ā Ķılsun bu nazmı oĶuyan
ŪzĶürü emvātükümden Ķıŗŗa[y]ı alur alan
- 6 Nām-ı nīküdür **Ķabūli** Ķiŗiden bāĶī Ķalan
ŗoĶı fānīdür ŗatalum ŗimdi olmiŗsin fülān

V-5 Hadis olduĶu söylenen “ŪzĶuru mevtāküm bi’l-hayr” ŗeklinde ve “Ölülerinizi hayırla anınız” anlamında bir söz vardır.

- 7 Devlet-i dünyāya maḡrūr olmasun ‘āḡil olan
Ey benüm ‘aks-i murādum üzre devr iden cihān
- 8 Çarḡ-ı merdüm-ḡ‘ār imişsin böyle bilmezdüm seni
‘Aksine devvār imişsin böyle bilmezdüm seni

2

[TERCİ‘-BEND]*

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

I

- 1 Şubḡ-dem gün gibi toḡa geldün
Nūr-ı mihr ile pür-ziyā geldün
- 2 Şām-ı fürkatde tîre-dil ḡomadun
Dîde-i cāna rüşenā geldün
- 3 Pişvā-yı tarîḡ-ı ‘ışḡ gibi
Dil-i güm-rāha reh-nümā geldün
- 4 Lezzet-i keyf keyf-i bāde-mişāl
Rūḡ-baḡş u feraḡ-fezā geldün
- 5 Pister-i ḡamda şorma çekdügümi
Çünki dil-ḡasteñi şora geldün
- 6 Ben ḡarîbe diyār-ı ḡurbetde
Rüşenā geldün āşnā geldün
- 7 Aḡma çekdiklerini ḡaste-dilün
Anı unutmadun aḡa geldün
- 8 Merḡabā merḡabā şafā geldün
Devlet ile yüzüm başa geldün

II

- 1 Görmeyelden güneş yüzün dîdem
Gözüme ḡara görünür ‘ālem
- 2 Çoḡdan alurdu cānı semm-i firāḡ

2 İM 21b-23a; BM 15b-16b.

* Başlık: TERKİB-BEND İM, - BM.

Aña tiryāk-ı vaşluñ olmasa em

- 3   Ḥasret ü intizāra қatlanamaz
Elem-i dehre қatlanur ādem
- 4   Ḥāne-i cāna şāh-ı ğam қonalı
Aldı dil kişverin sipāh-ı elem
- 5   Umarum ferḥat-ı қudūmuñ ile
Milket-i cānı ellerinden alam
- 6   Rūz u şeb dīde yollaruñ gözedür
Olsa nergis gibi nola pūr-nem
- 7   Қanlu yaşlar gibi döküp nūrı
Seni gözlerdi dīdeler her dem
- 8   Merḥabā merḥabā şafā geldüñ
Devlet ile yüzüm başa geldüñ

III

- 1   Nevrlendikce rūy-ı berrākı
Ey münevver қılan bu āfākı
- 2   Elem-i hicrūñ ile çift olalı
Yaқа yazdum binā-yı nüh-ṭākı
- 3   Ġarқ-ı emvāc-ı baḥr-i ḥasretdür
Nār-ı fūrқatle yaқma ‘uşşāқı
- 4   Ḥasretüñ cāna zehr-i қātıl idi
Vuşlatuñ anuñ oldı tiryākı
- 5   Esdı şahrā-yı dilde bād-ı firāқ
Tārmār oldı şabrum evrākı
- 6   Līk naḥl-i maḥabbatüñ şeb ü rūz
Devletüñ gibi sīnede bākı
- 7   Ḥamdü li’llah şafāyile geldüñ
Қomaduñ ğamla cān-ı müştākı
- 8   Merḥabā merḥabā şafā geldüñ
Devlet ile yüzüm başa geldüñ

IV

- 1 Dīde-i cānumuz idüp aydın
Dür olanlar görüdü aña yaķın
- 2 Bizi şād eyledüñ kudümuñla
Çomaduñ fürkatüñle cānı ħazın
- 3 Eyledüñ hicri vuşlata tebdıl
İtmedüñ hicr ile bizi ħamgın
- 4 Dīdeden pāyüñe nişār idelüm
Nice biñ la'l ü nice dürr-i şemın
- 5 Gel berü hoş müşerref it ey ħür
Ĥānemüz tā ki ola ħuld-ı berın
- 6 Maķdemüñde nişār idüp cānı
Olalum tā hücum-ı ħamdan emın
- 7 Hoş şafālar sürüp şafālar ile
Şevķle oldı pür yesār u yemın
- 8 Merĥabā merĥabā şafā geldüñ
Devlet ile yüzüm başa geldüñ

V

- 1 Yoğ idi dilde şabr u cānda ķarār
Feraĥ u şādi tenden itdi firār
- 2 Nice yıldur ħam-ı firāķuñda
Nice döysün buña **Kabūl** zār
- 3 Luţfuñ olmazsa ey kerem kānı
Dest-i hicrūñ binā-yı ķalbi yıķar
- 4 Dīde-i cān ile seni gözedüp
Göz ķulağ idi saña ħalk-ı diyār
- 5 Ĥamdü li'llah kudümüñ ile yine
Şād olduķ müşerrefüz her bār
- 6 Baĥt u ŧālī' yine müsā'id olup
Bāz-ı dil murğ-ı vaşluñ itdi şikār
- 7 Tār iken ħānemüz de buldı ziyā

Mihr-i ruhsârûñ ile leyl ü nehâr

8 Merhabâ merhabâ şafâ geldün
Devlet ile yüzüm başa geldün

3

[MU‘AŞŞER]*

[mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün]

I

1 Güneş gibi gezüp şarkı dolanup mülk-i Īrânı
Meh-i nev gibi arturduñ şehâ gitdükce ‘ünvânı
2 Revânından cüdâ kılduñ ‘adū-yı nâ-müselmânı
Unutdurduñ sipâh-ı düşmene Şirâz u Şirvânı
3 Ğazâ-yı ekber itdüñ bî-mühâbâ kıoyalum anı
Sikender gibi seyrân eyledüñ Īrân u Turanı
4 Sa‘âdetle yine hâlî kıomayup kıalb-i vîrânı
Gelüp devletle teşrif eyledüñ taht-ı dil ü cânı
5 Şeref ol tahta kim anı müşerref eyleye hânı
Sa‘âdet ol diyâra kim gele şıhhatle sultânı

II

1 ‘Acem mülkin gezüp pür-zevk u şevk [u] pür-şafâ geldün
Diyâr-ı şarkdan ğarba güneş gibi toĝa geldün
2 Livâ-yı fetih çekdüñ hüsrev-i kışver-ĝüşâ geldün
Ĝürüh-ı ‘asker-i Īslâma şâh-ı muĝtedâ geldün
3 Cünüd-ı Āl-i ‘Oşmâna delil ü reh-nümâ geldün
Ķulüb-ı âşnâyı rüşen itdüñ âşnâ geldün
4 Īzüñ tozına yüz sürsem nola yüzüm başa geldün
Müşerref kılduñ aħbâbı sa‘âdetle şafâ geldün
5 Şafâ ol câna kim anı müşerref ide cânânı
Sa‘âdet aña kim teşrif ide şıhhatla sultânı

III

1 Hücüm idüp hünber ner gibi şîrâna şavletle
Ķaçurduñ rûbehâsâ düşmeni biñ zâr u zilletle
2 Taĝıtduñ her birin bir ĝüşeye bād-ı mehâbetle
Ser-i a‘dâyı yeksân eyledüñ hâk-i mezelletle

3 İM 23a-24a; BM 16b-17a.

* Başlık: TERKİB-BEND İM, - BM / Manzûmenin başlığı İM’de “terkîb-bend” olmakla birlikte; vasıta beytinin bendiyye ile aynı kafiyede olması, ayrıca bentlerin onar mısradan oluşması sebebiyle manzûmenin nazım şekli “mu‘aşşer” olarak kabul edilmektedir.

I-3 eyledüñ: eyleyüp BİM.

I-5 diyâra: diyârûñ İM.

3 Bařın okmařladuđ a‘dā-yı dīnūđ gūrz-i himmetle
 Revān itdūđ ađıtduđ řanların řemřīr-i ğayretle
 4 Dōnūp ğūn gibi ‘azm-i Rūm idūp devletle ‘izzetle
 Gelūp řıđhatle teřrīf eyledūđ řehri sa‘ādetle
 5 şeref ol çehre kim anı gele teřrīf ide cānı
 Zihī devlet ki ol mūlki mūřerref ide sultānı

IV

1 ekūp řarka livā-yı nuřreti mihr-i cihānāsā
 ‘Adū-yı dīne řarřu rāyet-i fetđi kıluđ ber-pā
 2 řalup řemřīr a‘dāya kıluđ nā-būd nā-peydā
 Ğarāb idūp revānın ħānūmānın eyleyūp yađmā
 3 Bozup cem‘iyyetin alayın itdūđ bī-ser ũ bī-pā
 Ğūneř gibi çıkup bir ğūředen bī-bāk ũ bī-pervā
 4 řıyup ħařmı dōnūp řa‘-ı menāzil eyleyūp řāhā
 Ğadem bařduđ sa‘ādet mūlkine ey ħāzret-i pařa
 5 şeref ol millete kim ola anuğ mīr-i mīrānı
 Gele devletle teřrīf ide ħālī şomaya anı

V

1 ıkup řark illerin yeller gibi geřt-i ğūzār itdūđ
 Semend-i bād-ı pāy altında a‘dāyı ğubār itdūđ
 2 Hūcūm-ı řāhbāz-ı tīĝ ile ħařmı řikār itdūđ
 řu‘ā‘-ı āftābāsā hūnerler āřkār itdūđ
 3 Uurduđ dūřmen-i zāĝuđ ħuzūrın bī-řarār itdūđ
 Ğaurduđ āřyānından yuvasın tārūmār itdūđ
 4 Ğılā‘-ı Ğarřı yapduđ anı ūn muĥkem ħiřār itdūđ
 Gelūp řalb-i **Ğabūlī** gibi mūlkūnde řarār itdūđ
 5 řeref ol mūlke kim anda řarār ide gele ħānı
 Re‘āyānuđ da bir pāre otura yirine cānı

ĞİT‘A*

[fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn]

1 Ğazel-i pādřāh-ı ‘ālem ile
 Sōzlerūm imtizāc iderse nola
 2 şimdi mi oldı şaşr-ı ‘ālemde
 Pādřāh ile ittiĥād-ı gedā

IV-5 millete: milletūđ İM.

* İM 24a; BM 17a. Bu manzūme, bir kıt‘a olmakla birlikte, ardından gelen manzūmeyle dođrudan ilgili olduđundan kıt‘alar bōlūmüne alınmamıř, yazma Divan’daki gibi burada yazılmıř, ancak incelemede 37. kıt‘a olarak deđerlendirilmiřtir.

Bařlık: ĞAZEL-İ PĀDřĀH-I ‘ĀLEM/TESBĪ‘-İ ĞABŪLĪ-I PŪR-ĞAM BM.

4

[TERCİ'-BEND]*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

I

- 1 *Ḳur'a şaldum dil kitābın keşf idüp*
- 2 *Cān gözin açdum niḳābın keşf idüp*
- 3 *Māhı bedr itdüm şehābın keşf idüp*
- 4 *Cismi çāk itdüm hicābın keşf idüp*
- 5 *Noḳta dökdüm ğam hisābın keşf idüp*
- 6 *Levḫe baḳdum sīne bābın keşf idüp*
- 7 *İşḳ içinde yahşı fālüm vardur*

II

- 1 *Rehnümā vü rehber olmak şaşdına*
- 2 *Luṭf-ı Ḥaḳḳa mazhar olmak şaşdına*
- 3 *Sālikīne server olmak şaşdına*
- 4 *Ṭālibīne yāver olmak şaşdına*
- 5 *Ehl-i sırra rehber olmak şaşdına*
- 6 *Ehl-i 'ışḳa mazhar olmak şaşdına*
- 7 *'Ayn-ı 'ilm ile ḫayālüm vardur*

III

- 1 *Ḳıl ü ḳalden çün güzer ḳıldı lisān*
- 2 *Gitdi ḫāṭırdan nuḳūş-ı İn ü ān*
- 3 *Ḥāle tebdil oldı aḳvāl ü beyān*
- 4 *Ehl-i ḫāl oldukca lāl oldı zebān*
- 5 *Ġayrı vādiden uçar murġ-ı revān*
- 6 *Özge ḫālet tutdı şimdi gūş-ı cān*
- 7 *Ġayrı ḳavl ile maḳālüm vardur*

IV

- 1 *Çünkü hem-demdür **Murādī** 'ışḳ ile*

4 İM 24a-24b; BM 17a-17b. Kabûlî'nin bu manzûmede zemin olarak aldığı Muradî'nin şiiri, Murâdî Divanı üzerine yapılan tezde ve bundan hareketle yayınlanan kitapta görülememiştir. Bk. Ahmet Kırkkılıç, "Sultan Üçüncü Murâd (Murâdî) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni", Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1985, 2 C; H. Ahmet Kırkkılıç, **Sultan III. Murad**, İstanbul, KTB Yayınları, 1988. Nitekim adıgeçen tezde de Muradî'nin Divan'ına girmemiş başka manzumeleri olduğu belirtilmekte ve bunlara örnekler verilmektedir. Bk. Kırkkılıç, agt, C. I, s. 356-358.

* Başlık: ĞAZEL-İ SULTĀN MURĀD MÜSEBBA'-I ḤOD İM, - BM / Manzûmenin başlığı İM'de "müsebba'" olarak yazılmış olmakla birlikte, kâfiye yapısı tercî-bende uymaktadır. Murâdî'nin bu gazeli, Kabûlî tarafından ayrıca tahmis edilmiştir.

I-7 vardur: var benüm BM (bütün bentlerde). Bu mısradaki veznin doğru çıkması için "var" kelimesinin bir uzun, bir kısa hece değerinde (a'nın uzatılarak) okunması gerekir.

2 Sen de mahrem al o adı ‘ış ile
 3 Mukem eyle ittiadı ‘ış ile
 4 şal eřāř-ı i‘tiadı ‘ış ile
 5 Ol **abūl** řeve bādī ‘ıř ile
 6 Ben ıardum ünkü adı ‘ış ile
 7 řanmauz řādem melālūm vardur

5

MŪSEMMEŪ BE-OD*

[mef‘ulū fā‘ilātū mefā‘ilū fā‘ilūn]

I

1 Fūrat iriřdi vuřlat-ı cānāna elvedā‘
 Ol serv-adle seyr-i gūlistāna elvedā‘
 2 Yārān-ı bā-řafāyile seyrāna elvedā‘
 Ğurbet gōrūndi ūlfet-i cānāna elvedā‘
 3 Ten āke dūřdi mūrde-řıfat cāna elvedā‘
 aldum belā vū derd ile dermāna elvedā‘
 4 Gıtdūm diyār-ı ğurbete cānāna elvedā‘
 Dūřdūm firāk-ı minete yārāna elvedā‘

II

1 Dīvāne gōnlūm egler idi fikr-i vuřlatu
 Cāna ayāt virūr idi ‘ıř u ‘ıřretū
 2 İřsān u luřf idi baa her demde ‘ādetū
 aldı gōnulde zev u řafā vū maabbetū
 3 Bī-itiyār iriřdi bu ğamgīne asretū
 Nā-āra geldi def‘ine yo āre fūratū
 4 Gıtdūm diyār-ı ğurbete cānāna elvedā‘
 Dūřdūm firāk-ı minete yārāna elvedā‘

III

1 o řev u ālet itmiř idūk dil-rūbāyile
 Teklīf iderdi oluları merabāyile
 2 Luřf u ‘atā idi iři mihr [ū] vefāyile
 ayfā bir ūzge derde řatařdu belāyile
 3 Ayrıldı āh u vāh iderek āřnāyile
 řāğ u esen alup bizi asun du‘āyile
 4 Gıtdūm diyār-ı ğurbete cānāna elvedā‘
 Dūřdūm firāk-ı minete yārāna elvedā‘

5 İM 24b-25b; BM 17b-18a; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 3128, 16a; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 2600, 21a.

* Başlık: - BM.

IV

- 1 Gİtdüm diyâr-ı ğurbete bî-yâr u âşnâ
 DüŖdüm ıarıĳ-ı miĳnete bî-zâr u bî-nevâ
 2 Dâl oldı derd-i hier ile ĳaddüm **Ĳabûliyâ**
 Vâdî-i hiecre düŖmege bu dâldür baĳa
 3 Bu ĳasrete yürek mi döyer vây ĳasretâ
 Ĳim Ŗabr ider bu fûrĳate ĳayfâ vü fûrĳatâ
 4 Gİtdüm diyâr-ı ğurbete cânâna elvedâ^c
 DüŖdüm firâk-ı miĳnete yârâna elvedâ^c

6

[MÜSEMMEŖ]*

[fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün]

I

- 1 Dil sarâyına pâdŖâ geldün
 Cân serîrine mîrzâ geldün
 2 Ĳaste-dil derdine devâ geldün
 Mübtelâ cânlara Ŗifâ geldün
 3 Dîde-i ĳalbe rûŖenâ geldün
 Yâd illerde âşnâ geldün
 4 Merĳabâ merĳabâ Ŗafâ geldün
 Devlet ile yüzüm baŖa geldün

II

- 1 GüŖe-i ĳûy-ı ĳamda nâle ĳılup
 Dergeh-i bî-niyâza cebhe sürüp
 2 Yalvarurdum Ĳudâ-yı pâke Ŗurup
 Ĳamdü li'llah ki ĳurrem itdi virüp
 3 Dil-i Ŗeydâ ziyâde ĳurrem olup
 Didi dil-dârı Ŗıĳĳat ile ĳörüp
 4 Merĳabâ merĳabâ Ŗafâ geldün
 Devlet ile yüzüm baŖa geldün

III

- 1 Semm-i fûrĳat helâhil ü ĳâtil
 Zehre çâre bulunmaz ey 'âĳil
 2 İntizâr ise Ŗa'b u nâ-ĳâbil

6 İM 25b-26a; BM 18a-18b; Mecmu'a-i EŖ'âr, 06 Mil Yz. A 3128, 16a-16b; Mecmu'a-i EŖ'âr, 06 Mil Yz. A 2600, 21a-21b.

* BaŖlık: TERĲİB-BEND İM, - BM / Manzûme İM'de "Terkîb-bend" baŖlığıyla yazılmıŖ olmakla birlikte, aslında bir müsemmen-i mütekerrirdir. Bu baŖlık yanlıŖlıkla konulmuŖ olmalıdır.

I-3 ĳalbe: câna İM.

3 Tākāt [u] şabr ise kātı müşkil
 Aña nice olam diyü vāşıl
 4 Çoqdan eylerdi ārzü seni dil
 Merhabā merhabā şafā geldüñ
 Devlet ile yüzüm başa geldüñ

IV

1 Merhabā ey habīb-i rüşen-rā
 Habbezā ey tabīb-i derd ü belā
 2 Vuşlatuñdur dil-i hazīne devā
 Ne devā belki haste cāna şifā
 3 Kıldı rūh-ı **Qabūli** kesb-i şafā
 Dem-i vaşluñla eyledüñ ihyā
 4 Merhabā merhabā şafā geldüñ
 Devlet ile yüzüm başa geldüñ

7

MÜSEDES*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

I

1 Hāzret-i Ferhād Paşa kim cihānuñ cānıdır
 Pādşāh-ı ehl-i İslāmuñ kulu kurbānıdır
 2 Kıl iken bir pādşāha 'ālemüñ sultānıdır
 Belki eñ kemter gedası bir diyāruñ hānıdır
 3 Ol ki 'Osmānoğlınuñ serdār-ı 'ālī-şānıdır
 Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānıdır

II

1 Şarşar-ı qahriyle İrān illeri ber-bād olur
 Hüsni tedbiriyle iqlim-i 'Acem ābād olur
 2 Bende-i nā-şād olanlar devletinde şād olur
 Emrine mır ü gedā hep tābi' ü münkād olur
 3 Ol ki 'Osmānoğlınuñ serdār-ı 'ālī-şānıdır
 Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānıdır

III

1 Şubh-ı şādık gibi şādıkdur özi akdur yüzi
 Halk-ı 'ālem üzre açıkdur güneş gibi gözi
 2 Kuhl-ı erbāb-ı başiretdür ayağınun tozi

IV-1 derd ü: ehl-i BM.

7 İM 26a-27a; BM 18b, 20a.

* Başlık: - BM.

3   Ḥazret-i ḥünkār öñünde iki olmaz bir sözi
           Ol ki ‘Osmānoğlınuñ serdār-ı ‘ālī-şānidur
           Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānidur

IV

1   ‘Asker-i İslāma ol kim iki kez serdār ola
           Zannum oldur kim iki ‘ālemde ber-ḥurdār ola
 2   Çār-yāruñ himmeti fursat deminde yār ola
           İhtiyāc ehline yoğ gelmez dilinden var ola
 3   Ol ki ‘Osmānoğlınuñ serdār-ı ‘ālī-şānidur
           Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānidur

V

1   Luṭfına yoğdur bahāne mişli gelmez ‘āleme
           Çoğ şükür olsun Ḥudāya kim irişdük bu deme
 2   Ḥ^vān-ı ihsānına mazhar düşdün ey dil gam yeme
           Pādşāh-ı Rūm gibi luṭfi çoğdur ādeme
 3   Ol ki ‘Osmānoğlınuñ serdār-ı ‘ālī-şānidur
           Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānidur

VI

1   Çār-yāruñ dōstı erbāb-ı rafzuñ düşmeni
           Ḥazret-i serdār-ı ekremdür beni diñleñ beni
 2   Yoğ durur şān-ı şerīfnde anuñ kibr u menī
           Tİğ-i ḥünḥ^vārına karşı ṭuramaz şāh-ı denī
 3   Ol ki ‘Osmānoğlınuñ serdār-ı ‘ālī-şānidur
           Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānidur

VII

1   Kaşdı açmağdur diyār-ı şarkı İskender gibi
           Zātı gālibdür ‘adūya Ḥazret-i Ḥayder gibi
 2   Pür-mehābetdür vücūd-ı pāki şīr-i ner gibi
           Sen du‘āya kāyim ol dāyim **Kabūl** er gibi
 3   Ol ki ‘Osmānoğlınuñ serdār-ı ‘ālī-şānidur
           Emr anuñ fermān anuñ devrān anuñ devrānidur

8

TESDİS*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

8 İM 27a-27b; BM 20a. Tesdīs edilen beyit için bk. Necatī Beg Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992, s. 262.

* Başlık: MÜSEDDES BM.

I

- 1 Āstānuḡdan cūdā dūşmek ‘aceb dūşvār imiş
Fūrkat-ı ḡāk-i derüḡ aḡbāba müşkil kār imiş
2 Çeşm-i cāna gūn yüzüḡ hicriyle ‘ālem tar imiş
Pāyüḡe yüz sürmege başumda devlet var imiş
3 *Ḥāk-i pāyüḡ tūtyā-yı dīde-i ḡūnbār imiş*
Ḥamdü li’llah kim görecek gözlerümüz var imiş

II

- 1 Şāh-ı ‘ālem çūn karar emrin muḡarrer eyledi
Her sefer aşḡābı esbābın muḡayyer eyledi
2 Bu ḡaber ‘ālem dimāḡını mu‘atḡar eyledi
Nice ‘ālim dīde-i cānı münevver eyledi
3 *Ḥāk-i pāyüḡ tūtyā-yı dīde-i ḡūnbār imiş*
Ḥamdü li’llah kim görecek gözlerümüz var imiş

III

- 1 Āteş-i ḡasretle yir yir nola sīnem daḡlasam
Cūylar gibi gözüm yaşın aḡıtsam aḡlasam
2 Serv gibi ḡāyim olsam ḡıdmete bil baḡlasam
Pāyüḡe düşsem yüzüm sürsem ..... aḡlasam
3 *Ḥāk-i pāyüḡ tūtyā-yı dīde-i ḡūnbār imiş*
Ḥamdü li’llah kim görecek gözlerümüz var imiş

IV

- 1 Ḥaşdı bu ḡalb-i ḡazīnūḡ bir murāda irmedür
Bāḡ-ı dehr içre murādı üzre güller dirmedür
2 Maḡşad-ı aḡşāsı mir’āt-ı cemālūḡ görmedür
Maḡlab-ı a’lāsı tozuḡa yüzini sürmedür
3 *Ḥāk-i pāyüḡ tūtyā-yı dīde-i ḡūnbār imiş*
Ḥamdü li’llah kim görecek gözlerümüz var imiş

V

- 1 Şevḡ-i gülzār-ı izāruḡdur dili güleşen kılan
Būlbül-i tab‘-ı **Kabūli** meskenin me’men kılan
2 Cān-ı maḡzūnı şafā-yı vuşlatuḡdur şen kılan
Sürme-i ḡāk-i derüḡdür gözlerin rüşen kılan
3 *Ḥāk-i pāyüḡ tūtyā-yı dīde-i ḡūnbār imiş*
Ḥamdü li’llah kim görecek gözlerümüz var imiş

9

III-2 İkinci mısırda vezin bozuktur. İM’de noktalarla gösterilen kısım boş bırakılmıştır, BM’de boşluk yoktur, *sürsem* kelimesinin hemen ardından *aḡlasam* yazılmıştır. Bu mısırın sonu, *aḡlasam* kelimesinin daha önce kullanıldığı da dikkate alınır, *su gibi çağlasam* olabilir.

9 İM 27b-28b; BM 20a-20b; Divan-ı Maksadî ve Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 2745, 24b-25a; Mecmu’a-i Eş’âr, TDK Kütüphanesi, Yz. A 503, 10b-11a.

MÜSEDDES*

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

I

- 1 İltifâtuñ dîdeden dūr olmayınca bilmedüm
Luţfuñı hicrûñle maǵhūr olmayınca bilmedüm
- 2 Nār-ı ıŝkuñ sîne maǵrūr olmayınca bilmedüm
Nūr-ı mihrûñ dîde bî-nūr olmayınca bilmedüm
- 3 Hıdmet-i ħāk-i derûñ dūr olmayınca bilmedüm
Devlet-i dîdārı maǵhūr olmayınca bilmedüm

II

- 1 Gün yüzüñden çün cüdā kıldı felek cān u teni
Dîde-i cāna şeb-i tār itdi rûz-ı rûŝeni
- 2 Gülşen iken külĥan oldı murǵ-ı cānuñ meskeni
Ĥasretā derdā bu fūrkat öldürür āĥir beni
- 3 Hıdmet-i ħāk-i derûñ dūr olmayınca bilmedüm
Devlet-i dîdārı maǵhūr olmayınca bilmedüm

III

- 1 Pıç-der-pıçem ser-i zülf-i semen-būlar gibi
Tāb-der-tābem ĥam-ı ġıŝūy-ı meh-rūlar gibi
- 2 Taşlarla sîneler dögsem nola cūlar gibi
Aǵlasam gezsem sürünsem yürüsem şular gibi
- 3 Hıdmet-i ħāk-i derûñ dūr olmayınca bilmedüm
Devlet-i dîdārı maǵhūr olmayınca bilmedüm

IV

- 1 Āstān-ı devletüñden zerreveş düşdüm cüdā
Gird-bād-ı ġamla ser-gerdān u zār olsam nola
- 2 Yañılıp bilmezlik ile bir ĥaṭā kıldum ŝehā
Bildüğüme yitmedi yañıldığum vā fūrkatā
- 3 Hıdmet-i ħāk-i derûñ dūr olmayınca bilmedüm
Devlet-i dîdārı maǵhūr olmayınca bilmedüm

V

- 1 Gör **Kabūlî** bendeñüñ ŝāhā özine himmetin
Devlet-i dünyāya virmez āstāñuñ ĥıdmetin
- 2 Lîk dūr oldı iŝigüñden yitürdi devletin
Ĥāk-i pâyüñ cevherinüñ şimdi bildi kıymetin

* Başlık: - BM, MÜSEDDES-İ KĀBŪLÎ Mecmu'a.

III-2 BM Mısrada veznin doğru çıkması için *taş* kelimesinin bir buçuk hece değerinde okunması gerekmektedir.

- 3 Hıdmet-i hāk-i derūn dūr olmayınca bilmedüm
Devlet-i dīdārı maḫhūr olmayınca bilmedüm

10

[TERCİ'-BEND]*

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

I

- 1 Gelün ey ehl-i başîret sözüm idrāk eyleñ
Hāk iken menzilünüz zirve-i eflāk eyleñ
2 Qalmasun ḥātırıñuz ğamla feraḥnāk eyleñ
Nāzır-ı ehl-i dil oluñ nazarı pāk eyleñ
3 H^vār baqmañ fuqarā fırqasıñuñ ħırqasına
Aldılar her biri bir tağı delüp arqasına

II

- 1 Bunlaruñ her biri bir yirde nıgehbānlardur
Mışe-i faqr u fenā bekçisi arslanlardur
2 Yār için başa kıyar cāna kıyar cānlardur
Şuretā gerçi gedā ma'nide sulṭānlardur
3 H^vār baqmañ fuqarā fırqasıñuñ ħırqasına
Aldılar her biri bir tağı delüp arqasına

III

- 1 'İzzet isterseñüz ol fırqaya 'izzetle baqun
Zerrece ğayretünüz var ise ğayretle baqun
2 Merḥamet ehli oluñ anlara himmetle baqun
Gözleñüz her birine dīde-i 'ibretle baqun
3 H^vār baqmañ fuqarā fırqasıñuñ ħırqasına
Aldılar her biri bir tağı delüp arqasına

IV

- 1 Zāhirā kendülerin eylediler ḥ^vār u ḥaḫır
Ma'nide her biridür mülk-i ḫanā'atde emır
2 Pertev-i mihr gibi her birisi 'ālemgır
Tāc-ı ḫurşīd ü felek anlara evreng ü serfır
3 H^vār baqmañ fuqarā fırqasıñuñ ħırqasına
Aldılar her biri bir tağı delüp arqasına

10 İM 28b-29a; BM 20b-21a.

* Başlık: MÜSEDDES İM, - BM. Manzûme İM'de "Müseddes" başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, ilk bendinin mukaffâ olmaması sebebiyle tercî-bent olarak değerlendirilmiştir.

II-2 - BM.

III-2 birine: birini İM.

V

- 1 Çeşm-i inşâf ile anlara **Kabûlî** nazar it
 2 albünjî gerd-i küdüretle oma bî-keder it
 3 Saa besdür bu naşîhat sözüñjî muhtaşar it
 H'âr bamañ fuarâ fırasınun ırasına
 Aldılar her biri bir ağı delüp arasına

11

MÜSEDES*

[mefâ'ılün mefâ'ılün fe'ülün]

I

- 1 Vişâl-i dil-bere olan mülâkî
 Çeker elbette derd-i iftirâı
 2 Yiter çekdüñ belâ-yı iştiyâı
 Gel ey bî-çâre şobet yine bâkî
 3 Budur devr-i zamânuñ ittifâı
 Olur her bir vişâlün bir firâı

II

- 1 Mey-i câm-ı maabbet olsa şâfî
 Olurdı aste-i hicrâna şâfî
 2 Bu sözde kimsenün yodur ilâfî
 Degüldür mes'ele od itilâfî
 3 Budur devr-i zamânuñ ittifâı
 Olur her bir vişâlün bir firâı

III

- 1 Dem-i vuşlat gibi bir hoş dem olmaz
 Velî hicrânı birle 'âlem olmaz
 2 Vişâl ümmîdin itmez âdem olmaz
 Fe-emmâ her zamân u her dem olmaz
 3 Budur devr-i zamânuñ ittifâı
 Olur her bir vişâlün bir firâı

IV

- 1 Maabbet ey göñül minetsüz olmaz
 Sa'âdet âdeme himmetsüz olmaz
 2 Na'ım-i 'âıbet zametsüz olmaz

11 İM 29a-29b; BM 21a-21b.

* Başlık: - BM.

3 Dem-i vuşlat ğam-ı fūrķatsüz olmaz
Budur devr-i zamānuñ ittifaķı
Olur her bir vişālün bir firāķı

V

1 **Ķabūli** vuşlat isterdün Ħudādan
Naşib itdi anı bir bī-vefādan
2 Velī ħālī degül cevr ü cefādan
Beķā umma vişāl-i dil-rübādan
3 Budur devr-i zamānuñ ittifaķı
Olur her bir vişālün bir firāķı

12

MÜSEDDES*

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

I

1 Ser-i kūyuñda varup niçeye dek dād ideyin
Ħāk-i rāhuñ niçe bir āh ile ber-bād ideyin
2 Niçe bir eyledüğün zulmi añup yād ideyin
İşigünde niçe bir nāle vü feryād ideyin
3 Bunca feryādum işitdün dimedün dād ideyin
Sen ki dād itmeyesin ben kime feryād ideyin

II

1 Bendeñe cevr ü cefā eylememek ķābil iken
Bāb-ı inşāf u ‘adāletde özün kāmil iken
2 Zāt-ı nīkū-şıfatuñ ma‘delede ķābil iken
Bu ‘acebdür ki özün pādşeh-i ‘ādil iken
3 Bunca feryādum işitdün dimedün dād ideyin
Sen ki dād itmeyesin ben kime feryād ideyin

III

1 Niçe bir bezm-i firāķ içre terennüm ideyin
Niçe bir süz u ħarāretle tekellüm ideyin

12 İM 29b-30b; BM 21b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 796, 12a(Baştan eksik); Divan-ı Maksadî ve Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 2745, 24a-24b. Bu manzûmenin mütekerrir beyti aynı zamanda Âzerî’ye atfedilmektedir. Nitekim şu yazma mecmu‘alarda beyit Âzerî’nin olarak gösterilmiştir: Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 4277, 56b-57b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 6774, 63b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. Ceb 812, 12a-12b. Ayrıca bu beytin geçtiği ve Âzerî mahlasıyla kayıtlı bir müseddes, yine bir mecmuadan hareketle ve dört bent halinde Ahmet Mermer tarafından Latin harfleriyle yayınlanmıştır. Bk. “Âzerî İbrahim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl’i”, **MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi**, Âmil Çelebioğlu Armağanı, S. 7 (1993), s. 479.

* Başlık: - BM, MÜSEDDES-İ ĶABŪLİ Mecmu‘a.

2 Dimedüñ nâlem işitdükde teraḥḥum ideyin
 Seni qoyup varayın kime tazallum ideyin
 3 Bunca feryādum işitdünj dimedünj dād ideyin
 Sen ki dād itmeyesin ben kime feryād ideyin

IV

1 Terk-i ser kıлмаğı yoluñda ben İcād itdüm
 Nola ‘âlemde añılsa bir eyü ad itdüm
 2 Şarşar-ı āhum ile kūyuñı ber-bād itdüm
 Giceler şubḥa degin nâle vü feryād itdüm
 3 Bunca feryādum işitdünj dimedünj dād ideyin
 Sen ki dād itmeyesin ben kime feryād ideyin

V

1 Mürğ-ı dil olmadı ey gönca elünjden āzād
 Hāne-i qalb-i **Qabül**i nice olsun ābād
 2 Bilmezin kime şikāyet ideyin senden dād
 Senünj ey zālīm-i bī-dād elünjden feryād
 3 Bunca feryādum işitdünj dimedünj dād ideyin
 Sen ki dād itmeyesin ben kime feryād ideyin

13

MÜSEDDES*

[mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]

I

1 Cihānuñ şimdi sensin şāh-ı ‘ālī-şānı sulṭānum
 Bugün devrān senünjdür süregör devrānı sulṭānum
 2 Saña işmarladılar milket-i ‘Oşmānı sulṭānum
 Güneşdür altun üsküfle qapunj derbānı sulṭānum
 3 Qulunjdur ol qapunuñ bende-i fermānı sulṭānum
 Maḥall-i merḥametdür ber-murād it anı sulṭānum

II

1 Refiқunj Hāzret-i Hıızr-ı Nebī yārünj Sikenderdür
 Şalarsañ tığunj a‘dā üzre manşür u muzafferdür
 2 Hıızür-ı Hāzret-i Hāqdan murādātuñ müyesserdür
 Ne isterseñ qapumdan iste virdüm diyecek yerdür
 3 Qapunjda bu qulunj da bī-garaż bir toğrı çākerdür
 Maḥall-i merḥametdür ber-murād it anı sulṭānum

13 İM 30b-31a; BM 22a.

* Başlık: DİGER İM.

III

- 1   Çarâr u şabra şimdi yir bulunmaz kış kıyâmetdür
Zamân-ı ‘azl ise rûz-ı kıyâmetden ‘alâmetdür
2   Dem-i luşf [u] zamân-ı ‘âtıfet vaqt-i ‘adâletdür
Bulup bir nâ-murâdı ber-murâd itmek sa‘âdetdür
3   Çuluñ üftâdedür ammâ sezâvâr-ı ‘inâyetdür
Mağall-i merğametdür ber-murâd it anı sulțânüm

IV

- 1   Vezîr-i a‘zam u şâh-ı mu‘azzam zât-ı ekremsin
Cenâb-ı Ğazret-i Ğağdan mü‘eyyedsin mükerremsin
2   Ğayât-ı ‘âleme ‘adlün sebebdür cân-ı ‘âlemsin
‘Adâletde Anuşırvân u bezl itmekde Ğâtemsın
3   Çuluñdur bu dil-i şeydâ eger dirseñ benüm nemsin
Mağall-i merğametdür ber-murâd it anı sulțânüm

V

- 1   Zimâm-ı rağş-ı furşat elde iken şurma iğşân it
Çerâğ uyarığör kendü elünle yağ fürüzân it
2   Sağa da şalacak ‘âlemde oldur öyle iz‘ân it
Güle bağ herkese Ğulğunla dünüâyı gülistân it
3   Dil-i bî-çârenün luşf eyle bir derdine dermân it
Mağall-i merğametdür ber-murâd it anı sulțânüm

VI

- 1   Cihâna sâye şalan nağl-i Ğadd-i ser-bülendüñdür
Zemîne pâye-i devlet ise pây-ı semendüñdür
2   **Çabûlî** gibi ‘âlem Ğalğı ‘abd-i Ğalğa-bendüñdür
Belî her kişi Ğâlince giriftâr-ı kemendüñdür
3   Çuluñdur eski bendeñdür Ğarîbüñ derdmendüñdür
Mağall-i merğametdür ber-murâd it anı sulțânüm

14

[TERCÎ-BEND]*

[mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün]

I

- 1   Ey manşıb isteyen berü gel benden al Ğaber
Merd-i Ğabîr olan kişiye bir Ğaber yiter

V-3 Mağall-i merğametdür ber-murâd it anı sulțânüm: - İM.

VI-3 çuluñdur: çuluñ Ğod BM.

14 İM 31a-32a; BM 22a-23a.

* Başlık: MÜSEDDES İM, - BM Manzûme İM’de “Müseddes” başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, ilk bendinin mukaffâ olmaması sebebiyle tercî-bent olarak değerlendirilmiştir.

2 Başmaz kemāle Şimdi kişi māludur nazār
 Vāfirce mālā kādīr iseŇ her iŐuŇ biter
 3 Zātıyla kişi maŇşīb alurmuş zamān ile
 Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

II

1 ‘İlm ehlinüŇ içinde olan inkisārı gör
 Erbāb-ı cehle Şimdi olan i‘tibārı gör
 2 MaŇşīb gerekse bir şapuya sen de varıgör
 Var sen de bir şarık ile bir şaş ıkarıgör
 3 Zātıyla kişi maŇşīb alurmuş zamān ile
 Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

III

1 AŇılmaz ol ki ‘ilm ile nām u niŐānı var
 AnuŇ ki mālı olmaya anuŇ ne Őānı var
 2 Devlet anuŇ ki bir aĝaya iķtirānı var
 ZātıuŇ zamānuŇ aŇma anuŇ da zamānı var
 3 Zātıyla kişi maŇşīb alurmuş zamān ile
 Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

IV

1 Evvel zamān efendi zamān-ı amān imiş
 Fi‘l-cümle ‘ilme mālīk olanlar fülān imiş
 2 ‘İlm ehli kām-rān u kemāl ehli hān imiş
 Hāyfā vü řasretā ki zamān ol zamān imiş
 3 Zātıyla kişi maŇşīb alurmuş zamān ile
 Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

V

1 TürcüŇ ĝalīzi Kürd-i kerihüŇ yezīdi ol
 Tek mālīk olsun ehl-i ĝınānuŇ ferīdi ol
 2 Yir yoķ faķīre ‘ilm ile ‘aŐruŇ vaĥīdi ol
 DehrüŇ gerek Cüneydi gerek Bāyezīdi ol
 3 Zātıyla kişi maŇşīb alurmuş zamān ile
 Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

VI

1 AŇma zamānuŇı Őaķın ey a‘del-i ķuzāt
 Zātum řavī durur diyene olmaz iltifāt
 2 Virilmez aķçesüz kişiye aķelü cihāt
 AlduŇ cevābı ister iseŇ ger reh-i necāt
 3 Zātıyla kişi maŇşīb alurmuş zamān ile
 Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

VII

- 1 Şimdi zamān edāniye minnet zamānıdur
Çıkdı erāzil ortaya zillet zamānıdur
2 Bİ-kes ayağda kâhile himmet zamānıdur
Bağmaz kimesne sākite cür'et zamānıdur
3 Zātıyla kişi manşib alurmuş zamān ile
Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

VIII

- 1 Manşib gerekse bir kapuya istinād idüğ
Birisin ortaya çıkaruñ ya mezād idüğ
2 Kim arturursa manşib anuñdur ziyād idüğ
Turmañ 'inādı çoñ sözüme i'timād idüğ
3 Zātıyla kişi manşib alurmuş zamān ile
Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

IX

- 1 Güş it **Ķabūli** kavlin[i] şāhib-kemāl iseñ
'İlm adın aña kimseye gel ehl-i hāl iseñ
2 Baş ağrıdur kelāmuñ eger bī-me'āl iseñ
Gel sen de böyle mālīk-i māl ü menāl iseñ
3 Zātıyla kişi manşib alurmuş zamān ile
Şimdi ne zāt ile alunur ne zamān ile

15

TESDİS-İ ĶABŪLİ

[mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün]

I

- 1 Gel ey dil-ber ğam-ı hücrüñle bağrum kan olur sensüz
Dutuşur nār-ı hasretle göñül sūzān olur sensüz
2 Kül olup cümle eczāmuz beden rīzān olur sensüz
İşüm her rüz u şeb feryād ile efgān olur sensüz
3 Ciger biryān u göz giryān u dil nālān olur sensüz
Muhaşşal başuma 'ālem benüm zindān olur sensüz

II

- 1 Eger çorsañ beni künc-i belāda āh u zār ile
Dil-i nā-şādumuz dağı çalursa inkisār ile
2 Firākuñ hem-dem olup gelse bu ben hāksār ile

3 Kılursam dil-berā bu ārzūyı intizār ile
 Ciger biryān u göz giryān u dil nālān olur sensüz
 Muḥaṣṣal başuma ‘ālem benüm zindān olur sensüz

III

1 Gelüp meclisde ey ğonca-dehen gülüp açılmazsañ
 Beni maḥzūn idüp aġyār-ı bed-ḥūdan kesilmezseñ
 2 Başarsañ dīde vü dāmān-ı iḥsānuḡla silmezseñ
 Eger bir bendeḡe cānā vaşluḡ va‘de kılmazsañ
 3 Ciger biryān u göz giryān u dil nālān olur sensüz
 Muḥaṣṣal başuma ‘ālem benüm zindān olur sensüz

IV

1 Varup yoluḡda ey sīmīn-semen yüz yire urmazsam
 Kemīne bende-i fermān olup қаpuḡda ṡurmazsam
 2 Yüzüm gözüm ayaġuḡ tozına her bār sürmezsem
 Cihānda ey perī-şüret seni bir ān görmezsem
 3 Ciger biryān u göz giryān u dil nālān olur sensüz
 Muḥaṣṣal başuma ‘ālem benüm zindān olur sensüz

V

1 Firāḡuḡla **Ḳabūli** gibi ḡalup ḡ‘ār u zār oldum
 Dem-ā-dem ṡurmaz aḡar eṡk-i çeşm-i cūy-bār oldum
 2 Başumdan gitdi ‘aḡlum cümleten hep tār-mār oldum
 Düşüp bir ḡüşede ḡaldum ten-i bī-i‘tibār oldum
 3 Ciger biryān u göz giryān u dil nālān olur sensüz
 Muḥaṣṣal başuma ‘ālem benüm zindān olur sensüz

16

ĠAZEL-İ SULTĀN TAḤMĪS-İ ḤOD*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

I

1 *Rāḡat olmazsın dilā tā görmeyince yārūḡi*
 2 *Baḡmayınca aḡa teskīn idemezsin nāruḡı*
 3 *Şabr u ārām idemezsin görmeseḡ dil-dāruḡı*
 4 *Varuḡı terk itmeyince göremezsın yārūḡı*
 5 *Bilürüm gördükde anı terk idersin varuḡı*

II

16 İM 32a-32b; BM 23a. Tahmis edilen manzûme için bk. Kırkılıç, agt, C. II, s. 476. Manzûmenin buradaki ile Murâdî Divanı’ndaki şekli arasında bazı farklar vardır.

* Başlık: ĠAZEL-İ ḤAZRET-İ SULTĀN MURĀD-I RÜŞEN-NĪHĀD TAḤMĪS-İ MUṡARRAF-I ḲABŪLĪ-İ NĀ-MURĀD BM.

- 1 *İster iseñ bulmağā vaşl-ı habîbi cān ile*
 2 *Ser virür sır şaķınursın sîne-i sūzān ile*
 3 *Dönme ķavlünđen Nesîmîveş ten-i ‘uryān ile*
 4 *Çünki sırr-ı ‘ışķı fāş itdünđ dil-i nālān ile*
 5 *Cānı terk eyle yüri Manşürveş dik dāruñı*

III

- 1 *Eyle deryā kendünđi gel ķatreliķden ol ħalāş*
 2 *Degme derd ile küdüret bağlama ey merd-i ħāş*
 3 *Terk-i nāmūs itmeyince nāmdār olmaz ħalāş*
 4 *‘Ār iderseñ idemezsin yāre ‘arz-ı iĥtişāş*
 5 *İster iseñ vuşlatı terk eyle nām u ‘āruñı*

IV

- 1 *Oldı ħāsından ħabîbüñ dāyimā şen şubĥ u şām*
 2 *Ŧoldı enfās-ı reyāĥın-i maĥabbetle meşām*
 3 *Sİnede sūz u ħarāretdür dilā berd-i selām**
 4 *Āteş-i Nemrüd-ı ‘ışķ-ı dil-bere cān at müdām*
 5 *Eyleye gülzār-ı İbrāĥîmveş tā nāruñı*

V

- 1 *Ey **Murādî** gel ħalāş olmaķ dilerseñ dem-be-dem*
 2 *Şaķla sırruñ keşf-i rāz itme çekersin çok nedem*
 3 *Kāşif-i esrār olan başmaz reh-i ‘ışķa ķadem*
 4 *Maĥrem-i ‘ışķ ol **Ķabûlî** gibi çekme derd ü ġam*
 5 *Key şaķın nā-maĥreme keşf eyleme esrāruñı*

17

GAZEL-İ SULTĀN TAĤMİS-İ ĤOD*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

I

- 1 *Ey göñül cānān ilinden bir ħaber tıyduñsa gel*
 2 *Cānib-i cānāneye ĥüsn-i nażar tıyduñsa gel*
 3 *Āftāb-ı ‘ışķdan bir zerre ger tıyduñsa gel*
 4 *Şu‘le-i nār-ı meveddetden şerer tıyduñsa gel*

IV-1 Mısra Murādî Divanı’nda şu şekildedir: Ol rızāsında ħabîbüñ dā‘imā sen şubĥ u şām.

* “Biz: «Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve zararsız ol» dedik” anlamındaki âyete işaret edilmektedir.
Kur’ân-ı Kerîm, 21/69.

17 İM 33a-33b; BM 23a-23b; Gencîne-i Eş’âr (Şiir Mecmuası), 06 Mil Yz. A 1641, 173b-174a.
 Tahmis edilen manzûme, Kırkkılıç’ın hazırladığı Murādî Divanı’nda ve **Sultan III. Murad** kitabında bulunamamıştır.

* Başlık: - BM. Manzûme, bahsedilen mecmu’ada ise, “Ġazel-i Ķabûlî Taĥmîs-i Sultān Murād” başlığıyla yazılmıştır.

5 *Lem‘a-i nūr-ı maḥabbetden eṣer tıyduṣa gel*

II

1 *‘Ālim-i muṭlaḳ odur kim bile kendü nefsinı*
 2 *Pāk ide gerd-i kederden sile kendü nefsinı*
 3 *Jeng-i miḥnetden mücellā kıla kendü nefsinı*
 4 *Virmeye küy-ı fenāda yile kendü nefsinı*
 5 *Men ‘aref sırrı tārīḳinden güzer tıyduṣa gel*

III

1 *Mevc urup ger baḫr-i a‘zam gümlerse güm güm hemān*
 2 *Ġarḳ-ı tūfān-ı ḫavādiṣ olsa ger ḫalk-ı cihān*
 3 *Ṭolsa emvāc-ı zevāhirden zemīn ü āsmān*
 4 *Cūṣa gelse ḳatresi olur biḫār-ı bī-kerān*
 5 *Ṣalma cismün rāh-ı ‘ıṣḳ iḳre ḫaṭar tıyduṣa gel*

IV

1 *Mā ‘arefnādan ḫabīr olmaz nebī vü ger velī*
 2 *Herkes’ ‘arefnāk adın yād itmekdür efḫali*
 3 *Ma‘rifet bābında olmaz her kiṣinün medḫali*
 4 *Ḳalb-i zāhid pertev-i ‘ıṣḳ ile olmaz müncelī*
 5 *Leyle-i zūlmāda ger nūr-ı ḳamer tıyduṣa gel*

V

1 *‘ıṣḳ ile bilgil **Murādī** başa çıḳmaz kimsene*
 2 *Seng-i bīdād ile ḳaṣr-ı ‘ıṣḳı yıḳmaz kimsene*
 3 *Lezzet almayınca ‘ıṣḳ ile ḳanıḳmaz kimsene*
 4 *Ṣerbet-i ‘ıṣḳı **Ḳabūlī** gibi şıḳmaz kimsene*
 5 *Ḳand-i ‘ıṣḳuṅ lezzetin zerre ḳadar tıyduṣa gel*

18

ĠAZEL-İ SULTĀN MURĀD TAḤMĪS-İ ḤOD*

[*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

I

1 *‘Āṣıḳ degül şu kimse ki ‘aynında āb ola*
 2 *Sīrāb şanasın anı kim ol serāb ola*

II-5 “Men ‘aref”, hadis olduğu rivayet edilen “Men ‘arefe nefsehu feḳad ‘arefe Rabbehu” sözünden kısaltmadır. Serdaroğlu, age, s. 118; Yılmaz, age, s. 122-123.

IV-1 “Mā-‘arafnā”, “Seni bilmedik” anlamında sufilerce hadis kabul edilen bir sözden alınmadır. Yılmaz, s. 117.

V-3 BM’de 3 ve 4. mısralar yer değiştirmiştir.

18 İM 33b-34a; BM 23b. Kırkkılıç’ın çalışmalarında Murādī’nin bu gazeline rastlanmamıştır.

* Başlık: - BM.

3 K albinde h alet olmaya p r-ink l b ola
4 ‘AŐıŐ m  dırsin aÇa ki b -s z u t b ola
5 ‘AŐıŐ odur ki  ark ile baŐrı keb b ola

II

1 Da‘v -y  ‘ışk ider çok olur l k ma‘ni yok
2  sb ta gelse Ő ret-i z hirde da‘vi yok
3 Da‘vi olur m  Ő hid-i v hidle ġayrı yok
4 Ma‘nide ehl-i ‘ışk olanuŐ mişli ‘ayn  yok
5 Ma‘n  odur ki  almaya t b anda t b ola

III

1 Ululuk isteyen iki ‘ lemde ey gönül
2 Elden  omaz tev zu‘ı her demde ey gönül
3 Kibr olmamaŐ gerek durur  demde ey gönül
4 ‘ zzet uman cih nda reh-i ġamda ey gönül
5 Cehd eylesün ki  albi anuŐ n t r b ola

IV

1 Feth eyle derd-i nefs ni Fett ha  ut yüzün
2 Keşf-i  aŐ y ka iriŐem dirseŐ a  g z n
3 Kesr it z c c-ı  alb ni gösterme kendözün
4 Mift h-ı  ufl-ı maŐzen-i sırr eyle her s z n
5 Müşkil iŐ nde ister iseŐ feth-i b b ola

V

1 Dişle **Mur di** sözlerini g Ő-ı c na al
2 Dürr-i kel m-ı p kini sem‘-i rev na al
3 EŞ‘ r-ı  bd rını dürc-i deh na al
4 Nazm-ı Şeh-i cih nı **Kab li** bey na al
5 Her  arfini yazarsaŐ eger bir kit b ola

19

 AZEL-  SULT N MUR D TAŐM S-  HOD*

[fe‘il t n mef ‘ilün fe‘ilün]

I

1 H zin-i ‘ışk olan bey nı  odı
2 ŐaŐladı sırrını ‘ay nı  odı
3 MaŐzen-i dilde sırr-ı c nı  odı
4 Kendü dilleŐdi hem-zeb nı  odı

19  M 34a-34b; BM 23b-24a. Kırkkılıç’ın çalışmalarında Mur di’nin bu gazeline rastlanmamıştır.

* Başlık: - BM.

5 *Rū-be-rū oldu tercemānı kıodı*

II

1 *Zāhir oldu zuhūra virdi mecāl*
 2 Perde keşf oldu hep tıyıldı me'āl
 3 Şadr-ı bātında kāmīl idi cemāl
 4 Perdedār idi çehre-i āmāl
 5 *Anı terk eyledi nihānı kıodı*

III

1 *Sırr-ı ışka çü mazhar oldu pedīd*
 2 Nā-bedīd idi 'āşık-ı nevmīd
 3 Varını virdi yāre oldu sa'īd
 4 Geçdi cān u cihāndan oldu ba'īd
 5 *Cānı terk eyledi cihānı kıodı*

IV

1 *Minber-i himmete 'urūc idüben*
 2 Süllem-i 'ıřkıdan ĥurūc idüben
 3 'Ālem-i şevkıde vülūc idüben
 4 Bedeni kıal'asın vülūc idüben
 5 *Bes nihān eyledi 'ayānı kıodı*

V

1 *Bu **Murāduş** rumūzın ağıladı şol*
 2 Keşf-i rāz itmedi gözetdi uşūl
 3 Gel **Ķabūli** bu remzi eyle kıabūl
 4 Kim ki bir zerresine buldı vüşūl
 5 *Terk-i dūnyā idüp bu cānı kıodı*

20

ĶAZEL-İ SULTĀN MURĀD TAĦMĪS-İ ĦOD*

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]

I

1 *Cefā vü cevri çekmekde göñül āzürde-ĥāl oldu*
 2 Beden bī-tāb u tākat ten za'īf ü bī-mecāl oldu
 3 Dil-i bī-tāqate āsūde-ĥāl olmaķ muĥāl oldu

V-3 gel: kııl BM / eyle: sen de BM.

V-5 idüp: kıılıp İM.

20 İM 34b-35a; BM 24a; Gencīne-i Eş'ār (Şiir Mecmuası), 06 Mīl Yz. A 1641, 174a-174b. Kırkkılıç'ın çalışmalarında Murādī'nin gazeline rastlanmamıştır.

* Başlık: TAĦMĪS BM. Manzūme, ilgili mecmuada, "Ķazel-i Kıabūli Taĥmīs-i Sultān Murād" başlığıyla yazılmıştır.

4 Reh-i 'ışk [u] maḥabbetde vücūdum pāy-māl oldı
5 *En'ıs ü mūnis ü hem-rāh-ı dil ğamla melāl oldı*

II

1 *Nice dil olmasun ḥayrān u zār eydüḡ bize bi'llah*
2 Bize cevr ü cefādan ol perī ḥālī degül her gāh
3 Belā vü derd ü miḥnetdür dilümden olmadı āgāh
4 Ḥayāl-i ḥ^vāba döndi rüz-ı vaşl-ı dil-ber-i dil-ḥ^vāh
5 *Ne kim gördiyse bu dīde aḡa cümle ḥayāl oldı*

III

1 *'Aceb bilsem nedür çāre ḥalāşa derd-i dünyādan*
2 Belā vü derd ü ğam ayrılmadı bu ḡalb-i şeydādan
3 Devāsuz derde düşdüm olmadı dermān eṭibbādan
4 Ḥalāş olmak naşlb olmadı cevr-i devr-fersādan
5 *Bu fūrḡat yāyını çekmekle ḡaddüm hem-çü dāl oldı*

IV

1 *Bu çeşmümden aḡar damlar durur her dem-be-dem demler*
2 Benümçün ḡanlar aḡlarsa nola āh idüp ādemler
3 Nedür cevr ü cefā-yı dehrden bu çekdüğüm ğamlar
4 Aḡan ḥün-āb-ı dildür dīdeden şanma çıkar nemler
5 *Yüzüm zerdı benüm her demde hem-çün lāle āl oldı*

V

1 ***Murādī** nice bir hicrān elinden yaḡa çāk itsün*
2 Mekānın gūşe-i fūrḡat turaḡın zīr-i ḡāk itsün
3 Nice bir zehr-i ḡahr-ı hicr ile kendin helāk itsün
4 ***Kabūlī** nice bir derd ile āh-ı sūznāk itsün*
5 *Umar bir gün o Mevlādan diye rüz-ı vişāl oldı*

21

ĠAZEL-İ SULTĀN MURĀD TAḤMĪS-İ ḤOD*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

I

1 Devr elinden infi'ālüm vardur
2 Mülk-i dilde iḡtilālüm vardur
3 Vaşfa gelmez şad melālüm vardur
4 *Şerḡe şıḡmaz vaşf-ı ḡālüm vardur*
5 *Ḥarf-i yekde biḡ maḡālüm vardur*

21 İM 35a-35b; BM 24a-24b. Kırkkılıç'ın çalışmalarında Murādī'nin gazeline rastlanmamıştır.

* Başlık: - BM.

II

- 1 Cān gözin açdum niķābın keşf idüp
 2 Cismi çāk itdüm hiçābın keşf idüp
 3 Levha baķdum sīne bābın keşf idüp
 4 *Ḳur'a şaldum dil kitābın keşf idüp*
 5 *'İşk içinde yahşı fālüm vardur*

III

- 1 Ehl-i 'ışka manzar olmaķ kaşdına
 2 Luţf-ı Ḥaķķa mazhar olmaķ kaşdına
 3 Tābi'īne server olmaķ kaşdına
 4 *Reh-nümā vü reh-ber olmaķ kaşdına*
 5 *'Ayn-ı 'ilm ile hayālüm vardur*

IV

- 1 Gitdi hātırdan nuķūş-ı İn ü ān
 2 Ğayrı hālet tıydı şimdi gūş-ı cān
 3 Ehl-i hāl olduķca lāl oldı zebān
 4 *Ḳāl u ķılden çün güzer ķıldı lisān*
 5 *Ğayrı kavı ile maķālüm vardur*

V

- 1 Kıl **Ḳabūli** ittiḥādı 'ışk ile
 2 Muḥkem eyle i'tikādı 'ışk ile
 3 Maḥrem it sırr-ı fu'adı 'ışk ile
 4 *Çünki hem-demdür **Murādī** 'ışk ile*
 5 *Şanmañuz şādem melālüm vardur*

22

TAḤMİS-İ ḤOD ĞAZEL-İ MAḲĀLİ*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

I

- 1 Biz melāmet-dīde birkaç deşt-i ğam-gerdīdeyüz
 2 Kākül-i ḥam-der-ḥam-ı dil-ber gibi piçīdeyüz
 3 Dil remīde ğayrdan dil-berle ārāmīdeyüz
 4 *Yārdan ḥursend ü a'dādan melāmet-dīdeyüz*
 5 *Şākirüz gülden velīkin ḥārdan rencīdeyüz*

22 İM 35b-36a; BM 24b; Mecmu'a-i Eş'âr, TDK Kütüphanesi, Yz. A 503, 41a-41b. Makālî'nin şiri için bk. Kınalı-zāde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarā*, C. 2, s. 922.

* Başlık: - BM.

II

- 1 Gül gibi gülzâr-ı istiğnâda mesken tütalı
 2 Gönçaveş müstaḥkem itdük bend-i gayretle beli
 3 Dimezüz bir ferde dest ü dâmenin tütup belî
 4 *Hâşılı çekdük girîbân-ı ta'alluḡdan eli*
 5 *Serv gibi gülşen-i 'uzletde dâmen-çideyüz*

III

- 1 Biz sipihr-i 'ilm ü fazluz ma'rifetdür bedrümüz
 2 Feyz alan gelsün beri bir ferde yoḡdur ḡadrümüz
 3 Evc-i a'lâdur hilâl-i rûze gibi şadrumuz
 4 *Süfle-tab' olanlar idrâk idemezler ḡadrümüz*
 5 *İrtifâ'-ı ḡadrümüz var 'âlem-i 'ulvîdeyüz*

IV

- 1 Eyleyüp būs-ı dehân-ı teng-i yâri ârzü
 2 Tengnâ-yı 'âlemi şu gibi gezdüñ sū-be-sū
 3 Zerre deñlü ḡalmaḡa yir ḡalmadı şimden girü
 4 *Aḡa ḡaldı kim dehânuñ yâdına ey mâh-rû*
 5 *Başumuz alup 'adem mülkine dek 'azm ideyüz*

V

- 1 Lâleveş göñlüm açılmaz seyr-i bâḡ u râḡ ile
 2 Ey **Ḳabûlî** bir perî yaḡdı vücûdum lâḡ ile
 3 Göz göz itdi cismümi dâḡ-ı cefâ urmaḡ ile
 4 *Biz ki naḡş olduḡ Makâlî ḡalka ḡalka dâḡ ile*
 5 *Rûy-ı yâre baḡmaḡa başdan ayaḡâ dîdeyüz*

23

TAḤMÎS-İ ḤOD ĞAZEL-İ 'AMRÎ*

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

I

- 1 'Azm-i gülgeşt-i büstân eyle
 2 Gül gibi kendüñi 'ayân eyle
 3 Na'ra-i 'ışkı bî-kerân eyle
 4 *Ḳoma bülbül ḡoma fiḡân eyle*
 5 *'İşkî 'âlemde dâstân eyle*

V-3 cismümi: sİnemi BM.

23 İM 36a-36b; Divan-ı Maksadî ve Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 2745, 22a. BM'de bu manzûmenin sadece ilk iki mısraı vardır (24b). Tamamı 9 beyit olan Amrî'nin gazeli için bk. Amrî, **Divan Tenkidli Basım**, Haz. Mehmed Çavuşoḡlu. İstanbul, İÜEF Yayınları, 1979, s. 131.

* Başlık: - BM. Manzûme, bahsedilen mecmu'ada "Tahmîs-i Ḳabûlî Ğazel-i 'Amrî" başlığıyla yazılmıştır.

II

- 1 Hār-ı ğamdan biraz inildeşelüm
 2 Bir birimize derdümüz deşelüm
 3 Girih-i guşsa-i dili şeşelüm
 4 *Kaçma bizden senünle dilleşelüm*
 5 *Niyedür nâlişün beyân eyle*

III

- 1 Evc-i a'lâda âşyân-sâz ol
 2 Nesr-i t̄âyirle lâne-perdâz ol
 3 Mürġ-i lâhût ile hem-âvâz ol
 4 *Alçağ uçma bülend-pervâz ol*
 5 *'Arşa çık anda âşyân eyle*

IV

- 1 Şavt-ı nâleñ nidâ-yı kıuds olsun
 2 Semt-i seyrün hevâ-yı kıuds olsun
 3 Hem-cenâhuñ hüma-yı kıuds olsun
 4 *Cilvegâhuñ fezâ-yı kıuds olsun*
 5 *'Azm-i şahrâ-yı lâ-mekân eyle*

V

- 1 Bülbül-i dil **Qabüliyâ** her bâr
 2 Hār elinden figân idüp ağlar
 3 Bir gülün 'ışkı ile leyl ü nehâr
 4 *Yâ İlâhî beni de bülbülvâr*
 5 *'Amriyem zâr u nâ-tüvân eyle*

24

TAHMİS-İ HOD*

[mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün]

I

- 1 Yüri ey meskenüm küy-ı nedâmet eyleyen tâli'
 2 Libâsum köhne-i şâl-ı felâket eyleyen tâli'
 3 Vücüdüm pây-mâl-i râh-ı miñnet eyleyen tâli'
 4 *Cihân içre beni dâyim melâmet eyleyen tâli'*
 5 *Felekden herkese kârum şikâyet eyleyen tâli'*

24 İM 36b-37a; Divan-ı Maksadî ve Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 2745, 22a-22b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. Ceb 319, 25a-25b.

* Başlık: TAHMİS-İ QABÜLİ ĞAZEL-İ 'ADLİ Mecmu'a (A 2745), ĞAZEL-İ 'ADLİ TAHMİS-İ QABÜLİ Mecmu'a (Ceb 319).

II

- 1 Dili bend-i belādan nice āzād ideyin bilmem
 2 Yıkılmış hâtırım yā nice ābād ideyin bilmem
 3 Kimün ayağına yüzler sürüp dād ideyin bilmem
 4 *Sitārem yoğ felekden kime feryād ideyin bilmem*
 5 *Yüri ey hâtırım dāyim şasāvet eyleyen tāli‘*

III

- 1 Çıkarsa her gice evc-i sipihre yiridür nālem
 2 Hālāş olmağ için ğamdan cihānda bulmadum bir dem
 3 Düşer hāke şüreyyā-yı sirişküme nitekim şebnem
 4 *Düşen rüy-ı zemīne her gice encüm gibi her dem*
 5 *Gözümün yaşı kânın hāk-i zillet eyleyen tāli‘*

IV

- 1 Yaşum eşk içre şalup zevrağ-ı cism-i pür-efġarı
 2 Belā deryāsına düşdüke bir dem kılmayup yāri
 3 Ğarığ-ı lücce-i ğam eyleyüp bu cān-ı bīmāri
 4 *Şalup girdāb-ı baħr-ı fūrķate fülk-i dil-i zāri*
 5 *Beni zār-i felekde pür-felāket eyleyen tāli‘*

V

- 1 Cüdā idüp ser-i küy-ı dil-ārādan dil-i zāri
 2 **Ķabūli** gibi giryān eyleyüp bu çeşm-i hūnbāri
 3 Bizi maħrūm idüp yār ile hem-dem kıilup aġyāri
 4 *Bu deħr-i bī-vefāda hem-dem-i aġyār idüp yāri*
 5 *Yüri ey baħt-ı Adliye ‘adāvet eyleyen tāli‘*

25

TAĦMİS-İ ĦOD ĞAZEL-İ ‘ADLİ

[mefā‘lün mefā‘lün fe‘ülün]

I

- 1 Bahār-ı hurremī devrāna ħalmaz
 2 Dem-i zevķ u sürür insāna ħalmaz
 3 Leťāfet ‘ālemi hūbāna ħalmaz
 4 *Ğüzellik revnaķı sulťāna ħalmaz*
 5 *Beķā-yı salťanat sulťāna ħalmaz*

II

- 1 Vefā kıil bendeġe a‘dāġa raġmen
 2 Dime meylüm aġadur saġa raġmen

3 Baḡa raḡm eylemezsın aḡa raḡmen
4 *Raḡıbe luṡf idersin baḡa raḡmen*
5 *Şaḡın itdüklerüñ sen cāna ḡalmaz*

III

1 Göñül vırānedür hicrānuñ özler
2 Belī genc-i ḡam-ı pinhānuñ özler
3 Fenādur cevri-bī-pāyānuñ özler
4 *Yıḡılmış ḡāṡırum iḡsānuñ özler*
5 *Göñül ‘ıškuñda hiç vırāne ḡalmaz*

IV

1 Gice bir ḡüşede cānāne ḡālī
2 Maḡalli düšdi aḡdum ḡāl-i Bali
3 Ayıḡla olmadı vašl iḡtimāli
4 *Eger mest olsa ḡābildi višālī*
5 *Ne çāre ol güzel mestāne ḡalmaz*

V

1 Ğam-ı zülfiyle ol šuḡ-ı cihānuñ
2 **Ḳabūli** rīsmān yaz oldı cānuñ
3 ‘Acebdür cāna ḡalmaz pehlevānuñ
4 *Yolında cān u baš oynar cüvānuñ*
5 *Ḳanı ‘Adli gibi bir cāna ḡalmaz*

26

TAḤMİS-İ ḤOD ĞAZEL-İ EMRİ

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

I

1 Felek-i bī-amānda neylersin
2 Mihri yoḡ āsmānda neylersin
3 Ğonçasız ḡülsitānda neylersin
4 *Yārsuz bu cihānda neylersin*
5 *Servi yoḡ büstānda neylersin*

26 İM 38a. Emrī’nin gazeli için bk. M. A. Yekta Saraç, **Emrī Divanı**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 227 (G 414). Ancak beyitlerin sırasında ve metinde bazı farklar bulunmaktadır. Ayrıca, aslında beş beyitlik olan gazelin İM’de sadece dört beyti tahmis edilmiştir.

I-3 *ḡülsitānda* kelimesi İM’de *ḡülsitānı* olarak yazılmıştır. Ancak önceki mısralarla kâfiyece uyum bakımından bu şekilde olmalıdır.

I-4 *cihānda* kelimesi İM’de *cihānı* olarak yazılmıştır. Ancak kafiye uyumu bakımından *cihānda* olması gerekir. Nitekim Emrī Divanı’nda da bu şekilde geçmektedir.

I-5 *büstānda* kelimesi İM’de *büstānı* olarak yazılmıştır. Ancak kafiye uyumu bakımından *büstānda* olması gerekir. Nitekim Emrī Divanı’nda da bu şekildedir.

II

- 1 Hıbb-ı Mevlâyı iste gönlünde
 2 ‘Älem-ärâyı iste gönlünde
 3 Yâr-ı zîbâyı iste gönlünde
 4 ‘Işk-ı Leylâyı iste gönlünde
 5 Hây Mecnûn yabanda neylersin

III

- 1 Uçmağa sūy-ı ‘arşa pervâz it
 2 Tarf-ı murğân-ı kudse âgâz it
 3 Nâle kıldıkca nesiri dem-sâz it
 4 *Ey göñül murğ[ı] evce pervâz it*
 5 *Bu türâb âşiyânda neylersin*

IV

- 1 Râh-ı ‘ışk içre dilsin ey Emrî
 2 Râz açmakda dilsin ey Emrî
 3 Yâ **Ķabûlî** ne bilsin ey Emrî
 4 *Çünkü ‘âşık degülsin ey **Emrî***
 5 *Söyle kûy-ı fülânda neylersin*

27

MUĶHAMMES*

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

I

- 1 Künc-i mihnetde hâzîn ü zâr u giryân olduğum
 2 Dâr-ı ğurbetde ğarîb ü ğamla nâlân olduğum
 3 Râh-ı ğamda hâkveş hâtır-perîşân olduğum
 4 Tekye-i ‘ışka varup cân ile ‘üryân olduğum
 5 Hep senüñçündür benüm yolında ğurbân olduğum

II

- 1 Vâdi-i râh-ı belâda ‘âşık-ı bî-bâkler
 2 ‘Āşık-ı bî-bâklerde sîne-i şad-çâkler
 3 Sîne-i şad-çâklerde hâtır-ı ğamnâkler
 4 Hâtır-ı ğamnâklerde âh-ı âteşnâkler
 5 Hep senüñçündür benüm yolında ğurbân olduğum

27 İM 38a-38b; SB 86b-87a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, TDK Kütüphanesi, Yz. A 503, 53a-53b.

* Başlık: TAĶMÎS-İ ĶOD İM.

I-3 hâkveş: hâk olup İM.

I-4 varup: girüp İM.

III

- 1 Şabr idüp her derde 'ışkuñ ihtiyār itdüklerüm
 2 Yoluña nem var ise cümle nişār itdüklerüm
 3 Giriyeden eşk-i revānum cūybār itdüklerüm
 4 Her gice küyuñ tolanup āh u zār itdüklerüm
 5 Hep senünçündür benüm yolında qurbān olduğum

IV

- 1 Devr elinden bir zamān çekdüm nice derd ü belā
 2 Cāna cevr-i yāre şabr eyle diyü kıldum cefā
 3 Bir yaña 'ışkuñ belāsı ta'n-ı a'dā bir yaña
 4 Bu felāketler ihānetler haqāretler baña
 5 Hep senünçündür benüm yolında qurbān olduğum

V

- 1 Kendüyi 'ālemlere 'ışkuñla rüsvā kılduğı
 2 Göñlüni sevdā-yı 'ışkuñ birle şeydā kılduğı
 3 Ağlamaqdan gözleri yaşını deryā kılduğı
 4 Süz-ı 'ışkuñla **Qabül**nün yanup yakılduğı
 5 Hep senünçündür benüm yolında qurbān olduğum

28

TAHMİS-İ HOD ĞAZEL-İ ŞALİH

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

I

- 1 *Āhır oldı 'ömr çün geçdi hevā şimden girü*
 2 *Za'fa yüz tıtdı beden gitdi kuvā şimden girü*
 3 *Tıtmaz el ditrer ayak geldi fenā şimden girü*
 4 *Cām-ı 'işretten çekildüm ben dilā şimden girü*
 5 *Nideyin el virdügin dünyā baña şimden girü*

II

- 1 *Ben cihān sevdālarından çekdüm el ey müdde'ī*
 2 *Da'vi-i bī-vech idüp kılmam cedel ey müdde'ī*
 3 *Da'viye ma'nī gerek lecc itme gel ey müdde'ī*
 4 *Biz fenā virdük senün olsun 'amel ey müdde'ī*
 5 *Ser-te-ser gavgā-yı dehri al saña şimden girü*

III SB'de III ve IV. bentler yer değiştirmiştir.

III-2 SB'de 2 ve 4. mısralar yer değiştirmiştir.

IV-4 ihānetler haqāretler: haqāretler ihānetler SB.

28 İM 39a-39b. Salih Çelebi'nin gazeli için bk. **Divan-ı Sâlih Çelebi (Celâl-zâde)**, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yz. 3846, 49b.

III

- 1 *Pîrlik eyyâmı geldi gitdi eyyâm-ı şebâb*
 2 *Vaqt-i ‘aşr irdi qarîb oldu gurûb-ı âftâb*
 3 *Nehr iken baħr oldu gönlüm gitdi vaqt-i ıztırâb*
 4 *Gitdi ol çağlar ki çağlardı gönül mânend-i âb*
 5 *Şu gibi dil tıflı akmaz her yaña şimden girü*

IV

- 1 *Ṭâyir-i kudsi-i rûh anđı tecerrüd ‘âlemin*
 2 *Evc-i a‘lâya ‘urüc itdi yimez dünyâ gamın*
 3 *Ṭâyirân-ı ‘âlem-i lâhût kıldı maħremin*
 4 *Pâk-bâzân-ı haķıķat içre buldı hem-demin*
 5 *Cife-i dünyâ gamı düşmez baña şimden girü*

V

- 1 *Bir gün âgâh olmaduķ dün gibi geçdi mâ-mezâ*
 2 *Bilmedüñ âħir neye müncer olur bu mâ-cerâ*
 3 *‘Ömrüñi kılduñ **Ķabûlî** gibi yoķ yire hebâ*
 4 *Geçdi ğafletle muķayyed olmaduñ aşlâ aña*
 5 ***Şâlihâ** hâlün nolur bârî añ a şimden girü*

29

TAĦMİS-İ ĦOD

[*mef‘ülü mefâ‘lîlü mefâ‘lîlü fe‘ülün*]

I

- 1 *Cûlar gibi dil geşt-i fezâ istemez oldu*
 2 *Ṭurıldı biraz mihr ü vefâ istemez oldu*
 3 *Zencîr-i ser-i zülf-i dü-tâ istemez oldu*
 4 *Dîvâne-şıfat şît u şadâ istemez oldu*
 5 *Uşlandı gönül derd ü belâ istemez oldu*

II

- 1 *Beyhüde hevâdan dili uşlanmaya dirdüm*
 2 *Rüsvâ-yı cihân ola vü utanmaya dirdüm*
 3 *Gitdüke ħarâb ola şoñın şanmaya dirdüm*
 4 *Çoķ derd ü belâ isteye uşlanmaya dirdüm*
 5 *Uşlandı gönül derd ü belâ istemez oldu*

III

- 1 *Her zevķ u şafânuñ ötesi derd ü belâdur*

2 Sen renc ü ‘anā aḡladuḡuḡ zevḡ u şafādur
 3 Āḡir kişkiye lāzım olan terk-i hevādur
 4 Çıkmaz şoḡı dīvāneliḡuḡ görđi hebādur
 5 Uşlandı göḡül derđ ü belā istemez oldu

IV

1 Şimden girü dil ehl-i şafā semtine düşđi
 2 Toḡruldı reh-i Ḥaḡḡa Hüdā semtine düşđi
 3 Terk itđi hevāyı şuleḡā semtine düşđi
 4 El çekđi fenādan ‘uḡalā semtine düşđi
 5 Uşlandı göḡül derđ ü belā istemez oldu

V

1 Ālām-ı belā ilmiş idi ḡalb-i **Kabūli**
 2 Bilmezđi nedür cānib-i maḡşūda vüşūli
 3 Güm-rāh imiş āḡir giderek aḡladı yolu
 4 Dergāh-ı Ḥudā himmetine yüz tıtdı **Kabūli**
 5 Uşlandı göḡül derđ ü belā istemez oldu

30

ŞARKI*

[8’li Hece Vezni]

I

1 Söz güherdür eyü yatlu
 Diyeḡör göḡül böyl’olur
 2 Ne gelürse acı tatlu
 Yiyegör göḡül böyl’olur

II

1 Ur tāc u taḡtuḡ terkini
 Çıḡar ḡalbünüḡ çirkini
 2 Günine göre kürkini
 Geyegör göḡül böyl’olur

III

1 Ḥaḡ bir cānibe şalınca
 ‘Ālemde murād alınca

V-4 Mısradaki *himmetine* kelimesi vezni bozmaktadır. Yerine, *semtine* gibi bir kelime yazılırsa vezin düzelmektedir.

30 İM 69a-69b; BM 41b.

* Başlık: - BM.

I-1 Yazmalarda manzume boyunca böyl’olur kelimesi *böyle olur* şeklinde kayıtlı ise de burada vezin gereḡi *böyl’olur* yazılmıştır.

2 Naşbüñ saña gelince
Küyegör gönül böyl' olur

IV

1 Şanma 'âlem serserîdür
Aç gözün 'ibret yeridür
2 Her şey' Hakkun mazharıdur
Tuyagör gönül böyl' olur

V

1 Eger şâh u eger bende
Gider karar itmez bunda
2 Öñünce gidene sen de
Uyagör gönül böyl' olur

VI

1 Farq eyle düşmânun dostun
Eyleme kendüñi üstün
2 Pîrler nazarına postun
Yayagör gönül böyl' olur

VII

1 Bakmaz iken göze kaşa
Düşdün **Qabûlî** ataşa
2 Dost yolunda cân u başa
Qıyagör gönül böyl' olur

31

ŞARKI*

[11'li Hece Vezni]

I

1 Nola bülbül gibi feryâd eylesem
Yeñile açılmış bir gülüm vardur
2 Deli göñlüm anuñ ile eglesem
Yine bir saçları sünbülüm vardur

II

1 Berq urur ruñları günden seçilmez
Tolular eldedür sağar içilmez
2 Qıfl urmuş la'line bize açılmaz

---

31 İM 69b-70a; BM 41b-42a.

* Başlık: - BM.

Dilde şerh olunmaz müşkilüm vardur

III

- 1 Baña raḥm eylemez ol ruḥı ālüm
Şimden girü bilmem nic' olur ḥālüm
2 Diñlemez ḥayfumuz ol ḳanlu zālüm
Şimdi 'ıŝḳ ehline pek zulüm vardur

IV

- 1 Yeşillere girmiş yār içlü taşlu
Āfitāb yañaḳlu māh-ı nev ḳaşlu
2 Türrāc yürüyüşli şahin baḳışlu
Cıḡalu burmalı mü-belüm vardur

V

- 1 Maḥabbetüñ gizlü durur cānumda
Yoluñda ölmek sa'ādet yanumda
2 Dimedüñ bir kerre şimdi benüm de
Yolumda cān virür bir ḳulum vardur

VI

- 1 İşiginde ben de bir çākeriyem
Ḳabūliyem yārüñ ḡamdan beriyem
2 'Alidür sevdigüm ben Ḳanberiyem
Deli göñlüm gibi Düldülüm vardur

32

ŞARḲĪ*

[11'li Hece Vezni]

I

- 1 Deli oldı göñlüm 'ıŝḳuñ elinden
Seyyāḥ olup şu 'ālemi ṭolanur
2 Aḳar şular gibi ḳarār eylemez
Gezer gezer gelür sende dolanur

II

- 1 Yāri murād üzre görmedüm diyü
Devlet-i dīdāra irmedüm diyü

II-2 la'line: aḡzına BM.

III-2 ḥayfumuz: ḥubbumuz BM.

32 İM 70a; BM 42a.

* Başlık: - BM.

2 Ayağına yüzüm sürmedüm diyü
Gözüm yaşı seller gibi bulanur

III

1 Dil-i nā-şādumı şād eyledikce
Yüzün aņup güli ad eyledikce
2 Gül yüzün vaşfını yād eyledikce
Goncalar işidüp ağzı şulanur

IV

1 Güzeller 'ışkına kaldurdı tolı
Pek güzel bilürler erkānı yolu
2 Faķır oldu şimdi kuluņ **Ķabūl**
Güzellerden birer buse dilenür

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**KABÛLÎ İBRAHİM EFENDİ, HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE
DİVANI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN-DİZİN)**

CİLT 2

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Mustafa ERDOĞAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet MERMER**

Ankara-2008

GAZELLER

HARF-İ ELİF

1

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]

- 1 Maqālüm hasb-ı hālümdür hikāyet anlama cānā
Ġarāz 'arz-ı maḥabbetdür şikāyet anlama cānā
- 2 Seg-i kūyuḡ geçinmekden murādum maḥz-ı hıdmetdür
Anı akrān arasında riyāset anlama cānā
- 3 Bize 'arz-ı cemāl itmek efendi kendü luḡfuḡdur
Şaḡın ol devlete bizde liyākat anlama cānā
- 4 Şafā-yı vuşlatuḡ var iken eglenmek ḡayālünle
Zarüretdür anuḡla kanā'at anlama cānā
- 5 Ġam-ı 'ışkuḡla fāriḡ-bāl olup bir gūşede qalmak
Şafā kesb itdügümdür ferāḡat anlama cānā
- 6 **Ḳabūli** nā-murāduḡ bir murādı yoḡ cenābuḡdan
Maḥabbetdür murādı ḡayrı ḡālet anlama cānā
- 7 Ġarāz būs [u] kenār itmekdür āh [u] zār-ı 'aşıḡdan
Muşarraḡdur bu ma'nālar kifāyet anlama cānā

2

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 'Ömrümüḡ ḡāşılı naḡl-i ḡad-i bālāḡa fedā
'Ömrümüḡ ḡāşılı nem var ise hep saḡa fedā
- 2 Zer-i ḡurşid-i felek pāşide başuḡa ne dür
Ṭabla-i ḡurs-ı ḡamer ṭal'at-ı zībāḡa fedā
- 3 Tevsen-i çarḡ-ı felek ḡavs-i kuzah kāhkeşān
Yoluḡa izüḡe vü ḡurre-i ḡarrāḡa fedā

1 İM 40a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 730, 149a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 50a. A 730 nolu mecmu'ada 4 ve 7; A 801 nolu mecmu'ada ise 5 ve 7. beyitler yoktur.

2 İM 40a-40b; BM 25a; SB 96b.

2 zībāḡa: ḡarrāḡa SB.

3 : Tevsen-i atlas-ı gerdün nüḡ abā-i felek/Atuḡa itüḡe ataḡa vü anaḡa fedā SB.

- 4 Ümmehât-ı veled-i hâk ü nüh âbâ-yı felek
Cânuña başuña vü anaña ataña fedâ
- 5 Tevsen-i dehr ü kebîş-i felek ü kebş-i zemîn
Biri çoç başuña biri ten-i zîbâña fedâ
- 6 Çemenüñ ‘ar‘ar u şimşâdı kadüñ âzâdı
Gülşenüñ gülleri ruhsâre-i zîbâña fedâ
- 7 Sünbül ü lâle ki zülf ü ruhuñ âşüftesidür
Birisi dâyeñe vü birisi lalaña fedâ
- 8 Esb-i çâbüç-reviş-i tab‘-ı **Ķabûlî** cânâ
Eblağ u ..... bâdiye-peymâña fedâ

3

[*mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün*]

- 1 ‘Âşık ki eşki dâne vü tâ kıaddi dâm ola
Ârâm iderse murğ-ı vişâl aña râm ola
- 2 Bir bezm-i hâşa maħrem-i râz olagör k’anuñ
Sâķisi Cem terâneğeri Şeyh-i Câm ola
- 3 Maħv-ı vücüd iderse eger yana yana dil
Meclisde şem‘-i bezm aña kıâyim-makâm ola
- 4 Bir nesne mi tutar el ayağ sâķiyâ ‘aceb
Elde ayağ ayağda mey-i la‘l-fâm ola
- 5 Bir hûba düşdi göñül hüsrev-i zamânedür
Ķaşr-ı vefâda devlet ile müstedâm ola
- 6 Ben añladum ki sâķi-i gül-çehresüz şarâb
‘İşret deminde hem-çü riyâzet ħarâm ola
- 7 Sensüz piyâle nüş ide her kim ki sâķiyâ

---

4 - SB.

5 - SB.

6 : Serv-i şimşâd-ı çemen naħl-i kadüñ âzâdı/Bâğda lâle vü gül ‘arız-ı zîbâña fedâ SB.

7 - SB.

8 - İM, BM.

3 İM 40b; BM 25a.

4 - BM.

5 İlk mısradaki “göñül” kelimesinde vezin bozulmaktadır.

7 - BM.

Çanı helâl ü itdügi ‘işret harâm ola

- 8 Dil-berler ile va‘desi budur **Çabûlinün**
Kim mîr-i meclis olur ise ol gûlâm ola

4

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Âftâb-ı ıal‘atuñ günden güne tâbân ola
Kevkeb-i mâhiyyetün ħurşîd-i nûr-efşân ola
- 2 Güllerün bād-ı fenâ pejmürde-ruhsâr itmeye
Rûy-ı bahtuñ gülşen-i cennet gibi tâbân ola
- 3 Pür-ziyâ olup çerâğ-ı devletün mânend-i şem‘
Nâr-ı ğamla geh ‘adû nâlân u geh giryân ola
- 4 Dest-i luţfuñ ħâtır-ı vîrânum âbâd eyledi
Ħaşre dek şâhâ sarây-ı ħadrün âbâdân ola
- 5 Yol bulur yüz sürmege bâb-ı sa‘âdet-baĥşına
Devlet anuñ kim **Çabûlî** ħâk ile yeksân ola

5

[mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün]

- 1 Fetîl-i ‘ışĥa maĥallenĥ maĥâm-ı râĥat ola
Şehîd-i tîğ-i belâdur ħurağı cennet ola
- 2 Ŧaĥup selâsil-i zülf-i dü-tâñı gerdenüme
Melâmet eyledi dil-ber bizi selâmet ola
- 3 Cefâ vü cevri ile kırdı geĥürdi ĥullarını
Meger bu pādşeh-i ĥüsn olana ‘âdet ola
- 4 Hücüm-ı ğuşşa ile nâ-murâd ĥaldı göñül
Meger murâda irenlerden aña himmet ola
- 5 Biĥişt olursa da ħuramaz güzer ider âdem
Çabûlî andaki miĥdâr-ı ĥubba minnet ola

4 İM 41a; BM 25a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mîl Yz. A 803, 39b.

1 ıal‘atuñ: devletün BM.

5 İM 41a; BM 25b.

5 güzer: güzâr İM

6

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Ol 'işve-sâz kânde ki hengâme-sâz ola
Nüh kâse ile anda felek kâse-bâz ola
- 2 Dil-ber odur ki serv gibi ser-keş olmaya
Mânend-i âb mâyl-i her pâk-bâz ola
- 3 Ehl-i niyâza nâz ide ammâ ki az ide
Ya'ni vefâsı çoğ ola 'âşık-nüvâz ola
- 4 Hüşyâr olur mı haşre dek erbâb-ı encümen
Sâķī-i bezm dil-ber ola sūz u sâz ola
- 5 Bir gün **Ķabūlī** vâşıl-ı cānān ider seni
Sulţān-ı bī-niyāza ki dilden niyāz ola

7

FĀRSĪ

[*fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*]

- 1 Māh-ı men âfet-i cihān şude'i
Mihr ü zer ān meh zi-cān şude'i
- 2 Ez-gameş nā-tüvān şudī ey dil
Men çünīnem tu hem-çünān şude'i
- 3 Zerd şud ez-firāk rü'yet-i gül
Hem-çü berg-i ħazān ez-ān şude'i
- 4 Mā gedāyem ü tu şeh-i 'ālem
Mā hemīnem ü tu hemān şude'i
- 5 Nāleet-rā dilā füzün kerdī
Bâz dil-dāde-i fülān şude'i

---

6 İM 41a-41b; BM 25b; SB 106b.

2 odur ki: cihānda SB.

7 İM 41b; BM 25b.

1 Benim ayım (ay gibi sevgilim) dünya âfeti olmuşsun; o ay, candan güneş ve altın olmuştur.

2 Ey dil, onun gamından güçsüz olmuşsun, ben böyle olduğumdan sen de şöyle olmuşsun.

3 Gülün yüzü ayrılıktan sonbahar yaprağı gibi sararmıştır.

4 Biz fakirleriz ve sen âlemin şâhısın, biz böyleyiz (ki) sen öyle olmuşsun.

5 Ey gönül feryadımı (çok) uzattın, tekrar birisine gönül vermişsin.

6 Tu şudî ey **Ķabûlî** hem-çü giyâh
Der-reheş zâr u nâ-tüvân şude'î

8

[*mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Fâlün huçeste kebkeb-i bahtuñ sa'îd ola
Giceñ şeb-i Berât günün rûz-ı 'îd ola
- 2 Her gün başında Hâzret-i Hıẓr-ı Nebî gibi
Ķalbün Ķavî vü câme-i cismün cedîd ola
- 3 ZevĶ u şafâyıla güzerân ide her günün
Günden günün ziyâde vü 'ömrün mezîd ola
- 4 Gün gibi rüy-ı 'âleme bezl eyle luţfunı
Her zerre istifâde ide müstefîd ola
- 5 Sedd-i sarây-ı sâhat-ı zevĶuñ sedîd olup
Sedd-i esâs-ı hâne-i 'ışĶuñ sedîd ola
- 6 Sen gün gibi tülû' idicek kerr ü ferr ile
Encüm-şıfat gürûh-ı 'adû nâ-bedîd ola
- 7 Vaşfuñ muţavvel eylemedüm kıldum ihtisâr
Bir söz ki muhtasar ola lâ-büd müfîd ola
- 8 Herkes murâda irdi **Ķabûlî**-i nâ-murâd
Niçün sezâ-yı himmet iken nâ-ümîd ola

9

FÂRSÎ*

[*mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Dil-dâr-i mâ dil-âver-i mâ dil-rübâ-yi mâ
'Ayyâr-i mâ sitemger-i mâ bî-vefâ-yi mâ

6 Ey Kabûlî, onun yolunda ağlayan ve zayıf bitki gibi olmuşsun.

8 İM 41b-42a; BM 25b-26a.

3 mezîd: medîd BM.

5 - İM.

9 İM 42a; BM 26a.

* Başlık: - BM.

1 Bizim sevgilimiz, gönül verdiğimiz, gönül bağlayıcımız; bizim hilekârımız, zâlimimiz ve vefasızımız.

- 2 Raḥmī be-ḥāl-i zār-i men-i mübtelâ be-kun
Ya‘ni be-küçe ḥāl-i dilet mübtelâ-yi mā
- 3 Be-her cilâ-yi çeşm-i remed dīde-râ besest
Kerdī zi-ḥāk-i pây-i şumâ tütüyâ-yi mā
- 4 Ez-behr-i kâmetī be-belâhâ fütâdeem
Bâlâ-yi kâmet-i tu şud ârī belâ-yi mā
- 5 Tarf-i külâh-i ḥüsrevīm mī-resed be-çarḥ
Güyī eger **Ḳabûli**[-i] şeydâ gedâ-yi mā

10
FÂRSÎ*

- [mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün]*
- 1 Dil-dâr-i mā dil-âver-i mā dil-rübâ-yi mā
Sulṭân-ı mā efendi-i mā pādşâ-yi mā
- 2 Sulṭân-ı pür-şükûh-i şalâbet-gürîz-i mā
Ḥâkân-ı şîr-heybet-i zerrîn-ḳabâ-yi mā
- 3 Mâh-i bülend-menzil-i ḥurşîd-rüy-i mā
Ḥurşîd-i mâh-peyker-i tal‘at-nümâ-yi mā
- 4 Şâhâ zi-behr-i rüşeni[-i] dīdehâ besest
Ḥâk-i cenâb-i dergeh-i tu tütüyâ-yi mā
- 5 İn i‘tibâr-i ḥüsrevīm der-cihân besest
Güyī eger **Ḳabûli**-i bî-dil gedâ-yi mā

2 Benim mübtelâ olmuş, ağlayan; yani (bir) köşede senin gönlüne tutulmuş halime, birazcık acı.

3 İM’de 3. beytin ikinci mısraı ile 4. beytin ilk mısraı yer değiştirmiştir. Nitekim müstensih de bu hatayı fark ettiğinden mısraların yanına m (mukaddem, önce) ve ḥ (muahhar, sonra) harflerini koyarak mısraların yer değiştirmesi gerektiğine işaret etmiştir. / Her hastalıklı gözün parlaması için, ayağımızın toprağından yaptığımız sürme yeterlidir.

4 Senin boyun için belâlara düşmüşüm, senin boyunun yüksekliği, evet, bizim belâmız oldu.

5 İlk mısradaki vezin bozuktur. / Eğer çılgın Kabûlî bizim kulumuzdur dersen, bizim padişahlık külâhımızın ucu göğe yetişir.

10 İM 42a-42b; BM 26a.

* Başlık: - BM.

1 Bizim sevgilimiz, gönül verdiğimiz, gönül bağlayıcımız; bizim sultanımız, efendimiz, padişahımız.

2 Bizim güçlü geçişli, ululuk dolu sultanımız; altın elbiseli arslan heybetli hakanımız.

3 Bizim güneş yüzlü, yüce menzilli ayımız; güzel görünüşlü, nurlu güneşimiz.

4 Ey şâh, gözlemin aydınlığı için senin dergâhının toprağı bize sürme olarak yeterlidir.

5 İlk mısradaki vezin bozuktur. / Eğer gönülsüz Kabûlî bizim kulumuzdur dersen bu sultanlık itibarı bize dünyada yeterlidir.

11

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Ecsâda rûh rûha ğidâdur ƣolonya
Bi'llâh ehl-i derde devâdur ƣolonya
- 2 Dilde keder ƣomaz giderür gerdi sineden
Mir'ât-ı ƣab'-ı pâke şafâdur ƣolonya
- 3 Bî-çâregân-ı keyfe 'aceb çâre-sâzdur
Emrâz-ı câna hayli şifâdur ƣolonya
- 4 Ƙumrî-i câna ƣahve vü habâb u dânedür
Murğ-ı revâna berg-i nevâdur ƣolonya
- 5 Keyfi deminde pîri **Ƙabûlî** cüvân ider
İnsânı yoħsa biñ mi yaşadur ƣolonya

12

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]

- 1 O nezâket o le'âfet o ƣarâvet o şafâ
O zarâfet o feşâhat o belâgat o edâ
- 2 O riyâset o siyâdet o sa'âdet o kerem
O 'adâlet o 'inâyet o seħâvet o 'a'â
- 3 O mürüvvet o maħabbet o meveddet o raħm
O ri'âyet o ģimâyet o şefâ'at o vefâ
- 4 O muraşşâ' o muşanna' o mülemma' elfâz
O tebessüm o tekellüm o terennüm o nidâ
- 5 Nedür ol yâre **Ƙabûlî** bu ƣadar 'izzetler

---

11 İM 42b; BM 26a-26b.

1 Veznin doğru çıkması için, manzûme boyunca tekrarlanan *ƣolonya* kelimesindeki ikinci heceyi uzatıp bir buçuk hece değerinde okumak gerekir.

12 SB 96b, İÜ 95b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 50a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 803, 41a; Mecmu'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, 06 Mil Yz. A 2068, 157a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4453, 29a. Bu gazel daha önce İsmail Hikmet Ertaylan tarafından, Leningrad Umûmî Kütüphanesi'nde bulunan 555 nolu yazma mecmuadan hareketle, fakat Fatih devrinde yaşamış olan Kabûlî'nin divanında olmadığı belirtilerek ve "kayd-ı ihtiyat ile" yayınlanmıştır. Bk. Ertaylan, age., s. 26, 27. Aynı gazel daha sonra İskender Pala tarafından da Fatih döneminde yaşamış Kabûlî'ye atfedilerek yayınlanmıştır. Bk. TDEA, C 5, s. 66.

2 kerem: cüd İÜ.

3 raħm: kerem İÜ.

4 o muşanna' o mülemma': o mülemma' o muşanna' İÜ.

O teşevvuk o ta'aşşuk o ta'alluk o hevā

13

- [*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]
 1 Döner cüy-ı sirişküm üzre başum āsyābāsā
 Açar seyl-āb-ı eşküm āsyāb altında ābāsā
- 2 Zemīni ser-be-ser geşt ü güzār itdüm şabā-mānend
 Yine ārāmgāhum āstānuğdur türābāsā
- 3 Ümīd-i luţf u bīm-i qahruğ ile nola cān virsem
 'İtābuğ iltifātāmız ü ihsānuğ 'itābāsā
- 4 Ne yirdeyem ne gökde qalmışam şöyle mu'allakda
 Olaldan pāymāli her leked-kūbuğ rikābāsā
- 5 **Qabūli** halvet-i hāşa icāzet olmaya diyü
 Hiçāb ile verā-yı bābdan qaldum hiçābāsā

ḤARF-İ BĀ

14

- [*mef'ülü mefā'ılı mefā'ılı fe'ülün*]
 1 Hālet mi virürdi bize mey-hānede her küb
 Tiryāk mey-i nāb ile bulmasa terekküb
- 2 Sulţānlığ iken mertebesi Yūsuf-ı Mışruğ
 Cübb-i ğama düşdigi qatı cāy-ı ta'accüb
- 3 Sevmezdi taqarrüb kılanı saña raqıbüğ
 Maqşūdına irdi niyedür dağı teraqqub
- 4 İ'cām-ı meşāhifden iken noqta-i hālūğ
 Zülfüğe taqarrüb ideli kıldı ta'arrüb
- 5 Lübb-i şu'arāsın dir isem nola **Qabūli**
 Dir nazm-ı şekerrizüğe her kişi lüb-i lüb

15

---

5 ta'alluk: temelluk SB.
 13 SB 107b.
 14 İM 42b; BM 26b.
 15 İM 42b-43a; BM 26b.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Qalbi şāfī pāk-meşreb 'āşık ise nola āb
Qadri 'ālī gönli alçaq bir güzeldür āftāb
- 2 Issı yüzli ısıcaq sözlü güzeldür gerçi māh
Yüzi yirde meskenet ehli muhibbündür türāb
- 3 Dār-ı 'uqbāda bize şori hisāb olmaz diyen
Eylemişdür var ise dünyāda cürm-i bī-hisāb
- 4 Hiddete gelse köpüklense kızarsa vechi var
Çok şıkcımdan halāş olmuşdur ey sākī şarāb
- 5 Pür-hevādur dīde-i 'ibretle bakmaz 'āleme
Göz yumup açınca olsa nola nā-peydā habāb
- 6 Bir biri içre toquz dāne muşanna' topdur
Çeşm-i 'ibretle bakarsañ işbu çarḥ-ı nüh-ķıbāb
- 7 Taşlarla dögünürsün sīneler çāk eyleyüp
Ey gönül bilseñ neden cūlar gibi bu ıztırāb
- 8 Haşr-i ecsāda **Qabūli** münkir olmaz ehl-i dīn
Uyuyanlar uyanur bī-hūde yatmaz ehl-i ḥ^vāb

16

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Efendi zümre-i 'uşşāk kıllarındur hep
Velī bu şart ile kim lā-yubā' u lā-yūheb
- 2 Tarīķ-i 'ışka gel ey şūfī eyleme inkār
Mahabbet ehline uymaḥdur evvelā mezheb
- 3 Muḥalleş olmağa ḥālīş 'amel gerek ḥ^vace
Ḥalāş iden seni ḡamdan ne fiżzadur ne zeheb
- 4 Mişāl-i nār-ı cehennemdür āteş-i ḥasret
Yaḥardı Bū Lehebi ḥursa ḥaşre dek bu leheb
- 5 Sen evvel azıḡı gönder ḳonaḡuḡa gitsün
Qabūli çekmeyesin azıḡ için anda ta'ab

17

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Nağd-i cān ile gönül vuşlat umarsın ne 'aceb
Rāygān gevheri zī-kıymet umarsın ne 'aceb
- 2 Berg-i gül-reng ruḥ-ı yāre müşābih mi olur
Ḥaşek-i ḥuşkde ḥāşiyet umarsın ne 'aceb
- 3 Ey gönül vākıf iken ḥāline şeyḥ-i şehriñ
Yapısup dāmenine himmet umarsın ne 'aceb
- 4 Şey dimezsın bilürin lāşe-mişāl ağıyāra
Lāşeyiken yine şey'iyet umarsın ne 'aceb
- 5 Tāb u tākat ḳomadı tende **Ḳabūlī** teb-i ğam
Yine söz söylemege tākat umarsın ne 'aceb

18

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Ne bih müşābih olur ğabğab-ı ḥabībe ne sīb
Zihī leṭāfet-i ğabğab zihī ḥabīb-i nesīb
- 2 Çemende bülbül-i gūyā-yı hoş-nevā var iken
Fezāda şavt-ı ğurāb istimā'ı emr-i ğarīb
- 3 'Adūya tīğ-i ğazā gibi kendüñi göster
Nice zamān unudılma mişāl-i seyf-i Ḥaṭīb
- 4 Yolında baş ile cān vir ḳazan hemān bir nam
Cihānda zinde durur nām ile hümām edīb
- 5 İraḳ yakın dimez ihlāk ider dil ü cānı
Belā-yı bu'd-ı ḥabīb ü cefā-yı ḳurb-ı raḳīb
- 6 Belā-yı 'ışḳ ile bir ḥālete irüşdüm kim
Ta'accüb eyler inanmaz sözüme merd-i lebib
- 7 Ne serde 'aḳl u ne dilde mecāl-i nuṭḳ u beyān
Ne tende tāb u ne dilde ḳarār u şabr u şekīb

---

17 İM 43b; BM 27a.

1 gevheri: cevheri BM.

18 İM 43b-44a; BM 27a.

2 Bu beyit BM'de 6. sıradadır.

- 8 **Ḳabūli** derdüñe dermānı yārdan iste
Marīz-i ‘ışka devā yazmamıŝ bu fende ʃabīb

ḤARF-İ TĀ

19

- [*mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*]
1 Ne ŝāh olmak murād eyle ne dilde zerrece ğam ʃut
Elüñde sāĝaruñ cām ittiḥāz it kendüñi Cem ʃut
- 2 Seni dürr-i murāda irgürür ey t̄alib-i vuşlat
Hemān elden ʃoma ser-riŝte-i maqŝūdı muḥkem ʃut
- 3 ʃutulsun dāmuma dirseñ dilā murĝ-ı viŝāl-i yār
Ḳad-i ḥam-geŝteñi dām u siriŝküñ dānesin yem ʃut
- 4 Ğam-ı zülf-i siyāh-ı yār ile öldüm şeb-i ğamda
Çöz ey ebr-i siyeh ğisūlaruñ üstüme mātem ʃut
- 5 Cihān dār-ı belādur bunda kimse şağ mān olmaz
Ḳabūli ğam getürme ḥāṭıra gönlüñi ḥurrem ʃut

20

- [*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]
1 Beni yā Rab ne emīr ü ne şeh-i devrān it
Bir şeh-i ḥüsn işiginde ser-i bevvābān it
- 2 Ŗu çenāra didi sāyeñde senüñ ḥoŝ geçeyin
Bize luṭf it bir elüñ gölgeciĝin iḥsān it
- 3 Bāĝa gel baŝuña yok çāre der-i dil-berden
Yüri biçāre gönül derdüñe bir dermān it
- 4 Ol dür-i pāki kenār itmege ger māyil iseñ
Nem-i eŝküñ ğam-ı hicr ile yem ü ‘ummān it
- 5 ‘Avḳ ider kūyuña varduçca **Ḳabūli**yi ʃomaz
Seg-i bī-dīn o raḳībüñ geçinür nādān it

19 İM 44a; BM 27a-27b; SB 97a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 803, 39b.

2 dürr-i: de bir SB.

3 ʃutulsun dāmuma dirseñ dilā murĝ-ı viŝāl-i yār: Dilā kebg-i viŝāl-i dil-beri şayd itmek isterseñ SB.

20 İM 44a; BM 27b.

21

[*mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*]

- 1 Cân-ı hazîn ü haste itmez ümîd-i şîhhat
Dil haste ser şikeste ten pâ-y-mâl-i mihnet
- 2 Fikr-i 'ilâc u dermân dil münkesirdür itmeñ
Câm-ı şikeste beste olmaz budur çü 'illet
- 3 Halk ile nola ervañ kesb-i 'alâka itse
Nâzır degül mi peste hırşîd-i evc-i rif'at
- 4 Bes gûşe-i ferâgat bîmâr-ı haste-hâle
Rindân-ı mey-pereste şadr-ı şafâ vü 'işret
- 5 Düşdükce destgîr ol üftâdedür **Qabûlî**
Ey tâli'-i huçeste ey kevkeb-i sa'âdet

22

[*mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*]

- 1 Zâtuñ sezâ-yı kaşr-ı hurrem-sarây-ı devlet
Şânuñ şeref-fezâ-yı şadr-ı şafâ-yı devlet
- 2 Bâb-ı harem şerîk-i maşşûş-ı 'izz u rif'at
Meydân-ı âstânun vâsi'-i fezâ-yı devlet
- 3 Fâlün huçeste hâlün hoş tâli'ün hümâyün
Üstünçe sâye şalmış perr-i hümâ-yı devlet
- 4 Cüd u sehä vü luţfuñ nür-ı sipihr-i 'izzet
Sen mihr-i pür-ziyâsın қапуñ semâ-yı devlet
- 5 Aç gözünji **Qabûlî** devlet қапуya geldi
Gel bu қапуда sen de eyle du'â-yı devlet

23

21 İM 44b; BM 27b; SB 93b. SB'de bu gazelin bütün mısraları tam ortasından ikiye bölünüp ikinci kısımlar başa gelecek şekilde yazılmıştır.

2 'illet: 'âdet İM, BM.

3 halk: Haqq BM.

4 ferâgat: selâmet İM, BM.

5 - SB.

22 İM 44b; BM 27b.

23 İM 45a; BM 28a; Mecmua-i Eş'âr, 06 Mil. Yz. A 7301, 25a.

- [*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün*]
 1 Maḥabbet cāna kār itdi be-ğayet
 'İnāyet eyle sulṭānum 'ināyet
- 2 Kimi gül dir yüzüğe kimi lāle
 Efendi muhtelif ancağ rivāyet
- 3 Gerekdür bendeğe sulṭānum iḥsān
 Ra'ıyyet olana lāzım ri'āyet
- 4 Ser-i kūyuğda öldür ehl-i 'ışkı
 Biraz aḥbāb bulsun istirāhat
- 5 **Ḳabūlī** 'arz-ı ḥāl eyle o yāre
 Ne ḳorḳarsın helāk ide nihāyet

24

FĀRSĪ*

- [*fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün*]
 1 Tuyī şehryār-ı serīr-i ḥilāfet
 Belā ber-ser-i ān ki dāred ḥilāfet
- 2 Seḫa vü vefā vü 'aṭā 'ādet-i tu
 Se 'ādet ber-ān kes ki dāred sa'ādet
- 3 Nihādīm dāğ-ı ḡulāmest ber-dil
 Revā ki dāred 'alāmet-i ḡulāmet
- 4 Resūlī ki der-vaḳt-i da'vet be-İslām
 Be-her kes serīr-i belāgat belāgat
- 5 Tevānī ki her cā zi-zāt-ı kerīmet
 Resīden zi-şoḫbet-i kirāmet kerāmet
- 6 Ḥudāyā pezīrem be-ān 'acַz ü taḳşīr

24 İM 45a; BM 28a.

* Başlık: - BM.

1 Halifelik tacının sahibi sen olduğundan, (senden başka) hilāfet sâhibi olanın başı belâda olsun.

2 Cömertlik, vefa, hediye vermek senin âdetindir; kim ki o üç âdete sahipse mutluluğun sahibidir.

3 İki mısradaki da vezin bozuktur. / Gönüle kölelik yarasını koyduk, senin kölene alâmet lazımdır.

4 Resul'ün İslam'a davet zamanında herkes belâgat tahtında (idi).

5 Senin cömert zâtının kerameti, her yeri cömertler sohbeti haline getirdi.

Buved ger **Ḳabūl** ez-‘ibādet ‘ibādet

25

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Olalı alay-ı ‘ışkuñ ḳalbe ḳuvvet cāna ḳūt
Geçinür olduḳ anuñla şimdi ḳūt-ı lā-yemūt
- 2 Urma dem vā‘iz cehennemden dehānuñ ḫayra aç
Ağzuña bir gün gelüp urılmadın mühr-i sükūt
- 3 Ḳaşlaruñ ‘aksini çeşm-i pür-neme şal tırma hiç
Şusuz olıcaḳ neye varur bilürsin ḫāl-i ḫūt
- 4 Ḫāne-i ten dūd-ı āhum olmasa tutmaz ḳarār
Üstüvār olmaz sūtün olmayıcaḳ saḳf-ı büyüť
- 5 Kürsi-i va‘za çıḳup ḫalka naşihat eyleme
Tut sözüm vā‘iz benüm benden saña budur ögüt

26

[fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül]

- 1 Diril ‘ışḳ ile ol sa‘idü’l-ḫayāt
Ölürseñ olursın şehīdü’l-memāt
- 2 Begüm ‘āşıḳ oldur ki olur anuñ
Yanında berāber ḫayāt u memāt
- 3 Ḳamu zātun ‘aksi durur mün‘akis
Bu āyīne içre görinen şıfāt
- 4 Dem-ā-dem üç oḒul getürmekdedür
Nüh ābāyile çün bu çār ümmehāt
- 5 **Ḳabūli** ḳıyāmetde ḫālün nolur
Şorılursa her itdügün seyyi’āt

27

6 Ey Allah’ım itiraf ettiğim bu âcizlik ve kusurumla ibâdet(im) kabul oluyorsa, et.

25 İM 45b; BM 28a.

26 İM 45b; BM 28a-28b.

2 oldur: odur BM / olur: ola İM.

27 İM 45b-46a; BM 28b.

HAQİKAT-İ HÂL*

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

- 1 Ey dil il mālîdur almalı degüldür rüşvet
Virene vü alana bā'ış olana la'net
- 2 Yidi taşdan geçen ağıdur efendi yidüğüñ
'Āmil ol 'ilmün ile ağı qarayı fark et
- 3 Rüşvetün şehdi saña şimdi şekerdür ammā
Telh ider sonra senün 'ışünjı qalmaz lezzet
- 4 Keşf ider anı viren sen ne kadar setr itseñ
Şaklanur mı iki kes üstine düşen şan'at
- 5 Cem'î qābildür anuñ aḥz ile ilden ammā
Bā'ış-i tefriқа olur saña ol cem'iyet
- 6 Şını minşār-ı cefā rāsı ser-i ḥançerdür
Ol ki şerrinden anuñ qaçmaya bulmaz şıḥḥat
- 7 Başa her dānesi bir seng-i cefādur şeynün
Ey **Qabūlî** anı almağ ile bulma şöhret

28

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

- 1 Sākin-i gūşe-i ḡam olma dilā kıl ḥarekāt
Ḥarekāt iledür elbette vüfūr-ı berekāt
- 2 Halkdan luḡ u ḥaḳıḳat uman ebleh kim ola
Qanḳı gün bulduñ ola 'ālem-i fānîde şebāt
- 3 Sen kimi medḥ ider iseñ ol anı qadḥ eyler
Seyyi'āt oldı dirîḡā şorılursa ḥasenāt
- 4 Şorma ey dil baña devr-i felek-i ḡaddārı
Kendünün ḡāyeti var cevrine yoḳdur ḡāyāt
- 5 Fi'l-i bed merd-i nigū-kārdan olmaz şādır
Zāt pāk olsa dilā pāk olur elbette şıfāt

* Başlık: - BM.

2 İkinci mısradaki bulunan *et* kelimesi, bilindiği üzere normalde *it* şeklinde yazılmaktadır. Ancak burada, muhtemelen *et-yemek* münasebeti ve kāfiyeye daha uygun olması sebebiyle, her iki nüshada da özellikle *ye'siz* biçimde yazılmıştır.

28 İM 46a; BM 28b.

- 6 Ne sa‘adet durur ey dil Cebel-i Tūr gibi
Her cihetden saña ‘aynıyla tecellî kıla zāt
- 7 Şaykal ur āyine-i qalbe **Ḳabūlî** şāf ol
Ṭal‘at-ı dost nümāyān olamaz küll-i cihāt

ḤARF-İ ŞĀ

29

- [mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]*
- 1 Suḡandur ol iki lebler güherbār olmağa bā‘iş
Suḡandur iki ‘ālem yoğ iken var olmağa bā‘iş
- 2 Beni sūzān iden ‘ışk āteşine sūz-ı sīnemdür
Günehdür ehl-i ‘iṣyānuḡ yiri nār olmağa bā‘iş
- 3 Yüzin gördükde cānā cān virürken üstine herkes
Nedendür ḡançerüḡ böyle dil-āzār olmağa bā‘iş
- 4 Dili ḡīsū-yı yāre bend iden rāz-ı maḡabbetdür
Ene’l-Ḥaḡ sırrıdur Maṣūra ber-dār olmağa bā‘iş
- 5 **Ḳabūlî**veş ḡamuḡdan herkesüḡ qalbinde bir hem var
Bu ḡamdur ehl-i ‘iṣkuḡ derdi hem-vār olmağa bā‘iş

30

- [fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]*
- 1 Raḡmi yoḡ cānān elinden el-ḡıyās
Zulmi çoḡ sultān elinden el-ḡıyās
- 2 Ḳātil-i bī-raḡm elinden el-amān
Şāhid-i ḡazbān elinden el-ḡıyās
- 3 Ğayr elinden nūş ider peymāneyi
Yār-ı bī-peymān elinden el-ḡıyās

29 İM 46b; BM 28b, 76a; SB 87b; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 801, 115a.

1 lebler: leble İM.

2 sūz-ı: āh-ı İM, BM.

3 yüzin: yüzüḡ İM / üstine: üstüḡe İM.

4 “Ene’l-Ḥaḡ”, “Ben Hakk’ım” anlamında Hallac-ı Mansur’a atfedilen ve öldürülmesine sebep olan söz.

30 İM 46b; BM 76a.

- 4 Bilmeyüp yanlış yazar eş‘arumuz
Kâtib-i nādān elinden el-ğıyās
- 5 Toğrı oğutmaz **Ƙabŭl** Şi‘rŭmŭz
Ʀab‘ı kec yārān elinden el-ğıyās

31

[*mef‘ŭlŭ mefā‘lŭ mefā‘lŭ fe‘ŭlŭn*]

- 1 Ey hārış-i māl itme Şağın vārış iđŭn hārş
Hŭşenge naşıb olmadı mĭrāş-ı Kiyŭmers
- 2 Ma‘cŭn-ı lebŭñ nŭş-ı ğamuñ zevđini virmez
Virŭr mi meyŭñ Őevđini keyfiyyet-i pŭr-şas
- 3 La‘lŭñ gibi bir bā‘iş-i Őevđ olmadı peydā
Peydā-yı ‘ademden iki ‘ālem olalı ba‘ş
- 4 Meydān-ı keş-ā-keşde dağı nŭşha-i zŭlfŭñ
Çığmadı beyāza hağ-ı rŭyuñ gibi bir baş
- 5 Dolab-ı felek Ƙutb-ı murād ŭzre dŭnerse
Himmetde **Ƙabŭl** saña māyil mi olur ğavs

HARF-İ CĪM

32

[*fā‘ilātŭn fā‘ilātŭn fā‘ilātŭn fā‘ilŭn*]

- 1 Cŭr‘a-i cām-ı Őafāyı sākıyā meydāna Şağ
Lālezār olsun fezā hāk-i zemĭne dāne Şağ
- 2 Ağçe ‘arz eylerse ey gŭl saña ezhār-ı bahār
Dĭde-i ‘āşık gibi al ağcesin yabana Şağ
- 3 Mŭlket-i ‘işđ içre hŭkmŭñ yŭrŭsŭn dirsenş Őehā
Rĭĝ-i Őahrā-yı ğamı tuĝrā-yı ‘ālĭ-şāna Şağ
- 4 Yaşum içre bulmaĝ istersenş vŭcŭdumdan nişān
Yir yŭzinden bir avuç topraĝ al ‘ummāna Şağ
- 5 Ey **Ƙabŭl** dem urur Đahhāk-ı mārĭden nigār

5 oğutmaz: oğunmaz İM.

31 İM 46b-47a; BM 76a.

32 İM 47a; BM 76a.

Benzemez mi iki dūşında iki şu‘bāna şaç

33

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Mevsim-i gülde şarābı şöyle iç
Tā ki fark olmaya meyden taş u iç
- 2 Kāmet-i aǵyāra bir yitmez kabā
Anı ey hayyāt-ı hicrān iki biç
- 3 Zevrak-ı meyden yüküñi şöyle tut
Tā belürsüz ola cānā baş u kıç
- 4 Āb-gīne fark olunmaz bādeden
Āb u āteş olmaz iken mümteziç
- 5 Ey boyı servüm tütınca dāmenün
Çıkdı çeşminden **Kabül**ün Meriç

34

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Zülf-i dil-berden elün çek şaķın ey dil gözün aç
Toǵrı söz istersen işte saņa benden bir kulaç
- 2 Kaṭre-i āb-ı lebün den düşse ey şīrīn-dehen
Ser-te-ser āb-ı Furāt olurdı deryā-yı ücāc
- 3 Eyleme seng-i gamuñla şīşe-i kalbüm şikest
Çün dürüst olmaz bilürsin kim şikest ola zücāc
- 4 Mülk-i Rüm içinde başka başına sultāndur
Tañ degül alursa hālün Çin ü Māçīnden harāc
- 5 Tütyā-yı hāk-i pāyin almağ istersen eger
Yolları üstinde bekle ey **Kabül** gözün aç

ḤARF-İ ḤĀ

35

33 İM 47a-47b; BM 76b.

2 aǵyāra: a‘dāya BM.

34 İM 47b; BM 76b.

35 İM 47b; BM 76b.

- [fe'ilatün mefâ'ilün fe'ilün]
- 1 Mihri sen mehden eylemek tercih
Ġalaṭ-ı fâhiş ü ḥaṭâ-yı şarîh
- 2 Rûyuña kimse mâhı beñzedemez
Nâkışa diyemez mişâl-i şaḥîh
- 3 Nice beñzer dehânuña gonça
Bir midür lâl ile lisân-ı faşîh
- 4 Hep kinâyet durur hikâyet-i 'ışk
Mücmel eylersin eyleseñ taşrîh
- 5 Dil-berüñ işleri mu'ammâdur
Sözleri hep işâret [ü] telmîh
- 6 Sırr-ı 'ışkuy cefâ-yı vâzıhdur
Olmayınca **Ġabûliyâ** taşrîh

36

- [mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
- 1 Uşûl-i 'ışkı ıslâh itmez izâh
Bu da'vi olmaz izâh ile ıslâh
- 2 Dehânuñ küfl-ı şandûk-ı maḥabbet
Zebânuñdur aña zerrîn miftâh
- 3 Görince ğabğabuñ ḥâlünle cânâ
Didüm bâğ-ı ruḥuñda miski tuffâh
- 4 Der-i cânânı gördüm bağlamışlar
Ne vaḳtin bilmezem fetḥ ide Fettâh
- 5 'Uṭârid vaşf-ı ḥüsnin yazmağ için
Ġabûlî mihr ile meh olur elvâh

ĠARF-İ DÂL

37

---

6 cefâ-yı: cefâsı BM.
36 İM 48a; BM 76b, 29a.
37 İM 48a; BM 29a.

- [*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]
- 1 Çün oldı gönül bende-i dergâh-ı Mehemmed
Hâkdan dilerüz vaşlını bā-cāh-ı Mehemmed
- 2 Çok kâmet-i bālaları pest itdi nazarda
Cünbişler ider kâmet-i kütâh-ı Mehemmed
- 3 Ağyāra tarîk-i ğam-ı hicründen eşer yok
Nādāna müyesser ola mı rāh-ı Mehemmed
- 4 Āh eylemeden çāre bulunmaz saņa zîrā
Yok sende eyā haste-dil āgāh-ı Mehemmed
- 5 Bîçāre **Qabūli** beni sevmez dir imişsin
Düşmen sözidür diñleme bi'llāh Mehemmed

38

- [*mef'ülü fâ'ilātün mef'ülü fâ'ilātün*]
- 1 Evvel rızā-yı Hâk-rā h^vānīm sūre-i hāmd
Hâk-rā be-hāmd-i Hâk-rā h^vānīm sūre-i hāmd
- 2 Sultān-ı enbiyā-rā ervāh-ı etķiyā-rā
Enfās-ı evliyā-rā h^vānīm sūre-i hāmd
- 3 Pākān-ı Kerbelā-rā hākān-ı pür-belā-rā
Yārān-ı mübtelā-rā h^vānīm sūre-i hāmd
- 4 Ez-şarķ u ğarb-ı 'ālem z'-Ādem be-devr-i hātem
Der-her zamān u her dem h^vānīm sūre-i hāmd
- 5 Ğurbet-guzīdegān-rā zaħmet-keşīdegān-rā
Cān leb-resīdegān-rā h^vānīm sūre-i hāmd
- 6 Cumhūr-ı evvelīn-rā mecmū'-ı āħirīn-rā
Cem'-i mücāhidīn-rā h^vānīm sūre-i hāmd

5 Beyitteki kâfiye kusuru için bu çalışmanın “Kâfiye” bölümüne bk.

38 İM 48a-48b; BM 29a-29b.

1 Önce Hak rızası için Fatiha'yı okuruz. Hakk'a Hakk'ın hamdi için Fatiha'yı okuruz.

2 Peygamberlerin sultanı (Hz. Muhammed) için, takva sahiplerinin ruhu için, Allah dostlarının nefesleri için Fatiha okuruz.

3 Kerbelâ temizleri için, belalı hakan için, tutulmuş dostlar için Fatiha okuruz.

4 Dünyanın doğusu ve batısından, Âdem'den Hz. Peygamber devrine kadar her zaman ve her anda Fatiha okuruz.

5 Gurbet(ten) geçenler, zahmet çekenler için, canı dudağına gelmişler (can çekişenler) için Fatiha okuruz.

- 7 Kişver-güşâ-yı dîn-râ leşker-keş-i zemîn-râ
Sultân-ı mürselîn-râ h^vânîm sûre-i hamd
- 8 Aşhâb-ı muḳtedâ-râ dâmâd-ı Muştafâ-râ
Evlâd-ı Murtażâ-râ h^vânîm sûre-i hamd
- 9 Erzîden-i liḳâ-râ maḳbûli-i du‘â-râ
Ḥoşnûdi-i Ḥudâ-râ h^vânîm sûre-i hamd
- 10 Meddâhi-i Resûlî ez-mâ ne bü'l-fuzûlî
Ez-cân u dil **Ḳabûlî** h^vânîm sûre-i hamd

39

[*mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün*]

- 1 Pertev şalalı ruḫlaruñuñ nûrı Meḫemmed
Gören didiler *salli 'alâ nûrı* Meḫemmed
- 2 Ben zâr u günehkâra şefâ'at demi geldi
Yandurma beni âteş-i hicrâna muḫalled
- 3 Nâr-ı ğam-ı hicrâna günâhumca yanayın
Tek eyle beni cennet-i küyuñda mü'ebbed
- 4 Dil derdüñ ile 'âlem-i 'ıtlâḳa irişdi
Ammâ girih-i zülf-i siyâhuñla muḳayyed
- 5 Hicrûñle başında ḳopuyor rûz-ı ḳıyâmet
Şefḳat günü irişdi **Ḳabûlî**ye Meḫemmed

40

[*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Nâmi Ḥüseyn ü kendi ḫasen ḫüsni bir mezîd
Bir ḫüb gördüm olsun anı sevmeyen Yezîd

6 Önceki insanlar için, sonrakilerin hepsi için, Allah yolunda savaşanların tamamı için Fatiha okuruz.
7 - BM / Din yolunu açanlar için, yeryüzünün asker çekenleri için, peygamberilerin sultanı için Fatiha okuruz.

8 Kendilerine uyulan (Hz. Peygamber'in) arkadaşları, (Muhammed) Mustafa'nın damadı ve Murtaza (Hz. Ali)'nin çocukları için Fatiha okuruz.

9 Hakk'ın cemali(ni görmek) için, duanın kabulü için, Allah'ın rızası için Fatiha okuruz.

10 Resûl'ün övücülüğü bizden (bizim için) fazladır, Kabûlî can u gönülden Fatiha okuruz.

39 İM 48b; BM 29b.

40 İM 49a; BM 29b.

- 2 Hiç ferd-i āferīde nice beñzeze saña
Olduñ cihānda gün gibi sen hüsn ile ferīd
- 3 Sen gün gibi bedīd olıcağ māh-rūlaruñ
Her birisi nücūm gibi ola nā-bedīd
- 4 Hiç yokdur ehl-i ‘ışka yaqīn olmadan ba‘īd
Ağyār-ı gül-ṭab‘a qarīb olmadur ba‘īd
- 5 Kim ola baña ‘āşık olan dirseñ ey perī
Nāmı **Ḳabūli** kendüsi bir efḳar-ı ‘abīd

41

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Bī-mişāl oldı nevā-yı ‘ışk ile nālem bülend
Nāleden geçmem neyāsā olsa cismüm bend bend
- 2 Sükker-i la‘lūne öykündüm dir ise dadı yoğ
Lezzeti şīrīn dehānuñdan meger aḥz ide ḳand
- 3 Reh-güzāruñ üzre ḥāk olduḳları yitmez mi kim
Sürme ḳahr ile gelüp ‘āşıklar üstine semend
- 4 Baḥt-ı bedden ey perī ‘āşıklarūñ oldı ḥalāş
Sen sa‘ādet taḥtḡāhında olaldan ercmend
- 5 Kāmyāb olup murādātuñla sen tek biñ yaşa
Derd-i hicrānuñla ḳo ölsün **Ḳabūli** derdmend

42

FĀRSĪ*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Ey menem ez-bād-ı ḥasret der-hevā der-künc-i derd
Şeb-nişīn-i künc-i miḥnet rüz-gerd-i gird kerd
- 2 Nīst ān ḳavs-i ḳuzah peyveste bā-ḳarḥ-ı berīn
Şu‘le-i āhem nümāyed ḡāh sürḥ u ḡāh zerd

41 İM 49a; BM 29b-30a.

42 İM 49a-49b; BM 30a.

* Başlık: - BM.

1 Dert köşesinde hasret rüzgarıyla savrulan benim; talihin dönüşü, gündüzü(mü) mihnet köşesinin geceleyeni yaptı.

- 3   ‘Āşıkî bā-düşmenān bî-kār hūbānest kār
Merd bāyed tā nūmāyed h^vīş-rā rüz-ı neberd
- 4   Nîst her süfle harîdār-ı metā‘-ı ma‘rifet
Merd ān bāşed ki dāned kıymet-i kālā-yı merd
- 5   Ey **Kabûlî** bā-şafā-yı dūst ez-düşmen çî bāk
Merg-rā el-kışşa merg ü derd-rā şad bār derd

43

[*mef‘ulü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1   Sen mäh-rüdan olmaz ise ger ba‘îd ‘îd
Bulur huceste-ţâli‘ ü baht-ı sa‘îd ‘îd
- 2   H^vāhed ki mî-resed be-şeref-hāne-i vişāl
Ser‘ü’l-‘inān-ı naḥv cenābek ba‘îd ‘îd (?)
- 3   Evvel berāy-ı rüze ber-ān germver buved
Eknün hilāl-i rüze-şifat şud sa‘îd ‘îd
- 4   Beñzerse rüz-ı maḥşere ger rüz-ı ‘îd olur
Aḥbāba rüz-ı va‘d u ‘adūya va‘îd ‘îd
- 5   Gördi ki biz mülāzım-ı ‘işuz **Kabûliyā**
Eyyām-ı ‘îş u ‘işreti oldı şa‘îd ‘îd

44

[*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]

- 1   Ol ki māha nūr u fer tevcîh idüp rü kıymış ad
Nürdan bir nün peydā kılmış ebrü kıymış ad

2 O gökkuşağı yüksek gökyüzüyle bitişik değildir, āhımın ateşinin alevi onu bazen kırmızı bazen sarı gösterir.

3 Āşığın düşmanlarla işi olmaz, güzellerle olur, insanın kendini savaş gününde görmesi gerekir.

4 Marifet malımı satın alanlar alçak değildir, insan sermayesinin kıymetini bilen insan oldu.

5 Ey Kabûlî dost safâsıyla düşmandan korku (da) ne(dir), sözün kısası ölüme ölüm, derde yüz defa dert.

43 İM 49b; BM 30a.

2 Kavuşmanın şeref evine ulaşıyor olmayı ister, ...

3 Bayram, önce ramazan sebebiyle ona şefkatli olur, şimdi oruç sıfatlı hilâl (gibi) mutlu oldu.

44 İM 49b-50a; BM 30a; SB 97a, İÜ 96a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 803, 76b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 4228, 31a-31b. Bu gazel, Niyâzî-i ‘Acem’in gazeline naziredir. Bu gazelin SB’de olduğu tespit edilmekle birlikte, yurt dışından getirilen mikrofilmde manzûmenin bulunduğu yaprağın çok aşırı koyu renkte olması sebebiyle SB karşılaştırmaya alınamamıştır.

- 2 Bir mücellâ levha taşvîr itmiş üstâd-ı ezel
Rişteler tahrîr idüp etrâfına mû koymış ad
- 3 Bir müdevver la'lden bir hoşka düzmiş fem dimiş
Jâleler dizmiş anuñ içinde lü'lü' koymış ad
- 4 Gülşen-ârâ-yı bahâristân-ı nüzhetgâh-ı üns
Bir dirâht ârâyiş itmiş kıadd-i dil-cû koymış ad
- 5 Çehre-perdâz-ı teşâvîr-i nigâristân-ı kıuds
Sâde bir peyker güşâyiş eylemiş rû koymış ad
- 6 Şem'-i kâfûrî fûrûzân eylemiş gerden dimiş
Halka-i dūd-ı siyâh-ı şem'e gîsû koymış ad
- 7 Nokta deñlü nuţfe[y]i nuţka getürmiş ol Hâkîm
Hikmeti gör kim **Qabûlî**-i suhan-gû koymış ad

45

NAŞİHAT

- [fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]*
- 1 Nedür ey şüfî maqâm-ı tevîd
Hâldür âdeme şanma taqlîd
- 2 Ehl-i Hâk zâhir ü bâtın Hâkdan
Girü dönmez nitekim dîv-i 'abîd
- 3 Ehl-i Hâk olma nedür bildüñ mi
Hâkka yaqîn yürüme çün teşdîd
- 4 Ehl-i Hâk ol kim ola Hâkdan dür
Qurb-ı Hâk gerçi olur halka ba'îd

2 bir mücellâ levha: sîmden bir levh İÜ. / Bu beyit İÜ'de 3. sıradadır.

3 - İÜ.

4 gülşen-ârâ-yı: cennet-ârâ-yı İÜ.

5 sâde bir peyker güşâyiş eylemiş rû: bir mücellâ çehre açmış rûy-ı nîkû İÜ.

6 Bu beyit İÜ'de 2. sıradadır.

7 : Ey **Qabûlî** bir mücellâ levhe nûr ilkâ idüp/Bir mücessem rûh kılmış aña pehlû koymış ad İM, BM, SB.

45 İM 152b.

2 Yazmada açıkça “‘abîd” kayıtlı olmakla birlikte, bu kelimenin doğrusunun “‘anîd” olması mümkündür.

- 5 Hâkka Hâk diyen olur Hâkka yakîn
Hâkka Hâkdur dimeyen Hâkka .....

ḤARF-İ ZÂL

46

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Lezzet-i kand-i lebün pâlûde-i terden lezîz
Şerbet-i şîrîn-i la'lün şehd ü şekkerden lezîz
- 2 Gerçi gâyet telhdür sâķī şarâb-ı hoş-güvâr
Oldı dil tıflına ammâ şîr-i mâderden lezîz
- 3 Ol gül-i bâğ-ı vefâ şeftâlu-yı la'l-i lebün
Mîve-i şîrîn ü naḥl-i sâye-perverden lezîz
- 4 Nola cân virse zülâl-i la'lün için teşneler
Anlara ol sidre-ķad ol âb-ı kevşerden lezîz
- 5 Tûṭi-i ṭab'um **Ḳabûlî** nice gûyâ olmasun
Dil-berün la'l ü lebi kand-i mükerrerden lezîz

ḤARF-İ RÂ

47

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Yanuma gelmez raķîbün âh-ı süzândan kaçar
Müdde'î meydâna girmez tîğ-i bürrândan kaçar
- 2 'İşk ile rüsvâ olan ṭa'n-ı 'adûdan ağlamaz
Ĝarķ-ı seyl-âb-ı belâ şanma ki bārândan kaçar
- 3 Zâhidâ yâbis-mizâcuṅ sözlerinden dideler
Yiridür yaş aķıdursa ķurı bühtândan kaçar
- 4 Uymazuz biz zâhîde azdurmasun yoldan bizi
Âdemüz âdem olan iḍ lâl-i şeytândan kaçar
- 5 Hâtem-i la'l-i lebün zikr eylesem durmaz 'adû
Dîv ṭurmaz ey perî mühr-i Süleymândan kaçar

5 Mısra sonunda boşluk vardır.

46 İM 50a; BM 30a-30b.

47 İM 50a-50b; BM 30b.

48

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Görmese 'aşıq olan dil-berini cānı çıkar
Derd ile ağlamadan dīde-i giryānı çıkar
- 2 Korkar oldum ile vaşf itmege yāri zīrā
Her kime aḡar isem 'aşıq-ı nālānı çıkar
- 3 Bize gerçekten inandurdı bugün a'mālin
Zāhidūḡ yārın umarın nice yalanı çıkar
- 4 Āstānuḡda ḡoma düşmen-i nādānı ḡov a
Ṭurmasun cennet-i kūyuḡda o şeyṭānı çıkar
- 5 Elin al baḡr-i firākuḡda **Ḳabūli**[y]i ḡoma
Yitiş ey Ḥızr-dem ol ḡarḡa-i 'ummānı çıkar

49

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 Ğam-ı zūlfūḡle dil zār u nizār olmaḡ muḡarrerdür
Hevā-yı kākülūḡle bī-ḡarār olmaḡ muḡarrerdür
- 2 Alınmazsa 'adū-yı ḡār elinden dāmenūḡ ey gül
Dil-i şūrīde bülbül gibi zār olmaḡ muḡarrerdür
- 3 Ğam-ı ruḡsār-ı dil-berle düşersem vādi-i hicre
Gözüm yaşıyla deryā lālezār olmaḡ muḡarrerdür
- 4 Revān it seyl-i eşküḡ cūyāsā ṭarf-ı gülzāra
Dilā ol serv-ḡāmet der-kenār olmaḡ muḡarrerdür
- 5 Meded ardınca ol ey dil ḡaçırma fırsat eldeyken
Saḡa ol gözleri āḡū şikār olmaḡ muḡarrerdür
- 6 Fezāda da'vi-i ḡüsn ü leṭāfet eylemiş lāle
Yanuḡda ey yüzi gül şermsār olmaḡ muḡarrerdür

---

48 İM 50b; BM 30b.

4 İlk mısraın üstüne *nüşha* kaydıyla şu mısra yazılmış: Ḳoma aḡyārı maḡalleḡde eyā ḡür-liḡā İM.

49 İM 50b-51a; BM 30b-31a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mîl Yz. A 54, 70b. Mecmu'ada 4 ve 5. beyitler yoktur.

4 İlk mısradaki veznin doğru çıkması için "cūyāsā" kelimesindeki "cūy"un ayrı ve bir uzun bir kısa deḡerinde okunması gerekir.

- 7 Ümîd-i pây-bûsuñla **Ƙabûlî** pâyuñda düşmiş
Reh-i ‘ışk içre bir gün hâksâr olmağ muğarrerdür

50

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Ka‘beye varmağ dilersenğ küy-ı yâre varıgör
Nür görmek ister isenğ anda rüy-ı yâri gör
- 2 Devlet-i dîdâra vâşıl olmağ istersenğ eger
Çeşm-i bahtuñ h‘âb-ı ğafletden dilâ uyarıgör
- 3 Nür-ı a‘zam rüy-ı dil-berdür inanmazsañ fağlîh
Bunı ‘aynıyla yazar var Mağla‘ü’l-Envârı gör
- 4 Fâyide virmez kişiyeye soñra inkâr eylemek
Zâhidâ *ğālū belāda* itdügüñ iğrârı gör
- 5 Rüy-ı zerdüm eşk-i sürhüm buldı yanuñda revâc
Hoş muğarrerdür cihânda dirhem ü dînârı gör
- 6 Ölmeden ‘âlemde ey Tübâyı görmek isteyen
Ğıl nazar âyîne-i âb içre nağl-i yâri gör
- 7 Ey tağlîb-i cân u dil var ise bir çâreñ yitiş
Künc-i miğnetde yatur gel bu dil-i bîmârı gör
- 8 Hüsrevâ hâl-i **Ƙabûlî**den şu‘uruñ var ise
Ğak-i pâyeye yüz süren eş‘âr-ı pür-iş‘ârı gör

51

50 İM 51a; BM 31a; SB 104a, İÜ 95b. İÜ’de gazelin üstünde “ƘABÛLÎ-İ ÜSTÂD” başlığı vardır.

1 Ka‘beye varmağ dilersenğ küy-ı yâre varıgör: Ka‘be-i küy-ı nigâra sa‘y it ey dil varıgör SB, İÜ // anda rüy-ı: gül-‘izâr-ı SB, İÜ.

2 dîdâra: dünyâyâ İÜ // Çeşm-i bahtuñ h‘âb-ı ğafletden dilâ uyarıgör: Sen de çeşmüñ h‘âbdan o yâri gör uyarıgör İM, BM.

3 Nür-ı a‘zam rüy-ı dil-berdür inanmazsañ fağlîh: Rüy-ı dil-ber vâ‘izâ ser-çeşme-i hürşiddür SB, İÜ. Mağla‘ü’l-Envâr, Hüsrev-i Dihlevî’nin manzûm bir eseridir.

4 - İM, BM. “ğālū belā”, “Ben sizin Rabbiniz değıl miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler.” mealindeki ayetten bir parçadır. **Kur‘ân-ı Kerîm**, 7/172.

5 - SB, İÜ.

6 - SB, İÜ.

7 - SB, İÜ.

8 Hüsrevâ hâl-i Ƙabûlîden şu‘uruñ var ise: Pâdşâhum diñle ağvâl-i Ƙabûlî kim nedür SB, Pâdşâhum diñle ağvâl-i Ƙabûlîden nedür İÜ // eş‘âr-ı pür-iş‘ârı: eş‘ârla iş‘ârı SB / iş‘ârı: âşârı İÜ.

51 İM 51a-51b; BM 31a; SB 87b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 801, 115b.

- [*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]
- 1 Maqbül olan zamānede şahş-ı saķımdür
Togruya istikāmeti cürm-i 'azımdür
- 2 Zaħm-ı ten-i figāra ne çāre oñılmağa
Ey oñmaduķ tabīb oñılursa ĥakımdür
- 3 Ĥürmet ĥarāma rağbet ü 'izzet ĥarāmiye
Şabr u ķanā'at ehline de Ĥaķ Kerımdür
- 4 Şāħib-kemāle zilleti 'izzet durur velī
Cāħ u celāli cāħile çāħ-ı caħımdür
- 5 Bir pādşehden umaruz iħsānı kim anuñ
İn'āmı pādşāh u gedāya 'amımdür
- 6 Efsürde-ĥātır eylemez iħyā ider seni
Ol kim **Ķabūli** Muħyi-i 'azm-i remımdür
- 7 Her ne cefā olursa revādur **Ķabūliye**
Yitmez mi bu günāh aña kim müstaķımdür

52

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
- 1 Dāne dāne dūr-i eşķüm dökilür ķana döner
Ĥalka-i rişte-i ten sübħa-i mercāna döner
- 2 Gel bu şeb büseye 'ahd eyledüğüñ döndürme
O daħı dün gice meclisdeki peymāna döner
- 3 Nāz ile gelse sürūd eylese bülbül gibi yār
Şevķden meclisimiz ĥalka-i rindāna döner
- 4 Nār-ı ĥasretle küle döndi ten-i pür-süzum
Yana yana dil-i şad-pāre de biryāna döner
- 5 Ey **Ķabūli** ķadeh-i māh niçün devr itmez

1 şahş-ı: merd-i SB.

4 - SB.

5 - SB.

6 'azm-i: 'izām İM, BM, SB. "Muħyi-i 'azm-i remım" ile "Kendi yaratılışını unutup bize misal getirmeye kalktı: Çürümüş kemikleri kim diriltecek diye" anlamındaki āyete işaret edilmektedir. **Kur'ân-ı Kerım**, 36/78.

52 İM 51b; BM 31a-31b, İÜ 92a. İÜ'de gazelin üstünde "ĶABŪLİ-İ ÜSTĀD" başlığı vardır.

Kāse-i çarḥ-ı felek üstümüze yâ ne döner

53

[*mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün*]

- 1 Ol ebrûlar berât-ı hüsniñüñ tuğrâ-keşânıdur
Bu 'üvân ile añılmağ begüm devlet nişânıdur
- 2 Tebessüm kııl didükce gülmenüñ de vaḳtı var dirdüñ
Bahâr irdi gülistân oldu 'âlem gül zamânıdur
- 3 Çadem başmıñ benem evvel çademde vâdi-i 'ıñka
Nola dirlerse 'âlemde baña Mecnûn-ı şânıdır
- 4 Muğarnes kubbesi başum muğavves tākası çaşum
Beden çaşr-ı belâdur üstüñ^vânlar nerdübânıdur
- 5 Cehennemdür 'adûnuñ şoḫbeti çat'â dili tırmaz
Maḫabbet ehline zîrâ 'azâb iden zebânıdır
- 6 Lebüñ zıkr eyleyen ölmez saçuñ fikr eyleyen yitmez
Ol âb-ı zindegânıdır bu 'ömr-i câvidânıdır
- 7 **Çabûlî** 'andelîb-i gülşen-i 'ıñka u maḫabbetdür
O bâğuñ goncası gül yüzlü bir yârüñ dehânıdur

54

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

- 1 Sevdigüm bir mihri yoğ nâ-mihrbândur dostlar
Dostına düşmen bağışlu nev-cüvândur dostlar
- 2 Fitne-i âḫir zamândur ğamzesi virmez amân
Çeşmi kâtil ḫışmı ğalib bî-amândur dostlar

5 mäh: bāde İÜ.

53 İM 51b-52a; BM 31b, İÜ 95a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mîl Yz. Ceb 319, 134a.

1 Ol ebrûlar berât-ı hüsniñüñ tuğrâ-keşânıdur: Berât-ı hüsniñ ol râ çaşlaruñ tuğrâ-keşânıdur İM, BM.

3 Nola dirlerse 'âlemde baña Mecnûn-ı şânıdır: Bu vâdide görenler baña dirler Çays-ı şânıdır İM, BM.

4 Muğarnes kubbesi başum muğavves tākası çaşum: Muğavves kubbedir başum içinde tākalar çaşum İM, BM.

5 çat'â: zîrâ İÜ // maḫabbet ehline zîrâ: mu'azzebdir sözi cāna: İM, BM.

6 - İÜ.

7 : Çabûlî bülbülidir gülşen-i nazmuñ o gülzârüñ/Gülü ruḫsâr-ı dil-berdür 'izârı ergavânıdır İÜ.

54 İM 52a; BM 31b.

- 3 Bir şacı leylāya dil virdük anuñ mecnūniyuz
Rāzumuz dillerde şimdi dāstāndur dostlar
- 4 Şimdilik a‘dāyile ‘ālemdesüz ‘ālem sizüñ
Ħal-i ‘ālem böyle kıalmaz bu zamāndur dostlar
- 5 Āteş-i ‘ışka düşmen didi dirmiş ‘adū (?)
Diñlemeñ düşmen sözün düşmen yalāndur dostlar
- 6 Varumı kıldum hebā yārüñ miyānı yolına
Yolına nem var ise hep der-miyāndur dostlar
- 7 Nāmeden nāmın **Ķabūli** demek olmaz dil-berüñ
Diyesüz ibrām iderlerse fülāndur dostlar

55

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 Dem olur ādeme kıan ağladur ey dil ġam olur
Ģam nedür ‘aynına gelmez dem olur ādem olur
- 2 Ħüsrev-i ‘ālem ider ādemi keyfiyyet-i mey
Kim ki nüş eyler ise cür‘a-i cāmın Cem olur
- 3 Devlete vāşıl olur vuşlat-ı cānāna iren
Yār ile ‘ālem iden pādşeh-i ‘ālem olur
- 4 Şerbet-i vaşluñ irişmezse eger ħaste-dile
Ey ta‘līb-i dil ü cān la‘l-i lebüñ emsem olur
- 5 Göricek ‘āşık-ı dīvāne ider insānı
Ol perī-çehre **Ķabūli** ne ġuzel ādem olur

56

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 Cāhilüñ ħar gibi ġöñlin büyüden zerdür zer
Zer ile faħr idinüp ġirre olan ħardur ħar

5 Āteş-i ‘ışka düşmen didi dirmiş ‘adū: - BM / İlk mısradā vezin bozuk olduġu gibi anlam da net deġildir.

55 İM 52a-52b; BM 32a; SB 106b.

3 vuşlat-ı cānāna: devlet-i dīdāra İM, BM.

4 vaşluñ irişmezse eger: la‘lün eger yitmez ise İM, BM.

56 İM 52b; BM 32a; SB 98a, İÜ 98a. İÜ’de gazelin üstünde “ĶABŪLİ” başlığı vardır.

- 2 Zāl-i dünyāya gönül bağlamadı üstür-i dil
Mā'il-i māye degüldür besirek nerdür ner
- 3 Nev-'arūs-ı felegün 'işvesine aldanmaz
Bağmaz ārāyış-i nisvāna gönül erdür er
- 4 Sürme-i hāk-i derün kuhl-ı başardur ammā
İmtizāc itmediler dīde aña terdür ter
- 5 Gūşe-i mey-kedeyi koyma **Qabūli** elden
Qoyacağ gūşe degül zevk idecek yerdür yer

57

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 'Aşık-ı aşüfte-dilden olıcağ dil-dār dūr
Gözine gülzār-ı 'ālem görünür çün hār hūr
- 2 Kendüden bī-zār olup çok zūr iderse 'aşıka
Niçe bir çeksün yolunğa 'aşıq-ı bī-zār zūr
- 3 Muttaşıl kārın koyup yār ile bizi gözledür
Göreyin kim ola bir gün düşmen-i bī-kār kūr
- 4 Kūyuğa varanlara göster cemālün nūrını
Kim görürler Ka'bede ey ruğları gül-nār nūr
- 5 Araya çirk-i küdüret şaldı gerçi kim 'adū
Ey **Qabūli** tığ ile pāk eyler anı yār yur

58

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

- 1 Dil halka-i zülf-i siyeh-i yār ile oynar
Bilmez zararın tıfl durur mār ile oynar
- 2 'İşk ehlinün ālām-ı cefā 'aynına gelmez
Şol üstür-i ser-mest gibi kim bār ile oynar

2 SB ve İÜ'de 2 ile 3 yer değiştirmiştir.

3 'işvesine: hilesine İM, BM.

5 koyma: koma İM, BM, İÜ // zevk: hāz İM.

57 İM 52b; BM 32a.

58 İM 53a; BM 32a-32b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 118a.

2 kim: ki BM.

- 3 Nār-ı ruḥuṅa el uzadur zülf-i siyāhuṅ
Tersā-beçe-i āteşidür nār ile oynar
- 4 Zār oyınıdır şu‘bede-i nerd-i maḥabbet
Sābāş aṅa kim anı dil zār ile oynar
- 5 Naḳd-i dili çaldurmayıgör ğamze-i yāre
Oṅar mı **Ḳabūlī** şu ki ‘ayyār ile oynar

59

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Gerçi kim kāsāneme çok ḳāmet-i bālā gelür
Ol sehī-ḳad baṅa ammā cümleden a‘lā gelür
- 2 Çok dolaşma ey gönül zülf-i siyāh-ı dil-bere
Çok perişānluḳ çekersin başuṅa ğavġā gelür
- 3 Kimseye dünyā için baş egmeyen ‘āriflerüṅ
Baş egerler pāyına ayaġına dünyā gelür
- 4 Şu gibi ḥüsn ü cemāl-i bā-kemālin görmeyen
Nergisāsā ‘āleme a‘mā gider a‘mā gelür
- 5 Zerrece mihr ü vefā gelmez güzellerden görüṅ
Giderek ‘uşşāḳdan dil-berden istiġnā gelür
- 6 La‘l-i cān-baḥşuṅdur ihyā eyleyen dil mürdesin
Ol baṅa rūḥ-ı mücerred mu‘ciz-i ‘İsā gelür
- 7 Ey **Ḳabūlī** gün gibi her-cāyidür gerçi o meh
Nāz ile ğam-ḥāneme gelse hele tenhā gelür

60

4 Zār oyınıdır şu‘bede-i nerd-i maḥabbet: Yār oynayıdır şu‘bede-i zedd-i maḥabbet İM, BM.
59 İM 53a; BM 32b, İÜ 97b; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 6774, 31b. İÜ’de gazelin üstünde
“ḲABŪLİ” başlığı vardır.

1 ḳāmet-i bālā: dil-ber-i ra‘nā İÜ // sehī-ḳad: ḳadi bālā İÜ.

2 Bu beyit İÜ’de 3. sıradadır. / Çok dolaşma ey gönül zülf-i siyāh-ı dil-bere: Kākül-i yāre tolaşsaṅ ey
dil-i sevdā-zede İÜ.

3 - İÜ.

4 - İÜ.

5 - İM, BM / Beyit İÜ’de 2. sıradadır.

6 - İM, BM / Beyit İÜ’de 4. sıradadır.

7 Bu beyit, nüshalarda ikişer beyit eksik olduğundan, üçünde de 5. sıradadır. / meh: mäh İM, BM.

60 İM 53a-53b; BM 32b.

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
- 1 Der-i devlet-me'abuñ ma'la'-ı nür-ı hidâyetdür
Cemâlün neyyir-i a'zam yüzün görmek sa'âdetdür
- 2 Kıpunda hıdmet itmek kâdre irişmek kâdar vardır
Ta'ayyün bulmak a'yân içre ma'zâ 'ayn-ı 'izzetdür
- 3 Huzür itse yiridür ehl-i hâcât âstânunda
İşigün taşu başdan anlara bâlîn-i râhatdur
- 4 Meded sultânım isti'câl idün fevt olmasun fırsat
Bir iş kim hayr ola te'hîri anuñ 'ayn-ı âfetdür
- 5 **Qabûlî** gayrı bir ma'şûdumuz yok şî'r ü inşâdan
Gara'z 'arz-ı 'ubûdiyyet murâd izhâr-ı hıd metdür

61

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
- 1 Zamân-ı 'â'îfet hengâm-ı nuşret va'kt-i fırsatdur
Meded ihsân idün fevt olmasun fırsat ganîmetdür
- 2 Nola ref' eyleseñ mânend-i zerre hâk-i zilletden
Reh-i küyunda ol ben hâke yirden göge minnetdür
- 3 Vücûd-ı cûd-bahtundur nihâl-i gülşen-i cennet
Kim anuñ berg ü bârı lu'f ihsân u mürüvvetdür
- 4 Beni öldürdi gayret gayrı terk et bendeñi gözet
Ma'hall-i merhamet va'kt-i hamiyyet cây-ı 'izzetdür
- 5 **Qabûlî** 'âlemün hâli yamandır kişiden ancağ
Qalan bir yahşu nâm anılan[1] bir dâne haşletdür

62

- [*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]
- 1 Devlet ol kâd İya kim bir dil-rübâ yanındadır
Hağ bu kim ey müdde'î devlet ka'zâ yanındadır
- 2 Cân fedâ itmek gerek cânâna vâşıl olmağâ

---

61 İM 53b; BM 32b.

62 İM 53b-54a; BM 33a.

2 itmek: kılmağ BM.

- Tekye-i ‘ışk [u] maḥabbet cān fedā yanındadır
- 3 Bir siyeh-rū kāfir ile şalınur ol serv-ḳad
Ḳande ise sāyeveş bir meh-likā yanındadır
- 4 Feth-i bāb olsun dilā öldür raḳīb-i kāfiri
Lā-cerem feth ü zafer tıg ü gazā yanındadır
- 5 Sen ‘alem gibi çekil ‘āşık dirilsün yanuḡa
Çünki ‘asker dirligi mīr-i livā yanındadır
- 6 Dürr-i mengüşuḡ bināgüşuḡda ey bedr-i tamām
Māh-ı ‘ālem-tāba beḡzer kim sūhā yanındadır
- 7 Ben zer ü sīme **Ḳabūli** iltifāt itmeme faḳır
Raḡbet-i dīnār u dirhem aḡniyā yanındadır

63

- [mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]*
- 1 Ḥazīz-i ḥāk-i devlet evc-i rif‘atden baḡa yegdür
Ki zer-taḡt-ı şüreyyādan ‘ārife taḡt-ı şerā yegdür
- 2 Serīr-i ḳaşr-ı zer-tāḡa döşenmiş naḡ‘-ı şāhİdür
Gedā-yı küyuḡ olan ‘āşıḡa bir būriyā yegdür
- 3 Dilā taḡdīr-i Rabbāniye hiç taḡyīr-i vaż‘ itme
Hemān ḥükm-i ḳazāya mümkün olduḡça rızā yegdür
- 4 Sarāy-ı ‘ālem-i fānİde herkes bir maḡal gözler
Niçe şāh-ı mu‘azzamdan yirinde bir gedā yegdür
- 5 Ğulüv itse ḡişār-ı ḡalbe nā-geh ‘asker-i miḡnet
Çıḡup burc-ı bedenden cān u dil dir kim Ḥudā yegdür
- 6 Ḥayālāta düşüp çıḡma **Ḳabūli** sımḡ-ı ma‘nİden
Bu bir tarz-ı ḡasendür ḡāşılı nāzük edā yegdür

64

5 dirilsün: dizilsün İM // dirligi: dirnegi İM.

63 İM 54a; BM 33a.

1 İkinci mısradā vezin bozulmaktadır.

5 dir kim: dirler BM.

64 İM 54a-54b; BM 33a; SB 99a-99b.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Sāki-i bezm-i şafā 'ışk ehline sāğar şunar
Payumuz virmez bize gelse kadeh ayak tolar
- 2 Şüfi peymān eylemiş peymāne döndürmem diyü
Çorqum oldur 'ahdine tırmar yine bir gün döner
- 3 İntizām-ı 'ıkd-ı dendān-ı dürer-bāruñ görüp
Defter-i luft u şafāyı lü'lü'-i lālā dürer
- 4 Bitmedi kaldı egerçi zaħm-ı tıgüñ sinede
Sen hemān ey dil beni şulh idegör ol da biter
- 5 Ey **Çabüli** leşker-i gamla çıkışmak sehl idi
Çıksalar anlar da meydāna benüm gibi birer

65

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 Cihān halkına 'arz-ı ihtiyāc itmek gedālıkdur
Çarār itmek kanā'at güşesinde pādşālıkdur
- 2 Çabā-yı 'āriyetden cismi 'ārī kılmak erlikdür
Libās-ı aţlas u dibāya aldanmak çabalıkdur
- 3 Mekānında oturmak 'āriye bir güne beglikdür
Vücüdı kal'asın hıfz eylemek başka ağalıkdur
- 4 Cemālün 'arza kıl gün gibi yüz döndürme 'aşıkdan
Çadīmī āşnādan yüz çevirmek bī-vefālıkdur
- 5 Kemāl ehli ma'ārif şāhibiyüm diyü laf urmak
Çabüli 'ālem-ārālık degül 'ālem aralıkdur

66

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

- 1 Biz şimdi aña virmeyelüm naqd-i dili mehr
Egirdigini başka çosun pīre-zen-i dehr

2 döner: olur İM, BM.

5 anlar da meydāna: meydāna anlar da İM.

65 İM 54b; BM 33a-33b; SB 98a-98b.

2 aţlas u dibāya: aţlas-ı dünyāya SB.

3 vücüdı: vücüdın İM.

66 İM 54b; BM 33b.

- 2 Havf ile recā üzre gerekdür kişi ‘aşık
Yā maẓhar-ı āyīne-i elṭāf ola yā ẓahr
- 3 Sulṭān-ı kerem sā’ili nehr eyleme dirken
Lāyık mı saña sā’il-i eşküm idesin nehr
- 4 Ṭās-ı felegi ṭoṭolu tiryāk sanursın
Ef’ī gibi başdan ayağa içi ṭolu zehr
- 5 Yār ile bizi söyleşür aḥbāb **Ḳabūlī**
Aḥbār-ı maḥabbetle bugün ṭoṭoludur şeh̄r

67

- [*mefā’lün mefā’lün mefā’lün mefā’lün*]
1 Ruḥuṅ şevḳiyle yanmış nice dāğ-ı pür-fetīlüm var
Bulursam Ka’be-i kūyuṅ nola rüşen delīlüm var
- 2 Beni şemşīr-i ‘ışka ser-fürü kılmaz kaçır dirseṅ
Şehā yoluṅda başum gibi boynum var keflüm var
- 3 Vefā vü ma’deletden yüz çevirmez merḥamet ehli
Benüm bir ‘adle māyil pādşāh-ı bī-‘adīlüm var
- 4 Ne bir māhuṅ fūrūğ-ı mihr-i rüyından ferāğum var
Ne bir şāhib-cemālūṅ vaşlına sa’y-i cemīlüm var
- 5 **Ḳabūlī** cānib-i ḥaşmı ḥavāle eyledüm Ḥaḳka
Ne pervā müdde’iden çün Ḥudā gibi vekīlüm var

68

- [*fe’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün*]
1 Dişüṅe dirler ise ‘ıkd-ı dūr-i ezherdür
Dil-i ‘uşşākı şikest eyleme söz gevherdür
- 2 Çekdiler ayaḡınuṅ ṭopraḡını kuḥlāsā
Dīdeler anuṅ için biri birine terdür
- 3 Çeşm-i pür-ḥışmuṅ ile ol iki rā-yı ḡarrā

67 İM 55a; BM 33b; SB 104b, İÜ 100b. İÜ’de gazelin üstünde “ḲABŪLĪ-İ ÜSTĀD” başlığı vardır.

2 beni: eger İÜ.

68 İM 55a; BM 33b-34a; SB 103a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 801, 118b.

3 çeşm-i pür-ḥışmuṅ: ḡamze-i mestūṅ SB.

İki mestünj iki destinde iki hançerdür

- 4 Şarşılır kaçır-ı felek derd ile bir āh itsem
Bād-ı āhum benüm ey naḥl-i cefā şarşardur
- 5 Eline ḥāk-i siyeh alsa **Ḳabūli** zer olur
Var ise mālik-i iksir-i ğam-ı zergerdür

69

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Gedālaruz içimüzde emirümüz yokdur
Ġanilerüz aramızda faḳirümüz yokdur
- 2 Ne 'aqla danışuruz biz ne dānişe uyaruz
Şeh-i memālik-i 'ışkuz vezirümüz yokdur
- 3 Bisāt-ḥāne-i dehre 'alāḳa eylemezüz
Cihān yanarsa içinde ḥaşirümüz yokdur
- 4 Bize ne nuş-ı mu'allim gerek ne pend-i peder
Gürūhumuzda naşihat-pezirümüz yokdur
- 5 Zuhūr itmek olurdu mişāl-i Fāryābī
Velī **Ḳabūli** cihānda zahirümüz yokdur

70

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Ser-keşleri yek-ser kılcuḡ gerçi keser
Nice ser-keşlere ser-keşlik ider gerçi ki ser
- 2 Ḥançer ü tırūḡ ile kimseye virmezler amān
Biri bir bād-ı cigerdür biri bir merd-i şerer
- 3 Sinede bitmedi gerçi kılcuḡ yāreleri
Şulḡ iderseḡ beni bir buse ile ol da biter
- 4 Baḳamaz hergiz anuḡ yüzine ol sīm-beden
Rūyını zerd idüben 'aşıḳ olan eylese zer

5 siyeh: siyāh SB.

69 İM 55a-55b; BM 34a.

70 İM 55b; BM 34a.

1(a) - İM / İlk mısraın başında vezin eksiktir.

- 5   Āteş-i ḥasret ile yandı tutuşdı yüregüm
Kim gelürse yanuma şimdi benüm o da yanar
- 6   ‘Āşıkı pāy-ı semendünle igen çignetme
Şeh-süvārüm aña ḥayf eyleme cevri itme yiter
- 7   Leşker-i gamla **Ḳabūlī** çıkışurdum ben de
Çıkısa anlar daḥı ortaya benüm gibi birer

71

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1   Bu felek kim ādemi Ya‘ḳūbveş nālān ider
Geh döner Yūsuf gibi Mısr ehline sulṭān ider
- 2   Çekdürür geh cāna ebnā-yı zamānuḡ cevri
Gāh olur iḥvān içinde fāyık-ı aḳrān ider
- 3   Ġālib iken bir zamān nā-merde maḡlūb itdürür
Pādşāh iken esīr-i gūşe-i zindān ider
- 4   Ḳa‘r-ı çāh iken yirin geh ḡarḳ-ı cāh eyler velī
Gāh olur rāh-ı cefāda ḥāk ile yeksān ider
- 5   Ey **Ḳabūlī** ḳahr-ı Ḥaḳ müstelzim-i elṭāfdur
‘Ārif-i sırr-ı Ḥudā bu nūkte[y]i iz‘ān ider

72

[mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]

- 1   Ḥātır şafā-yı cām-ı mey-i dil-güşādudur
Nūş eyledikce anuḡ için dil güşādedür
- 2   Meclisde şūfi cūşa gelüp dest-i şevḳ ile
Şad çāk-i ḥırḳa eyledüḡi ḥarḳ-ı ‘ādedür
- 3   Mest-i şarāb-ı ‘ışḳ olana vā‘izüḡ bugün
Az iş degüldür itdüḡi ḥadden ziyādedür
- 4   Sīneḡde şūfi zerre ḳadar ḡıll u ḡış ḳomaz

71 İM 55b-56a; BM 34a.

1 ehline: iline İM.

3 nā-merde maḡlūb itdürür: nā-merdlere maḡlūb ider BM.

72 İM 56a; BM 34a-34b; SB 101a; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 801, 103b.

1 nūş eyledikce: bezm-i şafāda SB.

Bir şâf-meşreb ister isen cām-ı bādedür

- 5 Ağyār var iken saña rām olmaz ol melek
Olmaz **Ḳabūli** nite ki şeytān aradadır

73

[*mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*]

- 1 Hüseyn Ağa-yı 'ālī-menzilet kim pür-mehābetdür
Mişāl-i şîr-i ner ser-tā-ķadem 'ayn-ı şecā'atdür
- 2 Dil-i naķķādı şarrāf-ı nuķūd-ı cevher-i 'irfān
Derūn-ı sīne-i veķķādı fihrist-i firāsetdür
- 3 Vücūh-ı hayra māyil haķķa ķāyil zāt-ı pāküñdür
Saķāmetden müberrādur tarīķ-ı istiķāmetdür
- 4 Şaķalı şubḥ-ı şādīķ gibi ağ u alnı açıķdur
Degül müy-ı sefid ol lem'a-i nūr-ı hidāyetdür
- 5 Bugün bir va'de itse saña anı yarına şalmaz
Ḳabūli va'de-i ferdāya şalmaķ gerçi 'ādetdür

74

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Nedür o ķadd ü o ruḥlar nedür o kāküller
Nedür o serv o güller nedür o sünbüller
- 2 Nedür o kūy u o dil-ber nedür bu 'āşīķlar
Nedür o gülşen ü ol gül nedür o bülbüller
- 3 Nedür o gerden-i sīmīn ü ol siyeh beñler
Neden bulundı o kāfūr ile o fülfüller
- 4 Nedür o sīne-i sīmīnün üzre dāğ-ı siyāh
Nedür o yāsemen üzre yatan ķaranfüller
- 5 Nedür bu medḥ ü sitāyiş **Ḳabūli** her sözüñi
Semend-i ṭab'a nedür çaķ bu deñlü ögdüller

75

4 sīneñde: ķalbünñde SB // bir şâf-meşreb: pîr-i tarīķat SB.

73 İM 56a-56b; BM 34b.

74 İM 56b; BM 34b.

- [*fe'ilatün mefâ'ilün fe'ilün*]
- 1 Özi yahşî sözi yaman dil-ber
Gözi Tâtâr-ı bî-amân dil-ber
- 2 İle luḫ u mürüvvetün mebzûl
Bize mi bu cefâ hemân dil-ber
- 3 Geçer eyyâm-ı ḫüsnün âyende
Böyle ḫalmaz şaḫın zamân dil-ber
- 4 Ḳoçmaq için miyânuḫı 'uşşâḫ
Varını ḫıldı der-miyân dil-ber
- 5 Ḫâne-i ḫalbi ḡam ḫarâb itdi
Târmâr oldı ḫân mân dil-ber
- 6 Ḳâmetüm 'ıḫ ile ḫamîde ḫılan
Beni pîr eyleyen cüvân dil-ber
- 7 Ehl-i 'ıḫa ḫıya ḫıya baḫıcı
Bire 'âşıḫlara ḫıyan dil-ber
- 8 Her ne mâha nihân ise mihrüm
Gün gibi saḫa hep 'ayân dil-ber
- 9 Ber-murâd it **Ḳabûli**-i zârı
Eyle vaşluḫla kâm-rân dil-ber

76

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
- 1 Şaḫuḫ fikriyle zencîr-i cünün eglencem olmuştur
Bu sevdâyile eşnâf-ı fünün eglencem olmuştur
- 2 Büküldüm ḫasret-i ebrün ile Zü'n-nün-ı vaḫt oldum
Dilümde anuḫ için ḫarf-i nün eglencem olmuştur
- 3 Şafâ-yı lezzet-i la'l-i lebün gitmez dehânumdan
Bu şevḫ ile şarâb-ı la'lgün eglencem olmuştur
- 4 Leb-i şîrînüḫe Ferhâd gibi olalı 'âşıḫ
Temâşâḡâh-ı kûh-ı Bî-sütün eglencem olmuştur

5 ‘Aceb mi şerhe gelmezse bedenden açduğum şerha
Ḳabūlī şāriḥ-i vaḳtem mütūn eglencem olmuşdur

77

[*mef‘ūlü mefā‘lūn mef‘ūlü mefā‘lūn*]

1 Ḳapuḡda raḳīb-i ḫar ṭurmaz depinür der der
 Bār-ı ğamuḡ altında şan ṭurma şolur ḫar ḫar

2 Ḫālī ḳomaz ol yāri māni‘ olur aġyārı
 Didüm ne umar ol ḫar bizden didiler zer zer

3 Āhum yiline ey meh dirsem nola şarşardur
 Derd ile bir āh itsem ḳaşr-ı felegi şarşar

4 Elmās-ı dür-i eşküm göñlüḡe eşer itmez
 Pālūde-i tersin sen ammā yüregüḡ mermer

5 Naḫl-i ḳadüḡe nisbet kütēh-ḳad iken şimşād
 Serv-i ḳad-i bālāḡa hiç beḡzeye mi ‘ar‘ar

6 Ğıll u ğışı pāk itdi mir‘āt-ı **Ḳabūlī**den
 Bir dil-ber-i sīmīn-ber bir sīm-beden berber

78

[*mefā‘lūn mefā‘lūn mefā‘lūn mefā‘lūn*]

1 Dilā ser-menzil-i ğamda ser-i ‘uşşāḳ bī-ḫaddür
 Meger mülk-i vücūd ile ‘adem mülkinde ser-ḫaddür

2 Çenār ile çemende da‘vi-i ḫüsn eyler imiş serv
 Kimesne da‘visin faşl idemez zīrā özi leddür

3 Ḫaṭ-ı Ye‘cüc-i ruḫsārına ḫaddi sīm-tirkeşdür
 Daḡı ol kec ḫurūc eyler o cānib şimdi münseddür

4 Şehā seng-i cefāyile ne deḡlü ḫāṭırum yıḳsaḡ
 Ḫalel gelmez esās-ı ‘işḳa zīrā ḳatı müşteddür

5 Ne deḡlü cevır iderse dil-ber[üḡ] yine **Ḳabūlī**sin
 Yüziyle baḳmaduġı eylük[i] yüzine şuretdür

77 İM 57a-57b; BM 35a.

78 İM 57b; BM 35a.

79

- [*fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül*]*
- 1 Cihānda nice kār-ı düşvār var
 anı am gibi kār-ı düşvārvār
- 2 'Arabda 'Acemde bulunmaz nazīrūn
 Cefākār u addār u 'ayyār yār
- 3 a-ı add [ü] rüyu amıyla emende
 emen zār u gül zār u gülzār zār
- 4 'Aceb dūd-ı āh-ı derūnum saa hī
 Niün itmez ey şū-ı mekkār kār
- 5 Bu gülşende bir gül amıyla **abūlī**
 Dil ü sīne pür-ār u pür-ārār

80

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
- 1 Saa nerrād-ı felek hīle bisāın uraor
 Na'asın gemedin ol beydaın evvel süreor
- 2 Nice şīāt bulur ādem bu fenā dārında
 'Āıbet cāmesini araa virmez dūreor
- 3 Şāhlı ister ise bir iki gūn ar seni
 Geürür tata külāhın baua geydūreor
- 4 Eşkūm ābına arışma şaınu sora diyū
 Dīdeler eşmelerūn şimdi ulaın buraor
- 5 'Ālem-i vaşla **abūlīnūn** odur irmedūgi
 Kendū kām almadan ayāra varur tūyuraor

81

79 İM 57b-58a; BM 35a-35b.

* Gazelin vezni böyle gösterilmekle birlikte; 3, 5, 7 ve 9. mısralar *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün* kalıbına uymaktadır. Yani bir bakıma manzūmede ift aruz kalıbı kullanılmıştır.

80 İM 58a; BM 35b; Mecmu'a-i Eş'ār, 06 Mil Yz. A 801, 113b.

1 - BM / Mecmu'ada beyit şu şekildedir: Saa şayyād-ı felek hīle duzaın uraor/Ta'biye ılma için hāk-i fenāyı süreor.

5 tūyuraor: tūyuraor İM.

81 İM 58a-58b; BM 35b; SB 100a-100b. Manzume SB'de mısralar ortasından bölünmek suretiyle dōrtlükler şeklinde yazılmıştır.

[müstemîlâtün müstemîlâtün müstemîlâtün müstemîlâtün]

- 1 Dirlər ki vardır bir gün cihānda her nā-murāda sūd u düğündür
Ey mihr-i burc-ı evc-i sa‘ādet ‘arz-ı cemāl it o gün bu gündür
- 2 Şabr u qarāra qalması çāre tākāt getürmez dil intizāre
Dermān ise yoq cism-i figāre derd-i dil ise hādden füzündür
- 3 Kūy-ı fenāda künc-i ‘anāda qaldım fütāde bīmār u nā-çār
Ser pür-hevā vü ten pür-belā vü cān bī-huzūr u dil bī-sükündür
- 4 Sevdā-yı zülfün tağıtdı ‘aqlum tağa düşerse gönüm revādur
Dīvāne cāndur bī-hānümāndur ehl-i cünündür şāhib-fünündür
- 5 Yoqdur **Qabūli** ölmekden özge ben derdmendün dermānı zīrā
Derdüm füzündür bahtum nigündür za‘fum kavīdür tālī‘ zebündür

82

[mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]

- 1 Yoqdur günāh o ğamzesi hūnīde bendedür
Şāhum suç öldürende degüldür ölendedür
- 2 Serv-i çemende ‘ar‘ar-ı qaddün hırāmı yoq
Var ise şive-i revişün nārvendedür
- 3 Şu gibi sīne-şāf olanuñ hāk-i pāyine
Mānend-i serv ser-keş olanlar figendedür
- 4 Feryādı gülden eyleme ey ‘andelīb-i zār
Āzār u zaḥm gülde degüldür dikendedür
- 5 Sensüz qararı yoq dil-i pür-iştüyākumuñ
Gözi yabanda ise nola gönli sendedür
- 6 Haṭṭı çemen ‘izārı semen haddi yāsemen
Şāhn-ı çemende qāmeti serv-i çemendedür

1 vardır bir gün: bir gün vardır BM, SB.

3 kūy-ı fenāda künc-i ‘anāda: künc-i ‘anāda kūy-ı fenāda SB / fütāde bīmār u nā-çār: ḥazn ü zār ü fütāde SB.

4 zülfün: ‘ışkuñ İM, BM.

82 İM 58b; BM 35b-36a; SB 104b.

3 - SB.

4 - İM, BM.

5 - SB.

6 - İM, BM.

- 7 Sensüz **Ḳabūli** mürde vü ḳalbi füsürdedür
‘İşḳunla zindedür nite kim cānı tendededür

83

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 ÇİN-i zülfün kim siyeh-püşidedür pāşidedür
Sünbül-i pīçidedür kim şebnem ile çidedür
- 2 La‘l-i nābuḡ ḫāl-i müşḡinün ‘izār-ı nāzikün
Sükkerī-pālūde misk-ālūde gül-mālidedür
- 3 Leyli-i zülfün ḡamıyla ḫātır-ı nā-şādumuz
Deşt-i ḡam-gerdide Mecnūn-ı belā-verzidedür
- 4 Fikr-i zülfünle dil-i dīvāne künc-i ‘ışḳda
Bend-i zencīr-i belādur bend-i ḡam-gerdidedür
- 5 Ey **Ḳabūli** ‘arz-ı ḫāl-i bülbüli i‘lām için
Ḡonça-i ter nā-şüküfte nāme-i pīçidedür

84

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Sünbülün gül-büy u gül-püş u gül-āb-ālūdedür
Verd-i ruḡsāruḡ gül-i sırāb-ı sünbül-sūdedür
- 2 Merd-i bī-mihr ü maḫabbet merdüm-i bī-nürdur
Ḳalb-i bī-süz u ḫarāret ḳāleb-ı fersūdedür
- 3 Āferīn ol ‘aşıḳ-ı Mecnūn-ı miḡnet-zāra kim
Ḡuşşadan āzādedür ālāmdan āsūdedür
- 4 Şafḫa-i saḳf-ı sipihre āḫ şāhum yazmaḡa

7 ḳalbi: göḡli İM, BM.

83 İM 58b; BM 36a; SB 97b, İÜ 97a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. Ceb. A 13, 31b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 796, 67a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 801, 116a. İÜ’de gazelin üstünde “ḲABŪLİ-İ ÜSTĀD” başlığı vardır.

1 siyeh-püşidedür pāşidedür: ‘araḳ-pāşide gül-püşidedür SB.

2 sükkerī-pālūde: şekker-i pālūde BM.

3 SB’de 3 ve 4. beyitler yer deḡiştirmiştir. / leyli-i: leyle-i İM, BM // belā-verzidedür: belā-gerdidedür İM, BM.

5 : Ey Ḳabūli dürr-i la‘l-i yāre gevherdür dimek/Güfte-i nā-sufte ammā ma‘ni-i ḫāyidedür SB.

84 İM 59a; BM 36a, İÜ 98b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 801, 116a. İÜ’de gazelin üstünde “ḲABŪLİ-İ ÜSTĀD” başlığı vardır.

Tir-i āhum hāme vü dūd-ı derūnum dūdedür

- 5 Bülbül-i zāra **Ḳabūli** cānib-i gülden gelür
 Ḡonca-i pīçide-i gül nāme-i negşüdedür

85

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 Cevher didükleri ki mey-i la'l-rengdür
 Maḳbül-i ehl-i ṭab' u pesend-i Firengdür
- 2 Dār-ı cihānı başuma teng eyleyen benüm
 Bir şūḫ-ı pīreheh-i teng ü cāme-i tengdür
- 3 Bir Rumili dil-āverine bendeyem k'anuḡ
 Zaḫm-ı külünḡi kellede perr-i külengdür
- 4 Kim ile kūy-ı 'ıṣṣda 'āşık mı sır gider
 Ol ṭıfl-ı şīvekār ḡatı şūḫ-ı şengdür
- 5 Hınk-i ḡunük-likām-ı felek tız-kām iken
 Yanında raḡş-ı himmetümünḡ lük ü lengdür
- 6 Çarḡ-ı felek ki bāz-ı hümāyün-cenāḡdur
 Yanında mihr ü māh iki zer mühre-rengdür
- 7 Şulḡ olmadı **Ḳabūli** ile kūyuḡ itleri
 Her gice tā şabāḡa deḡin ṭurma cengdür

86

[*mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün*]

- 1 Ten besleme k'ol ḡāk ile yeksān olacaḡdur
 Ol ḡāneyi terk eyle ki vīrān olacaḡdur
- 2 Ol ḡonça-dehen gül gibi ḡandān olur ammā
 Raḡbetde gül anuḡ gibi ḡandān olacaḡdur
- 3 Şimdi saḡa cevır eyler ise ḡam yime dil-dār
 Şabr eyle dilā şonra peşīmān olacaḡdur
- 4 Yād-ı leb-i la'lünḡle dem ü laḡm ḡeçermiş

85 İM 59a; BM 36a.

2 İkinci mısradā vezin aksamaktadır.

86 İM 59b; BM 36b.

Az kışşa degüldür arada kan olacağdur

- 5 Gördükce **Ƙabüli**ye ‘itāb eyler imiş yār
Bildüm ki o bî-çāreye ihsan olacağdur

87

[*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘lū fā‘ilün*]

- 1 ‘Āşık ki āh u nālesi sāz u terānedür
Pulları dāğ ƙolları çeng ü çegānedür
- 2 Cism-i za‘ife la‘l-i lebün ƙüt-ı rūğdur
Mürğ-i revāna ħāl-i ruğuş āb u dānedür
- 3 Dār-ı cihānda kimseyile dirlik eylemez
Dünya ki bir ‘acūze-i bed-zindegānedür
- 4 Abdāl-ı pāk ider kişiyi ihtiyārsız
Dergāh-ı ‘ışka gel bir ulu āstānedür
- 5 Rencide ƙılma anı ƙadem-rence ƙıl şehā
Cān saña bendedür dil ise bende-ħānedür
- 6 Dil-ber bahāne oldı cihān bilmege seni
‘İşkuş **Ƙabüli** şimdi cihāna bahānedür

88

[*mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün*]

- 1 Fezā-yı himmetünge nüh felek Nİlî ħıyāmuğdur
Serîr-i ‘izz ü rif‘at sen şeh-i ‘ālî-mağāmuğdur
- 2 Sarāy-ı ƙadrünğ bünyādı muğkem ƙadri ‘ālîdür
Meh-i nev gūşe-i gerdūnda gūyā ħarf-ı bāmuğdur
- 3 Sımāğ-ı bezm-i ‘işretdür bisāğ-ı çarğ yanuğda
Döner bezmünge mihr ü māh zerrîn iki cāmuğdur
- 4 Ten-i şad-çāk içinde sükker-i medħünle murğ-ı dil
Ƙafes içinde gūyā tūği-i şîrîn-kelāmuğdur
- 5 Yine var bir ‘aceb ħāl-i melāl-i miğnet-āmîzi
Ƙabüli bendeğ bendünle bend it kim gūlāmuğdur

89

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 1 Kelâm-ı pādşāhī her kelāmuñ pādşāhıdur
 Dil-i şāh-ı cihān ol pādşāhuñ tahtgāhıdur
- 2 Oturmuş iki mısra' iki başa kūy-ı paşadur
 Ğazeller ehl-i dīvān şāh beyti beyt-i şāhıdır
- 3 Bölük bölük ğazeller cā-be-cā bölük ağasıdur
 Suñūr-ı şı'ri bölük halkı her halk[ı] sipāhıdır
- 4 Alay bayraklarıdur her elif her sañr-ı bālāda
 Ğurūf-ı nazmı 'asker halk midād-ı tūğ-ı şāhıdır
- 5 İki cānibde mısra'lar selāma tırdılar gūyā
 Ğazeller ortası sulñān-ı Rūmuñ şāh-rāhıdur

90

- [*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
 1 Dāğ-ı sürh u eşk-i ālüm vardur
 Sürh-serlerle cidālüm vardur
- 2 Leşker-i eşk ise aqın şalmada
 Mülk-i dilde iñtilālüm vardur
- 3 Māl ü cāhuñ infişālinden ne ğam
 Şāh-ı 'ışka ittişālüm vardur
- 4 İnqıyādum bārgāh-ı 'ışkadur
 Emrine biñ imtişālüm vardur
- 5 Kāmile ger 'ayn-ı māl ise kemāl
 Mālik-i mālem kemālüm vardur
- 6 'Arz-ı hāl itmek şehā lāzım degül
 'Āşıkam ayruksı hālüm vardur
- 7 Tār-ı 'anberbār-ı zūlfüñ medhine

---

5 bendünle: pendünle İM / kim: ki BM.

89 İM 60a; BM 36b, 77a.

4 bayraklarıdur: beyleridür BM.

90 İM 60a-60b; BM 77a.

İnceden ince hayālüm vardur

- 8 Ey **Ḳabūlī** medḥ-i şāh-ı ‘āleme
Cān u dilden iştīyāḳum vardur

91

[*mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*]

- 1 Laḳf ü nāzūk olan dil ḥazın [ü] ḥaste yatur
Zarar-resīde belī şışedür şikeste yatur
- 2 Ten-i za‘if şu berg-i giyāha beñzer kim
Fezāda ḥasret-i āb ile nīm-deste yatur
- 3 Tılandı pāyuma bend-i belā vü ğam nā-geh
Nitekim mücrim ü maḥbūs pāy-beste yatur
- 4 Ḳo ‘azm-i ‘ışkı dilā sende dest ü pā yokdur
Çü dest ü pāsı olan anda deste deste yatur
- 5 **Ḳabūlinūñ** eger aḥvālını şorarlardı ise
Ḳavī-ğüsiste vü dil-ḥaste ser-şikeste yatur

92

[*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]

- 1 Söyledikce leblerin ol ğonça-i ḥandān açar
Beñzer ol gevher-fürüşa ḥoḳḳa-i mercān açar
- 2 Feth-i ḳufl-ı bāb-ı ‘ışḳuñ herkese müşkil gelür
Dil anuñ cānā dilin bilür ki key āsān açar
- 3 Her taraftan ğün yüzüñ seyr itmek içündür senüñ
Sıneme bir niçe revzenler ki ol peykān açar
- 4 Ol ‘araḳnāk olmış ebrūsın mücellā itdi yār
Şanasın şemşirgerdür ḥançer-i bürrān açar
- 5 Sen du‘a itsen **Ḳabūlī** vaşl-ı yāre baş açup
Yüz tıutup bāb-ı niyāza ellerin yārān açar

93

91 İM 60b; BM 77a.

92 İM 60b-61a; BM 77a-77b.

93 İM 61a; BM 77b.

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 1 'Acebdür hâli halk-ı 'âlemün ahvâl bilmezler
 İderler ta'n hâl ehline aşlâ hâl bilmezler
- 2 Mey-i gül-fâma şüfî tevbenüñ âlin bilür ammâ
 Şarâb-ı âl içerler ehl-i diller âl bilmezler
- 3 Kemâl ehli olanlar mâ'il-i mâl ü menâl olmaz
 Mişâlin fikr ider anlar cihânüñ mâl bilmezler
- 4 Ço vâ'iz kıl ü kıali ehl-i hâl ol yoğsa hâl ehli
 Zer-i hâliş gibi kıal oldılar hiç kıal bilmezler

94

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 1 Cemâl-i pâdşâhî âftâb-ı 'âlemârâdur
 Rızâ-yı 'adl ü dâdı zâhir ü bâtında peydâdur
- 2 'Uluvv-i zâtın idrâk eylemekde tab' kâşırdu
 Der-i devlet-medârı çarh-ı bâlâ gibi a'lâdur
- 3 Sımâğ-ı h'ân-ı ihsân[1] çekilmiş şarka vü garba
 Na'im-i sofrâ-i in'âmı bir Tatari yağmadur
- 4 Dikildi râyet-i içdâmı bâm-ı Kaşr-ı Kisrâya
 Ser-i mîrân-ı İrân aña nisbet seng-i hârâdur
- 5 **Ğabûli** mansıb almağ pâdşâh-ı heft-kışverden
 'Aceb ümmîd ü yahşî arzû özge temâşâdur

95

- [*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]
 1 Gerçi kim 'âlemde çok sultân-ı 'âlî-şân var
 Ey şeh-i mülk-i melâhat sende ammâ şân var
- 2 Deyr-i 'âlemde yatan hûbân-şüret bî-'aded
 Tatalum anlar güzeldür sende ammâ ân var
- 3 Secde-i şükr itmek ey dil farz vâcibdür saña

---

94 İM 61a-61b; BM 77b.

5 heft-kışverden: heft-içlimden BM.

95 İM 61b; BM 77b.

İmtinā' itmez nigāruñ vaşlına imkân var

- 4 'Ārız-ı gülgün ile sensin cihānuñ yügrügi
Gelmege Şepdiz-i haţtuñ dağı çok ezmân var
- 5 Gerçi ey gül-ruñ **Qabūli** gibi çokdur bülbülün
İñlemem anuñ gibi bir 'āşık-ı nālân var

96

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Qavl-i sulţāna i'timādum var
Emr ü fermāna inqıyādum var
- 2 Bārgāh-ı bülend-i sulţāna
Hayli müddetdür istinādum var
- 3 Mülhid ü kâfir iledür cengüm
Cānib-i kâfire cihādum var
- 4 'Uzlet itsem nola ehibbādan
'İşk-ı yār ile ittiḥādum var
- 5 Siper-i sīne-i 'adūya yine
Zaḥm urursam nola ziyādum var
- 6 Nola ger nā-murād-ı 'ālem isem
İki 'ālemde bir murādum var
- 7 Ey **Qabūli** gedā-yı şāh olalı
Halk arasında yaḥşı adum var

97

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

- 1 Leyli ki şāh-ı burc-ı felek-iktisābdur
Mecnün göziyle bakar iseñ āftābdur
- 2 Leyli için ço dīdesi kan ağlasun müdām
Mecnün-ı pür-ḥatāya ki 'ayn-ı şavābdur
- 3 Leyli gamıyla yaşları bārân olup aḡar

---

3 vaşlına: vuşlata BM.
96 İM 61b-62a; BM 37a.
97 İM 62a; BM 37a.

Mecnūna āşyānesi gūyā seḥābdur

- 4 Leylî[nüñ] iki ruḥlarına bir ğazel dimiş
Mecnūnuñ anda her sözi [kim] bir kitābdur
- 5 Leylî cenābına ḫatı mensūb geçinür
Mecnūn **Ḳabūli** ḫaylice ‘ālî-cenābdur

98

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Vaşl umarsañ yārdan ol ğurre-i ğarrāyı gör
Kim dimişler ey göñül bayrāmuñ eyle ayı gör
- 2 Būse-i sīb-i zeneḫdānın ki teklif ide yār
İmtihān eyler seni ey dil şaḫın almayı gör
- 3 Bir nihāl-i nāzüküñ şāḫında bir güldür hemān
Sā‘id-i sākīde cām-ı bāde-i ḫamrāyı gör
- 4 Ādeme na‘māy[1] Ḥaḫ alay ile in‘ām ider
Ey göñül bākī saña virdügi elāyı gör
- 5 Bir baḫımda nice ‘ālem gösterür mir’āt şan
Aña baḫ āyīne-i İskender-i Dārāyı gör
- 6 Çünki güldürmez o yār ağlatmayınca ‘āşıkım
Ey **Ḳabūli** sen de var bir gūşede ağlayıgör

99

[mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]

- 1 Ey dil ‘izār-ı dil-bere baḫ gül zamānıdur
Artar fiğān u nāle-i bülbül zamānıdur
- 2 El çekme şāneveş ser-i zülf-i nigārdan
Seyr eyle bāğ-ı ḫüsnini sünbül zamānıdur

98 İM 62a; BM 37a; SB 99b-100a.

1 dimişler ey göñül: dimişlerdür begüm SB.

3 nāzüküñ: tāzenüñ SB.

4 - SB. İkinci mısra da vezin aksamaktadır. “saña” kelimesinden sonra “çün” veya “ol” gibi bir kelime eklenirse vezin düzelmektedir.

5 - İM, BM.

6 o yār: nigār SB.

99 İM 62b; BM 37a-37b.

- 3 Hâl-i ruḥuḡ ġamıyla tenüm tâze dâğdur
Cânâ bahâr irişdi қaranfûl zamânıdur
- 4 Gerden-firâz olma şürâhî gibi dilâ
Mey gibi düş ayağâ tenezzûl zamânıdur
- 5 Ten câmesin çıkar yûri ten câme[y]i tağıt
Turma **Қabûli** terk-i tecemmûl zamânıdur

100

[fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

- 1 Beni gördükce müjeḡ ey қаşı yâ tîr çeker
Hışm idüp ġamzelerüḡ üstüme şemşîr çeker
- 2 Dil-i dîvâne esîründür esirge şâhum
Niçe yıldur ġam-ı ġîsûḡ ile zencîr çeker
- 3 Haste-dil başına devlet ġüneři toğâ diyü
Giceler řubḡa deġin nâle-i řebġîr çeker
- 4 Hâşiye yazdı ḡaḡuḡ metn-i kitâb-ı ġüsne
Қıl қalemle řaçuḡ eḡrâfına taḡrîr çeker
- 5 Aқıdur silsile-i eşküm o fettân-ı cihân
Şâh-ı 'ıřқа iki zencîr ile bir şîr çeker
- 6 Câygîr olmasa dilde nola ḡarf-i tedbîr
Dest-i taқdîr aḡa ḡâme-i taġyîr çeker
- 7 Dîde aġardı bükâyile **Қabûli** dil şâd
Zevқi dervîş ider ammâ elemin pîr çeker

101

[fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün]

- 1 Dili dîvâne қılan silsile-i müyuḡdur

100 İM 62b; BM 37b; SB 98a, İÜ 99a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 113a.

2 Bu beyit SB'de 3, İÜ'de 4. sıradadır.

3 - SB, İÜ.

4 Beyit SB ve İÜ'de 2. sıradadır.

5 - SB, İÜ.

6 Beyit SB'de 4, İÜ'de 3. sıradadır.

101 İM 62b-63a; BM 37b; SB 105a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 803, 40a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6095, 16a.

- Bizi mecnûn iden ol zülf-i semen-büyüñdur
- 2 Cüy iden yaşumuzu nârven-i kıddüñdür
Nâz ile diller alan kâmet-i dil-cüyüñdur
- 3 Egleyen göñlümüzi seyr-i gülistânüñdur
Bağlayan murğ-ı dili bâğçe-i küyüñdur
- 4 Hârf atan mâh-ı hilâl üzre kaçuñ yâlarıdur
Güneşe ta'ne kılan şa'sa'a-i rüyüñdur
- 5 Tâb-ı mülden kızarup nola 'arağ-rîz olsañ
Derlemek bâde içerken ezeli hüyüñdur
- 6 Kim durur dirseñ işigüñde **Qabûli**-i faķır
Dâ'i-i devletüñ ol eski du'â-güyüñdur

102

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
- 1 Ğubâr-ı haţţ-ı la'lüñ ğâyet ile Ğurde yazmışlar
Şanasın şüre-i Kevşer durur bir dürde yazmışlar
- 2 Ölümlüdür diyü efvâh-ı 'âlemden işitmişler
Güzeller defter-i 'uşşâka bizi mürde yazmışlar
- 3 Yatan berf anlamañ gülzârda şeyh-i şitâ gelmiş
Hârîm-i bâğa anı da'vete bir yerde yazmışlar
- 4 Ne deñlü telh ise erbâb-ı 'ışka şabr nâfi'dür
Yazanlar Ğikmeti ekşer devâyı merde yazmışlar
- 5 Senüñ yoluñda ölmekden kaçar diyü münâfıklar
Qabûli ol şeh-i Ğüsne bizi öldürde yazmışlar

1 Beyit SB'de 2. sıradadır ve ilk mısra ikinci mısra olarak geçmektedir. İlk mısra şu şekildedir: Sihr ile 'aqlum alan nergis-i fettânüñdur.

2 Beyit SB'de 4. sıradadır.

3 Beyit SB'de 1. sıradadır. / gülistânüñdur: gül-i rüyüñdur SB.

4 - SB / Hârf atan mâh-ı hilâl üzre kaçuñ yâlarıdur: - BM.

5 - İM, BM.

6 Kim durur dirseñ işigüñde Qabûli-i faķır: Vaşf-ı Ğüsñüñ nola artursa Qabûli benden İM, BM.

102 İM 63a; BM 37b-38a; SB 99a, İÜ 99a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 54, 65a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 111b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 803, 17a. İÜ'de gazelin üstünde "QABÜLİ" başlığı vardır.

3 Yatan berf anlamañ gülzârda şeyh-i şitâ gelmiş: - BM.

103

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Kimün ki nāmı kuluñ defterine dāhil olur
Murādı hāşıl olur maṭlabına vāşıl olur
- 2 'Aceb mi ism-i şerifün gönülde naqş itsem
O hırzı hāmıl olan cāna ol hamā'il olur
- 3 Qazāya kalkan idüp bendeñ oğ gibi gönder
Hadeng-i himmete ey kaşı yā ne hāyil olur
- 4 Ayağun altına baq cūy-ı eşküme nazar it
Nihāl-i serv-i çemen cūybāra mā'il olur
- 5 Nola olursa **Qabūli** kapuñda maqbūlün
Gulām-ı maqbul olan hıdmetinde qābil olur

104

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Şeref-i nāmuñ ile bulmasa 'üvnān defter
Böyle taḥşil idemezdi şeref ü şān defter
- 2 Fikr-i sevdā-yı haṭuñla kalem āşüfte-derün
Şabır evrāqını kılmazdı perişān defter
- 3 Rükñ-i a'zam bilüp itmezdi kapuñ menzilgāh
Hüsñ-i ādāb ile gözetlemes'erkān defter
- 4 Şafha-i sinesi pürdür raqam-ı luṭfuñ ile
Eylemez mekremetün yazmada noqşān defter
- 5 Hātemün mühr-i qabül urmaz idi cebhesine
Olmasa emirüñe bende-i fermān defter
- 6 Nola ger ṭab'-ı **Qabūli** gibi tezyin itse
Zāt-ı pākün şerefine nice dīvān defter

105

103 İM 63a-63b; BM 38a.

104 İM 63b; BM 38a.

2 āşüfte-derün: āşüfte durur BM.

105 İM 63b-64a; BM 38a-38b.

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
- 1 Maķāmuñ şadr-ı 'ālī merteben a'lü'l-e'ālīdür
Edānī müstefiz olmaz қаpuñda cāy-ı 'ālīdür
- 2 Kemāl ehli kemālin vaşf iderler ehl-i dil zātuñ
Şıfāt-ı zātuñ olmaķ cümle maķbül-i ahālīdür
- 3 Ne gevher kânısın kim nuţķa gelseñ lafz-ı dürbāruñ
Kimi nazm-ı cevāhir kimisi *Neşrü'l-Le'ālīdür*
- 4 Mevālī hıdmet-i hāk-i derüñle müfteħirlerdür
E'ālī faħr ider anuñla kim mevlī'l-mevālīdür
- 5 uluñ hālī oyacaķ ul degüldür hayli ābildür
Benüm sulţānum iħsāñ eyle 'ālem şimdi hālīdür
- 6 azā-yı nefsi Kütāhiyye bir cāhildedür şimdi
amiyyetden vefādan kendü hālī kendü vālīdür
- 7 **abüli** münfa'ıldür dūr olaldan āstānuñdan
Anuñ çekdügi daħı infişāli infi'ālidür

106

- [*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
- 1 Her ne deñlü serd ise dil-ber temennā nerm ider
İttiħād-ı ma'nevī bāzār-ı 'ışķı germ ider
- 2 avf ile ümmīd arasında nice cān virmeyem
amzesi rezm eyledikce lebleri āzerm ider
- 3 Bezme geldikce mey-i ħamrā ħicāb ile gelür
La'l-i dil-berden dem urmiş gibi andan şerm ider
- 4 Neş'e-i cām-ı lebüñdür bezmümüz germ eyleyen
Şanma 'ışķ ehli ümīd-i ābnāki (?) germ ider
- 5 Zer gibi āl eyleyen nār-ı maħabbetdür bizi
ara toprağı **abüli** her 'amel cevher m' ider

107

106 İM 64a; BM 38b.

107 İM 64a-64b; BM 38b; SB 99b, İÜ 99a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 485, 5b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 796, 72b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 94b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1998, 30b; Mecmu'a-i Eş'âr ve Fevā'id, 06 Mil Yz. A 2068, 167b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4228, 49a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4277, 47b-48a. İÜ'de gazelin üstünde "ABÜLİ" başlığı

- [*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'lü fâ'ilün*]
- 1   Çasduñ egerçi cân u dilüñ birisinedür
İkisi de fedâ yoluña birisi nedür
- 2   Senden murâdum ikidür iki gözüm iki
Birisi būs-ı la'l-i lebüñ biri sinedür
- 3   Dendân u leb degül görinen ol güherlerüñ
Biri anuñ 'aķıķ-i Yemen birisi ne dür
- 4   Ey küy-ı vaşl-ı dil-bere yol ikidür diyen
Biz daķı birisin bilürüz birisi nedür
- 5   Hicr ü vişâl dirler iki nesne var imiş
Gördük anuñ birisini yâ birisi nedür
- 6   Çaşdı **Çabüli** ol kıya baķışlu âfetüñ
Cân ile dilden ikisinüñ birisinedür

108

- [*mefâ'ün mefâ'ün mefâ'ün mefâ'ün*]
- 1   Ne ğam yir ol bugün kim katli dil-dârına ğalmışdur
Ne ğorğar ol belâdan kişi kim yarına ğalmışdur
- 2   Varup bir hâne bünyâd eyledüm şehr-i 'adem içre
Tamâm oldı hemân saķfiyla dîvârına ğalmışdur
- 3   Dilâ bezm-i vişâl-i yâre dâhil olmadur ğaşdum
Tamâm oldı bu cânib anuñ ikrârına ğalmışdur
- 4   Cüdâ olalı bir yıldur gönülden ğam daķı gitmez
Baķıyye sâğarumda bâde-i yar yine ğalmışdur
- 5   **Çabüli** vaşluñı dilden niyâz eylerse sulţānum
Sen aña ğalma ancaķ ol dil-i dârına ğalmışdur

vardır. Bu manzume İÜ'den hareketle daha önce İskender Pala tarafından yayınlanmıştır. Ancak bazı okuma farkları vardır. Adı geçen bildiri, s. 201.

2 : Senden bir iki maţlabumuz var iki gözüm/Būs-ı lebüñ durur birisi biri sinedür SB, İÜ.

3 Dendân u leb degül görinen ol güherlerüñ: Ol görinenler ey perî dendân u leb degül SB, İÜ // biri anuñ: birisi ne İM, BM.

4 - SB, İÜ.

5 - İM, BM.

108 İM 64b; BM 38b.

3 oldı: olmuş BM.

109

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
- 1 Egerçi pādşehden kullara 'ıdiyye 'ādetdür
İki hil'atle teşrif itmek ammā ki sa'ādetdür
- 2 Tūrāb-ı āstānuñ tūtyā-yı dīde-i bīniş
Ġubār-ı bārgāhuñ çeşm-i cāna kuhl-ı minnetdür
- 3 Dil-i üftāde iğmāzuñ kemāl-i iltifāt anlar
Deminde hışm-ı çeşmüñ kullara 'ayn-ı 'ināyetdür
- 4 Ri'āyet idecek demler irişdi ehl-i 'irfāna
Dem-i himmet zamān-ı 'ātıfet vaqt-i 'ināyetdür
- 5 **Ķabūli** ġayrı hālet yoġdur İrād-ı ma'ārifden
Ġarāz arz-ı 'ubūdiyyet murād izhār-ı hıdmetdür

110

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
- 1 'Ārız-ı dil-bere baġ eyleme mir'āta nazār
'Ārızıdır anuñ ol gösterişi zāta nazār
- 2 Baġmasa yüzümüze vechi var ol rūh-ı revān
Eylemez ehl-i şafā şūret-i emvāta nazār
- 3 Pestdür saġf-ı semā dergeh-i bālāña göre
Āstānuñ yücedür tāk-ı semāvāta nazār
- 4 Ķāmetüñ bār-ı 'ibādetle iki ġat eyle
Zāhir ü bātına baġ eyleme bir ġata nazār
- 5 'Āġıbet gözle **Ķabūli** işüñ encāmına baġ
Vāġıf-ı hāl olıgör eyleme mā-fāta nazār

111

- [*mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün*]
- 1 Bādī nazarda bāde āb-ı ġayāta beñzer

109 İM 64b; BM 38b-39a.

110 İM 65a; BM 39a.

5 olıgör: olıgö BM. Kabūli'nin Kütahyalı olduġu ve Kütahyalılar'ın da sık sık r sesini düşürerek konuştukları göz önünde tutulursa bu varyant da doġru olabilir.

111 İM 65b; BM 39b.

- Lezzetde her habābı habb-ı nebāta beñzer
- 2 Rindān-ı mey-pereste meydür enīs-i hātır
Cām ise bir bakımda bir hoşca zāta beñzer
- 3 Fikr-i ğam-ı maħabbet öldürdi ehl-i ‘ışkı
Ben bildüğüm efendi bir mühlikāta beñzer
- 4 ‘Uşşāka göz ucıyla eyler nigāhı gāhı
İgmāz-ı ‘aynı yārüñ yek iltifāta beñzer
- 5 Dil hānesin **Qabūli** yıkdı harāba virdi
Seyl-āb-ı eşk-i çeşmüm cüy-ı Furāta beñzer

112

NAZİRE BE-ĦOD*

- [mef’ülü fā’ilātün mef’ülü fā’ilātün]*
- 1 Evvel nazarda mir’āt ruhsār-ı yāra beñzer
Āyine bir bakımda rüy-ı nigāra beñzer
- 2 Ey naħl-i sāye-perver sīnemde d arb-ı destün
Ħāk üzre sāye şalmıñ berg-i çenāra beñzer
- 3 Ey kaşı yā hadengün zaħmıyla haste göñlüm
Kuhsār-ı miñnet içre oğlu şikāra beñzer
- 4 Müjgānuñ oğlarıyla āhū-yı çeşm-i mestün
Şahrā-yı ħüsn içinde oğlu şikāra beñzer
- 5 Gülzār-ı cāna aqar şām u seħer ayağı
Ġam-hāne ey **Qabūli** başlu buğara beñzer

113

- [fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün]*
- 1 ‘Ārızuñ vaşf eylesem gülzārda şular tırur

---

4 yek: pek BM.

112 İM 65b; BM 39b; SB 97b-98a.

* Başlık: - BM, SB.

1 : Evvel görüşde sāğar la’l-i nigāra beñzer/Āyine bir bakımda ruhsār-ı yāra beñzer SB.

4 - İM.

5 ğam-hāne: ħum-hāne İM, SB.

113 İM 66a; BM 39b; SB 103b.

- Çāmet-i dil-cūyuñ aḡsam bāğda cūlar tırur
- 2 Nāle-i sūz-ı dilüm ḡāmūş ider bülbülli
Ben fiğāna başlasam murğān-ı ḡoş-gūlar tırur
- 3 Vaşf-ı ḡālūñ eylesem pūr-ḡūn olur nāf-ı ḡazāl
Gözlerūñ yād eylesem şahrāda āhūlar tırur
- 4 Söylesem rūy-ı tarāvet-baḡşuñı ḡülzārda
Kimse baḡmaz ḡüllerūñ ruḡsārına şolar tırur
- 5 Gel tebessüm kıl beni giryān idüp tırma diseñ
Ey **Çabūli** söylemez ol ḡonça-leb ḡüler tırur

114

- [fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn]*
- 1 Nuḡk-ı pākūñ her nefes maḡbūl-i ḡab'-ı şāhdur
Rūḡ-baḡş olsa nola enfās-ı Rūḡu'llāhdur
- 2 Himmet-i bā-ḡudretūñ yanında ḡayruñ cūr'eti
ḡamle-i şīrāna nisbet ḡile-i rūbāhdur
- 3 Çadre de irse yanūnda ḡadri yoḡdur cāhilūñ
Kūh da olsa 'adū yanūnda berg-i kāhdur
- 4 Zātuñı rif'atde mihr-i dehre hem-serdür diyen
Rūtbe-i ḡadrūñ ne bilsūn himmeti kūtāhdur
- 5 Lāyık-ı himmet ḡarībūñdür **Çabūli**-i faḡır
Āstānuñ muḡlişi bir bende-i dergāhdur

115

- [mefā'ilūn fe'ilātūn mefā'ilūn fe'ilūn]*
- 1 Bahār irişdi şular şalını bulanı yürür
Kenār-ı bāğa çıkup ḡülşeni tolanı yürür
- 2 'Aceb mi keşti-i dil baḡr-i 'ışḡa ḡarḡ olsa

2 sūz-ı dilüm: pūr-sūz-ı dil SB.

5 beni: bizi SB / diseñ: disem SB

114 İM 66a; BM 39b-40a; SB 103a.

4 rūtbe-i: kıymet ü İM, kıymet-i BM.

5 ḡarībūñdür: ḡulāmuñdur SB / faḡır: ḡaḡır SB // muḡlişi bir: çākeridür SB.

115 İM 66a-66b; BM 40a.

- Ġamuñla zevrağ-ı çeşmüm kıatı şulanı yürür
- 3 Gil ü türâb ile deryâ mükedder olmaz igen
Erâzilüh sözine gönjlümüz bulanı yürür
- 4 Tıolansa rişte-i târ-ı zülûf-i yâre nola
Biri biriyle iki riştedür ulanı yürür
- 5 **Ķabûlî** ‘asker-i ġam itdi mülk-i câna hücüm
Ki zâbı-ı mülke kıamu ‘askerüh olanı yürür

116

- [*mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün*]
- 1 Belâ şıdķ ehline rüz-ı ezelden ola gelmişdür
Ġül-i ħandân imiş peymâne ammâ şola gelmişdür
- 2 Kıatı ġüm-râh idi zâhid tarık-i ‘ışķa toġrıldı
Şıġarsa vechi var şimdi şaķalın yola gelmişdür
- 3 Şikâr olmaz geçer ol şâhbâz-ı evc-i ħüsn ammâ
Niçe bâzûdan uçmışdur hezârân kıola gelmişdür
- 4 ‘Aceb mi mest-i ‘ışķ olan elinden kıomasa vâ‘iz
Anuġ peymânesi bezm-i şafâdan kıola gelmişdür
- 5 Gelür seng-i nedâmet her kışinüh yolına âġir
Gerek merd ü gerek zen itdüğini bula gelmişdür
- 6 Ne cevri var ise yârüh **Ķabûlî** çek efendüñdür
Ġaźab sulķâna vü şabr u taġammül kıula gelmişdür

117

- [*mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘lû fâ‘ilün*]
- 1 Bâr-ı belâyı biz çekerüz kâr böyledür

116 İM 66b; BM 40a; SB 98b, İÜ 95b; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 801, 117a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 1826, 250a. Bu gazel, Fahir İz tarafından İÜ esas alınarak yayınlanmıştır. **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, C. 1, s. 294-295. Ayrıca Fahir İz’in bu yayını kaynak gösterilerek Büyük Türk Klasikleri’nde de yayınlanmıştır. Bk. Haluk İpekten-vd., “XVI. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri”, **Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul, Ötüken-Söğüt, 1986, C. 4, s. 52-53. Zikredilen yayınlarla buradaki metin arasında bazı küçük nüsha farkları bulunmaktadır.

2 idi: imiş İÜ.

4 - SB, İÜ.

6 şabr u: cevre SB, İÜ.

117 İM 66b-67a; BM 40a; SB 99a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 801, 110b.

İmān ezelden öyledür ikrār böyledür

- 2 Her bārı götürür diyü ‘uşşāka cevır ider
Dil-dāruñ işi ‘aşıka her bār böyledür
- 3 Yağdı ümīd-i vuşlat ile nār-ı ğam dili
Şevk-ı cinān u kâ‘ide-i nār böyledür
- 4 Vir nağd-i cān-ı pāki metā‘-ı maḥabbete
Dükkān-ı şehr-i ‘ışkda bāzār böyledür
- 5 Her nesnenüñ birer sebebi var **Ḳabūliyā**
Bu kārgāh içinde ne kim var böyledür

118

[*mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*]

- 1 Fenā bezmin gelüp her kim yazar evvel bozar āḫir
Ecel peymānesin her kim içer evvel göçer āḫir
- 2 Esās-ı devlet-i dünyā degüldür üstüvār ey dil
Sarāy-ı ‘işreti her kim yapar evvel yıkar āḫir
- 3 Sa‘adet şeh-süvārān-ı cihāna pāydār olmaz
Semend-i ‘izzete her kim biner evvel iner āḫir
- 4 Zamān-ı ḫüsne mağrūr olma cānā bī-beḳādur bu
Gül-i bāğ-ı fenā gerçi güler evvel şolar āḫir
- 5 Yigitlük ‘āleminüñ işi bitdi pīrlük yitdi
Şan ol berg-i giyāham kim biter evvel yiter āḫir
- 6 Ḥaṭuñ geldi vefā kılmak gerek şimden girü cānā
İrür çün bāğ-ı ‘ālemde şecer evvel şemer āḫir
- 7 **Ḳabūli** unudılmaz söylenür vaḳtiyle āşāruñ
Cihāndur añılır bunda peder evvel püser āḫir

3 dili: bizi İM.

118 İM 67a; BM 40b; SB 98b-99a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 54, 17b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 1826, 248a.

1 her: ol İM, BM.

2 esās-ı: binā-yı SB.

3 cihāna: cihānda SB // ‘izzete: himmete SB.

4 - SB.

5 - SB.

119

[*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]

- 1 Meyüñ bir kaçresi 'İş ehline biñ cāndan yegdür
Tehī peymāne qahveyle tolu fincāndan yegdür
- 2 Tevekkül şahibi ey dil baş egmez şāh-ı devrāna
Gedā ehl-i kanā'at olsa ol sulţāndan yegdür
- 3 Cefā eylerse dil-ber baña gāyet haz ider cānum
Anuñ cevri cihānuñ itdügi ihsāndan yegdür
- 4 Yüzüme bakmayup geçdikce olur hāturum mesrūr
Ol iğmāz iltifāt-ı şāh-ı 'ālī-şāndan yegdür
- 5 **Ḳabūlī** iki sözle yāre maḳşūdum edā itdüm
Maḫallinde iki söz bir bütün dīvāndan yegdür

120

[*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]

- 1 Lebinden bir söz açsaḳ yāre açılmaz olup örter
Biz andan fetḫ-i bāb itsek döner ol ḳapuyı örter
- 2 Raḳībün şubḫa dek hāneñ tolanur hiç yataḳ yatmaz
Kilāb-ı kūyuña [benzer] soḳaḳdan soḳaḳa yortar
- 3 Ḳomaz kim bir zaman ola cihānuñ fitnessi nāyim
O meh-rū ḥ^vāba varduḳca yanında ḫançeri dürter
- 4 Bu gülşende dilā niçe gül ü nergis türāb olur
Felekdür bu nice merdüñ yüzün gözin yire sürter
- 5 Nazardan düşmiş iken yine raḡbet bulmaḳa ser de
Reh-i kūyında dil-dāruñ ayaḳı altına sürter
- 6 Gözüñ sāḫir degüldür yā niçün baḒlar ilüñ ḥ^vābın
Şaçunḳ kāfir degüldür yā başup ḫaḳḳı niçün örter
- 7 **Ḳabūlī**nünḳ dili baḒlandı ḳaldı tār-ı zūlfünḳde

119 İM 67b; BM 40b; SB 100b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 113b.

2 ey dil baş egmez: baş egmez ey dil BM, SB // olsa: ola İM, BM.

3 SB'de 3 ve 4. beyitler yer deḒiştirmiştir. / cānum: göñlüm SB.

4 mesrūr: maḫzün İM, BM.

120 İM 67b; BM 40b.

Efendi gel 'ināyet kıl anı zencîrden kurtar

121

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Ol şâh-ı hüsne diyemezüz hâl şöyledür
Ol dil-ber-i perî-şıfat âdem mi şöyledür
- 2 Vaqt-i 'aşırda gelmege qavl itdi gitdi yâr
Aḥşâm irişdi geldi şanur daḥı öyledür
- 3 Didüm nigāra böyle midür kâr-ı dil-berî
Ḥışm ile baqdı döndi didi kâr böyledür
- 4 Vaḥşîlük eylemiş yine görünmez ol ğazâl
Ağyâr-ı seg-ṭabî'atı ardınca şöyledür
- 5 Lü'lü'-i nazma irse **Ḳabûlî** 'aceb midür
Ġavvâş-ı ṭab'-ı pâkine deryâyı boyladur

122

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

- 1 Bî-vefâlık dil-rübâda 'âdet-i mu'tâdedür
Terk-i mu'tâd eylemek ḥalka ḥilâf-ı 'âdedür
- 2 Âşnâdan el çeküp yâd ile yâr olmak neden
Bizi de yâd eyle gâhî çünki meylün yâdadur
- 3 Pâkdür âyînemüz jeng-i nuḳûş-ı ğayrdan
Sîne-i sîmîn-i dil-ber gibi şâf u sâdedür
- 4 Ey gül-i ter ḳâmetin teşbîh eyler ḳaddüje
Serv anuḳçündür ḥazândan her zamân âzâdedür
- 5 Ey **Ḳabûlî** eşk-i ḥünînüm dem-â-dem dîdede
Şanasın cām-ı muravvaḳ içre ṭolmuş bâdedür

123

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Senün ruḥsârûḡa baḳmaḳ bize her ğâh lâzımdur

121 İM 68a; BM 41a; SB 100a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 111b.

122 İM 68a; BM 41a.

123 İM 68a-68b; BM 41a; SB 104a.

- Bir aydur kim naşib olmadı dil dāhı mülāzımdur
- 2   Çurılmaz mı dağı bezm-i şarāb [u] meclis-i ‘işret
Göñülden kārban-ı derd ü ğam çıķmağa ‘āzımdür
- 3   Bugün yarın vezīr-i kām-rān olsañ gerek şāhā
Çapuşda dürüşen bendeñ gibi bir bende lāzımdur
- 4   Yüzüñi görüp il ben taşradan baķmaķ revā mıdur
Ki ben maħrūm olam maħrem ola iller ne lāzımdur
- 5   Şafāyla geçer ‘ömrüñ kemāl ehline rağbet kıl
Taşavvur bu tarīķa mühtedīdür ‘aķl cāzımdür
- 6   İcāzet yok mı dağı bezm-i ħāşa ‘abd-i maħşūşa
Dil-i erbāb-ı devlet ħod diyār-ı şarķa ‘āzımdür
- 7   **Çabūli** gibi vaşluñ arzū kılmaķ ne ħaddümdür
Ĝarāz ‘arz-ı dil-i şeydā biraz sūz u güdāzumdur

124

- [*mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün*]
- 1   Bizden cenāb-ı ħazrete minnet zamānıdur
Sizden kemāl-i luţf u mürüvvet zamānıdur
- 2   Bend-i ğama bıraķma ħalāş eyle muĥlişi
Ĥālīş-dil ol ħulūş-ı ŧaviyyet zamānıdur
- 3   Ĝayretsiz ehl-i ğayreti rağbetsiz eyledi
Bi’llāh ğayret ehline rağbet zamānıdur
- 4   Şu gibi bir diyāra çekil iĥtilāŧı ķo
Çıķma miyān-ı keşrete ‘uzlet zamānıdur
- 5   Geh derdüñ ağla ol şehe ğāĥi du‘ālar it

1 : Yüzüñ görmek bize gerçi hemān levāzımdur/Müyesser olmadı bī-çāre dil çokdan mülāzımdur SB.

2 - SB

3 - İM, BM.

4 : Revā mı maħremüñ ağyār ola maħrūm ola bendeñ/..... lā-yelzem muĥāl iken ne lāzımdur
İM, BM.

5 - SB.

6 - İM, BM.

7 kılmaķ: itmek SB // Ĝarāz ‘arz-ı dil-i şeydā biraz sūz u güdāzumdur: Ayağuñ toziyam ancaķ ğarāz
‘arz-ı niyāzumdur SB.

124 İM 68b; BM 41a-41b.

Turnma **Qabūli** ūkr ü ūkāyet zamānidur

125

[*fe'ilatūn fe'ilatūn fe'ilatūn fe'ilūn*]

- 1 Gāh ğamgīn ider ol meh bizi geh ūād eyler
Ne güzel mürūid olur ğor nice irūād eyler
- 2 Ğorse ağyār ile bir yirde bizi 'ıūū eyler
Aᅇadur mihr ü vefā gerçi bizi ad eyler
- 3 Yārdur ᅇāūılı mi'mār-ı ᅇulūb-ı aᅇbāb
Geh yıᅇar ᅇāᅇirumuz geh yine ābād eyler
- 4 ᅇafes-i 'ıūūa ᅇoyup dāne virüp ᅇālinden
Murĝ-ı cāmı niçe āzād eyler
- 5 ᅇ'ābda būsemi alduᅇ diyü la'lūmden o meh
Ey **Qabūli** saᅇa ol yoᅇ yire būᅇtān eyler

126

[*mefā'ilūn mefā'ilūn fe'ulūn*]

- 1 ᅇemen ğulzāra dil lāle dudakdur
Ĝul ü nergis aᅇa ğözdür ᅇulaᅇdur
- 2 Oᅇuᅇla sīne pürdür ey ᅇaūı yā
Nola tirkeū dinürse mā-ūadaᅇdur
- 3 Biᅇerse ᅇāūıl-ı 'ömrü 'aceb mi
Felek diᅇᅇān u māᅇ-ı nev oraᅇdur
- 4 'Arūs-ı dehre ğök zerrīn cibinlik
ūafaᅇ bir al vālādan ᅇuvaᅇdur
- 5 **Qabūli** nāzır olma ūeū cihāta
Bilinmez dār-ı dūnyā ᅇaç bucaᅇdur

127

125 İM 68b-69a; BM 41b.

4 Mısrada vezin eksiktir.

5 Önceki beyitlerde "ād" olan kâfiyenin bu beyitte "ān" olduĝu ve böylece kâfiye hatası yapıldıĝı görölmektedir.

126 SB 97a-97b, İÜ 96a; Mecmu'a-i Eū'ār, 06 Mil Yz. A 801, 85a; Mecmu'a-i Eū'ār, 06 Mil Yz. A 803, 117b.

3 İÜ'de 3 ve 4 yer deĝiūtirmiūtir. / Biᅇerse ᅇāūıl-ı 'ömrü 'aceb mi: 'Aceb mi ᅇāūıl-ı 'ömrü biᅇerse İÜ.

- [*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]
 1 Ezân-ı şubha dek her gice nâle baña kalmışdur
 Fiğānumdan olup bîdâr 'âlem taña kalmışdur
- 2 .....
 Güzellik hâzret-i Yūsufdan el-ḥaḡ saña kalmışdur
- 3 Ferāmūş eylemek 'uşşâkı gerçi resm-i ḥübîdür
 Velî mehcūr-ı dergâhını aḡmaḡ aña kalmışdur
- 4 Cemālün muşḡafı ḡaḡkı güzellik sende ḡatm oldu
 Leḡâfetle ḡarâvet 'arîz-ı zîbâña kalmışdur
- 5 Şehâ ḡaḡ'-ı recâyı eyleyüpdür ḡayrdan bendeḡ
 Hemân luḡf-ı ḡaḡ ile bu **Ḳabûlî** saña kalmışdur

128

- [*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]
 1 Sūzişümden ḡutuşur ḡâne-i cān oda yanar
 Şerer-i âteş-i âhumla cihân oda yanar
- 2 Yandı dil ḡānesi yanında bile şabr u ḡarâr
 Nâr düşdükce metâ' ile dükân oda yanar
- 3 Bir şerer düşse yire âteş-i âhumdan eger
 Ol zemîn anuḡ ile niçe zamân oda yanar
- 4 Nideyin rüz-ı kıyâmet şerer-i âhumdan
 Kûh u şaḡrâ ḡutuşur kevn ü mekân oda yanar
- 5 Ey **Ḳabûlî** nice taḡrîr ideyin sūz-ı dili
 Başlasam söylemege anı hemân oda yanar

129

- [*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]
 1 Ḳadd-i dil-ber zûlf-i 'anber-bârınuḡ baḡın çeker
 Mülk-i ḡüsnüḡ bir dil-âverdür ki sancâḡın çeker

127 SB 103a-103b.

2 İlk mısra harflerin dağılması ve birbirine girmesi sebebiyle okunamamıştır.

128 İM 157a; SB 103b. İM'de sadece ilk iki beyti olan ayrıca kıt'a, rubai gibi manzûmeler arasında geçen bu gazel, SB'de tam bir gazel olarak yazılmıştır.

2 yanında: yanınca İM.

129 SB 104a-104b; Mecmu'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, 06 Mil Yz. A 2068, 157a.

- 2 Luṭf ile yāḳut-ı nābın görmek olur bādenüñ
Rind olan şan'atla cāmuñ gözinüñ yağın çeker
- 3 Ol raḳīb-i zāğa nāzırdur mūkaḫḫal gözleri
Var ise meşşāta anuñ kuḫl-ı *mā-zāğın* çeker
- 4 Rāyet-i sebz ile serdār oldu ezhār içre serv
Lāle 'asker cem' idüp ardınca bayrağın çeker
- 5 Üştür-i ser-mest olan çekmez **Ḳabūli** çekdügin
Zerredür miḳdārda ammā ki ğam tağın çeker

130

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Ḳaldı çāh-ı zeḳanuñda dil-i nālānı çıkar
Gel 'azizüm var ol üftāde-i zindānı çıkar
- 2 Sen niçün ḫaste-dile 'arz-ı cemāl itmezsin
Ol seni görmese bir an ṭuramaz cānı çıkar
- 3 Bize gerçek şatar a'mālını şimdi ammā
Zāhidüñ bir gün olur kim nice yalanı çıkar
- 4 Ḳoma ağıyārı maḫalleñde eyā ḫūr-likā
Ṭurmasun cennet-i kūyuñda o şeytānı çıkar
- 5 Anı mihmān-ı ğamuñ olana iḫsān eyle
Ḫ'ān-ı vaşluñ yiyemez her kişi dendānı çıkar
- 6 Elin al baḫr-i firākuñda **Ḳabūli**[y]i ḳoma
Yitiş ey Ḫızr-dem ol ğarḳa-i 'ummānı çıkar

131

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Zerd iden rüyumuzı zer gibi zer yoklığıdır
Bizi ayakda ḳoyan elde güher yoklığıdır

3 gözleri: gözlerüñ SB. // *mā-zāğ(a'l-başar)*: “(Muhammed'in) göz(ü) şaşmadı”. **Kur'ân-ı Kerim**, 53/17.

130 SB 100a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 112b.

5 Mecmu'ada 3. sırada yazdığımız beyit yoktur. Buna karşılık 4. sırada bu beyit yazılmıştır. Ayrıca yazmada *ḫ'ān* yerinde *ḫūn* bulunmaktadır.

131 Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 803, 43a.

- 2 Kāmilūñ kılletidür keşret-i nā-dāna sebeb
Rağbet-i seng ü meder dürr ü güher yoqlığıdır
- 3 Bed-güher çoqlığıdır ehli nazardan düşüren
Cevheri zāyi‘ iden ehl-i nazar yoqlığıdır
- 4 Merd görünmeyeli görünür oldu nā-merd
Düşmenüñ ortada görindigi er yoqlığıdır
- 5 Nāle vü āh-ı **Qabūli** göge çıkmağa sebeb
Kūy-ı dil-berde ol üftādeye yer yoqlığıdır

132

ĞAZEL-İ QABŪLİ

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 Sen meh-i nā-mihrbāna olalı ağıyār yār
Oldı ‘ālem gözüme ey serv-i hoş-reftār tār
- 2 Her kaçan seyr-i gülistān eylesem sensüz baña
Gönçalar peykān olur ey ruħları gül-nār nār
- 3 Yaşımı bir serv-i dil-cūya revān itdün diyü
Āhumuñ zulmiyle yıqduñ üstüme ey yār yar
- 4 Nāfeveş hūn oldu bağrum luṭf it ey vaḥşī ğazāl
Bir yaña cevır itme sen de çarḥ-ı nā-hemvārvār
- 5 Yoq mecālüm āh idem bilmem ne tedbīr eyleyem
Tīr-i ğamzeñ cāna itdi ey gözi mekkār kār
- 6 Vāşıl-ı bezm-i vişāl-i yār olam dirseñ eger
Ey **Qabūli** düş ayağına yūri yalvar var

ḤARF-İ ZĀ

133

[mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]

- 1 Yatur pīr-i muğān evgār olup desti kabağ tutmaz

132 Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 6774, 28b.

133 İM 70b; BM 42a-42b; SB 101b, İÜ 96b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 801, 117a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 803, 17b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 1826, 190a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 3940, 167a.

l pīr-i muğān evgār olup: evgār olup pīr-i muğān BM // ki: kim SB.

- Şu deñlü bâde-nüş olmuş ki el ditrer ayak tutmaz
- 2 ‘Aşâyile içürdi dime şüfî pîr-i mey-hâne
Elünde ihtiyârûñ başuñ kimse çomak tutmaz
- 3 Zeri bir sîm-ten maḥbûba şarf it yoḥsa ey ḥâce
Seni ol rûz u şeb çoynuñda yatsa ısıcak tutmaz
- 4 Semend-i ḥâtırum ‘ışka tutıldı dime ey zâhid
Ḥar-ı nâ-pâydar u nâ-pesendi ḥod ulağ tutmaz
- 5 **Ḳabûli** gevher-i kân-ı ma‘ârif bî-revâc ancak
Dür-i nazm-ı kelâm-ı pâküñe kimse kulağ tutmaz

134

- [fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]
- 1 Biz bu bâzâr-ı fenâ dellâlına aldanmazuz
Ḥâce-i dünyâ-yı dünüñ mâlına aldanmazuz
- 2 Reh-zen olmaz devlet-i dünyâ bize ey bü'l-heves
Kâ'inâtuñ ‘izzet ü iḳbâlına aldanmazuz
- 3 Âl idüp çok şekle girdi gerçi şüret-bâz çarḥ
Biz anuñ eşkâl-i pür-işkâline aldanmazuz
- 4 Bûse-i ruḥsâr-ı âlin ‘arz ider aluñ diyü
Sâki-i gül-çehrenüñ biz âline aldanmazuz
- 5 Ey **Ḳabûli** kavlini uydurmayınca fi‘line
Vâ‘iz-i şehrüñ kurı aḳvâline aldanmazuz

135

- [mef‘ülü fâ‘ilâtün mef‘ülü fâ‘ilâtün]
- 1 Gel gel ğamuñla öldüm dil intizâra döymez
Hicr ateşine yaḳma ‘uşşâk nâra döymez
- 2 Derd-i firâḳ-ı yâre bilsem ‘aceb ne çâre
Cism-i hezâr-pâre hicrân-ı yâra döymez

2 SB’de 2 ve 3 yer deġiştirmiştir. / şüfî: zâhid SB.

3 yatsa: tutsağ SB.

4 ey: sen İM, BM / zâhid: vâ‘iz SB, şüfî İÜ.

134 İM 70b; BM 42b.

135 İM 70b-71a; BM 42b.

- 3 Ağlatma ben ğarībün şād olmasun raķībün
Ağlatma ‘andelībün kim āh u zāra döymez
- 4 Nār-ı ğam-ı maħabbet kār itdi cāna ğāyet
Ey şāh-ı bī-‘ināyet ‘āşık bu kāra döymez
- 5 Cism-i nizār-ı zārum ber-bād kıldı āhum
Hİç nesne ey **Ķabūli** bu rüzgāra döymez

136

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 Nĭk-nām olsa cihānda kişi bed-nām olmaz
Ezelī puhte olanda şama‘-ı hām olmaz
- 2 Kārı pür-ħikmet olur ‘ākıbet-endiş olanuñ
Merd-i bī-fikret olanda ğam-ı encām olmaz
- 3 Degme kes dāniş-i ‘irfānı şikār eyleyemez
Murğ-ı vaşşī durur ol her kişiye rām olmaz
- 4 Dil-i dānāda muķarrer ki velāyet vardur
Yoħsa āyāt-ı vefā herkese ilhām olmaz
- 5 Ey **Ķabūli** ezeli toğrı olan egrilmez
Rāstī şafħa-i ‘ālemde elif lām olmaz

137

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Faķr u fenā kişverinüñ şāhıyuz
Derd ü belā ‘askerinüñ rāhıyuz
- 2 Burc-ı semāvāt-ı ğamuñ aħteri
Evc-i sipihr-i elemüñ māhıyuz
- 3 Hānķah-ı ma‘rifetüñ pīriyüz
Ol ocāğuş ‘ārif-i āğāhıyuz
- 4 Ğük-i tenüñ āb u baķ u şaķ degül

136 İM 71a; BM 42b; SB 102a, İÜ 95a; Mecmu’-a-i Eş’âr ve Fevâ’id, 06 Mil Yz. A 2068, 21a.

2 merd-i bī-fikret: merd-i bī-ħikmet SB.

3 dāniş-i ‘irfānı: dāniş ü ‘irfānı BM.

137 İM 71a-71b; BM 42b-43a.

Baħr-i ma‘arifde yüzer mâhiyüz

- 5 Biz de **Ķabŭli** Ķulođlı Ķuliyuz
Ŗāh-ı ğamuğ bende-i dergāhiyuz

138

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

- 1 Dil-ber-i Ŗıvekārı kim sevmez
Naħl-i pŭr-berg ũ bārı kim sevmez
- 2 ÇeŖm-i āhŭ nigārı kim sevmez
Ŗayda Ķābil Ŗıkārı kim sevmez
- 3 Rŭy-ı ra‘nā-yı yāre kim baĶmaz
Seyr-i bāđ u bahārı kim sevmez
- 4 Dilde yaĶdum maħabbeti nārın
Böyle nārın nigārı kim sevmez
- 5 Seyl-i seyl-āb-ı eŖke kim gelmez
Ťaraf-ı cŭybārı kim sevmez
- 6 ĶaĶısa sŭgse yār Ķaz iderüz
‘İzzet ũ i‘tibārı kim sevmez
- 7 Bŭse-i lā‘l-i yāre cān virürüz
Mŭve-i ābdārı kim sevmez
- 8 Severüz elde sāđarı sāĶı
Ele gelmiŖ Ŗıkārı kim sevmez
- 9 Māyilüz ey **Ķabŭli** Rŭm iline
Dil-beri çok diyārı kim sevmez

138 İM 71b; BM 43a; SB 101a; Mecmu’a-i EŖ‘ār, 06 Mil Yz. A 1826, 183b. Mecmuada, umŭmiyetle SB’deki Ŗekle uygun olarak 2, 3, 4, 6 ve 7. beyitler vardır.

1 - SB.

2 - İM, BM.

3 Rŭy-ı ra‘nā-yı yāre kim baĶmaz: Māyilŭm zŭlfi bāđını seyre SB.

4 Dilde yaĶdum maħabbeti nārın: Nār-ı ‘ıŖĶ-ı nigāra kim dŭŖmez İM, BM // nārın: nāzŭk İM.

5 - SB.

6 Bu beyit SB’de 5. ve son beyittir. / ĶaĶısa sŭgse yār Ķaz iderüz: Sŭgse dil-ber Ķabŭli Ķaz eyler SB.

7 - BM / Bŭse-i lā‘l-i yāre cān virürüz: Bŭseñ alsaĶ ziyāde Ķaz iderüz İM.

8 - SB / SB’deki ilk beytin 2. mısraı bu beytin 2. mısraına benzemekle birlikte, beyit bu haliyle SB’deyoktur.

9 - SB.

139

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Göñül bir ğayrı dil-ber sev çün ol terk-i cefâ itmez
Perî-rûlar saña birkaç gerek biri vefâ itmez
- 2 Ğam-ı sevdâyile 'aqlı perîşân olmayan kimse
Hevâ-yı kâkül-i dil-dârı başına belâ itmez
- 3 Hâdeng-endâz-ı ğamzeñ ey kemân-ebür dil-i zâra
Atar tîr-i cefâyı binde birisi hañâ itmez
- 4 Metâ'-ı hüsñüñ şimdî revâcı var iken tırma
Şağın ey h^vâce-i Mısr-ı bahâ şonra bahâ itmez
- 5 **Ķabûl** şunda bir merd-i ğarîb-i lâ-ubâldür
Vefâ ummaz o senden kimseden hergiz recâ itmez

140

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]

- 1 Âstân-ı harem-i dil-berüñ efgendesiyüz
Ol işigün kulıyuz ol kapunüñ bendesiyüz
- 2 Ğamze-i dîde-i hünrîzinüñ ölümlüsiyüz
Târ-ı ğîsûları fitrâkinüñ efgendesiyüz
- 3 Tâb-ı mülden kızarur şanma ruñ-ı zerdümüzi
Sâki-i lâle-'izârüñ kıtı şermendesiyüz
- 4 Beñzimüz sâza döner ney gibi nâlân olsağ
Bezm-i derd ü elemüñ var ise sâzendesiyüz
- 5 Söyleden bizi **Ķabûl** o leb-i sükkerdür
Ruñ-ı âyînesinüñ tûti-i ğüyendesiyüz

141

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]

- 1 Cevher-i rûñ ki tâ dürc-i bedenden çıkmaz
Lezzet-i kıand-i lebüñ zikri dehenden çıkmaz

---

139 İM 71b-72a; BM 43a.

140 İM 72a; BM 43a-43b.

141 İM 72a; BM 43b.

- 2 Ağlamağdan kızarup dide ‘aķıķe döndi
Böyle bir pāk güher hāk-i Yemenden çıķmaz
- 3 Ğāyib oldu dile batdıķça hadeng-i ğamzen
Degme derd ile düşen taşra düdenden çıķmaz
- 4 Bekledi ķaldı göñül hānesini miñnet ü ğām
Degme bir hālet ile kişi vaşandan çıķmaz
- 5 Var ise habs-i ebed eylediler mücrimvār
Ey **Ķabūli** göñül ol çāh-ı zeķandan çıķmaz

142

- [mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]*
- 1 Göñül her ğāh Hāğdan ğayra ‘arz-ı ihtiyāc itmez
O bir dergāh-ı ‘ālīdür ki muhtācını ac itmez
- 2 Şehā tāc u ķabā terk itmeyen mülk-i beķā bulmaz
Fenā iķlīmine şāh olmaz ol kim terk-i tāc itmez
- 3 Vefā vü merħamet ķıl diyü ibrām itme dil-dāra
Ölümlü hasteye ey dil řabīb olan ‘ilāc itmez
- 4 Ağarmış dīde yaşlandıķca hayli ter-mizāc olmiş
Alıřmaz fūrķat-i yār ile bir dem imtizāc itmez
- 5 Güzeller olmayan yirde ğazeller söylemez řā‘ir
Ķabūli ehl-i ‘aķl olan metā‘ın bī-revāc itmez

143

- [fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]*
- 1 Yeridür hāk-i der-i dil-bere sürsek yüzümüz
Bizüm ey dil o ķapuda açılıpdur gözümüz
- 2 Dil-i pür-yāre şanavber gibi pür-pāre velī
Anı ‘arz itmege dil-dāra şayanmaz özümüz
- 3 Tīr-i bārān-ı belā bağrımuza ķār itdi
Yā gibi çekilevüz görmeye kimse tozumuz

- 4 Haremün hâki ile ol kadar alışduğ kim
Külümüz göklere şavrulsa tağılmaz cüzümüz
- 5 Vâşıl-ı sem‘-i şehensâh-ı cihân olsa nola
Ey **Ḳabûlî** katı pâkİze güherdür sözümüz

144

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Câh ile mağrūr olup nâ-dâna dânanılmazuz
Câhile ehl-i kemâlüz diyü monlâlanmazuz
- 2 Dâr-ı zülfeyne eger ber-dâr iderlerse bizi
Manşıb-ı câh ile Dârâ gibi dârâlanmazuz
- 3 Serv-ḳaddi sâyesinde hoş geçerse her zamân
Sâye-i tûbâyile cennetde garrâlanmazuz
- 4 Rif‘at ile gün gibi çarḫa irerse başumuz
Ḥâk ile yeksân olup evc üzre bâlâlanmazuz
- 5 Ey **Ḳabûlî** gönlümüz alçağ durur gâyet bizüm
Bende-i ‘ışğ olduk iller gibi ağalanmazuz

145

[mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün]

- 1 Her şeb şerer-i âteş-i âh ile şehâ biz
Yağmağa dil-i düşmen-i şeytânı şihâbuz
- 2 İki gözümün gözeleri âb ile tıldı
Bâğ-ı çemen-i guşşada güyâ ki tılabuz
- 3 Genc-i gam ile toptoludur maḫzen-i sîne
Vîrâne-şifat anuḫ için hâne-ḫarâbuz
- 4 Nâr-ı gam ile döne döne ‘ışğ ocağında
Ḳan ağlaruz efgân iderüz tut ki kebâbuz

146

144 İM 72b-73a; BM 44a.

145 İM 73a; BM 44a.

4 İM’de bu beyitten sonra bir beyitlik boşluk vardır. Muhtemelen gazelin son beyti yazılmamış veya sonradan silinmiştir.

146 İM 73a-73b; BM 44a.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Ebr-i bārān-ı belādur dīde-i giryānumuz
Cūy-ı seyl-āb-ı 'anādur eşk-i bī-pāyānumuz
- 2 Beste-i ser-rişte-i luṭf ile sulṭānum meded
Būzğuş(?) kılcan ucından kılca kıldı cānumuz
- 3 Dil ḥarāba müşrif olmuşdur müşerref kıl anı
Dest-i luṭfuḥla yapılsun ḥāṭır-ı vīrānumuz
- 4 Derdine şāfī cevāb ister dil-i dermāndemüz
İşigünj dārü's-şifāsından olur dermānumuz
- 5 Bend-i miḥnetden **Ḳabūlī** bendesin āzād ider
Bende-i fermānumuzdur dirse ger sulṭānumuz

147

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Kāseler destinde gül bir gül-sitāndur kāse-bāz
Şan açılmış gülleri bāğ-ı cināndur kāse-bāz
- 2 Tāze güllerdür elinde şāḥlarla kāseler
Seyr-i gülşendür gelür bir yār-i cāndur kāse-bāz
- 3 Kāseler şevḳ ile nice dönmesünler üstine
Bir nihāl-i serv-ḳad nāzük-miyāndur kāse-bāz
- 4 Raḳşa girse nāz ile kākül perīşān eyleyüp
Cilve-ger güyā ki ṭāvūs-ı cināndur kāse-bāz
- 5 Dest-i ḡamdan döne döne kāse-i serden geçer
'Āşıḳ-ı ser-geştenünj ḥāli yamāndur kāse-bāz
- 6 Şāḥn-ı gülzāra gelüp hengāme-ḡır olmuş şabā
Kāseler gül her nihāl-i gülsitāndur kāse-bāz
- 7 Ey **Ḳabūlī** kāse oynatmaḳ hünerverlik degül
Yār için baş oynadursa pehlevāndur kāse-bāz

148

4 dārü's-şifāsından: dārü's-şifāsında BM.

147 İM 73b; BM 44a-44b.

4 eyleyüp: eylese İM.

148 İM 73b; BM 44b.

- [*mefāʿlün mefāʿlün feʿülün*]
 1 Çemende yāre olmağa kulağuz
 Gül ü nergis dimiş biz göz kulağuz
- 2 Cihānda sürʿat üzre geçmek için
 Felek menzil atıdur biz ulağuz
- 3 Tolanuğca bizi pā-māl ider çarh
 Tolanuğ pāyine tut kim tolağuz
- 4 Atı öñünce birkaç gün sipihrüñ
 Egerçi sağaruz ammā şolağuz
- 5 Fem-i yāre **Qabūli** gonca uymaz
 Dehān-ı yāre beñzer mi ol ağuz

149

- [*mefʿülü mefāʿlū mefāʿlū feʿülün*]
 1 Gülşende turup bülbül ile hū çekerüz biz
 Mestānelerüz naʿra-i yā hū çekerüz biz
- 2 Şūfi ğam ile ğuşşalanur şanmasun bizi
 Elde tolu cām aña ne kayğū çekerüz biz
- 3 Dip düplü şular süprüdürüz hār-ı müjeyle
 Yeller gibi yollaruña cārū çekerüz biz
- 4 Hūn-āb-ı ciger ağıduruz dīde-i terden
 Kūyuñda iki kūze ile şu çekerüz biz
- 5 Ālām-ı firāk ol kadar almış ödümüz kim
 Añduğca **Qabūli** dahı korqu çekerüz biz

150

- [*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*]
 1 Kām ile başa çıkan kāmile başalanmaz

3 - İM Bu nüshada; çobanın bulunması, fakat beyitlerin bulunmaması, bundan sonra en az bir yaprağın eksik olduğunu göstermektedir.

4 - İM.

5 - İM.

149 BM 44b.

2 İlk mısra'ın son tef'ilesinde vezin bozulmaktadır.

150 BM 44b.

- Cāh ile ğurre olup cāhile ğarrālanmaz
- 2 Gün gibi yüksek olan göñlini alçağ gözedür
Göklere tonı ağan kimseye ağalanmaz
- 3 Naħl-i pür-mīve olan kām̄et-i dil-dār gibi
Çad-i bālā-yı şanavber gibi bālālanmaz
- 4 Çeşm-i Tātārına yārūñ dil ü cān virmeyenüñ
Mülk-i Tātār gibi hānesi yağmālanmaz
- 5 Lā diyüp ğayra **Çabūli** özine men dir mi
Ma‘rifet ehli men ü lā ile monlā[lanmaz]

151

- [fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn]*
- 1 Çalb-i kāmilde meyl-i māl olmaz
Māyil-i mālde hiç kemāl olmaz
- 2 Lām-ı zūlfūñ ğamıyla ey meh-rū
Bir elif-çad mi var ki dāl olmaz
- 3 Al olan gözi yaşıdur ancağ
Şūfiyā ehl-i dilde āl olmaz
- 4 Beni öldürse yāre nesne dimeñ
Çātil-i ‘āşıka su‘āl olmaz
- 5 Şorma hāl̄in **Çabūli** zūhhāduñ
Bī-riyā olmayanda hāl̄ olmaz

152

- [müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn]*
- 1 Biz bir şeh-i pür-şevketūñ dārende-i fermānyuz
Dergāhınūñ derbānyuz cārū-keş-i meydānyuz
- 2 Da‘vā-yı cāh u salţanat itme bizümle hūsrevā
Sen tāc u taħtuñ çulısın biz ‘ālemūñ sultānyuz
- 3 Ben mürdesin iħyā idüp dir ol taħīb-i cān u dil
Derd ehlinūñ dermānyuz ya‘ni ki ādem cānyuz

151 BM 45a; SB 101b. Bu gazel, BM’de biri kenarda olmak üzere iki defa yazılmıştır.
152 BM 45a.

- 4 Ma'müre-i 'âlemde hiç lâzım degül mesken bize
Künc-i belânuş sâkini genc-i ğamuş vîrânyuz
- 5 Mecnûn ile Ferhâd ile biz ey **Ķabûlî** birligüz
Anlar bizüm akrânumuz biz anlaruş yârânyuz

153

[*mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*]

- 1 Cânâ marîz-i derd-i 'ıŝkuş ta'allül itmez
Cân isteseş yoluşda virür te'emmül itmez
- 2 Başmaz kadem yoluşda hâk eylesen vüçüduş
Ey ŝehsüvâr ey dil sâkin tenezzül itmez
- 3 'Uŝŝâķ-ı haste-dildür cevruş çekenler ancaķ
Bâr-ı cefâĝa kimse cânâ taĝammül itmez
- 4 Ķalur yoluyla varmaz ser-menzil-i murâda
Râh-ı fenâda ol kim terk-i tecemmül itmez
- 5 Zencîr-i zülf-i yâre baĝlandı daĝı bilmez
Dîvânedür **Ķabûlî** anı ta'aķķul itmez

154

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Ķamuşla dîde kanlar dolmayınca eŝķ şâf olmaz
Benüm serv-i revânum şu bulanmayınca tûrılmaz
- 2 Dilâ ol sâķi-i mâh-ı münîr-i hâre-sâlûş
Hilâl-i sâĝar-ı mey varmayınca destine tölmez
- 3 Eyü olmadı kaldı zaĝm-ı tîĝuş tende bilmezsin
Eger böyle Ķalursa bilmiş ol soĝı eyü olmaz
- 4 Mey-i la'li nigâruş 'aķlum aldı gözleri göŝlüm
Alan alanuş ancaķ kimsenüş hiç ĝaķķı ŝorılmaz
- 5 Nigâruş râh-ı kûyın baĝladı seyl-âb-ı eŝķ âĝir
Ķabûlî geçmeĝe aĝyârı şimden girü yol Ķalmaz

---

153 BM 45a.

154 BM 45a-45b.

2 İlk mısraın son kısmında vezin eksiktir.

155

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Biz hırran-1(?) Ka'be-i revân-1 maḥabbetüz
Biz hem-‘inân-1 şâh-süvârân-1 himmetüz
- 2 Fehm eylemez kelâmumuz ehl-i dil olmayan
Biz hem-zebân-1 bülbül-i bâğ-1 belâgatüz
- 3 Biz keşf-i râz eylemezüz perdederlere
Biz perdedâr-1 perde-nişînân-1 ‘işmetüz
- 4 Biz bir bölük ḳasâveti yoḳ sâde-dillerüz
Erbâb-1 câha beñzemezüz başḳa milletüz
- 5 Biz ey **Ḳabûli** ğam yimezüz rûzgârdan
Merdûd-1 ḥalḳ isek nola maḳbûl-i ḥazretüz

156

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

- 1 Mürdeler ihyâ iderse nola Muḥyi'd-dînümüz
Şer'î ta'zîm eylemekdür ‘âdet ü ‘âyînümüz
- 2 Her ne dirse vâ'izün ḥaḳdur sözi ḥaḳ söylemiş
Câhil-i ḥod-bîne baḳmazlar bizüm ḥaḳ-bînümüz
- 3 Kimseye kîn itmezüz ḥalḳa tekebbürlenmezüz
Kibr ü kîn ehlinedür el-ḳışṣa ḳibr ü kînümüz
- 4 Câh ile mağrûr olanlar ‘âlemün menfûridur
Câhil-i mağrûradur Mevlâ bilür nefrînümüz
- 5 Sen du‘â ḳıl biz **Ḳabûli** diyelüm âmîn aḳa
Umaruz kim da‘vete maḳrûn ola âmînümüz

157

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 ‘Adûdan dönmezüz merdân-1 meydân-1 neberdüz biz

---

155 BM 45b.

156 BM 45b.

157 İM 74a; BM 45b.

1 - İM.

- Muħannetden kaçır şınmañ bizi merd oğlı merdüz biz
- 2 Getürdi şarsar-ı kahr ile ĥaşmuñ başına kışlar
Bizi gördükce dir dir ditrer a'dā bād-ı serdüz biz
- 3 Biz ol kavmüz ki yoğdur bizde kırkı şāh u dervīşüñ
Bizüm geh țard-ı 'aks āyīnümüz geh 'aks-i țarduz biz
- 4 Biz ol zātuz ki zerrāt-ı vücūdı i'tibārīdür
Türāb içre türābuz yā ğubār içinde gerdüz biz
- 5 Birer birer çıkaruz 'arşa-i rezm içre a'dāya
Ķabūli cevher-i ferdüz erenler ĥaķķı merdüz biz

158

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]*
- 1 Vā'izā yoķ yire niçün tırmalarsın beynümüz
Eskidendür zāhid-i zerrāk ile mā-beynümüz
- 2 Bādenüñ raṭl-ı girānın sen tehī zann eyleme
Bize öğretme bize sen ağırumuz yeynümüz
- 3 Çoķ zamandır cānı biz cānāna ikrār itmişüz
Ey ecel bilsek nemüz ĥalur saña yā deynümüz
- 4 Saña 'āşık olmadan ğayrı bizüm yoķ 'aybumuz
Dōstum ma'zūr tıt yanuñda budur şeynümüz
- 5 Ey **Ķabūli** yār ağyār ile yār oldı diyü
Ortalıķda ol perī-peykerle var mā-beynümüz

159

- [fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]*
- 1 Bize iħsānuñuzı emr-i mu'ayyen bilürüz
Her ne iħsān kim ola biz anı sizden bilürüz
- 2 Ekrem-i ehl-i kerem eşrefisüz insānuñ
Zātuñuz zīnet-i fażl ile müzeyyen bilürüz

2 - İM.

158 İM 74a; BM 46a.

159 İM 74a-74b; BM 46a.

2 ekrem-i: ekrem ü BM.

- 3 Bize bu mekrümetüñ evveli sizden oldı
Sizden olur yine olur ise sizden bilürüz
- 4 Seg-i küyüñ gibi қапуңда mekân it bize gel
Sözümüz geçse nola kendümüz evden bilürüz
- 5 Ey **Қабұл** қанı anuñ gibi bir zāt-ı şerif
Bize dirseñ biz anı eşref ü ahsen bilürüz

160

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Biz ne gedâyuz ne gedâ-meşrebüz
Şāh-ı kavî-baht u kavî-kevkebüz
- 2 Biz ne mürîdüz ne meşâyıñdanuz
Râst-revüz Mu'taşımî-mezhebüz
- 3 Zevķ u şafâdan beriyüz gerçi kim
Cām-ı mey-i şāf ile leb-bā-lebüz
- 4 Ma'rifet ile toludur қalbümüz
Şūfi gibi şanma қurı қālebuz
- 5 Diñle **Қабұл** sözümüz râstdur
Zāhid-i nā-râst-rev ile çepüz

161

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Cür'eti gālib olan haşmına mağlūb olmaz
Merd-i maқbūl olanuñ devleti maқlūb olmaz
- 2 Rağbet-i nāsa baқup gırre olan ehl-i gurūr
H^vāce rāğib da olursa işi mergūb olmaz
- 3 'Aқlı başında olan paşa dimez nā-dāna
Hired ehli hūner-i vehm ile meslūb olmaz
- 4 Cāna kār itdi müjeñ oқları hadden aşup
Ey қаşı yā fuқarā қavmine āşūb olmaz
- 5 Beni öldürdi bir üslūbı levendāne güzel

Ey **Ḳabūlī** dahı bir böylece üslub olmaz

162

[fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün]

- 1 Tār-ı 'anberbār-ı zülfün māra beñzer beñzemez
Tārümār olduḡca mār ol tāra beñzer beñzemez
- 2 Nice beñzer tırra-i dil-dāra sünbül kim aḡa
Misk ü 'anber ara beñzer ara beñzer beñzemez
- 3 Çeşm-i fettānuḡ yanında sihri bāṭıl Bābilün
Ġamze-i mekkāreḡe seḡḡāre beñzer beñzemez
- 4 Tıše-i elmās-ı ešküm nola te'sīr itnese
Ḥāṭır-ı dil-dāra seng-i ḡāra beñzer beñzemez
- 5 Nāḡun-ı ḡam çāk çāk itdi **Ḳabūlī** sīnemüz
Ḥırḡa-i şad-pāre cism-i zāra beñzer beñzemez

163

[mef'ūlü mefā'īlün fe'ūlün]

- 1 Her kelle sezā-yı efsere olmaz
Her efsere ser müyesser olmaz
- 2 Her başa hümā-yı 'ışk ḡonmaz
Her murḡ-ı hevā hümā-per olmaz
- 3 Ḳalbinde anuḡ ki 'ışk yoḡdur
Mir'āt-ı dili münevver olmaz
- 4 Her sīnede bebr-i 'ışk neyler
Her bīşede ḡod ḡāzanfer olmaz
- 5 Dānāya şebīh olur mı nā-dān
Şāh ile gedā berāber olmaz
- 6 Bu dār-ı fenāda kāşif-i rāz
Manşūr ise de muḡaffer olmaz

162 İM 75a; BM 46b.

163 İM 75a-75b; BM 46b; SB 105a.

1 efsere: tāca da SB.

4 bīşede: mīşede İM, BM.

7 Ğam yir mi **Ķabūli** rızķ için er
Taķdīr olınan muğayyer olmaz

164

[mef'ülū mefā'ilün fe'ülün]

1 Her serde hevā-yı dil-ber olmaz
Her seng-i siyehde cevher olmaz

2 Ğuşşayla göñül melül olur mı
Deryā kıum ile mükedder olmaz

3 Sa'ıy ile şafā bulur mı şüfī
Cehd ile gedā tüvānger olmaz

4 'İş it dem-i fırsat eldeyiken
Dirlik kışıye muķarrer olmaz

5 Tedbīri bozar **Ķabūli** taķdīr
Me'mül olunan müyesser olmaz

165

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

1 Ne deñlü cevır iderse ol gözi mestāna incinmez
Göñül mestānedür mestāneye mestāne incinmez

2 Beni sevmez dimiş dil-ber işitdüm hayli incindüm
Efendi şanma kim insān olan bühtāna [incinmez]

3 Neden incinmek ey dil ta'ne-i ağıyār ile yāre
Cefā-yı hār ile bülbül gül-i hāndāna incinmez

4 Dil-i dānāya ta'n-ı merd-i cāhilden elem gelmez
Muķarrer 'āķil u dānā olan nā-dāna incinmez

5 Ne deñlü cevır ü zılm itseñ **Ķabūli** hāz ider andan
Gedā-yı dergehüñdür ol gedā sultāna incinmez

166

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

164 İM 75b; BM 46b-47a.

165 SB 101a-101b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 116b.

166 SB 105a-105b.

- 1 Gerçi ol sîm-teni kimse dil-ārām idemez
Ölürin görmeyicek anı dil ārām idemez
- 2 Utanur ağlayamaz söyleyemez dil-dāra
Dil-i maḥcūbı görünḡ ḡālını i‘lām idemez
- 3 ‘İşka gel uyma hevādur dise vā‘iz uyamam
‘Āḡil olan dil-i dīvāne[y]i ilzām idemez
- 4 Dir idi ḡālını dil-dāra eger dil görse
Görse de söylemege ḡorḡar ol iḡdām [idemez]
- 5 Tırmayup vaşf ider ey ḡonça **Ḳabūli** zūlfün
Niçe yıllardur aḡa ḡalışur itmām idemez

ḤARF-İ SĪN

167

- [mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]*
- 1 Birdür libās-ı fāḡir ile ‘ārife pelās
Faḡr ile eyle faḡr ki *lā-be’se fī’-libās*
- 2 Medḡ eyleyüp menāşıbı zemm itme faḡrı kim
Şāḡ u gedāyı bir gözedür merd-i ḡaḡ-şinās
- 3 Zerd olsa derd-i yār ile ḡehrem ‘aceb degül
İksīr-i ‘ışḡ-ı pāk ile altun olur nūḡās
- 4 Miḡyāsı yoḡ ol bilünür şanma ‘aḡl ile
Gel Nīle eşk-i ḡeşmümi itme şaḡın ḡıyās
- 5 Tiryāḡ-ı la‘l-i yār olur ancaḡ ‘ilāc aḡa
İḡdi **Ḳabūli** zehrünḡi ey ḡarḡ ḡās ḡās

ḤARF-İ ŞİN

168

- [fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]*
- 1 Ḥiddet idüp ortaya atılma ey dil ḡübveş

167 İM 75b-76a; BM 47a.

1 Giyinmek önemli deḡildir.

4 İlk mısradā vezin bozuktur. Düzeltmek için ya “yoḡ” kelimesinden sonra “ki” gibi bir kısa hece eklenmeli yahut da “yoḡ” kelimesi uzatılarak bir uzun bir kısa hece sayılmalıdır.

168 İM 76a; BM 47a.

- Hıdmete bil bağla tır bir gūşede cārūbveş
 2 Mümkün oldukça rızā göster kazāya ey gönül
 Qādir iseñ her belāya şābır ol Eyyūbveş
 3 Yūsuf-ı maqşūdla vuşlat müyesser olmadı
 Giryeden ağardı çeşmüm dīde-i Ya'qūbveş
 4 Şaḥş-ı nā-dāna açılma açma rāzuñ herkese
 Ey gönül pek şakla sırruñ sīnede mektūbveş
 5 Ey **Qabūlī** ğalib ol her şaḥşa keyf-i mey gibi
 Yırūñ alçağın gözetme zāhid-i mağlūbveş

169

- [müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]*
 1 Bir göz mi var Ya'qūbveş ḥüzn ile giryān olmamış
 Bir dil mi var Yūsuf gibi maḥbūs-ı zindān olmamış
 2 Kim var Ḥalīlāsā varup nār-ı ğama atılmamış
 Kim qaldı İsmā'ılveş yoluñda qurbān olmamış
 3 Şāh-ı cihān oldum diyen yoq yire da'vā itmesün
 Almış cihān ğavgāların başına sultān olmamış
 4 Kim var güzellerden 'aceb cevı eyleyüp 'uşşāqına
 İtdikleri işe dönüp şonra peşīmān olmamış
 5 'İşkuñla kimdür 'aqlını cem' eyleyüben başına
 Zülfüñ hevāsına düşüp ḥātır-perişān olmamış
 6 Bilmez libās-ı ten aña 'āriyetī bir cāmedür
 Şol kimseler kim şoyınup abdāl-ı 'uryān olmamış
 7 Bir dil mi qaldı ey perī pervāneveş bāl ü peri
 Şem'-i cemālūñ şevkine 'işkuñla sūzān [olmamış]
 8 Dil virdüğine dil-bere 'aşık **Qabūlī** daḥl ider

169 İM 76a-76b; BM 47a, İÜ 98b. İÜ'de gazelin üstünde "QABŪLĪ" başlığı vardır.

3 - İÜ.

4 'aceb: ki ol İM.

5 Beyit İÜ'de 3. sıradadır.

6 - İÜ / kim: ki BM.

7 - İM, BM.

Şüfî-i nâ-puhte meger ‘ömründe oğlân olmamış

170

[*mef‘ülü fâ‘ilātün mef‘ülü fâ‘ilātün*]

- 1 Öldür diyü o şâha kılmak neden sıfâriş
Ol devlete irişmek ey dil hezâr fâriş
- 2 Küsdükce gerçi dil-ber efzün olur maḥabbet
Bendeyle sen efendi küsme ki ayru barış
- 3 Ey dil kilâb-ı kûy-ı dil-berle ülfet eyle
Tenhâ yilüp yopurma yârân içine çarış
- 4 Ka‘be açılsa ‘âşık kûy-ı ḥabîbe varur
Böyle gerekdür işte ‘âlemde ḥacca varış
- 5 Depretdüğ esb-i nâzı kıpdı bu dil yirinden
Ey şeh-süvârum olmaz bundan eyü kıparış
- 6 Yügrüklük ile aldı meydânı esb-i ṭab‘uḡ
Şimden girü **Ḳabûlî** nazm ehliyile yarış

171

[*mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün*]

- 1 Göñül âdâb-ı bezmi kâse-i fağfûrdan görmiş
Mey-i nâbuḡ şafâsın sâğar-ı billûrdan görmiş
- 2 Te’emmül ṭarzın erbâb-ı suḡan ebkemden öğrenmiş
Te’ennî yolın aşḡâb-ı başîret kûrdan görmiş
- 3 Göñül yazmağı ḡaṭṭından ta‘allüm eylemiş dil-ber
Zihî kâmil ki semt-i şan‘atı muzdûrdan görmiş

8 : Görmüş Ḳabûlî ölümü ḡâke yitürmüş kendüni/Aḡvâlini ‘arz itmege bîçâre sultân olmamış İÜ.

170 İM 76b; BM 47b; SB 102a-102b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 1826, 190a.

1 şâha kılmak neden: yâre kılmak beni SB.

2 gerçi dil-ber: dil-berâ sen SB // bendeyle sen efendi küsme ki: sen küsme ki efendi bendeyle İM, BM.

3 yopurma: yürime İM, BM.

4 Beyit SB‘de *şah* kaydıyla kenardadır. / ḡabîbe: dil-bere BM // işte: ušta SB.

5 - İM, BM.

171 İM 76b-77a; BM 47b; SB 102a, İÜ 99b.

1 bezmi kâse-i: bezm-i ‘işreti SB, İÜ.

2 : Ḳanâ‘at bâbını câhil recâ ehlinden öğrenmiş/Te’ennî yolını ‘ârif ‘aşâ-yı kûrdan görmüş İM, BM.

3 - SB, İÜ.

- 4 Kızarmış gül gül itmiş ruhların gülzâr-ı hüsn içre
Meger bir pâre âfet bâde-i engürdan görmüş
- 5 Yürek te'sîr-i nâr-ı 'ışkı dâğ-ı sîneden tuymuş
Havâş-ı âteş-i Sînâyı Mûsî Tûrdan görmüş
- 6 Dil-i mecrûha bâkîdür ten-i dil-ber dimiş gerçek
Beden 'ilmin e'tibbâ tahta-i semmürdan görmüş
- 7 **Qabûlî** bir Hîşârî nev-cüvâna mübtelâ olmuş
Meger mâh-ı cemâlin mâ-verâ-yı sûrdan görmüş

HARF-İ ŞÂD

172

- [*mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*]
1 Mu'tavvel olmasun a'vâl-i kışşa-i Telhîş
Muhibb-i muhlisün it bend-i gûşşadan ta'hlîş
- 2 Huşûşumuz size maşşûş iken neden şâhum
Kemâl-i lu'fuñuz a'gyâra idesiz taşşîş
- 3 Kaçan berâber olur merd-i hâş ile eşhâş
Neden olınmaya kapuñda nîk ü bed teşhîş
- 4 Şifât-ı zât-ı şerîfün beyâna hâcet yok
Vücûd-ı zâhirün olmaz zuhûrına taşşîş
- 5 **Qabûlî** bendenî gamdan halâşa himmet kıl
Muhibb-i muhlisün it bend-i gûşşadan ta'hlîş

173

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*]
1 Tarâvet zülf-i sünbül-sâña maşşûş
Le'tâfet hod ezelden saña maşşûş

4 - İÜ / itmiş ruhların gülzâr-ı hüsn içre: olmuş ruhları gül gibi açılmış SB.

5 - İÜ / Beyit SB'de 3. sıradadır.

6 - SB, İÜ.

7 nev-cüvâna mübtelâ olmuş: yâr için tob eylemiş başın SB.

172 İM 77a; BM 47b.

173 İM 77a(kenarda); SB 102b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 114b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4277, 103a.

- 2 Melāḥat ‘ārız-ı zībāna mensüb
Güzellik ʔal‘at-ı ğarrāna maḥşüş
- 3 Hālāvet la‘l-i şekkerhāna muḥtaş
Tekellüm ʔüti-i ğüyāna maḥşüş
- 4 Tebessüm ğonça-i hoş-būna lāyık
Ĝamuḅla nāle kıлмақ baņa maḥşüş
- 5 **Ḳabūli** ağlamaқ ğülmek muḥaşşal
Biri saņa birisi baņa maḥşüş

ḤARF-İ ZĀD

174

- [fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül]*
- 1 Vefā itmemekden cefā mı ğaraż
Bize yoḅsa maḥzā ezā mı ğaraż
- 2 İle luḥf idersin bize cevr ü nāz
Behey zālim ancaқ baņa mı ğaraż
- 3 Ḳadeḅ medḅ [ü] bāde[y]i zemm itmeden
Zarāfet mi şüfī riyā mı ğaraż
- 4 Semā‘-ı ney ile mey-i şāfı çek
Cihānda semā‘ u şafā mı ğaraż
- 5 Vefā kıl didükce ğaraż eyledün
Ḳabūli kıluņa revā mı ğaraż

175

- [fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]*
- 1 Geh ḥazīzi evc ider gāhī felek evci ḥazīz
Böyle kırılmış durur ʔölābe-i çarḅ-ı ğarīz
- 2 Dāne-i ḥāl-i ruḅuḅla murğ-ı dil şayd itmege
Ḳara zülfün ağ imiş budur müsem mā bi’n-naḅīz

2 zībāna: ra‘nāna İM // ğarrāna: zībāna İM.

5 biri: birisi SB / birisi: biri SB.

174 İM 77a-77b; BM 47b-48a.

3 Ḳadeḅ medḅ [ü] bāde[y]i zemm itmeden: - BM.

175 İM 77b; BM 48a.

- 3 Kaşlarındur mäh-ı nev şeb saçlarıñ alnuñ güneş
Käkülünñ tayf-ı leyāl ü ruhlarıñ eyyām-ı bîz
- 4 Sen güneş fevķ-ı şüreyyāda olasın zîr-i ħāk
Evce olur mı berāber mertebeyle her ħazîz
- 5 Ey **Ķabūli** yār aça dārü's-şifā-yı leblerin
Her seşer dārü-yı la'linden şifā bulur marîz

ĤARF-İ TĀ'

176

[*mef'ūlü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 Başt itdi şahñ-ı bāğa çemen bir yeşil bisāt
İtdi başıñ-i ħāk-i zemîn kesb-i inbisāt
- 2 Ölüp gidince çıkma dilā kūy-ı yārdan
Varup segān-ı dil-ber ile eyle ihtilāt
- 3 Leylî saçını görelî mecnūna döndi dil
Yoķdur sözünde anuñ için hergiz irtibāt
- 4 Kimi konar göçer kimisi dağı gelmede
Nice kişiden arta qalur dün̄ye bir ribāt
- 5 Gelmez **Ķabūli** ħalk-ı cihāndan saña vefā
Gel 'āķil iseñ idegör anlardan ihtiyāt

ĤARF-İ ZĀ'

177

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 İdince serv-ķadūñden ħikāyeti vā'iz
Ķopardı başına ħalkuñ kıyāmeti vā'iz
- 2 Cihānı şevķe getürdi semā'a girdi felek
Mey-i lebūñden idince rivāyeti vā'iz
- 3 Başı aşığı idüp qalur idi Tūbā ger
Añaydı luţf ile sen serv-kāmeti vā'iz

176 İM 77b-78a; BM 48a.

177 İM 78a; BM 48a.

- 4 Hādīs-i dūzah ile kā'inātı taldurduñ
Ya cennetüñ neye varur nihāyeti vā'iz
- 5 **Qabūli** koymadı ašlā kulağa sözlerini
Egerçi göge çıkardı ūikāyeti vā'iz

ḤARF-İ 'AYN

178

[*mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*]

- 1 Yūri hey k̄ara baḥtum bī-sa'ādet eyleyen ṭālī'
Murādum āftābın pūr-kesāfet eyleyen ṭālī'
- 2 Güneş gibi felekde menzil-i rif'at umarken ben
Mekānum zerreveş ḥāk-i mezellet eyleyen ṭālī'
- 3 Şüreyyā-yı sirişküm ḥāke düşdükçe k̄ulup pā-māl
Sitārem düşkün olduqça ihānet eyleyen ṭālī'
- 4 Ḥusūf-ālūd idüp mäh-ı ümīdüm kevkeb-i baḥtum
Belā burcında her şeb pūr-nühūset eyleyen ṭālī'
- 5 Yaşum yıldızların şām-ı felāketde döküp ḥāke
Gicem zulmet günüm rüz-ı kıyāmet eyleyen ṭālī'
- 6 Cihānda bir nefes şād itmeyüp bu cān-ı gāmnāki
Dil-i nā-şādumı dāyim k̄asāvet eyleyen ṭālī'
- 7 Dökildükçe zemīne kevkeb-i eşki **Qabūllnün**
Şeb-i miḥnetde bī-nūr-ı hidāyet eyleyen ṭālī'

ḤARF-İ ĞAYN

179

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]

- 1 Bādeye olmış diyü men' ü yasağ
Ağlayu ağlayu gözden çıktı bāğ

5 - BM

178 İM 78a-78b; BM 48b; SB 102b, 88a.

1 hey: ey İM.

2 felekde: dem-ā-dem SB.

179 İM 78b; BM 48b.

- 2 Aņasın nūş itdügün ayakları
Bir ayağ üzre gelürse biñ ayağ
- 3 Güldüğüme bakma yanar yüregüm
Añladuñ mı yā neye yanar çerāğ
- 4 Sİnede iki dudaguñ şevķine
Biri biri üstüne yaқdum dü dāğ
- 5 Kuḥl ile çeşmüñ siyāh itmek neden
İttiḥād eyler mi şeh-bāz ile zāğ
- 6 Çekdügüm ālāmı bildürdüm saña
Mā ‘alā-ehli’l-belā ille’l-belāğ
- 7 Ey **Ḳabūli** düşmeni қatl itmege
Āteş-i āhum yiter yalıñ yarağ

180

- [fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]*
- 1 Olmaz ey şehryār āhen tığ
Her türāb āhen ü her āhen tığ
- 2 Görmedük gitdi bir daḥı yāri
Ḥasret ü ḥasret [ü] dirîğ ü dirîğ
- 3 ‘Anber-āmīz olur mı her kākül
Āb-ı nīsān mı yağdurur her mîğ
- 4 Pestsin āhuma göre ey çarḥ
Yüküñi sen gerekse yuқarı yığ
- 5 Ḳulzüm-ı ‘ışķa kendüñi atma
Ey **Ḳabūli** sen anı añlama şığ

ḤARF-İ FĀ

181

---

2 gelürse: diküldür İM.

6 İmtihan ehline tebliğden başkası gerekmez.

180 İM 78b-79a; BM 48b.

181 İM 79a; BM 48b-49a.

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 Zihî şafâ ki mey-i nâba müstaķar ola zarf
 Taraf taraf otura hürân kâşırātu't-tarf
- 2 Kaşuñ kemânına yâ kaddüñe elif dirler
 Görenler âyet-i hüsn ü cemâli ĥarf be-ĥarf
- 3 Kelâm-ı fenn-i maĥabbetdedür ma'âni vü 'ışķ
 Ne ĥikmet okuyan añlar anı ne naĥv u ne şarf
- 4 Zamân-ı seyr ü şafâ geĥdi başa kış kındı
 Kırardı dide-i mûlar ağardı nite ki berf
- 5 **Ķabûliyâ** dür-i nazmuñ tağıldı eṭrâfa
 Temevvüc eyledi ṭab'uñ mişâl-i baĥr-ı şigerf

ĤARF-İ ĶÂF

182

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
 1 Āĥ alursın güzelüm 'âşıķa cevri eyleme çok
 Girü dönmez şaķın ey kâşı kemân atılan ok
- 2 Var iken sürme-i ĥâk-i reh-i yâr ey keĥĥâl
 Nidelüm kuĥl-ı Şifâĥanı var al gözünge şok
- 3 Şüfi gitdi didiler seyr iderek bostanı
 Varup aradum anı âb idi ol ortada yok
- 4 Bizüm ile bile gitse gerek idi seyre
 Uymadı zâhid-i ĥar-ṭab' bize anı koduķ
- 5 Nâzı çok cevri ṭatı az gerek ĥûblaruñ
 Biz de cânâ bilürüz lâzım olanı az u çok
- 6 Dehen-i teng-i dil-âvîzüñe ĥiĥ öyküne mi
 Ķonca-i gülşen ise bir deheni var dili yok

182 İM 79a; BM 49a, İÜ 95a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 485, 9b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 118a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6774, 42a.

1 alursın: aluban İM.

3 - İÜ / varup: vardum İM.

4 - İÜ.

5 - İM, BM / Beyit İÜ'de 2. sıradadır. İlk mısradada veznin doğru çıkması için *az* kelimesinin biraz uzatılarak, bir uzun, bir kısa iki hece değerinde okunması gerekir.

6 - İM, BM / Beyit İÜ'de 3. sıradadır.

7 Söylenür geldi diyü nāme-i haṭṭı yārūñ
Ey **Ḳabūli** yüzine biz anı çoḡdan oḡduḡ

183

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

1 Dilde peykānuña yir ḡalmaya mı tır olıcaḡ
Kimse ḡāyil mi olur iki göñül bir olıcaḡ

2 Çıḡmaz elden o durur baḡr-i leṭāfet aṣlā
Dest-i 'āṣıḡda eger riṣte-i taḡdīr olıcaḡ

3 Ḥüsn-ṣūret çoḡ olur deyr-i cihānda ṣanemā
Rūḡ-baḡṣ olsa 'izāruñ gibi taṣvīr olıcaḡ

4 Ey perī-rū dil-i dīvāne 'aceb uṣlana mı
Gerdeninde ser-i zülfüñ gibi zencīr olıcaḡ

5 Ḥāne-i ḡalb-i **Ḳabūli**de ḡarāret külli
Anı söyletme yaḡar 'ālemi taḡrīr olıcaḡ

184

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]

1 Ḥāne-i 'ālemde her ṣaḡṣa açılmaz bāb-ı 'ıṣḡ
Rūṣen itmez mā-ḡaṣal her ḡāne[y]i mehtāb-ı 'ıṣḡ

2 Ḳor mı inṣāf eyleñüz ādemde hiç ṣabr u ḡarār
Nāziṣ-i aṣḡāb-ı ḡüsn ü nāliṣ-i erbāb-ı 'ıṣḡ

3 Yüz çevirmez ḡüsfendāsā ölümden her biri
Günde 'uṣṣāḡuñ biñin ḡurbān ider ḡaṣṣāb-ı 'ıṣḡ

4 Ḥaḡḡa-i zencīr-i zülf-i yāre ḡomaz iḡtiyāc
'Āṣıḡı bend-i ḡama çekmekdedür ḡullāb-ı 'ıṣḡ

5 Sīneden ḡam dīdeden nem dem-be-dem eksük degül
Ey **Ḳabūli** ḡāzır u āmādedür esbāb-ı 'ıṣḡ

185

7 nāme-i haṭṭı: haṭṭı-ı 'izārı İÜ // yüzine: o mehe İÜ.

183 İM 79b; BM 49a.

184 İM 79b; BM 49a; SB 88a.

4 - İM, BM.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Güli şermende kılan 'arız-ı zībān ancak
Servi kütah düşüren kâmet-i bālān ancak
- 2 Çağladup seyl-i sirişkin ağıdan yollarına
Dîdeler ey boyı servüm katı çağlañ ancak
- 3 Va'demüz yitdi şalarsın dağı ferdāya bizi
Öldüren 'aşığı hep va'de-i ferdān ancak
- 4 Kimi rüyun kimi büyün kimisi müyün öger
Cümleden biri degül cümleden a'lān ancak
- 5 Ölmemüz kaldı **Qabül** gam u hem hep hāzır
Tırma esbāb-ı sefer cümle müheyyān ancak

186

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Dil uzadur dehen-i dil-bere çok
Ağızı var gönça-i bāğun dili yok
- 2 Luḫfi çok cevri katı az gerek
Bilürüz dil-beri biz de az çok
- 3 Dehen-i dil-bere var dime dilā
Bu sözi söyleme var yok bu yok
- 4 Geliyor nāme-i haḫḫun didiler
Biz anı dil-bere çokdan okuduk
- 5 Yārün ağızıyla saçın anmış idük
İncinürmiş bize o yok bu yok
- 6 Almağa kur'a şalup gamzelerün
Cān u dil üstine bıraktılar ok

187

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

185 İM 79b-80a; BM 49b.

186 İM 80a; BM 49b.

6 üstine: üzere BM.

187 İM 80a-80b; BM 49b.

- 1 Pîr-i ‘uşşâk-ı hîred-mend ‘azîz-i pür-şevk
Şehr-i ‘ışk içre beni sūk-ı gama eyledi sevķ
- 2 Zevķümüz gūşesidür gūşe-i la‘lūñ ammā
Şimdi h^vān-ı ğam-ı hicr oldı ma‘āşum bu da zevķ
- 3 Gezmege hānķah-ı dehri ķalendervārī
Halka-i kākūlūñi gerdenūme ķıldum tavķ
- 4 Ta‘n u teşnī‘-i ‘adū ‘av‘av-ı kelb-i kūyuñ
Kūyuña varmaĝa ey māh beni eyledi ‘avķ
- 5 Ol ķadar hāset ile girye vū āh itdüm kim
Eşk-i āhumla **Ķabūlī** tōlıdur taht ile fevķ

188

[*mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1 Ey cān-ı men berāy-ı tu şud mübtelā-yı ‘ışķ
‘İşķ āmede berāy-ı men ü men berāy-ı ‘ışķ
- 2 Ber-h^vāst çün zi-cān u dil āvāz-ı hāy u hūy
Pür şud cihān zi-zemzeme-i hūy u hāy-ı ‘ışķ
- 3 Men z’ān ‘ışķ āmedem ü ‘ışķ z’ān men
Bād-āverān u cān u dil ü ten Hudā-yı ‘ışķ
- 4 Der-pūte-i belā çe ğam ez-tāb-ı nār-ı ğam
Hākem çü zer-i nāb kuned kīmyā-yı ‘ışķ
- 5 Dāred **Ķabūlī** tāc-ı hümāyūn-ı ‘āşıķī
Ber-farķ-ı ser çü-sāye fikendeş hümā-yı ‘ışķ

189

[*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]

- 1 Şoĝbetūñde sākīyā ol yār-ı ‘ālī-şān yok

5 kim: ki İM

188 İM 80b; BM 49b-50a.

1 Ey canımın senin için aşk mübtelası olduĝu, aşk benim için gelmiş ben aşk için (gelmişim).

2 Can u gönülden hay u huy sesleri yükseldiĝi için cihan aşk seslerinin çağılıtsıyla doldu.

3 Ben o aşktan geldim, aşk benden (geldi). Canı, gönlü, teni hareketlendiren Allah aşkıdır.

4 Gam ateşinin sıcaklığından belā potasında olana ne gam, aşk kimyasının erittiĝi saf altın gibi topraĝım.

5 Kabūlī âşıklık padişahlığının tacına sahiptir. Aşk hüması, başının üstüne gölge gibi düşmüştür.

189 İM 80b; BM 50a.

- Çaldur esbāb-ı neşātı meclisünge şān yok
- 2 Çalmadı bāde yatur evgār olup maħmūrlar
Sākıyā mey-ħānenün tenhālığı var cān yok
- 3 Ey dil-i ħaste leb-i dil-ber baña emdür dime
Kendünge bir çāre bul andan saña dermāñ yok
- 4 Raşş-ı tab‘um çokdan alurdı belāgat ögdülin
Terk-tāza neyleyem bir füşhat-i meydān yok
- 5 Ey **Çabūli** tūtalum kim sözlerün mevzūn imiş
Söz bilür mi‘yāra kādır bir şaħıñ-iz‘ān yok

190

- [fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]*
- 1 Zāt-ı ‘ālī-şānuña lāyık durur serdārlık
Tāli‘-i mes‘ūduña mensūbdur bī-dārlik
- 2 Fetħ ü nuşretdür bu deñlü çal‘alar kim vardur
‘Ömrünji var eylesün ol kim anuñdur varlık
- 3 Turmayup kuṭb-ı murāduñ üzre devr eyler felek
Düşmen eylerse ne ğam ‘ālemde nā-hemvārlik
- 4 Düşmenün maħhūr u sen mesrūr u ‘asker pūr-sürūr
Bundan özge nic’ olur ‘ālemde ber-ħurdārlik
- 5 Devletün dāyim hemişe kāyim olsun ‘izzetün
Sen ‘aziz-i ‘ālem ol a‘dāya düşsün ħ‘ārlik
- 6 Çal‘a-i devlet yed-i luṭfuñla buldı ihtitām
Çağ bu kim yanuñda kimse idemez mi‘mārlik
- 7 Himmetünle memleket gitdikce vūs‘at bulmada
Düşmenün gitmez anuñçün kellesinden dārlik
- 8 ‘Ömr ü devlet ber-çarār u çadr ü ‘izzet pāydār
Devlet el virdükce kılsun ‘avn-i Bārī yārlik
- 9 Lāyık-ı himmet ğulāmuñdur **Çabūli**-i ħağır
Vaçtidür ihsān olursa aña defterdārlik

HARF-İ KÂF

191

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Ey dide kıabil midür bir Ka'be bünyâd eylemek
Ziver ü zerle der ü dîvârın âbâd eylemek
- 2 'Äleme h^vân-ı Halîlâsâ sımâtıñ bezl idüp
Haşre dek nâmin ağanlar hayr ile yâd eylemek
- 3 Zülmet-i zülmi güneş gibi cihândan ref^c idüp
Şehriyâr-ı mülk-i 'adl ü dâd olup dâd eylemek
- 4 Kayd-ı miñnetden nice mücrimleri 'ıtlâk idüp
Bend-i zilletden hezârân bende âzâd eylemek
- 5 Râh-ı Mevlâda d alâlet ehline yol gösterüp
Nice güm-râhı tarîk-ı Hağğa irşâd eylemek
- 6 Kimse kalbin yıkmamağdur kimse kalbin yıkmamağ
Hâtır âbâd eylemekdür hâtır âbâd eylemek
- 7 Ber-murâd itmek durur ya'ni **Kabûli** bendeñi
Ka'be hağğı Ka'be yapmağdur anı şâd eylemek

192

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

- 1 Bize o serv-i ser-bülend gerek
Kişinüñ himmeti bülend gerek
- 2 Yâr-ı bed-hû gerekmez ey 'âşık
Nâzük ü şüh u şeh-levend gerek
- 3 Bizi vâ'iz naşîhate tutma
Pend tutmaz deliye bend gerek
- 4 Serv-ğad bir cüvâna 'âşık olan
Zâr u bîmâr u müstemend gerek
- 5 Dâm-ı zülf-i nigâra bend olana
Ben de bildüm ki kayd u bend gerek

- 6 Hâl-i ruhsâr-ı yâre meyl idenüñ
Nâr-ı ğamda dili sipend gerek
- 7 Turma yalvar **Ķabûli** dil-dâra
‘Āşîķ olan niyâzmend gerek

193

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Cân u dilden nola olsam ben de ‘abdi ‘Abdinüñ
Şâh-bâz-ı çeşmi murĝ-ı cānı ĵapdı ‘Abdinüñ
- 2 Ķaşları mihrâbına herkes perestâr ol bütüñ
Şûret-i zîbâsına çok kişi ĵapdı ‘Abdinüñ
- 3 Hâne-i ĵalbüm nice eyyâmdur vîrân idi
Luĵ idüp mi‘mâr-ı dest-i luĵı yapdı ‘Abdinüñ
- 4 Hân u mân-ı ĵane-i cân u teni tâlân için
Çeşm-i Tâtârı göñül mülkine çapdı ‘Abdinüñ
- 5 Yıķmadı göñlin ele aldı **Ķabûli** bendenüñ
Dest-i iĵsânı yine bir Ka‘be yapdı ‘Abdinüñ

194

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Çok açılmış güllerüñ var gerçi ey bülbül senüñ
Yâre ‘arz itme anı ĵoķmaz gülin ol kimsenüñ
- 2 Her ne deñlü âh u zâr eylerseñ ol gül ey hezâr
Güş ĵılmaz şîvenüñ aşlı nedür bu şîvenüñ
- 3 Gül gibi râz-ı dehānuñ sırrın açmaz kimseye
Aĝzı ĝâyet berkdür ey ruĵları gül ĵoncanuñ
- 4 Dilleri ĵûn olmasun mı güllerüñ güleşende kim
Bülbülâsâ dilleri medhüñ oķur her süsenüñ

---

6 - İM.

193 İM 81b-82a; BM 50b.

2 ol bütüñ: olmada BM.

5 bendenüñ: ĵastenüñ BM.

194 İM 82a; BM 51a.

- 5 ‘Andelībāsā **Ḳabūli** nice feryād itmesün
Ey gül-i ra‘nā alınmaz hār elinden dāmenün

195

[*mef‘ülü mefā‘lū mefā‘lū fe‘ülün*]

- 1 Ey tıfl-ı sirişküm qatı qalkırduñ a dıñ dıñ
Ḥalvā-yı leb-i dil-beri gördüñ yine dıñ dıñ
- 2 Uydurmuş uşüle sözini sille-i üstād
Añdıqca defüñ dañı öter qulağı çıñ çıñ
- 3 Beñzer geçinürken hañ-ı yāre siñivirdi
Varsun yüze gelsün mi benefşe gibi siñ siñ
- 4 Siñ siñ siñilet seg gibi ağıyārı қаpuñda
Feñ feñ ulusun ol köpege at taşu fiñ fiñ
- 5 Raḥm eyler idi yaşumuza yār **Ḳabūli**
Ağıyār geçüp qarşumuza gülmese giñ giñ

196

[*mef‘ülü mefā‘lū mefā‘lū fe‘ülün*]

- 1 Ya‘qūb-şıfat milket-i Ken‘āna yitişdük
İnşāf ide Yūsuf gibi sulṭāna yitişdük
- 2 Cūlar gibi gezdük yüridük berr ile bañrı
Añir giderek sāñil-i ‘ummāna yitişdük
- 3 Hıdmet iderek meclis-i rindāna irişdük
Meydāna girüp himmet-i merdāna yitişdük
- 4 Dün zerre gibi hāk ile yeksān idük ammā
Rif‘atle bugün mihr-i dıraşāna yitişdük
- 5 Ağıyāra nażar qılmağ ile biz de **Ḳabūli**
Keyvāna deger bir yüce eyvāna yitişdük

197

195 İM 82a-82b; BM 51a; SB 88b; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 1826, 180a; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 803, 17a.

4 fiñ fiñ: fañ fañ SB / at: ur İM.

196 İM 82b; BM 51a.

197 İM 82b-83a; BM 51a-51b.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 'Āşıkun küyün'da cānā bī-şumār olmak gerek
Gülşenün'de bülbülün ey gül hezār olmak gerek
- 2 Kūyün içre başa baş ağıyār ile ceng itmege
İşigün taşu gibi kişi yarar olmak gerek
- 3 Ol boyu servün dilā pāyına yüzler sürmege
Rāh-ı 'ışk içre vücūduñ hāksār olmak gerek
- 4 Ol sehī-қaddi kenār itmek dilerseñ ey gönül
Yolına eşk-i revānuñ cūybār olmak gerek
- 5 Rağbetün yoқ çün **Қabūli** bendeñe ağıyārveş
İtlerün ğayrınca bārī i'tibār olmak gerek

198

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 Nesīm-i bād-ı şubhāsā sa'ādetle şafā geldün
İzün tozına yüz sürsem nola yüzüm başa geldün
- 2 'Aceb mi şevke gelsem tal'at-ı zibāñı gördükce
Derūnum rüşen itdün āftāb-ı pür-ziyā geldün
- 3 Nola ref' eyleseñ biz zerreñi hāk-i mezelletden
Toğup burc-ı sa'ādetden güneş gibi çıқа geldün
- 4 Bu hāristān-ı 'ālemde katı dil-teng idük ammā
Yüzün gördük açıldıқ āšnāya rüşenā geldün
- 5 **Қabūli** hāққ-ı sābıқ unudılmaz anılrımış hep
Hele sen қulluğun bildün unutmadun aña geldün

199

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

- 1 Da'vīye ma'ni 'āşıқа gerçi nişān gerek
Da'vī budur ki 'āşık olan bī-nişān gerek
- 2 'Āşık odur miyānuña şarf ide varını

4 sehī-қaddi: sehī-қaddün BM.

5 itlerün: anlarun BM.

198 İM 83a; BM 51b; SB 107b.

199 İM 83a-83b; BM 51b.

- ‘Āşık larun nesi var ise der-miyān gerek
- 3 Fāş eyle rāz-ı ‘ışkı nihān itme ey gönül
Āşār-ı ‘ışk u mihr ü maḥabbet ‘ayān gerek
- 4 ‘Ālī-cenāb olan güzelün ‘āşıkı gönül
Her ne kadar gedā ise de kām-rān gerek
- 5 Düşdi **Ķabūli** bir ‘acemī dil-bere gönül
Söyleşmege o şūh ile bir tercemān gerek

200

- [mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]*
- 1 Toğunmak şaşdın itse ḥavf iderdüm tır-i müjgānuḡ
Yüreklendüm yine benden yaḡa gelmekle peykānuḡ
- 2 Benüm efkār-ı zülfün den murādum kesb-i cem‘iyyet
Senün ḡāḡır perīşān eylemekdür ey perī şānuḡ
- 3 Yine bir āstāna intisāb itdüm ki mihrāsā
Kemend atup irişmez ḡāḡına eyvānı keyvānuḡ
- 4 Yine bir bī-bedel cānāna virdüm naḡd-i cānı kim
Metā‘-ı ḡüsni cānānuḡ anuḡ destinde cān anuḡ
- 5 Ķomadun ḡayliden başun işigi taşına yārün
Ķabūli başuna aşlā toğunmaz oldu dermānuḡ

201

- [mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]*
- 1 Egerçi oldu gönül mübtelāsı Eyyūbuḡ
Şabır gerek ḡatı çoḡdur belāsı Eyyūbuḡ
- 2 Cefā vü cevrine biz daḡı rāzıyuz şimdi
Olursa mihr ü vefāya rızāsı Eyyūbuḡ
- 3 Ḥalāş ider dil-i bīmārı derd-i fürḡatden
Olursa la‘l-i lebinden devāsı Eyyūbuḡ
- 4 Ne emr iderse muḡl‘üz belāya lā dimezüz
Ķazāya çünki rızā muḡteżāsı Eyyūbuḡ

- 5 Vefā murād idinürseñ olunca çek cevrin
Ḳabūli ‘ayn-ı vefādur cefāsı Eyyūbuñ

202

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Şimdi ey dil hem-çü süsen dil hamüş olmak gerek
 Nergis ü gül gibi ancak çeşm ü güş olmak gerek
- 2 Bir pula degmez metā‘-ı ma‘rifet şimdi kişi
 Bāri ya şatmak gerek yāhud fūrüş olmak gerek
- 3 İltifāt-ı nāsa mazhar düşmege şimdi kişi
 Yā gidi yā maşhara yā hod-fūrüş olmak gerek
- 4 Dil-rübālar aqçeye pula bozılmaz oldılar
 Anlara hod yā filori yā gurüş olmak gerek
- 5 Vuşlat ümmidin ider senden **Ḳabūli** haste-dil
 Sevdügüm ol derdmendün gönli hōş olmak gerek

203

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 Ey gönül kāmēt-i Ṭübāya irem mi şandun
 Gülşen-i ‘ālemi bostān-ı İrem mi şandun
- 2 Ne gezer Ka‘be-i küyüñda raḳīb-i zāğun
 Şāh-bāzum anı sen murğ-ı harem mi şandun
- 3 Ey gönül ṭālibi çoqdur o nihāl-i nāzun
 Mīve-i vaşlını sen başka direm mi şandun
- 4 Ehl-i ‘ışkun saña ‘arz eyledügi göz yaşıdır
 Andan ey sīm-beden anı derem mi şandun
- 5 Kerem it luṭf u kerem umma **Ḳabūli** ilden
 ‘Ālemün ḥalkını sen ehl-i kerem mi şandun

204

202 İM 84a; BM 52a.

2 Beyit BM’de yanda, iki sütun arasındadır.

203 İM 84a-84b; BM 52a.

204 İM 84b; BM 52a.

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 'Azîz-i dil yine bir mäh-peykere mâlik
 Degül ki Yūsuf anı göre cān vire Mâlik
- 2 Ğamuñla sīnede bir tāze dāğdan ğayrı
 Ğudā bilür degülem fûls-i aħmere mâlik
- 3 Revān olursa öñümce nola sipāh-ı sirişk
 Şeh-i diyār-ı ğamem ğayli 'askere mâlik
- 4 Bu sūdı kıanda görür olsa ħ^vāce-i dīde
 Bir iki ğoğķa tolu niçe gevhere mâlik
- 5 **Ķabūli** biz ikisinden de şimdi maħrūmuz
 Kimisi sīm ü zere kimi dil-bere mâlik

205

- [*mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*]
 1 Geçilmez mi ğünāhından dağı bir 'āşık-ı zāruñ
 'Aceb tevbeyle cürmi sākıř olmaz mı ğüneħkāruñ
- 2 Muğarrer her ne cürm isnād iderse düşmen-i münkir
 Ki 'afv ider Ğudā dirler ğünāhın ehl-i iķrāruñ
- 3 'Aceb vācib degül mi mümkin olduķca tesellīsi
 Ğarīb-i nā-murād-ı bī-dil ü bī-ħ^vıř-i bī-yārūñ
- 4 Efendi ğanı ğan ile yumazlar ğanı iħsānuñ
 Ciger ğūn oldu ğūn itmez sirişkin çeşm-i ğūnbāruñ
- 5 **Ķabūli** ma'rifet bī-menfa'atdür ādeme dirler
 Hele biz ħiç nef'in görmedük ebyāt u eş'āruñ

206

- [*mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün*]
 1 Sözüñ sükker lebüñ ğalvā-yı nāzük
 Tenüñ pālūde-i ra'nā-yı nāzük
- 2 Lebüñ sükker velī ğand-i mükerrer

---

4 olsa: ola İM.

205 İM 84b-85a; BM 52b.

206 İM 85a; BM 52b.

- Zebānuḡ tūḡi-i gūyā-yı nāzūk
- 3 Ruḡuḡdur bir gül-i sīrāb-ı tāze
Dehānuḡ ḡonça-i ḡamrā-yı nāzūk
- 4 Miyān-ı nāzūkūḡ mūdūr dimiřler
Bulunmaz bōyle bir ma'nā-yı nāzūk
- 5 **Ḳabūli** gül gibi ol serv-i nāzuḡ
Ten-i zībāsı ser-tā-pāy-ı nāzūk
- 6 Yüzüme başmaduḡ ḡod pā-bürehne
Neden rencidedür ol pāy-ı nāzūk

207

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
- 1 Olsa Türkūḡ raḡbeti mānend-i engüřt-i sütürg
Terki evlādūr ḡabīřūḡ gerçi bilmem terk-i Türk
- 2 Mey bir āteřdür řitā eyyāmıdır anuḡ ḡüni
Gey münāsibdür emīrāna ḡünine ḡöre kürk
- 3 Ḳurda tākāt gezme eydüḡ bir ḡoyun postın geyüp
Ol 'adālet şimdi yoḡdur kim geze miş ile ḡürg
- 4 Baḡla nefsiḡ merkebin ḡayrı ta'addīden řaḡın
Kiřinūḡ ḡayvānı kim var ḡiḡ ola lāzımdur örk
- 5 Ḳurd-ı ḡařḡāř it büzürg olduḡca Türkūḡ kellesin
Ey **Ḳabūli** ḡavlüme ḡāyil durur ḡurd u büzürg

208

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
- 1 Bir gice kūy-ı nigāra ḡarřu āḡ itsem gerek
'Ālemi dūd-ı kebūd ile siyāḡ itsem gerek
- 2 İřiḡüḡde bende-i fermān-peziir idüp dili
Bir gedā-yı kemter iken pādřāḡ itsem gerek
- 3 Ḳādīm-i ḡāk-i der-i devlet-me'ābuḡ olmaḡa

- Āftābı bende-i zerrīn-külāh itsem gerek
- 4 Yūsuf-ı cānuḡ zenaḡdānuḡ ġamıyla yirini
 a‘r-ı āh iken ‘azīzüm ‘izz ü cāh itsem gerek
- 5 Ey **abūl** yüzüm üstünden nigārum geçmege
 Reh-güzārında vücūdum ḡāk-i rāh itsem gerek

209

- [*mef‘ūlü mefā‘lū mefā‘lū fe‘ūlün*]
- 1 Yolında fedā eyle dilā cānı ‘Alinūḡ
 Olmaz mı fedāylere iḡsānı ‘Alinūḡ
- 2 Ŗīrāne süvār olsa nola Düldül-i nāza
 Öḡünce benem anber-i püyānı ‘Alinūḡ
- 3 al‘ oldı der-i al‘a-i Ḥayber gibi aḡyār
 anlar Ŗaalı tıḡ-i dem-efᖙānı ‘Alinūḡ
- 4 Dīvānesiyüz bend olalı gerden-i cāna
 Zencīr-i ser-i zülf-i perīᖙānı ‘Alinūḡ
- 5 Baᖙdı baᖙar-ı cāna cilā virmede āḡir
 Ayaḡı tozu kuᖙl-ı Sıfāḡānı ‘Alinūḡ
- 6 anlar aıdur ġamze-i kerrārı **abūl**
 üyında olursaḡ nola urbānı ‘Alinūḡ

210

- [*mef‘ūlü mefā‘lū mefā‘lū fe‘ūlün*]
- 1 Yāūt-ı revāndur mey-i gül-rengi Gedūsūḡ
 Ḥārā gibi gevher bitürür sengi Gedūsūḡ
- 2 Biḡlerce Ŗafā kesb ider öpdükce dehānuḡ
 Ber-dār olacaᖙdur hele āvengi Gedūsūḡ
- 3 Dāmānına seng alup iki cānibe ırmıᖙ

209 SB 106a.

210 İM 157b; SB 107b. Manzume İM’de kıt’a biçiminde, kıt’alar arasında ve iki beyit halinde yazılmıştır. SB’de ise gazel şeklindedir.

1 SB’deki bu beyit, İM’de birer mısra fazlasıyla iki beyit biçiminde ve Ŗu şekildedir:

Yāūt-ı müzābı sebep-i kuvvet-i cāndur/Yā ūt-ı revāndur mey-i gül-rengi Gedūsūḡ

Her dāne-i engürü birer la‘l-i Bedehᖙān/ Ḥārā gibi gevher bitürür sengi Gedūsūḡ

2-5: - İM

Seyl-âb-ı bahâr ile gibi cengi Gedûsuñ

- 4 Gül gibi hicâb üzre dañı tâze cüvânı
Yap yap açılır gonca-i dil-tengi Gedûsuñ
- 5 Her cânibi bir yüce nazargâh **Ķabûli**
Her güşesi bir pâdşeh evrenği Gedûsuñ

211

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

- 1 Bülend-ğad bize bir şüh-ı şeh-levend gerek
Ya himmeti kişinüñ kendüye bülend gerek
- 2 Kemende çek dili pend ü naşîhate çekme
Efendi pend gerekmez delüye bend gerek
- 3 Güzelde nâz u nezâket gerek velî 'âşık
Ķarîb ü Ķam-zede vü zâr u müstemend gerek
- 4 Girân-tünd gerekmez nigâr-ı nâzük olan
Güşâde-ğab' u sebük-rüh u dil-pesend gerek
- 5 **Ķabûli** tâlib-i vaşl-ı nigâr olan 'âşık
Niyâzmend gerekdür niyâzmend gerek

212

ĶABÛLİ ŞİTÂ'İYYE

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

- 1 Şitâda Ķurb-ı âteş şahñ-ı gülşende şafâdan yeg
Yağınlğında 'âlem var yüzi serd dil-rübâdan yeg
- 2 Yanına kim gelürse ışşı yüzler gösterür lâ-büd
Muğaşşal sevdürür kendin Ķadîmî âşñâdan yeg
- 3 Yüzi gül dütnüni sünbül şadâsı nağme-i bülbül
Şafâ eyler gönül Ķâyet esen bād-ı şabâdan yeg
- 4 Yalñ yüzlüler ile şeh'r ü bāzâr tatalum talmış
Birisi kimse Ķızdurmaz bu âteş meh-likâdan yeg

211 SB 88a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 112a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6145/3, 65b.

212 Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 875, 83a.

- 5 **Ḳabūli** mevsimindedür şafâsı dahı gülzâruḡ
Ocaḡ başı hele bildüm baḡa begden paşadan yeg

ḤARF-İ LÂM

213

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Ḳatlı itmedür cezâsı raḡıbüḡ ezâ degül
Aḡyâr-ı nâ-sezâya ne itseḡ sezâ degül
- 2 Lezzetlidir bize elem-i 'ışḡ-ı dil-rübâ
Bal aḡlaruz belâsını baluḡ belâ degül
- 3 Sulṡân-ı ḡüsn olanlara ḡullar mı yoḡ degül
Şehlerdür anlaruḡ ḡulı begler gedâ degül
- 4 Her ne olursa luṡfuḡ efendi baḡa gerek
İḡsâni mâ-verâya idersenḡ revâ degül
- 5 Zerrât-ı kâyinât u zuḡurât-ı mümkinât
Bir şey' mi var **Ḳabūli** ki emr-i Ḥudâ degül

214

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

- 1 Ey göḡül 'ilm-i ledünniden ḡaber ṡuyduḡsa gel
'Âlem-i ḡayb-ı hüviyyetden eṡer ṡuyduḡsa gel
- 2 'Ârife 'ayn-ı 'inâyetdür ḡuşûrın aḡlamakḡ
Ger ḡuşûr-ı mâ-'abednâdan keder ṡuyduḡsa gel
- 3 Sa'y-ı bî-nef' eyleme ey dil ḡavâṡır def'ine
Cem'-i evḡâm-ı ḡavâṡırdan ḡaṡar ṡuyduḡsa gel
- 4 Zerreveş raḡḡâş-ı bezm-i şevḡ-ḡâletsin yine
Mihr-i 'ışḡ-ı yârdan bir zerre ger ṡuyduḡsa gel
- 5 'Ârif-i tîr-i ḡazâ ḡükm-i ḡaderden aḡlamaz
Ey **Ḳabūli** sen de 'ârifler ḡadar ṡuyduḡsa gel

215

213 İM 85b; BM 52b-53a.

214 İM 85b-86a; BM 53a.

2 mâ-'abednâ: (Sana lâyıkınca) kulluk edemedik.

- [*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün*]
- 1 Göñül bir nev-cüvân bul tâze cân bul
Revânuş tâzelensün bir cüvân bul
- 2 Bile şalınmağa şu gibi ey dil
Tolan gülzârı bir serv-i revân bul
- 3 Ğam u âlâmı yoğ bir güşe yoğla
Halâş olmağa Ğamdan bir amân bul
- 4 Göñül bir yâr-ı 'âlî-şâna meyl it
Özüñ 'âlî gözet bir pâre şân bul
- 5 Bulınca ser-te-ser geşt it cihâñı
Bütün dünyâ deger bir yâr-ı cân bul
- 6 Başar Ğam 'askerin bir ayağ üzre
Ķabûlî mey gibi bir pehlevân bul

216

- [*mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün*]
- 1 Nâ-kâmlığı bir görelî kâñ ile kâñil
Başladı Ğurûr eylemege câh ile câhil
- 2 Medğ ile müsâvî ola mı Ķadğ u mesâvî
Olmaz mütesâvî güzelüm 'âğğ ile 'âğil
- 3 Ger sâye şala üstümüze tğyir-i devlet
Ol dağı olur başumuza nâz ile nâzil
- 4 Bir ħâş kemâl ehlinüñ ağvâline şâhum
'Âlim olan olmaz suğan-ı 'âm ile 'âñil
- 5 Yoğ zâd-ı reh-i vâdi-i Ğam yoğsa **Ķabûlî**
'Azm itmek olurdu elem-i râğ ile râğil

215 İM 86a; BM 53a.

216 İM 86a-86b; BM 53a-53b; SB 88b-89a, İÜ 99a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 485, 63b;
Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 114b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6145/3, 50a.

2 müsâvî: mesâvî SB / Ķadğ u: ħiç SB, İÜ / mesâvî: müsâvî SB.

3 Beyit SB'de 4. sıradadır.

4 Beyit SB'de 3. sıradadır. / Bir ħâş kemâl ehlinüñ ağvâline şâhum: Mağfî vü hüveydâ iken ağvâl
ğavâşa İM, BM, Seyr eyle dilâ resmini eşkâl-i cihânuş İÜ.

5 vâdi-i: Ğuşa vü SB.

217

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Derk-i esfelde koma kendüñi pür-idrāk ol
Māsivā terkin ur ālāyış-i ğamdan pāk ol
- 2 Almasun hār-şifat dest-i nedāmet yağanı
Gül gibi bezm-i maḥabbetde girībān-çāk ol
- 3 Sālik-i rāh-ı Hudā ḥavf u ḥaṭardan beridür
Berü gel sen de dilā 'āşık iseñ bī-bāk ol
- 4 Ƙul iken 'āleme sultān olayın dirseñ eger
Bende-i sāye-nişin-i 'alem-i *levlāk* ol
- 5 Kuḥl-ı erbāb-ı nazar ile **Ƙabūli** girdüñ
Dergeh-i ḥazret-i Monlāya yüzüñ sür ḥāk ol

218

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 'Arz-ı cemāl eyle dil-i zerrevāra gel
Ey māh gün yüzüñ görelüm āşkāra gel
- 2 Gitme yabana şūfi şafāyise maṭlabuñ
Sa'y it şafāya Ka'be-i kūy-ı nigāra gel
- 3 Mülk-i fenā didükleri cāy-ı firārdur
Ey ḥ^vāce görmek ister iseñ bu diyāra gel
- 4 Gitdi yiriyle qalması arām u şabr-ı dil
Cānā inanmaz iseñ eger baña ara gel
- 5 Yoldan çıkardı gitdi seni üştür-i emel
Şimden girü **Ƙabūli** ile uy qaṭāra gel

219

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

217 İM 86b; BM 53b.

3 Hudā: Hüdā BM.

4 levlāk: “*Sen olmasaydın*” anlamında, “levlāke levlāk lemā halaktü'l-eflāk” hadīs-i kudśisine işarettir. bk. Yılmaz, age, 113.

218 İM 86b-87a; BM 53b.

2 şafāyise: şafā ise BM // şafāya: şafā-yı BM.

219 İM 87a; BM 53b.

- 1 Göster cemālünî bu dil-i bî-ķarāra gel
Gel ey perî seni görelüm āşkāra gel
- 2 Yabana gitme şūfi şafāyise maṭlabuñ
Sa'y it ṭavāf-ı Ka'be-i kūy-ı nigāra gel
- 3 Terk it fenāyı dār-ı beķādur ķarārgāh
Gel cāy-ı rāḫat ister iseñ bu diyāra gel
- 4 Sākî baķıyye var mı mey-i ergavānidan
Bir çāre eyle var ise def^c-i ḫumāra gel
- 5 Yoldan çıkardı gitdi seni üştür-i emel
Şimden girü **ķabūli** yola gir ķaṭāra gel

220

[fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn]

- 1 Añılur nāmuñ maḫall-i merḫametde nā-maḫal
Nā-maḫal bir derde düşdüñ ey gönül dirler maḫal
- 2 Seng-i bî-dād ile ger 'ālem yıķılsa fi'l-meşel
Ḥāne-i 'ışķuñ dilā bir ṭaşına gelmez ḫalel
- 3 Muttaşıl budur murādun kim mürīdün çoğ ola
Añla ey şeyḫ-i ecel aşıl mürīdündür ecel
- 4 Zer gibi beñzün şararsa her ne deñlü zāhidā
Zerre deñlü nesne taḫşıl idemezsin bî-'amel
- 5 Ey **ķabūli** şivesin günden güne arturdı yār
Vaz gelmez çün ol andan gel berü sen vaz gel

221

[fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn]

- 1 Oķ gibi ṭoğrıysañ ey dil ol ķaşı yādan çekil
Yā gibi her ķişiye baş egme a'dādan çekil
- 2 Tār-ı 'anberbār-ı yāre ṭolaşan ber-dār olur
El çek aradan dilā zūlf-i dil-ārādan çekil

220 İM 87a-87b; BM 53b-54a.

3 kim: ki BM.

221 İM 87b; BM 54a; SB 89a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 110b.

- 3 Zer gibi kâmil-‘ayâr ol nâķış olma vezne gel
Çekme ķahrın her denînüñ ehl-i dünyâdan çekil
- 4 Bâ‘îş-i ‘îşķ u maķabbetdür diyü ad eyleme
Çekme adın dil-berüñ teşķîr-i esmâdan çekil
- 5 Şu gibi pâķîzedür tab‘um diyü lâf eyleme
Ey **Ķabûlî** şâf-meşreb ol men ü mâdan çekil

222

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Mışra gelme yañılursañ sâkin olma zâmin ol
‘İzzet itmezler gerek Yûsuf gerek Bünyâmin ol
- 2 Kimse bu kehf-i fenâda hürmet itmez it ķadar
Sen gerek râbi‘ gerek sâbi‘ gerekse şâmin ol
- 3 Dürr-i meknûn olsañ eşķâş i‘tibâr itmez saña
Fazlunı irgür kemâle kâmil ol da kâmin ol
- 4 İstikâmet ‘ayn-ı ‘ayb oldu saķâmetdür hüner
‘Aybuñı ihvâna izhâr itme merd-i hâzin ol
- 5 Ķîl ü ķâle zâhib olma müfti-i mâzî gibi
Olur olmaz söz saña düşmez **Ķabûlî** sâkin ol

ĦARF-İ MÎM

223

[mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün]

- 1 ‘Înâyet idecek demlerdür ihsân eyle sulţânüm
Çerâğ-ı bâğ-ı ümmîdüm fûrûzân eyle sulţânüm
- 2 Dil-i vîrânümı bennâ-yı luţfuñla ķılup âbâd
Binâ-yı hâne-i âlâmı vîrân eyle sulţânüm
- 3 Şîrâr-ı nâr-ı hîrmân ile yanup hîrmen-i şabrum
Mekânüm âteş olmasun gülistân eyle sulţânüm
- 4 ‘Adû-yı hâr elinden gonçaveş pür-hûn durur bağrum

3 nâķış olma vezne gel: vezne gel nâķışlama İM.

222 SB 89a.

223 İM 87b-88a; BM 54a.

- Nesīm-i himmetünle anı ḥandān eyle sulṭānum
- 5 Gül-i bostān-ı ‘iffet ḡonça-i ḡülzār-ı ‘izzetsin
Gülistānuḡda dil murḡın ṣenāḡ^vān eyle sulṭānum
- 6 Göñül dīvānedür dīvāna ṣalma beste-i luṭf it
Ḳatı dermādevüz nā-çāre dermān eyle sulṭānum
- 7 Aḡıt gel ḡanımı ḡānūna ta‘līḡ itme aḡvālüm
Muḡassal buḡa ḡānūn eyleme ḡan eyle sulṭānum
- 8 Ḳapuḡda bendeḡi dūṣmānla yeksān itme iḡsān it
Reh-i kūyuḡda tek ḡāk ile yeksān eyle sulṭānum
- 9 **Ḳabūli** bende-i fermān-berüḡdür āstānuḡda
Kerem ḡıl bende-i fermāna iḡsān eyle sulṭānum

224

- [mef‘ülü mefā‘lün mef‘ülü mefā‘lün]*
- 1 Ölünce ḡomam elden dāmānuḡı sulṭānum
Efzūn umarın elden iḡsānuḡı sulṭānum
- 2 Gün gibi nazīrūḡ yok dīrsem ḡatı zāhirdür
Kim gördi kim işitdi aḡrānuḡı sulṭānum
- 3 Dergāh-ı İlähīden me‘mül olan oldur
Günden ḡüne artursun ‘ünvānuḡı sulṭānum
- 4 Baş üzre degül emrūḡ cān üzre ḡılupdur cāy
Ulı ṭutarın andan fermānuḡı sulṭānum
- 5 Da‘vāt-ı **Ḳabūli** kim Dāvūdi zırılıhdur
Cevṣen gibi ḡıfz eyler her yanūḡı sulṭānum

225

- [mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]*
- 1 Ṣadāḡat üzre ḡıdmet eyleyen ḡulları sulṭānum
Müdām olmaz ise ḡāḡıce ḡullan bāri sulṭānum
- 2 Der-i devlet-medāruḡda nola ser ḡorsa kāmiller
Kemāl erbābınuḡ sensin buḡün serdārı sulṭānum

224 İM 88a; BM 54a-54b.

225 İM 88a-88b; BM 54b.

- 3 Cibillîdür hüner Cibrîleden Cibrîle el virmez
Degüldür istiḳâmet her kişünüş kârı sulṫânüm
- 4 Kemâl izhâr ider her kimde olsa gül gibi kendin
Zuhûr eyler deminde herkesüş âşârı sulṫânüm
- 5 **Ḳabûlî** ayağuş toprağına bildürdi aḥvâlin
Murâdı anlama taşdı^ç ider tekrârı sulṫânüm

226

- [mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]*
- 1 Beni aḳrân arasında ser-efrâz eyle sulṫânüm
Zamânı geçmedin ma'ḥûdı ifrâz eyle sulṫânüm
- 2 Der-i devlet-me'âbuḡdur mu'azzez eyleyen ḫalkı
Ḥaḳîr-i dergehüş olana i'zâz eyle sulṫânüm
- 3 Murâdum dâne-çîn-i ḫirmen-i iḫsânüş olmaḳdur
Ḥarîmüşde gönüşl murğın nevâ-sâz eyle sulṫânüm
- 4 Mişâl-i Ka'be tayyâr-ı ḫarîmüş bî-cinâb ammâ
Ḥamâm [u] zâğâ bakma meyl-i şeh-bâz eyle sulṫânüm
- 5 Vefâdur zillet-i pâküş recâsı çâre ğamnâküş
Eger cevr ihtimâli var ise az eyle sulṫânüm
- 6 **Ḳabûlî** bendeḡ olmağ ile kesb-i imtiyâz itdi
Ḳuluḡı sen de aḳrân içre mümtâz eyle sulṫânüm

227

- [fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]*
- 1 Tırdı ḳaddüş ḳıyâma sulṫânüm
Biz de uyduğ imâma sulṫânüm
- 2 Ḳılmaduḡ iki cânibe nazarı
Degmedük bir selâma sulṫânüm
- 3 Nâme göndermedüş yazup ḳuluḡa

226 İM 88b; BM 54b.

227 İM 88b-89a; BM 54b-55a; SB 90a, İÜ 99b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 86b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 508, 9a.

3 İÜ'de 4. sıradadır.

Hiç düşer mi bu nāma sulṭānum

- 4 Ğam degül kılmasañ havāşa nazār
İltifātun ‘avāma sulṭānum
- 5 Gerçi eksüklidür **Ḳabūli** kuluñ
Eksügin tūt tamāma sulṭānum

228

[mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]

- 1 Dil-i vīrānumı luṭfuñla ābād eyle sulṭānum
Ḥalilāsā yine bir Ka‘be bünyād eyle sulṭānum
- 2 Ğulām-ı halka-der-güş it kapuñda tek ten-i zārı
Kemend-i halka-bend-i ğamdan āzād eyle sulṭānum
- 3 Vekīl-i şehryār-ı ‘adl-güstersin ‘adil göster
Demidür dād-ḥ^vān olanlara dād eyle sulṭānum
- 4 Delīl-i rāh-ı devletsin nümūdār-ı sa‘ādetsin
Mürīd-i muḥlişüñ ol yola irşād eyle sulṭānum
- 5 Tağılsun sīneden gerd-i küdüret bād-ı luṭfuñla
Ğubār-ı ħirmen-i endūhı ber-bād eyle sulṭānum
- 6 Mürā‘āt-ı gürüh-ı ehl-i dildür bā‘iş-i şöhret
Añılsun ehl-i diller içre bir ād eyle sulṭānum
- 7 Uyar şem‘-i murādın tābdār eyle **Ḳabūl**ñüñ
Çerāĝuñ olsun ol nā-şādı gel şād eyle sulṭānum

229

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Geçdi şahn-ı sīneden dil-ḥānesine şāh-ı ğam
Dāĝlar yir yir ‘alāmet şerḫalar şeh-rāh-ı ğam
- 2 Sīneden dāĝum nümāyān oldı ey dil nā-gehān
Āsmān-ı evc-i miḫnetden görindi māh-ı ğam

4 İÜ’de 3. sıradadır. / ğam degül kılmasañ: kılmaduñ cânib-i SB, bir kezini(?) itmedin İÜ.

228 İM 89a; BM 55a.

229 İM 89a-89b; BM 55a.

1 şerḫalar şeh-rāh-ı: şerḫalarsa rāh-ı BM.

- 3   Giryeden ağardı çeşmüm dīde-i Ya'kūbveş
Yūsuf-ı cān oldı var ise esīr-i çāh-ı ğam
- 4   Şāh-ı iqlīm-i belāyam hūsrev-i mülk-i 'anā
Çāker-i sulţān-ı 'ışķam bende-i dergāh-ı ğam
- 5   Zevķ ü şādīden **Ķabūll** yok gibi nām u nişān
Cān u dilden mā-ħaşal eksük degül her ğāh ğam

230

[*mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün*]

- 1   Gedā-yı dergehün olan muķīme kıyma sulţānum
Saķīme eyle cevri müstaķīme kıyma sulţānum
- 2   'Adū-yı köfteh^varı şerħa şerħa eylesün tīgün
Vücūdın eyle şemşīrünle kıyma kıyma sulţānum
- 3   Mürüvvet dād-ı Ħaķdur herkes andan müstefīz olmaz
Kerem gelmez keremsüzden 'aķīme kıyma sulţānum
- 4   Cüdā idüp beni senden seri tenden cüdā kıлма
'İnāyet eyle luţfuñla қақıma kıyma sulţānum
- 5   **Ķabūll** қапуға 'arz-ı 'ubūdiyyet ider dā'im
Nazar kıl rāfi'-i raķm-ı raķīme kıyma sulţānum

231

[*mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün mefā'İlün*]

- 1   Leţāfet bāğınuñ sensin gül-i ħandānı sulţānum
O bāğuñ murĝ-ı dildür bülbül-i nālānı sulţānum
- 2   Çekilmem işigün den zeyl-i iħsānuñdan el çekmem
Ķabā-yı luţfuñuñ destümdedür dāmānı sulţānum
- 3   Kemāl ehline çün kim bī-'ivaздur luţf u iħsānuñ
Ne lāzım vāķıf itmek luţfuña nā-dānı sulţānum
- 4   Cüdā düşdi cenābuñdan diyenler kızb-i maħz eyler
Ki zīrā diñlenilmez düşmenün yalanı sulţānum

230 İM 89b; BM 55a-55b; SB 89b-90a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 115b.

3 müstefīz: müstefīd SB.

231 İM 89b-90a; BM 55b.

- 5 Huzūrunḡa ġaraḡ ma‘dūm ḡapunḡa ‘ivaḡ mezmūm
Mu‘ayyendūr yanunḡa her kiřinūḡ řānı sulṡānum
- 6 Niřār eyler řenā gevherlerin bī-ḡadd ü bī-pāyān
Ḳabūli luṡfuḡa rāci‘ ḡılıpḡur anı sulṡānum

232

- [mefā‘lūn mefā‘lūn mefā‘lūn mefā‘lūn]*
- 1 Kemāl ĩcāb iderse ehline iḡřān[1] sulṡānum
Kemāl ile bilürsüz bu dil-i nālānı sulṡānum
- 2 Ḥafī yir yoḡ sözinden bellüdüdür erbāb-ı istiḡḡāḡ
‘Ayān iken beyān itmek ne lāzım anı sulṡānum
- 3 ṡarīḡunḡ cevri ü ḡahrı üřtüri-mesti zebūn eyler
Bize çekdürme bārī ġayret-i aḡrānı sulṡānum
- 4 Aḡıtma rüy-ı ḡān-ālūdum üzre eřk-i ḡūnūm
Yumazlar ḡanı ḡan ile mürüvvet ḡanı sulṡānum
- 5 **Ḳabūli** āstānuḡ ḡullarındandır ‘ināyet [ḡıl]
Düşürmezler nazardan bende-i fermānı sulṡānum

233

- [mef‘ülü mefā‘lūn mef‘ülü mefā‘lūn]*
- 1 Ölünce ḡomam elden dāmānuḡı sulṡānum
Ezfūn umarın elden iḡřānuḡı sulṡānum
- 2 Bī-derde devā ḡılma bī-māra řifāsāz ol
Bī-ḡārelere bezl it dermānuḡı sulṡānum
- 3 Merdāne ġelüp ġöḡlünḡ beklerse nola ġöḡlüm
Nā-merde maḡal ġörme meydānuḡı sulṡānum
- 4 Her řām u seḡer Ḥaḡdan budur ṡalebüm ḡoḡdan
řām u seḡer artursuḡ ‘unvānuḡı sulṡānum
- 5 Evřāf-ı ḡümāyūnuḡ meddāḡı ġeḡer ři‘rüm
Beklerse nola dāyım dīvānuḡı sulṡānum
- 6 Da‘vāt-ı **Ḳabūli** kim Dāvūdi zırıḡlardur

Cevşen gibi hıfz eyler her yanunı sultānum

234

[*müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*]

- 1 Ey hüsrev-i Cemşid-i Cem Cemşid-i Keyhüsrev-şaşem
Dārā-yı İskender-şiyem İskender-i Rüstem-şiyem
- 2 Hüşeng-i Sührāb-übbehēt Hüşeng-iqtidār
Sām-ı siyāmek-mekremet Efrāsiyāb-ı Cem-ħadem
- 3 Zāl-i Kiyūmers-ihtişām Kāvus-ı Kisrā-ihtirām
Behrām-ı Gūderz-ihtiram Fīrūz-ı Efrīdūn-‘alem
- 4 Tahmürş-ı ‘ifrīt-bend Şāmūr-ı Tahmürş-kemend
İsfendiyār-ı nāmver Daħħāk-i Nüşirvān-kerem
- 5 Oldı **Ķabūli** bī-gümān vaşşāfuñ ey şāh-ı cihān
Yād itse nāmunñ tāze cān kesb eyler eşnāf-ı ümem

235

[*mef'ülü mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün*]

- 1 Dürc-i dehenünñ hoħħa-i mercāna değışmem
Yāķūt-ı lebünñ la‘l-i Bedaħşāna değışmem
- 2 Cān dir leb-i cān-baħşuñā dil-ħasteler ammā
Cān bañā dir iseñ ben anı cāna değışmem
- 3 Bİçāre gönül derdüñe sen çāre ararsın
Çāreñ sañā ben derdümi bī-dermāna değışmem
- 4 Ķand-i lebünññ lezzeti yoħ teng-i şekerde
Āb-ı dehenünñ şerbet-i rummāna değışmem
- 5 Tāc ile Ķabāyı küleh ü şāla değışdüm
Bu kisveti ben ħil‘at-i sultāna değışmem
- 6 Sürmeyle açıldı ayağunñ tozına çeşmüm
Ķāk-i Ķademünñ kuħl-ı Şıfāhāna değışmem

234 İM 90a; BM 56a.

2 İlk mısradā vezin eksiktir.

235 İM 90a-90b; BM 56a.

1 Bedaħşāna: dıraħşāna BM.

7 Dilden dür ü gevher saçılır şimdi **Ḳabūlī**
Ben kāna degül ṭab‘umı ‘ummāna deġişmem

236

[*fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*]

1 Yaġdırup ebr-i āhum İbrāhīm
Baġladı āb-ı rāhum İbrāhīm

2 Gice gündüz teveccühüm saġadur
Ey yüzi kıbleġāhum İbrāhīm

3 Ka‘be-i kūyuġı kuşatmışdur
Dūd-ı āh-ı siyāhum İbrāhīm

4 Ka‘be yıķma didükce azarsın
Saġa bu mı ġünāhum İbrāhīm

5 ‘Āşık-ı şādıkı **Ḳabūlī**-i zār
Āh şāhum u māhum İbrāhīm

237

[*fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*]

1 Yir yüzün itsün āb-ı kerīm yem
Benüm ey dil bu çeşm-i nemdür nem

2 Ža‘f-ı ten ez‘af u muzā‘afdur
Olalı dilde ḡarf-i müdġam ġam

3 Dehen-i yār ḡarf-i mübhemdür
Zāyil olmadı anda şübhem hem

4 Mū gibi nola pīç pīç olsam
Ḳıldı ḡaddüm o zülf-i pür-ḡam ḡam

5 Eger ādāb-ı bezmümüz görse
Olur idi ġulām-ı A‘cem Cem

6 Şayd idüp murġ-ı vaşl-ı cānānı
Dāmdur ḡaddüm āb-ı kerīm yem

7 Ey **Ḳabūlī** dem-i maḡabettden

236 İM 90b; BM 56a.

237 İM 90b-91a; BM 56a-56b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. FB 533, 87b.

Urmadı kimse senden aqdem dem

238

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Bugün yârün düşüp ayağına çok rüy-māl itdüm
Tazarru'lar kıilup qan ağlamaqdan rüyum āl itdüm
- 2 Kebüter gibi murğ-ı cānı kūy-ı yāre gönderdüm
Maḥabbet-nāme peydā idüp aḡa perr ü bāl itdüm
- 3 Niçe mevzūn u rengīn olmasun zer gibi eş'arum
Eritdüm pūte-i miḡnetde naqđ-i qalbi qāl itdüm
- 4 Hilāl ebrūlaruḡ yādına bir ġarrā ġazāl itdüm
Ḥarāmī gözleruḡ yādına ḡod siḡr-i ḡelāl itdüm
- 5 Geh ebrūsın aḡup geh ġamzesin vaşf eyledüm yārün
Qabūli bu bahāneyle niġāra 'arz-ı ḡāl itdüm

239

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 'İzz ü cāh ile tıyılmaz ġüzerān-ı eyyām
Gel faḡire şor anuḡ her ġüni bir māh-ı tamām
- 2 Kāmkarā nice bir derd ü ġam-ı nā-kāmī
Niçeler kām ala lāyıq mı qalam ben nā-kām
- 3 Ḥubz-ı ye'se daḡı biz qā'ilüz ammā şāhā
Kerem ü 'āḡifet-i luḡfi durur kān-ı kirām
- 4 Penc mah [ki] iki mektüb-ı şefā'atle bizi
Yedi bu derdi beni çāre ġör ey şāh-ı hümām
- 5 Niyyet-i 'azm-i sefer eyle **Qabūli** tırma
Saḡa bir ġüşede şimden ġirü yoqđur ārām

240

[*mef'ülü fā'ilātü mefâ'ilü fā'ilün*]

- 1 Māh-ı münire ġice üşüp leşker-i nücüm

238 İM 91a; BM 56b.

239 İM 91b; BM 56b.

240 İM 91b; BM 56b-57a; SB 90b; Mecmu'a-i Eş'ar, 06 Mil Yz. A 801, 112a.

Öykünme rüy-ı yâre diyü itdiler hücüm

- 2 Olsun naķāreveş reh-i ‘ışķunđa iki şaķ
Şemşîr-i ğamla çal serümi yoluğa ķodum
- 3 Keşf-i rumüz-ı ‘ışķa dehānuđ durur sebeb
Bir noķtadur efendi belî mebbe’-i ‘ulüm
- 4 Meyl eyleme nişîmen-i dünyāya ey göñül
Olmaz ķarārgāh-ı hü mā āşyān-ı büm
- 5 Luţf u kerem ķapusu ķapandı **Ķabūliya**
Şimden girü mürüvveti ğayrı ķapudan um

241

[*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]

- 1 Cüyāsā kemer-i cistr-i bedenden geçelüm
Cāndan el yuyalum ķāleb-ı tenden geçelüm
- 2 Evce pervāz idelüm ŗurma gel ey murğ-ı revān
Bāl açup çenber-i gerdün-ı kühendenden geçelüm
- 3 Cānuma geçmiş idi gerçi oķuđ peykānı
Anı bir büseye şulĥ ile geçenden geçelüm
- 4 Dār-ı zülfinden o māhuđ dili yab yab çekelüm
Ĥalka-i kākül-i pür-müşğ-i Ĥotenden geçelüm
- 5 Ey **Ķabūli** çıķalum biz de kenār-ı ‘İşe
Zevraķ-ı zerķ ile gel baĥr-ı miĥenden geçelüm

242

[*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1 Sürdü m semendi ķarşu semend erlik eyledüm
Atıldum āteş içre semenderlik eyledüm

1 leşker-i: ‘asker-i SB.

2 SB’de 3. sıradadır.

241 İM 91b-92a; BM 57a.

1 “cistr” yerinde İM’de ĥabs, BM’de ĥasr kelimesi vardır. Ancak cistr (köprü) metne, bunların ikisinden daha uygundur. Cim harfinin noktasının unutulduğu ve böylece kelimenin ĥasr şekline geldiği tahmin edilmektedir. Nitekim BM’de bu tip nokta eksiklinden kaynaklanan pek çok yazım yanlışı vardır.

4 pür-müşğ-i: pür-misk-i İM.

242 İM 92a; BM 57a.

- 2 Ser-bāz-ı rezmgāh-ı maḥabbet olup yine
Ser vir ..... serverlik eyledüm
- 3 Rübāh-ı ḥaşmı pençe-i ḳahr ile siḡdirüp
Şīrāna ḥamlelerle ḡazanferlik eyledüm
- 4 Kesdüm boḡazın Ehrimenüḡ tīḡ-i ḳahr ile
Sedd eyleyüp ‘adūya Sikenderlik eyledüm
- 5 Nevbet **Ḳabūli** mülk-i suḡanda baḡa dönüp
Ben daḡı başka başuma mihterlik eyledüm

243

[*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]

- 1 Hele ben la‘li leb-i dil-bere beḡzer diyemem
Ḥacer-i bed-güheri cevhere beḡzer diyemem
- 2 Mümdur ḡāḡır-ı yāre göre seng-i ḡārā
Dil-i bī-merḡametın mermere beḡzer diyemem
- 3 Güli ruḡsāruḡa teřbīḡ idemem ey ḡonça
Bir iki berg gül-i aḡmere beḡzer diyemem
- 4 ‘Ārız-ı yāre muḡābil tutamam mir’ātı
Anı āyīne-i İskendere beḡzer diyemem
- 5 Şararup zer gibi zerd oldu **Ḳabūli** ammā
Daḡı ben çehre-i zerdüm zere beḡzer diyemem

244

[*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]

- 1 Der-reh-i ‘işket dilem enbān-ı ḡam
Dīde der-genc çü-hemyān-ı direm

2 İkinci mısradaki sıra noktalarla gösterilen kısım her iki nüshada da boştur.

5 Mısradaki “dönüp” kelimesi her iki nüshada da sağır kef ile, yani “dönüp/dögüp” şeklinde yazılmıştır.

243 İM 92a-92b; BM 57a; SB 90a, İÜ 96b; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 801, 113a. İÜ’de gazelin üstünde “ḲABŪLİ-İ ŪSTĀD” başlığı vardır.

1 la‘l: la‘li İM, SB, İÜ.

2 SB ve İÜ’de 4. sıradadır.

3 berg: bergi İM, SB.

4 SB ve İÜ’de 3. sıradadır.

244 İM 92b; BM 57b.

- 2 Āşnā kun bā-yem-i ‘iṣket me-rā
Hem-çü ğavvāşān-ı ‘ummān-ı kıdem
- 3 Ey vücūd-ı hāme vü nāme zi-tu
İhtitām-ı ān tuyī ‘unvān hem
- 4 Nīst kārem cüz-günehkārī dirīĝ
Pīş-i tu der-keffe-i mīzān nehem
- 5 Mā **Ķabūli** bende-i efgendeīm
Ūst sulţān-ı ŧehān-ı muhteşem

245

[*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]

- 1 Ferddür māh-ı receb kimseye olmaz maḥrem
Ħarem-i ḥürmetine ‘ārif iseñ olma aşem
- 2 Lāl olur vāķıf olan sırrına dellāl olmaz
Kim ki ketm eyleye kemmiyyetin oldur ebkem
- 3 Evvel-i ŧehr-i ḥarem āḫir-i eyyām-ı neşāt
Şuleḫā ḫayline ‘ıd ehl-i hevāya mātem
- 4 Ķanı bir māh-ı receb gibi dilā ŧehr-i ŧerīf
Ehl-i İslāma anuñ ḥürmeti olmışdur ehem
- 5 Ehl-i ṯā‘āte ‘ibādāta meger dāl olmuş
Nazar it māh-ı neve ḫāmetini ḫılmış ḫam
- 6 Gitdi eyyām-ı tena‘um bu tazarru‘ günidür
Ey **Ķabūli** sözümi diñle benüm var epsen

246

[*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]

- 1 Mīm-i gül-fām-ı femüñ ḫalmasıñ ey meh mübhem
Söyle ol mīm-i dü nīm ile ṯaĝılsun şübhem

1 Gönlüm aşkının yolunda gam heybesi, göz(üm) hazinedeki dirhm kesesi gibi(dir).
2 Kıdem (ebedilik ve ezellilik) denizinin dalgıçları gibi, aşkının deniziyle beni aşına et.
3 Ey kalemin ve mektubun varlığı senden olan, onun sona ermesi de senin ünvanındır.
4 Günahkârlıktan başka bir isim yok ki senin huzurunda terazinin kefesine koyayım.
5 Kabûli biz yaralı kullarız. İhtişamlı padişahlar sultanı odur.
245 İM 92b-93a; BM 57b.
246 İM 93a; BM 57b.

- 2 Mÿy-ı pıçide-şıfat nola olursam pür-tāb
Zülf-i ħam-der-ħamuñ itdi dili derhem derhem
- 3 SİM beñzetmiş özin cism-i semen-sīmāña
Şatdurur anuñ içün kendüyi dirhem dirhem
- 4 Şerbet-i āb-ı dehānuñ dil-i mecrūħa şifā
Cān-ı bīmāra zülāl-i leb-i la‘lün emsem
- 5 Ƙad-i bālāları vaşf eyle **Ƙabūli** turma
Saña bu ‘ālem-i bālādan olupdur mülhem

247

- [mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]*
- 1 ‘İnāyet demleri geldi ‘adālet eyle sulţānum
Mürüvvet kânısın luţf u ‘ināyet eyle sulţānum
- 2 Dil ü cān ile bendeñ olayın luţfuñla şād eyle
Delil-i rāh-ı ‘izzet ol hidāyet eyle sulţānum
- 3 Muħıbb-i muħlişüñden biridür kaç‘-ı nazar kıılma
Şenāħ ānuñ olanlara ri‘āyet eyle sulţānum
- 4 Ğulām-ı āstānuñ devletüñde ber-murād olsun
Şafā kesb eylesün ğamdan ħimāyet eyle sulţānum
- 5 Beni mektüb-ı cān-baħşuñla ihyā idecek demdür
Ħayāt-ı tāze virsün ħāke himmet eyle sulţānum
- 6 Ƙapuñda her kuluñ manşıbdā maħrüm itme ben zārı
Cihānı ‘adl ile töldur ‘adālet eyle sulţānum
- 7 Ğulām-ı āstānidur **Ƙabūli** ‘izzet-i şāħı
Ƙapuñ kullarını şāħib-riyāset eyle sulţānum

248

- [fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]*
- 1 Kākül-i pür-şiken-i ħam-der-ħam
Göñlümi eyledi derhem derhem

- 2 Cismüğe öyküneli külçe-i sîm
Şatdurur kendüyi dirhem dirhem
- 3 Ağlamakdur yiridür ebr-mişâl
Eylese ‘âlemi giryem ger yem
- 4 Derdüme çâre bulunmaz ammâ
Olur idi lebün emsem emsem
- 5 Kıldı bî-çâre **Qabül**yi helâk
Hicr-i yâre bu mıdur sem dirsem

249

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Bir mürüvvet kânı şâh-ı muqtedâmuz var bizüm
‘Ârif-i sırr-ı Hudâ bir ketüdâmuz var bizüm
- 2 Nola ger İskender-i vaqt olsañ ey Cem-iqtidâr
Câmveş âyîne-i gîlî-nümâmuz var bizüm
- 3 Güşe-i mey-haneden zevk alsak ey sâkıf nola
Bâde-i câm-ı muşaffâdan şafâmuz var bizüm
- 4 Her kişi h‘ân-ı ma‘ârifden naşîbin ağız ider
Cümleten erbâb-ı ‘irfâna şalâmuz var bizüm
- 5 Tarzumuz tarz-ı Hasendür nazm ile bulduk kemâl
Ey **Qabül** gül gibi nâzük-edâmuz var bizüm

250

[fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün]

- 1 Âb-ı âteş-mizâcı nüş idelüm
Âbveş âteş ile cüş idelüm
- 2 Nüş-ı âb u tâb def‘ idelüm
Âb ile âteşi hamüş idelüm
- 3 Âb u tâbı derünü germ itdi
Biz de âteş gibi hurüş idelüm

249 İM 93b-94a; BM 58a.

250 İM 94a; BM 58a-58b.

2 İlk mısradâ vezin bozuktur.

- 4   Āteş ü āb sāki-i ezeli
Ne ki şundiysa anı nūş idelüm
- 5   Āb imiş ey **Qabūli** dāfi‘-i tāb
Pend-i pīr-i muġānı gūş idelüm

251

- [fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]*
- 1   Benem ol ser-tırāş ber-ser hem
Ĥaṭ-ı yārūñ kökin güne sersem
- 2   Rūze-i hicrūñi yiter çekdüm
Ni‘met-i ‘īd-i vaşluña irsem
- 3   Gülşen-i ĥüsn içinde ol servüñ
Olmadın vaşlı mīvesin dirsem
- 4   ‘Āleme fāş ider beni aġyār
Yār ile ‘ālem itdügüm dirsem
- 5   İrişürmiş murāda vāşıl olan
Ey **Qabūli** o günlere irsem

252

- [mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]*
- 1   Qo nāza başlasun ol biz niyāza başlayalum
O şaqladukca biz ifşā-yı rāza başlayalum
- 2   Hevāyile niçe bir sūz u sāza uyduralum
Biraz da ĥalka uyalum namāza başlayalum
- 3   Añılmaz oldu bizüm eski derdümüz qaldı
Ġamı yeñileyelüm ‘ışqa tāze başlayalum
- 4   Görüp nevāmuzı ol şāh nāza başlar ise
Maqām idüp ser-i kūyın ĥicāza başlayalum
- 5   **Qabūli** ‘ālem-i vaşl-ı nigār ise maqşūd
Niyāz-ı yārūñi qo bī-niyāza başlayalum

253

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 O nāz iderse eger biz niyāza başlayalum
 Zāmīrümüz açalum keşf-i rāza başlayalum
- 2 Hākīkat ile bilinmez dilā hākīkat-ı 'ışk
 Mecāza h'āce-i 'ışk ol mücāza başlayalum
- 3 'Irāk-ı küy-ı habībe revān oluñ 'uşşāk
 Hemān sizünle hevā-yı hicāza başlayalum
- 4 Biz āteş-i ğam ile yanalum o yakılsun
 Biraz da muṭrīb ile söz ü sāza başlayalum
- 5 Nigāra 'arz idelüm eski eski derdümüzü
 Ṭarīk-ı 'ışka yine tāze tāze başlayalum
- 6 **Ḳabūli** evvel-i faşl-ı bahārda okınur
 Kitāb-ı ḥarf-i ğamı yaza yaza başlayalum

254

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 Ey vücūdı vü cūdıyla mürecca'-ı 'ālem
 Ḥuşuş-ı zāt-ı şerīfi maḳarr-ı luṭf u kerem
- 2 Güneş gibi niçe seyr-i menāzil eyleyerek
 Neşāt ile dikerek kūh u ḳullelerde 'alem
- 3 Nesīm-i şubḥ gibi şāğ esen şafā geldün
 Şafā-yı ḥāṭır ile eyledün bizi ḥurrem
- 4 Göñülde şevḳ-ı vişālün dilümde bu mışra'
Ḳadimte ḥayra ḳudūmin veci'te ḥayra ḳadem
- 5 Yüzüñi görmeyeli zerrevār düşkündür
 Dil-i fütāde eyā āftāb-ı evc-i kerem
- 6 Ğarīb ü bī-meded ü bī-kes ü ḥarābe-nişin
 Muḳayyed-i resen-i ğam esīr-i derd ü elem

253 İM 94b-95a; BM 58b.

3 ḥabībe: dil-bere BM.

4 söz ü: söze BM.

254 İM 95a-95b; BM 59a.

1 İlk mısradā vezin bozuktur.

4 Ḳadimte ḥayra ḳudūmin veci'te ḥayra ḳadem: Gelenlerin en hayırlısı olarak geldin.

- 7 Çü āb-gīne-i seng-i ‘adū kütēh be-zen
Be-reh-guzār-ı ḥasūdān çü zerre kem ez-kem
- 8 Ne serde bellü hevā vü neşāt u zevk u sürür
Ne dilde ārzu-yı ‘işret-i dem-i ‘ālem
- 9 Gil-i ḥaḫāda benem esb-i pāy-ı lağzīde
Bürīde-pāy ḫalursam dirīg ü ḥasret ü ğam
- 10 Be-ḫaḫk-ı Aḫmed-i muḫtār u āl-i aḫyāreş
İlāhi bī-kes ü bī-mesned olmasun ādem
- 11 Vücūd-ı pāk ü şerīfün maşūn ola ğamdan
Gürīzgāhuḫ ola ‘işmet-i Ḥudā her dem
- 12 Tezerv-i kebk-i ḫırāmuḫ hemīşe destünğde
Muvāfaḫat ide her dem nite ki murğ-ı ḫarem
- 13 Biraz cenābuḫa mā-fi’z-żamīrin eyledi ‘arz
Ḳabūli luḫfuḫa rāci’dür ey şeh-i ‘ālem

255

[*mefā’lün mefā’lün mefā’lün mefā’lün*]

- 1 Nażar ḫıldum vücūdumda ğamuḫdan bir eşer buldum
Nice şād olmayam kim ḫāk içinde bir güher buldum
- 2 ‘Araḫla bādeyi dün gice meclisde çekişdürdüm
Birinüḫ ter mizācın birinüḫ andan beter buldum
- 3 Gözin ırmaz kevākib āsmān-ı āstānuḫdan
Bi-ḫamdi’llah felekde ben de bir şāhib-nażar buldum
- 4 Ayağ altı degül mey-ḫāne gibi uğramaz kimse
Ḳanā’at gūşesidür nāmı bir ḫālīce yer buldum
- 5 Zen-i dünyā **Ḳabūli** gördi kim semtiyle ḫullanduk
Dimiş dünyā sarāyında daḫı ben şimdi er buldum

7 Düşmanın taşa vurduğu kılıcı gibi, kısa vur; çekemeyenlerin yoluna zerre gibi azdan az (ol).
255 İM 95b; BM 59a; SB 89b, İÜ 93a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 801, 115a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06
Mil Yz. A 6774, 40b. İÜ’de gazelin üstünde “ḲABÜLİ-İ ÜSTĀD” başlığı vardır.

2 SB ve İÜ’de 3. sıradadır. / andan: daḫı SB, İÜ.

3 SB ve İÜ’de 2. sıradadır. / ırmaz: yummaz SB / āstānuḫdan: āstānuḫda İM, SB, İÜ.

4 ayağ: ayak SB // nāmı: adı İM, BM, anı SB.

5 ḫullanduk: ḫullandum SB, İÜ // dimiş: didi İÜ.

256

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 1 Ğarîķ-1 'ıřķdur emvâc-1 yem zerrât-1 'âlem hem
 Degül zerrât-1 'âlem belki zürriyyât-1 âdem hem
- 2 Neye feryâd ider güş eyledüñ mi nâle-i nâyı
 Kimüñ destinde inçler diñledüñ mi zîr ile yem hem
- 3 Cihânuñ zehr-i ķahrın nüş idüpdür sāğar-1 şahbâ
 Felekden kâse kâse ķan yutupdur câm ile Cem hem
- 4 Maķabbet 'âşıķı bir 'âleme İşâl ider k'anda
 Feraķ bir laķza ârâm idecek yir bulamaz ğam hem
- 5 Devâ-yı derdmendân-1 maķabbet özge dârüdur
Ķabûlî anlara te'şîr ķılmaz degme emsem hem

257

- [*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]
 1 Eyleyüp dil murğına zülfin o sîm-endâm dâm
 Dâne-i ħâliyle itdi virmeyüp ârâm râm
- 2 İtmedi bir kez beni ol ķâmeti şimşâd şâd
 Anuñ içün itdi ķaddüm miñnet ü âlâm lâm
- 3 İtlerinden 'add iderse ol gözi 'ayyâr yâr
 İşiginde buluram ben 'âşıķ-1 bed-ñâm nâm
- 4 Âh elüñden dâd senden ey şeh-i bî-dâd dâd
 Ğam yimem ben muttaşıl sen idesin in'âm 'âm
- 5 Ey **Ķabûlî** destüñe câm-1 şarâb-1 âl al
 Bezm-i fânîde çekersin âķir-i encâm câm

256 İM 95b-96a; BM 59b; SB 90b.

2 destinde: destinden İM, SB.

257 İM 96a; BM 59b; SB 89b, İÜ 99b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 117b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 875, 45a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6774, 82b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. FB 533, 85b.

1 itdi: kıldı SB.

2 SB'de 4. sıradadır. / kez: dem İÜ.

3 : İtlerüñden 'add olunursa dil-i mecrûh-rûh/Âstânuñda bulur ol 'âşıķ-1 bed-nâm nâm İM, BM / Beyit SB'de 2. sıradadır. / bed-ñâm: bî-ñâm SB.

4 SB'de 3. sıradadır.

258

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Zaḥm-ı tığ-i hicr-i dil-berle ser-ā-ser yāreyem
Gerçi yāre yāreyem bāşed ki yāre yarayam
- 2 Dāne dāne eşk şanma gözlerümden dökilen
Şayd için dökdüm reh-i murğ-ı vişāl-i yāre yem
- 3 Gözlerüm yaşı cihānı tutdı deryālar gibi
Cūy-ı eşküm kında başsa görünür ol yāre yem
- 4 Kıldı dil şehrin mekân birkaç 'Acem dil-berleri
'İşveger maḥbūbı çok şehir-i Herātam yā Reyem
- 5 Bir dür-i yektā gamıyla taşlar ile dögünüp
Sİnesin kıldı **Qabūli** yāra yāra yāre yem

259

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

- 1 Devr-i 'adāletünde umardum ki şād olam
Sāyir қапуғ gulāmı gibi ber-murād olam
- 2 Yanuḡda gerçi manşıba yokdur liyākatüm
Bāri 'adūya karşı nola ben de yād olam
- 3 Manşıb gibi 'azīz ol eyā şāh-ı nık-baḡt
Lāyık mı ben қапуғda ḡazīnū'l-fu'ād olam
- 4 Sulṡānum işigünde tururken revā mıdur
Her kişi ber-murād ola ben nā-murād olam
- 5 Medḡ idemez **Qabūli** gibi kimse zātuḡı
Erbāb-ı nazm içinde bugün üstād olam

260

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

258 İM 96a-96b; BM 59b.

259 İM 95b; BM 59b-60a.

5 İkinci mısradaki veznin doğru çıkması için *üstād* kelimesinin ilk hecesini bir buçuk hece değerinde olacak şekilde biraz uzatarak okumak gerekir. Nitekim normalde استاد şeklinde yazılan bu kelime, İM'de استاد biçiminde yazılmıştır.

260 BM 60a.

- 1   Ço nāza başlasun ol biz niyāza başlayalum
O şaqladukca biz ifşā-yı rāza başlayalum
- 2   Varaq varaq açalum çemende o gülle
O gonca-leble biraz rāza başlayalum
- 3   Hevā-yı ‘ışk-ı mecāzī haķıķate yoldur
Haķıķate irişince mecāza başlayalum
- 4   Cemāli kıblesine karşı idelüm secde
Şafāyile gice gündüz namāza başlayalum
- 5   **Çabūli** ğayrı müdarāya çāremüz yokdur
O nāza hemān biz niyāza başlayalum

261

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

- 1   O nāz iderse dilā biz niyāza başlayalum
O gonca[yı] açalum keşf-i rāza başlayalum
- 2   Hevā-yı ‘ışka uyup nār-ı şevķ ile yanalum
Biraz da muṭrıb ile söz [ü] sāza başlayalum
- 3   Haķıķat ehli degülsün ṭarıķ el virmez
Senünle gel berü ey dil mecāza başlayalum
- 4   Yine ele alalum eski eski ‘ādetümüz
Hevā-yı ‘ışka gelün tāze tāze başlayalum
- 5   **Çabūli** evvel-i faşl-ı bahārda okınur
Kitāb-ı ḫarf-i ğam-ı ‘ışķı tāze başlayalum

ḤARF-İ NÜN

262

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1   Ḥançer-i dil-beri gördükce ḫatı ḫorķarsın
Bir gün ey ḫaste şaķın ḫorķduğuṅa uğrarsın

1 ço nāza başlasun ol: ço o nāza başlasun BM / Divanda daha önceden de geçmiş olan bu beyit (bk. G 252/1), orada yukarıda yazdığımız şekildedir. Ayrıca bu şekilde vezne daha uygundur.

261 BM 60a.

3 Bu ve bundan sonraki beyit, BM’de yanlışlıkla sonraki gazelin beyitleri arasına da yazılmış, ancak sonradan bu durum fark edildiğinden beyitlerin üzerine *seh*v kaydı konulmuştur.

262 İM 96b; BM 60a-60b.

- 2 Ğarazıñ cān ise al eyle dü şad pāre teni
Bilsek ey tıǵ-ı cefā niye ufaķ tıǵarsın
- 3 Didüm ey şeh nazār it ‘āşık-ı ser-bāz olana
Didi cān-bāz olımazsın dağı sen oynarsın
- 4 Perde itme meh-i ruhsāruña ebr-i zülfüñ
Gün gibi zāhir iken Haķķı niçün örtersin
- 5 Ğayd-ı dünyāyile pā-beste **Ğabūli** herkes
Bend-i zencīr-i belādan seni kim kırtarsın

263

- [mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]*
- 1 Şularsam eşkle yollarıñı bir işkil añlarsın
Semend-i nāzuñı eşgil disem eşmez gil añlarsın
- 2 Ceresāsā reh-i ‘ışķuñda feryād itsem ey sākī
Fiğānum gūş kılmazsın beni sen kınzil añlarsın
- 3 Mecāzīdür diyü inkār idersin ‘ışķa ey şūfi
Kelām-ı haķdur ammā sözüñüz sen bātıl añlarsın
- 4 Nice āh itmeyem derd-i dilüñden añlamaz ol gül
Hele ey bülbül-i şūrīde bāri sen dil añlarsın
- 5 Niyāzuñ vaķtı vardur biz zamānın bilürüz zāhid
Tarīķ-ı Haķda ey mühmil bizi sen mühmil añlarsın
- 6 **Ğabūli** ‘ādeti zılm ü sitemdür saña dil-dāruñ
Sen ol sulţān-ı Ğüsni ğāyet ile ‘ādil añlarsın

264

- [mef‘ülü mefā‘lü mefā‘lü fe‘ülün]*
- 1 Kūyuñda geçersin yiridür cān ile serden
Biz de geçürüz sevdüñüm il geçdüñi yerden
- 2 Tırüñ atılup Ğāne-i cāna giremezdi
Dil vardur eyā kışı kemān aña içerden

- 3 Hāk-i rehūñi kuhl iderüz dīde-i cāna
Maḥfī degül aḥvālümüz erbāb-ı nazardan
- 4 Erbāb-ı ğama ḥāṭıra olmaz ḥaṭar-ı ‘ışk
Yoḡdur bilürüz ehl-i dilün ḥavfı ḥaṭardan
- 5 Ol ḥūr-ı perī-zād u melek-şürete baḡup
Hiç kimse **Ḳabūlī** diye mi nev‘-i beşerden

265

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Bā‘iṣ-ı zillet olan ben ḥāke ‘izzet bulmasun
Ḥalüme raḡm itmeyen ‘ālemde raḡmet bulmasun
- 2 Ḳılmayup raḡbet revāc-ı ḡadrümüz kesr idenün
Bī-revāc olsun metā‘-ı ḡadri raḡbet bulmasun
- 3 Ḳıymet-i gevher nedür fehm itmeyen bed-gevherün
Raḡbet-i ḡar-mühre deḡlü ḡadr ü ḡürmet bulmasun
- 4 Ben dıraḡt-ı mīvedārum olduḡum götürmeyen
Oḡmasun hem bitmesün ‘ālemde devlet bulmasun
- 5 Şanma vaşluḡ ārzü ḡılmaz **Ḳabūlī** dem-be-dem
Ḥāzır ādemdür hemān ey ḡonça fırsat bulmasun

266

[mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]

- 1 Sarāy-ı ḡadr ü cāhuḡ pādşāh-ı kāmkarısın
Serfir-i ‘izz u cāhuḡ şehryār-ı nāmdarısın
- 2 Mişāl-i ‘ār [u] nāmūs [u] edeb maḡbūl-i ‘ālemsin
Hüner gibi ser-ā-pā ‘aybdan ‘ālemde ‘ārısın
- 3 Dıraḡtistān-ı bāḡ-ı ‘izzetün bostān-ı ādābuḡ
Nihāl-i mīvedārı şāḡsār-ı berg ü bārısın
- 4 Nice pervāne olmaz ḡıdmetünḡe zümre-i ‘āşık
Şebistān-ı vefānuḡ sen ki şem‘-i tābdarısın

5 ḥūr-ı: ḥūr u İM.
265 İM 97b; BM 60b.
266 İM 97b; BM 61a.

- 5 Nice bāb-ı sa‘adet-bağşuğa yüz sürmesünler kim
Ḳabūlî gibi nice bendegānuğ iftiḥārısın

267

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Oynadum bir ḥüb cān-bāzuğ yolında bāş u cān
‘İşḳ-bāzān-ı maḥabbet didiler bes pehlevān
- 2 Ayağ ayağ çıkmağa ṭāḳ-ı sipihre ol güneş
Ağac ayağıyla kılmış āsmāna nerdübān
- 3 Kākūlin perr-i ḥümā gibi perīşān eylemiş
Bāl açup perrān olur mānend-i murğ-ı āsmān
- 4 Raḳş ider zülfin perīşān eyleyüp her cānibe
Nāz ile cevlān ider mānend-i ṭāvūs-ı cinān
- 5 Destine mīzān alup ḥurşīdveş kılsa güzār
Ey **Ḳabūlî** fark olunmaz āsmāndan rīsmān

268

[mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]

- 1 Semenāsā vücūduğ nāzūk ü yüzün çerāğ olsun
Nihāl-i ḳāmetüñ bād-ı muḥālifden ırāğ olsun
- 2 Seḫer ‘azm-i sefer kıldıkça şāhā ṭīb-i ḥāṭırla
Nesīm-i şubḫ gibi her ḳonağuş bāğ u rāğ olsun
- 3 Varup gün gibi ey meh indigün menzilde her aḫşam
Ḥıyām-ı ṭārem-i çarḫ üstüñe zerrīn otağ olsun
- 4 Meh-i tābān gibi her şeb revān olduḳça şevḳ ile
Öñünçe meş‘al-i meh şubḫa dek rūşen çerāğ olsun
- 5 **Ḳabūlî** biz ölürsek ğam degül künc-i melāmetde
O şāh-ı Ḥızr-himmet tek hemān dünyāda şāğ olsun

269

267 İM 97b-98a; BM 61a.

4 zülfin perīşān eyleyüp her cānibe: her cānibe zülfin perīşān eylemiş İM.

268 İM 98a; BM 61a.

269 İM 98a-98b; BM 61a-61b.

- [*mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün*]
- 1 Söyünmez nār-ı ʿışkuñ sīne-i āteş-feşānumdan
ʿAceb mi ger ʿalevler çıksa aḡdıķca dehānumdan
- 2 Derün-ı dilde şaklırsam nola sırr-ı ğam-ı ʿışkuñ
Muʿazzezdür baña derd ü ğamuñ öz kendü cānumdan
- 3 Muḡarrerdür dil-i sūzānumuñ ğün gibi teʿşiri
Ḥarāret kesb ider her kim ğüzār eylerse yanumdan
- 4 Muḡıḡ-i mevc-ḡız-i bī-kerān-ı küh-ı ḡāfāsā
Nice deryā olur cūş eylesem eşk-i revānumdan
- 5 **Ḳabūli** nā-murād isem nola ḡaḡ-ı recā itmem
Cenāb-ı pādşāh-ı kāmyāb u kām-rānumdan

270

- [*mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün*]
- 1 Şehā luḡfuñ olursa bendeñe ol şāh için olsun
Kimesne ḡāḡırıyçün olmasun Allāh için olsun
- 2 Dil-i ğüm-rāha yoluyla ʿināyet mümkin olmazsa
Cenāb-ı Kibriyāya ḡoĝru varan rāh için olsun
- 3 Cemāl-i bā-kemāl-i Züʿl-celāl-i bī-zevāl için
Delil-i rāh için yaʿni Habībuʿllāh için olsun
- 4 Olursa ḡasbeten liʿllāh fiʿllāh olsun iḡsānuñ
Ne mīr ü şāh için olsun ne ʿizz ü cāh için olsun
- 5 **Ḳabūlinün** edā kıl ḡācetin dergāhdan sürme
Münācāt ehlinün yüz sürdüĝi dergāh için olsun

271

- [*mefʿülü fāʿilātü mefāʿilü fāʿilün*]
- 1 Şalsun piyāde ḡullarına esb-i himmetin
Şāḡib-saʿādete idelüm at minnetin
- 2 Atlandurur ayaḡda ḡomaz hem-ʿinān ider

270 İM 98b; BM 61b.

271 İM 98b; BM 61b.

1 İkinci mısradaki veznin doğru çıkması için “at” kelimesinin bir buçuk hece uzunluğunda okunması gerekir.

Aşhâb-ı devletün nazâr eyleñ mürüvvetin

- 3 Bir orta yaşluca kühen aḥûruñ aşuğı
Olursa ḥaşre dek çekerüz bār-ı minnetin
- 4 Yanında ekle şürbe mecāl olmasa şehā
İtdürmesün bize ‘alef ü āb minnetin
- 5 At u kaṭır ḥikāyetini қо **Ḳabūliyā**
Dilden düşürme ed‘iye-i ‘ömr minnetin

272

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 İ‘timād eyleyeni sözine zāhid şınasın
Āteş-i ‘ışka göre nār-ı caḥīme şınasın
- 2 Cānib-i Ḥaḳka nazâr kıl diyene baḳmazsın
Bir gün ola ki iki cānibüñe baḳınasın
- 3 Alasın destüñe rez duḥterini ey sākī
Şaḳın a kimse yapışdırmayasın şaḳınasın
- 4 Ey gönül sūr-ı sa‘ādet saña ol gündür kim
Destüñe ḥün-ı ‘adūdan ḳınalar yaḳınasın
- 5 Devlet oldur ki **Ḳabūlī** yanuña ḥūblaruñ
Şāh düstürü yirine birisin ṭaḳınasın

273

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Şād oluñ bī-çāreler nāz ile cānāndur gelen
Müjdeler ey mürdeler cānān degül cāndur gelen
- 2 Aç gözün şimden girü gam çekme ey Ya‘ḳūb-dil
Mālik-i Mışr-ı melāḥat şāh-ı Ken‘āndur gelen
- 3 Gerd-i ḡamdan pāk idüñ şaḥn-ı sarāy-ı sīneñüz
Ḥāneler ta‘mīr idüñ taḥtına sulṭāndur gelen
- 4 Ḳal‘a-i Ḥayber gibi ḳal‘ itmege kīn ehlini
Merd-i meydān şāh-ı merdān şīr-i Yezdāndur gelen

272 İM 99a; BM 62a-62b.

273 İM 99a; BM 62b.

- 5 Şi'r ü inşâda **Qabûl**nün öñüne kim gelür
Vâdi-i nazm içre bir seyl-i firāvândur gelen

274

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 'Işkdur ٲolâbe-i heft-âsmânı döndüren
'Işkdur 'ışk âsmân ehlin zemîne gönderen
- 2 'Işkdur murğ-ı hümâyı zirve-i eflâkden
Tüde-i âlüde-i hâk-i zemîne konduran
- 3 Şarşar-ı kahr ile sermâ-yı hevâ-yı 'ışkdur
Âteş-i kandîl-i ٲâk-ı ٲâremi söyündüren
- 4 Sûziş-i nâr-ı belâ-yı tâbnâk-i 'ışkdur
'Âşıkı süz-ı harâretle yakup göyündüren
- 5 'Işkdur dâyim **Qabûl** bir qarâra ٲurmayan
Hayme-i heft-âsmânı âsyâba döndüren

275

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Ol dehen-beste dil olmağa ne tedbîr eylesün
Varsun ol dîvâneye zülfini zencîr eylesün
- 2 Dil-ber isti'câl idüp ağıyarı da'vet itmesün
Hayrdur eglenmesi şerr işi te'hîr eylesün
- 3 Destine öykünmege kâdir midür berg-i çenâr
Pençe-i mercân ile biñ kerre el bir eylesün
- 4 Vaz' idüp dil-ber baña hîç iltifât itmez geçür
Aña söyleñ luٲ idüp vaz'ını tağyîr eylesün
- 5 Rûz-ı vaşlından cüdâ olup şeb-i hicre düşen
Şubh-ı devlet irişince âh-ı şebgîr eylesün
- 6 Pîr iken 'ışkuñ yine tâze cüvân itdi beni
Nev-cüvânım göreyin Mevlâ seni pîr eylesün

274 İM 99a-99b; BM 62b.

275 İM 99b; BM 62b-63a.

2 eglenmesi: eglenmesün İM.

- 7 Ey **Ķabūlī** evvelā tīrini göndersün dile
Gelsün ol dil-dār için göñlüñde bir yir eylesün

276

[fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn]

- 1 ‘İşkdur herkesde her kisvetde cevlan eyleyen
‘İşkdur mīri gedā mūrī Süleymān eyleyen
- 2 ‘İşkdur her zerrenüñ mihrin temāşā itdüren
‘İşkdur her şey’de āşārın nümāyān eyleyen
- 3 ‘İşkdur qalb-i ħarāb-ı ‘āşığı ma‘mūr iden
‘İşkdur ma‘mūre-i dünyāyı vīrān eyleyen
- 4 ‘İşkdur seyl-āb-ı eşk-i ‘āşığı ‘ummān iden
‘İşkdur Nūḥ-ı nebī devrinde tuğyān eyleyen
- 5 ‘İşkdur rāh-ı vefāda dost düşmen reşkine
Yūsufi qul idüp İsmā‘īli qurbān eyleyen
- 6 ‘İşkdur gāv-ı zemīni sevr-i devre cüft iden
‘İşkdur gerdūne-i gerdūnı gerdān eyleyen
- 7 ‘İşkdur yaşuñ **Ķabūlī** baḥr-ı bī-pāyān iden
‘İşkdur bir qatre[y]i deryā-yı ‘ummān eyleyen

277

[fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn]

- 1 İşiğün taşını sermāye-i devlet bilürin
Ħaremün ḥākini pīrāye-i ‘izzet bilürin
- 2 Dehen-i naqdüñi şarrāf-ı nuḳūd-ı devrān
Tab‘-ı vaqqāduñı fihrist-i firāset bilürin

276 İM 99b-100a; BM 63a; SB 90b-91a.

2 SB’de 4. sıradadır.

3 SB’de 2. sıradadır.

4 - SB.

5 - SB / reşkine: ‘ışkına BM // Manzûmenin diğeri bütün mısraları “ışkdur” diye başladığı halde sadece bu mısradaki değişiklik olmuş ve bu rutin gidiş bozulmuştur.

6 SB’de 3. sıradadır.

7 yaşuñ: eşküñ SB // bir: her SB.

277 İM 100a; BM 63a.

- 3   Çapuña yüz süreli nola teraqqî bulsam
İşigün taşını mirqāt-ı riyāset bilürin
- 4   Terk-i ser kıлмаğı yolunđa şafā kesb iderin
Cān fedā eylemegi cānuma minnet bilürin
- 5   Yiridür bekler isem bāb-ı sa‘ādet-bağşun
Hıdmet-i hāk-i derün devlet ü ‘izzet bilürin
- 6   Sen gerek luţf u gerek qahr ile bağ ben hāke
Ben anı mağz-ı vefā ‘ayn-ı ‘ināyet bilürin
- 7   Luţf u ihsān u kerem eyle **Qabūli** kuluña
Her ne eylerseñ anı gerçi ‘ināyet bilürin

278

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1   ‘İşkdur gülşende cāy-ı bülbüli hār eyleyen
‘İşkdur nār-ı Halīlu’llāhı gülzār eyleyen
- 2   ‘İşkdur hāki miyān-ı ābda teskīn iden
‘İşkdur eflāki hem hāk üzre dīvār eyleyen
- 3   ‘İşkdur ‘uşşāğdan ma‘şūqa istignā viren
‘İşkdur cānından ehl-i ‘ışkı bızār eyleyen
- 4   ‘İşkdur rāz-ı nihān-ı ‘āşığı ifşā iden
‘İşkdur āfāk içre anı izhār eyleyen
- 5   ‘İşkdur mir’āt-ı hüsn içre **Qabūli** kendüyi
‘Āşık-ı dīdār olanlara pedīdār eyleyen

279

[mef‘ülü fā‘ilātün mef‘ülü fā‘ilātün]

- 1   Sāķī yürüt ayağı turma qadeh sürilsün
Şer‘ ile olmaz ise qānūn ile görilsün
- 2   Ço bezm-i dil-güşāyı şun cām-ı ğam-zedāyı
Mir’āt-ı dil açılsun ğam defteri dürilsün
- 3   Dürd-i mey-i muşaffā kıldı dili mükedder

Virme şarābı sākī şabr it biraz tırilsun

- 4   Kān itdi ğamzeñ ammā taḥrīk iden lebüñdür
 Bir yire cem‘ olunsun bir aradan şorilsun
- 5   Āyīne dil-ber ile da‘vī-i ḥüsn idermiş
 Gelsün muḳābil olsun da‘vīleri görilsün

280

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

- 1   Yārsuz bu cihānda neylersin
 Ḥūrisi yok cinānda neylersin
- 2   Yūsuf-ı cānı Mışr-ı dilde ara
 Hiç ‘azīzüm yabānda neylersin
- 3   Naḳd-i cānuḡ fedā-yı ‘ışk eyle
 Fikr-i sūd u ziyānda neylersin
- 4   ‘İşk ile āḫir it **Ḳabūli** işi
 Daḫı āḫir zamānda neylersin

281

[mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]

- 1   Dilā her ne recā itseḡ it ol merd-i kāmilden
 Kim anuḡ himmeti ber-ter ola sulṭān-ı [‘āmilden]
- 2   Dirīḡ itme benüm sulṭānum iḥsān eyle iḥsānuḡ
 Kerem ehli olan luṭfın dirīḡ eyler mi sā’ilden
- 3   İşüñ faẓl u hüner kāruḡ keremdür ḫalka sulṭānum
 Belī şādır olan luṭf u keremdür merd-i ‘āḳıldan
- 4   Ölünce ḫayr ile yād eylemekdür zātuñı ancaḳ
 Görünmez nesne zāhirde mesā’ilden resā’ilden
- 5   **Ḳabūli** ḳābil-i ḫıdmet ḳuluñdur āstānuñda
 Mürüvvet eyle iḥsānuḡ dirīḡ itme ḳavābilden

280 İM 100b-101a; BM 63b.

281 İM 101a; BM 63b.

1 İlk mısra bu şekliyle vezne uymamaktadır. “it” yerinde “olur” gibi bir kelime olsa hem vezin düzelecek hem de anlam daha uygun olacaktır. // ‘āmilden: ‘ālemden İM, BM / Yazmalarda ikinci mısra sonunda geçen “‘ālemden” kelimesi kafiye yapısı itibariyle manzûmeye uymamaktadır. Bunun yerinde “‘āmilden” gibi bir kelime olsa kafiyece daha uygun olur.

282

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Herkese mihr ü vefā 'uşşāka nāz itmek neden
Ġayra ihsān ehl-i dilden iħtirāz itmek neden
- 2 Raħm idüp nā-dāna luţfuñ nā-maħalle bezl idüp
Nāz u istiġnā maħāllinde niyāz itmek neden
- 3 Düşmene taħşîş idüp mihr ü vefāyı 'aşıka
Cevr ü nāz itmek neden anı da az itmek neden
- 4 Fāş idersin sırruñ ilden şaқlamazsın ġonçaveş
Açılup her ħāra ey gül keşf-i rāz itmek neden
- 5 Yād-ı zülf-i yār ile her şeb **Ķabūli** bilmezem
Böyle bir endîşe-i dūr u dırāz itmek neden

283

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 'Ömerüñ gözine vü kaşına ħurbān olayın
'Ömerüñ cānına vü başına ħurbān olayın
- 2 Çün bu şehir içre her ev başına bir dil-ber var
Ben bu dil-berlerüñ evbāşına ħurbān olayın
- 3 Gözi öldürdi kaşı naқşı helāk itdi beni
Ķaşına naқşına naқķāşına ħurbān olayın
- 4 Şehrinüñ evlerinüñ yolına cānlar vireyin
Kūyınuñ topraġına taşına ħurbān olayın
- 5 Ĥūblar başı imiş çünki **Ķabūli** ol şāh
Ben daħı ħūblaruñ başına ħurbān olayın

284

282 İM 101a; BM 64b; SB 91b, İÜ 94a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4277, 103a. İÜ'de gazelin üstünde "ĶABŪLİ-İ ŪSTĀD" başlığı vardır.

4 - BM, İM'de yazmanın kenarına ve muhtemelen sonradan yazılmış, beytin sonuna da *şah* kaydı konulmuştur. / sırruñ SB: sırrı BM, İÜ.

283 İM 101a-101b; BM 64a; SB 91a, İÜ 96a.

1 olayın: olayum (bütün manzumede) İÜ.

3 gözi öldürdi: ġamzesi aldı İM, BM // kaşına naқşına: naқşına kaşına İM, BM, İÜ.

4 vireyin: vireyüm İÜ.

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
- 1 Ey dil ara yürü ol serv-i dil-ārā seyrin
Eyle ol naḥl-i cemāl-i çemen-ārā seyrin
- 2 Mürdeler zıkr-i leb-i dil-ber ile cān buldı
Ḥalka-i zıkre gelün itmege ihyā seyrin
- 3 Gözlerüm yaşı ğam-ı hicrūn ile baḥr oldı
Zevraḡ-ı dīdeme gel itmege deryā seyrin
- 4 Şaklayup mühre-i mihri felek-i şu'bede-bāz
İtdürür ḥalka niçe beyza-i beyzā seyrin
- 5 Ey **Ḳabūlī** kaçup ol gözleri āhū bizden
Düşmen-i segle revā mı ide şahrā seyrin

285

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
- 1 Cevher-i ḥāk-i derūn māye-i devlet bilürin
Ayağun tozını iksīr-i sa'adet bilürin
- 2 Dāldür mertebe-i rif'ate bu ḥüsn ü cemāl
Şeref-i menzilünji şadr-ı vezāret bilürin
- 3 Şolmasun ḥaşre degin ḥurrem ü ḥandān olsun
'Arızun tāze gül-i bāğ-ı leṭāfet bilürin
- 4 İşigünde kuluḡam bendeñi yap(?) sultānum
Ḥidmet-i ḥāk-i derūn 'izzet ü rif'at bilürin
- 5 Āstānuḡ bırağup ğayra varup yalvarmam
Şimdiden şonra қаpuḡ mesned-i 'izzet bilürin
- 6 Terk-i ser kıлмаğı yolunḡa şafā 'add iderin
Cān fedā eylemegi cānuma minnet bilürin

286

---

284 İM 101b; BM 64a.

285 İM 101b; BM 64a.

1 derūn: rehūn İM.

6 'add: kesb İM.

286 İM 102a; BM 61b.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Akıdup seyl-âb-ı eşküm eyledi deryâ Hüseyn
Dökilen her kaçre yire çağurup dir yâ Hüseyn
- 2 Çopmadı 'âlemde bir merd-i hüner illâ 'Ali
Gelmedi dünyâya bir hulkı hasen illâ Hüseyn
- 3 Sâkı-i kevşer bihişt içre 'Alidür pes velî
İkiden hâlî degüldür yâ Hasandur yâ Hüseyn
- 4 Teşne-leb kerb-i belâ-yı Kerbelâda cân viren
Dimedi âvâze-i *kalû belâya* lâ Hüseyn
- 5 Tâs-ı çeşmin taldurup her dem **Kabûli** âb ile
Câ-be-câ seyr eyleyüp dir tırmayup saçķâ Hüseyn

287

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Tek bizümle başı rez duğterinüñ hoş olsun
Hum-ı mey-hâne bugünden girü hep boş olsun
- 2 Cûşa gel cüy-ı sirişkün yüze gelsün yir yir
Ey göñül yir yüzünñ cûları pür-cüş olsun
- 3 Hażm ider 'ârif olan içse yidi deryâyı
Cür'a-i cām-ı şafâ hażm idene nüş olsun
- 4 Haste-dil şerbet-i la'lünle hoş olsun mı didüm
Dimedün iki gözüm bir kez aña hoş olsun
- 5 Murğ-ı dil başladı feryâda **Kabûli** şeb ü rüz
Gülşenün bülbülü şimden girü hāmüş olsun

288

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

- 1 Hayât-ı tâze kesb itdüm dem-i mu'ciz-nizâmuñdan

4 "kalû belâ"; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler." mealindeki ayetten bir parçadır. **Kur'ân-ı Kerîm**, 7/172. / belâya: belâda İM.

287 İM 102a; BM 62a; SB 106b-107a, İÜ 91b. İÜ'de gazelin üstünde "KABÜLİ-İ ÜSTÂD" başlığı vardır.

2 gelsün: çıkşun SB // pür-cüş: hāmüş İÜ.

3 'ârif: 'âşık SB .

4 la'lünle: vaşluñla İM, BM.

288 İM 102a-102b; BM 62a.

- Mesîhâ mu‘cizâtı anlanur rûh-ı kelâmuñdan
- 2 Nihâl-i kıadd-i şimşâduñ görüp serv-i çemen şandum
Libâs-ı sebz ile âheste âheste hırâmuñdan
- 3 Dilâ rûşen olurdı târ-ı ğamdan hâne-i kıalbüñ
Şu‘â‘-ı âftâb-ı bâde pertev salsa câmuñdan
- 4 Tûlû‘ itdi şanur ‘âlem ufuqdan mâh-ı tâbânı
Görünse ey kıamer-şal‘at cemâlûñ kıarf-ı bâmuñdan
- 5 **Kıabûli** kime kıul olsun kimüñ kıapusına varsun
Kıabûlûñ olmayup ger ‘add olunmazsa ğulâmuñdan

289

- [fe‘ilâtûn mefâ‘ilün fe‘ilün]*
- 1 Kıerem it sâkı kıahve fincânın
Âdemüñ tâzelendürür cânın
- 2 Kıanı bir ğonça gibi ‘âşık-ı mest
Çeke çâk eyleye ğiribânın
- 3 Şubha dek kıarşusunda şem‘ gibi
Otura iller ol yata yanın
- 4 Kıanı bir mey kıabağı gibi harîf
Zîr-i zânûya ala dâmânın
- 5 Mey-i ‘ışkıñla mest ise ‘âlem
Ben senüñ leblerüñde hayrânın
- 6 Kıalb-i ‘âşıkda şaklamış mührüñ
Kıâleb-ı âdeme viren cânın
- 7 Sâğar-ı bâdenüñ **Kıabûli** gibi
Sürmemişdür kimesne devrânın

290

- [fe‘ilâtûn fe‘ilâtûn fe‘ilâtûn fe‘ilün]*
- 1 Ğülşenüñ neyleyelüm serv ü ğül-i ra‘nâsın
Baña sen cümleden ey ruqları ğül ra‘nâsın

- 2 Dil-i sevdā-zededen çıkmadı aşlā bilmem
Ey ğam-ı kākül-i dil-ber ne ‘aceb sevdāsın
- 3 Vā‘izā aḡma ḡadīs-i ğam-ı ‘ışk-ı yāri
Ḥāce-i zāhir anuḡ fehm idemez ma‘nāsın
- 4 Yār ile da‘vi-i ‘ışk eyleme sen yok ey dil
Ḳād-i-i ‘aql anuḡ faşl idemez da‘vāsın
- 5 Hem-cenāḡuḡ olamaz kimse cihān içre senuḡ
Ḳāf-ı ‘ışk içre **Ḳabūli** var ise ‘anḡāsın

291

[mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]

- 1 ‘Älemde bir benüm gibi ‘āşık görür misin
Mānend-i şubḡ mihrüḡe şādık görür misin
- 2 Dīdār-ı yāre bakmaḡa ‘āşık olur mı hiç
Ey dil ġunūde baḡtuḡ uyanık görür misin
- 3 Ṭolu ḡabaḡ ḡucaḡda ayak elde pür-‘araḡ
Bir böyle mey-perest ola ayık görür misin
- 4 Çok bakma ḡāl-i zāhire gel ehl-i ḡāl iseḡ
Ḥāl-i derūnı ḡāle muvāfık görür misin
- 5 Ġayra vefā cefā-yı sezāvār olup bize
Anı **Ḳabūli** bendeḡe lāyık görür misin

292

[müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün]

- 1 Pervāneveş bī-bāl ü per sūzān olayın bir zamān
Bülbül gibi şām u seḡer nālān olayın bir zamān
- 2 Baḡrumdaki başum gibi ‘aynumdaki yaşum gibi
Çeşm-i güherpāşum gibi giryān olayın bir zamān
- 3 Şeb-tā-seḡer efkār ile fikr-i ğam-ı dil-dār ile
Esrār-ı ‘ışk-ı yār ile ḡayrān olayın bir zamān

291 İM 103a; BM 64b; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. Ceb 319, 134a.

292 İM 103a-103b; BM 64b.

1 bir zamān: her zamān (bütün manzūmede) BM.

- 4   Kān ağlayup Ceyhūn gibi āh eyleyüp Mecnūn gibi
Şām u seher gerdūn gibi gerdān olayın bir zamān
- 5   Kāni‘ olup biş ü keme başılmayup ceys-i ğama
Ben de **Kābūli** ‘āleme sulţān olayın bir zamān

293

[fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn]

- 1   Devr elinden ey göñül āşüfte sen āzürde ben
Zahm-ı şemşir-i kaçādan mürde sen pejmürde ben
- 2   Zir-i seng-i āsyāb-ı tengnā-yı çarhda
Dāne-i gendüm gibi ser-ħurde sen ğam-ħurde ben
- 3   Bād-ı serd-i āh ile ālām-ı berd-i rāh ile
Ser be-rāh efgende-pāy efşürde sen efsürde ben
- 4   Gird-bādāsā ser-i kūy-ı belā-yı ‘ışkda
Ĥār-ı gerd-ālūde sen hāşāk-i bād-āverde ben
- 5   Var midur dirseñ **Kābūli** gibi bir şeydā dağı
Ey dil-i şūrīde hāzır işte bir sen bir de ben

294

[mefā‘ilūn mefā‘ilūn mefā‘ilūn mefā‘ilūn]

- 1   Ĥaṭā itdüm recā-yı ‘afv u ihsān eylerem sizden
Gel ey sulţān-ı mülk-i ‘ışk kem bizden kerem sizden
- 2   Ser-i dāmānuñı dest-i ta‘alluğ şöyle tutmuşdur
Ayırmaz degme bir nesne meger tıĝ-i ‘adem sizden
- 3   Ĥaṭā-nāme bir elde kelle-i bī-mağz bir elde
Seri teslīm bizden hāşılı seyf ü kalem sizden
- 4   Gidersin bu hayālāt-ı muḥālātı ‘adū dilden
Ki geçile beni sulţānuma ben de geçem sizden
- 5   Biri birini müstelzim durur ‘ālemde ‘afv u sehv

293 İM 103b; BM 65a.

2 āsyāb-ı: āsyā-yı İM.

3 be-rāh: pür-āh BM.

294 İM 103b-104a; BM 65a.

Ḳabūliden gelen sehv ü ḥaṭā ‘afv u kerem sizden

295

[*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1 Olsam belā-yı ‘ışkun ile mübtelā Ḥüseyn
Eylər midüñ bu deñlü cefā baña yā Ḥüseyn
- 2 Ḥübān-ı şehr ḳullaruñ olsa ‘aceb midür
Sensin diyār-ı ḥüsne bugün pādşā Ḥüseyn
- 3 Āb-ı vişāle ḳarşu Ḥüseyn ‘ışkına beni
Dil-teşne deşt-i miñnet içinde ḳoma Ḥüseyn
- 4 Abdāl-ı Kerbelā gibi ser-pā bürehneyem
‘Āşık yoluñda böyle gerekmez mi yā Ḥüseyn
- 5 Cevr iderek unutduñ efendi **Ḳabūli**yi
Lāyık degüldür eyle anı añ a yā Ḥüseyn

296

[*fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*]

- 1 Merḥametsiz ḥabībi neylersin
Menfa‘atsiz ṭabībi neylersin
- 2 Murğ-ı dil ṭurmasun fiğān itsün
Nālesiz ‘andelībi neylersin
- 3 Dād-ı Ḥaḳdur kişiyē behre-i ‘ışk
Zāhidüñ yoḳ naşībi neylersin
- 4 Pāyuña düşmiş ey gözi āhū
Yildürüp seg raḳībi neylersin
- 5 Yaşına baḳ **Ḳabūli**ye raḥm it
Aḡladup bir ġarībi neylersin

297

[*mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*]

295 İM 104a; BM 65a.

296 İM 104a; BM 65a-65b; SB 87a; Mecmu‘a-i Eş‘âr, 06 Mil Yz. A 803, 38b; Mecmu‘a-i Eş‘ar, 06 Mil Yz. A 805, 5a.

5 raḥm: naḳar SB.

297 İM 104a-104b; BM 65b.

- 1 Ruḥuṅ gül gibi nāzük alnuṅ açık yüzüṅ ağ olsun
Güzergāhuṅ nesīm-i şubḥ gibi bāḡ u rāḡ olsun
- 2 Açıl sun rüy-ı baḥtuṅ gonçaāsā şād u ḥandān ol
Muḥālif yiller ey gül bāḡ-ı ḥüsnüṅden ırāḡ olsun
- 3 Ağalar içre sen gül gibi gül gülzār-ı ‘ālemde
Cemālüṅ seyr iden ‘āriflere taḡ üsti bāḡ olsun
- 4 Du‘a-yı devletüṅ zıkr eyleyen fikr itmesün āḥir
Çapuṅ mesned kılan yād itmesün ḡayra yasaḡ olsun
- 5 Çerāḡı bunda çok uyarı gör tā mülk-i bākīde
Öṅünce nūr-ı elṭāf-ı Ḥudā rüşen çerāḡ olsun
- 6 **Ḳabūli** ḥazret-i ağa-yı dergāh-ı Ğazanfer-nām
Cihān ṭurduḡca ṭursun Ḥızr u ‘İsī gibi şāḡ olsun

298

[*mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*]

- 1 Görünmez oldu egerçi vücūdumuz yaradan
Muḡayyed olmayalum ḡaydumuz görür Yaradan
- 2 Ğarīḡ-ı lücce-i ḥüsn oldu zevraḡ-ı çeşmüṅ
Çaşuṅ kenāra çıḡup ālet oḡarur ḡaradan
- 3 Raḡīb ile aramızdan nizā‘ı ḡaṭ‘ eyle
Efendi tīḡ getür düşmeni götür aradan
- 4 Ruḥuṅla kākülüṅ ögmekden özge ey meh-rū
Senüṅle yoḡ sözüümüz artık aḡdan ḡaradan
- 5 Çatup ḡara ḡaşuṅı ḥışm ile kemān itme
Ḳabūli bendeṅ efendi alınmaz yayḡaradan

299

[*mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*]

- 1 Mu‘ammāyī olan keşf eyler ancak bu mu‘ammādan
Müsemmādur ḡaraḡ bundan ne sır fehm itdüṅ esmādan

298 İM 104b; BM 65b.

4 ey meh-rū: kārüm yoḡ İM // İkinci mısradaki veznin doğru çıkması için “ak” kelimesini bir buçuk hece değerinde okumak gerekir.

5 İkinci mısradaki “alınmaz” kelimesinin sonunda vezin bozulmaktadır.

299 İM 104b-105a; BM 65b.

- 2 Cihān yā nokṭa-i baḥr-i kıdem yā ḳaṭredür andan
Aḡa nisbet iderseḡ ḳaṭre eksilmez bu deryādan
- 3 Ser-ā-pā merd-i dānā ictihādından ḫaṭā itmez
Bu rāzı keşf iden zār oluben ḳıḳdı ser ü pādan
- 4 Niçe bir nāḳil-i aḫbār olup iḫbār ider vā'iz
Ḥaber ḡayra ḫaber virmez ḫabīr olan bu ma'nādan
- 5 Cihān hem şāhid ü hem müdde'ī hem ḳāzı hem meşhūd
Ne sābit oldı bildüḡ mi **Ḳabūli** bu da'avādan

300

- [mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]*
- 1 Niyāz itdükcce 'āşıḳlar güzeller ṭurma nāz itsün
Güzeller nāza başladıkca 'āşıḳlar niyāz itsün
- 2 Nihān itsün niyazdan ḡayra zinhār açmasun rāzın
Raḳībinden ḫazer ḳılsun 'adūdan iḫtirāz itsün
- 3 'Irāḳ-ı küy-ı dil-dāra çekilsün zümre-i 'uşşāḳ
Dirilsün bī-nevālar muṭrıb āheng-i ḫicāz itsün
- 4 Nola rüz-ı vişāle irse göḡlüm niçe bir her şeb
Ġam-ı sevdā-yı zülf-i yār ile fikr-i dirāz itsün
- 5 **Ḳabūli** i'tidāl üzre gerekdür kārı dil-dāruḡ
Cefā vü cevri 'uşşāḳa ne çoḡ itsün ne az itsün

301

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]*
- 1 'Işḳdur derd ehlini āşüfte vü şeydā ḳılan
Derddür 'ışḳ ehlini nā-būd u nā-peydā ḳılan
- 2 Şİve-i 'ışḳ u maḫabbetdür maḫabbet ehlinüḡ
Yārini aḡyār idüp aḡyārını a'dā ḳılan
- 3 Ḥālet-i 'ışḳ u ḡam-ı sevdā-yı zülf-i yār imiş
'Āḳili mecnūn iden mecnūnı pür-sevdā ḳılan

- 4 Zülmet-i hier ü ümîd-i vaşl imiş ‘âşıkların
Şubhını şâm eyleyen imrüzünü ferdâ kılan
- 5 Ey **Ḳabûlî** nâziş-i hüsn ü niyâz-ı ‘ışk imiş
‘Âşık-ı şeydâyı geh pinhân u geh peydâ kılan

302

[*mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün*]

- 1 **Ḳabûlî** Ḥaqqı nâ-kâbil ne bilsün
Murâd-ı kıyılı nâkil ne bilsün
- 2 Mesâ’ilden haberdâr olmayınca
Mucîbüñ kavlini sâ’il ne bilsün
- 3 Rumûz-ı ‘ışkı şorma ehl-i zühde
Degüldür meclise dâhil ne bilsün
- 4 Cihânun zevkını mecnûna şorman
Cünün aḥvâlini ‘âkil ne bilsün
- 5 Zebân-ı ‘ışkı bilmez ehl-i zâhir
Anı dil bilmeyen bî-dil ne bilsün
- 6 Sözüm ḥaḳdur velî il bâtıl anlar
Nedür icrâ-yı ḥaḳ bâtıl ne bilsün
- 7 Ḥudâ bilsün **Ḳabûlî** ğamla ḥâlün
Senün her ḥâlünî yâ il ne bilsün

303

[*mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*]

- 1 Şafâ-yı ḥâtır-ı ‘uşşâk-ı dil-remîde misin
Sürür-ı sîne misin yoḥsa nûr-ı dîde misin
- 2 Bilür misin daḥı şahrâ-yı ğamda ey dil-i zâr
Ḳadem-füşürde vü ḥâr-ı belâ ḥalîde misin
- 3 Ḥayâl-i ef‘i-i zülf-i nigâr ile her şeb
Belâ ğüzîde misin mâr-ı ğam-gezîde misin

5 pinhân u geh peydâ: peydâ vü geh pinhân BM.

302 İM 105a-105b; BM 66a.

303 İM 105b; BM 66a-66b.

- 4 Keş-â-keş-i ğam-ı zencîr-i zülf-i dil-ber ile
Selâsil-i ħalaķāt-ı elem-keşîde misin
- 5 Keş-â-keş-i şebekât-ı selâsil-i ğam ile
Belâ-resîde cefâ-dîde ğam-keşîde misin

304

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 'İşķdur ıolab-ı çarĥı döndüren
Âsmân ehlin zemîne gönderen
- 2 'İşķdur şarşar-ı ķahr ile âĥir
Âteş-i ķandîl-i mihri söndüren
- 3 'İşķdur nâr-ı firâķ-ı yâr ile
Görklü göñülleri göyündüren
- 4 'İşķdur evc-i semâdan indürüp
Daldan dala hümâyı ķonduran
- 5 'İşķdur dâyim **Ķabûlî** ıurmayup
Âsmânı âsyâba döndüren

305

[mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün]

- 1 Baĥr oldı gitdüġince seyl-âb-ı çeşm-i pür-ĥün
Deryâ ķatında ġüyâ deryâ ķatında Ceyĥün
- 2 ıarż-ı suĥanda la'lüñ lâl itdi 'andelîbi
ıüĥî ķatında ġüyâ ıüĥî ķatında ķuzġün
- 3 Bir yâr-i meh-liķānuġ âşüfte-ĥâliyem kim
Leylî ķatında ġüyâ Leylî ķatında Mecnün
- 4 ġüftâr-ı la'l-i nābuġ mānend-i şîr ü ĥurmâ
Ĥurmâ ķatında ġüyâ ĥurmâ ķatında leymün
- 5 Yaşum **Ķabûli** ıurmaz seyr itdürür cihānı
Gerdün ķatında ġüyâ gerdün ķatında ıâĥün

304 İM 105b-106a; BM 66b.

2 'İşķdur kelimesi iki nüsha da mısra sonundadır. Ancak bu kelime diġer beyitlerin hepsinde ilk kelime olduġundan burada da ilk kelime olması gerektiġi düşünülerek başa alınmıştır.

305 İM 106a; BM 66b.

306

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Böyle güç yirde binā bağlar mı üstād olmayan
 al'a mı bünyād ider aş üzre Ferhād olmayan
- 2 Yüz ağardur mı azā yolında āzīler gibi
 Hūn-ı sürh-ı düşmeni icrāya mu'tād olmayan
- 3 Her yire bī-hūde pervāz eylemez şeh-bāz olan
 Böyle yirlerde şikār alur mı şayyād olmayan
- 4 Bend olan kimdür **abūli** gibi zencīr-i ama
 amdan āzād olmayandır amdan āzād olmayan

307

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Bire āfet bire fettān-ı cihān
 Bire zālim bire āşūb-ı zamān
- 2 Bire fitne bire şūh-ı 'ālem
 Bire ātil bire bī-emn ü amān
- 3 Bire būlbūl gibi şūh u şen gül
 Bire Dūldūl gibi esbān-ı cihān
- 4 Gül gibi bir iki gün yüze gülüp
 Bire dil būlbūlin iden nālān
- 5 Bire gül-rū bire eşmi nergis
 Bire mūşk ü bire şaı reyhān
- 6 A bre 'al alıcı yüze ülici
 Bire öñüller idici tālān
- 7 avlı idersin de yine gelmezsin

306 İM 106a; BM 66b.

307 İM 106b; BM 67a; SB 91a; Mecmu'a-i Eş'ār, 06 Mil Yz. A 801, 86b; Mecmu'a-i Eş'ār, 06 Mil Yz. A 803, 118a.

2 şūh-ı: şūr-ı İM, BM.

3 - SB // esbān-ı: opān-ı BM.

4 - SB.

5 - İM, BM / Beyit SB'de 3. sıradadır.

6 : eşm-i Tātārını yağmāya şalup/Bire dil nadini iden tālān İM, BM / Beyit SB'de 4. sıradadır.

Yüri hey ‘ahdi bütün qavli yalan

- 8 Bire bu haste **Qabüliye** tabīb
Bire her derde ‘ilāc u dermān

308

[*mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün*]

- 1 Gel naṭ‘-ı maḥabbetde şehā bir sen ü bir ben
Şaṭranc oyunun oynayalum māt ola düşmen
- 2 Ferzīn gibi kec-revlik iden şāha muqārin
Toğrı yürüyen ruḥ gibi ol baqar ıraḥdan
- 3 Lu‘b ile ruḥuḥ aluban açmaz qodı ol şāh
Daḥı ne oyunlar geqer ey dil saḡa qatlan
- 4 At esb-i murāduḡ ruḥ-ı cānāneye qarşu
‘Alemdede piyāde yürime merd iseḡ atlan
- 5 Leclāc ise de lec iderüz naṭ‘-ı cihānda
Nādāna **Qabüli** yeḡilür şanma bizi sen

309

[*fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül*]

- 1 Tapuḡdur qapuḡdur meh ü āsmān
Nümüdār-ı küyuḡ reh-i kehkeşān
- 2 Müjeḡ tır-i ḡamzeḡle cān almaḡa
Gözüḡdür qaşuḡdur kemīn ü kemān
- 3 Qarār itdi göḡlümde şāh-ı ḡamuḡ
Zihī imtizāc-ı mekīn ü mekān
- 4 Qaçan qaddi ben ḡāke sāye şala

7 - SB.

8 : Ey Qabüli bir efendi sevdüm/Kim durur dirseḡ eger ibn-i fülān İM, BM / Beyit SB’de 5. sıradadır.
308 İM 106b; BM 67a, İÜ 97a; Pervane Bey Nazīre Mecmuası, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, Yz. 406, 200b; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 796, 43a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 801, 108b; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 803, 18a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mil Yz. A 4633, 193b. İÜ’de gazelin üstünde “QABÜLİ” başlığı vardır.

1 şehā: dilā İM.

3 geqer: geqe İM, BM.

4 murāduḡ: murādı İM, BM // merd iseḡ: ḡasılı İM, BM.

309 İM 107a; BM 67a.

‘Ayānen görünür zemīn ü zamān

- 5 **Ḳabūlī** esās-ı vüçüduñ yağan
Ġamuñdur Ġamuñdur nihān u ‘ayān

310

[*müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün*]

- 1 Bād-ı fenādan güllerüñ pejmürde-ruhsār olmasun
Gül gibi ḥandān ol yūri güler cemālūñ ṣolmasun
- 2 Zülf-i nigāra kendūñi beñzetme bāğ içre diyü
Sünbül ile bād-ı ṣabā ṭuramaz ider ṣaç yolmasun
- 3 Ten zevraḳın baḥr-i Ġama Ġarḳ olmasun dirseñ eger
Çirkāb-ı ḥırṣ ile dilā fülk-i vüçüduñ ṭolmasun
- 4 Baṣuñ ḳanaduñ içre çek ‘anḳā-ṣıfat bir gūṣede
Bāl u perūñ dirseñ eger ṣayyād-ı miḥnet yolmasun
- 5 Kūy-ı nigāra ol degül gibi olup vardum gice
Didi **Ḳabūlī** ol perī bilmezlenüp ol olmasun

311

[*fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün*]

- 1 Niçe bir dīde dūr niṣār olsun
Ayağı göl başı buñar olsun
- 2 Nehr iken bī-ḳarār idi gönjlüm
Şimdi baḥr oldı ber-ḳarār olsun
- 3 Şimdi seyr-i kenārı neylersin
Ḳatlan ey serv-ḳad bahār olsun
- 4 Kākülūñ ṣām u leblerūñ ‘İsī
Ḳāmetūñ anda aḳ menār olsun
- 5 Mazḥar-ı luṭfı biñden biridür
Serv ü gül ‘āşıḳı hezār olsun

310 İM 107a; BM 67a-67b.

5 didi: didüm BM.

311 İM 107a-107b; BM 67b.

3 BM’de 3 ve 4 yer deġiştirmiştir.

312

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Tîğ-i ğamzeñle ciger kıan olmasun ya neylesün
Kıaşlaruñ yayına kıurbān olmasun ya neylesün
- 2 Hānķāh-ı 'ālem içre āteş-i 'ışķa düşen
Şoyınuñ 'uryān ü biryān olmasun ya neylesün
- 3 Kāmetüñ servin temāşā eyleyen üftādeler
Sāyeveş hāk ile yeksān olmasun ya neylesün
- 4 Nūr-ı ruhsāruñ gören barmaķ getürdi şem'vār
Zāhid-i münkir müselmān olmasun ya neylesün
- 5 Bezm-i mihnetde **Kabül**ünüş şarardı çehresi
Ney gibi hicrūñle nālān olmasun ya neylesün

313

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Kıaddini derdüñle dil yā kılmasun ya neylesün
Nār-ı 'ışķuñla yanup yaķılmasun ya neylesün
- 2 Dürr-i dendānuñ ğamıyyla acılıķlar nüş iden
Gözleri yaşıñı deryā kılmasun ya neylesün
- 3 Seyr-i gülzār-ı maķabbet eyleyen ey ğonca-leb
'Andelīb-i şab'ı ğüyā kılmasun ya neylesün
- 4 Sīm-ten maķbūba meyl itmez mi ādem dünyede
Kışı meyl-i ğubb-ı dünyā kılmasun ya neylesün
- 5 Ol Mesīhā-leb **Kabül**i ğöriccek dil mürdesin
La'l-i cān-baķşıyyla iħyā kılmasun ya neylesün

314

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 Dilā çengāl-i şāhīn-i firāk-ı yāre düşmişsin
Kebüter gibi kūy-ı yārdan āvāre düşmişsin

---

312 İM 107b; BM 67b.

313 İM 107b; BM 67b.

314 İM 108a; BM 68a.

- 2 Tuduşmuşsun şirâr-1 âh ile tennür-1 mihnetde
 Kızarılmış gözlerüñ pür-âteş olmuş nâra düşmişsin
- 3 Harîdâr-1 metâ'-1 vaşl olup naqd-i revân ile
 Hayâl-i bî-me'âle sūdı yok bāzāra düşmişsin
- 4 Ayağı tozına yüz sürmek için ol sehî-ğaddüñ
 'Aceb üftāde olmuş sāyeveş yollara düşmişsin
- 5 **Qabûli** kākül-i miskîn-i yāre māyil olmuşsin
 'Aceb bî-hüde sevdāya ğarîb efkâra düşmişsin

315

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

- 1 Bir âdem ile dem süricek dem bulımazsın
 Dem bulur iseñ dem geçer âdem bulımazsın
- 2 Ālām-1 ğam-1 'ışkuñ ile her kişi ğamnāk
 Dehri arasañ sîne-i bî-ğam bulımazsın
- 3 Zaħm-1 eşer-i 'ışka hele ey dil-i mecrüh
 La'l-i leb-i dil-ber gibi merhem bulımazsın
- 4 Nola işidenler diseler sellemehu'llah
 Şi'rüm gibi bir nazm-1 müselleme bulımazsın
- 5 'Ālemde **Qabûli** saña dil-ber mi bulunmaz
 Dil-ber bulunursa nola 'âlem bulımazsın

316

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

- 1 Ne târ-1 turra-i dil-dârı mâra beñzedeyin
 Ne ğalka-i siyeh-i mârı sâra beñzedeyin
- 2 Görince zülf-i nigârı cününüm arturdu
 Bahâr-1 'arızın evvel-bahāra beñzedeyin
- 3 Gül-i 'izârına karşı revân olan yaşum
 Bahāra karşı ağan cüybāra beñzedeyin
- 4 Rübüde kıldı dil-i nâ-tüvânı bir demde

315 İM 108a; BM 68a.

316 İM 108a-108b; BM 68a.

Şaçun ben ejder-i merdüm-şikâra benzedeyin

- 5 **Ķabŭli** Dŭldŭl-i şab‘a ‘aceb sŭvār olmış
Elinde ĥāmesini Zŭ‘l-feķāra benzedeyin

317

[*fe‘ilātŭn fe‘ilātŭn fe‘ilātŭn fe‘ilŭn*]

- 1 Bir gedā himmeti yegdŭr baņa begden aġadan
Ķurtarurđı hele bir pāre bizi daġdaġadan
- 2 Tŭr-i dil-dŭzı ciger delse ‘aceb mi řaġadaķ
Yegdŭr ol māhveřŭn şaşı kemānı řaġadan
- 3 Keşf iřŭn řŭfi keşef gibi ĥicāb ile yŭrŭr
Başını ĥırķasına çekmegi ġormıř baġadan
- 4 Bir ‘Arab řŭĥına bir bŭse ‘ařā eyle didŭm
Ķāle ĥuř min keremĭ Ķultŭ metā ķāle ġadan
- 5 Vā‘iřŭn şavli **Ķabŭli** bizi taġyŭr itmez
Āb-ı pāke ne şazar laķlaķa-i řurbaġadan

318

[*mef‘ŭlŭ mefā‘ilŭ mefā‘ilŭ fe‘ŭlŭn*]

- 1 Zāhirde vŭ bāřında hevā sen imişsin
Her ġŭřede pŭřide vŭ peydā sen imişsin
- 2 Her sŭnede sŭzān olan āteř senŭn imiş
Her maşşabada şem‘-i şeb-ārā sen imişsin
- 3 Her kişi tesellāsını senden alur āĥir
Her řŭrete mir‘āt-ı mŭcellā sen imişsin
- 4 Her dilde yatan rāzlara hem-sır imişsin
Her didede ĥod ehl-i temāřā sen imişsin
- 5 Saņa řaġırur derd ile heftād u dŭ millet

317 İM 108b; BM 68a-68b; SB 91b; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 54, 11b; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 485, 8a; Mecmu‘a-i Eş‘ār, 06 Mil Yz. A 801, 114a.

3 başını ĥırķasına: başına ĥırķasını SB.

4 - SB. // Benim cŭmertliġimden al, dedi ki ne zaman, dedi ki yarın.

5 - BM. / Mecmu‘alarda; *şavli* yerinde *şa‘nı*, *laķlaķa* yerinde *vaķvaķa* geçmektedir.

318 İM 108b-109a; BM 68b.

1 İlk dizenin sonunda vezinde eksiklik vardır.

Bir ism ile her dilde müsemma sen imişsin

- 6 Kapuñda yatan kullaruñuñ kaddi dü-tâdur
Sultân-ı serâ-perde-i yektâ sen imişsin
- 7 Çâkerlerüñüñ kemteridür cümle mevâlî
Kullara vü mevlâlara Mevlâ sen imişsin
- 8 Her şebde zühûra gelen âşâr senüñdür
Şuretger-i mâhiyyet-i eşyâ sen imişsin
- 9 Her dilde **Qabûlî** gibi evşâfuñ iderler
Her elsinede kâ'il-i güyâ sen imişsin

319

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Gider gerd-i hañuñ gird-i 'izâruñdan keder gitsün
Keder virme dil-i aḥbâba ol gerdi gider gitsün
- 2 Geçilmez yalnız derbend-i 'ışk içre hañar çoğdur
Gel ey dil nâlesüz gitme öñünce râh-ber gitsün
- 3 Revân olsun 'adem iklîmine 'uşşâk-ı ser-gerdân
Hemân yap yap çekilsün vaḫtidür ehl-i sefer gitsün
- 4 Feraḥ gelmez diyü ğam çekme ey dil hâñruñ hoş tut
Getürme göñlüñe ol fikri hâñırdan çıkar gitsün
- 5 Tarîk-ı 'ışkı terk itmem **Qabûlî** kesseler başum
Hevâ-yı 'ışk serden gitmesün bu yolda ser gitsün

320

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

- 1 Bî-mürüvvetden kişi iḥsân umarsa ummasun
Her bulutdan kañre-i nîsân umarsa ummasun
- 2 Her göñülden merḥamet ümmîd iderse itmesün
Her bañirden lü'lü'-i mercân umarsa ummasun

319 İM 109a; BM 68b; SB 91b.

3 'uşşâk-ı ser-gerdân: 'uşşâk ser-cümle SB.

4 feraḥ: kerem BM // göñlüñe: hâñıra SB / hâñırdan: göñlüñden SB.

320 İM 109a-109b; BM 68b-69a.

- 3 Ārzū-yı şefkat eylerse ‘adūdan itmesün
Sīne-i şeytāndan İmān umarsa ummasun
- 4 Her vilāyetden güzel kıpmaz ümīd-i mihr iden
Her felekden kevkeb-i raḥşān umarsa ummasun
- 5 Her yürekde bir hüner her erde bir ser var diyen
Her gülistāndan gül ü reyḥān umarsa ummasun

321

[*mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1 La‘lün ḳatında oldı ‘aḳıḳ-i Yemen yamān
Ḳaddün yanında ola mı serv-i çemen çamān
- 2 Müjgān-ı tıḡ-i tız ile ādemler öldürür
Virmez esīr-i ‘ıḣḳa o şāh-ı zemen zamān
- 3 Bir dil alınca la‘l-i lebün biḡ füsün ider
Biḡden birine vāḳıf anuḡ Berhemen hemān
- 4 Dürler nişār ider ayaḡuḡ tozına gözüm
Geldükce sen pür olsa nola encümen cümān
- 5 Naḳd-i revān-ı cenneti dīdāra şatıcāḳ
Olur **Ḳabūli** meblaḡ-ı ḳadr-i şemen şemān

322

[*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]

- 1 Sīne bir germābedür nār-ı maḡabbet tāb-ı tün
Cānı atduḡ āteş-i ‘ıḣḳ içre gitdi tün bütün
- 2 Bu sipihr-i bī-sütünüḡ biz de bir Ferhāduyuz
Her belā Ferhādına eksük degül bir Bī-sütün
- 3 Şerḫe gelmez şerḫalar açduḡ derün-ı sīnede
Fenn-i ‘ıḣḳ içre bizüz güyā ki şerrāḡu’l-mütün
- 4 Āşkār olan felekde şanmaḡuz ḳavs-i ḳuzāḡ
Bām-ı ḳaşr-ı çarḡdan güyā yıḳılmış bir sütün
- 5 Ey **Ḳabūli** yār ile ḡaşr olmaḡa cān virürüz

321 İM 109b; BM 69a; SB 105b.

322 İM 109b-110a; BM 69a.

İnne ehle'l-ḥaseni ervāḥun naḥnu'l-meyyitūn

323

- [*mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn*]
 1 Öñüñce reh-berüñ Hızır u kafādāruñ ricāl olsun
 Mu'īnüñ Ḥazret-i Bārī zahīrūñ Zū'l-celāl olsun
- 2 Tūlū' itsün sa'ādet maṭla'ından āftābāsā
 Zevāle irmesün mihr-i cemālūñ pür-kemāl olsun
- 3 Ayağūñ başduğı yirlerde güller lāleler bitsün
 Zemīnūñ sürḥ-ser ḳanıyla reng-i rüyı āl olsun
- 4 Niçe demdür ser-i şemşīrūñe dil-teşnedür a'dā
 İçür tīgūñ yitişdür cānına āb-ı zülāl olsun
- 5 Semend-i zer-kemend üzre süvār ol mürveş a'dā
 Ayağ altında ḥ'ār u ḥāksār u pāymāl olsun
- 6 Derūn-ı pādşāh-ı 'ālemāsā sen şafālar sür
 Dil-i a'dā 'Acem mülki gibi pür-iḥtilāl olsun
- 7 Vezīr-i bī-naẓīrisin güzīn-i Āl-i 'Oşmānuñ
 Güneş gibi vücūduñ bī-naẓīr ü bī-mişāl olsun
- 8 Ḳılıçla şarḳa 'asker çek ḳılıçla ḳavm-i a'dāyı
 Cidalu ḳullaruñ gönder 'adū üzre cidāl olsun
- 9 Sikender gibi ḥayr ile añılsun ḥaşre dek nāmuñ
 Elifler nīzeler şemşīr-i a'dāya ..... dāl olsun
- 10 'Aliveş añılıp illerde vü dillerde evşāfuñ
 Oḳunsun şöyle kim ḳaṭ'ā unudılmaḳ muḥāl [olsun]
- 11 Mu'anber tellerūñ zıll-i hümā-yı evc-i 'izzetdür
Ḳabūlī zıll-i 'adlūñde biraz āsūde-ḥāl olsun

324

5(b) İyilik yapanlar canlıdır, biz ise ölüyüz.

323 İM 110a; BM 69a-69b.

9 İkinci mısırda noktalarla gösterilen kısım İM'de boş bırakılmıştır. BM'de ise, İM'den farklı bir ifade olmamakla birlikte, mısırda boşluk yoktur. Ancak veznin de eksik çıkmasından burada bir ögenin eksik olduğu anlaşılmaktadır.

324 İM 110b; BM 69b.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Vā'izā gören öger bāde-i nābuñ şāfın
Söyleye gördün ise işidelüm evşāfın
- 2 Muṭribā sen de biraz söylene virsen görelüm
Niçe bir diñleyelüm bülbül-i bāğun lāfın
- 3 Şūfiyā adun ağılsun dir isen 'anķāveş
Maḥv-ı şırf itme 'anā içre vücūduñ ķāfın
- 4 Zülfün ağılsa içinde biledür nāfe-i çın
Var ise dest-i taşarruf bile kesmiş nāfın
- 5 Kendü inşāfına ķalursa vefā ķılmaz o yār
Biz **Ķabūl** bilürüz hūblaruñ enşāfın

325

[müstef'ilātün müstef'ilātün müstef'ilātün müstef'ilātün]

- 1 Kāseyle zehri nūş itmek ey dil cāna şāfādur cānān elinden
Minnetle içmem dil-teşne olsam āb-ı hayātı nādān elinden
- 2 Cām-ı şarābı sākī elinden men' itse vā'iz ğam yir mi 'ārif
Bezm-i beķāda gül gibi hāzır kevşer şarābı ğilmān elinden
- 3 Evvel metā'-ı 'ışk alınurdu cān şatılurdu bir şehr idi dil
Şimdi harāba yüz tıtdı yir yir bir zulme māyil sulṭān elinden
- 4 Cism-i nizārı kūyuñ kilābı şad-pāre ķılsa dil nāle ķılmaz
Şāhib-sa'ādet erbāb-ı hācet itmez şikāyet derbān elinden
- 5 'Işk ile hālün nic'oldı āḫir diyü **Ķabūl** yüz kez sorarlar
Derd-i derūnuñ taķrır idince 'aciz ķalursın yārān elinden

326

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Ne ķadar cevır ü cefā itse o yārı severin
İḫtiyārī degül ol lāle-'izārı severin
- 2 Bī-ķarār eyleyeli ķara saçun sevdāsı

325 İM 110b; BM 69b. Bu gazel, Nev'î-zāde Atāyî tarafından tahmis edilmiştir. Bk. **Gencîne-i Eş'âr (Şiir Mecmu'ası)**, 06 Mil Yz. A 1641, 314a.

1 cāna: cümle BM.

326 İM 110b-111a; BM 69b-70a.

- Bir qarāra taramam geşt ü güzārı severin
- 3 Mā'ilin kām̄eti bālāları seyr eylemege
Togrısı bu ki ben ol kaddi çenārı severin
- 4 Zene meyl eylemezin hāşılı mecnūn degūlin
Ben ne nāmūs u ne 'ārı ne vaqārı severin
- 5 Gice dil-dār ile tenhāca biraz bāde görüp
Ey **Qabūli** seheri def'-i humārı severin

327

- [*mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*]
- 1 Ğubār olmuş yoluŋda gerçi kim bir derdnākem ben
Velī ayağuna yüz sürmege lāyık ne hākem ben
- 2 Ölümlük olanı qorsın helāk eylersin ağıyārı
Behey zālīm nedür bu itdügün aña helākem ben
- 3 Reh-i seyl-āb-ı ğam pirāmen-i kūh-ı belā mānend
Ğamuŋla yāre yāre pāre pāre çāk çākem ben
- 4 Şafādan luţfdan hālī degüldür mīve-i nazmum
Riyāz-ı bāğ-ı 'irfān içre tā kim aña tākem ben
- 5 Kemend-i ğuşşā vü ğamdan iki 'ālemde āzādem
Qabūli bende-i fermān-ı pīr-i 'ışq-ı pākem ben

328

- [*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
- 1 Dil virelden zūlfüne Leylāyı bildüm nidügin
Qaysı Mecnūn eyleyen sevdāyı bildüm nidügin
- 2 Bir bölük bağı delük 'āşıklarū efğānıdur
Bezm-i 'işretde şadā-yı nāyı bildüm nidügin
- 3 Künc-i 'uzlet ihtiyār iden fenā fi'llāh imiş
Qaf-ı istiğnādaki 'anqayı bildüm nidügin
- 4 Bir yire gelmiş gözi yaşı biraz 'āşıklarū

---

3 kaddi: kadd-i BM.

327 İM 111a; BM 70a.

328 İM 111a; BM 70a.

Mebde'-i mâhiyyet-i deryâyı bildüm nidügin

- 5 Hıyliden cānā **Ḳabūli** bendeñ aşıfteñ imiş
Şorarağ ol 'aşığ-ı şeydāyı bildüm nidügin

329

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]

- 1 Rivāyet muhtelifdür ey dil ammā diñle rāvıden
Ĝamı bir āfetüñ evlādur āfāt-ı semāvıden
- 2 Ferāğat eyle dehrüñ manşıbından terk-i 'izzet kııl
Ne a'lādan ne ednādan recā kııl ne müsāvıden
- 3 Pelās-ı şāl-ı şad-pāre baña şad bāre bihterdür
Serengıden durengıden firengıden duḡāvıden
- 4 Felek bezm-i cihānda çıkmaz ammā devr uşülünden
Ḳabūli büselikte gel qarār it geç rehāvıden

330

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]

- 1 Ey göñül āvāresin pür-yāresin şad-pāresin
Derdi çok dil-ḡastesin dermānı yok bī-çāresin
- 2 Zevḡ odur yārüñ senüñle geh küse geh barışa
Nāz ide ol gelmeye sen varasin yalvarasin
- 3 Açmasun ol ḡoncaya rāzuñ saña ol açılur
Sen nihān itsen eger ol gül bilür āvāresin
- 4 Renklü rü yoğdur gül-i gülşende ruḡsāruñ gibi
Var mıdur görsün şabā gülzārı varsun arasın
- 5 Müttehemdür kākül-i dil-ber göñül almağ ile
Söyle dil-dāra **Ḳabūli** anı yusun ḡarasın

ḤARF-İ VĀV

331

329 İM 111b; BM 70a.

330 İÜ 95a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1826, 190b. İÜ'de gazelin üstünde "ḲABŪLİ-İ ÜSTĀD" başlığı vardır.

331 İM 111b; BM 70b.

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
- 1 Gel şarābı alıgör ey şūfī reng ü āli қо
 Қıışsa rengīn қıışsa dirsın daһı һишсе alı қо
- 2 Naқd-i vaқtūn faқd u zāyi' қılma һoş gör һālūnı
 Һāle baқ āmed şod-ı māzī vü istiқbāli қо
- 3 Қалma şekk ü reyb ile şun'-ı Һudāya nāzır ol
 Ӏhtilāf-ı hey'et-i eşkāle baқ işkālī қо
- 4 Yoқ mı fikr-i āһiret ey һ āce-i bī-'āfiyet
 Defter-i a'māle nāzır ol һisāb-ı māli қо
- 5 Ey **Қabūli** gāyırıdan һālī қoyup dil һānesin
 'Ālem-i vaһdetde ol sevdā-yı һaтт u һālī қо

332

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
- 1 Ruһlaruñ nerd-i melāһatda dimiş һurşide dāv
 Ey қamer ғās-ı felekden tāvsın bi'llāhi tāv
- 2 Dōst ardınca 'adūnuñ sözi şavı çoğ olur
 Şoһbet-i һāş idelüm gel dōstum aғыarı şav
- 3 Vāv-ı zūlfūn 'aтт ider saña zamīr-i 'āşıқı
 Ӏrtibāt olmaz bilürsin 'atf içün olmazsa vāv
- 4 Āhen-i āteş-zenān 'ışқuñdan āteş aһz ider
 Penbe-i cismüm göyüñdi tutuşup mānend-i қāv
- 5 Avladı avladı āһir dāma düşdi ol tezerv
 Ğaflet itme bir daһı düşmez **Қabūli** böyle av

ҲАРФ-І ҺĀ

333

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

332 İM 111b-112a; BM 70b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 51a.

3 irtibāt: irtiyāb İM.

4 āteş-zenān: āteş-zen İM, BM // cismüm: cisim BM.

333 İM 112a; BM 70b-71a; SB 93a, İÜ 96a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 796, 67a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 50b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6145/3, 53a.

- 1 Gönlüm aldı āl ile bir gözleri ala yine
Gözleri alaların cānlar fedā ālāyına
- 2 Āl tūḫdūr femūḡ gūyā ūekerdūr leblerūḡ
Anı seyr itmek dilerseḡ destūḡe al āyine
- 3 Ārzū-yı dāne-i ḡālūḡle ḡarf-ı bāmuḡa
Saḡf-ı gerdūndan kebūterveū niḡe ālāy ine
- 4 Ehl-i ‘ıūḡ ālāyınūḡ ālāy-ı ḡamdur yidūḡi
Bu simāḡ-ı bezm-i ḡamdur daḡı ḡoḡ ala yine
- 5 Ey **Ḳabūlī** yār ile bir kez olur alıū viriū
ūanma kim bir ḡöḡlūḡ alan bir daḡı ala yine

334

[*fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn*]

- 1 Sīnemūḡ dāḡını ḡördükḡe ḡutar ḡaūlara
Ḳāḡır-ı yāre gelen ḡaḡlara ḡaūlara
- 2 Bilmedūḡ ḡayf metā‘-ı dili yaḡmālatduḡ
Baū olur o yıḡıcı bir bölük evbaūlara
- 3 Ḳayra meyl itdi ḡoyup ḡahpe zen-i dehr bizi
İ‘timād olmaz imiū dostlar oynaūlara
- 4 ūūret-i dil-beri taūvīr idüp aḡa gelicek
Ne ḡalemler ḡeke naḡḡāūlar ol ḡaūlara
- 5 ‘Iūḡı zıkr itme **Ḳabūlī** ḡam-ı dūnyā yiyene
Neūve-i bāde[y]i ‘arz eyleme berrāūlara

335

1 āl: nāz İM, BM, SB.

3 SB’de 4. sıradadır. / bāmuḡa: bābuḡa İÜ.

4 SB’de 3. sıradadır. / yidūḡi: bildūḡi İÜ // ḡamdur: ḡamda SB / daḡı: bunda İÜ.

5 bir kez: herḡiz İÜ // bir ḡöḡlūḡ: bu ḡöḡlūm İÜ / alan: aldı SB.

334 İM 112a; BM 71a; SB 92a.

1 Mısrada veznin doḡru ḡıkması için *ḡaḡ* ve *ḡaū* kelimelerindeki a sesinin biraz uzun, yani bir uzun bir kısa hece deḡerinde olacak ūekilde okunması lazımdır.

2 bölük: nice İM, BM.

3 dehr bizi: dehr-i denī SB.

5 ‘Iūḡı zıkr itme Ḳabūlī ḡam-ı dūnyā yiyene: Ḳam-ı dūnyā yiyene aḡma Ḳabūlī ‘ıūḡı SB // neūve-i: neū’e-i İM.

335 İM 112b; BM 71a.

- [*mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün*]
 1 Feraḥ gelmez dil-i pür-derd ü āha
 Gedā girmez sarāy-ı pādşāha
- 2 Gerekmez tāk-ı şāhī şāha tācı
 Belī baş egmezüz degme külāha
- 3 Sirişküm leşkeri ayaqda yatdı
 Dirġā iltifātuḡ yok sipāha
- 4 Ğurūr ile çıķarsın cāha ammā
 Bırağursın velī kendüñi çāha
- 5 **Ķabūli** kuluḡa hışm ile baķma
 Efendi kıymaķ olmaz bī-günāha

336

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
 1 Gönder ey kaşları yā oķlaruñı cān evine
 Ne tekellüf çeker ol gelmege yārān evine
- 2 Hācı Bektāş-ı Velī dergehine yüz sürdük
 Bir gedā ķābil imiş varmağa sulţān evine
- 3 Tırma kūşişde göñül sīne-i pür-dāğ içre
 Ķodılar hıdmete derviş durur nān evine
- 4 Bir ķadeḡ bāde için kāfir evinden çıķmaz
 Da'vete varmaz iken şūfi müselmān evine
- 5 Tolıdur ķalb-i **Ķabūli**de ġam u derd ü belā
 Ne şafādur kişinüñ cem' ola ihvān evine

337

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 Reh-i vefāda vücūdın ġubār iden yoluḡa

336 İM 112b; BM 71a; SB 106a.

1 gelmege: varmağa İM, BM.

2 dergehine yüz sürdük: evine yüzler sürdüm SB.

3 kūşişde: ġülşende SB.

5 ihvān: yārān SB.

337 İM 112b-113a; BM 71b.

- 2   Çanı vefâ vü mürüvvet çanı ‘atâ çoluğa
 İki yanuğda çurur çullaruğ gibi dil ü cân
 Sa‘âdet ile nazar eyle şağuşa şoluğa
 3   Hümâ-yı vuşlata şal şāhbāz-ı himmetüñi
 Getür şikārla bâzuñı ..... yatur çoluğa
 4   Sen āftāb-ı keremsin yanuğda ben zerre
 Tarîk pertev-i çurşîd ü zerre de yoluğ a
 5   Semend-i çab‘-ı **Çabūlî** çü aldı meydānı
 Demidür ögdüli vir müsteħağdur ögdülüğe

338

- [*mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*]
 1   Gel ey dil gūşe-i kûy-ı ferāğat ihtiyār eyle
 Muğm-i künc-i ‘uzlet ol çanā‘at ihtiyār eyle
 2   Çekil bir cânibe şu gibi geşt-i deşt ü kuhsār it
 Çarışma her ças u çāşāke şafvet ihtiyār eyle
 3   Muğm-i kûy-ı yār olmağ dilersen çüşte-i ‘ışğ ol
 Bihişt istersen ey ‘āşık şehādet ihtiyār eyle
 4   Mağāmuğ çāk-i zillet eyle ey dil ‘izzet istersen
 Selāmeth‘āh isen evvel melāmet ihtiyār eyle
 5   Müfid olmadı eş‘ār ile iş‘ār-ı murādātuğ
Çabūlî şı‘ri ço bir çayrı çālet ihtiyār eyle

339

- [*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]
 1   Na‘ra-i āhum çıkuğ eflāke şaldı velvele
 Çavfdan düşdi zemīn ü āsmāna zelzele
 2   Sāğar u şāhbā gibi ol lebleri mey-gūn ile
 ‘İş u ‘işret eylesek çudağ çudağa el ele

1 iden: ide İM.

3 İM’de ikinci mısırada *bāzuñı* kelimesinden sonra bir miktar boşluk bırakılmıştır. Nitekim veznin de probemli olmasından mısırada bir kelime eksikliği olduğu anlaşılmalıdır.

338 İM 113a; BM 71b.

339 İM 113a-113b; BM 71b.

- 3 Çenber itdi halka-i cismüm gamuñ mánend-i def
Halka-i dāğ-ı tenüm çenberde gūyā çalçala
- 4 Rişte-i ten tār-ı pīrahenden olmaz hiç cūdā
Yer kumaşıdur ki gūyā uymış anda tel tele
- 5 Mevsim-i güldür **Qabūli** gonçaveş qaldurma baş
Lāleveş taldur mey-i ālūñ ayaguñ al ele

340

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 'Aks-i māh-ı 'arızuñ düşdi sirişküm cūyına
Ey kamer-ṭal'at dağı şimdi düşürdūñ şuyına
- 2 Bir qurı gavgādur ancak derd-i ser peydā olur
Bu fenā bāzārınūñ aldanma hāy u hūyına
- 3 Qatlüme qaşd itdi āhir ef'i-i Daḥḥākveş
Ol iki gīsūy-ı müşgīn müy-ı 'anber-bū yine
- 4 Çehre-i rüyīn-i 'aşık şāf olurdı zer gibi
Sīne-i sīmīnūñi bir kerre sürseñ rüyına
- 5 Sīne-i bī-kīneñi şāf it **Qabūli** zer gibi
Şāhid ol mihrūñ ile qoynuña gire şoyına

341

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Zūlfūñ ayak şarqıdur ol ḥaṭṭ-ı reyḥān üstine
Kāfire lāyık mıdur kim şala Qur'an üstine
- 2 Zāhir olmuş ḥaṭṭ-ı nev la'l-i lebūñden ey perī
Mūrlar çıqmaq neden taḥṭ-ı Süleymān üstine
- 3 Sīne-ber-sīne olan cānān ile cān kesb ider
Āferīn ol cāna kim cān besleye cān üstine
- 4 Ayağı altında ḥāk olanları pāmāl ider
Nāz ile at şalsa 'uşşāq-ı perīşān üstine
- 5 Ey **Qabūli** yāre qarşu her seḥer āh eyleme

Esmesün yāvuz yel ol serv-i hırāmān üstine

342

[*mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*]

- 1 İtmez ümîd-i şihhat cân-ı hazîn ü haste
Ten pâymâl-i miñnet dil haste ser şikeste
- 2 Dil münkesirdür itmeñ aña 'ilâc u dermân
Olmaz budur çü 'illet cām-ı şikeste beste
- 3 Kesb-i 'alâka itse Haqq ile nola ervâh
Hırşîd-i evc-i rif'at nâzır degül mi peste
- 4 Bîmâr-ı haste-hâle bes güşe-i ferâgat
Şadr-ı şafâ vü 'işret rindân-ı mey-pereste
- 5 Üftâdedür **Qabûli** düşdükce destgîr ol
Ey kevkeb-i sa'âdet v'ey tâli'-i hüceste

343

[*fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül*]

- 1 Gözüm cāma döndi sirişküm meye
Firâkuñla nâlem ne beñzer neye
- 2 Qabā-yı keyānî durur tâc-ı 'ışk
Şehâ şanma anı ki ger kes geye
- 3 İzüñ tozına nâ-mağaldür raqîb
Revâ görme tâcuñı tâc-ı keye
- 4 Huzûruñda ağıyâr lâ-şey' iken
Neden luğf ola yine ol lâşeye
- 5 **Qabûli** denî dünyede ol durur kim
Elem çeke dünyâ için ğam yiye

342 İM 113b-114a; BM 72a; SB 93b.

1 şihhat: vuşlat SB.

2 aña: fikr-i İM, BM // 'illet: 'âdet İM, BM.

3 rif'at: 'izzet İM, BM.

4 ferâgat: selâmet İM, BM.

5 - SB (Çobanın olması fakat şiirin olmamasından ilgili yaprağın koptuğu anlaşılmaktadır.).

343 İM 114a; BM 72a.

5 İlk mısradaki, veznin son tef'ilesinde fazlalık vardır.

344

[*mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün*]

- 1 Nādān olımaz meclis-i 'irfān arasında
Har-mühre şıgar mı dūr ü mercān arasında
- 2 'Uşşāka cefā ğayra vefā eylemek āhir
Bir kâ'idedür qaldı cüvānān arasında
- 3 Dil-dāra didüm büse kenār ola mı kâbil
Didi ne tekellüf aña yārān arasında
- 4 Mūlar ağarup göz qararup yaş ile tıldı
Qaldum yalıñuz bir fele bārān arasında
- 5 Eş'ār u ğazel söyle hemān tırma **Qabūli**
Tek añdura gör nāmuñı aqrān arasında

345

[*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]

- 1 Temāşā eyledüm tıfān-ı Nūhı dīde-i terde
Muñt-i eşküme nisbet yedi deryā qalur yerde
- 2 Niķāb-ı ebr-i zülfün māni' olmaz seyr-i dīdāra
Şu'ā'-ı mihr-i 'ālem-tāba māni' olımaz perde
- 3 Çıkar tācı şeref istersen ey şūfi-i efsürde
Şeref ya serdedür ya erde 'izzet yoqdur efserde
- 4 Muķīm-i kūy-ı yār ol bekle yerüñdür didüm saña
Niçün olmazsın ey dīvāne dil ben didügüm yerde
- 5 Ruñuñ etrāfına hañt-ı mu'anber perde çekmezdi
Eger ħüsn-i ruñuñ olmasa sulţān-ı serā-perde

344 İM 114a (Kenarda); BM 70b; SB 93b; Mecmu'a-i Eş'ār, 06 Mil Yz. A 803, 89a.

1 'irfān: rindān İM.

2 Beyit BM'de 3, SB'de 4. sıradadır.

3 Beyit BM'de 4. sıradadır. / dil-dāra: cānāna BM, SB.

4 Beyit BM ve SB'de 2. sıradadır.

5 nāmuñı: kendüñi SB.

345 İM 114a-114b; BM 72a-72b; İÜ 96b; Mecmu'a-i Eş'ār, 06 Mil Yz. A 1826, 192a.

2 Bu beyit BM'de üçüncü sıradadır. // māni': ħā'il İÜ.

3 Beyit BM'de 2. sıradadır.

4 - İÜ // ben: sen BM.

5 - İÜ.

- 6   Kazıtma defter-i hüsnünde tursun hatt-ı ruhsârıñ
Bilürsin i'tibâr olmaz eger hakk olsa defterde
- 7   Niyâzum Haqqadur müstağniyin efrâd-ı 'âlemden
Qabûli ihtiyâcum yok Hudâdan gayrı bir ferde

346

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1   Güşe-i vahdet diyü ey dil çekilme vahdete
'Âlem-i keşretde vahdet gözle düşme keşrete
- 2   Rif'at istersen türâb-ı râh-ı küy-ı zillet ol
Çünkü zilletdür sebep iqbâl ü 'izz ü devlete
- 3   Mâ'il olma sen 'arûs-ı Zâl-i dehrün âline
Merd-i 'âlî-himmet ol aldanma zîb ü zînete
- 4   Ser-firâz olmağ dilersen bî-niyâza kıl niyâz
'İzzet istersen yürü yüz tut cenâb-ı 'izzete
- 5   Merd-i bî-himmet **Qabûli** devlete bulmaz vüşül
Minneti elden koma sulţân-ı 'âlî-himmete

347

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

- 1   Dil-i sūzānumı cānā harâretle göyündürme
Murādum şem'ini bād-ı bürüdetle söyündürme
- 2   Şafâ mir'âtıdur hâtır keder virme mücellâ tut
Küdûret gerdini âyîne-i idrâke kondurma
- 3   Başuñ üzre degirmen yüridürse çenber-i gerdün
Sözünğden dönme zinhâr itdügüñ peymāna döndürme
- 4   Ayağuşa sürüp yüz pây-büşuñ arzû eyler
Gözüm yaşı yoluşda sâ'il oldı kurı gönderme

7 müstağniyin: müstağniyem BM, İÜ / 'âlemden: insândan İÜ.

346 İM 114b; BM 72b.

1 gözle: eyle İM.

3 sen: hiç BM.

347 İM 114b-115a; BM 72b.

- 5 **Ḳabūl**nün gözine şeb gibi tārīk olur dünyā
Cemālün mihrin ey meh-rū gözinden gel ʔolundurma

348

- [*mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün*]
1 Şitāb idüp şitāda rıḥlet itme ḥāneden çıkma
Ziyā-baḥş ol otur āteş gibi kāşāneden çıkma
- 2 Ayağ üzre gelüp meclis-be-meclis gezme ey sākī
Yirün ḥum gibi bekle gūşe-i meyhāneden çıkma
- 3 Dil-i vīrānı gel tenhā ḳoma dūr olma ḥāṭırdan
Sen ey gam gizlü bir gencīnesin vīrāneden çıkma
- 4 Ḳanat bük gūşe-i ḳāf-ı ḳanāʿat bekle ʿanḳāveş
Şikāruḡ pāyuḡa gelsün dir iseḡ lāneden çıkma
- 5 **Ḳabūl** pādşāh olmaḡ dilersenḡ terk-i cāh eyle
Ferāḡat şālına gir vazʿ-ı dervīşāneden çıkma

349

- [*mefʿülü fāʿilātü mefāʿilü fāʿilün*]
1 İrmek dilersenḡ evvel ü āḫir saʿādete
Dāyim müdāvīm ol yūri ṭurma se ʿādete
- 2 Luṭf u seḡā vü maʿdeletün var ise eger
Evvel-ḳademde irdün efendi saʿādete
- 3 İḥsān odur ki daʿvet idesin kemīneḡi
Reşkinden öle bāʿiş olanlar ʿadāvete
- 4 Bilmezlik uğradur kişiyi hey dirīḡ hey
Vādī-i rāh-ı ḡuşşada seyl-i nedāmete
- 5 Ḥaşr olmaz isek ey yüzi gül bezm-i .....
Mā-beynümüzde ḳala bu ḥasret ḳıyāmete

348 İM 115a; BM 72b-73a; SB 92a-92b; Mecmuʿa-i Eşʿâr, 06 Mil Yz. A 803, 42b ; Mecmuʿa-i Eşʿâr,
06 Mil Yz. A 1826, 192a.

3 vīrānı gel: vīrāneyi İM, BM.

4 ḳanat bük gūşe-i: otur bir gūşede İM.

5 ferāḡat: ḳanāʿat İM, BM.

349 İM 115a; BM 73a.

350

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Şāhā nedür bu şevket ü bu şevket ü şüküh
Geh kühü kâh ider nazaruñ gâh kâhü küh
- 2 Sensin şeh-i mehîb-i Siyāvüş-ı baḥş-ı raḥş
Dārā-diyār u Güstehem-ādāb u Cem-sütüh
- 3 İsfendiyār-ı ma'reke vü Qahramān-amān
Qayşer-sipāh u Sām-süvār u Peşen-gürüh
- 4 Hürşîd ü mâhı her ne qadar medḥ iderse ḥalk
Olmaz nazır vechüñe *vechen mine'l-vücüh*
- 5 Çignerse her denî seni incinme ğam degül
Sen ağır ol **Qabûli** yoluñ bekle hem-çü küh

351

[*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]

- 1 Hâk-i qademüñ hızmîti başum yüzüm üzre
İzün tozınuñ minneti iki gözüm üzre
- 2 Ben ḥâke nem-i luḥfuñ ile neşv ü nemā vir
Bārān-ı vefā yağdur efendi yüzüm üzre
- 3 Yirdeki yüzi kimesne başmaz diyü dil-ber
Başmaz ayağın yolına düşsem yüzüm üzre

350 İM 115a-115b; BM 73a, 79b. Bu gazel BM'de, belirttiğimiz varaklarda ayrı ayrı iki defa yazılmıştır. Ancak ikinci yazımda yapı ve mânâ bakımından bazı değişiklik, ekleme ve düzeltmeler vardır. Bunların şâir tarafından mı, yoksa başka biri tarafından mı yapıldığı belli değildir. Bu karşılaştırmada umûmiyetle İM ile örtüşen ilk yazımı esas alınmış, ancak ihtiyaç duyulduğunda ikinci yazımdan da faydalanılmıştır.

1 ü bu şevket ü şüküh: - İM. Şairin aynı mısra içinde bir kelimeyi kolay kolay iki defa kullanmayacağı göz önünde bulundurulursa, bu kısmın, en azından "şevket" kelimesinin, doğru olma ihtimalinin az olduğu anlaşılır. Ancak ortada başka bir varyant da bulunmamaktadır.

2 BM ikinci yazımda 2. sırada şu beyit vardır: İsfendiyār-ı ma'rekesin Erdşîr-i ceng/ Rüstem-sitem Sikender-amānsın Peşen-gürüh.

3 BM ikinci yazımda bu beytin yerinde şu beyit vardır: Keyhüsrev-i zamānesin Efrāsiyāb-ı vaqt/ Cemşîd-i rüz-rezm ü Süleymān-ı Cem-sütüh.

4 medḥ: vaşf İM. / BM'de ikinci yazımda bu beyit şu şekildedir: Bülbül hezār vech ile ta'rîf ider güli/ Olmaz nazır rüyuña *vechen mine'l-vücüh*.

5 BM'de ikinci yazımda bu beyit şu şekildedir: Taşlarla ursa seni her denî ḥaḥammül it/ Sen ağır ol Qabûli berk bekle hem-çü küh. Bu mısradaki *her* kelimesi vezni bozmaktadır.

351 İM 115b-116a; BM 73a.

- 4 Yolunđa ölünce çekerin bār-ı belāñı
Çökdüm şütür-i ner gibi iki dizüm üzre
- 5 Bu nazma nazıre diyemez kimse **Ƙabūlī**
Yārān-ı şafā söz Ƙonduramazlar sözüm üzre

352

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Gül ne nāzük yār idi yanında ħārı olmasa
Mey 'aceb şīrīn nigār idi ħumārı olmasa
- 2 Ehl-i 'ıŝkuñ boynına bir bārdur ta'n-ı raķīb
Ƙāyil idük cevrine aġyārı bārı olmasa
- 3 Beñzini nice şarardurdı maĥabbet ehlinüñ
Derd-i 'ışk-ı dil-rübā 'uŝŝāķa tārī olmasa
- 4 İhtiyārıyla maĥabbetden ferāġ eylerdi dil
Giderek 'ışk u maĥabbet ıztırārī olmasa
- 5 Mā-cerā-yı 'ıŝk ile aķmazdı cūy-ı eŝkümüz
Dil-berüñ bu ķā'ide yanında cārī olmasa
- 6 Ey **Ƙabūlī** aņdıran 'ıŝk ehlini efgānidur
Kim aņardı bülbülü efgān u zārı olmasa

353

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

- 1 'Āŝıķ odur ki 'āleme ķaddi dü-tā gele
Bāġa benefşe gibi 'aŝāsın tuta gele
- 2 Mir'āt-ı rüy-ı dil-bere çok baķma ey gönül
Bāŝed ki göre gözi raķībün çıķa gele
- 3 Evŝāf-ı hüsnin ol mehün ey dil bülend ķıl
ŝāyed o ŝāhbāz-ı ħüsün oķuya gele
- 4 Yıllar durur ki ol peri bu yaņa gelmedi
Bir gün ola mı yañıla bizden yaņa gele

5 İkinci mısradā vezin bozulmaktadır.

352 İM 116a; BM 73b.

353 İM 116a-116b; BM 73b.

- 5 Gelmez **Ƙabūli** hāneḡe bir kez senūḡ nigār
Devlet yiterdi hāneḡe bir āšnā gele

354

[fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn]

- 1 Hāzret-i Bārī mizāc-ı pākūḡe şıḡḡat vire
Bend-i miḡnetden rehā idüp refāhiyyet vire
- 2 Gūşe-i 'uzlet viren 'izzet müyesser eyleye
Lāyık-ı şadr-ı sa'ādetsin nice devlet vire
- 3 Gerçi kim Ƙalmaz şikest olsa keşīde iƙtidār
Çāresi şabr itmedür za'fin viren Ƙudret vire
- 4 Merdüm-i 'ālī-neseb ü āli-ḡasebsin ḡüsrevā
Rabb-i 'izzetden recām oldur ki HāƘ 'izzet vire
- 5 Herkesūḡ HāƘdan birer maƘşūdı var ammā ki ben
İsterem a'dāḡa zillet saḡa çoƘ rif'at vire
- 6 Künc-i 'uzletde budur HāƘdan murādum muttaşıl
Baḡa vuşlat saḡa rif'at cismūḡe şıḡḡat vire
- 7 Ey **Ƙabūli** tehniye-nāme durur varsun hele
Yā Ƙabūl olmaya yā redd ola yā şūret vire

355

[mefā'ilūn mefā'ilūn mefā'ilūn mefā'ilūn]

- 1 Serī dārem zi-bār-ı cevri-i dūnān ser-nigūn geşte
Dilī dārem zi-ḡa'n-ı nā-kesān çün lāle ḡūn geşte
- 2 Ḥabībā pış-ez-īn ḡüm kun me-ḡū fikr-i devā-yı dil
Men-i dil-ḡaste-rā derd-i derūn ez-ḡad füzūn geşte
- 3 Me-rā ez-yād-ı la'leş īn Ƙadr dānem ki dil ḡūn şud
Dil-i ḡūn-geşte-rā dīḡer ne-dānistem ki çun geşte

354 İM 116b; BM 73b.

2 devlet: 'izzet İM.

6 cismūḡe: çeşmūḡe BM.

355 İM 116b-117a; BM 74a.

1 Alçakların eziyetlerinden aşıḡı eğilmiş bir başım, ayıplamalarından lāle gibi kan olmuş bir gönüm var.

2 Ey tabip, bundan böyle gönül (hastalḡının) devasını söyleme, bırak. Hasta gönüllü benim iç derdi hadden aşmıştır.

- 4 Ğam-ı cāngāh-rā mī-h^ıāstem k'ez-dil kunem bīrūn
Dirġā behr-i def'eş her çe mī-kerdem füzūn geşte
- 5 Çünān efzūn şud eşkem ey **Ķabūli** hemçü-nehri Nil
Zi-mevceş evc-i zerrīn-tāġ-ı mīnā Nilgūn geşte

356

- [*mefā'ılūn mefā'ılūn mefā'ılūn mefā'ılūn*]
1 Düşer luţuf düşer be bizi ħahir ile öldürme
Bisāţ-ı rahmi gel dürme bize a'dāyı güldürme
- 2 Tıurursın bezmümüzden ġayr ile varup oturursın
Bize cevı eyleyüp tırma ile luţf idüp oturma
- 3 Gözüñe tütüyādur çoġdan ey dil ħāk-i pāy-i yār
Ele girdikde cānuş var ise yüzüñ gözüñ sürme
- 4 Nişān itme müjeñ oġlarına gördükce aġbābı
Muġavves ħaşlaruñ 'uşşāġa ħarşu ħışm idüp ħurma
- 5 Gül-i āle yiter kendü ħicābı rüy-ı dil-berden
Şabā gibi varup sen de anuş 'aybın yüze urma

357

- [*mef'ūlü fā'ilātü mefā'ılı fā'ilūn*]
1 Bir buse vir diyü düşe gördüm ayaġına
Bir hoş gelür mi göre dilinden tudaġına
- 2 Kāseyle ħahveler içilür şimdi sāġiyā
Mey tıra tıra ħara şu indi ayaġına
- 3 Biz mehterān-ı pīşrev-i 'işġa uyalum
Vā'iz de tıablını çala tıursun şolaġına

3 Ben, onun dudaġını andığımda gönlümün kanla dolmasından başka bir şey bilmiyorum. Gönlüm kanla dolu olduġu için artık (onu da) bilmiyorum.

4 Vücutun gamını gönülden dışarı atmak istiyordum, yazık ki onu atmak için her ne yaptıysam (derdim) arttı.

5 Ey Kabūli, gözyaşım Nil nehri gibi arttı; onun dalgalarından altın kemerli gökyüzünün zirvesi Nil renkli oldu (mavileşti).

356 İM 117a; BM 74a.

2 idüp: ile BM.

357 İM 117a; BM 74a, İÜ 93b. İÜ'nün üstünde "ĶABŪLİ-İ ŪSTĀD" başlığı vardır.

3 pīşrev-i: pīşter-i BM.

- 4 Rez duhterini cānı gibi hıfz ider fuçı
Meydānda ben anı ʔolu gōrdüm ʔuşağına
- 5 Bir dil ki anda ʔışk ola ʔaql ugramaz aña
Varmaz **ʔabūli** havf iden arslan yatağına

358

- [*mefāʔlün mefāʔlün mefāʔlün mefāʔlün*]
1 Şadākat defteri dilde livā-yı zer-ʔalem elde
Sinān-ı fetḥ u remḥ-i nuşret ü seyf ü ʔalem elde
- 2 Recā-yı luḥf iderse vaḫtidür herkes cenābuñdan
Emīr-i muḫteremsin ceyb-i dīnār u direm elde
- 3 Sen ol zāt-ı mükerremsin ki luḥfuñ ʔām u şāmildür
Ne erḫām-ı ḫisāb ister ne evrāḫ-ı raḫam elde
- 4 ʔAceb mi ḫūşe-ḫīn-i ḫʔānuñ ola zümre-i aḫbāb
Kemāl-i luḥf dilde kāse-i ḫʔān-ı niʔam elde
- 5 Revādur bezl-i iḫsān eyleseñ erbāb-ı ʔirfāna
Ser-i dāmān-ı iḫsān u girībān-ı kerem elde
- 6 Yaḫam saḫf-ı sipihri ey **ʔabūli** nār-ı āhumla
Düşüp ser-pençe-i hicre ḫalursa ger yaḫam elde

359

- [*mefʔülü mefāʔlün mefʔülü mefāʔlün*]
1 Ğāyet severin dilden sen şāḫı Meḫemmed Şāḫ
Vaʔllāḫi Meḫemmed Şāḫ biʔllāḫi Meḫemmed Şāḫ
- 2 Naḫl-i ḫad-i bālāna şimşād şebīḫ olmaz
Aʔlāya ḫıyās itme kütāḫı Meḫemmed Şāḫ
- 3 Cān emrüñe fermān-ber dil her sözüñe tābiʔ
Mülk-i dile ḫān itdüm sen şāḫı Meḫemmed Şāḫ
- 4 Yoluñda ḫubār oldum aḫvālüme āḫāḫ ol
Sensin bu güzergāḫuñ āḫāḫı Meḫemmed Şāḫ

358 İM 117a-117b; BM 74a-74b.

3 erḫām-ı: erḫām u İM.

359 İM 117b; BM 74b.

- 5 Düşdükce **Ḳabūlī**yi luṭf eyle götür yirden
Bir böyle maḥal düşmez her gāhi Meḥemmed Şāh

360

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Biz ne emīrüz ne vezīrüz ne şāh
Bende-i dergāh-ı İlāhuz İlāh
- 2 Biz ne ḳabā vü ne 'abā isterüz
Tāc u külāh ehline tāc u külāh
- 3 Toḡru yürürseñ yüri yol toḡrudur
Toḡrulugör yoluña ey merd-i rāh
- 4 Bunda ne işlersen olur hep hebā
Ḥaḳḳ için olmayıcaḳ olur tebāh
- 5 Yol şorana bunda şorutma ḳatı
Hep şorulur anda bu cürm ü günāh
- 6 Şor şor eger ağlar iseñ āḡ olur
Āb-ı sirişk ile bu rüy-ı siyāh
- 7 Geç bu hevādan yola gel ey göñül
Niçe gele giçe bu sāl ü bu māh

361

[mef'ülü fā'ilātü mef'ülü fā'ilün]

- 1 Kim başa çıḳdı bu felek-i bī-amān ile
Ḳābil midür muḳābele pīl-i demān ile
- 2 Şimdi egerçi şūḥ nedīm-i zamānesin
Ḳatlan efendi nādīm olursın zamān ile
- 3 Kimse dehān-ı dil-bere mevcūddur dimez
Ma'dūm olan vücūda gelür mi gümān ile
- 4 Ey dil şafā degül mi şalınmaḳ şabā gibi
Şaḥn-ı çemende bir boyı serv-i çemān ile

- 5 Ağyār ile **Ḳabūli** alışmaz mizācumuz
Olur mı kimse yaḥşı dirilmek yamān ile

362

[*mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün*]

- 1 Bozalsa küpün mühri yine müller açılsa
Eyyām-ı bahār olsa ḳaranfüller açılsa
- 2 Dāğ ursa şafā-yı mey ile sīneye dil-ber
Gülzār-ı maḥabbetde güzel güller açılsa
- 3 Bend-i girih-i zūlfini çöze nazar itsek
Bāğ-ı ruḥ-ı cānānede sünbüller açılsa
- 4 Şevḳ ile çeküp sīnemüze şerḫalar açsaḳ
Şehr-i ğama varınca yeḡi yollar açılsa
- 5 Sākī şığanup destine cām alsa **Ḳabūli**
Görsek keremin yine ol aḳ kollar açılsa

363

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 'Amel-i zāyi' imiş 'ilm ü ma'ārif eyvāh
Şi'r ü inşāyile alınmaz imiş manşib u cāh
- 2 'Arz-ı ḫāl eyleme devletlülere virme şudā'
Kimse söyletme dilekci ḳoma itme ikrāh
- 3 Manşib alınmaz ile yalvarmağ ile
Mermere süzen ile ḳazmağa ḳaşd eyleme çāh
- 4 Zer ki bir kār-güzār ehl-i kemāl āfetdür
Bitürür maşlaḫatuḡ bī-meded-i mīr ü sipāh
- 5 Manşibuḡ bir yolu vardur gel o yoldan varılır
Varma yolsuzluḳ idüp dest-i tehī ey güm-rāh

364

362 İM 118a-118b; BM 75a; SB 92a (SB'de sadece son beyit vardır).

363 İM 118b; BM 75a.

3 İlk mısradaki vezin bozuktur.

364 İM 118b; BM 75a.

[*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]

- 1 Tırūñ ne revādur k'idesin cāna havāle
Şanur mısın itdüklerūñi yanuğa qala
- 2 Mestāne baqışlarla beni eyledi meftūn
Kim dirdi senūñ qara gözūñ 'aqlumuz ala
- 3 Sākī ne turursın ele al cām-ı şabūhı
Tolsun seherī jāle ile nite ki lāle
- 4 Tīgūñ beni ađlatmađ ile yanuğa geçdi
El üzre tutulsa nola sa'y eyledi māla
- 5 Terk eylesün a'dāyile da'vāyı **Qabūli**
Biz cānib-i haşmı idelüm Haqqa havāle

365

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]

- 1 Devlet ü iqbāl ise günden güne idbārda
Tāli' ise nā-müsā'id 'ömr ise ref'tārda
- 2 Devr ise pür-cevr ü hāl-i 'ālem ise bī-sebāt
Çarh ise gaddār u mihr ü raħm ise yoğ yārda
- 3 Qalb ise pür-inqılāb u hātır ise bī-qarār
Rāhat ise yoğ bedende cism ise āzārda
- 4 Götürilmiş çehre-i ādāb-ı ādemden hicāb
Rūy-ı merdüm mā-verā-yı perde-i pindārda
- 5 Naqd-i ömrūñ yođ yire dünyā için harc eyleme
Ey **Qabūli** çođ kişi aldandı bu bāzārda

366

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Tutaruz sīnemüz ol tır-i figenden gelene
Dönmezüz her ne ise turmuşuz andan gelene
- 2 Geh cefā tiri gelür gāh melāmet sengi
Rāzıyuz her ne gelürse girü andan gelene

---

1 tırūñ: tīgūñ İM
365 İM 119a; BM 75a-75b.
366 İM 119a; BM 75b.

- 3 Hâṭ-ı müşğınüñ adın aṇma ḥaṭâbîn olana
Çın-i zülfün ḥaberin şorma Ḥotenden gelene
- 4 Ḥasret-i la'lün ile dīde 'aḳıḳe döndi
Böyle reng olmadı ey ḥ'ace Yemenden gelene
- 5 Şaḥn-ı gülşende **Ḳabūlī** gibi ey serv ṭurup
Vaşf-ı ḥaṭṭuñ iderüz seyr-i çemenden gelene

367

[*mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün*]

- 1 Neler vardur başında od yanar tâc-ı zer altında
Nice serler ġarīb olmuşdur ey dil efsar altında
- 2 Gözüñ yanında ḥālün kaşlaruñ miḥrâbına karşı
İmâm-ı Ka'bedür gūyâ oturmuş minber altında
- 3 Mesîḥāsâ leb-i cân-baḥşı eyler mürdeler iḥyâ
Otursa niçeler yokdur nazîri gökler altında
- 4 Nihân olsa 'aceb mi sīnede genc-i ġam-ı 'ışkuñ
Nihâyetsüz yatur gencīneler çokdur yer altında
- 5 Semend-i ṭab'uma hem-ser geçer yokdur bu meydānda
Ḳabūlī raḥş-ı Düldüldür şanasın Ḥayder altında

368

Bİ-NUḲAT

[*mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün*]

- 1 Dil alsa gördüğüñ demde dil-ārâda kemâl olsa
Murâduñ aṇlasa 'âlemde dil-dâr ehl-i ḥâl olsa
- 2 'Adū kām almasa rām olmasa 'âlemde her güle
Aṇa sevmek sevimlik mā-ḥaşal emr-i muḥâl olsa

367 İM 119a-119b; BM 75b.

368 İM 119b; BM 75b, 78a; SB 92b-93a; İÜ 99b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 87a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 875, 83b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 3128, 16a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4468, 134a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 4861, 30b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6774, 39b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. FB 481, 14b. İÜ'de gazelin üstünde "ḲABŪLÎ" başlığı vardır. Bu gazel; daha önce İsmail Hikmet Ertaylan tarafından, *Külliyat-ı Divan-ı Kabulî* de, Fatih devrinde yaşamış olan Kabūlî'nin divanında olmadığı belirtilerek ve "kayd-ı ihtiyat ile" yayınlanmıştır. Bk. Ertaylan, age., s. 26-27.

- 3 Elünje lāleāsā kāse alsañ gülle germ olsañ
Müdüāmī al görsek gül gül olsañ elünj al olsa
- 4 Kemāl-i ‘ilm ile ma‘lüm-ı ‘ālem olsañ el-ḥāşıl
Dilā ehl-i kemāl olsañ kelāmuñda me‘āl olsa
- 5 **Ḳabūli** māh-rūlarda vişāle va‘de olmasa
Dem-i vaşl-ı dil-ārā her dem ü her māh u sāl olsa

369

[*mef‘ülü mefā‘lū mefā‘lū fe‘ülün*]

- 1 Gel meclis-i ḥāş idelüm ağıyārı getürme
Gel gül gibi tenhā olalum ḥārı getürme
- 2 Ol gözleri mestünj ḥaberin ‘aqla tıyurma
Mestānelerünj bezmine huşyārı getürme
- 3 Dünyā ḡamını añma kemāl ehline ey dil
Pākān-ı şafā öñüne murdārı getürme
- 4 Fikr-i leb-i la‘lünj idene ḥaṭṭuñı añma
Mey-ḥārelerünj yanına esrārı getürme
- 5 Vaşf itme bize ḥançer-i dil-dārı **Ḳabūli**
‘Āşıqlar arasında dil-āzārı getürme

370

[*mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün*]

- 1 Sözüñ üstine söz yoḡ düşmen-i bed-ḥ‘āhdan ḡorḡma
Ṭarīḡuñ ḡurdı sensin ḡile-i rübāhdan ḡorḡma
- 2 Ṭarīḡın añlayan yol gözleyen rindāna nāzır ol
Reh-i ādābdan ḡāric olan güm-rāhdan ḡorḡma
- 3 Nuḡūd-ı himmeti erbāb-ı istiḡkākā ḡarf eyle
‘Aṭādan ḡaçma bir ḡaç himmeti kütāhdan ḡorḡma
- 4 Vücūdı i‘tibārī olana çoḡ i‘tibār itme
Sürür-ı naşba ḡırre olma ‘azl-i cāhdan ḡorḡma

- 5 **Ḳabūli** müstemendüñ behremend eyle tarîḳinden
Tarîḳ ehline yol vir merdüm-i bî-râhdan ḳorḳma

371

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 İhsâna maẓharuz naẓar-ı iltifât ile
Manzûr-ı 'ayn-ı 'âḫîfetüz her cihât ile
- 2 Bir manşıb-ı şerîf idi küyuñ gedâlığı
Tevcîh olındı ol bize ḳayd-ı ḫayât ile
- 3 Ḥazẓ itdi bî-berâtuñ alanlar menâşıbın
Benzer ki şimdi çıḳdılar anlar berât ile
- 4 Dil şoḳma kimse ağzına çün ḫâme-i devât
Olmaz muḳayyed ehl-i ḫired ḫurdevât ile
- 5 Geçdi **Ḳabūli** küşte-i şemşîr-i 'ıışḳ olup
Kim virdi anı zümre-i maḳtûle ḳat ile

372

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]

- 1 Velvele şaldı şadâ-yı suḫanum âfâḳa
Çıḳdı âvâze-i nazmum felek-i nüh-ḫâḳa
- 2 Zannum oldur ki temâşâ için anı yir yir
Her melek ḫâḳ-ı felekden çıḳa bir bir baḳa
- 3 Baḫr-i ḫayretde dağı muttaşıl engin çekerüz
Düşeli keşti-i dil 'âlem-i istiğrâḳa
- 4 Ey gönül kendünji alçaḳ tutagör kim saña
Şâyed ol serv-ḳadün şü gibi gönli aḳa
- 5 Ey **Ḳabūli** baña meyl eylemez ol yâr dime
Ḥüblar gâyet ile mâyil olur 'uşşâḳa

373

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

371 İM 120a; BM 78a; SB 107a.

372 İM 120a-120b; BM 78a-78b.

373 İM 120b; BM 78b.

- 1 Ziyān olmaz çekersen tığüñi Tebrîziyān üzre
Şu‘a-i tığüñ āzer şalsun Āzerbāycān üzre
- 2 Yiridür bulsa her yirde revācın sil‘at-ı İslām
Metā‘-ı düşmen-i dīne ziyān oldı ziyān üzre
- 3 Teberrādan müberrā vü tevellā üzredür ‘ālem
Gürūh-ı rāfîzīden ħarf atar yođ sünniyān üzre
- 4 İkilik aradan gitdi memālik birliğe yitdi
Yiter bir pādşāhuñ sāyesi iki cihān üzre
- 5 Yükin tıtsun bulursa bācın alsun düşmen-i bed-ħ^vāh
Çekilsün şarğ u ğarbuñ kārbānı kārbān üzre
- 6 Kenār-ı bām-ı kaşr-ı kağrüne irişmez engüşti
Meh-i nev pāye-ber-pāye çıkarsa nerdübān üzre
- 7 Cidār üzre görünsün tōbveş tāvus gibi başı
Cüdā kıl kellesin tığ ile ħaşmuñ dik sinān üzre
- 8 ‘Adū-yı bed-gümānuñ aldılar mülkini destinden
Yağın irişdi ser-‘asker dağı ol bed-gümān üzre
- 9 **Ķabūli** ğāziyān-ı Rūm olan şīrāne deprensün
Hücūm u ħamle kılısun gürgāsā Ķoc Ķapan üzre

374

[*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]

- 1 Vār iken ‘āşıkuñ ikrārı günahkārlığa
Yārine dir mi Ķabūl eyle beni yārlığa
- 2 Dehenüñden umaruz kim kıla bir buse naşib
Ol ki yoğdan getirüpdür bizi bu varlığa
- 3 Ķalka-i tırra-i dil-dāra tōlaşma zinhār
İhtirāz eyle güzār itme dilā mārlığa
- 4 Sīm-i eşküm dökilür yār şafā kesb eyler
Ķanda māl olsa çıkar bir ucı ħünkārlığa
- 5 Didüm ey meh bize bir buse dağı luğ eyle
Didi ‘āşık ne virürler bu tāmā‘kārlığa

- 6 Nağd-i cān ile **Ḳabūlī** ele girmez ğam-ı yār
Aldanur ıfl-ı dili şalma bu bāzārılığa

375

[*mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün*]

- 1 Ḥār-ı ğamuñla ey gül dil murğı zār böyle
Her yirde ḥār elinden her murğ-zār böyle
- 2 Yār-ı dürüg-va'de kılmaz qarār 'ahde
'Ahd öyle yār öyle qavl ü qarār böyle
- 3 Kār itdi cism-i zāra nār-ı maḥabbet-i yār
Cism-i nizār böyle yār öyle kār böyle
- 4 Ben mūra mār-ı zülfün nār itdi nūr-ı 'ışkı
Mūr öyle mār böyle nūr öyle nār böyle
- 5 Tıtdı cihānı gerçi feryāduñ ey **Ḳabūlī**
Bir sen degülsin ancağ inler hezār böyle

376

[*mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün*]

- 1 Bir sen degülsin ey dil giryān u zār böyle
Her-cāyi yār elinden her bir diyār böyle
- 2 Ol yār-ı bī-vefādan yoğ çāre derd-i 'ışka
Derd öyle çāre böyle 'ışk öyle yār böyle
- 3 Bir cevher idi göñlüm bir şehr-yāra düşdi
Bir şehr-yāra düşmez bir yādgar böyle
- 4 Şaḥn-ı şafā-yı gülşen bāğ-ı bihişt olurdu
Ḳalaydı bir qarāra faşl-ı bahār böyle
- 5 Tūfān-ı eşk-i çeşmün ğarq-āb ider cihānı
Ağlarsañ ey **Ḳabūlī** leyl ü nehār böyle

375 İM 121a; BM 79a; SB 93a-93b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 111a.

1 ḥār-ı: ḥāl-i SB / ey gül: gel ey İM, BM.

2 yār öyle: yār böyle SB.

3 nār-ı: bār-ı İM, BM // yār öyle kār böyle: kār böyle yār böyle SB.

376 İM 121a-121b; BM 79a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 111a.

377

- [*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün*]
- 1 Kulağ tutma kelâm-ı ehl-i hūşa
Cevâhir de olursa alma gūşa
- 2 Şuverden sâde kııl mir'ât-ı kalbi
Ki merd-i sâde-dil baqmaz nuqūşa
- 3 Lebünj cāmıyla bir kez hem-dem olan
Olar reşk eylemez nūş-ı unūşa
- 4 Egerçi yügrişür āb-ı sirişküm
Tıfildur dahı yüz yumaz yumuşa
- 5 **Qabūli** yārdan ayrılmak olmaz
Olursa bāri öpüşe koçuşa

378

- [*mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün*]
- 1 Yār için imiş hep bu kadar tırma oturma
Şimden girü ey serv-i çemen tırma oturma
- 2 Utandığı yiter güle ol gönça-dehenden
Ey bād-ı şabā sen de varup yüzine urma
- 3 Ben gel disem ağıyār ile bezme oturursın
Gel ben kuluğa cevri ü cefā idüp oturma
- 4 Bülbül didüğüñ bildüğüñüz kuşdur ezelden
Ey ruhları gül anı bize katı uçurma
- 5 Şayd itmege ol gözleri şeh-bāzı **Qabūli**
Murğ-ı dili virdüm kafes-i tenden uçurma

379

---

377 İM 121b; BM 79a.

5 ayrılmak: ayrılık İM.

378 İM 121b; BM 79a-79b; SB 105b-106a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 118b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6774, 37a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. Ceb 319, 134a-134b.

2 varup: gelüp SB.

3 SB'de 4. sıradadır.

4 SB'de 3. sıradadır.

379 İM 122a; BM 79b.

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Bezme şüfî varamaz yok aña destür orada
Bir 'aceb yirdür o kim mest ola mestür orada
- 2 Leb-i cānānenün evşāfını yanlış oğuma
Çanda bir ehline kim irişesin şor orada
- 3 Fenn-i cevr ü sitemi gāyetine irgürdün
Āyet-i mihr ü vefāyı oğuma şur orada
- 4 Urma dem sırr-ı *ene'l-Ĥağ*dan eger 'ārif isen
Ĥağ bilür hayli kuşūr eyledi Mansūr orada
- 5 Ey **Çabūli** saña mescidde bulunmaz ise cāy
Yürü var mey-kede şadrına geç otur orada

380

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 Şad-pāre oldı sīne gider şağın araya
Ey kaşları kemānum oğun atma paraya
- 2 Çadd-i bülend-i dil-bere beñzer diyü diyü
Vāfir tolaşdı şurdu mü'ezzin menāreye
- 3 Pür-yāre kıldı yüregümüz yara yara yār
Kim dir dili ki yara ile yāre yaraya
- 4 Sen māh ile barışmadı diyü sitāremüz
Sögdüm bu gice şubha dek ey meh sitāreye
- 5 Derd-i firāka çāre hemān vaşl-ı yār imiş
Sen de **Çabūli** şurma meded eyle çāreye

381

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Sen ki şāhā idesin kaşd-ı iķāmet ol eve
Devlet ol cānibe yüz şuta sa'ādet ol eve
- 2 Baş kaldursañ eger bāliš-i zer-kāruñdan

4 Ene'l-Ĥağ; "Ben Hakk'ım" anlamında, Hallāc-ı Mansūr tarafından söylenen ve öldürülmesine sebep olan söz. Onay, age, s. 283. / bilür: budur BM.

380 İM 122a; BM 79b.

381 İM 122a-122b; BM 79b-80a.

2 İlk mısraın vezne uyması için "baş" kelimesindeki "a" sesinin uzun okunması gerekmektedir.

- Gün gibi t̄ali‘ olur nūr-ı hidāyet ol eve
- 3 Şeref-i hāk-i kademünle müşerref oldu
Cānib-i Hākdan olur luṭf u ‘ināyet ol eve
- 4 Sen ki bir hāneye bir kerre güzār eylesesin
Devlet iḳbāl ide tā-rūz-ı kıyāmet ol eve
- 5 Beyt-i şîrüm gibi olmazdı **Ḳabūli** ma‘mūr
Ṭolmasa beyt-i ‘ömür gibi ‘adālet ol eve

382

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

- 1 Dil virüp şem‘-i ruḥ-ı cānāna
Aḡlalyalum yine yana yana
- 2 Yalnız biz degülüz bāde-perest
Bir nice kimse şerīküz ḳana
- 3 Bizi kim dirdi ki mecnūn olavuz
Yazalar adumuzı dīvāne
- 4 Yüregüm yaraladı yār yine
Dimedük hicr-i ḡamı yārāna
- 5 Ḳul olan sen ḳadi āzāda şehā
Ser-fürü eyleye mi sulṭāna
- 6 Şūfi mey içmege peymān itmiş
Ṭura mı dönmeye mi peymāne
- 7 Uydurur zāhirini bāṭımına
Bī-riyā ḡüşesidür mey-hāne
- 8 Gül gibi virme girībānı ile
İlmeye hār-ı belā dāmāne
- 9 Ey **Ḳabūli** nazar itmiş saḡa pīr
Kelimātuḡ ḳatı dervīşāne

383

382 İM 122b-123a; BM 80a.

4 dimedük: döymedük BM / ḡamı: ḡam-ı BM.

8 ilmeye: irmeye BM.

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Murgân-ı murğzâr ki merğüle-senc ola
Şahñ-ı çemen mişâl-i serây-ı sipenc ola
- 2 Şağ ola bir kişi de ele sâgar almaya
Her ne içerse içine renc ü firenc ola
- 3 Sulţân-ı mülk-i hüsn ü melâhat odur k'anuñ
Hürşid ile şu'â-ı ruñı pençe penc ola
- 4 Âkil ki degme kayd ile dil-beste olmaya
Lâ-büd esir-i silsile-i pür-şikenc ola
- 5 Âhir harâb olur yıkılır hâne-i dili
Anuñ ki ey **Kabûli** ruñ-ı yâri genc ola

384

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 'Âşık odur ki dîdeleri tolu âb ola
Bâğ-ı belâda kıdd-i dü-tâsı tolab ola
- 2 'İşk ehli ol durur ki gam u derd ü miñneti
Naqd-i metâ'-ı h'âce gibi bî-hisâb ola
- 3 'Âşık ki anda zerre kadar süz u tâb ola
Hâk-i vücudı zerre ise âftâb ola
- 4 Çâk eylesem 'aceb mi çeküp câme-i teni
Havfum budur ki çehre-i câna hicâb ola
- 5 Kâmil olur mı 'ışkı anuñ kim şehâ anuñ
Baş-ı mañabbet içre su'al ü cevâb ola
- 6 Hün-âbe-i cigerle tolu sîh-i her müje
Tennür-ı sînede kızarup şiş kebâb ola
- 7 Bir noktadır **Kabûli** mütün-ı fünün-ı 'ışk
Tahtır olursa her varağı bir kitâb ola

385

383 İM 123a; BM 80a, İÜ 92a. İÜ'de gazelin üstünde "KABÜLİ" başlığı vardır.

2 renc ü: renc-i İÜ.

384 İM 123a; BM 80b.

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
- 1 Menzilün mäh-ı şıyāmāsā şeref-encām ola
Her giceğ kıadr u berāt u her gününğ bayrām ola
- 2 Şeh-süvār-ı 'arşagāh-ı 'adl ü dād olduķca sen
Raşş-ı himmet zīr-i rān u esb-i devlet rām ola
- 3 Nāmdār-ı 'ālem olduķca sen ey Rüstem-vaķar
Lenduhā-yı düşmen-i bed 'ākıbet bed-nām ola
- 4 Gün gibi fetħ eyledikce şarkı berķ-i tıgıle
Düşmen-i dīnünğ ğamām-ı ğamla şarkı şām ola
- 5 Sen ser-i a'dāyı toğrulduķca mānend-i elif
Korķusından hey'et-i dāl-i vücudı lām ola
- 6 Behremend eyler muħaşşıl nā-ümİd itmez seni
Bā-ħuşuş ihsāna ahdi luţfa va'di tām ola
- 7 Luţf umılmaz mı **Kabūli** böyle 'ālī-şāndan
Gül gibi eyyām ola böyle güzel bayrām ola

386

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
- 1 Şāh-bāz-ı tab'ı şaldum ħūblar ālāyına
Umarın aralarından bir şikār ala yine
- 2 Ğamze-i ħūn-rız ile yoķ yire kıanum dökmege
Göz kıarardursın ola mı ey gözi ala yine
- 3 Ārzū-yı dāne-i ħālünğle ey meh kūyuņa
Süzilüp gökden kebūterveş niçe ālāy ine
- 4 Çıkmaz ālām-ı ħaţuñ efgārı ğār-ı sīneden
Mürdur girmiş yatur gūyā ki bir ālāy ine

385 İM 123b; BM 80b.

386 SB 93a, İÜ 99b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 50b. Bu gazel, İÜ'den hareketle ve bazı okuma farklarıyla, daha önce İskender Pala tarafından yayınlanmıştır. bk. Pala, adı geçen bildiri, s. 200.

1 umarın: umaram SB.

2 kıarardursın ola mı ey gözi: kıarardurşan nola ey gözleri İÜ.

3 - SB.

4 mürdur: mürdan SB / ki bir: niçe SB.

- 5 Āl tūḫīdür dehānuḡ şehd ü şekker leblerün
Āl ile söylet anı cānā ele al āyine
- 6 Dirhem ü dīnār ile girmez metā'-ı vaşl ele
Tek **Ḳabūlī** naḡd-i cānum vireyin ala yine

387

[*mef'ūlü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 Sünbül nedür ki zülf-i semen-şāña beñzeye
Mümkin midür ki serv-i semen saña beñzeye
- 2 Meh kim bu deḡlü zīnet ü zīb aña fer virür
Ḳābil midür ki ḡal'at-ı zībāña beñzeye
- 3 Naḡl-i ruḡab ki lezzet-i bāl aña beñzemez
Ḥāşā ki naḡl-i ḡāmet-i bālāña beñzeye
- 4 Sīmāña beñzeyemez iken ḡurş-ı āftāb
Lāyık mıdur ki külçe-i sīm aña beñzeye
- 5 Ḥaḡḡā **Ḳabūlī** ḡalb-i şekībāña āferin
Gördün mi hiç bir ehl-i şekīb aña beñzeye

388

[*mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün*]

- 1 Dilā ol sevdigün dil-ber ne sinde
Güzellik tazelik terlik nesinde
- 2 Nesin sevdün be şūfī bu cihānuḡ
'Aceb bilsem senün ḡöñlün nesinde
- 3 Ne diş ḡaldı aşınmaduḡ ne tırnaḡ
Ne sümde ḡūta ḡuvvet var ne sinde
- 4 Naḡar ḡıl semm-i süzenden cihāna
Ne Hinde 'azm [ü] cezm eyle ne Sinde
- 5 **Ḳabūlī** fāriḡ ol tül-i emelden
Saña ne bunda rāḡat var ne sinde

6 tek: ey SB / vireyin: vireyüm SB.

387 SB 92a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 112b.

388 SB 92b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 116b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1826, 248a.

389

[*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün*]

- 1 Bahâr irdi icâzet 'İş[e] nûşa
Otursun gonca-lebler gûşe gûşe
- 2 Güzeller esb-i nâza nâzükâne
Süvâr olup gelürler қоşa қоша
- 3 El urma halka-i tesbîhe şüfî
Ne hâlet-bağş olur ser-қоша hûşe
- 4 Gelür seyl-âb-ı eşküm taşа taşа
Aқar cüy-ı sirişküm қоша қоша
- 5 Zen-i dünyâ tolu bir câma beңzer
Nazar kıлма **Қabûli** boşa boşa

390

[*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün*]

- 1 Ezhâra olup peyk-i şitâbende benefşe
Düşında yatur şâha geçer bende benefşe
- 2 Çevgânın alup destine oynamağa çıkmış
Turur bir iki top ile meydânda benefşe
- 3 Üftâde geçermiş haţuна boynı urılsun
Rİş-i çemene kıldı biraz hânde benefşe
- 4 Görmüş haţ-ı dil-dârı nişâr eylemek ister
'Anberle gülâbın idüp âkende benefşe
- 5 Almaz haţ-ı yâre göre bir pula **Қabûli**
Kendüyi ile şatmasun igen de benefşe

HARF-İ YÂ

391

389 İÜ 95b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 38b, 114a (iki defa yazılmış). İÜ'de gazelin üstünde "ҚABÛLİ-İ ÜSTÂD" başlığı vardır.

1 'İş[e]: 'İş ü İÜ. Kafiyenin diğer beyitlerle uyum sağlaması bakımından kelime "İşe" biçiminde olmalıdır.

390 SB 107a.

391 İM 123b; BM 80b.

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Elden düşürme sāğarı pîr-i muğān gibi
Şāhum şikāruñ elde gerekdür çoğān gibi
- 2 Bir post besdür ādem olana enārveş
Geyme libās-ı şıķleti ķat ķat şoğān gibi
- 3 Merd ol durur ki düşmen-i rübāh-ı hīleye
‘Arz-ı mehābet eyleye şîr-i ķağān gibi
- 4 Nemdür gözüm yaşı yire geçsün neme yarar
Feryāduma deminde yitişmez fiğān gibi
- 5 Hārdal ķadar bulunmaya hāk-i vücūdumuz
Cem'iyyetüñ **Ķabūli** şoñı tartağān gibi

392

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Başdum ‘adūyı himmet ile pehlevān gibi
Hāşmı ķanadum altına aldum çoğān gibi
- 2 Furşat düşerse yire getür hāşmuñ arķasın
Virme amān aña felek-i bî-amān gibi
- 3 A‘dāya bād-ı dey gibi toķın ki bir zamān
Ķarşuñda ditreye tura berg-i hāzān gibi
- 4 Heybet gerekdür erde ki her yerde göstere
Rübāh-ı hāşma kendüyi şîr-i jiyān gibi
- 5 ‘Ālem özin bilen ķişiye üzün eylemez
Yaşşıya yaşşı dehr yamāna yamān gibi
- 6 Şāf ol **Ķabūli** şāf-dile mālîk olanı
Ķimse mükedder idemez āb-ı revān gibi

393

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Ol abdāluğ ki zîr-i penbede pür-dāğdur ķolı
İle yoķ ihtiyācı elde vāfir aķçesi pulı

- 2   Tārīķ-ı ‘ıřķı řūfı vaz’-ı nā-ma‘ķıldür dirmış
O nā-ma‘ķül sōyler ehl-i dil bilmez mi ma‘ķūli
- 3   Elüĝ boş olmasun řūfı hemān ayaĝı devr itdür
Getür sāĝar dibi olsun yiter lāzım degül toli
- 4   Ķul oĝlı bir efendi gördüm ey dil ķol tolaşurken
Umarum kim şeb-i vuşlatda yanuma aĝa ķolı
- 5   Beni bülbul gibi gūyā ider gülzār-ı ‘ālemde
Ķabūli gül-ruĥān-ı gülřen-ābād-ı Geliboli

394

[*mef’ūlü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün*]

- 1   Aldı görünce gönlümi bir ĥüb Ĥayderī
şabr u ķarārüm eyledi başş Ķalenderī
- 2   Uĝratdı Kerbelā-yı belāya bürehne-pā
Deşt-i ĝama düşürdi beni ķıldı serserī
- 3   Ol řūĥ müntehā-ķad ü küçük-dehāndur
Terk itdüren cihānda beni efser ü seri
- 4   Abdāl-ı pīr-i ‘ıřķ olana cāme bārdur
Dervīř-i pāk odur ki ola bārdan berī
- 5   Bir küçegüĝ **Ķabūli** ĝamın ķıldı iĥtiyār
Himmet zamānidur aĝa ey Rüm erenleri

395

[*mef’ūlü mefā’ilü mefā’ilü fe’ülün*]

- 1   Ĥıřm eyleyüben ķařı kemānını o ķurdı
Tīr-i müjeden ķalbümüze nice oķ urdı
- 2   Gerçi o şeh itmişdi cefā fennini tekmīl
Ĝāhıce hele bāb-ı vefādan da oķurdı

2 nā-ma‘ķıldür: nā-maķbüldür İM.

394 İM 124a-124b; BM 81a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mīl Yz. FB 533, 52a.

395 İM 124b; BM 81a; SB 94b-95a; Mecmu’a-i Eş’âr, 06 Mīl Yz. FB 533, 138b.

1 Ĥıřm eyleyüben ķařı kemānını o ķurdı: Ĥıřm ile çatup ķařlarının yayın o ķurdı İM, BM // ķalbümüze: yüregüme İM, BM / nice: yine SB.

2 - BM / Gerçi o şeh itmişdi cefā fennini tekmīl: Gerçi ķatı kāmīl idi ol fenn-i cefāda İM // ĝāhıce hele: ammā ki geĥi İM.

- 3 Destinden uçursaydı ger ol kebk-i hırāmān
Bir naķışla Şeh-bāz-ı dili yine oķurdı
- 4 Yabanda ķoma ķoynuņa al ķörpe ķuzıdur
Dendān-ı raķıb-i sege uğratma o ķurdı
- 5 Tırine **Ķabūllı**yi niŐān eylemek iķün
ĤıŐm eyleyüben ķaŐı kemānını o ķurdı

396

[*fe'ılātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Seyr iden kūyuņı cinānı ķodı
Seni gören iki cihānı ķodı
- 2 'Ārif-i cān imiş bilen lebüņi
Cāna cān ķatdı la'lüņ anı ķodı
- 3 Geçdi serden yoluņda 'ıŐķ ehli
Cānı terk itdi hānümānı ķodı
- 4 Ehl-i sūz olmayanda 'ıŐķ olmaz
'ıŐķ olan nār-ı imtiḥānı ķodı
- 5 VaŐl ister **Ķabūli**-i Őeydā
Neylesün va'deņe ityānı ķodı

397

[*mef'ūlü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün*]

- 1 Yār olmayıcaķ bezmde ey muḥrib ü sākı
Cām-ı 'araķı bāda virür nāy-ı 'İrākı
- 2 Mey bir leb-i Őırın ile nūŐ olmadıęıyķün
Zevķ ehline ḥoŐ gelmedi telḥ itdi mezākı
- 3 Sıneņde yakı yakmaę ile ey dil-i mecrūḥ
Pehlū-yı nięār ola mı dirsın saņa bākı

3 : VaḥŐillük idüp gelmez idi oķuya ammā/Şeh-bāz-ı dili 'aŐıķ yazıda oķurdı İM, BM (ikinci mısradada vezin bozuktur) / Beyit SB'de 4. sıradadır.

4 : Bir tāze yitiŐmiŐçe güzel ķörpe ķuzıdur/Ķoynuma 'aceb alı bile mi ki o ķurdı SB / Bu beyit SB'de 3. sıradadır.

5 ĤıŐm eyleyüben ķaŐı kemānını o ķurdı: ĤıŐm ile çatup ķaŐlarınını yayın o ķurdı İM, BM.

396 İM 124b-125a; BM 81a-81b.

397 İM 125a; BM 81b.

1 olmayıcaķ: uymayıcaķ BM.

- 4 Hāk-i tene kılmadı vefā Nıl-i mizācuñ
Dil mihr-i ruḥuñ şevkı ile düşdi şerākı(?)
- 5 Bir tāze cüvān ile geçür bākı-i ‘ömrüñ
Cehd eyle **Ƙabūlī** süresin devlet-i bākı

398

[*mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün*]

- 1 Bir nev-cüvāna ‘aşık-ı nālān olam gibi
Bir pādşāha bende-i fermān olam gibi
- 2 Bir bārgāh-ı ‘izzete mensüb olup yine
Bir āstān-ı devlete derbān olam gibi
- 3 Ser-geşte-i hevā-yı ser-i zülf-i yār olup
Āşüfte-ḫāl ü zār u perişān olam gibi
- 4 Mānend-i güy ‘arşageh-i kūy-ı yārda
Çevgān-ı zülf-i yār ile ğaltān olam gibi
- 5 Ālūde-i ğubār-ı reh-i kūy-ı ‘ışk olup
Seyr-i ğubār-ı ḫaṭṭ ile ḫayrān olam gibi
- 6 Keyfiyyet-i şarāb-ı ğam-ı ‘ışkdan geçüp
Meydān-ı ğamda ḫāk ile yeksān olam gibi
- 7 Şöhret bulalı ‘ışk ile nāmum **Ƙabūliyā**
Sultān-ı ‘aşıkān-ı cüvānān olam gibi

399

[*mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün*]

- 1 Ƙur’ānı yanlış oқuma ḫıfz eyle āyeti
Ey ḫ’āce büzme ağızuñı bozma kırā’ati
- 2 Yirlü yirince güdemez üstādı olmayan
Güçdür kırā’at ğaneminüñ ri’āyeti
- 3 Taḫrīf idüp ḫurūfi çeküp bozma maḫreci
Tağyır-i aşl ..... ruvātuñ ‘ibāreti

398 İM 125a; BM 81b.

2 olup: olam BM.

399 İM 125b; BM 81b-82a.

- 4 İldür bu ilüñ öñüne geçmiş kimesne yok
Uyurma halkı kendüñe terk it imāmeti
- 5 Kavlı-i eşah ile ‘amel it ihtilāfi ço
Kur’ānuñ ihtilāfi degüldür rivāyeti
- 6 Bu hafş u bu keşir diyü düşme kegrete
Nāfi‘ olan da saña bu anla hikāyeti
- 7 ‘Aqla şıgar mı mu‘ciz-i nazm-ı kelām-ı Hıak
Bozmaz mı kavlı-i ehl-i dirāyet dirāyeti
- 8 Cānı cenāb-ı hazrete irgür **Kabūliyā**
‘Aynıyla yine issine tapşur emāneti

400

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Ol kaşı yānuñ yürekde kaldı peykān pāresi
Nice peykān pāresi dil vuşlası cān pāresi
- 2 Māh-ı nev şanmañ ufuğda egilürken pīr-i çarh
Dāmenine düşdi koynından biraz nān pāresi
- 3 ‘İd-i ağ hā-yı vişālünge fedā kıldum seri
Hep maħalleñ itlerine degdi qurbān pāresi
- 4 Tār-ı zülfünle saçun dārına ber-dār it dili
Çok mıdur cānā aña bir pāre urgān pāresi
- 5 Yār itin görseñ **Kabūli** dāğını pür-hün idüp
‘Arz ider bir nāñ ile bir pāre biryān pāresi

401

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Yāruñı görmek dilersen terk idersin varuñı
Vāruñı terk itmeyince göremezsın yāruñı
- 2 Meclis-i aħbābı pür-şevk eyle nār-ı ‘ışk ile

3 İkinci mısradā, iki nüshada da bir miktar boşluk vardır. Bu şekliyle vezin de çıkmamaktadır.

400 İM 125b-126a; BM 82a.

1 pāresi: yāresi BM (üçü de).

401 İM 126a; BM 82a.

- Şem‘-i cem‘-i ehl-i sūz ol nūr-ı maḥz it nāruḡı
- 3 ‘Ārdan ‘ārī olanlardur bulanlar nām u neng
Nāmdār-ı ‘ālem ol terk eyle nām u ‘āruḡı
- 4 Naḡd-i cān şarf it metā‘-ı vuşlat-ı cānān için
Rāḡıb ol fevt itme germ-ā-germ iken bāzāruḡı
- 5 Mazḡhar-ı āşār-ı ‘ışķ olduḡ **Ḳabūlī** aç gözün
Gün gibi İşār idersin vaḡtidür āşāruḡı

402

- [mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]*
- 1 Şeh-i ‘ālem-penāhuḡ bende-i maḡbūl ü sırdāşı
Aḡalar içre ḡāyet zāt-ı ‘ālīdür odabaşı
- 2 Nola bir ḡatre iḡsān eylesen deryā-yı cūduḡdan
Vücūduḡdur çü evc-i himmetün ebr-i güher-pāşı
- 3 Bu sūr-ı pūr-sürür-ı pādşāhīde gülüp herkes
Revā mı ben ḡarībün aḡa deryālar gibi yaşı
- 4 Şu‘ā‘-ı pertev-i ḡurşīd-i ‘ālem gibi olursa
Sarāy-ı ḡāşa yol virme araya girmesün nāşī
- 5 Cemāl-i bā-kemāl-i ḡazret-i aḡaya nāzır ol
Ḳabūlī görmek istersen kemāl-i sun‘-ı naḡḡāşı

403

- [mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]*
- 1 Bezm-i belāda iḡler isem nola ney gibi
Devrān ayāḡa şaldı beni dürd-i mey gibi
- 2 Sulṡān-ı mülk-i ‘ışķ geḡer her gedā begüm
Her dāḡı kellesinde ṡurur tāc-ı key gibi
- 3 Āfāḡı ditredürse nola āh-ı serdümüz
Ol meh bize şovuḡluḡ ider oldı dey gibi
- 4 ‘Āşıḡlıḡ ile aḡılan ölmez zamānede

---

4 cānān: dil-dār İM.

402 İM 126a; BM 82a-82b.

403 İM 126a-126b; BM 82b.

Mecnūnı gör ki zinde daħı nāmı ħay gibi

- 5 urmaz **Ķabūli** lāşe-i lā-şey' iken 'adū
Her ħanda baĶsañ ol görinür anda şey gibi

404

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]

- 1 Dilā setr eyle yārüh çün bilür yār anı yaranı
Yine ma'mūr iden dil-berdür ol vīrānı vir anı
- 2 Ne deñlü tīre vü tār ise şūfī ħāne-i ħalbüh
Mürīd-i nūr-ı 'ıŶĶ ol sen ider nūr anı nūrānı
- 3 Şorutsun şüret-i bī-cāna şüret deyr-i 'ālemdē
Ne şüret baĶlar añlarsın ola ĩmānı ey Mānı
- 4 Zimām-ı iħtiyārı Ŷimdi dest-i ħayra ħapşurdı
'Īnān-ı himmeti eylerdi irĶā ħanı ĦāĶānı
- 5 Seg-i kūyuñdan ayrılmazlar ey meh zümre-i 'uŶŶāĶ
Belı her ħanda olsa gözledür yārānı yārānı
- 6 Yoluñda terk-i ser Ķılmaz **Ķabūli** dirse kiñb eyler
'Adū-yı seg-nihāduñ ħoŶ çıĶar yalanı yalanı

405

[*mefā'ılün fe'ilātün mefā'ılün fe'ilün*]

- 1 ÇıĶarma çarĶa cefāyile her gün āhumuzı
Hele nedür bilelüm biz de bir günāhumuzı
- 2 Ħazıñ-i ħāke düşürmek revā mıdur ki Ŷehā
Sipihre hem-ser iken gūşe-i külāhumuzı
- 3 Merātib-i felegi gör ki māñ-ı nev mānend
Zamāna Ŷaff-ı ni'al itdi pıŶgāhumuzı
- 4 Ķam-ı vefāyile neŶv ü nemā bula dir idük
Ne çāre bitmedi farż idelüm giyāhumuzı
- 5 Recāyı Ķať idelüm rüz-ı vaŶl-ı dil-berden

404 İM 126b; BM 82b.

405 İM 126b-127a; BM 82b.

5 recāyı: recā-yı İM, BM.

Ḳabūli biz bilürüz ṭāli‘-i siyāhumuzı

406

[*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1 Çāk itmeyen ḳabā-yı bügānuḡ yaḳāsını
İki yaḳada nice görür meh-liḳāsını
- 2 Dīdār-ı yār kim hücüb-i mā-verādatur
‘Āşıḳ revā mıdur ki ṭuta mā-verāsını
- 3 Dermān olursa senden olur ey ṭabīb-i cān
Derdin virenden umaruz anuḡ devāsını
- 4 Olur mı iḳtizā-yı hevā ehl-i ‘ışḳdan
Tebdīl ider rızā-yı ḫabībe hevāsını
- 5 ‘Ayn-ı ‘ināyet ile nazar ḳıl **Ḳabūli**ye
Gözden bırakma şāh-ı cihānuḡ gedāsını

407

[*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]

- 1 Şīt-ı nazmuḡ gibi ṭıtdı keremuḡ āfāḳı
Mesned-i şadr-ı sa‘ādetde olasın bāḳı
- 2 Müsteḫāḳ olmayan iḫsānuḡa mazhar düşmez
Bā‘iş-i devlet olur herkese istiḫḳāḳı
- 3 Ḫüsn-i ḫulḳuḡdan umar ḫalḳ-ı cihān iḫsānı
Muḫsinüḡ mücib-i iḫsān ise ger aḫlāḳı
- 4 Bāb-ı ‘adlünge ḳadem başalı başduḳ şimdi
Daḳḳ-ı bāb eylemede bu ‘ali-i deḳḳāḳı
- 5 İntizār ile **Ḳabūli** ölüyor sultānum
Şadr-ı ‘izzetde sa‘ādetle oluḡ siz bāḳı

408

[*fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*]

406 İM 127a; BM 82b-83a.

4 rızā-yı: hevā-yı İM / hevāsını: rızāsını İM.

407 İM 127a-127b; BM 83a.

408 İM 127b; BM 83a.

- 1 Hākden ref'e mecāl olmadı bu hāk-i deri
Zāhir olmadı nesīm-i himemüñ bir eşeri
- 2 Qand-i luṭfuñ umaraq ağıza geldi cānum
Qande gitsüñ buyuruñ bāri bir ağız haberi
- 3 Kīmyādur ger olursa nazaruñ ben hāke
Hāki altun ider erbāb-ı kemālüñ nazarı
- 4 Dilde ğam dīdede nem qanda ise hāzırumuz
Zād-ı rāh-ı sefer āmāde şehā mā-ħazarı
- 5 Yıridür mihr ü vefā eyle **Qabūli** kuluña
Yiri var pādşehüm cevr ü cefānuñ da yiri

409

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Yağduñ a nār-ı 'ışık ile tenümi
Yığduñ a seng-i ğamla meskenümi
- 2 Hāşıl olmadı mezra'-ı ömrüm
Bād-ı ħasret tağıtdı ħirmenümi
- 3 Alduñ elden o māh ile mihri
Beni mi gördüñ ey felek beni mi
- 4 Qıldı bülbül gibi beni nālān
Diñlemez mi o ğonça şivenümi
- 5 Ey **Qabūli** neler çeküp tururın
Dest-i ğamdan alınca dāmenümi

410

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Ağlar isem nola şehāb gibi
Baħtum açılmaz āftāb gibi
- 2 'Ömrüñ ise beqāsı āb üzre
Ser ise pür-hevā ħabāb gibi
- 3 Qadr-i merdüm ne deñlü 'āli ise

409 İM 127b; BM 83a (Son beyit kenardadır).

410 İM 127b-128a; BM 83b.

- Gönli alçağ gerek türâb gibi
- 4 Şaḥş-ı nâ-dâna keşf-i râz itme
Herkesle söyleme kitâb gibi
- 5 Gözle âdâb-ı ehl-i ‘irfânı
Gezme her güşede devâb gibi
- 6 Aç gözün ey gönül uyar cânun
Kılma gaflet içinde h̄‘âb gibi
- 7 Tolu âb eyle **Qabûlî** gözün
Döne döne ağan tolâb gibi

411

- [*mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün*]
- 1 Tenünde hil‘at-i şâhî başunğa tâc-ı hâkânî
Mübârek ola şâhum egnüğe teşrîf-i sulţânî
- 2 Eger maqbûl-i hâzret olmasağ gelmezdi hünkârun
İki biñ beş yüz altunı iki altunlu qaftânı
- 3 Nice altun nice zer mâha beñzer mâhdan enver
Ziyâda mât ider her birisi mihr-i dıraşşânî
- 4 Ne qaftân hil‘at-i devlet ne hil‘at hulle-i cennet
Zuhûr itdi bugün şânunğa nûr-ı fazl-ı Sübhânî
- 5 Maḥall-i tâc-ı ‘izzetsin sezâvâr-ı sa‘âdetsin
Müsellemdür saña âyîn-i şâhî tavr-ı ‘Osmânî
- 6 **Qabûlî** hâzret-i paşayıçün dâyim du‘â oldur
Qabûl-i qalb-i sulţân eylesün dâyim Hudâ anı

412

- [*mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün*]
- 1 Koyup ser-ḥadd-i ğamda kulların sulţānumuz gitdi
‘Alem gibi çekildi nâz ile cânānumuz gitdi
- 2 Nice dīvāneler dīvān iderlerdi işiginde
Bozup dīvānın ol dīvān-ı ‘ālî-şānumuz gitdi

411 İM 128a; BM 83b.

412 İM 128a-128b; BM 83b.

- 3 Bizüm ‘üvānumuz ey kaşları tuğrā senünleydi
Çü sen gitdün bizüm de kalmadı ‘üvānumuz gitdi
- 4 Mişāl-i kâleb-ı fersüde künc-i ğamda biz kalduğ
Firāka döymeyüp arduñca çıkdı cānumuz gitdi
- 5 **Ķabūli** kaldı Kāşī kāse gibi zār u ser-gerdān
Cüvān-ı kāsebāz u şāhid-i Kāşānumuz gitdi

413

- [mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün]*
- 1 Bi-ḥamdi’llah yine ol şāh-ı ‘ālī-şānumuz geldi
Sa‘ādetle sa‘ādet-ḥānesine ḥānumuz geldi
- 2 Revān olmuşdı gerçi rūḥ gibi ey dil-i mürde
Yine bir daḥı ḥaşr olduğ yirine cānumuz geldi
- 3 Niçe eyyām idi ki mübtelā-yı derd-i hicr idük
Bi-ḥamdi’llah devā-yı derdümüz dermānumuz geldi
- 4 Zevāyā-yı sarāy-ı dil ḥarāba müşrif olmuşken
Müşerref kıldı teşrif eyledi sultānumuz geldi
- 5 Ğamı şādīye tebdīl it **Ķabūli** miḥneti zevke
Sürür eyyāmıdur cānānumuz yārānumuz geldi

414

- [mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]*
- 1 Sipīhr-i sīnede kim seyr iderse dāğumuzu
Fürūğ-ı şems ü ḳamerden bilür ferāğumuzu
- 2 Gelür gider ṭolanur bezmi bir ḳadeh mey için
Raḳīb-i seg yir arar almağa ayağumuzu
- 3 Hevā-yı zülfün ile misk olalı bād-ı şabā
Mu‘aṭṭar eyledi bŷy-ı vefā dimāğumuzu
- 4 Şarāb-ı nāb ile ṭoldur ḳabāğı nüş idelüm

3 senünleydi: senünle idi İM, BM. Ancak kelime ayrı yazıldığı zaman vezin bozulmaktadır.

413 İM 128b; BM 83b-84a.

414 İM 128b-129a; BM 84a.

3 misk: müşg BM.

Zamāne hākle taldurmadın kabāgumuzu

- 5 **Ƙabūlī** āteş-i ğamda ƙo haşre dek yansun
Hüdā cihānda söyündürmesün çerāgumuzu

415

[müfte‘ilün mefā‘ilün müfte‘ilün mefā‘ilün]

- 1 Evvel ü ibtidā yekī yār yekī suhan yekī
Āhır ü intihā yekī yār yekī suhan yekī
- 2 Reh-rev ü reh-nümā yekī pīr ü pīşvā yekī
Mühtedi vü Hüdā yekī yār yekī suhan yekī
- 3 Dil-dih ü dil-rübā yekī dil-ber ü mübtelā yekī
Şāhid ü müdde‘ī yekī yār yekī suhan yekī
- 4 Mescid ü hānƙah yekī ma‘bed ü secdegeh yekī
Hāne hezār u reh yekī yār yekī suhan yekī
- 5 ‘Aƙl-ı ma‘āş [u] kül yekī āb-ı hayāt [u] mül yekī
Bülbül ü hār u gül yekī yār yekī suhan yekī
- 6 Zinde vü mürde-ten yekī pīrehan ü kefen yekī
Cān u dil ü beden yekī yār yekī suhan yekī
- 7 Mīr ü şeh ü gedā yekī çāker u pādşā yekī
Memleket ü livā yekī yār yekī suhan yekī
- 8 Āteş ü āb u mā yekī hāk-i men ü hevā yekī
Ū vü şomā vü mā yekī yār yekī suhan yekī
- 9 Guft **Ƙabūlī** dān yekī mezheb ü dīn dān yekī
Hāne vü hānedān yekī yār yekī suhan yekī

415 İM 129a; BM 84a.

1 Baş ve başlangıç birdir, sevgili birdir, söz bir.

2 Yolcu ve yol gösteren birdir, pīr ve imam bir. Hidayete eren ve erdiren birdir, sevgili birdir, söz bir.

3 müdde‘ī: müdde‘ā BM / Gönül veren ve gönül bağlayan birdir, dilber ve âşık bir. Şāhid ve iddiacı birdir, sevgili birdir, söz bir.

4 Mescid ve hankah birdir, mabed ve secdegāh bir. Ev bin(lerce) ve yol birdir, sevgili birdir, söz bir.

5 Akl-ı maaş ve akl-ı kül birdir, şarap ve āb-ı hayat bir. Bülbül, diken ve gül birdir; sevgili birdir, söz bir.

6 Canlı ve ölü tenli birdir, gömlek ve kefen bir. Can, gönül ve beden birdir; sevgili birdir, söz bir.

7 Reis, şah ve fakir birdir, köle ve padişah bir. Memleket ve liva bir, sevgili birdir, söz bir.

8 Ateş ve su birdir, benim toprağım ve havam bir. O, siz ve biz birdir, sevgili birdir, söz bir.

9 Kabūlī, mezhep ve dinin bir olduğunu; evin ve evdekilerin, sevgili ve sözün bir olduğunu bil, dedi.

416

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Kadd-i tūbānı görüp dil servden tūbā didi
Kākülün başuḡda gördi bu daḡı a'lā didi
- 2 'Āşıka cevr ü 'itāb u şiveden ḡālī degül
Didüm ey dil-ber nedür bu nāz u istiḡnā didi
- 3 Virmedün āh itmeyince buse-i la'lün didüm
Ol lebi şırın olur mı düdsız ḡalvā didi
- 4 Bāḡı ey şüfl cemāl-i yāre menḡidür didüm
Saḡa mı ḡalsun cemāl-i dil-rübā tenḡā didi
- 5 Oldı ḡaddüm lāmelif gibi dü-tā ḡamla didüm
Her ne dirseḡ şimdi saḡa kimse dimez lā didi
- 6 ḡaşlaruḡ cevr ü cefā oḡlarına yādur didüm
Ey **Ḳabūlī** yādumuz daḡı ne dirsın yā didi

417

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 O gül şeftālū-yı la'l-i lebine irmez el dirdi
Dirḡ ol naḡl-i ḡüsnün mīve-i la'lini el dirdi
- 2 'Aceb ḡünl degül mi ey kemān-ebrū tir-i ḡamzeḡ
Dil-i şeydā gibi nice ḡarfbün ḡanına girdi
- 3 Ḳoyup ta'nı idüp 'uşşāḡa meclisde eger şüfl
Mey-i gül-fām içeydi daḡı 'ālemde ne ḡam yirdi
- 4 Ruḡ-ı dil-ber gibi ḡāzır mücellādur gel ey 'āşık
ḡubār-ı ḡatḡını aḡma gider ḡalbe keder virdi
- 5 Ḳoma elden **Ḳabūlī** serv-ḡadlerle ayak seyrin
Bahār irdi yine cūlar gibi şeydā dil el virdi

418

416 İM 129a-129b; BM 84b.

417 İM129b; BM 84b.

418 İM 129b-130a, 134a; BM 84b, 87b. Bu gazel İM ve BM'de, belirtilen varaklarda ikişer defa yazılmış, İM'de ikincisinin üzerine "mükerrer" kaydı konulmuştur.

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
- 1 Döldül-i nāza süvār olduċa sulţānum 'Ali
Bu türāb olanları ĉignetme gel hānum 'Ali
- 2 Teşneyem āb-ı zülāl-i la'lüñe ģandur beni
Sāċi-i Kevşer olan ey çeşm-i mestānum 'Ali
- 3 Zü'l-feċār-ı ģamze-i hūnrız ile yoċ yirlere
Ĥayder-i kerrār-ı çeşmüñ dökmesün ģanum 'Ali
- 4 Pençe-i ģaplān-ı miĥnetden ģalāş it bendeģi
Bir 'Alilük eyle ben bīmāra arslānum 'Ali
- 5 Bī-meded ģaldum ģamuñla bir meded ģıl bendeģe
Hey meded öldüm yitiş gel şāh-ı hūbānum 'Ali
- 6 Ĥal'a-i Ĥayber gibi ģal' eyle ģalb-i düşmeni
Feth-i bāb olsun **Ĥabül** bendeģe cānum 'Ali

419

- [fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
- 1 Şād oluñ şehrüñüze bir şeh-i hūbān geldi
Müjde ey mürde-dilān cismüñüze cān geldi
- 2 Ne тұrursuz yolına naċd-i revān bezl eyleñ
Mālik-i Mışr-ı vefā Yūsuf-ı Ken'an geldi
- 3 Pāk idüñ şāĥn-ı sarāy-ı ģarem-i sīneģüzi
Seyr idüñ şehrüñüze ģonmaģa sulţān geldi
- 4 Gün gibi hūsn ile meşhūr-ı cihāndur ammā
Kimse seyr idemedi cān gibi pinhān geldi
- 5 Döndürür kāse-şıfat nüh-ģabaċ-ı gerdüñ
Kāse bāzārına bir āfet-i devrān geldi
- 6 Seyr iden gün yüzini zerre-şıfat raċş eyler
Yine raċċāş-ı cihān bir gözi fettān geldi

1 İkinci yazımlarda bu beyit şu şekildedir: Döldül-i nāza bizi ĉignetme sulţānum 'Ali/Ĥara ģolluċcuñ durur Ĥanber gibi cānum 'Ali.

2 Bu beyit, sadece ikinci yazımlarda bulunmaktadır.

419 İM 130a; BM 84b-85a.

- 7 Çeşm-i Tatarı **Ƙabūli** dili tālān itdi
Hānmān terk idelüm hānemūze hān geldi

420

[fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn]

- 1 Dāğlar tende bī-şumār oldı
Seyr-i gülzāra gel bahār oldı
- 2 Şimdi kānūn-ı sīnede ey meh
Fürkatūñ āteşi yanar oldı
- 3 Göñül āyīnesi muşayķal iken
Gerd-i haţţuñla pür-gubār oldı
- 4 Zaħm-ı seng-i cefān ile gögerüp
Şaħn-ı sīnem benefşeżār oldı
- 5 Şarşar-ı tündbād-ı āhumdan
Şabrum evrāķı tār u mār oldı
- 6 Dilde peykānı ol kaşı yānuñ
Ey **Ƙabūli** demür hişār oldı

421

[mefā‘ilūn mefā‘ilūn mefā‘ilūn mefā‘ilūn]

- 1 Nola ķolında götürürse şāħ-ı gül beş on dāğı
Berü gel sā‘id-i dil-berde daħı vardur ondağı
- 2 Saña ‘aşıķ olan dil-ħastenūñ hep bağrı yanıķdur
Derūn-ı lāle gibi yoķ durur içinde bir şağı
- 3 Kişi ey şem‘-ruħ ‘ālemde nice ķol ķanat ister
Gör e pervāneye kendü per ü bāli olur yağı
- 4 ‘Arūs-ı serve māyil olma gel ey fāħte terk it
Hevāyī dirler ol yāri gider ol başı oynadı
- 5 Görüp şalınduğın servūñ feżāda didi ķadd-i yār
Bize öykünmek istersin bire yabanuñ alçağı

420 İM 130a-130b; BM 85a; SB 94a. SB’de sadece son beyit vardır.

3 haţţuñla: ħaddūñle BM.

421 İM 130b; BM 85a.

- 6 **Ḳabūlī** lābe vü lāğ ile bir ğarrā ğazel itdün
‘Aceb ra‘nā ğazel oldı qoyalum lābe vü lāğı

422

[*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1 Mecnün ki aña tūğ u ‘alem dūd-ı āh idi
Mülk-i cüñuna pādşeh-i ğam-sipāh idi
- 2 Mecnün başında şanma dilā āşyān-ı murğ
Ol pādşāh-ı ‘ışqa yüce bārgāh idi
- 3 Mecnün-ı pā-bürehne ki abdāl-ı ‘ışk iken
Āhı duḡānı egnine şāl-ı siyāh idi
- 4 Mecnünü rāh-ı ‘ışkda güm-rāh anlamağ
Her qanda gitse rehberi ‘avn-ı İlāh idi
- 5 Mecnün **Ḳabūlī** peyk-i şeh-i ‘ışk-ı yār iken
Farqında tāb-ı āteş-i ğam zer külāh idi

423

[*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

- 1 Sevdüm görünce bir şanem ü şūḡ-ı Bursevī
Oldum ğubār-ı ḡak-i rehiyle ‘ale’s-sevī
- 2 Ol şūḡ yıkdı gitdi göñül ḡānesin dirġ
Derdā ki düşmenüñ de ḡarāb olmasa evi
- 3 Sevdā-yı ḡubb-ı ḡāl-i ‘izār-ı nigārdan
Geldi yitişdi keyfümüzüñ şimdi civcivi
- 4 Tāb-ı teb-i belā qomadı tāb u tākātüm
Eyler **Ḳabūlī** ğüşe-i ‘uzletde münzevī

424

NA‘T-I RESŪL

[*fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün*]

- 1 Muḡammed resül-i ser-āmed degül mi

422 İM 130b-131a; BM 85a-85b.

423 İM 131a; BM 85b.

424 İM 131a-131b; BM 85b.

- O serverde ol sır müşâhed degül mi
- 2 Hevâ nârını ma‘şiyet tâbını
Muḥammed mücemmid Muḥammed degül mi
- 3 Yolında fedâ eylemek baş u cānı
Ḥayât-ı ebed ‘ömr-i sermed degül mi
- 4 Yirün pādşāhı gögün mihr ü mähı
İki ‘âlemün faḥri Aḥmed degül mi
- 5 Şefî‘-i ‘uşât-ı ümemdür Muḥammed
Ḳabûlî senünle muḳayyed degül mi

425

DER-NA‘T

- [fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün]*
- 1 Emîr-i ser-âmed Muḥammed degül mi
Şeh-i mülk-i sermed Muḥammed degül mi
- 2 Me-kun fetḥ u nesh me-kun ref [u] def
Kitâb-ı mücevved Muḥammed degül mi
- 3 İmâm-ı rüsül pîşvâ-yı sübüldür
Resül-i muḳalled Muḥammed degül mi
- 4 ‘Aceb pâk-cevher degül mi o cevher
Ne naḳid müneḳḳıd Muḥammed degül mi
- 5 Şefî‘-i ‘uşât-ı ümemdür **Ḳabûlî**
Senünle muḳayyed Muḥammed degül mi

426

- [fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün]*
- 1 Şāh-ı zerrîn-‘alem ü ḳal‘a-i cām-ı şehirî
Çıḳdı burc-ı felege dikdi livâ-yı zaferi
- 2 Leşker-i şebden alup taḥtgeh-i keyvânı

---

2 İlk mısradâ vezin eksiktir.

425 İM 131b; BM 85b.

2 - BM / İlk mısradâ vezin bozuktur.

426 İM 131b-132a; BM 85b-86a.

- Şaldı zerkâr-ı serîr-i felege naţ'-ı zeri
- 3 Rezm zerrân-ı nücûm üzre hücûm eyleyicek
Tağılıp her biri ceng itmege kalmadı ferî
- 4 Şaldı şemşîr-i zer-efşânı sipâh-ı çarha
Kılıcı altına aldı felek-i pür-ıberi
- 5 Tîre-i şa'sa'ası geçdi zırh göginden
Hedef-i tîri şu'â' oldı sipihrüñ siperi
- 6 Bir anuñ gibi şeh-i tîğ-keşân olmayıcağ
Kimse teskîn idemez fitne-i devr-i kameri
- 7 Zemzeme düşmezdi zemzemesinden felege
Kevkebe irmese ger kevkebe-i taht-ı deri
- 8 Geçdi zer tâc ile şâhâne zümürüd tahtına
Mâlikâne yürüyüp kapladı zîr ü zeberi
- 9 Hüsrev-i hâverüñ oldı diyü il gün leme'ât
Müntesir eyledi âfâka bu rüşen haberi

427

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Cism-i pâkin görmek isterseñ şoyup hammâma koy
Olmaz ol sîmîn-beden gibi efendi pâk-şoy
- 2 Ol tezerv-i hoş-hırâmuñ şimdi ey şeh-bâz-ı dil
Şaydınuñ eyyâmıdur zîrâ raķîbi dahı toy
- 3 Tañ mı pest olsa nazarda serv-i bâlâ-yı çemen
Kadd-i yâre uymadı başka başına çekdi boy
- 4 Âb-ı istiğfâr ile çirk-i günâh-ı cismi yu
Nağş-ı gayrı levh-i dilden tîğ-i irfân ile yuy
- 5 Hâzret-i 'İsâ da olsañ yaramazsın düşmene

427 İM 132a; BM 86a; SB 94a-94b, İÜ 96b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 54, 33b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 51a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 803, 18a; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 6774, 39b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. Ceb 812, 15a.

2 tezerv-i: perî-rü BM, İÜ.

3 tañ mı: nola SB.

4 çirk-i günâh-ı: pâk it libâs-ı İM, BM // gayrı: hayret İM / nağş-ı gayrı levh-i dilden: levh-i dilden nağş-ı gayrı SB.

Ey **Ḳabūlī** süzen-i zerle gerekse gözin oy

428

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]

- 1 Meh-i nev keşti-i deryā-yı gerdūna dümen tağdı
Şu'ā'-ı āftāb eṭrāfına zerrīn resen tağdı
- 2 Duḡān-ı nār-ı āhum aña bir a'lā direk dikdi
Çıķup ḳavs-i ḳuzah bir dāne jengārī seren tağdı
- 3 Ağardı haṭṭuṅ ey dil keşreti terk eyle vahdet ḳıl
Gözün aç boynuña dest-i ecel geldi kefen tağdı
- 4 Raḳībāsā hemīşe ādemi id lāl idi kārı
Ser-i iblīse ṭavḳ-ı la'neti Bārī neden tağdı
- 5 **Ḳabūlī** mā'il-i dünyā degüldür ey gönül ammā
Zen-i dünyā için birḳaç düzen düzdi tağan tağdı

429

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]

- 1 Ey şeh-i Tāzī-zebān-ı Türk ü çeşm-i Fürs-gūy
Şavlecān-ı ḡamla sergerdān durur mānend-i gūy
- 2 Māh-peykerler ḫicābından yüzine baḳamaz
Olmadı ol āftāba kimse daḡı rū-be-rūy
- 3 'Arşa-i ma'nāda raḡş-ı ṭab'uma nisbet ḳıla
Bāḡ-ı 'ālemde semend-i bād-ı pāy-ı deşt-pūy
- 4 Bāḡ-ı 'ālemde 'aceb kim der-kenār itdi diyü
Cūyveş ṭurmaz yaşum ol servi eyler cüst u cūy
- 5 Ey **Ḳabūlī** arada ḳābil degüldür ittiḫād
Yār zīrā telḡ-gūy [u] kīne-cūy u tünd-ḡūy

430

428 İM 132a; BM 86a; SB 94b (Kenarda); Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 803, 40a.

3 ḳıl: gör İM, BM.

5 : Zen-i dünyā-yı dūna merd olan meyl eylemez dirdi/Ḳabūlī bir zen için şimdi bir nice düzen tağdı SB.

429 İM 132b; BM 86a-86b.

1 tāzī-zebān-ı: tāze-zebān-ı BM.

5 kīne-cūy u: kīne-cūy-ı BM.

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
- 1 Dideden yaş ile kan oldu revân sen gideli
Beni ağlar beni hep cümle cihân sen gideli
- 2 Halka derd-i dil-i mecrūhumı takrîr idemez
Ġam-ı hicrūnle zebûn oldu zebân sen gideli
- 3 Çekilüp şâm u seher cānib-i şehri 'ademe
Ġarbān-ı dil ü cān oldu revân sen gideli
- 4 Nāz ile sen gideli görmedük eylük yüzini
Ġālümüz gitdi yamān oldu hemān sen gideli
- 5 Bağrumuz başlu iken dīdemüz oldu yaşlu
'Āleme rāz-ı nihān oldu 'ayān sen gideli
- 6 Gūşe-i ġamda **Ġabūlī** ten-i bī-rūh oldu
Gelmedi gitdi dağı cismine cān sen gideli

431

MÜLEMMMA'

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
- 1 Ġākim-i hağ şineved mağkeme-i ibdā'ı
Tā ki şud cūy-ı ġazāyāy-ı ġazā-rā dā'ı
- 2 Kes ne-yāmed be-'adil-ğāne-i şer'-i Nebevī
Hem-çü vālā-neseb-i Hāşimi-i Nağğā'ı
- 3 Zāt-ı nīkū-şıfateş mecma'-ı envā'-ı uşūl
Ġāşa der-fenn-i fūrū' āmede çün evzā'ı
- 4 Dīgerī-rā be-tu cāyız ne-buved hīç ġıyās

430 İM 132b; BM 86b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 801, 117b.

1 İkinci mısra, mecmuada şu şekildedir: Ġıldı 'ışkuğ beni rüsvā-yı cihān sen gideli.

4 - İM, BM / Mecmu'ada 3. beyit yerinde bu beyit vardır.

431 İM 132b-133a; BM 86b.

Başlık: - BM.

1 Kazanın olaylarının akışı devam ettiği için, yeni şeyler ortaya koyan mahkemenin doğru olan hâkimini dinle.

2 Hāşimi-i: Hāşimiyy-i BM / Peygamberlik kanununun adalet evine Nattaî Hāşimî soyunun yücesi gibi kimse gelmedi.

3 Onun iyi sıfatlı zatı, usul çeşitlerinin topluluğudur, özellikle evzâi gibi fūrū fenninde (böyledir).

Ki ‘ulüm-ı heme der-şân-ı şumâ icmâ‘î

- 5 Şud dilem cāy-ı ğamet ‘aks-i taşaddur me-kunîd
İntizā‘î mutaşavver ne-şevved İķā‘î
- 6 Saña dil bağlayalı kalmadı meylüm ğayra
Bir zamīrūñ nic’olur iki yire ircā‘ı
- 7 Biz bu ebyāt-ı mülemma‘la **Ķabūlî** umaruz
Olavuz herkese ol şāha du‘āya dā‘î

432

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Düşmeni kâl‘ eyle bāb-ı kâl‘a-i Ğayber gibi
Ey göñül keskin gereksin Ğazret-i Ğayder gibi
- 2 ‘Arz-ı kālā-yı ma‘ārif kılma kadrūñ bilmeze
Ķıymetūñ ta‘yīn ider şarrāf olan gevher gibi
- 3 Merteben ‘ālî taşavvur eyle ‘ālî-himmet ol
Başlar üzre ola tā kim yirūñ efserler gibi
- 4 Ğam yime ger şad hezār olsa ‘adū Ye‘cücvar
Sen hemān şābit-ķadem ol sedd-i İskender gibi
- 5 Būy-ı zūlfūñle mu‘aṭṭar kıl meşām-ı ‘ālemi
Ṭīb-i hāṭırla seni hoş göreler ‘anber gibi
- 6 Ṭal‘at-ı mihr-i cemāl-i dil-rübā ise murād
İşiginden rüz u şeb ırma gözūñ aḥter gibi
- 7 Düşmene karşı **Ķabūlî** gibi gögsūñ ger yūri
Ğaşma izhār-ı mehābet eyle şīr-i ner gibi

433

[mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün]

- 1 Çü geldi ‘asker-i Rūm aĝrıĝıyla çün Ağır daĝı
Ķırıldı baĝraĝıyla şāh-ı güm-rāhuñ baĝırdāĝı

4 Diĝer bir kimseyi seninle karşılaştırmak uygun olmaz. (Çünkü) bütün ilimler sizin şanınızda toplanmıştır.

5 Gönlüm senin gamının yeri oldu, onun aksi olamaz. Onu çekip çıkarmak düşünülemez.

432 İM 133a; BM 86b-87a.

433 İM 133a-133b; BM 87a.

- 2 Nice cān kırtarur tır-i kemān dest-i ‘askerden
Kızılbaş üzre bārān-ı belā gibi yağar yağı
- 3 Kişi ‘ālemde ruḥ göstermek olmaz haşmına fi’l-ḥāl
Şaḫın şāh üzre açmaz olmayınca sürme peydāğı
- 4 Diyār-ı şarḫı fetḥ itdük diyü i’lām için ḫalka
Seher çıktı güneş burc-ı sipihre dikdi sancāğı
- 5 Livā-yı fetḫi biz gün gibi çekdük ḫavm-i a’dānuḫ
‘Aceb mi ser-nigün olsa meh-i nev gibi bayrağı
- 6 Ayak mı başdururlar zümre-i a’dāya bir dağı
Meger kim başmaya ‘Oşmāniyānuḫ atı oynadı
- 7 Şular koydı atası ocağına Erdebīl oğlu
Aḫa olmuş olacak ol söyündürdi ol ocağı

434

[fe’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün]

- 1 Kāse düşürme degüldür o mehüḫ āyini
Dil-ber-i ḫahve-fürüşuḫ ḫanı fincān-ı çini
- 2 Dāğlarla nola zeyn olsa sarāy-ı sīnem
Tāze güllerle olur ḫānelerün tezyini
- 3 Çeşm-i ḫühḫāra uyup eyleme ‘āşıḫlara kīn
Ādemüḫ olmaz imiş kīni olıcaḫ dīni
- 4 Gül midür lāle mi yā berg-i semen ol ruḫlar
Bilmezem ḡonca-i zanbaḫ mı nedür ol bīnī
- 5 Yine bir tarz-ı ḫasen buldı **Ḳabül**’aḫsente
Ḫüsn-i nazmın gören elbette ider taḫşini

435

[mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün]

- 1 Yine taḫşīl ider ‘āşıḫ olan oḫur mı ḫāmūsı
Rumüz-ı fenn-i ‘ışḫ içre degül bir ḫarf ḫamusu

2 üzre: üstine İM, BM. Ancak “üstine” kelimesi vezinde fazlalığa sebep olmaktadır.

434 İM 133b, 134a; BM 87a-87b. Bu gazel İM’de belirtilen varaklarda iki defa yazılmış, ikincisinin üzerine “mükerrer” kaydı konulmuştur.

435 İM 133b-134a; BM 87a.

- 2 Alışmaz ey gönül 'aşıkda 'ār ile hevā-yı yār
Ya bārī 'ışık-ı yāri ihtiyār eyle ya nāmūsı
- 3 Nice yıllar güzergāhında hāk olduklarum yārūñ
Müyesser ola dirdüm olmadı bir kerre pā-būsı
- 4 Nihāl-i kıddüñe Tübī diyen hep 'aksine söyler
Kād-i bālāña nisbet cā'iz olur mı o ma'kūsı
- 5 Ya şehler nāmına dimek gerek eş'ār yā dil-ber
Ķabūli böyle iş'ār eyledi Firdevsi-i Tūsī

436

[*mef'ālün mef'ālün mef'ālün mef'ālün*]

- 1 Sarāy-ı dil ezel ma'mūr idi vīrānedür şimdi
Sürür-ābād idi evvel muşibet-hānedür şimdi
- 2 Görüp leylī saçūñ Mecnūn gibi kalmış ta'alluķda
Dil-i şeydāyı görseñ 'aklı yok dīvānedür şimdi
- 3 Kātı hışm ile bakma korķarın ādem helāk eyler
Efendi çeşm-i maħmūruñ kātı mestānedür şimdi
- 4 Cemāli şem'ine pervāneāsā çünki şevķūñ yok
Gönül yanup yakılmaķda murāduñ yā nedür şimdi
- 5 Nazīri gelmemişdür dāne-i fülful gibi Rūma
'İzārı üzre baksañ hāliline bir dānedür şimdi
- 6 Muşanna'dur kelāmuñ şan'atı gitdükce arturduñ
Ķabūli beyt-i şirūñ hayli üstādānedür şimdi

437

[*mef'ülü mef'ālün mef'ülü mef'ālün*]

436 İM 134b; BM 87b; SB 94a.

1 sarāy-ı dil ezel: der ü dīvār-ı dil İM, BM // idi: iken İM, olan BM / evvel: gönülüm İM, BM.

2 görseñ 'aklı yok: gördüğ mi 'aceb SB.

3 : Ķadābla bakma sulţānum kırarsın hayli 'uşşākı/Efendi hışm-ı ter-çeşmüñ 'aceb mestānedür şimdi / Beyit SB'de 4. sıradadır.

4 - SB.

5 - İM, BM.

6 beyt-i şirūñ hayli: beyti bu nazmuñ hoş SB.

437 İM 134b; BM 87b-88a.

- 1 Eyyām-ı bahār oldı ‘ışret demidür şimdi
Gül yüzli güzellerle şöbet demidür şimdi
- 2 Aḥbāb ile seyr eyle etrāf-ı çemenzārı
Ağyār ile yār olma ğayret demidür şimdi
- 3 Gel kaçma eḥibbādan vahşiligi elden ço
Ālüftelere meyl it ülfet demidür şimdi
- 4 Gülzār-ı ser-i zülfün ferrāşı geçer gönlüm
Ya‘ni ki şabā daḥı ḥıdmet demidür şimdi
- 5 Cūlar gibi çık tenhā vādilere ‘azm eyle
Ḥār u ḥasa qarışma ‘uzlet demidür şimdi
- 6 Yār ile **Ḳabūli** dil zevk eyleyicek demdür
Fevt itme ğanīmet bil fırsat demidür şimdi

438

[*mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün*]

- 1 Bize besdür nigāruḡ bŷy-ı mŷyı
Sen ey misk ortadan götür koḡuyı
- 2 Nihāl-i serv-ḡadd-i nev-resüḡdür
Ser-efrāz-ı ser-i ḡŷy-ı nigŷyı
- 3 ‘Araḡnāk olduḡuḡca tāb-ı mülden
Bahār-ı ḡüsñüḡ artar āb-ı rŷyı
- 4 Zenaḡdānına düşdüḡ yārüḡ āḡir
Dilā boyuḡca ḡazmışsın ḡuyuyı
- 5 Dimeḡ yiḡi güzel sevmiş **Ḳabūli**
Ol anuḡ ḡod ezelden eski ḡŷyı

439

[*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]

- 1 Yeg sever aşḡāb-ı dāniş varlıḡdan yoḡlıḡı
Ekşeriyā sevmez erbāb-ı tecerrüd çoḡlıḡı
- 2 Ni‘met-i dünyāya baḡmaz ‘ārif-i perḡzkār

Açlığa tebdil ider ehl-i kanā'at toklığı

- 3 Götürür koltuğuna girüp seni bir gün veyā
Geydigün ..... yokdur dime koltuklığı
- 4 Tır ü tirkeşle bugün ser-keş geçinme ey fülān
Oğlağı mānend atarsın yire bir gün oğlığı
- 5 Her ne virse girü burnuñdan getirür rūzgār
Ey **Ḳabūli** Zāl-i dehrūñ böyledür konuqlığı

440

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Rişte-i nazmum bırağdı içine halkuñ igi
Görelüm bāzāra çıksun her kişinüñ ipliği
- 2 Kirpiye döndürdi zaḥm-ı tır-i ğamzeyle dili
Ol kaşı yānuñ birer gizlenmiş oğdur kirpiği
- 3 Nesne taḥşil eylemez 'ālemde kemlikden kişi
Añduran eylikdür ādem koma elden eyliği
- 4 Ellerin gördüm nigāruñ dügmelerken cāmesin
Görinür el-ḥağ gümüş barmaqlarından iligi
- 5 Būse isterse **Ḳabūli** ğam degül eksüklidür
Bende-i küstāḥdur çoğdur anuñ eksükligi

441

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 Bir ağız kâğıd ile ben kuluñ yād itseñ olmaz mı
Dil-i nā-şādumı bu semt ile şād itseñ olmaz mı
- 2 Ḥarāb olmuş yatur ḥabs-i ğamuñda ḥāne-i ḳalbüm
Yıkılmış göñlümi sulṭānum ābād itseñ olmaz mı
- 3 Esir-i bend-i hicrānem senüñ cānā vuḳūfuñ yoğ
Ḳuluñı ḳayd-ı bend-i ğamdan āzād itseñ [olmaz mı]

440 İM 135a-135b; BM 88a; SB 94b; Mecmu'a-i Eş'âr, 06 Mil Yz. A 1560, 45b.

2 Beyit SB'de 3. sıradadır. / gizlenmiş: düzilmiş İM, doğrılmış BM.

3 Beyit SB'de 4. sıradadır. / ādem: adı SB.

4 Beyit SB'de 2. sıradadır. / ellerin: illerin SB // el-ḥağ: ancak İM, BM.

441 SB 94a.

- 4 Vefâ ummağ cihân-ı bî-vefâdan kâr-ı müşkildür
Dil-i zârı cefâya bâri mu‘tâd itseğ [olmaz mı]
- 5 Efendi şunda bir kemter gulâmum var diyü bir gün
Ğabûlî nâ-murâdı luğ ile yâd itseğ olmaz mı

442

[*mefâ‘lün mefâ‘lün fe‘ülün*]

- 1 Siyeh beğlerle yârüñ rüy-ı âli
Leğâfetden degül her biri ħâlî
- 2 Virem kollaruğa bend-i ħamâyıl
Benüm boynuma var ise vebâli
- 3 Niçün bağmazsın ol şâhib-cemâle
Dil-i bî-çâre sağa acımalı
- 4 Nazardan düşdi mülendikce ħâlün
Ğarıncaya ħanadıdur zevâli

NÂ-TAMAM GAZELLER*

443

[*mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün*]

- 1 Olaldan zecr ü hicr [ü] ħahr u zehr-i dil-bere hem-dem
Ciger pür-ğün [u] dil pür-derd ü göz pür-âb cân pür-ğam
- 2 Ğam u derd ü belâ vü ħuşşañ ey meh-rü ten-i zâra
Biri hem-ser biri rehber biri hem-dem biri mağrem
- 3 Dehân u kâkül [ü] ruğsâr u çeşmünğ ârzüsüyla
Yürekde derd ü dilde ‘ışğ tende bâr u gözde nem

444

MUŞANNA^{*}

442 İM 160b-161a.

* Nâ-tamam gazeller, divanda yer aldığı şekilde karışık olarak yazılmıştır. Bu gazellerle ilgili açıklama için “Nazım Şekilleri” bölümünün girişine bakınız.

443 İM 152b; BM 101a.

444 İM 152b-153a; BM 101a.

* Başlık: - BM.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Dil-ber-i dil ber-i dil-ber olsa
Ber-i dil-ber ber-i dil-ber olsa
- 2 Ser-güzeştüm aña bir bir dir idüm
Meded ol dil-ber-i berber olsa

445

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Ser-i kūyunda raķīb-i seg-i allāş yatur
Meded ey gözleri āhū sesi kes aş yatur
- 2 Sen degülsün yalnız terk iden ey dil serünji
‘Arş-a-i ‘ışķ durur bunda niçe baş yatur
- 3 orķarın haste-dili bir gün iderler pinhān
Āstān-ı der-i dil-berde atı fāş yatur

446

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Dikmedi bāğ-ı vücūd içre adün gibi nihāl
Çemen-ārā-yı gülistān-ı cihān celle celāl
- 2 Çehre-perdāz-ı teşāvīr-i ezel ‘azze ve cel
Çekmedi şüret-i pākün gibi bir hūb cemāl

447

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]

- 1 Didi ağıyāra seng-i kūy-ı dil-ber
Büyükdür her biri yanında şeş-ber
- 2 Şaķın ol dil-bere ‘āşık geçinme
Ezüp başun ider hāke ber-ā-ber
- 3 Didüm ben daķı aña bu zamāndur
Büyük söyleyenün başına ugrar

445 İM 153a. Manzūme, divanda “Kıt‘a” başlığıyla yazılmıştır.

446 İM 153a; BM 101a. Manzūme, İM’de “Kıt‘a” başlığıyla yazılmıştır. BM’de başlık yoktur.
2 cemāl: hışāl BM.

447 İM 153a. Manzūme, divanda “Kıt‘a” başlığıyla yazılmıştır.

448

[*mefāʿilün mefāʿilün feʿülün*]

- 1 Maʿārif bārgāhınun ħarīmi
ʿAdū-yı ehl-i ʿirfānun ħarīmi
- 2 Ehibbānun kerīm ibnü'l-kerīmi
Eviddānun raḥīm ibnü'r-raḥīmi

449

[*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*]

- 1 Keremün ğün gibi her zerreye mebzül olsun
Nazar-ı pākün ile her kişi meşğül olsun
- 2 Çignesin ħāk-i rehün gibi beni düşmen ü dost
Tek yüzün görmege bir dağı yine yol olsun

450

[*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*]

- 1 Cebr idersen nola dil şısesini kesr itme
Lā ise saña kesir eyledüğün cebr itme
- 2 İntizār ile nizār itme bizi öldürme
Sine şandūkasını mürde dile ħabr itme
- 3 Gözleyüp mihr-i ruḥun ħasret ile şām u seĥer
Ķatre-i eşkümi bārān u müjem ebr itme

451

[*mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün*]

- 1 Degüldür şerĥalarla tende dāĝ-ı ħün-feşān yir yir
Şeh-i ğam geçmege yolında ħalmışdur nişān yir yir
- 2 Ne deĝlü perveriş ħılsañ tenaʿumla ten-i zārı
Şalursın ʿāķıbet ħāke anı ey nā-tüvān yir yir

452

448 İM 153b. Manzūme, divanda “Kıt’a” başlıĝıyla yazılmıştır.

449 İM 153b; BM 101a-101b. Manzūme, İM’de “Kıt’a” başlıĝıyla yazılmıştır. BM’de başlık yoktur.
2 görmege: görmeye İM.

450 İM 154a. Manzūme, divanda “Kıt’a” başlıĝıyla yazılmıştır.

451 İM 154a; BM 101b. Manzūme, İM’de “Kıt’a” başlıĝıyla yazılmıştır. BM’de başlık yoktur.

452 İM 154b; BM 101b.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Görme ey dil yüzlerin kişt-i belā dihķānınınuñ
Anatoli Türkinüñ Rüm ili ahriyānınınuñ
- 2 Diller alur gözleri cānlar bağışlar sözleri
Çuliyuz ħurbānyuz 'ālemde şehr oğlānınınuñ

453

[mef'ülü mefā'ılün mef'ülü mefā'ılün]

- 1 Tā be-ebed ābād-ı bünyād-ı tu bād ābād
Derbān-ı tu bād ābād tā yā ebed ābād
- 2 Hemvāre ten-i ħāki şud der-ķademet ber-bād
Ber-bād şudem her çi der-rāh-ı tu bād ābād

454

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Şāhbāz-ı çemenüñ olalı mümtāzından
Şalınur serv-i sehī yürüyemez nāzından
- 2 Eyünüñ rağbeti yok ħalk-ı cihān ħatında
Ĥoş gelür şavt-ı zağan bülbülün āvāzından

455

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Aķar gözüm yaşı nitekim lücce-i Meric
NİL-i sirişk-i dīdeden ayrıldı bir ħalīc
- 2 Āhen de olsa düşmen er oldur ki dönmeye
Keskin gerekdür ehl-i hüner nitekim ħılıc

456

453 İM 154b.

1 Senin temelinin mamurluğu ebede kadar (böyle) mamur olsun. Senin kapıcın ebedler olsun veya ebediyete kadar bayındır olsun.

2 Her zaman değersiz vücut senin ayağının altında zelil oldu, senin yolunda olan her rezillik bayındırlık olsun.

454 İM 155a; BM 102a.**455 İM 155a.****456 İM 155a.**

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Al üstine geyerse yeşil hâre yaraşur
Her ne geyerse gönça gibi yâre yaraşur
- 2 Yaşımaz oldu dârına dil-dâra uyalı
Ağyar-ı seg-nihâdı kim dâra yâra yaraşur

457

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]

- 1 Ma'rifet el mi virür merdüm-i fâriğ-bâle
Tâ'ir-i evc-i sa'âdet mi konar her dala
- 2 Hüsni ruhsârûna hiç mâni' olur mı haţtuñ
Kamerün şulesine hâ'il olur mı hâle

458

[*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]

- 1 Yoluñda neler çekdügüm anlar mısın ey şâh
Bir ben bilürüm çekdügümü bir de bir Allâh
- 2 Ey kaşları yâ cevruñ okı cânuma geçdi
Her gâh cefâ eyleme hâlümnden ol âgâh

459

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Mücellâdur gönül mir'âtı meclâ-yı şifâtuz biz
Küdüretten muşaffâyuz tecellîgâh-ı zâtuz biz
- 2 Hele kat'-ı 'alâka eyledük halkuñ kibârından
Ne aşhâb-ı menâşıbdan ne erbâb-ı cihâtuz biz

460

[*mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün*]

- 1 Her dilde hevâ-yı dil-ber olmaz
Her seng-i siyehde cevher olmaz

457 İM 155a; BM 102a.

458 İM 155a; BM 102a.

459 İM 155b; BM 102a.

1 Her iki nüshada da *meclâ* kelimesindeki lam'ın üstünde şedde vardır. Bu durumda kelimeyi *mücellâ* şeklinde okumak gerekirse de böyle olunca da vezin bozulmaktadır. Ayrıca yukarıda yazılan şekil metne anlamca daha uygun gibi görünmektedir.

460 İM 155b.

- 2 Her dilde şafâ-yı ʿışk olur mı
Her âyine ger Sikender olmaz

461

[*müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün*]

- 1 Bâde dirüldür âdemi haste olanı sağ ider
Nüş idene şafâ virür tençiye-i dimâğ ider
- 2 Gün yüzine o mehveşüh nice toyınca baçalum
Ġamzeleri kılc çeküp bakma diyü yasâğ ider

462

[*feʿilâtün feʿilâtün feʿilâtün feʿilün*]

- 1 Bir selâm ile niçün kılmayasın bize tapu
Hele inşâf mıdur sen de elüh gögsüne қо
- 2 Açıla bir gün ola sînesini aç a nigâr
Tıruruk şâyed ola açıla bir kıtlu kapu

463

[*mefâʿilün mefâʿilün feʿülün*]

- 1 Şafâ bezm-i meye mülhak degüldür
Sözüm hakdur velî mül hak degüldür
- 2 Muqayyeddür gönül zülfünle cânâ
Sağa maşşüşdur muṭlak degüldür

464

[*fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün*]

- 1 Nür-ı Hâkdur dir ruḥ-ı zîbâ-yı yâre bak diyen
Kardan aḳ dir ten-i dil-dâra kara aḳ diyen
- 2 Dil-bere bir büse hakkımdur dehânuḡdan didüm
Didi ʿaşık hak didüh maḡrüm kıalmaz Hâk diyen

461 İM 155b; BM 102a.

2 çeküp: tutup İM.

462 İM 155b; BM 102a.

463 İM 155b; BM 102b.

464 İM 155b.

1 İkinci mısradâ veznin doğru çıkması için, baştaki “kar” kelimesinde geçen a sesinin uzatılması ve kelimenin bir uzun bir kısa hece değerinde okunması gerekir.

465

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Hâyâl-i çeşm-i mestün hâne-i dilde karar itmez
İgülmüş bir delü kanlu harâmîdür yatağ yatmaz
- 2 Müjeñden munfaşıl olmaz göñül gamzeñden alınmaz
Tılsım-ı 'ışka mâlikdür kılıclar kesmez oğ batmaz
- 3 Cefâ-yı ta'n-ı a'dādan göñül endühnāk olmaz
Has u hāşāk-i şahrā üştür-i ser-mesti ağsatmaz

466

[*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]

- 1 Bilmez dilümüz kimse bizüm bir bilümüz var
Başka bilimez illere uymaz dilümüz var
- 2 Vā'iz ili men' eyler iken içine düşdi
Bu şübhe[y]i hall idemedük müşkülümüz var

467

[*mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Manşıb recāsı pādşeh-i kāmıyābdan
Bir zerre istemek gibidür āftābdan
- 2 Şāh-ı kader-tüvāna kazā 'arzı fi'l-meşel
Bir kaçre iltimāsına beñzer seħābdan
- 3 Rif'atde olsa ne kadar qadr-i āftāb
İtmez dirîğ nūr-ı ziyāsın türābdan

468

[*fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün*]

- 1 Meh-i nev lāğar u hürşid ise aşfer çehre
Çanı bir şüret-i cānāneye beñzer çehre
- 2 Meh-i nev kaşuğa beñzer geçinürmiş ammā

---

465 İM 156a; BM 102b.

466 İM 156a.

467 İM 156a; BM 102b.

468 İM 156a.

Nice benzer aña bir ebter ü lâğar-çehre

469

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Cefā vü cevri bize döne döne itdi felek
Bizüm ne çekdügümüz bilmez ol nesine gerek
- 2 Degüldür ey yüzi meh gökde cā-be-cā encüm
Göz açdı hep seni gözler felekler üzre melek
- 3 Efendi mihrlle meh büstān-ı kadründe
Yitişmedi dağı nā-puhte iki hām kelek

470

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Manşıba olmayıcağ şer' ile kânün elde
Fā'ide virmez imiş haţţ-ı hümāyün elde
- 2 Zer gibi rüyümü zerd iden anuñ yoqluğudur
Manşıb almağ ne idi olıcağ altun elde

471

[*fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün*]

- 1 Vezîr-i mu'azzam müşîr-i mufahham
Emîn-i nigîn-i şehensâh-ı a'zam
- 2 'Adālet-güzîn-i şeh-i dādger
Sa'adet-ğarîn-i ser-efrāz-ı 'ālem

472

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Bāğa gel şimdi temāşā gül-i sîrābuñdur
Cūylar seyirin[i] elden kıoma seyr ābuñdur
- 2 Beni öldürmek ile gamzeñe kıan girmez imiş
Dem-i bismilde olan nerd ise kıaşşābuñdur

469 İM 156a-156b.

470 İM 156b.

471 İM 156b.

2 İlk mısraın sonunda vezin eksiktir.

472 İM 156b.

473

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Ābdest ile namāzı kılalum şāhid-i hāl
Ramāzan ayına karşı idelüm istiḳbāl
- 2 Nūn-ı şa'bān ile rā-yı ramāzānı farḳa
Ner gerek ehl-i hüner tā ki nedür aḳlaya hāl

474

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Hūblar içre ser-āmed bir güzel sevdüm yine
Mülk-i hüsne şāh-ı sermed bir güzel sevdüm yine
- 2 Pertev-i envār-ı Aḳmed bir güzel sevdüm yine
Serv-ḳad nāmı Meḳemmed bir güzel sevdüm yine

475

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 Bize münkirdür a'dā tābi'-i emr-i Hudā olmaz
Hemİşe fi'l-i münker ḳılmadan ciddā cüdā olmaz
- 2 'Aceb mi semm-i ḳātil nūş iderse yine haẓm eyler
'Adū-yı dīv-ḳab'a degme bir nesne ḳıdā olmaz

476

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Vaşf-ı şāh-ı enbiyādur taşliye
Tābi'ine muḳtedādur taşliye
- 2 H'ān-ı iḳsāna şalādur taşliye
Rūḳ-ı insāna ḳıdādur taşliye
- 3 Rūḳ-ı Resūle şıladur taşliye
Belki ḳavilde biledür taşliye

477

---

473 İM 157a.

474 İM 157a.

475 İM 157a.

476 İM 157b.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Ey sipihr-i keremün mihr gibi meşhūrī
Zāt-ı pākūñden umar mihr-i mūnevver nūrī
- 2 Sendedür hātem-i ihsān ile miftāh-ı kerem
Feth iderseñ yiridür kufıl-ı der-i cumhūrī
- 3 Keremün zıkr iden aḥbāba nola gönderseñ
Şeref-i mihrün ile tezkire-i mezkūrī

478

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Tıgını ḥande ile yār kınından çıkarur
Mā-ḥaşal tatlu dil ılanı ininden çıkarur
- 2 Yārdan 'āşıkın ol ḥaṭṭ-ı siyeh ol ebrū
Hey ne kāfir durur insānı dininden çıkarur

479

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 İñleden bülbül gibi ol ruḥları güldür beni
Ey felek sen bāri giryān eyleme güldür beni
- 2 Mübtelāsın öldürür bir şūḥ-ı 'ālem var imiş
Ger o ḥūnı sen degülseñ ey perı öldür beni
- 3 Būse-i la'lün temennāsındadur cānā göñül
Saña böyle bī-te'emmül söyleden müldür beni

480

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]

- 1 Ḥiṭāb-ı ḥuṭbe-i levlāke maḥzar
Muḥammeddür Muḥammeddür muḥarrer
- 2 İdüpdür 'āleme teblig-i aḥkām
Peyemberdür peyemberdür peyember

481

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Gördi çenâr dâmeni serve el eyledi
 1 Çol şaldı şâh-ı şanavber gel eyledi
- 2 Dil-dâra kendü hâlini tafşile başladı
 2 Ağyâr bizüm işümüzi mücmel eyledi

482

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

- 1 Çanlu yaşum silmek ile oldı ey meh destüm al
 1 Dest-i alüm oldı şan bir al vâlâ destmâl
- 2 Destgîr ol bendeğe tâ destgîrün ola Hâk
 2 Pâyüm alup pâymâl itme efendi destüm al

483

[*mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*]

- 1 Tîr-i müjeñle sînemüz oldı delik delik
 1 Cismüm ser-â-ser oğ yiridür nitekim belik
- 2 Neyler otâğ-ı zer kişi bir iki günlüğe
 2 Yitmez mi sâyebân-ı felek saña gölgelik
- 3 Yapduğda kaçr-ı hüsnünü üstâd-ı Lem-yezel
 3 Kılmış taşını mihr ile meh encümi helik

484

[*fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün*]

- 1 Yâr bilsek niye tesâhül ider
 1 Niye bilmezlenür tecâhül ider
- 2 Ğam-ı gîsün o sâle beñzer kim
 2 Hâşılı Ğarcına tedâhül ider

485

481 İM 158a.

1 İkinci mısradâ vezin bozuktur.

482 İM 158b.

483 İM 158b.

484 İM 158b.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Der-i dil-berde 'aceb derde şataşdum derdā
Düşdügüm derde bu der de döyemez bu der dā
- 2 Ben ıururken dağı nevbet mi deger bir ferde
Rüz-ı ferdā şorılursa kişi ferdā ferdā
- 3 Her ne vech ile okursañ oku ıarden 'aksen
Dāğ-ber-dāğ u elem-ber-elem ü dā-ber-dā

486

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Dā'imā ey ruğları gül ehl-i 'ışka āl işüñ
Kimsede ıākat ıomaz nāz ile diller alışuñ
- 2 Bāde-i gül-reng ile āmİziş itsün leblerüñ
İmtizāc u şır ü şekker gibi eyleñ alışuñ

487

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

- 1 Şararsa ey güneş zer gibi ğamdan çehre-i zerdüñ
Bilürdüñ çekdüğüm derdi baña fi'l-cümle beñzerdüñ
- 2 Hālilüm aña şimdi çok nedāmetler çeker misin
Cefāyı azar azar it didükce baña azarduñ

488

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

- 1 Yir yoğ hevā-yı serde hevā serde ıalmadı
Bu derde bir devāyise bu derde ıalmadı
- 2 Ey dil maıām-ı ıāf-ı ıanā'at murād ise
Var mā-verā-yı bañri ara berde ıalmadı

489

485 İM 158b.

486 İM 158b.

487 İM 159a.

488 İM 159a.

489 İM 159a.

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Bizümle yaḥşî dirse yamān olur mı zamān
Zamāne yaḥşîya yaḥşî durur yamāna yamān
- 2 Hıtaṭuḡ ḥurūc ideli mülk-i cāna ḳaşd itdi
Nite ki 'asker-i Rūm oldılar Revāna revān
- 3 Hıdeng-i cevre nişān itmedük kimesne ḳomaz
Meded virilmesün ol ḳaşları kemāna kemān

490

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Bize ne cāme vü ne tāc gerek
Aḡa bir ehl-i ihtiyāc gerek
- 2 Yükini tutdı nāz ile dil-ber
Reh-nişīnān-ı 'ışḳa bāc gerek

491

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Kim virür baḡa ḳazā il ḳadar altunum yoḳ
Elde iller gibi bir ḥaṭṭ-ı hümāyūnum yoḳ
- 2 Maṅşıb üstine mu'allāḳ döner oldı yārān
Nice şādılık idem ṭālî'-i meymūnum yoḳ

492

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Dest-i ḳudret iki yā çekmiş dü ebrū ḳomış ad
Bir muṭarrā târdan zih baḡlamış mū ḳomış ad
- 2 Aḳ varaḳdan bir mücellā şıḳma yazmış ber dimiş
Noḳtalar dökmiş o levḫe ḫāl-i hindū ḳomış ad

493

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül]

- 1 Ne-yāyed zi-men vaşf-ı zāt-ı Hudā

---

490 İM 159a-159b.

491 İM 159b.

492 İM 159b.

493 İM 159b.

K'ayem men ki āyed zi-destem şenā

- 2 Ğanī zāteş ez-midḥat-ı mā-verā
Çi fazl āyed ez-midḥat-ı mā-verā

494

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]

- 1 Esīr-i tāc u taḥt olmaḥ durur şāh-ı cihān olmaḥ
Gedālıḳdur gedālıḳ pādşāh-ı kām-rān olmaḥ
- 2 Nihān it kendüñi gencīne gibi künc-i 'uzletde
Ne ḥācet açılup her merd-i nā-dāna 'ayān olmaḥ

495

[*mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün*]

- 1 Leḫāfet çehre-i zībāña mensüb
Sa'ādet ğurre-i ğarrāña mensüb
- 2 Ğam u derd ü belā 'uşşāka maḥşüş
Ğurūr-ı şādmānī saña mensüb
- 3 Efendi mīve-i bāğ-ı melāḥat
Nihāl-i ḳāmet-i bālāña mensüb

496

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]

- 1 Meyüñ keyfiyyetin bir merd-i 'ārifden su'āl eyle
Kemāl ehlini bulduḳca ma'ārifden su'āl eyle
- 2 Ne şarf itdi tarīḳ-ı Ḥaḳda şūfī nice yıllardur
Eger söz vārid olursa meşārifden su'āl eyle

497

[*mef'ülü mefā'ılı mefā'ılı fe'ülün*]

- 1 Kūyuñda geçersem yeridür cān ile serden

1 Ben(im elim)den Allah'ın zatının sıfatı (nı lâyıkıyla anlatmak) gelmiyor, ben sadece övgü elini kaldırabiliyorum.

2 Onun zâtı, mâ-verânın övgüsünden daha zengindir, biz halkın övgüsünden ne fazilet gelir?

494 İM 159b.

495 İM 159b-160a.

496 İM 160a.

497 İM 160a.

Biz de geçerüz sevdüğüm il geçdiği yerden

- 2 Tırūñ atılup girse nola hāne-i cāna
Ey kaşı kemānum aña dil vardur içerden

498

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Kes ne-yāyed be-maḳām-ı Maḥmūd
Cüz kesī k'āmede ḥayru'l-mevcūd
- 2 Muṭrıb-ı bezm-i ṭarab-hāne-i 'ışk
'Üd mi-sāzed ü mī-sūzed 'üd
- 3 Halka-i merdüm-i erbāb-ı nazar
Merdüm-i halka-i çeşm-i bihbūd

499

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Kes ne-yāmed be-'adil-hāne-i şer'-i Nebevī
Hem-çü vālā-neseb-i Hāşimī-i Naṭṭā'ı
- 2 Zāt-ı nīkū-şıfateş mecma'-ı envā'-ı uşul
Şān-ı pür-maḥmideteş vāye-dih-i evzā'ı
- 3 Şud dilem cāy-ı gamet 'aks-i taşavvur me-kunīd
İntizā'ı be-taşavvur ne-şevved İḳā'ı

500

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

- 1 Bişnev ez-bende-i tu behr-i Hudā ḳavl-i Resul
Merdüm ānest k'zū tız şevved kām ḥuşul

498 İM 160a.

1 Makām-ı Maḥmūd'a kimse ulaşmaz, varlığın hayırlısı olarak sadece bir kişi gelmiş(tir).

2 Aşkın zevk meclisinin çalgıcısı, udu kuruyor ve yakıyor.

3 Bir halkaya benzeyen nazar erbabı topluluğunun iyi görüşlü gözünün halkaya benzer göz bebeği.

499 İM 160a.

1 Peygamberlik kanununun adalet evine Nattaî Haşimî soyunun yücesi gibi kimse gelmedi.

2 Onun iyi sıfatlı zattı, usul çeşitlerinin topluluğudur, onun çok övülmüş şanı vaziyetlere nasip verendir.

3 Gönlüm senin gamının yeri oldu, onun aksini düşünmeyiniz. Vuku bulmuş bir şeyin çekip çıkarıldığı düşünülmesin.

500 İM 160a-160b.

1 Kölenden Allah için Resul'ün sözünü dinle, insan kendisinden çabuk fayda ortaya çıkandır.

- 2 Dāğ-ber-dāğ zi İn ber-dil-i bīmārem z'ānk
Ber-varaḡhā-yı murādem ne-revī mühr-i ḡabūl

501

[*mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün*]

- 1 Bilmem nedür günāhum ben zār u bī-mecāle
Ġamzeḡ olur ḡavāle zülfün ider iḡāle
- 2 Cān terkin itmeyince irmez kişi murāda
Ḡābil olur mı āşık talīḡ bi'l-muḡāle

502

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]

- 1 Pertev-i envār-ı dīdāruḡ uyanıḡlar görür
Tütyā-yı ḡāk-i pāyüḡ gözi açıḡlar görür
- 2 Ḥālet-i bezm-i elesti aḡlamaz mest olmayan
Ol meyün nef'in yine mestāne 'āşıklar görür

503

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

- 1 Ḡaşlaruḡ cūşa getürdi dil-i deryā- nefesi
Bezm-i 'ışḡ içre bizi tıtdı balıḡ fırtınası
- 2 Baḡladı yollarumuz pīşrev-i muḡrıb-ı 'şḡ
Girüde ḡodı bizi naḡmesinünḡ bāz u pesi

504

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 Āmed bahār u şaḡn-ı çemen pür-zi-lāle şud
Hengām-ı 'ış āmed u devr-i piyāle şud
- 2 Dil naḡd-i cān-ı ḡod be-tu teslīm kerdeest
Çeşmet çerā ki ber-men-i bī-dil ḡavāle şud

2 Hasta gönlümün üstünde işte böyle yara yara üstündedir, öyle ki istek sayfalarımın kabul mührü gitmiyor.

501 İM 160b.

502 İM 160b.

503 İM 160b.

504 İM 160b.

1 Bahar geldi ve çemenlik lâleyle doldu. Yeme içme zamanı geldi ve kadeh devri oldu.

505

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Sā'id-i sīmīn-i sāķī şāfdur billürdan
Gerden-i pākizesi pākizedür kâfürdan
- 2 'Ārızı Ka'be yüzi kıble ser-i küyü maķām
Ķāmet-i mevzūnı bir sīmīn direkdür nürdan

506

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 Sāde-rū sāķī ile bāde içen ğam yimesün
'Ömri bir tāze cüvān ile geçen ğam yimesün
- 2 Eyünüş kıymetin 'ārif olan fehm eyler
Pileden cevheri diķķatle seçen ğam yimesün

507

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Himmetüş 'adl u dāda sulţānum
'Ömr ü devlet ziyāde sulţānum
- 2 Devr-i 'adlüşde her kişide sürür
Şimdi herkes şāfāda sulţānum

508

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün]

- 1 Ķoyup 'ışķı āher yola olma zāhib
Maķabbet yolıdur eşaķķ-ı mezāhib
- 2 Umaram ki baĝışlaya bendesine
Günāhum Ķudā-yı keşirü'l-mevāhib

509

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

---

2 Gönül kendi can nakdini sana teslim etmiştir, (öldürücü) gözünü niçin gönülsüz bana havale ettin?

505 İM 161a.

506 İM 161a.

507 İM 161b.

508 İM 161b.

509 İM 161b.

- 1 Zann ile vā'iz meye huldür dise gelmez haleb
Öyle işitmişdür anı *küllü men* .....
- 2 Gelmedin hatıtuñ vişäle va'de kılduñ gelmedüñ
El-'acel ey kad-kıyāmet el-'acel kable'l-ecel

510

- [mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]*
- 1 Dimem akrān arasında sözüñ pest eyle sultānum
Gelince ol kuluñ luḫ ile der-dest eyle [sultānum]
- 2 Dil-i pür-iztırābumdan humār-ı miḫneti def' it
Şarāb-ı iltifātuñla beni mest eyle sultānum

511

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]*
- 1 Göñlüm aldı ruḫlarınıñ alı Yūsuf Balinüñ
Āldür 'uşşāka dāyim ḫālī Yūsuf Balinüñ
- 2 Tatlu dillü bir lebi şırīn şeker-güftārdur
Leblerinüñ nola aḫsa balı Yūsuf Balinüñ

512

- [mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]*
- 1 Yār ile ülfet eyleyen aḡyāri sevmez
Aḡyāra iltifātı olan yāri sevmez
- 2 Vardur güle maḫabbetümüz ḫayliden velī
Bāḡ-ı cihānda bir gül için ḫāri sevmez

513

- [fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]*
- 1 Tırüñ iḫdām idicek sīne-i sūzāna geḫer
Nīzeñüñ minneti ḫod başa degül cāna geḫer

1 Sıra noktalarla gösterilen kısım fotograftaki bozukluk sebebiyle okunamamıştır.

2 Acele et ey kıyamet (uzun) boylu (sevgili), ecelden önce acele et.

510 İM 161b.

511 İM 161b.

512 İM 161b.

513 BM 105a.

- 2 Çok dolaşdı kıatı dīvāne göñül kākülüne
 Kıorkıarın boğazı bir gün urgāna geçer

514

[mef'ülü mefā'İlü mefā'İlü fe'ülün]

- 1 Her dāğ-ı ğamuñ ğod ser-i 'āşıkda birer mİğ
 Sen bāri gelüp bir yañadan eyleme tevbİğ
- 2 Cān ile göñül müşteridür sen meh-i bedre
 Ey alnı kıamer ruğları gün gözleri Mirrİğ*

---

2 İkinci mısradaki vezin bozulmaktadır. “gün”den sonra “anuç” yahut “olur” kelimesi eklendiğinde düzeltilmektedir.

514 İM 170a; BM 29a.

1 bāri: dağı BM.

2 - İM.

* Gazel nazım şeklinde olan iki tarih manzûmesi, Divan'ın sonundaki Tarihler bölümündedir.

MESNEVÎLER

1

SÂKÎ-NÂME FÂRSÎ*

[fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül]

- 1 Elâ ey harîfân-i hem-meşrebân
Güzer mî-kuned ‘ömr sür‘at-kunân
- 2 Elâ ey cüvânân-i şîrîn-lebân
Çü eyyâm-ı hübî ne-yâyed cihân
- 3 Dem-i ‘işret âmed zamân-i neşât
Basî‘-i zemîn-râ besî inbisât
- 4 Cihân pür-‘arâvet çü ruhsâr-i yâr
Çemen sebz ü hurrem çü ha‘t-i nigâr
- 5 Resîd ez-bahârem nüvîd-i nebîd
Bisât-i neşâteş çemen der-keşîd
- 6 Biyâyîd gam-râ zi-dil ber kenîm
Nâzar hem-çü nergis be-bâg efkenîm
- 7 Çü gul hayme ber-deşt ü ber-der zenîm
Be-her gûşe çün lâle sâgar zenîm
- 8 Me-bâd âgeh ey mest-i hûnrîz-i bed
Sebû ber-ser-i mâ zened beşkened
- 9 Muğannî kucâyî ser-âgâz kun
Nehâr-ı nev âmed be-nev-sâz kun

---

1 İM 135b-138b; BM 88b-90a.

* Başlık: - BM.

1 Ey aynı meşrepte olan arkadaşlar, ömür süratle geçiyor.

2 Ey şirin dudaklı gençler, güzellik zamanı dünyaya gelmez.

3 Mutluluk zamanı (olan) yeme içme vakti geldi, zemin örtüsüne genişlik yeter.

4 Dünya sevgilinin yanağı gibi taptaze, çimen güzelin ayva tüyleri gibi yeşil ve hoş.

5 Baharımdan bana şarap müjdesi ulaştı, mutluluk örtüsü çimene yayıldı.

6 Geliniz gamı gönülden kazıyalım, bağa nergis gibi (mestçe) göz atalım.

7 Gül gibi çölde ve kapıda çadır kuralım, lale gibi her köşeye kadeh vuralım.

8 Ey kötü kan dökücü sarhoş, uyanma; testi bizim başımıza vurup kırıldı.

9 Şarkıcı nerdesin, (şarkıya) başla; yeni gün geldi yeni çalgıya başla.

- 10 Serî'est devrân ne-dâred direng
Me-keş dest yek dem zi-gîsûy-ı çeng
- 11 Biyâ ey be-rîşem zen-i nağme-sâz
Tu bî-çâre sâzem be-dest âr sâz
- 12 Zi-sırr-i nühüfteş me-râ râz gûy
Ez-ân nağmehâ-yi huşem bâz gûy
- 13 Muğannî demî çend der-nây-i dem
Haber dih me-râ ez-dem-i zîr ü bem
- 14 Men-i bî-nevâ-râ nevâ-sâz bâş
Be-yek nağmeem yâr u dem-sâz bâş
- 15 Me-nih muṭrib ez-çeng ü nây u rebâb
Ki bâşed muḥarrik be-câm-i şarâb
- 16 Be-pîş âr u be-nevâz u tahrik kun
Rehem târ-i gamhâyi deyr-i kuhen
- 17 Cihân ey muğannî ne-dâred direng
Me-nih çeng-râ ger tevânî zi-çeng
- 18 Be-yâd âver ân sâki-i şûh u şeng
Ki la'leş be-şulhest ü çeşmeş be-ceng
- 19 Muğannî be-dest âr mızrâb-râ
Be-dest âr dilhâ-yi aḥbâb-râ
- 20 Be-rağş âver İn қаşr-i gerdende-râ
Be-hem ber-zen İn deyr-i pâyende-râ

10 Devran hızlıdır, kararsızdır; çengin telinden bir an el çekme.

11 Gel ey çalgıcı kadın, ısırayım; seni çaresiz kılıp ele saz alayım.

12 Gizli sırrından bana sır söyle, o hoş nağmelerden bana yeniden söyle.

13 çend: dem İM / Ey çalgıcı, nefes neyinin tiz ve pesinden bana biraz haber ver.

14 men-i: ney-i BM / yâr: b'âr BM / Ben sessizi dile getir, bir sesime yar ve sırdaş ol.

15 Çalgıcı, şarap kadehini harekete geçiren çeng, ney ve rebabı (elden) koyma.

16 (b) - BM. / BM'de 16. beytin ilk ve 17. beytin ikinci mısraı birleştirilerek bir beyit oluşturulmuştur. / Öne gel, çal, tahrik et; eski zaman gamlarının telini bırakayım.

17 (a) - BM. / Cihan kararsızdır ey çalgıcı, eğer gücün yetiyorsa çengi bırakma.

18 O şuh ve mutlu sakiyi hatırla ki onun dudağı barışta, gözü savaştadır.

19 Çalgıcı mızrabı ele al, dostların gönlünü ele al (mutlu et).

20 Bu köhne kiliseyi birbirine katıp bu dönen sarayı raksa getir.

- 21 Biyā ey naķış-bend-i ŧāhib-uŧul
Suħan bi'ŧnevī ger be-sem'-i ķabul
- 22 Be-ġam naķd-i 'ömret ne-bāŧed telef
Gehī def be-kef zen gehī kef be-def
- 23 Biyā ey nevā-sāz-i ŧeŧ-nāyzen
Biyā ey nevā-sāz-i bisyār-fen
- 24 Be-cünbān be-rīŧīm ŧeŧ-ħāne-rā
Be-cūŧān zevāyā-yi ŧeŧġāne-rā
- 25 Biyā ey ŧarab-sāz-ı berbaŧ-nüvāz
Ki mā 'ūd-süzīm ü tu 'ūd-sāz
- 26 Be-yek naġme-i süznākem be-süz
Zi-ālāyış-i dehr pākem be-süz
- 27 Men ānem ki der-sīne nārem füzūd
Tevānī ki āteŧ niŧānī be-'ūd
- 28 Muġannī be-der kun zi-dil-rīŧ-rā
Be-cūŧān dil-i ŧāh u dervīŧ-rā
- 29 Çe ŧāh ān ŧehenŧāh-i gerdün-zafer
Çe dervīŧ dervīŧ-i ŧāhib-hüner
- 30 Muġannī be-zen tār-i ŧanbūr-rā
Be-dest ār u be-nvāz sanŧūr-rā
- 31 Berā-rāz dilem ġam ber-āver naġam
Çe 'ālī çe sāfil çe zīr ü çe bem
- 32 Dil-i teng-dārem be-cūŧ āvered
Zi-dil nārħā-yı ġamem be-gseled

---

21 Ey usul sahibi nakış baġlayan (sanatçı), kabul kulaġın varsa sözü dinle.
22 Ömrünün nakdini gamla telef etme, bazen defi ele vur, bazen eli defē vur (eġlen).
23 (b) - BM. / Gel ey altı ney çalgıcısı (altı yönlü insan), gel ey çok fen sahibi çalgıcı.
24 Bizim altı haneli telimizi harekete geçirip altı yönümüzü çoŧtur.
25 Gel ey berbat sazımı çalıp ŧenlendiren, biz od yakarız, sen ud yaparsın.
26 Ben yakıcı bir naġmeyim, yak. Dünyanın gösteriŧinden temizim, yak.
27 Udun olduġu yerde ateŧ olabildiġinden ben, gönlünde ateŧ artmış kiŧiyim.
28 Çalgıcı, yaralı gönle vur, ŧah ve derviŧin gönlünü çoŧtur.
29 Dünyaya galip gelmiş ŧah da olsa, hüner sahibi derviŧ de olsa.
30 Çalgıcı, tanburun teline vur, santuru ele al ve çal.
31 Naġmeler yüksek de olsa alçak da olsa tiz de olsa pes de olsa gönlüme sır getir.

- 33 Biyā muṭrıb ey yār-i āgeh zi-rāh
Me-zen rāh-i mā vü me-şev ğadr-ḥ^vāh
- 34 Be-zen tār-i şeş-ḥāne ez-heft-bend
Dil-i bī-ķarārem be-yek zār bend
- 35 Biyā ey nüvāzende-i nāy-ı nāy
Be-ḥ^vān ey sürāyende-i hoş-nevāy
- 36 Ki tā sākıyem cām çün gul dehed
Me-rā mül dehed bī-te'emmul dehed
- 37 Biyā sākı ey āteş-i germ-rev
Ki ān āb-i pür-tāb-i āteş-‘uluv
- 38 Be-men dih be-hengām-i faşl-i rebī‘
Ki ber-reftenest İn zamān-i serī‘
- 39 Be-mey-ḥ^vāre sākı be-gerdān kūs
Be-ḥ^vūn-i kebüter çü çeşm-i ḥorūs
- 40 Be-men dih ki dıkem be-cüş āvered
Çü-murĝ-i seher der-ḥurüş āvered
- 41 Biyā sākı ān duḥter-i nık-nām
Ki nā-maḥremān-rā ḥarāmeş ḥarām
- 42 Be-men dih be-men ki menem şūhereş
Zi-şūher ne-bāyed cüdā duḥtereş
- 43 Ki her keş be-gır ü be-yek-dem zi-sāk
Dehed ‘uķdehā-yi cihān-rā ṭalāk

-
- 32 Daralmış gönlümü coştur, gönülden gam ateşlerimi uzaklaştır.
33 Gel çalgıcı, ey uyanık yâr, yola gel. Yolumuzu kesme ve zulmedici olma.
34 Yedi bentten altılı tele vur, kararsız gönlümü bir inleyişe bağla.
35 Gel ey inleyen neyin çalgıcısı, oku ey hoş nağmeler okuyan.
36 Sâkım, kadeh ateş parçası verdiğinde, bana düşünmeden şarap ver.
37 Gel ey sâkî, yakıcı ateş; yüce ateşin kaynayan suyu.
38 Yaz mevsiminde bana (içki) ver, ki bu hızlı (geçen) zaman gitmektedir.
39 Sâkî, horoz gözü gibi güvercin kanı(na benzer) içki içene eğil.
40 Bana (içki) ver ki horozum cuşa gelsin, seher kuşu gibi coşsun.
41 Gel sâkî, o iyi şöhretli kızın haramı nâ-mahremlere haramdır.
42 Bana ver bana ki onun kocası benim, kızı kocasından ayrılmamalıdır.
43 Herkesi bir solukta kolundan tut, çek (ki) dünya bağlarını çözsünler.

- 44 Biyā sâki ân sürh-i tâbende-râ
Ki ân sürh-rüyî dehed bende-râ
- 45 Be-men dih ki âlûde-dil mândeem
Zi-âlûdegî bes hacel mândeem
- 46 Biyā sâki z'ân âb-i hikmet-nümâ
Men-i haste-dil-râ devâ kun devâ
- 47 Devâ-yi dil-i derdmendân meyest
Be-her derd-i dermânde dermân meyest
- 48 Biyā sâki ân âb-i zerrîn-ḥabâb
Ki bā-üst tâb u fer-i âftâb
- 49 Be-men dih ki bî-û ne-dârem qarâr
Biyâr u biyâr u me-âr u me-âr
- 50 Biyā sâki ân sürh-i esfîd-pûş
Ki âred sefîd ü siyeh der-ḥurûş
- 51 Be-men dih ki geştem besî ber-ümîd
Şeved tâ ki baht-i siyâhem sefîd
- 52 Biyā sâki ân âb-i âteş-mizâc
Ki yek-dem ne-dâred be-ğam imtizâc
- 53 Be-men dih ki bā-û mizâcem hoşest
Hoşest ân ki şâfi-dil-i bî-ğışest
- 54 Biyā sâki ân yâr-i kohne-mesâr
Ki ân dîde nîk ü bed-i rûzgâr
- 55 Be-men dih ki dîrîne yâr-i menest

---

44 Gel sâkî, o parlak kırmızıyı köleye ver ki (ona) yüz kırmızılığı versin.

45 Bana (içki) ver ki kirlî gönüllü kalmışım, kirden çok utanmışım.

46 Gel sâkî, o hikmet gösteren sudan ben hasta gönüllüye deva kıl.

47 dermânde: dermânet BM / Dertlilerin gönlünün devası şaraptır, her âcizin derdinin dermanı şaraptır.

48 Gel sâkî, güneşin gücü ve parlaklığı o altın kabarcıklı su (şarap) iledir.

49 Bana ver ki onsuz kararım yok; getir, getir ve getirme, getirme.

50 Gel sâkî, o daha beyazı kapatan kırmızıyı getir ki beyaz ve siyah coşku halindedir.

51 Bana ver ki çok ümitsiz oldum, ta ki kara bahtım ak olsun.

52 Gel sâkî o ateş mizaçlı su bir dem gamla birleşmez.

53 (Şarabı) Bana ver ki onunla mizacım hoştur (aram iyidir), o karışık olmayan saf gönüllü hoşdur.

54 Gel sâkî, o, zamanın iyi ve kötüsünü görmüş, eski sevinçli sevgili.

- Be-deyr-i kuhen ğam-güsār-i menest
- 56 Biyā sākî ān kerde-i enār
Ki ān nār der-āb dāred qarār
- 57 Be-men dih ki ber-nār-i ābī zened
Be-raht-i ğam u ğuşsa nār efgened
- 58 Biyā sākî ān āb-i ħurşīd-tāb
Ki bī-tāqatān-rā dehed ferr ü tāb
- 59 Be-men dih ki tāb u tevānem ne-mānd
Tevān-i dil-i nā-tevānem ne-mānd
- 60 Biyā sākî ān āteş-i āb-gün
Ki ān kīmyā-fām u simyāb-gün
- 61 Be-men dih ki gerded misem zer-i nāb
Ki men zerreem z'ü şevved āftāb
- 62 Be-dih sākî ān gevher-i şeb-çerāĝ
Dehed z'āftābem fürüğeş ferāĝ
- 63 Be-men dih ki bes tīre-baht āmedem
Zi-tārīki-i baht-i saht āmedem
- 64 Biyā sākî ān keşti-i çün hilāl
Ki ān zevrağ-i pür zi-āb-i zülāl
- 65 Be-men dih ki bā-ü şevem āşnā
Zi-dil teşnegīhā rehāned me-rā
- 66 Dil ez-baħr-i ğam der-kenār āverem
Biyāver bağ-i mey ki ğavṭa-ħorem

55 Kadīm yârimi bana ver, (o) yaşlı kilisede (dünyada) benim dert ortağımıdır.

56 İlk mısradaki vezin eksiktir. / Ey ateş çıkarmış sâkî gel, ki o ateş suya yerleşmiştir.

57 Bana (şarap) ver ki mavi ateş üzerine vursun, gam ve gussa levazımına ateş düşsün.

58 Gel sâkî, o güneşi aydınlatan su, güçsüzlere güç ve kuvvet verdi.

59 Gücü kuvveti kalmayan bana (kadehi) ver, güçsüz gönlümün gücü kalmadı.

60 Gel sâkî, o, su renkli ateş, kimya renkli ve simya tarzlıdır).

61 Bana ver ki benim bakırımı saf altına döndürsün, ki benim zerrem onun tesiriyle güneş olmuştur.

62 Sâkî, o gece çırısı (gibi) mücevheri ver, benim güneşime onun aydınlığı rahatlık versin.

63 Kara bahtlı olduğumdan bana (kadeh) ver, (ki ben) çetin talihimin karanlığından gelmişim.

64 Gel sâkî, o hilâle benzer gemi, o saf suyla dolu kayık(tır).

65 Bana ver ki onunla aşına olayım, benim gönlümü susuzluklardan kurtarsın.

66 Gönlü gam denizinden kenara çıkarayım, getir (kaz şeklindeki) şarap sürahisinin dibine dalayım.

- 67 Biyā sāki ān tūti-i al-rā
Ki ān sīm-pervāz u zer-bāl-rā
- 68 Be-men dih ki ārām-i cān-i menest
Nevā-sāz-i murġ-i revān-i menest
- 69 Be-dih sāki ān cām çün āftāb
Eger şāf bāşed ü ger dürd-i nāb
- 70 Me-gū İn humār-āver ü telh yār
Ki z'ū mī-reved telhi-i rüzgār
- 71 Ki her k'ū zi-dest-i tu yābed vüşül
Ķabūllş dāred be-ħüsn-i ĳabūl
- 72 Biyā ey dil-i bī-fer ü bī-ferah
Tuyī yār-i hem-meşreb ü hem-ķadeh
- 73 Me-bāş eymen ez-varṫahā-yi cihān
Me-şev ġāfil ez-rīvehā-yi zamān
- 74 Çe cāy-i teġāfūl ki İn mīzbān
Keşed tīġ-i ķahr u keşed mīhmān
- 75 Me-yār İn siyeh-kāse-i tīre-dil
Zi-dil nūr-i şevķem kuned mużmaħil
- 76 Ķoşī ān dil-āgeh ki sāġar zened
Be-puşt-i dü pāyeş ķadem der-zened
- 77 Tu hem cām ez-kef menih hem-çü Cem
Be-mey def'-i ġam kun be-mey def'-i ġam

---

67 Sâki, o gümüş uçuşlu ve altın kanatlı kırmızı papaganı getir.

68 Benim canımın rahatı, ruhumun çalgıcısı olan (şarabı)ı bana ver.

69 Sâki, ister saf (şarap) ister susuz tortu olsun o güneşe benzer kadehi ver.

70 (Ey) yâr, bu baş ağrıtıcı ve acı deme, ki ondan feleğin acılığı gitmektedir (yahut, feleğin acılığını gideren bu sevgiliye baş ağrıtıcı ve acı deme).

71 Senin elinde olan herkes elinden kurtulsun, onun kabulünde hüsn-i kabul vardır.

72 Ey güçsüz ve rahatsız gönül gel, benimle aynı kadeh ve meşrepte (huyda) olan yâr sensin.

73 Dünyanın tehlikelerinden emin olma, zamanın hilelerinden gafil olma.

74 Ev sahibinin kahr kılıcını çektiği ve misafir(ler)i öldürdüğü bu ne acaip gaflet yeri.

75 Bu kalbi kara siyah kâseyi getirme, gönülden şevk ışığını perişan etti.

76 Kadeh vuran o gönlü uyanık hoştur, onun iki ayağının altında (kadeh) adım atıyor.

77 Sen de Cem gibi kadehi elden bırakma, şarapla gamı def et, şarapla gamı def et.

- 78 Girān-māye ‘ömret be-bezm-i cihān
Be-ġam me-gzerān u be-ġam me-gzerān
- 79 Be-ān bezm-i fānī naşīhat şinev
Biyā yek du sāġar be-nūş u be-rev
- 80 Çünīnest kār-i zamīr-āgehān
Çünīnest ‘İş-i nihān-i mihān
- 81 Ki İn kuhne-bünyād bī-üstüvār
Ki İn tāk ber-āb kerde qarār
- 82 Ne-dāred beġā vü ne-māned be-kes
Medāreş ber-āb u medāreş heves
- 83 Ki İn Türk-i hūn-rīz ü zişt-i dürüş
Ki bisyār perver ü bisyār küşt
- 84 Ne-māned der-āhir der-İN bezmgāh
Ne muṭrib ne sākī ne peymāne-ġāh

2

‘ARZ-I HĀL*

- [fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn]*
- 1 Ey şeh-i kāmkar-ı rüy-ı zemīn
Pādşāh-ı sipāh-ı kişver-i dīn
- 2 Şehryār-ı diyār-ı ‘Oşmānī
Mālik-i mülket-i Süleymānī
- 3 Şāh-ı [‘ālī-]tebār [u] ‘ālī-ġadr
Māh-ı burc-ı şeref refī‘ü’ş-şadr
- 4 Melce-i hüsrevān-ı hadd-i ġurūm
Mence-i hüsrevān-ı hıṭṭa-i Rūm

78 Dünya meclisinde kıymetli ömrünü gamla geçirme, gamla geçirme.

79 O geçici mecliste nasihat dinle, gel bir iki kadeh iç ve git.

80 İçi aydınlık olanların işi böyledir, büyüklerin gizli zevk u safası böyledir.

81 Ki bu eski bina dayanıksız(dır), bu kubbe su üzerine yapılmıştır.

82 beġā vü: qarār u BM / Kalıcılığı olmayıp kimseye kalmaz, onun ekseni suda(dır), heves(tir).

83 Ki bu kan dökücü ve çirkin vücutlu Türk(tür), çok besli ve çok öldürücüdür.

84 Sonunda bu mecliste, ne çalgıcı, ne sākī, ne kadeh kalmaz.

2 İM 138b-140b; BM 90b-91b.

* Başlık: - BM.

- 5 Menba‘-ı fażl u mecma‘-ı fużalā
Ma‘den-i ‘ilm ü merci‘-i ulemā
- 6 Sāye-i Zū‘l-celāl-i ‘ālemsin
Cā-nişīn-i habīb-i ekremsin
- 7 Rāyet-efrāz-ı [dīn-i] İslamsın
Pādşāh-ı güzīn-i İslamsın
- 8 Dür-i eşdāf-ı baħr-i iħsānsın
Dürretü’t-tāc-ı tācdārānsın
- 9 Zübde-i pāk-i nesl-i ‘Oşmānsın
Şāh bin şāh hān bin hānsın
- 10 Fażl-ı Hāğdan nümūnedür ıapuş
Red ıapuşı degül durur ıapuş
- 11 Var kemāl-i kerem çü şānuğda
Bir murādum var āstānuğda
- 12 Zāt-ı pür-cūd-ı bā-kemālūğ için
Tab‘-ı maħmūdetü’l-ħişālūğ için
- 13 Mālikü’l-mülk-i bī-zevāl için
Kādir ü Hāyy u pür-kemāl için
- 14 Ādem ü ekrem ü mükerrerem için
Nağş-bend-i nigīn-i hātem için
- 15 Ya‘ni rūħ-ı Resūl-i Ekrem için
Cümle-i enbiyādan ağdem için
- 16 Ced-be-ced aşl u nesl-i pākūğ için
Āteş ü bād u āb u hākūğ için
- 17 Çıķmasun çarħa āh-ı pür-dūdum
Bendeğe himmet eyle mağşūdum
- 18 Gerçi hāğ içre adı ednādur
Bağa nisbet velīkin a‘lādur
- 19 Ya‘ni şāhā ıazā-i nefsi Gedūs

- Vaṭanumdur ki olmuřam me'nūs
- 20 ıkmadı sineden řafā-yı vaṭan
Dilden ayrılmadı hevā-yı vaṭan
- 21 Hābl-ı ḥubbı dile mülākīdür
Dağı serde hevāsı bākīdür
- 22 Nice çıksun maḥabbeti dilden
Cüz'-i İmān imiş çü ḥubb-ı vaṭan
- 23 Bir kazādur ki her gelen ḥākim
Seksen aķçeyle aḥz ider dā'im
- 24 Seksen aķçe [ki] dā'im māyesidür
Mā-taķaddümden elli pāyesidür
- 25 Müstaķil bir kazā idi ezeli
Ėayra ilḥāķ olındı şimdi veli
- 26 Umaram ki o řāh-ı pür-iclāl
Yine ol ḥāke vireler iclāl
- 27 Luṭf-ı Haķ ḳalbine hidāyet ide
Anı ben ḳulına 'ināyet ide
- 28 İki yıldan ziyādedür řāhā
Der-i devletde ben ḳuluḡ ḥālā
- 29 Yüz otuz aķçeden olup ma'zül
Buldı yüz elliye vüşüle ḥuřül
- 30 Vaṭanum oldığı cihetden aḡa
Ṭālibem anı himmet eyle baḡa
- 31 Az eger çok düşünce maḥşülüm
Her ne ḥāşıl olursa maķbülüm
- 32 Ḳılmazuz varına yoğına naḡar
İtmezüz azına çoğına naḡar
- 33 Vaṭan ehlinden aķçe alınmaz
Vaṭan ehline bunu vir dinmez

---

30 ṭālibem: ṭalebüm İM.

33 vir: var İM.

- 34 Serverā bu azāyı leyl ü nehār
Talebe bir avī sebep dağı var
- 35 Pīr-i bisyār-sāledür pederüm
Şıladur aña mağmağ-ı nazarum
- 36 Dağı bir kesb ü ğayrı kārum yoğ
Vaşlına aña iqtidārum yoğ
- 37 Varmağa udret ise yoğ elde
Āteş-i asreti yanar dilde
- 38 asret-i māder ü peder şāhum
Ādemi bī-arār ider dā'im
- 39 Bā-uşuş ol peder ki ola müsün
Sefer ađvāli olmaya mümkin
- 40 Meblağ-ı 'ömri ola seksen-sāl
Sāl-orduğ ayır du'āsın al
- 41 oma elden du'ā-[y]ı pīrānı
Gözle şāhum rızā-yı pīrānı
- 42 Pīrlerdür du'āsı alınacağ
Pīrlerdür ri'āyet olinacağ
- 43 adr-i pīrānı gözlemek yoldur
Şehlere dağı alacağ oldur
- 44 Yirde almaz du'āsı pīrlerüđ
Yir bulur müdde'āsı pīrlerüđ
- 45 Himmet-i pīr olursa muttaşıla
adden efzūđ olur şevāb-ı şıla
- 46 Ne şıla belki ac şevābı ola
Niçe ac niçe ac şevābı ola
- 47 İt murādın **abūlinüđ** mađbūl
Dā'imā ađ murāduđ ide abūl
- 48 Diğle ey pādşāh-ı rüy-ı zemīn

- Güş it ey pādşāh-ı kişver-i dīn
- 49 Sāye-i Zū'l-celāl-i 'ālemsin
Cā-nişīn-i Resūl-i Ekremsin
- 50 Şāh bin şāh u hān bin hānsın
Zübde-i nesl-i āl-i 'Oşmānsın
- 51 İsterem senden ey şeh-i ma'sūm
Beni luţfuđdan eyleme maħrūm
- 52 Eyle 'ayn-ı 'ināyet ile nigāh
Muntazır emrūne çü manşıb u cāh
- 53 Herkesūñ maţlabı bi-ğayr-ı vuķūf
Şāhdan bir işārete mevķūf
- 54 Demidür ben ķuluñı şād eyle
Nā-murād itme ber-murād eyle
- 55 Dest-i ğamdan ħalāş eyle beni
Gülerek gönder ağlayı geleni
- 56 Hüsrev-i kişver-i 'aţāsın sen
Behrever ķıl beni tarīķūmden
- 57 Ey şeh-i kāmķār-ı Cem-miķdār
Luţfuña bir bahānedür eş'ār
- 58 Gelmişem luţfuñı recā iderek
Şehlerūñ luţfına bahāne gerek
- 59 Bāķi fermān cenāb-ı şāhuñdur
Emr şāh-ı cihān-penāhuñdur
- 60 Hāşre dek devlet ile var olasın
Taht-ı 'izzetde ber-ķarār olasın

3

- [fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
1 Diñle ey pādşāh-ı rüy-ı zemīn

---

53 bir: yek İM.

55 ağlayı: ağlayan İM.

3 İM 140b-141b; BM 91b-92b.

- İşit ey şehryâr-ı kişver-i dîn
- 2 Sāye-i Zü'l-celāl-i 'ālemsin
Cā-nişīn-i Resūl-i Ekremsin
- 3 Zıll-ı Yezdān-ı lā-yezāl[ī]sin
Mīve-i ma'dilet-nihāl[ī]sin
- 4 Sāni-i haşr-i Āl-i 'Oşmānsın
Bāni-i şer'-i fahr-ı insānsın
- 5 Pādşāh-ı kerīm-i 'ādilsin
Hāşılı her cihetde kāmilsin
- 6 Penc sāl oldı ey şeh-i devrān
Çāresiz kodı pençe-i hırmān
- 7 Müsteħakk-ı vüfūr-ı re'fet iken
Lāyık-ı himmet ü ri'āyet iken
- 8 'İlm ile ma'rifetle kāmil iken
Hıdmet-i şehryāra kâbil iken
- 9 Āteş-i ğamla dil kebāb oldı
'Azl ile hālümüz harāb oldı
- 10 Her kişi luţf ile ola mesrūr
Ben neden qahr ile olam maqħūr
- 11 Devr-i 'adlünge herkesün ħālī
İntizām üzredür benem ħālī
- 12 Vaqtidür bendeñi de şād eyle
Nā-murād itme ber-murād eyle
- 13 Dōstun düşmenün yiye h'ānuñ
Niye maħrūm olur şenā-h'ānuñ
- 14 Pādşāhum kulun **Qabūli**-i zār
Dā'-i-i devletün durur her bār
- 15 Luţfuña mazhar olacaq kuldur
Yiter aġlatdı dehr anı güldür
- 16 Cānib-i Haqqa kalb-i hāzır ile
Elin açsun şafā-yı hātır ile

- 17 İmtidād-ı zamān-ı devletle
İzdiyād-ı kemāl-i şevketle
- 18 ‘İzzetün kaşrı kıyım olmağ için
Salṭanat pāydār olmağ için
- 19 Taḥt-ı ‘izzetde tāc-ı devlet ile
Rif‘at ü ‘izzet ü sa‘adet ile
- 20 Şābit ü ber-ḳarār olmağ için
Devletün pāydār olmağ için
- 21 Ḳahr-ı a‘dā-yı dīn ü devlet için
Def‘-i ālām-ı mülk ü millet için
- 22 İnhizām-ı ‘adū-yı kişver için
Ḥıfz-ı iklīm ü zabṭ-ı ‘asker için
- 23 Ḥazret-i Ḥaḳḳa çok niyāz itsün
Bī-‘aded sūz u çok güdāz itsün
- 24 Cānib-i ḥazrete du‘ā kılsun
Çok du‘ā bī-‘aded şenā kılsun
- 25 Umaruz ki Ḥudā-yı ‘azze ve cel
Pādşāh-ı serfir-i mülk-i ezel
- 26 Bu du‘āmuz kıla ḳabüle ḳarīn
Diyelüm cümlemüz aḡa āmīn

4

‘ARZ-I ḤĀL*

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

- 1 Ey semiyiyy-i nebiyy-i Ḥayy u Ḳadīm
V‘ey müsemmi be-nām-ı İbrāhīm

26 cümlemüz aḡa: aḡa cümlemüz BM.

4 İM 141b-143b; BM 92b-93b, 94a-94b. BM’de bu manzûmenin bazı kısımları benzer şekilde ikinci defa yazılmıştır. Birinci yazım İM ile örtüştüğünden bu yazım esas alınmış, ancak ikinci yazımdaki farklılıklara da *BM 2. yazım* ibaresiyle işaret edilmiştir. Ayrıca İM’de ve BM’nin ilk kısmında olmayan beyitler de metnin uygun yerlerine dahil edilmiştir.

* Başlık: - BM.

1 Ḥayy u: Ḥayy-ı İM. / BM 2. yazımda ilk mısra şöyledir: Ey semiyiyy-i ḥalil-i Rabb-i Rahīm.

- 2 Zāt-1 şāhib-cemāl ü zāt-1 cemāl
Nāmdār-1 ḥalīl-i Rabb-i celīl
- 3 Ey vezīr-i müşīr-i ‘ālī-şān
Mazhar-1 iltifāt-1 şāh-1 cihān
- 4 Cā-nişīn-i maḳām-1 sultānī
Şevket-efzā-yı ṭavr-1 ‘Oşmānī
- 5 Ey vekīl-i şehen-şeh-i ‘ādil
Cevher-i kân u ṭab‘-1 deryā-dil
- 6 Nām-dār-1 şecī‘ ü ferruḥ-fāl
Kāmkār-1 dilīr [ü] pür-iclāl
- 7 Manzar-1 pādşāh-1 pāk-nazar
Zāt-1 nīkū-şifāt u ḥüb-siyer
- 8 Ey nazar-kerde-i şeh-i devrān
Bī-naẓīr-i gürūh-1 düstūrān
- 9 Ya‘ni dāmād-1 ḥāş-1 sultānī
Ser-firāz-1 ḥavāş-1 sultānī
- 10 Şāh-1 ‘ālī-maḳām u ‘ālī-ḳadr
Şāh-1 vālā-mekān-1 şāhib-şadr
- 11 Ekmel-i ḥalḳ u ekrem-i üdebā
Eşref-i ḥalḳ u efḥam-1 vüzerā
- 12 Ekrem-i ekremān-1 ḥalḳ-1 cihān
Lāyīḳ-1 şadr u fāyīḳ-1 aḳrān
- 13 Kār-perdāz-1 cem‘-i mülk ü milel
Dāniş-āmūz-1 bāb-1 dīn ü düvel
- 14 Dādgar-1 gürūh-1 mazlūmān
Māḥi-i zulm ü ḥāmi-i ĩmān

---

3 müşīr-i: edīb-i BM 2. yazım.

4 cā-nişīn-i: ey muḳīm-i BM 2. yazım.

5 BM 2. yazımda ikinci mısra şöyledir: Pāk-bāz u müdebbir ü kāmīl.

6 - İM, BM 1. yazım.

9 : Ya‘ni dāmād-1 pādşāh-1 güzīn/ Ḥāş-1 ḥāşān-1 cem‘-i pür-temkīn BM 2. yazım.

12 - İM, BM 1. yazım.

- 15   K̄ātı‘-ı ‘ırķ-ı müfsidān-ı ‘Arab
Muşlıh-ı memleket bi-ğayr-ı ta‘ab
- 16   Cāmi‘-i māl ü mecma‘-ı āmāl
Vākıf-ı hāl ü ‘ārif-ı ahvāl
- 17   Server-i nīk-ḥ‘āh u ḥayr-endīş
Bezmine dāḥil olamaz bed-kīş
- 18   Dergehi cāy-ı ehl-i cāh u celāl
Āstānı melāz-ı ehl-i kemāl
- 19   Der-i a‘lāsı melce-i zu‘afā
Žā‘ifu’llāhi ecruhu zu‘afā
- 20   Ey vezāret sipihrinüñ māhı
V‘ey sa‘ādet sarāyınüñ şāhı
- 21   Vüzerā cem‘inüñ ser-efrāzı
Zürmend ü mücāhid ü ğāzī
- 22   Ehl-i şadruñ edīb ü ma‘kūli
Pādşāhuñ şadīķ u maķbūli
- 23   Bu ne ḥālet durur ki bu demde
Olmayan işler ola bir demde
- 24   Luţf-ı Hāķķuñ kemāl-i fazlında
Pādşāhuñ zamān-ı ‘adlinde
- 25   Kaldı ayaķda cümle ehl-i kemāl
Ayağa bitdi zümre-i cühhāl
- 26   Emr-i ber-‘aks iken ḥāķīķat-i ḥāl
‘Aksine döndi ḥāl oldu muḥāl
- 27   Kaldı esfelde ol ki a‘lādur
Çıķdı a‘lāya ol ki ednādur
- 28   ‘Ulemā öldi yirini yirini
Cühelā aldı anlaruñ yirini

19 Allah’ın zayıf bıraktığı kişinin sevabı kat kattır.

21 cem‘inüñ: ḥaylinüñ BM 2. yazım. // Zürmend ü mücāhid ü ğāzī: Ḥayli vardur yolında ser-bāzı BM 2. yazım.

24 Luţf-ı Hāķķuñ kemāl-i fazlında: Hāķ Te‘ālānuñ ān-ı fazlında BM 2. yazım.

25 : Yol mıdur ayağa bitüp cühhāl/ Ayaķ altında qala ehl-i kemāl BM 2. yazım.

- 29 Siz ki bu deñlü qadr ü Şevket ile
Bu qadar qudret ü bu himmet ile
- 30 Bilesiz herkesüñ maqādirini
Bize de virmemek neden birini
- 31 Pādşāhuñ ki sizsiñüz eşeri
Sizedür Şimdi herkesüñ nazarı
- 32 Siz de erbāb-ı fazla hālince
Bir nazar kılsañuz kemālince
- 33 Ehl-i ‘irfānı gözlemek yoldur
Size de Şonra qalacağ oldur
- 34 Hāşılı gözleñ ehl-i ‘irfānı
Bī-vefādur bu ‘ālem-i fānī
- 35 Sen ki zāt-ı sūtüde-ħaşletsin
Pāk-ťinet hümā-ťabī‘atsın
- 36 Gevher-i kān-ı luťf u iħsānsın
Luťf u iħsānı çoğ güzel cānsın
- 37 İhtiyāc ehline bilā-noqŐān
Bāb-ı luťfuñ güŐadedür her ān
- 38 Fazl-ı Ėağdan nümünedür tapuñ
Red qapusu degül durur qapuñ
- 39 Gelse nā-geh qapuña ben maźlüm
Anı hāşā ki idesin maħrüm
- 40 Dā‘i-i devletüñ **Qabūli**-i zār
Ol za‘if ü zelil ü zār u nizār
- 41 ‘Arz-ı hāl ile geldi dergehüñe
Nola ger sürse yüzini rehüñe

---

29 qudret ü bu himmet: himmet bu qudret İM.

34 hāşılı: luťf ile BM 2. yazım.

37 İhtiyāc ehline bilā-noqŐān: Ėstānuñda her kişi ĥandān BM 2. yazım.

38 fazl-ı: luťf-ı BM 2. yazım.

39 Gelse nā-geh qapuña ben maźlüm: Yüz süre ger qapuña bir maźlüm BM 2. yazım.

- 42 Gerçi taşdı' ider hikāyātı
Cān-fezādur velī maḳālātı
- 43 Kışsa bu kim bir iki yıl evvel
Ne nizā' u ferāğ ceng ü cedel
- 44 İki üç yıl mülāzemetle meger
Ber-ḳazā itmiş idüm ey server
- 45 İki ay anda olmadum ḥākim
Birine daḫı virmiş ol zālīm
- 46 Varması gelmesiyle ve'l-ḥāşıl
Ḥarcuma yitmedi gelen ḥāşıl
- 47 Ehl-i 'irfāna olmadı pāye
Pāyumuz aldı hep fūrū-māye
- 48 Eski derd üzre yeñisi geldi
Köhne vü nev bölünmeden ḳaldı
- 49 İnfişālüm zamānı sulṫānum
Yoḳ durur şorulursa noḳşānum
- 50 Bir buçuḳ yıl durur ki ma'zūlem
Pādşāha du'āya meşḡülem
- 51 Ḳanḳı maṫlab ki ṫālib olsam aña
Virilür ye's baña şāhāne
- 52 Ne ḳadar kim ḳazā murād itsem
Alurın diyü birin ad itsem
- 53 Nice yirden mu'İni ḥāzır olur
Üstüne bir ḳapucı zāhir olur
- 54 Dir dimez itdürür ne ise murād
Anı mesrūr ider beni nā-şād
- 55 Böyle ḳalursa bize yir ḳalmaz
'İlmi ḫod kimse manḳıra almaz

45 : İki ay olmadın birine daḫı/ Viridi bir müreddī muḳtedā-yı seḫī BM 2. yazım.

47 - İM, BM 1. yazım.

52-53. beytin karşılığında BM 2. yazımda şu beyit vardır: Birisin istesek ḳazānuḡ eger/Beriki üç aḡa mu'İni çıkar.

55 - İM, BM 1. yazım.

- 56 Bize olan cezā be-ḥaḳḳ-ı Ḥudā
Kimseye olmamış durur ciddā
- 57 Ḥāliyā def'-i zulme ḥākimsin
Ḥāl-i [ehl-i] kemāle 'ālimsin
- 58 Her faḳİre i'ānetün var imiş
Her ğarİbe 'ināyetün var imiş
- 59 İşidüp luṭfuñ ehl-i 'irfāna
Geldüm işigüñe ğarİbāne
- 60 Bir faḳİrem 'ināyet eylesin
Umaram kim şefā'at eylesin
- 61 Ḥānḳāh-ı cihānda leyl ü nehār
Çoḳ çerāğuñ anca yirde yanar
- 62 Birinün destüme idüp yaḳasın
Bir iki gün çerāğ idüp yaḳasın
- 63 Umaruz kim çerāğ-ı ḥāş idesin
Dāḫil-i zümre-i ḥavāş idesin
- 64 Birine biñ virür cenābuña Ḥaḳ
İl söyündürdüĝin sen aḳlama yaḳ
- 65 Her biri hādi-i sebİlün olur
Rüz-ı maḥşerde çün delİlün olur
- 66 Ben de meddāḥ-ı zāt-ı pākün olam
Bende-i pāk ü sİne-çākün olam

5

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1 Diñle ey mİR-i zümre-i mİRān

56 : Bize olan cefā vü cevr ü sitem/Dest-i luṭfuñla def' ola umaram BM 2. yazım.

57 - İM, BM 1. yazım.

60 faḳİrem: faḳİrin BM // kim: ki BM.

61 - İM, BM 1. yazım / İkinci mısırada vezin aksamaktadır.

63 kim: ki BM / : Beni daḫı çerāğ-ı ḥāş eyle/Dāḫil-i zümre-i ḥavāş eyle BM 2. yazım.

64 - İM, BM 1. yazım.

65 - İM, BM 1. yazım.

5 İM 143b-146a; BM 94b-96a.

- Ya'ni paşa-yı pādşā-‘ünvān
- 2 Bir mufaşşal hikāyet eyleyeyin
Bir mükemmel şikāyet eyleyeyin
- 3 Gördüğüm kışşayı ‘ayān ideyin
Ayağuş tozına beyān ideyin
- 4 Bir seher meclis-i şerī‘atde
Otururken kaçā-yı kudretde
- 5 Geldi bir nekbet ādemi çavuş
‘Ayn-ı nekbet meşābe-i baykuş
- 6 Bir zebānı uzun zebāni-şekil
Seg gibi gördüğün murādı ekil
- 7 Dāldür çehresi kabāhatine
Her habāset düşer kıyāfetine
- 8 Ne kabāhat mişāl-i berd-i ‘acüz
‘Acz iderler zamāne halkı henüz
- 9 Şekl-i murdārı mürde-i kābūs
Kelimātı ‘abeş şifātı ‘abūs
- 10 Şeb-i muzlim gibi yüzi karadur
Şükr aña kim ne cıfeler yaradur
- 11 Şıve vü nāz ile tekebbür ile
Har gibi cüş idüp tehevür ile
- 12 Bir nice kendü gibi Etrāki
Getürüp şer‘e gör o nā-pāki
- 13 Didi tefiş idüğ bu oğlānı
Mümkin oldukça söyledüğ anı
- 14 Bir bir ikrār iderse şen‘atini
Elüme eyle yaz da şüretini
- 15 ‘Arz olunsun cenāb-ı ağaya
Muṭṭali‘ ola tā bu araya

- 16 *İmtisālen li-emriki'l-‘ālī*
Şorilup bir bir oğlanuñ ħāli
- 17 Şüreti yazılup ‘ale’l-‘acele
Ĥāk-i pāye revāne oldu bile
- 18 Ba‘dehu geldi meclis-i şer‘e
Aşlı bilmez vuķūfı yoķ fer‘e
- 19 Didi olan sicillüñ ey ĥākim
Bize bir şüreti daħı lāzım
- 20 Birin Etrāke virelüm anuñ
Biri ĥalsun yanında paşanuñ
- 21 Didüm ey pīr her sözüñ ma‘ķül
Ĥāşıl olur efendiye maħşül
- 22 Didi bu işde aķçe anılmaz
Beglik olanda aķçe pul olmaz
- 23 Didüm ey ĥar-şıfat iki şüret
Aķçesüz yazılamaz iki şüret
- 24 Ol ki paşa içündür ol ma‘ķül
Ser fedā yolına degül maħşül
- 25 Şöyle kim aķçesüz ola bir an
Terk-i şüret virilmez ey nā-dān
- 26 Ėazaba geldi didi ol kevden
Minnet ile anı yazarsın sen
- 27 Ben daħı kaķıyup didüm āħir
Müft olur mı bu şüret-i āħer
- 28 Zāhir egerçi sikke-şüretsin
Fehm-i ma‘nīde pūr-ħamāķatsin
- 29 Bir tehevür idici zālim imiş
Bir nifāķ ehli pūr-meżālim imiş
- 30 Bir yüzi ĥara ĥara cāhil imiş
Ĥaķķı bāţıl idici bāţıl imiş

- 31 İt gibi bir kerîh-manzar imiş
Tâli'î gibi naḥs-ı ekber imiş
- 32 K̄ara kâfir ki dirler ol ḥar imiş
Yüzi k̄ış aḥşamına beñzer imiş
- 33 Muttaşıl şūr u şerre māyil imiş
K̄anda gitse belā-yı nāzil imiş
- 34 Kizb ü buğz u ḥasedde māhir imiş
Mü'mine buğz idici kâfir imiş
- 35 Hışm ile şıçrayup mekânından
Herzeler saçılup dehânından
- 36 Sögerek gitdi sūy-ı dīvāna
'Aklı yok bağlamalu dīvāne
- 37 Bunda çok herzeler yiye nā-ḥaḳ
Yine bizden şikāyet ide be-baḳ
- 38 Şöyle mi oldı kim cenābuñdan
Aḳçe vü pul umam cevābuñdan
- 39 Zer ü sīmüñ vüçüdü vü 'ademi
Bir olan böyle nā-sezā ide mi
- 40 Emr iderken çü ḥazret-i paşa
Bir ḳulı böyle ide mi ḥāşā
- 41 Ben ki bir müstaḳīm bendeñ olam
Sāyevēş zār u ser-fiğendeñ olam
- 42 Şıdḳ ile işigünde ḳāyim olam
Gice gündüz du'āda dāyim olam
- 43 Nīze gibi yolunḳa toḳru olam
Beni oḳ gibi şanma uğru olam
- 44 Egri ol uğrıdur ki hem-çü kemān
Herkesüñ ḳoltuḳına gire hemān

---

35 saçılup: saçılır İM.

42 du'āda: du'āya BM

- 45   Toğrunuñ reddine ola bā'is
K'ola bir böyle hādise hādīs
- 46   Āh elinden bu kavm-i bed-h'āhuñ
Dād elinden bu cem'-i güm-rāhuñ
- 47   Bunlaruñ nāmına dinür şavış
Bunlaruñ kārı hīle vü teşvīş
- 48   Bunlar İmān u mü'mini bilmez
Ehl-i İmāna merḥamet kılmaz
- 49   Bunlaruñ cell ü hürmeti yoқdur
Halk arasında hürmeti yoқdur
- 50   Zaleme birbirine kartaşdur
Sözleri buña Yemenī taşdur
- 51   Bunlar anlar durur 'ale'l-ıtlāk
İşleri zulm ü kizb ü buğz u nifāk
- 52   El-firār el-firār anlardan
Ki firār ide 'ār anlardan
- 53   Zulmi gör 'ār neyler anlarda
Ki hüner bir olur erenlerde
- 54   Alur Etrāküñ aқçesin anlar
Geçer erbāb-ı hükme oyunlar
- 55   Geh hilāf aḡladurlar aḡkāmın
Yire çalarlar anlaruñ nāmın
- 56   İşleri hayrı şerre döndürmek
Şer işi zulm ile begendirmek
- 57   Başıdur her biri felāsifenüñ
Böyledür 'ādeti bu t̄ayifenüñ
- 58   LİK anlar ki kadri 'ālīdür
Şāhibü'l-'izzü ve'l-me'ālīdür
- 59   Ne söz anlara zeyn-i dīvāndur

---

48 İmān u: İmānı İM.

50 - İM.

58 Şāhibü'l-'izzü ve'l-me'ālīdür: Şāhibü'l-'izzü'l-me'ālīdür BM.

- Hâdimân-ı cenâb-ı sulţāndur
 60 ‘İzz ü temkîn ü ‘ār şāhibidür
 Şevket ehli vaķār şāhibidür
 61 Eyü azmaz aşil haţā itmez
 Yaramaz eyü yolına gitmez
 62 Eyülerden Hudā ola hoşnūd
 İki ‘ālemde olalar mes‘ūd
 63 Yaramaz baht-ı bed gibi bed ola
 Elemler vü ğamı mü’ebbed ola
 64 Yā İllāhî bi-ħaķķ-ı rûĥ-ı Emîn
 Yaramazdan eyüyi eyle emîn
 65 Haşre dek yā İllāhî görme revā
 Haşerāt ile haşr ola dānā
 66 Nîk ü bed itme kulların maħrûm
 Cümlelerin ħāli ħod saĥa ma‘lûm
 67 Bizi luţfun dan ey Hudā-yı Vedūd
 Āstānuñdan eyleme merdūd
 68 Sālik-i meslek-i Resûl eyle
 ‘Özr ü taķşîrümüz ħabûl eyle
 69 Kıl du‘āsın **Kabûlinün** maħbûl
 Ki cenābuñdan ol durur mes‘ûl
 70 Der-i paşadan eyleme mehcûr
 Haşre dek ola ħātırı mesrûr*

6

ŞÜRET-İ SİCCİL VE’N-NAKL*

- 1 [*fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün*]
 Bā’iş-i raķm-ı ruķ’a-i naķlî

59 cenâb-ı: cānib-i BM.

* BM 96a’da bu beyitten sonra “Olıcaķ naķl-i şehāda manzûm/Bu siyāk anda gerekdür maħzûm” beyti bulunmaktadır. Ancak bu beyit vezin itibariyle ne üstteki manzûmeye ne de alttakine uymamaktadır. **6 İM 146a-147a; BM 96a-97a.**

* Başlık - BM.

- Bādi-i ketb-i nāme-i şer‘ī
- 2 Ol durur ki iki mu‘addil-i nās
A‘del-i hālk nitekim kıstās
- 3 Meclis-i şer‘ ü maḥfil-i dīne
Şir‘a-i meḥarü’n-nebiyyine
- 4 Hāzırān oldılar şehādet için
Ya‘ni bir mü’mine i‘ānet için
- 5 Ber-sebīl-i menāhic-i mu‘tād
Müdde‘ī eyledikce istiḥād
- 6 Didiler şāhidüz bu iş ḥaḳdur
Şadıḳuz şıdḳumuz muḥaḳḳaḳdur
- 7 Böyle gördük bu kıḣḣa vāḳi‘dür
Ḥaḳ budur şer‘ ḥaḳḳa tābi‘dür
- 8 Nehc-i Ḥaḳ üzredür şehādetümüz
Zerrece yok durur ‘ināyetümüz
- 9 Lāzım olanları su‘āl eyleḡ
Def‘-i ḥālāt-ı ihtimāl eyleḡ
- 10 Emr ü nehy-i Ḥudā vü ḳavl-i Resūl
Ḳā‘ilüz her ne ise şart-ı ḳabūl
- 11 Ecli naḳli‘l-kitābi ve‘t-taḥvīl
Ba‘de ḥarci‘ş-şuhūdi ve‘t-ta‘dīl
- 12 Ref‘ ü inhā olundı şıdḳ-ı maḳāl
Ne maḳāl aḣlı ile künhe me‘āl
- 13 Semt-i vālā-niḣān-ı pür-kereme
Şavb-ı bālā-niḣīn-i muḥtereme
- 14 Ḳıdve-i ḥākimān-ı ehl-i yaḳīn
Faḣr-ı cem‘-i ḳuzāt-ı millet ü dīn
- 15 A‘del ü a‘lem-i vülāt-ı enām
Evḣaḳu‘l-ḥükm efḑ alü‘l-ḥükkām

---

11 Şahitlerin çıkarılması ve düzenlenmesinden sonra kitabın taşınması ve dönüşmesi için.

- 16 Fāzıl u hayr hayyir ü taḥrîr
Vâcibü'l-iḥtirâm ve't-tevķîr
- 17 Ḥâkimü'l-vaḳti fi-Amâsiyye
‘An-cemî‘i‘l-belâ‘i maḥmiyye
- 18 Nâfizün şemme ḥükmuhu el‘ân
Câ‘izün ḳavluhu ‘alâ-mâ-kân
- 19 Vâliyi külle nâ‘ibin ve uşûl
Ya‘rifüne‘l-uşûle‘l-mevşûl
- 20 Hest ez-luṭf ṭibbaḳân-ı me‘mûl
Ya‘melüne‘l-kitâbe bi‘l-medlûl
- 21 ‘Âmil-i hayr olup mişâl olalar
Nâ‘il-i ecr-i bî-ḥesâb olalar
- 22 Umaruz her birinden el-ḥâşıl
Raḥmet-i Ḥaḳḳa olalar vâşıl
- 23 Ruḳ‘a-i naḳl mâ-hüve‘l-vâḳi‘
Ḥurriret fi‘r-rebî‘ fi‘r-râbi‘
- 24 Şâniyest âri ez-şuhûr u dühûr
Neved u nüh-şad ez-sinîn ü şuhûr
- 25 Ba‘de taḥrîri mâ-hüve‘t-taḥḳîḳ
Dâdemeş dest-i şâhidân tevḳîḳ
- 26 Müntehî İn ḳabâle-i şer‘î
‘Abd-i muḳliş **Ḳabûli**-i dâ‘î
- 27 Efḳar-ı ḥalk-ı Ḥaḳḳ u aḥvec-i nâs
Ḥâkimü'l-vaḳt-i ḥıṭṭa-i Sivâs

7

17 Amasya’daki dönemin yöneticisi bütün belâlardan korunmuştur.

18 Şimdi orada onun kararı uygulanır, sözü olduğu gibi doğrudur.

19 Her nâibin valisi ve usulü vardır, onlar amaca ulaştıran usulü bilirlen.

20 Umulanın zıddında lütuf vardır (?), delilin gereğince kitapla amel ediyorlar.

23 Nakil dilekçesi vaki oldu, rebîü‘l-evvelin dördüncü gününde yazıldı.

24 Devirler ve aylardan ikincisidir, evet, yıllar ve aylardan dokuzyüz doksandır.

25 Onda ne var ne yok incelenip yazıldıktan sonra onlara, şahitlerin ellerine uygun bir şekilde (belgeyi) verdim.

26 müntehî İn: menhi-i âyet İM / Bu şer‘î hüccet sona erdi, samimi kul, duacı Kabûli.

ŞİKÂYET-NÂME*

- [*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*]
 1 Şikâyet hüsrevâ 'Osmân elinden
 Ferâgât eylemez 'Osmânelinden
- 2 Özini kâzî-i Haymana aňlar
 Özin bilmez sözün yabana söyler
- 3 Berât-ı şâhi ile adı kâzî
 Degül ammâ ki emr-i şâha râzî
- 4 Ne aşl-ı 'ilme vâkıfdur ne fer'e
 Ne kânûna uyar kavli ne şer'e
- 5 Hevâ-yı nefsi ancağ muktezâsı
 Zuhûr-ı Hâkka hic yoğdur rızâsı
- 6 Yanında nehy-i münker emr-i ma'rûf
 Berâberdür hemân bir emre mevķûf
- 7 Oğumak yazmak ol miskîne bühtân
 Siyâsetdür yanında hükmi sultân
- 8 Mağallin bilmeyüp eyler nizâ'ı
 Şehenşâh emrine yoğ ittibâ'ı
- 9 Zebânına gelen nîk ü eger bed
 Kâbûl olmağ gerek bi-men' ü bi-red
- 10 Görinür bir şakî vü bir tebehkâr
 Yanında toğrı yoğ herkes günehkâr
- 11 Ne gelse diline söyler 'ale'l-fevr
 Dağı yoğ çâre gördüm âhirü'l-emr
- 12 Didüm ey kâzî-i hağ-nâ-şinâsâ
 Senüñle mümkün olmadı muvâsâ
- 13 Dilüñde yoğ muğarrer 'ilm ü dâniş
 Yürü bir ehl-i 'ilme bâri danış

---

7 İM 147a-148a; BM.97a-98a.

* Başlık BM.

2 söyler: aňlar BM.

- 14 Hiç sen gerçi kim söz anlamazsın
Ney ü çeng olmayınca dinlemezsin
- 15 Kişi rāh-ı saķıme gitmek olmaz
Edebden hāric evzā' itmek olmaz
- 16 Kazānuñ 'ādet ü ādābı vardır
Bu kavmüñ başķa bir elķābı vardır
- 17 Şerf'at ehlinüñ bir yolu vardır
Sözüñ ma'ķüli vü maķbüli vardır
- 18 Bu yolda şehlerüñ ķānūnı vardır
Şehenşāh emrinüñ maźmūnı vardır
- 19 Gerek Bekr ü gerek Zeyd ü gerek 'Amr
Kişi olmak gerekdür tābi'-i emr
- 20 Nazar kılduķda fermān-ı muḫā'a
Bize lāzım olan sem'an ve ḫā'a
- 21 Nüfūzı var iken mīr ü sipāha
Neden sen uymamak fermān-ı şāha
- 22 Yanuñda hükmi yok mı hükmi-i şāhuñ
Neden yoklanmaya cürm ü günāhuñ
- 23 Senüñ ammā günāhuñ yok belā bu
Saņa bir söz diyeyin dinle yā hu
- 24 Günāhuñ bu yiri saņa virendür
Seni işbu diyāra gönderendür
- 25 Ötesin şorar iseñ suç [anuñdur]
Senüñ hālüñ kolaydur suç [anuñdur]
- 26 Senüñ evzā'ına düşen sükuttur
İden kılan alan viren hep odur
- 27 Yüri var 'aķluñı başuña cem' it
'Adālet şem'ini başuña şem' it
- 28 Yaman olma özüñi yaķşı tanı
Bilürsin yaķşılar sevmez yamanı

- 29 Şaķın fermān-ı şāha olma ‘āşī
İl için olma ğavvāş-ı ma‘āşī
- 30 Senüñ bu fende iz‘ānuñ gerekdür
Kemāl ü ‘ilm ü ‘irfānuñ gerekdür
- 31 Ço ‘ișyānı muṭī‘-i pādşāh ol
İṭā‘at gösterüp zıll-ı İlāh ol
- 32 Sözüñi şer‘e vü kânūna uydur
Muṭī‘ ol inķiyāduñ ḥalka ṭuydur
- 33 İṭā‘at kılmaĝa kudret gerekdür
Suḥan fehm itmege himmet gerekdür
- 34 Kișiye himmet ammā dād-ı Haķdur
Dil-i efsürdeden ḥāric sebaķdur
- 35 Sebaķdaş olmayan bilmez bu fenden
Gerekse ṭoĝru söz ĝüş eyle benden
- 36 Bilür mi ķadr-i insānı cemādāt
Ne bilsün ḥālet-i üstādı ālāt
- 37 Ne fehm itsün elifden merd-i cāhil
Degüldür istivā-yı ḥaṭṭı kāmīl
- 38 Ne bilsün noķta-i pür-kārı sāde
Ṭuyar mı nükte-i merdānı māde
- 39 Lebībün medḥi lāyık mı Yezīde
Lebīdün ķavli uyar mı pelīde
- 40 Eyü yatlu bed ü nīk ü kem ü bīş
Çapuņa ‘arza ķıldum nūş eger nīş
- 41 Ayaĝuñ tozına sulṭān-ı ‘ālem
Ne ḥācet söylemek sulṭānum a‘lem

---

30 kemāl ü: kemāl-i İM.

36 üstādı: insānı İM.

37 istivā-yı ḥaṭṭı: istivāsı ḥaṭṭ-ı BM.

8 İM 148b-149b; BM 98a-98b.

‘ARZ-I HÂL*

[fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün]

- 1 Ey semiyî-i Resûl-i Rabb-i enâm
Nâmdaş-ı Nebî Muḥammed-nâm
- 2 Ne Muḥammed Muḥammed-i ‘Arabî
Ḥilkât-i âdemüñ odur sebebi
- 3 V’ey ‘Alî-sîret ü Ḥasan-şüret
Muştafâ-ḥulk u Murtażâ-ḥilkât
- 4 Ne ‘Alî vü Ḥüseyn-i pâk-neseb
Ne neseb ced-be-ced şahîḥ ḥaseb
- 5 Dûde-i şem‘a-i çerâğ-ı Nebî
Ḥâne-süz-ı çerâğ-ı Bû Lehebî
- 6 Ne Nebî şem‘-i bezm-i cem‘-i rüsül
Server-i enbiyâ vü seyyid-i kül
- 7 Mazḥar-ı luḫf-ı bî-kerâne-i Rab
Raḫmet-i Ḥazret-i Ḥudâya sebeb
- 8 Ol ki hem-nâm-ı böyle serverdür
Luḫfi anuḫla da müyesserdür
- 9 Ḥabbezâ ey muḫârin-i sulṫân
Zübde-i muḫbilân u maḫbûlân
- 10 Mazḥar-ı iltifât-ı şâh-ı cihân
Manzar-ı pâdşâh-ı ‘âlî-şân
- 11 Himmetüñ ḥâş u ‘âma şâmildür
Her murâd işigüñde ḥâşıldur
- 12 Ey nazar-kerde-i şehenşeh-i dîn
Ḥâş-ı dergâh-ı pâdşâh-ı güzîn
- 13 Mîr-i mîrân-ı Âl-i ‘Oşmânî
Şevket-efzâ-yı ḫurb-ı sulṫânî
- 14 Toldı gün gibi ‘âleme nâmuñ
Ḥâş u ‘âma yitişdi in‘âmuñ

---

* Başlık: - BM.

- 15 Bendeñe dağı himmetüñ olsun
Dā‘i-i ‘ömr ü devletüñ olsun
- 16 Ey sa‘adet-pezîr ü qadr ü şeref
Hüsrev-i kân-ıab‘ u deryā-kef
- 17 Şādıku‘l-ıavli Āl-i ‘Oşmānuñ
Müstakîmi cenāb-ı sulţānuñ
- 18 Toğrusı pādşāh-ı devrānuñ
Tođrusu buña yoğdur aqrānuñ
- 19 Āl-i ‘Oşmānuñ ey güzide kulı
Nice qavli şadîk u maqbūli
- 20 Toldı nāmuñ cihāna eylik ile
Biz de olsağ nola içinde bile
- 21 Bāb-ı a‘lāña ey şerîf-vücūd
‘Arz-ı ĥal ile gelmeden maqşūd
- 22 Ol durur kim cemī‘-i qāzîler
Bir bölük ĥaqq-ı şer‘e rāzîler
- 23 Cem‘ olup bir yire yesār u yemîn
Bize bir maţlab itdiler ta‘yîn
- 24 Nāmı ol maţlabuñ qazā-i Ĥamā
Bize telĥîş olınmış idi şehā
- 25 Siz Ĥamāyı ĥimāyet itmişsiz
Ĥākimine ‘ināyet itmişsiz
- 26 Sizden ol ehl-i ĥükme bu iĥsān
Bendeye oldu mūcib-i ĥırmān
- 27 Çünki ol ĥađdan olduñuz māni‘
Bize de birine oluñ şāfi‘
- 28 Özüñüz mūcib-i şefā‘atdūr
Size lāyık olan ‘adāletdūr

---

22 ĥaqq-ı: ĥaqq u BM.

28 özüñüz: adıñuz BM.

- 29 Biz de rüşen çerâğunuz olalum
Hüşe-çînân-ı bâğunuz olalum
- 30 Dâhil-i zümre-i havâş olalum
Bende-i ehl-i ihtisâş olalum
- 31 Hâk-i pâye şenâlar eyleyelüm
Tâ ölünce du‘âlar eyleyelüm
- 32 Diyelüm ey Müheymin ü Mütē‘âl
Böyle bir server-i sütüde-hişâl
- 33 Mesned-i kırb-ı pādşâhîde
Zîr-i zıll-ı cihân-penâhîde
- 34 Kıadri günden güne ziyâd olsun
Revzen-i ‘izzeti güşâd olsun
- 35 Şadr-ı a‘lâda ber-karâr olsun
Kıurb-ı ‘izzetde pâydar olsun
- 36 Ey **Kabûlî** bi-hakk-ı rûh-ı Emîn
Diyelüm bu du‘â için âmîn

9

DER-MEDĦ-İ MAĦBÛBE*

- [mefâ‘lün mefâ‘lün fe‘ülün]*
- 1 Elâ ey naĦl-i bâğ-ı nâz u şive
Leb-i la‘li yitişmiş tâze mîve
- 2 Mükerrer sükkere beñzer tudağı
Kızarmış gül ya elmadur yañağı
- 3 Lebi Ħalvâ yañağı teng-i şekker
Teni pâlûde-i ter gibi ditrer
- 4 Kıyâm itse kıyâmetler kıparur
Otursa dürlü Ħâletler kıparur
- 5 Gül-i bâğ-ı le‘âfetdür ‘izârı
Anuñçün yok durur yanında Ħârı

---

9 İM 149b-151a; BM 98b-100a.

* Başlık: - BM.

- 6 Melāhat bahri içinde kemāhī
Degül mi iki aşı iki māhī
- 7 Deñiz mālīkleridür iki gözler
Şikār özler iki etrāfı gözler
- 8 Dişi ağızında lü'lü-i şadefdür
Dür-i mengüşı şan dürr-i Necefdür
- 9 Dür ü gevherle pürdür şol u sağı
Deñiz ulağıdur gūyā ulağı
- 10 Miyānı ince mūdan ince mūdūr
Görenler hālını dirmiş ki būdūr
- 11 Zülāl-i pāk-i la'li āb-ı hayvān
Dehān-ı ābdārı çeşme-i cān
- 12 Cemāli gülşeni firdevse beñzer
Zenaḥdānı ukuru havz-ı kevşer
- 13 Dehānı āl ile diller alıcı
Sözi 'uşşāı ferdāya şalıcı
- 14 Dehānı gibi dendānı da ḥurde
Ḥafī yir almadı oyuldu ḥurde
- 15 oınmamış felekden dest-i asīb
İki urunca beñzer ol iki sīb
- 16 Gümüşden servdür ol cism-i bī-mū
İki sīmīn-nihāl ol iki bāzū
- 17 Görinür gerdeni ün şem'-i kāfūr
'İzār-ı tābnāk ol şem'e bir nūr
- 18 İki gīsūlar ol şem'üñ duḥānı
Mu'aḫḫar ılsa nola bezm-i cānı
- 19 İki şāhin ol iki çeşm-i bī-bāk
Oturur biri birine ḥışımnāk
- 20 Anuñ kim urtulur işkencesinden

- Kim alur murğ-ı cānı pençesinden
- 21 Biri birine her ‘uzvı münāsib
Bu deñlü olur a‘zāda tenāsüb
- 22 Gel ey bāğ-ı vefāda gül budāğı
Saña cān riştesidür saç bāğı
- 23 Gümüşden bir mücellā levḥ o sīne
İki gīsūlaruñdur ‘anberīne
- 24 Ḥam olmuş cism-i zerdüm eyle pāmāl
Gerekmez mi saña altunlu ḥalḥāl
- 25 Siyeh gīsūlaruñ şalkım şaçakdur
Gönüller aña ber-dār olacakdur
- 26 Getür zülf-i kemendüñ boynuma tağ
Murād ise eger ‘uşşākı boğmağ
- 27 Şu gibi tarf-ı bāğa ol revāne
Gümüş na‘leyne bin gez nāzikāne
- 28 Gümüş barmağda ol kıymetlü ḥātem
Hilāl üstünde kevkeb gibidür hem
- 29 Kınalu elde ol engüşt-i aşfer
Şafağ içre hilāl-i māha beñzer
- 30 Ayuñ on dördine beñzer cemālüñ
Yitişmiş gibi aña sinn ü sālüñ
- 31 Güzeller içre bir heybetlü begsın
Baña sen cümlesinden dağı yegsin
- 32 Dirîğ itme vişālüñ mübtelādan
Ḥudā hıfz ide zātuñ her belādan
- 33 Zekāt-ı ḥüsnüñ iḥsān it fağīre
Kerem ehli odur k’ehline vire
- 34 Ğanīmet virdi Ḥağ saña bu ānı
Ğanīmet mālı gibi bezl it anı

- 35 Taşadduğ eyle la'lün şerbetinden
 Konaqla bizi hüsünüñ ni'metinden
- 36 Elünnden büse ihsân it bize sen
 Elünle virdügüñdür saña kalan
- 37 Gel ey gülzâr-ı hüsünüñ 'andelîbi
 Sözi erbâb-ı 'ışkuñ .....
- 38 Gözi âşüb-ı cân u fitne-i dil
 Özi fenn-i cefâda zât-ı kâmil
- 39 Gül-i al üzre ta'n ider yañağı
 Yüzi gül gülbeşekkerdür tudağı
- 40 Gülistân-ı vefâdur bâğ-ı rüyı
 Boyı şimşâd-ı bustân-ı nigüyî
- 41 Gül-i ra'nâ gibi yüze gülici
 Ğinâ gibi kişiye gic gelici
- 42 Lebi perverde vü la'li müferrih
 Dehânı cânibi kıand-i müreccih
- 43 Dehânı gönça ağızı burnı hürde
 Teni abbağ şoyulmuşca yumurda
- 44 Kalem barmaqlı vü burma yüreklü
 Gümüş bileklü altun bilezıklü
- 45 Tülek şahin bakışlu kebk-reftâr
 Balıkcıl tellü iki dillü dil-dâr
- 46 Hümâ tal'atlu gügercin topuqlu
 Şıgın uyluqlu yağmurca kaşıklu
- 47 Gönüller kapmağa kıurd iştihâlu
 Ner-arслан ucalu tavşân vicâlu
- 48 Tezerv-endâmlu dürrâc budlu
 Yeñi gelmiş gelin sözlü kıız odlu

---

37 - İM / Noktalarla gösterilen kısım BM'de boştur.

38 - İM.

39 Gül-i al üzre ta'n ider yañağı: Gel ey gülzâra ta'n atar yañağı İM // gülbeşekkerdür: gül durur şekker BM.

47 İkinci mısırda vezin bozuktur.

DER-MEDH-İ BESMELE*

- [*fe'ılātün mefā'ilün fe'ilün*]
- 1 Diyelüm ibtidāda *b'ismi'llāh*
Oldur ehl-i sülūke hādi-i rāh
- 2 Pıřvādur her işde *b'ismi'llāh*
Rehber istersen işte *b'ismi'llāh*
- 3 İbtidā kāra besmeleyle olur
'İzzet ol nahle besmeleyle olur
- 4 Kār-ı nāķış anuñla kāmil olur
Hırz-ı cāndur saña hamāyıl olur
- 5 Pür-ħařardur řarıķuñ ey āgāh
Yārüñ olsun hemişe *b'ismi'llāh*
- 6 İsm-i Ėaķdur refiķ-i ehl-i řarıķ
İsm-i Ėaķdur kişiye yār u řefiķ
- 7 Dilden ayırma ismini anuñ
Bedenüñden çıkınca tā cānuñ
- 8 Ehl-i derde devā marīze řifā
İsm-i Ėaķdur be-ħaķķ-ı ism-i Ėudā
- 9 İsm-i Ėaķķ ile kışşa-perdāz ol
Cān-ı bīmāruña řifā-sāz ol
- 10 Bize hādī olalı ism-i İlāh
Vāřıl-ı Ėazretüz bi-ħamdi'llāh
- 11 Ba'd-i Ėamd-i Ėudā řalāt-ı Nebī
Çār-yār-ı Muħammed-i 'Arabī

---

10 İM 151a-151b; BM 100a.

* Başlık: - BM.

1 *b'ismi'llāh*: Allah'ın adıyla.

2 işte: üşte BM.

11 İM 151b-152a; BM 100a-100b.

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 1 B'ismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm
 Besmeledür ism-i Ḥudā-yı kerīm
- 2 Besmele miftāḥ-ı der-i ğaybdur
 Fātiḥ-i gencine-i lā-reybdür
- 3 Besmeledür āyet-i iqlīm-i cān
 Besmeledür āyet-i Raḥmāniyān
- 4 Besmeledür serv-i çemenzār-ı kıuds
 Besmeledür besmele-i bāğ-ı üns
- 5 Besmeledür sünbül-i bustān-ı rūḥ
 Besmeledür gülbün-i bāğ-ı fütūḥ
- 6 Besmeledür nāqışı kāmīl kıılan
 Besmeledür bismili bismil kıılan
- 7 Cān u dilüḡ hırzı içün ehl-i bīm
 Evveli vü āḫiri dir mā vü bīm (?)
- 8 Besmeledür tesmiye-i ism-i zāt
 Cāmi'-i müstecmi'-i cem'-i şıfāt
- 9 Besmeledür besmeledür besmele
 Ravza-i rıd vānda yiter besmele

12

- [mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 1 Kāle'n-Nebıyyu kavlen şallü 'aleyhi ve'l-āl
 Lillāhi derru kā'il ni'me'l-emīru ve men kāl
- 2 İne'l-İlāhe yemḥū evzāre men ra'anī
 Tūbā limen ra'anī ev zāre men ra'anī

1(a) Acıyan ve bağıslayan Allah'ın adıyla. Bu mısra vezne uymamaktadır.

12 İM 154b-155a; BM 101b.

1 Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir söz söyledi, Allah o sözü söyleyenin iyiliğini versin, o ne güzel emirdir.

2 - BM. / Allah beni görenin günahlarını yok etsin, beni görene ya da beni ziyaret edene ne mutlu.

13

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Neccinā Rabbi min tedenninā
Veķınā min şürürî enfüsünā
- 2 Şümme min seyyi'âtı a'mālin
İnteşet min henāti aḥvālin

14

NA'T-I RESÛL

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Ba'd-i ḥamd-i Ḥudā şalāt-ı Nebī
Māh-ı Mekkī Muḥammed-i 'Arabī
- 2 Şāh-ı Baḥḥā vü şāhid-i Yeşrib
Müntehī-menzil ü felek-mevkib
- 3 Ne Nebī şāh-ı enbiyā vü rüsül
Ne Muḥammed delīl-i ehl-i sübül
- 4 Muḳtedā-yı şerī'at-ı İslām
Reh-nümā-yı tarīḳ u faḥr-ı enām
- 5 Farz u vācibdür ey güzīn-i şıķāt
Ehl-i İmān olana iki şalāt
- 6 Biri penc vaķt içinde penc şalāt
Biri rûḥ-ı Resül için şalavāt
- 7 Lākin ol zāt-ı pāki kim anı
Medḥ idüp ögmiş ola Sübhānı
- 8 Ol şalātı ki ḥazret-i Raḥmān
Virmiş ola aḡa ne dir insān
- 9 Ol selāmı ki ḥazret-i Bārī
Aḡa göndermiş ola her bārī

---

13 İM 158b.

1 Ey Rabb'im, bizi bayağılıklarımızdan kurtar ve nefislerimizin şerlerinden koru.

2 Sonra, basit durumlarla sarhoş olmuş amellerimizin kötülüklerinden (bizi koru).

14 İM 161a.

MEŞNEVİ BERĀY-I AĞÇE

[fe'ilatün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Ağçedür ağçe her işi bitüren
Sîm-sîmaları çeküp getüren
- 2 Yüzün ağardan ağçedür nâsuñ
Görme çirkin yüzini iflâsuñ
- 3 Görmeden şaķın ağçenüñ yüzini
İstimā' itme kimsenüñ sözünü
- 4 Kışķanur h'āce ağçeyi gözden
Aña yegdür bir ağçe biñ sözden
- 5 Çıkmasun ağçe diyü içinden
Kîseyi boğdılar boğazından
- 6 Ağçeyi kim ki hayra şarf eyler
Birisi ol zamanda biñe geçer
- 7 Ağçedür 'avrete ere yarayan
Ağçedür hayra vü şerre yarayan
- 8 Ağçe gibi uğurlu şey olmaz
Varduğı yirden ol tehî gelmez
- 9 Ağçe devletliler muşāhibidür
Ağçenüñ ehli 'ār şāhibidür
- 10 Herkese ağçe odun olmışdur
Ağçe bil yāre giden olmışdur
- 11 Her ne isterse ağçe anı bulur
Ol bulamaz ise kim anı bulur
- 12 Aña nāzır olan emîn olmaz
Ağçe başına bir yemîn olmaz
- 13 Tırma cem' eyle bî-şumār ağçe
Dosta vü düşmene yarar ağçe

- 14 Aķçedür aķçe cān iķün virilen
Aķçedür dem maķāmına görilen
- 15 Sinda çok erden eskidür aķçe
Dağı çok ādem eskidür aķçe
- 16 Düşmen-i pür-sitfdür aķçe
Gerçi kim bir ‘azızdür aķçe
- 17 Gāh sende vü gāh hāricidür
Yatluya vü eyüye varıcidur
- 18 Gāh olur aķçe zevke tālīb olur
Ehlinüñ şerri hayra gālib olur
- 19 Yüzi şovuķdur aķçenüñ hayli
Aņadur herkesün yine meyli
- 20 Senün ile turur senünle yatur
Ne saņa kendüden ziyān getirür
- 21 Yüzin aġardur ādemün dirhem
Aķçesüz yüz aġardamaz ādem
- 22 Kimi görürse kimisi sevinür
Yüzi bir yirde olsa biñ görünür
- 23 Her ne isterse aķçe taşıdur
Altun aralarında yüz başıdur
- 24 Kimi şāhī vü kimi sultānī
Sürñ altun u aķçe ‘Oşmānī
- 25 Hayliden görmez oldı aķçe kese
Hiç düşer mi faķire aķçe kese
- 26 Nola ger olsa mu‘teber aķçe
Bozulan işleri yapar aķçe
- 27 Göricek bir ġnā gelür nāsa
Bire birdür belā-yı iflāsa
- 28 Bu ne hālet durur ki bī-minnet
Er ider ‘avreti eri ‘avret
- 29 Aķçe bir el kiridür ey meftün

- Yüzüne kir getürme aķçe için
- 30 Şimdi her kişi çekdi aķçeden el
Çok baķarlardı aķçeye evvel
- 31 Tıtdı řāhīyi ehl-i dīvānī
Gitdi görünmez oldu ‘Ořmānī
- 32 Şimdilik sikkedār řāhīdür
Meclis-ārā-yı pādřāhīdür
- 33 Sikke-şüret geçer velī řāhī
Sevme anı severseņ Allāhı
- 34 Aķçe ‘askerdür anlaruņ řāhı
Ya Firengī durur ya ĥod řāhī
- 35 Bu ‘abeş ĥālet ancaķ ey tālib
řāhı ‘Ořmāniye olur ġālib
- 36 Niye beklersüņüz bu dergāhı
Niye yatur ĥazīnede řāhī
- 37 Ne kalur elde ne çürür aķçe
Sözini đarbi geğerür aķçe
- 38 Bunca keş geğerme aķçe üzre dede
Ķaraca aķçe pek geçer keşede
- 39 Birdür anuņ yanında řāh u gedā
Herkesüņ iĥtiyācı vardur aņa

16

- [fe‘ilātün meřā‘ilün fe‘ilün]*
- 1 Bārgāh-ı bülend-i bālāya
Dergeh-i berter ü mu‘allāya
- 2 ‘Arz-ı dā‘ī-i kemterīn-pāye
Ref‘-i bī-çāregī fūrū-māye

16 İM 162a. Manzūme divanda “Kıt‘a” başlığıyla ve beyitler arasında yazılmıştır. Ancak, kafiye yapısı dikkate alındığında bir mesnevī olduğundan buraya alınmıştır.

KİT'ALAR

1

KİT'A*

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Ey vezīr-i ser-āmed-i vüzerā
Sende hātım oldu şimdi serverlik
- 2 Gelmedi bir senüñ gibi server
İde bu 'aşrda dil-āverlik
- 3 Yavuz erlik durur ekābire bu
Eyleye bir ğarībe yāverlik
- 4 Benüm ağladuğum bu 'ālemde
Hāne ma'mūrlik mu'ammerlik
- 5 Bir benüm gibi nā-murādı bulup
Ber-murād eylemek durur erlik

2

KİT'A*

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

- 1 Ey şeh-i kāmkar u kār-güzār
Gül gibi hātıruñ güşāde ola
- 2 Pāk olup jeng-i ğuşşadan qalbün
Hem-çü āyīne şāf u sāde ola
- 3 Hākāsā 'adū-yı hāk-nihād
Āstānuñda ser-nihāde ola
- 4 Niçe ser-keşlerün işigünde
Kellesi güyveş fütāde ola

---

1 İM 152a; BM 100b.

* Başlık: - BM.

4 İkinci mısradaki geçen "ma'mūrlik", iki nüshada da kef'le, yani "ma'mürlik" şeklinde yazılmıştır.

2 İM 152a; BM 100b.

* Başlık: - BM.

- 5 Hâlişen muhlişen **Qabûli** gibi
Dâ'im aḥbâbuñuz du'ada ola
- 6 Rûz u şeb mâh-ı nev gibi şâhum
Devletüñ rif'atüñ ziyâde ola

3

TEMEDDÜH*

- [fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]*
- 1 Şimdi nazm erbâbı çok ammâ **Qabûli** çoğınuñ
Rişte-i elfâzınuñ ma'nalarına rabtı yok
- 2 Sözleri mühiş-edâ fâhiş gâlaḥ her birinüñ
Bikr-i ma'nî beslenür beytinde ammâ zabtı yok

4

QIṬ'A*

- [fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]*
- 1 Şâdmân il şafâ-yı vaşluñ ile
Ben ğamuñla ğarîb ü pâmâlin
- 2 Her kişi kendü kârına meşğûl
Ne bilür kimse kimsenüñ ḥâlin

5

QIṬ'A*

- [fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]*
- 1 Gâh bâde gehî 'araḥ-nüş ol
Ḥâṭıruñ ğuşşadan ırâĝ olsun
- 2 Ruḥuñuñ ğülşen-i leṭâfetde
Qızılı kıızıl aĝı aĝ olsun

---

3 İM 152a; BM 100b.

* Başlık: - BM.

4 İM 152a, 161b; BM 101a. Manzûme İM'de iki defa yazılmıştır.

* Başlık: - BM.

2 kârına: ḥâline İM 2. yazım.

5 İM 152b; BM 101a.

* Başlık: - BM.

6

- [fe'ilatün mefâ'ilün fe'ilün]*
- 1 Dîdem imrûz şad nüvîsî-râ
Çün hilâl ez-kemâl müstağnî
- 2 Men nüvîsed sicill-i şüret-i ân
Mî-dehed tâlibîn-râ ya'ni
- 3 Guftem İn şüret-i sicil guft
Heft şüret velik bî-ma'nî

7

KİT'A-İ FÂRSÎ

- [mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün]*
- 1 Vey guft dîde dil-râ ki hem-demem beher dil
Bî-sa'y-i tu ne-ḥâhem dîdâr-ı yâr dîden
- 2 Dil hemçü-kaṭre-i ḥün ber-ruḥ devîd u guft
Ez-tust yek işâret ez-men be-ser derîden
- 3 Çevgân-ı zülf-i ân meh vey guft gûy-ı ser-râ
K'ey dil rübûde-i men tâ çend ser-keşîden
- 4 Der-ḥâl ḥâk bûsîd gâltîd âr u guft
Ez-düst yek işâret ez-mâ be-ser devîden

8

KİT'A*

6 İM 152b.

1 Bugün, hilâl gibi olgunluktan uzak yüz kâtip gördüm.

2 O suretin sicilli bana yazdırıldı, yani isteyenlere verdirdiler. (Farsçada aslında ettirgen fiil yapısı olmadığından zamirle fiildeki kişi eki arasındaki uyumsuzluk ettirgenlik olarak yorumlanmıştır.)

3 Bu sicil suretidir dedim, yedi suret fakat anlamsız dedi.

7 İM 153a.

1 O, hemdem olduğum her gönlü gördü dedi, (ben de) senin gayretin olmadan yarın yüzünü görmek istemem (dedim). (?)

2 Gönül, kan damlası gibi yüze koştı (vurdu) ve dedi, senden bir işaret, benden baş yarmak.

3 O ayın zülfünün çevgâmı dedi ki, ey gönül benim baş topumu daha ne kadar sürüyeceksin?

4 Bu durumda yeri öpüp yuvarlayıp getirdi ve dosttan bir işaret bizden başı yuvarlamak dedi.

8 İM 153b; BM 101a.

* Başlık: - BM.

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 Mülāzemet degül ey şeh gubār-ı dergāhuñ
 Dür-i külāh-ı sa'adet durur bu ben hāke
- 2 'Aḫā vü luḫfuñı dil müstaḫıl umarsa nola
 Çıḫardı rāyet-i luḫfuñ bürüc-ı eflāke
- 3 Mülāzımıne ḫarıḫdurma bendeñi zīrā
 Ḫarıḫmaz āb u tūrābum gürūh-ı Etrāke

9

ḪİṬ'A

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 Ḫaḫ-ı siyāh ile pürdür ḫaḫİfehā-yı beyāz
 Biri birisine gūyā ḫarıḫdılar iki 'ayn
- 2 Birisi Ḫaradeñizdür birisi Baḫr-ı Sefīd
 Sefīne-i ğazelüm oldı mecma'u'l-baḫreyn

10

ḪİṬ'A*

- [*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
 1 Eylük eyleñ nāmuñuz eylükle aḫsun her ḫiḫi
 Eylük ādemlükdür ādemlük de eylükdür hemān
- 2 Devlet-i ḫad-sāle bir sā'atce gelmez tiz geḫer
 İtdügi eylük durur her ḫiḫide bāḫlī ḫalan

11

ḪİṬ'A*

- [*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
 1 Dergeh-i devlet-me'ābuñ ḫākine yüzler sürüp

---

9 İM 153b.

10 İM 153b; BM 101b.

* Başlık: - BM.

2 her ḫiḫide: ḫiḫide hem İM.

11 İM 153b; BM 101a.

* Başlık: - BM.

Ḥāk-i pāyünden teraqqīler recā kılsam nola

- 2 Vaz'-ı küstāhānemüz ma'zūr buyrulsa nola
Luṭf-ı şehdūr ḳulları küstāḫ iden sulṭān-ı mā

12

ḲİṬ'Ā*

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Var ey ḡazel giryē it öp elin pāyine düş
O şāh-ı muḥteşeme 'arz ḳıl mezelletüni
- 2 Açılma ḡayr yanında niyāzı pinhān it
Ümıddür ki ḳabül ideler şefā'atüni

13

ḲİṬ'Ā

[*fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Ey şalābet-pezîr ü 'ālî-ḳadr
Sende ḫatm oldu gerçi serverlik
- 2 Lîk bu ṭumṭurāḳa lāyîḳ olan
Eylügüñdür faḳîre yāverlik
- 3 Göñül almaḳ durur mürüvvet ile
'Arşa-i dehrde dil-āverlik
- 4 Bir benüm gibi nā-murādı bulup
Ber-murād eylemek durur erlik

14

FĀRSĪ

[*fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün*]

- 1 **Ḳabūli** zi-dest-i faḳîhān egerçi
Zi-yek bāde ḫorden besî ṭa'ne ḫordîm

12 İM 154a; BM 101b.

* Başlık: - BM

1 İlk mısradā vezin bozuktur.

13 İM 154a.

14 İM 154a-154b.

- 2 FÜRÜ reften-i şadr-ı mey-ḥane āḥir
Be-cārüb-ı rîş-i faḫîhân sepordîm

15

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

- 1 Nüş-ı mey yâ def ü ney pey-der-pey
Ḥoş buved nezd-i ḥiredmend-i güzîn
- 2 Pîş-i münhî-i şerî'at menhîst
Bâ'îş-i nehy-i nehy înest İn

16

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

- 1 Bir iş it kim her işiden işüñi
Bâreka'llâh çok yaşa diyeler
- 2 Ber-murâd eyle sen ili saña da
Yessera'llâhu mâ yeşâ diyeler

17

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

- 1 Ceng eyler iseñ düşmen-i bed-ḥ'âh ile ey dil
Gürbüzlük idüp üstine kıl gürzi ḥavâle
- 2 Çık rezme kılıcla ten-i bed-ḥ'âhı kılıcla
Başlarsa cidâla ser-i a'dâyı cüdâla

18

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

- 1 Bezl iden cānını cānâne için
Gelsün anı ecel alsun dimedi

1 Kabûlî, gerçi fakihlerin elinden ayıplanmak için bir kadehten içmek yeter.

2 Sonunda meyhane köşesine dalmayı fakihlerin sakalı süpürgesine bıraktım.

15 İM 154b.

1 Şarap içmek veya def ve ney birbiri ardınca seçkin akıllıların nezdinde hoş olur.

2 Şeriatın habercisinin huzurunda yasaktır, yasağın konulmasının sebebi budur bu.

16 İM 154b; BM 101b.

1 Bâreka'llâh: Allah mübarek etsin.

2 Yessera'llâhu mâ yeşâ: Allah umduğunu (istediğini) kolaylaştırsın.

17 İM 154b.

18 İM 155a; BM 102a.

- 2 Vārımı yārına teslīm itdi
Bu günüm yarına qalsun dimedi

19

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

- 1 Ey bülbül-i gūyā-yı gülistān-ı hilāfet
Gül ruqlaruḡa ḡār-ı cefā itmesün āzār
- 2 Açılmadı dil ḡonça gibi ḡāb-ı 'ademden
Enfās-ı nesīm-i kerem ile anı uyar

20

[fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]

- 1 'Arz-ı ḡāl itmege mecālüm yoḡ
Ḥāk-i pāy-i şerīfe sultānum
- 2 Zümre-i ehl-i ṡab'a şām u seḡer
Derd ü ḡamdur vazīfe sultānum
- 3 Şimdi mi oldı kuvvet ehli olan
Yardım itmek za'īfe sultānum

21

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]

- 1 Seni düşmen **Ḳabūli** redd iderse
Anuḡcün ḡam çeküp olma melūlī
- 2 Cihānda medḡ ü zemm ehline ancaḡ
Bize birdür anuḡ reddi ḡabūli

22

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

- 1 **Ḳabūli** varsa yab yab ḡapunuḡa bir yirden olmaz mı
Ḥulūş-ı ḡalb ile ol bu ḡapunuḡ eski ḡulıdur
- 2 Der-i āḡerden ümmīdin kesüp ḡaṡ'-ı recā itdi

---

19 İM 156a.

20 İM 156b.

21 İM 156b.

22 İM 156b-157a.

Çapıñdan umar ihsānı **Çabūlī** bu çapulıdır

3 .....
Çabūlī virse çapıñda nola ol tođrı yolıdır

23

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Müsteviyyü'l-ħacm ger toğuz ..... çün bir kişi
 Vezn ide biri birine muħtelif bulur 'uķül

2 Zer yümün zıbak emel üsrüb zeneb erzız ezel
 Fızza cān āhen veled mis hem Őebek Őıfr oldı yol

24

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Ben ne ğamlar yutduğum la'lün ğamıyla öliceķ
 Şağ olanlar göreler cānā yüregüm yaralar

2 Ol mehün ğāyet hilāl olmiş görünmez kaşları
 Mevc-i deryā-yı melāħatdan görünmez çaralar

25

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Āstān-ı devletünde ben de bir kemter çulum
 Dimezem anı ki bendeđ gibi bir maķbūli yoķ

2 Lāyık-ı luř u kerem bī-çäreñem ben de Őehā
 Őimdi bir ĥıdmetdeyem ğavĝası çoķ maķşūli yoķ

26

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]

1 Merd-i bülend-himmet 'āŐık durur ki anuğ
 Deryā çatında çatre 'anķā çatında güncişk

2 Tāb-ı ruħına nisbet bir zerre pertev-i mihr

3 İlk mısra yazmada tamamen boştur. Önceki varakta bu mısraın ilk kelimesini gösteren çobanın bulunmasından bu mısraın sonradan silindiği de düşünülebilir.

23 İM 157a.

1 İlk mısrada yazmada boşluk, vezinde de eksiklik vardır.

24 İM 157a.

25 İM 158a.

26 İM 158a.

Hoş-büy-1 müy-1 rüyı yanında şemmedür müşk

- 3 Aḥbāba imtizācı āb ile ḥāk mānend
A‘dāya ihtilātı çün nār u ḥāre-i ḥuşk

27

[fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül]

- 1 Eyā menba‘-1 fażl u yenbū‘-1 efzāl
Kerem kānı luṭf u ‘aṭā ma‘deni
- 2 Żarar şāhibinüñ ḳavī mesnedi
Kemāl ehlinüñ melce’ vü me’meni
- 3 Eyādi-i luṭfuñ ire herkese
Murādın ala her faḳır ü ğanī
- 4 İşigünğde āyā sirişküm gibi
Neden düşdi gözden bıraḳmaḳ beni
- 5 Bunı vird idüp dir **Ḳabūli** faḳır
Baña senden olur meded yā Ğanī

28

[mef‘ülü fā‘ilātün mef‘ülü fā‘ilātün]

- 1 Bā-hinduvāne guftem k’ey rüḥ-baḥş-1 ‘aşşān
Ān yār-1 teşne-dil-rā ḥ‘āhem zi-tu çeşiden
- 2 Der-ḥāl hinduvāne ez-cā revīd u guftā
Ez-tust yek işāret ez-mā be-ser devīden

29

[mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]

- 1 Leyl ü nehār şanma döner mihr ü māhdur
Abdāl-1 çarḥ mühre-i dāğın değişdürür

2 “müşk” kelimesindeki noktalar unutulmuştur. O haliyle kelime “misk” olarak okunur. Ancak, kâfiye gereği “müşk” olmalıdır.

27 İM 159a.

1 İlk mısradaki vezin fazla çıkmaktadır.

28 İM 159a.

1 Karpuzla konuştum, dedim ki ey susuzlara ruh bağışlayan, o gönlü susamış sevgiliyi senden tatmak isterim.

2 Karpuz hemen yerden kalktı ve dedi: Senden bir işaret, bizden başa koşmak.

29 İM 159b.

- 2 Sāki-i bezm bāde yirine ayak şunar
Mestāne olmış āfet ayağın değışdürür

30

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 Ey dīde kūy-ı yāre ilet sīm-i eşküni
Gözün baqarken aqçeñi vaqf it Medīneye
- 2 Gitmez hevā-yı dāne-i hālün derūndan
Ey serv-quad çü māyil olur murğ çineye

31

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

- 1 Taqsīm idün cihānı gelün ey faqırlar
Dünyāyı qon gānilerün olsun taleb sizün
- 2 Ya'ni belā vü zillet ü nekbet edeb sizün
Olsun kemāl ü ilm ü hayā vü edeb sizün

32

[*mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün*]

- 1 Dünyāda hasıs aqçe vü altun dimez irgür
Māl vü gāniyem diyü gerdūna baş egmez
- 2 Harca gelicek şöyle şıkar pençe-i hırşı
Zāyi' iderin malı diyü bir pula degmez

33

‘ARZ-I HĀL

[*fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

- 1 Diğle ey hazret-i ümīd-i nüzül
Aqdırur ādemi dil-āverlik
- 2 Ma'rifet ehlinün murādātın
Görivirmekdür ehle yāverlik

---

30 İM 159b.

31 İM 160a.

32 İM 160b.

33 İM 184a-184b.

- 3 Terbiyet eylemekdür ehl-i dili
Şimdi serdâr öñünde serverlik
- 4 Bâ-huşûş ihtîşâşî fi'l-cümle
Göstere zâhirâ muqarrerlik
- 5 Müft ü meccâna olmaz ise eger
İdelüm biz de nuqre-âverlik
- 6 Ya vire ya ala ya vaz gelesüz
Elünüzde hele muhayyerlik
- 7 Sizün ile nice olur bâzâr
Sizi bî-zâr kıldı bî-zerlik
- 8 Hâyırî te'hîrden muqarrerdür
Cevr-i aḥbâb u âfet ü şerlik
- 9 'Arz-ı ihlâşdur ğaraż bundan
Yoḥsa lâzım degül suḥanverlik
- 10 Hele ben bildüğüm bu 'âlemde
Kâm-baḥşende vü tüvângerlik
- 11 Bir benüm gibi nâ-murâdı bulup
Ber-murâd eylemek durur erlik

34

KİT'Â

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

- 1 Tılayup her kişiyi aqçelerin çalmağ için
Aşağı maḥkemede iki kimesne qoduñuz
- 2 Ne şıfatlı kişiler dir iseñüz anları
Bir siyehce köpecik birisi bir qırca toñuz

35

KİT' A- İ MUŞANNA'

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 Çeḥār ḥarf buved nām-ı ser-efrāzı
 Kī ū zi-küll-i merātib be-faḫr şud ḳāşır
- 2 Çeḥār ḥarf kī bī-ū yekl̄ yekl̄ bāşed
 Zi-āb feh̄m kun ey baḫr-i ḳulzüm zi-āḫir
- 3 Egerçi nīme-i evvel dehest der-ma'ni
 Kī ū murabba' nışf-ı şeşest hem vāfir
- 4 Velī kī nīme-i evvel muḫıṭ-i ḳaṭre-i ān
 Kī nışf-ı çār yekest ez-murabba'-ı āḫir
- 5 Ez-ān mübeşşir-i İn nām geşt Rūḫu'llāh
 Kī ū be-fazl-ı füzūnest u der-'adū ḳāşır

36

KİT' A

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
 1 Āḫirūḅ evvelini āḫirine ḳıl taḫvıl
 Evvelūḅ āḫiri tā kim ola andan bīrūn
- 2 Şülş-i evvelin evvel āḫirūḅ ol āḫirde
 Cümleden āḫir idersen eger ey ehl-i fūnūn
- 3 Bir eyü ad olur andan o kelāmuḅ müzdi
 Şülüşān üzre saḅa bir eyü tīmār olsun

37*

35 İM 173b.

1 Yücelmenin adı dört söz olur ki o bütün mertebelerde fakirlikten daha kısadır.

2 Dört söz ki onsuz bir bir oldu, ey okyanus sonu sudan anla.

3 Gerçi ilk yarı manada ondur, ki o dörtlü, altının yarısıdır hem çoktur.

4 Fakat ilk yarısı o damlanın okyanusu(dur), dördün yarısı son çeyrekle birdir.

5 Bu ismin müjdelenmesinden Rūḫu'llah ortaya çıktı, ki o daha fazla fazilettir ve düşmanlıkta kısadır.

36 İM 173b.**37 İM 24a; BM 17a.**

* Şair, bu kıt'ayı padişah III. Murad'ın şiirinden hemen önce ve onu tavsif maksadıyla söylediğinden manzûme buraya taşınmamış, Divan'daki gibi 4. musammattan önce yazılmıştır.

RUBÂ'ÎLER

1

FÂRSÎ

[mef'ülü mefâ'ilün mef'ülün fâ']
 [mef'ülü mefâ'ilün mef'ülün fâ']
 [mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ']
 [mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ']

Bünyād-ı 'ömür tā-ebed bād ābād
 Ferrāş-ı harīm-i hürmet bād ābād
 Hāk-i қademet geştem ü dil reft be-bād
 Dādem be-tu dil her çı buved bād ābād

2

FÂRSÎ

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ']
 Çizî zed ü pergār-ı қazā hāric nīst
 V'ez dāyire-i cism қazā hāric nīst
 Çün noқta-i tedvīr zi-levh-i taқdır
 Fermān-ı қader hūkm-i қazā hāric nīst

---

1 İM 154a.

Ömür binası ebede kadar mamur olsun. Saygı haremının hizmetçisi mamur olsun. Senin ayağının toprağına dönüp gönül heder oldu. Sana gönül verdim, her ne olursa olsun.

2 İM 157a.

Olan hiçbir şey kaza pergelinden hariç değildir. Ve cisim dairesi kaza haricinde değildir. İdare noktası takdir levhasında olduğundan kader fermanı, kaza hükmü haricinde değildir.

TUYUGLAR

1

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Zāt-ı nīkū-sīretet pür-cūd bād
 Her çi h'āhī hāzır u mevcūd bād
 Evvelet der-şihhat u der-āfiyet
 Āhıret der-ākıbet maḥmūd bād

2

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Germiyānuḡ āb-ı rūsıdur Gedūs
 Her diyāruḡ yūzi şusıdur Gedūs
 Ka'beye beḡzer diyü söyler gören
 Kūy-ı iḡlīm-i niḡsıdur Gedūs

3

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Şahn-ı gülzār-ı revāndur besmele
 Serv-i bustān-ı cināndur besmele
 Bildinüz mi nice şāndur besmele
 Nice zī-şāndan nişāndur besmele

4

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Her suḡanuḡ evvelidür besmele
 Her kelimātuḡ elidür besmele
 Fātiḡ-i gencīne-i lā-reybdür
 Ḳufl-ı kelāmuḡ dilidür besmele

5

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Fātiḡ-i bāb-ı Hüdādur ḡamdele

1 İM 154b.

Güzel ahlaklı zatın cömertlikle dolu olsun. Her ne istersen hazır ve mevcut olsun. Evvelin sağlık ve afiyette, âkıbette onun övülmüş olsun.

2 İM 157b.**3 İM 157b.****4 İM 157b.****5 İM 157b.**

Müstecāb olmış du‘ādur Һamdele
Şuққа-i Һamd-i livādur Һamdele
MādiҺ-i zāt-ı Һudādur Һamdele

BEYİTLER

1

MÜFRED*

[*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]
Ğabûli kesmezüz ümmîdümüz Feyyâz-ı muṭlağdan
 Naẓar sulṭân-ı 'âlemden 'inâyet ḥazret-i Ḥağdan

2

MÜFRED*

[*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*]
 Ne men tenhâ ümîd-i vaşl-ı ân sîmîn-beden dârem
 Heme dârend der-ân taşavvurhâ ki men dârem

3

MÜFRED*

[*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*]
 Tîğ-i ğam-ı maḥabbet ile yâre yâreyem
 Şâyed ki bu bahâne ile yâre yarayam

4

Bİ-NUKAṬ

[*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*]
 O server-i ser-âmed ü serdâr-ı ehl-i dil
 Kâm-âver ü merâm-dih ü mesâlik-sedâd

1 İM 162a.

* Manzûme, yazmada “Müfred” başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, mısralar kafiyeli olduğundan müfred değil matladır.

2 İM 162a.

* Manzûme, yazmada “Müfred” başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, mısralar kafiyeli olduğundan müfred değil matladır.

İkinci mısradaki vezin bozuktur. / O gümüş bedenlinin kavuşmasını ümit eden yalnız ben değilim, benim sahip olduğum düşünceye herkes sahiptir.

3 İM 162a.

* Manzûme, yazmada “Müfred” başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, mısralar kafiyeli olduğundan müfred değil matladır.

4 İM 162a.

5

MÜFRED

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün]
 İşün hayr u ger şer çe maḥfi çe peydā
 Gelür rüz-ı ferdā firādī firādī

6

MÜFRED*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Serde hevā dilde heves elde dām
 Ehl-i dile derd ile dirlik ḥarām

7

MÜFRED*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Ḳalbümüzi şād iderüz 'ışk ile
 'İşk ile geldük giderüz 'ışk ile

8

MÜFRED

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Aḳıdur ayağına dünyāyı
 Ka'beveş kişide altun olıcaḳ

9

MÜHR

İkinci mısradā vezin bozuktur.

5 İM 162a.

6 İM 162a.

* Manzūme, yazmada “Müfred” başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, mısralar kafiyeli olduğundan müfred değil matladır.

7 İM 162a.

* Manzūme, yazmada “Müfred” başlığıyla yazılmış olmakla birlikte, mısralar kafiyeli olduğundan müfred değil matladır.

8 İM 162a.

9 İM 162a.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Mühr-bend-i mühr-i hatm-i enbiyā
 Bende-i āl-i Muḥammed Muştafā

10

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]
 Şefā'at-ḥ'āh-ı şāh-ı taḥt-ı sermed
 Gülām-ı dergeh-i Aḥmed Muḥammed

11

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Ān ki mühr-i leb-i cānān dāred
 Şeref-i mühr-i Süleymān dāred

12

[???
 Luṭf be-nümā ez-kerem ey behr-i Ḥudā
 Tā zinde şevēd bā-ğam-ı 'ışket Yahyā

13

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Ğamze-et pür-sitiz ü tığēt tiz
 İn çe tığ ü çe tiz v'İN çe sitiz

14

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Āşyān-sāz-ı 'ālem-i bālā
 Lāne-perdāz-ı saḫf-ı evc-i semā

15

10 İM 162a.

Ebedî ve ezeliîlik tahtının şahının şefaati isteyicisi, Ahmed Muhammed'in dergâhının hizmetkârı.

11 İM 162a.

Sevgilinin dudağının mührüne sahip olan Süleyman'ın mührünün şerefine sahiptir.

12 İM 162a.

Allah için keremden lütuf göster, ta ki aşkının gamıyla Yahya canlı olsun.

13 İM 162b.

Gamzen çok kavgacı ve kılıcın keskin. Bu ne kılıç ve ne keskin(lik) ve bu ne kavga(cılık).

14 İM 162b.**15 İM 162b.**

Acem topluluğu nağmeleri yasaklıyordu. Bu toplum serseriler zümresidir evet.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Mî-kuned cem'-i 'Acem men'-i nağam
 Cem'-i in hayl-i bağılest na'am

16

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
 Yüzün hurşîd işigün āsmānî
 Ğam-ı 'ışket fezâ-i āsmānî

17

[mef'ülü fâ'ilātü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Mağfice 'âşık oldum aña ol degül gibi
 Gördükce yâr dirdi baña ol degül gibi

18

[mefâ'ilün fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 Muhammed-i 'Arabî kim netice-i küldür
 Cemî'-i 'âlem anuğ bülbüli vü o güldür

19

[fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 Kâle ehlu'l-kitâb ve's-sunnet
 Meclisü'l-'ilm ravzatu'l-cennet

20

[fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 Kâle men kâne efđalu'l-ümmet
 Nazratu'l-mâ'i tedfe'u'l-ğummet

21

[fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün]

---

16 İM 162b.

Aşkın gamı asumanî boşluk(tur).

17 İM 162b.

18 İM 162b; BM 102b.

19 İM 162b; BM 102b.

Kitap ve sünnet ehli (âlimler), ilim meclisi cennet bahçesidir, dedi.

20 İM 162b; BM 102b.

Ümmetin en hayırlısı, suya bakmak üzüntüyü def eder, dedi.

21 İM 162b; BM 102b.

‘Āşık olmak gücdür ey dil kendün atma âteşe
‘İşk ol deryâ degüldür anda herkes at eşe

22

[*mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün*]
Ālâm-ı ‘ışka ‘āşık şabr itmedür münāsib
Ke’s-şabri bi’l-meşā’ib min a’zami’l-mevāhib

23

[*mef’ülün mef’ülün mef’ülün mef’ülün*]
Şefâ‘at ez-şefî‘-i ‘āşiyân-ı ümmet-i Ahmed
Qabül ez-kâbilü’t-tevb ez-**Qabûl** tevbe-i bî-ğad

24

[*mef’ülün mef’ülün fe’ülün*]
Hudâvendâ hidivâ hundgârâ
Kerîmâ Qâdirâ Perverdigârâ

25

[*mef’ülün mef’ülün fe’ülün*]
Hudâvendâ be-enfâs-ı Mesîhâ
Hayât-ı câvidânî dih be-‘Îsâ

26

[*fe’ilâtün mef’ülün fe’ilün*]
Bizi âhîr helâk ider bu firâk
Ke’l-firâki mehâlikü’l-‘uşşâk

27

22 İM 162b; BM 102b.

Musibetler karşısında sabrın en büyük ihsanlardan biri olması gibi.

23 İM 162b; BM 102b.

Ahmed’in ümmetinin âsîlerinin şefaatchisinden şefaata, tevbeyi kabul edenden kabul, Kabûlî’den hadsiz tevbe.

24 İM 162b.

25 İM 162b.

Ey Allah, Mesih’in nefeslerine (nefesleri için) İsa’ya sonsuz hayat ver.

26 İM 163a; BM 102b.

Ayrılığın âşıklar için helâk edici, tehlikeli durum olması gibi.

27 İM 163a; BM 102b.

Ey peygamberliğin sonuncusu (son peygamber), senden muradım, şefaata ey Allah’in resûlü şefaata.

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]
 Murādem ez-tu ey hatm-i risālet
 Şefā'at yā Resūla'llah şefā'at

28

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Cevr-i gerdūna taḥammül baḥşin itsem tağ ile
 Qorqusından zannum oldur ki yirinden tağıla

29

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Şeh-i sarāy-ı sürūruz sarāyumuz yoğdur
 Sarāy-ı 'ālem-i fānīde yirümüz yoğdur

30

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Ābiyüz şūfi fenā aşlına bādī degülüz
 Hākiyüz āteşi-i dīv-i 'anāvī degülüz

31

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Çün edeb erbābına meftūhdur ebvāb-ı Rab
 Bāb-ı āherden ümīdin kessün erbāb-ı Rab

32

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Pür olmayınca aqıq-i müzāb ile mīzāb
 Derūn-ı teşne olur mı her āb ile sīrāb

33

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Dilde himmet elde zer olmayıcak er neylesün

---

28 İM 163a.

29 İM 163a.

30 İM 163a.

31 İM 163a.

İkinci mısram sonunda vezin aksamaktadır. *kessün* kelimesinden sonra *ol* kelimesi ilave edilirse vezin düzelmektedir.

32 İM 163a.

33 İM 163a; BM 102b.

Ser ki bî-devlet ola ol serde efser neylesün

34

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

Ûāle men lā-nebiyyi min ba'dihi
Şalavātun 'aleyhi min 'indihi

35

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

Şikeste dil zi-gamet cān be-şevk-ı tu beste
Hikāyetī be-tu kerdem şikeste vü beste

36

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Mī-resed düşünām ez-ān lebhā dil-i nālān-rā
La'l-i dūr-pāşeş güher-rizī kuned mercān-rā

37

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Ĝam-ı cefā-yı haţ-āverd k'a[n] be-bord ez-yād
Baţ-ı şarāb u haţ-ı sebze vü Şaţ-ı Bağdād

38

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Sākiyā dāred mizācem çün be-memzūc imtizāc
Bāde dih dīger me-dih dīger me-şev rānem mizāc

39

---

34 İM 163a.

Kendisinden sonra peygamber olmayan (Hz. Muhammed), kendisine salât ve selâmın Allah'ın katından olduğunu söyledi.

35 İM 163a.

Gönül senin gamından kırık, can senin şevkına bağlı. Kırık dökük sana bir hikâye söyledim.

36 İM 163a.

Onun dudaklarından inleyen gönüle sövgü ulaşıyor, onun inci saçan dudağı mercana inci saçsın.

37 İM 163a.

O unuttuğun yeni yetmenin cefasının gamı; şarap sürahisi/kadehi, ayvatüyü çizgisi ve Bağdad'ın Şaţ'ıdır.

38 İM 163a.

Ey sâkî, nabzım düzenli bir nabız gibi ritmik. İçki ver, başka bir şey verme, başka bir şey olmasın (ki) nabız düzenleyeyim.

39 İM 163b.

Tevbe tevbe gelmiyor, tevbe tevbe gelmesin; tevbe tevbe gel, sana tevbe, sana tevbe, gelmesin. (?)

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün]

Tevbe tevbe k'ū ne-yāyī be-tu tevbe ber-ne-yāyed
Tevbe tevbe āy u tevbe tu tevbe tu ber-āyed

40

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

Şeh-i sarāy-ı serīr [ü] sürür-ı sırr-ı dilüz
Mu'āvin istemezüz emrümüzde müstaķilüz

41

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]

Perr-i hümā-yı devlet her başa sāye şalmaz
Şeh-bāz-ı evc-i izzet her oķuyana gelmez

42

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Pākdür gerd-i kederden sīne-i bī-kīnemüz
Şāfdur āyīne-i ŧab'-ı şafā-āyīnümüz

43

[müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]

Sünbül saçun āşüftesi gül 'arızun dīvānesi
Nergis gözün ālüftesi 'ar'ar ķadun üftādesi

44

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

Zülfün girihlerin çözüp arturma nāzişi
Nāz olma ceş-i fitene çoğ itme az işi

45

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

Seyr-i fezā[yile] irişilmez fezāyile
Sa'y-i mesā' ile irür ādem mesā'ile

---

40 İM 163b.

41 İM 163b.

42 İM 163b.

43 İM 163b; BM 102b.

44 İM 163b.

45 İM 163b.

46

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Yoğdur ilden zerre deñlü 'ā'ide
 Rabbenā enzil 'aleynā mā'ide

47

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Sen ırurken yoğdur ilden fā'ide
 Rabbenā enzil 'aleynā mā'ide

48

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 ıübā limen ra'anī ev nāle men ra'anī
 Men cāre ehli beytī cüznā fağad erānī

49

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Zehr-i ıahr-ı ğam mizācum bozdı çekdüm çoğ ta'ab
 Mi'desin bozar görüp olursa da mi'deli kerb

50

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Seferdür ehl-i riyānuğ mağām-ı ma'rūfı
 ıar-ı sağar gibi besbellüsin sen ey şüfı

51

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Sāğarı nüş idelüm şun la'l-i dil-ber 'ıışkına
 İçelüm sākı getür sākı-i kevşer 'ıışkına

---

46 İM 163b; BM 103a.

Ey Rabb'imiz bize bir sofrā indir.

47 İM 163b; BM 103a.

Ey Rabb'imiz bize bir sofrā indir.

48 İM 163b; BM 103a.

Beni görene veya beni görene yetişene ne mutlu. Ehl-i beytim beni gösterdiği için, kim onlara komşu olmuşsa bize komşu olmuştur.

49 İM 163b; BM 103a.
50 İM 163b.
51 İM 164a.

52

[mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün]
 Reh-i Mevlāda yetmiş yıl 'ömür sürmek sa'ādetdür
 Belī yetmiş kul āzād eylemek Mevlāyi 'ādetdür

53

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Bī-vefādan ehl-i derd ihsān umarsa ummasun
 Loğma-i Loğmāndan dermān umarsa ummasun

54

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Cānib-i cānāna mā'il cān-ı bī-ārām ise
 Çarh-ı kec-reftāra tābi' baht-ı nā-fercām ise

55

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ılı fā'ilün]
 Didüm ki müjeñ hañçer-i hün-rız degül mi
 Dil-ber kaçıyup didi dağı tız degül mi

56

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Devr ider hañ mı ruñuñ yā devr-i mehde häledür
 Yā miyān-ı sebzezār içre açılmış läledür

57

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Siyāh kaşlar ile ol beyāz pışānī
 Berātdur ki çekilmiş nişān-ı sulţānī

58

---

52 İM 164a.
 53 İM 164a.
 54 İM 164a; BM 103a.
 55 İM 164a.
 56 İM 164a.
 57 İM 164a.
 58 İM 164a.

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
 Görüp ebrû-yı garrâ bile şandum çeşm-i cânânı
 Yazılmış bir şaḥîfe üzre iki vāv-ı reyḥānî

59

[müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]
 Cismün ihâta ideli pîrâhenün pîrâmeni
 Câmeḥ yaḫasın çâk idüp elden bıraḫdı dâmeni

60

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Eksük olmaz âstân-ı dil-rübânuḡ segleri
 Ol perî cem' eylemiş yanına bizden yegleri

61

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Düşmen-i nâ-merde kendün göster ey dil er gibi
 Ḥaşma izḫâr-ı mehâbet eyle şîr-i ner gibi

62

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
 Göñül neyler benüm 'ömrüm göñül bir gayrı ma'şûḫı
 Senün derdüñdür ol bî-çârenün tiryâḫ-ı fârûḫı

63

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Cümle cem' itmez idi ḥübların bu 'aşruḡ
 Ḳuvvet-i ḫâhiresi olmasa şehd-i Mışruḡ

64

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 'Ârız-ı yâre mu'arız olmasa gülşende gül
 Hîç olur mıydı muḫâbil olıcaḫ şermende gül

59 İM 164a.

60 İM 164a; BM 103a.

61 İM 164b; BM 103a.

62 İM 164b.

63 İM 164b.

64 İM 164b.

65

[mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün]
 Her ağac tır ü her tıg āhen olmaz
 Demir merd olana pırāhen olmaz

66

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 'Işk bir germ-ābedür nār-ı maḥabbet tāb-ı tün
 Āteş-i germ-ābe-i 'ışkā atıldığ tün bütün

67

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Şūfiyā āb-şıfat şafḥa-i dil şāf gerek
 Kın ü kibri kıyalum kişide inşāf gerek

68

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Geçme zıkrı'llāhdan İmān ile toprağa düş
 Sa'y kıl ihmāli kıo gün var iken kıonağa düş

69

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ılı fā'ilün]
 Bī-derde aḡma ḥālını pür-derd olanlaruḡ
 Nā-merde söyleme hünerin bī-hünerleruḡ

70

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Lā'ubālī-meşrebüz naḡş-ı şuverden sādevüz
 Ğuşşadan āzādeyüz zırā esīr-i bādevüz

71

[mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün]

---

65 İM 164b.

66 İM 164b.

67 İM 164b.

68 İM 164b.

69 İM 164b.

70 İM 164b.

71 İM 164b.

Cihān ālāyişinden şanma ālāyişdedür ādem
Nice ālāyiş eyler çün bir alay işdedür ādem

72

[fe'ilatün mefā'ilün fe'ilün]
Kamerī yağa içre 'arız-ı yār
Berķ urur māh-ı nev gibi her bār

73

[fe'ilatün mefā'ilün fe'ilün]
Sīnesin nāzikāne açdı nigār
Māhtābuñ 'aceb güzelliği var

74

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]
İderken āteş ile āb imtizācı
Şarabla berşüñ alışmaz mizācı

75

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
Dil hānesi bir köhnece ğam-hānecik ancaķ
Seyl-āb-ı fenā uğrağı vīrānecik ancaķ

76

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]
Püt-ı nehāra tār-ı şeb-i tār olunmadın
Tolāb-ı çarħa rişte-i hestī tolanmadın

77

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]
Kıbāb-ı nüh felek seyl-āb-ı çeşm-i eşkbār üzre
Toluz dāne degirmendür döner bir cūybār üzre

78

72 İM 165a.

73 İM 165a.

74 İM 165a.

75 İM 165a.

76 İM 165a.

77 İM 165a.

[*mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün*]
 Gördükce helâk eyler 'uşşâkı miyân-bendün
 Ey genc-i nihânver nüh ejder mi kuşanursun

79

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 Kapundan bir itün gelse bize ağıyardan yegdür
 Hele ol mu'teberdür gayrıdan begden gelen begdür

80

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 Ğam-ı gîsüy-ı şeb-reng-i nigâr ey dil naşîbüñdür
 Dün [ü] gün iste fevt-i fırsat [itme] dün garîbüñdür

81

[*mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*]
 Ruḥuñ ihâta kılan müşg-nâb mıdur
 Degül ya il yüzine çekdigün hicâb mıdur

82

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]
 Kibri göñlümden çıkardum diyü lâf urma gezüp
 Andan âsândur koparmağ tağı igneyle kızup

83

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]
 Kaṭre-i eşk-i terüm şanma ki ırmağ olmaz
 Ey murâda iresi taşdı sirişküm Arası

84

[*9'lu hece vezni*]

---

78 İM 165a.

79 İM 165a.

80 İM 165a.

81 İM 165a.

İlk mısraın sonunda vezin eksiktir.

82 İM 165a, 167a. Beyit iki defa yazılmıştır.

83 İM 165b.

84 İM 165b.

Gönlüm eyü lisân ile sen
 Âdemi kûl ider lisânsın

85

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 Degmedüm la'lüğe nebât ile ben
 Şandum ey gönca-leb ben anı leben

86

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 Düşmen-i rû-siyâh-ı zîşt-i pelîd
 Olmaz âb-ı nedâmet ile sefid

87

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 Ey mu'îd oğlu ey kaçır bodur
 Sağa didüklerüm cevâb budur

88

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 Mehûğ ziyâsını örter 'izâruğ nûr
 Bulur mı câm-ı zücâyî şafâ-yı billûr

89

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
 Çabûl-i terbiyet kılmaz bed-endîş olıcağ insân
 Ne deñlü kalb ü 'aks itseğ yine nâdâdur nâdân

90

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 Seğâyile kişinüğ nîk-nâmı şâyî' olur
 Seğâ ki olmaya âdemde 'aksi vâki' olur

91

---

85 İM 165b.
 86 İM 165b.
 87 İM 165b.
 88 İM 165b.
 89 İM 165b; BM 103a.
 90 İM 165b.

[mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Merdüm odur ki kârı seḥâ gönli ḥâk ola
 Ol kim seḥâ ki olmaya ol kimse ḥâk ola

92

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 'İşk ile me'nūs olan me'yūs olur mı yârdan
 Dîde kim bîdâr ola dūr olmaz ol dîdârdan

93

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Ğam-ı cānān ile ben nāle kılsam ḳalb olur nālān
 Nola nālān olursa dil dil-i nādān olur nādān

94

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Feyz-i Ḥaḳdur 'ışḳ aḳa kesb eylemek lâzım degül
 'Ārif olan fehm ider anı dimek lâzım degül

95

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Ğalibüz himmet iderse dost düşmen üstine
 Düşmezüz biz güc ile ey dost düşmen üstine

96

[mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Dirler hemîşe ehl-i dile ḳahrı dehr ider
 Öldürdi ḡuşsa bizi felek kime ḳahr ider

97

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Öldürür ādemi derd ile sipihrüh ḳahrı

91 İM 165b.

92 İM 165b; BM 103a.

93 İM 165b.

94 İM 166a.

95 İM 166a; BM 103a.

96 İM 166a.

97 İM 166a.

Rüstem-i dehr ise de Zâl-i sipihrüñ qahrı

98

[*fē'ilātün fē'ilātün fē'ilātün fē'ilün*]
 'Ākıbet 'arşa-i 'ālemde ider zār u zebün
 Rüstem-i dehr ise de Zâl-i sipihrüñ qahrı

99

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
 Zülf-i dil-berden elün çek şağın ey dil gözün ac
 Toğru söz isterseñ işte saña benden bir qulac

100

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]
 Dāğ-ı gamuñ cigerde olan zağma başdur
 Derd ü belā didükleri andan tırāşdur

101

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]
 Qaddüñe öykünenlere gülşende başdur
 Serv ü çemen efendi qatı nā-tırāşdur

102

[*fē'ilātün fē'ilātün fē'ilātün fē'ilün*]
 Dīde müstağraq idi hasret-i la'lünle deme
 Süreyüz merdümini çok şükür olsun bu deme

103

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
 Atı ser-keş tonı zer-keş yār-ı 'ālī-şāna baq
 Ata baqma țona baqma cāna baq cānāna baq

104

---

98 İM 166a.

99 İM 166a.

100 İM 166a.

101 İM 166a.

102 İM 166a.

103 İM 166a; BM 103a.

104 İM 166a.

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Revnağ-ı bāzār-ı hūbī zūlf-i 'anber-bārdur
 Āb-rūyı mülk-i hūsne āb-ı rūy-ı yārdur

105

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Sūziş-i nār-ı derūnum tuysa deryālar urur
 Na'ra-i āh u figānum işiden şular urur

106

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
 Zer duğterini ümm-i habā'ış oğur ey dil
 Vā'iz sözün işitmeyelüm arı getürme

107

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 Bī-ğam olur mı kişi 'ış ehli bī-ğış olmaz
 Bed-kış olur mı kişi nā-kes 'anā-keş olmaz

108

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]
 Bizümle bağş-i 'ilm itmek a 'ādī
 Ne şer'īdür ne fer'īdür ne 'ādī

109

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Ey zülāl-i la'li āb-ı selsebīl
 Yoluğa başum fedā cānum sebīl

110

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Beni dīvāne ılan kākül-i hoş-būdur bu
 Bir perī 'aqlumı ağıtmış idi odur bu

---

105 İM 166a.

106 İM 166a.

107 İM 166b.

108 İM 166b.

109 İM 166b.

110 İM 166b.

111

[mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Haḍdur kitâb-ı ḥüsnüçe şâyeste-i ḥiṭâb
 Gelsün nizâ' iden güzelüm işte baḡ kitâb

112

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
 Hudâ ḥâk-i siyehden ḥalḡ idüpdür cümle insânı
 Kemâl-i künh-i zâtıyla ne bilsün ins ü cin anı

113

[mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün]
 Dehân-ı nükte-beyānuḡ mu'abbir-i birdür
 Kelâm-ı remz-i nihānuḡ müfessir-i sırdur

114

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül]
 Ğanî zāteş ez-medḡ ü ta'rîf-i mâ
 Çe faẓl âyed u-râ zi-tavşîf-i mâ

115

[fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün]
 Luṭf olur çünki luṭf-ı tām olsun
 Ğaraẓ iḥsân ise tamām olsun

116

[mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Cân ḡandı cāna buse-i cānân didükleri
 La'l-i leb-i nigāra budur cān didükleri

117

---

111 İM 166b.

112 İM 166b.

113 İM 166b.

114 İM 166b.

Onun zâtı bizim övgü ve tarifimizden zengin(dir), bizim tavsifimizden ona ne fazilet gelir?

115 İM 166b; BM 103a.

116 İM 166b.

117 İM 166b.

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün]
 Lebüh zikri cānā geleden cenāna
 Revān oldı ʔarf-ı cenāndan lisāna

118

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Müzde-sālān gibi nādān degülin
 Sāl-ḥordān-ı ḥiredmendānuz

119

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Rāst-revlikde ʔadüh yektādur
 Fitne fenninde ʔaşuḡ ḥod-rādur

120

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 Er midür ol ki ḡamla zen gibi şaḡı şaḡa
 Mānend-i ebr-i bārān sen şaḡı şolı şula

121

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]
 Egerçi ḡayli müşkildür cihānda kişi kām almaḡ
 Bütün dünyā deger ammā 'adūdan intikām almaḡ

122

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Mükerrer aḡmaḡ ile leblerüḡ olur ma'lūm
 Efendi cāyiz olur mı i'āde-i ma'dūm

123

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Çemende bülbül-i gūyā-yı ḡoş-nevā var iken
 Fezāda şavt-ı ḡurāb istimā'ı emr-i ḡarīb

---

118 İM 166b.
 119 İM 166b.
 120 İM 166b.
 121 İM 167a.
 122 İM 167a.
 123 İM 167a.

124

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

Şaçun hevâsı lebün zikri virdi cāna hayāt
Şaçun mümedd-i hayāt u lebün müferrih-i zāt

125

[*mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün*]

Uşul-i 'ışkı ıslāh itmez İzāh
Bu da'vi olmaz İzāh ile ıslāh

126

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]

Vā'izün laqlağası ehl-i dile güç gelmez
Şu mükedder mi olur laqlağa-i kurbagadan

127

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]

Åh itdügümce çıkdı 'alev cism-i zārdan
Yanup yakılmağ oldu işüm rüzgārdan

128

[*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]

Mu'aşşir-i şabır şabr-ı mu'aşşir-i uşşāk
Kıomadı mezra'a-i dilde zerre deñlü vifāk

129

[*fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül*]

Göründükce düşmen alur cānı bīm
Liķā'u'l-le'İmu 'azābun elīm

130

124 İM 167a.

125 İM 167a.

126 İM 167a.

127 İM 167a.

128 İM 167a.

İlk mısra vezne uymamaktadır.

129 İM 167a; BM 103a.

Alçak biriyle görüşmek acı verici bir azaptır.

130 İM 167a.

[fe'ılātün mefā'ilün fe'ilün]
 Za'fa yüz tıtdı kuvvet-i bāzū
 Şimdi bāzū-yı za'fda kuvvet

131

[fe'ılātün fe'ılātün fe'ılātün fe'ilün]
 Yeñiler haqqına bir haṭṭ-ı hümāyūn çıkmış
 Eskiler söylemesünler yeñi kanūn çıkmış

132

[fe'ılātün fe'ılātün fe'ılātün fe'ilün]
 Çend ruzı ki der-ın hāne-i gil mihmānı
 Bā-edeb bāş ki hāşiyet-i mihmān edebest

133

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]
 Emın olma bu dehrüñ tünd-bād-ı bī-amānından
 Gül-i sīb-i bahārın kırtar āsīb-i hāzānından

134

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]
 Gözüñdür āfet-i cān āfet-i cān
 Ğamuñdan cism-i bī-cān oldu bī-cān

135

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
 Hāk-i haremüñ tāc-ı ser-i ehl-i nazardur
 Gerd-i kıdemüñ sürme-i erbāb-ı başardur

136

[fe'ılātün fe'ılātün fe'ılātün fe'ilün]
 Menzilüñ dirseñ ola ṭāq-ı sipihr-i nüh-ṭāq

---

131 İM 167a; BM 103a.

132 İM 167b.

Bu çamurlukta (dünyada) birkaç gün misafirsin, edepli ol ki misafirliğin özelliği edeptir.

133 İM 167b.

134 İM 167b.

135 İM 167b.

136 İM 167b.

Başuñı yārūñ işigi taşına ur taq taq

137

[mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün]
 ula ihsân u himmetdür 'adâlet şanı sulţānum
 Mürüvvet kânısın luţf u mürüvvet anı sulţānum

138

[fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 uluam didüğine aldanma
 Ğasl ile ara ağ olur şanma

139

[fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 Fehm ider bu kelāmı düşmen ü dost
 Eski düşmen kişiyे olmaz dost

140

[mef'ülü fâ'ilātü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Tātār Hān ise bu şeh-i kāmıābdur
 İslām Hān Girāy ise bu āftābdur

141

[mef'ülü fâ'ilātün mef'ülü fâ'ilātün]
 Sulţān-ı Rūma Tātār olsa 'aceb mi huddām
 İslām Hān-ı Tātār bu pādşāh-ı 'ālem

142

[mef'ülü fâ'ilātü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Kim dir ki arşı Mar'ası birdür Ruhāyile
 urş-ı meh-i münİR bir olmaz sühāyile

143

---

137 İM 167b.

138 İM 167b.

139 İM 167b.

140 İM 167b.

141 İM 167b.

142 İM 167b.

143 İM 167b.

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
 Revâ mı hâkim olmak 'adlün eyyâmında il Karşa
 Baña vir anı kim yine gideyin aña el karşı

144

[mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün]
 Taşıl-i kemâl itmege 'âr eyleme 'ârif
 Hâşıl olıma hâşılı 'âr ile ma'ârif

145

[mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün]
 Bî-rağbet ider âdemi ahlâk-ı zemîme
 Gılzet gibi hissetden aña ola zamîme

146

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Bir avuc toprak kemâl-i şun' ile insân olur
 Sa'y ile bir kaçre şu deryâ-yı bî-pâyân olur

147

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
 Şabâ gibi güzer kılsañ cihânı ser-te-ser şimdi
 Bulınmaz zerre miqdârı haķıķatden eşer şimdi

148

[mef'ülü mefâ'îlün mef'ülü mefâ'îlün]
 Key luţf idi geysek bir kaftânuñı sulţânım
 Boyuñca geyüp turın ihsânuñı sulţânım

149

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Keşti-i zevķ u şafâ çek guşşayı deryâya şal
 Bir semen-büyü kenâr it câmî taldur boşın al

---

144 İM 167b; BM 103a.

145 İM 167b.

146 İM 168a; BM 103a.

147 İM 168a; BM 103b.

148 İM 168a.

149 İM 168a.

150

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
İki 'âlemde eger ister iseñ qadr u revâc
Yügrüğe bin yüzüñi al ele yüzüzden kaç

151

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
Şefâ'at ez-şefî'-i müznibîn-i ümmet-i bî-tâb
Qabül ez-qâbilü't-tevb ez-**Qabûl** tevbe ez-eznâb

152

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
Âb gülzâra gelüp 'arızuñı yâd eyler
Taşlarla döğünüp nâle vü feryâd eyler

153

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]
Qapunda raqıbüñ k'eli bir işe irişe
Argac olur elbette ol irdügi erişe

154

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
Tolanmış 'âlemi mihr-i felek her câyı aramış
Cihân-ı bî-beqâda bulmamış bir cây-ı ârâmiş

155

[fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
Ekşirü zikra hâdimi'l-lezzât
Cennibü 'an meḥâṭiri'z-zellât

156

---

150 İM 168a.

151 İM 168a.

Güçsüz ümmetin günahkârlarının şefaataçisinden şefaata. Kabûli'den günahlarına tevbe, tevbeyi kabul ediciden kabul.

152 İM 168a.

153 İM 168a.

155 İM 168a.

Lezzetleri yok ediciyi (ölümü) çok anınız. Hataların tehlikelerinden sakınınız.

156 İM 168a.

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
 Teber ü nīze tīz ü tīret nīz
 İn çe sitīzgāne İn çe sitīz

157

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
 Pür iken eṭ‘ime ile gūş-ı Keykāvūs
 Çalındı sem‘ine bāng-i şadā-yı nevbet-i kūs

158

[mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün]
 Alıgör himmetin pīr-i muğānuş
 Qabül olacağını kııl du‘ānuş

159

[mef‘ülü mefā‘ilün fe‘ülün]
 Ölince du‘ā iderdük el-ḥaḳ
 ‘Uşşāḳ olıcaḳ Gedūsa mülḥaḳ

160

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
Qabūli ‘arşa-i nazm içre ehl-i diller ile
 Semend-i ṭab‘umuzı қоşa қоşa biz қалдуқ

161

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
 Memleket ḥākimidür ehl-i velāyet şimdi
 Aḳçe hemyānidur enbān-ı kerāmet şimdi

162

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Balta ve mızrak keskin, okun da öyle; bu ne cesurluk, bu ne savaş.

157 İM 168a.

İlk mısırada vezin eksiktir. “gūş” kelimesinden önce “o” gibi bir açık hece ilāve edilirse vezin düzelmektedir.

158 İM 168a.

159 İM 168b.

160 İM 168b.

161 İM 168b.

162 İM 168b.

Bir baķımda hālūne vāķıf olur dil-ber senūñ
Yāre bir bir anı taķırır eylemek lāzım degül

163

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
Ey dil ol dil-dār ile mey nūş idersenñ ğam yime
Yāri pīrāhen gibi āġūş idersenñ ğam yime

164

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
Zahm-ı fūrķat elemin eyledi mātem tāze
Dāġ-ı dīrīne-i dilde o daġı tamtāze

165

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
Gözlerin fırsat düşünce vaşl-ı yāre evmezin
Engel oġlum da olursa sevmez oġlı sevmezin

166

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]
Mecnūn-ı deşt ü şaġne-i vīrānedür gelen
Tıflān-ı şehr müjde ki dīvānedür gelen

167

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
Ķaţre-i eşk-i terüm dil-bere te'sīr itmez
Ne ķadar kıymet ider dāniyesi mūrvaridün

168

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
Öldürüben ayaġın alan bāde-i nābuñ
Ol ķahve didükleri yüzi ķara diñilse

169

---

163 İM 168b.
164 İM 168b.
165 İM 168b.
166 İM 168b.
167 İM 168b.
168 İM 168b.

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
 Nice teşbîh ider ehl-i başîret
 Dür-i dendānuña dāne birinci

170

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
 Egerçi bî-bedeldür Şeyh Sa'dînün Gülistānı
 Bahāristān-ı Cāmī mündericdür şad Gülistānı

171

[mefâ'ilün fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 Ruḥun yanında belürmez şu'ā'ı ḥurşîdün
 Güneş yanında olur mı şu'ā'ı Nāhîdün

172

[fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün]
 Ey ki gūyî gū me-rā estagfiru'llāhe'l-'azîm
 Tevbe kerdem tevbe-rā estagfiru'llāhe'l-'azîm

173

[mefâ'ilün fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 Güşāde bāb-ı serāyet be-sırr-ı âyet-i 'ışk
 Be-murğ-ı nağme-serāyet resed sirāyet-i 'ışk

174

[fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün]
 Dür-i ḳalbinde şu kim dürr-i ma'ānî derc ider
 Dür dişün vaşfinda söylerse yirine ḥarc ider

175

169 İM 168b.

170 İM 168b.

171 İM 168b.

172 İM 168b.

Ey konuşan, bana estagfiru'llāhe'l-'azîm (büyük olan Allah'a tevbe ediyorum) de, tevbeye tevbe ettim estagfiru'llāhe'l-'azîm.

173 İM 169a.

Senin sarayının kapısı aşk âyetinin sırrına açık, senin nağmeler okuyan kuşuna aşk bulaşıcılığı ulaştı.

174 İM 169a.

175 İM 169a.

[mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Leylî egerçi hüsni ile gâyet cemîledür
 Mecnün da ol nigâr ile kavm u kabîledür

176

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Yâr düşünâmî dehed 'uşşâk-ı sergerdân-râ
 La'l-i deryâ şeş güher-pâşî kuned mercân-râ

177

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün]
 Tuyî şehryâr-ı serîr-i hilâfet
 Belâ ber-ser-i ân ki dâred hilâfet

178

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]
 Ateş-figen-i hâne-i şabr-ı dilem İnest
 Ber-bâd-dih-i hürmen-i bî-hâşilem İnest

179

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Ey sifâl-i ser-i küyet ser-i bî-devlet-i mâst
 Hâk der-pây-ı tu geştin şeref-i hıdmet-i mâst

180

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Tîr-i ser-tîz-i müjeñ tîr ü teberden tîzdür
 Tîzdür tîr ü teber ammâ müjeñ tibîzdür

181

---

176 İM 169a.

Sevgili, başı dönmüş âşıklara kötü söz söyler, deryanın dudağı mercana altı inci saçar.

177 İM 169a.

Halifelik tacının sahibi sen olduğundan, (senden başka) hilâfet sâhibi olanın başı belâda olsun.

178 İM 169a.

Gönlümün sabır evine ateş düşüren budur, mahsulsüz harmanımın rüzgara vericisi budur.

179 İM 169a.

Ey diyarının başının testisi bizim talihsiz başımız olan, senin ayağının altından geçen toprak bizim hizmet şerefimizdir.

180 İM 169a.

181 İM 169a.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Nîze-i ğamze-i ser-tîz bize tîr ü teber
 Tîr-i ser-tîz ü teber tîz teber tîz teber

182

[fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün]
 Zâr u zûr ile nice zâr olmasun cism-i nizâr
 Zordur her rûzgâr u rûzgâr u rûzgâr

183

[fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün]
 Kûhken kendü geçerken rûzgâr-ı zûrkâr
 Aña da zûr itdi kâr-ı rûzgâr-ı zûrkâr

184

[mef'ülü fâ'ilātün mef'ülü fâ'ilātün]
 Evvel 'ilimde yazmış dest-i debîr-i tağdîr
 Hatt-ı firâş-ı Yûsuf olmaz naşîb-i Kıtîfîr

185

[fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün]
 Kim ki seng-i hâre gibi zâhirâ bir hârdur
 Hiç degül ol 'aşîkuñ kalbinde cevher vardur

186

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]
 Ol ğonça gözin açsa göñülden ğam açılsa
 Eyyâm-ı bahâr olsa yine bâdem açılsa

187

[mefâ'ilün fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün]
 Virür ğazelde leţâfet hâlâvet-i elfâz
 Degül mi 'ayn-ı leţâfet selâset-i elfâz

---

182 İM 169a.
 183 İM 169a.
 184 İM 169a.
 185 İM 169a.
 186 İM 169a.
 187 İM 169b.

188

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
 Berâber gelmiş iken kapuğa mansıb alanlarla
 Alanlar girdiler hep şimdi biz kalduğ qalanlarla

189

[mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün]
 Bir sîne var mı tîr-i gâma menzil olmaduğ
 Bir yir mi qaldı sehm-i qazâ nâzil olmaduğ

190

[fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün]
 Hâr u hasdur nazîr-i merd-i ehas
 Hardan dahı belki sensin ehas

191

[fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün]
 Cild-i yek-râ der-în resâyil heşt
 Pür-şafâyîst hem-çü heşt bihişt

192

[fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün]
 Diledüñ merd-i âgeh ol her gâh
 'Alem-i lâ-ilâhe illa'llâh

193

[mefâ'ilün fe'ilün]
 Yukerremu'l-kerîm
 Ve yus'elu'l-le'im

194

---

188 İM 169b.

189 İM 169b.

190 İM 169b.

191 İM 169b.

Bir cildi bu risalelerde sekiz cennet gibi safâ doludur.

192 İM 169b.

193 İM 169b.

Cömert onurlandırılır, alçak kişiye (hesap) sorulur.

194 İM 169b.

Cömertin cömertliği, alçağın sıcaklığı. Sonu ölüm olan cömertlik daha saygındır.

[???)
 Kerem-i kerîm germ-i le'îm
 Mükerreremest kerem ki merg encâmet

195

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 El-le'îmu melû(n) bi'l-mâli
 Ve'l-kerîmu yukrimu fi'l-hâli

196

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
 Kelâmuhu mu'avvecu kelâmun
 Me'âluhu emelu ev elemun

197

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Cilduhu meclûd bi'l-ḥaddi'l-ḥadîd
 Ve eyâdîhi maḡlûletun bi'l-ḥadîd

198

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Çanlar aḡlar dem-be-dem hicrûnle itmez imtizâc
 Dîde-i ğam-dîdem oldu gitdügince ter mizâc

199

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Sâķiyâ virdi müdâm ehl-i dilûn medḡ-i ḡadeḡ
 Dâ'imâ ehl-i riyâ itse ne ğam ḡadḡ-i ḡadeḡ

200

195 İM 169b.

Alçak kişi malla doludur, cömert ise hemen ikram eder.

196 İM 169b.

Sözü, eğri söz; anlamı, umut veya acıdır.

197 İM 169b.

İkinci mısra vezne uymamaktadır. / Derisi demirle kaplanmış, elleri demirle bağlanmıştı.

198 İM 169b.**199 İM 170a.****200 İM 170a.**

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Şiše-i albe Őikest irdi Őıdı peymānı
 HāŐılı münkesirüz görmeyeli yārānı

201

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Şubh-ı ümmid ki yed-i mu'tekif-i perde-i ğayb
 K'ü burden ey ki kār-ı Şeb-i tār āhir Şud

202

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 Yūsuf gibi o yāri vezn eyleyince dīde
 Cism-i laŐif-i güldür bir aŐre-i çekīde

203

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
 Ger cān be-dehed seng-i siyeh la'l-i ne-gerded
 Bā Őinet-i aŐlī e kuned bed-güher üftād

204

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]
 KāruŐ hemİŞe 'aŐıa cānā cefā mıdur
 Dünyā-yı bī-vefā da 'aceb bī-vefā mıdur

205

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Şadr-ı mey-āneye gel 'arzuŐı tekmīl eyle
 Kahve fincānını cām-ı meye tebdīl eyle

206

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Hüsrev-i kām-rān-ı devlet-baŐŐ

201 İM 170a.

İkinci mısradā vezn bozuktur. / Gayb perdesi mutekifinin elindeki ümit sabahını götürmek, sonunda karanlık gecenin İŞi oldu.

202 İM 170a.

203 İM 170a.

Siyah taş can da verse la'le dönüşmez, kötü cevherli olan asıl yaratılıŐına ne yapsın.

204 İM 170a.

205 İM 170a.

206 İM 170a.

Āsmān-raḥş u āftāb-dıraḥş

207

[*mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün*]
Esırüñdür dil-i şeydā ġarībün müstemendüñdür
Kemend-i ġamdan āzād it ıluñdur derdmendüñdür

208

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
Ey menem der-bezm-i 'ālem 'āşık-ı mest-i şumā
Defter-i der-dest-i mā bi'llāh der-dest-i şumā

209

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ılı fā'ilün*]
Erbāb-ı 'ışka itse 'aceb mi vefā 'Ali
Luţf u keremle yād olunur Murtażā 'Ali

210

[*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
Nālemüz çarḫa çıkar her ġāhī
Yirde ıalmaz fuıarānuı āhı

211

[*mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün*]
Hemān yap yap öġürmekdür zārāfet
Şarābuı içesin cāmın ıolusın

212

[*mef'ülü fā'ilātü mefā'ılı fā'ilün*]
'Āşık odur ki 'ışk odına yana yaııla
ıaddin ḫadeng-i nāle vü eġāna yā kıla

---

207 İM 170a.

208 İM 170a.

Ey, âlem meclisinde sizin sarhoş âşığınız benim, bizim elimizdeki defter Allah'a yemin olsun ki sizin elinizdedir.

209 İM 170a.

210 İM 170a.

211 İM 170b.

212 İM 170b.

213

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Hālet-i bāde gibi neş'esi gitmez sözümün
 Āb-ı engür ile tā kim başı hoşdur üzümün

214

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 Altında esb-i tazī destinde yavru bāzī
 Seyr ü şafāda gördüm ol şāh-ı ser-firāzı

215

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]
 Ta'n-ı raķible dil-i 'uşşāk-ı gam-zede
 Beņzer o cāma kim ola seng-i sitem-zede

216

[mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]
 Dil-ber nice buseyle ider 'āşıkı ihyā
 Bir buse ucından ölüyor bu dil-i şeydā

217

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 Çatında ta'n-ı tã'in medh ü şenā-yı mādih
 Yanında la'n-ı lã'in mānend-i lu'b-ı lã'ib

218

[mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]
 Zūlm ile yaķdı şehri bir bahtı kara nāyib
 Nāyib nicesi nāyib nāyil be-her nevāyib

219

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün]

---

213 İM 170b.

214 İM 170b.

215 İM 170b.

216 İM 170b.

217 İM 170b.

218 İM 170b.

219 İM 170b.

Dilinde cevāhir elinde cevāhir
Sözi cevher-i maḥẓ özi maḥẓ-ı cevher

220

[???)
Nişān-ı şerif-i ‘ālī-şān-ı ḥübānī
Vü tuğrā-yı ebrū-yı garrā-yı gülsitān-ı cānānī

221

[fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün]
Döken cām-ı billūra rengin şarābı
Eritmiş ‘aḳıḳı vü tıldurmuş ābı

222

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]
Kām ile mağrūr olup ta‘n itmezüz kāmillere
Cāh ile mesrūr olup ḳarışmazuz cāhillere

223

MÜFRED

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
Ekşirū zıkra hādimi’l-lezzāt
V’ezkurū keşra hādimi’z-zellāt

224

[mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]
Çeşmüm fezā-yı ğamda ḳurılmış bir obadur
Pehlū-yı üstüḥ‘ānum aḳa çār çubadur

225

[mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün]
Cihānuḳ yoḳ ḳabāsında beḳāsı

220 İM 170b.

221 İM 170b.

222 İM 170b.

223 İM 171a.

Lezzetleri yok edeni (ölümü) çok anınız, hataları yakını çokça zikrediniz.

224 İM 171a.

225 İM 171a.

Muqarrerdür fenâsında fenâsı

226

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Kışsa-i vâkı'a-i şahid-i pîr-i Ken'ân
 Bize düş gibi gelür didüm ina[n]maz yārān

227

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 Niçe bir ey gönül bu şavul yort
 Sen de şehr-i 'ademde tüt bir yurt

228

[???
 Mekrîst kerem ki merg encâмест
 Mekrîst meger ki merg nâмест

229

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Akçe bir el kiridür alur iseñ pestünđen
 Yine şabun-ı seħâyile çıkar destünđen

230

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Atadan oğlı ayırdan aqçedür
 Her qapuda yüz ağardan aqçedür

231

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Bî-mişâl oldı nevâ-yı 'ışq ile nâmun bülend
 Nâleden geçmem neyāsâ olsa cismüm bend bend

232

---

226 İM 171a.

227 İM 171a.

228 İM 171a.

Sonu ölüm olan cömertlik hiledir. Adı ölüm olan hiledir.

229 İM 171a.

230 İM 171a.

231 İM 171a.

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Țıfl idi bilmezdi ey dil ol püser bildir beni
Ben ne çekdüm aña bildırdan beri bildür beni

233

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Muvâfık Hâkka eṭvârı muṭâbık şer'a evzâ'ı
Çanı bir merd-i Hâk mânend-i 'Abdu'llâh evzâ'ı

234

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

Bizi gözden düşüren ehl-i nâzar yoqlıgıdır
Başduran hâkümüz erbâb-ı başar yoqlıgıdır

235

[mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

Bahâr irişdi diyü âb gülşeni ṭolanur
Çemende her ṭarafa ḥayli şalınur bulanur

236

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Ser-i aḥbâba ḥâk-i âstânun ṭâc-ı 'izzetdür
Güle baqmaq kemâl ehline bir şâhâne ḥil'atdur

237

[mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Cihân cây-ı tefekkür bu felek bir dâr-ı ḥayretdür
Eşâş-ı 'ömrini herkes şanur mâl-ı ḡanîmetdür

238

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Bir kelle mi var seng-i belâ olmaya nâzil

232 İM 171a.

233 İM 171a.

234 İM 171b.

235 İM 171b.

236 İM 171b.

237 İM 171b.

238 İM 171b.

Bir sîne mi var tîr-i ğama olmaya menzil

239

[*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]
Erbâb-ı ğama hâtırâ olmaz haţar-ı 'ışk
Yokdur bilürüz ehl-i dilün havfı haţardan

240

[*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]
Meyl eyleme dünyâya hazer kıll dişilerden
Bunlarda vefâ olmaz edeb de kişilerden

241

[*mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*]
'Uşşâk kullarunđur sensin o kavme sultân
Raĥm eyle ben faķire sultân-ı derdmendân

242

[*mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün*]
Rüsvâ-yı cihân itdi 'ıŝkuñ beni her fenden
Fâŝ oldu ile râzum ne ŝaklayayın senden

243

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]
Ŗarıllık düşdi ruĥ-ı zerdüme çün berg-i hazân
Demidür dîdelerümden dökilürse yire kıan

244

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
Ĥadeng-i âhumuz ilmez geçer bu ŝâķ-ı mînadân
Nazîri yok durur ey kıaşı [ya] geğerindür a'lâdan

245

---

239 İM 171b.
240 İM 171b.
241 İM 171b.
242 İM 171b.
243 İM 171b.
244 İM 171b.
245 İM 172a.

[*mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*]
 Leṭāfet-i ḥaṭ-ı ruḥsār-ı [yār] mı diyeyin
 Ṭarāvet-i çemen-i lâle-zār mı diyeyin

246

[*16'lı hece vezni*]
 Dilā ceş-i ğamuḥ ayağı altında neylersin sen
 Nümüne ehl-i 'ıṣkuḥ çekdiği derde yitersin sen

247

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 Ferāğat kıl gönül aġyārı çok dil-dārı neylersin
 Dili pür-ḥārḥār ider gül-i pür-ḥārı neylersin

248

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]
 Rāh-ı miḥnetde sen ey dil bir avuc ḥāk olasın
 Yol mıdur bād-ı ğudür ile ṭarabnāk olasın

249

[*mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün*]
 Oldı o ruḥ-ı şem'üh hicriyle gözüh giryān
 Kim didi saḡa ey dil 'ıṣk āteşine gir yan

250

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
 Nişār eyler şenā dürlerini bî-ḥadd ü bî-pāyān
Ḳabūl luṭfuḡa rāci'dür ey sultān-ı 'ālī-şān

251

[*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*]

---

246 İM 172a.

Bu beytin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazıldığı da düşünülebilir. Ancak ilk mısradaki *neylersin* kelimesi bu kalıba uymamaktadır.

247 İM 172a.

248 İM 172a.

249 İM 172a.

250 İM 172a.

251 İM 172a.

Gel bugün ayıralum dil-beri ağıyarından
Cevr-i ağıyara ise başlayalum yarından

252

[*mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*]
Şeh-i mesned-nişîn-i şadr-ı eyvân-ı sa'âdetsin
Meh-i evc-i berîn-i kûbbe-i tāk-ı melâhatsın

253

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
Ref' iderseñ ben ğubārı hâkdân-ı hâkden
Gün gibi ser-menzilüm a'lâ olur eflâkden

254

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
Ey göñül meddâh-ı şekker-bâr-ı la'l-i yârsın
Yâr-ı şîrîn-kâr sen didüklerince varsın

255

[*???*]
Der-dest-i melâz-ı ğarîbân nâ-murâdânest
Kesî ki zûr-ı tu ber-tâft nâ-murâd ânest

256

[*mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*]
Rüsûm-ı hâlin aņma hadd-i haddi anı cāmi'dür
Dilâ 'uşşâkı ta'rîf eyle kim ağıyarı mâni'dür

257

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]
Kime kim dîdâr-ı dil-dâra nâzar lâzım gelür
Şu gibi şâm u seher seyr ü sefer lâzım gelür

---

252 İM 172a.

253 İM 172a.

254 İM 172a.

255 İM 172b.

Muradını alamayanlar, gariplerin sığınağındadır; senin kuvvetinle bükülen kişi muradına ermemiştir.

256 İM 172b.

257 İM 172b.

258

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Bizümle meclise gel muṭrıb ittifaḳ eyle
 Ki biz 'araḳ idelüm sāzı sen 'ırāḳ eyle

259

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Bizi bir server ṭarīḳ-ı 'ıṣṣa irşād eyledi
 Ḥāṭır-ı nā-şādumuz [bir] gerçek er şād eyledi

260

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Ne ḳadar olsa ḳişi ḡulḡule-endāz-ı cihān
 Menzili āḫir olur meşṭabe-i ḥāmūşān

261

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]
 Baḳdum görince sīneḡi öldüm sürürdan
 İki ḳanatlu bir ḳapu açılır nürdan

262

[mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün]
 Mübārek ḥāṭırında var ḡubārı
 Tamām aḡmış gibi ben ḥāḳsārı

263

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
 Seyl-i eşki müdām aḳıtmayalum
 Bir zamān aradan gecid virelüm

264

---

 258 İM 172b.

259 İM 172b.

260 İM 172b.

261 İM 172b.

İkinci mısradaki “açılır” kelimesi vezni bozmaktadır. Bunun yerine “açıldı” yazıldığı takdirde vezin düzelmektedir.

262 İM 172b.

263 İM 172b.

264 İM 172b.

Senin yüzünü görmek tam nurdur. Senin diyarına hizmet, farzın aynıdır.

[fe'ilatün mefâ'ilün fe'ilün]
Nür-ı maḥżest rü'yet-i rüyet
‘Ayn-ı farżest ḥıdmet-i küyet

265

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
Tu-râ zıbed ḳabâ-yı pādşāhı
Ḳabâ-yı pādşāhı-râ tu şâyı

266

[fe'ilatün fe'ilatün fe'ilatün fe'ilün]
Bı-dil ü bı-ḥıred ü bımāruz
Cevrüne şabr idelüm neyleyelüm nâ-çāruz

267

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]
Ḥıllıyyeti ḥıllıyyetidür bāde-i nābuḡ
Şerriyyeti şerriyyetidür ḥurmeti ābuḡ

268

[mefâ'ilün fe'ilatün mefâ'ilün fe'ilün]
Ḳabūll sâḥil-i deryāda çok sefıne yatur
Derün-ı dilde ġam-ı yārdan ḥazınem var

269

[mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]
Cānāna didüm ḥüsn ile sen nür-ı başarsın
Geldi didi bi'llāhi ḳatı ehl-i nazarsın

270

[mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün]

---

265 İM 172b.

Seni padişahlık elbisesi süsler, padişahlık elbisesine sen lâyıksın.

266 İM 172b.

İlk mısradaki vezin eksiktir.

267 İM 172b.

268 İM 173a.

269 İM 173a.

270 İM 173a.

Şemşîr-i pür-cilâ durur ebrû degüldür ol
Anuñ yüzinde cevheridür mü degüldür ol

271

[*mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*]
Kâdir olan etbâ'ına elţâf-ı 'amîme
Elţâfa niçün kılmaya ihsâna zamîme

272

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
Sever misin diyü dil-ber cefâ taşıyla bir urdı
Didi kesr iderin 'arzuñ didüm cebr eyleme cânâ

273

[*mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*]
Terk itmezüz ölince biz ğod bu bârigâhı
Dâ'im işüñ cefâdur luţf eyle bâri gâhî

274

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]
Gül ne hoş-bü yâr idi âzâr-ı ğârı olmasa
Mey ne rengin keyf idi sâķî ğumârı olmasa

275

[*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]
Yüzüme bakmasa dil-ber göñül kesb-i şafâ eyler
Baña ol iltifât-ı şâh-ı âlî-şândan yegdür

276

[*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*]
Ne bilsün ţâlib-i dünyâ cemâli
Tutalum var imiş dünyâ cemâli

277

---

271 İM 173a.

272 İM 173a.

273 İM 173a.

274 İM 173a.

275 İM 173a.

276 İM 173a.

[mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]
 Niçün sevmezsın ol şâhib-cemâli
 Saña bî-çâre gâyet acımalı

278

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Sîme beñzer diyemem cism-i semen-sîmâña
 Tıtalum ben dimişin beñzeye mi sîm aña

279

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Görmege ol peri[y]i da'vet idersin her bâr
 Gözüñe görinecek var senüñ ey 'âşık-ı zâr

280

MÜFRED

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
 Sekiz altuna mâlik olsa kişi
 Bir vezîrûñ olurdu pîş-keşi

281

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]
 Sekiz altuna mâlik olsa hem-çün Mâlik-i Dînar
 Dil-i dâñâ iderdi bir vezîrûñ yolına îşâr

282

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
 Niçe demdür 'arşa-i mülk-i cihâñı gözlerüz
 Nâñı çıkmış bir dil-âver pehlevâñı gözlerüz

283

277 İM 173a.

278 İM 173a.

279 İM 173a; BM 103b.

280 İM 173b.

olsa kişi: olsa bir kişi İM. Ancak böyle olduğu zaman vezin bozulmaktadır.

281 İM 173b.

282 İM 173b.

283 İM 173b.

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
 Dil-i men bā-dil-i ān şūh-ı cihān yek-dil būd
 Her yekī bād ger āhır şude hātır mānde

284

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Qalmasa 'aceb mi dilde ālām-ı gümüm
 Nār-ı 'ıŝkuñla tutuşdum hālk içinde hem-çü müm

285

[mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]
 Gülüñ her bergine bülbül döker gözden birer jāle
 Yine yüz āl idüp qondurur anı daldan dala

286

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Terk-i ağıyār itmege 'ahd itdi ol peymānı mest
 Ben didüm 'ahdüñ bütün mi didi kim Türkem dürüst

Benim gönlüm o dünya işvelisinin gönlü ile bir idi, eğer her biri heder olsa (yine de) hatırda kalmış olur.

284 İM 173b.

İlk mısrada vezin eksiktir.

285 İM 174a.

286 Riyâzî Mehmed Efendi, *Tezkire-i Riyâzî*, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih Bölümü, 765, vr. 110a.

TARİHLER

1

TĀRĪḤ

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

- 1 **Ḳabūli** cem' olup erbāb-ı 'irfān
Didiler Ḥān Murād-ı āsmān-raḥş
- 2 'Aceb ceddi gibi şāhib-seḥā mı
Didüm tārīhidür anuḡ 'aṭā-baḥş
Sene 982 [1574]

2

TĀRĪḤ*

[müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]

- 1 Ey pādşāh-ı pür-kerem v'ey ḥüsrev-i vālā-himem
Ḥalk-ı cihān görmiş degül bir sūr peydā eyledün
- 2 Cem' eyleyüp her milleti def' eyleyüp her 'ileti
Seyr eyleyüp her ḥirfeti özge temāşā eyledün
- 3 Rūyuḡ görüp bī-kibr ü kīn İmāna geldi müşrikīn
Şerfū'l-mekāni bi'l-mekīn sırrın hüveydā eyledün
- 4 Herkes şafāda mül gibi her şey tonanmış gül gibi
Her 'āşıkun bülbül gibi feryādın ışgā eyledün
- 5 Cem' olmuş erbāb-ı ṭarab cevlān iderler bī-ta'ab
Her şaḥşı mıḡdārınca hep ḥāṭır-tesellā eyledün
- 6 Güyendeler sāzendeler perrendeler bāzendeler
Meydānda raḥş idüp döner dünyāyı şeydā [eyledün]
- 7 Ḥadden ziyāde ḡudretün Ḥaḡ dā'im itsün devletün
Ḥaḡḡā ki ḥ'ān-ı nī'metün mebzül ü yaḡmā eyledün

1 İM 174a.

2 İM 174a-174b; BM 103b; SB 87a-87b (SB'de manzūmenin sadece son dört beyti vardır).

* Başlık: EZ-TEVĀRĪḤ-İ MAŞNŪ'A SB.

1 vālā-himem: ḡayru'l-ümem BM.

- 8 Bu ni‘meti bu saşveti bu kudreti bu Şevketi
Çeşm-i cihān gormiş degül ra‘nā vü zībā eyledüñ
- 9 Kimin nüvāziřler kıluş kimin murāda irgürüp
Kimine dirlikler virüp çoķ kişi ihyā [eyledüñ]
- 10 Şeh-zāde-i vālā-neseb Sultān Meħemmed Hān iĉün
Sūr u sūrūr esbābını ĥāzır müheyyā eyledüñ
- 11 Tā-devr-i Hātemden berü bu sūr sünnetdür diyü
Şāhāne tertīb eyleyüp bİ-miřl ü hemtā eyledüñ
- 12 Cümle Muħammed ümmeti icrā idüp bu sünneti
Ammā ki řāhum sen anı a‘lādan a‘lā eyledüñ
- 13 Ben de **Ķabūli** seyr idüp bu sünnetüñ tārīhini
Didüm **Muħammed sünnetin bi‘llāh icrā eyledüñ**
Sene 990 [1582]

3

TĀRĪĤ

- [*mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün*]
1 Şeh-i řāhib-kerem sultān-ı ‘ādil řāh-ı deryā-dil
Cenāb-ı Hān Murād ol nesl-i pāk-i Āl-i ‘Ořmānı
- 2 Hılāfet gülřeninüñ tāze ter gül-berg-i ĥandānı
Ne gülşen salşanat bustānınıñ serv-i ĥırāmānı
- 3 Vücüdı sāye-i Ĥaķ sāyesinde ĥoř geĉer ālem
Ki oldur cān-ı ‘ālem ‘ālem ansuz neylesün cānı
- 4 Emekdār-ı der-i devlet-medār-ı āstānında
‘Aceb kim şaldı kim gitdi bilür kim gitdi ol anı
- 5 Buyurmiş bir seħer ser-ĥalkā-i erbāb-ı dīvāna
Çağur bir küşeye cem‘ eyle ser cümle vezīrānı
- 6 Atamdan tā dedemden şalmış eski iĥtiyār olsa
Getürsem kılsam anı milket-i Rūmuñ nigeħbānı

8 bu saşveti bu kudreti: bu kudreti bu saşveti BM.

11 Hātem: Ādem SB.

12 ammā: illā SB / anı: çatı İM, BM.

13 (Beytin altında) Sene 990: Sene 986 İM, - BM.

3 İM 174b-175a.

- 7 Dil-āver-baḥş kullar başlamış merd ola ben daḥı
Görüp faḥr eylesem ḳahr olsa gördükçe ‘adū anı
- 8 Sevinse cānı aḥbābuḡ yirirse ḳavmi a‘dānuḡ
Mu‘ayyen olsa hem kāmı müzeyyen ḳılsa dīvānı
- 9 Ṭarīḳuḡ eskisi olsa iḳerden taşradan bilse
Yine ḥāricden olmasa gözetse rāh-ı erkānı
- 10 Dimişler pādşāh-ı kām-rānuḡ tā murādınca
Bulınmaz ser-te-ser yoḳlansa ger iḳlīm-i ‘Oşmānı
- 11 Meger kim mīr-i mīrān-ı Anaṫolı ola şāhum
Kim oldur yādgār-ı milket-i mülk-i Süleymānı
- 12 Buyurmışlar ki maḳşūdum daḥı oldur aḡa virdüm
Diyār-ı mülk-i Rūmı ḳılsun icrā emr ü fermānı
- 13 Ḳarār itsün vezāret pāyesinde pāydār olsun
Anuḡdur pāye-ber-pāye muḳarrer ‘izz-i sulṫānı
- 14 Görüp bu raḡbeti bu himmeti bu ḳadr u iclālī
Temāşā eyleyüp bu ṫavr u bu tertīb ü ‘ünvānı
- 15 **Ḳabūlī** nā-murāduḡ ya‘ni bir eksüklü bī-ḳāreḡ
Didi tāriḥüḡ **olduḡ Rūm ilinüḡ mīr-i mīrānı**
Senē 985 [1577]

4

TĀRİḤ*

[fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ül]

- 1 Bi-ḥamdi’llah ol māh-ı burc-ı şeref
O tābende necm-i sipihr-iḳtidār
- 2 Melek-ḥaşlet ü āsmān-irtifā‘
Felek-rif‘at ü āftāb-iştihār
- 3 Sa‘ādetlü ya‘ni bilā-iştibāh
Siyāvüş Paşa-yı saṫvet-şi‘ār

4 İM 175a-175b, 65a-65b; BM 39a. Bu manzume İM’de belirtilen varaklarda iki defa yazılmıştır. İM 65a-65b’de ve BM’de gazeller arasındadır.

* Başlık: ḲİṬ‘A İM (65a), - BM.

- 4 Vezîr-i kebîr-i şehen-şâh olup
Geçüp şadr-ı ‘âlîde kıldı karar
- 5 Zevâyâ-yı ‘adlinde âsûde halk
‘Adâletle halkı kulitse ne var
- 6 Tefekkürde Âşaf tedebbürde rây
Bu rây ile kesb itdi ‘izz u veķâr
- 7 Hudâ-dân u Haķ-bîn ü İzed-şinâs
Hiredmend-i dâna-yı dânistekâr
- 8 İşi ‘adl u ihsân inşâf dâd
Olupdur vezîr-i ‘azîz-i ‘tibâr
- 9 Şeh-i Rûma düstür-ı a‘zam olup
Ser-i şadr-ı ‘izzetde kıldı karar
- 10 **Ķabûlî** didüm ben de târîhîni
Vezîr-i kebîr-i şeh-i dâd-gâr
Sene 990 [1582]

5

TÂRİĦ

[*mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün*]

- 1 Yine ey hazret-i paşa-yı ekrem
Ķudümünle müşerref oldı ‘âlem
- 2 Güneş gibi ziyâ-baħş oldı zâtuñ
Yüzün gördüm göñülde Ķalmadı Ķam
- 3 Şafâ geldün şafâ vü şihhat ile
Şafâ kesb itdi yüzün gören âdem
- 4 Ķudümünden haber alup **Ķabûlî**
Didi târîhîni anuñ **ħayr-ı maķdem**
Sene 994 [1586]

6

TÂRİĦ

10 (Beytin altında) sene 990: sene 999 İM (175b), - BM.
5 İM 175b.
6 İM 175b.

- [*müstef'ilün müstef'ilün*]
 1 Çün mäder [-i men] mürde şud
 Cāyeş buved bāğ-ı İrem
- 2 Tārīḥ āmed behr-i vey
Raḥmet be-cān-ı māderem
 Sene 989 [1581]

7

TĀRĪḤ

- [*fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*]
 1 Naẓar-ı pādşāh-ı 'ālem ile
 Cümleden ekrem ü efḍ al olduḡ
- 2 Maẓhar-ı yümn-i 'ināyet olalı
 Kāmil-i dehr iken ekmel olduḡ
- 3 Gerçi evvelden daḡı 'ādil idüḡ
 Şimdi ammā daḡı a'del olduḡ
- 4 Ceyş-i Anaḡolıya ḡākim iken
 Rūmiyān üzre müvekkil olduḡ
- 5 İşidüp didi **Ḳabūli** tārīḥ
Şadr-ı şānı idüḡ evvel olduḡ
 Sene 988 [1580]

8

TĀRĪḤ

- [*mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*]
 1 İrişdi yine İbrāhīm Efendi ḡazretine
 'İnāyet-i ebed-i ḡazret-i Ḥudā-yı kerīm
- 2 Ḥulūş-ı niyyet ile yaptı bir güzel cāmi'
 Nihāyete irişüp oldu bir maḡām-ı 'azīm

7 İM 175b.

1 İlk mısraın ikinci tef'ilesinde vezin bozuktur. // "ekrem ü efḍal" yazmada "efḍal ü ekrem" biçimindedir. Ancak böyle olduḡ takdirde beytin kafiye yapısı bozulmaktadır.

3 İlk mısraın ikinci tef'ilesinde vezin bozuktur.

8 İM 176a.

1 İlk mısraın ikinci tef'ilesinde vezin bozuktur.

- 3 Yitişdi çünki tamāma **Qabūli** tārīhin
Didüm maḥall-i ‘ibādet maḳām-ı İbrāhīm
Sene 995 [1587]

9

TĀRĪḤ

[12’li hece vezni]

- 1 Bāğ-ı heves-i ḥazret-i ‘Abdü’l-bāḳī
İki gül-i nev-ḥıḳ ile oldı ḥurrem
- 2 Güldi o iki ḡonça ile bu gülşen
Oldı ol iki mehle münevver ‘ālem
- 3 Ḥurşīd [ü] ḳamer gibi ol iki kūdek
Gehvāre-i dehr içre olalar tev’em
- 4 Ezhār-ı cinān gibi **Qabūli** dā’im
Ḥandān ide anları Ḥudā-yı ekrem
- 5 Ol ḡonçaların bülbül-i ḥoş-edāsı
Şevḳ u ṫarab ile dehen açup her dem
- 6 Tārīhini şorsalar dir [ki] ey aḥbāb
Ol nūr-ı dü didem bu sūr-ı sīnem
Sene 995 [1587]

10

TĀRĪḤ

[fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün]

- 1 Āşaf-ı şafder vezīr-i dil-pezir-i bī-naḳīr
Ya’ni İbrāhīm Paşa-yı sa’adet-intimā
- 2 ‘İzzet ü iclāl ü ḳadr ü rif’at ü iḳbāl ile
Ḳıldı bir sūr-ı şafā-baḥşa şūrū’ [u] ibtidā
- 3 Pādşāh-ı kāmḳaruḡ duḫterinüḡ aḫteri
Almaḡa ḳıldı reh-i şer’-i şerīfe iḳtidā

9 İM 176a.

3 Yazmada “içre” yerinde “içinde” bulunmaktadır. Ancak böyle olunca mısradaki hece sayısı 13 olmakta ve vezin bozulmaktadır.

10 İM 176a.

- 4 Cem' olıcağ ol iki necm-i Hüdā bir araya
Sem'-i cāna 'ālem-i bālādan irdi bir şadā
- 5 Ben didüm āyā nedür bu cem'a bā'ış bün didüm
İktirān-ı kevkeb-i sa'deyndür tārīh anā
Sene 994 [1586]

11

TĀRĪH

- [fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]*
- 1 Şāhib-i Nīl ü 'aṭā şāhib-i dil-i iḥsān
Zāhib-i rāh-ı Hüdā-dil hep yağmā vü nevāl
- 2 Tābi'-i ḥükm ü ḥikem menba' [u] yenbū'-ı 'ulūm
Cāmi'-i 'ilm ü [edeb] mecma'-ı mecmū'-ı kemāl
- 3 Kāḍı-i-i 'asker-i sulṭān-ı celīlü'l-miḳdār
Ḥākim-i kişver-i ḥākān-ı keşirü'l-efḍāl
- 4 'Ulemā zümresinüḡ zübdesi maḳbūl-i enām
Fuḍālā firḳasınuḡ kıdvesi ser-tāc-ı ricāl
- 5 Zāt-ı pākīze-şıfat ḥāzret-i Monlā Aḥmed
Şems-i evc-i 'āzamet mihr-i sipihr-i iclāl
- 6 Yaptı bir mescid-i 'ālī ki 'adīli nādir
Kıldı bir ma'bed-i zībā ki 'adīmü'l-emşāl
- 7 Bir 'amel itdi ki yolında ne şarf itse maḡal
Bir maḡal oldı maḡallinde ki aḳrānı muḡāl
- 8 Gördi bu cāy-ı şafā-baḡşı didi hātıf-ı ḡayb
Buḡa birḳaç eyü tārīh gerek ber-medḡāl
- 9 Ben didüm mescide tārīh **hüve ḡayr u biḳā'**
Ol daḡı didi Ḳabūlī **hüve ḡayru'l-a'māl**
Sene 1000 [1591-92]

12

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

11 İM 176b.

1 İkinci mısraın üçüncü tef'ilesinde vezin bozuktur.

12 İM 176b.

- 1 Bir deli Aydın hımārına virilmişdi Gedüs
Hiddetinden hıç fark itmezdi paşay[1] begi
- 2 Kendü gibi hırları cem‘ itdügine yanına
Ol şanurdu bu diyârı ola merkeb egregi
- 3 Süre süre āhır aña devletin depdürdiler
Baht-ı nā-hemvârı kuh şahrāya şaldı o segi
- 4 Buğalup geh şunda vü geh bunda gitdi ‘ākıbet
‘Uzlete dinildi târih **üzdi o hıar kösdegi**
Sene 960 [1553]

13

TĀRĪḤ

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Bir şehergeh ‘ālem-i bālā-yı nıkū-kārdan
Mün‘akis oldı şımāh-ı cāna bir şūr-ı laḫf
- 2 Ol şadā-yı rūh-baḫş-ı ğam-zedāyı diñledüm
Dir қаzā-yı Şām[1] teşrīf itdi bir şān-ı şerīf
- 3 Öyle bir luḫf issi ālī-himmet-i ḫab‘-ı laḫf
Gelmemişdür arzda peydā olalı ḫāk-i kesīf
- 4 Hıod nihādında nihāde sıret-i peyğamberān
Hem-çü Ya‘kūb a‘lem ü mānend-i Yūsuf-ı ‘afīf
- 5 Ol şeh-i mülk-i sa‘ādet kim olam dirdüm didi
Sen ğulām-ı āstānı oldığuñ zāt-ı münīf
- 6 Var yüzüñ sür pāyına gāh ağlayup gāh inleyüp
Şu gibi tā kim ḫarīkuñ idesin pāk [ü] nazīf
- 7 Ol şadānuñ istimā‘ itdüm me’ālin bi’t-temām
Ey **Ḳabūlī** ḫalbden eşḫāl-i ğam oldı ḫafīf
- 8 Hātīf-ı ğayba su’āl itdüm vuḫū‘ından didi
Oldı târīḫin şorarsaḫ **vāli-i Şām-ı şerīf**
Sene 989 [1581]

14

13 İM 176b-177a.

5 “olam” kelimesi metinde “olayım” biçiminde yazılmıştır. Ancak böyle olunca vezin bozulmaktadır.

- [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 1 Şāhib-i 'izzet efendi hāzreti
 Sākin-i cennet gibi şādān ola
- 2 Bir müferrih kaçır peydā eyledi
 Çarh-ı bünyād-ı felek bünyān ola
- 3 Kādr [ü] cāh ile içinde dā'imā
 Gül gibi aḥbāb ile ḥandān ola
- 4 Māhveş kādr u şeref taḥşīl ider
 Kim ki anda bir gice mihmān ola
- 5 Ey **Ḳabūlī** bu da bir tāriḥdür
Ḥaṣre dek kādr ile ābādān ola
 Sene 983 [1575-76]

15

TĀRĪḤ

- [mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]
 1 Elā ey ḥāzret-i paşa-yı mülk-i Āl-i 'Osmānī
 Dil-i pākūñ durur çün ḥāver-i neyyir ü rüşen
- 2 Kef-i gevher-feşānuñ cūd-baḥş-ı baḥr-i pür-gevher
 Kād-i 'ar'ar-ḥırāmūñ ser-şikest-i gülbin-i gülşen
- 3 Sen ol şāh-ı kerīm-i mā'il-i ḥayrāt u 'uḳbāsın
 Cihānda ḥayır idersin ḥayır öz kendü mālūñden
- 4 Ribāt u mescid ü ḥammām añılsa zevḳ ider cānuñ
 Bilürsin ḥayr bir olmaz oğuldur ol ḳalur senden
- 5 Ḥuşūşā ol Ḥudā-yı pāk ḥammām-ı feraḥ-baḥşuñ
 İçin tışın çü ta'mīr eyleyüp açduñ nice revzen
- 6 Ḥudā bu luṭf[1] virmez herkese dād-ı Ḥudādur bu
 Naşīb olmaz başında devlet olmayana hiç bu fen
- 7 Bu bir 'ālī mekāndur cāmekānı ḳubbe-i gerdün
Ḳabūlī iki rüşen cām aña mihr ü meh-i rüşen

14 İM 177a.

15 İM 177b.

1 İkinci mısradā vezin eksiktir.

- 8 Görüp luṭf-ı hevāsın āb-ı zībāsın didüm tārīḥ
Zihl ḥammām-ı zībā-āb u zī-germābe-i rūşen
[Sene 982/1574-75]

16

TĀRĪḤ

[fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn]

- 1 Şāhibu'l-ḥayrāt ve'l-iḥsān sulṭānu'l-cuyuş
 Ḳad tevelle'l-arḍ a v'estevlā bi-tedbīrin bihi
- 2 Ca'fer ḳad sāġe beyne'l-ḥalḳ bi'ş-şidḳi'l-metn
 Fāḳa v'estevlī 'ale'n-nāsi bi-tevḳīrin bihi
- 3 Ḳad benā dāran 'ale-arḍı ḥamīmi arḍıhi
 Kāne ḳable'l-ān muḥtācen li-ta'mīrin bihi
- 4 Ba'de itmāmi'l-binā' ḳultu tārīḥen lehu
Ḳad benā li'llāhi ḥammāmen li-taḥīrin bihi
Sene 982 [1574-75]

17

TĀRĪḤ-İ FĀRSĪ

[fe'ūlūn fe'ūlūn fe'ūlūn fe'ūlūn]

- 1 Tuyī ān emīr-i serīr-i ma'ārif
 Be-evşāf-ı maḥmūde memdūḥ-ı mensūb
- 2 Tuyī ān kerīm-i cemīlü'l-ḥaşāyil
 Be-nezd-i cemāhīr-i aḥbāb-ı maḥbūb
- 3 'Ulūm u kemālāt u 'irfān u dāniş

8 Yazmada beytin altına tarih için “Çıkaramadık” notu düşülmüştür.

16 İM 177b.

1 Hayırların ve ihsanın sahibi, askerlerin sultanı; yeryüzüne hâkim olup onu tedbirle ele geçirdi. / “v'estevlā” yazmada “v'estevlī” şeklindedir.

2 Cafer, halk arasında doğruluk ve metanetle müsamahalı davrandı. İnsanlara üstün gelip vakarla onları yönetti.

3 Daha önce imar edilmeye muhtaç, toprağı sıcak bir yere bina yaptı.

4 İnşaat bittikten sonra onun tarihini söyledim, onunla temizlenmek üzere, Allah için bir hamam yaptı.

17 İM 177b-178b.

1 O bilgi tahtının emiri sensin, övgüye lâyık sıfatlarla övülmüş (sensin).

2 Sevilen dostların topluluğu nezdinde, o hasletlerin güzellikleriyle şerefli olan sensin.

- Heme der-tu peydāst mekşūf u mektūb
- 4 Çe nisbet be-‘ilm-i tu evhām herkes
Çi ḥaddest pīş-i tu her şahş ma‘yūb
- 5 Ne-dārend ḳudret ki dānend ḳudret
Ki ‘ilm-i tu ez-sūy-ı Vehhāb mevhūb
- 6 Tuyī ān ḥidīv-i serīr-i sa‘ādet
Be-dergāh-ı sulṭān-ı kevneyn mensūb
- 7 Be-‘avn-i Ḥudā şud muḳadder müyesser
Zi-dergāh-ı ū buved Üsküb-i maṭlūb
- 8 Ber-āmed be-düstūr-ı şeh hem-çü destār
Be-destet redd-i ‘adū-yı dil-āşūb
- 9 ‘Adū kīst Zeynī Ferrīn be-Behcet (?)
Zi-nāmūs u ‘arī vü meslūb-ı üslūb
- 10 Be-devlet sarāyī be-rif‘at muḳārīn
Be-‘izzet maḥallī be-iclāl merḡūb
- 11 Men ān rind ü ḳallāş bī-rind pāyem
Ne dānā ne nādān çü dervīş-i meczūb
- 12 Giriftem be-şad nāle dāmān-ı luṭuf
Mer-ān çün seg-i der merā bā-ser-i çūb
- 13 Kerem ber-tu lāzım ‘aṭā ber-tu vācib
Ki mī-dānī ḳader ḡarībān maḥcūb
- 14 Şehā behr-i İşār-ı pāyet dūrerhāst

3 İlimler, kemāller, irfan ve bilgi (bunların) hepsi gizli ve açık olarak sende ortaya çıkmıştır.

4 Senin ilmine, herkesin evham olan ilmi nasıl nispet edilir, senin huzurunda ayıp sahibi her şahsın ne haddi vardır?

5 Kudretleri yok ki kudreti bilsinler, ki senin ilmin Vehhāb (çok ihsan eden Allah) tarafından verilmiştir.

6 O saadet tahtının hükümdarı sensin, iki âlemin sultanının dergâhına mensupsun.

7 Allah’ın yardımıyla onun dergâhından istenen Üsküp mukadder ve müyesser oldu.

8 Gönül karıştıran düşmanın reddi, senin elinde şahlık âdetince sarık gibi kalktı (?).

9 İlk mısradada vezin bozuktur. / Behçet’e düşman kimdir, Zeyni ve Ferrin. Ar, namus ve üsluptan soyulmuş (?).

10 Devlet gücüyle yüksekliğe yakın, izzetli yeri büyüklükle rağbet bulmuş.

11 Ben o rind olan ve olmayan kallâş ayağım. Cezbeli derviş gibi ne bilenim ne bilmeyen.

12 Yüz inlemeyle lütuf eteğini tuttum, bana o kapı köpeği gibi sopayla (vuruldu).

13 Sana cömertlik lazım, ihsan vacip; bilirsın kader gariplere örtülüdür.

Zi-çeşm-i güher-rîz ân def'-i mesküb

- 15 **Ķabŭlî** çe hâcet be-tebyîn-i ahvâl
Şude hâl-i bâlet be-aşhâb-ı maşhûb
- 16 Du'ahâ-yı hayret merâ geşte vâcib
Çü ber-tu 'aţâyâ 'alâ-ķavl-i Eyyüb
- 17 Şeb-i ķadr bādâ şeb ü 'İd rüzest
Mehet sâl ü sâlet ilâ-yevm-i maşsüb
- 18 Çü dîdem tu-râ hurrem ez-yümn-i manşib
Ferah ğâlib âmed be-dil ğuşsa mağlŭb
- 19 Be-şad şevķ u hâlet berây-ı tu târîķ
Be-guftem **şudî hâkim-i şehr-i Ŭskŭb**
Sene 987 [1579]

18

TĀRĪĶ

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Hâzret-i serdâr-ı pŭr-ķudret vezîr-i kâm-rân
'Arşa-i 'âlemde şimdi yine bir dâd eyledi
- 2 Rağmına erbâb-ı rafzuķ körligine kâfirŭķ
Ķal'alar bünyâd idŭp çok işler İcâd eyledi
- 3 Ķal'a-i rafzı yıķup bünyâd-ı kŭfri ķal' idŭp
Yirine çŭn kim **Ķabŭlî** yiņi bünyâd eyledi
- 4 Pâdsâh-ı 'âlem ağzından didŭm târîķini
Cŭmle Lori ķal'asın Ferhâd âbâd eyledi
Sene 992 [1584]

19

14 Ey şah, ayağının hatırına dökŭlen incilerdir, o delikli inci(?) inci dŭken gözdendir.

15 Kabŭlî ahvali anlatmaya ne gerek var, senin hâlin kucaklanmış (samimi) dostlara (malum) olmuştur.

16 Senin hayır duan bana vacip olmuştur, Eyyub'un sözü gereğince ihsanlar sana (olsun).

17 Gecen kadir, gündüzün bayram olsun. Ayın yıl (olsun), yılın hesap edilmiş güne (dönsün).

18 Makamın bereketinden seni mutlu gördüğümde, gönülde ferahlık üstün, üzüntü mağlup oldu.

19 Yüz şevk ve mutlulukla senin için tarih söyledim: Ŭskŭp şehri hâkimi oldun.

18 İM 178b.

19 İM 178b-179a.

TĀRĪḤ

- [*mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün*]
 1 Bugün t̄ac u ʿalem bir pādšāh-ı pāk-zāduḡdur
 Serfir-i salṭanat bir ḡusrev-i ʿālī-nijāduḡdur
- 2 Vücūd-ı gevher-i pāki nizām-ı mülk-i ʿalemdür
 Cihān bir şehryār-ı kām-kār u kām-dāduḡdur
- 3 Münāsib demleridür ḡadr u rifʿat demleri geldi
 Zamān-ı nā-murādān gitdi devrān ber-murāduḡdur
- 4 Açıldı rüy-ı ʿalem gül gibi güldi cihān ḡalkı
 Zamān ehl-i neşāṭuḡ devr ise bir ḡoş-nihāduḡdur
- 5 Bu devr içre **Ḳabūli** bundan özge olmaya tārīḡ
Selmūḡ geçdi eyyāmı zamān Sultān Murāduḡdur
Sene 982 [1574]

20

TĀRĪḤ

- [*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*]
 1 Murḡ-ı cānı ḡazret-i Sultān Selmūḡ nā-gehān
 Āşyān-ı ʿarşa pervāz eyledi çün şāhbāz
- 2 ʿĀlem-i ʿıtlāḡa düşdi ḡayddan olup ḡalāş
 Bildi kim olmaz fenā mülkinde kimse ser-firāz
- 3 Bir maḡāma irdi kim şāh u gedā pīr ü cüvān
 Anda yeksāndur ne fikr-i manşīb u ʿömr-i dirāz
- 4 Naḡd-i cānı deyn idi Ḥaḡḡa anı ḡabz itmeḡe
 Ḳābız-ı ervāḡa emr itdi Ḥudā-yı bī-niyāz
- 5 Ey **Ḳabūli** ḡuş idüp ben de didüm tārīḡini
Cānı teslīm eyledi Sultān Selm-i pāk-bāz
Sene 982 [1574]

21

- [*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*]
 1 Ḥamdü liʿllah kim Ḥudā-yı züʿl-minen

Zātuñı kıldı sezā her ni‘mete

- 2 ‘İlm ile ādāb ile ‘irfān ile
Lāyık itdi ‘izz u cāh u rif‘ate
- 3 Fazl ile yokdur nihāyet ‘ilmüñüñ
Haddi yok irmiş kemālün gāyete
- 4 Sen ki çün bu şān-ı ‘ālī-şān ile
Hāq naşīb itdi irişdün ‘izzete
- 5 Dā‘i-i muhliş didi tārīhini
‘İlmle geldün sarāy-ı devlete
Sene 965 [1557-58]

22

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 Yine defterdār efendi müstaķil
Yapdı biñ cehd ile bir cāy-ı laṭīf
- 2 Qal‘a-i nefsi-i Tumanisde yine
Eyledi bir cāmi‘-i pāk ü nazīf
- 3 Düşdi bir tārīh o cāmi‘ ḥaḳḳına
Vezne lākin olmadı yār u ḥarīf
- 4 Hāli üzre lafzın ibkā eyledük
Tā ki ğamnāk olmaya ṭab‘-ı zarīf
- 5 Ey **Qabūli** budur ol tārīh-i ḥüb
Cāmi‘-i şerīf ü mecma‘-ı laṭīf
Sene 992 [1584]

23

TĀRĪH

[mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün]

- 1 Meger bir şeb mu‘anber sāyebānı
Qurıldı ḥüsrev-i gerdün-ı mīrün
- 2 Bisāt-ı zerkeşi zerrīn ḥavāşī
Döşendi şaṭhına zerrīn serīrün

- 3 Müzeyyen oldu aşr-ı bî-uşûrı
Şeh-i zer-şuffa-i rif'at-pezîrûñ
- 4 amer-al'at melek-rûlarla tâ kim
Felekden zînetin seyr ide mîrûñ
- 5 Dizildi âsmânîler zemîne
Öñünde bir şeh-i rûşen-zamîrûñ
- 6 Şafâ vü zînet ile zîb ü ferle
Görüp pîrâyesin mâh-ı münîrûñ
- 7 Didüm âyâ nedür zîr-i felekde
Sebeb cem'ine bu cemm-i ğafîrûñ
- 8 Bu savet bu şalâbet bunca şevket
Kemâl-i lufidur ayy u adîrûñ
- 9 Bu zîb ü zînete bu zev u şeve
Nedür bâ'îş olan bilsem faîrûñ
- 10 **abûlî** ğuş-ı hûşa irdi nâ-geh
Şadâ-yı pâki bir şâhib-zamîrûñ
- 11 Didi bilmez misin târîhidür bu
Ferah buldı cihân sûriyla mîrûñ
Sene 980 [1572-73]

24

TÂRİ

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Yine defterdâr efendi azreti
Devlet ile yaptı bir dâr-ı sürür
- 2 aşr-ı cennetde temâşâğâhına
Reşk iderse yiridür ğilmân u ûr
- 3 Sâkinân-ı ğurfe-i cennet gibi
Seyr iden taşîl ider azz u ubûr
- 4 Çün tamâm oldu bu aşr-ı dil-ğuşâ
Cem' olup kerrûbiyân-ı seb'-i sûr

- 5 Ey **Ḳabūlī** didiler tārīḫini
Būnye ‘ālī vü ḳaşr-ı bī-ḳuşūr
Sen 982 [1574-75]

25

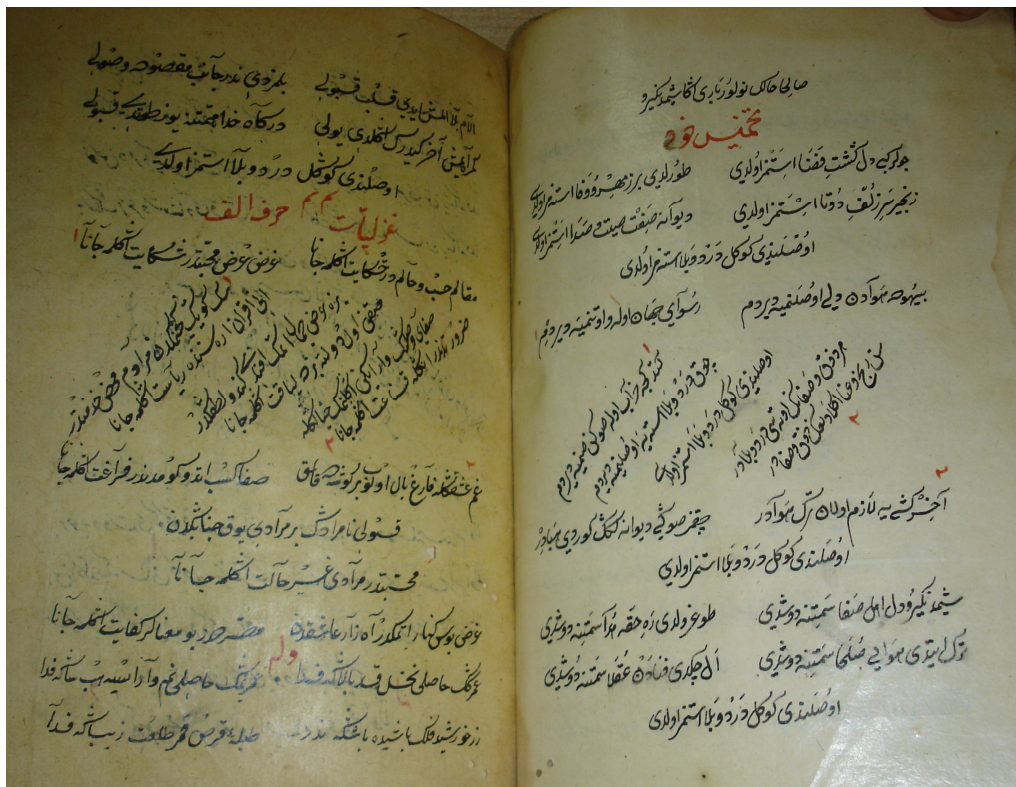
TĀRĪḤ

- [fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]*
- 1 Bir müsāfir didi sulṭān-ı cihānuḡ şeyḫi
 Cānib-i āḫirete gitdi maḳāmın buldı
- 2 Mevti tārīḫi nedür diyü su‘āl itmiş idi
 Didi bir ehl-i raḳam şeyh-i yahūdi öldi
Sen 990 [1582]

EKLER (DİVAN NÜSHALARINDAN ÖRNEK FOTOĞRAFLAR)

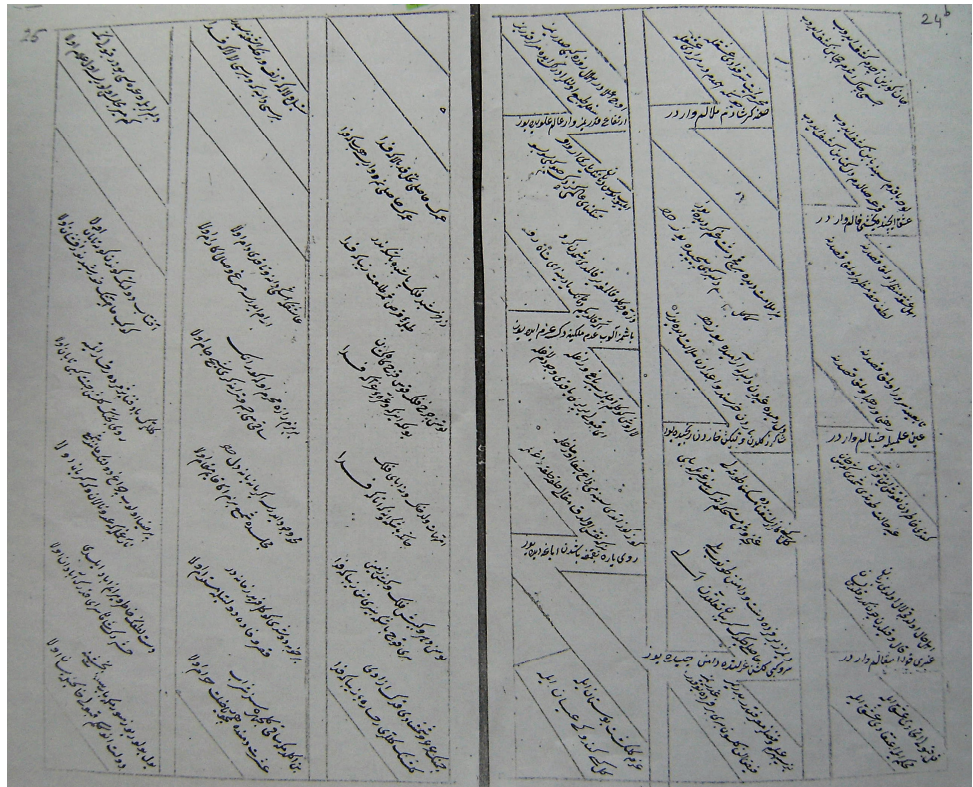
İM 1b-2a.

İM 39b-40a.

BM 2b-3a.

BM 24b-24a.

SB 85b-86a.

SB 101b-102a.

بسم الله الرحمن الرحيم
 انما هو الكون صمد الخالق الحق قديم المحدث في كل حين او قديم
 كنهه او جاس ما لا يورث ولا يخلق له ولا يخلق له او قديم
 شيئ من الاوصاف سالكونه او قديم
 عراك كونه في صفة وعاشية او قديم

بسم الله الرحمن الرحيم
 انما هو الكون صمد الخالق الحق قديم المحدث في كل حين او قديم
 كنهه او جاس ما لا يورث ولا يخلق له ولا يخلق له او قديم
 شيئ من الاوصاف سالكونه او قديم
 عراك كونه في صفة وعاشية او قديم

بسم الله الرحمن الرحيم
 انما هو الكون صمد الخالق الحق قديم المحدث في كل حين او قديم
 كنهه او جاس ما لا يورث ولا يخلق له ولا يخلق له او قديم
 شيئ من الاوصاف سالكونه او قديم
 عراك كونه في صفة وعاشية او قديم

İÜ 93b-94a.

بسم الله الرحمن الرحيم
 انما هو الكون صمد الخالق الحق قديم المحدث في كل حين او قديم
 كنهه او جاس ما لا يورث ولا يخلق له ولا يخلق له او قديم
 شيئ من الاوصاف سالكونه او قديم
 عراك كونه في صفة وعاشية او قديم

بسم الله الرحمن الرحيم
 انما هو الكون صمد الخالق الحق قديم المحدث في كل حين او قديم
 كنهه او جاس ما لا يورث ولا يخلق له ولا يخلق له او قديم
 شيئ من الاوصاف سالكونه او قديم
 عراك كونه في صفة وعاشية او قديم

بسم الله الرحمن الرحيم
 انما هو الكون صمد الخالق الحق قديم المحدث في كل حين او قديم
 كنهه او جاس ما لا يورث ولا يخلق له ولا يخلق له او قديم
 شيئ من الاوصاف سالكونه او قديم
 عراك كونه في صفة وعاشية او قديم

İÜ 98b-99a.

DİZİN

1

15. YY Şâiri Çâkerî ve Divanı, 123, 407
19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 236, 421

A

Abdi, 200, 627
Abdullah-ı İlahî, 14
Abdülbaki, 209, 333, 872
Abdülkadriroğlu, Abdülkerim, iii
Acem Molla Hâfiz, 120
Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye,
187, 335, 412
Açıkgöz, Namık, 26, 116, 406
Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar, 381,
416
Âdem, Hz., 285, 549
Adlî, 115, 117, 118, 158, 186, 190, 403, 516,
517
Adnî, 118
Ağrı/Ağır Dağı, 42, 227, 741
Ahdî, 13, 14
Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı, 14, 420
Âhî Divâmı, 420
Ahmed Hâlis Dede, 14
Aḥmed Muḥammed, 79
Ahmed Vasfî Efendi, 14
Ahmedî, 10, 11, 13, 123, 399, 415
Ahmed-i Dâî, 10, 11, 12, 399, 415
Ahmet Cevdet Paşa, 381, 406
Ahmet Faruki, 311
Ahmet Paşa, 121, 129, 130, 135, 144, 146, 147,
159, 161, 167, 404
Ahmet Paşa Divanı, 121, 129, 135, 144, 146,
167, 406
Aişe Sultan, 62
Ak, Coşkun, 56, 118, 406
Akbar, Nuri, 3, 15, 417
Akdoğan, Yaşar, 11, 406
Akkaya, Hüseyin, 149, 406
Akkaya, Mehmet, 123, 406
Akkuş, Metin, 136, 286, 406, 418
Aksan, Doğan, 229, 239, 406
Aksoy, Hasan, 161, 406
Aksoy, Ömer Asım, 357, 358, 406
Aksoyak, İ. Hakkı, iii, 8, 35, 56, 358, 407, 410,
413
Akün, Ömer Faruk, 1, 16, 170, 236, 406,

Akyüz, Kenan, 125, 410
Alıcı, Lütfî, 161, 406
Ali, Hz., 85, 113, 180, 223, 280, 284, 285, 294,
297, 401, 450, 473, 479, 550, 634, 671, 688,
734, 794, 854
Âlî, Gelibolulu, 126, 133, 134, 137, 156, 159,
161, 208
Âl-i 'Abâ, 84, 475
Ali Emiri, 3, 4, 17, 66, 98, 118, 410, 413, 420,
866
Ali Şir Nevâî/Nevâyî, 8, 169, 170, 241, 407, 416
Amasya/Amâsiyye, 1, 13, 40, 125, 206, 314,
407, 790
Ambros, Edith Gülçin, 167, 193, 407
Amrî, 115, 119, 158, 186, 190, 403, 515, 516
Amri, Divan Tenkidli Basım, 407, 515
Anadolu/Anatoli, 9, 10, 14, 28, 40, 42, 154, 169,
209, 333, 337, 342, 343, 344, 375, 376, 377,
382, 399, 409, 431, 749, 869, 871, 904
Ankara, iii, viii, 1, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15,
17, 18, 24, 25, 27, 36, 40, 44, 56, 87, 99, 101,
110, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126,
128, 129, 130, 134, 136, 138, 142, 150, 152,
157, 161, 163, 167, 170, 174, 175, 180, 184,
187, 204, 208, 229, 234, 238, 239, 278, 307,
311, 337, 345, 350, 357, 358, 377, 379, 381,
393, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413,
414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422,
423, 424, 428, 440, 444, 498, 589, 904, 905
Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi, 239,
409, 423
Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, 184, 302, 419
Antakyalı Münîf Divanı, 161, 415
Anuşirvân, 505
bk. Nuşirevan
Aras, 42, 834
Ârifî, 14
Arslan,
Arslan, Mehmet, 35, 125, 146, 407
Asaf Hâlet Çelebi, 122
Âşık Çelebi, 3, 24, 163, 422
Âşık Kabûlî, 7, 399
Âşık Ömer, 7, 420
Aşkî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı, 167,
407
Atalay, Mehmet, 381, 406
Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 357, 358, 406

Atatürk, viii, 8, 9, 10, 46, 119, 126, 158, 407,
410, 412, 414, 421, 423, 494
Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları
Enstitüsü Dergisi, 119, 410
Atâyî, 44, 156, 157, 159, 197, 220, 404, 412,
430, 689
Ateş, Ahmet, 177, 407
Avnî, 130, 131
Avşar, Ziya, 124, 128, 131, 132, 140, 167, 407
Ayan, Hüseyin, 8, 123, 158, 407, 418
Ayasofya, 1, 27
Aydemir, Yaşar, 25, 139, 175, 407
Aydın, Abdullah, 22, 138, 407, 874
Aynî, Karamanlı, 126, 127, 146, 147, 417
Aynur, Hatice, 123, 134, 407
Aypay, İrfan, 14, 407
Âzerbaycan, 42, 55, 179, 712
Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azîm
Şirvânî'nin Tezkiresi, 8, 408
Âzerî İbrahim Çelebi, 417, 503
Aziz Mahmud Hüdâyî, 27, 423
Azîzî, 14
Azmî, 14

B

Babacan, İsrâfîl, iii, 175, 407
Bâbil, 611
Bağdat, 40, 42, 56, 98, 419, 430, 681
Bağdatlı Rûhî Divanı, 56, 406
Bahâristân, 848
Bağr-ı Sefîd, 166, 809
Bahrü'l-Ma'ârif, 163, 381, 420
Bâkî, i, 44, 117, 127, 128, 135, 137, 159, 161,
162, 382, 404
Bâkî Divanı, 25, 415
Bakü, 1
Balıkesir, 123, 406
Batislam, H. Dilek, 379, 408
Bayezid, Bistami, 180, 285, 310, 473, 506
Baykal, Bekir Sıtkı, 40, 419
Bayram, Ömer, 8, 408
Bedahşan, 42, 646
Behiştî, 139, 161
Behiştî Divanı, 25, 139, 359, 407
Behmen, 179, 294, 468
Behrâm, 474, 646
Bektaşî, 7, 86, 87, 92
Bektaşîlik, 84, 86, 87, 401
Belâgat-ı Osmâniyye, 381, 406
Berhemen, 687
Berlin, viii, 94, 401, 413, 427, 904, 905
Beyân-ı Istulâh-ı Şi'r, 163, 167, 421

Beyânî, 3, 15, 17, 27, 28, 66, 93, 94, 97, 98, 408
Beyânî Tezkiresi, 93
Beyrut, 15, 17, 412, 413
Beysanoğlu, Şevket, 120, 163, 167, 408
Beyzadeoğlu,
Beyzadeoğlu, Süreyya, 14, 357, 408
Bezmî, 121
Bihzad, 179, 484
Bilge, Rifat, 15, 17, 412, 413
Bilgegil, M. Kaya, 381, 408
Bilkan, Ali Fuat, 161, 167, 408, 419
Bî-sütûn, 138, 569, 687
Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman
Oğulları Zamanında Kütahya Şehri, 10, 40,
422
Bolat, Elif, 5, 6, 89, 408
Bü Leheb, 538, 794
Bübekir/Bübekr, Hz., 95, 294, 441, 449
Burhâneddin İlyas Çelebi, 14
Burhân-ı Katı, 418
Burmaoğlu, H. Bilen, 208, 408
Bursa, 27, 42, 56, 406, 736
Bursalı Lâmi'î Çelebi Divanı'ndan Seçmeler,
208, 408
Bursalı Mehmed Tâhir, 5, 408
Bursalı Rahmî, 119, 410
Bustân-ı Hayâl, 427
Bünyâmin, 640
Büyük Türk Klasikleri, 7, 15, 59, 66, 99, 412,
420, 589

C

Cafer-i Sâdık, 180, 285, 294, 450
Ca'fer, 876
Cafer Paşa, 39, 40, 477
Cafer-zâde Muhlis, 12
Câmî, Molla, 122, 123, 848
Câmî Bey, 13
Canım, Rıdvan, 5, 119, 204, 408
'Âşık Çelebi, 4
Catalogue of The Turkish Manuscripts in The
British Museum, 420, 425
Cebel-i Tûr, 545
Celâl Bey, 13
Celâleddîn Ergun Çelebi, 14
Celâl-zâde bk. Sâlih Çelebi,
Cem, 106, 127, 223, 293, 298, 303, 304, 322,
385, 450, 468, 531, 540, 559, 646, 647, 653,
657, 701, 771, 776
Cem Sultan, 134, 141, 149, 159, 404
Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı, 134, 141, 409
Cemâlî, 13

Cemiloğlu, İsmet, iii
 Cemşid, 179, 449, 646, 701
 Cenâbî, 13
 Cengiz, Halil Erdoğan, 161, 169, 184, 409
 Cevrî, 156, 158, 159, 404
 Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve
 Divanının Tenkidli Metni, 158, 407
 Ceyhan, Âdem, iii
 Ceyhun, 42, 232, 674, 679
 Cibrîl, 642
 Cinâs der-Pehne-i Edeb-i Fârsî, 381, 421
 ‘Osmân, Hz., 95
 ‘Osmân Paşa, 57, 95, 294, 441
 ‘Ömer, Hz., 95
 Cunbur, Müjgan, 7, 409
 ‘Uşşâk, 846
 Cüneyd, 285, 310, 506

Ç

Çabuk, Vahid, 36, 56, 59, 62, 309, 409
 Çâkerî, 123, 134, 159, 404
 Çakıcı, Bilal, 175, 409
 Çavuşoğlu, Mehmed, ii, 25, 119, 125, 127, 128,
 154, 174, 407, 409, 411, 422, 423, 515
 Çavuşoğlu, Ali, 161, 411
 Çelebi, Asaf Hâlet, 409
 Çelebioğlu, Âmil, 221, 414, 417, 503
 Çeltik, Halil, 161, 162, 168, 184, 415
 Çeng-nâme, 11
 Çetin, Nihad M., 197, 409
 Çıldır, 55
 Çîn, 317, 338, 547

D

Dağistan, 55
 Dağlı, Yücel, 18, 410
 Dağhâk, 546, 646, 696
 Dârâ, 179, 445, 449, 464, 470, 580, 603, 646,
 701
 Dâverî, 14
 Dâvūd, Hz., 641, 645
 Deccâl, 233
 Değirmenci, Hakan, 409
 Demirel, Mustafa, 143, 411
 Demirkapı/Demürkapı, 58, 445
 Deniz, Sebahat, 166, 167, 409
 Derûnî, 13
 Derviş Halife, 121
 Derviş Paşa, 121
 Devellioğlu, Ferit, 110, 181, 328, 409

Dilçin, 99, 161, 162, 163, 168, 169, 174, 175,
 194, 199, 229, 231, 233, 234, 239, 241, 302,
 334, 350, 381, 393, 409, 410, 423
 Divan Edebiyatı Estetiği, 26, 200, 418
 Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler
 Mazmunlar ve Mefhumlar, 99, 416
 Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, 10, 44, 412
 Divân Şiirinde Âhenk Unsurları, 238, 416
 Divan Şiirinde İlim, 27, 411
 Divan Şiirinde Tasavvuf, 278, 423
 Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum
 Hayatı (XIV-XV. Yüzyıl), 307, 419
 Divane Mehmed Çelebi, 133
 Divan-ı Adlî, 118, 410
 Divan-ı Maksadî ve Mecmu’a-i Eş’âr, 410, 429,
 499, 503, 515, 516
 Divan-ı Sâlih Çelebi (Celâl-zâde), 410, 520
 Divan-ı Şeyh Kabûlî Mustafa Edirnevî, 5, 410
 Divanlar Arasında, iii
 Divânlar Üstüne -Eleştiriler-, 357, 358, 359, 421
 Diyarbakır, 55, 120, 163, 408
 Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, 120, 163,
 408
 Doğan, Muhammet Nur, 130, 410
 Doğu Akdeniz, 198, 381, 411
 Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, 43,
 412
 Dönmez, Yusuf, 9, 410
 Düldül, 113, 284, 524, 634, 680, 685, 709, 734

E

Ebubekir, Hz. 179, 285, 294
 Edebî San’atlar ve Tanınması, 381, 420
 Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât), 381, 408
 Edebiyat Lügatı, 161, 229, 234, 381, 393, 421
 Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, 189,
 423, 444
 Edirne, 4, 5, 408
 Edirne Şâirleri, 5, 408
 Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi Hayatı, Eserleri,
 Tasavvufî Görüşleri, Kenzü’l-Esrâr ve
 Divanı, 5, 421
 Efrâsiyâb, 646, 701
 Efrîdün, 646
 Eğri, 40
 Ehrimen, 227, 650
 Elbürz, Dağ, 42, 179, 344, 445, 450
 Emin Kabûlî Efendi, 6
 Eminönü, 130, 410
 Emre, 13
 Emrî, 115, 118, 133, 154, 158, 161, 164, 186,
 403, 518, 519

Emrî Divanı, 25, 118, 164, 420, 518
 Enderunlu Vasıf, 234
 Enverî, 124, 125, 133, 159, 404
 Eraydın, Selçuk, 162, 419
 Erdebil, 42, 179, 474
 Erdebîl, 473, 742
 Erdem, dergi, 161, 356, 417
 Erdem, Sadık, 410
 Erdoğan, Kenan, iii
 Erdoğan, Mustafa, iii, 119, 410, 904, 905
 Erdşîr, 701
 Ergin, Muharrem, 121, 128, 130, 133, 170, 337, 410
 Erken Dönem Türk Şiirinde Gazel, 167, 422
 Ersoylu, İ. Halil, 134, 409
 Ertaylan, İsmail Hikmet, 1, 2, 89, 90, 91, 410, 536, 709
 Erzurum, 8, 46, 119, 158, 286, 406, 407, 410, 414, 494
 Erzurumlu Zihni, 142, 143
 Erzurumlu Zihni Divanı, 142, 416
 Esif Mehmed Dede, 14
 Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, 161, 174, 412, 414
 Eski Türk Edebiyatı Makaleler, 204, 221, 415
 Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, 169, 197
 Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, 161, 174, 184, 412
 Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, 1, 161, 302, 418
 Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. Yüzyıl), 175, 409
 Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, 24, 99, 268, 311, 418
 Eski Türk Edebiyatında Nazım, 99, 161, 412, 589
 Esrar Dede, 161
 Esrâr Dede Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divanı, 161, 411
 Evliya Çelebi, 10, 18, 26
 Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 18, 26, 410
 Evliya-zâde İsmail Hakkı, 14
 Eyüboğlu, E. Kemal, 358, 410
 Eyüp, 59
 Eyyub, Hz., 200, 285, 630, 631, 614

F

Fâriğ Abdurrahîm Çelebi, 14
 Fâryâbî, 63, 566
 Fatih, 2, 89, 130, 536, 709
 Fatih Divanı ve Şerhi, 130, 410

Fatih Sultan Mehmed, 1
 Fatih Davud, 7, 410
 Fatih Tezkiresi, 7
 Fehîm, 161
 Fehîmî, 7
 Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi, 161, 423
 Fenâyî, 138, 139
 Ferhad Paşa, 37, 43, 58, 59, 60, 61, 62, 79, 85, 177, 178, 179, 187, 188, 210, 240, 295, 334, 335, 336, 400, 484, 485, 497, 878, 904
 Ferhâd, 25, 138, 157, 393, 463, 474, 569, 607, 680, 687
 Ferheng-i Suhanverân, 1, 411
 Firâkî, 12
 Firdevsi-i Tûsî, 105, 345, 388, 743
 Fîrûz, 646
 Folklor-Edebiyat, 379, 408
 Furât, 225, 244, 547, 587
 Fuzûlî, i, 7, 125, 126, 136, 151, 152, 153, 154, 159, 228, 241, 242, 382, 404, 409
 Fuzûlî Divanı, 125, 136, 152, 228, 410

G

Gaybî Sun'ullah Efendi, 14
 Gazanfer, Ağa, 18, 62, 676
 Gediz/Gedûs, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 26, 35, 42, 47, 89, 90, 154, 164, 204, 209, 213, 237, 334, 342, 349, 375, 376, 399, 400, 409, 419, 423, 427, 428, 430, 441, 634, 635, 773, 819, 846, 874, 904, 905
 Gelibolu, 42, 722
 Gelibolulu Âli, 13, 35, 44, 56, 125, 154, 159, 404
 Gelibolulu Âli Riyâzü's-Sâlikîn, 35, 407
 Gelibolulu Mustafa Âli, 56, 125, 133, 134, 137, 208, 358, 410
 Gence, 59
 Gencîne-i Eş'âr, 157, 411, 429, 509, 512, 689
 Germiyan, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 26, 422, 423, 441, 819
 Germiyanogulları, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 399
 Germiyan-oğulları Tarihi, 10, 423
 Gibb, E.J. Wilkinson, 411, 161
 Gölpınarlı, Abdülbâki, 84, 133, 167, 407, 411
 Gördes, 17
 Gubârî Abdurrahman Çelebi, 12
 Güderz, 646
 Güftâ, Hüseyin, 27, 411
 Gülaboğlu Askerî, 14
 Gülensoy, 345, 349, 375, 411
 Gülistân, 848

Güner, Hamza, 15, 17, 411
 Gürcistan, 55, 58, 60, 179
 Gürgendereli, Müberra, 126, 128, 411
 Gürî, 58
 Güstehem, 179, 293, 449, 450, 701
 Güvâhî, 357

H

Ḥabeş, 449
 Habeşistan, 55
 Hacı Bektaş-ı Velî, 86, 87, 694
 Hacı Fatıma Hanım, 14
 Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik, 27, 157, 418
 Hâfız-ı Şirâzî, 7
 Ḥâkânî, 727
 Halep, 1
 Halepli Edîb Dîvânı, 381, 418
 Ḥalîl, Hz. İbrahim, 614, 626, 643
 Ḥalîlu'llâh, 667
 Halvetî, 14
 Halvetîlik, 14
 Hama, 205, 795
 Hamdullah Hamdî, 234, 359
 Hamdullah Hamdî ve Divanı, 234, 419
 Hamzavî, 10, 13
 Harîmî, 13, 115
 Harmancı, M. Esat, 138, 411
 Har-nâme, 12
 Hasan, Hz., 85, 223, 224, 284, 294, 450, 794
 Hasan Çelebi, 96, 98, 119
 Hasan Ziyâ'î Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı, 126, 411
 Hasbî, 14, 26
 Hassan, 45, 110, 112, 451
 Hâtem, Tâî, 179, 449, 450, 505
 Hâtemî, 13
 Hayâlî, i, 124, 125, 128, 135, 138, 142, 144, 154, 158, 161, 335, 336, 403
 Hayâlî Divanı, 128, 135, 138, 142, 144, 336, 411
 Hayber, Abdülkadir, 161, 418
 Ḥayber, kale, 42, 397, 634, 664, 734, 741
 Haydar, Mirza, 179, 180, 474
 Ḥayder, 498, 709, 734, 741
 Haymana, 42, 47, 206, 328, 791
 Hayretî, 25, 126, 140, 175, 228
 Hayretî, Divan, 126, 411
 Hayyampur, A., 1, 411
 Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâ'ü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn min Keşfi'z-Zünûn, 15, 412
 Herat, 42, 658

Heşt Bihişt Sehî Beg Tezkiresi, 120, 415
 Hızır/Hızr, 151, 285, 504, 555, 596, 676, 688
 Hızrî, 7
 Hicrî, 14, 422
 Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, 422
 Hind, 42, 719
 Hisâlî, 121, 149, 151, 159, 404
 Hisâlî Hayatı Eserleri ve Metâliü'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin), 121, 413
 Ḥişâr, 616
 Ḥorâsân, 473
 Horata, Osman, 161, 198, 381, 411
 Ḥoten, 649, 709
 Hubbî Hatun, 13
 Hurşid-nâme, 11
 Hüşeng, 546, 646
 Hüseyin Ağa, 62, 295, 568
 Ḥüseyn, Hz., 85, 86, 227, 228, 237, 285, 395, 550, 671, 675, 794
 Ḥüsrev, 60, 179, 294, 304, 449, 468, 485, 559, 738
 Hüsrev ü Şîrîn, 12
 Hüsrev-i Dihlevî, 556
 Hz. Peygamber, 79, 84, 91, 110, 206, 278, 283, 284, 294, 297, 444, 549, 550

I

I. Yakup Bey, 9
 II. Abdülhamid, 311
 II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri, 149, 406
 II. Murad, 12
 II. Yakup Bey, 9, 10, 11
 III. Mehmed, 118
 III. Murad, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 54, 115, 118, 188, 209, 211, 294, 295, 333, 817
 Irak, 42, 154, 382
 İsfahan, 42
 İstilahat-ı Edebiyye, 381
 İstilahat-ı Edebiyye Edebiyat Terimleri, 161, 418
 İstilâhâtü'ş-Şi'riyye, 163, 164, 422
 Işıklar, 82, 182, 279, 475
 İydî, 14

İ

İbn-i Kemâl, 143, 411
 İbn-i Kemâl, Dîvan Tenkidli Metin, 143, 411
 İbrahim
 Hz., 285

İbrâhîm, 647
 İbrahim Efendi, 209, 333
 İbrâhîm Efendi, 871
 İbrahim Paşa, 29, 62, 205, 209, 295, 334, 335
 İbrâhîm Paşa, 872
 İlahî, 121, 405
 İlaydın, 161, 194
 İlaydın, Hikmet, 411
 İlgürel, 43, 56, 59
 İlgürel, Mücteba, 412
 İmadüddin Hezar Dinarî, 9
 İpekten, 44, 66, 93, 99, 117, 118, 126, 135, 140,
 146, 156, 161, 169, 170, 174, 184, 197, 215,
 218, 219, 220, 221, 222, 337, 589
 İpekten, Haluk, 10, 12, 13, 15, 18, 27, 28, 41
 İpekten, Halûk, 412, 418
 İran, 1, 5, 42, 45, 53, 55, 57, 58, 59, 61, 80, 90,
 96, 154, 166, 168, 178, 179, 188, 289, 290,
 293, 295, 314, 326, 337, 434, 446, 463, 464,
 492, 497, 578
 İsa/İsî, 233, 285, 561, 676, 738, 825
 İsen, Mustafa, 1, 28, 88, 119, 128, 157, 174, 187,
 220, 335, 337, 378, 412, 416, 421, 422
 İsfendiyâr, 646, 701
 İshak, Çelebi, 125, 126, 127, 142, 143, 159, 161,
 228, 404, 422
 İshaq Dede, 478
 İskender, 99, 167, 179, 184, 227, 293, 445, 464,
 468, 498, 580, 646, 650, 653, 741
 İskender-nâme, 11
 İskendername'den Seçmeler, 11, 406
 İslâm Hân Girây, 843
 İslâmî Türk Edebiyatı, 162, 419
 İsmail, Hz., 258, 285, 614, 666
 İsmail Paşa el-Bağdadî, 15, 16, 17, 28, 41, 66,
 78, 94, 98, 412
 İsmail Saib, 156, 163, 381, 417, 420
 İstanbul, viii, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
 15, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 35, 43, 55, 58,
 59, 79, 84, 94, 96, 99, 110, 116, 119, 120,
 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 133,
 135, 138, 143, 151, 154, 156, 157, 161, 162,
 164, 166, 167, 177, 189, 197, 221, 236, 273,
 307, 311, 333, 349, 357, 358, 378, 381, 393,
 400, 401, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412,
 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421,
 422, 423, 424, 425, 428, 444, 494, 515, 518,
 589, 904, 905
 İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar
 Kataloğu, 15, 18, 412, 425
 İşretî, 12
 İşret-nâme, 204

İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 164, 422
 İvaz Paşa-zâde Atâî, 169
 İz, Fahir, 79, 99, 412, 418, 589
 İzârî, 13
 İzmir, viii, 24, 94, 133, 156, 401, 413, 415, 422,
 423, 425, 904, 905
 İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler
 Kataloğu, 413
 İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler
 Kütüphanesi, 425
 İzzet Molla, 138, 139, 420

J

Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi
 Araştırmaları, 3, 167, 407, 415

K

Kâbe, 18, 151, 270, 276, 317, 446, 556, 560,
 565, 608, 615, 626, 627, 631, 638, 639, 642,
 643, 647, 709, 762, 819, 822
 Kâbilî, 8
 Kabûlî Baba, 7
 Kabûlî Mehmed Efendi, 6, 7, 399
 Kabûlî Mustafa Divanı (İnceleme-Metin), 5, 408
 Kabûlî-i Kunduzî, 8
 Kabûlî-i Şirvani, 399
 Kâbus-nâme, 11
 Kadı Burhaneddin, 121, 122, 128, 130, 133, 159,
 169, 170, 381, 382, 404
 Kadı Burhaneddin Divanı, 121, 170, 410
 Kafkasya, 55, 56
 Kaf-zâde Fâizî, 3, 4, 413
 Kahramân, 179, 294, 449, 468, 701
 Kalenderî, 14
 Kalpaklı, Mehmet, 26, 406
 Kâmilî, 14
 Kâmûs-ı Türkî, 110, 420
 Kâmûsu'l-A'lâm, 17, 98, 420
 Kanber, 524, 634, 734
 Kânî, 133
 Kanunî, Sultan Süleyman, 10, 12, 13, 120
 Kara Fazlî, 13
 Karabağ, 59
 Karabey, Turgut, 381, 406
 Karadeniz, 166, 809
 Karaköse, Saadet, 25, 156, 413
 Karaman, 42, 126, 180, 249, 290, 480
 Karamanlı Aynî ve Divanı, 126, 146, 417
 Karamanlı Nizâmî Divanı, 140, 146
 Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve
 Divanı, 126, 412

- Karataş, Yusuf, iii
 Karatay, Fehmi Edhem, 3, 422
 Karlitepe, Mustafa, 56, 413
 Kars, 41, 42, 179, 188, 388, 400, 493, 843, 844, 904, 905
 Kartal, Ahmet, 11, 12, 421
 Kâşân, 42, 731
 Kâtib-zâde Mustafa, 428
 Kâtip Çelebi, 17, 41, 66, 94, 98, 413
 Kavruk, Hasan, 130, 136, 413
 Kāvus, 646
 Kaya, Bilge, 121, 149, 151, 413
 Kaya, Doğan, 8, 413
 Kayaalp, İsa, 2, 413
 Çays, 157, 347, 558, 690
 Kayser, 179, 294, 468, 701
 Kayseri, 149, 406
 Kazasker Molla Ahmed, 62, 334
 Keçeci-zâde İzzet Molla, 138
 Keçeci-zade İzzet Molla'nın Divanları: Bahar-ı Efkâr Hazan-ı Asar, 138, 420
 Kefeli Hüseyin, 8, 413
 Kelâmî, 56
 Kelâmî Divanı, 56, 413
 Kemâl-i İsfahânî, 110
 Ken'ân, 41, 151, 346, 628, 664, 734, 857
 Kenzü'l-Esrâr, 5, 421
 Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ, 11, 423
 Kerbelâ, 85, 86, 285, 388, 395, 549, 671, 675, 722
 Keskin, Ayşe Gülay, 175, 413
 Keskin, Neslihan Koç, 1, 161, 302418
 Keşfi, 14, 26
 Keşfü'z-Zünûn, 93, 98
 Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn, 17, 413
 Kethüdâ-zâde Ârif Efendi, 6
 Keyhüsrev, 60, 179, 450, 646, 701
 Keykāvūs, 846
 Keykubad, 179, 293, 468
 Kılıç, Filiz, iii, 3, 8, 13, 14, 161, 163, 414
 Kılıç, Hulûsi, 381, 414
 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, 3, 4, 8, 14, 15, 17, 26, 27, 28, 66, 93, 94, 96, 97, 119, 414, 514
 Kınalı-zâde Tezkiresi, 96
 Kırkkılıç, Ahmet, 43, 46, 116, 117, 414, 494, 508, 509, 510, 511, 512, 513
 Kıssa-i Şeyh Abdurrezzak, 427
 Kııffır, 850
 Kisrâ, 179, 325, 578, 646
 Kitabu Câmi'i'l-Envâ'i'l-Edebi'l-Fârsî, 163
 Kitaplık, 200, 415
 Kiyümers, 546, 646
 Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat, 381, 393, 420
 Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair, 273, 421
 Klâsik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XIII-XIV-XV. Asırlar), 175, 413
 Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar, 286, 406
 Koca Sinan Paşa, 59
 Koçu, Reşad Ekrem, 377, 414
 Konya, 12, 13, 124, 407
 Korkmaz, Gülsüm Ezgi, 44, 414
 Kortantamer, Tunca, 156, 204, 221, 414, 415, 438
 Koyungeçidi, 55
 Köln, 311
 Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi, 99, 415
 Kul Himmet: Âşık Edebiyatı Araştırmaları, 8, 413
 Kur'an-ı Kerîm, 101, 152, 276, 278, 283, 285, 294, 395, 415, 440, 450, 509, 556, 557, 596, 671, 696, 724, 725
 Kurnaz, Cemal, 3, 5, 24, 124, 125, 128, 133, 161, 162, 168, 184, 357, 358, 359, 408, 415, 418, 421, 422
 Kuru, Selim S., 200, 415
 Kut, Günay, 2, 3, 11, 12, 120, 415
 Kutalmış oğlu Süleyman Şah, 9
 Kutbeddin-zâde Mehmed Efendi, 27
 Kutluk, İbrahim, 3, 408, 414
 Küçük, Sabahattin, 25, 128, 135, 137, 161, 415
 Külekçi, Numan, 381, 416
 Külliyât-ı Divan-ı Kabûlî, 1, 2, 89, 410
 Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, 119, 157, 416
 Kütâhiyye, 291, 584
 Kütahya, ii, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 40, 42, 115, 139, 291, 342, 345, 350, 375, 376, 399, 407, 410, 411, 417, 419, 421, 422, 423, 586, 904, 905
 Kütahya (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan), 9, 410, 421, 423
 Kütahya Mevlevihânesi, 14
 Kütahya ve Yöresi Ağızları, 345, 375, 411
 Kütahyalı Divan Şâirleri, Halk Şâirleri, Tekke Şâirleri, Âşık ve Ozanlar, 15, 411
 Kütahyalı Rahîmî ve Divanı, 13, 115, 139, 417
 Kütahyalı Şâirler Sempozyumu-I, 9, 14, 15, 407, 419

L

- La'î, 14
 Lala Mustafa Paşa, 55, 62, 188, 295

Lâmiî, 208
 Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsiratü'n-
 Nuzamâ, 119, 408
 Lebîb, 793
 Lebîd, 793
 Leclâc, 681
 Leningrad, 536
 Levend, Agâh Sırrı, 99, 170, 416
 Leylâ, 347, 519, 690
 Leylî, 579, 580, 679, 849
 Lokman, 285, 830
 Londra/London, 94, 401, 420, 425, 904, 905
 Lor, 42, 43, 179
 Lori, 58, 60, 62, 179, 210, 334, 466, 878
 Lori Kalesi, 43, 60, 62, 179, 210, 334

M

Macit, Muhsin, 142, 238, 239, 249, 416
 Mâçîn, 317, 547
 Mahvî Ahmed Çelebi, 14
 Makâlî, 115, 119, 158, 186, 403, 514, 515
 Makâlî Mustafa Bey, 13
 Malatya, 25, 156, 413
 Mâlik, 632
 Mâlik-i Dînar, 865
 Mânî, 388, 727
 Manisa, 12, 13, 43
 Mansur, 281, 285, 545, 715
 Maraş, 42, 843
 Marzuban-nâme, 11
 Maṭla'ü'l-Envâr, 556
 Mecâlisü'n-Nefâyis, 8, 407
 Mecmu'a-i Eş'âr, 119, 416, 417, 429, 430, 463,
 495, 496, 499, 503, 507, 514, 516, 519, 521,
 530, 532, 536, 540, 545, 552, 555, 556, 558,
 560, 561, 565, 567, 571, 573, 581, 582, 584,
 589, 590, 591, 592, 594, 595, 596, 597, 599,
 600, 612, 615, 616, 621, 628, 635, 637,
 639, 642, 644, 647, 648, 650, 656, 657, 669,
 673, 675, 680, 681, 685, 691, 692, 698, 700,
 709, 713, 714, 718, 719, 720, 722, 738, 739,
 740, 745
 Mecmu'a-i Eş'âr ve Fevâid, 416, 429
 Mecnûn, 232, 347, 348, 393, 519, 558, 573, 579,
 580, 607, 674, 679, 690, 736, 743, 847, 849
 Medîne, 42, 815
 Mehdî, 294, 450
 Mehemed, 200
 Mehemed Şah, 200, 705, 706
 Mehmed Paşa, 205, 295
 Mehmed Süreyya, 3, 7, 15, 16, 17, 28, 41, 66,
 98, 417

Mehmet Bey, 9
 Mehmet Paşa, 62, 295
 Melik Mansur, 9
 Melikşah, 180, 485
 Mengi, Mine, 121, 356, 417, 418
 Merdümî Çelebi, 13
 Meriç, 42, 749, 547
 Mermer, Ahmet, iii, 1, 13, 115, 126, 134, 136,
 139, 146, 161, 302, 417, 418, 503
 Mesîh, 709, 825
 Mesîhî, 121, 149, 161
 Mesîhî Divânî, 121, 149, 418
 Mesnevî[-i Mevlânâ], 88, 167
 Meşâirü'ş-Şuara, 3
 Meşâirü'ş-Şuara İnceleme Tenkitli Metin, 414
 Metâliü'n-Nezâir, 121, 149
 Mevlânâ, 14, 87, 88, 89, 91, 167
 Mevlânâ Kabûlî, 1, 2, 5, 8, 89, 90, 399, 421
 Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, 133, 411
 Mevlevî, 88, 92
 Mevlevîlik, 14, 84, 87, 91, 401
 Mevzûât-ı Aliyyü'l-Kârî Tercemesi, 420, 444
 Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi,
 311, 414
 Mezâkî, 134, 136, 137, 159, 404
 Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın
 Tenkidli Metni, 134, 417
 Mısır, 40, 41, 55, 66, 96, 332, 400, 904, 905
 Mısr, 134, 145, 268, 330, 346, 397, 537, 567,
 601, 664, 668, 734, 831
 Mihri, 125, 146, 148
 Mihri Hâtun Divânî, 125, 146, 407
 Mirim Kösesi, 27
 Misâlî, 170
 Molla Câmî, 78, 122, 167, 277, 409
 Monlâ, Hz. Mevlana, 87, 90, 91, 638
 Monlâ Aḥmed, 873
 Monlâ-yı Rum, 90
 Muallim Naci, 161, 381, 418
 Mu'taşım, 610
 Muḥammed, Hz., 45, 79, 179, 238, 278, 284,
 294, 383, 444, 449, 549, 736, 737, 755, 794,
 800, 802, 823, 824, 827, 868
 Muhammed Şâh Çelebi, 120
 Muhîtî, 170
 Muhyî Abdurrahman Efendi, 14
 Mum, Cafer, 381, 382, 418
 Murâd, Sultan III., 44, 45, 46, 116, 177, 333, 449
 Murâdî, 43, 45, 46, 115, 116, 117, 158, 184, 186,
 189, 229, 281, 403, 414, 494, 508, 509, 510,
 511, 512, 513
 Murâdî Divanı, 116

Murtażā, 223, 224, 550, 794, 854
 Musa/Mūsī, Hz., 285, 616
 Mûsiletü'l-Hidâye, 5
 Muştafâ, Hz. Muhammed, 223
 Mustafâ Azbî, 14
 Mustafâ Bey, 178, 180, 295, 293, 468
 Mustafâ Sâkıb Dede, 14
 Muvakkit-zâde Mehmed, 422
 Muvakkit-zâde Mehmed Pertev Hayatı, Edebî
 Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni
 ve Tahlili, 138, 422
 Muvakkit-zâde Pertev, 138
 MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi, 221,
 414, 417, 503
 Müfti Ahmed Paşa Medresesi, 27
 Müftî Derviş, 14
 Münîf, 161
 Müstakîm-zâde, 163, 167
 Müşkil-güşâ, 5
 Mütercim Âsım Efendi, 418

N

Nâbî, 161, 162
 Nâbî Divanı, 161, 408
 Nâilî, 135, 136, 161
 Nâilî-i Kadîm Divanı, 135, 136, 418
 Nakş-ı Hayâl, 417, 503
 Nâzır-zâde, 26, 27, 400
 Necâtî, 115, 118, 121, 144, 145, 154, 158, 161,
 162, 185, 241, 335, 350, 356, 357, 403, 417
 Necatî Beg Divanı, 118, 121, 145, 418, 498
 Necef, 42, 179, 297, 479, 797
 Necib Ahmed Efendi, 14
 Nef'î, 136, 137, 159, 382, 404
 Nef'i Divanı, 136, 418
 Neriman, 179, 450
 Nesimî, 115, 123, 124, 159, 169, 170, 281, 285,
 381, 382, 404
 Nesimî Divanı, 123, 170, 418
 Neşrû'l-Le'âlî, 584
 Neşâtî, 167
 Nev'î, 44, 78, 122, 123, 125, 126, 133, 135, 139,
 156, 157, 158, 197, 277, 403, 689
 Nev'î Divanı, 122, 125, 133, 135, 139, 418
 Nev'izâde Ataî, 27, 157, 418
 Nev'i-zade Atayı Divanı Kısmî Tahlil-Metin, 25,
 156, 413
 Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si, 156, 415
 Neylî, 161
 Neylî ve Divan'ı, 161, 410
 Nigârî, 13
 Niğde, 55

Nihânî Durak Çelebi, 13
 Nihavend, 59
 Nil, 318, 575, 613, 704, 724, 749, 873
 Niyâzî, 120, 552
 Niyâzî-i Acem, 119, 158, 200, 403
 Niyazî-i Kadîm, 120
 Nizâmî, Karamanlı, 126, 127, 140, 146, 148,
 159, 404
 Nuh, Hz., 180, 258, 285, 471, 666, 698
 Nüşirevân, 450, 646

O

Ocak, Ahmet Yaşar, 180, 418
 Okçu, Naci, 136, 418
 Okuyucu, Cihan, 26, 73, 74, 200, 418
 On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde
 ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, 358,
 410
 Onay, Ahmet Talât, 24, 99, 268, 311, 374, 418,
 715
 Ortaylı, İlber, 28, 35, 41, 418
 Osman, Hz., 180, 294, 441, 449
 Osman Nevres, 166
 Osman Paşa, 37, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 79, 94,
 96, 177, 178, 179, 294, 295, 379, 400, 402,
 424, 445, 446, 904
 Osmaneli, 42, 791
 Osmanlı Ansiklopedisi, 79, 418
 Osmanlı Araştırmaları, 154, 409
 Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı, 27, 422
 Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, 26, 406
 Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik:
 Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar), 180, 418
 Osmanlı Müellifleri, 5, 408
 Osmanlı Şiir Tarihi A History Of Ottoman
 Poetry, 161, 411
 Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,
 162, 419
 Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek, 28, 418
 Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat,
 110, 302, 418
 Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 110,
 181, 409

Ö

Öksüz Dede, 59, 420
 Ömer, Hz., 179, 294, 441, 449, 473
 Ömer, 669
 Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, 87, 358,
 421
 Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 24, 414

Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 161, 169, 174, 229,
231, 334, 381, 393, 409
Örs, Derya, 418
Ötelerden Bir Ses, 1, 88, 220, 378, 412
Özbilgen, Erol, 79, 418
Özcan, Abdülkadir, 27, 157, 418
Özçelik, Mustafa, 9, 12, 13, 14, 419
Özek, Ali, 101, 415
Özkan, Ömer, 307, 311, 419
Öztekin, Özge, 307, 419
Öztoprak, Nihat, 381, 382, 391, 419
Öztürk, Mürsel, 418
Özyıldırım, Ali Emre, 234, 359, 419

P

Pakalın, 162, 419
Pala, İskender, i, 2, 15, 18, 27, 28, 99, 100, 167,
184, 302, 380, 407, 415, 419, 536, 585, 718
Paşa Ağa bin Hoca Paşa, 11
Peçevi İbrahim Efendi, 40, 56, 59, 62, 419
Peçevi Tarihi, 40, 419
Pekolcay, Neclâ, 162, 419
Pertev, 138, 139, 422
Pervane Bey Nazîre Mecmuası, 419, 430, 681
Pesendî, 14
Peşen, 701
Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan
Kitabı, 161, 415

R

Rahîmî, 13, 115, 139, 417
Râmî Paşa, 167, 419
Râmî Paşa Divançesi, 167
Râmî Paşa, Divânçe, 419
Râsih, 148, 149, 406
Râznâme, 8, 413
Redhouse, Sir James W., 419
Refîî, 121
Revan, 42, 58, 179, 758
Revânî, 124, 128, 131, 132, 140, 158, 167, 204,
403
Revânî Divanı, 124, 128, 131, 167, 407
Rey, 42, 658
Rıdvan Paşa, 180, 465
Rieu, Charles, 420, 425
Risâletü'l-Vücûd-ı Bostân-zâde Mehmed b.
Şeyhü'l-İslâm Mehmed, 421, 477
Riyâzî, 4, 15, 16, 17, 27, 28, 41, 66, 70, 93, 94,
97, 98, 302, 392, 399, 420, 866
Riyâzî Tezkiresi, 4, 28, 41, 66, 97, 399
Riyâzî'ş-Şu'arâ, 16, 41, 66, 420

Ruhâ, 843
Rûhî, 56, 117, 218
Rûhu'llâh, 588, 817
Rûm, 42, 61, 227, 317, 449, 456, 457, 463, 493,
498, 547, 576, 600, 712, 722, 741, 743, 749,
758, 772, 868, 869, 870
Rumeli, 28, 40, 58, 181, 209, 308, 333
Rûmî, 7
Rumili, 42, 574
Rüstem, 179, 293, 450, 646, 701, 718, 837
Rüstem Paşa, 180

S

Sâ'î Çelebi, 121
Sâbir Pârsâ, 127, 136, 137, 159, 404
Sâbir Pârsâ Divanı, 127, 136, 420
Sâbit, 357
Sabûhî, 121
Sadrazam Mehmet Paşa, 40
Sâfi, 149
Sahn, 27
Saka Köyü, 40
Sakaoğlu, Saim, 7, 59, 420
Sâlih Çelebi, Celâl-zâde, 63, 115, 119, 158, 186,
190, 403, 410, 520, 521
Sâm, Mirza, 179, 180, 474, 646, 701
Saraç, M. A. Yekta, 25, 118, 133, 164, 381, 393,
420, 518
Sarı Re'yî, 13
Sehî Bey, 170
Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.
Y.Y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I,
24, 163, 422
Selîm, Sultan II., 44, 449, 879
Semâî, 133
Semiz Ali Paşa, 27
Serdaroğlu, Ahmet, 420, 510
Seyyid Azîm Şirvanî, 8
Seyyid Feyzî, 121, 151
Seyyid Hâşimî, 13
Seyyid Meşâmî, 13
Sıfâhân, 621, 634
bk. İsfahan
Sicill-i Osmanî, 3, 15, 98, 417
Sikender, 227, 445, 449, 492, 504, 650, 688,
701, 751
bk. İskender
Simon, 80, 180, 465
Sînâ, 616
Sinan Paşa, 59, 180, 309, 336, 462
Sind, 719
Sirâcî, 14

- Siroz, 3, 4, 399
 Sivas, 35, 39, 40, 41, 206, 314, 400, 407, 790, 904, 905
 Siyavuş, Paşa, 35, 62, 209, 295, 309, 333, 701, 869
 Skylife, 311, 423
 Sofya, 27
 Sohrweide, Hanna, 420, 425
 Solak-zâde Tarihi, 36, 309, 409
 Solmaz, Süleyman, 14, 115, 420
 Soysal, M. Orhan, 381, 420
 Studies on Fuzulî's Divan (Fuzulî Divanı Üzerine Notlar), 410
 Sultan II. Bayezid, 117
 Sultan II. Selim, 43, 210, 334, 879
 Sultan III. Murad, 18, 35, 43, 44, 45, 46, 55, 62, 116, 178, 184, 293, 295, 334, 400, 414, 448, 494, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 867, 868, 879, 904
 Sulţān Meĥammed Ĥān, III. Mehmed, 868
 Sultan Üçüncü Murād (Murādî) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni, 46, 414, 494
 Sultan Veled, 14
 Sungur, Necati, 420
 Sûnâmelerde 1582 Şenliği, 44, 414
 Süheylî, 138
 Süheylî Divanı, 138, 411
 Sührâb, 646
 Süleymān, Hz., 258, 285, 317, 554, 666, 696
 Süleyman Çelebi, 11
 Süleyman Şah, 9, 10, 11
 Sürürî, 163, 167, 169, 381, 420
- Ş**
- Ş[emseddin] Sami, 17, 28, 98, 110, 179, 420
 Şah Birinci Abbas, 59
 Şâhî, 12, 13, 161
 Şahin, Ebubekir Sıddık, 138, 420
 Şâir Padişahlar, 118, 406
 Şâir Sultanlar, 118, 420
 Şâir-nâme, 7
 Şakâik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri, 27, 157, 418
 Şam, 42, 179, 209, 334, 874
 Şamahı, 55
 Şāmūr, 646
 Şardağ, Rüştü, 118, 420
 Şehzâde Bayezid, 1, 10, 12, 399
 Şehzade Bayezid Şâhî Hayatı ve Divanı, 13, 414
 Şehzade Mehmed, 44, 209, 333
 Şehzâde Selim, 10, 12, 13, 399
 Şemseddîn-i Sîvâsî, 421, 477
- Şemsî, 123
 Şemsî Paşa, 123, 406
 Şemsî Paşa Hayatı Sanatı ve Divanından Seçmeler, 123, 406
 Şentürk, Ahmet Atilla, 11, 12, 273, 421
 Şepdîz, 579
 Şevkî, 124
 Şeyh Ahmed el-Bardahî, 163, 167, 421
 Şeyh Bardahî, 167
 Şeyh Galib, 136, 137, 418
 Şeyh İbrahim Ecel, 4
 Şeyh Mustafa Kabûlî, 4, 5, 89, 399
 Şeyĥ Sa'îdî, 848
 Şeyh San'an, 179, 446
 Şeyhî, 10, 12, 13, 128, 399, 421
 Şeyhî Divanı, 128, 421
 Şeyhoğlu, 399, 423
 Şeyhoğlu Kenzû'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ, 11, 423
 Şeyhoğlu Mustafa, 10, 11, 399
 Şeyhülislam Yahya, 130, 131, 136, 159, 404
 Şeyhülislâm Yahyâ Divânı, 130, 413
 Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, 229, 406
 Şimşek, Selami, 5, 421
 Şiraz, 42, 58, 179
 Şirvan, 1, 8, 40, 42, 55, 57, 58, 95, 178, 179, 295, 442, 463
- T**
- Tabir-nâme, 11
 Tahirü'l-Mevlevî, 161, 229, 234, 381, 393, 421
 Tahmâs, 179, 474
 Tahmasb, 180
 Tahmürs, 646
 Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler, 381, 421
 Tanpınar, A. Hamdi, 235, 236, 421
 Tanyeri, M. Ali, 25, 87, 122, 125, 127, 357, 358, 359, 411, 418, 421, 422
 Tarih İçinde Türk Edebiyatı, 161, 421
 Târih-i Osman Paşa, 56, 424
 Tarlan, Ali Nihad, 118, 121, 124, 126, 129, 406, 411, 418, 421, 498
 Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, 84, 422
 Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, 84, 411
 Taş, Hakan, 2, 421
 Tatar Han, 179, 445, 843
 Tatçı, Mustafa, 3, 5, 124, 125, 133, 150, 374, 408, 415, 421, 422

TDEA, ix, 2, 3, 7, 8, 15, 16, 18, 27, 41, 66, 98, 151, 378, 409, 413, 419, 536
 TDK, ix, 25, 134, 161, 170, 345, 350, 357, 358, 393, 406, 409, 411, 415, 416, 417, 418, 423, 430, 499, 514, 519, 521
 TDVİA, ix, 1, 2, 10, 11, 12, 13, 27, 156, 161, 197, 381, 406, 409, 412, 413, 414, 415, 422, 423
 Tebriz, 1, 40, 42, 56, 57, 59, 95, 179, 295, 411, 442, 481, 712
 Tecellî, 166
 Teclîl, Celîl, 381, 421
 Tekin, Şinasi, 3, 415
 Telhîş, 616
 Tezkire-i Hâtîmetü'l-Eş'âr, 7, 410
 Tezkire-i Riyâzî, 4, 17, 66, 98, 420, 866
 Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, 15, 18, 27, 28, 41, 66, 93, 99, 117, 412
 Tezkiretü'sh-Suara, 3, 15, 97, 408, 414
 Tiflis, 42, 58, 179
 Timur, 10
 Timurtaş, Faruk K., 12, 161, 421
 Tokat, 133
 Tokatlı Kânî Divanı, 133, 423
 Tolasa, Harun, 24, 28, 163, 164, 167, 422
 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu, 3, 422
 Toplumsal ve Politik Tarihimizde Gediz, 423
 Trabzonlu Sırrî, 13
 TTK, ix, 3, 27, 180, 408, 414, 418, 422
 Tuhfe-i Nâilî, 3, 98, 422
 Tulum, Mertol, 122, 418
 Tuman, Mehmet Nail, 3, 5, 15, 16, 17, 28, 41, 66, 98, 117, 118, 120, 422
 Tumanis, 42, 43, 179, 435, 880
 Tumanis Kalesi, 43, 210, 334
 Tūr, 616
 Turan, 42, 80, 178, 179, 463, 464, 492
 Turan, Selami, 167, 422
 Turan, Şerafettin, 13, 422
 Turkish And English Lexicon, 419
 Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, 149
 Türk Ansiklopedisi, 311, 414
 Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), 99, 161, 174, 409
 Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, 5, 7, 408, 409
 Türk Dünyası El Kitabı, 337, 410, 412
 Türk Edebiyatı dergisi, 357
 Türk Edebiyatında Nazım, 161, 411

Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme, 204, 408
 Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, 377, 414
 Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 2, 116, 166, 381, 406, 409, 419, 421
 Türkçe Dîvân Dîbâceleri, 152, 423, 440
 Türkische Handschriften und Einige In Den Handschriften Enthaltene Persische und Arabische Werke, 420, 425
 Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, 333, 423
 Türkiyat Mecmuası, 177, 407
 Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme, 357, 358, 415

U

Ulucan, Mehmet, 138, 422
 Uludağ, Süleyman, 56, 84, 422
 Unat, Faik Reşit, 422
 Urfâ, 42
 Usûlî, 7, 127, 128
 Usûlî Divanı, 128, 422
 Uşak, 18, 22, 42
 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, 27, 422
 Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı, 10, 14, 40, 422

Ü

Ülken, Fatih, 204, 415
 Ümmî Divan Şâirleri ve Enverî Divanı, 124, 415
 Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi, 11, 421
 Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, 161, 406
 Ünsî Abdüllatif Efendi, 14
 Ünver, İsmail, 423, 438
 Üsküb, 125, 877, 878
 Üsküblü İshâk Çelebi, Divan, 422
 Üsküdar, 138
 Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmet Efendi ve Dîvânı, 138, 407
 Üsküp, 42, 210, 334, 877, 878
 Üstüner, Kaplan, 278, 423
 Üzgör, Tahir, 152, 161, 423, 440

V

Varlık, Mustafa Çetin, 10, 11, 12, 423
 Vecdî, 161, 417
 Veyse'l-Karanî, 180, 285, 294
 Veys-i Kâren, 294, 450

Visâli Çelebi, 13
 Visâli-zâde Ârif Çelebi, 14
 Vüsûlî, 13

W

Wiesbaden, 420, 425

X

XIX. Asır Türk Edebiyatı'nda Kaside Nazım
 Şekli (Şekil ve İçerik), 175, 407
 XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divançesi,
 161, 417
 XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser
 Üzerine Değerlendirmeler, 163, 414
 XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside, 175,
 407
 XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın
 İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler, 307,
 419

Y

Ya'kûb, Peygamber, 41, 285, 330, 567, 614, 628,
 644, 664, 874
 Yağcı, Şerife, 204, 415
 Yahyâ Bey, 127, 128, 130, 131, 133, 154, 159,
 218, 358, 403, 423
 Yahyâ Bey, Dîvân, 128, 423
 Yakıt, İsmail, 333, 423
 Yakînî, 133, 424
 Yakînî [ö. 1568], Dîvân, Tenkitli Metin-Tetkik-
 Dizin, 133, 424
 Yalçın, Alemdar, 161, 418
 Yaltkaya, Şerafettin, 15, 17, 412, 413
 Yardım, Ali, 413, 425
 Yavuz, Kemal, 11, 423
 Yazar, İlyas, 133, 423
 Yazmalara Adanmış Bir Ömür Nimet
 Bayraktar'a Armağan, 2, 415
 Ye'cüc, 570, 741
 Yedi İklim, 14
 Yeğîn, Abdullah, 110, 418

Yelkenci, Raif, 90
 Yemen, 42, 202, 331, 396, 446, 449, 585, 602,
 687, 709, 787
 Yeni Tarama Sözlüğü, 350, 374, 375, 423
 Yentürk, Aybala ve Nejat, 311, 423
 Yeşrib, 802
 Yetîmî, 14
 Yetiş, Kâzım, 381, 414, 421
 Yezîd, 86, 550, 793
 Yıldırım Bayezid, 9, 11
 Yıldırım, Emel, 18, 423
 Yıldız, Hakkı Dursun, 10, 423
 Yıldız, Musa, iii
 Yılmaz, Hasan Kâmil, 27, 423
 Yılmaz, Mehmet, 189, 423, 444, 476, 477, 510,
 638
 Yoldaş, Kâzım, 127, 420
 Yûnus Emre, 150, 271, 374
 Yûnus Emre Divanı, 150, 374, 421
 Yûsuf, Peygamber, 25, 41, 134, 137, 144, 145,
 151, 243, 258, 285, 330, 343, 346, 397, 486,
 488, 537, 567, 595, 614, 628, 632, 634, 640,
 644, 666, 668, 734, 850, 853, 874
 Yûsuf Bali, 200, 237, 763
 Yûsuf Paşa, 180, 309, 463

Z

Zâl, 646, 837
 Zal Paşa, 179, 180, 465
 Zâfî, 126, 154, 218
 Zâfî Divanı, 126, 421
 Zeyrek, Yunus, 56, 424
 Zihni Bali Çelebi, 13
 Ziyâî, 126, 128, 161, 359, 427
 Zü'l-feķâr/Zülfikar, 85, 113, 280, 297, 479, 685,
 734
 Zübdetü'l-Eş'âr, 3, 413
 Zü'n-nün/Zünnun, 285, 569
 Zülfe, Ömer, 133, 424

ÖZET

ERDOĞAN, Mustafa, Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Tezin amacı; bilim dünyasında pek fazla tanınmayan Kabûlî İbrahim Efendi adlı Türk divan şairini ve Divan'ını tanıtmak, bunların Türk divan şiirindeki yerlerini tespit etmek ve eserin tam metnini ortaya koymaktır. Tezin kapsamı; Kabûlî İbrahim Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği, Kabûlî Divanı'nın şekil ve muhteva yönünden incelenmesi ve eserin tenkitli metninin ortaya konulmasıdır. Bunun için araştırma, inceleme ve tenkit yöntemlerine başvurulmuştur.

Kabûlî, XVI. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Asıl adı İbrahim'dir. Kütahya'nın Gediz ilçesinde doğmuş ve büyümüştür. İlk tahsilini de burada yapan Kabûlî, daha sonra İstanbul'a giderek burada medrese eğitimi görmüş ve ardından kadılık mesleğine atılmıştır. Sivas, Kars, Mısır gibi yerlerde ve daha çok Doğu Anadolu civarında kadılık yapmıştır. Kabûlî, devrin ileri gelen devlet adamlarından Sultan III. Murad, Özdemiroğlu Osman Paşa ve Ferhad Paşa ile ilişki kurmuş ve zaman zaman onlara şiirler sunmuştur. Kabûlî, 1591-1592 tarihinde son görev mahalli olan Mısır'dan gemiyle dönerken denizde boğularak ölmüştür. Kişilik olarak zevk ve safaya düşkün biri olarak anlatılan Kabûlî, Hanefî mezhebine bağlı, Sünnî bir müslümandır.

Kabûlî'nin bilinen tek eseri Divan'ıdır. Bu Divan'ın İzmir, İstanbul, Berlin ve Londra'da olmak üzere dört yazma nüshası bulunmaktadır. Divan'da 516'sı gazel olmak üzere 933 manzûme vardır. Ayrıca birçok yazma şiir mecmuasında Kabûlî'nin şiirlerinin bulunması, şiirlerinin beğenildiğini göstermektedir. Kabûlî Divanı; içindeki sosyal ve tarihî unsurların bolluğu, halk dili ve kültüründen alınma "yumuş", "bıldır" benzeri ifadelerin çokluğu, arkaik kelimelerin ve deyimlerin çok sık kullanılması, ayrıca edebî sanatlar içinde cinasa ayrı bir önem verilip bu sanatın çok sık ve başarılı şekilde kullanılmış olmasıyla dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: XVI. Asır Divan Şiiri, Divan, cinas, Kabûlî, Gediz.

ABSTRACT

ERDOĞAN, Mustafa, Kabuli İbrahim Efendi, Life- Literary Personality- His Divan (Survey-Criticized Text-Index), Doctorate Thesis, Ankara, 2008.

The purpose of this thesis is to introduce the Turkish divan poet Kabuli İbrahim Efendi and his Divan that is not known much in scientific literature, to determine its significance in Turkish divan poetry and to introduce the full text of the Divan. The thesis involves the life of Kabuli Efendi, his literary personality, analysis of his Divan according to forms and themes and criticized text of his Divan. Research, analysis and criticising methods are used.

Kabuli was a poet who lived in the 16th century. His real name was İbrahim. He was born and raised in Gediz in Kütahya. He took his first education in this place and later he went to İstanbul. There he was educated in madrasah. After that he became a qadi. He went to many places like Sivas, Kars, Mısır and mostly to the eastern regions of Anatolia to perform his job. Kabuli raised relations with the most powerful statesmen of his era like Sultan Murat III, Özdemiroğlu Osman Pasha and Ferhad Pasha and sometimes he presented poems to them. Kabuli died in 1591/1592 by getting drowned in the sea while he was returning in a ship from Egypt which was his last place of service. Kabuli was known as a an addicted person to indulgence and pleasure. He was a Sunni Muslim adherent to Hanafi madhhab. Only known work of Kabuli is his Divan. There are four manuscript copies of this divan. Those are in İzmir, İstanbul, Berlin and London. There are 933 poems in this divan. Among these 516 poems are ghazals. Furthermore there are many poems of Kabuli in poetry anthologies. This indicates that his poems were appreciated in his time. Kabuli's Divan is a significant work in which there are social and historical elements, many expressions like "yumuş, bildir" from the culture and language of the folk, many archaic words especially idioms, and artistic expressions particularly by using the art of "cinas".

Keywords: 16th century divan poetry, Divan, cinas, Kabuli, Gediz.